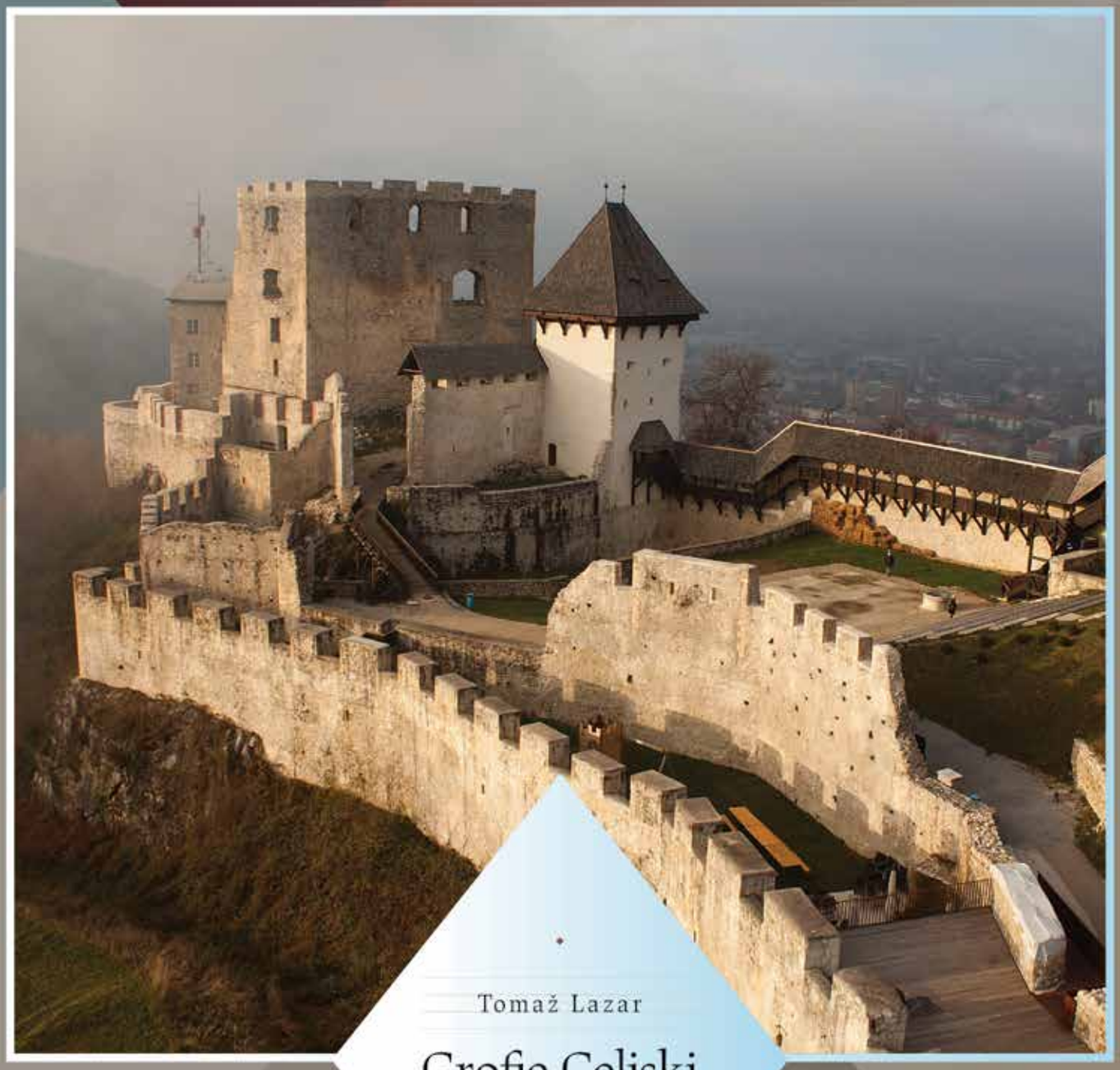

Tomaž Lazar

Grofje Celjski

Zgodovina bojevite rodbine

Tomaž Lazar

Grofje Celjski

Zgodovina bojevite rodbine

OPERA INSTITUTI ARTIS HISTORIAE

Tomaž Lazar

GROFJE CELJSKI ◆ ZGODOVINA BOJEVITE RODBINE

Recenzenti: Jaka Banfi, Matjaž Bizjak, Miha Kosi, Jernej Kotar, Jure Volčjak
Jezikovni pregled: Branka Lazar
Oblikovanje in prelom: Polonca Strman

Izdajatelja:
ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta
Zanj: Mija Oter Gorenčič
Narodni muzej Slovenije
Zanj: Mateja Kos Zabel

Založnika:
Založba ZRC
Zanj: Oto Luthar
Narodni muzej Slovenije
Zanj: Mateja Kos Zabel

Naklada: 400 izvodov
Tiskarna: Schwarz Print, d. o. o.
Prva izdaja, prvi natis / Prva e-izdaja
Ljubljana 2026

DOI: https://doi.org/10.3986/9789610510833

Fotografija na ovitku: Stari grad nad Celjem | © Pokrajinski muzej Celje, foto: Bojan Plevčak

Monografija je nastala v okviru raziskovalnega projekta *Umetnostna dediščina grofov Celjskih* (J6-4622) in raziskovalnih programov *Predmet kot reprezentanca: okus, ugled, moč* (Raziskave materialne kulture na Slovenskem) (P6-0282) ter *Umetnost na Slovenskem v stičišču kultur* (P6-0061), ki jih iz državnega proračuna financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.

Prva e-izdaja je na voljo pod pogoji slovenske licence Creative Commons 4.0 CC BY NC-ND, ki ob navajanju in priznavanju avtorstva dopušča reproduciranje in distribuiranje, ne dovoljuje pa dajanja v najem, priobčevanja v javnosti za komercialni namen in nobene predelave. Licenca Creative Commons 4.0 CC BY NC-ND ne velja za (slikovno) gradivo, ki je vključeno v besedilo in je posebej označeno z znakom ©. Za kakršno koli nadaljnjo rabo tako označenega slikovnega gradiva je treba pridobiti dovoljenje od imetnika avtorskih pravic, navedenega ob znaku ©.

Kataložna zapisa o publikaciji (CIP) pripravili
v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani
Tiskana knjiga
COBISS.SI-ID=272640003
ISBN 978-961-05-1082-6
E-knjiga
COBISS.SI-ID 279582979
ISBN 978-961-05-1083-3 (Založba ZRC, PDF)

Očetu Ludviku

s hvaležnim spominom, da mi je pomagal vzbuditi ljubezen do zgodovine in pisane besede. Posloviti se je moral prezgodaj, da bi mu bilo dano polistati po knjigi, ki je gotovo nikoli ne bi bilo, če ne bi od malega neutrudno spodbujal moje radovednosti z nenehnim odkrivanjem neznanega, bližnjih in bolj oddaljenih krajev, prič davno minule preteklosti. Na eni prvih skupnih poti, ki mi je ostala v živem spominu, sva obiskala Stari grad nad Celjem.

13 PREDGOVOR

29 **V svetu bojevnikov in drznih dinastov**
- Vzpon Žovneških 34
- Generacija najemnikov – Ulrik I. in Herman I. 43
- Pohod Albrehta III. v Prusijo 53

59 **Bitka pri Nikopolju leta 1396 in preusmeritev na Ogrsko**
- Celjski pod zaščito Sigismunda Luksemburškega 66
- Banstvo v Slavoniji 72
- Afera z Veroniko Deseniško 76
- Upad Hermanovega vpliva v Slavoniji in vzpon Talovcev 82

87 **Ozemeljski spori in fajde v času Hermana II.**
- Spopad z bamberško škofijo in obleganje Beljaka 92

99 **Koncil v Konstanci in začetek husitskih vojn**
- Začetek celjsko-habsburškega preloma 107
- Novi obraz Celjskih – Ulrik II. 114

119 **»Celjsko-habsburška fajda«**
- Predzgodovina velikega spopada: Kostanjevica 127
- Spori o sodnih pristojnostih 131

137 **Vojna s krško škofijo in Friderikom V.**
- Napad na Žusem 140
- Bitka pri Mirni 142
- Požig gradu Kostanjevica in boji v Slavoniji 149
- Deželnoknežja obramba Kranjske 154
- Napad na Vitanje 157
- Vojna za gradove 163

179 **Med iskanjem diplomatske rešitve in hibridno vojno**
- Čakanje na razsodbo kralja Albrehta II. 185

189 **Nasledstveni spor na Ogrskem leta 1440**
- Ulrik II. Celjski proti Vladislavu Jagielonskemu 194
- Protinapad Friderika II. Celjskega 199
- Zavzetje zagrebškega Gradca in gradu Greben 204

211 **Odločilni obračun s Friderikom Habsburškim**
Zavezništvo z vojvodo Albrehtom VI. 217
Obrambna strategija kralja Friderika 220
Boj za Kranjsko 227
Severna fronta 236
Obrambne priprave krške škofije 243
Uničenje celjskih gradov 246
Konec vojne 254

261 **Nova preusmeritev na jugovzhod**
Osmanska ekspanzija na Balkan v prvi polovici 15. stoletja 265
Prevzem banske oblasti leta 1445 in spopad s Talovci 269
Vdor Ivana Hunjadija na celjske posesti spomladi 1446 277
Ogrska ofenziva v Avstrijo jeseni 1446 288
Poravnava z Ivanom Hunjadijem 292

297 **Avstrijski upor proti Frideriku III.**
Pohod proti Pankraciju iz Holíča 300
Vstaja avstrijskih stanov 305

317 **Ulrik II. Celjski na Ogrskem**
Osvajanje Hrvaške in Dalmacije 323
Povratek na Ladislavov dvor 328
Utrditev oblasti nad Hrvaško in Dalmacijo 331

337 **Križarski pohod leta 1456**
Bitka za Beograd 343
Ulrikova pot v Srbijo 349
Odmevi atentata 358

363 **Vojna za celjsko dediščino**
Cesarjeva poravnava s Katarino Celjsko in Janom Vitovcem 374
Spopad z Goriškimi 379
Mir v Požarnici 383

387 **Epilog**
Preskrba z orožjem 389
Vojskovanje kot orodje rodbinske politike 401
Grofje Celjski kot vojaška sila 414

427 VIRI IN LITERATURA

442 IMENSKO IN KRAJEVNO KAZALO

Predgovor

Pred približno šeststo leti je na Slovenskem živela plemiška družina, ki se je v vsega treh rodovih od pridobitve grofovskega naziva prebila v srednjeevropsko elito. Celjski niso bili edina rodbina v našem prostoru, ki se ji je posrečilo tako skokovito napredovanje. Že precej pred njimi so primerljiv, v nekaterih pogledih celo imenitnejši vzpon doživeli grofje Goriški, ki so se pod Majnhardom IV. (II., 1239–1295) polastili naziva koroških vojvod in generacijo pozneje vsaj za kratek čas celo nič manj kot češkega prestola. Do leta 1365 jim je uspelo doseči cilj, ki se je Celjanom izmuznil še na vrhuncu moči – povzdig rodbinskih posesti v pokneženo grofijo Goriško, čeprav jih je poznejši razvoj dogodkov ponovno potisnil nazaj proti sorazmernemu političnemu obrobju in nazadnje izumrtju leta 1500. Pozneje, že po prelomu v novi vek, so si bleščeč sloves utrdili plodoviti, izjemno dolgoživi Turjaški, znameniti vojskovodje, državni knezi, industrialci in visoki politiki, med njimi kar dva ministrska predsednika. A tudi ob boku tako prestižnih tekmecev so grofje Celjski v slovenskem kolektivnem spominu zasedli najvidnejše mesto. Verjetno upravičeno, saj so v razmeroma kratkem času, ki jim ga je odmerila usoda, vendarle bolj dramatično kot kateri koli drugi domači plemiški rod preoblikovali tok evropske zgodovine.

Dokler njihovega razcveta ni pretrgal krvavi obračun v Beogradu, so plemeniti Celjani utelešali sanje mnogih evropskih plemiških rodbin, od katerih se je komaj neznatni peščici posrečilo v tako kratkem času preskočiti iz ozkih lokalnih okvirov v vrh mednarodne politike. Ta preboj še zdaleč ni bil preprost. Zahteval je visoko ceno – diplomatsko spretnost,

modro izbiranje močnih, a ne pretirano utesnjujočih zavezništev, organizacijske sposobnosti in hrabrost na bojnem polju, ne nazadnje drzen oportunizem, kadar je bilo treba presekati s starimi prijateljstvi in skleniti nova, če so obetala večje koristi. Zato ne preseneča, da je njihov strmi pohod proti zvezdam med sodobniki vzbujal mešane občutke. Zavistneži, predvsem pa neposredni tekmeci so jih že za časa življenja, a tudi še dolgo po izumrtju, radi ožigosali za brezobzirne povzpetnike. A manjkalo ni niti bolj naklonjenih sodb onih, ki so grofom ne glede na morebitne značajske slabosti iskreno priznavali plemenite vrline, kot so pogum, dostojanstvo in velikodušnost.

Kakor koli že danes skušamo ovrednotiti zapuščino Celjskih, ne moremo zanikati globokega pečata, ki so ga vtisnili nemirnemu, neprizanesljivemu in pogosto zelo krutemu svetu poznosrednjeveške Evrope. Kot otroci svojega časa so utelešali slo po seganju v višave, kot je vodila še marsikoga od njihovih bolj oddaljenih, slavnejših sopotnikov – od burgundskih vojvod in gospodov Coucyjev do brezkompromisnih italijanskih potentatov, ki jih je v svojih delih nesmrtno upodobil Niccolò Machiavelli, ali pa celo najbližjih sosedov in tekmecev, med katerimi je po sposobnostih posebej izstopal ogrski vojskovodja Ivan Hunjadi. Iz vzvratnega pogleda se lahko zazdi, da so celjske ambicije tako vidno presegale domet realnih zmožnosti, da jih nazadnje niti ne bi mogle privesti kam drugam kot do nenadnega, popolnega zloma. Toda po drugi strani jim je prav tragični konec na zenitu slave pomagal zagotoviti nepozabno mesto v zavesti Slovencev in jih ustoličil med najprestižnejše teme domače medievistike, če ne celo zgodovinopisja na splošno.[1]

Resnici na ljubo se je to zgodilo po daljšem obdobju relativne pozabe, saj je spomin na Celjske od konca srednjega veka začel ponovno vznemirjati domišljijo javnosti šele v 19. stoletju, zlati dobi pozitivističnega zgodovinopisja, starinoslovskega zanosa nad dobo viteštva, a navsezadnje tudi narodne prebuje. V občutljivem času nacionalnih napetosti, ki so spremljale nastajanje slovenskega političnega programa, so zapuščino

1 Npr. KOS 1985, str. 258–270.

davno izumrlega grofovskega rodu začeli odkrivati tako šolani strokovnjaki kot romantično navdihnjeni literati, domoznanci, celo eminentni politiki in mnenjski voditelji. Pokneženi grofje zato niso postali zgolj predmet iskrenega, objektivnega raziskovanja, temveč so jih prihajajoče generacije marsikdaj izrabile za trenutne cilje, pa čeprav za ceno očitnih anahronizmov.

To je v isti sapi odprlo pot predsodkom in nekritičnemu poveličevanju, kakor je pač ustrezalo trenutnemu političnemu stanju oziroma posameznikovemu prepričanju. V Celjskih je bilo mogoče prepoznati brutalne nemške zatiralce ali pa klene slovenske plemiče, ki so poskušali ustvariti temelje nacionalne države – oziroma celo zgodnje glasnike jugoslovanskega unitarizma. Po drugi svetovni vojni je svoje dodala še nova ideološka usmeritev slovenskega zgodovinopisja. Kot nosilca narodne zgodovine je pojmovala »ljudske množice«, ki so postale osrednji in malone izključni predmet strokovnega zanimanja, hkrati pa se je načrtno odpovedala poglobljenemu preučevanju plemstva kot *a priori* tujega, sovražnega sloja.[2] Posledice takšnega razvoja, ki je slovensko stroko odločilno zaznamoval za več desetletij, je čutiti še danes. Izrazito zapostavljanje preučevanja družbenih elit, a posledično tudi politične in vojaške zgodovine, je ustvarilo dokaj enodimenzionalno akademsko okolje, ki je iz svojega raziskovalnega pogleda bolj ali manj izbrisalo vodilni sloj srednjeveške družbe, čeprav je daleč najintenzivneje krojil podobo tedanjega sveta.[3]

Tektonske družbene in kulturne spremembe v osemdesetih letih 20. stoletja, okronane z uspešno osamosvojitvijo leta 1991, so naznanile novo dobo slovenskega zgodovinopisja. Ta prelom se je med drugim pokazal v svežem zagonu medievistike, posebej na področju študij plemiških rodbin, politične in vojaške zgodovine. Kljub obilju vloženega truda in energije pa dolgotrajnega zastoja vendarle nismo v celoti nadoknadili. S preučevanjem srednjega veka se poklicno ukvarja sorazmerno malo raziskovalcev. Zato ne preseneča, da v našem razumevanju politične in vojaške zgodovine slovenskega prostora v srednjem

2 GRAFENAUER 1947.
3 KOS 1985, str. 267–269; ŠTIH 1999, str. 11–15; MLINAR 2005, str. 15–21.

veku še vedno zevajo velike vrzeli ali vsaj sive lise – posebej vpadljivo prav v primeru plemenitih Celjanov.

Kmalu bo minilo pol stoletja, odkar se je avstrijski zgodovinar Heinz Dopsch odmevno spraševal, ali so grofje Celjski še vedno »raziskovalni problem«.[4] Odgovor je bil v tistem trenutku nedvomno pritrdilen in – kot so ugotavljali mlajši pisci – tako ostaja vse do danes.[5] Zgodba mogočnega grofovskega rodu je sama po sebi prvovrsten, skoraj neustavljivo privlačen medievistični izziv. Povsem drugo vprašanje je, zakaj sodobni stroki nanj še na pragu druge četrtine 21. stoletja ni uspelo odgovoriti z monumentalnosti tematike primernim knjižnim delom, ki bi na podlagi izvirnega preučevanja primarnih virov celovito predstavilo znamenite Celjane v kontekstu njihovega časa in okolja.[6] Številne epizode njihovih življenj zato še vedno ostajajo nepojasnjene, predmet nasprotujočih si razlag in nepopolnih pregledov, ki se občasno ne zmorejo uskladiti niti glede najosnovnejše genealogije ali splošnih vprašanj krajevne zgodovine in historične topografije. Zato smo bili ob pisanju monografije na številnih mestih prisiljeni vključiti daljše ekskurze, same po sebi le ohlapno povezane z ožjo vojaškozgodovinsko tematiko, a nujno potrebne za razjasnitev vsebinskega konteksta, čeprav utegne knjižno delo na račun takih dodatkov postati precej težje berljivo.

Interesni prostor, v katerem so delovali grofje Celjski, je zajemal skoraj vso Evropo – od najožje štajerske domovine do vzhodnoalpske soseščine ter še bolj oddaljenega zaledja Svetega rimskega cesarstva, Ogrske, Italije in Balkana. Posamezni člani rodbine so vsaj za kratek čas segli celo do poganske Prusije, osrčja Sredozemlja, Pirenejskega polotoka in Črnega morja. Njihova dejanja so zapustila včasih zlahka vidne, marsikdaj pa neznatne ali za zdaj celo še neprepoznane sledi v zgodovinskih virih, razpršenih v množici arhivov, muzejev ter najrazličnejših ostankov premične in nepremične kulturne dediščine. Preučevanje tako obsežnega korpusa nas postavlja pred skoraj nemogočo nalogo, ki jo otežujejo jezikovne pregrade

4 DOPSCH 1975.
5 Prim. ŠTIH 1999; MLINAR 2005, str. 13.
6 Za doslej morda še najcelovitejši pregled rodbinske zgodovine Celjskih, pripravljen na podlagi domače strokovne literature, gl. FUGGER GERMADNIK 2017.

in geografske razdalje. V zadnjem času je res postala nekoliko lažje obvladljiva s preprostejšo prehodnostjo političnih mej in neprimerno udobnejšo dostopnostjo digitaliziranih arhivskih virov. Toda njihovo ovrednotenje, še bolj pa povezovanje izsledkov v pregledno celoto zahteva tako najširše razumevanje evropske politike kot dobro poznavanje najobskurnejše krajevne zgodovine in lokalne topografije.

Obvladovanje tako raznolikih znanj je vsaj za enega samega raziskovalca že v temelju komaj dosegljiv cilj. A po drugi strani to še zdaleč ne pomeni, da je zgodovina Celjskih nepopisan list. V zadnjem stoletju in pol jo je postopoma razkrivala prava plejada raziskovalcev, od vrhunskih akademskih strokovnjakov do ljubiteljskih domoznancev, publicistov, tudi romanopiscev. Iz njihovih prizadevanj je zrasel že zavidljiv korpus znanstvene in strokovne literature. Za temeljitejši pregled dosedanje bibliografije o grofih Celjskih bi potrebovali veliko več prostora, kot ga dopušča okvir naše publikacije, a zanj niti ni prave potrebe, saj je to nalogo v zadnjem času že dovolj podrobno opravilo več drugih piscev, sicer pa za vsaj približen vtis njegovega obsega morda zadostuje že seznam uporabljene bibliografije na koncu pričujoče monografije.[7] Predvsem se z vse večjim naborom raziskav in objav naše védenje o rodbini Celjskih hitro širi. To vzbuja upe, da bo v doglednem času dozorel trenutek tudi za celovito zgodovinsko sintezo njenega delovanja.

Dosedanje študije so se ukvarjale z raznovrstnimi vidiki razgibane zgodovine Celjskih, od njihovega pravnega položaja, zemljiških posesti in gradov, upravne ureditve ter vazalne klientele do posebej vznemirljivih, v javnosti najrazvpitejših epizod. Ena takih je nesrečna zgodba Veronike Deseniške, sicer pa je bila med bolj izpostavljenimi predstavniki rodbine v novejšem času zagotovo največ pozornosti deležna Barbara Celjska, soproga kralja oziroma cesarja Sigismunda Luksemburškega. V tem bibliografskem naboru za zdaj še ni najti kakega resnejšega poskusa analize vojaškega delovanja grofov Celjskih. Vsaj v okvirih slovenske medievistike glede

7 Predvsem MLINAR 2005, str. 13–23; gl. tudi KOS 1996, str. 5, op. 1.

na sorazmerno nezanimanje za vojaško zgodovino to ni posebno presenečenje. Da pa je zgodovino rodu Celjskih vendarle smiselno, če ne celo nujno podrobneje obravnavati tudi skozi optiko vojskovanja, lahko utemeljimo z več tehtnimi razlogi.

Prvi je zagotovo že ta, da so bili njegovi člani – enako kot pripadniki katere koli druge tradicionalne plemiške rodbine – po temeljnem poslanstvu bojevniki. Vojna je bila tisti vzgib, ki je osmišljal njihove privilegije v družbi, in hkrati edini pravi poklic. Nadalje ne smemo pozabiti, da so grofje Celjski v dobrem stoletju svojega obstoja razvili oborožene zmogljivosti, s katerimi so daleč presegali potenciale drugih sočasnih plemiških družin na Slovenskem, to pa jih je dejansko uvrščalo na raven spoštovanja vredne regionalne sile. Odnos grofovske dinastije do uporabe oboroženih sil v lastne ali širše politične namene se je sčasoma korenito spreminjal. A v vsakem primeru je bila moč rodbinskega vojaškega aparata tisti *ultima ratio*, ki je Celjskim omogočil, da na mednarodnem prizorišču odločno zastopajo svoje interese oziroma se celo bojujejo za prevlado z največjimi tekmeci v srednjeevropskem prostoru.

Vsega naštetega se domače zgodovinopisje vsaj v splošnem zaveda, a tega doslej še ni zares reflektiralo, čeprav je to nedvomno treba storiti. Brez trdnega razumevanja celjske vojaške organizacije in rodbinske strategije namreč ni mogoče razumeti dejavnikov, ki so grofe vodili po strmi poti družbenega vzpona. Dosegli so ga z različnimi sredstvi. V visoko politiko so dolgoročno najuspešneje posegali s spretno diplomacijo in ženitnimi povezavami. Toda med pripadniki njihovega rodu najdemo tudi več posameznikov, ki so se zavestno usmerili v vojaško kariero ali si svojo politično vizijo dosledno prizadevali udejanjiti z oboroženo silo. Zgodovina Celjskih je zato v veliki meri zgodba bojevite rodbine, ki se pri zasledovanju ambicioznih ciljev ni obotavljala poprijeti za orožje, a je bila povsem v skladu z znamenitim svetopisemskim rekom nazadnje sama z mečem pokončana, ko je pod rezili atentatorjev izgubil življenje zadnji pokneženi grof Ulrik II. Sledi smrtonosnih udarcev so še danes vidne na njegovi lobanji – po strahotni

ironiji usode tako rekoč edini neposredno oprijemljivi zapuščini moža, ki se je nekoč uvrščal med najpomembnejše osebnosti srednje Evrope, dokler se ni njegova pot brutalno sklenila sredi beograjske trdnjave.

*

Začetek raziskav, ki so privedle do izida monografije pred vami, sega v že kar oddaljeno preteklost. Poleti 2005 sem se kot sveži diplomant zgodovine na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani odločil, da nadaljujem študijsko pot na podiplomski ravni. Pri izbiri teme doktorskega študija ni bilo treba dolgo omahovati, saj so me osebna zanimanja in dotlej opravljeno delo logično usmerjali v preučevanje vojaške zgodovine srednjega veka. Nekoliko manj jasno je bilo, kam natanko bo ta pot vodila in kakšne izsledke bi bilo mogoče pričakovati. Moja prva zamisel je bila, da v okviru doktorske disertacije preučim vojaške dejavnosti grofov Celjskih v prvi polovici oziroma sredini 15. stoletja – v dobi, ko je rodbina preživljala vrhunec vzpona in hkrati največje preizkušnje na bojnem polju, kronološko pa je v srednji Evropi sovpadala s husitsko »vojaško revolucijo«.

Nedvomno bi bila to legitimna raziskovalna tema, toda v tistem trenutku za še vse premalo prekaljenega doktoranda komaj obvladljiva, saj se slovenska medievistika dotlej še ni resneje spoprijela z vojaškozgodovinskimi raziskavami v kakem drznejšem obsegu. Razsežnosti izziva se je toliko bolje zavedal dobronamerni mentor, akad. prof. dr. Peter Štih, ne le eden najvidnejših domačih medievistov, temveč tudi vrhunski poznavalec grofov Celjskih. Po njegovem nasvetu sem nastajajočo disertacijo naslovil precej ohlapneje – *Vojaška zgodovina slovenskega ozemlja od 13. do 15. stoletja*. Povsem samoumevno so v njej svoje mesto našli tudi sloviti Celjani, a v bistveno širšem kontekstu. Njihovemu delovanju sem namreč posvetil enega od treh nosilnih sklopov nastajajoče disertacije v okviru izbranih poglavij, posebej zanimivih z vojaškozgodovinskega stališča.

To je bil torej povod, zaradi katerega sem se prvič resneje poglobil v raziskovanje najpomembnejše poznosrednjeveške plemiške rodbine na Slovenskem. Za zgodovinarja na začetku karierne poti je bila to vsekakor težka, morda celo prezajetna naloga. A vsaj v enem pogledu trenutek zanjo ne bi mogel biti primernejši. Istega leta je namreč izšla monografija Janeza Mlinarja o podobi grofov Celjskih v narativnih virih.[8] V danes odraščajočim rodovom morda že težko doumljivi dobi, ko arhivski dokumenti in izdaje primarnih virov – ne nazadnje tudi sodobne znanstvene objave – še niso bili splošno dosegljivi na spletu, je ta sistematični pregled za mladega zgodovinarja komaj pri prvih korakih samostojnega raziskovanja obetal nesluten preboj. Z objavami relevantnih pasusov je namreč nadgradil konceptualno podobno, a precej bolj zgoščeno, v določenih vidikih tudi že nekoliko zastarelo študijo Franza Kronesa,[9] na enem mestu združil veliko količino tedaj še večinoma težko dostopnega, izjemno razpršenega gradiva in tako omogočil neprimerljivo lažjo orientacijo po množici bolj ali manj izpovednih virov.[10]

Zgodovina imenitnih plemiških rodbin srednjeveške Evrope je načeloma hvaležna tema, še posebej, kadar se lahko opremo na dobro ohranjene družinske arhive in obilje narativnih pričevanj. V primeru plemenitih Celjanov žal ne gre tako preprosto. Njihova dejanja so zapustila sledi v pisnih dokumentih iz skorajda vseh kotičkov evropske celine. Toda v večini primerov gre zgolj za neznatne drobce, porazgubljene v velikanskem mozaiku drugih podatkov, ki s Celjskimi in slovenskim prostorom praviloma nimajo neposredne zveze. Raziskovanje njihovega rodu zato prejkone pomeni mukotrpno brskanje po gomilah dokumentarnega oziroma arhivskega gradiva, pogosto za minimalen izkupiček. Edini obsežnejši narativni vir, v celoti posvečen grofom Celjskim – in vsaj v splošnem napisan z njim naklonjene, če že ne povsem lastne perspektive – je kronika anonimnega pisca, najverjetneje celjskega minorita. To delo, zgodovinopisju dostopno predvsem po zaslugi kritične

8 MLINAR 2005.
9 KRONES 1871.
10 V približno istem času je Christian Domenig s sistematično obravnavo listinskih virov v okviru svoje doktorske disertacije pomembno dopolnil naše vědenje o grofih Celjskih: DOMENIG 2004.

izdaje Franza Kronesa,[11] je vsebinsko izjemno dragoceno, čeprav v primerjavi s sočasnimi kronikami velikih evropskih dinastij dokaj skromen poskus pisanja rodbinske zgodovine, predvsem pa obremenjen s številnimi vsebinskimi nejasnostmi in zelo pomanjkljivo ali kar naravnost zavajajočo kronologijo.

Z materialno zapuščino Celjskih se je godilo še slabše. Vse zares reprezentativno, od rodbinske zakladnice in orožarne do umetnin, oblačil, stanovanjske opreme, se je že kmalu po njihovem izumrtju, še bolj pa v stoletjih poslej, porazgubilo v nič. Celo od večjega dela njihovih arhitekturnih stvaritev so preživele kvečjemu bolj ali manj monumentalne ruševine. Tu pred velikimi nalogami stoji slovenska arheologija, saj je k zgodbi najpomembnejše plemiške rodbine na Slovenskem zaenkrat prispevala le malo, nedvomno veliko manj, kot bi lahko ob bolj sistematičnem, temeljitem pristopu. Po drugi strani niti izsledki že opravljenih arheoloških preiskav ne vzbujajo pretiranega optimizma. Dosedanja izkopavanja, denimo na celjskem Starem gradu in v zadnjem času tudi na Knežjem dvoru, namreč vendarle niso razkrila posebnega bogastva zares izpovednega gradiva, neposredno povezanega z grofovsko rodbino.[12]

Vstopiti v miselni svet že davno izumrlih mogočnežev iz Celja ter iz pozabe obuditi njihove podvige v oklepu in sedlu bojnega žrebca se je zato pokazalo za vse prej kot preprosto nalogo, vsekakor preveliko, da bi jo bilo mogoče v celoti obvladati v vsega štirih letih doktorskega študija in za nameček še ob drugih raziskovalnih nalogah. V disertaciji, dokončani septembra 2009, je bilo vojni umetnosti grofov Celjskih odmerjenih blizu 140 strani ali nič manj kot četrtina celotnega obsega. A tudi taki okviri so se pokazali za pretesne, da bi bilo snov mogoče obdelati dovolj temeljito in zbrane ugotovitve še celovito ovrednotiti. Tri leta pozneje je prva polovica doktorske disertacije v nekoliko dopolnjeni obliki izšla v monografiji *Vitezi, najemniki in smodnik*.[13] Njen osrednji pripovedni lok je

11 KRONES 1883.
12 GUŠTIN 2001.
13 LAZAR 2012.

bil posvečen razvoju vojskovanja v slovenskem prostoru od poznega 13. do 15. stoletja, predvsem v perspektivi najemniškega vojskovanja, ne pa prvenstveno z vidika vojaških operacij grofov Celjskih, ki so se v monografiji znašli zgolj na nekaj straneh.

To je bila posledica zavestne odločitve, saj je življenje najslovitejšega domačega rodu plemenitih bojevnikov povsem očitno klicalo po samostojni monografiji. Toda čas njenega izida se je vztrajno odmikal. Sprva predvsem zaradi številnih službenih zadolžitev, ki so me doletele kot novo zaposlenega kustosa v Narodnem muzeju Slovenije. Nekatere med njimi, denimo priprava obsežne razstave o viteštvu na Slovenskem,[14] so bile vsaj v določeni meri povezane s preučevanjem srednjeveške vojaške zgodovine. Velika večina pa ne, zato so narekovale povsem drugačne usmeritve in intenzivno raziskovalno delo na vsebinsko zelo oddaljenih področjih. Zaradi takih zastranitev se je morala zgodba bojevitih Celjanov vedno znova umakniti drugim prednostnim nalogam. Zamisel za izdajo nove monografije, ki bi vsebinsko bistveno nadgradila Celjskim posvečena poglavja iz doktorske disertacije, je sicer živela še naprej, le da je moralo preteči skoraj desetletje in pol, preden sem ji lahko v resnici namenil dolžno pozornost. K temu je pripomoglo še nekaj dejavnikov, neodvisnih od zaposlitve v muzeju – med drugim vpetost v raziskovalni projekt J6-4622 *Umetnostna dediščina grofov Celjskih*, ki ga je v letih 2022–2025 financirala Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije. Čeprav po naslovu zgolj posredno povezan s temo prvotnega preučevanja, je ta projekt vendarle pomenil še zadnji in morda najodločilnejši vzgib za dokončanje knjižne izdaje.

Kakor koli je bilo njeno nastajanje napornejše in dolgotrajnejše, kot bi bilo sprva morda pričakovati, mi je raziskovalno pot s prijaznimi spodbudami ter skoraj nepredstavljivo velikodušno podporo olajšala vrsta domačih strokovnjakov. Najprej dolgujem zahvalo trem vrhunskim slovenskim medievistom, ki so mi poleg mentorja ponudili neprecenljivo podporo še

14 LAZAR idr. 2011; LAZAR idr. 2013.

v času študijske poti, v posebno veselje in čast pa mi je, da smo plodne stike ohranili vse do danes. Izr. prof. dr. Janez Mlinar mi je kot potrpežljiv sogovornik vedno znova priskočil na pomoč pri raziskovanju tematike, ki bi bila sicer za še povsem neizkušenega raziskovalca mnogo pretrd oreh. Dr. Matjaž Bizjak, odličen poznavalec poznosrednjeveške zgodovine in primarnih virov za slovensko zgodovino, me je opozoril na številna dotlej spregledana pričevanja in me prijazno oskrboval s kopijami arhivskih dokumentov. Doc. dr. Miha Kosi pa se je vedno znova potrdil kot neusahljiv vir gradiva tako z vidika krajevne, politične in vojaške zgodovine kot še posebej rodbine Celjskih ter mi pomagal širiti obzorja s konstruktivnimi razpravami. Vsi trije so mi nesebično ponudili vpogled v resnično obsežen korpus arhivskih dokumentov in literature, zbran v dolgih letih lastnih raziskovalnih prizadevanj, zato pričujoča monografija v velikem delu temelji na njihovem delu in bogatem znanju.

Na ovinkasti poti do nastanka knjižne objave mi je priskočila na pomoč še množica specialistov z različnih področij. Vodilnemu slovenskemu kastelologu izr. prof. dr. Igorju Sapaču sem hvaležen za dragocena mnenja in navdihujoče razprave ob vprašanjih, povezanih z identifikacijo oziroma usodo posameznih grajskih stavb, vpletenih v spopade bojevitih Celjanov. Dr. Jure Volčjak in dr. Andrej Nared sta mi pomagala osvetliti nekatere zamotane podrobnosti s tehtnimi nasveti in literaturo. V domačem kolektivu Narodnega muzeja Slovenije, predvsem v okviru raziskovalnega programa P6-0282 *Predmet kot reprezentanca: okus, ugled, moč (Raziskave materialne kulture na Slovenskem)*, sem imel privilegij sodelovati z več prodornimi mlajšimi medievisti, usmerjenimi v preučevanje poznosrednjeveške zgodovine slovenskega prostora. Glede na bližino raziskovalnih tem sta se za dragocena sogovornika dokazala predvsem dr. Jernej Kotar in dr. Jaka Banfi.

Pet od pravkar naštetih kolegov je opravilo tudi strokovni pregled knjižnega čistopisa. Angažiranje tolikšnega števila recenzentov po povsem formalni plati morda res ne bi bilo nujno, vendar se je glede na zahtevnost in raznolikost obravnavane

tematike potrdilo za smiselno odločitev, saj je vsak od njih po svoji plati pomagal izboljšati končno besedilo s tehtnimi pripombami oziroma dopolnili. Na koncu se moram zahvaliti najožji družini – materi Branki za neomajno podporo od najzgodnejših začetkov raziskovalne poti, še posebej pa skrbno lektoriranje monografije, ter soprogi Nataši za vso pomoč, razumevanje in potrpežljivost, kadar je dolgotrajno nastajanje tako obsežnega dela zahtevalo različna osebna odrekanja.

Pisanje o tako prestižnem poglavju slovenske preteklosti, kot so grofje Celjski, je izziv, h kateremu se spodobi pristopiti z vsaj kanček tresočim se peresom in odgovorno skrbnostjo. Nekatera od vprašanj, ki jih je bilo v doktorski nalogi še mogoče zaobiti ali jih zgolj na kratko odpraviti, je bilo v samostojni knjižni objavi nujno podrobneje osvetliti, morda premisliti z drugačnega zornega kota, seveda za ceno intenzivnega dodatnega študija. Za začetek je bilo treba v raziskavo vključiti dotlej še neobdelane ali prvotno nedostopne vire, do katerih se je danes po zaslugi še nedolgo tega komaj predstavljivega digitalizacijskega zagona večinoma mogoče dokopati že z nekaj pritiski na računalniško tipkovnico. V preteklih dvajsetih letih je občutno napredovala tudi zgodovinopisna stroka, kot se kaže v številnih novih objavah, ki jih je bilo treba v čim večjem obsegu smiselno upoštevati ob pripravi knjižnega dela. A največ strokovnega uvida in širine je zahtevala vsebinska interpretacija zbranih dognanj. Resnično zrela zgodovinopisna študija mora ponuditi več kot zgolj analitični, faktografski skupek podatkov. Zato smo si po najboljših močeh prizadevali, da bi pozornejšemu bralcu v razpoložljivih okvirih predstavili celovitejšo, vsebinsko ovrednoteno sliko vojaškega – ter z njim neločljivo povezanega političnega – delovanja rodbine Celjskih.

Koliko se nam je temu cilju posrečilo približati, bo bralec najbolje presodil sam. Podobno kot kateri koli bolj kot ne pionirski poskus celostne obravnave zahtevne tematike tudi monografijo pred vami omejujejo določene šibkosti. Njena perspektiva je usmerjena predvsem na slovensko ozemlje oziroma habsburške dedne dežele, že zaradi jezikovnih ovir in pomanjkljivejšega poznavanja lokalnih razmer pa kljub najboljšim

namenom gotovo precej manj dosledno vključuje dokumentarno gradivo iz Ogrske, Italije ali bolj oddaljenih delov Evrope, kjer so plemeniti Celjani prav tako zapustili pomembna, a slovenskemu raziskovalcu težje dostopna pričevanja. Tudi v kronološkem pogledu naša raziskava ne deluje povsem uravnoteženo, saj smo sorazmerno več poudarka namenili zadnjemu obdobju rodbine, ko so njeni predstavniki tako v domačih kot mednarodnih okvirih najvidneje posegali v tok dogajanja. Namesto da bi pripoved sklenili s smrtjo zadnjega pokneženega grofa Ulrika II., smo jo zavestno nadaljevali do konca vojn za njegovo dediščino, saj se je zgodba Celjskih zares prekinila šele s prerazporeditvijo mogočnega rodbinskega ozemlja, ki so si ga nato pripojili njihovi tekmeci, v prvi vrsti cesar Friderik III. Habsburški. V številnih vsebinskih sklopih je ta prikaz vsaj toliko kot z vojaškozgodovinskega pravzaprav pisan tudi z vidika politične zgodovine – ne nazadnje zato, ker je v poznosrednjeveškem vsakdanu Clausewitzeva maksima o vojni kot nadaljevanju politike z drugimi sredstvi[15] veljala očitneje kot v marsikaterem drugem obdobju preteklosti, to pa pomeni, da vojaškega delovanja Celjskih ni niti mogoče niti smiselno prestrogo osamiti od političnega.

Vse našteto je neizogibna posledica avtorjevih raziskovalnih izhodišč, omejenega znanja in dostopnosti virov. Prav tako je nujno opozoriti, da bodo številna tu nakazana spoznanja ali vprašanja v prihodnje izostrile, najverjetneje tudi revidirale nove raziskave, opravljene na temelju za zdaj še spregledanih oziroma neznanih primarnih virov, pomembnih tako za razumevanje rodbinske zgodovine kot njenega širšega konteksta. Grofje Celjski so gotovo tako pomembna raziskovalna tema, da bodo navdihovali tudi prihodnje rodove slovenskega in tujega zgodovinopisja. Ne glede na vsebinske hibe naj bo zato knjiga pred vami prijateljska spodbuda k lastnemu izvirnemu delu in radovedni plovbi po senčnih globinah srednjeveške zgodovine.

15 CLAUSEWITZ 2002, str. 44.

V svetu bojevnikov in drznih dinastov

1. Realistična upodobitev viteške oborožitve iz 12. stoletja v kripti oglejske bazilike
FOTO: TOMAŽ LAZAR

Čas, v katerem so se gospodje Žovneški povzpeli do grofov Celjskih in se nazadnje potegovali še za položaj državnih knezov Svetega rimskega cesarstva, sodi v nemirnejša obdobja evropske zgodovine. Stara celina je v poznem srednjem veku preživljala naporno preobrazbo. Fevdalni red se je umikal novi podobi zahodnega sveta, ki jo je zaznamoval vzpon mest, trgovine in obrti na krilih nezadržnega gospodarskega in tehnološkega napredka. Razcvet umetnosti, kulture in duhovnega ustvarjanja je odpiral nova obzorja, a hkrati načenjal občutljiva vprašanja o vlogi Cerkve ter krhal enotnost krščanske skupnosti. Medtem ko so si najprodornejši vladarji prizadevali obrzdati moč visokega plemstva, združiti razdrobljena ozemlja svojih držav v vse bolj centralizirane monarhije in tlakovati pot kolonialnim osvajanjem, se je v Mali Aziji pojavila nova, zelo nevarna sila – Osmansko cesarstvo, odločeno razširiti svojo oblast do osrčja Evrope. Posebej vidne spremembe je bilo opaziti v vojskovanju, saj je izročilo viteštva postopno izpodrinil nov, še brutalnejši način bojevanja, v katerem so prevladali poklicni najemniki, opremljeni z oklepi iz jeklene pločevine, ognjenim orožjem in drugimi najnovejšimi dosežki oborožitvene tehnologije.

V tej zapleteni stvarnosti je bilo slovensko ozemlje na videz neznaten, a strateško pomemben obmejni branik na jugovzhodu Svetega rimskega cesarstva. Čeprav se po gostoti poselitve in gospodarski razvitosti ni moglo primerjati z najbolj cvetočimi predeli Evrope, je zaradi lege na vzhodnem robu Alp pomenilo ključno prometno križišče med nemškimi deželami, Ogrsko, Balkanom in severno Italijo. Zaradi izrazito prehodnega geografskega položaja je bilo po eni strani zelo izpostavljeno političnim apetitom dinastov s severa in vzhoda, ki so si tod želeli izboriti dostop do Jadranskega morja in Apeninskega polotoka. Toda po drugi strani so prav te danosti ponujale svojevrstno prednost najdrznejšim domačim velikašem, ki so želeli svoj vpliv razširiti nad soseščino – denimo grofom Goriškim in še posebej Celjskim.

Težaven preskok v čas, ki ga obravnavamo v pričujoči monografiji, je uvedlo dolgotrajno medvladje po smrti staufovskega cesarja Friderika II. leta 1250. Z njegovim odhodom je Sveto rimsko cesarstvo vstopilo v celotno človeško generacijo trajajočo dobo negotovosti. V srednji Evropi jo je češki kralj Otokar II. Přemysl izkoristil za širjenje oblasti proti jugozahodu, vse do jadranske obale in mostišč za prodor v Italijo. Od začetka petdesetih let 13. stoletja, ko je zavladal v Avstriji in na Češkem, si je zagotovil nadzor nad Štajersko (1261), Kranjsko in Koroško (1269), nazadnje še Furlanijo (1272). S temi koraki si je Otokar podredil večino slovenskega etničnega prostora, a si je s pretiranimi oblastnimi ambicijami odtujil podporo lokalnega plemstva in navsezadnje izgubil tekmo za krono Svetega rimskega cesarstva. Volilni knezi so namreč leta 1273 za nemškega kralja raje izbrali Rudolfa Habsburškega, na prvi pogled veliko manj mogočnega, predvsem pa manj avtoritativnega

2. Freska sv. Jurija v Trnovcu nad Sevnico, ok. 1300
| FOTO: TOMAŽ LAUKO

kandidata.[16] Razočarani Otokar se z usodnim porazom ni nikoli sprijaznil, zato je postal oboroženi obračun s habsburškim vladarjem zgolj vprašanje časa. Namesto oblastnega češkega kralja se je plemstvo iz slovenskih dežel v veliki večini raje opredelilo za habsburško stran in poleti 1278 podprlo Rudolfa v odločilnem spopadu pri Dürnkrutu. V sodobnem zgodovinopisju bitka na Moravskem polju velja za zadnji veliki spopad klasične viteške dobe v Podonavju. [17] A še bolj kot zaradi vojaških razsežnosti je ta dogodek vplival na tok zgodovine v političnem pogledu, saj je dinastijo Habsburžanov ustoličil kot vodilno silo v vzhodnoalpskih deželah.

V naslednjih desetletjih so se notranjepolitična nesoglasja v tem prostoru še večkrat zaostrila v večje spopade, posebej intenzivno med vojno za češko nasledstvo, v kateri se je koroški vojvoda Henrik iz rodbine Tirolsko-Goriških pomeril s Habsburžani.[18] Militarizirano obmejno okolje vzhodnoalpskih dežel je postopoma postalo precej bogat vir poklicnih bojevnikov, ki so svoje znanje uspešno prelili v denar. Razcvet finančnega poslovanja je namreč premožnim dinastom omogočil, da svoje vazale za večje, zahtevnejše bojne operacije tudi zunaj domače dežele nagradijo s plačilom v gotovini oziroma jih celo nadomestijo z zaposlovanjem najemnikov, pogosto tujcev, s katerimi jih sicer niso povezovala vazalna razmerja. Številni plemiči iz slovenskega prostora, ob njih pa tudi poklicni vojaki nižjega rodu, so tako našli zaposlitev pri domačih naročnikih, denimo grofu Henriku II. Goriškem, koroškem vojvodi Henriku in habsburških vladarjih, od dvajsetih let 14. stoletja pa tudi v bolj ali manj oddaljeni soseščini. Največ možnosti za zaslužek se je ponujalo v Italiji, kjer je tekmovanje med bogatimi mestnimi komunami in lokalnimi mogotci ustvarilo ozračje skoraj nepretrganih spopadov. Povpraševanje po izurjenih vojakih je tako na Apeninski polotok privabilo množico najemnikov iz različnih predelov Evrope. Med njimi so vse do zadnje četrtine 14. stoletja največji ugled uživali *Teutonici,* prebivalci pretežno nemško govorečih nadalpskih dežel, kamor se je po pojmovanju italijanskih sodobnikov uvrščal tudi slovenski prostor.[19]

Od dvajsetih do sedemdesetih let 14. stoletja je v bojnih vrstah Papeške države, Pise in Lucce dokumentirano služboval na desetine mož iz Kranjske, Goriške, Koroške in Štajerske. Nekatere plemiške rodbine iz tega okolja, zlasti Črešteški, Galli, Gallenbergi, Herbersteini, Rihemberški, Svibenski, Šteberški, grofje Ortenburški, v času Ulrika I. in Hermana I. ne nazadnje grofje Celjski, so se sistematično

16 ŠTIH idr. 2008, str. 77–78.
17 KUSTERNIG 1979; ŠTIH 1994, str. 212; KOSI 1998, str. 75.
18 FRIEDENSBURG 1899, str. 144–147; FRÅSS-EHRFELD 1984, str. 371–372, 379–380; BAUM 2000, str. 123.
19 SCHÄFER 1911a; SCHÄFER 1911b; SCHÄFER 1914; CONTAMINE 1984, str. 77–172, 255–259; SCHMIDTCHEN 1990, str. 43–48; ŠTIH 1994; PRESTWICH 1996, str. 57–157; BAUM 2000, str. 148–184; LAZAR 2012, str. 65–106.

posvetile najemništvu – pa ne zgolj na italijanskih bojiščih, temveč tudi pod praporom habsburških vojvod, salzburške nadškofije, Ogrskega kraljestva in srbskega despota Dušana Silnega. Izkupička njihovih najemniških karier ne moremo meriti zgolj po denarnem zaslužku, saj so na bojnih pohodih širom Evrope sklepali dragocena osebna poznanstva in politična zavezništva, si izbojevali osebni ugled ter pridobivali izkušnje, ki so nepovratno preoblikovale vojaško prakso na Slovenskem.[20]

Od zgodnjih let 14. stoletja je evropsko vojskovanje začelo vstopati v novo dobo. Predvsem na zahodu stare celine je začela dotedanja bojevniška elita viteške konjenice izgubljati pobudo proti discipliniranim formacijam pehote, opremljene z orožjem na drogu, loki, samostreli ter sčasoma vse večjim deležem ognjenega orožja. Nekateri moderni pisci so val sprememb opisali kot »pehotno revolucijo«, vendar se zdi taka oznaka nekoliko preuranjena. Šlo je namreč za več kot stoletje in pol trajajoči proces, ki je Apeninski polotok ter srednjo Evropo zaradi drugačnega lokalnega izročila, a tudi aktualnih potreb, zajel precej počasneje oziroma manj intenzivno. Toliko vidnejši je že sredi 14. stoletja postal odmik od tradicionalne »fevdalne«, na osebnih vezeh utemeljene vojaške organizacije k nezadržni profesionalizaciji oboroženega stanu, saj so enote vazalnih obveznikov začeli dopolnjevati oziroma nazadnje nadomeščati najemniki, združeni bodisi v manjših oddelkih bodisi pravih samozadostnih »kompanijah«.[21]

Na italijanskih in srednjeevropskih bojiščih 14. stoletja je bila totalna vojna med državnimi akterji le redek, pravzaprav izjemen pojav. Velika večina sovražnosti se je odvijala na lokalni ravni, nemalokrat predvsem s stališča neposredno prizadetega civilnega prebivalstva zelo brutalno in za ceno hudega gospodarskega opustošenja, ne pa nujno velikega števila smrtnih žrtev. V okolju, ki je vojaško silo povsem dobesedno dojemalo kot podaljšano roko politike, je orožje govorilo zelo pogosto, a navadno v obliki spopadov omejenega značaja, ki so jih sprožili spori med dinasti, plemiškimi rodbinami in mestnimi skupnostmi. Njihov poglavitni cilj ni bil popolno uničenje sovražnika ali vsaj njegove armade v odločilni bitki, pač pa zasesti nasprotnikova ozemlja ali jih vsaj temeljito opustošiti, da bi ga s spodkopavanjem gospodarske podlage prisilili k ugodnemu diplomatskemu sporazumu. Namesto mobiliziranja vseh razpoložljivih bojnih zmogljivosti je bilo to mogoče precej preprosteje in ceneje doseči z razmeroma majhnimi, zelo gibljivimi in dobro izurjenimi enotami najemniških konjenikov, navadno sestavljenimi iz približno enakovrednega deleža težko oklepljenih jezdecev in lažje oboroženih samostrelcev, ki so za transport prav tako uporabljali konje ter se po potrebi tudi bojevali iz sedla. Takšno prakso so vzhodnoalpski bojevniki v zgodnjih desetletjih 14. stoletja najprej izkusili v Italiji, v službi tamkajšnjih dinastov in mestnih komun, a so jo zelo kmalu prenesli v domače dežele, kjer se je ohranila še do preloma v 15. stoletje.[22]

Formacije odlično oboroženih poklicnih konjenikov so bile idealno prilagojene mobilnim ofenzivnim operacijam, v besednjaku sodobnikov znanim kot »jezdenje« ali po francosko *chevauchée*. Tega pojma ne moremo v nobenem primeru

◆
3. Rekonstruirana podoba srednjeevropskega pešaka iz 15. stoletja, oboroženega po husitskem zgledu
| FOTO: TOMAŽ LAUKO

20 KLEIN 1926; DINIĆ 1953, str. 398–401; KOS 1995; KOSI 1998, str. 77; LAZAR 2012, str. 44–64, 107–125; prim. SCHÄFER 1911b, str. 57–70, 108–110; SCHÄFER 1914, str. 60–61.

21 CONTAMINE 1984, str. 77–172, 255–259; SCHMIDTCHEN 1990, str. 43–48; DeVRIES 1996; PRESTWICH 1996, str. 57–157; VERBRUGGEN 1997, str. 117–203.

22 CONTAMINE 1984, str. 161–163, 208–249; FRANCE 1999, str. 1–15; za širšo razpravo gl. LAZAR 2012.

enačiti z gverilskim bojevanjem, saj izčrpavanje nasprotnika z bliskovitimi roparskimi udari ni bilo element asimetričnega vojskovanja med izrazito različnimi silami, temveč je potekalo v okvirih bolj ali manj enakopravnega spopada tehnološko in organizacijsko sorodnih akterjev. V njihovi perspektivi vojna ni bila nujno absolutni spopad na vse ali nič, temveč v prvi vrsti legitimno sredstvo za doseganje konkretnih, praviloma precej kratkoročnih ciljev – marsikdaj zelo priročno orodje za reševanje medsebojnih nesoglasij, a je bila njegova uporaba razumna le, dokler ni zahtevala previsoke cene, zato nasilja vendarle niso bili pripravljeni stopnjevati v nedogled.

V primerjavi z zahodnoevropskimi vrstniki, ki so jih izkušnje stoletne vojne in drugih visokointenzivnih spopadov v istem času postopoma prisilile v razvoj drugačnega taktičnega modela, oprtega predvsem na pehoto, so srednjeevropski strategi še do zgodnjega 15. stoletja vztrajali pri bolj konservativni ureditvi, utemeljeni na konjenici. Korenit preobrat so sprožile šele husitske vojne na Češkem (1414–1434). Da bi lahko kljubovali tehnološki premoči križarjev, so husiti razvili inovativno obrambno taktiko. Njihove sile so bile v veliki večini sestavljene iz pehote, opremljene z orožjem na drogu, samostreli, lahkim ognjenim orožjem in poljskim topništvom. Da bi se zavarovale pred naskoki oklepljene konjenice, so se na bojnem polju obdale z improviziranimi utrdbami iz medsebojno sklenjenih vozov, uporabljale pa so tudi velike ščite ali paveze. Takšne zaklone je lahko tudi sorazmerno slabše izurjena in opremljena pehota branila podobno učinkovito kot grajsko ali mestno obzidje. Utrdbe iz vozov so imele v vzhodni Evropi in zlasti med evrazijskimi stepskimi nomadi že zelo dolgo zgodovino, vendar so husiti to prvino bistveno nadgradili z množično uporabo ognjenega orožja. Uporabiti so jo znali ne zgolj v obrambi, temveč tudi napadu, kar je pomenilo resnično inovacijo.[23]

Po vrsti odmevnih husitskih zmag nad križarskimi vojskami so njihov način bojevanja kmalu začeli posnemati povsod po srednji Evropi, kjer so češki veterani še dolga desetletja uživali ugled najelitnejših najemnikov. Novi taktični model je vplival tudi na preoblikovanje vojaške organizacije v slovenskem prostoru, vse od obrambnega reda leta 1431 in njegovih poznejših posodobitev, s katerimi so določali stopnjo vojaške obveznosti – število konjenikov in pešakov, ki so jih morala glede na višino prihodkov prispevati posamezna zemljiška gospostva, obseg vpoklica kmečkih podložnikov skupaj z vozovi in logistično oskrbo ter plačilo davkov v denarju.[24] Husitsko izročilo je tako ostalo eden od osrednjih gradnikov vzhodnoalpske vojaške organizacije še do zgodnjega 16. stoletja, vse do dokončne prevlade zgodnjenovoveških armad s kombiniranimi pehotnimi formacijami pikenirjev in strelcev.[25]

Še preden je krhko strateško ravnovesje v šestdesetih letih 15. stoletja porušil val osmanskih vpadov, je slovenski prostor v iztekajočem se srednjem veku preživljal globoke spremembe. Plemeniti Celjani so bili ena tistih plemiških rodbin, ki so v prelomih z minulo stvarnostjo prepoznali predvsem priložnost za preboj kvišku. S spretnim manevriranjem med interesi mogočnejših dinastov se jim je posrečilo povečati družinske posesti, obogatiti domačo zakladnico in se tudi z oboroženo močjo od sorazmerno obrobnega lokalnega rodu okrepiti v pravo regionalno silo.

23 WAISSENBERGER 1977, str. 22–26; CONTAMINE 1984, str. 124; KURZMANN 1985, str. 97–121; SCHMIDTCHEN 1990, str. 85–88; HALL 1997, str. 107–114; FUDGE 2002; LAZAR 2009, str. 232–236.

24 KERLER 1887, št. 410, 1431 marec 9.–10., Nürnberg; št. 412, pred 1431 marec 18., Nürnberg.

25 HÖFLER 1850, str. 1–13; KLAIĆ 1901, str. 125–126; BUTTLAR 1986, str. 11–15; SIMONITI 1991, str. 26–34; NARED 2009, str. 40, 315–319; LAZAR 2019.

Vzpon Žovneških

Predzgodovina grofov Celjskih sega globoko v visoki srednji vek, dobo postopnega utrjevanja fevdalnega reda na »divjem jugovzhodu« krščanskega sveta vzdolž ogrske meje. Predniki bodoče grofovske rodbine, svobodni gospodje Žovneški, so v Savinjsko dolino najverjetneje prišli z Bavarske, podobno kot večina drugega plemstva, ki se je v tem času ustalilo v slovenskem prostoru. Izvor Žovneških za zdaj še ni nedvoumno pojasnjen. Po najnovejših raziskavah so morda izhajali iz rodu svobodnih gospodov z gradu Hohenburg nedaleč od benediktinskega samostana Tegernsee ob istoimenskem jezeru pod severnim pobočjem Alp. Njihov najstarejši predstavnik, dokumentiran v novi podalpski domovini med leti 1123–1130, je bil Gebhard (I.) Savnijski. Morda on sam, še verjetneje pa njegov istoimenski sin Gebhard (II.) se leta 1173 prvič omenja kot gospodar gradu Žovnek, po katerem je njuna družina odtlej nosila ime.[26]

Od preloma v 13. stoletje življenje Žovneških osvetljuje vse bolje ohranjeno listinsko gradivo. Da so se kljub skromnemu obsegu družinskih posesti presenetljivo hitro uveljavili kot eden najuglednejših plemiških rodov v Posavinju, pričajo njihovi tesni stiki z vodilnimi vzhodnoalpskimi dinasti, od oglejskega patriarha in salzburškega nadškofa do vojvodskih rodbin Spanheimov in Babenberžanov.[27] Rodbina si je ime ustvarila še na drugačne načine, ne nazadnje z umetniškim ustvarjanjem sicer neimenovanega žovneškega minezengerja, po dosedanjih razlagah najverjetneje Konrada I. (ok. 1200–pred 1255).[28] Iz listine oglejskega patriarha Bertolda lahko razberemo, da je Konrad okrog leta 1237 že razpolagal s precejšnjo oboroženo močjo. Po patriarhovih določilih mu je bil namreč braslovški župnik obvezan enkrat na leto zagotoviti »zmerno« oskrbo za 24 konjenikov; ta številka se presenetljivo natančno ujema z žovneškimi bojnimi kontingenti, dokumentiranimi v dvajsetih letih 14. stoletja.[29]

V zadnji četrtini 13. stoletja je nadaljnjo usodo Žovneških zaznamovalo predvsem tesnejše povezovanje s Habsburžani. Sprva je k temu strateškemu premiku gotovo pripomogel strah pred vse močnejšim vplivom češkega kralja Otokarja II. Přemysla, ki je čas cesarskega medvladja izkoristil za širitev oblasti nad skoraj celotnim vzhodnoalpskim prostorom. Podobno kot večina domačih plemiških rodbin so tudi Žovneški svojo podporo raje zagotovili Rudolfu Habsburškemu, leta 1273 okronanemu za novega nemškega kralja. V pričakovanju bližajočega se vojaškega spopada, ki so ga netile Otokarjeve vladarske ambicije, je Leopold III. Žovneški (ok. 1255–1286) odkrito prestopil med habsburške podpornike. Preden je s svojim spremstvom odjezdil Rudolfu na pomoč v dokončnem obračunu z Otokarjevimi pristaši, je za blagor svoje duše, če bi ga na bojišču doletela smrt, samostanu v Gornjem Gradu podaril patronat nad župnijo Braslovče.[30] Nedolgo zatem se je žovneški kontingent znašel v bojnih vrstah kralja Rudolfa Habsburškega, ki so se 26. avgusta 1278 pomerile s silami Otokarja II. Přemysla na Moravskem polju. Koliko mož je tedaj stalo pod Leopoldovim vodstvom, iz virov ni jasno razvidno. Ob njih se je bojevala še množica drugih plemiških oddelkov iz slovenskega prostora – Ulrik Vovbrški z 200, goriški grof Albert II. s 150 konjeniki ter Kolon

26 KOS 1996, št. 1, 1123–1130, Velikovec; št. 5, 1173, Rečica; KOSI 2022.
27 SI AS 1063/4001, 1262 maj 14., Lemberg; 1063/5770, 1265 junij 24., Maribor; 1063/4003, 1276 junij 23., Trst; CKSL, 1261 maj 11., Žovnek; 1262 maj 14., Lemberg; 1265 junij 24., Maribor; 1276 junij 23., Trst; KOS 1996.
28 JANKO, HENKEL 1997; KOS 2005, str. 408–409; KOSI 2022.
29 KOS 1996, št. 24, 1237 september 29., Čedad.
30 CKSL, 1278, Žovnek; KOS 1996, št. 48, 1278, Žovnek; KOS 1997, str. 167.

4. Pogled na grad Žovnek z zahoda
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

Vuzeniški, Oto Liechtensteinski in Friderik Ortenburški z manjšimi oddelki, o katerih nimamo zanesljivih številčnih podatkov.[31]

Srečanje viteških vojsk na močvirni ravnici pri Dürnkrutu se je končalo z Otokarjevo smrtjo in polomom njegovih strateških sanj. Če je verjeti poznejšemu izročilu, naj bi se Leopold Žovneški tudi osebno vpletel v sklepni epilog spopada. Pridružil naj bi se namreč gruči štajerskih plemičev, ki so Otokarja prestregli med begom in ga brez milosti usmrtili, da bi se maščevali za uboj svojega tovariša Sigfrieda Marenberškega.[32] Habsburška prevlada je naznanila novo poglavje v razvoju vzhodnoalpskega ozemlja, čeprav še zdaleč ne docela popolne umiritve političnih razmer. V ozračju medplemiških razprtij in širjenja zemljiških posesti na račun bližnjih tekmecev so svojo srečo preizkušali tudi Žovneški. Gebhard (III.) si je protipravno prisvojil krški grad Rifnik, a ga je kralj Rudolf obsodil roparstva in ga junija 1281 prisilil vrniti zaplenjeno posest škofu Janezu.[33] Drobna epizoda sama po sebi ni pomembneje zaznamovala prihodnjega toka dogodkov, a morda vseeno kaže, da so Žovneški nekoliko precenili zaupanje habsburškega vladarja, ki so mu še nedolgo pred tem pomagali k zmagi na bojnem polju.

Precej bolj dramatičen preobrat so Žovneški doživeli pod vodstvom Ulrika II. (ok. 1255–ok. 1316). Ne glede na precejšen družbeni ugled, ki so ga uživali med lokalnimi sodobniki, je bilo njihovo rodbinsko ozemlje še proti koncu 13. stoletja zelo skromno. Njegovo alodialno jedro je bilo prvotno omejeno na vsega štiri gradove oziroma utrdbe – poleg Žovneka še Šenek, Ojstrico in Libenštajn, k tem posestim pa so najbrž že v 12. stoletju dodali tudi gospostvo Lemberg pri Šmarju, fevd krške škofije.[34] Ulrik II. si je prizadeval povečati družinsko posest z novimi pridobitvami, kot je bil leta 1301 nakup gradu in trga Rogatec, sicer krškega fevda.[35] Toda že nekaj let pozneje se je regionalno ravnovesje sil začelo krhati ob nasledstveni krizi na Češkem. Po izumrtju Přemyslov avgusta 1306 sta se za češko krono spopadla koroški vojvoda Henrik Tirolsko-Goriški in kralj Albreht Habsburški, ki je na prestol želel ustoličiti sina Rudolfa III. Ob Albrehtovih porazih na drugih frontah v Porenju in nenadni Rudolfovi smrti komaj leto pozneje pa se je položaj zelo zapletel.[36]

Medtem ko so vojvodo Henrika poleti 1307 izvolili za češkega kralja, so se habsburške sile podale v ofenzivo na dveh frontah. Albrehtovi vpadi na Češkem kljub hudemu opustošenju niso dosegli strateških ciljev. Povsem drugače se je odvil istočasni avgustovski vdor na Kranjsko in Koroško, kjer so habsburški pristaši pod poveljstvom štajerskega deželnega

31 KUSTERNIG 1978; ŠTIH 1994, str. 212; KOSI 1998, str. 75.
32 LHOTSKY 1967, str. 149–150; MLINAR 2009, str. 110.
33 WIESSNER 1956, št. 469, pred 1281 junij, s. l.; DIESTELKAMP, RÔDEL 1986, št. 228, pred 1281 junij, s. l.
34 SI AS 1063/4005, 1288 marec 23., Žovnek; CKSL, 1288 marec 23., Žovnek; KOSI 2012, str. 466.
35 SI AS 1063/4006 in 4569, oboje 1301 avgust 18., Judenburg; CKSL, 1301 avgust 18., Judenburg (A, B); 1304 februar 5., Slovenska Bistrica; KOSI 2012, str. 466–467.
36 FRIEDENSBURG 1899, str. 136–144; FRÂSS-EHRFELD 1984, str. 368–371; BAUM 2000, str. 121–123.

◆
5. Od Libenštajna, enega izvornih žovneških gradov, so se do danes ohranili le skromni ostanki
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

◆
6. Lidarski posnetek Libenštajna južno od Tekstilne tovarne Prebold
| © MK, GISKD

glavarja Ulrika Walseejskega bliskovito osvojili Henrikove posesti. Na Koroškem so poleg Habsburžanom zvestega domačega plemstva pomembno vlogo odigrale čete salzburške nadškofije in tudi oddelki krške škofije, ki so se posebej izkazali pri obleganju Slovenj Gradca. Na Kranjskem so koroškemu vojvodi glavni udarec zadale enote Goriških in Ortenburžanov, ob tem pa Janez Vetrinjski posebej poudarja podporo »slovanskega« plemstva (*Sclavice gentis potentes*). Na koga natanko se ta pristavek nanaša, ni povsem jasno, saj se posamezne redakcije Janezove kronike na tem mestu vsebinsko razlikujejo. Najbrž je imel v mislih poznejšega slavonskega bana Ivana Babonića, morda pa tudi druge lokalne zaveznike Henrika Goriškega, ki so mu priskočili na pomoč z oborožennimi oddelki.[37] Med njimi so se posebej odlikovali Žovneški, kot potrjuje Štajerska rimana kronika Otokarja iz Gaala (Geul). Po Otokarjevem poročanju je namreč Ulrik II. Žovneški v spopadih zasedel različne gradove in kraje oziroma mesta, ki jih je nato predal vojvodi Frideriku Lepemu. Oboroženi vdor prav v času žetve je lokalno prebivalstvo potisnil v hudo pomanjkanje, vendar je v vojaškem pogledu dosegel popoln uspeh z zasedbo ključnega rodbinskega ozemlja vojvode Henrika.[38]

Generacijo po bitki pri Dürnkrutu so torej Žovneški v času prelomnega vojaškega spopada ponovno priskočili na pomoč Habsburžanom. Tokrat je bila njihova odločitev gotovo še težja, saj so se morali toliko očitneje izpostaviti v sporu med mogočnima regionalnima tekmecema, s katerima so si dotlej prizadevali vzdrževati prijateljske stike, izkupiček obračuna pa je precej bolj neposredno zadeval tudi njihove lastne interese.[39] Toda Ulrik Žovneški je aprila 1308 napravil še usodnejši korak, ko je svoje alode predal Frideriku Lepemu in jih nato od njega dobil nazaj v fevd.[40] V pravnem smislu je

37 SCHNEIDER 1909, str. 382; MLINAR 2004, str. 289–290.
38 SEEMÜLLER 1893, str. 1241; FRIEDENSBURG 1899, str. 144–147; FRÄSS-EHRFELD 1984, str. 371–372, 379–380; BAUM 2000, str. 123; KOSI 2008b, str. 551, op. 156.

39 Prim. ŠTIH 1996, str. 230; BAUM 1999, str. 37–38.
40 CKSL, 1423 december 18., Radgona (A, B); KRONES 1883, št. IV, 1308 april 22., Gradec; ŠTIH 1996, str. 240–241.

ta podreditev pomenila konec svobodnega statusa gospodov Žovneških, a so si po drugi strani kot zvesti vazali Habsburžanov – in od priključitve Posavinja k vojvodini Štajerski kmalu zatem tudi kot štajerski deželani – odtlej lahko obetali močno zaslombo.[41] Ta jim je dolgoročno zagotovila osupljive finančne koristi in hitro napredovanje po hierarhični lestvici. S habsburškega stališča so bili Žovneški koristni zavezniki predvsem na vojaškem področju. To se je potrdilo že med boji z Otokarjem Přemyslom in koroškim vojvodo Henrikom, v različnih oblikah pa tudi pozneje, tako rekoč vse do zadnje četrtine 14. stoletja, ko so dotlej izrazito tesni odnosi med rodbinama začeli pešati.[42] Pod habsburškim ščitom se je Ulriku II. kmalu ponudila priložnost za nove funkcije. Maja 1310 ga je štajerski vojvoda Friderik III. na prošnjo priorja Gotfrida izbral za varuha samostana Žiče ter pripadajočih posesti.[43] Kot zaupanja vredna oseba je bil skupaj s krškim škofom septembra naslednje leto izbran tudi za razsodnika v fajdi za grad Prežin.[44]

Prvi veliki met se je Žovneškim posrečil po Ulrikovi smrti, z dedovanjem po leta 1322 izumrlih grofih Vovbrških. Iz tega rodu je izhajala Katarina, Ulrikova soproga in mati novega žovneškega seniorja Friderika (ok. 1300–1359), ki mu je uspelo pridobiti obsežna vovbrška gospostva v Savinjski in Šaleški dolini vključno s polovico gradu in trga Celje. Drugo polovico so podedovali grofje Pfannberški, a jo je imel v zastavi koroški deželni glavar in maršal Konrad Aufensteinski. Žovneške težnje po pridobitvi celotnega celjskega gospostva so v naslednjih letih zanetile silovito fajdo. O njenem poteku je v ohranjenih virih razbrati le skopa pričevanja. Najverjetneje je izbruhnila okrog leta 1327, privedla pa je do hudega opustošenja, napadov na gradove, zajemanja ujetnikov in spopadov velikih razsežnosti, v katerih sta si stali nasproti štajerska in koroška elita. Da bi si podredil Konrada Aufensteinskega, ki mu je na pomoč priskočil tudi grof Majnhard Ortenburški, se je Friderik Žovneški oprl na štajerskega deželnega glavarja Ulrika II. Walseejskega. Rodbinsko zavezništvo je okrepila že Friderikova poroka z Ulrikovo sestro Diemut, še bolj pa leta 1329 zastava celotnih žovneških posesti Walseejskim za 8000 *m* srebra graške teže. S to potezo si Friderik Žovneški ni zgolj zagotovil financ za velikopotezen obračun s koroškimi tekmeci, temveč tudi zaščito štajerskega deželnega glavarja, ki mu je omogočila izbojevati veliko zmago. Hkrati je spretno izkoristil podporo Habsburžanov. Po težkih spopadih se je namreč fajda končala za pogajalsko mizo, ko je vojvoda Albreht II. 27. septembra 1331 razsodil v korist Žovneških. Konrad Aufensteinski jim je moral izročiti svojo polovico gospostva Celje proti plačilu 250 *m* srebra, dve leti pozneje pa jo je Friderik Žovneški z odkupom zastavnine pridobil v trajno last.[45]

Trg Celje z mogočno grajsko stavbo je tako postal novo oblastno središče Žovneških in temelj njihovega nadaljnjega vzpona. Friderikov uspeh ni prišel naključno, temveč ga moramo pripisati njegovim visokim ambicijam in premišljeni, dosledni strategiji pragmatičnega povečevanja zemljiških posesti.[46] K slednjemu je nemalo pripomogel čut za vestno poslovanje, saj je Friderik v primerjavi s svojimi predniki operiral s precej večjimi finančnimi sredstvi. Aprila 1328 je od Henrika Planinskega za 2000 *m* srebra prejel v zastavo – oziroma po drugi pogodbi, datirani istega dne, za 1012 *m* odkupil – njegov alod Smlednik in rodbini zagotovil prvo oporišče na Kranjskem.[47] Predvsem v Posotelju in v Savinjski dolini mu je uspelo pridobiti vrsto gradov in gospostev s politiko načrtnega prevzemanja posesti prezadolženih plemiških rodbin, ki je prvotnim lastnikom na videz ponujala številne ugodnosti ter včasih celo dosmrtno uporabo, nato pa so jih nadomestili žovneški oziroma celjski gradiščani. Enako načrtno se je ambiciozna rodbina krepila s pridobivanjem alodialnih posesti svojih privržencev in njihovo prevedbo v fevde. Te so nato praviloma spet podeljevali prvotnim lastnikom, a so jih kot svoje vazale obenem potisnili v podrejeni položaj.[48]

Kljub političnim zvezam in bogastvu žovneške ekspanzije zagotovo ne bi bilo brez ustrezne realne moči. Oboroženi oddelki Žovneškim niso zagotovili zgolj prevlade v fajdah, temveč so v zgodnji dobi najemništva postali učinkovito sredstvo za zaslužek ter potrjevanje družbenega ugleda tudi v bolj mednarodnih okvirih. O relativnem dometu žovneške udarne pesti poleti 1324 priča zbor mogočne armade pod poveljstvom avstrijskega vojvode Ota in koroškega vojvode Henrika Tirolsko-Goriškega, ki se je najprej zbrala v Trevisu in nato 21. junija vstopila v Padovo, da bi oblegano mesto zavarovala pred vdori veronskega vladarja Cangrandeja della Scale. Popis zbranih oddelkov priča, da je jedro teh sil sestavljalo najmanj 1368 težko oboroženih konjenikov in 415 samostrelcev, po drugih sočasnih poročilih pa skupno 2000 oklepnikov, 200 ogrskih lokostrelcev na konjih, 800 samostrelcev, 7000

41 Prim. KOSI 2008b, str. 528–556.
42 Za sistematični pregled vojaških dejavnosti Žovneških, pozneje Celjskih, do konca 14. stoletja gl. MLINAR 2009.
43 KOS 1996, št. 85, 1310 maj 27., Gradec.
44 KOS 1996, št. 91, 1311 september 20., Podčetrtek; št. 92, 1311 september 20., Podčetrtek.
45 KRONES 1883, str. 56–67; WIESSNER 1965, št. 476, 1331 september 27., Gradec; KOS 1996, št. 137, 1331 september 27., Gradec; št. 138, 1331 september 27., Gradec; ŠTIH 1996, str. 230–231; RAVNIKAR 1999, str. 182–185.
46 V tem smislu strategijo pojmujemo ne zgolj v smislu ožje definicije klasične vojne teorije po Clausewitzu, pač pa v širšem pomenu, ki poleg vojaške moči vključuje vse druge vzvode za doseganje temeljnih ciljev rodbinske politike. Prim. STRACHAN 2005.
47 SI AS 1063/4020 in 4021, oboje 1328 april 17., Lemberg; CKSL, 1328 april 17., Lemberg (A, B).
48 Npr. SI AS 1063/4336, 1383 junij 29., s. l.; 1063/4386, 1395 maj 29., s. l.; CKSL, 1383 junij 29., s. l.; 1395 maj 29., s. l.; KOS 1994, str. 136, 146; KOSI 2012, str. 467–471.

◆
7. Stari grad nad Celjem
| © PMC, FOTO: BOJAN PLEVČAK

suličarjev ter 4000 lažje oboroženih konjenikov in kmetov oziroma pomožnih enot, večinoma nanovačenih na Koroškem, Kranjskem in Štajerskem ob podpori najemnikov iz sosednjih dežel in severne Italije.[49]

Izkupiček tako obsežne mobilizacije vzhodnoalpskega vojaštva je na koncu ostal veliko skromnejši od pričakovanj. Namesto odločilnega obračuna z veronsko vojsko so namreč Otove in Henrikove sile obtičale pred utrjenim mestecem Monselice, ki so ga zaman skušale zavzeti med nespretno vodenim obleganjem. Njihove vrste je najprej zdesetkala pomanjkljiva disciplina in nato še izbruh kužnih bolezni, ki jih je že 11. julija prisilil v neslaven umik. Pri teh dogodkih je svoj delež prispeval žovneški kontingent 24 težko oboroženih konjenikov in 8 samostrelcev. Po velikosti se je uvrščal nekako v spodnje povprečje enot vzhodnoalpskih plemiških družin, od katerih so mnoge prispevale le po nekaj mož ali kvečjemu kak ducat oklepljenih jezdecev. Po številu moštva je bil skoraj enakovreden Svibenskim s 24 oklepniki in 11 samostrelci, po drugi strani pa je približno za polovico zaostajal za oddelki Ortenburških, Pfannberških, Ptujskih, Liebenberških, Črteških in Devinskih.[50]

Bojni preizkus v zaledju Padove je Frideriku Žovneškemu poleg solidnega zaslužka gotovo prinesel dragocene izkušnje in priložnosti za sklepanje novih vezi. V nasprotju s precej številnimi sodobniki iz slovenskega prostora, ki so v naslednjih letih iskali zaslužek kot najemniki v Italiji, sam očitno ni občutil posebne želje po novih pustolovščinah na Apeninskem polotoku. Kot se je nazadnje pokazalo za veliko bolj premišljeno naložbo, se je svoje vojaške zmogljivosti raje odločil unovčiti v službi Habsburžanov in jim na pomoč pogosto priskočil tudi z občutnimi denarnimi posojili. Redno udejstvovanje Žovneških v habsburških vojaških operacijah se je začelo leta 1331, ko so jih skupaj s Ptujskimi za plačilo 40 *m* srebra graške teže podprli v spopadu z bavarskimi tekmeci Wittelsbachi.[51] Ob vse prepoznavnejšem položaju v vrstah vzhodnoalpskega plemstva si je Friderik Žovneški pridobil celo zaupanje ostarelega koroškega vojvode Henrika, ki mu je spomladi 1334 namenil položaj deželnega glavarja na Kranjskem in v Marki. To ozemlje je imel Henrik zgolj v zastavi in je po njegovi smrti leto pozneje prešlo v last Habsburžanov, a so Friderika brez pomisleka obdržali na položaju – ne nazadnje zato, ker je bilo tedaj že jasno, da bodo vsak trenutek potrebovali njegovo pomoč na bojnem polju.

Henrik Koroški namreč ni zapustil moškega naslednika, temveč le hčer Margareto, poročeno z Janezom Henrikom Luksemburškim, mlajšim sinom češkega kralja Janeza. V boju za dediščino Tirolsko-Goriških so Habsburžani zasedli Kranjsko in Koroško, a slednjo so si lastili tudi Luksemburžani,

49 WIESSNER 1963, št. 684, 1323 december, s. l.; št. 722, 1324 konec maja, s. l.; št. 723, 1324 junij 3., Treviso; št. 726, 1324 sredina junija, s. l.; št. 777, 1325 maj 16., Salzburg.

50 RIEDMANN 1977, str. 544–551; BAUM 2000, str. 136; LAZAR 2012, str. 82–96.

51 KOS 1996, št. 131, 1331, Dunaj.

ki so se medtem utrdili na Tirolskem in sklenili vojaško zavezništvo še z ogrskim kraljem Karlom Robertom. [52] Ob premoči češkihin ogrskih čet se je habsburška stran znašla v podrejenem položaju. V iskanju domačih zaveznikov sta se avstrijski vojvodi Albreht II. in Oto IV. nemudoma obrnila na Friderika Žovneškega.[53] V pogodbi s 4. januarja 1336 sta ga poplačala za vojaško pomoč proti »Čehom« oziroma luksemburškim četam z 270 *m* srebra graške teže, nadaljnjih 600 *m* srebra graške teže pa sta mu namenila za varovanje meje z Ogrsko. Ker sta Frideriku sicer dolgovala še 900 *m* oglejskih denaričev in tako velikih vsot nista zmogla plačati v gotovini, sta mu v zameno zastavila gradove oziroma gospostva Laško, Freudenek, Klavzenštajn in Radeče.[54]

Strahovi pred katastrofalno vojno na dveh frontah se nazadnje niso uresničili, ker je luksemburška stran zaradi intervencije cesarja Ludvika Bavarskega oktobra 1336 pristala na sporazum s Habsburžani in odstopila od zahtev po oblasti nad Koroško. Razmere na ogrski meji so bile precej težje, saj so se čete slavonskega bana Mikca Mihaljevića prebile skozi Posotelje na Štajersko, prodrle do Ljubljane ter opustošile podeželje vključno z Brežicami, Podčetrtkom in Rogatcem. Sovražnosti so se polegle do septembra 1337, ko je habsburški mirovni sporazum z Ogrsko najavil novo obdobje miru.[55] Čeprav je Friderik Žovneški že zaradi razdejanja v Rogatcu nedvomno občutil boleče posledice vojaških spopadov, je iz te epizode vendarle izšel kot zmagovalec. V zameno za oboroženo službo in denarno posojilo je namreč od habsburških vojvod v zastavo za nedoločen čas prejel štiri gospostva, s katerimi je razširil rodbinsko posest, si pridobil nadzor nad pomembnimi prometnimi povezavami in mostišče za nadaljnji prodor na Dolenjsko.[56]

Na podoben način so se Žovneški oziroma pozneje Celjski še več desetletij spretno okoriščali s službo Habsburžanom in postopoma zaokroževali svoje ozemlje. Prav najemništvo naj bi po mnenju nekaterih sodobnih raziskovalcev postalo osrednji vir zaslužka, ki je rodbini v 14. stoletju zagotovil finančno podlago za nesluten vzpon.[57] Koliko je takšno mnenje upravičeno, je težko docela objektivno presoditi. Pri tem nas omejuje zlasti pomanjkanje podrobnejših podatkov o dejanskih izdatkih, ki so jih morali člani rodbine pokriti med vojnimi pohodi, ob tem pa so si bili prisiljeni tudi sami priskrbeti primerne konje in oborožitev ter poplačati člane svojega spremstva. Najemniške plače zato niso pomenile čistega dobička, saj jim moramo odšteti še različna izplačila in stroške v neznani višini. Kljub temu lahko poskusimo oceniti pomen prejetih zneskov, če jih primerjamo z drugim finančnim poslovanjem v tem času.

S plačilom 40 *m* srebra graške teže leta 1331[58] Žovneški gotovo niso obogateli. Za primerljivo vsoto bi bilo mogoče leta 1337 kupiti 6 hub in pol,[59] naslednje leto 4 hube in ribolovno pravico na Savi.[60] Na vrednost 50 *m* starih oglejskih denaričev so bili v istem letu ocenjeni dvor in 9 hub,[61] na 47 *m* starih graških pfenigov leta 1339 pa 4 hube in delež v vinogradu.[62] 870 *m* srebra graške teže, kolikor je Friderik Žovneški v začetku leta 1337 prejel za vojaško službo proti češkim in ogrskim

◆
8. Gosposki trg (Piazza dei Signori) v središču Trevisa s palačo iz 13. stoletja
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

52 BÖHMER 1877, št. 18, 1335 april 15., Praga; št. 20a, 1335, v Avstriji; KRONES 1883, str. 68–71.
53 Le nekaj let prej se je Friderik Žovneški očitno vpletel tudi v spor z Güssingovci in zavzel njihovo utrdbo Belec, ki jo je moral leta 1334 vrniti zakonitim lastnikom. Prim. REGAN 2017, str. 39.
54 SI AS 1063/4574, 1336 januar 4., Dunaj; CKSL, 1336 januar 4., Dunaj; KOS 1996, št. 160, 1336 januar 4., Dunaj; prim. BÖHMER 1877, št. 30e, 1336 april 1., Pustriška dolina; št. 30f, 1336 avgust, Kufstein; št. 31, 1336 avgust 19., Innsbruck.
55 KRONES 1883, str. 69–70; KOSI 2012, str. 467.
56 KOSI 2012, str. 468.
57 Npr. KOS 1995.
58 KOS 1996, št. 131, 1331, Dunaj.
59 SI AS 1063/4037, 1337 januar 18., Ljubljana; KOS 1996, št. 165, 1337 januar 18., Ljubljana.
60 KOS 1996, št. 174, 1338 junij 24., s. l.
61 SI AS 1063/4041, 1338 julij 21., Celje; KOS 1996, št. 175, 1338 julij 21., Celje.
62 SI AS 1063/6183, 1339 marec 27., s. l.; KOS 1996, št. 182, 1339 marec 27., s. l. Za preračun valutnih razmerij gl. BIZJAK 2003, str. 88–91.

◆
9. Freske konjenikov na Viteški loži (Loggia dei Cavalieri) v Trevisu, zgrajeni v letih 1276/7 | FOTO: TOMAŽ LAZAR

sovražnikom, je seveda pomenilo neprimerno večji finančni priliv, ki pa ga prejemnik ni dobil v gotovini, temveč v obliki dolgoročno daleč donosnejše, pravzaprav časovno neomejene zastave štirih dragocenih zemljiških gospostev.[63] Ta razmerja postanejo še očitnejša, če jih primerjamo z nakupi zemljiških posesti. Friderik Žovneški je denimo za stolp Pakenštajn pri Šmartnu leta 1338 odštel 126 *m* srebra,[64] za grad Podsreda z okoliškimi posestmi naslednje leto 450 *m* starih oglejskih denaričev[65] in leta 1341 za delež gradu Prežin 260 *m* graških pfenigov.[66]

Naraščajoči zneski jasno kažejo na večanje žovneške moči in relativne vloge v vojaškem sistemu habsburških dežel. V času, ko je fevdalni sklic vazalne konjenice vse bolj dopolnjevalo pogodbeno najemništvo, so takšne dejavnosti prinašale dobiček zlasti vojaško sposobnemu nižjemu plemstvu, ki ni imelo drugih možnosti za gospodarski vzpon. Vsaj enako pomembna posledica najemniške službe je bila utrjevanje vezi z gospodom oziroma delodajalcem ter drugimi najemniki. Tovrstni stiki so ambicioznemu plemiču odpirali različne priložnosti za politično uveljavitev. Po drugi strani občuten vojaški potencial Žovneških v dvajsetih in tridesetih letih 14. stoletja nakazuje, da so si uspešno izgradili dovolj široko mrežo vojaško sposobnih vazalov, ki so jih bili – poleg fevdalnih obveznosti še bolj proti ustreznemu plačilu – pripravljeni spremljati na bojnih pohodih.

Kako sistematično je Friderik Žovneški širil svojo moč, kaže listinsko gradivo, v katerem je ohranjeno znatno število vazalnih pogodb. Njihova oblika je razen redkih izjem zelo podobna ali skoraj enaka – podpisnik izjavlja, da bo Frideriku in njegovim naslednikom zvesto služil kot svojemu gospodu ter ne njemu ne njegovi družini ne bo nikoli škodoval. Pojem službe v takšnih pogodbah praviloma ni natančneje določen, vendar se razume, da gre poleg upravljanja posesti tudi oziroma predvsem za vojaško obveznost. Iz let 1336–1359 poznamo vrsto takšnih dokumentov, katerih vsebina večinoma sledi osnovnemu obrazcu, v nekaj primerih pa vsebuje še natančnejša določila. Frideriku Žovneškemu oziroma Celjskemu so zvestobo prisegli Rudolf z Zbelovega,[67] Friderik Žamerški,[68] Dipold Kacenštajnski[69] ter njegova sino-

63 SI AS 1063/4574, 1336 januar 4., Dunaj; CKSL, 1336 januar 4., Dunaj; KOS 1996, št. 160, 1336 januar 4., Dunaj.
64 SI AS 1063/4576, 1338 oktober 7., Celje; KOS 1996, št. 178, 1338 oktober 7., Celje.
65 SI AS 1063/4052, 1339 december 12., Ljubljana; KOS 1996, št. 194, 1339 december 12., Ljubljana.
66 SI AS 1063/4061 in 4062, oboje 1341 marec 29., Celje; KOS 1996, št. 209 in 210, oboje 1341 marec 29., Celje.

67 SI AS 1063/4035, 1336 april 25., s. l.; CKSL, 1336 april 25., s. l.
68 SI AS 1063/4040, 1337 avgust 14., Ljubljana; CKSL, 1337 avgust 14., Ljubljana.
69 Prim. BIZJAK 2015.

◆
10. Monumentalna dvorana mestne palače (Palazzo della Ragione) v Padovi z bogatimi poslikavami iz druge četrtine 15. stoletja
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

va Checzel in Friderik,[70] Gunczel s Turna,[71] žebniški kastelan Herman s svojimi sinovi,[72] brata Ulrik in Ahac Mertinger[73] ter Martin z Rifnika.[74] Dipold Kacenštajnski je bil nekdanji vovbrški vazal, ki mu je Herman Vovbrški pred dvema desetletjema, junija 1318, za službo na pohodu proti Češki podelil v fevd dve hubi, v vrednosti pol *lb* pfenigov ter pol *m* pfenigov.[75] Verjetno se je nameraval podobno udejstvovati tudi v prihodnje, saj si je s svojima sinovoma izboril pravico, da služijo še kateremu drugemu gospodu, če jih Friderik ne bi potreboval, a nikoli v obliki, ki bi kakor koli škodovala Žovneškim.[76] Pavel Esel pa se je Frideriku Celjskemu v zameno za desetino zavezal, da bo s svojimi dediči večno bival v Rogatcu ter »z enim oklepom« oziroma natančneje v verižni srajci (*mit ainen panczier*) branil mesto in utrdbo.[77]

S pragmatičnim političnim manevriranjem in izkoriščanjem ugodnih priložnosti je Friderik Žovneški izgradil ključne temelje rodbinske gospodarske moči in družbenega vpliva, brez katerih se njegovim naslednikom zagotovo ne bi uspelo prebiti v srednjeevropsko elito. Kmalu po imenovanju za kranjskega deželnega glavarja je doživel še večje zmagoslavje – povzdig v grofovski stan 16. aprila 1341, ko je rodbina sprejela tudi novo poimenovanje po Celju. Iz besedila listine je razvidno, da je pobudo za ta prelomni skok po hierarhični lestvici formalno podal avstrijski in štajerski vojvoda Albreht II. Habsburški. Cesar Ludvik Bavarski ji je ustregel ter Frideriku in njegovim naslednikom podelil pravice državnih grofov. To bi jih načelno izvzelo deželnoknežji oblasti Habsburžanov, vendar je bila tako ustvarjena celjska grofija ob prvem povzdigu omejena zgolj na krški fevd Lemberg pri Šmarju. Kljub zvenečemu nazivu so zato novo imenovani grofje ostali štajerski deželani, še naprej podrejeni habsburškim vojvodam.[78]

Friderikov povzdig je gotovo pomenil potencialno grožnjo drugim tekmecem v soseščini, predvsem gospodom Ptujskim kot eni najvplivnejših in najmočnejših regionalnih sil, ki je tudi sama uživala zaupanje habsburških vojvod. Medsebojna trenja zaradi posesti v Savinjski in Šaleški dolini so se do leta 1345 stopnjevala v oborožene spopade. Herdegen Ptujski, tedaj kranjski deželni glavar, se je namreč zapletel v ostro fajdo s Friderikom Celjskim za grad Rudenek nad

70 SI AS 1063/4043, 1338 oktober 15., Braslovče; CKSL, 1338 oktober 15., Braslovče.
71 SI AS 1063/4053, 1339 december 21., Ljubljana; CKSL, 1339 december 21., Ljubljana.
72 SI AS 1063/4055, 1340 marec 22., Celje; CKSL, 1340 marec 22., Celje.
73 SI AS 1063/4154, 1357 maj 25., s. l.; CKSL, 1357 maj 25., s. l.
74 SI AS 1063/4175, 1359 april 27., s. l.; CKSL, 1359 april 27., s. l.
75 CKSL, 1318 junij 11.–17., Pliberk.
76 SI AS 1063/4043, 1338 oktober 15., Braslovče; CKSL, 1338 oktober 15., Braslovče.
77 SI AS 1063/4084, 1346 januar 9., Celje; CKSL, 1346 januar 9., Celje.
78 SI AS 1063/4065, 1341 april 16., München; KOS 1996, št. 212, 1341 april 16., München; ŠTIH 1996, str. 231–233.

Rečico ob Savinji, ki so ga le malo poprej začeli graditi celjski vazali Vrbovški.[79] Na Friderikovo stran so pristopili močni zavezniki – krška škofija, Walseejski, Pfannberški, Ortenburški in Planinski. A tudi tako široka koalicija ni zmogla zlomiti ptujskega odpora, dokler spopadov ni prekinil vojvoda Albreht II. Prisiljen razsojati v sporu med svojima podpornikoma je salomonsko prevzel nadzor nad oblegano utrdbo, vpletenim stranem ukazal vrniti zasedene posesti in ujetnike ter po pravni poti dokazati svoje terjatve. Ali je vojvoda v celoti ustregel zahtevam Celjskih in njihovih privržencev, ne vemo, vendar je grad Rudenek vsekakor obdržal Hänsel z Vrbovca. Nazadnje ga je prodal Celjskim, ti pa so mu posest decembra 1364 podelili v fevd.[80]

Razplet fajde ni zadovoljil niti Herdegena Ptujskega, saj se je s Celjskimi komaj nekaj let pozneje zapletel v nov oboroženi obračun, in sicer za grad Kacenštajn.[81] Njegovi lastniki Kacenštajnski so bili žovneški vazali, a so delež gradu prodali Herdegenu, ki si je zato nad njim lastil fevdno nadoblast. Ko so se grofje Celjski razumljivo uprli ptujskim zahtevam, sta obe strani še enkrat segli po orožju. V prepir so morale ponovno poseči deželne oblasti. Razsodba Friderika Walseejskega maja 1351 je bila Celjskim odkrito naklonjena, saj je ovrgla ptujske terjatve po lastniškem deležu Kacenštajnskih na domačem gradu, Herdegen pa se je moral zadovoljiti zgolj z obrobnim deležem njihovih družinskih posesti.[82]

Ob koncu življenja je Friderik svojima sinovoma Ulriku in Hermanu zapustil bogato dediščino – neprimerno večje rodbinsko ozemlje, kot ga je nasledil sam, ter obsežno mrežo gradov in vazalov, ki so sestavljali hrbtenico celjske gospodarske oziroma vojaške moči. Toda tako visoke cilje je bilo mogoče uresničiti le s skrajnimi napori. Zanje niso zadostovali niti prihodki z vse obširnejših družinskih posesti, zato je bil Friderik prisiljen najemati visoka posojila. Tiste pri ljubljanskih Judih avgusta 1338 je še ustrezno povrnil,[83] toda ob smrti je svojima sinovoma pri judovskih bankirjih zapustil velikanske dolgove: 2700 *m* starih graških pfenigov, 3500 *fl* na račun v zastavo odkupljenega gospostva Strechau na Zgornjem Štajerskem, 250 *m* beneških soldov za zastavo Spodnje Vipave, 730 *m* oglejskih denaričev dajatev z Boštanja ter 800 *fl*, za katere je Friderik jamčil za krškega škofa Pavla.[84] Šele ti vrtoglavi zneski razkrivajo pravo ceno Friderikovega vzpona.

79 PIRCHEGGER 1962, str. 198–199; STOPAR 1993a, str. 83–85; KOS 1994, str. 98; RAVNIKAR 2011, str. 422–423.

80 AT-OeStA, HHStA, AUR 1345 april 21., Dunaj; SI AS 1063/4212, 1364 december 15., s. l.; CKSL, 1345 april 21., Dunaj; 1364 december 15., s. l.; ŠTIH 1996, str. 232.

81 Prim. BIZJAK 2015, str. 276–277.

82 SI AS 1063/4583, 1351 maj 30., Maribor; CKSL, 1351 maj 30., Maribor; PIRCHEGGER 1951, str. 20–21; KOSI 2012, str. 469.

83 SI AS 1063/4042, 1338 avgust 27., Ljubljana; KOS 1996, št. 176, 1338 avgust 27., Ljubljana.

84 SI AS 1063/4186, 1360 september 21., Celje; CKSL, 1360 september 21., Celje. Friderik seveda posojil ni le jemal, temveč jih je tudi dajal – denimo 1000 *fl* vojvodi Rudolfu IV., ki jih je dolžnik vrnil šele po njegovi smrti. SI AS 1063/4597, 1360 april 23., Hainburg; CKSL, 1360 april 23., Hainburg.

Generacija najemnikov – Ulrik I. in Herman I.

Friderik je za vojaško službo resda prejel občutna plačila, vendar ga še ne bi mogli imeti za pravega najemnika. Habsburžane je z orožjem vsaj nominalno podprl v okviru svojih fevdalnih obveznosti oziroma v nekoliko širši perspektivi kot pomemben politični zaveznik. Čeprav je za vojaško podporo prejel denarno nadomestilo, je habsburškim vojvodam vendarle služil kot vazalnim gospodom. Pomembno spremembo v odnosu do vojaške službe pa lahko opazimo v sredini 14. stoletja, v času naslednje generacije Celjskih. Tedaj sta se dva moška člana rodbine, Ulrik I. (ok. 1331–1368) in Herman I. (ok. 1333–1385), začela udinjati kot samostojna najemnika pri različnih delodajalcih, tudi daleč proč od matičnega ozemlja.[85] Najverjetneje to ni bila njuna samostojna odločitev, temveč pretehtana poteza rodbinske politike, s katero je Friderik želel preizkusiti sinova v trdi »šoli v orožju« onkraj varnega družinskega zavetja, da bi se v skladu z neizprosno plemiško etiko svojega časa prekalila na bojnem polju, si ustvarila osebne stike in politična zavezništva, rodbini zagotovila mogočen finančni kapital ter okrepila njene vojaške zmogljivosti.

Začetnik novega trenda je bil Ulrik Celjski, čigar življenjsko pot poklicnega vojaka je v objokovalni pesmi opisal Peter Suchenwirt. Po njegovih trditvah se je Ulrik kot najemnik prvič udejstvoval poleti 1346, ko se je v starosti komaj približno 16 let pridružil četam ogrskega kralja Ludvika Anžuvinca na pohodu v Dalmacijo.[86] Namen Ludvikove odprave je bil razbremeniti oblegano jadransko pristanišče Zadar – njegovi prebivalci so se namreč dve leti poprej otres-

◆
11. Poznosrednjeveški meč s kabalističnim napisom AGLA, odkrit v strugi Ljubljanice
| © NMS, INV. ŠT. N 4515, FOTO: TOMAŽ LAUKO

85 PRIMISSER 1827, str. 51–53; MLINAR 2005, št. 6, str. 199–202; gl. tudi MLINAR 2009, str. 116–117; KOSI 1998, str. 79–80.

86 Če upoštevamo, da se Diemut Walseejska prvič dokumentirano omenja kot žena Friderika Žovneškega konec leta 1330, se je njun sin Ulrik najverjetneje rodil približno v tem času ali vsaj ne prav veliko prej.

li nadvlade Benetk in si s skrajnimi napori prizadevali obraniti neodvisnost tudi z ogrsko pomočjo. Ko so beneške sile poleti 1345 začele s pomorsko in kopensko blokado Zadra, je kralj Ludvik meščanom poslal na pomoč slavonskega bana Nikolaja Bánffyja, ki pa mu niti ob podpori bosanskega bana Štefana II. Kotromanića ni uspelo zbrati dovolj čet, da bi se upal pomeriti s sovražnikom. Naslednjo pomlad je Ludvik zbral velikansko armado – po gotovo zelo pretiranih ocenah sodobnikov vse do 100.000 mož – in jo junija osebno privedel v Dalmacijo, da bi končno obračunal z Benečani. Po neuspešnih poskusih diplomatske rešitve in zaradi vse hujših težav z logistično oskrbo mogočne vojske je Ludvik tvegal na vse ali nič. 1. julija je svojim silam zaukazal vsesplošni naskok na beneške položaje, a se jim utrjenega obkolitvenega obroča ni posrečilo predreti niti ob istočasnem izpadu zadarske posadke. Krvavi metež naj bi na ogrski strani zahteval celo 7000 smrtnih žrtev in nekajkrat več ranjenih. Po katastrofalnem porazu se je Ludvik odločil za umik in branilce Zadra neslavno prepustil usodi. Kljub vse hujšemu pomanjkanju so se pogumno upirali še do sredine decembra, ko jih je brezupni položaj končno prisilil v kapitulacijo. Beneškim silam se je tako posrečilo zavzeti Zadar in ga obdržati vse do nove anžuvinske ofenzive leta 1357.[87]

V primerjavi s številnimi vrstniki, ki so na vojaško pot vstopili v neprimerno lagodnejših okoliščinah, je mladi Ulrik Celjski že v prvem bojnem preizkusu doživel resničnost totalnega spopada na življenje in smrt v najtežjih pogojih poznosrednjeveškega vojskovanja. Po Suchenwirtovem poročanju je naporen krst v orožju dobro prestal. Čeprav po naročilu spesnjena hvalnica zagotovo ni posebej objektiven vir, vsaj na tem mestu nimamo pravega razloga, da bi ji odrekali vsebinsko točnost, saj je iz Ulrikove poznejše poti očitno, da ga niti travmatična izkušnja krutega poraza ni odvrnila od nadaljevanja najemniške kariere.[88]

Naslednje leto se je zaposlil pri mejnem grofu Ludviku Brandenburškem na Tirolskem, kjer so bile politične razmere po smrti koroškega vojvode Henrika še vedno zelo negotove. Ko je Henrikova hči Margareta novembra 1341 s pomočjo domačega plemstva izgnala svojega moža Janeza Henrika – poleg nesposobnosti so mu očitali predvsem jalovost, saj je brez moškega potomca nasledstveno vprašanje na Tirolskem ostajalo nerazrešeno – je cesar Ludvik Bavarski njun zakon razveljavil in Margareto omožil s svojim sinom Ludvikom Brandenburškim. To je za Luksemburžane pomenilo hud udarec, zlasti še, ko je Ludvik Brandenburški osvojil njihova ozemlja na južnem Tirolskem.[89]

Toda razmerje sil se je korenito spremenilo poleti 1346. Julija so nemški volilni knezi za protikralja osovraženemu Ludviku Bavarskemu izvolili Luksemburžana Karla IV. Že naslednji mesec, po smrti očeta Janeza v bitki pri Crécyju, je mlademu Karlu pripadel še češki prestol. Na vladarskem položaju je nemudoma sklenil obračunati z Wittelsbachi in ponovno zavzeti Tirolsko – ne le kot zaščitnik svojega razlaščenega brata Janeza Henrika, temveč tudi kot bodoči nosilec cesarske krone. Potem ko si je z diplomatskimi akcijami zagotovil nevtralnost Habsburžanov in ogrskega kralja Ludvika Anžuvinca, je februarja 1347 prek Koroške odpotoval v Trento, prav v času, ko se je Ludvik Brandenburški mudil na križarskem pohodu v Litvo.[90]

S pomočjo svojih severnoitalijanskih zaveznikov, tudi oglejskega patriarha, je Karel nato zbral vojsko za udar na južno Tirolsko – v dovolj zgodnjem času, ko so bili alpski prelazi še zasneženi in zato prehod sovražnih okrepitev s severne Tirolske močno oviran. V začetku aprila je Karlova vojska prodrla po dolini Adiže, zavzela več utrjenih postojank in napadla grad Tirol, kamor se je s svojimi pristaši zatekla grofica Margareta. Oblegani grajski posadki je uspelo vzdržati luksemburške naskoke, medtem ko se je že 7. aprila na Tirolsko vrnil Ludvik Brandenburški in proti Karlovim silam izvedel protinapad. Potek spopadov, ki se jih je po vsej verjetnosti udeležil tudi Ulrik Celjski, je zaradi skoposti virov težko podrobneje rekonstruirati. 7. maja je Karel z 200 vitezi in 200 pešaki zasedel Cadore, toda ta uspeh so kmalu odtehtali težki udarci. Eden od ključnih Karlovih podpornikov, churski škof Ulrik, je junija pri Traminu ob Adiži utrpel hud poraz, ko so njegovo vojsko 500 vitezov in 1000 pešakov v zasedi razbile Ludvikove sile. Soočen s sovražno premočjo se je Karel proti koncu julija umaknil na Koroško in se nato napotil na Češko, kjer so ga 2. avgusta okronali za kralja.[91]

Že 11. oktobra, prav na dan, ko je cesar Ludvik nesrečno umrl med lovom, je Karel v Pragi zbral vojsko za vpad na Bavarsko in se nato prebil v Regensburg, kjer so ga potrdili za nemškega kralja, leto in pol pozneje pa se je polastil še cesarskega naziva. Čeprav je Ludviku Brandenburškemu uspelo ubraniti Tirolsko, mu je poleti 1348 grozilo, da bo izgubil nadzor nad severnonemškimi posestmi. V njegovi odsotnosti se je namreč pojavil novi pretendent za oblast nad Brandenburgom, ki se je ob podpori Karla IV. izdajal za starega mejnega grofa Valdemarja. Ludvik je zato na sever poslal

87 ŠUNJIĆ 1996, str. 26–43.
88 PRIMISSER 1827, str. 51; WIDDER 1993, str. 99–100; MLINAR 2005, št. 6, str. 199, v. 24–38.
89 BÖHMER 1877, št. 113a, 1341 november 2., s. l.; št. 114, 1341 december 15., Dunaj; št. 115, 1341 december 15., Dunaj; št. 116, 1341 december 16., Dunaj.
90 BÖHMER 1877, št. 231, 1346 april 22., Avignon; št. 232, 1346 april 22., Avignon; št. 243, 1346 september 19., Luksemburg; št. 315b, 1347 januar, Dunaj; št. 316, 1347, februar 10., s. l.; št. 316a, 1347 februar, Koroška; št. 316b, 1347 februar, Trento; št. 317, 1347 marec 18., Trento; št. 317a, 1347 marec 25., Trento.
91 BÖHMER 1877, št. 318a, 1347 april, Tirolska; št. 322a, 1347 maj 7., Trento; št. 322b, 1347 maj 10., Trento; št. 323, 1347 maj 25., Trento; št. 329, 1347 julij 24., Beljak; št. 335a, 1347 september 2., Praga; št. 11c, 1347 junij 24., pri Traminu; FRIEDENSBURG 1899, str. 290–291; WIDDER 1993, str. 79–81, 90–94, 102–111; BAUM 2000, str. 210–213.

vojaški kontingent, v katerem je jezdil tudi Ulrik Celjski. Udeležil se je težavnega obleganja Strausberga, bojev pri Berlinu in sodeloval pri zavzetju Neuenstadta.[92]

Kakor hitro so se tamkajšnje razmere ustalile in je Ludviku Brandenburškemu maja 1349, dokončno pa februarja naslednjega leta, uspelo doseči poravnavo s Karlom IV., je Ulrik odšel na desetdnevni križarski pohod v pogansko Litvo.[93] Dežele ob vzhodnih obalah Baltiškega morja so z vidika srednjeveškega zahodnjaka veljale za »divji severovzhod«, zadnje oporišče poganskih staroselcev na obrobju Evrope. Ekspanzija ob Baltiku je dobila poseben zagon po letu 1147, ko je Cerkev vojskovanje proti tamkajšnjim poganom izenačila s križarskimi pohodi v Palestino. Kljub temu so imeli pohodi v Prusijo v prvem obdobju pretežno lokalni pomen, saj so privlačili le nemške in skandinavske križarje. Leta 1260, po dokončni pomiritvi Prusije, so se napori krščanskih bojevnikov preusmerili proti Litvi, ki pa se je dolgoročno izkazala za še trdoživejšega nasprotnika. Po padcu zadnjih križarskih oporišč v Sveti deželi si je nemški viteški red sistematično – in zaradi trdovratnega odpora neizogibno nasilno – pokristjanjevanje litovskih ljudstev zadal za osnovni cilj svojega obstoja. Da bi poskrbel za stalni dotok svežih sil, je na križarske pohode načrtno vabil plemstvo in viteštvo iz vse Evrope. Od srede 14. stoletja pa do odločilnega poraza pri Grunwaldu leta 1410 so bile odprave v Prusijo samoumeven del plemiškega življenja.[94] Pustolovščin željnim Evropejcem so omogočale udeležbo na pravem križarskem pohodu ter tako opraviti pomembno versko dolžnost, obenem pa še izkusiti čar bojevanja na ne posebno tvegan način, povezan z veliko manj nevarnostmi kot denimo vojskovanje z osmanskimi Turki. V tehnološkem smislu so namreč križarske odprave močno prekašale obrambne sposobnosti baltskih poganov, ki prvotno niso poznali ne težke konjenice ne samostrelov, naprednejših oblegovalnih naprav ali zidanih utrdb.[95]

Poleg pustošenja ozemlja in pobijanja nesrečnih domačinov, o katerem hladno poroča Suchenwirt, je bila kratka križarska odprava pretežno prestižne narave. Podobno kot velik del evropskega plemstva je Ulrik Celjski pohod proti pruskim oziroma litovskim poganom izkoristil kot idealno priložnost za pridobitev viteškega naziva.[96] Po vrnitvi v domovino se je na strani Walseejskih udeležil pohoda proti gospodom s češkega Hradca (Neuhaus) – po vsej verjetnosti leta 1351, v času walseejskega spora z Rožmberškimi.[97] Kot pravi kondotjer Ulrik svoje vojaške službe ni jemal osebno niti se ni pretirano poistovetil s svojimi delodajalci. Čeprav se je še nedolgo tega kot vojak Ludvika Brandenburškega bojeval proti Karlu IV., je jeseni 1354 stopil v Karlovo službo in ga spremljal na cesarsko kronanje v Italijo, verjetno kot član majhnega vojaškega spremstva komaj 300 konjenikov, s katerim je luksemburški vladar prečkal Alpe. Od Furlanije jih je pot vodila skozi Padovo, Mantovo, Milano, Piso in Sieno vse do Rima, kamor so v tajnosti prispeli 2. aprila 1354. Tri dni pozneje, na veliko noč, je Karel iz rok papeževega poobla-ščenca, kardinala Petra iz Ostie, slovesno prejel cesarsko krono ter se že dva dni pozneje spet začel vračati proti severu.[98]

Čeprav Karlova pot v Rim ni imela značaja vojnega pohoda, še zdaleč ni bila brez tveganj. Prihod »tujega« vladarja, obkroženega z nadalpskimi najemniki, je v nemirnih italijanskih deželah Svetega rimskega cesarstva hitro naletel na odpor, v že tako negotovih razmerah pa je tudi vsaj posredno podžigal razprtije med mestnimi državicami in njihovimi elitami. Karel se je dobro zavedal nevarnosti, zato se je na pot odpravil diskretno in namenoma z zgolj minimalnim oboroženim spremstvom – očitno premajhnim, da bi z njim lahko izkazoval kakršne koli pretirane oblastne apetite, čeprav je bil z lokalnimi zavezniki pripravljen sklepati premišljene sporazume, uperjene proti potencialnim nasprotnikom.[99] Njegova odprava v papeško prestolnico je srečno dosegla cilj, a se je ob povratku nepričakovano zapletla v vsaj en večji spopad. 20. maja 1355 je v Pisi namreč izbruhnila vstaja pod vodstvom družine Gambacorti, in sicer zaradi govoric, da cesar namerava mestni komuni odtegniti oblast nad bližnjo Lucco. Uporniki so Karla presenetili v zelo nehvaležnem položaju, zgolj z majhnim spremstvom, medtem ko je večina njegovih vojakov ostala na drugem bregu reke Arno, ne da bi se zmogla prebiti prek močno branjenega mostu. Cesarja je rešilo šele posredovanje domačih zaveznikov, nasprotnikov Gambacortijev. Tudi v naslednjih tednih je cesar občutil nenaklonjen, celo sovražen odnos domačih potentatov, ki mu niso bili pripravljeni dovoliti prehoda ali vstopa

92 PRIMISSER 1827, str. 51; BÖHMER 1877, št. 368a, 1347 oktober 11., Praga; št. 368c, 1347 oktober 13., Praga; št. 373a, 1347 oktober, pri Chamu; št. 373b, 1347 oktober, Regensburg; št. 384a, 1347 oktober 31., Nürnberg; št. 766a, 1348 oktober, pri Frankfurtu; št. 767–770, vsi 1348 oktober 11., pri Frankfurtu; MLINAR 2005, št. 6, str. 199–200, v. 38–74; MLINAR 2009, str. 111–113; prim. BAUM 1999, str. 39.

93 BÖHMER 1877, št. 956a, 1349 maj 26., Eltville; št. 962, 1349 maj 26., Eltville; št. 1214, 1350 februar 7., Bautzen; št. 1216, 1350 februar 10., Bautzen; št. 1218, 1350 februar 14., Bautzen; št. 1223, 1350 februar 16., Bautzen; št. 1224, 1350 februar 16., Bautzen; št. 1227, 1350 februar, Bautzen.

94 PARAVICINI 1989, str. 21–27, 40–42; HOUSLEY 1992, str. 322–350.

95 RUNCIMAN 1995, str. 925–935; EKDAHL 1998; MILITZER 2007.

96 PRIMISSER 1827, str. 52; MLINAR 2005, št. 6, str. 200, v. 75–89; MLINAR 2009, str. 113.

97 PRIMISSER 1827, str. 52; MLINAR 2005, št. 6, str. 200, v. 95–100.

98 PRIMISSER 1827, str. 52; MLINAR 2005, št. 6, str. 200, v. 101–111; prim. BÖHMER 1877, št. 1934a, 1354 oktober; s. l.; št. 1934b, 1354 oktober 13., Glemona; št. 1934c, 1354 oktober 14., Udine; št. 1934d, 1354 oktober, s. l.; št. 2013a, 1355 april 2., Rim; št. 2014, 1355 april 5., Rim; št. 2014a, 1355 april 5., Rim; št. 2059a, 1355 april 7., Tivoli; WIDDER 1993, str. 158–159.

99 Kot denimo marca 1354 sklenjeno zavezništvo z Benetkami, Padovo, Ferraro in Faenzo proti milanskim Viscontijem. BÖHMER 1877, št. 193, 1354 marec 19., Benetke.

12. Angelski grad, osrednja papeška trdnjava v Rimu
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

v svoja mesta z oboroženim spremstvom, zato je bil prisiljen malone v beg, vse dokler konec junija ni ponovno stopil na varna tla severno od Alp.[100]

Za Ulrika Celjskega je bila pot v Italijo gotovo zanimiva in tudi precej napeta izkušnja, vendar je bila njegova zaposlitev pri luksemburškem vladarju zgolj začasna. Ko je bilo cesarjevega pohoda konec, si je spet poiskal delo pri ogrskem kralju Ludviku. Trenutek za tako odločitev je bil dobro izbran, saj je Ludvik poleti 1356 sprožil velikopotezno ofenzivo proti Benetkam, da bi si povrnil nadzor nad jadransko obalo. Ulrik se mu je najprej pridružil na severu, v Furlaniji, kamor so ogrske čete brez vojne napovedi vdrle julija 1356 in začele oblegati Treviso. Naslednje leto je Ludvik zbral sile za napad na Dalmacijo in od julija 1357 že v kratkem nanizal vrsto uspehov. Po zavzetju Splita, Trogirja, Šibenika in nazadnje še Zadra je februarja naslednje leto prisilil Benečane v podpis ponižujoče mirovne pogodbe, s katero so mu odstopili obalna mesta in otoke v Dalmaciji od Kvarnerja do Drača. Še pred odmevno zmago je Ludvik istočasno načrtoval obračun s Srbijo, da bi si jo pokoril pod pretvezo križarskega pohoda. Med vladavino Dušana Silnega ni bilo prave možnosti, da bi načrt v resnici udejanjil. Ko pa je po Dušanovi smrti decembra 1355 izbruhnil spopad med kandidati za njegovega naslednika, so se razmere korenito spremenile. Jeseni 1358 in naslednje poletje so ogrske sile vdrle v Srbijo, vendar se jim ni posrečilo izbojevati odločilne zmage. Po Suchenwirtovi pesnitvi se je tedaj na bosanskih in srbskih bojiščih v ogrskih vrstah udejstvoval tudi Ulrik Celjski, ki je tako v bojnih operacijah v jugovzhodni Evropi očitno bolj ali manj neprekinjeno preživel nič manj kot štiri leta.[101]

Oboroženo jezdenje mladega Celjana po tako rekoč vsej bližnji in celo veliko bolj oddaljeni okolici je njegovi rodbini tako ali drugače povečevalo specifično težo v mednarodni politiki. Sadove teh prizadevanj je navsezadnje užival tudi Ulrikov oče Friderik, celjski senior, kot se je med drugim pokazalo oktobra 1357, ko ga je mejni grof Ludvik Brandenburški skupaj s krškim škofom Pavlom imenoval za svojega opolnomočenca na pomembni diplomatski misiji v Avignon. Od papeža naj bi mu izposlovala odpustek oziroma

100 BÖHMER 1877, št. 2130a, 1355 maj 20., Pisa; št. 2131, 1355 maj, s. l.; št. 2166a, 1355 junij 19., Cremona; št. 2166b, 1355 julij 3., Augsburg.

101 PRIMISSER 1827, str. 52; BÖHMER 1877, št. 267a, 1356 julij 14., Treviso; MLINAR 2005, št. 6, str. 200–201, v. 122–137; MLINAR 2009, str. 113–114. Prim. HOUSLEY 1984, str. 195–199.

dovoljenje za poroko z Margareto Tirolsko-Goriško, sorodnico v tretjem kolenu, ter tako dosegla zakonitost njune zakonske zveze ter v njej rojenih otrok. Mesec pozneje sta se Friderik in škof Pavel znašla še v vlogi opolnomočencev avstrijskega vojvode Albrehta, ki ju je pooblastil za pogajanja s papežem ob urejanju nerešenih vprašanj z Ludvikom Brandenburškim. Toda na pogajanjih v Avignonu spomladi naslednjega leta je grof Celjski nastopal tudi kot odposlanec samega ogrskega kralja Ludvika, torej v službi nič manj kot treh uglednih dinastij.[102]

V tem času se je iz anonimnosti začel prebijali Friderikov mlajši sin Herman I. Njegova vojaška kariera je bila v primerjavi z Ulrikovo nekoliko skromnejša, začetki pa precej bolj skrivnostni. Februarja 1354 popisi najemniških enot v Pisi omenjajo Hermana *de Cilla* oziroma *Cilia*, ki je služil v štiriindvajsetčlanski konjeniški enoti ali praporu.[103] Kolikor je mogoče razbrati iz težko razumljivih imen najemnikov, kot so jih v zelo popačeni obliki zabeležili italijanski pisarji, so bili možje iz tega kontingenta večinoma nanovačeni iz Porenja in južnonemškega prostora. Ali je bil omenjeni Herman res istoveten z mladim grofom Celjskim ali pa je prihajal iz kakega drugega, podobno zvenečega kraja (Zell, Zeil ipd.), za zdaj ne moremo z gotovostjo potrditi. Vsekakor se je – gledano s plemiške perspektive – znašel na dnu najemniške hierarhične lestvice. Kot konjenik z enim konjem v oddelku, ki mu je poveljeval Janez *de Cririuers*, je prejemal razmeroma skromno plačilo po tarifi 18 *lb* pisanskih denaričev.[104] V enaki vlogi ga v mestnih spisih najdemo še enkrat, in sicer marca 1356, torej njegova najemniška služba ni bila zgolj kratkotrajna avantura, temveč je v Italiji služboval dlje časa.[105] Kako dolgo, iz za zdaj znanih virov sicer ni razvidno. A če se pod tem imenom v resnici skriva Herman Celjski, bi lahko sklepali, da se je vrnil domov najpozneje do januarja 1359. Tedaj se namreč skupaj z očetom Friderikom omenja med pričami v listini vojvode Rudolfa, izdani na Dunaju.[106]

Glede na gospodarsko moč in družbeni položaj rodbine se morda zdi težko verjetno, da bi celjski grofič začel vojaško kariero zgolj kot preprost oklepljeni konjenik v družbi mož, večinoma nanovačenih v Porenju. To bi bila na prvi pogled nenavadna usoda za mladeniča, izbranega za vstop v regionalno politično elito – navsezadnje mu je bilo leta 1361 namenjeno poročiti se s Katarino Kotromanić in postati nič manj kot svak ogrskega kralja Ludvika, ki je Katarini za doto prispeval kar 10.000 *fl* ter še 5000 *fl* za jutrnjo.[107] Toda po drugi strani se je najemniška pot njegovega starejšega brata in očitno tudi vzornika začela na zelo podoben način, kar bi samo pritrjevalo razlagi, da gre pri osebi iz pisanskih računskih knjig za Hermana I. Celjskega. Ali mu je Ulrik pri uvajanju v najemniško službo kakor koli pomagal, lahko kvečjemu ugibamo. Njegovo ime v pisanskih dokumentih ni zabeleženo in tudi nobenega drugega indica ni, da bi tod prej služboval v vrstah mestne armade. A morda je vendarle več kot zgolj zanimivo naključje, da je tudi Ulrik Celjski le malo poprej zakorakal na italijanska tla, ko je od oktobra 1354 do aprila naslednjega leta spremljal Karla IV. v Rim. Cesarjevo spremstvo se je v drugi polovici januarja in prvi polovici februarja ter nato še maja 1355 med drugim mudilo v Pisi.[108] Tudi če je Herman v tistem času sploh bival v mestu, pa zaenkrat ne poznamo dokazov, da bi se brata srečala, kaj šele, da bi se mlajši pridružil starejšemu na cesarjevem pohodu. Bolj verjetno se zdi, da tedaj še nista tesneje sodelovala in se je moral tudi Herman najprej postaviti na lastne noge, brez preočitne bratove podpore.

Življenjska pot njunega očeta Friderika, zadnjega Žovneškega in prvega grofa Celjskega, se je sklenila 9. avgusta 1359.[109] Vodstvo rodbine je tako pripadlo starejšemu sinu Ulriku, ki se je v začetku šestdesetih let že poskušal ustaliti na Kranjskem. V sporu med Habsburžani in oglejskim patriarhatom je sprva ostajal nevtralen, če ne celo bližje Ogleju, saj je patriarh Ludvik celo računal na njegovo diplomatsko posredovanje pri sklepanju miru. Toda od imenovanja na položaj kranjskega deželnega glavarja spomladi 1362 je Ulrik odločno prestopil na habsburško stran in postal tesen zaupnik vojvode Rudolfa IV., ki si je medtem zagotovil še pomoč Goriških in Schaunberških.[110] To je ključno prevesilo strateško ravnovesje sil – avgusta 1362 je Rudolf grofu Ulriku pisno zatrdil, da mu bo povrnil vso škodo, ki bi jo utrpel kot deželni glavar na Kranjskem v oboroženih spopadih, dogovor pa je

102 BÖHMER 1877, št. 284, 1357 oktober 27., Trento; št. 286, 1357 november 16., Dunaj; LENZENWEGER idr. 1992, št. 219, 1358 april 8., Avignon; prim. KRONES 1883, str. 96–97.

103 *... de banneria Ziberti de Brucch* ... SCHÄFER 1914, str. 176.

104 SCHÄFER 1914, str. 176, 199. Ime te osebe se pojavi vsaj štirikrat, vsakič v nekoliko drugačni obliki: *Criners/Chilinuers/Chininuers*. Ob prvih dveh omembah Janez nastopa kot nadrejeni Hermanu Celjskemu, a je v Pisi očitno ostal še precej dlje. Do jeseni 1361 je že napredoval, saj je tedaj skupaj s Henrikom iz Münstra vodil svoj prapor, avgusta 1363 pa je zabeležen kot samostojni poveljnik prapora. SCHÄFER 1914, str. 225, 240. Žal je njegova identiteta nejasna. Po Schäferju naj bi šlo za popačeno obliko imena plemiškega rodu Küninsberg ali Kienberg. Po eni od razlag bi bil to lahko Hans Kunšperški, od leta 1323 vodja ene pomembnejših spodnještajerskih plemiških rodbin. Vendar proti temu govori več listin, ki jih je Hans Kunšperški v domačih krajih izdal prav v začetku leta 1356, zato se tedaj očitno ni mogel muditi v Pisi. Gl. SI AS 1063/6290, 1354 julij 6., s. l.; Rosenberg 1914, št. XIII, str. 142; KOS 1920–1921, str. 68–69; prim. tudi SI AS 1063/4052, 1339 december 12., Ljubljana; 1063/4058, 1340 september 23., Celje; KOS 1996, št. 194, 1339 december 12., Ljubljana; št. 196, 1340, s. l.; št. 205, 1340 september 23., Celje; KOS 2005, str. 305–306.

105 SCHÄFER 1914, str. 199.

106 ZAHN 1871, št. 734, 1359 januar 10., Dunaj.

107 Za to vsoto je Herman Celjski svoji soprogi zastavil grad Krško in dohodke gradu Zgornja Vipava. SI AS 1063/4277 in 4633, oboje 1374 september 16., Celje; CKSL, 1374 september 16., Celje (A, B); prim. SI AS 1063/4355 in 4356, oboje 1387 marec 12., Celje; CKSL, 1387 marec 12., Celje (A, B); ŠTIH 1996, str. 235.

108 BÖHMER 1877, št. 1973a, 1355 januar 18., Pisa; št. 1988, 1355 februar 13., Pisa; št. 2109, 1355 maj 18., Pisa; št. 2138a, 1355 maj 27., Pisa.

109 KRONES 1883, str. 70.

110 Prim. WIESSNER 1977, št. 211, 1362 april 8., Hainburg.

pomenil jasen znak, da se bliža dokončni obračun na bojnem polju.[111] Čeprav je Ulrik Celjski skupaj s Hermanom še dve leti prej od oglejskega patriarha prejel več posesti na Kranjskem in v Marki, da bi patriarhatu pomagal povrniti odtujena ozemlja, je nemudoma mobiliziral svoje sile. Do septembra je bliskovito zasedel strateško pomembno oglejsko utrdbo Kluže v Kanalu, ki jo je – dokler o sporu ne bi razsodil ogrski kralj Ludvik – prepustil v vzdrževanje opatu Gvidonu iz Možaca proti plačilu 250 *m* glejskih denaričev. Hkrati mu je vojvoda Rudolf zaupal poveljstvo nad oboroženimi silami v Furlaniji, ki naj bi mesto Trst prisilila k sklenitvi ugodnega dogovora. V tej vlogi je Ulrik Celjski marca 1363 nastopil kot vojvodov pooblaščenec na pogajanjih s tržaškimi mestnimi oblastmi.[112]

Še istega leta je vojvoda Rudolf potreboval Ulrikovo vojaško pomoč na Tirolskem. Po smrti Majnharda III. iz rodbine Wittelsbachov je Rudolf posegel v nasledstveni spor in si v spopadu z bavarskimi dediči naposled prisvojil deželo. Ob tej priložnosti je Ulrik Celjski s seboj privedel tudi brata Hermana. Zaradi skoposti virov ni povsem jasno, ali je bilo to prvič, da sta se znašla skupaj na bojnem pohodu, njuna pomoč pa zagotovo ni bila poceni. Oktobra 1363 jima je vojvoda Rudolf IV. za službo v Poadižju dolgoval 2000 *fl* in to vsoto pokril z zastavo Vojnika, Žaženberka in trga Žalec.[113] Grofa pa Rudolfu nista pomagala le z najemniki, temveč tudi z velikim posojilom. Že decembra je vojvoda zato sestavil novo pogodbo, s katero jima je priznal celotne terjatve v višini 5000 *fl*. Od tega sta mu Ulrik in Herman posodila 3400 *fl* »za potrebe dežel«, 1600 *fl* pa jima je pripadalo za vojaško službo. Za plačilo jima je Rudolf IV. zastavil Kamnik s sodiščem, mitnico in vsemi prihodki.[114] V pričakovanju bojev z bavarskim vojvodo je Rudolf 11. aprila 1364 brata Celjska najel še za vso prihajajočo sezono – tople mesece od jurjevega (24. aprila) do martinovega (11. novembra). Za plačilo 2150 *fl* v obliki zastavnine za Vojnik, Žaženberk in trg Žalec naj bi mu privedla 100 težko oboroženih mož in 100 strelcev.[115] Ulrik in Herman sta se pod habsburškim poveljstvom udejstvovala tako na Tirolskem proti bavarskim silam kot v Furlaniji. Kot pojasnjuje dokument, sestavljen 6. decembra 1365, sta v teh operacijah izgubila precej bojnih, jezdnih in tovornih konj ter druge opreme, škodo pa so utrpeli tudi njuni možje. V povračilo sta zato vojvodi Albreht III. in Leopold III. Celjskim podelila krvno sodstvo v njihovi grofiji. Poleg tega sta rodbini zagotovila svojo zaslombo in varstvo tudi v prihodnosti ter glavarjem na Štajerskem, Koroškem, Kranjskem in v Slovenski marki naročila, naj jih na noben način ne ovirajo.[116]

Po Suchenwirtu je Ulrik Celjski zadnjič pojezdil na pohod leta 1365, ko se je po več letih spet vrnil v ogrsko službo h kralju Ludviku. Sodeloval je pri vdoru v Bolgarijo in se po zmagovitem zavzetju Vidina vrnil v domovino.[117] V habsburških deželah je še naprej užival velik ugled, vendar je dvajsetletna kariera najemniškega vojaka, ki ga je povedla po velikem delu Evrope, zahtevala svoj davek. 26. julija 1368 je Ulrik umrl, še preden bi dopolnil štirideset let, najverjetneje vsaj deloma za posledicami napornega vojaškega življenja.[118] Toda njegova smrt ni povsem prekinila družinskega izročila najemniške službe. Po očetovih stopinjah jo je v odrasli dobi nadaljeval sin Viljem (ok. 1361/2–1392), seveda pa tudi mlajši brat Herman, ki mu je Ulrik že v zadnjih letih življenja vse bolj prepuščal aktivno vlogo.

Ko sta vojvodi Albreht in Leopold Habsburška spomladi 1368 novačila čete, ki bi pospremile cesarja Karla IV. na kronanje v Rim, sta se obrnila po pomoč na pomembne deželne rodbine.[119] 18. aprila sta sklenila najemno pogodbo s Hertlinom Ptujskim ml., vrhovnim deželnim maršalom na Štajerskem, da jima bo služil polnih šest mesecev na operacijah v Lombardiji, Rimu ali kjer koli drugod z 20 težko oboroženimi konjeniki za skupno plačo 1200 *fl* oziroma po mesečni tarifi 10 *fl* na oklepnika.[120] Dva dni pozneje je skoraj enako pogodbo podpisal Herman Celjski, le da je obljubil s seboj privesti kontingent s 50 težko oboroženimi konjeniki za plačilo 3000 *fl* po mesečni tarifi 10 *fl* na moža. Skupaj s preostalo vsoto 1500 *fl*, ki sta jo Celjskim dolgovala Albreht in Leopold, so njune finančne obveznosti tedaj znašale 4500 *fl*. Zato sta Hermanu za 2000 *fl* zastavila Radgono ter za 2500 *fl* Kamnik.[121]

23. junija sta vojvodi sestavila novo pogodbo. Kontingent Hermana Celjskega je s 50 narasel na 90 težko oboroženih konjenikov, sicer po isti tarifi in spet za dobo šest mesecev. Zato mu je pripadlo tudi višje plačilo. Vojvodi sta mu v eni listini najprej za 900 *fl* zastavila Slovensko Bistrico, nato pa za 1000 *fl* še dohodke z gradu in urbarja v Laškem.[122] Zanimivo se zdi, da tokrat v listini na mestu prejemnika ne

111 SI AS 1063/4194, 1362 avgust 26., Dunaj; CKSL, 1362 avgust 26., Dunaj; FRISCH 1907, str. 42–43.
112 SI AS 1063/4601, 1362 september 25., s. l.; 1063/4602, 1363 marec 16., Gradec; CKSL, 1362 september 25., s. l.; 1363 marec 16., Gradec; ZAHN 1877, št. 144, 1362 september 25., s. l.; prim. BAUM 1999, str. 39; MLINAR 2009, str. 114–116.
113 SI AS 1063/4604, 1363 oktober 25., Innsbruck; CKSL, 1363 oktober 25., Innsbruck.
114 SI AS 1063/4606, 1363 december 21., Salzburg; CKSL, 1363 december 21., Salzburg.
115 Po tarifi 57,5 *fl* na vsakega oklepnika in strelca (*ye dem helm vnd schuczen zuo einander achthalben vnd fumfczig guldein*). SI AS 1063/4607, 1364 april 11., Dunaj; CKSL, 1364 april 11., Dunaj.
116 SI AS 1063/4219, 1365 december 6., Dunaj; CKSL, 1365 december 6., Dunaj.
117 PRIMISSER 1827, str. 53; MLINAR 2005, št. 6, str. 201, v. 138–162.
118 KRONES 1883, str. 72.
119 Prim. WIDDER 1993, str. 282–283; KOSI 1998, str. 80.
120 Plačilo sta vojvodi razdelila na dva obroka: 600 *fl* sta dodala k zastavnini za grad *Selik*, 600 *fl* pa sta se zavezala plačati do sv. Mihaela. SI AS 1063/6796, 1368 april 18., Dunaj; CKSL, 1368 april 18., Dunaj; BÖHMER 1877, št. 464, 1368 april 19., Dunaj.
121 SI AS 1063/4613, 1368 april 20., Dunaj; CKSL, 1368 april 20., Dunaj.
122 SI AS 1063/4614 in 4615, oboje 1368 junij 23., Dunaj; CKSL, 1368 junij 23., Dunaj (A, B).

nastopa le Herman, temveč tudi njegov brat Ulrik, in to celo na prvem mestu. Iz besedila je jasno, da se Ulrik osebno ni udeležil pohoda – po vsej verjetnosti zaradi slabega zdravja, saj je kmalu zatem umrl, a v dokumentu vendarle nastopa kot bratov mentor oziroma sodelavec. Marca naslednje leto je Herman za svoje službovanje pri Habsburžanih prejel še znesek 1300 *fl*, in sicer v obliki zastavnine gradu Žebnik z letno zaščitnino ali burghutom vicedomskega urada v Ljubljani in vsemi ostalimi pritiklinami.[123] V zadnjih mesecih leta 1369 je vojvodam služil kot eden od poveljnikov vojske, ki naj bi Trst rešila pred obleganjem beneških sil – sicer brez uspeha, saj jim ni uspelo preprečiti padca mesta.[124] Okrog leta 1375 je poprijel za meč tudi na strani grofa Majnharda Goriškega, ko je v fajdi s Hartnidom s Trauna potreboval vojaško pomoč. Tokrat je Herman zadane naloge opravil z odliko, ob pomoči padovskih čet ter goriških zaveznikov iz Furlanije strl Hartnidov odpor in mu iztrgal grad Rihemberk.[125]

Raznolika najemniška kariera Ulrika ter nekoliko manj izrazito Hermana Celjskega je rodbini nedvomno ustvarila živahen finančni priliv, ki je pomembno dopolnil ostale vire prihodkov.[126] Koliko sta grofa Celjska zaslužila z najemništvom, je težko nepristransko oceniti, saj poznamo le izplačane zneske iz obdobja njunega službovanja pri habsburških vojvodah. Najbrž pa dobiček ni bil majhen, če upoštevamo, da se je Ulriku in Hermanu po očetovi smrti kljub velikim dolgovom ne le uspelo obvarovati finančnega zloma,[127] temveč sta maja 1364 od Ulrika Polhograjskega in Konrada Galla celo kupila gospostvo Polhov Gradec za 7000 *fl*.[128]

Podobno kot njun pokojni oče sta Ulrik in Herman nadaljevala s politiko sistematičnega podrejanja nižjega plemstva, ki sta ga z različnimi spodbudami vabila, naj vstopi med celjske vazale. Takih primerov iz šestdesetih let 14. stoletja poznamo znatno število. Prestop v vazalni odnos je večkrat potekal na povsem enak način, kot je Ulrik Žovneški pred pol stoletja prešel pod okrilje Habsburžanov: pogodbene stranke so svoje imetje ali ozemlje predale Celjskim, ti pa so jim ga takoj podelili v fevd. To se je denimo zgodilo junija 1364, ko sta Hans in Albreht Žusemski grad Žusem predala Ulriku in Hermanu Celjskemu. Grofa sta jima posest namenila v fevd, Hans in Albreht pa sta se v zameno zavezala k zvesti službi.[129] Podobno sta napravila Konrad in Hans Gall z gradom Rožek.[130] Predmet takšne transakcije ni bila nujno zemljiška posest, temveč občasno tudi finančni prihodki. Henrik Sachshaimer je s svojo ženo Celjskim predal različne dajatve ter jih nato prejel v obliki fevda.[131] Nikolaj Gallenberg je od Hermana prejel v dedni fevd tri hube v Dobruši, dvor v Suhadolu z desetino od 12 hub ter eno hubo.[132] Burkhard z Rabštajna (Rabenstein) je prestopil k Celjskim skupaj s svojim gradom ter obljubil služiti na lastne stroške in tudi ne nujno s pravico do odškodnine, saj naj bi grofa o njej odločala ob vsakem konkretnem primeru posebej.[133] Nekateri drugi podpisniki so sklenili preprostejšo pogodbo brez tovrstnih klavzul, npr. Hans iz Kamnika,[134] Rudel, Hänsel in Mertel z Lemberga[135] ali Martin Rifniški, ki je od Hermana Celjskega prejel v fevd grad Šalek z vsem pripadajočim imetjem.[136]

Kot so potrdile novejše raziskave slovenskih medievistov, so Celjski v tem obdobju pretanjeno uporabljali že v času prejšnjih generacij preizkušene metode za razmeroma neopazno in nekonfliktno zaokroževanje posesti – svojo finančno moč so izkoriščali za odkupe gradov in posesti močno zadolženih plemiških rodbin, prevajali njihove alode v fevde in si tako podredili številne nekoč ugledne družine.[137] Za primer navedimo vojaško dejavne Šteberške, ki so se do decembra 1370 znašli v visokih dolgovih pri judovskemu bankirju Mušu iz Celja. Tedaj je Herman Celjski Mušu izplačal skupno 4600 *fl* in v zameno prejel zadolžnico Hansa Šteberškega v višini 6500 *fl*.[138] Hansova posojila – posledično pa nadzor nad njegovimi posestmi, saj je bilo jasno, da mu ne bo uspelo zbrati dovolj gotovine za celotno poplačilo terjatev – so postala predmet kupčevanja, v katerega so se vmešali Habsburžani. Julija 1371 sta avstrijski vojvodi Albreht III. in Leopold III. od celjskih Judov Hačima in Muša odkupila dolgove Šteberških ter s tem za celotno vsoto postala upnika Hermana in Viljema Celjskega. Vojvodi sta transakcijo pokrila z zastavo gradov Gamberk in Lebek ter mestnega davka v Mariboru. Ker sta bila Celjskim dolžna poplačati še vojaško službo, sta k temu pridala gospostvo Postojna.[139] Da bi zavarovala posest Šteberških, ki sta jo tedaj ogrožala Hugo in Ulrik Rihemberški – s silo sta jim namreč odvzela 37 hub, ki so spadale k Postojni[140] – sta jim Albreht in Leopold pisno

123 SI AS 1063/4616, 1369 marec 20., Dunaj; CKSL, 1369 marec 20., Dunaj (A, B).
124 KOSI 2018b, str. 93–94.
125 AT-OeStA, HHStA, AUR 1430 februar 24., Dunaj; LAMPEL 1923, št. 14523, 1430 februar 24., Dunaj; CHMEL 1837a, št. III, 1430 februar 24., Dunaj; prim. KOSI 2025.
126 Celjski so redno posojali gotovino tudi drugim dolžnikom, denimo Ostroviškim. Prim. WIESSNER 1977, št. 225, 1367 maj 15., s. l.
127 Prim. SI AS 1063/4186, 1360 september 21., Celje; CKSL, 1360 september 21., Celje.
128 SI AS 1063/4207 in 4208, oboje 1364 maj 18., s. l.; CKSL, 1364 maj 18., s. l. (A, B).
129 SI AS 1063/4210, 1364 junij 15., s. l.; CKSL, 1364 junij 15., s. l.
130 SI AS 1063/4231, 1367 junij 14., s. l.; 1063/4232, 1367 junij 15., s. l.; CKSL, 1367 junij 14., s. l.; 1367 junij 15., s. l.
131 SI AS 1063/4217, 1365 maj 8., s. l.; CKSL, 1365 maj 8., s. l. (A).
132 SI AS 1063/4254, 1370 marec 15., s. l.; CKSL, 1370 marec 15., s. l.
133 SI AS 1063/4609, 1366 junij 21., s. l.; CKSL, 1366 junij 21., s. l.
134 SI AS 1063/4214, 1365 april 22., s. l.; CKSL, 1365 april 22., s. l.
135 SI AS 1063/4244, 1368 maj 12., s. l.; CKSL, 1368 maj 12., s. l.
136 SI AS 1063/4261, 1371 maj 18., Celje; CKSL, 1371 maj 18., Celje.
137 KOS 1994, str. 136, 146.
138 SI AS 1063/4618, 1370 december 13., s. l.; CKSL, 1370 december 13., s. l. Hans Šteberški se je pri Judih zadolžil za skupno 9200 *fl*. Povrniti mu je uspelo le del te vsote, še vedno pa je dolgoval 6480 *fl*, za kar so mu pribili obresti. Gl. CKSL, 1370 december 4., s. l.
139 CKSL, 1371 julij 10., Dunaj.
140 CKSL, 1371 oktober 28., Dunaj.

zagotovila zaščito posesti na Krasu.[141] Težave Šteberških so Celjske okrepile za grad in gospostvo Postojna. Zastavo teh posesti v višini 468 *m ß*, 250 *lb* dunajskih pfenigov in 100 *fl* sta vojvodi potrdila decembra 1371.[142]

Sočasni primer bojevitih Svibenskih kaže, da niti najprepoznavnejše najemniške družine z vojaško službo niso nujno zaslužile dovolj za gospodarski vzpon ali vsaj obstoj, če z zaslužkom niso znale pravilno upravljati oziroma jih je zapeljal k nepremišljeni zapravljivosti in v nezmerne dolgove. Obubožanemu Kolonu Svibenskemu zato ni preostalo drugega, kot da je leta 1366 stopil v vrste celjskih vazalov. Novim gospodom se je zavezal služiti proti vsakemu nasprotniku z izjemo deželnega kneza in ob pridržku, da mu grofje poravnajo morebitno škodo.[143] Podobno je Hermanu Celjskemu poleti 1372 prisegel Viljem Svibenski, ko je od grofa prejel v fevd gradova Lanšprež in Trebnje z vsem pripadajočim imetjem.[144] Ta pridobitev je zgolj odložila postopni propad Svibenskih. Julija 1379 se je bil Viljem prisiljen odpovedati celo lastnemu gospostvu ter ga predati vojvodama Albrehtu in Leopoldu, ki sta se mu v zameno zavezala podeliti mariborski grad ali kako drugo posest v enaki vrednosti, pod pogojem, da Svibno izroči Celjskim.[145] Po zapletenem sosledju dogodkov se ta dogovor ni uresničil, kakor tudi ne devet let pozneje sklenjena pogodba, s katero je Viljem za dediče svojega premoženja imenoval Celjske in jim v varstvo zaupal istoimenskega sina.[146] Le malo pozneje so se namreč Svibenski s silo ponovno polastili domačega gradu in na njem bivali še do leta 1397, ko je dokončno prešel v deželnoknežjo posest ter se hkrati izmuznil celjskim terjatvam.[147]

141 CKSL, 1371 oktober 26., Dunaj.
142 SI AS 1063/4623, 1371 december 2., Dunaj; CKSL, 1371 december 2., Dunaj.
143 SI AS 1063/4223, 1366 april 21., s. l.; CKSL, 1366 april 21., s. l.
144 CKSL, 1372 julij 15., Metlika (A, B, C).
145 SI AS 1063/6804, 1379 julij 25., Dunaj; 1063/6806, 1382 julij 9., Gradec; CKSL, 1379 julij 25., Dunaj (A, B); 1382 julij 9., Gradec.
146 V vmesnem času sta Viljem Svibenski in njegov sin grad Maribor in druge posesti zastavila Hugu Devinskemu za posojilo 400 *lb* dunajskih pfenigov oziroma prodala za 3300 *lb* dunajskih pfenigov. SI AS 1063/4351 in 4352, oboje 1386 julij 29., Celje; 1063/4361, 1386 december 4., s. l.; 1063/4362, 1388 avgust 10., Maribor; CKSL, 1386 julij 29., Celje; 1386 december 4., s. l. (A, B); 1388 avgust 10., Maribor; 1388 avgust 10., s. l.
147 CKSL, 1396 november 7., Škofja Loka; KOS 2005, str. 224.

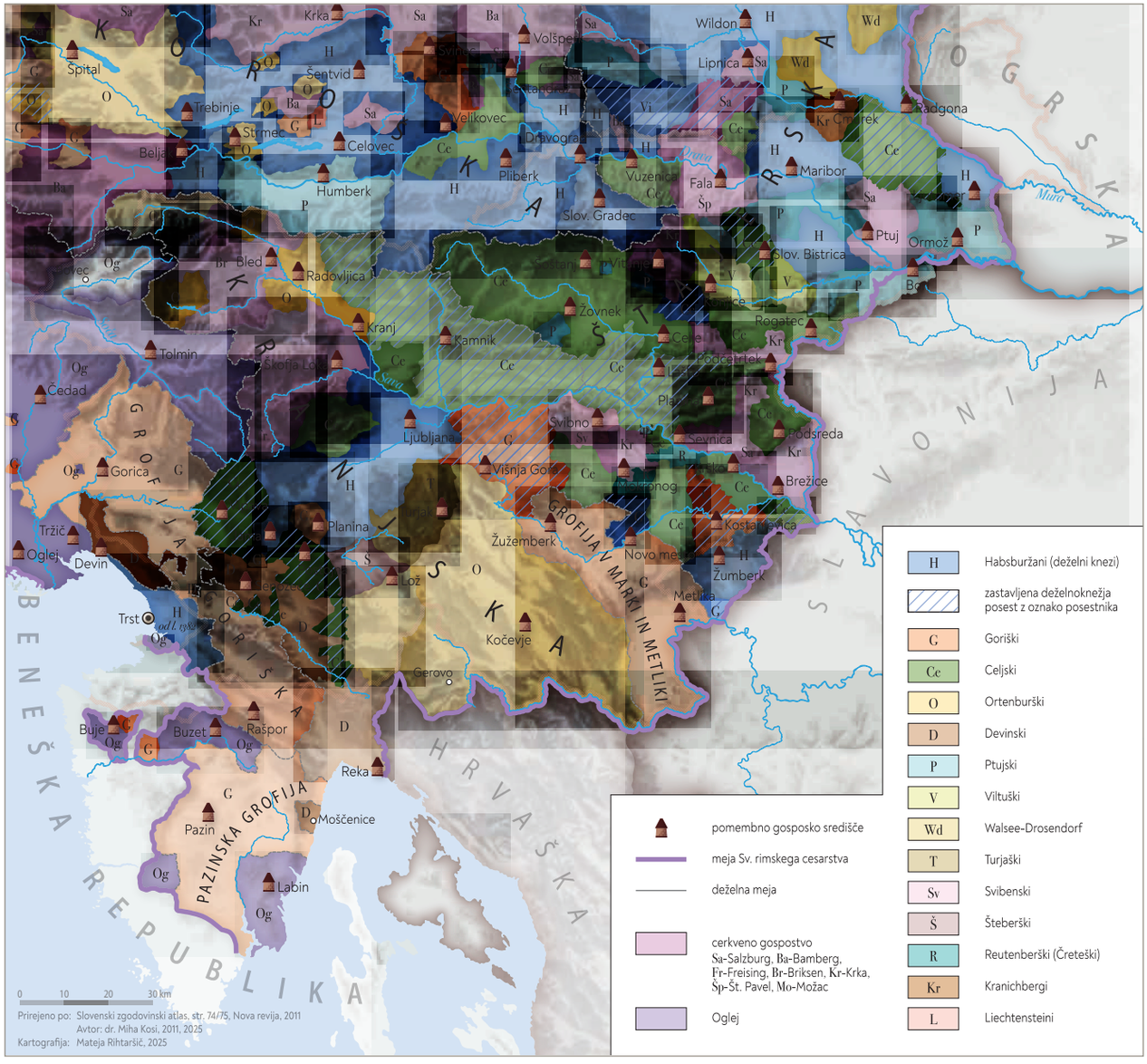

Prirejeno po: Slovenski zgodovinski atlas, str. 74/75, Nova revija, 2011
Avtor: dr. Miha Kosi, 2011, 2025
Kartografija: Mateja Rihtaršič, 2025

Posesti grofov Celjskih okrog leta 1370

◆

◆
13. Ruševine gradu Svibno
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

Pohod Albrehta III. v Prusijo

Do sedemdesetih let 14. stoletja so Celjski z dosledno rodbinsko politiko že dosegli položaj pomembnih regionalnih podpornikov habsburških vojvod. Svoje finančne rezerve so še naprej izkoriščali za kopičenje zemljiških posesti, denarnih prilivov in javnih funkcij. Ko so denimo vojvodama Albrehtu in Leopoldu posodili 4500 *fl*, so za to vsoto začasno prejeli mestno sodišče in davčne prihodke v Ljubljani, aprila 1372 pa po delnem vračilu 1000 *fl* v zastavo pomembne posesti na Koroškem – gradova Vajškra (Landskron) in Himmelberg ter odvetništvo v Trgu (Feldkirchen).[148]

Septembra 1372 je Karel IV. v Brnu izdal listino, s katero je Hermana I. in njegovega nečaka Viljema ponovno povzdignil v grofa in obenem na novo določil meje celjske grofije. Okoliščine tega pravnega dejanja so nekoliko nejasne, saj Karlova listina povsem zamolči poprejšnje imenovanje Celjskih v grofovski stan – titulira jih namreč kot državne svobodne gospode. Ob nastopu oblasti leta 1346 je Karel Luksemburški razveljavil številne privilegije, podeljene v času svojega predhodnika, leta 1324 izobčenega Ludvika Bavarskega. Celjskim grofovskega naziva sicer že od prvega imenovanja leta 1341 ni nihče javno oporekal, zato njegova veljavnost sama po sebi ni bila vprašljiva. Prava razlika med obema povzdigoma se kaže po vsebinski plati. Ozemlje celjske grofije je bilo v listini iz leta 1372 opredeljeno veliko širše kot prvič ter dejansko v obliki državno neposrednega fevda znotraj dežele Štajerske. Po eni strani to odločitev lahko pojasnimo v okvirih širše strategije Karla IV. in njegovih teženj po sistematični oslabitvi Habsburžanov kot svojih ključnih tekmecev. Po drugi strani jo lahko razumemo kot Karlovo zahvalo plemenitim Celjanom za vojaško podporo, izkazano že v preteklih letih in obetano tudi še v prihodnje. Ne nazadnje je priznanje novega statusa Celjskih potrdilo njihov strmo rastoči politični vpliv in legitimiralo skokovito ozemeljsko širjenje celjskih posesti ne le na Štajerskem, temveč tudi Kranjskem.[149]

Čeprav Karlova listina poudarja, da sta bila pobudnika za povzdig Celjskih vojvodi Albreht in Leopold, je bila ta trditev zagotovo zavajajoča ali vsaj ne povsem točna. To kaže dokument, datiran s 7. novembrom, v katerem sta vojvodi soglasje za povzdig prispevala šele naknadno, soočena z že opravljenimi dejstvi in morda tudi pod pritiskom Karla IV. Avtonomnejši položaj Celjskih v razmerju do habsburške dinastije je v tem pogledu že napovedoval prelom, ki je generacijo pozneje ohladil njihove stike. Toda tisti trenutek relativni vzpon Celjanov še ni privedel do vidnejšega poslabšanja odnosov med rodbinama, gotovo tudi zaradi odvisnosti Habsburžanov od celjske politične, predvsem pa oborožene podpore na Tirolskem, Tržaškem in drugih sočasnih kriznih žariščih.[150]

V sedemdesetih in osemdesetih letih 14. stoletja so Celjski nadaljevali z zaokroževanjem posesti na domačem Štajerskem in še intenzivneje na Kranjskem. Marca 1377 je vojvoda Albreht III. Hermanu in Viljemu Celjskemu podelil vse nekdanje fevde pokojnega Kolona Vuzeniškega.[151] Dolgoročno

148 GZL 1/77, 1372 april 16., Dunaj.

149 SI AS 1063/4291 in 4292, oboje 1372 september 30., Brno; CKSL, 1372 september 30., Brno (A, B); BÖHMER 1877, št. 5138, 1372 september 30., Brno; ŠTIH 1996, str. 233–234; KOSI 2012, str. 470; prim. KRONES 1883, str. 70–71, napačno datirano v leto 1362.

150 SI AS 1063/4272, 1372 november 7., Neuburg; CKSL, 1372 november 7., Neuburg; prim. KRONES 1883, str. 71–72; ŠTIH 1996, str. 234; KOSI 2012, str. 470–473.

151 SI AS 1063/4294, 1377 marec 4., Dunaj; CKSL, 1377 marec 4., Dunaj; prim. SI AS 1063/4638, 1377 marec 5., Dunaj; 1063/4639, 1377 marec 8., Dunaj; CKSL, 1377 marec 5., Dunaj; 1377 marec 8., Dunaj; PIRCHEGGER 1962, str. 150–154.

še veliko pomembnejši uspeh je rodbina dosegla novembra, ko je s Friderikom II. Ortenburškim sklenila pogodbo o vzajemnem zavezništvu in dedovanju v primeru izumrtja ene od udeleženih družin. K temu sporazumu, ki je Celjske skoraj pol stoletja kasneje okrepil z obsežno ortenburško dediščino, je svoje soglasje dodal tudi Friderikov bratranec Albreht Ortenburški, tridentinski škof.[152] Poleg nakupa posesti prezadolženih Sichersteinskih pod Gorjanci in v Žumberku[153] in v začasno zastavo pridobljenega freisinškega gospostva Klevevž so Celjski v tem obdobju z zastavo od Habsburžanov pridobili posebej pomembna ozemlja v Beli krajini in na Dolenjskem, vključno z Žužemberkom ter gradom Mehovo.[154]

Celjska rodbina si je medtem širši mednarodni ugled sicer pridobivala drugje, daleč proč od svojega posestnega jedra. Kar trije moški člani rodbine so se namreč priključili križarskemu pohodu Albrehta III. v Prusijo poleti 1377. Njihova častna vloga povsem v ospredju prestižne odprave jasno opozarja na imeniten družbeni položaj grofovske rodbine v očeh svoje okolice. Pohoda se je morda udeležilo do 2000 konjenikov, vendar bi mu težko pripisovali globlje vojaške cilje. Njegov resnični namen je bil vojvodi, ki se je bližal tridesetemu letu, omogočiti prvo pravo bojno izkušnjo ter ga nato slovesno poviteziti, zelo podobno, kot je generacijo prej storil Ulrik Celjski, ki je tudi sam v Litvi prejel viteški udarec.

Najpomembnejši vir o Albrehtovi križarski odpravi je znana Suchenwirtova pesnitev, spisana v čast habsburškemu vojvodi.[155] Posebej zanimiva je zato, ker se je Suchenwirt dogodkov sam udeležil. Njegovo poročilo zato kljub pesniški svobodi in neobjektivnosti temelji na osebnih izkušnjah. Da je v osnovi točno, potrjuje tudi sočasna notica kronista Wiganda iz Marburga.[156] Hermanu I. Celjskemu je na pohodu pripadlo izjemno pomembno mesto. Vojvodo je na poti v Prusijo spremljal skupaj s sinom Hermanom II., tedaj še tako rekoč otrokom, ter nečakom Viljemom, ki je komaj stopal v odraslo dobo.[157] Da se je Herman I. pred odhodom pripravil na najhujše, dokazuje njegova oporoka, sklenjena v Celju 19. maja 1377. V primeru, da bi vse tri grofe na tujem doletela smrt in ne bi zapustili moškega naslednika, so se odločili glavnino svojih posesti, vključno z domačo grofijo, nameniti grofu Henriku Ortenburškemu, srebrnino in druge premičnine njegovi soprogi Katarini, nekaj drugih, večinoma zastavljenih gospostev pa bi prejeli še Walseejski, Liechtensteinski, Pfannberški in Habsburžani.[158] Njihovi strahovi se nazadnje niso izkazali za upravičene, a tega pred začetkom dolge poti povsem na konec krščanskega sveta seveda ni bilo mogoče predvideti. Kakor koli že, v zboru Albrehtovega plemstva je Herman I. užival tako velik ugled, da je nastopal kot vojvodov mentor in ga je naposled osebno povitezil.[159]

Zagotovo je nenavadno, da si je vojvoda Albreht za svojo odpravo izbral poletni čas. V močvirnih, z rekami prepredenih, konjenici neprijaznih deželah ob Baltiku so se križarji načeloma vojskovali pozimi, ko je bilo veliko lažje potovati po zamrznjenih vodnih površinah. Habsburški vojvoda s temi podrobnostmi morda ni bil dovolj seznanjen ali pa se mu glede na omejene vojaške cilje pohoda niso zdele dovolj pomembne, da bi jih upošteval pri svojih načrtih. Takšen čas napada je imel kljub temu vsaj eno pomembno prednost, saj so Albrehtovi križarji ravno še izkoristili zmedo med Litovci, ki je nastala maja ob smrti njihovega vojvode Algirdasa.[160] V Albrehtovem spremstvu je bilo zbranih vsaj 50 vojvodovih vazalov oziroma 62 vitezov in plemičev. Med njimi je bilo pet grofov: gradiščan Maidburški, znani trubadur grof Hugo Montfortski ter Herman I. s sinom in nečakom. Albreht se je na pohod odpravil z Dunaja, celotna vojska pa se je zbrala v mestu Laa na Thayi vzdolž češke meje. Od tod je na sever potovala preko Vroclava in Torunja. Med potjo so se križarji večkrat ustavili, z domačim plemstvom prirejali svečane bankete in plese. V Malborku (Marienburg) jih je v drugi polovici avgusta slovesno sprejel veliki mojster, ugledni Winrich Kniprode. Odprava se je nato z nezmanjšanim pompom napotila v Königsberg, skrajno izhodišče za napade na poganske dežele. Prav tam je vojvoda Albreht med desetdnevnim postankom priredil nemara najrazkošnejši banket na vsej poti ter bogato obdaroval številne goste in vidnejše spremljevalce.[161]

Čeprav Suchenwirtovih opisov pojedin in luksuza na obisku pri nemškem viteškem redu ne moremo jemati povsem dobesedno, je vseeno očitno, da je bila ta plat pohoda pomembnejša od katere koli druge. Med zadnjimi pripravami pred načrtovanim vpadom so križarji vojaško poveljstvo s splošnim soglasjem namenili Konradu Kraigu, uglednemu in zelo izkušenemu koroškemu vitezu. Kljub temu so nad pripravami pohoda diskretno bedeli tudi gostitelji, visoki funkcionarji nemškega viteškega reda, ki so neprimerno bolje poznali

152 SI AS 1063/4300, 4301 in 4640, vsi 1377 november 23., s. l.; CKSL, 1377 november 23., s. l. (A, B, C); WIESSNER 1968, št. 837, 1377 november 23., s. l.; št. 838, 1377 november 23., s. l.; MAYER 1999.

153 SI AS 1063/5521, 1374 november 14., Celje; 1063/5524, 1383 september 18., s. l.; CKSL, 1374 november 14., Celje; 1383 september 18., s. l.; prim. SI AS 1063/5525, 1391 september 15., Celje; CKSL, 1391 september 15., Celje; MLINARIČ 1982, str. 86–96.

154 KOSI 2012, str. 471.

155 PRIMISSER 1827, str. 8–15; SMITH, URBAN 1985; MLINAR 2005, št. 6, str. 202.

156 HOUSLEY 1996, str. 55–56.

157 Prim. SI AS 1063/4629 in 4630, oboje 1373 oktober 14., Beljak; CKSL, 1373 oktober 14., Beljak (A, B).

158 Še deset dni prej je krški škof Janez v Vitanju izstavil listino, s katero je v primeru izumrtja Celjskih vse škofijske fevde pod njihovo oblastjo namenil grofu Frideriku Ortenburškemu in njegovim dedičem. AT-OeStA, HHStA, AUR 13157, 1377 maj 10., Vitanje; 13161, 1377 maj 19., Celje; prim. KOSI 2012, str. 475.

159 PARAVICINI 1989, str. 148–179; MLINAR 2005, št. 6, str. 39–40; KOSI 1998, str. 83; KOSI 2012, str. 471.

160 PRIMISSER 1827, str. 8–15; prim. SMITH, URBAN 1985.

161 PRIMISSER 1827, str. 8–10.

◆
14. Naličnik v obliki pasjega gobca, značilni izdelek južnonemških okleparjev iz časa okrog leta 1380
| © NMS, INV. ŠT. N 4594, FOTO: TOMAŽ LAUKO

razmere in zakonitosti vojskovanja proti Litovcem. Vsem udeležencem je bilo naročeno, naj si priskrbijo dovolj zalog za vsaj tri tedne potovanja s konjem in ladjami, kar so tudi storili. Albrehtovim križarjem so se pridružili še veliki mojster Winrich s spremstvom svojih vitezov ter nekateri drugi oddelki, denimo Francozi in Škoti. 4. septembra[162] so križarji vdrli v sovražno deželo. Najprej so prišli do reke Šešupe, ki je bila globoka skoraj za dolžino sulice (torej morda dva do največ tri metre), vendar so jo zlahka prečkali prek štirih mostov. Precej večjo oviro je predstavljala reka Njemen (lit. Nemunas), široka za streljaj loka (okrog 250 m). Čeznjo so jih prepeljali mornarji s čolni oziroma ladjami. Uporabili naj bi 610 plovil, celotna vojska pa naj bi po močno pretirani, povsem nestvarni Suchenwirtovi oceni štela kar 30.000 mož. Prevoz s plovili je trajal vse popoldne. Med prečkanjem reke so križarji izgubili tri konje in enega paža, ki je utonil v strugi. Na drugem bregu so se znašli v močno zaraščenem močvirju, kjer so jim pot zapirala podrta drevesa. Prehod je bil zelo naporen, poškodovalo pa se je tudi veliko konjev. Večkrat so se med možmi razlegali vznemirjeni klici, da jih domačini že napadajo, čeprav je bila panika povsem neupravičena.[163]

Taborjenje v negostoljubni pokrajini zagotovo ni bilo udobno, toda križarji so se že toliko približali Samogitiji, da so naslednje jutro dosegli prve sovražne naselbine. Tu se je odprava sprevrgla v pomor. Iz besedila ni mogoče povsem nedvoumno razbrati, ali so križarji v resnici presenetili domačine med poroko ali je Suchenwirt krvavo svatbo izrabil zgolj za barvito primero meteža, v katerem so nepovabljeni gostje pobili 60 očitno nič hudega slutečih domačinov in požgali njihovo vas. Naj je bil spopad še tako neenakopraven,

162 Po poročanju Wiganda iz Marburga: *intravit pridie nonas Septembris*. SMITH, URBAN 1985, str. 6–7, op. 3; HOUSLEY 1996, str. 55.

163 PRIMISSER 1827, str. 10–11.

je vendarle zadostil poglavitnemu cilju pohoda, saj je Herman Celjski vojvodo Albrehta z udarcem meča nemudoma povzdignil v viteški stan, enake časti pa je bilo tistega dne deležnih kar 74 kandidatov. Križarji so nato pustošili po menda bogati, gosto poseljeni bližnji okolici. Ker so presenečene Litovce ujeli nepripravljene, sprva niso naleteli na resnejšo obrambo. Zvečer se je križarska vojska utaborila v šotorih. Vso noč so jih vznemirjali napadi manjših skupin Litovcev, vendar so jih križarji odbili.[164]

Naslednje jutro se je vojska po nasvetu maršala Gotharda Lindna zbrala v skrbno urejeno formacijo in nadaljevala vdor. Križarji so zajeli veliko žensk in otrok, jih zvezali in odvedli s seboj. Zaplenili so tudi veliko živeža, kar jim je močno olajšalo preskrbo. V nadaljevanju pohoda sta veliki mojster Winrich in njegov maršal odločila, da mora vojska vsak večer prenočiti v utrjenem taboru. Za zastraženimi palisadami so lahko križarji prespali brez strahu pred napadi manjših gverilskih skupin. Tretjega dne so dosegli deželo Raseiniai, kjer so nadaljevali pustošenje. Konradu Schweinbordu je uspelo s kopjem prebosti sovražnega poglavarja in si priboriti veliko slavo. Litovci so v močvirjih večkrat postavljali zasede, vendar so jih križarji – nedvomno tudi zaradi izkušenj in pomoči nemških vitezov redovnikov – pravočasno spregledali. Proti koncu pohoda je Herman Celjski povabil Albrehta in druge pred kratkim povitezene može, da se mu pridružijo pri pojedini. Na njej je Hermanovo darežljivost uživalo 82 gostov. Pokusili so kar devet jedi, med njimi dimljenega, soljenega ali kako drugače konzerviranega srnjaka, ki so ga uplenili menda tisoč petsto kilometrov južneje. Poleg so pili dobra vina – renska, a tudi vipavska in ljutomerska, ki so jih morali v Samogitijo pritovoriti vse od doma.[165]

Po obedu so nekateri križarji še enkrat odjezdili po okolici iskat pustolovščine. Po osmih dneh pohoda, ko je bilo povitezenih 108 mož in so križarji opustošili Samogitijo, Raseiniai in Ariogalo, so se morali vrniti, ker se je vreme hudo poslabšalo. Shladilo se je in tri dni neprestano deževalo, da so se pokvarile zaloge in vojaška oprema, najhuje pa so trpeli konji. Križarska odprava se je zato odločila za povratek in ponovno prečkala Njemen. Tam so se vojvoda in nekateri drugi velikaši vkrcali na ladje, ki so jih prepeljale v Königsberg. Naslednja skupina plovil, na katerih so pluli Ulrik, Wulfing in Friderik Stubenberški, je zaplula v neugoden veter, da jo je odneslo daleč na vzhod in se je komaj rešila. Glavnina križarjev je pot nadaljevala po kopnem, čeprav počasi, saj so bili njihovi konji že izčrpani. Pravi vojaški pohod onkraj Njemna je v celoti trajal le 12 dni, a že to je bilo popolnoma dovolj, da so lahko Albreht in njegovi spremljevalci od blizu spoznali podobo vojskovanja v Prusiji – slabo vreme, naporne pohode po razmočenem, neprehodnem zemljišču, kjer so si konji poškodovali kopita in kolena, nočne gverilske napade »divjih« domačinov in nenehno nevarnost zased. Vojska se je ponovno zbrala v Königsbergu, si tam odpočila in se pred odhodom še slovesno poslovila od gostiteljev. Nagradili so tudi vse može, ki so se na pohodu posebno izkazali, veliki mojster pa se je vojvodi Albrehtu zahvalil, ker je s seboj pripeljal tako disciplinirane čete. Vojvodova odprava se je nato počasi vrnila domov prek Poljske in Moravske.[166]

164 PRIMISSER 1827, str. 11–12.
165 PRIMISSER 1827, str. 12–13.
166 PRIMISSER 1827, str. 13–15. Za potek pohoda prim. tudi ALSSEN 1978; HOUSLEY 1996, str. 55–56.

Bitka pri Nikopolju leta 1396 in preusmeritev na Ogrsko

◆
15. Bojni metež na prizoru iz legende sv. Ladislava v Turnišču, ok. 1389
| © ZRC SAZU UIFS, FOTO: ANDREJ FURLAN

21. marca 1385 je v starosti najbrž le malo več kot 50 let umrl Herman I., a njegova smrt ni povzročila večjega rodbinskega pretresa, saj so njegovi nasledniki nadaljevali z jasno začrtano vizijo strateškega vzpona.[167] Položaj grofov Celjskih je krepilo prijateljsko združevanje s pomembnimi regionalnimi silami v neposredni soseščini, še posebej Ortenburžani in Krško-Modruškimi. Močno zaslombo so našli v krški škofiji, od katere niso prejeli le kopice fevdov, temveč spomladi 1387 tudi formalno šestletno zavezništvo in vojaško pomoč v sporu z mogočnim Hugom Devinskim.[168] S premišljenim sklepanjem zavezništev je Celjskim uspelo oblikovati močan blok, ki je obvladoval nemirno križišče med vzhodnimi Alpami in Jadranom ter postajal pomemben dejavnik tudi na mednarodni ravni.

To se je med drugim pokazalo jeseni 1389, ko je na Hrvaško pripotoval Francesco II. Carrarski. Po porazu proti milanskemu vojvodi Viscontiju in Beneški republiki je izgubil oblast nad Padovo in se znašel v izgnanstvu, kjer je poskušal zbrati podporo za ponovno vrnitev v domačo metropolo. Koristnega somišljenika je našel na bavarskem dvoru, upal pa je tudi na pomoč svoje sestre Katarine, poročene s Štefanom Krško-Modruškim. Na poti iz Bavarske preko Lienza, Radovljice in ortenburških posesti na Dolenjskem ju je osebno obiskal in naletel na prijazen sprejem. Svak Štefan mu je obljubil pomoč s kar 2000 konjeniki in se hkrati pohvalil z vojaškimi zmogljivostmi svojih zaveznikov – tako Ortenburški kot Celjski naj bi bili namreč sami sposobni nanovačiti po 1000 konjenikov, Akoš in Štefan Vrag Prodavić pa 1500. Štefanovih zagotovil ne gre jemati preveč dobesedno, saj je le malo pozneje umrl, ne da bi lahko svaku pomagal izbojevati vrnitev v Padovo, pa tudi njegovi zavezniki – vključno z grofi Celjskimi – zamisli o skupni ofenzivi niso nikoli javno podprli, če so bili o njej sploh podrobneje obveščeni. Vprašljivo je celo, koliko so Štefanove ocene o vojaških zmogljivostih posameznih rodbin ustrezale resničnemu stanju, a jih najbrž vseeno lahko sprejmemo kot precej verodostojen pokazatelj medsebojnega razmerja njihove oborožene moči.[169]

Proti koncu 14. stoletja so se začeli politični interesi grofov Celjskih vse očitneje usmerjati v ogrski prostor. Na ta strateški zasuk so poleg zavezništva s Krško-Modruškimi vplivali različni dejavniki in predhodne izkušnje – v prvi vrsti najemniška služba Ulrika I. pri ogrskem kralju Ludviku, pozneje svaku njegovega mlajšega brata Hermana I. V isti sapi ne gre povsem zanemariti niti Ulrikovega službovanja pri cesarju Karlu IV., saj je zbliževanje z dinastijo Luksemburžanov Celjskim gotovo lahko pomagalo odpirati vrata, ko je po smrti mogočnega Ludvika Anžuvinca leta 1382

167 KRONES 1883, str. 73.
168 SI AS 1063/4358, 1387 maj 29., Vitanje; CKSL, 1387 maj 29., Vitanje.
169 CARDUCCI, FIORINI 1900, str. 392–394; KUŽIČ 2017, str. 48–50.

Ogrsko zajela dolgotrajna tekma za prestol, v kateri je na koncu slavil Karlov sin Sigismund. Grofje so se v tem času pazljivo izognili intenzivnejšemu vpletanju v nevarno nasledstveno krizo. Kljub temu so jasno nakazali, da njihova zvestoba velja Ludvikovi vdovi Elizabeti in njenemu zetu Sigismundu Luksemburškemu, ne pa njunima nasprotnikoma Ladislavu Neapeljskemu ali Ludviku Orleanskemu.[170] Podobno kot v desetletjih poprej v odnosih s Habsburžani so znali Celjski tudi na Ogrskem izkoristiti prednosti denarnih posojil in terjatev, s katerimi so nase navezali hvaležne dinaste. Tak primer je bil pridobitev pomembnega gradu Samobor,[171] ki ga je kraljica Elizabeta jeseni 1385 zastavila grofoma Hermanu II. in Viljemu kot jamstvo za dolg v višini 10.000 *fl*.[172] V vsakem primeru je prostor Ogrske, Hrvaške in še bolj oddaljenih predelov Balkana ambicioznim Celjskim nudil nove priložnosti, onkraj primeža habsburške nadoblasti, ki se mu v mejah Svetega rimskega cesarstva niso mogli izogniti.

Celjsko utiranje novih poti proti jugovzhodu je sovpadalo z vse nestabilnejšimi varnostnimi razmerami ob osmanskem prodoru na Balkan. Kakor hitro so si osmanske sile po bitki na Kosovem polju junija 1389 podredile Srbijo, je naslednji cilj njihovega napredovanja postala Ogrska. Mladi ogrski kralj Sigismund Luksemburški se je zelo hitro zavedel nevarnosti in že nekaj mesecev po kosovski bitki, jeseni 1389, izvedel oboroženi vdor v Srbijo. Da bi si zavaroval zaledje in morda celo ustvaril temelje novega protiosmanskega bloka, je leto pozneje z avstrijskim vojvodo Albrehtom III. sklenil vojaško zavezništvo in si istočasno poskusil podrediti še Bosno kot pomemben strateški branik v osrčju Balkana. V novi ofenzivi mu podobno kot leto poprej ni uspelo izzvati osmanske vojske v odkriti spopad, a se je tokrat vendarle uspešno polastil strateške trdnjave Golubac. Tretji Sigismundov poskus soočenja z izmuzljivim sovražnikom je sledil jeseni 1391. Osmanske čete so mu sicer preprečile prehod v Srbijo, vendar mu je po drugi strani uspelo odbiti njihov vpad v medrečje Donave in Tamiša. V začetku naslednjega leta je Osmansko cesarstvo zbralo precej večje sile za napad na Ogrsko. Podobno je storil Sigismund in se po okrepitve obrnil tudi na tuje zaveznike.[173]

Med tistimi, ki so se odzvali klicu na vojno, je bil Viljem Celjski, sin slovitega najemnika Ulrika I. in aktualni rodbinski senior. Po poročanju Celjske kronike si je ta položaj

◆
16. Portret Sigismunda Luksemburškega iz tridesetih let 15. stoletja
| © KHM-MUSEUMSVERBAND, GEMÄLDEGALERIE, INV. ŠT. 2630

po smrti Hermana I. složno delil z bratrancem Hermanom II., kljub temu pa je na čelu družine nesporno zavzemal primat. Ne nazadnje je njegov družbeni položaj utrdila poroka s princeso Ano, hčerjo poljskega vladarja Kazimira III. Piasta, ki je v zakon prinesla tudi resnično kraljevsko doto v višini 20.000 *fl* poleg 10.000 *fl* jutrnje.[174] Medtem ko so osmanski plenilci pod poveljstvom sultana Bajazita pustošili po ogrskem podeželju in je Sigismund razglasil sklic domačega plemstva, mu je Viljem po poročanju Avstrijske kronike o 95 vladarjih, Dunajskih analov in poznejših darovnic samega kralja Sigismunda prihitel na pomoč s številčnimi, dobro opremljenimi silami. Glede na Viljemov položaj bi bilo mogoče sklepati, da je bil njegov kontingent med močnejšimi v Sigismundovi vojski. Čeprav nimamo nobenih oprijemljivih podatkov o dejanskem številu celjskega moštva, ga verjetno lahko ocenimo na nekaj sto oklepljenih konjenikov. Protinapad v Srbijo je spodletel, saj jim je močnejša osmanska

170 Prim. LOVRENOVIĆ 2006, str. 25–27, 39–41.
171 REGAN, DUGAČKI 2024, str. 548–550.
172 CKSL, 1385 oktober 13., Budim. Celjski so v tem času posojali večje količine gotovine tudi drugim dolžnikom. Februarja 1384 so za posojilo 5000 *lb* dunajskih pfenigov Hansu Stadecku prejeli v zastavo avstrijsko gospostvo Liechtenstein. SI AS 1063/4645, 1384 februar 10., s. l.; CKSL, 1384 februar 10., s. l.; prim. SI AS 1063/4662, 1400 avgust 23., Praga; CKSL, 1400 avgust 23., Praga.
173 HOENSCH 1997, str. 73–75; LOVRENOVIĆ 2006, str. 58–59, 66–70, 85; PÁLOSFALVI 2018, str. 51–54.
174 CKSL, 1382 marec 27., Budim; prim. SI AS 1063/4335, 1383 maj 20., Bolzano; 1063/4384, 1394 september 16., Celje; CKSL, 1383 maj 20., Bolzano; 1394 september 16., Celje; KRONES 1883, str. 73.

vojska junija zaprla pot pri Kovinu na Donavi.[175] Julija se je Sigismundu sicer uspelo prebiti prek srbske meje in opustošiti sovražno ozemlje, ne pa tudi izzvati osmanske armade v odkriti spopad. Na prvi pogled bi si to lahko razlagali kot zmago oziroma vsaj Bajazitovo obotavljanje pred enakopravnim obračunom, vendar so krščanske enote med poletno ofenzivo utrpele občutne izgube. Zdi se, da je v njihovih vrstah izbruhnila epidemija, zaradi katere je zbolel tudi Viljem in med vračanjem 19. septembra 1392 umrl na Dunaju.[176]

Neodločeni izid pohoda in nesrečna bratrančeva smrt Hermana II. nista odvrnila od nadaljnjega udejstvovanja v Sigismundovih vojnah proti Osmanskemu cesarstvu. K temu ga je verjetno poleg političnih računic napeljala osebna pobožnost, ki jo je za časa življenja dokazoval kot dobrotnik Cerkve in podpornik meniških redov, sploh kartuzijanov, a tudi s pregonom Judov z rodbinskih posesti.[177] Zanemariti ne gre niti Hermanovih prizadevanj po širši prepoznavnosti. V letih 1390–1401 je na Kranjskem opravljal funkcijo deželnega glavarja in zanjo prejemal dobro plačilo, kot vse bolj izpostavljena javna osebnost pa je najbrž prepoznal dobro priložnost, da si ugled tako doma kot na tujem še dodatno okrepi z udejstvovanjem na odmevnem križarskem pohodu.[178]

V naslednjih letih se je ogrski vladar spopadal z osmansko grožnjo v Moldaviji in Transilvaniji. Ker se je dobro zavedal, da tako nevarnega nasprotnika ne bo mogoče zlomiti zgolj z domačimi silami, je že vse od leta 1393 sistematično iskal pomoč pri papežu, v Burgundiji, Benetkah in sploh v kar najširših mednarodnih okvirih. Čeprav se je Zahod na osmansko grožnjo dolgo odzival medlo, je nenadno zatišje v stoletni vojni po premirju leta 1384 ustvarilo boljše pogoje za novačenje križarjev v Angliji in francoskih deželah. V začetku devetdesetih let so bili zamisli za križarsko vojno naklonjeni zlasti na burgundskem dvoru. Pripravljenost za sodelovanje je kazalo tudi še do nedavnega sprto angleško in francosko plemstvo, zato se je vsaj za trenutek morda zdelo, da bo protiturški boj pomagal doseči spravo med tradicionalnimi nasprotniki. Podcenjevati pa ne gre niti pustolovskega duha zahodnoevropskih elit. Kot pojasnjuje življenjepisec slovitega francoskega maršala Boucicauta, dolgotrajno premirje med stoletno vojno nikakor ni ugajalo bojevitemu francosko-burgundskemu plemstvu, ki je zato v križarskem pohodu na Balkan prepoznalo odlično priložnost za pobeg iz dolgočasnega miru in dokazovanje viteških vrlin.[179]

Zbiranje sil za največji in tudi zadnji pravi mednarodni križarski pohod proti Osmanom je posebej intenzivno potekalo od leta 1395. Okoliščine so se tedaj zdele naklonjene ambicioznim načrtom, saj je Sigismundu prejšnje leto uspelo vsaj začasno podrediti Bosno ter osvoboditi začasno odtujena ozemlja na Hrvaškem in v Dalmaciji. Obsežno vojaško pomoč proti Osmanskemu cesarstvu so mu obljubili tako na angleškem kot francoskem dvoru.[180] Položaj se je kmalu zapletel, ker je angleški kralj prelomil svoje obljube, v Benetkah kot tedanji vodilni pomorski sili, ki bi ključno okrepila križarsko koalicijo, pa Sigismundovi pozivi niso naleteli na posebej navdušen sprejem iz strahu, da bi vojna škodila trgovskim interesom. Ob naklonjenosti kralja Karla VI. so pobudo za križarski pohod vendarle množično podprli francoski in burgundski velikaši, ki so na lastne stroške opremili spoštovanja vredne kontingente z okrog 1000 oklepniki. Toda njihove romantične, pravzaprav naivne predstave o vojskovanju z Osmanskim cesarstvom so privedle do napačne presoje vojaškega položaja in na koncu tudi poraza s strahotnimi človeškimi žrtvami.[181]

Sigismund je moral napeti vse sile, da je kljub kroničnemu pomanjkanju sredstev zbral zadostne sile v Ogrskem kraljestvu, čeprav na račun dolgoročno nevzdržnega zastavljanja kraljevskih posesti.[182] Vsaj v enem pogledu se mu je nasmehnila sreča – v nasprotju s številnimi drugimi sočasnimi in poznejšimi propadlimi poskusi organiziranja mednarodne križarske armade je lahko računal na močno podporo burgundskih in francoskih križarjev, ki so izpolnili svojo zaobljubo in se spomladi 1396 odpravili na vzhod. Burgundski vojvoda Filip II., osrednji podpornik križarskega pohoda, je vojaško poveljstvo prepustil štiriindvajsetletnemu sinu Janezu Neustrašnemu, grofu Neverškemu, ki pa se pri sprejemanju odločitev nikakor ni mogel izogniti odločilnemu vplivu številnih drugih uglednejših posameznikov, med katerimi sta izstopala zlasti Filip Artoiški, grof d'Eu, in maršal Boucicaut. Ker se je v poveljevanje vpletalo toliko različnih osebnosti, med katerimi večina sploh ni imela ustreznih izkušenj in si je vodstvene funkcije lastila zgolj zaradi družbenega položaja, je nadzor nad francosko-burgundskimi enotami postajal vse težje obvladljiv. Janez Neustrašni se je tega očitno zavedal, saj je upal, da bo vodstvo križarjev sledilo napotkom dodobra preizkušenega Enguerranda Coucyja, ki ga je postavil za glavnega vojaškega svetovalca, vendar mu na tem položaju ni uspelo doseči prave avtoritete. Poleti se je v Budimu zbrala pisana vojska križarjev – poleg Francozov

175 Gl. MLINAR 2009, str. 117.
176 CKSL, 1397 avgust 14., Novo Mjesto pri Sv. Ivanu Zelini (A, B); KRONES 1883, str. 73; HOENSCH 1997, str. 75–80; MLINAR 2005, št. 8, str. 203; PÁLOSFALVI 2018, str. 54–55.
177 KRONES 1883, str. 75; OTER GORENČIČ 2020a; OTER GORENČIČ 2020b; OTER GORENČIČ 2022; OTER GORENČIČ 2023; BANFI 2024.
178 V obračunskem letu 1391/2 je vojvoda Albreht III. grofu Hermanu izplačal 490 *m* za opravljanje službe kranjskega deželnega glavarja, še 60 *m* pa za zaščitnino na gradu Žebnik. LACKNER 1996, str. 80.
179 HOUSLEY 1992, str. 73–75; HOUSLEY 1996, str. 105–108.
180 HOENSCH 1997, str. 80–82.
181 Za širši pregled gl. npr. ŠIŠIĆ 1896; VOJE 1996; PÁLOSFALVI 2018, str. 54–65.
182 BÁRÁNYI 2015.

◆
17. Dolgi meč iz poznega 14. stoletja
| © NMS, INV. ŠT. N 4514, FOTO: TOMAŽ LAUKO

in Burgundcev tudi nemški kontingenti vključno s četami Celjskih pod osebnim vodstvom Hermana II. ter seveda sile, ki jih je na Ogrskem ter s pomočjo poljskih zaveznikov, nemškega reda in ivanovcev z Rodosa mobiliziral Sigismund.[183]

Že tedaj se je pokazalo, da Sigismundu pohoda ne bo uspelo dosledno usmerjati po lastnih ali sploh kakršnih koli razumnih načrtih. Ker je sultan Bajazit že spomladi zagrozil z vdorom na Ogrsko, ki pa ga do tedaj še ni izvedel, se je Luksemburžanu zdelo pametneje počakati na nasprotnikov korak. Zlasti francoski in burgundski voditelji se s tem niso strinjali, saj so zagovarjali takojšnjo ofenzivo in hkrati vse močneje posegali v vodenje vojaških operacij. Namesto obrambne strategije je bil zato Sigismund prisiljen križarje popeljati v globok prodor ob Donavi, ki ga je podprla tudi zavezniška flota, prihajajoča s Črnega morja. Zaradi nedisciplinirano sti križarjev, ki so na lastno pest plenili po pokrajini in obenem zanemarjali bojno pripravljenost, je v vojski prišlo do različnih nesoglasij. Po predaji Vidina je križarska vojska prisilila v vdajo še Orjahovo in v obeh krajih brez milosti pomorila osmansko posadko. Ob slabšanju medsebojnih odnosov in razpadajočem redu so križarji 12. septembra naposled dosegli dobro utrjeno Nikopolje ter ga začeli oblegati kljub pomanjkanju primerne opreme, saj s seboj niso pripeljali ne težkega topništva ne oblegovalnih naprav.[184]

Krščanska vojska v tem trenutku po realnejših ocenah verjetno ni štela več kot okrog 10.000 mož, čeprav je to zaradi zelo nasprotujočih si virov nemogoče natančno potrditi in nekatere sodobne študije navajajo tudi precej višje ocene. 24. septembra se jim je približala številčno približno enakovredna vojska sultana Bajazita z vazalnim kontingentom srbske oklepljene konjenice. Ko je spopad naslednjega dne postal neizbežen, je Sigismund s svojimi svetovalci priporočal previdnost. V napad je nameraval najprej poslati predhodnico lahko oboroženih Vlahov, težko konjenico pa prihraniti za odločilni naskok na osmansko glavnino. Načrt je takoj naletel na ostro zavrnitev slave željnih francoskih in burgundskih plemičev, nepripravljenih prepustiti prvo mesto v naskoku komur koli drugemu. Čeprav so treznejši med njimi, zlasti Enguerrand Coucy, tovariše opozarjali na smiselnost Sigismundovega predloga, so jih usodno preglasili mlajši, najkrvoločnejši križarji, odločeni priboriti si viteško čast povsem v konici napada. Tako se je bitka naslednjega jutra razvila brez premišljenega taktičnega načrta, s frontalnim naskokom francosko-burgundske konjenice. Po težkem boju na vzpenjajočem se pobočju bližnjega hriba so dobro oklepljeni Francozi in Burgundci razbili lažje oboroženo

183 Prim. ŠIŠIĆ 1896, str. 62–71, 75–76. Podobno kot večina drugih raziskovalcev njegovega časa je Šišić skupno moč krščanskih sil pri Nikopolju ocenjeval na kar 120.000 mož, kar je glede na novejše analize približno desetkrat preveč oziroma vsekakor močno pretirano.
184 PÁLOSFALVI 2018, str. 58–60.

osmansko predhodnico in pehoto, zavarovano za palisadami iz priostrenih kolov. Čeprav že utrujeni in pod točo puščic, so izvedli še en napad, tokrat na najmočnejše enote Bajazitove sredine – janičarje in spahijsko konjenico. Sigismund jim je s svojimi enotami zaman skušal priti na pomoč – premočni sovražniki so francoske in burgundske kontingente obkolili, odrezali od zaledja in brez milosti uničili kljub žilavemu odporu. Sigismundova glavnina je sicer razbila sovražno pehoto in še dlje časa vztrajala v metežu, tudi potem, ko so se njihovi vlaški in transilvanski zavezniki že začeli umikati. Toda nazadnje je bitko v korist Osmanov odločil udarec z boka, ki ga je izvedla srbska težka konjenica pod poveljstvom Štefana Lazarevića. Poraženi križarji so se poskušali umakniti proti Donavi in se vkrcati na ladje, a teh je bilo odločno premalo za evakuacijo celotne vojske. Zlasti možje nižjega rodu so obtičali na rečnem bregu, prepuščeni sami sebi. Nekateri so se odločili bojevati do smrti, še več jih je poskusilo preplavati reko ali vsaj uiti na katerega od rečnih otokov. Srečnejšim je uspelo pobegniti na drugo stran Donave, vsaj 2000 do 3000 mož pa so zajele osmanske čete in mnoge usmrtile.[185]

Razsežnosti poraza pri Nikopolju so bile v številnih pogledih katastrofalne. Srednjeveška Evropa ni proti Osmanskemu cesarstvu nikoli več mobilizirala križarskega pohoda s tako široko mednarodno udeležbo. Tudi v bolj oddaljenih delih zahodnega sveta spomin na nesrečno bitko še dolgo ni zamrl, temveč je spodbudil uvajanje različnih novosti v teorijo in prakso evropskih vojskovodij, saj so se udeleženci križarskega pohoda iz poraza marsikaj naučili. Kako so njihove izkušnje vplivale na francoske in angleške taktične načrte, se je leta 1415 pokazalo v severni Franciji med bojnimi operacijami, ki so se sklenile z znamenito bitko pri Agincourtu. Sodobnikom je bilo jasno, da so poraz pri Nikopolju zakrivili zlasti človeški dejavniki – želja po osebnem dokazovanju, slaba disciplina in neusklajeno delovanje. Kljub temu je spopad razkril tudi določene taktične pomanjkljivosti. Nepremišljen frontalni naskok konjenice, ki se je francoski vojski v 14. stoletju že večkrat maščeval in privedel do hudih porazov, če spomnimo le na Kortrijk oziroma Courtrai (1302) in Crécy (1346), ni imel možnosti za uspeh na težavnem terenu in proti dobro organiziranemu nasprotniku. Dodatno oviro so osmanske čete ustvarile s priostrenimi koli, nameščenimi v primerni višini, da so se nanje nabodli konji. Napadalec je improvizirane ovire seveda lahko poskusil obiti ali jih odstraniti, toda to je bilo težko ali sploh nemogoče, če jih je sovražnik množično obsipaval s puščicami. Tak način bojevanja, angleškim lokostrelcem domač že iz bojev na Škotskem in v Franciji, je kralj Henrik V. temeljito izkoristil pri Agincourtu, kjer so Angleži položaje lokostrelcev zavestno zavarovali z ovirami iz kolov, in sicer na enak način kot osmanska pehota pri Nikopolju.[186]

Poduk so sprejeli tudi Francozi in Burgundci. Namesto da bi se odpovedali težki konjenici kot tradicionalno najmočnejši udarni sili, so si vsaj teoretično prizadevali njeno delovanje uskladiti z ostalimi rodovi. V priročniku viteštva in vojskovanja *Livre des fais d'armes et de chevalerie*, ki ga je leta 1410 sestavila slovita burgundska intelektualka Christine de Pizan, že najdemo navodila za kompleksno bojno formacijo, v kateri so poleg težke konjenice premišljeno vključene enote pehote in strelcev.[187] Enako bojno razporeditev so francoski poveljniki oktobra 1415 nameravali uporabiti proti Angležem, kot kaže t. i. načrt s Somme: z bočnim udarom levega krila konjenice uničiti nevarne sovražne lokostrelce, z desnim krilom konjenice pa zadeti v hrbet najšibkejšo točko angleške vojske – pratež in pomožne enote. Medtem bi center francoskih sil napredoval in frontalno napadel angleško glavnino ob izdatni podpori strelcev. Tega načrta Francozi v nadaljnjem razvoju dogodkov niso izpeljali, temveč so le nekaj dni kasneje pri Agincourtu ponovno utrpeli krvave izgube. Tudi tokrat so k porazu pripomogli predvsem nesloga in slaba disciplina, torej človeški dejavniki, ki jih ni bilo mogoče preprosto odpraviti niti z dobro zamišljenimi vojaškimi reformami.[188]

Z bitko pri Nikopolju je bila tesno povezana nadaljnja usoda Celjskih. Za Hermana II. je bil križarski pohod zagotovo prvovrstna vojaška izkušnja. Nanj se je verjetno odpravil kmalu po 23. juniju, ko je v domačem Celju sestavil oporoko – podobno kot njegov oče skoraj dvajset let prej ob pripravah na pot v Prusijo in prav tako z imenovanjem ortenburškega grofa za izvršitelja poslednje volje.[189] Kolikor lahko sklepamo iz skopega poročanja virov, ki Hermana omenjajo le redko in še to večinoma zgolj v povezavi z reševanjem kralja Sigismunda, pri sprejemanju pomembnih odločitev na križarskem pohodu ni imel velikega vpliva, čeprav se je med dogajanjem očitno zadrževal v Sigismundovi neposredni bližini, v bitki pa je s svojimi enotami zavzel mesto v osrednji ogrski formaciji.[190] Še težje ocenjujemo obseg njegovega vojaškega prispevka.[191] Občasno izraženo mnenje, da naj bi Hermanovo moštvo štelo kar 2000 konjenikov, je gotovo večkratno pretirano. Ob takem številu težko oboroženih konjenikov bi bil

185 Za podrobnejši pregled poteka križarskega pohoda in bitke pri Nikopolju gl. ŠIŠIĆ 1896, str. 71–80; HOUSLEY 1992, str. 75–77; HOENSCH 1997, str. 83–86; MICHAEL 1997, str. 375; NICOLLE 1999, zlasti str. 45–70; MLINAR 2005, št. 2, str. 151–155; PÁLOSFALVI 2018, str. 56–65.

186 STRICKLAND, HARDY 2005, str. 326–327.

187 WILLARD, CANNON WILLARD 1999, str. 65–66.

188 STRICKLAND, HARDY 2005, str. 321–327.

189 AT-OeStA, HHStA, AUR 16876, 1396 junij 23., Celje.

190 Prim. ŠIŠIĆ 1896, str. 77.

191 Prim. BAUM 1999, str. 40. Anali samostana sv. Petra v Salzburgu med večjimi kontingenti, ki so se pridružili križarskemu pohodu, poleg Francozov, Angležev, Bavarcev in drugih neimenovanih »ljudstev« posebej navajajo še Štajerce – oznaka se gotovo nanaša predvsem na može pod celjskim praporom. WATTENBACH 1851, str. 842.

◆
18. Romantična upodobitev reševanja ogrskega kralja Sigismunda pri Nikopolju na kolorirani litografiji Hermanna Knackfußa
| FOTO: DOKUMENTACIJA NMS

celjski kontingent skupaj s še drugim vojaškim in pomožnim osebjem med daleč največjimi v vsej križarski armadi – celo v primerjavi s francosko-burgundskimi četami, realno ocenjenimi na vsega okrog 1000 oklepljenih bojevnikov.[192] Kolikor lahko presojamo na podlagi zanesljivejših virov, bi zmogljivosti Celjskih za mobilizacijo tako velikih bojnih enot komaj zadostovale še na vrhuncu v času Ulrika II., in to celo pri pretežno obrambnih operacijah na njihovem lastnem ozemlju ali v neposredni bližini, kjer sta bila tako novačenje sil kot njihova logistična oskrba veliko lažje izvedljiva.

Za prihodnost rodbine je bil precej pomembnejši od samega spopada njegov razplet. Ko so poraženi križarji bežali proti Donavi, kjer se jih je v paniki veliko utopilo, sta Herman Celjski in nürnberški gradiščan Janez III. Hohenzollern obvarovala Sigismundovo življenje.[193] Njihovi skupinici se je uspelo prebiti na ladjo rodoških vitezov ivanovcev in odpluti skupaj s še nekaj velikaši, med drugim Nikolajem II. Gorjanskim (Garai) in egerskim nadškofom. V strahu za življenje so jim poskušali slediti še drugi ubežniki, vendar je bila ladja premajhna za vse, zato jih je posadka potiskala nazaj in celo sekala roke tistim, ki so si na vse kriplje prizadevali splezati na krov. Predvidevamo lahko, da se je travmatično doživetje kralju trajno vtisnilo v spomin, prijateljstvo s Hermanom Celjskim pa se je še poglobilo med dolgotrajno plovbo na varno v Carigrad ter nato preko Rodosa in Dubrovnika nazaj na Ogrsko.[194] Hermanov prispevek k pohodu je skupaj z zgoščenim opisom dogajanja v svoji darovnici naslednje leto hvaležno predstavil sam Sigismund in se ob tem spomnil tudi pokojnega Viljema Celjskega, ki mu je nekaj let poprej prav tako priskočil na pomoč z bojnim kontingentom.[195] Medtem evropska javnost več mesecev ni dobila nobenih novic o usodi križarjev, zato so na Ogrskem izbruhnili neredi ob iskanju novega vladarja. Šele decembra so začela na Zahod prihajati prva zanesljivejša poročila o izidu spopada. Zlasti v francoskih deželah je vest o pokolu križarjev razumljivo sprožila vsesplošno osuplost in žalovanje.[196]

Od izgubljene bitke oslabljena Ogrska se je znašla še bolj izpostavljena osmanski nevarnosti. Zgolj splet zunanjih okoliščin je preprečil najhujše – namesto da bi izkoristil veliko zmago, se je namreč sultan Bajazit raje lotil osvajanja vzhodne Anatolije, kjer je nepremišljeno izzval vojno z mongolskim vladarjem Timurjem in v bitki pri Ankari leta 1402 doživel odločilni poraz. Ko je le tri mesece pozneje umrl v Timurjevem ujetništvu, je njegova smrt naznanila enajstletno nasledstveno krizo v Osmanskem cesarstvu.[197] Začasna onesposobitev osmanskih sovražnikov je Ogrski zagotovila nujno potreben premor za prenovo varnostne ureditve. Kralj Sigismund je priložnost izkoristil za ponovno vzpostavitev političnega vpliva – če že ne trajnega nadzora – nad Bosno, Srbijo in Vlaško. Poglavitni cilj njegove strategije je bil ustvariti tamponski pas podrejenih državic, ki bi zavaroval Ogrsko pred neposrednimi osmanskimi vdori. Osrednjo vlogo v Sigismundovih načrtih je prevzel firenški kondotjer in poslovnež Pippo Scolari (oziroma Spano). Na položaju temišvarskega grofa in kraljevega zaupnika se je vse do smrti leta 1426 vojskoval na balkanski fronti, najtrajnejši pečat pa je zapustil z gradnjo močnih obmejnih trdnjav, ki so se sčasoma razrasle v nepretrgan obrambni niz od Transilvanije do Jadranskega morja. Ta orjaški podvig je Ogrski pomagal preživeti osmanski pritisk še celo stoletje, čeprav je njegovo vzdrževanje dolgoročno preobremenilo državne finance in Sigismunda prisililo v nepovratno razdajanje bogatih kraljevskih posesti.[198]

192 VOJE 1996, str. 28; prim. PÁLOSFALVI 2018, str. 56–57.
193 KRONES 1871, str. 8; LANGMANTEL 1885, str. 4; MLINAR 2005, št. 8, str. 203–205, 255.
194 ŠIŠIĆ 1896, str. 82–83; KRANZIERITZ 2022.
195 CKSL, 1397 avgust 14., Novo Mjesto pri Sv. Ivanu Zelini (A, B).
196 MLINAR 2005, št. 9–10, str. 204; št. 57, str. 298; HOUSLEY 1996, str. 106–108.
197 HOUSLEY 1992, str. 77–83.
198 HOENSCH 1997, str. 135–136; LOVRENOVIĆ 2006, str. 86, 157, 184–190; PÁLOSFALVI 2018, str. 65–70.

Celjski pod zaščito Sigismunda Luksemburškega

Že pred porazom pri Nikopolju so Celjski ogrskemu kralju večkrat zagotovili politično in vojaško podporo, v njegovi službi pa so s smrtjo Viljema in najbrž tudi nekaterih pripadnikov bojnega spremstva plačali visok krvni davek. Sigismund je nedvomno cenil Viljemove zasluge v času, ko je nujno potreboval oboroženo pomoč za obrambo pred Osmani. A vseeno je očitno, da je bil predvsem Hermanov prispevek pri njegovi rešitvi izpred Nikopolja ključni dejavnik, ki je skoval trajno zavezništvo s kraljem Sigismundom ter Celjskim odprl vstop v elito ogrskega oziroma srednjeevropskega plemstva.

Prva otipljiva posledica kraljevega prijateljstva je bila skupina darovnic, s katerimi je hvaležni Sigismund grofom Celjskim za Viljemove in Hermanove zasluge v bojih z Osmani podelil obsežne posesti v hrvaških deželah: avgusta in septembra 1397 mesto Varaždin z mitnico in rečnim pristaniščem,[199] gradova Vinico[200] in Vrbovec,[201] januarja 1399 še grofijo Zagorje[202] z gradovi oziroma kašteli Krapina,[203] Lobor,[204] Oštrc,[205] Belec,[206] Trakošćan,[207] Lepoglava,[208] Kostelgrad[209] in Cesargrad.[210] Odločitev je naletela na odpor domačega plemstva, vse prej kot navdušenega nad predajo strateško pomembnih gospostev tuji grofovski rodbini, vendar je kralj Sigismund s ponovno potrditvijo darovnic sistematično zatrl glasove opozicije in Celjskim zagotovil varno mostišče na Hrvaškem oziroma Ogrskem.[211] Z novo ozemeljsko pridobitvijo so se lahko utrdili na sklenjenem ozemlju neposredno onkraj južne meje Svetega rimskega cesarstva s središčem v mestu Varaždin in dobro utrjenem grajskem kompleksu v Krapini, ki je kmalu prerasel v enega od osrednjih branikov celjske vojaške moči.[212]

Že v prejšnji generaciji so si Celjski ustvarili pomembne sorodstvene povezave, pozneje izjemno dragocene pri širjenju njihovega interesnega območja na Balkan. Najprestižnejša med njimi je bila gotovo poroka Hermana I. s Katarino Kotromanić, s katero je postal svak ogrskega kralja Ludvika Anžuvinca, v bolj oddaljeni perspektivi pa celo eden od morebitnih pretendentov za dedovanje bosanskega prestola.[213] V smislu ozemeljske ekspanzije proti jugovzhodu so si Celjski oktobra 1385 zagotovili strateško mostišče s pridobitvijo obmejnega gradu Samobor, ki ga je ogrska kraljica Elizabeta zastavila grofoma Hermanu in Viljemu za vsoto

199 REGAN 2017, str. 324–329; REGAN, DUGAČKI 2024, str. 672–673.
200 REGAN 2017, str. 358–362; REGAN, DUGAČKI 2024, str. 692–693.
201 REGAN 2017, str. 369–372; REGAN, DUGAČKI 2024, str. 713–714.
202 SI AS 1063/4656 in 4657, oboje 1398 september 9., s. l.; 1063/4658, 1399 januar 27., s. l.; 1063/4659 in 4660, oboje 1399 marec 9., s. l.; CKSL, 1397 avgust 14., Novo Mjesto pri Sv. Ivanu Zelini (A, B); 1397 avgust 17., Novo Mjesto pri Sv. Ivanu Zelini; 1398 maj 29., s. l. (A, B); 1398 september 9., s. l. (A, B); 1398 april 9., Ilok (A, B); 1399 januar 27., s. l.; 1399 marec 9., s. l. (A, B); FEJÉR 1834, št. CCCXXXVI, 1399 januar 27., s. l.; št. CCCLXV, 1399 marec 9., s. l.; KRONES 1883, str. 75.
203 REGAN 2017, str. 178–184, 193–195; REGAN, DUGAČKI 2024, str. 299–302.
204 SZABO 1914, str. 112; REGAN 2017, str. 216–220; REGAN, DUGAČKI 2024, str. 352–354.
205 SZABO 1914, str. 113–114; REGAN 2017, str. 256–260; REGAN, DUGAČKI 2024, str. 461–462.
206 Oz. Belecgrad približno na polovici poti med Krapino in Varaždinom. SZABO 1914, str. 114–116; REGAN 2017, str. 39–43; REGAN, DUGAČKI 2024, str. 25–26.
207 REGAN 2017, str. 316–320; REGAN, DUGAČKI 2024, str. 649–651.
208 Bližnji grad Kamenica so Celjski verjetno dobili šele malenkost pozneje, pred letom 1405. REGAN 2017, str. 141–144; REGAN, DUGAČKI 2024, str. 223–224, 343–344.
209 REGAN 2017, str. 169–174; REGAN, DUGAČKI 2024, str. 286–287.
210 REGAN 2017, str. 69–73; REGAN, DUGAČKI 2024, str. 75–76.
211 SI AS 1063/4670 in 4671, oboje 1405 avgust 3., s. l.; 1063/4672, 1406 marec 29., s. l.; CKSL, 1405 avgust 3., s. l. (A, B); 1406 marec 29., s. l.; FEJÉR 1834, št. CCXCVIII, 1398 september 9., s. l.; št. CCCXIII, 1398 maj 28., s. l.; FEJÉR 1841, št. CXCII, 1405 avgust 3., s. l.; prim. KLAIĆ 1991, str. 25–27.
212 SZABO 1914, str. 106–111; HOENSCH 1997, str. 121.
213 Prim. ŠIŠIĆ 1902, str. 122–123.

◆
19. Grad Varaždin
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

10.000 *fl.*[214] Kljub temu so šele Sigismundove darovnice grofovski rodbini ustvarile zares trdno izhodišče za samozavestnejši preboj na jugovzhod. Kolikor je k tej odločitvi prispevala Hermanova pomoč pri umiku izpred Nikopolja, so Sigismunda pri obdarovanju Celjskih s slavonskimi posestmi gotovo vodili tudi povsem praktični razlogi. Po vrnitvi s katastrofalnega križarskega pohoda januarja 1397 so ga na Hrvaškem pričakale zelo napete politične razmere. Ban Štefan Lacković, ki se je v očeh udeležencev križarskega pohoda kompromitiral že pri Nikopolju, kjer naj bi s svojimi enotami zbežal in ogrsko glavnino prepustil usodi, je nato v Sigismundovi odsotnosti koval zaroto in oblast na Hrvaškem ponujal Ladislavu Neapeljskemu. Da bi razčistili odprta vprašanja, je dal Sigismund sklicati zbor v Križevcih, kjer je 27. februarja namesto mirne poravnave prišlo do hudega prerekanja. Spor se je še bolj zaostril in se dramatično končal, ko so Sigismundovi možje prijeli za meče ter brutalno pobili Lackovića in njegove neoborožene pristaše. Z vstajo ogorčenega hrvaškega plemstva so se spopadi hitro razširili, zato se je moralo kraljevo vojaško spremstvo s silo prebiti na Ogrsko. Da bi dolgoročno zavaroval svoje interese na Hrvaškem, se je Sigismund odločil nadzor nad tamkajšnjimi posestmi prepustiti svojim najtesnejšim zaupnikom, ki jih je ogrsko plemstvo večinsko prepoznavalo kot tujce – poleg grofa Celjskega je bil to še Nikolaj Gorjanski, ki ga je s celjsko rodbino nekaj let pozneje povezala poroka s Hermanovo hčerjo Ano.[215]

Takšna politika se je izkazala za tvegano, saj je še huje podžigala nezadovoljstvo ogrskega plemstva in duhovščine, uperjeno proti vse večjemu vplivu tujih tekmecev, še posebej kraljevih zaupnikov, ki niso izhajali iz ozkega jedra domačih elit – in med katerimi je tarča sovraštva neizogibno postal grof Celjski.[216] Toda po drugi strani se je Sigismund zavedal, da razburkanega ogrskega političnega prizorišča ne bo mogel obvladati brez zanesljivih zaveznikov, ki so naposled upravičili njegovo zaupanje. Ko so se nemiri stopnjevali tako daleč, da so kralja Sigismunda 28. aprila 1401 na zasedanju ogrskega zbora zaprli, sta diplomatsko pobudo za njegovo izpustitev prevzela Herman II. Celjski in Nikolaj II. Gorjanski. Z njuno pomočjo in morda še posebej Hermanovimi intervencijami, podkrepljenimi celo z grožnjo vojaškega spopada, se je Sigismundu končno uspelo osvoboditi iz večmesečnega ujetništva. Po besedah avtorja Celjske kronike so dotedanje Hermanove zasluge na kralja napravile tako močan vtis, da je sklenil zaroko z njegovo hčerjo Barbaro.[217]

214 SI AS 1063/4677, 1409 september 3., s. l.; CKSL, 1385 oktober 13., Budim; prim. 1405 avgust 10., Zagreb (A, B); 1405 avgust 25., s. l.; 1409 september 3., s. l.

215 SI AS 1063/4404, 1405 avgust l., Siklós; CKSL, 1405 avgust l., Siklós; ŠIŠIĆ 1896, str. 93–94; BALOG 1999; PÁLOSFALVI 2000, str. 46–47; LOVRENOVIĆ 2006, str. 87–88.

216 SEUFFERT, KOGLER 1953, str. 41.

217 KRONES 1883, str. 74–75; GUBO 1888, str. 7; ALTMANN 1893, str. 14–15, 19–21; MLINAR 2005, št. 18, str. 211; prim. ŠIŠIĆ 1902, str. 135–138, 192; ŠUNJIĆ 1996, str. 90; HOENSCH 1997, str. 93–106; ANDRIĆ 2015, str. 19, 23–27.

Enako kot večina njihovih sodobnikov so se plemeniti Celjani zelo dobro zavedali dolgoročnih prednosti premišljene ženitne politike, a verjetno nihče v vrsti rodbinskih seniorjev tega orodja ni uporabljal načrtneje od Hermana II. Že konec januarja 1400 je svojo hčer Elizabeto obljubil v zakon grofu Henriku IV. Goriškemu skupaj z imenitno doto v višini 12.000 *fl*, ki jo je moral ženin po določilih zapletene poročne pogodbe dejansko predati nevesti.[218] Februarja naslednje leto je ovdovelo grofico Elizabeto Schaunberško izbral za soprogo svojemu sinu Hermanu III.,[219] poleti 1405 pa je hčer Ano poročil z ogrskim magnatom Nikolajem Gorjanskim in ji za doto izplačal 6000 *fl*.[220] Medtem so Viljemovo hčer Ano leta 1402 omožili še s poljskim kraljem Vladislavom II. Jagielom. Nove poročne povezave so Celjskim zagotovile pomembna zavezništva z vodilnimi plemiškimi rodbinami v soseščini, a se seveda nobena od njih po politični teži ni mogla primerjati z Barbarino možitvijo, ki je njenega očeta dokončno potrdila za enega najpomembnejših mož na luksemburškem dvoru.[221]

Ko je Sigismund na novo leto 1402 načrtoval potovanje v Italijo, da bi svojemu polbratu, češkemu kralju Vaclavu, priredil cesarsko kronanje, je bilo tako rekoč samoumevno, da sta Luksemburžana pogajanja o prostem prehodu prek ortenburških in goriških posesti zaupala grofu Celjskemu.[222] Cilji njegove misije naj bi segali še veliko dlje, saj bi bilo treba zagotoviti varno pot tudi prek vseh drugih, večinoma sovražnih ozemelj od Beneške republike do Rima, sicer pa je Sigismundovemu načrtu ostro nasprotoval nemški kralj Rupreht, zato se je načrt zelo hitro izjalovil.[223] Komu od Luksemburžanov je v resnici veljala Hermanova zvestoba, se je pokazalo že konec junija, ko je Sigismundu ob podpori češkega plemstva pomagal zrušiti osovraženega Vaclava s prestola in ga zapreti na grad Schaunberg.[224] Mesec dni pozneje sta Herman in Sigismund sklenila skupno zavezništvo še z bavarskim vojvodo Viljemom proti vsem morebitnim nasprotnikom razen habsburških vojvod in grofa Friderika Ortenburškega.[225]

Podobno kot so prejšnji rodovi Celjskih Habsburžanom pogosto priskočili na pomoč v finančnih težavah, je znal Herman II. v zameno za denarna posojila iztržiti velike ozemeljske pridobitve. Ko je Sigismund maja 1405 nujno potreboval sredstva za financiranje velikopoteznega vojnega pohoda v Bosno, je svojemu tastu za 48.000 *fl* zastavil obsežen sklop strnjenih posesti v Medmurju s Čakovcem in Štrigovo.[226] Ker tako velike vsote ni bil sposoben vrniti, je to ozemlje ostalo v lasti Celjskih vse do konca rodbine. Poleg bogatih zalog gotovine so Sigismundu lahko ponudili široko razvejene sorodstvene povezave, ki so med drugim zajemale poljsko kraljevsko dinastijo,[227] Krško-Modruške oziroma Frankopane[228] in Gorjanske. Skupaj z zavezniškimi rodbinami so ogrskemu kralju ponudili tudi oboroženo pomoč med ofenzivo proti vojvodi Hrvoju Vukčiću Hrvatiniću, najvplivnejšemu bosanskemu magnatu, podporniku Ladislava Neapeljskega in hkrati osrednjemu nasprotniku luksemburških pretenzij po ogrski oziroma bosanski kroni. V začetku septembra je Sigismund s Hermanom Celjskim in Nikolajem Gorjanskim povedel svoje sile po dolini Une ter po težkih bojih zavzel Bihać in Ostrožac, medtem ko je drugi ogrski korpus Ivana Morovića vdrl v Usoro in je preostanek čet pod poveljstvom Petra Perényija zavaroval slavonsko mejo pred Vukčićevimi plenilnimi udari. Po teh uspehih se je pohod do novembra zaključil. Naslednje poletje je Sigismund svojemu vojskovodji Pippu Spanu zaupal novi vdor v Bosno, sklepno dejanje pa je sledilo z veliko ofenzivo jeseni 1408, formalno v obliki križarskega pohoda. Tedaj je Sigismund z veliko premočjo končno zlomil odpor kralja Tvrtka II. Kotromanića in bosanskega plemstva.[229]

Kot najožji podporniki Sigismundovih prizadevanj za ponovno utrditev ogrske prevlade na Balkanu so se Celjski hote ali nehote vpletli v težavne politične razmere v Bosni, ki je nato še vse do izumrtja rodbine ostala del njihove interesne sfere. Ta geostrateški premik je bil precej tvegan, saj je Celjskim nakopal nove nasprotnike – predvsem mogočnega vojvodo Hrvoja Vukčića Hrvatinića, ki se je opiral tudi na vojaško pomoč Osmanov. Po spletu okoliščin je prav celjsko udejstvovanje na vojnem pohodu v Bosno izzvalo prvi »turški vpad« na slovensko ozemlje. Kot protiudarec Sigismundovi ofenzivi ga je očitno organiziral Hrvoje Vukčić in oktobra 1408 poslal oddelke zavezniških osmanskih jezdecev v Belo krajino, kjer so opustošili zaledje Metlike. Že januarja 1409 se je razmerje sil temeljito preobrnilo. Zaradi porazov v Bosni se je Ladislav Neapeljski svoja ozemlja v Dalmaciji, za katera se

218 AT-OeStA, HHStA, Görzer Urkunden 1-1-6, 1400 januar 30., Beljak; AUR 18443, 1405 marec 8., Lienz; SI AS 1063/4391, 1400 januar 31., Beljak; 1063/4661, 1400 junij 24., Lienz; CKSL, 1400 januar 31., Beljak; 1400 junij 24., Lienz.

219 SI AS 1063/4399, 1401 februar 7., Schaunberg; CKSL, 1401 februar 7., Schaunberg.

220 SI AS 1063/4404, 1405 avgust l., Siklós; CKSL, 1405 avgust l., Siklós.

221 Prim. GELCICH, THALLÓCZY 1887, št. 107, 1406 maj 19., Dubrovnik; KURELIĆ 2016, str. 215.

222 SI AS 1063/4664, 1402 januar l., Kutná Hora; CKSL, 1402 januar l., Kutná Hora; WEIZSÄCKER 1885, št. 148, 1402 januar 1., Kutná Hora.

223 WEIZSÄCKER 1885, št. 252, ok. 1402 julij 25., Bacharach; št. 254, 1402 avgust 4., Padova; št. 306, 1402 avgust 29., Videm (Udine).

224 GUBO 1888, str. 7; SEUFFERT, KOGLER 1953, str. 41; HOENSCH 1997, str. 106–111; BAUM 1999, str. 41; MLINAR 2005, št. 8, str. 203. Herman Celjski je bil leta 1405 očitno vključen tudi v mirovna pogajanja z Vaclavom. WEIZSÄCKER 1885, str. 653.

225 AT-OeStA, HHStA, AUR 17985, 1402 julij 27., Schaunberg.

226 SI AS 1063/4668, 1405 maj 24., Budim; CKSL, 1405 maj 24., Budim; REGAN, DUGAČKI 2024, str. 87–89, 637–638.

227 Prim. LEWICKI 1891, št. 33, [1410], s. l.

228 Prim. KURELIĆ 2016.

229 ŠIŠIĆ 1902, str. 193–204; ŠUNJIĆ 1996, str. 119–122; MLINAR 2005, št. 18, str. 211; LOVRENOVIĆ 2006, str. 121–148.

je sicer potegoval Hrvoje Vukčić, odločil prodati Beneški republiki. Ob izgubi neapeljske zaslombe se je vojvoda Vukčić skupaj z večino bosanskega plemstva poravnal s Sigismundom Luksemburškim, ki mu je v zameno za mir priznal dotedanje funkcije in časti ter ga celo sprejel v prestižni zmajev red.[230]

Mirovni sporazum je na bosanski fronti vsaj za naslednjih nekaj let zagotovil kratkotrajno zatišje, seveda pa nadzor nad Balkanom še zdaleč ni bil edini prednostni cilj nenavadno ambiciozne politične strategije Sigismunda Luksemburškega. Po smrti kralja Ruprehta Pfalškega iz rodbine Wittelsbachov se je prvič že septembra 1410 in dokončno julija naslednje leto zavihtel še na prestol Nemškega kraljestva. V tem razburkanem času se je bil prisiljen spoprijeti z novimi izzivi na severni in zahodni fronti. Na obeh je opazno vlogo v visoki diplomaciji odigral Herman II. Celjski, čeprav se mu je uspelo spretno izogniti neposrednemu vmešavanju v oborožene spopade. Prvo žarišče se je leta 1409 odprlo v vojni nemškega viteškega reda s Poljskim kraljestvom in Velikolitovsko kneževino. Sigismund je kot eden številnih zaveznikov v široki mednarodni koaliciji podprl osvajalne načrte tevtonskih vitezov, ki so katastrofalno spodleteli s krvavim porazom pri Grunwaldu julija 1410. Kljub temu je nevarnost novih spopadov in celo morebitne Sigismundove invazije na Poljsko tlela še precej časa. Pri iskanju primernega diplomatskega posrednika v mirovnih pogajanjih so bili Celjski naravna izbira že zaradi ženitne povezave med grofično Ano in poljskim kraljem Vladislavom II. Jagielom.[231] Tako ne preseneča, da je bil grof Herman II. v začetku leta 1412 imenovan za enega od treh visokih Sigismundovih odposlancev, ki so organizirali mirovno konferenco s poljskim vladarjem. Velikopotezno diplomatsko srečanje, pospremljeno z razkošnim turnirjem, je maja in junija potekalo v Budimu. Hermanu Celjskemu je ob tem pripadlo ugledno mesto v pisani družbi dinastov iz vse srednje Evrope in Balkana ter celo predstavnikov Zlate horde.[232]

Drugo žarišče se je razvilo ob Jadranu, kjer je tekma za oblast nad Furlanijo in Dalmacijo leta 1411 privedla do izbruha vojne z Benetkami.[233] Sigismundove čete pod poveljstvom Pippa Spana, med katerimi so se posebej dejavno udejstvovali kontingenti grofov Ladislava II. Blagaja in Friderika Ortenburškega, so se sprva uspešno prebile v Furlanijo. Toda po začetnih uspehih je ogrska vojska avgusta 1412 doživela hud poraz v bitki pri Motti.[234] Beneška republika je uspeh na bojnem polju skušala unovčiti za ugoden mirovni sporazum. V iskanju diplomatskih poti oziroma rešitev je pomembna vloga – vse prej kot nepričakovano – pripadla Celjskim, ki so v tem času že zaradi lastnih interesov vzdrževali tesne stike z beneškimi oblastmi. Friderik II. jim je namreč želel zastaviti posesti v Kvarnerju, pridobljene z doto svoje soproge Elizabete Frankopanske,[235] hkrati pa se je ponujal za posrednika na pogajanjih z ogrskim kraljem. Beneške oblasti že zaradi vojnega stanja niso bile pripravljene skleniti takšne ozemeljske kupčije, a so v začetku septembra s toliko večjim zadovoljstvom sprejele mirovno pobudo. Še pred sredino oktobra so odposlanci Friderika in Hermana Celjskega pripotovali v Benetke, da bi se podrobneje uskladili glede diplomatske misije, h kateri naj bi pritegnili tudi Nikolaja Gorjanskega.[236]

V naslednjih tednih so se pogovori razvijali v obojestransko zadovoljstvo. Beneška *signoria* je Hermana Celjskega izbrala za glavnega pogajalca s Sigismundom Luksemburškim in očitno tako zaupala v njegove sposobnosti, da je zavrnila konkurenčno posredniško ponudbo Genove. Diplomatsko srečanje naj bi predvidoma potekalo v Celju oziroma na posestih grofa Hermana. Beneška republika je bila pripravljena plačati visoko ceno za težko pričakovani mir – njeni odposlanci so 1. novembra prejeli pooblastilo, naj kralju Sigismundu ponudijo letni tribut 7000 *fl*, dodatna plačila do skupnega zneska 300.000 *fl*, zagotovilo prostega prehoda na cesarsko kronanje v Rim in po potrebi še pomorsko pomoč proti Osmanom v Grčiji, grofom Celjskim pa naj bi se za uspešno posredovanje oddolžili z denarno nagrado do 20.000 *fl*.[237]

Prepričanega v lastno premoč Sigismunda od osvajalnih načrtov niso mogle odvrniti niti velikodušne koncesije. Jeseni se je odločil osebno intervenirati na italijanskem bojišču in prek Ogrske odpotoval v Slavonijo. Novembra je ob podpori bavarskih, italijanskih in habsburških zaveznikov ter grofa Henrika Goriškega[238] v zaledju Zagreba zbral močne okrepitve, po gotovo precej pretiranih sočasnih ocenah celo 40.000 mož, in z njimi prodrl na Kranjsko. Ker pa pri habsburških vojvodah ni dobil dovoljenja za prehod s tako številčno armado,

230 LUCCARI 1605, str. 80; ŠIŠIĆ 1902, str. 203–237; LEVEC 1903, str. 176–180; ŠUNJIĆ 1996, str. 123–124; LOVRENOVIĆ 2006, str. 137–146; KOSI 2008a, str. 134–136; WEISS 2013, str. 43; prim. PIRCHEGGER 1922.

231 LEWICKI 1891, št. 36, 1411 marec 31., Nová vieska; prim. HOENSCH 1997, str. 143–145, 162–166.

232 KRAUSE 1711, str. 166, 318–336; KERLER 1878, št. 126, 1412 april 6., Košice; št. 127, 1412 maj 7., Mainz; prim. št. 121, 1412 februar 11.–april 3., s. l.; LEWICKI 1891, št. 48, 1412 marec 9., Stará Ľubovňa; BÖHMER 1896, št. 197a, 1412 februar 12. (?), s. l.; SEUFFERT, KOGLER 1953, str. 50–53; LOVRENOVIĆ 2006, str. 169–170; FILIPOVIĆ 2010; NAGY 2016; NOVÁK 2018, št. 39, 1412 marec 17, Stará Ľubovňa; prim. št. 51, 1423, marec 29., Kežmarok.

233 HOENSCH 1997, str. 166–168.

234 HERRE 1906, str. 2; ŠUNJIĆ 1996, str. 124; HOENSCH 1997, str. 168–170; KEKEZ 2015, str. 21–23; KOSI 2018b, str. 113–115.

235 Z ženitno pogodbo, sklenjeno že leta 1388, sta grof Štefan Krško-Modruški in njegova soproga Katarina Carrarska za doto hčeri Elizabeti namenila 20.000 *fl*. Za to vsoto sta zetu oziroma Elizabetinemu ženinu Frideriku II. Celjskemu prepustila v zastavo polovico otoka Krk ter gospostva Bakar, Bribir in Trsat. SI AS 1063/4363, 1388 september 30., s. l.; CKSL, 1388 september 30., s. l.

236 LJUBIĆ 1878, št. CCXLIII, 1412 september 8., Benetke; št. CCXLVII, 1412 oktober 13., Benetke; ÓVÁRY 1890, št. 254, 1412 september 8. in 9., s. l.; št. 255, 1412 september 16., s. l.; št. 256, 1412 oktober 13., s. l.; prim. KLAIĆ 1901, str. 63–65.

237 LJUBIĆ 1882, št. I, 1412 november 1., Benetke; ÓVÁRY 1890, št. 257, 1412 oktober 21., s. l.; št. 258, 1412 november 1., s. l.; LJUBIĆ 1878, št. CCXLIX, 1412 oktober 21., Benetke.

238 Sigismund je Henriku Goriškemu za vojaško podporo med spopadi z Benetkami še julija 1415 dolgoval nič manj kot 16.000 ogrskih *fl*. Gl. BÖHMER 1896, št. 1806, 1415 julij 3., Konstanca.

mu po poročanju Eberharda Windecka niso dopustili vstopiti v Ljubljano. Zato je s svojimi četami v jezi opustošil ljubljanska predmestja, preden je prek Krasa odpotoval v Gorico in sredi decembra vkorakal v Furlanijo, kjer se je njegova vojska združila z enotami Pippa Spana.[239] Tudi tokrat ogrskemu vladarju ni uspelo doseči strateškega preobrata. Čeprav so njegove čete hudo opustošile sovražno podeželje in posebej v Istri izbojevale več lokalnih uspehov, niso bile sposobne osvojiti dobro utrjenih strateških oporišč, zato je ofenziva kmalu zastala. Sigismund je v prvih dneh decembra privolil v začetek mirovnih pogajanj pod vodstvom Hermana Celjskega, a so Benečani medtem zelo zaostrili pogoje za sklenitev sporazuma in si prizadevali proti Sigismundu sestaviti veliko lombardsko koalicijo, ki bi jih pod papeškim pokroviteljstvom združevala še z Milanom in Cremono.[240]

Ker je vsaka stran vztrajala pri svojih zahtevah, je marca 1413 med napornimi pogajanji postalo jasno, da pogajalcem ne bo uspelo najti resnično zadovoljivega kompromisa. Beneška republika se ni nameravala odpovedati nadzoru nad Dalmacijo, pa čeprav proti izplačilu visokih odškodnin. Sigismund na tako rešitev ni bil pripravljen pristati, a se je hkrati zavedal, da mu sovražnika ne bo uspelo podrediti z vojaško silo. Pravega diplomatskega preboja ni uspelo doseči niti Hermanu Celjskemu, zato se je moral v pogovore vplesti sam papež. 17. aprila je pogajalcem vendarle uspelo zamrzniti spor s podpisom petletnega premirja pod podobnimi pogoji, kot so jih vmes predlagali Benečani – proti plačilu 150.000 *fl* in vsakoletni dajatvi 7000 *fl* jim je Sigismund vrnil Dalmacijo ter preostale zasedene posesti, le Herman je za svoje večmesečno diplomatsko udejstvovanje iztržil mnogo manj od prvotnih obljub, saj so beneške oblasti za izplačilo vsem ogrskim mirovnim posrednikom skupaj namenile 10.000 *fl*. Medsebojna nesoglasja naj bi v prihodnje trajno rešili na mirovnih pogajanjih v Rimu pred papežem kot končnim razsodnikom.[241]

Ne glede na številne zaplete med beneško-ogrsko misijo in morebitno razočaranje zaradi skromnega izkupička opravljenega posredništva je celjski senior tedaj že nesporno veljal za enega najbolj preizkušenih pogajalcev ogrske krone na ravni vrhunskih diplomatskih srečanj. Po drugi strani je kot tako izpostavljeni zaupnik kralja Sigismunda neizogibno delil njegovo usodo v političnih sporih, ki so začeli ponovno pretresati Bosno. Domače plemstvo je namreč kraljevsko krono namenilo Štefanu Ostoji, medtem ko je Hrvoje Vukčić vse bolj zaskrbljeno spremljal zbliževanje Sigismunda Luksemburškega z njegovim osrednjim tekmecem Sandaljem Hranićem Kosačo. Ponovno odpiranje fronte v Bosni je nevarno ogrožalo tudi celjske posesti na Kranjskem. Že v času Sigismundovih bojev z Beneško republiko so postale tarča osmanskih plenilskih oddelkov v službi bosanskih zaveznikov, čeprav je njihov vdor izzvenel brez trajnejših posledic. Neprimerno huje so se razmere zaostrile proti koncu leta 1413, ko je Hrvoje Vukčić kralju Sigismundu odpovedal pokorščino in napadel posesti Sandalja Hranića. Ker od Beneške republike ni prejel pričakovane vojaške podpore, se je po pomoč obrnil na osmanske zaveznike, ki so mu brez oklevanja poslali oborožene oddelke, da bi izkoristili medsebojne razprtije svojih strateških nasprotnikov. Čeprav je Hrvoje v isti sapi na kraljico Barbaro in ogrsko plemstvo naslovil pismo, v katerem je javno zanikal zle govorice o kakršnem koli sodelovanju z osovraženimi »neverniki«, so se njegovi načrti razkrili že v naslednjih mesecih, ko so se osmanski konjeniki ponovno pojavili na mejah Slavonije in Svetega rimskega cesarstva.[242]

Na vrhuncu koncila v Konstanci, kjer sta se tedaj mudila Herman in Friderik Celjska, je njunim ozemljem spomladi 1415 grozila nova ofenziva iz Bosne. Nevarnost je bila tako skrb vzbujajoča, da so o »turškem« vpadu na celjske posesti maja razpravljali celo v furlanskem parlamentu, saj je oglejski patriarh zahteval sklic vojaških obveznikov. V nasprotju s patriarhom, ki je na Kranjsko – sicer prepozno – poslal oborožene oddelke, se grofa Celjska očitno nista intenzivneje odzvala na pomladni vdor osmanskih plenilcev. Za to najbrž nista prepoznala prave potrebe, saj je kralj Sigismund medtem v odgovor na Vukčevićevo invazijo prek ogrske meje na Hrvaškem nanovačil močno armado pod poveljstvom Ivana Gorjanskega in slavonskega bana Pavla Čuporja Moslavinskega. Toda njune sile je vojvoda Vukčić avgusta uničujoče porazil z odločilno pomočjo osmanskih čet v bitki pri Doboju oziroma Lašvi. Osmanski konjeniki so poražence med umikom zasledovali globoko na sever, neovirano pustošili po celjskem ozemlju vse do Drave in se nato vrnili prek Dalmacije. Tokrat so bili Celjski skupaj z avstrijskim vojvodo, Ortenburžani in Walseejskimi prisiljeni hiteti z veliko resnejšimi obrambnimi pripravami. Strah pred novimi osmanskimi vdori je bil verjetno upravičen, saj zapisniki furlanskega

239 ALTMANN 1893, str. 10–11; prim. BÖHMER 1896, št. 366, 1412 oktober 27., Zagreb; št. 382, 1412 november 29., Brinje; št. 382a, 1412 november [30.?], pred Ljubljano.

240 LJUBIĆ 1882, št. XIV, 1412 december 5., Benetke; št. XXXII, 1413 februar 7., Benetke; ÓVÁRY 1890, št. 260, 1412 november 17., s. l.; št. 262, 1412 december 5., s. l.; št. 263, 1412 december 17., s. l.; št. 264, 1412 december 24., s. l.; št. 265, 1413 januar 20.–28., s. l..

241 ÓVÁRY 1890, št. 266, 1413 februar 7., s. l.; št. 267, 1413 marec 6., s. l.; št. 268, 1413 marec 8., s. l.; št. 269, 1413 marec 18., s. l.; št. 271, 1413 marec 28., s. l.; št. 272, 1413 marec 28., s. l.; št. 273, 1413 marec 28., s. l.; št. 274, 1413 marec 28., s. l.; št. 275, 1413 april 6., s. l.; št. 276, 1413 april 13., s. l.; št. 277, 1413 april 17., s. l.; št. 278, 1413 april 28., s. l.; prim. št. 280, 1413 maj 4., s. l.; št. 283, 1413 december 4., s. l.; št. 284, 1413 december 10., s. l.; BÖHMER 1896, št. 464, 1413 april 17., pri Castelletu.

242 BRKOVIĆ 1998, št. III, 1413, Jajce (?); ŠUNJIĆ 1996, str. 124–128; LOVRENOVIĆ 2006, str. 148–154, 166–174.

parlamenta še marca 1416[243] omenjajo zajetje treh osmanskih izvidnikov, ki so jih zalotili na celjskih posestih in brez milosti sežgali na grmadi. Toda nadaljnje sovražnosti je vendarle prekinilo premirje na bosanski fronti. Oslabljen od vojaških neuspehov je bil ogrski kralj prisiljen k sklenitvi neugodnega mirovnega sporazuma, ki je celjske posesti in slovenske dežele za naslednjega pol stoletja obvaroval pred vdori osmanskih konjenikov.[244]

Po koncu neposredne vojaške nevarnosti iz Bosne se je Herman Celjski spet lahko sistematično posvetil diplomatski službi. Sigismund Luksemburški je na njegove usluge računal že spomladi 1416, ko se je mudil v Parizu, da bi posredoval pri sklenitvi premirja med Anglijo in Francijo po sloviti bitki pri Agincourtu. Esztergomskega nadškofa Janeza, ki ga je za čas svoje odsotnosti imenoval za kraljevega namestnika na Ogrskem, je marca pozval, naj upravljanje kraljestva prepusti domačim velikašem in skupaj s Hermanom Celjskim prek Burgundije odpotuje v francosko prestolnico, da bosta lahko sodelovala pri sklepnih mirovnih pogajanjih. Iz nepojasnjenega razloga se nadškof ni odzval navodilu, zato ga je Sigismund 5. aprila še enkrat ponovil in poudaril, naj z grofom Celjskim pohitita, saj se že mudi in se sam namerava do 7. junija vrniti v Konstanco, da bi sodeloval pri imenovanju papeža.[245] Tudi tokrat se Sigismundove želje niso uresničile, njegovi načrti pa so se vmes še zasukali v povsem drugačno smer. Do 1. maja je pripotoval v Anglijo, se tam mudil dlje časa in sredi avgusta s kraljem Henrikom V. sklenil zavezništvo,[246] a brez Hermana Celjskega, ki je tako zamudil izjemno priložnost, da bi se udeležil vrhunske mednarodne misije.[247]

243 Isti dokument omenja tudi pot furlanskih odposlancev na celjski dvor, da bi izrekli sožalje ob smrti nedavno preminulega sina grofa Celjskega – najverjetneje istoimenskega potomca Friderika II. LEICHT 1920, št. DXXVI, 1416 marec 16., Videm.

244 LEVEC 1903, str. 178–200; LEICHT 1920, št. DIV, 1415 maj 9. ali 10., Videm; št. CVIII, 1415 julij 21. ali 22., Gemona; št. DXI, 1416 julij 26., Videm; št. DXXVI, 1416 marec 16., Videm; ŠUNJIĆ 1996, str. 142–145; LOVRENOVIĆ 2006, str. 175–220; PÁLOSFALVI 2018, str. 66–68.

245 BÖHMER 1896, št. 1945, št. 1416 marec, Pariz; št. 1948, 1416 april 5., Pariz.

246 Pravzaprav ga je zgolj obnovil, saj je bilo zavezništvo z Anglijo pomemben člen dolgoročne strategije Sigismunda Luksemburškega. Podoben sporazum je štiri leta prej sklenil že s Henrikom IV., očetom istoimenskega naslednika, ki se je na prestol povzpel spomladi 1413. FEJÉR 1842, št. LXVIII, 1411 februar 26., Westminster.

247 BÖHMER 1896, št. 1955, 1416 april 28., Calais; št. 1955a, 1416 maj 1., Dover; št. 1975, 1416 avgust 15., Canterbury. Tudi nadškof Janez je tisti čas še ostal v domovini. S Sigismundom se je ponovno srečal šele konec novembra v Aachnu, 30. decembra 1417 pa je umrl v Konstanci. Morda se je prav zaradi starosti ali telesne šibkosti obotavljal slediti kralju na tako dolgo, naporno pot. BÖHMER 1896, št. 1997c, 1416 november 27., Aachen; št. 2757b, 1417, Konstanca; prim. FEJÉR 1842, št. CCCXLVI, 1417 februar 11., Konstanca.

Banstvo v Slavoniji

Še bolj neposredno kot diplomacija so h krepitvi dinastične moči Celjskih pripomogle pridobitve novih posesti in pomembnih funkcij. Herman II. je za doseganje teh ciljev uporabljal različna orodja, predvsem ženitne povezave in dedne pogodbe, čeprav je bil njihov izkupiček le redko zanesljiv – kot denimo v primeru dednega sporazuma z grofom Janezom Schaunberškim leta 1412, ki se podobno kot mnogi drugi takšni dogovori nazadnje ni uresničil.[248] Toda njihov nadaljnji prodor proti jugovzhodu je tlakoval predvsem kralj Sigismund, ko je grofa Celjskega marca ali aprila 1406 imenoval za bana Slavonije, Hrvaške in Dalmacije. Na tem položaju se je Herman sprva obdržal le do leta 1408 in se nato po daljšem premoru spet zavihtel na banski položaj – a zgolj v Slavoniji[249] – šele leta 1423, ko je bil tamkajšnji *honor banatus* nezaseden že vse leto.[250]

Po vplivnih, a večinoma ovrženih hipotezah Nade Klaić naj bi bili Celjski v vmesnem času preveč zaposleni z drugimi nalogami, zlasti kot diplomati, zato naj bi banstvo prostovoljno prepustili drugim nameščencem, hkrati pa naj bi kralj Sigismund grofe Celjske izrabljal v lastno korist, naslove in posesti pogosto bolj kot ne fiktivno podeljeval, prodajal ali dajal v zakup več upravičencem hkrati. Podrobnejši vpogled v tedanje razmere vendarle kaže precej drugačno sliko. Preglednejši vladarski nadzor nad hrvaškimi deželami so oteževale tako medsebojne razprtije med domačimi plemiškimi rodbinami kot vojaški spopadi z Beneško republiko in boji za Bosno v senci vztrajnega osmanskega pritiska na ogrske meje. Finančno breme nenehnega vojskovanja je Sigismunda prisililo v pretirano širokogrudno podeljevanje kraljevih oziroma banskih posesti prijateljskim plemiškim rodbinam, ki jih je želel pridobiti za zveste podpornike, a je po drugi strani z bogatimi darovi izrazito okrepil njihov položaj. Kralj je tako postal nevarno odvisen od volje na videz podrejenih zaveznikov, med katere so spadali tudi Celjski.[251]

Pridobitev banstva je v celjski ekspanziji v hrvaške dežele naznanila pomembno prelomnico in okrepila njihov vpliv na Balkanu.[252] Čeprav funkcija sama po sebi ni bila dedna in se jim je nato za dlje časa izmuznila, so svojim težnjam po ponovni zasedbi banskega sedeža odtlej vseeno lahko nadeli prepričljivejši videz legitimnosti. Če odmislimo goli prestiž, je z vidika vojaškozgodovinskih študij pomembno zlasti vprašanje, v kakšnem obsegu je Celjskim dejansko uspelo izvajati bansko oblast oziroma uveljavljati iz nje izhajajoče vojaške obveznosti in opolnomočja. V upravni strukturi hrvaških dežel je bil ban ključni nosilec obrambne moči z lastnim banderijem 500 težko oboroženih konjenikov, financiranih s prihodki banskih posesti. Taka udarna sila je zlasti za lokalne razmere že predstavljala učinkovito enoto za hitro posredovanje. Poleg tega je ban poveljeval vojaškemu sklicu, ki se ga je bilo domače plemstvo zavezano udeležiti s primerno velikim spremstvom.[253] Kadar so stroški novačenja sil presegali zmogljivosti banske blagajne, je bilo navsezadnje mogo-

248 SI AS 1063/4681, 1414 april 30., Schaunberg; CKSL, 1414 april 30., Schaunberg; STÜLZ 1862, št. 753, 1412 avgust 10., Schaunberg; št. 764, 1414 april 30., Schaunberg; št. 803, 1427 marec 25., Krapina; HOENSCH 1997, str. 228–237.

249 Herman II. naj bi si sicer s pomočjo Sigismunda Luksemburškega poleti 1430 prizadeval pridobiti tudi bansko oblast nad Hrvaško oziroma Dalmacijo. Vsaj tako je menil tedanji hrvaški ban Nikolaj IV. Frankopanski, kot je mogoče razbrati iz njegove korespondence z beneškimi oblastmi. LJUBIĆ 1890, 1430 julij 6., Benetke; 1430 september 5., Benetke.

250 KLAIĆ 1901, str. 100; MILJAN 2013, str. 12–13; prim. THALLÓCZY, BARABÁS 1910, št. CCXXVI, 1424 marec 30., s. l.; TKALČIĆ 1894.

251 KLAIĆ 1991, str. 23, 33; prim. KLAIĆ 1901, str. 82–99; PÁLOSFALVI 2000, str. 46–47; PISK 2019.

252 Prim. VOJE 1999.

253 KLAIĆ 1901, str. 10–12, 24–25; PÁLOSFALVI 2018, str. 20.

◆
20. Lahko oborožena pehota na pasijonskih prizorih iz rotunde v Selu, ok. 1410
| © ZRC SAZU UIFS,
FOTO: ANDREJ FURLAN

če poseči tudi po dodatnih virih financiranja, kot denimo marca 1425, ko je kralj Sigismund Hermanu Celjskemu za obrambo Slavonije namenil tamkajšnji kraljevski davek oziroma kunovino.[254]

Toda v vsakdanu poznosrednjeveškega sveta zapovedi fevdalnega reda še zdaleč ni bilo preprosto prenesti v delujočo prakso. Podobno kot v habsburških deželah je tudi obrambno organizacijo na Hrvaškem zlasti v obdobjih politične nestabilnosti šibila slaba odzivnost domačega plemstva, ki se je na različne načine izmikalo tako osebni vojaški službi kot denarnim prispevkom za novačenje najemniških čet, vzdrževanje utrdb in logistično oskrbo. Uspešnost vojnega sklica je bila zato odvisna od številnih dejavnikov, povsem neodvisnih od pravnih predpisov – v prvi vrsti od realne moči vsakokratnega političnega oblastnika in njegove sposobnosti, da obveznike prepriča oziroma prisili k izvajanju svojih dolžnosti.

S prevzemom banstva v hrvaških deželah so se Celjski znašli v nekoliko nelagodnem položaju. Nova funkcija jim je teoretično zagotavljala nadzor nad banskimi posestmi, ki pa so se zaradi Sigismundovega radodarnega razdeljevanja zemlje sčasoma razpršile med različne upravičence. Resnični domet celjske moči je zato ostajal omejen predvsem na gospostva v njihovi zasebni lasti, zgoščena na severozahodu Slavonije, trdnejši nadzor nad banovino pa bi lahko vzpostavili kvečjemu v primeru, če bi se polastili nadzora nad pomembnimi cerkvenimi posestmi, predvsem zagrebške škofije in vranskega priorstva.[255] V že tako nemirnem političnem ozračju in ob vse prej kot trdni vrhovni oblasti kralja Sigismunda niso mogli računati na zvestobo večinoma odklonilno nastrojenih domačih elit. Brez njihove podpore si je grof Herman le težko obetal udejanjiti banska opolnomočja, kaj šele po lastni volji črpati zmogljivosti vojaškega sklica. Kot pragmatičen politik se je nedvomno zavedal potrebe po izgradnji učinkovite upravne in obrambne infrastrukture. Zato je dal na zagrebškem Gradcu očitno že kmalu po prevzemu banske oblasti obnoviti staro arpadovsko utrdbo iz 10. stoletja in jo preurediti v močno trdnjavo z dvižnim mostom. Vsekakor je bilo že vnaprej jasno, da se bodo Celjski ob pomanjkanju enotne podpore lokalnega plemstva prisiljeni opreti predvsem na lastne moči.[256]

To se je pokazalo že na samem začetku Hermanovega banovanja, ko je za »jezdenje« v Slavonijo zaposlil skupino najemnikov. Vsaj delno sestavo te enote lahko rekonstruiramo na podlagi treh reverzov, ki potrjujejo, da je Herman najetim vojakom do oktobra oziroma novembra 1406 v celoti izplačal sold in odškodnine ter povrnil stroške oskrbe:

254 Izvorno poimenovan po dohodkih od lova na kune oz. davku na krzno. SI AS 1063/4696, 1425 marec 28., Tata; CKSL, 1425 marec 28., Tata.

255 Prim. KUKULJEVIĆ SAKCINSKI 1886; REGAN, DUGAČKI 2024, str. 705–707.

256 KLAIĆ 1991, str. 12, 75; PÁLOSFALVI 2000, str. 47–48.

	VITEZ	OPRODA OZ. HLAPEC
	Vid Eizinger	Vaclav Čeh (*Beheim*)
	Erazem Vraz	
	Peter Vraz	Möser
	Viljem Mulbanger	Hänsel Has
	Egidij (*Gilg*) Schernhaimer	
	Jurij Taler	Hainzel Kumauf
	Gängel Täfkircher	
	Symel Trägenreuter	
	Hänsel iz Rutenije (*von Ruthening*)	Hänsel Bavarec (*Bayer*)
	Hänsel Keunspiess	
	Hänsel Lerbuler	
	Jurij Mulpacher	Hänsel Lehner[260]
	Štefan Fuchsel[257]	
	Jurij Kesperger[258]	
	Kristjan Trauner	
	Peter Harracher	
	Wolfgang Drähtner[259]	
SKUPAJ:	**17**	**6**

Povsem mogoče je, da ti dokumenti navajajo le manjši del poklicnega vojaštva, očitno nanovačenega tako v nemškem prostoru kot na Češkem in Hrvaškem, ki ga je Herman zbral za uvodni nastop banske kariere. Poleg najemnikov je grofa na tako pomembno pot gotovo pospremilo tudi določeno število ožjih zaupnikov, vazalov in njihovega osebja. Toda glede na navedbe iz ohranjenih reverzov se ne zdi posebej verjetno, da je oboroženo moštvo te odprave zadostovalo za več kot zgolj nekoliko impresivnejšo telesno stražo. Če je Herman svojo avtoriteto v Slavoniji želel podkrepiti z razkazovanjem vojaške sile, bi vsekakor potreboval neprimerno bolj reprezentančno enoto – takšno vzporednico bi lahko iskali denimo v razkošnem spremstvu s 1000 konjeniki, s katerim je Ulrik II. leta 1455 zmagoslavno vstopil na Dunaj.[261]

Zaradi skoposti virov lahko le ugibamo, ali so Hermanove bojne zmogljivosti leta 1406 sploh dopuščale izvesti tako demonstracijo sile ali pa se je kot mož precej previdnejšega, diplomatskega značaja v zapletenih slavonskih okoliščinah zavestno odločil za spravljivejši, bolj umirjen nastop. Zadnja razlaga vendarle ne deluje povsem prepričljivo, ker bi dokaz oborožene moči v enem prelomnejših trenutkov celjske ekspanzije nedvomno napravil globok vtis na slavonsko plemstvo, ki je do novega bana večinoma že vnaprej zavzelo odklonilno držo. Kakor koli že, domet celjskega političnega vpliva v hrvaških deželah je ostajal precej omejen, po hitrem koncu prvega obdobja banovanja pa je diplomatska služba pri kralju Sigismundu Hermanovo pozornost za vrsto let preusmerila drugam proti severu in zahodu.

Kljub temu je prodor na Hrvaško v politični strategiji Celjskih ostajal ključna prednostna naloga. Za uresničitev tega cilja je Herman II. segel tudi po ženitni politiki kot enem najučinkovitejših, v preteklosti že dobro preizkušenih sredstev poznosrednjeveške politike. Poroka Hermanovega sina Friderika z Elizabeto Krško-Modruško oziroma Frankopansko, dogovorjena že septembra 1388 z ženitno pogodbo, naj bi utrdila celjsko prijateljstvo z eno najpomembnejših plemiških rodbin v bližnji soseščini, tesno povezano tudi s Kranjsko.[262] Družinske odnose je leta 1406 nadgradila še zavezniška pogodba med Hermanom Celjskim, Nikolajem Gorjanskim in Nikolajem IV. Krško-Modruškim,[263] pomembnim zaupnikom kralja Sigismunda Luksemburškega in uglednim vojskovodjo, ki je med veliko meddeželno mobilizacijo čet za obrambo Štajerske pred ogrskim vdorom jeseni 1418 poveljeval kranjskemu sklicu 250 konjenikov.[264] Friderikova ženitev je bila nedvomno del dolgoročnega načrta starega grofa, ki je naslednika postopoma pripravljal na prevzem oblasti. Da bi Frideriku zagotovil trdno podlago za politično uveljavitev in nabiranje izkušenj – ali kot je zapisal avtor Celjske kronike, preprosto zato, da bi lahko »sam vladal in imel svoj dvor« – mu je oče sčasoma prepustil več gradov: Steničnjak,[265]

257 SI AS 1063/4406, 1406 oktober 14., Celje; CKSL, 1406 oktober 14., Celje.
258 SI AS 1063/4407, 1406 oktober 15., Celje; CKSL, 1406 oktober 15., Celje.
259 SI AS 1063/4608, 1406 november 9., Celje; CKSL, 1406 november 9., Celje.
260 Prav tam.
261 WURMBRAND 1705, str. 66–67; SILESIUS 1826, str. 523; MLINAR 2005, št. 59.1, str. 300.
262 SI AS 1063/4363, 1388 september 30., s. l.; CKSL, 1388 september 30., s. l.
263 Pogodba o medsebojnem zavezništvu je grofu Celjskemu dopuščala nevtralnost zgolj v primeru Nikolajevega spopada z Goriškimi, Ortenburškimi ali Walseejskimi. SI AS 1063/4673, 1406 maj 5., s. l.; CKSL, 1406 maj 5., s. l.
264 SEUFFERT, KOGLER 1953, str. 54–55; prim. PIRCHEGGER 1922, str. 71–73.
265 REGAN, DUGAČKI 2024, str. 589–591.

◆
21. Eden od krajev, povezanih z legendami o Veroniki Deseniški, je tudi trdnjava Veliki tabor v Hrvaškem Zagorju
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

Samobor, Krško in Mehovo, pa tudi zastavljeni habsburški gospostvi Novo mesto in Kostanjevico, pridobljeni z dedovanjem po grofih Ortenburških.[266]

Lokacija teh posesti na jugovzhodnem obrobju slovenskih dežel v neposredni bližini meje in deloma že onkraj nje nedvoumno dokazuje, da je celjski senior svojega sina zavestno usmerjal v hrvaški prostor, kjer bi lahko koristno uporabil sorodstveno podporo Frankopanov. S strateško pomembnimi posestmi, zastavljenimi za doto Elizabete Frankopanske – polovico otoka Krk ter gradove oziroma gospostva Bakar,[267] Bribir[268] in Trsat[269] – ter tistimi v njeni lasti oziroma zastavi, kot je bil denimo grad Steničnjak,[270] je Friderik II. Celjski v prvih letih 15. stoletja neposredno južno od meje Svetega rimskega cesarstva že obvladoval mogočno mostišče, segajoče od Slavonije do Kvarnerja.[271] Zelo vprašljivo pa je, koliko je bil ta načrt usklajen z voljo mladega grofa, ki je še globoko v odrasli dobi ostajal povsem v senci oblastnega očeta, trdno odločenega obdržati izključni nadzor nad rodbinsko politiko, ne da bi sina pripustil h kakršnemu koli samostojnejšemu delovanju.[272]

266 KRONES 1883, str. 77–78. V nasprotju z večkrat izraženimi trditvami ni šlo za Hermanovo poročno darilo sinu, saj so Celjski številne od navedenih lokacij pridobili šele več kot desetletje pozneje. Kronistov seznam pa tudi ni popoln, saj je Friderik dokumentirano posedoval še vrsto drugih posesti v Kvarnerju, na Kočevskem in v Beli krajini.
267 REGAN, DUGAČKI 2024, str. 9–10.
268 REGAN, DUGAČKI 2024, str. 52–53.
269 REGAN, DUGAČKI 2024, str. 655–657.
270 Sigismund Luksemburški je grad Steničnjak aprila 1401 za 18.500 *fl* zastavil Katarini Carrarski in njeni hčeri Elizabeti, poleti 1415 pa njenemu soprogu Frideriku II. Celjskemu. Po izumrtju rodbine ga je Matija Korvin nato podelil Martinu Frankopanskemu. CKSL, 1415 julij 18., Radolfzell; BÖHMER 1896, št. 1819, 1415 julij 11., Radolfzell; THALLÓCZY 1910, št. CLXXVIII, 1401 april 16., Budim; THALLÓCZY, BARABÁS 1913, št. XLI, 1461 marec 10., Budim.
271 SI AS 1063/4363, 1388 september 30., s. l.; CKSL, 1388 september 30., s. l.
272 Prim. GUBO 1888, str. 8–9.

Afera z Veroniko Deseniško

V času, ko si je Herman s prestižnimi diplomatskimi misijami ustvarjal vse prepoznavnejši ugled na mednarodnem prizorišču in je moč njegove rodbine v domačih deželah okrepila še ortenburška dediščina, se je zdel nadaljnji vzpon Celjskih tako rekoč neustavljiv. Toda na hrvaški fronti so Hermanovi nameni spodleteli in nazadnje privedli do prav nasprotnega rezultata, ko so politične račune prekrižala človeška čustva. Poroka med Friderikom Celjskim in Elizabeto Frankopansko je z rojstvom sina Ulrika II. rodbini sicer zagotovila naslednika, toda njuna zveza ni bila srečna. Herman si je zaman prizadeval zbližati odtujena zakonca. Leta 1422 je Elizabeta ob ponovnem poskusu sprave nenadoma umrla v Krapini. Njena smrt v sumljivih okoliščinah je sprožila govorice, da jo je umoril lastni mož. Madež na imenu Celjskih je še poslabšala Friderikova afera, nazadnje celo poroka z Veroniko Deseniško.[273]

Ljubezenski zaplet s tragičnim koncem se je v slovenskem kolektivnem spominu zasidral globlje kot kateri koli drug dogodek, povezan z grofi Celjskimi. Močno je odmeval že med sodobniki, stoletja pozneje postal priljubljena tema romantičnih piscev in popularno kulturo navdihuje še danes, njegove neposredne posledice za rodbinski ugled pa so bile naravnost uničujoče. Pod vprašaj so namreč postavile Hermanove načrte za politični prodor v hrvaške dežele, in to prav v času, ko se je celjski senior ponovno zavihtel na položaj slavonskega bana.[274] Škandal je namreč Celjskim nakopal dolgotrajno sovraštvo njihovih najpomembnejših lokalnih zaveznikov na Hrvaškem – Frankopanov, ki so zetu Frideriku zasegli posesti na Krku in v Kvarnerju, pridobljene z Elizabetino doto. Zamere so se še bolj stopnjevale junija 1424, ko je Ivan VI. Frankopanski v Budimu izzval Friderika na dvoboj, da bi se maščeval za smrt svoje sorodnice Elizabete. Prelivanje krvi je preprečila šele intervencija ogrskega kralja Sigismunda, glede na tradicionalno tesne osebne stike sicer očitnega zagovornika Celjskih, ki pa je bil v tako izpostavljenem javnem sporu med vodilnima plemiškima rodbinama na Hrvaškem vendarle prisiljen napeti vse diplomatske sposobnosti.[275]

V iskanju nepristranskega razsodnika se je kot primeren kandidat nepričakovano ponudil danski kralj Erik VII. Pomorjanski, ki se je tedaj med potovanjem v Sveto deželo mudil na Ogrskem.[276] V Budim je prispel 8. marca 1424 in se nato s Sigismundom Luksemburškim odpravil v Krakov na kronanje poljske kraljice, ki je potekalo maja. Osrednji povod Erikovega postanka je bil sicer spor s holsteinskimi grofi glede oblasti nad Schleswigom, ki ga je želel rešiti na pogajanjih s kraljem Sigismundom. Priprave na te diplomatske pogovore so se vlekle že vsaj od februarja, ko se je Sigismund zavezal k izreku sodbe, če pa zaradi drugih obveznosti tega ne bi zmogel storiti osebno, je za svoja opolnomočenca imenoval Nikolaja Gorjanskega in Hermana Celjskega. Grof je torej kljub sinovemu škandalu še vedno užival kraljevo zaupanje, kot se je potrdilo tudi poleti, ko naj bi ga zastopal na deželnem zboru v Regensburgu oziroma Nürnbergu. Volilni knezi so namreč zavrnili Sigismundovo prošnjo, da bi zasedanje organizirali na Dunaju, sam pa si zaradi bolezni in drugih obveznosti ni upal zapustiti Ogrske. Med različnimi izgovori je svojo nezmožnost za dolgo pot posebej opravičeval z

273 MEGISER 1612, str. 1089–1091; KRONES 1883, str. 78; ROTH 1987; SARNOWSKY 2005, str. 264–269; prim. ŠTIH 1996; KURELIĆ 2016, str. 216–218.
274 Prim. MILJAN 2013, str. 12–13.
275 KRONES 1871, str. 14–15; KLAIĆ 1901, str. 105–106, 131; ROTH 1987, str. 60–61.
276 Prim. ALTMANN 1893, str. 191.

osmanskimi grožnjami Bosni. Zato je bosanskemu kralju – od leta 1421 ponovno Tvrtku II. – obljubljal poslati na pomoč celo 1500 kopij pod poveljstvom Hermana Celjskega.[277]

Ob kopici vseh trenutnih izzivov je Sigismund izkoristil navzočnost danskega kralja Erika, da ga zaprosi za posredovanje v celjsko-frankopanski tožbi. Imenitnega tujega gosta je očitno dobro seznanil z ozadjem tega zapleta, danski vladar pa se je nazadnje dokazal za bistrega diplomata. Namesto da bi izrekel jasno sodbo, s katero bi Friderika bodisi obtožil bodisi opravičil ženinega umora, je Ivana Frankopana poleti vzel s seboj v Palestino in ga ob vnovični vrnitvi na Ogrsko v začetku januarja 1425 povabil še v Skandinavijo, kjer je dokumentirano bival v letih 1426–1434, vse do vrnitve na Hrvaško.[278] Taka rešitev, nedvomno vnaprej dogovorjena s kraljem Sigismundom, je najvročekrvnejšega Frankopana oddaljila od nevarnega prepira in spretno pogasila strasti. Ceno za svoja dejanja pa je moral plačati tudi Friderik Celjski. Ker se je dobro zavedal, kako velika nevarnost grozi predvsem njegovi novi soprogi, je v strahu pred kraljevim maščevanjem resno razmišljal o pobegu v tujino. Prek odposlanca se je junija 1425 skupaj s svojimi posestmi ponudil v službo Beneški republiki, če bi mu z Veroniko zagotovili azil v pomorski prestolnici.[279]

Kljub ugodnemu odzivu beneških oblasti si Friderik ni drznil stopiti na pot odpadnika, ki bi odrekel zvestobo ne le očetovi, pač pa še kraljevi oblasti. Namesto da bi za seboj požgal vse mostove z begom v Benetke, se je odzval Sigismundovemu pozivu na zagovor. A če je Friderik upal, da se mu bo na osebnem srečanju uspelo nekako izmuzniti najhujšemu, se je kruto zmotil. Kralj mu je namreč odvzel prostost in ga predal očetu Hermanu, naj ga primerno kaznuje. Kljub nevarnosti družinskega razkola se je stari grof odločil za eksemplarične ukrepe. Neposlušnega sina je dal v okovih odpeljati domov in ga zapreti najprej v stolp na Ojstrici[280] in nazadnje na celjski Stari grad pod nadzorom Jošta Helfenberškega.[281] Hkrati mu je odvzel vse podeljene posesti in razrušil še pred kratkim postavljeni Fridrihštajn na Kočevskem.[282] Najbrutalnejša kazen je doletela njegovo novo soprogo Veroniko, ki je s svojim spremstvom sprva ušla, se skrivala v hribih in gozdovih, dokler se ni zatekla v stolp pred Ptujem. Tu so jo končno izsledili in zajeli. Herman jo je dal zapreti na grad Ojstrica in jo obtožil čarovništva. Ker je sodišče ni spoznalo za krivo, je na Ojstrico nazadnje poslal svoja viteza, ki sta jo najverjetneje 17. oktobra 1425 utopila v vedru vode.[283]

Odmevna afera je v številnih pogledih pomembno vplivala na nadaljnji razvoj celjske politike. Namesto da bi se potrdil kot dostojen naslednik pronicljivega politika Hermana, se je Friderik II. v že zreli starosti približno 45 let znašel v zaporu, v javnem spominu – še toliko bolj pa v krogih plemiške elite – za vedno omadeževan s sramoto družinskega škandala, ne nazadnje nikoli povsem razčiščene obtožbe ženinega umora.[284] Kljub temu tragični dogodki celjskega seniorja še zdaleč niso odvrnili od zasledovanja širših rodbinskih ciljev. V istem času se je vpletel v fajdo z bamberško škofijo, podrobneje opisano v nadaljevanju, in ohranil zelo vpliven položaj na ogrskem dvoru, kjer je nenehno prejemal nove pomembne zadolžitve.

Marca 1425 mu je kralj Sigismund zaupal varstvo oglejskega patriarhata.[285] Čeprav so si njegovo ozemlje že pet let poprej prisvojili Benečani, to ni bila zgolj častna funkcija, saj kralj še vedno ni opustil upov po »osvoboditvi« Furlanije, predvsem pa si je že od leta 1412 prizadeval odpotovati v Rim na cesarsko romanje. Temu načrtu je nasprotovala predvsem Beneška republika, saj bi Sigismundu sicer dovolila neovirani prehod, a zgolj z manjšim oboroženim spremstvom in ne večjo armado, kot si je želel bodoči cesar. Toda v začetku leta 1426 se mu je nenadoma ponudila zanimiva priložnost, da sebi v prid izkoristi nestabilne politične razmere v severni Italiji. Milanski vojvoda Filippo Maria Visconti, zadnji predstavnik svojega rodu, se je namreč zapletel v spopad s Firencami, ki jim je na pomoč priskočila Beneška republika, se polastila Brescie in s svojimi četami pustošila po milanskem ozemlju. Visconti je zato ponudil zavezništvo Sigismundu Luksemburškemu, a pot do medsebojno sprejemljivega sporazuma nikakor ni bila lahka, saj so vsako stran k sodelovanju napeljevali različni interesi.[286]

Sigismund je za svojega osrednjega zastopnika oziroma pogajalca z Milanom imenoval Hermana Celjskega. Njegova politična teža v severni Italiji se je vsaj za kratek čas občutno povečala, sploh ko mu je ogrski kralj nameraval poveriti vodenje čet, s katerimi naj bi že julija poskušali razbremeniti beneški pritisk na Milano. Visconti si je zato prizadeval pridobiti Hermanovo naklonjenost z rednimi diplomatskimi stiki in darovanjem lovskih psov. Sigismund je v tem času milanskemu vojvodi obljubljal pomoč s 3000 konjeniki. Razmišljal je celo o dvojni ofenzivi, ki bi jo manjši del ogrskih sil najprej izvedel z vdorom v Furlanijo, medtem ko naj bi glavnina vstopila v Lombardijo s severa, skozi

277 KERLER 1883, št. 308, 1424 julij 18., Nürnberg; št. 311, po 1424 avgust 27., s. l.; BÖHMER 1896, št. 5805, 1424 februar 18., Budim; št. 5806, 1424 februar 18., Budim; HOENSCH 1997, str. 322–324; LOVRENOVIĆ 2006, str. 227–232, 279; prim. ŠUNJIĆ 1996, str. 175–178.
278 BÖHMER 1900, št. 6167, 1425 februar 28. (?), Trnava; prim. št. 6186, 1425 marec 12., Tata; IBLER 2001.
279 ÓVÁRY 1890, št. 302, 1425 junij 25., s. l.
280 Prim. SAPAČ 2017.
281 KRONES 1883, str. 78–79.
282 STOPAR 2003, str. 48–55.
283 PUSCH 1756, str. 332; KRONES 1883, str. 78–80; GUBO 1888, str. 11–12; prim. ŠTIH 1996.
284 Prim. SARNOWSKY 2005, str. 264–269.
285 BÖHMER 1900, št. 6182, 1425 marec 10., Tata.
286 Prim. HERRE 1906, str. 1–12; HOENSCH 1997, str. 336–339.

◆
22. Grad Kamen, prizorišče nesrečne smrti Hermana III. Celjskega
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

Val Camonico. Opogumljen z ugodnimi novicami mu je Visconti zagotavljal vsakovrstno pomoč, toda Sigismund za izvedbo takšnega načrta preprosto ni imel dovolj moštva in sredstev, saj se je njegova armada medtem bojevala z Osmani na bolgarski fronti.[287]

Avgusta je ogrskemu kralju uspelo nanovačiti le skromen del predvidenih sil, očitno še precej manj od prvotno obljubljenih 3000 konjenikov, zato je bil prisiljen opustiti zamisel o istočasnem prodoru s severa. Poveljstvo nad zbranimi četami je poveril Hermanu Celjskemu, ki je z vzhoda vdrl v Furlanijo, a se je moral brez boja umakniti že do začetka septembra ob prihodu beneške armade z 2000 konjeniki in 1000 pešaki.[288] Sigismund si trenutno ni mogel privoščiti odkrite vojne z Benetkami, zato je poskusil svoj spor rešiti po mirni poti, z diplomatsko misijo pod vodstvom veszprémskega škofa. Tudi Viscontiju ni preostalo drugega, kot da s Firencami in Benetkami konec decembra sklene premirje, ki pa je vzdržalo komaj do začetka marca. Obkrožen s sovražno zvezo Benetk, Firenc, Modene in Mantove je milanski vojvoda maja 1427 ponovno potrdil zavezništvo z ogrskim kraljem, ki mu je že naslednji mesec zagotovil pomoč z do 10.000 možmi. Sigismund zaradi istočasnih spopadov z Osmani tudi tokrat ni bil sposoben uresničiti obljube. Sredi maja, komaj teden dni po dogovoru z Viscontijem, je Hermana Celjskega skupaj z zvestim svétnikom oziroma kanclerjem Hansom Meusenreuterjem poslal v Furlanijo, da pripravi vse potrebno za pot v Rim. Toda njuna naloga je bila zgolj diplomatske oziroma opazovalne narave, zato je Visconti ostal prepuščen sam sebi.[289]

Brez obljubljenih okrepitev milanski vojvoda ni mogel kljubovati sovražni premoči. 11. oktobra mu je beneška armada v bitki pri Maclodiu zadala odločilni poraz. Sigismund je še enkrat poskusil posredovati v Viscontijevo korist, vendar mu niti s pozivom vojaških obveznikov v Svetem rimskem cesarstvu ni uspelo nanovačiti sil za boj v Lombardiji. Obupani Visconti se je 21. decembra 1427 prenagljeno veselil lažnih govoric o sklicu slavonskih čet pod poveljstvom bana Hermana Celjskega, ki naj bi mu v kratkem prihitele na pomoč. Sigismund se je tedaj že odpovedal vojaškemu obračunu z Beneško republiko in si prizadeval prosto pot do

287 OSIO 1869, št. LXXIV, 1425 julij 13., Milano; št. CIV, 1426 marec 23., Milano; št. CIX, 1426 april 17., Milano; št. CX, 1426 april 17., Milano; št. CXLII, 1426 avgust 2., Milano; ÓVÁRY 1890, št. 303, 1425 julij 13., s. l.; št. 328, 1426 avgust 2., s. l.

288 OSIO 1869, št. CIL, 1426 avgust 14., Milano; št. CLII, 1426 september 5., s. l.; ÓVÁRY 1890, št. 335, 1426 avgust 14., s. l.; št. 336, 1426 avgust 26., s. l.; št. 337, 1426 september 5., s. l.; št. 339, 1426 september 8., s. l.; št. 340, 1426 september 16., s. l.; št. 341, 1426 september 17., s. l.; št. 342, 1426 september 26., s. l.; 1426 oktober 11., s. l.; št. 345, 1426 oktober 15., s. l.; HERRE 1906, str. 12–13.

289 ÓVÁRY 1890, št. 344, št. 351, 1427 marec 15., s. l.; št. 354, 1427 maj 8., s. l.; št. 355, 1427 maj 12., s. l.; št. 356, 1427 junij 13., s. l.; št. 357, 1427 junij 17., s. l.; BÖHMER 1900, št. 6904, 1427 maj 14., Feldioara; HERRE 1906, str. 14–15; HOENSCH 1997, str. 339–341.

◆
23. Le malo potem, ko ga je oče osvobodil ječe, se je Friderik II. Celjski ponovno znašel v zaporu ferrarskega mejnega grofa
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

Rima zagotoviti z diplomatskimi pogajanji pod papeškim pokroviteljstvom. Drzni načrti ogrsko-milanskega zavezništva, v katere je bil hote ali nehote tesno vpleten tudi celjski senior, so zato dokončno spodleteli. Aprila 1428 je moral Visconti v zameno za premirje Benetkam odstopiti Bergamo, Sigismund pa je bil svoj pohod v Italijo zaradi neugodnih okoliščin nazadnje prisiljen odložiti vse do leta 1433.[290]

V senci zahtevnih diplomatskih obveznosti se je Herman vendarle zavedal potrebe po ureditvi družinskih odnosov. Čeprav se s sinom ni nikoli povsem pomiril, si ostareli grof ni mogel privoščiti popolnega družinskega razdora. Frideriku v ječi ni bilo namenjeno ostati več kot nekaj mesecev. Ker je med ujetništvom težko zbolel, ga je oče osvobodil in predal v zdravniško oskrbo. Friderika se je očitno usmilil tudi kralj Sigismund, saj se je poigraval z zamislijo, da bi ga namestil za glavarja v Transilvaniji. To se nazadnje ni zgodilo, saj je Friderik – morda namenoma, ker ga funkcija ni posebej privlačila – zamujal s prihodom na kraljevi dvor. Vendarle se je najpozneje do 15. marca 1426 pridružil Sigismundu in številnim drugim pomembnim gostom na vrhuncu državnega zbora na Dunaju, kjer sta njegovo prisotnost – a brez očeta Hermana – zabeležila firenška odposlanca.[291]

Kralju Sigismundu je kmalu zatem očitno uspelo izposlovati spravo med očetom in sinom. Celjskega seniorja je k temu navsezadnje prisilila nenadna smrt sina Hermana III., ki se je 30. julija 1426 usodno ponesrečil pri padcu s konja na gradu Kamen pri Begunjah,[292] ne da bi zapustil moškega naslednika. Vendar Herman II. zadnjemu še živečemu sinu zlepa ni odpustil neposlušnosti. Namesto da bi mu vrnil nekdanje posesti, ga je z dvorom poslal v Radovljico. Odločitev je bila gotovo dobro premišljena. Da bi se izognil nadaljnjemu zaostrovanju odnosov s Frankopani, je sina oddaljil od hrvaških dežel, hkrati pa ga je vsaj za nekaj časa potisnil v politično osamo in začel za prihodnjega voditelja rodbine sistematično vzgajati vnuka Ulrika II.[293]

290 OSIO 1869, št. CCXXIX, 1427 december 16., Milano; št. CCXLV, 1428 maj 13., Milano; ÓVÁRY 1890, št. 360, 1427 julij 5., s. l.; št. 362, 1427 julij 10., s. l.; št. 363, 1427 julij 29., s. l.; št. 364, 1427 julij 31., s. l.; št. 367, 1427 avgust 17., s. l.; št. 368, 1427 september 25., s. l.; št. 370, 1427 december 16., s. l.; št. 372, 1427 december 21., s. l.; št. 374, 1428 februar 3., s. l.; št. 377, 1428 februar 13., s. l.; št. 378, 1428 marec 3., s. l.; št. 379, 1428 maj 13., s. l.; št. 381, 1428 maj 30., s. l.; št. 382, s. d., s. l.; št. 385, 1428 september 7., s. l.; št. 386, 1428 september 8., s. l.; št. 387, 1428 september 29., s. l.; št. 395, 1429 oktober 26., s. l.; št. 397, 1429, s. l.; prim. št. 409, 1432 junij 3., s. l.; HERRE 1906, str. 15–29, št. 36, 1427 december 17., Milano.

291 KERLER 1883, št. 378, po 1426 marec 15., Dunaj; KRONES 1883, str. 80–81.

292 Ulrik II. Celjski je grad Kamen aprila 1442 podelil v fevd Wolfgangu Seepacherju z Mlinega, pozneje pa ga je odkupil Andrej Kraig. SI AS 1073/I-2r, fol. 25; 1063/4505, 1442 april 21., s. l.; AT-StLA, Archiv Cilli, K3-H17, fol. 46; CKSL, 1442 april 21., s. l.; prim. STOPAR 1996, str. 79–89.

293 KRONES 1873, str. 127–128; KRONES 1883, str. 77, 80–81.

Po poročanju Celjske kronike je Friderik Celjski naslednji dve leti preživel v Radovljici, preden se je napotil na romanje v Rim. Kronistove navedbe glede na precej površno kronologijo poročanja ne gre jemati preveč dobesedno, a je Friderikova odprava očitno vsaj v grobem sovpadala z »viteškim potovanjem« njegovega sina Ulrika v Španijo konec leta 1429 oziroma spomladi 1430, o kateri bomo podrobneje pisali v nadaljevanju. Po težkih življenjskih preizkušnjah je imel Friderik dovolj osebnih razlogov za romarsko pot v prestolnico krščanskega Zahoda, če ga že niso k temu napeljale očetove zahteve in pričakovanja okolice oziroma želja po vzpostavitvi tesnejših stikov s Svetim sedežem.[294] Njegov povratek se je nepričakovano zapletel, ko je padel v ujetništvo ferrarskega mejnega grofa. Razloga za Friderikovo ujetništvo ne poznamo – lahko bi bil celo povsem banalne narave, če si ni pravočasno uredil dovoljenja za varen prehod prek ferrarskega ozemlja, a nazadnje mu je moral na pomoč priskočiti nekdanji svak Henrik IV. Goriški in poravnati visoko odkupnino, da se je lahko spet vrnil na svobodo.[295]

Tudi doma Frideriku ni bilo dano dolgo živeti v zatišju, saj so njegova kontroverzna dejanja zanetila nov spor, tokrat z Beneško republiko. Kmalu po vrnitvi iz Italije, po Celjski kroniki leta 1431, je dal na tromeji Kranjske, Koroške in Furlanije postaviti grad Bela Peč, ne da bi za to pridobil uradno soglasje ali se predhodno dogovoril s sosedi. Gradnja utrdbe na skrajnem severozahodu celjskega ozemlja gotovo ni bila zgolj trenutna muha grofa Friderika, saj je simbolno zaznamovala domet rodbinske moči in zagotovila nadzor nad pomembnim križiščem trgovskih poti.[296] Toda samovoljna gradnja utrjenega oporišča tik ob mejni črti je po besedah anonimnega avstrijskega kronista tako razburila Beneško republiko, da jo je nameravala preprečiti kar z vojsko več tisoč mož, čeprav se nazadnje bodisi ni odločila za oboroženo posredovanje bodisi akcija ni dosegla zaželenega učinka.[297]

Tedanji deželni oblastnik Friderik IV. Tirolski gradnji Bele Peči ni javno nasprotoval, a je toliko bolj zmotila njegovega varovanca, nečaka Friderika V. Ker se Celjski niso zmenili za njegove pritožbe, je mladi Friderik svojega tirolskega strica in dolgoletnega skrbnika konec decembra 1433 naprošal za nasvete oziroma pomoč glede nadaljnjih korakov. Sam je očitno že po poprejšnjem dogovoru s skrbnikom naročil kranjskemu glavarju Joštu točaju Ostroviškemu, deželnemu vicedomu Martinu Črnomaljskemu ter Konradu Premerju in Jakobu Lambergerju,[298] naj se napotijo k Frideriku Celjskemu in ga prepričajo, naj vendarle zaustavi gradnjo ter da podreti že zgrajeno. Če pa grof v to ne bi privolil, bodo na primernem kraju, najbolje v Mariboru, sklicali zbor najuglednejših štajerskih, koroških in kranjskih plemičev ter svetovalcev Friderika IV. Tirolskega, da skupaj ugotovijo, kako bi bilo spor najbolje rešiti – po pravni poti ali kako drugače. Tudi ta poskus mediacije očitno ni zalegel, saj je belopeški incident še vrsto let kalil odnose med Celjskimi in vojvodo Friderikom V.[299]

S politiko izvršenih dejstev je grofom še enkrat uspelo izsiliti svoj cilj, a za ceno daljše prekinitve diplomatskih povezav z Beneško republiko. Zdi se, da so jih ponovno oživili šele kakih pet let pozneje na pobudo Friderika Celjskega, ki je republiške oblasti zaprosil, naj njegovemu odposlancu Frideriku Čreteškemu dovolijo neoviran prihod in bivanje med pogajanji v Benetkah. 16. januarja 1435 je dož Francesco Foscari ugodil grofovi želji in ga v listini o izdaji trimesečnega varnega prehoda imenoval celo »dragega prijatelja«.[300] Formalizmov poznosrednjeveške diplomacije seveda ne gre jemati pretirano dobesedno, saj so se za vljudnostnimi frazami pogosto skrivali hladni, preračunljivi vzgibi. Zdi se, da do resnejših dvostranskih pogovorov nazadnje niti ni prišlo, morda med drugim tudi zato, ker se je Čreteški približno v istem času zapletel v spor, zaradi katerega je zajel Friderika Ravbarja, celjskega fevdnika na Kravjeku, in njegovega brata Hansa.[301] Ali se je to zgodilo celo med potjo gospoda Čreteškega v Benetke ali na povratku z nje in morda nehote ogrozilo uspeh pomembne diplomatske misije, ne moremo potrditi, se pa glede na poznejše dogodke vsaj ponuja kot zanimiva hipoteza. Friderik Celjski je namreč Ravbarjem odvzel grad Kravjek, ga porušil in razdejano gradišče vse do smrti zadržal pod svojo oblastjo.[302] Kaj ga je vodilo k tako drastičnemu ukrepu, doslej še ni bilo prepričljivo pojasnjeno. Zato ne vemo, ali je Friderika Čreteškega za napad na Kravjek morda pooblastil že prej ali pa se je s tem ukrepom odločil kaznovati neposlušnega vazala, ko se je po zaslombo obrnil na habsburškega vojvodo. Friderik V. je Ravbarjema priskočil na pomoč in z razsodbo prisilil Čreteškega, naj ju izpusti na

294 V nasprotju s Piccolominijevimi očitki o moralni izprijenosti in brezbožnosti je Friderik II. še do konca življenja vzdrževal prijateljske vezi z Vatikanom. Spomladi 1439, v času Ulrikovega namestništva na Češkem, je prek svojega odposlanca in prokuratorja Janeza Karschawa izražal naklonjenost papežu Evgenu IV. in mu v imenu svoje rodbine obljubljal neomejeno služiti s svojimi posestmi. WEIGEL 1935, št. 79, 1439 april 23., Firence; prim. BANFI 2023a, str. 163.

295 Elizabeta Celjska, sestra Friderika II. in soproga grofa Henrika IV. Goriškega, je bila tedaj že pokojna, saj je umrla leta 1426. KRONES 1883, str. 81.

296 SAPAČ 2016a.

297 LHOTSKY 1949, str. 543; prim. MEGISER 1612, str. 1091.

298 SI AS 1073/I-57r, fol. 78.

299 SEUFFERT, KOGLER 1953, str. 71–72, št. 22, 1433 december 22., Dunajsko Novo mesto.

300 ... *amici nostri carissimi* ... CKSL, 1435 januar 16., Benetke; BIZJAK, PREINFALK 2009, št. 171, 1435 januar 16., [Benetke].

301 Grad Kravjek je bil v preteklosti deželnoknežji fevd, ki so ga z zastavo pridobili Ortenburški. Po njihovem izumrtju je pripadel Celjskim. Grof Herman II. ga je nato podelil Frideriku Ravbarju. SI AS 1073/I-3r, fol. 30; prim. STOPAR 2002, str. 30–34.

302 Šele po njegovi smrti je grof Ulrik II. leta 1455 ugodil prošnji Jurija Ravbarja, sina razlaščenega celjskega vazala, mu gospostvo Kravjek ponovno podelil v fevd in mu dovolil obnoviti grad, ki pa je ostal v ruševinah tudi še leta 1457, ko je Ravbar postal deželnoknežji vazal. SI AS 1073/I-3r, fol. 30–31'; AT-StLA, Archiv Cilli, K3-H17, fol. 8; KRONES 1883, str. 157.

◆
24. Spodnji grad Čretež
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

prostost. Zato sta se mu morala Ravbarja septembra 1436 odkupiti z obljubo, da bosta vojvodi, njegovemu bratu Albrehtu ali kranjskemu deželnemu glavarju služila, kamor koli bi ju že poslali.[303]

Namera grofa Friderika o vzpostavitvi dvostranskih diplomatskih stikov z Beneško republiko bi torej lahko spodletela zaradi nepredvidenih okoliščin. A tudi doževi izrazi prijateljstva niso bili popolnoma pristni, sicer težko pojasnimo, zakaj bi cesar Sigismund skoraj natanko leto dni pozneje naprošal Benečane, naj si v interesu sosedskega miru in blagostanja prizadevajo za mirno sožitje s Friderikom Celjskim. Beneške oblasti so njegovo priporočilo upoštevale in – ne povsem brez dvoumnih podtonov – izrazile pripravljenost na prijateljske pogovore s Celjskimi o vseh »primernih in častnih« zadevah, ki bi lahko koristile cesarju.[304] V naslednjih letih so z grofi vzdrževale dokaj redne, a vendarle nič več kot zgolj korektne odnose. Brez zadržkov so jim ugodile pri bolj prozaičnih željah, ki jih je bilo mogoče izpolniti brez posebnega truda ali tveganja, denimo marca 1451, ko je dož Foscari Frideriku Celjskemu zagotovil varen prehod beneškega ozemlja s spremstvom 100 konjenikov.[305] Niso pa sprejele tri leta pozneje ponujenega vojaškega sodelovanja z Ulrikom II., saj je celjska ekspanzija na Hrvaškem tedaj že povsem očitno prišla navzkriž z beneškimi interesi v Dalmaciji.

303 AT-OeStA, HHStA, 1436 september 19., s. l.; CHMEL 1837a, št. 162, 1436 september 19., s. l.; LICHNOWSKY 1841, št. 3634, 1436 september 19., s. l.

304 BECKMANN 1901, št. 97, 1435 [1436!] januar 5., Benetke. Glede na vsebinski kontekst, ki med drugim omenja vstajo v Genovi decembra 1435, moramo dokument nesporno datirati v januar 1436, ne pa leto poprej.

305 SI AS 1063/4540, 1451 marec 30., Benetke; CKSL, 1451 marec 30., Benetke.

Upad Hermanovega vpliva v Slavoniji in vzpon Talovcev

Z vidika celjskih ambicij na Hrvaškem so posledice neprijetnega škandala ob smrti Elizabete Frankopanske predvsem po Sigismundovi zaslugi izzvenele manj boleče, kot bi bilo morda pričakovati. Čeprav je zloglasna družinska epizoda spodkopala avtoriteto omadeževanih grofov, se je Hermanu na položaju slavonskega bana uspelo obdržati do konca življenja. Tudi njegov sin Friderik je vse do smrti velik del časa preživel na posestih v Slavoniji, ki so ostale eno njegovih osrednjih interesnih območij. Še izgubo Elizabetine dote je aprila 1435 odtehtala razsodba kralja Sigismunda, po kateri so morali Frankopani njenemu sinu Ulriku II. do celotnega izplačila visoke odškodnine kar 32.000 *fl* prepustiti v zastavo vso sporno dediščino v Kvarnerju.[306] Ob tako neugodnem razpletu niti stroga kazen, ki jo je Herman II. namenil lastnemu sinu, ni zmogla obnoviti medsebojnega zaupanja s Frankopani, saj so v tridesetih letih 15. stoletja postali eni najvidnejših podpornikov Friderika V. Habsburškega v obračunu s Celjskimi. V Hermanovi viziji sklepanja strateških zavezništev je to nedvomno pomenilo enega večjih političnih neuspehov.

Kako pomembno težo je Herman v okvirih svoje rodbinske politike pripisoval širjenju na jugovzhod, kažejo njegova približno istočasna prizadevanja, da bi si zagotovil nasledstvo v Bosni. Ta možnost se je Celjskim formalno ponudila septembra 1427, ko ga je kralj Tvrtko II. Kotromanić izbral za dediča na vladarskem prestolu, če bi tako sam kot njegovi nasledniki umrl brez moškega dediča. Po komaj dve leti poprej obnovljenih diplomatskih stikih med Bosno in Ogrsko se je Tvrtko s tem dejanjem bodisi uklonil bodisi skušal prikupiti Sigismundu Luksemburškemu, da bi si pridobil njegovo zaslombo.[307] Na politične razsežnosti dednega dogovora jasno opozarja časovni kontekst, saj sovpada s Sigismundovim pohodom v Srbijo, da bi po smrti Štefana Lazarevića v skladu z določili njegove oporoke zasedel Beograd in uredil preostala vprašanja glede prenosa oblasti ter delitve posesti z novim srbskim despotom Jurijem Brankovićem. Podobno kot si je ogrski vladar tedaj zagotovil močan vpliv nad Srbijo, si je prek svojih zaupnikov Celjskih očitno obetal podrediti še Bosansko kraljestvo. Toda že Tvrtko sam očitno ni imel pravega interesa za uresničitev dedne pogodbe, saj je ni ustrezno formaliziral, sploh pa je bila po vsebinski in tudi pravni plati zelo sporna. Obšla je namreč tako vse druge člane dinastije Kotromanić kot tudi voljo bosanskega plemstva, ki dokumenta ni nikoli soglasno odobrilo. V njegova določila proti koncu življenja ni več verjel niti sam izstavitelj, saj je za naslednika izbral Štefana Tomaša, nezakonskega sina kralja Ostoje. Po Tvrtkovi smrti novembra 1443 se je zato bosanska krona Celjskim izmuznila, saj ob konkurenci preostalih pretendentov in nasprotovanju domačih elit kljub vztrajnim poskusom preprosto niso premogli realne moči, da bi udejanjili pravice, obljubljene s sporno Tvrtkovo pogodbo.[308]

Med prebijanjem proti jugu so grofje trčili ob resne ovire že veliko prej in v precej manj zahtevnih okoliščinah. V Slavoniji so se namreč zlasti v začetku tridesetih let 15. stoletja spoprijemali s številnimi očitki zaradi nesposobnega izvajanja banske oblasti. Te pritožbe niso bile nujno povsem

306 Torej polovico Krka, Trsat, Bakar in Bribir. SI AS 1063/4708, 1435 maj 22., s. l .; CKSL, 1435 april 4., Bratislava; 1435 maj 22., s. l.; KLAIĆ 1901, str. 131; THALLÓCZY, BARABÁS 1910, št. CCLXX, 1435 april 4., Bratislava; prim. KURELIĆ 2016, str. 218.

307 CKSL, 1427 september 2., grad Bobovec; ŠUNJIĆ 1996, str. 189–190.

308 KLAIĆ 1901, str. 110; ĆOŠKOVIĆ 1988, str. 37–38; KLAIĆ 1991, str. 60, op. 277; ŠUNJIĆ 1996, str. 227–228; VOJE 1999, str. 104–105; PÁLOSFALVI 2000, str. 47; LOVRENOVIĆ 2006, str. 232–241; ŠTIH 2006.

◆
25. Težko oborožena stražarja božjega groba na Ptujski gori, 1424–1426
| © ZRC SAZU UIFS, FOTO: ANDREJ FURLAN

objektivne, temveč jih moramo razumeti tudi kot splošen odraz izrazito sovražne, »nacionalistične« usmeritve domačih rodbin, ki so se upirale nameščanju tujcev, še posebej tistih nemškega porekla – ali točneje povedano, iz dežel Svetega rimskega cesarstva – na vodilne položaje.[309] Po drugi strani je razvidno, da Herman II. na banskem prestolu ni bil sposoben vzpostaviti učinkovitega nadzora nad slavonskim plemstvom, obvladati kaotičnih razmer in preprečiti pogostih izbruhov nasilja, medtem ko je razgreto ozračje podpihovala še nenehna grožnja osmanskih vdorov.

Napeto stanje v Slavoniji je kralju Sigismundu povzročalo resne skrbi, vendar je bil Celjskim vsaj sprva še pripravljen zagotavljati skoraj neomajno zaslombo. Maja 1427 je Hermana podprl v sodnih sporih, v katere se je kot slavonski ban vpletel z lokalnim plemstvom in še posebej rodbino Blagaj.[310] Njeni pripadniki, bratje Anton, Ladislav in Ivan, so se namreč s Hermanom Celjskim hudo sporekli glede njegovega gospostva Krupa na bregu Une in tamkajšnje posesti opustošili na plenilnem pohodu. Nadaljnje zaostrovanje napetosti je preprečilo posredovanje zagrebškega kapitlja, ki je Blagaje prisililo v priznanje storjenih krivic, čeprav kljub sodni poravnavi niso v celoti odstopili od svojih terjatev. Zato je moral grofa Celjskega pred »lažnimi« obtožbami zaščititi sam kralj in potrditi njegovo lastništvo Krupe.[311] Ker se je nezadovoljstvo nad Hermanovim banovanjem sčasoma še stopnjevalo, mu je Sigismund leta 1432 uradno velel, naj ukrene vse potrebno za umiritev položaja. 1. maja tega leta je Herman sklical zbor slavonskega plemstva, na katerem so sprejeli več ukrepov, med drugim prepoved plemičem, da bi na zasedanja banskega sodišča prihajali z oboroženim spremstvom oziroma z več kot 40 konjeniki.[312] Toda v splošnem je nasprotovanje Celjskim še naprej naraščalo.

Medtem se je Sigismund znašel pod hudim pritiskom tako na severni kot južni fronti, saj ga je na vrhuncu husitskih vojn zaposlovalo še preurejanje protiturške obrambe na Ogrskem. Poleti 1427 je povedel ogrsko vojsko na Vlaško, da bi razbremenil osmansko obleganje Severina. Ker je medtem nenadno umrl srbski despot Štefan Lazarević, se je osmanska vojska preusmerila v Srbijo. Na pobudo novega despota Jurija

309 Prim. MATIĆ 2020a, str. 124–130.
310 BÖHMER 1900, št. 6907, 1427 maj 18., Feldioara; prim. GUBO 1888, str. 12–13. Zametki spora segajo že v leto 1424, ko je zagrebški kapitelj kljub nasprotovanju Friderika Celjskega podelil Kostajnico in pripadajoče posesti Blagajem. V njihovo korist je nato posredoval Sigismund Luksemburški in Frideriku prepovedal nadaljnje ukrepanje proti tekmecem. Ogrski kralj je nato Blagaje pred celjskimi terjatvami zaščitil še ob novih ozemeljskih sporih v letih 1426 in 1427. THALLÓCZY, BARABÁS 1897, št. CXLVII, 1424 avgust 16., s. l.; št. CXLVIII, 1424 september 11., Székesfehérvár; KEKEZ 2015, str. 31–32.
311 SI AS 1063/4698, 1427 februar 16., s. l.; CKSL, 1427 februar 16., s. l.; 1427 februar 21., s. l.; REDŽIĆ 2009, str. 137–139; KEKEZ 2015, str. 35–36.
312 KLAIĆ 1901, str. 122–124; prim. STIPIŠIĆ, ŠAMŠALOVIĆ 1959, št. 1835, 1432, s. l.

Brankovića, ki se je po pomoč obrnil na Ogrsko, je Sigismund nemudoma posredoval z močnimi silami. Najprej je prevzel nadzor nad Beogradom in ga utrdil kot novo ključno oporišče ogrske krone, nato pa je z vojaškimi posadkami zavaroval še vrsto drugih strateških točk v Srbiji. Zaradi izzivov na balkanski fronti je moral začasno zanemariti krizo na Češkem, ki je nastala neposredno po neslavnem koncu četrtega križarskega pohoda proti husitom, a mu to ni preprečevalo, da ne bi istočasno načrtoval še ofenzive v severno Italijo kot pomoč milanskemu vojvodi.[313]

Do začetka leta 1433 je Sigismund sestavil obsežen predlog nove vojaške ureditve na Ogrskem, ki naj bi zagotavljal učinkovito obrambo tako proti Osmanom kot husitom oziroma nevarnosti iz katere koli že smeri. Celotne zmogljivosti kraljestva so tedaj uradno ocenili na kar 80.000 konjenikov. V želji po večji profesionalnosti enot je dokument predpisoval, naj se revni kmetje, slabo oboroženi s sekirami, cepci ali gorjačami, ne odzovejo vpoklicu, temveč naj se jih po več združi in prispeva sredstva, s katerimi lahko skupaj pošljejo enega dobro opremljenega vojaka. Druga pomembna točka je določala, da se mora vsak premožnejši plemič osebno odzvati pozivu z določeno kvoto moštva. Poleg kraljevega banderija s 1000 konjeniki, banderiji grofov, škofov, županov in drugih vidnejših gospodov naj bi najmočnejša kontingenta prispevala Matko Talovec in Ivan Morović s po 1000 konjeniki.[314]

Skrbno sestavljen popis obveznikov vključuje tako rekoč vse ogrske magnate in pomembnejše plemiške rodbine z nenavadno vpadljivo izjemo Celjskih, ki so bili v skladu s splošnimi določbami obrambnega reda kot nosilci banske funkcije zavezani voditi zgolj banderij slavonskega sklica. Ne glede na finančno moč, družbeni ugled in prestižni položaj, ki so ga tedaj zavzemali na Sigismundovem dvoru, vladar od njih očitno ni pričakoval, da bodo v okviru splošnega vpoklica prispevali kakršno koli lastno moštvo. V perspektivi ogrske vojaške organizacije torej grofje Celjski še vsaj v zgodnjih tridesetih letih 15. stoletja niso veljali za posebej pomemben dejavnik. Zdi se, da Sigismund nanje v takšni vlogi niti ni računal, saj so mu dragoceno oporo lahko ponudili predvsem kot diplomati, neprimerno manj pa na bojnem polju, sploh v primerjavi z nekaterimi drugimi ogrskimi magnati, sposobnimi mobilizirati prave zasebne armade s po več sto, če ne celo tisoč konjeniki.

Sigismundovega osnutka nove obrambne ureditve vendarle ne smemo jemati preveč dobesedno. Kljub skrbni pripravi in tehtnemu premisleku je v najboljšem primeru pomenil ideal, nikoli povsem dosegljiv že zato, ker je očitno precenjeval domet centralne moči Ogrskega kraljestva, ne nazadnje tudi organizacijskih in logističnih zmogljivosti svojega časa. A po drugi strani je dober pokazatelj hitre profesionalizacije srednjeevropskega vojskovanja v dobi husitskih vojn in spopadov z Osmani. Številne novosti, predvidene v Sigismundovem načrtu, so zato v resnici zaživele vsaj v omejenem obsegu in vplivale na razvoj ogrske vojaške organizacije.

V tem času je najnevarnejši tekmec Celjskih za prevlado na Hrvaškem postajal Matko Talovec. Kot eden od štirih bratov iz družine dubrovniških trgovcev, po rodu sicer najverjetneje s Korčule, je od leta 1416 služboval pri srbskem despotu Štefanu Lazareviću. Kako desetletje pozneje je prestopil k ogrskemu kralju Sigismundu in svoje bojevniške sposobnosti verjetno potrdil leta 1428 med ogrskim obleganjem trdnjave Golubac, strateškega branika na severovzhodu Srbske despotovine. Sigismund ga je nato zadolžil za organizacijo obrambe pred Osmani in mu zaupal strateško pomembna obmejna gospostva s središčem v Beogradu. Da bi še okrepil medsebojno zaupanje, je visoke funkcije in bogate posesti podelil tudi njegovim bratom. Pod Sigismundovo zaslombo so se Talovci malone meteorsko povzpeli v vodilno plemiško rodbino v hrvaškem prostoru. Od leta 1433 so se postopno zavihteli na položaj upraviteljev obsežnih cerkvenih posesti: nadškofije v Kaloči (Kalocsa), zagrebške in oradejske škofije ter vranskega priorstva. Nadzor nad temi ozemlji je Talovcem zagotovil nujno potrebne temelje geostrateške moči za nadaljnjo ekspanzijo. Matko je ponovno dokazal svoje vojaške sposobnosti poleti 1434, ko je na čelu ogrskih čet bosanskemu kralju Tvrtku II. pomagal osvoboditi izgubljene posesti vključno s strateško pomembno trdnjavo Jajce. Niz uspehov je Sigismunda Luksemburškega dokončno prepričal, da ga novembra naslednjega leta po smrti Hermana Celjskega imenuje za novega bana celotne Slavonije.[315]

S to potezo se je ostareli Sigismund nedvoumno odvrnil od Celjskih in obšel oblastne pretenzije grofa Friderika, po očetovi smrti logičnega – a nikakor ne samoumevnega – naslednika na banskem položaju. Nenavadno kruto, brezobzirno maščevanje Talovcem, ki je sicer lahko sledilo šele nekaj let pozneje v zelo drugačnih okoliščinah, jasno priča, da Celjani tega ponižanja niso bili pripravljeni pustiti nekaznovanega. Toda v širši politični perspektivi Sigismundove odločitve ni težko razumeti. V nasprotju s tastom Hermanom, s katerim so ga povezovala desetletja tesnega sodelovanja, njegovemu sinu ni dolgoval ničesar. Na banskem položaju se kljub neprimerno večjemu osebnemu ugledu in diplomatskim spretnostim ni posebej izkazal že pokojni Herman, še

313 HOENSCH 1997, str. 331–343; FUDGE 2002, št. 130, str. 244–246.
314 FEJÉR 1843, št. LXXX, [1430]; KLAIĆ 1901, str. 125–126; PÁLOSFALVI 2018, str. 18–25; BAK 2019, str. 426–455.

315 KLAIĆ 1901, str. 129–130; PÁLOSFALVI 2000, str. 48; LOVRENOVIĆ 2006, str. 253–257; PÁLOSFALVI 2010, str. 184–185; DUGAČKI, REGAN 2018, str. 139–142.

manj pa je bilo to pričakovati od Friderika, neizbrisno kompromitiranega zaradi škandalozne usode njegove frankopanske soproge. Drugo alternativo je seveda ponujal Hermanov vnuk Ulrik, toda po letih pritožb nad nepriljubljeno celjsko upravo Sigismund ni bil pripravljen tvegati morebitne ponovitve podobno viharnega banskega mandata osovraženih »Nemcev«.[316] Med stopnjevanjem osmanskih pritiskov na meje Ogrskega kraljestva je ob sebi potreboval sposobne organizatorje obmejne obrambe. Talovci so se ne le dokazali dorasli tej težavni nalogi, temveč so kot domačemu prebivalstvu neprimerno sprejemljivejši kandidati obetali učinkovitejše, manj konfliktno izvajanje banskih opolnomočij. Politična stabilnost Slavonije je bila navsezadnje nujni pogoj za uspešen odpor pred osmansko nevarnostjo, tisti trenutek nedvomno najtežavnejši izziv ogrskega vladarja.

Moč Talovcev je na videz nezadržno narasla v naslednjem letu, ko je Matko po Sigismundovem nalogu strl odpor Frankopanov v tekmi za dediščino pokojnega cetinskega kneza Ivana Nelipića s središčem v Klisu in Sinju. Za nagrado je prejel bansko oblast nad Dalmacijo in Hrvaško, severinska banovina pa je pripadla njegovemu bratu Franku. Talovci so odtlej nadzirali neprekinjeni pas obmejnih gospostev od Jadranskega morja do Vlaške s skoraj 50 gradovi, med njimi vrsto ključnih strateških postojank. Po Sigismundovi smrti so odločno podprli tudi novega ogrskega kralja Albrehta Habsburškega, ki jim je potrdil vse dotedanje časti in posesti. Celjskim zato ni preostalo drugega, kot da se do primernejšega trenutka izogibajo odločilnemu spopadu s premočnimi tekmeci, čeprav so si prizadevali spodkopati njihov ugled z bolj ali manj prikritimi političnimi manevri.[317]

316 Prim. MATIĆ 2020a.
317 Prim. TKALČIĆ 1894, št. 69, 1433 december 22., Basel; št. 70, 1434 marec 16., Basel; št. 117, 1438 april 16., Székesfehérvár; PÁLOSFALVI 2000, str. 47–48; LOVRENOVIĆ 2006, str. 262–263; PÁLOSFALVI 2010, str. 186; DUGAČKI, REGAN 2018, str. 142–144, 147.

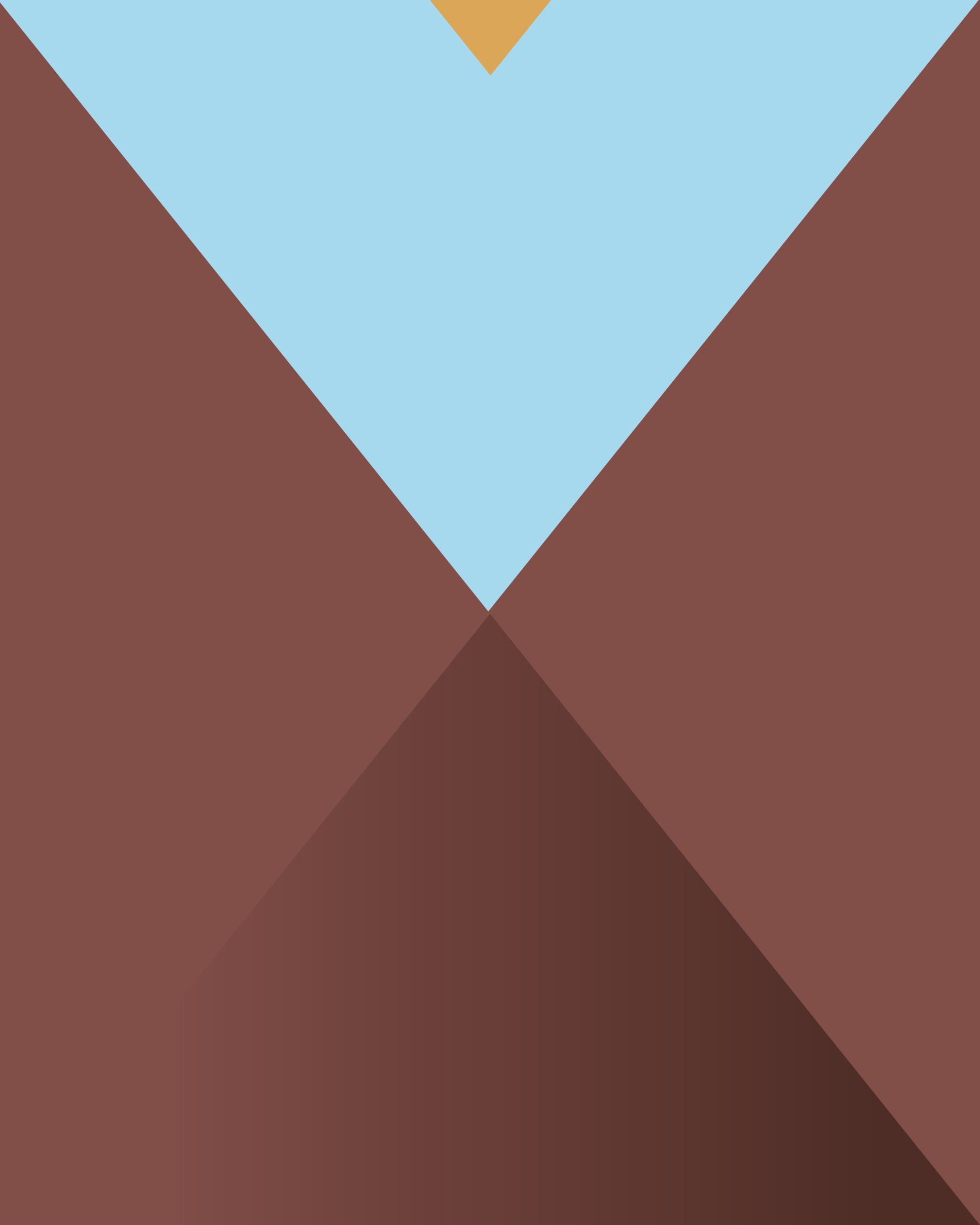

Ozemeljski spori in fajde v času Hermana II.

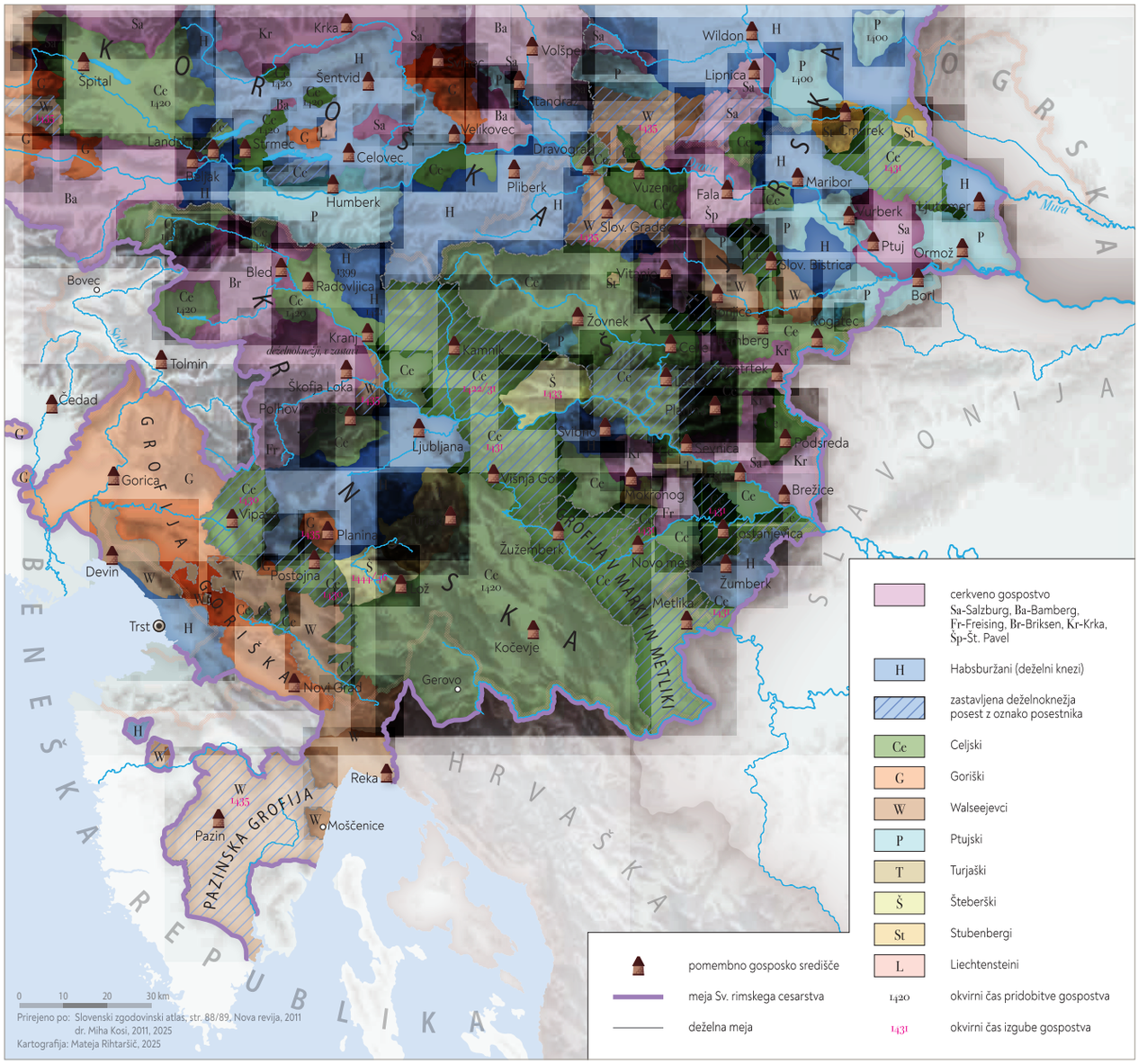

Prirejeno po: Slovenski zgodovinski atlas, str. 88/89, Nova revija, 2011
dr. Miha Kosi, 2011, 2025
Kartografija: Mateja Rihtaršič, 2025

Posesti grofov Celjskih okrog leta 1425

◆

◆
26. Šentpavelski samostan na Valvasorjevi upodobitvi iz poznega 17. stoletja
| REPRODUCIRANO PO: VALVASOR 1688, STR. 166

Celjska ekspanzionistična politika se v zgodnjem 15. stoletju kljub novemu težišču na Ogrskem oziroma Hrvaškem nikakor ni odpovedovala ozemeljskim ambicijam na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem. V bližnji soseščini ni manjkalo vabljivih tarč, na račun katerih bi se grofje lahko okoristili z drznimi akcijami – denimo obsežne posesti vojaško šibkih cerkvenih gospostev, kot sta bila šentpavelski samostan[318] ali bamberška škofija, medtem ko sta bila od celjske oborožene moči odvisna tudi krška škofija in oglejski patriarhat.[319] V primerjavi s številnimi drugimi, celo daleč šibkejšimi plemiškimi rodbinami se je Herman II. nenavadno dosledno izogibal instrumentu vojaške moči za krepitev družinskega ozemlja in vpliva. A v ustreznih okoliščinah je bil za podreditev nasprotnikov pripravljen poseči tudi po orožju – še večkrat pa se je vpletel v lokalne fajde bodisi posredno, prek svojih vazalov ali oskrbnikov, bodisi kot končni razsodnik.

Zanimiv primer več desetletij trajajočih napetosti v slovenskem prostoru so spopadi s šentpavelskim samostanom, ki je večkrat postal žrtev nasilja. Že leta 1375 je tedanji opat Konrad poleg drugih sovražnikov samostana ali kar Cerkve na splošno omenjal tudi Hermana I. Celjskega.[320] A v naboru vseh drugih pretendentov za šentpavelske posesti in prihodke Celjski vsaj v tistem času niti niso pomenili najnevarnejše grožnje. Proti koncu 14. stoletja se je samostan znašel v hudem sporu z Rabštajnskimi. Nesoglasja so privedla tudi do prelivanja krvi, njihovo rešitev pa so zaupali razsodbi Hermana II., ki je to nalogo opravil septembra 1399 ter februarja naslednje leto.[321]

Še večjo škodo je šentpavelski samostan utrpel v prihodnjih desetletjih, nazadnje celo med sklepnim delom celjsko-habsburškega spopada. Spopade, ki so zajeli skoraj

318 Prim. SCHROLL 1865.
319 Konec leta 1404 je oglejski patriarh Hermanu Celjskemu podelil trajni mandat zaščitnika samostana v Gornjem Gradu in ga hkrati pooblastil, naj pod njegovo oblast ponovno povrne izgubljene oglejske posesti. CKSL, 1404 december 13., Fažana (A, B).

320 SCHROLL 1876, št. 274, 1375 maj 15., Avignon.
321 AT-OeStA, HHStA, AUR 17288, 1398 oktober 16., Dunaj; 17300, 1398 november 13., Pliberk; 17321, 1398 december 17., Šentvid na Koroškem; 17484, 1399 september 4., Celje; SCHROLL 1876, št. 322, 1399 september 4., Celje; št. 323, 1400 februar 4., Celje; OMAN 2022, str. 268; prim. SCHROLL 1865, str. 303, op. 5.

celotno Pohorje in Labotsko dolino, poleg listinskega gradiva podrobneje – a z ne povsem jasno kronologijo – opisujeta samostanski *archivium*[322] in v zgodnjem 17. stoletju zbrano analistično delo opata Hieronima Marchstallerja.[323] Natančnejši pregled teh virov razkriva, kako hitro so se lahko nerazrešeni pravni spori stopnjevali v fajdo s hudimi finančnimi posledicami. Sovražnosti so se praviloma začele z ustrahovanjem in zajemanjem podložnikov na nasprotnikovih posestih ter uničevanjem njihovega premoženja. Takšni vpadi so povzročili veliko škode nezaščitenemu civilnemu prebivalstvu, ki je zaradi plenjenja in požiganja nemalokrat izgubilo svoje domove, živino oziroma bolj ali manj vse imetje. Dokler je pustošenje ostajalo omejeno na neznaten lokalni prostor, morda zgolj nekaj vasi ali zaselkov, ga je še bilo mogoče dojemati kot legitimno sredstvo pritiska v fajdnem sporu. Kakor hitro pa so se sovražnosti prelile na širše ozemlje, porušile javni red in mir ter ohromile gospodarske tokove, so bile deželne oblasti prisiljene veliko odločneje poseči v dogajanje.

Natanko to se je zgodilo leta 1406, ko je Oto Pergauer[324] s svojimi pristaši opustošil šentpavelske posesti v Dravski dolini pod Pohorjem. Šentpavelski *archivium* Pergauerja anahronistično označuje za celjskega oskrbnika gradu Muta, ki pa je bil tedaj še v lasti bamberške škofije in ne Celjskih – čeprav se je nedvomno znašel na seznamu pomembnih zemljiških posesti, ki so si jih želeli prisvojiti, kot jim je dve desetletji pozneje nazadnje tudi uspelo po fajdi z bamberškim škofom.[325] Toda iz podrobnejšega pretresa primarnih virov ni videti, da bi bil Pergauer v času svojega spopada s Šentpavlom celjski vazal oziroma še manj, da bi odkrito deloval v skladu z navodili grofa Hermana II., ki je pozneje v sporu nastopil kot načelno nepristranski razsodnik skupaj z avstrijskim vojvodo Ernestom Železnim. Bolj verjetno se zdi, da so bili razlogi za Pergauerjevo fajdo zasebne narave, morda povezani z njegovim vročekrvnim značajem, kot dajejo slutiti dogodki dve leti poprej, ko je dal vojvoda Leopold IV. zapreti njegovega svaka Hansa Bistriškega.[326] Čeprav Pergauer sam ni bil vpleten v incident, ki je Hansa stal prostosti, se je vojvoda očitno bal njegovega maščevanja. Vsaj tako lahko razumemo sporazum iz julija 1404, s katerim se je Pergauer odpovedal sovražnostim do vojvode in se zavezal terjati pravico zgolj po sodni poti.[327]

Bojazen očitno ni bila popolnoma odveč, saj je Pergauer leta 1406 udaril po šentpavelskih ozemljih. Kot je zapisano v samostanskih analih in je pozneje v svoji pritožbi vojvodi Ernestu Železnemu poročal opat, so Pergauerjevi možje zasedli posesti na Fali, tamkajšnja urbar in klavže na Dravi ter urad na Sv. Lovrencu skupaj s cerkvijo, trgom in okolico. To imetje si je opat povrnil šele s silo, ko je v protinapad poslal svoje vojake. Celotno škodo je ocenil na več kot 2000 *lb* pfenigov. Na Fali je Pergauer požgal devet kmetij, opustošil in požgal urad v Rušah, sosednjo Bezeno ter še dve bližnji vasi. Tam je zaplenil živino, ki jo je moral opat spet odkupiti, a si jo je nato Pergauer zvijačno še enkrat prisvojil in prodal drugemu kupcu, tako da je samostan utrpel za več kot 1000 *lb* pfenigov škode. Med drugim je Pergauer ujel štiri samostanske hlapce, skupno oškodovane za preko 100 *lb* pfenigov, na posestih v Fali pa so izgube presegale 1000 *lb*. Napadalci naj bi se sistematično znašali tudi nad samostanskimi podložniki; mnoge so odvedli v ujetništvo, drugim jemali njihove otroke in jih nato vračali staršem proti visoki odkupnini.[328]

Šentpavelski opat ni bil zmožen zajeziti Pergauerjevega vdora, čeprav je za sold najemnikov, ki jih je zaposlil za obrambo, po lastnih trditvah porabil kar 2000 *fl*. Naposled se je na njegove prošnje za pomoč odzval vojvoda Ernest in sklical deželno plemstvo pod poveljstvom glavarja Rajnprehta II. Walseejskega, naj zaščiti samostansko ozemlje. Walseejski je končno zbral spoštovanja vredne najemniške sile, po sicer precej nezanesljivem poročanju šentpavelskih analov menda celo okoli 2000 mož, ki so premagale Pergauerjeve čete in šentpavelskim podložnikom vrnile izropano imetje. Aprila 1407 je bil bojeviti oskrbnik prisiljen priznati poraz. Vojvodo Ernesta in Hermana Celjskega je zaprosil, naj razsodita v njegovem sporu z Walseejskimi in šentpavelskim opatom.[329] Ernest in Herman sta nalogo nemudoma opravila. Obema vpletenima stranema sta ukazala, naj se spravita ter izpustita ujetnike. Med njimi se je znašel tudi Pergauer, ki mu je mirovni sporazum nalagal dolžnost, da po izpustitvi iz zapora Walseejskim služi z dvema kopjema – torej težko oborožena konjenikoma s podpornim spremstvom – ter štirimi strelci, medtem ko je moral opat Pergauerju in njegovim povrniti storjeno škodo s plačilom 40 *lb* pfenigov.[330]

322 ANKERSHOFEN 1856, str. 20–37; MLINAR 2005, št. 26, str. 253–254.

323 *De fundatione rerum, statu, prospero, adverso, vita et morte fundatorum, benefactorum et abbatum et monachorum monasterii Sancti Pauli Vallis Lavantinae.* Marchstallerjev prikaz dogodkov je vsebinsko dragocen, a zelo zgoščen in ga je treba uporabljati s previdnostjo, saj celjsko-šentpavelski spopad obravnava v isti sapi s prestopki Hansa Schrampfa in fajdo Sigmunda Weisspriacha, med katerimi sicer ni neposredne povezave. SCHROLL 1876, št. 407, 1432 september 4., Šentpavel, op. 1.

324 Prim. ENGEL 1996a, str. 357.

325 Prim. PIRCHEGGER 1962, str. 166; STOPAR 1993a, str. 59–61.

326 Z gradu Feistritz pri Ilzu na vzhodnem Štajerskem nedaleč od Fürstenfelda. NASCHENWENG 2020, g. Feistritz I.

327 LICHNOWSKY 1841, št. 635, 1404 julij 21., Gradec.

328 ANKERSHOFEN 1856, str. 20–37; SCHROLL 1876, št. 353, 1407 april 23., s. l. Šentpavelski anali vrhunec sovražnosti in posredovanje štajerske deželne vojske postavljajo v leto 1408, vendar listinsko gradivo potrjuje, da jih je treba umestiti približno dve leti poprej. Spopadi so se namreč do začetka leta 1407 že končali s Pergauerjevim porazom, temu pa je aprila sledila tožba pred sodiščem Ernesta Železnega in Hermana II. Celjskega.

329 LICHNOWSKY 1841, št. 870, 1407 april 19., s. l.; št. 873, 1407 april 22., s. l.

330 AT-StLA, Urk. 4302b, 1407 april 22., Gradec; OÖLA, št. 778, 1407 april 22., s. l.; SCHROLL 1876, št. 352, 1407 april 23., Gradec; ANKERSHOFEN 1856, str. 22; MLINAR 2005, št. 26, str. 253; prim. HÄRTEL 1973, str. 292.

Novembra 1408 se je Pergauer po prejemu plačila pisno odpovedal nadaljnjim zahtevam do šentpavelskega opata, ki pa ni imel posebnega razloga za zmagoslavje.[331] Po opustošenju med fajdo ga je namreč doletel še nepričakovan stranski učinek vojaške »pomoči«. Ker je zamujal s plačilom 240 *fl*, dolžnih walseejskim vojakom za osvoboditev Fale in bližnjih klavž, so ga najemniki izsiljevali, se zadrževali na samostanskih posestih in mu jih niso hoteli predati, vse dokler jih opat ni popolnoma izplačal. To je lahko storil le s skrajnimi napori in zbiranjem dohodkov z vseh samostanskih posesti, zato je moral prositi vojvodo, naj mu pomaga plačati škodo, da samostan ne bo povsem obubožal.[332] A miru še nekaj časa ni bilo niti na Muti, od koder so Pergauerjevi možje napadali okoliške nasprotnike. Med njimi so se znašli tudi podložniki Bernarda Ptujskega, ki je zato leta 1409 napravil konec roparskemu divjanju, zavzel Muto in jo po izplačilu odškodnine vrnil bamberški škofiji.[333]

Januarja 1416 je moral Ernest Železni ponovno posredovati v korist šentpavelskega samostana, ko mu je fajdo napovedal Hans Schrampf (oziroma Schrumpf), oskrbnik Rajnprehta Walseejskega na Marenbergu, in sicer zaradi spora o odvetništvu na Remšniku ter pripadajočih posestih v nižini.[334] Še enkrat se je pokazalo, kako ranljive so samostanske posesti na pritisk sovražnih sosedov, pa tudi, kako počasi je roka pravice dosegla tiste, ki so segli po orožju. Čeprav je nadvojvoda Ernest oskrbniku Schrampfu prepovedal ogrožati samostanske podložnike, do poravnave vseeno še dolgo ni prišlo. Štajerski glavar Rudolf Liechtensteinski je skoraj natanko leto dni pozneje poročal, da je zaradi spora obe strani že trikrat pozval na pogovore. Opat se je vabilu odzval, Schrampf pa ne, zato so razsodniki sklenili, da je kriv neposlušnosti in ga je treba kaznovati.[335] Aprila je vojvoda končno izdal razsodbo, ki jo lahko kot vzorčni primer podrobneje predstavimo. Šentpavelski opat je s pismi dokazal, da je Schrampf upravičen le do odvetniške pravice z 20 *m* srebra ali 34 *lb* pfenigov letnega davka, od katerega je samostanu pripadalo 10 *m* srebra oziroma 17 *lb* pfenigov. S tem so bile Schrampfove zahteve po višjih dohodkih zavrnjene. Predmet spora je bilo tudi sodišče, kjer pa je imel odvetnik omejene pristojnosti, in sicer v primerih uboja, vloma, napada, cestnega ropa in povzročitve telesnih poškodb zgolj za izrekanje kazni do višine 60 *m* pfenigov; o vsem ostalem je moral odločati opatov sodnik, ne da bi se Schrampf smel vmešavati v njegovo delo. Opat se je tudi pritožil, da je Schrampf njegove podložnike na Remšniku v preteklosti oškodoval na različne načine, jih zapiral, jemal njihovo premoženje in posesti tudi v višini več kot 400 *lb* pfenigov, še vedno pa ni poplačal niti zahtevkov in prihodkov v višini 42 *lb* pfenigov. O slednjem se je vojvoda nameraval izreči pozneje, vendar je razsodil, da mora Schrampf izpustiti iz ječe oziroma oprostiti drugih obveznosti vse samostanske podložnike, ne da bi jih izsiljeval za denar, prav tako pa nikogar ne sme terjati za kakršno koli drugo povračilo. Kdor bi sodbo prekršil, bi moral vojvodi plačati visoko globo 1000 *fl*.[336]

Čeprav so vojvodovi sklepi zavarovali interese šentpavelskega samostana, so sporne posesti ob Dravi v kratkem spet postale povod za nova nesoglasja. Kot kaže osnutek pogodbe, je Rajnpreht Walseejski med leti 1417–1419 razmišljal, da bi predal grad Marenberg pri Radljah z urbarjem in vsem pripadajočim šentpavelskemu opatu proti letnemu plačilu 140 *lb* pfenigov.[337] Do oktobra 1419 je šentpavelski opat omenjeno posest dejansko prevzel v skrbništvo,[338] vendar je neizpolnjevanje obojestranskih obveznosti sčasoma privedlo do novih težav. Decembra 1427 je Rajnpreht IV. Walseejski, ki je imel Marenberg tedaj za eno leto v zastavi, pisal vojvodi Frideriku IV., naj razsodi v sporu med njegovim marenberškim oskrbnikom in šentpavelskim samostanom glede nadzora sodišča in odvetništva na Remšniku, plačila različnih dajatev in drugih zahtev.[339] Približno mesec dni pozneje je Friderik izdal odločbo, s katero je pri vprašanju sodišča in odvetništva razsodil v opatovo korist ter glede na obojestranske denarne terjatve Walseejskemu naložil izplačilo preostanka še nepovrnjenih dolgov. Glede opatovih pritožb, da sta Walseejski in njegov oskrbnik na Marenbergu napadala, zapirala in izsiljevala njegove podložnike, se niti ni želel opredeliti, pač pa je morebitnim kršiteljem razsodbe zagrozil s kaznijo 3000 *fl*.[340]

331 SCHROLL 1876, št. 358, 1408 november 27., s. l.
332 SCHROLL 1876, št. 353, 1407 april 23., s. l.
333 PIRCHEGGER 1962, str. 166.
334 SCHROLL 1876, št. 368, 1416 januar 23., Hall; prim. SCHROLL 1865, str. 302, 308, 313, 316; PIRCHEGGER 1962, str. 164–165.
335 SCHROLL 1876, št. 369, 1417 januar 20., Gradec.
336 SCHROLL 1876, št. 370, 1417 april 28., Dunajsko Novo mesto; prim. OMAN 2022, str. 272.
337 SCHROLL 1876, št. 372, ok. 1418, s. l.; prim. STOPAR 1993a, str. 52–57.
338 SCHROLL 1876, št. 373, 1419 oktober 5., Šentpavel.
339 SCHROLL 1876, št. 397, 1427 december 16., Dunajsko Novo mesto.
340 ÖÖLA, št. 989 in 990, oboje 1428 januar 9., Dunajsko Novo mesto; CHMEL 1837a, št. I, 1428 januar 7., s. l.; SCHROLL 1876, št. 398, 1428 januar 9., Dunajsko Novo mesto.

Spopad z bamberško škofijo in obleganje Beljaka

◆
27. Bamberška stolnica
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

Če zanemarimo Hermanovo razsodniško vlogo v letu 1407, se Celjski v tem času še niso resneje vpletali v nemirno dogajanje na šentpavelskih posestih. Ostri spori med vse huje ogroženim samostanom in ambicioznimi sosedi vendarle zgovorno pričajo o napetem ozračju plemiških razprtij, ki so se zlahka stopnjevale v resnejše oborožene obračune še med pripadniki razmeroma anonimnih lokalnih rodbin. Oboroženemu tekmovanju za oblast in zemljo se niso mogli izogniti niti mogočni grofje, celo do uporabe vojaške moči načelno zadržani Herman II. ne, ko se je v dvajsetih letih 15. stoletja odločil obračunati z bamberško škofijo.

V ozadju tega spopada lahko prepoznamo različne dejavnike. Že marca 1415 med koncilom v Konstanci je kralj Sigismund grofu Hermanu ukazal ščititi posesti bamberške škofije na Štajerskem in Koroškem.[341] Takšno opolnomočje je ambicioznega posvetnega plemiča naravnost vabilo, da se poskusi na račun škofije okoristiti z njenimi posestmi ali se vsaj vpletati v njihovo upravljanje. Dedovanje obsežne zapuščine grofov Ortenburških je za Celjske pomenilo še dodatno spodbudo, da se močneje utrdijo na Koroškem, pravkar pripojeno ortenburško ozemlje vgradijo v okvire nastajajoče neodvisne politične tvorbe oziroma lastne kneževine ter ga po možnosti še zaokrožijo s prisvajanjem novih posesti v soseščini. Ob tem je šlo vsaj posredno tudi za merjenje moči s habsburškim nadvojvodo Ernestom Železnim, ki je skušal v zadnjih letih svojega življenja preprečiti ali vsaj zavreti celjsko osamosvajanje in končno povzdig v državne kneze.[342]

Ne glede na morebitne Hermanove ozemeljske ambicije na Koroškem je treba povod za njegov spopad z bamber-

341 BÖHMER 1896, št. 1488, 1415 marec 15., Konstanca; št. 1514a, 1415 s. d., Konstanca.
342 Prim. FRESACHER 1966, str. 42; MAYER 1999.

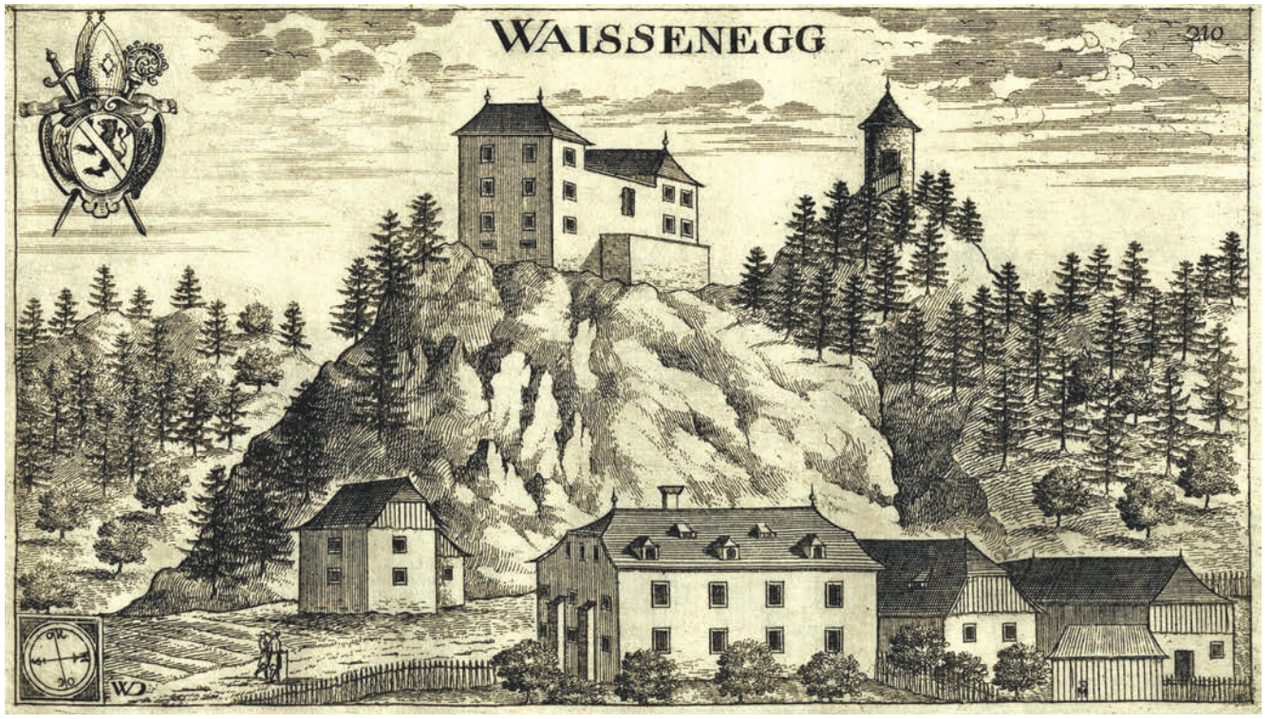

◆
28. Grad Vivšnik (Weissenegg) na Valvasorjevem bakrorezu
| REPRODUCIRANO PO:
VALVASOR 1688, ŠT. 210

ško škofijo očitno iskati v dolgotrajnih nesoglasjih glede sodnih pristojnosti. Bamberško mesto Volšperk (Wolfsberg) in trg Grebinj (Griffen) sta namreč vsaj teoretično sodila pod jurisdikcijo deželskih sodišč celjskih gospostev Hartneidstein v Labotski dolini in Vivšnik (Weissenegg) v Podjuni, ki pa jo je škofija vztrajno zavračala, podobno kot pristojnosti celjskega sodišča na Vajškri (Landskron) nad škofijskim mestom Beljak.[343] V posebej ranljivem trenutku tik po Ernestovi smrti junija 1424, ko njegov komaj devetletni sin Friderik V. še ni bil sposoben samostojno prevzeti vojvodske oblasti na Koroškem, se je Hermanu Celjskemu ponudila priložnost, da bamberškega škofa z orožjem prisili k ugodnemu sporazumu. O celjskih vojaških pripravah žal nimamo oprijemljivih podatkov, a je iz poznejšega dogajanja razvidno, da je Herman proti koncu leta 1424 nanovačil močne, dobro opremljene sile za bliskoviti udar na bamberške posesti v Labotski dolini.[344] K odločitvi za drzno ofenzivo na vrhuncu zime so verjetno precej bolj kot vojaški dejavniki pripomogli pragmatični politični razlogi – v prvi vrsti nezmožnost mladoletnega Ernestovega sina Friderika V. oziroma njegovega skrbnika Friderika IV. Tirolskega, da preprečita oboroženi spopad velikih razsežnosti na deželnih tleh, dokler jima še ni uspelo utrditi vojvodske uprave.

Celjske čete so 20. decembra 1424 najprej poskusile z nenadnim naskokom zavzeti Volšperk, vendar je napad spodletel. Potem ko so dalj časa, vsaj dva tedna, pustošile po okolici, so se usmerile dalje na zahod. Kot opisuje kratko poročilo iz koledarja beljaške cerkve sv. Jakoba, je Herman Celjski s svojimi silami 17. januarja okoli tretje ure popoldne prispel pred Beljak in obkolil mesto z »veliko vojsko«, opremljeno z bombardami, loki oziroma samostreli in različnimi oblegovalnimi napravami.[345] V nasprotju z Volšperkom, ki ga je celjska vojska nemara poskusila zasesti kar »iz stremena«, si je Herman namenil podrediti osrednje urbano vozlišče Koroške z bolj premišljenim načrtom. Vsega dve ali največ tri ure pred mrakom za takojšen naskok na mestna vrata oziroma obzidje ni preostalo dovolj časa, zato se je pravo obleganje začelo šele naslednjega dne. Ali je k tako poznemu prihodu pred Beljak pripomoglo slabo vreme oziroma zasnežene poti, lahko zgolj ugibamo. Po drugi strani ne kaže, da bi se Hermanu pretirano mudilo z napadom. Od spopada za Volšperk je minilo že skoraj mesec dni, torej vsekakor dovolj, da bi celo v neugodnih zimskih razmerah razmeroma velika, zaradi oblegovalnih naprav in topništva okorna srednjeveška vojska že znatno prej dosegla približno 90 kilometrov oddaljeni Beljak, če bi bilo potrebno. Navsezadnje je bil osrednji cilj plemiške fajde spodkopati gospodarsko moč nasprotnika z

343 SI AS 1063/4695, 1425 marec 17., s. l.; CKSL, 1425 marec 17., s. l.; MLINAR 2005, str. 61; DOMENIG 2006, str. 81–82.
344 Prim. FRÄSS-EHRFELD 1984, str. 580.
345 WIESSNER 1972, št. 64, 1425 januar 17.–20., s. l. Poročilo o obleganju na kratko povzema tudi FRESACHER 1966, str. 42–43.

izčrpavanjem posesti, to pa so Celjski zlahka dosegli že tako, da so čim dlje pustošili po bamberškem ozemlju ter prekinili prometne in trgovske povezave.

Zavzetje utrjenega mesta v poznem srednjem veku ni bilo preprosta naloga. Beljak je bil obzidan že vsaj leta 1233, čeprav je veliki potres leta 1348, ki je močno prizadel mestno naselbino, porušil tudi utrdbe. Obzidja kljub finančni pomoči bamberškega škofa niso obnovili niti do leta 1380. Kljub temu se zdi, da so njegovo gradnjo v osemdesetih letih 14. stoletja uspešno zaključili, saj se v naslednjih desetletjih obsežnejša utrdbena dela ne omenjajo več. Vsekakor je bilo obzidje v času Hermanovega napada dovolj trdno, da mesta ni bilo mogoče zavzeti zgolj s frontalnim naskokom – čeprav arheološke raziskave dokazujejo, da je bilo zidovje celo na talnem nivoju debelo le okrog 80 cm, zato ne bi zmoglo vzdržati obstreljevanja s težkim topništvom.[346] Obliko beljaških fortifikacij v času Hermanovega napada lahko vsaj približno ocenimo na podlagi pisnih virov in poznejših načrtov, saj se velikost mestne naselbine vse do 19. stoletja ni bistveno spreminjala. Jasno je, da predmestja niso bila posebej zaščitena, obzidje pa je obdajalo celotno mestno jedro. Zidovi so bili na severu, vzdolž rečnega brega, zaradi dobre naravne zaščite razmeroma šibki. Precej močneje utrjeni sta bili južna in zahodna stranica, in sicer s suhim jarkom ter dvojnim pasom obzidja s stolpi. Dobro zavarovan je bil tudi leseni most čez Dravo, vključno z izpostavljenim mostiščem na severnem bregu.[347]

Kakšne sile so januarja 1425 branile Beljak, je vprašanje, na katerega ne moremo zanesljivo odgovoriti. Nesporno je, da je bila obramba mesta za bamberškega škofa pomembna naloga, vendar ne vemo, ali je tedaj vzdrževal večje najemniške enote. Ker pisec poročila o branilcih govori le kot o Beljačanih, se zdi verjetnejša hipoteza, da je v tem primeru glavno breme bojevanja padlo na domačine. Poleg milice, sestavljene iz oboroženih meščanov, je bilo to še nižje plemstvo na lokalnih bamberških fevdih z lastnim oboroženim spremstvom.[348] Celjski vdor je za mestno prebivalstvo predstavljal veliko nevarnost, saj bi jih osvajalci v primeru zmage najverjetneje izsiljevali vsaj za denarne dajatve, če jih že ne bi doletelo ropanje in zajemanje ujetnikov za odkupnino. Da so tudi navadni meščani pokazali veliko zavzetost za obrambo, navsezadnje dokazujejo odzivi duhovščine in civilnega prebivalstva med stopnjevanjem bojev v naslednjih dneh oziroma nočeh.

Celjska vojska je s seboj pripeljala dovolj oblegovalnih naprav, da je lahko izbirala med več naprednejšimi metodami napada na utrjene položaje. Herman je sprva nameraval predreti obzidje s pokritim hodnikom, ki pa so ga branilci uničili z lastnimi bombardami, puščicami, kamenjem in zažigalnimi izstrelki.[349] Da je bilo v mestu tedaj vsaj nekaj kosov topniške oborožitve, nakazuje popis grajske orožarne v Beljaku iz leta 1429, kjer se omenjajo ena večja bronasta ter dve manjši železni bombardi in štirje bronasti ter trije železni poljski topiči oziroma tarasnice, poleg tega pa še precejšnja količina smodnika in svinčenih krogel.[350]

Po trditvah pisca poročila so Hermanovi možje v tej akciji utrpeli znatne izgube ter se z bojišča umaknili v neredu. Kljub pristranskosti vira trditev zveni verjetno, saj naslednjega dne Celjski niso poskušali z vnovičnim napadom.[351] Do obnovitve sovražnosti je prišlo šele ponoči 20. januarja. Herman se je tokrat odločil za nenadni napad okrog polnoči, ki pa je bil precej bolje pripravljen kot naskok dva dni poprej. Pred lončarsko četrtjo, v okolici današnjega trga Hansa Gasserja, so njegovi vojaki s silovitim hrupom in oblegovalnimi napravami zmedli presenečene branilce. Napravili so

◆
29. Župnijska cerkev sv. Jakoba v Beljaku
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

346 FRESACHER 1966, str. 30–31; prim. NEUMANN 1987, zlasti str. 68–69.
347 NEUMANN 1987, str. 42–54.
348 Prim. FRESACHER 1966, str. 43–50.

349 *... cum bombardis, sagittis, lapidibus et sulphuribus eorum machinam et propugnaculum, (quo) in vulgari vero dicitur chachzen, conbusserunt et omnino ruperunt ...* WIESSNER 1972, št. 64, 1425 januar 17.–20., s. l.
350 NEUMANN 1987, str. 78.
351 WIESSNER 1972, št. 64, 1425 januar 17.–20., s. l.

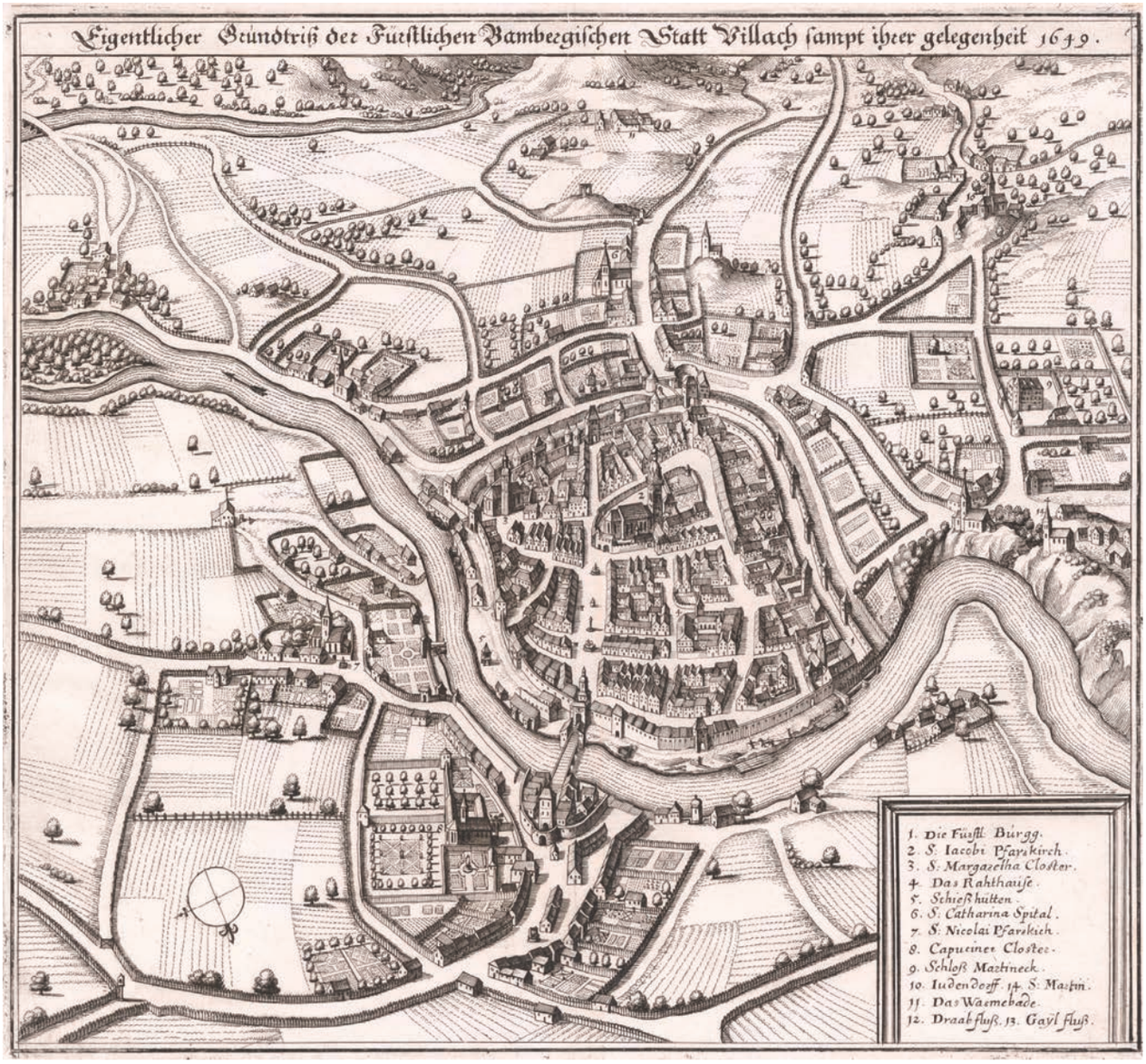

◆
30. Beljak sredi 17. stoletja
| REPRODUCIRANO PO:
ZEILLER, MERIAN 1649, STR. 98

tudi lesen splav, nanj nakopičili slamo in žveplo, ga zanetili ter spustili po Dravi, da bi s požigom mosta sovražnikom preprečili izhod iz mesta. Načrt se jim je ponesrečil, saj so Beljačani še pravočasno spregledali nevarnost, ogenj pa so pogasili duhovniki in ženske. A netenje požara je bilo navsezadnje le diverzija – Herman je namreč glavnino udara usmeril na del obzidja drugod ob reki, in sicer v bližini nekega mlina. Tam je napadalcem uspelo prebiti zidovje, vendar so jih Beljačani odbili, še preden jim je uspelo vdreti v mesto.[352]

To je bilo v kontekstu omejenega vojskovanja dovolj, da se je Herman odpovedal nadaljevanju obleganja. Kakor hitro je postalo jasno, da mesta ne bo mogoče zavzeti brez veliko resnejših naporov in z večjimi žrtvami, se je grof raje umaknil. Izkupiček vojnega pohoda, ki je poleg plenjenja podeželja vključeval naskok na večjo urbano naselbino in celo sistematično, čeprav kratkotrajno obleganje utrjenega mesta, je torej ostal zelo skromen. Kljub uspešni obrambi Volšperka in Beljaka bamberška škofija po koncu bojev že zaradi velike škode na opustošenih posestih ni mogla razglasiti zmage. Po drugi strani razloga za slavje ni imel niti Herman. Njegova demonstracija vojaške moči gotovo ni ostala neopažena, toda zaradi očitnih neuspehov na obeh ključnih bojiščih fajda Celjskim ni prinesla vidnejše prednosti – še toliko manj, ker je bamberške interese z odločnejšim posredovanjem zavaroval

352 Prav tam.

vojvoda Friderik IV. Kot v veliki večini podobnih spopadov sta se tudi v tem primeru sprti strani na koncu poravnali po mirni poti. Februarja je po pogajanjih v Dunajskem Novem mestu bamberški škof Friderik privolil v menjavo gradu Muta s pripadajočo mitnico in trgom za celjska gradova Hartneidstein in Vivšnik.[353] Urejanje širših nesoglasij s Celjskimi, ki so poleg spopada z bamberško škofijo vključevala še manjše spore glede različnih zemljiških posesti in pravic, pa je Friderik IV. prepustil avstrijskemu vojvodi Albrehtu.[354]

Brez Friderikove podpore bi se fajda za bamberško škofijo verjetno končala manj ugodno. A kljub salomonski rešitvi, ki bi morala preprečiti nadaljnje celjske pretenzije proti Bambergu, se napetosti niso takoj popolnoma polegle. Herman Celjski se je pritožil, da so Beljačani plenili njegove kašče v mestu še po podpisu mirovnega sporazuma.[355] Po drugi strani je ostra zimska ofenziva na Koroško prizadejala veliko gospodarsko škodo, pri čemer celjske čete niso izbirale sredstev, niti ne posebej pazljivo ločevale med tarčami pustošenja. Zato je moral avstrijski vojvoda Albreht še leta 1430 posredovati pri končni pomiritvi med grofom Hermanom in vojvodo Friderikom IV., ki je celjski vojski očital, da ni opustošila zgolj bamberškega ozemlja, temveč tudi različne druge posesti, vključno z lastnino vojvodovih podložnikov.[356]

353 Hartneidstein je imel status deželnoknežjega fevda, h kateremu je spadal tudi grad Waldstein v Labotski dolini, ki pa ni bil vključen v menjavo z bamberško škofijo. Herman Celjski se je lastništvu Waldsteina odpovedal v korist Friderika IV. Tirolskega, a mu ga je vojvoda nato na njegovo prošnjo podelil v fevd. SI AS 1063/4693, 1425 februar 17., Dunajsko Novo mesto; 1063/4695, 1425 marec 17., s. l.; AT-OeStA, HHStA, AUR 1425 april 29., s. l.; CKSL, 1425 februar 17., Dunajsko Novo mesto; 1425 marec 17., s. l.; GÖTH 1858, št. 347, 1425 februar 18., Dunajsko Novo mesto; prim. PIRCHEGGER 1962, str. 166.

354 SI AS 1063/4694, 1425 februar 26., Dunaj; CKSL, 1425 februar 26., Dunaj; prim. NEUMANN 1979, str. 33–36.

355 FRESACHER 1966, str. 43.

356 AT-OeStA, HHStA, AUR 1430 februar 24., Dunaj; CHMEL 1837a, št. III, 1430 februar 24., Dunaj; LAMPEL 1923, št. 14523, 1430 februar 24., Dunaj; prim. GUBO 1889, str. 5.

Koncil v Konstanci in začetek husitskih vojn

◆
31. Herman II. Celjski – v resnici njegov sin Friderik II. – na turnirju v Konstanci | REPRODUCIRANO PO: RICHENTAL 1483, FOL. 86

V prvem desetletju 15. stoletja je moč grofov Celjskih tako narasla, da so jim tudi v širšem srednjeevropskem prostoru splošno priznavali položaj ene vodilnih plemiških rodbin. V takšni vlogi sta grof Herman II. in njegov sin Friderik II. samozavestno nastopila na koncilu v Konstanci.[357] Kot poroča Richentalova kronika, sta tja prišla 27. novembra 1414 z odličnim spremstvom 300 konjenikov in štirih vozov, istega dne kot avstrijski vojvoda Albreht in štirje odposlanci oglejskega patriarha. Udeležba na koncilu seveda ni bila vojaške narave, vendar je bila velikost oboroženih kontingentov posameznih udeležencev kljub temu dober pokazatelj njihove stvarne moči. Med člani celjskega spremstva je v virih poimensko navedenih 32 oseb[358] in poleg njih 12 oprod (*edel knecht*). Sprva so stanovali v Schmerlinovi hiši za cerkvijo sv. Štefana, nato pa so se preselili drugam in mesto prepustili še večji skupini bavarskega vojvode Ludvika s 450 konji, ki je v Konstanco prispela 17. januarja.[359]

Ker je Sigismund Luksemburški zamujal na koncil, je Hermanu Celjskemu precej logično, čeprav morda ne povsem vnaprej načrtovano, pripadla vloga kraljevega zastopnika. Tega sicer ne bi bilo mogoče razbrati iz pesnitve Thomasa Prischucha, ki v dolgi pripovedi o dogajanju v Konstanci grofa Celjskega zgolj omenja med kopico drugih uglednih velikašev, ne da bi mu prisojal kak prestižnejši položaj.[360] Toda tak vtis bi bil varljiv, saj je na seznamu ogrskega plemstva izrecno naveden na prvem mestu. Da to ni bilo zgolj naključje, temveč verodostojen znak njegovega mesta na Sigismundovem dvoru, se je pokazalo že na dan prihoda, ko so Hermana Celjskega po poročanju Jacopa Cerretanija nemudoma poklicali na avdienco pri papežu. Na srečanju so govorili o razlogih za kraljevo odsotnost, ki je zelo motila tako papeža in kardinale kot prav-

357 Prim. HOENSCH 1997, str. 173–221.
358 Andrej Rechnitzer, Nikolaj Marczali, svobodni gospodje Erazem Lihtenberški, Valter Safner, Andrej Žusemski, Burkhard z Ellerbacha in Ludvik Sachs, vitezi Konrad Griebinger, Rajnhart Schirmer, Viljem Rajhenburški, Konrad Scheldorf, Jakob Raunacher, Friderik Prežinski, Anton Värber, Hans Arbaistaler, Lutold Safner, Štefan Twall, Erazem Joner, Hans Schrabas, Nikolaj Herbersdorfer, Andrej Sachs, Jurij Ekenštajnski, Erazem Värber, Jakob Pflegosche, Herman Gruber, Pavel Ebner, Tomaž Prežinski, Vid Gaisrucker, Rütsch Herbersdorfer, Andrej Hohenberger, Hans Kumer, Hans Prantner. Prim. KOSI 2019, str. 24–25; BANFI 2023a, str. 295–296.

359 MLINAR 2005, št. 13, str. 206.
360 HÖFLER 1860, str. 376, v. 914.

zaprav vse udeležence koncila. Čeprav Herman ni govoril latinsko in je potreboval pomoč prevajalca, ga je papež obravnaval kot najtesnejšega Sigismundovega sodelavca oziroma celo namestnika. V tej vlogi je deloval približno mesec dni, vse do prihoda kralja Sigismunda in njegove žene Barbare, ki ju je 24. decembra na božični večer sprejel in spremil na slovesnem vkorakanju v mesto kot nosilec vladarskega jabolka. Tudi v naslednjih mesecih je kot Sigismundov zaupnik sodeloval pri številnih pomembnih pogajanjih, uradno sprejel bavarskega vojvodo Ludvika in skupino angleških odposlancev. Njegov sin Friderik je v koncilskem dogajanju večinoma ostajal ob strani, vse do znamenitega turnirja 20. marca 1415, na katerem je pred množico vrgel iz sedla in javno osramotil tirolskega vojvodo Friderika IV., sicer podpornika papeža Janeza XXIII.[361] Spektakularni dogodek se je v spomin javnosti še globlje vtisnil zato, ker ga je papež, preoblečen v hlapca, izkoristil za neopaženi pobeg iz Konstance, da bi se izognil razrešitvi s svojega položaja, Friderik IV. pa si je zaradi dejavne pomoči pri izvedbi tajnega načrta prislužil javno zgražanje, državni preklic in zaplembo posesti.[362]

Z udeležbo na koncilu so Celjski dobili priložnost iz prve roke spremljati dogodke, ki so prelomno zaznamovali politično podobo srednje Evrope.[363] Za njihovega zaščitnika Sigismunda je prinašala najusodnejše posledice obsodba Jana Husa, ki so ga – v nasprotju z danimi zagotovili – usmrtili julija 1415. To je le povečalo razkol na Češkem, kjer je husitsko gibanje zaradi koruptivnosti cerkvenega aparata uživalo močno podporo prebivalstva in tudi številnih plemiških rodbin, verska trenja pa so nazadnje privedla do dolgotrajnih oboroženih spopadov.[364] V husitskih vojnah, ki so globoko zaznamovale srednjo Evropo v dvajsetih in zgodnjih tridesetih letih 15. stoletja, je rodbina Celjskih odigrala le zelo obrobno vlogo. Kljub temu moramo dogodke na Češkem vsaj na kratko povzeti, saj so v smislu prenosa vojaških inovacij pomembno vplivali na avstrijski, ogrski in tudi slovenski prostor.

Ko je Sigismund na češkem prestolu nasledil avgusta 1419 umrlega brata Vaclava, je imel v kraljestvu z izjemo rodbine Rožmberških le malo močnih pristašev. Javno mnenje mu je bilo večinoma nenaklonjeno, zaradi vojaških operacij proti Osmanom pa je bila njegova pozornost tedaj usmerjena predvsem na Balkan.[365] Predstavniki češkega zbora so se s Sigismundom poskusili pogajati, da bi umirili verske napetosti in politična nesoglasja, vendar se na njihove zahteve ni odzval. Namesto diplomatskih prizadevanj se je namreč odločil husitsko opozicijo uničiti s silo. S papeževo podporo je poleti 1420 vdrl na Češko z močno križarsko vojsko, večinoma nanovačeno na Ogrskem in v nemških deželah, a z okrepitvami tudi iz številnih drugih, bolj oddaljenih delov Evrope. Toda ta pisana armada je 14. julija utrpela hud poraz na hribu Vítkov pred Prago in nato še polom v jesenski ofenzivi.[366] Spodletela križarska ofenziva je dosegla kvečjemu nasprotno od prvotnega cilja, saj je združila različne husitske frakcije ter mobilizirala tudi širše, manj radikalizirane sloje prebivalstva in plemstvo, ki je nasprotovalo Sigismundovi oblasti. Te heterogene sile so se pod poveljstvom husitskega vojskovodje Jana Žižke presenetljivo hitro preobrazile v izjemno učinkovito armado.

Čeprav je bilo že vnaprej jasno, da husiti ne morejo resno računati na morebitne zaveznike, so sprva vseeno še upali na pomoč iz tujine. Posebej zanimiva so njihova diplomatska prizadevanja julija 1420, ko so skušali prepričati beneškega doža, naj z vojsko vdre v Avstrijo.[367] Po predstavah husitov so bili namreč njihovi najgorečnejši sovražniki prav avstrijski vojvode. Če je verjeti bavarskemu kronistu Veitu Arnpecku, so husitski odposlanci posebej poudarjali izkušenost ter vojaške vrline štajerskih, koroških in kranjskih najemnikov – to naj bi bil očitno eden od pomembnih argumentov, s katerimi so želeli Beneško republiko prepričati o nujnosti vojaškega posredovanja.[368] Udar z zahoda v notranjeavstrijske dežele bi pomembno razbremenil pritisk na češke heretike, vendar Benetke za skupno ofenzivo niso pokazale zanimanja. V zadnjih letih so se namreč s kraljem Sigismundom že zapletle v ostre spopade in Ogrskemu kraljestvu iztrgale nadzor nad skoraj celotnim obalnim pasom Dalmacije, izgubljene po mirovni pogodbi iz Zadra leta 1358. V trenutku, ko je Beneška republika pravkar uspešno dosegla poglavitne strateške cilje, ji vpletanje v novo fronto na Češkem seveda ni ustrezalo, zato je husitom odtegnila zaslombo.[369]

Naslednje poletje so se nemški križarji ponovno prebili na Češko, a jih je neuspešno obleganje Žatca kmalu prisililo v umik. Sigismund je zato v začetku zime zbral novo vojsko. Čeprav mu je uspelo osvojiti Kutnó Horo, so ga v bitki

361 Na stike Celjskih z Janezom XXIII. že pred koncilom v Konstanci opozarjajo papeške listine iz novembra 1412, ki so grofu Frideriku II. na dve leti in ob smrti podeljevale posebne odpustke, mu dovoljevale zasebne maše v krajih pod cerkvenim izobčenjem, udeležbo pri zgodnji maši še pred zoro ter uporabo prenosnega oltarja. SI AS 1063/4417–4420, vsi 1412 november 6., Rim; CKSL, 1412 november 6., Rim (A, B, C, D).

362 Npr. BÖHMER 1896, št. 1376a, 1415 januar 4., Konstanca; št. 1395a, 1415 januar 21., Konstanca; št. 1508a, 1415 marec 21., Konstanca; št. 1542, 1415 marec 30., Konstanca; št. 1543, 1415 marec 30., Konstanca; MLINAR 2005, št. 13, str. 206–208.

363 HOENSCH 1997, str. 284–310.

364 HOUSLEY 1992, str. 249–258.

365 FEJÉR 1844a, št. LXVII, 1419 oktober 26., Železna vrata v Bolgariji; št. LXIX 1419 avgust 25., Budim.

366 Prim. BUJNOCH 1988, str. 100–102. Herman Celjski v teh bojnih operacijah očitno ni bil neposredno udeležen. Oktobra 1420 se je dokumentirano mudil v Slavoniji in urejal pravno poslovanje v grofiji Zagorje. MNL, OL DL 32811, 1420 oktober 8., Čakovec; DL 32812, 1420 oktober 8., Čakovec.

367 PALACKÝ 1873a, št. 37, 1420 julij 10., Praga.

368 LEIDINGER 1915, str. 792.

369 ŠUNJIĆ 1996, str. 146–147; HOENSCH 1997, str. 279–285; FUDGE 2002, št. 33, str. 69–73; LUKŠIĆ 2004, str. 195–197.

32. Havbica kalibra 160 mm iz Vojaškozgodovinskega muzeja na Dunaju, dobro ohranjen primerek srednjeevropskega poljskega topništva iz sredine 15. stoletja | FOTO: TOMAŽ LAZAR

pri Německem Brodu januarja 1422 porazile husitske čete pod poveljstvom Jana Žižke. Kljub težkemu udarcu kralj ni obupal. Ko si je poleti spet prizadeval mobilizirati sile Svetega rimskega cesarstva, sta 15. julija na napovedano zasedanje državnega zbora v Nürnberg prijezdila tudi Herman Celjski in Nikolaj Gorjanski kot predstavnika Ogrskega kraljestva. Ob tej priložnosti se je v nemški prestolnici nakopičilo veliko število oboroženih kontingentov, sicer večinoma le manjših oddelkov, ki so spremljali udeležene plemiče oziroma odposlance na diplomatske pogovore. Med njimi je v popisu zabeleženo tudi številčno neopredeljeno spremstvo Hermana Celjskega, vendar nürnberški zbor niti ni imel narave vojaškega sklica, saj Sigismund trenutno še ni bil pripravljen na nove spopade.[370]

Kljub mednarodni osamitvi, notranjim sporom in Žižkovi smrti dve leti pozneje je husitom do leta 1431 uspelo odbiti še štiri križarske pohode na Češko, preden so začeli sami vdirati v sovražno soseščino, da bi s pustošenjem ustrahovali svoje nasprotnike. Ko je postalo jasno, da si čeških heretikov ne bo mogoče podrediti z orožjem, je v začetku tridesetih let prišlo do prvih intenzivnejših prizadevanj za iskanje diplomatske rešitve. Najradikalnejša husitska struja, zbrana okrog Prokopa Velikega, se je upirala kakršnemu koli kompromisu, a si je s pretirano agresivno držo odtujila podporo večinskega domačega prebivalstva in v boju z zmernejšimi frakcijami husitov leta 1434 doživela odločilni poraz pri kraju Lipany. Dve leti pozneje je sledila še formalna poravnava, s katero so Sigismunda priznali za češkega kralja, sam pa je husitom potrdil svobodno izvajanje verskega obredja.[371]

V srednjeevropskem vojaškem izročilu poznega srednjega veka so husitske vojne zarezale verjetno najostrejšo ločnico. Češki uporniki so namreč presenetili sodobnike s samosvojim načinom bojevanja, na katerega jim več desetletij ni uspelo razviti pravega odgovora.[372] Njegov osrednji ali pa vsaj najslavnejši utemeljitelj je bil husitski vojskovodja Jan Žižka, ob izbruhu spopadov na Češkem že izkušen vojak in zelo verjetno veteran bitke pri Grunwaldu. Ključne prvine novega taktičnega koncepta so se razkrile že decembra 1419, ko je Žižka z maloštevilno vojsko 300 mož prikorakal pred Nekmíř, kjer so ga napadle veliko močnejše sile Bohuslava

370 KERLER 1883, št. 121, 1422 julij 15., Nürnberg; št. 145, 1422 pred avgust 30., Nürnberg.

371 Za zbirke virov gl. HÖFLER 1856; HÖFLER 1860; HÖFLER 1866; FUDGE 2002.

372 Prim. SCHMIDTCHEN 1990, str. 85–87; HALL 1997, str. 107–114.

Švamberškega z okrog 2000 pešaki in konjeniki. Žižkovi možje so disciplinirano zavzeli obrambne položaje za sedmimi vozovi, na katerih so prevažali oblegovalne topove, odbili sovražne napade in se skupaj z vozovi nazadnje celo varno prebili iz obroča.[373] Ali je šlo za vnaprej načrtovani pristop ali le spontano taktično domislico, ni povsem jasno. Vsekakor je husitskim četam že v kratkem pomagala ponoviti podobne uspehe v novih spopadih proti vsaj teoretično daleč premočnemu nasprotniku. 25. marca 1420 je Žižka z le okrog 400 možmi in 12 vozovi odbil naskoke 2000 težko oklepljenih konjenikov pri Sudoměřju.[374] Dva meseca pozneje so v bitki pri vasi Poříčí, ki se je zavlekla še v noč, husitske čete celo brez učinkovitejše topniške podpore porazile enote pod poveljstvom znamenitega najemniškega vojskovodje Pippa Spana.[375]

Večina spopadov v nadaljevanju husitskih vojn je sledila podobnemu, že dobro preizkušenemu obrazcu – pretežno pehotne sile husitov so vozove na bojišču primerno razporedile v obrambno formacijo poljubne oblike ter jo praviloma izdatno zavarovale z lažjim topništvom. Utrdbo iz vozov je bilo skoraj nemogoče prebiti, zlasti ne s frontalnim konjeniškim naskokom, ki je dotlej veljal za najmočnejše udarno sredstvo srednjeevropskih vojsk.[376] Čeprav je bila takšna formacija načeloma defenzivna, ni bila nujno statična. Občasno so husiti v teku bitke svoje vozove premaknili na ugodnejše položaje ali poskusili deloma obkoliti nasprotnika. O tem poroča zlasti Piccolomini, vendar je njegove opise treba brati s precejšnjimi pridržki, saj je v husitski šoli bojevanja vozovom pripadla predvsem vloga premičnih zaklonov in prevoznih sredstev za topništvo, ne pa jurišnega orožja, enakovrednega sodobnim tankom ali oklepnim vozilom. Utrdba iz vozov je zagotavljala zlasti eno ključno prednost – zavetje premičnih zaklonov je tudi slabše opremljenim in izurjenim enotam omogočalo, da se postavijo po robu poklicnim bojevnikom ter celo težko oklepljeni konjenici, saj je bilo mogoče linijo oziroma obroč med seboj sklenjenih vozov braniti podobno učinkovito kot grajsko ali mestno obzidje, še posebej s spretno podporo lahkega ognjenega orožja in topništva.[377]

Improvizirane utrdbe iz vozov v zgodnjem 15. stoletju same po sebi še zdaleč niso pomenile novosti, saj so jih v vzhodno Evropo že davno poprej uvedla stepska nomadska ljudstva. Toda husiti njihovega zgleda niso zgolj posnemali – mobilne zaklone so izrabili zgolj kot dodatno zaščito pehotnih formacij, množično podprtih z ognjenim orožjem. V vsakem primeru njihovih uspehov ne bi mogli pripisati enemu samemu dejavniku. Poleg inovativne taktike, usklajenega delovanja

◆
33. Češka »žlička za uho«, po podobnosti s higienskim pripomočkom za čiščenje ušesnega masla poimenovana različica partizane, je bila priljubljeno orožje na drogu husitskih bojevnikov
| © NMS, INV. ŠT. N 5154, FOTO: TOMAŽ LAUKO

373 FUDGE 2002, št. 9, str. 31–32.
374 FUDGE 2002, št. 13, str. 36–49.
375 HÖFLER 1856, str. 80–81; FUDGE 2002, št. 14, str. 39–40.
376 Prim. FUDGE 2002, št. 96, str. 165–167.
377 Prim. FUDGE 2002, št. 67, str. 124; št. 68, str. 125; gl. tudi št. 69, str. 125–126; št. 103, str. 179–180.

različnih rodov in njihove oborožitve so Žižka in njegovi sodobniki razvili učinkovit sistem poveljevanja, svojim enotam vcepili trdo disciplino, podprto celo s prvimi uradnimi pravili službe, ter spretno mobilizirali malone vse sloje prebivalstva tako s protikatoliško kot nacionalno propagando, uperjeno proti tujim križarjem in nepriljubljenemu Sigismundu Luksemburškemu.[378]

Začetek velikih verskih spopadov v Češkem kraljestvu je na srednjeevropsko vojskovanje vplival na različnih ravneh. Najprej je spodbudil korenite reforme vojaške organizacije v Svetem rimskem cesarstvu, saj obstoječi način novačenja in logističnega vzdrževanja sil ni zadoščal za uspešen boj proti trdovratnim husitskim nasprotnikom. Iz tega obdobja izvirajo prvi ohranjeni, sistematično sestavljeni popisi deželnih obveznikov z določili njihove vojaške službe, financiranja oziroma oskrbe. V slovenskem prostoru se med najzgodnejše uvršča vpoklic štajerskih deželanov za zbor na Kranjskem, ki ga je nadvojvoda Ernest Železni 18. januarja 1423 razglasil za obrambo pred osmanskim vdorom in pričakovano husitsko invazijo v Avstrijo.[379] Vpoklic je pomenil prvo preizkušnjo »obrambnega reda«, ki ga je Ernest skupaj s svojim sorodnikom, avstrijskim vojvodo Albrehtom V. pripravil istega leta v odziv na istočasne grožnje tako na avstrijski kot kranjski fronti. Strateški dokument je podrobno predpisoval vojaško obveznost dežel pod habsburško oblastjo, ki so bile skupno zavezane prispevati od 24.000 do 35.000 pešakov ter 4000 konjenikov. Največje oborožene kontingente naj bi v splošnem zbrali prelati – salzburški nadškof denimo kar 300 konjenikov in 400 ali 500 pešakov. Posvetno plemstvo naj bi se sklica udeležilo osebno s kar največjim številom konjenikov in pešakov, a tudi najrevnejši obvezniki naj bi zagotovili najmanj po enega konjenika. Bojne enote so morali prav tako prispevati mesta in kmečki podložniki, slednji z vpoklicem po enega moža na vsakih pet kmetij.[380]

Še obsežnejši načrt vojnega vpoklica v Svetem rimskem cesarstvu so sestavili februarja in marca 1431 na državnem zboru v Nürnbergu ob pripravah na novi pohod proti husitom.[381] Na podlagi preteklih izkušenj so naborni pozivi vključevali vse natančnejša navodila o strukturi in oborožitvi sklicanih enot. Za zbor štajerske deželne vojske v Mariboru je vojvoda Friderik IV. v imenu svojega sorodstva obljubil zagotoviti 200 kopij s po 4 konjeniki in še vpoklic vsakega 25. moža, ki naj bi se bojeval kot pešak, preostalih 24 podložnikov pa naj bi mu pomagalo priskrbeti kar najboljšo opremo in orožje – bodisi sulico bodisi samostrel.[382]

Komaj desetletje po prvem križarskem pohodu na Češko so se taktične in tehnološke novosti husitskih strategov tako uspešno potrdile v vojni praksi, da so jih v bolj ali manj nespremenjeni obliki posvojili v širokem zaledju Svetega rimskega cesarstva, Poljske, Litve in Ogrskega kraljestva. Ko se je križarska vojska junija 1431 končno zbrala za novo ofenzivo proti husitom, je bila opremljena in organizirana tako rekoč po zgledu svojih sovražnikov. Že dve leti poprej, ko je Sigismund Luksemburški naročal regensburškemu škofu Konradu, naj nanovači čete za prihodnjo ofenzivo na Češko, je bilo samoumevno, da regensburški kontigent ne bo vključeval le »fevdalne« konjenice vitezov, pač pa tudi že povsem enakovredne deleže pehote, težjega in lažjega topništva ter vozov.[383]

Husitske inovacije niso pomenile zgolj kratkotrajne modne muhe, temveč so še do preloma v 16. stoletje sestavljale temeljno podlago srednjeevropske vojne umetnosti.[384] Na Ogrskem jih je v bojih z Osmani uspešno udejanjil Ivan Hunjadi, v mladosti prekaljen na bojiščih v Italiji in na Češkem pod praporom kralja Sigismunda.[385] Značilno oborožitev pehotnih formacij s samostreli, ročnimi topovi, orožjem na drogu in velikimi ščiti oziroma pavezami so začele posnemati mestne milice od Dunaja do drugih večjih urbanih središč širšega prostora.[386] Še prelomnejše posledice je imelo splošno uvajanje novih vrst poljskega topništva – predvsem lahkih tarasnic manjšega kalibra ter havbic s sorazmerno kratko cevjo večjega kalibra, nameščeno na prevozno lafeto in prirejeno za izstreljevanje kamnitih krogel.[387] Mobilna artilerija je postala osrednje podporno sredstvo na bojnem polju, vključeno v celovit taktični sistem, podprt tudi z ustrezno izšolanimi in opremljenimi inženirskimi enotami. Miselni premik te nemirne dobe zgovorno ponazarja poziv kraljice Elizabete meščanom Bratislave, ko jih je na vrhuncu ogrske nasledstvene vojne leta 1441 naprošala, naj ji za okrepitve zagotovijo 5 trdnih vozov, k vsakemu 10 pešakov – samostrelcev, na vsakem vozu po 300 samostrelnih puščic, 2 rovnici, 2 verigi, 2 skrinji, 2 motiki, 4 ročne topove in en večji topič, poleg tega pa še eno havbico, eno tarasnico, kamnite krogle ter vso drugo potrebno opremo.[388]

Glede na intenzivno sodelovanje rodbine Celjskih s Sigismundom Luksemburškim se zdi precej nenavadno, da se ambiciozni grofje vse do tridesetih let niso resneje vpletli v dogodke na Češkem. Za to so verjetno obstajali otipljivi razlogi – po eni strani se ne Herman, tedaj že v precej zrelih le-

378 FUDGE 2002, št. 30, str. 65–66; št. 31, str. 66–68; št. 97, str. 167–171.
379 SEUFFERT, KOGLER 1953, str. 55–57, št. 11, 1423 januar 18., s. l.; prim. BIZJAK, PREINFALK 2009, št. 70, 1420 junij 29., Dunajsko Novo mesto.
380 SEUFFERT, KOGLER 1953, str. 58, št. 12, 1423 s. d., Salzburg.
381 KERLER 1887, št. 408, 1431 marec 1., Nürnberg.
382 SEUFFERT, KOGLER 1953, str. 65–66, št. 15, 1431 april 22., Innsbruck.
383 KERLER 1887, št. 410, 1431 marec 9.–10., Nürnberg; št. 412, pred 1431 marec 18., Nürnberg; FUDGE 2002, št. 139, str. 263; št. 154, str. 300.
384 Prim. LAZAR 2019.
385 PETROVICS 2010, str. 63–64.
386 Prim. DÜRIEGL 1977, str. 12; WAISSENBERGER 1977, str. 22–26; DÜRIEGL 1986, str. 7.
387 Prim. LAZAR 2015, str. 131–177.
388 PÁLOSFALVI 2018, str. 48, op. 125.

tih, niti njegov sin Friderik nista profilirala kot vojskovodji, na katera bi luksemburški kralj računal, da mu bosta privedla velike oborožene kontingente. V Celjskih je tedaj prepoznaval predvsem diplomate, še posebej koristne pri urejanju razmer na Ogrskem, v južnonemških deželah in severni Italiji. V ta prostor so bili navsezadnje usmerjeni tudi sami, medtem ko so jih od udejstvovanja na Češkem odvračali številni drugi izzivi in domači zapleti, predvsem Friderikova afera z Veroniko Deseniško, ponovna pridobitev banske oblasti nad Slavonijo, spor z bamberško škofijo in prizadevanja za osamosvojitev izpod habsburškega nadzora. Predstavnikov Celjskih zato ne zasledimo na pogajanjih v Bratislavi aprila 1429, kjer se je husitska delegacija srečala z vidnimi gospodi in cerkvenimi dostojanstveniki iz avstrijskega, južnonemškega in ogrskega prostora, niti jih ni Sigismund neposredno pozval, naj mu zagotovijo podporo, ko je po neuspešnem zaključku pogovorov načrtoval nov vojni pohod.[389]

Ko so v Svetem rimskem cesarstvu na državnem zboru v Frankfurtu decembra 1427 razpisali »husitski davek« za financiranje vojaških operacij na Češkem, Celjski zanj niso pokazali pravega navdušenja, niti ga do konca marca naslednjega leta niso pravočasno plačali salzburškemu škofu, zadolženemu za zbiranje sredstev – res pa tega niso storili ne Goriški ne avstrijski in bavarski vojvode ter celo več visokih cerkvenih gospodov, vključno s passauskim in freisinškim škofom.[390] Salzburški nadškof je Goriškim in Celjskim do sredine maja zaman pošiljal opomine in prejel njihov pisni odziv šele proti koncu leta. Goriški so v tem času očitno le poravnali svoje obveznosti, medtem ko so se jim Celjski še naprej izmikali. Pravzaprav niti ne vemo, ali so jih nazadnje sploh plačali.[391]

Njihovo pomoč, tokrat v obliki oboroženih enot, so ponovno zahtevali ob naboru sil za že peti in po spletu okoliščin zadnji križarski pohod proti husitom na velikem državnem zboru v Nürnbergu februarja in marca 1431. V skladu s predloženim načrtom bi morali Goriški prispevati 30 kopij, Celjski pa 40 – oboji so, morda bolj po naključju, navedeni povsem na koncu popisa. V primerjavi z večino drugih obveznikov, ki naj bi prispevali kvečjemu po nekaj kopij, so bile to razmeroma visoke številke, a vseeno za velikostni razred nižje od kontingentov vodilnih dinastov. Svobodna oziroma kraljevska mesta v Svetem rimskem cesarstvu naj bi skupno prispevala 1000 kopij in vsi preostali obvezniki še 8417, od tega veliki mojster nemškega viteškega reda 400, avstrijski vojvoda Albreht 300, Friderik IV. Tirolski ter njegov mladoletni varovanec Friderik V. pa 200.[392]

Pobudniki poletne ofenzive so z veliko skrbnostjo zapisali pravila službe in zapleten, nenavadno velikopotezen načrt usklajenega napada v več oseh, večinoma z zahoda prek gozdnatega hribovja Češkega lesa. Zbrane sile, razdeljene na pet armad ali v modernem besednjaku še točneje korpusov, naj bi 1. julija usklajeno prebile češko in moravsko mejo iz različnih smeri. Celjskim je pripadlo končno mesto v zadnjem, petem oziroma »avstrijskem« korpusu, zadolženem za prodor po južni osi. Poleg celjskega oddelka naj bi ga sestavljali še združeni kontingenti habsburških vojvod, salzburške nadškofije, tridentinske, briksenške, churske, krške, lavantinske, chiemseejške, sekavske, freisinške in passauske škofije, slednje skupaj z mestnimi silami. Pred začetkom spopada naj bi se zbrali v mestu Laa, od tod prečkali Thayo in udarili na Moravsko.[393]

V nasprotju s številnimi drugimi podobno drznimi poskusi mobilizacije sil v Svetem rimskem cesarstvu so se vojaški obvezniki tokrat v velikem številu odzvali sklicu. Ali so se pete križarske vojne proti husitom v resnici udeležile tudi goriške in celjske sile, žal ne moremo z gotovostjo potrditi. Popisi udeležencev državnega zbora v Nürnbergu februarja in marca 1431 poimensko ne navajajo članov katere od obeh rodbin, [394] pač pa je v nürnberških računskih knjigah v začetku aprila nedvoumno dokumentirana navzočnost celjskega kanclerja, torej Hansa Meusenreuterja,[395] in v naslednjih dveh mesecih še »mladega« grofa Celjskega. Čeprav je Herman II. tedaj še živel, se oznaka gotovo ne nanaša na njegovega sina Friderika II.,[396] temveč vnuka Ulrika II., ki se je v tem času očitno zadrževal v bližini Sigismunda Luksemburškega. Podobno kot številnim drugim vidnejšim gostom so mu nürnberške mestne oblasti 2. maja poslale v dar vino – v primerjavi z drugimi obdarovanci ga je prejel nenavadno veliko, 24 četrtink (*Viertel*) oziroma približno 55,3 l[397] v vrednosti 3 *lb* 8 *ß* hellerjev. K temu so Nürnberžani pridali še za 7 *lb* 16 *ß* in 2 hellerja rib in mu 17. junija na stroške mestne blagajne organizirali glede na izdatke 2 *lb* 1 *ß* 2 hellerja ne posebej razkošen ples.[398]

389 HOENSCH 1997, str. 355–361; FUDGE 2002, št. 137, str. 256; št. 139–141, str. 262–267.

390 Vsaj s to razliko, da je salzburškemu nadškofu uspelo denimo pobrati prispevke štajerskih deželanov, medtem ko z goriških in celjskih gospostev ni prejel popolnoma nič, zato so obe grofovski rodbini posebej izpostavili med neplačniki. KERLER 1887, št. 117, 1428 marec 27., s. l.; št. 118, 1428 marec 27., s. l.; št. 119, 1428 marec 27., Regensburg.

391 KERLER 1887, št. 136, 1428 maj 14., Salzburg; št. 201, po 1428 november 9., s. l.; št. 209, po 1429 marec 4., Nürnberg.

392 KERLER 1887, št. 408, 1431 marec 1., Nürnberg; HOENSCH 1997, str. 361–365.

393 KERLER 1887, št. 410, 1431 marec 9.–10., Nürnberg; št. 412, pred 1431 marec 18., Nürnberg; št. 413, 1431 marec 18., Nürnberg.

394 KERLER 1887, št. 443–445, vsi 1431 februar–marec, Nürnberg.

395 KERLER 1887, št. 447, 1431 januar 24.–maj 2., Nürnberg; prim. BANFI 2023a, str. 124.

396 Friderik Celjski se je maja 1431 zadrževal na domačem Štajerskem, kot dokazuje listina, ki jo je v tem času izdal v Jurkloštru. SI AS 1063/4863, 1431 maj 20., Jurklošter; CKSL, 1431 maj 20., Jurklošter.

397 Po preračunu 1 *Viertel*=2,3 l oz. 1 *Fuder*=12 *Eimer*=384 *Viertel*. GERHARDT 1798, str. 196.

398 KERLER 1887, št. 446, 1431 januar 24.–1432 marec 22., Nürnberg; št. 449, ok. 1431 februar 7., Nürnberg.

Namesto da bi se Ulrik Celjski s svojim spremstvom pridružil križarski ofenzivi na Češko, ga je Sigismund prav na s plesom polepšano nedeljo, 17. junija, imenoval za poveljnika ogrskih čet oziroma svojega namestnika na furlanski fronti proti Beneški republiki ter ga nemudoma poslal na jug. Celjskim zato ni bilo dano prekrižati meča s husiti, tega pa po doslej znanih podatkih očitno niso storili niti Goriški.[399] V vsakem primeru se je peti križarski pohod proti husitom končal s popolnim polomom v bitki pri Domažlicah 14. avgusta, kjer se je armada katoliške koalicije pognala v beg že na samem začetku spopada – menda takoj, ko so jih husitski nasprotniki na bojišču sprejeli z znamenitim vojnim napevom *Ktož jsú Boží bojovníci*.[400]

399 BÖHMER 1900, št. 8626, 1431 junij 17., Nürnberg; prim. št. 8520, 1431 april 20., Nürnberg; št. 8597, 1431 junij 2., Bamberg; HERRE 1906, št. 181, 1431 junij 17., Nürnberg.

400 HÖFLER 1850, str. 9; HAVRÁNEK idr. 1963, str. 324–325; HOENSCH 1997, str. 365–370; BAUM 2000, str. 231–232.

Začetek celjsko habsburškega preloma

Okrog leta 1400 so se celjsko-habsburški odnosi znašli na prelomnici, ki je v naslednjih dveh desetletjih postopoma privedla do skoraj popolnega preobrata. Čeprav so Celjani oziroma pred njimi Žovneški tako rekoč vse 14. stoletje zvesto služili Habsburžanom kot eni pomembnejših regionalnih podpornikov in se na ta račun bogato okoristili predvsem z zastavljenimi gospostvi in prihodki, si je Herman II. prizadeval otresti se njihove nadoblasti z naslonitvijo na Sigismunda Luksemburškega in ozemeljsko ekspanzijo na Ogrskem oziroma Hrvaškem, kjer mu je uspelo izoblikovati novo jedro rodbinskih posesti, izločeno iz političnih okvirov Svetega rimskega cesarstva. Uresničevanje tega cilja je potekalo precej počasi, tako rekoč celo človeško generacijo in za neizogibno ceno ostrega razkola dotlej izrazito tesno povezanih rodbin.

Prve zametke celjsko-habsburškega razhajanja je že v devetdesetih letih 14. stoletja nakazoval vse samovoljnejši nastop grofa Hermana II., ki se je na položaju kranjskega deželnega glavarja večkrat predrznil prekoračiti svoja opolnomočja.[401] Zaradi kratenja sodnih in gospodarskih pravic ljubljanskim meščanom mu je vojvoda Albreht namenil več ostrih opozoril.[402] Njegove intervencije očitno niso sprožile trajnih zamer, saj so Habsburžani še v zgodnjih letih 15. stoletja v Celjskih prepoznavali dragocene zaveznike celo v posebej občutljivem trenutku družinskega razdora po smrti vojvode Viljema, ko sta se za družinsko nasledstvo in skrbništvo nad mladoletnim Albrehtom V. spopadla njegova brata Ernest Železni in Leopold IV.[403] Za posrednika v poravnavi sta februarja 1407 izbrala grofa Hermana II. kot nepristransko, cenjeno avtoriteto, ki je uživala zaupanje obeh strani,[404] nanj pa se je očitno neposredno obrnil tudi vojvoda Friderik IV. in zahteval enakopravno delitev dediščine.[405]

Po drugi strani so tudi Celjski potrebovali habsburško zaslombo, kadar so se vloge obrnile. Tak primer je izbruhnil po smrti grofice Katarine Carrarske, soproge Štefana Krško-Modruškega in tašče Friderika II. Celjskega. Leta 1390 so Celjski v zameno za posojilo 5000 *fl* Katarini zastavili grad Planina (Montpreis), tri leta pozneje pa je podjetna grofica iz celjske zastave odkupila tudi deželnoknežje gospostvo Metlika in grad Mehovo.[406] Ko je Katarina umrla, njen upravitelj Hans ml. s Kozjega obsežnih posesti ni bil pripravljen predati Celjskim, temveč se jim je uprl s silo – med drugim zato, ker naj bi mu pokojna grofica dolgovala občutne vsote gotovine za opravljeno službo in poplačilo vojakov, nanovačenih za obrambo pred osmanskim vdorom v letu 1408. Hans je svoje terjatve odločno podkrepil z orožjem. Na Mehovo je poslal 8 hlapcev s topovi oziroma ročnimi topiči, samostreli in puščicami (*puchsen, armst vnd pheil*), še 15 mož na Planino, vdrl pa naj bi celo na metliški grad in od tam odtujil premoženje v

401 Nikakor pa ni nujno, da je to počel posebej načrtno, saj so se v podobne spore z Ljubljančani zaradi nejasnih posestnih pristojnosti zapletli tudi Hermanovi nasledniki na položaju kranjskega deželnega glavarja, denimo Štefan III. Modruški oz. Frankopanski in Ulrik III. Schaunberški. KOTAR 2024, str. 107, 110.

402 CKSL, 1393 september 8., Dunaj; 1397 december 12., Dunaj; prim. 1397 januar 19., Dunaj.

403 Slednji je z ogrskim kraljem Sigismundom leta 1405 sklenil zavezniško pogodbo. FEJÉR 1841, št. CLXXI, 1405 februar 7., Gradec.

404 SI AS 1063/4674, 1407 februar 21., Dunajsko Novo mesto; 1063/4675, 1407 februar 23., Dunajsko Novo mesto; CKSL, 1407 februar 21., Dunajsko Novo mesto; 1407 februar 23., Dunajsko Novo mesto (B); LICHNOWSKY 1841, št. 843, 1407 februar 21., Dunajsko Novo mesto; št. 845, 1407 februar 23., Dunajsko Novo mesto; št. 846, 1407 februar 23., Dunajsko Novo mesto; št. 848, 1407 februar 23., Dunajsko Novo mesto.

405 AT-OeStA, HHStA, RK Fridericiana 9-53, 1406–1407, s. l.

406 SI AS 1063/4335, 1383 maj 20., Bolzano; 1063/4374, 1390 junij 22., s. l.; 1063/4375, 1390 junij 24., s. l.; 1063/6817, 1393 april 25., Dunaj; CKSL, 1383 maj 20., Bolzano; 1390 junij 22., s. l.; 1390 junij 24., s. l.; 1393 april 25., Dunaj; KOSI 2008a, str. 134–136; KOSI 2012, str. 471–472; WEISS 2013, str. 31–35, 52–53.

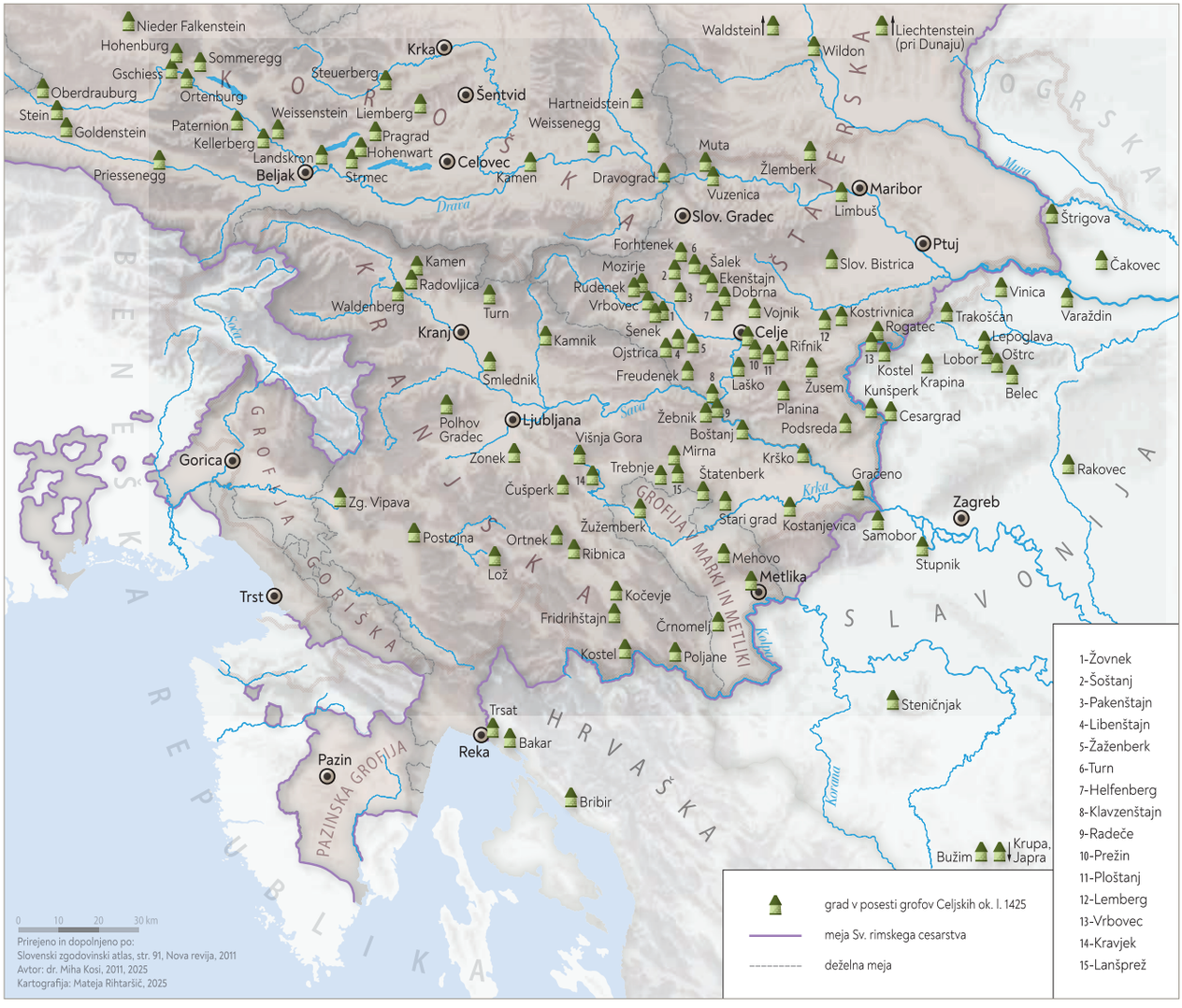

Gradovi grofov Celjskih okrog leta 1425

◆

vrednosti kar 10.000 *fl*, natovorjeno na sedmih konjih. Sovražnosti je julija 1409 prekinil Ernest Železni in se kot deželni gospod postavil za razsodnika v sporu, ki se je končal z vračilom zastavljenih ozemelj grofom Celjskim.[407]

V zapletenem razmerju sil znotraj habsburške dinastije se vojvodi Ernestu vendarle ni posrečilo izsiliti nespornega primata, ki bi mu zagotavljal nadzor nad celotnim rodbinskim ozemljem. Po nenadni smrti Leopolda IV. junija 1411 se je bil prisiljen zadovoljiti z oblastjo nad Koroško, Štajersko in Kranjsko, njegov mlajši brat Friderik IV. je zavladal na Tirolskem, v Avstriji pa njun sorodnik Albreht V. Družinske razprtije in sla po oblasti so leopoldinsko linijo Habsburžanov potisnile tudi v spore s kraljem Sigismundom. Zaradi prisvajanja posesti Oglejskega patriarhata v Furlaniji je Sigismund novembra 1411 namenil oster protest Frideriku IV., ki se je v istem času zapletel še v spopade z Benetkami.[408] Vojvoda Ernest je kralju po drugi strani zameril podporo Albrehtu V., saj je želel kot njegov skrbnik prevzeti oblast nad Avstrijo, a se mu je ta cilj izmuznil, ko so avstrijski deželni stanovi Albrehta razglasili za polnoletnega. V bran njegovim pravicam je nastopil tudi Sigismund, ki je Albrehtu za zakonsko družico namenil celo tedaj komaj dve leti staro hčer Elizabeto.[409] Ob podpori poljskega kralja Vladislava Jagiela, dolgoletnega nasprotnika Sigismunda Luksemburškega, ki ga je istočasno bremenila še vojna z Beneško republiko, sta vojvodi Ernest in Friderik IV. prepoznala dobro priložnost, da svoje interese ubranita s silo. Njun spor s kraljem Sigismundom se je zato za kratek čas zaostril v odkrite sovražnosti. Toda že 15. marca 1412 sta sprti strani na pobudo mladega vojvode Albrehta podpisali kratko premirje, sklenjeno do 23. aprila. Med veličastnim diplomatskim srečanjem maja in junija v Budimu je Sigismund podpisal premirje z Vladislavom Jagielom, slednji pa je 27. julija pomagal posredovati še pri urejanju njegovega spora s habsburškima vojvodama. Premirje so tako podaljšali še za eno leto, to pa je bilo nazadnje dovolj za pomiritev strasti.[410]

Prekinitev sovražnosti ni odpravila medsebojnega nezaupanja. Že 6. junija se je Sigismund še trdneje povezal z Albrehtom V., ko sta podpisala pogodbo o vzajemni pomoči, uperjeni posebej proti Ernestu Železnemu.[411] Na tako kritični prelomnici so morali odločen stav zavzeti tudi Celjski. Glede na vse prejete usluge in tesne povezave s Sigismundom Luksemburškim je bilo komaj mogoče dvomiti, na čigavo stran bodo pristopili. Po podobnem obrazcu, kot je to že skoraj leto poprej storil vojvoda Albreht, je Herman II. v imenu svojega rodu aprila 1413 s Sigismundom sklenil sporazum o obojestranskem zavezništvu proti Ernestu Železnemu in njegovemu bratu Frideriku IV.[412] Legitimnost takšne poteze ni mogla biti posebej vprašljiva. Celjski navsezadnje niso obrnili hrbta celotni habsburški dinastiji, s katero jih je družilo več rodov trajajoče sodelovanje, pač pa so podporo odrekli le vse bolj rivalski leopoldinski liniji – enako kot je ne glede na krvno sorodstvo storil Habsburžan Albreht V., s katerim so Celjani še naprej ohranili prijateljske vezi, ne nazadnje po zaslugi njegove zakonske zveze z Barbarino hčerjo oziroma Hermanovo vnukinjo Elizabeto.[413]

V času habsburškega družinskega razkola in Ernestove sorazmerne šibkosti najbrž niti ni bilo jasno, kako globoko bo Hermanova odločitev zaznamovala politično razmerje sil oziroma poznejšo usodo njegovega rodu. Ob malone brezpogojni zaslombi Sigismunda Luksemburškega so se Celjski vzpenjali v vodilno regionalno silo, ko so k svojim ozemljem dodali še posesti, podedovane po leta 1418 izumrlih Ortenburških. Kralj Sigismund je za upravitelja obsežne zapuščine pokojnega grofa Friderika III. in varuha njegovega mladoletnega otroka najprej imenoval oglejskega patriarha Ludvika. Toda to je bila le začasna rešitev, saj je nesojeni dedič očitno le malo pozneje umrl, Sigismund pa je ortenburško grofijo konec februarja 1420 tudi formalno podelil Celjskim. Pet let pozneje jim je patriarh Ludvik (ponovno) potrdil še oblast nad oglejskimi fevdi – tako tistimi, ki so jih sami obvladovali že prej, kot onimi, pred kratkim pridobljenimi z ortenburško dediščino: Gornji Grad, Vrbovec pri Nazarjah, Mirno, Ortnek, Ribnico, Kočevje, Čušperk, Poljane, Kostel in Lož.[414]

Na vrhuncu ozemeljske ekspanzije v dvajsetih letih 15. stoletja so Celjski skupno posedovali okrog 125 gradov, njihove rodbinske posesti pa so preraščale v samostojno celoto, v praksi že tako rekoč izvzeto iz sodnega in upravnega okvira habsburških dednih dežel kljub nadoblasti nadvojvode Ernesta. Zato so si lahko brez posebnega tveganja privoščili

407 SI AS 1063/4413, 1409 julij 1., Dunaj; CKSL, 1409 julij 1., Dunaj. Ernest Železni je na zastavljenem gospostvu Metlika še naprej obdržal vrhovno oblast, kot izpričuje sočasno oziroma poznejše listinsko gradivo. Prim. SI AS 1063/425, 1414 avgust l., Ljubljana; CKSL, 1414 avgust l., Ljubljana; WEISS 2013, str. 37; KOSI 2018a, str. 42–44. Mehovo je Friderik Celjski za 4000 *fl* zastavil sestri Barbari, dokler gradu in na njem shranjenega orožja ni ponovno odkupil januarja 1417. BÖHMER 1896, št. 2037c, 1417 januar 25., Veszprém.

408 LICHNOWSKY 1841, št. 1241, 1411 november 28., Višegrad; prim. št. 1403, 1413 avgust 3., Merano; BÖHMER 1896, št. 147, 1411 november 28., Višegrad; prim. št. 226, 1412 maj 6., Dios-Győr.

409 LICHNOWSKY 1841, št. 1284, 1411 oktober 30., Višegrad; BÖHMER 1896, št. 141, 1411 oktober 30., Višegrad.

410 LICHNOWSKY 1841, št. 1288, 1412 marec 15., Dunajsko Novo mesto; BÖHMER 1896, št. 198a, 1412 marec 15., Dunajsko Novo mesto; št. III, 1412 julij 27., Szálka; prim. NAGY 2016.

411 BÖHMER 1896, št. 248, 1412 junij 6., Budim.

412 BÖHMER 1896, št. 461a, 1413 april 6., pred Ariis.

413 Prim. ALTMANN 1893, str. 108–109.

414 Patriarh je nato podelitev fevdov še enkrat potrdil avgusta 1436. SI AS 1063/4435, 1420 februar 29., Vroclav; 1063/4447–4449, vsi 1425 maj 13., Celje; 1063/4450, 1425 maj 13., Celje; 1063/4451, 1425 maj 18., s. l.; CKSL, 1420 februar 29., Vroclav; 1425 maj 6., Celje (A, B, C, D); 1425 maj 13., Celje; 1425 maj 18., s. l.; GÖTH 1858, št. 349, 1425 maj 6., Celje; št. 350, 1425 maj 6., Celje; št. 351, 1425 maj 13., Celje; št. 430, 1436 avgust 16., Celje; BÖHMER 1896, št. 3287, 1418 junij 26., Straßburg; št. 4040, 1420 februar 29, Vroclav.

odkrito zavračati dolžnosti, ki bi jih sicer morali izpolnjevati kot vsak pripadnik deželnega plemstva. Da se niso več prištevali med štajerske deželane in da jih k spoštovanju obveznosti ni skušal ali zmogel prisiliti niti vojvoda sam, posebej očitno opozarja njihova odsotnost s seznamov deželnega plemstva oziroma deželnega sklica.[415]

Za dokončno potrditev suverenega položaja je Celjskim manjkala zgolj zadnja formalnost – povzdig v kneze in združitev rodbinskega ozemlja v samostojno kneževino. Kljub naklonjenosti kralja Sigismunda tega koraka vendarle ni bilo mogoče izvesti brez pristanka nadvojvode Ernesta Železnega kot legitimnega oblastnika habsburških dednih dežel, znotraj katerih so ležale izvorne posesti mogočnih grofov. Ernest se je temu razumljivo izogibal, a je bil nazadnje – zelo verjetno pod hudim Sigismundovim pritiskom – prisiljen vsaj delno popustiti in s sporazumom v Radgoni decembra 1423 prvotnemu jedru celjskega rodbinskega ozemlja priznati fevdno neodvisnost. To je storil z izničenjem že davnega leta 1308 sklenjene prevedbe žovneških alodov v habsburške fevde, s katero so tedaj še svobodni gospodje Žovneški postali habsburški vazali.[416]

Vračilo fevdne pogodbe grofov pravno ni odvezovalo spoštovanja habsburške deželnoknežje nadoblasti, a kot nakazuje Celjska kronika in upravičeno poudarja tudi sodobno zgodovinopisje, je moral Herman II. zanj vseeno plačati visoko ceno. Ernestu je namreč brez poplačila vrnil velik del posesti, ki jih je njegova rodbina v teku prejšnjih desetletij z zastavo pridobila od habsburških vojvod v zameno za vojaško službo in denarna posojila. Če upoštevamo, kako dolgo so Celjski prosto upravljali s temi nepremičninami in pripadajočimi prihodki oziroma dajatvami, se jim je zastava bogato obrestovala, tudi če jim Ernest ni izplačal prvotnih dolgov. Toda izguba tako obsežnih posesti je v vsakem primeru zadala hud udarec celjskemu prestižu, še bolj pa ozemeljskim ambicijam. Celjska kronika med vrnjenimi zastavninami našteva 14 zastavljenih gospostev, vključno s tako pomembnimi strateškimi točkami, kot so bili Kranj, Kamnik, Vajškra (Landskron), Wildon, Radgona, Postojna, Novo mesto, Kostanjevica, Štatenberk in Višnja Gora. K naštetemu moramo dodati še Vipavo[417] in Ribnico ob Vrbskem jezeru, prvotno zastavljeno Liebenberškim.[418] Kljub temu je občuten del habsburških zastavnin ostajal pod celjskim nadzorom. Grof Herman je še naprej obdržal Metliko, Črnomelj, Mehovo in Žužemberk, medtem ko mu je nadvojvoda v okviru pogodbenega dogovora pustil v zastavi tudi gospostva Laško, Vojnik, Žalec, Slovenska Bistrica, Žebnik in Gračeno.[419]

Ali je Ernest Železni vračilo zastavljenih ozemelj v resnici postavil kot pogoj za odpoved fevdnega razmerja, kot domnevajo nekateri raziskovalci, ni mogoče nedvoumno potrditi. Tak sporazum bi se zdel logičen, a ga eksplicitno ne dokumentira nobena od doslej znanih listin. Po drugi strani je iz kronologije dogodkov očitno, da Celjski zastavljenih habsburških posesti niso vrnili naenkrat, temveč v daljšem časovnem razdobju. Kranj se je ponovno znašel pod deželnoknežjo upravo že leta 1421, Postojna in Vipava šele desetletje pozneje.[420] Če sta Herman in Ernest v resnici sklenila dogovor *quid pro quo*, ga torej očitno nista formalizirala in se zato Celjski nanj v prihodnosti niso mogli uradno sklicevati, ko jim je pravico do neodvisne kneževine odrekel Ernestov sin Friderik V. V tem primeru bi se upravičeno počutili izigrane, saj na brezplačno vrnitev tako dragocenih zastavljenih posesti gotovo ne bi pristali povsem brezpogojno, iz gole velikodušnosti, temveč izključno v zameno za ustrezno koncesijo z druge strani. Tako ne nazadnje nakazuje listina iz junija 1432, s katero se je Herman II. obvezal vrniti zastavljene »avstrijske« posesti Slovenska Bistrica, Vojnik, Laško, Žebnik in Gračeno, a šele dolgoročno, saj jih ne bi predali Habsburžanom nič prej kot po smrti njegovega sina Friderika in vnuka Ulrika.[421]

Če se je Celjskim v zgodnjih dvajsetih letih že praktično uspelo izviti avtoriteti habsburških vojvod, so se vendarle dobro zavedali pomena pravnih obvez. Navsezadnje so sami tudi še v tem času namenjali veliko pozornost vzdrževanju lastne mreže vazalov in jih nase priklepali s fevdnimi razmerji. Herman II. je tako junija 1420 Ulriku Weisspriachu ml. podelil v fevd stolp in sodišče v Gschiessu – danes Rosenheimu nedaleč od Špitala na Koroškem – ter sodišče v Faschendorfu.[422] Skoraj natanko pet let pozneje je brežiškemu glavarju Sigmundu Dobrnskemu, njegovemu sinu in bratu Andreju povrnil grad Forhtenek[423] s pripadajočimi hubami in pravicami, ki so jim jih odtujili njihovi sovražniki. Toda grof Herman izgubljenega gospostva ni le blagohotno predal Dobrnskim, temveč jim ga je podelil v fevd. Novi vazali so se morali tedaj zavezati, da bodo Celjskim služili na prejetih posestih in na njih tudi zagotovili nemoteni prehod ter neomejeno bivanje grofovih

415 SEUFFERT, KOGLER 1953, str. 55–57, št. 11, 1423 januar 18., Radgona; ŠTIH 1996, str. 240–241; KOSI 2012, str. 480.
416 SI AS 1063/4440 in 4689, oboje 1423 december 18., Radgona; CKSL, 1423 december 18., Radgona (A, B, C); prim. KRONES 1883, št. IV, 1308 april 22., Gradec; ŠTIH 1996, str. 240–241.
417 KOSI 2018b, str. 99–101, 120–121.
418 SI AS 1063/4440, 1423 december 18., Radgona; CKSL, 1423 december 18., Radgona (C); KRONES 1883, str. 156–157; ŠTIH 1996, str. 241.
419 SI AS 1063/4441, 1423 december 19., Radgona; CKSL, 1423 december 19., Radgona.
420 KOSI 2012, str. 481.
421 LICHNOWSKY 1841, št. 3134, 1432 junij 20., Celje. Seznam navaja natanko tiste posesti, ki jih je nadvojvoda Ernest Železni decembra 1423 pustil v zastavi Celjskim, le da je z njega iz neznanega vzroka izpadlo gospostvo Žalec. Prim. SI AS 1063/4441, 1423 december 19., Radgona.
422 SI AS 1063/4686, 1420 junij 15., s. l.; CKSL, 1420 junij 15., s. l.; prim. SI AS 1073/I-57r, fol. 28. Pri navajanju vpisov iz Celjske fevdne knjige tu in v nadaljevanju uporabljamo paginacijo, zapisano z rdečim svinčnikom v zgornjem desnem vogalu posameznega lista.
423 PIRCHEGGER 1962, str. 205–206; STOPAR 1993a, str. 24–25; SAPAČ 2021a, str. 508–529.

◆
34. Grad Švarcenštajn
| REPRODUCIRANO PO:
VISCHER 1681, ŠT. 331

mož, ki pa so morali v tem primeru sami nositi stroške oskrbe.[424] Podobno določilo sta vsebovali dve fevdni pogodbi iz leta 1427. Po prvi je Viljem Schnitzenbaumer prejel v fevd stolp pri Igu, dvor pod stolpom in tri hube,[425] z drugo pa je Jošt Forhteneški v pravi fevd dobil grad Forhtenek pri Velenju s pripadajočimi posestmi in se hkrati zaobljubil, da se lahko grofje in njihovi ljudje poljubno dolgo mudijo na podeljenih posestih, a pod pogojem, da si zagotovijo lastno oskrbo.[426] Da je šlo za povsem ustaljeno klavzulo, dokazujejo tudi poznejši primeri, kot je fevdna podelitev Švarcenštajna Otu Flemingu julija 1428.[427]

Drugo vprašanje je, koliko so Celjski v tem času še računali na vojaško podporo svojih vazalov. Do druge četrtine 15. stoletja je profesionalizacija vojaškega stanu globoko preoblikovala obrambno organizacijo tudi v sorazmerno staromodnejših, tradicionalnejših delih stare celine, kamor lahko uvrščamo vzhodnoalpski prostor oziroma srednjo Evropo. Že med dolgotrajnim celjsko-krško-habsburškim spopadom v letih 1437–1443 so se vse vpletene strani v veliki meri opirale na najemnike, a so občuten delež prispevali tudi vazali, dodatno stimulirani z denarnimi plačili oziroma različnimi nagradami, ne nazadnje zastavljenimi zemljiškimi posestmi. Vsebina fevdnih pogodb grofov Celjskih ne pušča dvomov, da so vojaške obveznosti podrejenih vazalov jemali resno. V zameno za podeljeno zemljo in prihodke so od njih pričakovali pomoč v orožju – bodisi v lastni osebi bodisi z nadomestnimi najemniškimi vojaki. O tem posebej povedno priča vazalna pogodba Greczla iz Gendorfa iz leta 1436, ki se je svojim gospodom obvezal služiti kot oklepljeni konjenik (*ze rossen geharnascht mit iren drabczewg*) proti vsem sovražnikom, kakor koli pogosto že, medtem ko naj bi mu grofje zagotavljali oskrbo. V primeru, da ne bi zapustil sina, temveč le hčer, bi morala slednja poslati v službo oboroženega hlapca kot nadomestilo za lastno službo. Določila v pogodbo niso dodali zgolj iz previdnosti, saj je Greczla v resnici nasledila hči Barbara, ki se je nato prav tako zavezala k vojaški službi z oklepljenim konjenikom.[428]

Ne glede na položaj sorazmerne moči, ki so ga Celjski tedaj zavzemali v političnem okviru Svetega rimskega cesarstva, je bilo jasno, da lahko svoje težnje po osamosvojitvi rodbinskih posesti v novo avtonomno tvorbo uresničijo zgolj z razbitjem

424 SI AS 1063/4452, 1425 junij 7., Celje; CKSL, 1425 junij 7., Celje.
425 SI AS 1063/4456, 1427 februar 24., Celje; CKSL, 1427 februar 24., Celje; prim. SI AS 1073/I-57r, fol. 10.
426 SI AS 1063/4457, 1427 junij 3., s. l.; CKSL, 1427 junij 3., s. l.; prim. SI AS 1073/I-57r, fol. 84'–85; SAPAČ 2021a, str. 511.
427 SI AS 1063/4460, 1428 julij 21., s. l.; CKSL, 1428 julij 21., s. l.

428 SI AS 1073/I-57r, fol. 13'–14.

obstoječe deželne ureditve pod suverenostjo habsburških vojvod. Kljub podpori kralja Sigismunda Luksemburškega se jim tega cilja ni posrečilo doseči v času Ernesta Železnega. Ugodnejša priložnost se je ponudila po njegovi smrti junija 1424. Namesto polnopravnega, opravilno sposobnega naslednika je Ernest zapustil mladoletnega prvorojenca Friderika V., zato je vojvodski položaj prevzel njegov skrbnik, stric Friderik IV. Tirolski. Koliko spoštovanja so Celjski izkazali novemu habsburškemu seniorju, dovolj zgovorno priča že, da se niso udeležili dednega poklona Frideriku IV., čeprav so se na pisnem seznamu znašli na prvem mestu kot najuglednejši in najpomembnejši predstavniki deželnega plemstva.[429]

Bodoči vojvoda Friderik V. je tako že povsem na začetku svoje vladarske poti, kot še ne devetleten deček v senci svojega tirolskega strica, občutil vzvišeni stav celjske rodbine. V naslednjih letih so se grofje vpletali tudi v habsburška družinska razmerja. Herman II. je nekoliko ironično nastopil kot zagovornik mladega Friderika V. in njegovega brata Albrehta VI., ko se je zavzemal za njuno osvoboditev izpod stričevega skrbništva. Tega seveda ne bi bilo mogoče upravičevati z iskreno osebno naklonjenostjo, pač pa premišljeno politiko slabljenja oziroma razcepljenja leopoldinske veje Habsburžanov, ki jo je utemeljil že Sigismund Luksemburški. Friderik V. zato v Celjskih ni mogel prepoznati drugega kot tekmece ali celo odkrite nasprotnike. Ne nazadnje so njihove medsebojne odnose bremenile dolgotrajne napetosti, ki jih je bodoči vojvoda podedoval še od očeta Ernesta – v prvi vrsti nikoli dokončno rešeno vprašanje vračila zastavljenih habsburških gospostev.[430]

V trenutnem razmerju sil so se Celjski navidezno znašli v močnejšem položaju. Pod Sigismundovim patronatom so si lahko privoščili izmikanje habsburški deželnoknežji avtoriteti, vendar pa to ni moglo spremeniti njihovega pravnega položaja. V okvirih habsburških dežel so še vedno ostajali podrejeni vojvodovi nadoblasti, ki bi se ji lahko izognili izključno kot njemu enaki gospodarji neodvisne kneževine. Po vztrajnih pritiskih je dal kralj Sigismund 1. maja 1430 v Šintavi na Slovaškem pripraviti osnutek listine o povzdigu vseh treh moških Celjanov – Hermana II., Friderika II. in Ulrika II. – v državne kneze skupaj s preoblikovanjem njihovih gospostev v kneževino.[431] Zdi se, da Sigismunda k temu niso napeljali zgolj tradicionalno dobri rodbinski odnosi, še manj moč pravnih argumentov, pač pa je v zameno za svoje usluge še naprej pričakoval neomajno sodelovanje ter vsakovrstno diplomatsko in finančno pomoč. Verjetno ni zgolj naključje, da je vsega nekaj dni pozneje izdal listino, s katero je Hermanu Celjskemu namenil prepustiti v zastavo obsežne posesti na Hrvaškem in v Dalmaciji, ki jih je sicer v preteklosti kot poroštvo za posojilo 28.000 *fl* že zastavil Nikolaju Frankopanskemu.[432] Za uresničitev zapisanega dogovora bi moral Herman pravzaprav poplačati Sigismundov dolg Frankopanom, ki grofom Celjskim še vedno niso odpustili krvave družinske afere. V takšni perspektivi trenutnih okoliščin ne preseneča, da do izvedbe transakcije ni prišlo, saj Frankopani nanjo očitno niso pristali ali pa jih Herman morda ni bil sposoben izplačati. Zaradi premočnega habsburškega odpora ni mogel zaživeti niti s celjskega vidika bistveno pomembnejši sklep o pokneženju, zato Sigismund listine nazadnje sploh ni formalno izstavil.[433]

Do ponovnega poskusa pokneženja grofov Celjskih in povzdiga njihovih posesti v državno kneževino je prišlo proti koncu septembra 1435, ko je Herman odpotoval k cesarju v Bratislavo. Ostareli grof se je že več let poprej zavedal, da se njegovo življenje počasi izteka. Gotovo ga je to spoznanje dodatno spodbujalo, da z vsemi močmi uresniči svoj zadnji veliki cilj.[434] A naporna pot je očitno presegala njegove moči. Kmalu po prihodu je hudo zbolel in 13. oktobra umrl, zato listina o povzdigu očitno ni stopila v veljavo, če je sploh bila formalno izstavljena.[435] Še ena priložnost za dokončno rešitev tega vprašanja se je ponudila v drugi polovici leta 1436, ko je vojvoda Friderik V. odpotoval na romanje v Palestino.[436] V njegovi odsotnosti je cesar Sigismund 30. novembra 1436 končno izdal listino, s katero je Friderika II. in Ulrika II. Celjska povzdignil v državna kneza in poknežena grofa, njune grofije Celje, Ortenburg in Strmec (Sternberg) ter vse druge posesti v Svetem rimskem cesarstvu pa razglasil za državno kneževino z vsemi oblastnimi, sodnimi in upravnimi opolnomočji, vključno s pravico izkoriščanja rudnih bogastev.[437]

Po vrnitvi v domovino se je Friderik V. znašel pred izvršenim dejstvom, s katerim se seveda ni mogel strinjati.[438] Celjski povzdig je obsodil kot nedopusten poseg v deželnoknežjo suverenost, toda njegova pritožba cesarju je pričakovano ostala brez učinka. Sigismund je mladega habsburškega

429 ŠTIH 1996, str. 240–241; prim. FRÄSS-EHRFELD 1984, str. 579.
430 KOLLER 2005, str. 47–50; LANGMEIER 2015, str. 27–30; prim. GUBO 1889, str. 5.
431 FEJÉR 1843, št. LXXXIV, 1430 maj 1., Bratislava; BÖHMER 1900, št. 7678, 1430 maj 1., Šintava.
432 SI AS 1063/4705, 1430 maj 6., Šintava; CKSL, 1430 maj 6., Šintava; THALLÓCZY, BARABÁS 1910, št. CCXLIX, 1430 maj 6., Šintava.
433 Poleg tega je Sigismund že konec marca naslednjega leta Hermanu podelil pravico do izkoriščanja rud na koroškem gospostvu Strmec. Prejem rudniškega regala, sicer ekskluzivne pravice suverenov, je morda vsaj nekoliko odtehtal razočaranje Celjskih ob ponesrečenem poskusu pokneženja. SI AS 1063/4706, 1431 marec 27., Nürnberg; CKSL, 1431 marec 27., Nürnberg; FEJÉR 1843, št. CXXVI, 1431 marec 27., Nürnberg; BÖHMER 1900, št. 8399, 1431 marec 27., Nürnberg.
434 SI AS 1063/4462, 1429 april 27., s. l.; CKSL, 1429 april 27., s. l.
435 BÖHMER 1900, št. 11199, 1435 september 27., Bratislava; ŠTIH 1996, str. 242–243.
436 Prim. CHMEL 1832, št. IV, 1436 junij 16., Benetke; št. V, 1436 julij 11., Bologna.
437 KRONES 1883, str. 82–83, 163–167; BÖHMER 1900, št. 11542, 1436 november 30., Praga; prim. ŠTIH 1996, str. 242–244.
438 Prim. KOLLER 2005, str. 50–52.

35. Sv. Jurij na freski v Bohinju, ok. 1440
| FOTO: ANDREJ JAZBEC

vojvodo odločno zavrnil. Konec maja 1437 ga je v kratkem, hladnem odgovoru podcenjevalno opomnil, da mora njegovo odločitev spoštovati ter Celjskim izkazovati knežjo čast, kot jim pritiče. V nasprotnem primeru bi bilo namreč razumeti, da vojvoda cesarju oporeka zakonito vladarsko avtoriteto.[439] Ob tako rekoč brezkompromisni vladarjevi podpori se je zdelo komaj verjetno, da bi Celjskim kateri koli tekmec še lahko uspešno izpodbijal novi status. Kako močen je bil tisti trenutek njihov položaj na cesarskem dvoru, povedno pričajo zapisi milanskega odposlanca, ki si je marca 1437 v Pragi prizadeval pridobiti zaupanje Barbare Celjske, da bi mu pri soprogu Sigismundu pomagala lobirati v prid diplomatskega sporazuma z vojvodo Viscontijem. Iskal pa je tudi podporo Barbarinega brata Friderika, novega celjskega seniorja, o katerem je od oglejskega patriarha že slišal le najboljše.[440]

Za varljivo podobo celjskega zmagoslavja so se že kazale razpoke precej bolj negotove in konfliktne stvarnosti. Še tako ostri odzivi cesarja Sigismunda na javno izražene pomisleke o knežjem povzdigu Celjskih niso mogli prikriti očitne spornosti dejanja, za katerega bi v skladu s pravnim redom Svetega rimskega cesarstva nujno potreboval soglasje vojvode Friderika V. kot državnega kneza ter hkrati deželnega gospoda Štajerske, Koroške in Kranjske, iz katerih naj bi se izločila odtlej suverena kneževina Celje, Ortenburg in Strmec.[441] V pravno veljavnost svoje odločitve ni iskreno verjel niti cesar Sigismund, saj je plemenita Celjana v uradnih listinah še vedno naslavljal preprosto kot grofa.[442]

439 CHMEL 1837a, št. XXVI, 1437 maj 31., Praga; BÖHMER 1900, št. 11796, 1437 maj 31., Praga; ŠTIH 1996, str. 247.

440 Milanski diplomat Friderika Celjskega še ni imel priložnosti spoznati, a je kazalo, da se utegne pridružiti cesarskemu paru na Češkem med praznovanjem velike noči. BECKMANN 1901, št. 102, [1437 marec] 3., Praga.

441 KRONES 1883, str. 83–84.

442 Npr. BÖHMER 1900, št. 11907, 1437 julij 25., Eger; prim. KURELIĆ 2006.

Novi obraz Celjskih – Ulrik II.

◆
36. Forenzična obrazna rekonstrukcija Ulrika II. Celjskega, izdelana po analizah njegove lobanje | RISBA: URSULA WITTWER-BACKOFEN

Približno pol leta po izdaji težko pričakovane Sigismundove listine je vprašanje knežjega povzdiga obtičalo v začaranem krogu. Trdovratno vztrajanje vojvode Friderika V. in grofov Celjskih pri zrcalno nasprotujočih si stališčih je preprečevalo iskanje obojestransko sprejemljivih rešitev – še toliko bolj, ker bi Celjani kot pretendenti za državno kneževino težko pristali na kakršen koli kompromis, ki bi neizogibno okrnil njihovo suverenost. Zato je postajalo vse bolj očitno, da nesoglasij ne bo mogoče rešiti drugače kot s silo.

Po spletu okoliščin in bioloških danosti je ta preizkušnja poknežene grofe ujela v trenutku globokega generacijskega preloma. Ambiciozna rodbina je viziji neodvisne kneževine dosledno sledila že vsaj od začetka dvajsetih let 15. stoletja in od tega poglavitnega rodbinskega cilja ni bila pripravljena odstopiti niti desetletje in pol pozneje, ko se je pokazalo, da ga ne bo mogoče doseči zgolj s pravnimi oziroma diplomatskimi manevri. Vojaški spopad s habsburškim vojvodo je zato postal neizbežen. Toda v tem izzivu – nedvomno najtežjem, kar jih je dotlej doletelo Celjske – grofovskega rodu ni več vodil dolgoletni celjski senior Herman, mojster mednarodne politike in tvorec dolgoročne, večinoma miroljubne rodbinske strategije, pač pa njegov sin Friderik in vnuk Ulrik, človeka precej drugačnih, tudi medsebojno zelo različnih značajskih potez, a oba s precej skromnejšimi izkušnjami tako na političnem parketu kot na bojnem polju.

Na vrhuncu zaostrovanja celjsko-habsburških odnosov je Ulrik štel približno 30 let. Ded Herman ga je za svojega naslednika vzgajal že nekaj časa, tako rekoč vse od nikoli popolnoma zaceljenega razkola s sinom Friderikom, ki pa je po Hermanovi smrti vendarle suvereno prevzel vodstvo rodbine in ga sinu postopoma prepustil šele v štiridesetih letih 15. stoletja.[443] Mladi Ulrik je prvi samostojnejši korak v svet mednarodne politike napravil razmeroma pozno, a zelo spektakularno – z razkošnim romanjem oziroma točneje »viteškim potovanjem« v Kompostelo, kamor se je odpravil s 60 konjeniki in veličastnim spremstvom. Priprave na dolgo pot je začel najpozneje v začetku novembra 1429, ko si je od očeta izposodil skupno kar 32.000 *fl*. Vrniti jih je obljubil do prihodnjega mihelovega, sicer bi bil dolžen plačati obresti in zastaviti materino dediščino.[444] Še dodatnih 5000 *fl* je Ulriku po posredovanju tete Barbare prispeval sam Sigismund Luksemburški.[445]

Za lokalne razmere skoraj nepredstavljivo bogastvo kaže, kako visoka pričakovanja so tedaj negovali Celjski in s kakšnimi zneski so upravljali v okviru družinskega proračuna. Kljub obisku slovitega romarskega središča, že tedaj zelo priljubljenega tudi med prebivalci širšega nemškega sveta oziroma srednje Evrope,[446] Ulrikova pot gotovo ni bila zgolj verskega značaja, temveč je bil njen namen prihodnjega celjskega poglavarja izstreliti v orbito evropskega visokega plemstva, da bi lahko navezal osebne stike z vodilnimi dinasti in si nabral prve izkušnje v mednarodni diplomaciji. Ulrik si je v slogu »velikega gospoda iz

443 Prim. GUBO 1888, str. 12.
444 SI AS 1063/4463, 1429 november 1., s. l.; CKSL, 1429 november 1., s. l.
445 CHMEL 1832, št. 60, 1430 februar 3., Krapina.
446 HÄBLER 1899, str. 42–43.

Nemčije« prizadeval napraviti imeniten vtis na državniških obiskih. Ob takih priložnostih je bila običajna izmenjava dragocenih daril, a jih je mladi Celjan dosledno zavračal, saj se je po lastnih besedah tako zaobljubil še pred odhodom. Z veseljem pa je sprejemal viteške časti. Med postankom na dvoru aragonskega kralja Alfonza V. je 21. marca 1430 v kraju Segorbe nedaleč od Valencie skupaj s trinajstimi spremljevalci[447] postal član prestižnega viteškega reda vrča (*amprisiae stolae et jarrae*).[448] Podobno se je zgodilo približno mesec pozneje, okrog velike noči, torej 16. aprila ali le malo zatem, ko je Ulrikova odprava prišla h kastiljskemu kralju Janezu II. in se pri njem mudila dvajset dni. V (H)amuscu, severno od Valladolida in na zadnji tretjini poti od sredozemske obale Španije do Kompostele, je vladar Kastilje ugodil Ulrikovi prošnji in mu s še štirimi spremljevalci podelil ogrlico reda ribje luske.[449]

Osnovni namen viteškega potovanja je bil mladega plemiča poslati v svet, da dokaže svoj pogum in si z lastnimi močmi prisluži viteški udarec. To bi navadno pomenilo preizkušnjo v boju – če že ne pravem vojskovanju, vsaj na turnirskih dvobojih ali kakem drugem zahtevnem izzivu, s katerim bi lahko potrdil moške vrline.[450] V svetu poznosrednjeveškega viteštva se je bilo za viteško čast posebej modno potegovati v okviru križarskega pohoda, sploh v Prusijo, kot so storili tudi prejšnji rodovi grofov Celjskih. V kontekstu Ulrikove poti v Španijo bi bilo dopustno domnevati, da je bil njegov pravi cilj vsaj kratka oborožena akcija proti mavrskim nevernikom. K takemu sklepanju je nekatere sodobne raziskovalce napeljal bežen zaznamek, ki omenja Ulrikovo potovanje v »Granado«.[451] Toda v času Ulrikovega obiska razmere nikakor niso bile naklonjene križarskemu avanturizmu. Kastilja in Aragonija sta bili od junija prejšnjega leta vpleteni v vojno, ki se je končala šele z aragonskim porazom in podpisom premirja v (Al)majanu 16. julija 1430. Medtem je Granado pretresal razkol v vladarski dinastiji Nasridov. Boj za oblast med pretendenti za krono je podpihoval tudi kastiljski kralj, da bi oslabil nevarnega tekmeca v svoji bližini. V odkrite sovražnosti se je neposredno vpletel šele po koncu vojne z Aragonijo in 1. julija 1431 izbojeval veliko zmago nad granadskimi četami pri La Higuereli. Toda spopad z nasridskim emiratom v Granadi se je zares internacionaliziral šele leto pozneje s papeževo razglasitvijo križarske vojne v Španiji.[452]

Ob pravkar povedanem nimamo prepričljivih argumentov, da bi Ulriku Celjskemu pripisali udeležbo na križarskem pohodu proti Mavrom. Proti temu govori celo Kronika kastiljskih kraljev, saj poroča, da se je celjska delegacija z dvora kastiljskega kralja Janeza II. odpravila v Santiago.[453] A navsezadnje Ulriku niti ni bilo treba prekrižati meča z neverniki, saj je v predstavnem svetu 15. stoletja pot v katero od velikih središč krščanstva, sploh Rim ali Jeruzalem, sama po sebi pomenila upravičeni razlog za prejem viteškega udarca. Da med razkošnim plemiškim romanjem in viteškim potovanjem ni bilo jasne ločnice, nazorno opozarja primer velikopotezne odprave Friderika V. v Sveto deželo leta 1436, ki je sledila povsem enaki logiki kot Ulrikova pustolovščina v Španiji šest let poprej. Tudi Friderikovo »romanje« še zdaleč ni bilo samo dejanje krščanske pobožnosti, pač pa svojevrsten zrelostni izpit, na katerem se je želel mladi vojvoda dokazati pred svojimi tovariši in se po prestanih preizkušnjah zasluženo ovenčati z viteškim nazivom. Da je bil to njegov poglavitni namen, nedvoumno priča sočasni propagandni slavospev, takoj po vrnitvi v domovino sestavljen v spomin na slikovite dogodke.[454] Pesnitev tvegano plovbo v daljno Palestino izrecno primerja s pohodom v Prusijo, saj da udeleženca izpostavlja podobnim naporom in nevarnostim, zato mu tudi ne prinaša nič manjših časti.[455] Pesnikova pripoved predvidljivo doseže vrhunec na božjem grobu – a ne toliko zaradi verske simbolike same po sebi, pač pa, ker se je na tem kraju odvila slovesna povitezitev Friderika V. in njegovih spremljevalcev, med njimi Jurija Apfaltrerja in Jurija Črnomaljskega, s katero je odprava dosegla simbolni cilj.[456]

Naporna plovba in ježa na skrajni zahod Evrope je bila za Ulrika Celjskega gotovo precejšen podvig, a se je kljub temu poigraval z zamislijo, da po obisku Kompostele napravi še dolg ovinek na sever, vse do obale Baltika in celo Rusije. Odposlanec nemškega viteškega reda na dvoru kralja Sigismunda je namreč v pismu 14. maja 1430 velikemu mojstru posredoval prošnjo Hermana Celjskega, naj njegovemu vnuku zagotovi spremstvo do Novgoroda, če bi se z viteškega potovanja v Granado odpravil v Prusijo – hkrati pa naj ga oskrbi še z nekaj dobrimi sokoli, ki si jih je zaželel Herman. Nemški viteški red je namreč z lovskimi ujedami že

447 Poimensko so našteti grof Franko Krbavski, Jurij Tanpeck, Hans Ungnad, Jurij Saurer, Wernburger s Strmca, Jošt Helfenberški, Viljem Stein, Janez Welsberger, Bernard Sachs, Opitz s Seydlitza, Jurij Kollnitzer, Hans s Kamna in Oto z Radmannsdorfa na Štajerskem. HÄBLER 1899, str. 44; prim. BANFI 2023a, str. 100–101, 296–297.

448 Leta 1403 ga je ustanovil Ferdinand iz Antequere, poznejši aragonski kralj Ferdinand I. Verjetno že okrog leta 1415 je njegov član postal kralj Sigismund Luksemburški, pozneje pa tudi številni drugi dinasti in ugledni plemiči od burgundskih vojvod do cesarja Friderika III. Habsburškega, bosanskega vojvode Štefana Vukčića in minezengerja Osvalda Wolkensteina. FILIPOVIĆ 2020.

449 CKSL, 1430 marec 21.–april 16., s. l.; VOJE 1984, str. 225–226; KOSI 1998, str. 129.

450 Prim. CONTAMINE 1984, str. 31; KEEN 2002, str. 223–234, 242–246.

451 PROCHASKA 1882, št. MCDXII, 1430 maj 14., Šintava; HILDEBRAND 1884, št. 208, 1430 maj 14., Šintava.

452 Npr. SÁNCHEZ SAUS 1984, str. 55–62; TORRES FONTES 1989; LÓPEZ de COCA CASTAÑER 2004, str. 344–346.

453 VOJE 1984, str. 225–226.

454 RÖHRICHT 1891, npr. str. 28–29, 35, 38.

455 RÖHRICHT 1891, str. 30–31; VOGT 1891, str. 422–423.

456 RÖHRICHT 1891, str. 32–36; prim. SEEMÜLLER 1896, str. 596–597, 625; KOSI 2018b, str. 129.

◆
37. Sokol selec
| © PMS, STARA INV. ŠT. 24,
FOTO: TOMAŽ LAUKO

tradicionalno oskrboval rodbino Celjskih v zameno za njihovo podporo na Štajerskem in Koroškem.[457]

Ulrikova odprava je bila nedvomno načrtno zamišljena kot velikopotezen vstop v svet evropske elite. Prav tako ne more biti naključje, da so ga kmalu po vrnitvi v domovino pričakale prve reprezentativne javne funkcije. Ko je kralj Sigismund junija 1431 načrtoval vojni pohod proti Benečanom, ki so po zasedbi ozemlja Oglejskega patriarhata ogrožali suverenost cesarskih mest v severni Italiji, je prav Ulriku Celjskemu namenil poveljstvo nad ogrskimi četami v Furlaniji in ga hkrati imenoval za svojega zastopnika.[458] V času, ko je Sigismunda precej bolj resno zaposlovalo bojevanje s husiti, je torej beneško fronto začasno prepustil mlademu Celjanu, podobno kot kdaj v preteklosti že njegovemu dedu Hermanu. Ulriku sicer ni bilo dano preizkusiti generalskih sposobnosti, saj so se razmere sčasoma umirile in je Sigismund junija 1433 po cesarskem kronanju v Rimu z Benetkami sklenil petletno premirje.[459]

V iskanju novih izzivov se je energični Ulrik usmeril proti severu. Z manjšim spremstvom je okrog 24. avgusta 1433 prišel v Straubing na Bavarskem, kjer se je udeležil turnirja z ostrimi kopji. Na njem je tekmovalo 36 oseb, razdeljenih na »vzhodno« ali avstrijsko in »zahodno« ali švabsko ekipo. Med »Avstrijci« je prvo, najuglednejše mesto zavzemal Ulrik Celjski, med njegovimi tovariši pa seznami omenjajo še dvornega mojstra Viljema Steina, grofa Ulrika Helfensteinskega, Rajnprehta IV. Walseejskega, Krištofa Liechtensteinskega, Jurija Schweinpecka, Nikolaja Truchseßa in Jurija Saurerja. Kot poroča Andrej iz Regensburga, so se Ulrik in drugi plemiči po koncu turnirja odpravili na vojni pohod, da bi pomagali katoliškemu Plznu, ki so ga tedaj oblegali husiti.[460]

Kronistov zapis je treba umestiti v nekoliko širši okvir. Udeleženci turnirja so se očitno odzvali pozivu palatinskega grofa Janeza iz Neumarkta, ki je zaradi husitske nevarnosti zaprosil za podporo svoje bavarske zaveznike. 16. septembra je namreč del husitske vojske, okrog 2000 mož, zapustil Plzen in se odpravil na roparski pohod na vzhodno Bavarsko. Podobno kot drugi člani turnirskega moštva Ulrik ni mogel zavrniti nujnega klica na pomoč – še toliko manj, ker je bil palatinski grof Janez tesni zaupnik Sigismunda Luksemburškega in hkrati vsaj posredno povezan s Celjskimi, saj se je leta 1428 po smrti grofa Hermana III. poročil z njegovo vdovo Beatriks, sicer iz bavarske rodbine Wittelsbachov.[461] Okrepitve iz Straubinga so nazadnje prispele prepozno, vendar je Janezu tudi brez njihove pomoči 21. septembra pri Hiltersriedu uspelo uničujoče poraziti napadalce in s tem doseči eno redkih, brez dvoma pa največjo zmago katoliške vojske nad husiti.[462]

Po spletu okoliščin je Ulrik Celjski zamudil možnost, da se na bojnem polju pomeri s husiti, a z vidika rodbinske politike to ni bila omembe vredna izguba. Podobno kot nekoč sinu Frideriku je namreč grof Herman tudi svojemu vnuku namenil tesnejše povezovanje z Ogrsko in Balkanom. 20. aprila 1434 se je Ulrik oženil s Katarino Branković, hčerjo srbskega despota, in se v nadaljevanju ponovno posvetil predvsem diplomatski službi.[463] Sigismund ga je v tej vlogi prepoznaval kot dragocenega sodelavca. V znak zaupanja mu je januarja 1435 prepustil načelovanje cesarskemu dvornemu sodišču.[464] Še posebej dejavno se je Ulrik v naslednjih letih udejstvoval kot cesarjev zastopnik med prevzemom oblasti

457 PROCHASKA 1882, št. MCDXII, 1430 maj 14., Šintava; HILDEBRAND 1884, št. 208, 1430 maj 14., Šintava; prim. BAUM 1999, str. 43–44.
458 BÖHMER 1900, št. 8626, 1431 junij 17., Nürnberg; prim. št. 8520, 1431 april 20., Nürnberg; št. 8597, 1431 junij 2., Bamberg.
459 Premirje je julija 1437 podaljšal še za naslednjih devet let. BÖHMER 1900, št. 9478, 1433 junij 4., Rim; št. 11926, 1437 julij 29., Eger; prim. HOENSCH 1997, str. 371–399.
460 LEIDINGER 1903, str. 708–709; MLINAR 2005, št. 55.2, str. 297; št. 59.2, str. 302.
461 SI AS 1063/4443, 1424 februar 4., Salzburg; CKSL, 1424 februar 4., Salzburg; LEIDINGER 1903, str. 317.
462 LEIDINGER 1903, str. 480–483.
463 Svatbo so javno napovedali že pred junijem 1433, kot je razvidno iz čestitk dubrovniških odposlancev srbskemu despotu. IORGA 1899, str. 316. Listina Friderika II. in Ulrika II. Celjskega iz februarja 1454 podrobno opisuje določila poročnega dogovora: despot Branković je svoji hčeri za doto namenil 16.000 *fl*, ki jih je Katarina izročila možu, Ulrik pa ji je – v skladu z »običaji nemškega ljudstva« – predal dvakrat višji znesek za zaženilo in jutrnjo. Za skupno vsoto 48.000 *fl* sta grofa Celjska Katarini doživljenjsko zastavila gradove oz. gospostva Metlika, Žužemberk, Samobor, Vinica in Rakovec, trg Črnomelj ter urad v Naklem. MNL, OL DL 37630, 1454 februar 6., Celje.
464 DOMENIG 2004, št. 225, 1435 januar 19., Dunaj; LECHNER 1907, str. 83.

na Češkem. V prizadevanjih za umiritev razburkanega notranjepolitičnega dogajanja, ki so ga podžigala verska trenja in napetosti med domačimi plemiškimi rodbinami, se je mladi Celjan odlikoval zlasti kot vodja pogajalske skupine visokih predstavnikov češkega plemstva na pogovorih s taboriti. Zahtevno nalogo je opravil dovolj spretno, da so pogajalci 18. novembra 1436 podpisali pomemben diplomatski sporazum.[465]

Ulrikove zasluge za uspešen dogovor niso ušle neopažene. Le malo pozneje je Sigismund končno izdal listino o povzdigu grofov Celjskih v knežji stan. Ko je postalo jasno, da bo vojvoda Friderik V. tej odločitvi nasprotoval z vsemi sredstvi, je bilo za poknežene grofe še toliko bolj pomembno, da nenehno vzdržujejo osebni stik z ostarelim cesarjem. Sigismund se je v tem času še naprej mudil na Češkem, da bi zatrl odpor zadnjih ostankov sovražnih husitskih frakcij. Toda jeseni 1437 so ga že vidno zapuščale moči. 10. novembra, komaj mesec pred smrtjo, je zapustil Prago in skupaj s soprogo Barbaro odpotoval v Znojmo. Kot poroča Bartošek iz Drahonic, ga je na zadnjem pohodu spremljalo 1000 konjenikov, več kot 100 vozov in stotine pešakov. V konvoju je korakala tudi delegacija Celjskih – med njimi najverjetneje sam Ulrik, medtem ko je njegov oče doma bedel nad razvojem dogodkov ob začetku sovražnosti s krško škofijo in Friderikom V.[466]

Zadnje dni cesarjevega življenja je zaznamovala globoka negotovost. Sigismund je za naslednika izbral zeta Albrehta V. Habsburškega, ki pa je naletel na nasprotovanje tako velikega dela češkega plemstva kot tašče Barbare Celjske. V ozračju dvornih spletk si je Barbara prizadevala obiti Albrehtovo pravico do prestola v zavezništvu s poljskim kraljem Vladislavom III. Jagielonskim. Njeni manevri so nazadnje spodleteli, zato se je zatekla na Poljsko, kjer je ostala do poletja 1441. Ali je bil v Barbarine načrte kakor koli vključen nečak Ulrik, lahko kvečjemu ugibamo. Tudi če je bil o njih obveščen, se v spletkah očitno ni vidneje udejstvoval oziroma vsaj ne nepopravljivo kompromitiral, saj je glede na poznejše osebne stike in tesno sodelovanje s kraljem Albrehtom ohranil njegovo zaupanje.[467]

S smrtjo Sigismunda Luksemburškega se je končalo v celoti najuspešnejše poglavje zgodovine Celjskih. Njegova zapuščina je pomembno vplivala tudi na mladega Ulrika II. V bližini karizmatičnega cesarja je preživel le zadnjih nekaj let njegove vladavine, a si je prav tedaj pridobil nenadomestljive izkušnje. Poleg diplomatskih izzivov mu je bivanje na Češkem omogočilo neposredni vpogled v inovativne metode husitskega bojevanja, ki so tedaj odmevale po vsej srednji

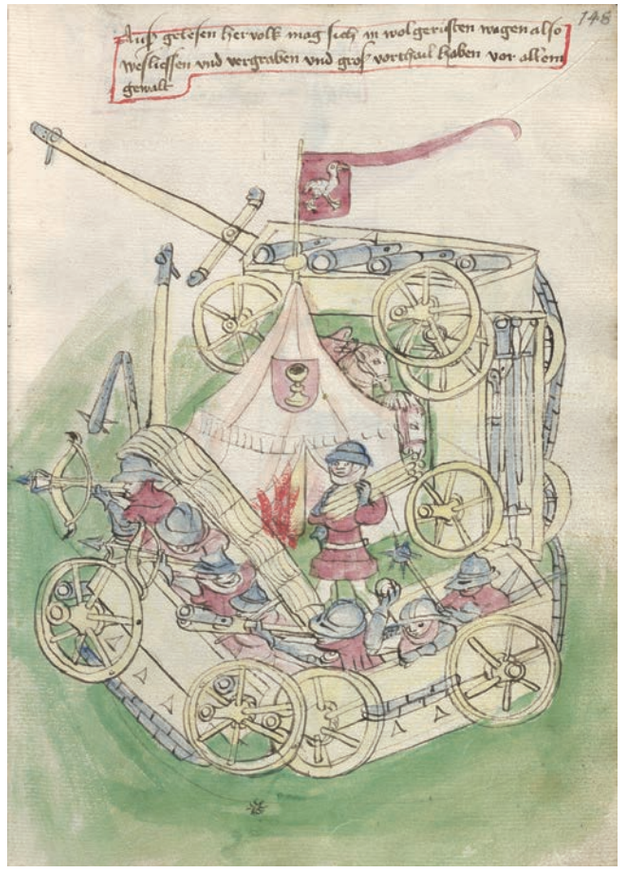

◆
38. Husitska utrdba iz vozov na dunajskem rokopisu iz časa okrog leta 1437
| © ÖNB, Cod. 3062, fol. 148

Evropi. Morda je prav tam spoznal Jana Vitovca, prihodnjega celjskega vojskovodjo, ki je pokneženim grofom izbojeval največje zmage. Povsem mogoče je, da to srečanje ni bilo naključno, temveč je Ulrik na Češkem načrtno novačil izkušene najemnike za pričakovani obračun z vojvodo Friderikom V.

465 HÖFLER 1860, str. 726–727; PALACKÝ 1873b, št. A.45, 1436 november 18., Praga; MLINAR 2005, št. 19, str. 214.
466 FUDGE 2002, št. 206, str. 394.
467 Prim. KRONES 1871, str. 29; GUBO 1889, str. 10; CHILIAN 1908, str. 45–62; HOENSCH 1997, str. 449–464.

»Celjsko-habsburška fajda«

◆
39. Portret cesarja Friderika III. po izvirniku iz leta 1469 | © KHM-Museumsverband, Gemäldegalerie, inv. št. 4398

Oboroženi spopad, ki je v naslednjih letih odločal o nesojeni kneževini na jugovzhodu Svetega rimskega cesarstva, se je v spomin poznejših rodov zapisal kot celjsko-habsburška fajda. Slovensko zgodovinopisje je to oznako sprejelo brez resnejših pridržkov ali strokovne razprave, čeprav se že ob ne posebej poglobljenem premisleku kaže kot pretirano poenostavljena. Za začetek povsem zanemarja vlogo krške škofije, ki je vsaj ob začetku sovražnosti v letih 1437/8 nastopala kot osrednji nasprotnik novopečenih knezov, po drugi strani pa vzbuja izrazito zavajajoče predstave o celjskem spopadu z vso habsburško dinastijo, čeprav v tem dogajanju nikakor ni nastopala kot enoten blok.[468] Oboroženi spor, v katerega so se zapletli grofje Celjski, še zdaleč ni bil uperjen proti celotnemu rodu Habsburžanov ali vsaj leopoldinski veji, pač pa zgolj proti Frideriku V. (1415–1493), vojvodi Štajerske, Koroške in Kranjske, ki je edini od svojih tedaj živečih, polno opravilnih sorodnikov dosledno kljuboval celjskim zahtevam. Ob izbruhu krize je bil Friderikov položaj presenetljivo šibek. Mladenič v zgodnjih dvajsetih letih, ki je zaradi prerane smrti očeta Ernesta Železnega dolgo odraščal v skrbništvu svojega strica Friderika IV. Tirolskega in je šele leta 1435 prevzel vladanje v notranjeavstrijskih deželah, na političnem zemljevidu Evrope še ni užival pravega ugleda ali prepoznavnosti.[469] V tem pogledu bi se težko primerjal celo s sebi generacijsko najbližjim celjskim nasprotnikom, približno desetletje starejšim Ulrikom II.

Zaradi zapletenih družinskih razmer vojvoda Friderik V. ni mogel računati niti na iskreno podporo znotraj domače leopoldinske linije. Njegov mlajši brat, vojvoda Albreht VI. (1418–1463), se je vse življenje otepal drugorazrednega položaja v Friderikovi senci in mu očital prilaščanje rodbinske dediščine.[470] Zato mu je večkrat odpovedal pokorščino, se že ob smrti kralja Albrehta II. leta 1439 začel spogledovati s Celjskimi in z njimi maja 1442 celo sklenil odkrito zavezništvo za skupno ofenzivo na Kranjsko.[471] Če ni mogel računati niti na podporo lastnega brata, si je Friderik V. težko obetal aktivno pomoč tirolskega strica in nekdanjega skrbnika Friderika IV. (1382–1439), ki ga je kot oblastnik v notranjeavstrijskih vojvodinah nadomeščal nič manj kot enajst let. V tem času, predvsem med celjsko-bamberškim spopadom, je Friderik starejši večkrat poskušal zajeziti apetite Hermana II., toda brez pravega uspeha, sicer pa si je z mogočnimi grofi prizadeval vzdrževati kolikor le mogoče miroljubno sobivanje. Po priznanju nečakove polnoletnosti se ni več vidneje vpletal v upravljanje njegovih dežel in za kaj takega niti ni kazal veliko interesa, saj so ga toliko bolj zaposlovali izzivi na domačem Tirolskem.

Še hladnejše je bilo razmerje Friderika V. s sorodniki iz bolj oddaljene albertinske linije, iz katere je izhajal avstrijski vojvoda Albreht V. (II., 1397–1439). Kot eden najtesnejših podpornikov cesarja Sigismunda Luksemburškega, njegov zet in naslednik na kraljevskem prestolu je bil Albreht hote ali nehote tesno povezan z rodbino Celjskih. Ob močni notranjepolitični opoziciji, s katero se je spoprijemal ob nastopu kraljevske vladavine, ga s Celjani ni zbliževalo le svaštvo, temveč jih je dojemal kot pomembne potencialne zaveznike. Zato ni imel pravega razloga, da bi jim odtegnil podporo v sporu s Friderikom V. oziroma izpodbijal veljavnost knežjega povzdiga, ki so ga prejeli od njegovega tasta in mentorja Sigismunda. V vsakem primeru so Albrehta med kratkim, a razburkanim kraljevanjem bremenile povsem druge težave. Njegova pozornost je bila po eni strani usmerjena na Češko ter spopade s husitskimi in jagielonskimi nasprotniki, po drugi strani pa na obrambo Ogrske pred osmanskimi silami.[472]

V razvejani mreži habsburške rodbine je torej celjskim prizadevanjem za lastno kneževino stal nasproti edinole Friderik V. Čeprav se je v tem boju znašel osamljen, njegove vztrajnosti ni težko razumeti. Kopičenja nerazrešenih sporov, izsiljenih pravnih aktov in samovoljnih dejanj pretirano samozavestnih Celjskih, ki so javno šibila avtoriteto in ugled habsburškega vojvode, preprosto ni mogel dopuščati v nedogled, pa čeprav za ceno tveganega obračuna z nevarnimi grofi. Mlademu Frideriku, ki si je zaradi prezgodnje očetove smrti v senci precej vplivnejših habsburških sorodnikov tako težko izboril neodvisnost, kaj drugega niti ni preostalo, če je želel preprečiti razbitje Štajerske, Koroške in Kranjske na račun nove »državne kneževine« njegovih konkurentov ter se potrditi kot polnopravni oblastnik v habsburških dednih deželah.

Njegove odnose s Celjskimi so bremenile tudi stare zamere, vse do ponižanj, ki jih je bil deležen še njegov oče Ernest Železni – vključno z dedovanjem grofij Ortenburg in Strmec, ki nikakor ni potekalo brez težav. Celjski so si ju lahko lastili že na podlagi desetletja poprej sklenjene dedne pogodbe in tudi sporazuma s Friderikom III., zadnjim grofom Ortenburškim. Njegovega dediča in naslednika Ludvika, posinovljenca Hermana II. Celjskega, je smrt prehitela že leta 1417. Ne glede na to se je nadaljnji razplet dogodkov odvil v korist Celjskih, saj jim je kralj Sigismund grofiji Ortenburg in Strmec februarja 1420 uradno podelil v državni fevd. Kraljeva poteza je bila s habsburškega vidika sporna vsaj v toliko, ker so izumrli grofje Ortenburški velik del posesti posedovali kot deželnoknežje fevde in bi jih lahko torej Celjskim podelil kvečjemu sam nadvojvoda Ernest kot

468 Prim. DOMENIG 2006.
469 SEUFFERT, KOGLER 1953, str. 75.
470 Prim. WILLICH 1999, št. 1, 1440 februar 6., Dunaj; št. 3, pred 1440 marec 3., s. l.
471 SEUFFERT, KOGLER 1953, str. 78–79; LANGMEIER 2015, str. 20–74.
472 Prim. SEUFFERT, KOGLER 1953, str. 77–78.

koroški in kranjski deželni gospod.[473] Tega sicer ni storil, a kolikor je razbrati iz virov, Sigismundovi odločitvi ni javno nasprotoval, niti Celjskim ni spodbijal pravice do naslova grofov Ortenburških. Posebej občutljivo je bilo vprašanje pomembnih habsburških gospostev Kostanjevica, Višnja Gora, Štatenberk in Novo mesto, ki so jih imeli Ortenburžani pred izumrtjem v zastavi, nato pa so jih prevzeli Celjani. Julija 1431 so jih v zameno za posesti v Komnu na Krasu[474] in stolp v Kranju vrnili vojvodi Frideriku IV. Tirolskemu, a se je izvedba tega dogovora očitno zavlekla do začetka leta 1433. Slabo voljo so sprožali tudi spori glede ozemeljske in sodne razmejitve ortenburških posesti oziroma naslovov, ki naj bi si jih Celjski neupravičeno prisvajali na habsburški račun, kot jim je Friderik V. očital še leta pozneje. Nesoglasij očitno ni povsem razrešila niti poravnava, sklenjena aprila 1433;[475] nezadovoljstvo mladega vojvode so med drugim podpihovali tudi trpki spomini na nepooblaščeno gradnjo utrdbe Bela Peč.[476]

Drugo, samo po sebi precej manj pomembno, a vendarle še zdaleč ne zanemarljivo vprašanje, povezano s pojmom celjsko-habsburške fajde, je terminološke oziroma formalnopravne narave. Pravna ureditev v Svetem rimskem cesarstvu je fajdo dopuščala oziroma celo zapovedovala kot skrajni instrument, s katerim je oškodovanec terjal zadoščenje v primeru spora, ki ga ni bilo mogoče zadovoljivo rešiti po sodni poti, oziroma kot maščevanje za utrpelo krivico. V svetu poznega srednjega veka so tak pristop nasilnega reševanja sporov aplicirali na različnih ravneh – od oškodovanega posameznika, ki bi mu na pomoč priskočili družina, prijatelji oziroma zaščitniki, denimo fevdalni gospod, pa vse do obračunov med plemiškimi rodbinami, mesti, teoretično celo državnimi vladarji.

V nasprotju s samovoljnimi dejanji nasilja, ki so pomenila odkrito kršenje deželnega miru, je fajda veljala za zakonito sredstvo reševanja nesoglasij, a le, dokler je potekala v skladu s tedanjim dojemanjem »pravične vojne«, kakor koli že so si ta pojem v poznem srednjem veku prizadevali podrobneje kodificirati številni pravni teoretiki, morda najvplivneje Honoré Bonet[477] – torej v smislu oboroženega spopada omejenega značaja, strogo reguliranega s predpisanimi pravili, rituali, prepovedmi in varovali, ki so preprečevala nebrzdano stopnjevanje sovražnosti in še posebej prelivanje krvi. Pobudnik fajde je moral sovražnosti napovedati javno in vnaprej (*Absage*), navadno v roku treh dni. Nasprotniku in njegovim pristašem je bil upravičen povzročati materialno škodo, predvsem z zaplembo premičnega premoženja in požiganjem gospodarskih poslopij, a s številnimi časovnimi in prostorskimi omejitvami, ki so med drugim prepovedovale obleganje utrdb. V okvirih fajdnega vojskovanja je bilo sovražnika dopustno fizično napasti ali mu odvzeti prostost, ne pa tudi namenoma pohabiti ali celo ubiti, razen v primeru samoobrambe oziroma neposrednega maščevanja krivcu, ki bi zagrešil katerega od najtežjih prestopkov. Ko je napadalec dosegel zadoščenje, je sledila trajna poravnava (*Urfehde*), s katero se je napadena stran odpovedala nadaljnjemu nasilnemu povračilu za škodo, utrpelo med fajdo.[478]

Sredi 15. stoletja je na Slovenskem po takem obrazcu potekalo več bolj ali manj natančno dokumentiranih spopadov, podrobneje opisanih v nadaljevanju, med katerimi po številu ohranjenih virov izstopata predvsem fajda Sigmunda Weisspriacha s šentpavelskim samostanom leta 1440 in obračun cesarja Friderika III. z Goriškimi na prelomu v letih 1459/60.[479] Veliki spopad med grofi Celjskimi, krško škofijo in vojvodo Friderikom V. pa se je odvijal po bistveno drugačni logiki. Konec leta 1437 je najprej izbruhnil v obliki vse prej kot transparentnega celjskega obračuna s škofom Janezom Schallermannom, verjetno niti ne najavljenega vnaprej – vsaj ne v pisni obliki, saj takega dokumenta ne najdemo v nobenem od doslej znanih korpusov listinskega gradiva. Kot bomo izčrpneje predstavili v nadaljevanju, je njihov spor sprožilo vprašanje fevdov, ki jih je škofija v preteklosti podeljevala Celjskim, a novi krški poglavar Janez Schallermann te prakse ni bil več pripravljen nadaljevati. Za zdaj ne poznamo nobenega dokaza, da bi mu Friderik II. Celjski kot osrednji protagonist formalno napovedal fajdo. Odškodninski reverzi iz let 1438–1442 nakazujejo, da so to storili nekateri krški vazali, a očitno šele po začetku spopadov in zgolj v odziv na že izvedena sovražna dejanja celjskih privržencev.[480] Na udaru Celjskih se je zelo hitro znašel Štefan III. Modruški oziroma Frankopanski, kranjski deželni glavar in hkrati tesni zaveznik

473 AT-OeStA, AVA Adel RAA 65.32, 1420, Vroclav; MEGISER 1612, str. 1086–1087; GUBO 1888, str. 6; ŠTIH 1996, str. 238–240; prim. SI AS 1063/4450, 1425 maj 13., Celje.

474 Skupno 37 hub, nekdaj v posesti Šteberških, ki si jih je pred letom 1371 protipravno prilastil Ulrik V. Rihemberški, zato sta vojvodi Albreht in Leopold zahtevala njihovo vračilo. To se ni zgodilo, pač pa so naštete posesti štiri leta pozneje zasedli Herman I. Celjski ter padovski in furlanski zavezniki v službi grofa Majnharda Goriškega, ki se je medtem vpletel v fajdo s Hartnidom s Trauna. AT-OeStA, HHStA, AUR 1430 februar 24., Dunaj; CKSL, 1371 oktober 26., Dunaj; CHMEL 1837a, št. III, 1430 februar 24., Dunaj; št. IV, 1431 julij 16., Innsbruck; LAMPEL 1923, št. 14523, 1430 februar 24., Dunaj; LIČEN 2008, str. 442; KOSI 2025.

475 SI AS 1063/4466, 1431 julij 15., Innsbruck; 1063/4467, 1433 januar 6., s. l.; 1063/4468, 1433 april 15., Gradec; 1063/4469, 1433 april 23., Gradec; CKSL, 1431 julij 15., Innsbruck (A, B); 1431 julij 16., Innsbruck; 1433 januar 6., s. l.; 1433 april 15., Gradec; 1433 april 15., Krapina; 1433 april 23., Gradec; KRONES 1883, str. 83–84; GUBO 1889, str. 4.

476 LHOTSKY 1949, str. 543; prim. MEGISER 1612, str. 1091.

477 Prim. COOPLAND 1949; CONTAMINE 1984, str. 284–292, 355–360.

478 BRUNNER 1992, str. 1–94; NARED 2002, str. 332–336; ZMORA 2011; OMAN 2022, str. 270–272.

479 A po drugi strani ne manjka niti nasprotnih primerov. Goriški grofje so npr. leta 1435 obtožili Jamske nezakonitega napada na Hošperk, saj naj bi jim fajdno napoved poslali šele po zavzetju gradu. TROTTER 1954, str. 45–46.

480 ADG, sign. 323, 1438–1442. Krški škof navsezadnje ni smel napovedati fajde, saj mu je bilo kot cerkvenemu dostojanstveniku prepovedano posegati po orožju. Prim. BRUNNER 1992, str. 45, op. 151.

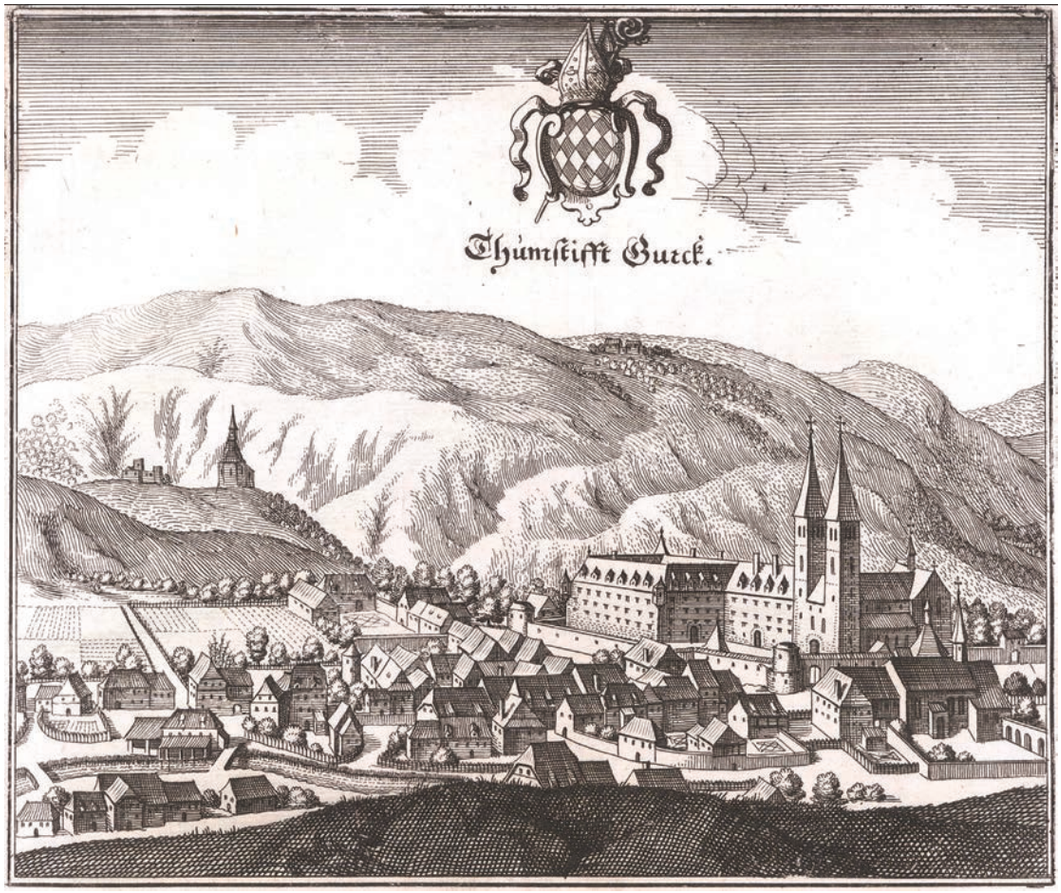

◆
40. Škofija Krka v Merianovi topografiji
| REPRODUCIRANO PO: ZEILLER, MERIAN 1649, STR. 100

vojvode Friderika, ki je iz ozadja nastopal kot ključni sovražnik celjskih političnih ambicij, a je svoje cilje skrbno upravičeval z deželnoknežjimi opolnomočji, da bi v javnosti nastopal kot na videz nepristranski varuh pravnega reda. Tudi tokrat v pisnih virih zaman iščemo oprijemljiv dokaz, da bi si glavni akterji javno napovedali sovražnosti, temveč viri namigujejo, da so to občasno počeli kvečjemu njihovi vazali oziroma pristaši.

S perspektive političnih teženj grofov Celjskih ni težko razumeti, zakaj obračunavanja z Janezom Schallermannom in vsaj posredno tudi vojvodo Friderikom V. niso skušali dosledneje legitimirati po pravilih fajdnega spopada. Po eni strani si težko predstavljamo, s kakšnimi pravnimi argumenti bi lahko krškega škofa prisilili k potrditvi fevdov, ki so jih pokojnemu Hermanu II. zaupali njegovi predhodniki. Kot zakoniti gospodar škofijskih posesti je imel vso pravico, da jih podeli po svoji volji. Grofom bi lahko škofijske fevde celo odvzel zaradi neizpolnjevanja vazalnih obveznosti, še toliko bolj upravičeno, ker so Schallermannu izpodbijali pravico do škofovske funkcije, na katero ga je imenoval sam papež kot najvišja, brezprizivna avtoriteta krščanskega sveta. Celjskim zato ni preostajalo veliko manevrskega prostora, da svoje zahteve uresničijo po legalni poti. Schallermannovo nasprotovanje bi lahko ukrotili edino z brezobzirnejšo, samovoljnejšo uporabo sile, zgolj površno prikrito kot – morda kar preventivni – odgovor na krške grožnje, ki naj bi jih nakazovalo Schallermannovo kopičenje čet. Še diskretneje pa bi svoj cilj seveda lahko dosegli z netenjem posredniških spopadov med lastnimi privrženci in krško škofijo.

Precej drugačno je bilo ozadje celjskega spora s Friderikom V., ki so ga želeli prisiliti k priznanju knežjega statusa in opolnomočij, prejetih s Sigismundovim povzdigom. Z vidika Celjskih je bil ta akt neizpodbitno, nespremenljivo dejstvo. Če bi potrditev pravice, ki jim je pripadla po odloku vrhovnega poglavarja Svetega rimskega cesarstva, poskusili izsiliti z napovedjo fajde »sebi enakemu« vojvodi, ki so mu na tleh celjske kneževine odrekali kakršno koli nadoblast ali sodne pristojnosti, bi s takšnim dejanjem pravzaprav vzbujali dvome v veljavo lastnega pokneženja. Friderikov odpor je bilo veliko prikladneje prikazati kot osamljeno, nezakonito kljubovanje samemu cesarju,

ki si je neposlušnega vojvodo prav zato prizadeval ukoriti z ostrim pisnim opominom.[481] Če bi se Celjski s položaja državnih knezov že odločili vojaško obračunati z nasprotnikom, bi lahko kot nosilci suverene oblasti proti grožnjam svoji vladavini ukrepali tako rekoč z vsemi sredstvi, ne da bi morali polagati račune komu drugemu kot cesarju. A tudi v tem primeru bi se lahko hitro znašli na spolzkih tleh, zato ne preseneča, da so se vse do korenito spremenjenih okoliščin maja 1442 zelo skrbno izogibali kakršnim koli ukrepom, ki bi jih bilo mogoče dojemati kot odkrito vojno napoved habsburškemu vojvodi. Modrost takšne strategije se je potrdila spomladi 1438, ko je razsojanje v celjsko-krško-habsburškem sporu prevzel kralj Albreht. Logično je bilo namreč pričakovati, da bo v sodnem postopku na uspeh celjskih zahtev ključno vplival videz zakonitosti njihovih poprejšnjih dejanj, vendar je Albrehtova prezgodnja smrt nazadnje preprečila mirno poravnavo.

Gotovo si nobena od vpletenih strani ni delala utvar, da bo nesoglasja mogoče rešili s še tako spretnim sklicevanjem na pravne formalizme, a njihove teže v miselnosti poznosrednjeveških Evropejcev nikakor ne smemo podcenjevati. Tako sami kot zunanji opazovalci so vojne dogodke nenehno presojali z vidika zakonitosti – res pa, da so tako grofje Celjski kot še bolj Friderik Habsburški zaradi realne moči in političnega vpliva lahko meje legitimnega interpretirali zelo svobodno oziroma prikrojili v lastno korist, ne da bi jim bilo treba odgovarjati za posledice takšne samovolje. Besedilo premirja, sklenjenega 23. avgusta 1440, povsem nedvoumno omenja »deželne sovražnike« tako v enem kot drugem vojskujočem se taboru, ki so torej na obeh straneh po splošnem priznanju kršili javni red in mir s protipravnimi oboroženimi akcijami.[482] Šele podpis tega dokumenta, ki je vključeval zavezo sprtih strani o prenehanju ščitenja kršilcev deželnega prava, je omogočil začetek njihovega sodnega pregona, čeprav se je nazadnje večina obdolžencev izmaknila kazni.[483]

Približno leto dni po podpisu premirja[484] je nastal sloviti seznam deželnih sovražnikov, ki na več mestih skrbno ločuje med prestopki, storjenimi krškemu škofu, ter tistimi, uperjenimi proti deželnoknežji oblasti.[485] Poudarek zagotovo ni bil povsem neupravičen, a je po drugi strani premišljeno ustrezal težnjam kralja Friderika, ki je skušal pod pretvezo nevtralnega, legalističnega branilca deželnega miru očrniti vsaj privržence Celjskih – če že ne grofe osebno – kot brezobzirne nasilneže, ki naj bi zanetili kar dva med seboj na videz nepovezana spopada. Seznam v vsakem primeru zgovorno priča, kako hitro se je uvodni celjsko-krški spopad razrasel v težko pregledno množico med seboj le delno usklajenih akcij pogosto zelo skromnih razsežnosti. Z izjemo peščice obsežnejših, bolje organiziranih vojaških operacij glavnega bremena ofenzivnega vojskovanja vsaj v prvih letih bojev niti niso nosile enote pod neposrednim nadzorom Celjskih, temveč njihovi privrženci ali posredniki.

Tako obsežen izbruh sovražnosti je zlahka postal priročen izgovor, da so po orožju segli tudi možje, ki se niso jasno opredelili za nobeno stran oziroma so med njima kolebali, kakor jim je tisti trenutek ustrezalo, razpad deželnega miru pa so izkoristili za povsem zasebne obračune ali kriminalna dejanja iz golega koristoljubja. Takih primerov glede na številne zabeležene pritožbe zaradi kršenja deželnega prava ni bilo malo in bi jih težko upravičili v okvirih zakonite fajde. Seznam deželnih sovražnikov našteva več dejanj, povsem nepovezanih s celjsko-krško-habsburškim spopadom. Pri Martinu iz Gorice je izrecno navedeno, da je oropal krškega škofa in požigal po deželi, a ne v okviru »celjske vojne«.[486] Enako po vsej verjetnosti velja za Nikolaja Jamskega,[487] ki je na Vrhniki ujel uslužbenca deželnega glavarstva, hlapca Wolfganga in pisarja Liendla; kljub pozivom deželnih oblasti ju ni hotel izpustiti, temveč je enega od njiju celo ubil.[488] Do ugrabitve slovenjgraškega meščana Schiffrerja, ki jo je zakrivil Mihael Moshaimer, pa je očitno prišlo šele poleti 1441 med fajdo Krištofa Wolfsauerja.[489]

Ob podrobnejšem pretresu virov vendarle lahko ugotovimo, da je vtis povsem nenadzorovanega, nebrzdanega nasilja varljiv. Veliko večino dokumentiranih incidentov, zagrešenih v kontekstu obračuna grofov Celjskih s krško škofijo in vojvodo Friderikom, namreč lahko tako ali drugače pojasnimo s poprejšnjimi povezavami med storilci in njihovimi žrtvami, ki so v vojnem času poravnavali stara sovraštva in spore, same po sebi nepovezane s celjskim uporom proti deželnoknežji nadoblasti. Kakor koli že, med kršilci deželnega miru niso nikjer eksplicitno navedeni grofje Celjski niti njihovi najvidnejši vazali ali uslužbenci, proti katerim so bile vojvodove sodne instance očitno nemočne, temveč zgolj nekateri manj ugledni, nizko rangirani pripadniki

481 CHMEL 1837b, št. XXVI, 1437 maj 31., Praga; BÖHMER 1900, št. 11796, 1437 maj 31., Praga; ŠTIH 1996, str. 247.

482 SI AS 1063/4491, 1440 avgust 23., Hainburg; CKSL, 1440 avgust 23., Hainburg; LICHNOWSKY 1842, št. 119, 1440 avgust 23., Hainburg; CHMEL 1859, št. 95, 1440 avgust 23., Hainburg; št. 98, 1440 avgust 23., Hainburg.

483 NARED 2002, str. 330–331.

484 Čas nastanka tega dokumenta lahko razberemo iz podatka, da je Mihael Moshaimer v sodelovanju z Wolfsauerjem zajel slovenjgraškega meščana Schiffrerja, od katerega je izsilil odkupnino. To dejanje je očitno zakrivil med fajdo Krištofa Wolfsauerja proti kralju Frideriku poleti 1441. SEEMÜLLER 1897; SEUFFERT, KOGLER 1953, str. 79–80, št. 26, 1441 oktober 9., Gradec; št. 27, 1441 oktober 14., Gradec; PFERSCHY 2010.

485 CKSL, 1440–1441, s. l.; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l.; prim. OTOREPEC 1996, str. 335.

486 CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l.; OTOREPEC 1996, str. 339.

487 TROTTER 1954, str. 51–60.

488 OTOREPEC 1996, str. 342.

489 CKSL, 1440–1441, s. l.; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l.; SEUFFERT, KOGLER 1953, str. 79–80, št. 26, 1441 oktober 9., Gradec; št. 27, 1441 oktober 14., Gradec; OTOREPEC 1996, str. 338–339.

celjske klientele, občasno z zaznambo, da so prestopke zakrivili brez vnaprejšnje najave fajde, torej protizakonito.[490]

V stvarnosti poznosrednjeveške Evrope ne bi bilo nič izjemnega, da bi se sprti strani sklicevali na zakonito pravico do iskanja zadoščenja z oboroženo silo, tudi če si fajde nista napovedali v pisni obliki. Kdor pa si je to pravico razlagal presvobodno ali je v sporu očitno prekoračil meje dopustnega, je tvegal obsodbo »deželnega sovražnika«, kršilca deželnega miru, in se s tem izpostavil kazni oblasti. V začetku dvajsetih let 15. stoletja se je to zgodilo Juriju Turjaškemu, ko se je skupaj s še dvanajstimi pomagači podal na roparski pohod po Kranjskem. Poleg pustošenja, plenjenja in požiganja so zakrivili tudi več ubojev, a so se bili nazadnje prisiljeni predati nadvojvodi Ernestu Železnemu. Bojevitemu Juriju ni preostalo drugega, kot da prevzame odgovornost za svoja dejanja in Ernestu izroči domači grad Turjak ter svoj del gradu Šumberk. Zaplet se je končal brez hudih posledic. Nadvojvoda je skesanca in njegove može pomilostil, mu vrnil zasežene posesti in ga oprostil vseh nadaljnjih obtožb ali terjatev v zvezi s storjenimi prestopki.[491]

Ne glede na zakonske predpise si je lahko mogočna grofovska rodbina s knežjimi ambicijami, obsežnim rodbinskim ozemljem in spoštovanja vrednimi vojaškimi zmogljivostmi privoščila še neprimerno več, kot je bilo dopustno plemiču nižjega ranga. Zato navsezadnje ne preseneča, če si osrednji nosilci celjsko-krško-habsburškega spora svojega početja niso prizadevali vestno formalizirati po pravilih fajdnega obračuna. Sodobniki so njihov spopad poimenovali z različnimi izrazi, daleč najpogosteje preprosto kot *Krieg*, torej z ohlapnim pojmom, ki bi lahko vključeval vse od resnejšega prepira do legitimne fajde ter brezkompromisne vojne na življenje in smrt. Ta termin so dosledno uporabljali tako pisarji krške škofije[492] kot anonimni celjski kronist, avtor daleč najizčrpnejšega narativnega vira o razburkanem dogajanju v letih 1437–1443.[493] Na drugačne oznake naletimo v različnih listinskih dokumentih, tudi tistih bolj zavezujočega, javnega značaja, v katerih so avtorji nedvomno pazljivo izbirali uporabljeno terminologijo. Vojvoda Friderik V. je konec februarja 1438 previdno pisal zgolj o »zadevi« (*sachen wegn*) s Celjskimi, ne da bi skušal podrobneje opredeliti njeno naravo – najverjetneje zato, ker si ni želel še bolj podžigati vojaškega spopada z nevarnimi nasprotniki oziroma se je skušal od njega diskretno distancirati, kolikor je bilo tedaj sploh še mogoče.[494] V pismu, ki ga je skupaj z bratom 1. maja istega leta naslovil na kralja Albrehta s prošnjo za razsodbo v sovražnostih s Celjskimi, te že poimenuje nekoliko na-

490 CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l.; OTOREPEC 1996; NARED 2002.
491 BIZJAK, PREINFALK 2009, št. 83, 1423 februar 17., Ljubljana.
492 ADG, sign. 323, knjiga prepisov iz let 1438–1442.
493 Prim. KRONES 1883, str. 84–90.
494 CHMEL 1837b, št. XXXI, 1438 februar 28., Dunajsko Novo mesto.

◆
41. Eden najprepričljivejših prikazov ploščnega oklepa v južnonemškem slogu na Slovenskem se je ohranil na nagrobniku Friderika IX. Ptujskega, izklesanem v letih 1438–1445
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

tančneje, z zaporedjem izrazov, ki bi jih lahko po današnjem razumevanju morda najbliže prevedli kot spor ali nesoglasje (*misshelung, zwitrecht, irrung*), sovražni napad (*ingriff*) in nadlegovanje oziroma oškodovanje (*beswerung*), v splošnem pa so sodili v ustaljeno fajdno terminologijo. [495]

Strogo s stališča pravne teorije je med »vojno« in »fajdo« v poznosrednjeveški Evropi skoraj nemogoče postaviti jasno ločnico. Tako medsebojni obračuni najneznatnejših akterjev kot državnih vladarjev so pogosto potekali po zelo podobnem obrazcu, ob vsaj navideznem sklicevanju na pravni red, s predhodno vojno napovedjo, bolj ali manj doslednim upoštevanjem omejitev vojskovanja in nazadnje obojestransko spravo, ki naj bi zagotovila »večni mir« med nekdanjimi sovražniki.[496] Za Evropejce tega časa je bila uporaba oborožene sile precej vsakdanje sredstvo za reševanje sporov na zelo različnih ravneh, ki pa se je lahko bliskovito stopnjevalo od nekrvavega prepira do malone totalnega vojskovanja. Veliko večino oboroženih spopadov je tako ali drugače zanetila tekma za zemljo oziroma zemljiškimi posestmi, v srednjeveškem svetu osrednjim virom bogastva in hkrati temeljem politične moči.[497] A tudi če so sodobniki z zelo podobnimi pravnimi argumenti upravičevali vse od najobrobnejših sporov brezimnih posameznikov do dinastičnega rivalstva, ki je zanetilo stoletno vojno, to nikakor ne pomeni, da med posledicami enega ali drugega ne bi prepoznavali velikanskih razlik. Tako ozek pogled v srednjeveški vsakdan bi bil vendarle neživljenjski, če ne kar skrajno naiven.[498]

Vse do začetka osmanskih vpadov v šestdesetih letih 15. stoletja je bil celjsko-krško-habsburški spopad eden najintenzivnejših, prostorsko najobsežnejših vojaških obračunov na slovenskem ozemlju ob koncu srednjega veka, zato ga ni mogoče preprosto enačiti s plemiškimi fajdami neprimerno manjših razsežnosti. Grofje oziroma nesojeni državni knezi Celjski so si lahko privoščili izigravati pravila daleč onkraj običajnih mej. Njihov obračun s krško škofijo je v grobem še potekal v podobnem slogu kot večina sočasnih fajdnih spopadov za precej nižje vložke, čeprav je izstopal po zaporedju drznejših bojnih pohodov, ki so za seboj zapustili množico uničenih utrdb in privedli tudi do pravih bitk, posebej pri Mirni in Ložu. Z ustaljenimi obrazci je dokončno prelomila velika ofenziva spomladi 1442, pri kateri so Celjski združili moči z vojvodo Albrehtom VI. Njihov skupni udar je že od samega začetka stremel k velikopoteznim strateškim ciljem – nič manj kot razbiti deželno obrambo na Kranjskem, po možnosti tudi na Koroškem in v Trstu ter z zavzetjem deželnih prestolnic oziroma oblastnih središč vzpostaviti nadzor nad bolj kot ne celotnim južnim delom Notranje Avstrije. Tako daljnosežnega načrta ni bilo mogoče uresničiti ob doslednem spoštovanju strogih omejitev fajdnih predpisov in viteškega kodeksa. Protagonisti silovite ofenzive so si prizadevali svojo voljo vsiliti nasprotniku z grobo premočjo poklicnih oziroma najemniških enot in topništva ter brez pomišljanja o kolateralni škodi – v očitnem neskladju s togimi zapovedmi omejenega vojskovanja srednjeveških fajd, a skoraj dobesedno po pragmatični logiki odločilnega spopada, kot jo je stoletja pozneje pod vtisom napoleonske dobe ubesedil pruski mislec Carl von Clausewitz.[499]

S pravnega vidika celjskega spopada s kraljem Friderikom se zdijo posebej povedne okoliščine sklenitve miru avgusta 1443. Namesto da bi si nasprotniki izmenjali listine o končanju sovražnosti in odpovedi maščevanju (*Urfehde*), kot bi to navadno storile stranke v fajdnem obračunu, so svoje nadaljnje odnose uredili v slogu velikih sil, z neprimerno obsežnejšim diplomatskim dogovorom, ki je poleg mirovnega sporazuma vključeval podpis več drugih vsebinsko povezanih dokumentov, vključno z dedno in zavezniško pogodbo. Njihovo besedilo nedvoumno izpostavlja nasilna dejanja, ki so obsegala vse od tatvin, ropov, požigov, rušenja stavb in ubojev (*nam, raub, prannt, niderprechen der hewser oder todsleg*), storjenih v *offenn kriegen*.[500] Ne glede na nedoslednosti poznosrednjeveške terminologije tega pojma v kontekstu listine ni ne dopustno ne smiselno prevajati kakor koli drugače kot »pravo« vojskovanje onkraj zakonskih omejitev fajdnega obračuna. To je še zadnji opomnik, da moramo morda prej kot o celjsko-krško-habsburški fajdi govoriti o vojni. Če upoštevamo, da je ta spopad poleg brezobzirnega pustošenja posesti, ropanja in zajemanja ujetnikov vključeval organizirane bitke večjih enot tudi za ceno očitno ne povsem zanemarljivih smrtnih žrtev, številne napade ne le na gradove, temveč tudi pomembnejša urbana središča in nazadnje celo večtedensko, s topništvom podprto obleganje kranjske prestolnice, bi mu s formalnopravnega stališča težko nadeli kak milejši naziv.

495 AT-OeStA, HHStA, AUR 1438 maj 1., Dunaj (A, B); CHMEL 1832, št. 206, 1438 maj 1., Dunaj; CHMEL 1837b, št. XXXII, 1438 maj 1., Dunaj; LICHNOWSKY 1841, št. 3894, 1438 maj 1., Dunaj.
496 Prim. BRUNNER 1992, str. 32–35.
497 FRANCE 1999, str. 1–15.
498 Prim. CONTAMINE 1984; VERBRUGGEN 1997, str. 276–283, 313–331; FRANCE 1999, str. 1–15, 30–52, 150–186; ROGERS 1999, str. 146–155.
499 CLAUSEWITZ 2002, str. 27–31, 47–61.
500 WILLICH 1999, št. 162, 1443 avgust 16., Dunajsko Novo mesto.

Predzgodovina velikega spopada: Kostanjevica

»Celjska vojna« v letih 1437–1443 sodi med najprelomnejše epizode slovenske poznosrednjeveške preteklosti. O njej so že od Hieronima Megiserja[501] in Janeza Vajkarda Valvasorja[502] bolj ali manj sumarno pisali tako avtorji starejših domoznanskih del in zgodovinskih pregledov[503] kot sodobni raziskovalci, ki so k tematiki pristopali predvsem s političnega in pravnega vidika, a za zdaj brez teženj po celovitejši in bolj poglobljeni vojaškozgodovinski obravnavi.[504] Veliki večini dosedanjih prispevkov je skupno isto temeljno izhodišče – Celjska kronika kot edini pripovedni vir, ki izčrpneje poroča o začetku spora in njegovem razpletu. Od devetdesetih let 20. stoletja je domače zgodovinopisje temu dodalo analize seznama deželnih sovražnikov,[505] novejše objave pa so opozorile še na številne doslej neznane drobce, denimo v deželnoknežjih obračunih za Kranjsko.[506] Ti dokumenti se med seboj vsebinsko precej razlikujejo in jih ni preprosto kronološko uskladiti, a šele z njihovo primerjalno analizo lahko celoviteje rekonstruiramo siloviti spopad grofov Celjskih s krško škofijo in habsburškim vojvodo.

Težko razumljivo se zdi, da ne avstrijsko ne novejše slovensko zgodovinopisje niti po vseh doslej opravljenih raziskavah še ni ustvarilo temeljne študije celjsko-krško-habsburškega obračuna, ki bi prepričljivo pojasnjevala potek, vzročne povezave in ozadja zapletenega dogajanja v vojnih letih 1437–1443. Zelo dolgo je ostajala nepojasnjena celo njegova kronologija, saj je večina piscev medsebojne sovražnosti zgolj površno umeščala v leti 1438 ali 1439, brez skrbnejše preverbe primarnih virov, ki bi dopolnjevali pripovedni lok Celjske kronike. Toda napetosti med Celjskimi in vojvodo Friderikom V. so se vztrajno stopnjevale že veliko prej, preden sta se obe strani znašli v odkriti vojni. Prve oborožene praske, ki so napovedovale poznejši izbruh veliko resnejšega nasilja, so se namreč odvile jeseni 1433, še v času Hermana II. in pred celjskim povzdigom v državne kneze. Njihovo žarišče je nastalo okrog Kostanjevice na Krki – zagotovo ne po naključju, saj se je v letih 1437/8 prav tam razvilo eno od glavnih bojišč. Gospostvo Kostanjevica je skupaj z Novim mestom, Štatenberkom in Višnjo Goro z Litijo ter Šentvidom spadalo v sklop zastavljenih deželnoknežjih posesti, ki so jih Celjski pridobili z dedovanjem po leta 1418 izumrlih Ortenburških.[507] Prav to strateško pomembno ozemlje je grofom zagotovilo nadzor nad Dolenjsko, zato ne preseneča, da so se ga oklepali z vsemi sredstvi. Vojvodi Frideriku IV. Tirolskemu oziroma njegovemu varovancu Frideriku V. so ga vrnili šele do julija 1431, kot zadnje v vrsti habsburških gospostev, ki so jih dotlej držali v zastavi.[508]

Grofje Celjski se z izgubo niso sprijaznili. Očitno je posebej bolela Friderika II., saj mu je oče prepustil v upravo tako Kostanjevico kot Novo mesto.[509] Zato je že dve leti pozneje postal pobudnik podtalne vojaške intervencije proti Kostanjevici. Njeno ozadje lahko vsaj v grobem povzamemo na podlagi dveh pisem, v katerih je kostanjeviški glavar

501 MEGISER 1612, str. 1108–1114.
502 VALVASOR 1689b, str. 334–341.
503 Predvsem MUCHAR 1864, str. 274–277, 285–286, 289–290, 299–304; DIMITZ 1874, str. 263–269; GUBO 1889, str. 13–18.
504 Npr. OTOREPEC 1996; ŠTIH 1996, str. 247–248; NARED 2002; MLINAR 2005, str. 155–166. Morda najnenavadnejši poskus obravnave celjsko-habsburškega spopada je prispeval Vlado Habjan: HABJAN 1971.
505 CKSL, 1440–1441, s. l.; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l.; OTOREPEC 1996; NARED 2002.
506 BIZJAK 2016.
507 KOSI 2012, str. 480–481.
508 SI AS 1063/4466, 1431 julij 15., Innsbruck; CKSL, 1431 julij 15., Innsbruck (A, B); 1431 julij 16., Innsbruck; CHMEL 1837a, št. IV, 1431 julij 16., Innsbruck.
509 Prim. KRONES 1883, str. 78.

42. Veduta Kostanjevice v Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*
| REPRODUCIRANO PO: VALVASOR 1679, ŠT. 125

Henrik Apfaltrer poročal vojvodi Frideriku V. o celjski zaroti proti deželnoknežjim posestim na Dolenjskem.[510] Pobudnik bliskovitega udara naj bi bil sam grof Friderik II., ki je za ta namen na svojih slavonskih posestih septembra 1433 zbral občutne sile, vendar jim ni osebno poveljeval, temveč je izvedbo napada poveril svojim vazalom oziroma gradiščanom. Osrednjo vlogo je namenil Lovrencu Pirsu, oskrbniku bližnjega belokranjskega gradu Krupa, in njegovemu bratu Hansu. Prvi cilj ofenzive je postal grad Kostanjevica, ki ga je treba očitno locirati na Stari grad nad Podbočjem.[511] Z zvijačo so ga nameravali zavzeti 22. septembra, v času, ko so podložniki vanj dovažali mošt. Štirje zarotniki, preoblečeni v kmete, naj bi se ob tej priložnosti vtihotapili v utrdbo, medtem ko je dvajset njihovih pomagačev čakalo na vznožju grajskega hriba. A to še ni bilo vse – pred napadom naj bi Celjski očitno sklenili pravo koalicijo z zavezniki iz Slavonije, Hrvaške in celo Bosne. Njen najpomembnejši člen je bil Ladislav Tóth, ki je na svojih posestih v neposrednem zaledju Zagreba nanovačil kar 200 konjenikov.[512] 100 jih je pod svojim poveljstvom zbral na domačem Susedgradu,[513] še 100 pa jih je čakalo v pripravljenosti na njegovi utrdbi Želin približno 29 km jugovzhodno na turopoljski ravnici.[514] Pomoč pri osvajalnih načrtih naj bi zarotnikom obljubila celo Mirko Zrinski[515] in Jurij Vojsalić, nečak vojvode Hrvoja Vukčića Hrvatinića.[516]

Zarotniški načrt se je izjalovil, saj je glavar Apfaltrer zanj izvedel že dan poprej, dal oborožiti grajsko posadko in zavarovati grajska vrata. Kakor hitro se jim je približala v kmečka oblačila zamaskirana predhodnica, je Apfaltrer nadnjo poslal tri oborožene hlapce. Zasledovali so jih vse do

510 BIDERMANN 1866, str. 24; prim. KOSI 2018a, str. 53–54, op. 245.
511 PREDOVNIK 1999, str. 312–318; PREDOVNIK 2003, str. 23–24.

512 MILJAN 2015, str. 106–108, 115–116, 120–121, 127, 129; prim. TKALČIĆ 1894, št. 116, 1438 marec 4., Budim; KAMMERER 1895, št. 398, 1436 maj 24., Kostajnica. Dve leti pozneje je Herman Celjski po nalogu ogrskega kralja Sigismunda razsojal tudi v posestnem sporu med Tóthi s Susedgrada in meščani zagrebškega Gradca. LASZOWSKI 1904, št. 230, 1435 marec 29., Bratislava.
513 REGAN, DUGAČKI 2024, str. 604.
514 Danes izginula utrdba, dokumentirana na vojaškem zemljevidu Hrvaške (1783/4) na vzhodnem robu današnje vasi Ribnica. Gl. ANTONIĆ 2021; REGAN, DUGAČKI 2024, str. 749–750.
515 Emerik *von Sarm/Serin*, torej Mirko oz. Emerik Zrinski, sin Pavla I.
516 Zaradi popačenega zapisa ali morda tudi napačne transkripcije izvirnika v Bidermannovi objavi navedenih lastnih imen ni preprosto identificirati, vendar se glede na zgodovinski kontekst Ladislav *der Told* zagotovo nanaša na Ladislava Tótha, gospodarja Susedgrada (*Saffed*) in Želina (*Selyin*). Prim. SI AS 1073/I-57r, fol. 107; ENGEL 1996a, str. 434, 466–467.

Krškega, kjer naj bi tičalo pravo središče zarote proti deželnemu knezu, čeprav je Friderik Celjski zavračal vsako odgovornost zanjo. Da bi se opral krivde, je Lovrenca Pirsa odstavil s položaja oskrbnika na Krupi. Toda v resnici naj bi bratoma Pirs poveril poveljstvo nad oboroženim moštvom in jima naročil, naj se podata na roparski pohod bodisi proti Višnji Gori bodisi Novem mestu ali Kostanjevici. Kaj je Friderika vodilo k takemu načrtu, nakazuje njegovo nadaljnje navodilo, naj napadalci opustošijo samo deželnoknežje posesti, do nedavnega zastavljene grofom Celjskim. Apfaltrer je zato nemudoma zaprosil za pomoč kranjskega glavarja in druge lokalne zaveznike.[517]

V drugem pismu, napisanem naslednjega dne, 23. septembra 1433, je Apfaltrer natančneje poročal še o pravkar izvedenem roparskem pohodu bratov Pirs. Hans je skupaj s Petrom Hut(te)rjem zbral 72 tovarišev za napad na deželnoknežje gradove. A še preden je do tega prišlo, je Lovrenc Pirs s 23 možmi napadel freisinški Prežek. Naskok je spodletel, zato se je Lovrenčev oddelek umaknil skozi gozdove do Samobora,[518] kjer so ga pričakale okrepitve. Plenilska vojska, ki je tako narasla na približno 50 mož, se je nato odpravila na roparski pohod in kjer le mogoče pustošila oziroma požigala.[519] To dogajanje moramo po vsej verjetnosti umestiti v okvire deželnoknežjega gospostva Kostanjevica vključno z bližnjo Vivodino – kraje, po katerih so celjski pristaši ponovno plenili štiri leta pozneje v času vojne s Friderikom Habsburškim. Roparski pohod je povzročil dovolj pustošenja, da je vojvoda Friderik julija 1435 mestu Kostanjevica podelil pravico do letnega sejma za povračilo škode, ki jo je utrpelo »zaradi sovražnikov in neposlušnežev«.[520]

Kakega globljega cilja drzna akcija ni dosegla, a je po drugi strani opozorila na celjske apetite po povrnitvi »izgubljenih« ozemelj na Dolenjskem celo za ceno prelivanja krvi in hkrati napovedala razvoj dogodkov v bližnji prihodnosti. Kakor koli se je Friderik Celjski skušal javno ograditi od spopada za Kostanjevico, ni verjetno, da bi ga brata Pirs izvedla povsem na lastno pest. Brez podpore svojih gospodov bi jima težko uspelo zbrati toliko oboroženega moštva, prav tako pa nič ne kaže, da bi ju grofje zaradi samovoljne akcije kakor koli kaznovali. Ravno nasprotno, saj so Pirsi v naslednjih letih ostali eni najzvestejših celjskih vazalov ter se posebej odlikovali med vojno s krško škofijo in vojvodo Friderikom V.

Jeseni 1433 si Celjski še niso drznili stopnjevati pritiska in sprožiti večjo ofenzivo, ki bi neizogibno izzvala odziv deželne obrambe. A to nikakor ne pomeni, da so se bili pripravljeni zlahka sprijazniti s polomom zarotniškega napada na Kostanjevico. Najtežje posledice je moral nazadnje nositi Henrik Apfaltrer. Čeprav mu že po naravi glavarske funkcije ni preostalo drugega, kot da brani deželnoknežje gospostvo pred oboroženimi vdori, grofje očitno niso pričakovali, da se bo pri tem tako dejavno izpostavil in preprečil njihove načrte. K zameri je nedvomno pripomoglo tudi, da je bil Henrik – enako kot drugi člani njegove družine – dolgoletni celjski vazal oziroma uslužbenec, zato so morda skrivoma računali na njegovo podporo.[521] Že zaradi golega prestiža grofje prestopa nekdaj zvestega pristaša niso mogli pustiti nekaznovanega. Henrik Apfaltrer se očitno ni zavedal, kako resna nevarnost mu grozi, ko se je le malo kasneje po službenih dolžnostih odpravil v Celje. Poteza se je pokazala za zelo nespametno, saj niti kot deželnoknežji uslužbenec ni bil varen pred brutalnim maščevanjem nasprotnikov. Po poročanju poznejšega seznama deželnih sovražnikov so ga v mestu ustrelili hlapci Jurija Pirsa in nato mrtvega še oropali. Vsaj nekaterim od storilcev je pribežališče nudil Andrej Polc. Pri umoru je sodeloval tudi služabnik (*dienstlein*) Erdol, ki mu je Hans Schwärzlein v zameno za del plena posodil konja in oklep.[522]

Čeprav viri ne navajajo natančnega datuma atentata, ga je treba verjetno datirati še pred novembrom 1434, ko je službo glavarja v Kostanjevici že opravljal Henrikov brat Jurij, vsekakor pa pred aprilom 1437, ko se omenja kot pokojni. [523] Tako morilci kot njuna pomagača so si prislužili obtožbo sovražnikov deželnega miru, vendar krvavega dejanja nedvomno ne bi zagrešili mimo volje Celjskih, ki Apfaltrerju niso odpustili trdovratnega odpora na Dolenjskem. Grofu Frideriku II. se tokrat ni uspelo povsem izmuzniti odgovornosti. Zaradi uradne obtožbe Henrikovih sorodnikov se je moral že vsaj avgusta 1437 zagovarjati pred vojvodo Friderikom V.[524]

517 BIDERMANN 1866, str. 24.

518 Vsaj tako interpretiramo očitno popačeno transkribirano ime kraja *Tanibor*. Razlaga se zdi verjetna, če upoštevamo, da Samobor leži skoraj natanko 30 km vzhodno v zračni črti od gradu Prežek in pot med obema krajema tako rekoč v celoti poteka po redko poseljenem, gozdnatem hribovju Žumberaka. V okolici Kostanjevice je bil Samobor najbližje pomembnejše oporišče Celjskih, kjer bi Pirsovi možje lahko že po nekaj urah hitrega jezdenja dosegli zatočišče, in hkrati v sosedstvu Susedgrada, sedeža njihovega zaveznika Ladislava Tótha.

519 Apfaltrer v pismu podrobneje navaja moštvo, udeleženo v roparskem napadu. Njegovo jedro so sestavljali Lovrenc Pirs z gradu Krupa, neimenovani posameznik z gradu *Ticzut* – verjetno celjskega Trsata, brata Matija in Matej Volčič, Peter iz Japre, Andrej Pavlič, Jurij Posch, Henrik Kelcz, Mihael Moshaimer in Stoffel Schneider. Pomagalo jim je tudi 13 članov družine Kresič (*von Kressicz*), nominalno podložnikov gradiščana v Krškem, a prvotno pripadajočih gospostvu Krupa, dokler jih ni tega bremena osvobodil Friderik II. Celjski. Kontingentu so se pridružili še Rutolič, služabnik Mirka Zrinskega s 14 konji, več hlapcev Ladislava Tótha ter Hans Pirs in Peter Hut(te)r, ki sta privedla vsak po pet konjenikov.

520 AT-OeStA, HHStA, HS B 124, fol. 3'–4, št. 10; fol. 4, št. 11; LICHNOWSKY 1841, št. 3445, 1435 julij 27., Gradec.

521 SI AS 1073/I-57r, fol. 20', 73'.

522 Iz Otorepčeve objave bi lahko neupravičeno sklepali, da so bili z Apfaltrerjevim ubojem povezani tudi člani rodbine Ratt, vendar je to posledica napačne transkripcije dokumenta. Kot je opozoril Andrej Nared, se namreč sporni zaznamek ne nanaša na »Raitte iz Celja«, temveč na »tiste [deželne sovražnike], ki jezdijo iz Celja in vanj«. NARED 2002, str. 331, op. 30.

523 CKSL, 1440–1441, s. l.; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l.; OTOREPEC 1996, str. 332, 338; NARED 2002; KOTAR 2018, str. 198–199.

524 LICHNOWSKY 1841, št. 3761, 1437 avgust 19., Celje.

Apfaltrerjem po sodni poti ni uspelo izposlovati pravice, zato pa so se v prihodnjih letih vojnih spopadov potrdili za ene najvztrajnejših in najnevarnejših celjskih nasprotnikov na Kranjskem.[525]

525 Krivce za uboj Henrika Apfaltrerja sta si njegova brata Jurij in Konrad prizadevala kaznovati še veliko pozneje. Aprila 1443 sta s Friderikom Rattom ml. dosegla dogovor, da ne bo več ščitil storilcev, ki so poprej našli zatočišče pri njegovem tedaj že pokojnem bratrancu Frideriku st., oskrbniku na Pišecah. HHStA, SbgE, AUR 1423–1448.21, 1443 april 10., s. l. Enega od domnevno vpletenih, Petra Pruck(n)erja, so izsledili v Brežicah. Apfaltrerji ga sicer niso neposredno obdolžili napada na Henrika, pač pa naj bi bil odgovoren za uboj njihovega hlapca Linharta. Krvavo dejanje naj bi po njegovem naročilu izvedel Mihael Vels(s)er, nekdaj človek Friderika Ratta st. s Pišec in pozneje salzburški uslužbenec na brežiškem gradu. Zato se je moral Pruckner leta 1447 v Brežicah zagovarjati pred mestnim sodnikom Jurijem Schöttlom in glavarjem Hansom Rajhenburškim. Izrekel se je za nedolžnega in jo odnesel zgolj s kratkim priporom, a se je nato v naslednjih mesecih vpletel v spopade z Apfaltrerji. HHStA, SbgE, AUR 1446, s. l.; 1423–1448.6, 1446 oktober 8., Sachsenburg; 1423–1448.18, 1447 februar 14., [Brežice]; 1423–1448.28, 1447 februar 14., s. l.; 1423–1448.28, 1447 februar 14., s. l.; 1423–1448.12, 1447 februar 26., s. l.; 1423–1448.10, 1448 januar 27., Dunaj; OTOREPEC 1996, str. 333.

Spori o sodnih pristojnostih

Od pokneženja so se interesi Celjskih in vojvode Friderika V. znašli na kritični točki. Habsburški vojvoda je povzdig svojih tekmecev razglasil za pravno ničen, medtem ko sta si dotedanja grofa Celjska prizadevala na vsakem koraku uveljaviti položaj državnih knezov kot suverenih oblastnikov nad domačim ozemljem. Posledice tako nezdružljivih stališč so se logično najprej pokazale pri pravnih vprašanjih, saj so bile sodne pristojnosti nad deželo in deželnim plemstvom oziroma podložniki osrednji element knežje suverenosti.

Čeprav so si Celjski že leta poprej prizadevali na različne načine izstopiti iz okvirov štajerskega deželnega plemstva, denimo pri vprašanju vojaške obveznosti ali udeležbe na dednem poklonu, so vendarle vse do izstavitve listine o knežjem povzdigu spoštovali sodno oblast vojvode Friderika V. in se pokoravali ograjnemu sodišču v Gradcu.[526] Po imenovanju za državne kneze pa njegove pristojnosti niso več priznavali. To je že v naslednjih nekaj mesecih sprožilo resne zaplete, saj so si Celjski odtlej lastili pravico, da sami razsojajo v pravnih sporih plemstva na svojem ozemlju. Kakšen izziv je to pomenilo v praksi, povedno ilustrira izkušnja Jošta Auerja. Zaradi neizpolnjevanja vazalnih obveznosti so mu Celjski s silo odvzeli posesti v Podlogu pri Žalcu, ki so mu jih prvotno zaupali v fevd, ter celo porušili ali vsaj poškodovali tamkajšnji stolp oziroma dvor.[527] Auer se jih je zato odločil tožiti pred graškim ograjnim sodiščem. Namesto da bi se odzval vojvodovemu pozivu na sodno obravnavo, mu je Friderik Celjski julija 1437 namenil pisni odgovor. V njem je opozoril, da Auerjeve posesti ležijo v pokneženi grofiji Celje, ki so jo prejeli od samega cesarja in nikogar drugega. Kot celjski fevd torej Auerjeve nepremičnine sodijo pod pristojnosti Friderikovega ograjnega sodišča, saj je to edino poklicano odločati o sporu. Celjski senior je tako štajerskemu vojvodi v celoti odrekel pravne pristojnosti nad svojimi ozemlji, v primeru pritožbe pa ga je napotil na samega cesarja kot edino višjo instanco, ki so jo kot knezi še priznavali.[528]

Kako dosledno so si Celjski prizadevali uveljaviti knežji status s sodno oblastjo, priča še en pravni zaplet iz istega časa, ko je Herman Kozjaški na ograjnem sodišču v Metliki vložil tožbo proti Juriju Lambergerju.[529] Za razsodnika v njunem sporu – oba sta bila celjska vazala, vendar je Lamberger opravljal tudi službo kranjskega deželnega upravitelja – se je postavil grof Ulrik II. Toda njegova poteza je 2. avgusta 1437 sprožila oster protest vojvode Friderika. V daljšem pismu je Ulrika okaral, naj si ne prisvaja pravnih pristojnosti nad deželani, ki pripadajo izključno njemu samemu. Hkrati je poudaril, da grofje Celjski v nobenem primeru niso poklicani zakonito razsojati na ograjnem sodišču v Metliki, ker imajo tamkajšnjo grofijo zgolj v zastavi, sicer pa je v habsburški lasti. Friderikovo nezadovoljstvo je jasno razvidno tudi iz drugega dopisa, sestavljenega istega dne, v katerem je Celjskim in njihovim podložnikom ukazal, naj s svojimi zahtevami prenehajo nadlegovati kranjske meščane in mestnega sodnika. Če že menijo, da so do njih upravičeni, naj jih naslovijo

526 ŠTIH 1996, str. 245.

527 KRONES 1883, str. 157. Celjska kronika stolp *zu der Aue* našteva na seznamu tujih utrdb, ki so jih porušili grofje Celjski, pripadal pa naj bi nekemu opatu. Toda celjska fevdna knjiga kaže, da stolp najbrž ni bil povsem uničen oziroma so ga kmalu zatem obnovili. Leta 1445 so ga grofje najprej podelili Hansu Lihtenberškemu in nato naslednje leto skupaj z drugimi nekdanjimi fevdi Jošta Auerja svojemu vazalu Petru Obračanu. SI AS 1073/I-57r, fol. 122, 125', 130. Jošt Auer se je po koncu vojne zaposlil pri krški škofiji. V letih 1445/6 je služboval kot gradiščan na vitanjskem Novem gradu. ADG, HS 122, fol. 53, 55', 56.

528 CHMEL 1837b, št. XXVIII, 1437 julij 22., Celje; STOPAR 1992, str. 9; prim. SI AS 1073/I-57r, fol. 122; GUBO 1889, str. 9. Decembra 1438 so štajerske deželne oblasti posesti prezadolženega Jošta Auerja predale Jakobu Herbarterju. CKSL, 1438 december 1., Gradec.

529 Prim. SI AS 1073/I-2r, fol. 22', 27; 1073/I-3r, fol. 15; 1073/I-57r, fol. 11, 12, 87; 1063/535, 1437 april 20., Celje; CKSL, 1437 april 20., Celje.

neposredno nanj ali na kranjskega vicedoma, da bosta zakonito razsodila o celjskih terjatvah.[530]

Dokler je ostalo zgolj pri pritožbah in opominih na papirju, vojvodove intervencije niso dosegle pravega učinka, temveč so kvečjemu podžigale že tako napete odnose s Celjskimi in tudi njihovimi vazali, kot je bil Herman Kozjaški,[531] ki se je le nekaj mesecev kasneje znašel med vidnejšimi akterji oboroženih sovražnosti. Po drugi strani je vse samozavestnejše poseganje pokneženih grofov v temelje deželne pravne ureditve Frideriku V. pošiljalo jasna sporočila, da se medsebojna nesoglasja ne bodo končala sama od sebe, temveč terjajo takojšnje ukrepe. Zato si je tudi sam prizadeval izkoristiti vsako priložnost, da Celjane prisili k spoštovanju deželnoknežje jurisdikcije. Eden takšnih sporov je zadeval neposlušnega celjskega vazala Erazma s Kamna.[532] Z zanemarjanjem fevdnih obveznosti si je nakopal jezo svojega gospoda, ki je nadenj poslal Hansa Seepacherja z Mlinega.[533] Seepacher je Erazma zajel – po prepričanju deželnoknežjih oblasti protipravno– in ga predal Frideriku Celjskemu, ki ga je kaznoval ne zgolj z odvzemom fevdov, pač pa tudi dolgotrajnim zaporom.[534]

To očitno ni bil osamljen primer. Celjska fevdna knjiga namreč na ortenburških posestih navaja še več vazalov, ki so jim grofje med koncem februarja in začetkom maja 1437 začasno odvzeli podeljene fevde – večinoma za dobo enega leta, do 29. septembra 1438. Razlogi za te ukrepe v dokumentu niso podrobneje navedeni in niso bili nujno kaznovalne narave, temveč so lahko pomenili zgolj začasno zamrznitev pravnega razmerja, kadar vazal zaradi bolezni ali kakega drugega razloga ni zmogel opravljati svojih obveznosti oziroma če ga po smrti v okviru dedne službe še niso bili sposobni nadomestiti polnoletni otroci. Toda vsaj Krištof Reuter je bil celjskih fevdov za eno leto očitno razrešen iz krivdnih razlogov, saj se je znašel v celjskem ujetništvu približno sočasno z Erazmom s Kamna. Tudi njemu so s stališča vojvode Friderika V. protizakonito odvzeli prostost celjski privrženec Kleiner[535] in hlapci Hansa Lindeškega.[536] Erazem s Kamna torej po vsej verjetnosti ni bil edini celjski vazal, ki se je znašel na udaru svojih gospodov, le da ga je habsburški vojvoda izrabil za precedenčni primer v sporu s Celjskimi. V pismu s 23. avgusta 1437 je grofa Friderika opozoril, da si neupravičeno prilašča sodno oblast nad kršiteljem deželnega prava, saj mora »iskati pravico« glede Erazmovih prestopkov pri deželnoknežji instanci. Vojvoda je svoja sodna opolnomočja podkrepil z dejanji – Erazma s Kamna je dal premestiti v deželnoknežjo ječo in kranjskemu vicedomu Martinu Črnomaljskemu zaukazal, naj zaseže njegove posesti ter prihodke.[537]

Pravnih preigravanj s tem še ni bilo konec. Celjski so marca 1437 z Goriškimi sklenili medsebojno pogodbo o dedovanju v primeru izumrtja moških potomcev, s katero so obšli ali kar izničili enak sporazum, ki so ga grofje Goriški komaj leto prej podpisali s Habsburžani.[538] V tako tekmovalnem ozračju je bilo samo vprašanje časa, kdaj bo namesto peres spregovorilo orožje. Vojvoda Friderik si je zato daljnovidno prizadeval svoj položaj utrditi s strateškimi zavezništvi. Povsem razumljivo se je pri tem obrnil predvsem na tiste pomembnejše akterje, ki so se v preteklosti že vpletli v nesoglasja s Celjskimi in jih je torej združeval skupni interes. Že februarja 1436 je Friderik podpisal triletno zavezništvo z bamberškim škofom Antonom, s katerim sta se pogodbeni stranki zaobljubili k vojaški pomoči na lastne stroške v primeru kakršnega koli oboroženega spora na Koroškem in Štajerskem. Iz dikcije dokumentov sicer lahko sklepamo, da ta zveza ni bila v prvi vrsti uperjena proti Celjskim, saj je bil njen namen bamberški škofiji zagotoviti vojvodovo podporo tudi v primeru spora s salzburško nadškofijo.[539]

Še pomembnejše desetletno zavezništvo je konec junija 1437 sklenil z grofi Frankopani oziroma Modruškimi, že več kot desetletje vidnimi sovražniki Celjskih, ki Frideriku II. nikoli niso odpustili sumljive smrti frankopanske soproge Elizabete. Gotovo je bil to eden pomembnejših razlogov, zakaj je vojvoda Friderik za deželnega glavarja Kranjske februarja 1436 imenoval Štefana III. Modruškega. Z zavezniškim sporazumom si je zagotovil tudi podporo njegove rodbine, saj se je obvezala habsburškima vojvodama Frideriku in Albrehtu

530 AT-OeStA, HHStA, LA ÖA Niederösterreich 1-17, 1437 avgust 2., Dunajsko Novo mesto; CHMEL 1851, str. 48; KOSI 2018a, str. 54.
531 SI AS 1073/I-57r, fol. 86'.
532 SI AS 1073/I-3r, fol. 8'; 1073/I-57r, fol. 33, 45, 57–59; 1063/6606, 1412 februar 2., s. l.; 1063/6610, 1412 oktober 2., s. l.; 1063/6612, 1413 oktober 20., s. l.; 1063/6681, 1428 april 26., s. l.; CKSL, 1412 februar 2., s. l.; 1412 oktober 2., s. l.; 1413 oktober 20., s. l.; 1428 april 26., s. l.; 1433 februar 16., s. l.; prim. AT-StLA, Archiv Cilli, K3-H17, fol. 1', 23.
533 SI AS 1073/I-57r, fol. 45'; KOSI 2019, str. 29, 43, 48; BANFI 2023a, str. 116.
534 CKSL, 1440–1441, s. l.; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l.; OTOREPEC 1996, str. 335; prim. SI AS 1073/I-57r, fol. 33.
535 Morda pripadnik kranjske rodbine Kleinherr ali pa Jurij Kleiner oz. Glaynar, v letih 1446–1448 izpričan kot celjski oskrbnik Steničnjaka in zagrebški župan. SI AS 1073/I-3r, fol. 34'–35'; ENGEL 1996a, str. 259, 436; BANFI 2023a, str. 142, 220, 281, 291.
536 Seznam deželnih sovražnikov govori zgolj o nekem Reuterju, a zapis iz celjske fevdne knjige namiguje, da je šlo najverjetneje za njihovega vazala Krištofa, ki je posedoval več fevdov v Kostelu in okolici. SI AS 1073/I-2r, fol. 15; 1073/I-57r, fol. 39', 1437 april 4., Celje; CKSL, 1440–1441, s. l.; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l.; OTOREPEC 1996, str. 335.
537 CKSL, 1437 avgust 23.–24., Dunajsko Novo mesto; CHMEL 1832, št. 188, 1437 avgust 23., Dunajsko Novo mesto; št. 189, 1437 avgust 24., s. l.; LICHNOWSKY 1841, št. 3762, 1437 avgust 23., Dunajsko Novo mesto; št. 3768, 1437 avgust 24., Dunajsko Novo mesto; prim. SI AS 1063/4505, 1442 april 21., s. l.; CKSL, 1442 april 21., s. l.; MLINAR 2005, str. 162; BANFI 2023a, str. 113–116.
538 SI AS 1063/4479 in 4480, oboje 1437 marec 14., Oberdrauburg; 1063/4714, 1437 marec 17., Lienz; CKSL, 1437 marec 14., Oberdrauburg (A, B); 1437 marec 17., Lienz; CHMEL 1832, št. 175, 1437 marec 14., Oberdrauburg.
539 AT-OeStA, HHStA, HS B 124, fol. 24–26, št. 65; fol. 26–27, št. 66; fol. 27', št. 67; fol. 27'–28, št. 68; CHMEL 1832, št. 142, 1436 februar 3., Bamberg.

43. Grad Podsreda
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

na lastne stroške in oskrbo zagotoviti vojaško pomoč na Kranjskem, v Marki, na Krasu in v Istri s 1000 oboroženimi konjeniki, kolikor časa bi bilo potrebno. Istega dne je vojvoda še sam izdal listino, s katero je Frankopanom zagotovil pomoč v enakem obsegu. Podpis pogodbe bi lahko na prvi pogled razumeli preprosto kot obnovitev skoraj dobesedno enakega dogovora, ki sta ga generacijo poprej, marca 1423, podpisala njihova očeta Nikolaj Frankopanski in Ernest Železni. Tudi če to ni bilo odkrito zapisano, je bilo v kontekstu vse resnejših napetosti med vojvodo Friderikom V. in Celjskimi očitno, da je obrambna zveza tokrat uperjena proti slednjim, zato je sprožila proteste ostarelega cesarja Sigismunda.[540]

Še enega somišljenika in koristnega podpornika v tekmi s Celjskimi je vojvoda Friderik našel v krški škofiji. To ni bilo kako posebno presenečenje, saj so ambiciozni grofje v preteklih desetletjih pokazali nemalo apetitov po zaokroževanju svojih posesti na račun obsežnih cerkvenih gospostev, kot je bila denimo bamberška škofija, tarča velikopoteznega udara čet Hermana II. v letih 1424/5. Toda celjske ambicije so že več generacij segale tudi na ozemlja salzburških nadškofov v Posavju[541] in krške škofije med Savinjsko dolino in Sotlo.[542] Vrsto krških fevdov v tem prostoru – Lemberg, Rogatec, Podsredo, Planino, Helfenberg oziroma Sotesko, Prežin, Kostrivnico, Žusem in Ploštanj – so pridobili v drugi tretjini 14. stoletja, sprva še kot Žovneški.[543] V tridesetih letih 15. stoletja se je Celjskim kot logična tarča ponujalo preostalo jedro krških posesti v regiji: grad Anderburg in trg Šentjur ter gospostva Podčetrtek,[544] Pilštajn[545] in Bizeljsko.[546]

Dolgoročni nadzor krških fevdov je spadal med prednostne cilje grofov Celjskih, ki so prejete posesti nato podeljevali v sekundarni fevd lastnim vazalom. Aprila 1419 jim je to pravico na prošnjo Hermana II. formalno potrdil sam kralj Sigismund.[547] Dokler je škofijo vodil Ernest Auer, je s Celjskimi vzdrževala bližnje, celo prijateljske odnose. Grof

540 AT-OeStA, HHStA, HS B 124, fol. 28, št. 69; fol. 64–64', št. 159; fol. 67'–68, št. 163; CKSL, 1436 februar 12., s. l.; LICHNOWSKY 1841, št. 2107, 1423 marec 7., Ljubljana; CHMEL 1837b, št. XXVII, 1437 junij 29., Modruš; prim. SEUFFERT, KOGLER 1953, str. 75–76.

541 Med drugim je kralj Sigismund leta 1432 zagrebškemu škofu Janezu, Hermanu Celjskemu in vsem prebivalcem Slavonije zaupal v zaščito salzburške posesti v Labotski dolini in na Koroškem, ogrožene zaradi spora salzburške nadškofije s Sigmundom Wolfsauerjem. FEJÉR 1843, št. CLXVIII, 1432 junij 23., Lucca; št. CLXX, 1432 oktober 3., Siena; BÖHMER 1900, št. 9166, 1432 junij 23., Lucca; št. 9262, 1432 oktober 2., Siena.

542 Prim. PIRCHEGGER 1956.

543 Prim. SI AS 1063/4096, 1347 avgust 15., Podčetrtek; 1063/4220 in 4221, oboje 1366 januar 24. s. l.; 1063/4310, 1378 november 4., Podčetrtek; 1063/4357, 1387 maj 15., Vitanje; CKSL, 1347 avgust 15., Podčetrtek; 1366 januar 24. s. l. (A, B); 1378 november 4., Podčetrtek; 1387 maj 15., Vitanje.

544 Prim. PIRCHEGGER 1962, str. 235–236.

545 Prim. PIRCHEGGER 1962, str. 238–239; STOPAR 1993b, str. 56–58.

546 BÖHMER 1896, št. 3852, 1419 april 23., Višegrad; KOSI 2012, str. 469; prim. PIRCHEGGER 1962, str. 240.

547 SI AS 1063/4432, 1419 april 24., Višegrad; CKSL, 1419 april 24., Višegrad.

Herman je Auerju večkrat pomagal razsojati v sporih z njegovimi nasprotniki, denimo junija 1422, ko je prisilil Wolfganga Harderja, da se odpove protipravnim terjatvam do škofije,[548] ali pa aprila 1428 v nesoglasjih med škofom Ernestom in njegovim bratom Tomažem s Hansom in Rudolfom Greslom.[549] Herman si je avgusta istega leta od Ernesta izposodil 12.000 *fl* in se hkrati zavezal, da bodo po izumrtju rodbine Celjskih vse njihove posesti, ki so jih posedovali kot krški fevd, ponovno pripadle škofiji.[550] Razmere pa so se korenito spremenile po Auerjevi smrti leta 1432, ko so izbruhnili težavni zapleti z iskanjem njegovega naslednika. Za položaj se je potegovalo več kandidatov. Sprva je za favorita veljal lavantinski škof Lovrenc Lichtenberger, ki je užival tako podporo vojvode Friderika IV. Tirolskega kot grofov Celjskih in ga je za novega škofa priznal še sam krški kapitelj.[551] Toda januarja 1433 se je papež Evgen IV. presenetljivo odločil drugače. Za novega škofa je imenoval izobraženega pravnega strokovnjaka, briksenškega kanonika Janeza Schallermanna.[552] Papeževega izbranca je podprl tudi vojvoda Friderik V., vendar mu Lichtenberger ni bil pripravljen prepustiti vodstva škofije in ga je zato novembra 1435 med koncilom v Baslu celo doletelo izobčenje.[553] Spor se je formalno končal šele oktobra 1436. Krška škofija je pripadla Schallermannu, čeprav je prvi osnutek poravnave, sestavljen junija, Lichtenbergerju še obljubljal položaj dosmrtnega upravnika oziroma vikarja na krških posestih v Marki ter na Kranjskem, in sicer na gospostvih Vitanje, Mokronog in Pilštajn. Toda z razsodbo salzburškega nadškofa je moral Lichtenberger odstopiti tudi od takšnega kompromisa in se vrniti na položaj lavantinskega škofa.[554]

Poraz celjskega kandidata ni pomenil očitnega udarca zgolj rodbinskemu prestižu, temveč tudi strateškim interesom, saj je ogrozil njihov nadzor nad številnimi krškimi posestmi, ki so jih imeli v fevdu za časa Hermana II.[555] – gradove Rogatec,[556] Podsredo,[557] Planino (Montpreis),[558] Kostrivnico,[559] Ploštanj,[560] Prežin,[561] Sotesko (Helfenberg),[562] Ekenštajn,[563] Šalek,[564] Boštanj,[565] Kunšperk[566] in Rifnik.[567] Da ta nevarnost nikakor ni bila zgolj namišljena, se je pokazalo že ob Schallermannovem prihodu na sedež škofije, ko bi moral kot novi gospodar krških gospostev razdeliti oziroma potrditi fevde, podeljene v času njegovega predhodnika – med drugim tudi vse tiste, ki jih je nekoč užival pred kratkim preminuli Herman II. Celjski, a v novih okoliščinah nikakor ni bilo samoumevno, da bodo pripadli njegovim dedičem. Schallermann je grofoma Frideriku in Ulriku na njuno prošnjo maja 1436 sicer potrdil dve starejši listini, ki so ju še v 14. stoletju izdali njegovi predhodniki.[568] Vztrajno pa je zavračal pozive Friderika II., naj mu podeli krške fevde pokojnega očeta. Schallermann se je temu izmikal s precej prozornimi izgovori, češ da zaradi predhodnih zapletov pri prevzemu nove funkcije še nima dostopa do vseh škofijskih listin.[569]

Očitno je prav škofovo obotavljanje nazadnje postalo odločilni *cassus belli* za celjsko-krški obračun, sploh ker se je hitro pokazalo, da glavni krivec zanj najbrž niso zadrege z neurejenimi arhivi, pač pa prigovarjanje vojvode Friderika V., ki je prikrito stopnjeval pritisk na neposlušne Celjane. Če to sprva še ni bilo povsem očitno, so sleherno senco dvoma odpravile nadaljnje poteze Janeza Schallermanna. Komaj pol leta pozneje, decembra 1436, je z vojvodo Friderikom in njegovim bratom Albrehtom sklenil zavezništvo ter ju imenoval za dedna odvetnika škofije.[570] V vsakdanu nemirnega 15. stoletja to samo po sebi ni pomenilo nič nenavadnega. Da bi zavaroval celovitost škofijskih posesti, je enak sporazum s habsburškimi vojvodami tri leta poprej sklenil celo Janezov tekmec Lovrenc, toda v pričakovanju nasilne reakcije grofov Celjskih je zaščitni sporazum dobil povsem drugačno težo.[571]

548 ADG, sign. 230, 1422 junij 30., s. l.
549 ADG, sign. 248, 1428 april 28., Krapina; SI AS 1063/4459, 1428 april 20., s. l.; CKSL, 1428 april 20., s. l. Po Hermanovi razsodbi je bil Hans Gresel vojvodi Albrehtu V. dolžan dva meseca služiti v vojni proti husitom.
550 AT-OeStA, HHStA, AUR 1428 avgust 28., Celje.
551 Prim. ADG, sign. 274, 1432 julij 17., Celje; CKSL, 1433 november 6., Innsbruck.
552 ADG, sign. 264, 268, 269, vsi 1433 januar 28., Rim; sign. 270, 1433 februar 10., Rim; prim. sign. 271, 1433 marec 11., Šentvid.
553 ADG, sign. 288, 1435 november 26., Basel.
554 ADG, sign. 285, 1435 julij 8., Basel; sign. 292, 1436 oktober 16., Salzburg; LICHNOWSKY 1841, št. 3118, 1432 maj 4., s. l.; št. 3121, 1432 maj 8., s. l.; št. 3149, 1432 avgust 2., s. l.; št. 3205, 1433 april 25., s. l.; št. 3206, 1433 april 25., s. l.; št. 3243, 1433 avgust 6., Innsbruck; št. 3260, 1433 oktober 25., s. l.; št. 3261, 1433 oktober 25., Innsbruck; št. 3575, 1436 junij 6., Dunajsko Novo mesto; CHMEL 1837b, št. XXIV, 1436 junij 6., Dunajsko Novo mesto; prim. WEINZIERL-FISCHER 1950; FRÄSS-EHRFELD 1984, str. 581; ŠTIH 1996, str. 247; FUCHS 2001, str. 156–157.
555 Krška fevdna knjiga podrobneje pojasnjuje historiat podelitev, ki so jih Celjski prejeli v času škofov Pavla Jägerndorfa (1351–1359), Janeza IV. Mayrhofna (1376–1402) in Konrada III. Hebenstreita (1402–1411). Vsebuje tudi kratka povzetka listin Ulrika II. Žovneškega in Friderika Celjskega, s katerima sta se podpisnika zavezala, da po prevzemu gradov Prežin in Rogatec ne bosta delovala proti škofiji. KLA, HS 2/8, fol. 81', 220'–221.
556 SI AS 1073/I-3r, fol. 18', 36'; PIRCHEGGER 1962, str. 233–234.
557 Prim. PIRCHEGGER 1962, str. 242–243.
558 Prim. PIRCHEGGER 1962, str. 243–244.
559 Prim. PIRCHEGGER 1962, str. 235; STOPAR 1993b, str. 41.
560 Prim. PIRCHEGGER 1962, str. 229–230; STOPAR 1993b, str. 70.
561 Prim. PIRCHEGGER 1962, str. 230–231; STOPAR 1992, str. 118.
562 Prim. PIRCHEGGER 1962, str. 227; STOPAR 1992, str. 127–129.
563 Prim. SI AS 1073/I-3r, fol. 33'–34', 86'; 1063/619, 1451 april 4., s. l.; CKSL, 1451 april 4., s. l.; PIRCHEGGER 1962, str. 224–225; STOPAR 1993a, str. 16–18.
564 Prim. SI AS 1073/I-3r, fol. 24; PIRCHEGGER 1962, str. 222–224; STOPAR 1993a, str. 91–95.
565 Prim. SI AS 1073/I-3r, fol. 12'–13'.
566 Prim. SI AS 1073/I-3r, fol. 20'; 1063/4389, 1395 avgust 13., Straßburg; CKSL, 1395 avgust 13., Straßburg; PIRCHEGGER 1962, str. 241–242.
567 PIRCHEGGER 1962, str. 231; prim. SI AS 1063/4395, 1400 junij 4., Pliberk; 1063/4398, 1401 februar 6., Celje; CKSL, 1400 april 5., Rim; 1400 junij 4., Pliberk; 1401 februar 6., Celje.
568 SI AS 1063/4473, 1436 maj 20., s. l.; CKSL, 1436 maj 20., s. l.
569 KLA, HS 2/8, fol. 41.
570 LICHNOWSKY 1841, št. 3667, 1436 december 21., Straßburg.
571 LICHNOWSKY 1841, št. 3274, 1433 november 19., s. l.

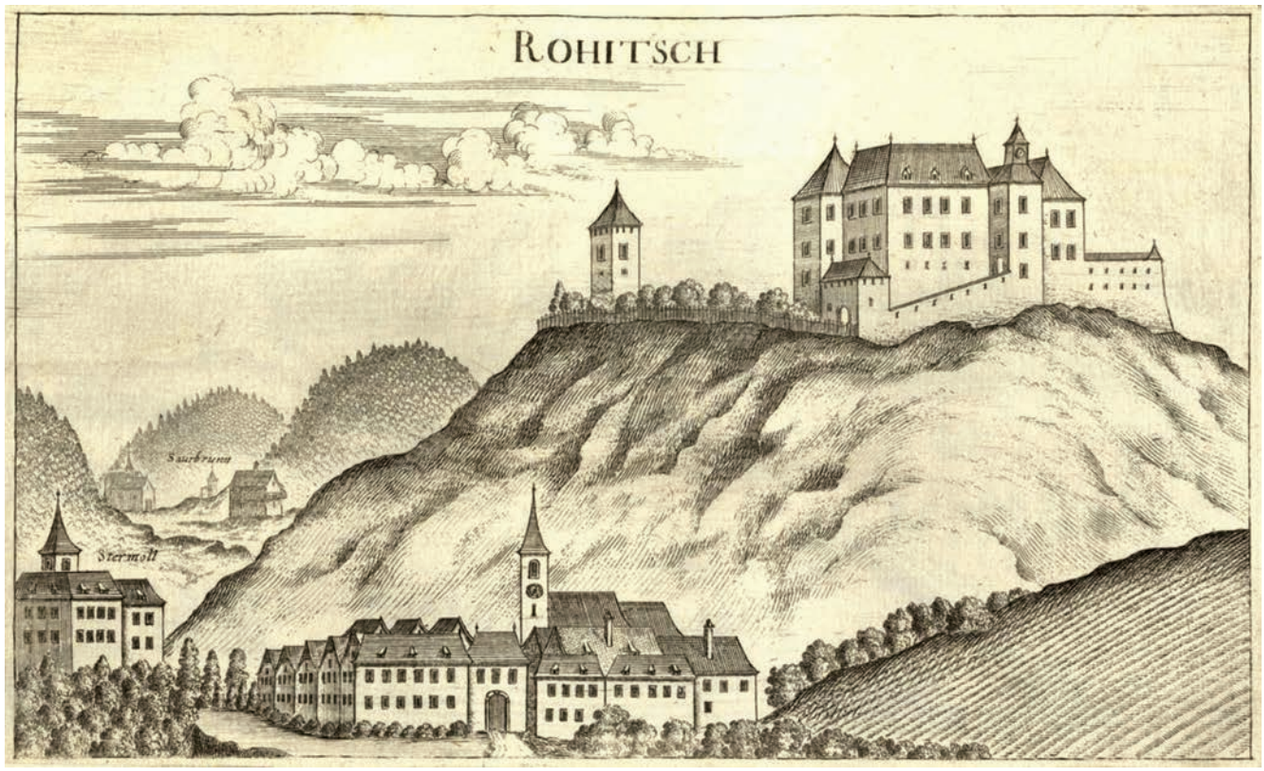

◆
44. Grad in trg Rogatec v poznem 17. stoletju
| REPRODUCIRANO PO: VISCHER 1681, ŠT. 294

Vojna s krško škofijo in Friderikom V.

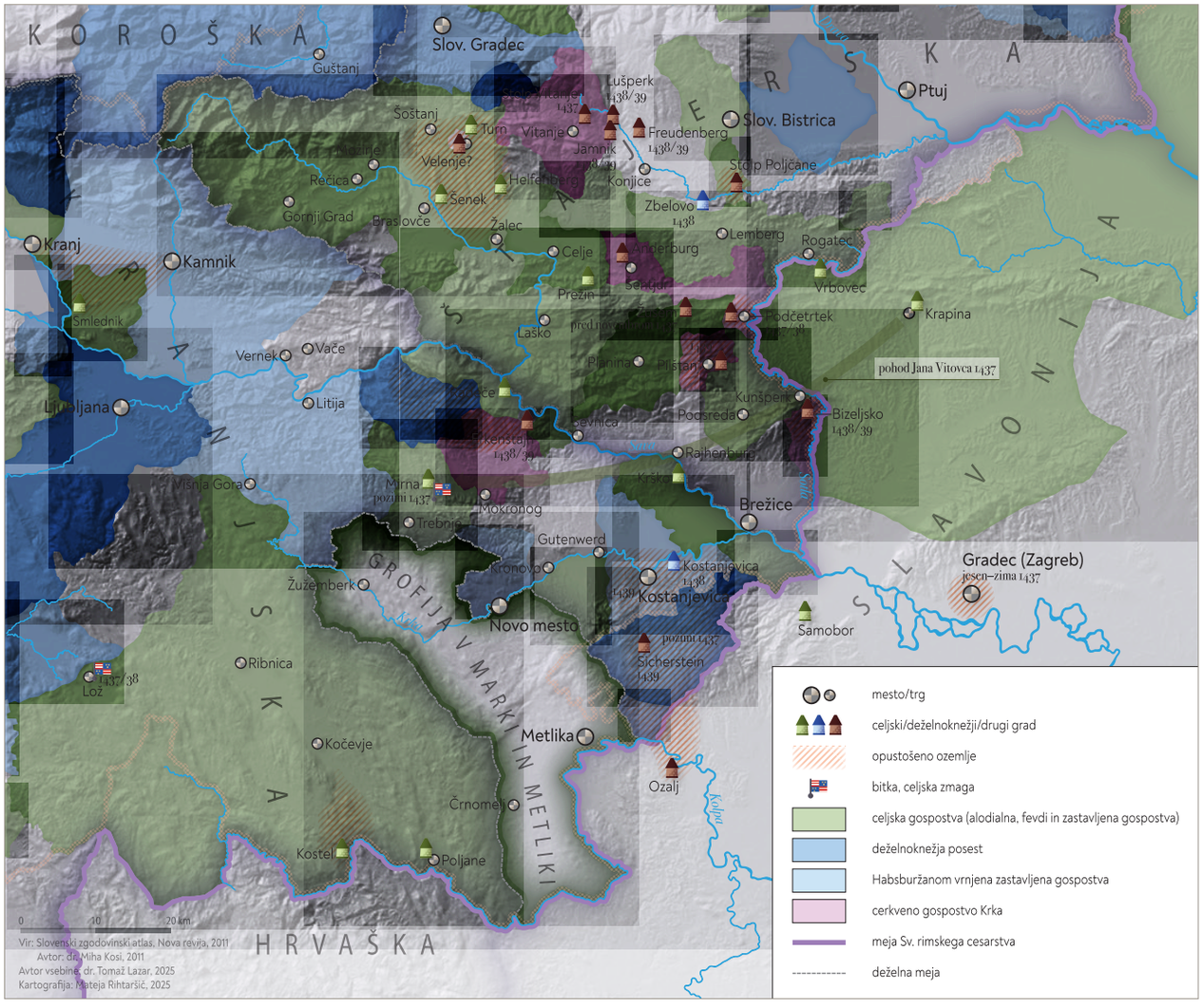

Spopad grofov Celjskih s krško škofijo in vojvodo Friderikom V. (1437–1440)

Jeseni 1437 so se dolgotrajne napetosti končno stopnjevale v vojno, vendar lahko kronologijo in okoliščine tega dramatičnega preloma razberemo zgolj posredno. Sovražnosti bi se težko začele prej kot konec avgusta, ko so se grofje Celjski še prerekali z vojvodo Friderikom glede sodnih pristojnosti nad štajerskimi in kranjskimi oziroma metliškimi deželani. Podatki iz deželnoknežjih obračunov za Kranjsko dajejo slutiti, da bi lahko do prvih resnejših spopadov prišlo v septembru ali oktobru, najpozneje proti koncu novembra pa so boji očitno že zajeli velik del spodnje Štajerske in Kranjske.[572] Ne glede na kronološke nejasnosti zgodovinski viri ne puščajo dvoma, da so oboroženi obračun sprožila nesoglasja Celjskih s krškim škofom Schallermannom. Njegova nepripravljenost na potrditev fevdov, ki jih je rodbina dotlej uživala že dolga desetletja oziroma celo več rodov, grofoma Frideriku in Ulriku ni puščala veliko izbire, če sta hotela obdržati nadzor nad tako dragocenimi posestmi.

O začetku vojne sumarno poroča Celjska kronika – sprožil naj bi jo krški škof Janez Schallermann, bolj ali manj na pobudo Friderika V., ki mu je skrivaj poslal okrepitve. Zato naj bi grofa Celjska vojvodi napovedala sovražnosti »z vsemi močmi« (*endtsagten … mit aller ihrer macht*). Ko jima je Friderik V. vrnil z enako napovedjo, je sledilo obojestransko pustošenje nasprotnikovih posesti (*mit raub und mit brandt*).[573] Kronist nikoli ne pojasni, kje in na čigavo pobudo je prišlo do prvega oboroženega obračuna. Prav tako ne navede nobene konkretne akcije krških privržencev, pač pa svojo pripoved začne s celjsko ofenzivo proti bližnjim sovražnim gradovom na Štajerskem in Kranjskem.[574]

Med arhivskimi dokumenti zaman iščemo katero od »vojnih napovedi«, na katere se bežno sklicuje Celjska kronika. Lahko bi bile izrečene ustno, morda niti ne javno, kot bi bilo za zakonito najavo fajde sicer nujno. Vendar v dostopnih virih ne najdemo nobenega oprijemljivega argumenta, s katerim bi lahko krškemu škofu prepričljivo pripisali začetek sovražnosti. V kontekstu tedanjega dogajanja si je skoraj nemogoče predstavljati, kaj bi Janeza Schallermanna napeljalo k tako nerazumni odločitvi, sicer pa mu kot kleriku niti ni bilo dopuščeno najaviti fajde. Nedvomno bi lahko pobudo za vojaški spopad veliko prej pripisali Celjskim, zlasti grofu Frideriku, saj si z nadaljnjim odlašanjem ni mogel privoščiti izgube številnih škofijskih fevdov, ki si jih je lastil po pokojnem očetu in mu jih je Schallermann – nedvomno opogumljen z obljubljeno podporo Friderika V. – povsem očitno skušal odtegniti pod pretvezo izgubljenih arhivskih listin. Če bi sporne fevde namesto Celjskim podelil komu drugemu, se grofom ne bi izmuznil zgolj obsežen, strateško izjemno pomemben skupek gospostev sredi lastnega rodbinskega ozemlja, pač pa bi tvegali, da nadzor nad njimi pridobi nov, celjskim interesom morda celo izrazito sovražen fevdnik krške škofije.[575]

Ne glede na vprašanje, kdo je v resnici prvi prijel za meč, so vse prej kot zanemarljiv delež odgovornosti za razpad deželnega miru nosile vse tri vpletene strani. Težko se je znebiti občutka, da je k izbruhu oboroženega obračuna pomembno pripomogel vojvoda Friderik – večinoma prikrito, iz ozadja, a vendarle namerno in premišljeno, čeprav verjetno niti sam ni pričakoval, da bo iskra sovražnosti nazadnje zanetila vojno tako velikih razsežnosti. Namesto da bi poskusil knežje ambicije svojih tekmecev odkrito zatreti z lastnimi močmi, je škofa Schallermanna izkoristil kot uporabnega, a očitno tudi precej naivnega posrednika in ga spodbujal k odporu proti celjskim terjatvam, dokler se njihov spor ni zaostril v nasilno fajdo. To je vojvodi končno ponudilo dobro priložnost, da na videz nepristransko poseže v korist krške škofije in v njeno obrambo pred nezakonitim pritiskom »deželnih sovražnikov« mobilizira vojaške zmogljivosti svojih podložnikov. Hitrost, s katero je krškemu škofu priskočil na pomoč na samem začetku celjsko-krškega obračuna, sama po sebi dokazuje, da se je na tak razplet pripravljal že vnaprej. Sicer pa tudi pozneje, še v dikciji mirovnega sporazuma iz avgusta 1443, zlepa ni zamudil priložnosti, da poudari svojo podporo Janezu Schallermannu v spopadu s Celjskimi.[576]

572 BIZJAK 2016. Ulrik Celjski se je 7. septembra dokumentirano mudil v Slavoniji, kot priča listina, ki jo je tega dne izstavil v Rakovcu. LASZOWSKI 1904, št. 238, 1437 september 7., Rakovec.
573 KRONES 1883, str. 84–86.
574 KRONES 1883, str. 85–86.
575 KLA, HS 2/8, fol. 41.
576 Npr. WILLICH 1999, št. 162, 1443 avgust 16., Dunajsko Novo mesto.

Napad na Žusem

Po dosedanjem védenju se je eden najzgodnejših incidentov, ki ga lahko vsaj *ante quem* zanesljivo datiramo v kontekstu celjsko-krškega spopada, odvil pred 3. novembrom 1437 na gradu Žusem. Utrdba je bila tedaj v lasti krške škofije, ki jo je v fevd podelila Andreju Žusemskemu.[577] Toda jeseni, najverjetneje v poznem oktobru, jo je v nenadnem napadu zavzel Hans Prückler s svojim bratom in več drugimi pomočniki – seznam deželnih sovražnikov med njimi našteva še nekega Frenkla,[578] menda sploh osrednjega pobudnika napada, dva Radečana,[579] nezakonska sinova Viljema Moshaimerja,[580] Jurija Krabata iz Laškega in Czinkesa Rennerja.[581] Andreju Žusemskemu ni preostalo drugega, kot da se po pomoč obrne na Friderika Celjskega. Grof mu je posodil 2000 *lb* dunajskih pfenigov, da je od napadalcev odkupil izgubljeno posest. Andrej je moral povrniti dolg do 6. januarja prihodnjega leta. Dotlej je Frideriku za jamstvo zastavil grad Žusem, dvor Javorščico in gradišče Žamerk (Saldenberg)[582] z vsemi pripadajočimi posestmi, se mu zavezal zvesto služiti in zagotavljati neovirani dostop do gradu, če pa bi Celjski pridobili Žusem od krške škofije, je obljubil postati njihov – namesto krški – vazal.[583]

Na prvi pogled bi naskok na Žusem lahko odpravili kot samovoljno dejanje Andrejevih tekmecev ali pač oportunističnih koristolovcev, ki so se polastili slabo varovanega gradu, Friderik Celjski pa je nato nesrečnemu krškemu vazalu velikodušno pomagal z denarjem. Toda ozadje dogajanja je bilo najbrž precej bolj zapleteno. Med napadalci se je znašlo več celjskih vazalov ali vsaj z njimi sorodstveno povezanih oseb, denimo Prückler[584] in Moshaimerja.[585] Ne glede na fevdni odnos do krške škofije je bil tudi Andrej Žusemski tesni zaupnik Celjskih. Leta 1415 je z njihovo delegacijo odpotoval na koncil v Konstanco, v letu 1428 pa je izpričan kot celjski gradiščan na Vojniku.[586] Leto pozneje ga je Ulrik Celjski v potrdilu o izposoji 32.000 *fl* za imenitno viteško potovanje imenoval kot »posebno ljubega« in ga poleg grofa Franka Krbavskega[587] izbral za eno od dveh prič, ki sta na listino vtisnili svoj pečat.[588] Ne nazadnje je Andrej Žusemski zaradi naklonjenosti do grofov Celjskih utrpel škodo v času njihovega spopada z bamberško škofijo, saj je še junija 1437 terjal salzburškega nadškofa za povračilo terjatev v zvezi z živino, ki naj bi mu jo tedaj ukradli salzburški najemniki.[589]

577 KLA, HS 2/8, fol. 225; PIRCHEGGER 1956, str. 21; PIRCHEGGER 1962, str. 236–238.
578 Morda Hans Frank, dokumentiran kot vazal Celjskih s fevdi v Radečah in okolici. SI AS 1073/I-57r, fol. 92'.
579 *Retschacher* – po Otorepčevem mnenju Zrečana, a se zaznamek najbrž nanaša na prebivalca Radeč, v sobesedilu večkrat omenjenih kot ključne celjske postojanke, od koder je Ulrik Moshaimer pozneje krenil v napad na Kum in grad Erkenštajn.
580 Prim. SI AS 1073/I-57r, fol. 18', 97'; KLA, HS 2/8, fol. 90'.
581 CKSL, 1440–1441, s. l.; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l.; OTOREPEC 1996, str. 337.
582 GUŠTIN idr. 1997.
583 SI AS 1063/4483, 1437 november 3., s. l.; 1063/4484, 1437 november 4. Celje; CKSL, 1437 november 3., s. l.; 1437 november 4. Celje.
584 V celjski fevdni knjigi je Hans Prückler na več mestih zabeležen kot zanesljiv vazal, ki se je odlikoval z zvesto službo grofom. SI AS 1073/I-57r, fol. 56, 57, 87, 119; prim. 1063/4472, 1434 november 14., s. l.; 1063/4521, 1445 januar 5., s. l.; CKSL, 1434 november 14., s. l.; 1445 januar 5., s. l.
585 SI AS 1073/I-57r, fol. 9; KOSI 2019, str. 34, 39, 48.
586 MLINAR 2005, št. 13, str. 206; KOSI 2019, str. 15.
587 Grof Franko Krbavski je opravljal funkcijo glavarja v Čakovcu kot bližnji zaupnik Celjskih. Aprila 1437 je izdal tudi dve listini, s katerima je grofa Friderika in Ulrika imenoval za varuha svojih mladoletnih otrok in družinskih posesti, če bi ga pred polnoletnostjo dedičev doletela smrt. CKSL, 1437 april 21., Čakovec; BIZJAK, PREINFALK 2009, št. 188, 1437 april 21, Čakovec; št. 189, 1437 april 21, Čakovec (A, B); prim. SI AS 1073/I-57r, fol. 72, 113; PIRCHEGGER 1962, str. 109–110.
588 SI AS 1063/4463, 1429 november 1., s. l.; CKSL, 1429 november 1., s. l.
589 MUCHAR 1864, str. 268. Ob smrti kralja Albrehta II. je Andreja Žusemskega doletela čast, da je nastopil na pogrebnih slovesnostih kot nosilec grba v vrstah štajerske delegacije. SEUFFERT, KOGLER 1953, str. 77.

◆
45. Ruševine gradu Žusem
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

Njegova tožba je bila ovržena, vendar nič od povedanega ne pojasnjuje, zakaj so mu grad Žusem le malo pozneje odvzeli Celjskim prav tako bližnji možje. Po najpreprostejši razlagi bi se to lahko zgodilo zaradi povsem zasebnega spora, v katerega je nazadnje posegel grof Friderik. Toda na vrhuncu zaostrovanja celjsko-krških odnosov se zdi le težko verjetno, da bi se nekaj sorazmerno obstranskih celjskih vazalov samovoljno lotilo osvajanja gradu krške škofije, ki ga je sicer upravljal dolgoletni zaupnik grofov Celjskih. Zato se ponuja še ena razlaga – da je bil napad na Žusem zaigran in dogovorjen vnaprej, in sicer na pobudo Friderika Celjskega, ki se je v navidezni spor svojih pristašev vmešal pod pretvezo Andrejevega dobrotnika in mu pomagal osvoboditi domači grad, a si ga je v resnici prisvojil na račun krškega škofa.

Po takšni interpretaciji zavzetje Žusma ni bilo na lastno pest izvedeno dejanje peščice odpadnikov, temveč del strateškega načrta, ki bi ga v danes zelo priljubljenem besednjaku opisali kot hibridno vojno in je Celjskim omogočal, da proti nasprotnikom s silo izvajajo sovražna dejanja, ne da bi morali zanje prevzeli neposredno odgovornost. Hipoteza zveni še verjetneje, če pomislimo, da je podobnemu vzorcu pravzaprav sledil že spodleteli napad na Kostanjevico septembra 1433. Žusemska epizoda se je za Celjske razpletla veliko uspešneje. Vanjo so se javno vpletli šele povsem na koncu kot »dobronamerni« rešitelji, vendar je izkupiček Friderikove intervencije popolnoma očitno koristil njegovi politiki pritiska na krško škofijo, ne da bi mu mogli zato očitati kršenje deželnega prava. Obtožbo deželnega sovražnika so si pozneje prislužili kvečjemu celjski vazali, ne da bi jih zato doletela kazen.

Bitka pri Mirni

V širši perspektivi celjsko-krško-habsburškega obračuna je imelo dogajanje na Žusmu zgolj obrobno vlogo, sploh pa bi ga težko opredelili kot pravi vojaški spopad. Poleg bojev za štajerske gradove, o katerih pišeta Celjska kronika in seznam deželnih sovražnikov, se je najpomembnejša fronta odprla na Kranjskem. Tu je med celjskimi in krško-habsburškimi pristaši prišlo do najintenzivnejšega manevrskega bojevanja, ki je vključevalo večje plenilne pohode po nezavarovanem podeželju in tudi nekaj pravih bitk. Prvo ključno žarišče spopadov se je povsem predvidljivo razvilo na Dolenjskem, v območju med deželnoknežjim gospostvom Kostanjevica in posestmi krške škofije v Mokronogu. Kot lahko razberemo iz poznejših pritožb kostanjeviškega glavarja Jurija Apfaltrerja, so Celjski že med romanjem Friderika V. v Sveto deželo – torej med avgustom in decembrom 1436 – izkoristili vojvodovo odsotnost za napad na deželnoknežji brod pri Cerkljah ob Krki. Plovila so odpeljali v Krško in silili njihove posadke, naj tod odtlej opravljajo svojo službo v imenu grofov.[590] V dolgem nizu celjskih pretenzij po Kostanjevici je morda prav to dejanje vojvodo spodbudilo k mobiliziranju vojaških enot.

Celjska kronika zgolj kratko omenja Friderikove vojne priprave, ki jih precej natančneje dokumentirajo deželnoknežje računske knjige. V enoletnem računskem obdobju od jurjevega (24. aprila) 1437 do jurjevega 1438 se je za pomembno logistično točko deželnoknežjih sil na Kranjskem potrdil Kamnik pod vodstvom Sigmunda Lambergerja, deželskega sodnika in tudi oskrbnika Starega ali Zgornjega gradu, kjer so tedaj hranili občutno količino težjega orožja in streliva: 2 železni tarasnici, 5 železnih ročnih topov, bakreno oziroma bronasto bombardo na kamnite krogle, 1143 popolnih puščic za samostrele in 1857 nenasajenih puščičnih osti ter 38 funtov smodnika za topove.[591] Da bi bila popisana oborožitev pripravljena za takojšnjo uporabo, so za bombardo v mestu izdelali novo okovje za ceno 2 *lb* 60 *d* ter nakupili dodatnih 40 funtov smodnika za skupno vsoto 6 *lb* pfenigov.[592] Že 24. maja so plačali tudi 4 *lb* pfenigov okleparskemu mojstru Leopoldu Welserju, najverjetneje za popravila oziroma vzdrževanje zaščitne opreme.[593]

Dobro zavarovana in od neposrednih celjskih groženj razmeroma oddaljena mestna naselbina na strateški prometnici je z ovsom oskrbovala različne funkcionarje oziroma zaupnike vojvode Friderika, med katerimi so v računskih knjigah našteti kranjski vicedom Jurij Črnomaljski, kostanjeviški glavar Jurij Apfaltrer, avstrijski komorni pisar Bernard Fuchsberger in Gašper z Novega gradu (Neuhaus) na Krasu. Slednji je v tem obdobju očitno poveljeval manjšemu najemniškemu kontingentu v Kranju ali vsaj skrbel za njegovo oskrbo, za katero so jim iz Kamnika poslali 66 schefflov[594] ovsa.[595] Ob tem je Sigmund Lamberger poplačal tudi oskrbo v višini 49 *lb* pfenigov za oddelek 7 najemniških konjenikov, ki

590 MUCHAR 1864, str. 277; GUBO 1889, str. 12; prim. CHMEL 1832, št. 220, 1439 februar 25., s. l. Brod v Cerkljah ob Krki je dokumentiran tudi na vojaškem zemljevidu Notranje Avstrije iz let 1784/5.

591 BIZJAK 2016, str. 71.
592 Po ceni 36 *d* na funt smodnika.
593 BIZJAK 2016, str. 68.
594 Približno 29,7 hl.
595 BIZJAK 2016, str. 69–70. Podatki o porabljeni količini ovsa za konjsko krmo nam lahko pomagajo vsaj zelo posredno oceniti približno velikost vojaških oddelkov. Po izkušnjah konjeniških enot zahodnih armad v 19. stoletju so potrebe posamezne jezdne živali ocenjevali na približno 4–6 kg ovsa dnevno, med aktivnimi spopadi prej v zgornjem območju tega razpona. Če privzamemo, da so za dnevno krmo bojnega konja sredi 15. stoletja v povprečju porabili 6 kg ovsa oziroma glede na preračun prostorine približno 18 l, bi 1 hl zadoščal za 5,6 dnevnih obrokov. Z 29,7 hl ovsa bi torej lahko za en dan nahranili 166 konj ali pa jih denimo 16 polno vzdrževali 10 dni in pol. Prim. BONIFACE 1903, str. 400–404; DOEHLERT, MCMULLEN 2008.

◆
46. Ostanki gradu nad Višnjo Goro
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

jih je njegov oče Jakob zaposlil za služenje vojvodi Frideriku od 16. oktobra do 4. decembra 1437.[596] Ta podatek priča o sorazmerno zelo visokih stroških vzdrževanja konjeniških enot v primerjavi s pehoto. Že zgolj za oskrbo posameznega jezdeca je moral Lamberger tedensko nameniti približno 1 *lb* pfenigov – torej še enkrat več, kolikor je med poznejšimi boji na Kranjskem leta 1442 znašala povprečna tedenska plača najemniških pešakov v deželnoknežji službi, hkrati pa je bila neprimerno cenejša tudi njihova logistična podpora, saj niso potrebovali ne ovsa ne druge krme oziroma logistične podpore za konje.[597]

Navedek o Lambergerjevem novačenju najemnikov priča, da so sovražnosti s Celjskimi verjetno izbruhnile pred sredino oktobra. Morda so se nakazovale celo že kak mesec poprej, okrog 14. septembra 1437, ko se je višnjegorski oskrbnik Gašper Melz zavezal k celoletni vojaški službi s 4 konjeniki za skupno vsoto 60 *fl*.[598] K vojnim pripravam moramo najbrž prišteti dela na višnjegorskem gradu, ki so potekala od 4. avgusta 1437 do 25. februarja naslednjega leta, a glede na skupno vrednost 18 *lb* 4 *d* ne v posebej velikem obsegu.[599] V vsakem primeru je bila Višnja Gora eno od vidnejših kranjskih oporišč, kjer so se med potjo ustavljali deželnoknežji uslužbenci in tudi poveljniki najemniških enot. V drugi polovici leta 1437 so med njimi našteti Friderik Grym (oziroma Meichsner), Wilipold Freitl in Dirnbacher.[600] Predvsem prvi in zadnji v tej trojici sta se intenzivno udejstvovala v poznejših spopadih s celjskimi četami. Med postanki v Višnji Gori so v tistem času za njihovo oskrbo porabili 9 *fl* 86 *d*. Do konca leta 1437 so jim namenili tudi 108 schefflov[601] ovsa, dovolj za večje spremstvo oziroma najemniški kontingent med potjo na ogroženi vzhod Kranjske.[602]

Zgoščeni računovodski zaznamki razkrivajo le površen vpogled v težavne izzive, s katerimi se je spoprijemal Friderik V. Posebej na Kranjskem je bil njegov strateški položaj nenavadno šibek. V tem času so grofje Celjski nadzirali približno polovico dežele, iz katere je prihajal tudi sorazmerno največji delež njihovega vazalnega plemstva. Vključno z Istro in Trstom je habsburški vojvoda na Kranjskem posedoval zgolj skromno komorno posest, vsega približno petnajst

596 BIZJAK 2016, str. 71.
597 Prim. GNIRS 1909.
598 Po drugi strani bi tak sklep utegnil biti nekoliko prenagljen, saj v nasprotju z možmi, ki jih je najel Jakob Lamberger, Melz ni bil preprost najemnik, ki bi iskal zaposlitev na trgu delovne sile, pač pa vojvodov uslužbenec, zadolžen za upravljanje pomembnega deželnoknežjega gospostva. Poleg tega narava njegove vojaške službe za dobo celega leta nakazuje dolgoročnejšo zaposlitev, in ne zgolj odziv na trenutno nevarnost. Čeprav je Melz v vojnem času zvesto služil vojvodi Frideriku, je bil – podobno kot številni njegovi sodobniki – v vazalnem odnosu tudi s Celjskimi, saj je imel v fevdu po izumrlih Ortenburških dvor ter eno in pol hube pri Veliki Račni. SI AS 1073/I-57r, fol. 11'.

599 BIZJAK 2016, str. 94.
600 Verjetno iz rodbine Dürrenbacher, izvorno s Salzburškega ali iz Zgornje Avstrije. Ulrik Dürrenbacher je leta 1469 opredeljen kot štajerski deželan. Toda oseba, dokumentirana na Kranjskem v letu 1437, bi bila prej lahko istovetna z Wolfgangom, v virih omenjenim v letih 1429 in 1435 ter nato leta 1443 kot sodnik v Lipnici (Leibnitz). Septembra 1445 je nastopal kot prisednik na komornem sodišču kralja Friderika. RÜBSAMEN 2000, št. 313, 1445 september 22., Dunaj; NASCHENWENG 2020, g. Dürrenbacher, str. 490–491, 1623.
601 Približno 55,1 hl.
602 BIZJAK 2016, str. 95–96.

47. Grad Podčetrtek pred nedavno prenovo | FOTO: TOMAŽ LAZAR

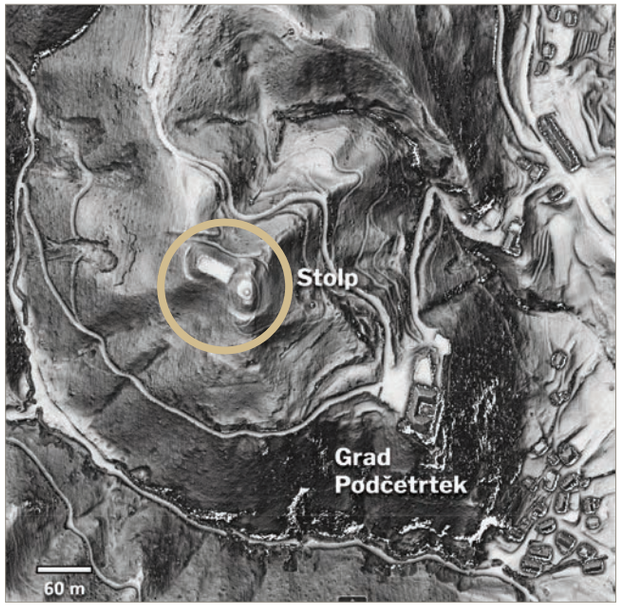

48. Lidarski posnetek grajskega griča na Podčetrtku z lokacijo porušenega stolpa | © MK, GISKD

gospostev oziroma uradov.[603] Med lokalnimi podložniki in deželani je užival podporo komaj peščice zanesljivih zaveznikov, kot so bili zaradi poprejšnjih sporov Celjskim izrazito sovražni Apfaltrerji. Upe je očitno polagal tudi v deželnega glavarja Štefana Modruškega, že po naravi svoje funkcije obvezanega zagotoviti učinkovito obrambo, še bolj pa v okviru zavezniškega sporazuma, ki naj bi v primeru nevarnosti mobiliziral mogočne vojaške zmogljivosti Frankopanov. Toda iz deželnoknežjih obračunov je vendarle razbrati, da so ob izbruhu spopadov s Celjskimi najdejavnejšo vlogo pri zbiranju oboroženega moštva prevzeli nižje rangirani vojvodovi uslužbenci oziroma najemniški poveljniki.

Med njimi se je kot vojaški organizator posebej živahno udejstvoval Friderik Grym. Pri tej zadolžitvi se je očitno dovolj dobro izkazal, da ga je Friderik Habsburški obdržal v službi tudi še leta pozneje, že kot nosilec cesarske krone.[604] V drugi polovici leta 1437 je vojvodi služil predvsem na Dolenjskem kot poveljnik vojaške enote, s katero se je dvakrat mudil v Novem mestu. Urad tamkajšnjega deželskega sodišča je za oskrbo njegovega moštva plačal precej visoko vsoto 17 *lb* 3 *ß* 6 *d*.[605] Vsaj z ožjim spremstvom oziroma v družbi drugih deželnoknežjih uslužbencev ali najemniških poveljnikov se je Grym vmes odpravil na krške posesti v Posotelju. Poglavitni namen teh službenih poti je bil gotovo uskladiti vojaške

603 ŠTIH 1996, str. 240; KOSI 2019, str. 45–48; NARED 2021, str. 369–372; KOTAR 2024, str. 50.
604 BIRK 1853a, št. 5, 1452 september 17., Dunajsko Novo mesto.
605 BIZJAK 2016, str. 98.

priprave deželnoknežjih sil in krške škofije, ki je tudi sama pospešeno mobilizirala oboroženo moštvo.

Na Pilštajnu je krški oskrbnik Andrej Gall do konca junija 1438 porabil skupno 17 *lb* 3 *d* za plačila tesarjev in zidarjev, ki so mu v času vojne nevarnosti pomagali utrditi grajsko stavbo. Znesek je vključeval nakup treh samostrelov in dveh ročnih topov ter zaposlitev dveh stražarjev. Tako skromna posadka sama seveda ne bi mogla ubraniti Pilštajna pred bolje organiziranim sovražnim napadom, a tega od nje niti niso pričakovali, saj so grad pomagali varovati različni oboroženi oddelki, tam nastanjeni vsaj za krajši čas – vključno s spremstvom Friderika Grym, za katerega je Gall poravnal stroške oskrbe v višini 3 *lb* 4 *ß* 28 *d*.[606]

Še pomembnejše logistično središče je postal Podčetrtek. Utrdbo so v tem času varovali štirje stražarji in vratar, gradiščan Ulrik Gresel pa gostoljubja ni nudil le krškim najemnikom in Frideriku Grymu, temveč tudi drugim vojvodovim »dvorjanom«. Da bi jim zagotovili primerno in hkrati dovolj zasebno nastanitev, so obiskovalce namestili v stolpu nad gradom, ki ga je tedaj upravljal neki Erazem.[607] Škofija je za urejanje bivalnih prostorov ter oskrbo deželnoknežjih uslužbencev in najemniških vojakov namenila precejšnja sredstva.[608] Že njihova prehrana je opazno obremenila gospoščinske finance. Zgolj za meso in druge potrebe v stolpu so plačali 6 *lb* 5 *ß* 27 *d*, 12 *lb* 35 *d* za vino, 11 *ß* 10 *d* za sol in 8 *lb* 40 *d* kuharju, ki je poskrbel za pripravo jedi. Za sprotno poplačilo stroškov je moral Gresel vmes očitno založiti 1 *lb* pfenigov, prav tako pa je gospostvo prispevalo občutna sredstva v naturalijah. V stolpu nastanjeni gostje so prejeli kar 187 veder vina, 23 modijev in 3 messe[609] pšenice ter 2 modija in 3 scheffle[610] ovsa.[611]

Večino vojaških kontingentov, dokumentiranih na Pilštajnu in Podčetrtku, je očitno najela škofija – ne pa vseh, saj je med njihovimi poveljniki naveden tudi vojvodov človek Friderik Grym, ki je od lokalnih krških oskrbnikov prejel poplačilo oskrbe in večjo količino ovsa. Prav konjska krma je v celoti sestavljala največji delež odhodkov. Za potrebe krških vojakov in deželnoknežjih zaveznikov so na Pilštajnu namenili skoraj 105 hl ovsa, na Podčetrtku pa več kot dvakrat toliko, približno 215 hl, kot povzema preglednica zabeleženih izdatkov v obračunskem letu 1437/8:

606 ADG, HS 106, fol. 124–124', 129–129'; BIZJAK 2019, str. 58.
607 Oz. *Asm.* Za svoje delo in morda tudi del stroškov oskrbe gostov je prejel enkratno izplačilo 6 *lb* 43 *d* ter 2 modija pšenice.
608 V obračunskem letu 1437/8 so v stolpu postavili peč v vrednosti 1 *lb* 40 *d* ter za 36 *d* vgradili štiri ključavnice. Na gospostvu so za plačilo slov, tesarjev, zidarjev in pečarjev porabili 3 *lb* 6 *ß* 4 *d*, še 3 *lb* 12 *d* za tesarska dela in 1 *lb d* za operjanje puščic. ADG, HS 106, fol. 136'.
609 Približno 37 hl po preračunu krških žitnih mer glede na prostornino modija (ok. 157,44 l) in messa oz. scheffla (ok. 26,24 l). BIZJAK 2003, str. 76.
610 Približno 3,9 hl.
611 ADG, HS 106, fol. 135–140'.

GOSPOSTVO	PREJEMNIK	OVES
Pilštajn[612]	Friderik Grym	58 polovnic[613]
	gospod Peter (Schaffer?)	58 polovnic[614]
	Burkhard Degenhard	257 polovnic[615]
	Trummeter in Zucker[616]	26 polovnic[617]
Podčetrtek[618]	Kaspar in G(r)iebing(er)	169 schefflov[619]
	Burkhard (Degenhard) in Mühldorf	376 schefflov[620]
	gospoda Peter (Schaffer?) in Friderik Meichsner (Grym) idr.	275 schefflov[621]
		približno 319,9 hl

Bližnji stiki deželnoknežjih uslužbencev s krškimi gospostvi zgovorno pričajo, v kako tesnem sozvočju sta škof Schallermann in Friderik V. načrtovala vojaške operacije proti grofom Celjskim. Jeseni 1437 je zbirna točka Grymovega moštva postala Kostanjevica, očitno v dogovoru s krško škofijo, ki je medtem v Mokronogu sama novačila čete. Grymove enote so se v Kostanjevici zadrževale dlje časa, verjetno nekaj tednov v pozni jeseni 1437. Zato je bilo zanje nujno treba zagotoviti primerno oskrbo. S tem povezani izdatki so dokumentirani na več mestih v obračunih Kostanjevice in bližnje Vivodine:

PLAČNIK	OSKRBA	PŠENICA	OVES	VINO
Urad deželskega sodišča Kostanjevica[622]	24 *lb* 2 *d*			
Urbarialni urad Kostanjevica[623]	23 *lb* 6 *ß* 27 *d*	140 schefflov[624]	40 schefflov[625]	158,5 veder[626]
Kostanjeviški glavar Jurij Apfaltrer[627]	2 *lb* 60 *d*[628]			
Urad Zgornja Vivodina[629]		12 schefflov[630]		

612 ADG, HS 106, fol. 129'.
613 Približno 15,2 hl po preračunu prostornine pilštajnske polovnice (26,24 l). BIZJAK 2003, str. 77–78.
614 Približno 15,2 hl.
615 Približno 67,4 hl. Od tega je 60 modijev ali 56,7 hl prispeval pilštajnski oskrbnik Andrej Gall, zato ga je krški škof poplačal z odbitkom dajatev.
616 Morda s Sekožna (Zeckern/Zeckarn) pri Vuzenici. MRAVLJAK 1929, str. 12–13.
617 Približno 6,8 hl.
618 ADG, HS 106, fol. 136'.
619 Približno 44,4 hl.
620 Približno 98,7 hl.
621 Približno 72,2 hl.
622 BIZJAK 2016, str. 81.
623 BIZJAK 2016, str. 86–87.
624 Približno 75,8 hl.
625 Približno 21,7 hl.
626 Približno 58,5 hl.
627 BIZJAK 2016, str. 86.
628 Za oskrbo nekaterih članov Grymovega spremstva – nedatirano, a verjetno v letu 1437.
629 BIZJAK 2016, str. 79.
630 Približno 6,5 hl.

◆
49. Ravnica pod gradom Mirna, prizorišče oboroženega obračuna konec leta 1437
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

Številčno stanje Grymovega kontingenta ni nikjer podrobneje navedeno, a ga ob zapisanem lahko previdno ocenimo na vsaj nekaj deset konjenikov, morda celo občutno več. Zabeleženi izdatki navsezadnje ne dokumentirajo celotne oskrbe, h kateri so prispevali tudi drugi viri. Poleg že omenjenega prispevka krških gospostev je mednje nedvomno treba prišteti 86 schefflov[631] ovsa, ki jih je vivodinski urad v letu 1437 namenil kostanjeviškemu glavarju Juriju Apfaltrerju. Čeprav to ni izrecno navedeno, lahko sklepamo, da je bil prispevek namenjen potrebam najemniških konjenikov, tedaj nastanjenih v Kostanjevici.[632] Kostanjeviški urbarialni urad je v letu 1437 prav tako zagotovil kruh v skupni vrednosti 6 *ß* 25 *d* za kmete, vpoklicane za pomoč krškemu Mokronogu. To je doslej sploh prvi nesporni dokaz, da so deželnoknežje oblasti v Kostanjevici izvedle sklic kmečkih podložnikov – skrajni ukrep, ki bi ga sprejeli zgolj v primeru hude neposredne nevarnosti.[633]

Kontekst dogajanja vsaj v grobih potezah opisuje anonimni celjski kronist. Novica o kopičenju sovražnih sil na krških posestih je kmalu dosegla Krapino, kjer je v pripravljenosti čakal češki najemnik Jan Vitovec. Potomec skromne nižjeplemiške družine z južne Moravske – vitezov Vítovic a ze Zlína – je le malo poprej s spremstvom vsega treh konjenikov vstopil v celjsko službo. Kljub skromnemu poreklu so pokneženi grofje nemudoma prepoznali njegovo nadarjenost in ga postavili za poveljnika svoje konjenice, torej na položaj, ki bi ustrezal funkciji rodbinskega vojskovodje (*magister militum*). Vitovec je hitro upravičil zaupanje novih delodajalcev, ko je v Krapini brez odlašanja zbral celjske čete in odjezdil v protinapad.[634]

Kronist te epizode ne datira, temveč zgolj omeni, da so sovražnosti tedaj potekale že nekaj časa.[635] Glede na podatke v deželnoknežjih obračunih se je vsekakor odvila še pred koncem leta 1437 in najbrž tudi pred začetkom globoke zimske zmrzali, saj je Vitovčev kontingent v bližini Mokronoga izsledil čete krškega škofa in vojvode Friderika pod gradom Mirna, kjer so v bajerju lovili ribe.[636] Tu se verjetno niso ustavili zgolj zaradi ribolova, temveč zato, da bi oblegali ali vsaj demonstrativno obkolili grad, ki so ga imeli Celjski v fevdu od oglejskega patriarha, sami pa so ga podelili Kozjaškim.[637] Krško-habsburškemu moštvu so se na tem kraju očitno pridružili še pešaki, nanovačeni s podložniškim sklicem v

631 46,44 hl.
632 BIZJAK 2016, str. 79.
633 *Item den armen leüten, die da Nassenfuss haben wellen beschütten helffen anno 37° als in awfgeboten ward* … BIZJAK 2016, str. 86.

634 KRONES 1883, str. 85–86, 155.
635 V Celjski kroniki spopad pri Mirni sledi predhodni ofenzivi proti sovražnim gradovom na Štajerskem in Kranjskem, ki je prav tako pripisana Vitovcu.
636 Ribnik oziroma bajer manj kot 200 m južno pod gradom Mirna, na sotočju Mirne in Vejarja, je dokumentiran na franciscejskem katastru in obstaja še danes.
637 Grad Mirna je sodil v sklop fevdov, ki so jih oglejski patriarhi že od druge polovice 14. stoletja podeljevali Celjskim. Patriarh Ludvik jim ga je maja 1425 in nato ponovno avgusta 1436 spet potrdil v fevd. SI AS 1073/I-3r, fol. 86'; 1063/4447–4449, vsi 1425 maj 6., Celje; 1063/4476, 1436 avgust 16., Celje; CKSL, 1425 maj 6., Celje (A, B, C, D); 1436 avgust 16., Celje; KOSI 2012, str. 470; prim. AT-StLA, Archiv Cilli, K3-H17, fol. 6'.

Kostanjevici.[638] Združenim silam je poveljeval Dirnbacher, eden vidnejših Friderikovih najemniških poveljnikov na Kranjskem, ki je v preteklih mesecih poskrbel za varno spremstvo vojvodovih poslancev oziroma zaupnikov[639] in se vmes vsaj kratek čas mudil v Novem mestu.[640] Kakršne koli vodstvene izkušnje je že izkazoval, ga je Vitovčev udar na Dolenjsko presenetil, v vsakem primeru pa se njegovo moštvo ni bilo sposobno upreti napadalcem. V spopadu na ravnici ob reki Mirni so krško-habsburški vojaki utrpeli hude izgube. Številni so bili težko ranjeni oziroma so pristali v ujetništvu, vključno z Dirnbacherjem, ki mu je po kronistovem poročanju z močnim udarcem prebil lice bosanski najemnik v celjski službi. Po zmagi so Vitovčevi možje ujetnike odpeljali v Krapino, kjer so jih menda še približno tri leta zadrževali v zaporu.[641] Podatek je verjetno točen in priča, da so ujetnike osvobodili šele avgusta 1440, kot je določalo tedaj sklenjeno premirje.[642]

Poraz pri Mirni je neprijetno odmeval v bližnjem Mokronogu, kjer je kot krški oskrbnik od leta 1434 služboval Ulrik Moshaimer.[643] Tisti trenutek zelo ranljivo gospostvo ni postalo plen celjskih čet, ki pa so v okolici vendarle povzročile precej škode. Na to opozarja zaznamek iz seznama deželnih sovražnikov, ki poroča o napadu Gašperja Pirsa na urbarske posesti Martina Črnomaljskega in vojvode Friderika V. pri Bistrici – očitno tisti pri Mokronogu.[644] Sovražna invazija je Ulriku Moshaimerju gotovo povzročala velike skrbi. Izgubil je tudi zaupanje v vodstvene sposobnosti škofa Schallermanna, ki mu v času nevarnosti ni zagotovil primerne podpore, niti ga ni ustrezno poplačal za vse napore, vložene v organiziranje obrambe. Moshaimerjevo nezadovoljstvo so najbrž razpihovali še drugi dejavniki. Člani njegove rodbine so se v vojnem času znašli na nasprotnih straneh. Jošt Moshaimer je krški škofiji v letih 1435/6 služil kot gradiščan na Starem in Novem gradu v Vitanju,[645] medtem ko sta se med deželnimi sovražniki znašla nezakonska sinova Viljema Moshaimerja, udeležena v napadu na Žusem,[646] poleg njiju pa tudi Mihael, že septembra 1433 vpleten v zarotniški naskok na Kostanjevico[647] in pozneje obtožen, da naj bi s pomočjo Pirsovih hlapcev zajel nekega Sauerja, ki so ga v ječi nato ubili.[648]

Vse našteto je najbrž pripomoglo, da je Ulrik Moshaimer prišel navzkriž s svojim delodajalcem. Prva nesoglasja so verjetno izbruhnila že pred pomladjo 1438, kot nakazuje vrzel v ohranjenih obračunih gospostva Mokronog, ki bi jih morali okrog 24. aprila nadaljevati Moshaimerju podrejeni uslužbenci.[649] Zakaj tega niso storili in kaj se je medtem dogajalo, povzema poznejša razsodba kralja Friderika. Ker Moshaimer od škofa ni dobil dolžnega plačila za opravljeno službo in usluge – nedvomno takšne, opravljene v nemirnem času Vitovčevega vdora – si je pravico izterjal sam. Obtožnica mu je očitala, da je s silo protipravno ugrabil škofovega sodnika v Mokronogu, ga zadrževal v ujetništvu in si prisvojil prihodke gospoščinskega urada. Krški škof se je zato pritožil pri vladarju, ki je Moshaimerja klical na sodišče 31. julija 1440. Ker se oskrbnik obravnave ni udeležil, je kralj Friderik 12. avgusta v celoti ugodil oškodovančevim zahtevam.[650] Toda Moshaimer je že dolgo poprej prebegnil h grofom Celjskim in v njihovi službi napadal deželnoknežje podložnike v Zasavju.[651]

638 Teoretično bi jih lahko vpoklicali tudi neposredno po koncu bitke, ko se je Mokronog znašel izpostavljen sovražnim silam, a se takšna razlaga zdi manj verjetna, sploh ker zaznamek v deželnoknežjih obračunih nakazuje, da njihovo udejstvovanje ni potekalo po pričakovanjih. BIZJAK 2016, str. 86.

639 Na poti iz Ljubljane v Kamnik je varoval doktorja kanonskega prava in župnika v Slovenskih Konjicah Petra Kottrerja ter vojvodovega svétnika Hansa Hautzingerja proti plačilu oskrbe in poštnih stroškov 5 *lb* 5 *ß* 5 *d*. V Kamniku so Dirnbacherju za to pot dali še 28 schefflov oz. 12,6 hl ovsa. BIZJAK 2016, str. 68–69.

640 BIZJAK 2016, str. 99.

641 KRONES 1883, str. 87–88; STOPAR 1992, str. 152–153.

642 SI AS 1063/4491, 1440 avgust 23., Hainburg; CKSL, 1440 avgust 23., Hainburg; LICHNOWSKY 1842, št. 119, 1440 avgust 23., Hainburg; CHMEL 1859, št. 95, 1440 avgust 23., Hainburg; št. 98, 1440 avgust 23., Hainburg.

643 V fevdu je imel tudi več drugih manjših posesti krške škofije. ADG, HS 106, fol. 100', 118', 121'; prim. KLA, HS 2/8, fol. 215, 225; SI AS 1063/6695, 1437 januar 20., s. l.; CKSL, 1437 januar 20., s. l. Pred njim je funkcijo oskrbnika na Mokronogu v letih 1426–1434 opravljal Janez Auer. ADG, HS 106, fol. 8, 31, 38, 54', 62, 87, 90.

644 Med Gašperjevimi pajdaši dokument poimensko navaja Ulrika Vara, Konrada Rožmana – pozneje hlapca Hansovega brata Lovrenca Pirsa – in Tomaža Čeha. CKSL, 1440–1441, s. l.; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l.; OTOREPEC 1996, str. 333.

645 ADG, HS 106, fol. 97–99', prim. 112'–116.

646 CKSL, 1440–1441, s. l.; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l.; OTOREPEC 1996, str. 337.

647 BIDERMANN 1866, str. 24.

648 OTOREPEC 1996, str. 338–339. Poleti 1441 je podprl tudi Krištofa Wolfsauerja v fajdi proti kralju Frideriku in ob tem odvzel prostost nekemu Schiffrerju iz Slovenj Gradca. Ujetnika je prisilil k plačilu odkupnine, od katere je del denarja prenesel v Celje. SEEMÜLLER 1897; SEUFFERT, KOGLER 1953, str. 79–80, št. 26, 1441 oktober 9., Gradec; št. 27, 1441 oktober 14., Gradec; PFERSCHY 2010.

649 Zadnje obračune gospostva Mokronog iz časa Ulrika Moshaimerja so sestavili 13. avgusta 1437. Naslednji sklop vpisov je nastal šele 21. januarja 1443, ko je gospostvo upravljal novi oskrbnik Hans Raumschüssel. ADG, HS 106, fol. 121'–122; HS 122, fol. 40.

650 ADG, sign. 323, str. 17–18, št. 13, 1440 avgust 12., Hainburg.

651 Ulriku Moshaimerju so sledili tudi nekateri njegovi možje, denimo hlapec Tomaž »Birič« (*Scherig*). CKSL, 1440–1441, s. l.; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l.; OTOREPEC 1996, str. 336, 340.

Požig gradu Kostanjevica in boji v Slavoniji

◆
50. Kostanjevica z okolico na notranjeavstrijskem vojaškem zemljevidu iz let 1784/5
| © Arcanum

Od zadnjih mesecev leta 1437 je stopnjevanje oboroženih spopadov na Dolenjskem večji del slovenskega etničnega prostora potisnilo v precej dolgo obdobje izrazito nepredvidljivih, nestabilnih razmer in začasnega razpada varnostne ureditve. Čeprav so se napetosti med grofi Celjskimi, krškim škofom in habsburškim vojvodo zaostrovale že več let poprej, še zdaleč ni bilo samoumevno, da bodo prerasle v bojevanje večjih razsežnosti. Kakor hitro je spregovorilo orožje, pa so vpletene strani prestopile ključni psihološki mejnik, saj so v vojni vročici hitro odpadli zadržki do brezkompromisnejše uporabe vojaške moči. V perspektivi Celjskih je ta prelomnica sprožila očiten odmik od precej bolj zadržane ali vsaj manj odkrito militantne politike pokojnega Hermana II. Njegova naslednika sta ob izbruhu sovražnosti prepoznala enkratno priložnost, da obračunata ne le s krško škofijo in vojvodo Friderikom, temveč tudi z drugimi nasprotniki v povsem nepovezanih sporih, celo onkraj mej Svetega rimskega cesarstva, kakor daleč je tisti trenutek segel domet celjske vojaške moči.

Glede na zapletene razmere v Slavoniji, kjer je ambicije Celjskih od konca leta 1435 zajezila utrditev Matka Talovca na banskem položaju, se je val nasilja z bližnje Dolenjske skoraj neizogibno prelil še na jugovzhodno stran državne meje. To dogajanje je očitno sovpadalo z Vitovčevim bojnim pohodom proti Mokronogu, najverjetneje pa ga moramo umestiti v čas neposredno po bitki pri Mirni, kjer so celjske čete uničile jedro krško-habsburških čet na jugovzhodu Kranjske in si v tem prostoru najmanj za nekaj tednov zagotovile jasno premoč. Zdi se, da je prva žrtev strateškega neravnovesja postala trdnjava Kostanjevica.[652] Štiri leta po tistem, ko je uspešno kljubovala zvijačnemu napadu, so jo požgali celjski pristaši, med katerimi seznam deželnih sovražnikov omenja hlapce Lovrenca Pirsa in Ahaca Ekenštajnskega.[653] Navedbe pisnih virov dopolnjujejo izsledki sistematičnih arheoloških izkopavanj na Starem gradu nad Podbočjem. Številne najdbe samostrelnih osti in ostanki druge vojaške opreme dajejo slutiti, da utrdba ni padla brez odpora, toda njena posadka ni zmogla kljubovati napadalcem.[654] Izguba gradu je pomenila hud udarec obrambnim sposobnostim Kostanjevice, zato so ga očitno začeli vsaj zasilno obnavljati že pozno spomladi 1438 oziroma v naslednjih mesecih, tudi s pomočjo urada deželskega sodišča Novo mesto, ki je prispeval 2 *lb* 7 *ß* 12 *d* za gradbeni les.[655]

Spopadi so se razširili še v južno zaledje Kostanjevice, na posesti kranjskega deželnega glavarja Štefana Modruškega. V imenu svojega gospoda Ulrika Celjskega sta mu sovražnosti napovedala Jošt Forhteneški[656] in Jurij Gall[657] ter na lastne stroške – a gotovo ob aktivni Ulrikovi podpori – zbrala oborožene enote, s katerimi sta nekaj časa taborila pred gradom Ozalj.[658] Nato sta s svojimi možmi opustošila deželnoknežje posesti v Zgornji Vivodini, pripadajoče gospostvu Kostanjevica, povsem razdejala in oplenila vasi Tupčina, Ravne in Oštrc,[659] napadala tamkajšnje podložnike in jih več odpeljala v ujetništvo, si prisvojila njihovo živino in premoženje ter iz cerkve v Tupčini odnesla še bogoslužne dragocenosti. Posledicam plenjenja morda lahko pripišemo tudi pustoto v Tupčini, dokumentirano v vivodinskih obračunih za leto 1438.[660] Vojvodov opolnomočenec Ulrik Stubenberški je Jošta Forhteneškega zaradi storjenih prestopkov prvič klical na zagovor 21. decembra 1437, zato moramo roparski pohod v Vivodino verjetno datirati nekaj tednov poprej, v november ali zgodnji december. Po pričakovanjih se Jošt in njegov tovariš Jurij Gall sodnemu pozivu nista odzvala, zato je Ulrik Stubenberški 1. in 3. februarja 1438 razsodil v korist oškodovanega vojvode Friderika in proti storilcema vložil obtožnico.[661]

Grofija Zagorje je že na samem začetku sovražnosti upravičila sloves ključne vojaške oziroma logistične baze grofov Celjskih, od koder se je jedro njihove armade pod poveljstvom Jana Vitovca tudi v poznejših letih vedno znova podajalo na osvajalne pohode. Celjskim pristašem so se tod ponujala številna pribežališča pred habsburškimi četami. Ko so denimo Hans in Andrej Winter, Andrej Ložniški,[662] Viljem Kolenc[663] in njihovi hlapci ugrabili štajerskega deželana Martina Ložniškega, so ga odvedli na Trakošćan, kjer ga je do plačila odkupnine v ječi zadrževal Hans Schwärzlein.[664] Sicer pa podložniki Friderika Habsburškega niso mogli stopiti na zagorska tla, ne da bi tvegali lastne varnosti in premoženja. To je očitno že v prvih tednih celjsko-krško-habsburških spopadov spoznala skupina Koroščev iz Železne Kaple, ki so prišli v Krapino na žegnanje. Za lahkomiselnost so plačali visoko ceno, saj jih je s svojimi tovariši prestregel Hans Pirs, brat bolj znanega Lovrenca. Ker je krapinska župnijska cerkev posvečena sv. Nikolaju, moramo dogodek najverjetneje datirati okrog 6. decembra 1437, približno v isti čas, ko so celjski privrženci

652 CKSL, 1440–1441, s. l.; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l.; OTOREPEC 1996, str. 332, 336. Nekateri raziskovalci so sklepali, da se zapis o požigu nanaša na mesto Kostanjevica, ne pa istoimenski grad. To možnost moramo z gotovostjo izključiti, saj sočasni obračunski podatki kostanjeviškega gospostva in uradov ne vsebujejo nobenih namigov, da bi mestna naselbina utrpela kako škodo v neposrednem napadu. Arheološka izkopavanja pa so potrdila, da je bila v tem obdobju požgana utrdba na Starem gradu nad Podbočjem. BIZJAK 2016, str. 73–76, 81–88; prim. PREDOVNIK 2003; KOSI 2018a, str. 55.

653 SI AS 1073/I-3r, fol. 34–34'; 1073/I-57r, fol. 104.

654 STOPAR 2000b, str. 124–127, 283–284; PREDOVNIK 2003, npr. kat. št. 795–835.

655 BIZJAK 2016, str. 99. Izdatek je zabeležen v računskem obdobju od 24. aprila 1438 do 24. aprila 1439. Zaznamek govori zgolj o »gradnji utrdbe« (*paw der vesten*), kar bi se lahko nanašalo tudi na povsem novo oporišče na neki drugi lokaciji. Slednje pa se zdi manj verjetno, saj bi gradnja nove utrdbe nedvomno zahtevala veliko večja sredstva in temu primeren vložek delovne sile za izkop obrambnih jarkov, pripravo nasipov in vsaj lesenih palisad, če ne tudi kamnitega obzidja, vendar taki izdatki v deželnoknežjih obračunih niso dokumentirani. Najdbe arheološkega gradiva iz poznega 15., morda celo še 16. stoletja nakazujejo, da so grad Kostanjevica nad Podbočjem po spopadu vsaj zasilno obnovili in je morda ostal do določene stopnje obljuden še precej desetletij po napadu celjskih sil. Gl. PREDOVNIK 2003, str. 24–25, 113.

656 Sicer tudi vazal krške škofije. SI AS 1073/I-57r, fol. 84'–85; KLA, HS 2/8, fol. 212–212'.

657 Očitno pripadnik Gallov z Rožeka, ne pa istoimenski član rodbinske veje z Gallensteina, dokumentiran kot celjski vazal in četrtinski lastnik domačega gradu Podpeč pri Litiji, dokler ga ni prodal Henriku Apfaltrerju. SI AS 1073/I-57r, fol. 10', 20', 85'; prim. 1073/I-2r, fol. 5; 1073/I-3r, fol. 12; BIZJAK 2019, str. 59–60, 72.

658 REGAN, DUGAČKI 2024, str. 469–471.

659 *Dübschendorff*, *Rawn* in *Ostercz*. Prvi toponim lahko interpretiramo kot vas Tupčina, zadnjega kot Oštrc. Drugega navedenega krajevnega imena (Ravne?) za zdaj ne znamo zanesljivo locirati, a ga moramo glede na vsebinski kontekst iskati v neposredni bližini. Prim. KOSI 2002, str. 76.

660 BIZJAK 2016, str. 79.

661 CKSL, 1438 februar 1., Dunajsko Novo mesto; 1438 februar 3., Dunajsko Novo mesto; CHMEL 1837b, št. XXX, 1438 februar 1., Dunajsko Novo mesto; LICHNOWSKY 1841, št. 3849, 1438 februar 1., Dunajsko Novo mesto; št. 3850, 1438 februar 3., Dunajsko Novo mesto.

662 Očitno sorodnik Hansa, celjskega gradiščana v Rogatcu, oz. Wolfarda Ložniškega, ki je na Virštajnu in v trgu Kunšperk posedoval več celjskih fevdov. SI AS 1073/I-57r, fol. 79'; BANFI 2023a, str. 229. Dokumentiran je tudi kot vazal krške škofije. Prim. KLA, HS 2/8, fol. 50'–51.

663 Morda ne Viljem, pač pa kateri od njegovih sorodnikov. V nasprotju s celjskimi vazali Nikolajem, Hansom in Mertom je bil namreč Viljem uslužbenec krške škofije, gradiščan na stolpu nad Podčetrtkom. Za svojo službo v vojni proti grofom Celjskim je bil v celoti poplačan marca 1441. ADG, sign. 323, str. 23, št. 17, 1441 marec 30., s. l.; prim. BANFI 2023a, str. 80.

664 CKSL, 1440–1441, s. l.; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l.; OTOREPEC 1996, str. 332, 341.

◆
51. Nekdanji celjski grad Trakošćan je sedanjo podobo dobil sredi 19. stoletja s prenovo v neogotskem slogu
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

požgali grad Kostanjevica in pustošili po Vivodini, Hans Pirs pa si je z napadom na podložnike vojvode Friderika prislužil obtožbo koroškega (!) deželnega sovražnika.[665]

Drugo krizno žarišče je nastalo v zagrebškem Gradcu. Odkar so Celjski od konca Hermanovega banovanja izgubili nadzor nad Slavonijo in njenim najpomembnejšim kraljevskim mestom, je postal ena osrednjih tarč pokneženih grofov v hrvaških deželah.[666] Gradec se je tako znašel na udaru Viljema Steina, oskrbnika na Medvedgradu[667] in sploh enega najvidnejših mož v celjski službi – dvornega mojstra, tesnega zaupnika Ulrika Celjskega in njegovega sopotnika v Kompostelo.[668] Sočasna poročila Steinu očitajo vrsto nasilnih dejanj proti meščanom Gradca in drugim nemočnim tarčam roparskih vpadov. Z zločinskimi pohodi naj bi začel že vsaj leto poprej, tako rekoč od trenutka, ko je nastopil funkcijo medvedgradskega oskrbnika v službi grofov Celjskih, ki so ga nenehno oskrbovali z moštvom in opremo. Okrog 29. septembra 1436 naj bi enemu od domačinov v Gračanih protipravno odvzel kravi. To je bil zgolj neznaten prestopek v primerjavi z roparskim napadom okrog 5. avgusta naslednjega leta, ko je skupina Steinovih mož pod vodstvom nekega Hieronima,[669] Kolomana s Kozjega, Martina iz Gorice[670] in Wolfarda iz Krapine[671] udarila po karavani trgovcev iz Gradca, ko so se vračali z letnega sejma na Ptuju, in jim ukradla tri vozove, natovorjene z različnim blagom v vrednosti skoraj 2000 *fl.*[672] Okrog 8. septembra si je Viljem Stein pri gradu Rakovec[673] prisvojil še ovce in govedi, ki so jih prebivalci Gradca gnali z letnega sejma v Rovišću.[674] Vsaj v zadnjem primeru očitno ni šlo za goli plenilski napad, saj so se trgovci skušali protipravno izmuzniti mimo celjske mitnice v Rakovcu, vendar so jih tam prestregli možje grofa Ulrika in jim začasno odvzeli živino do poplačila odškodnine v višini 20 *fl.*[675]

665 CKSL, 1440–1441, s. l.; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l.; OTOREPEC 1996, str. 332.
666 KAMPUŠ 1977, str. 161–163; prim. DUGAČKI, REGAN 2018, str. 143–144.
667 Cesar Sigismund je utrdbi Medvedgrad in Stupnik zastavil Celjskim novembra 1436. Leto pozneje je grad Stupnik izločil iz gospostva Medvedgrad in ga prodal grofoma za 2000 *fl.* SI AS 1063/4712, 1437 februar 25., [Čazma]; CKSL, 1436 november 25., Praga; 1437 februar 25., [Čazma]; 1437 november 19., Telč; prim. REGAN, DUGAČKI 2024, str. 391–394. Celjska kronika k temu dodaja, da so grofje Medvedgrad dokončno pridobili z menjavo za gospostvo Žlemberk oz. Schmiernburg – glede na sosledje prej omenjenih transakcij verjetno okrog preloma let 1437/8. KRONES 1883, str. 107; prim. PIRCHEGGER 1962, str. 27–30.
668 V dosedanjih objavah je zaradi napačne transkripcije imena praviloma naveden kot Viljem Stamm. Prim. BANFI 2023a, str. 136–138.
669 Morda iz rodbine Pirs, a tega na podlagi dokumentov zagrebške škofije ni mogoče z gotovostjo potrditi. BANFI 2023a, str. 107, op. 706.
670 Sin Ladislava iz Gorice, morda istoveten z Martinom iz Gorice, omenjenim v seznamu deželnih sovražnikov. CKSL, 1440–1441, s. l.; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l.; OTOREPEC 1996, str. 339.
671 Po poročanju sodne listine sin Jakoba Walpotha iz Krapine. Prim. ENGEL 1996b, str. 260.
672 Koloman s Kozjega se leta 1426 omenja kot vazal krške škofije. ADG, sign. 239, 1426 november 14., s. l.
673 Utrdba je v tem času spadala v sklop gospostva Medvedgrad. REGAN, DUGAČKI 2024, str. 530.
674 Prim. REGAN, DUGAČKI 2024, str. 744.
675 TKALČIĆ 1894, št. 110, 1438 januar 13., Zagreb; št. 111, 1438 januar 15., Čazma; št. 112, 1438 januar 31., Zagreb; št. 113, 1438 januar 31., Zagreb; št. 116, 1438 marec 4., Budim; prim. PAJUR 2011, str. 34.

Že omenjena Koloman s Kozjega in Hieronim naj bi 27. septembra 1437 na svobodni cesti pred Gradcem v bližini mestnih mlinov zajela zagrebškega steklarja italijanskega rodu Jerneja, ko se je s tovariši vračal s Ptuja, mu ukradla dva konja in ga prisilila v plačilo odkupnine 40 *fl*. Še pred zoro 30. novembra so Steinovi možje napadli Pobrežje ob Savi, predmestno naselje ob Gradcu, kjer so zaplenili živino, oblačila, orodje in druge premičnine v vrednosti več kot 150 *fl*. Nato so vdrli v bližnjo vas Gračani na pobočju Medvednice, kjer so se znesli nad tamkajšnjimi kmeti, svobodnjaki in meščani Gradca. Oškodovanci so sestavili dolg spisek ukradene lastnine – 10 volov, 8 krav, 40 prašičev, 4 posode masti, 11 čebeljih panjev, 5 plaščev, vrednih po 1 *fl*, posteljnino in ženska oblačila, motike, sekire, železne lemeže in različno drugo lastnino. Viljemovi možje so plen odpeljali na Medvedgrad ter s seboj odvedli še zajete moške in jih zaprli v grajsko ječo. Na prostost so jih izpustili šele proti plačilu odkupnine v višini 3 *fl* na osebo.[676]

Doslej našteta dejanja bi še lahko označili kot drzne tatvine, a so pomenila zgolj dolg uvod v veliko resnejše boje, ki so časovno sovpadali z izbruhom celjskega spopada s krško škofijo in vojvodo Friderikom V. 7. decembra 1437 je Stein s svojimi vojaki – kot so bili njegovi tožniki trdno prepričani, izrecno po navodilih svojih gospodov Celjskih – napadel zastražena mestna vrata Gradca. Steinovim konjenikom se ni posrečilo prebiti v mesto, vendar so s ploho samostrelnih puščic težko ranili več stražarjev, od katerih so trije izgubili življenje. Po nenadnem udaru so se napadalci umaknili, a hkrati na cesti pred mestom postrelili še več meščanov, od katerih jih je nekaj izgubilo življenje, ostale pa so hudo ranili. 19. decembra, menda spet v skladu s »peklenskim načrtom« grofov Celjskih, so udarili še po vinogradih in vinskih kleteh pri vasi Gračani. Tam so zajeli več gračanskih vaščanov in meščanov Gradca, tako moških kot žensk in otrok, jih temeljito oropali in po »hudem mučenju« odvedli na Medvedgrad, kjer so jih izsiljevali za visoko odkupnino.[677]

Zaradi pritožb se je Friderik Celjski 21. decembra pisno obvezal, da bo svojega oskrbnika klical na zagovor.[678] Tega in drugih podobnih zagotovil grofov Celjskih v približno istem času najbrž ne gre jemati pretirano resno, saj naj bi po poročanju zagrebških virov Viljemu Steinu na njegovo prošnjo prav istega dne iz Krapine poslala nič manj kot 52 konjenikov, oklepljenih od glave do pet, in »nemajhno« enoto pešakov. Gotovo je šlo za del istega moštva, ki je v celjski službi najprej pustošilo po deželnoknežjih posestih, po prečkanju državne meje pa se je napotilo na Medvedgrad in Steinu priskočilo na pomoč pri obračunu z zagrebškim Gradcem. S temi okrepitvami in še skupino drugih najemnikov oziroma »nemških razbojnikov«, vključno s Kolomanom s Kozjega, Hieronimom ter razvpitim Jurijem Pirsom, je Stein 23. decembra izvedel še drznejši udar na Gradec. Njegovi možje so »povsem vojaško disciplinirano« prikorakali do mestnih vrat, kjer se je pasla čreda govedi in ovc. Da bi obvarovali živino pred roparji, so njeni lastniki prihiteli iz mesta, a so jih ob zvoku trobent prestregli v bojno vrsto urejeni Steinovi vojaki. Pod krutimi udarci kopij, mečev in puščic je padlo osem meščanov in še en njihov sorodnik, 30 drugih, vključno z 18 ranjenci, pa so zvezane odvedli v ujetništvo na Medvedgrad. Steinovi možje so na domači grad odnesli bogat plen,[679] vendar so v spopadu tudi sami utrpeli nekaj izgub – dva padla in štiri ranjene.[680]

Tako brezobzirno javno prelivanje krvi je neizogibno terjalo resen odziv kraljevske oblasti. To bi se lahko zgodilo že ob zgodnejših roparskih napadih Viljema Steina in njegovih mož, vendar Celjskim naklonjeni Sigismund ni napravil kake odločnejše poteze, da bi ustavil nasilje. Navsezadnje so ostarelega, bolehnega kralja tedaj bremenile veliko nevarnejše razmere na južni ogrski meji. Zaradi uničujočih osmanskih vpadov je Sigismund pozno poleti 1437 mobiliziral velike sile na Češkem in v ogrskih deželah, da bi se maščeval za pretekle udarce ter zagotovil pomoč srbskemu despotu, vendar ga je še pred izvedbo ofenzive 9. decembra prehitela smrt.[681] Prav v tem času so se Steinovi vdori izrazito stopnjevali in v naslednjih nekaj tednih začasnega brezvladja dosegli vrelišče s spopadom pred Gradcem. Okrog božiča so ljudje Ulrika Celjskega pri gradu Rakovec oropali še sorodnika zlatarja Nikolaja iz Toplice, ko je potoval po svobodni cesti proti Zagrebu, mu ukradli konja s sedlom in uzdo v vrednosti 16 *fl*. [682] Toda v začetku leta 1438 je nadaljnje zaostrovanje razmer končno preprečil Sigismundov naslednik Albreht II. 24. februarja je sprte strani – na eni strani celjska grofa Ulrika in Friderika, na drugi strani zagrebški kapitelj in mesto

676 TKALČIĆ 1894, št. 109, 1438 januar 13., Zagreb; št. 116, 1438 marec 4., Budim.

677 Tudi tokrat sledi seznam ukradene živine in blaga. Jerneju »Tatarju« naj bi zaplenili 4 vole, kravo, plašč v vrednosti 1 *fl*, tuniko v vrednosti 3 ß in 15 motik. Drugemu ujetniku naj bi ukradli 5,5 ß dunajskih pfenigov, bodalo ali kratki meč (*bicellum*) s pasom, lok in puščice, tuniko v vrednosti 3 ß in čepico v vrednosti 40 *d.* TKALČIĆ 1894, št. 109, 1438 januar 13., Zagreb; št. 113, 1438 januar 31., Zagreb; prim. št. 116, 1438 marec 4., Budim.

678 TKALČIĆ 1894, št. 107, 1437 december 21., Krapina; TKALČIĆ 1894, št. 113, 1438 januar 31., Zagreb.

679 Po popisu škodnih terjatev so oskrbniku Nikolaju odvzeli 4 vole, njegovemu uslužbencu pa tuniko v vrednosti 3 ß in plašč v vrednosti 1 *fl*. Blažu so odvedli 2 vola in 2 kravi, kamnoseku Štefanu 2 vola in 1 kravo ter pri tem smrtno ranili njegovega sina. Klemen je izgubil 3 vole, Peter in Valentin vsak po 2 vola, *Herrichonicz* 2 vola in voz. TKALČIĆ 1894, št. 116, 1438 marec 4., Budim.

680 TKALČIĆ 1894, št. 113, 1438 januar 31., Zagreb; št. 116, 1438 marec 4., Budim; prim. KLAIĆ 1901, str. 149; KLAIĆ 1991, str. 70–71.

681 KLAIĆ 1901, str. 140; PÁLOSFALVI 2018, str. 79–83.

682 V zvezi s tem očitkom je Viljem Stein tudi sam vložil pritožbo proti sodniku Jakobu iz Gradca, saj naj bi protipravno odvzel prostost dvema njegovima možema. Sodnik Jakob se je branil s pojasnilom, da je dal enega od njiju, ki so ga prestregli na poti proti Rakovcu, zgolj privesti pred sodišče, ker je bil osumljen nekega kaznivega dejanja. Drugega so zalotili sredi noči, ko je vohunil pod obzidjem Gradca. TKALČIĆ 1894, št. 116, 1438 marec 4., Budim.

Gradec – obvezal k pravni rešitvi nesoglasij, o katerih naj bi brezprizivno razsodila Ladislav Gorjanski in ban Matko Talovec.[683]

Da si Talovec odredbe ne bi razlagal kot mandat za samovoljno prisvajanje oblasti, ga je Albreht le malo pozneje opomnil na pravni položaj Gradca kot kraljevega mesta z lastnimi svoboščinami, v katere ne sme nepooblaščeno posegati nobena druga stranka niti banska oblast.[684] Naslednjega dne, 4. marca, je sprtim stranem zaukazal takojšnje prenehanje sovražnosti in na podlagi preiskav oziroma pretresa argumentov izdal dolgo razsodbo. V njej je povzel vse očitane prestopke Viljema Steina in drugih pristašev Celjskih ter hkrati kritično ovrednotil terjatve oškodovancev. Čeprav sta Ulrik Celjski in Viljem Stein v celoti zavračala krivdo, jima kralj pod bremenom zbranih dokazov ni ugodil tako rekoč v nobeni točki. Oropanim prebivalcem Pobrežja je prisodil odškodnino 150 *fl* in obtoženima naložil poplačilo imetja, 30. novembra ukradenega v Gračanih, vendar naj bi točno vrednost blaga še potrdili na podlagi dodatnih preverb. Prav tako sta morala povrniti škodo za živino, oblačila in druge premičnine, 19. decembra naropane v vinogradih pri Gračanih. Krvavi obračun pred mestnimi vrati Gradca je v vrsti nakopičenih obtožb predstavljal zagotovo najtežji incident, zato si je Albreht pridržal končno odločitev za poznejši čas, in sicer po temeljitem pregledu dokaznega gradiva. V nadaljevanju sodbe ni spregledal niti drugih dokumentiranih kaznivih dejanj – od zajetja steklarja Jerneja do zaplemb trgovskega blaga in živine ter drugih manjših prestopkov.[685]

Po kraljevem odloku naj bi nad izvedbo razsodbe bedel čazmanski kapitelj in hkrati poskrbel za določitev končne višine terjatev po predstavitvi dodatnih dokazil. V Čazmi[686] bi se moral osebno zglasiti tudi Ulrik Celjski in javno priseči, da o zločinih ni bil obveščen oziroma so se zgodili brez njegovega pristanka. Tega Ulrik ni storil, prav tako pa meščanom Gradca ni izplačal zahtevane odškodnine v skupni višini 846 *fl*, sicer razdeljene na tri obroke. Zato je čazmanski kapitelj 26. aprila kralju poslal daljšo listino s popisom škodnih zahtevkov in ga opozoril na Ulrikovo neodzivnost. S tem je dokončno rešitev spora prepustil kraljevi avtoriteti.[687]

Grofa Celjska sta morda sprva upala, da se bosta lahko z mešanico zavlačevanja in ignoriranja pozivov izmaknila kazni, a sta morala nazadnje popustiti pritiskom. Kljub vztrajnemu distanciranju od Viljemovih oboroženih vdorov se vendarle nista zmogla otresti odgovornosti zanje. Da bi njun oskrbnik povsem na lastno pest zakrivil tako množico prestopkov, je bilo komaj verjetno, sploh pa vojaških operacij takšnega obsega gotovo ne bi bil sposoben izvesti brez dejavne pomoči svojih gospodov. Glede na dolgoletne napetosti z zagrebškim Gradcem je bilo povsem očitno, da Steinovi oboroženi vdori niso bili zgolj roparske odprave, pač pa del načrtne strategije, s katero naj bi izčrpali oziroma podredili nasprotnike celjskih interesov. Sredi nerazrešenega spopada s krško škofijo in Friderikom V. Habsburškim si grofa nista zmogla privoščiti pretiranega zaostrovanja odnosov s kraljem Albrehtom, zato sta do julija 1439 meščanom Gradca povrnila vso povzročeno škodo.[688]

Glede na trenutno ravnovesje moči bistveno drugačnega razpleta celjskih čezmejnih intervencij ni bilo mogoče pričakovati. V širši perspektivi vojnega dogajanja konec leta 1437 je slavonska fronta ostala zgolj stransko bojišče, na katerem si Celjski niso mogli privoščiti več od kratkotrajnih, oportunističnih akcij, dokler je bila glavnina njihovih sil vpletena v veliko resnejše spopade s krškim škofom in habsburškim vojvodo. Razen pridobljenega plena roparski vdor v Vivodino in spodleteli napad na Gradec nista prinesla kakega drugega otipljivega izkupička, a sta morda vendarle upravičila namene svojih pobudnikov na bolj posreden način. Če nič drugega, so Celjski z demonstracijo oborožene moči ustrahovali svoje nasprotnike v Slavoniji in jih morda zavestno poskušali odvrniti od morebitnega nenadnega napada v hrbet, medtem ko so celjske čete zaposlovali boji na sosednjem Kranjskem in Štajerskem.

Pomislek gotovo ni bil povsem neupravičen, saj sta se poknežena grofa zavedala ranljivosti svoje obrambe v Hrvaškem Zagorju. Prav to je bil očitno razlog, da sta sklenila porušiti lastni grad Vrbovec (Neuhaus) nedaleč od Rogatca. Celjska kronika posebej poudarja, da je bila to edina od utrdb onkraj državne meje, že na tleh Ogrskega kraljestva, ki jo je doletelo uničenje v času velikega celjsko-krško-habsburškega spopada.[689] Vrbovec se kot funkcionalno bivališče nazadnje omenja v listini s 26. septembra 1437, ko ga je upravljal celjski gradiščan Enderlin. Morda je svojim gospodom odpovedal pokorščino in so ga zato kaznovali z vojnim pohodom – ali pa bi bila šibka, težko branljiva obmejna utrdba tako lahek cilj sovražnikov, da so jo lastniki raje sami podrli.[690]

683 TKALČIČ 1894, št. 114, 1438 februar 24., Budim.
684 TKALČIČ 1894, št. 115, 1438 marec 3., Budim.
685 TKALČIČ 1894, št. 116, 1438 marec 4., Budim.
686 REGAN, DUGAČKI 2024, str. 90–91.
687 TKALČIČ 1894, št. 118, 1438 april 26., Čazma.

688 CKSL, 1439 julij 29., s. l.
689 Na drugem mestu kronist med lastnimi gradovi na Ogrskem, ki so jih razdejali Celjski, navaja tudi Lepoglavo, točneje nemara bližnjo utrdbo Kamenica. Njeno uničenje ni bilo neposredno povezano s celjsko-krško-habsburško vojno, saj je bila najverjetneje porušena šele v letih 1458/9 med boji za celjsko dediščino, morda na pobudo Ulrikove vdove Katarine. KRONES 1883, str. 146, 157; REGAN 2022; prim. REGAN 2017, str. 209–212.
690 Vrbovec je bil očitno opuščen že pred letom 1445. Listina, s katero ga je Matija Korvin leta 1458 podelil Janu Vitovcu, govori o »porušenem« gradu, ki pa je bil pozneje obnovljen in ponovno uničen ob koncu 15. stoletja. To so nedavno potrdile tudi arheološke raziskave. KARBIĆ 2010, str. 211–215; TKALČEC 2010, str. 32, 52–56, 100–106, 115, 157–158.

Deželnoknežja obramba Kranjske

Do konca leta 1437 so Celjski prevzeli pobudo na kranjski in štajerski fronti, vendar ni bilo jasno, ali jim bo uspelo obdržati vojaško premoč tudi v prihodnje. V vsakem primeru dotedanji uspehi celjskih čet še niso dosegli zadostne strateške teže, da bi nasprotnike prisilili k diplomatskemu dogovoru v korist pokneženih grofov. Zaradi izjemne skoposti pisnih virov ne vemo skoraj ničesar o organizaciji, financiranju in oskrbi celjskih sil, ki so si v tem času prizadevale zlomiti sovražni odpor. Precej podrobneje lahko s pomočjo ohranjenih računskih knjig rekonstruiramo vsaj obrambna prizadevanja krške škofije in deželnoknežjih posesti.

V tekmi s Celjskimi se je lahko vojvoda Friderik V. oprl na sorazmerno razvejan in učinkovit upravni aparat, s katerim je črpal zmogljivosti tako lokalnih deželnoknežjih posesti kot širše mreže notranjeavstrijskih dežel. Novačenje in vodenje čet je večinoma prepuščal najemniškim poveljnikom, medtem ko so za financiranje in oskrbo bojnega moštva poskrbeli šolani uradniki. Med njimi je vodilna vloga pripadla komornemu pisarju Bernardu Fuchsbergerju, ki je tudi v letu 1438 bedel nad zbiranjem prispevkov deželnoknežjih gospostev in uradov na Kranjskem za plačilo najemniških vojakov:

PLAČNIK	ČAS FINANCIRANJA	ZNESEK
Urad Vivodina	v letu 1438	17 *lb* pfenigov[691]
Gospostvo Višnja Gora	v letu 1438	80 *lb* pfenigov[692]
Urad deželskega sodišča Novo mesto	24. aprila 1437–5. marca 1438	40 *lb* pfenigov[693]
Zastavno gospostvo Pazin	v letu 1438	18 *fl* 129 *m* 112 *ß*[694]
Gospostvo Gamberk	v letu 1438	32 *lb* 37 *d*[695]
Urad Ig	24. aprila 1437–24. aprila 1439	81 *lb* 4 *ß* 2 *d*[696]

691 BIZJAK 2016, str. 79.
692 BIZJAK 2016, str. 95.
693 BIZJAK 2016, str. 98.
694 BIZJAK 2016, str. 102. Skupni znesek lahko glede na tedanja valutna razmerja preračunamo na približno 145,45 *lb* pfenigov. Prim. BIZJAK 2012; BIZJAK 2016, str. 52–53.
695 BIZJAK 2016, str. 107.
696 BIZJAK 2016, str. 111.

Skupna vsota zbranih prihodkov je znašala približno 396 *lb* pfenigov, a gotovo ni zadostovala za vse stroške najemniških plač, ki jih je moral vojvoda kriti tudi iz drugih virov. Nedatirani fragment, vložen v obračunsko knjigo deželnoknežjih posesti na Kranjskem, poroča o najemnikih, ki so jih v Gradcu zbrali štajerski deželani, njihov sold pa je znašal 159 *fl* 6 *ß d* – a kot je posebej poudarjeno, z izjemo Krištofa Fladnitzerja.[697] Iz konteksta dokumenta lahko sklepamo, da se zaznamek nanaša na zbor najemniških enot, ki jih je vojvoda Friderik mobiliziral na Štajerskem za pomoč v bojih s Celjskimi. Kaj je privedlo do zapleta s Fladnitzerjem, iz redkobesednega navedka ni mogoče razbrati, zato ne vemo, ali za svojo službo ni prejel plačila ali se preprosto ni odzval vpoklicu. Verjetnejša se zdi druga možnost, saj je Krištof najpozneje do začetka leta 1440 skupaj z mlajšim bratom Wulfingom prestopil v celjski tabor.[698] Med nasledstveno vojno na Ogrskem je namreč nastopal kot osebni odposlanec kraljice Elizabete[699] in bližnji zaupnik Ulrika Celjskega, ki ga je postavil za svojega namestnika oziroma glavarja v Sopronu.[700]

Vzdrževanje najemnikov je resno obremenilo deželnoknežje finance, vendar zneski, dokumentirani v kranjskih obračunskih knjigah, ne kažejo na daljše spopade visoke intenzivnosti, ki bi zahtevali mobiliziranje številčnejših enot s po več sto možmi. O tem se lahko prepričamo ob primerjavi z nekajkrat višjimi izdatki, ki jih je v približno enakem časovnem obdobju pozno spomladi in poleti 1442 zahtevala mobilizacija deželnoknežje obrambe na Kranjskem pred veliko obsežnejšim napadom združenih sil grofov Celjskih in vojvode Albrehta VI. Čeprav je celjsko-krško-habsburški obračun v letih 1437/8 zajel sorazmerno širok geografski prostor, se je večinoma odvijal v obliki manjših, kratkotrajnih oboroženih akcij izrazito lokalnega značaja. Kljub temu je zahteval precej potratno logistično podporo, saj so morali vojvodovi uslužbenci najemnikom zagotavljati redno oskrbo z živežem, vinom in konjsko krmo.

Največji delež stroškov vojaške oskrbe so plačala kranjska deželnoknežja gospostva. Gamberški oskrbnik Konrad Apfaltrer je na ukaz vojvode Friderika bratu Juriju poslal nič manj kot 450 schefflov[701] ovsa.[702] V obdobju med 24. aprilom 1438 in 24. aprilom 1439 je precejšnje finančno breme prevzel deželski urad v Novem mestu. Poleg letnega plačila 100 *lb* pfenigov Juriju Apfaltrerju je pokrival tudi sprotne izdatke za oskrbo vojvodovih zaupnikov – skupno 3 *lb* pfenigov za potne stroške najemniških poveljnikov Dirnbacherja in Gašperja Mauerja ter še posebej za Lambergerja in Pergerja, ki sta se v tem času odpravila na grad Hmeljnik.[703] Takšni zneski sami po sebi niso bili posebej visoki, vendar so vseeno pomenili neprijetno finančno obveznost, še posebej, ker so v Novem mestu zaradi vojaških spopadov zabeležili velik izpad prihodkov od pobranih mitnin.[704]

Do pomladi 1438 Frideriku V. kljub precej obsežni mobilizaciji najemniških sil in deželnih obveznikov ni uspelo zasukati ravnovesja sil v lastno korist niti zasesti nobenega od celjskih oporišč. Morda je preobrat poskusil doseči z napadom na Lož, o katerem poroča Celjska kronika. Iz sobesedila je mogoče sklepati, da se je prvi spopad za trško naselbino odvil v zgodnejšem obdobju vojne, morda v začetku leta 1438, vendar ga zaradi nezanesljive kronologije zapisov ob pomanjkanju drugih virov ne moremo točneje datirati. Protiofenziva na trg in grad Lož bi bila s stališča deželnoknežje strategije vsekakor smiselna poteza. Gospostvo je sodilo v sklop oglejskih fevdov, s katerimi so do izumrtja upravljali Ortenburški, nato pa njihovi dediči Celjski.[705] Od začetka spopadov je postalo eno od oporišč »deželnih sovražnikov«, med katerimi sta poimensko navedena vsaj dva tržana – Andrej Stettner, sicer dokumentiran kot celjski vazal,[706] in Gašper Krivic. Skupaj z Jurijem s Krke in Jankom iz Morav(sk)e[707] sta bila vpletena v sicer ne podrobneje opisan napad na tržaškega škofa, pri katerem je sodelovalo še več drugih oseb, tudi hlapec Jakoba Snežniškega in njegovega brata.[708] Na skrajnem jugu nekdanjih ortenburških posesti je bilo takšnih celjskih »gnezd« še nekaj, predvsem na Poljanah ob Kolpi in Kostelu,

697 BIZJAK 2016, str. 118.

698 Wulfing Fladnitzer je od leta 1440 nastopal kot celjski maršal. HÁZI 1924, št. 237, 1440 maj 27., Győr; BANFI 2023a, str. 149–150. Njun oče Friderik I. je bil med leti 1408 in 1412 štajerski deželni glavar. STARZER 1902, št. 191/1, 1424 november 14., Gradec; PIRCHEGGER 1955, str. 266–277; SCHÄFFER 2022, str. 342, 638.

699 MNL, OL DF 239749, 1440 februar 15., Komárno; SKORKA, WEISZ 2019, str. 9.

700 Iz spominov Helene Kottanner je mogoče razbrati, da je to funkcijo opravljal že konec marca 1440, čeprav jo je avtorica – očitno pomotoma – pripisala Frideriku Fladnitzerju. Krištof je na istem položaju nedvoumno izpričan 21. julija 1440, konec decembra pa ga besedilo listine omenja kot nekdanjega glavarja Soprona. Prim. MNL, OL DF 202711, 1440 december 29., Sopron; DF 202714, 1441 marec 4., s. l.; HÁZI 1924, št. 242, 1440 julij 21., s. l.; št. 245, 1440 november 9., Dunajsko Novo mesto; št. 250, 1440 december 29., Sopron; KOTTANNER 1846, str. 46; prim. BANFI 2023a, str. 149–150.

701 Približno 360 hl.

702 V računskem obdobju od 24. aprila 1436 do 24. aprila 1439, a moramo izdatek glede na kontekst dogajanja po vsej verjetnosti umestiti v čas od jeseni 1437 do konca leta 1438. BIZJAK 2016, str. 108.

703 … *als man fur das haws czu Hopfenbach geczogen hat*. Po mnenju nekaterih raziskovalcev naj bi zaznamek dokazoval, da so deželnoknežje čete tedaj oblegale Hmeljnik, a za tako razlago v doslej znanih virih ni trdne opore, kakor tudi nimamo nedvoumnih dokazov, da bi se gradu pred tem polastili Celjski ali njihovi pristaši – denimo Viljem, nezakonski sin enega Hmeljniških, zabeležen na seznamu deželnih sovražnikov. CKSL, 1440–1441, s. l.; CHMEL 1837a, št. LI (1441), s. l.; OTOREPEC 1996, str. 340; prim. SI AS 1073/I-57r, fol. 79'; STOPAR 2000b, str. 84–104; KOSI 2018a, str. 55.

704 BIZJAK 2016, str. 98–99.

705 SI AS 1063/4451, 1425 maj 18., s. l.; CKSL, 1425 maj 18., s. l. V zadnjih letih celjske vladavine je gospostvo Lož upravljal njihov gradiščan Martin Schnitzenbaumer, ki je na položaju ostal tudi v deželnoknežji službi. HEROLD, HOLZNER-TOBISCH 2001, št. 379, 1457 junij 12., Kranj; prim. AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 71'–72'.

706 SI AS 1073/I-57r, fol. 17, 31'.

707 *Morabe*. Po imenu sodeč morda najemnik češkega oz. moravskega porekla.

708 CKSL, 1440–1441, s. l.; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l.; OTOREPEC 1996, str. 340.

52. Grad Kostel
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

od leta 1436 v fevdu Hansa Schrabasa, enega bolj izpostavljenih mož grofov Celjskih v času spora s krško škofijo in Friderikom V. [709] V okolici Kostela so Kleiner in hlapci Hansa Lindeškega najverjetneje zajeli tudi Krištofa Reuterja, ki je imel tod v fevdu več celjskih posesti.[710]

Zaradi osamljene lege na skrajnem zahodnem robu celjskega posestnega ozemlja je bil Lož zelo ranljiv na udar z deželnoknežjih gospostev v jugozahodni soseščini, kjer je bil položaj habsburškega vojvode neprimerno trdnejši kot v vzhodni polovici Kranjske. Njegovi obvezniki so v Istri in Postojni zbrali občutne konjeniške in pehotne enote ter poskusili v bliskovitem naskoku, kar »iz stremena«, zavzeti Lož. Toda tamkajšnja posadka jih je še pravočasno odkrila in v izpadu povsem potolkla napadalce. Istranom in Postojnčanom je prizadejala hude izgube ter si prisvojila bogat plen – prapore, ščite, topove in drugo opremo. Deželnoknežjim četam je uspelo osvojiti in požgati Lož šele pozneje, v novi ofenzivi, ki pa jo lahko zanesljivo umestimo v sredino leta 1442, v čas velikega vojnega pohoda vojvode Albrehta VI. in grofov Celjskih na Kranjsko.[711]

709 Po njegovi smrti so Celjski obljubili podeliti oskrbništvo na Kostelu VolkerjuTurjaškemu, decembra 1449 pa je Friderik Celjski za kostelskega gradiščana imenoval Boltežarja Lihtenberškega. SI AS 1073/I-57r, fol. 47', 72', 94, 103'; prim. 1073/I-2r, fol. 24'; 1063/4536, 1449 december 1., s. l.; CKSL, 1449 december 1., s. l.; BANFI 2023a, str. 78.
710 SI AS 1073/I-57r, fol. 39', 1437 april 4., Celje; CKSL, 1440–1441, s. l.; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l.; OTOREPEC 1996, str. 334–335.
711 KRONES 1883, str. 86–87.

Napad na Vitanje

◆
53. Trg Vitanje z obema gradovoma
| REPRODUCIRANO PO: VISCHER 1681, ŠT. 400

Podobno kot v primeru deželnoknežjih gospostev lahko s pomočjo ohranjenih računovodskih dokumentov in listinskega gradiva dokaj podrobno analiziramo vojaške priprave in akcije krške škofije. Čeprav je moral Janez Schallermann pred dokončnim prevzemom njenega vodstva premagati številne ovire, je v spopad s Celjskimi vstopal z razmeroma močnega izhodišča, kot oblastnik obsežnih gospostev na Štajerskem in v Slovenski marki, zavarovanih z mrežo strateško pomembnih gradov. Številne med njimi so na predvečer spopadov in tudi že v vojnem času dodatno utrdili ter jih opremili s sodobno oborožitvijo in strelivom. Precej bolj vprašljiva je bila zvestoba Schallermannovih vazalov in uslužbencev. Velik del jih je bil namreč tesno povezan s Celjskimi, nekateri pa so jih celo odkrito podprli in odpovedali pokorščino škofiji.

Osrednje krško oporišče v tem prostoru je bilo Vitanje, od koder so z orožjem in vojaško opremo oskrbovali tudi druge škofijske gradove na Dolenjskem in v Posotelju. Vitanjsko gospostvo je bilo zavarovano z več utrdbami – Starim in še bolje utrjenim Novim gradom, ki je nosil glavno

težišče obrambe, poleg tega pa še z utrjenim dvorom v trgu in več stolpi v bližnji okolici.[712] V letih 1434–1440 so uslužbenci krške škofije sestavili več popisov oborožitve na vitanjskih gradovih, ki jih je delno objavil že Ignacij Orožen, pozneje pa je nanje opozoril Ivan Stopar.[713] Pri tem ne gre nujno za celovite inventarje grajskih orožarn, temveč predvsem za sezname težjega topništva, ročnih topov, samostrelov, smodnika, izstrelkov in pripadajoče opreme, ob različnih priložnostih dokumentirane na Starem in Novem gradu oziroma odpeljane na katero od drugih utrdb krške škofije.

Prvi sklop zapisov se nanaša na leto 1434, ko je dotedanji upravnik Martin Wagner prepustil varovanje Vitanja gradiščanoma Henriku Steindorferju na Novem in Dietrichsteinerju na Starem gradu:[714]

ČAS IN KRAJ POPISA	OROŽJE	STRELIVO IN PRIBOR
1434 na Novem gradu[715]	1 velik bakreni top 1 železna bombarda 2 kratka železna ročna topova 3 bakreni ročni topovi 2 kratka topova 5 samostrelov	60 ali 70 funtov smodnika nabijala, železna prižigala in svinčene krogle 275 puščic
Na Starem gradu[716]	1 železni ročni top 1 bakreni ročni top 1 samostrel	100 puščic
Pripeljano 31. decembra 1434 iz Trušenj[717]	1 velika bakrena tarasnica[718] 7 ročnih topov 2 samostrela	1 sodček s puščicami 1 sodček s puščicami, smodnikom, malimi in velikimi svinčenimi kroglami in drugim

Že okrog novega leta 1435 je Steindorferja in Dietrichsteinerja zamenjal gradiščan Jošt Moshaimer, ki je na tej funkciji ostal zgolj do naslednjega aprila. Tako ob nastopu službe kot ob svojem odhodu je vestno zabeležil stanje grajske oborožitve, v tem času pa je prišlo tudi do več prenosov orožja na Vitanje oziroma od tod na Mokronog in Podčetrtek:[719]

712 PIRCHEGGER 1956, str. 10–12; PIRCHEGGER 1962, str. 213–215; STOPAR 1991, str. 153–159; KOS 2005, str. 391.
713 ADG, HS 106, fol. 139'–140, 141–141'; OROŽEN 1893, str. 454–457; STOPAR 2006, str. 103–106; LAZAR 2009, str. 412–414. V Orožnovo transkripcijo se je prikradlo nekaj drobnih napak, zlasti pri navedbah številk. Te se ponavljajo tudi v poznejših objavah, ki se opirajo nanjo, a smo jih na tem mestu revidirali ob branju originalnega dokumenta.
714 Dietrichsteiner je funkcijo gradiščana na vitanjskem Starem gradu opravljal že v letu 1433. ADG, HS 106, fol. 98'–99.
715 ADG HS 106, fol. 141'.
716 ADG HS 106, fol. 141'.
717 ADG HS 106, fol. 141.
718 Orožen je to mesto razumel kot »močno poškodovano« (*ganz gefrisst*), vendar ga je verjetno treba prebrati kot *ganz gefasst*, torej nameščen na popolni, funkcionalni lafeti. Gl. ADG, HS 106, fol. 141; OROŽEN 1893, str. 455.
719 Prim. ADG, HS 106, fol. 97–99'.

ČAS IN KRAJ POPISA	OROŽJE	STRELIVO IN PRIBOR
Prvotno stanje v letu 1436 na Novem gradu v Vitanju[720]	1 bakrena bombarda 1 železna tarasnica 2 kratka železna ročna topova 3 bakreni ročni topovi in 1 poškodovan 5 samostrelov	1 kos svinca 3 nabijala 220 puščic 2000 puščičnih osti (z dvora pri Celju)
Dodatna oborožitev, ki sta jo v letu 1436 poslala glavar …	1 tarasnica 7 ročnih topov 2 samostrela	1200 puščic 200 trnastih puščic 1 vreča z 10 funti smodnika
in vicedom iz Straßburga[721]	1 bakrena bombarda 2 železni bombardi 1 železna tarasnica 8 bakrenih ročnih topov 6 samostrelov	1500 puščic, med njimi 500 trnastih 4 kosi svinca 1 sod smodnika 1 sodček žvepla
Prenos na Stari grad v Vitanju[722]		4 funti svinca 4 funti smodnika 200 puščic
Prenos na grad Podčetrtek oskrbniku Motnitzerju[723]	1 železna bombarda s priborom za polnjenje[724] 4 bakreni ročni topovi 3 samostreli	1 kos svinca 500 trnastih puščic
Prenos na grad Mokronog Ulriku Moshaimerju[725]		32 svinčenih krogel za tarasnice 1 meh smodnika, ok. 7 funtov
Stanje na Novem gradu v Vitanju ob odhodu Jošta Moshaimerja[726]	2 bakreni bombardi 1 železna bombarda 5 železnih tarasnic 17 bakrenih ročnih topov in 1 poškodovan 5 železnih ročnih topov 13 samostrelov	182 kamnitih krogel 100 svinčenih krogel za bakreno tarasnico 870 svinčenih krogel za ročne topove 4024 puščic 2000 puščičnih osti 170 *phadeysen*[727] 9 železnih palic 4 kosi svinca 1 sodček žvepla 1 sod smodnika 2 vreči smodnika 1 meh smodnika 1 lonec smodnika 4 nabijala 3 železna prižigala 2 kresili 1 zažigalna puščica
Od te oborožitve je Moshaimer predal novemu gradiščanu Hebenstreitu[728]	2 bakrena ročna topova 1 železni ročni top 3 samostreli	200 puščic 170 svinčenih krogel 70 *phadeysen* 1 lonec smodnika

720 ADG, HS 106, fol. 139'.
721 ADG, HS 106, fol. 139'.
722 Oskrbnik na Podčetrtku v letih 1434–1437. ADG, HS 106, fol. 105, 107, 140.
723 ADG, HS 106, fol. 140.
724 … *mit ain lad vnd mit ain nagel*. Izraza se verjetno nanašata na lopatici podoben pripomoček za nabijanje bombarde s smodnikom in železno palico, s katero je posadka potisnila v ležišče kamnito kroglo oziroma zabila lesene zagozde, namenjene za zatesnitev polnjenja. Prim. LAZAR 2015, str. 136–147.
725 ADG, HS 106, fol. 140.
726 ADG, HS 106, fol. 140.
727 Verjetno naletnih ovir v obliki železnega štirizoba z zašiljenimi ostmi, razporejenimi v obliki tetraedra (lat. *tribulus*). DIEFENBACH 1867, str. 3, g. Abroios.
728 ADG, HS 106, fol. 140.

◆
54. Jugozahodni vogal vitanjskega Novega gradu
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

Tudi med aprilom 1436 in aprilom naslednjega leta so se krški uslužbenci na vitanjskem Novem gradu hitro menjavali, saj sta se tedaj drug za drugim zvrstila gradiščana Hebenstreit in Širski.[729] V zadnjem polletju računskega obdobja do 24. aprila 1437 so na Novem gradu zaposlovali zgolj dva stražarja proti skupnemu plačilu 2 *lb* 5 *ß* 5 d, podobno kot v naslednjem letu. Tedaj je varovanje Novega gradu prevzel Ožbolt Erolzheim, ki je za varnost Vitanja skrbel še vse do leta 1441.[730]

Ob izbruhu vojne je vitanjsko gospostvo postalo pravo logistično središče. Do konca junija 1438 se je na trškem dvoru in Starem gradu zadrževala večja skupina gostov, ki niso spadali med domačine. Za njeno oskrbo so namenili enkratno plačilo 28 *lb* 68 d, še malenkost višjo vsoto 29 *lb* 5 *ß* 6 *d* pa so porabili za kritje izdatkov Petra Schafferja, ki se je tedaj mudil na Starem gradu. Čeprav identiteta tega moštva ni posebej pojasnjena, lahko sklepamo, da je šlo vsaj pri prvi skupini za (najemniške) vojake, Peter pa je bil najverjetneje civilni uslužbenec škofije, zadolžen za logistiko.[731] Taki razlagi pritrjuje presenetljivo velika poraba ovsa – skupno kar 424 modijev 124 messov ali približno 700 hl,[732] kolikor so jih delno namenili potrebam Petra Schafferja, preostanek pa za konjsko krmo v času vojne. Poleg drugih izdatkov v denarju in naturalijah so morali vitanjski uradniki za prehrano moštva, nastanjenega na gospostvu, prispevati še občutno vsoto 9 *lb* 11 *d* za potne stroške slov, s katerimi so na vrhuncu oboroženih spopadov vzdrževali redno komunikacijo z drugimi gospostvi in zavezniki.[733]

Kopičenje osebja na Vitanju bi bilo lahko del širših vojnih priprav, morda celo odziv na že izvedeni vpad celjskih čet. Te so namreč po poročanju Celjske kronike v zgodnjem obdobju sovražnosti vdrle na vitanjsko gospostvo in osvojile stolp v lasti nekega Lindeškega.[734] Žal iz tega skopega podatka ni popolnoma jasno niti kdaj natanko se je to zgodilo ne na katero od utrdb na vitanjskem gospostvu se zaznamek nanaša. Krška škofija je pripadnike rodbine, poimenovane po domačem gradu Lindek približno 4 km jugovzhodno od Vitanja, že vsaj od začetka 14. stoletja redno nameščala za svoje gradiščane na Vitanju.[735] V zadnji četrtini 14. in zgodnjem 15. stoletju je to funkcijo opravljal Popo Lindeški oziroma

729 V obdobju 1436/7 je službo gradiščana na manj pomembnem Starem gradu pol leta ponovno opravljal Dietrichsteiner. ADG, HS 106, fol. 112', 113'.
730 Grajska stražarja sta v obdobju 1437/8 prejela letno plačo v skupni višini 2 *lb* 5 *ß* 10 *d*. V tem času je kot gradiščan na Starem gradu služil Traubenegker. ADG, HS 106, fol. 112'–116, 126–127', 130–131'; prim. tudi KOROPEC 1981, str. 12–14.
731 Njegov priimek bi si lahko razlagali kot oznako za vodstveno funkcijo v cerkveni (diakon) ali tudi splošnejši upravni hierarhiji.
732 Po preračunu krških žitnih mer glede na prostornino modija (ok. 157,44 l) in messa (ok. 26,24 l). BIZJAK 2003, str. 76.
733 ADG, HS 106, fol. 130–131'.
734 KRONES 1883, str. 86.
735 Prim. KLA, HS 2/8, fol. 80'–81, 224'; HS 2/9, str. 88–89.

◆
55. Lokacija porušene utrdbe v Ljubnici z umetno izkopanim obrambnim jarkom
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

◆
56. Ostanki stolpa v Ljubnici
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

Vitanjski, tudi tesni zaupnik grofov Celjskih in v letih 1399–1402 njihov dvorni mojster.[736] Med celjsko vojno s krško škofijo in vojvodo Friderikom so se posamezni člani družine znašli na nasprotnih straneh. Hans Lindeški je bil v letih 1426–1429 oskrbnik krškega gospostva Podčetrtek,[737] vendar se je pozneje pridružil Celjskim ali pa je nemire izkoristil na lastno pest in se nazadnje znašel na seznamu deželnih sovražnikov. Enemu od najemnikov v službi vojvode Friderika je namreč zaplenil konja in oklep ter s svojimi hlapci pomagal zajeti nekega Reuterja – morda neposlušnega celjskega vazala Krištofa – ter enega od županov na posestih Jošta Helfenberškega.[738] Veliko verjetnejši kandidat za žrtev celjskega udara je Hansov brat Viljem, kot krški vazal izpričan že v listini iz leta 1422, po letu 1438 pa je nasledil Ulrika Moshaimerja kot oskrbnik na Mokronogu.[739]

Krška fevdna knjiga iz let 1403/4 navaja, da je Popo posedoval stolp na vitanjskem grajskem griču pod Novim gradom;[740] na enak opis naletimo tudi v krški fevdni knjigi iz leta 1412.[741] Če so prav to stavbo generacijo pozneje v resnici uničile celjske čete, je bil napad zelo drzen in se ni mogel končati brez žrtev. Omenjeni stolp je namreč stal tako rekoč v osrčju Vitanja, v neposredni bližini Novega gradu, glede na popise iz leta 1436 dobro opremljenega s topništvom in lažjim strelnim orožjem, ki je posadki vsaj teoretično omogočalo obvladovati

736 PIRCHEGGER 1956, str. 17; PIRCHEGGER 1962, str. 225–226; KOROPEC 1979, str. 13–14; STOPAR 1992, str. 74–78; KOS 2005, str. 392–393; BANFI 2023a, str. 83.
737 ADG, HS 106, fol. 34, 46, 47'.
738 CKSL, 1440–1441, s. l.; OTOREPEC 1996, str. 335, 340; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l.; prim. SI AS 1073/I-57r, fol. 46; 1073/I-3r, fol. 7'. Hans Lindeški je pričal kot »dragi stric« (*oheim*) Andreja Žusemskega v njegovi listini ob osvoboditvi domačega gradu, svoj pečat pa je dodal tudi k listini Krištofa in Barbare Kacenštajnskih o zastavi domačih posesti Frideriku Celjskemu. SI AS 1063/4483, 1437 november 3., s. l.; 1063/4487, 1439 februar 13., s. l.; CKSL, 1437 november 3., s. l.; 1439 februar 13., s. l.
739 ADG, sign. 323, str. 24–25, št. 18, 1441 oktober 8., Pišece; SI AS 1063/6657, 1422 april 20., s. l.; 1063/6660, 1422 oktober 6., s. l.; CKSL, 1422 april 20., s. l.; 1422 oktober 6., s. l.
740 BLAZNIK 1988, str. 472; prim. KOS 2005, str. 393; KOSI 2012, str. 481, op. 169. Glede na opis stavba ni mogla biti istovetna s poznejšim trškim dvorcem, ki se je razvil iz krškega škofijskega urada. STOPAR 1991, str. 159–160. Popovega stolpa za zdaj ni mogoče natančno locirati niti s pomočjo lidarskih posnetkov. Če v resnici ni bil vključen v kompleks Novega gradu, bi lahko stal kvečjemu severno, vzdolž grebena, ali južno, na ozkem pomolu nad vhodom v sotesko. S terenskim pregledom ni bilo mogoče potrditi nobene od teh možnosti. Za zanimiva opažanja se na tem mestu posebej zahvaljujem Igorju Sapaču.
741 KLA, HS 2/8, fol. 78.

◆
57. Lidarski posnetek ruševin pri kmetiji Turnšek | © MK, GIsKD

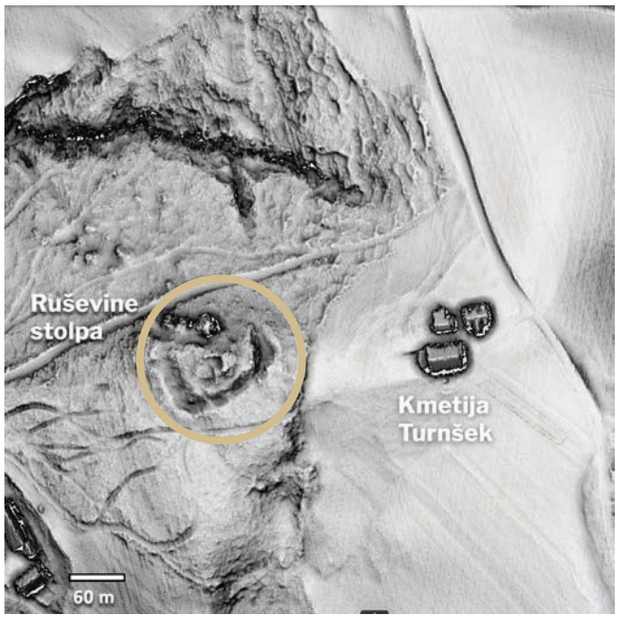

okolico s smrtonosnim zapornim ognjem.[742] V tem primeru se resni škodi zagotovo ne bi mogla izogniti niti sosednja vitanjska gradova niti trški dvor. V obračunih vitanjskega gospostva so v obdobju 1437/8 omenjeni precejšnji stroški za nakup žaganih desk, delno porabljenih na Starem gradu in trškem dvoru, delno pa poslanih na Podčetrtek. Zabeležena so še manjša plačila za tesarje, nakup žebljev in železa ter obsežnejša popravila na Starem in Novem gradu, pri katerih so skupno porabili 1265 deščic oziroma skodel. Taki izdatki bi bili lahko povezani z odpravljanjem škode po vojaškem spopadu, a bi jih po drugi strani lahko z enako verjetnostjo pripisali neizogibnemu rednemu vzdrževanju – sploh ker ne tedaj ne v naslednjem letu ali dveh ni dokumentiranih nobenih plačil za zidarska dela oziroma dodatno utrjevanje vitanjskih postojank, ne enemu ne drugemu pa se ne bi bilo mogoče izogniti v primeru velikega napada na grajski grič, ki bi se končal z uničenjem kamnitega stolpa.[743]

Drugačno razlago dogodkov je podal Ivan Stopar. Med fevdi, ki jih je krška škofija podelila Popu Lindeškemu, so omenjene še številne druge posesti, vključno z dvoroma in 75 hubami.[744] Eno od njih, označeno kot *apud turrim* – po vsej verjetnosti ne podrobneje opisani stolp, ki ga v povezavi s šestimi hubami omenja tudi krška fevdna knjiga iz leta 1412[745] – je mogoče na podlagi podrobnejše analize posestne strukture vitanjskega gospostva locirati v sosednjo Ljubnico, na kmetijo s pomenljivim imenom Turnšek.[746] Terenski pregled v njeni neposredni bližini razkriva dobro vidne ostanke kamnitega stolpa s približno dva metra debelimi zidovi, obdanega z obrambnim jarkom.[747] Očitno je tu nekoč stal stolpasti dvor Lindeških, ki ga je še pred sredino 16. stoletja doletelo tako temeljito uničenje, da je nanj spominjalo samo ime tamkajšnje kmetije. Omemba v Celjski kroniki bi se torej lahko nanašala prav nanj.[748] V primerjavi s stolpom pod vitanjskim Novim gradom je bila osamljena utrdba v Ljubnici, nekaj manj kot 3 km vzhodno od Vitanja, neprimerno ranljivejša tarča, ki bi jo bilo mogoče osvojiti brez prevelikega tveganja in krški škofiji zadati boleč demonstrativni udarec na pragu njenega ključnega strateškega oporišča nedaleč od Celja.

Tudi če je središče Vitanja ušlo uničenju, je strah pred novimi vpadi ostal. O tem pričajo nadaljnje obrambne priprave v obračunskem letu 1440 – plačilo 3 *lb* 5 *ß* pfenigov kovaču, ki je okoval in namestil topove na lesene podstavke, poleg stroška popravil pa so porabili tudi 5 *lb* pfenigov za nakup 1000 (samostrelnih) puščic.[749] Pustošenje celjskih enot je v vsakem primeru najhuje prizadelo obrobnejše, slabše zavarovane dele gospostva, ki se je zaradi skokovito povečanih logističnih potreb v vojnem času že tako znašlo pod neznosnim pritiskom. Med najhuje oškodovane se je uvrščal gradiščan Ožbolt Erolzheim. Ne le da so sovražniki izropali njegove posesti, temveč je s poplačilom njegovega solda, varovanja gradu in drugih stroškov zamujal tudi krški škof. Zapadle terjatve mu je namreč v gotovini dokončno poravnal šele marca 1441.[750]

Še večjo ceno je z izgubo domačega stolpa plačal Viljem Lindeški. Z imenovanjem za novega oskrbnika na Mokronogu se mu je škof Schallermann morda poskusil vsaj delno oddolžiti, hkrati pa mu je nova funkcija ponudila priložnost za maščevanje. S tem vzgibom bi lahko pojasnili Viljemov plenilni pohod proti Frideriku Rattu st. s Pišec, enemu najdejavnejših protagonistov celjskih oboroženih akcij v Posotelju. Med nenavadno silovitim vpadom, očitno podžganim z Viljemovo nespravljivo zamero, so Rattove posesti utrpele tako obsežno opustošenje, da mu je krški škof oktobra 1441, v času diskretne poravnave s Celjskimi, priznal izplačilo odškodninskih zahtevkov v višini kar 1000 *lb* pfenigov.[751]

742 ADG, HS 106, fol. 139'–140, 141–140'; OROŽEN 1893, str. 454–457; STOPAR 2006, str. 103–106; LAZAR 2009, str. 412–414.
743 Popravila strešne kritine so se očitno nadaljevala tudi v letih 1439/40, ko so na Starem in Novem gradu porabili še dodatnih 730 deščic. ADG, HS 106, fol. 130–132; HS 122, fol. 2'–3, 14–16.
744 Eden od teh dvorov je stal pri Vitanju, na njem pa je bival škofijski uradnik. KLA, HS 2/8, fol. 79', 238'–239'.
745 KLA, HS 2/8, fol. 78', prim. 238'.
746 BLAZNIK 1966, str. 100; KOROPEC 1979, str. 8–10.
747 STOPAR 1991, str. 70, 155. Stoparjeve ugotovitve smo lahko novembra 2024 potrdili na kraju samem, kot dokazujejo tudi tu objavljene fotografije.
748 Za nasprotno mnenje prim. CURK 1984, str. 151, 155.
749 ADG, HS 122, fol. 15.
750 ADG, sign. 323, str. 22, št. 16, 1441 marec 17., s. l.
751 ADG, sign. 323, str. 24–25, št. 18, 1441 oktober 8., Pišece.

Vojna za gradove

Napad na vitanjski stolp je eno prvih dejanj, s katerimi Celjska kronika začenja prikaz spopada pokneženih grofov s krškim škofom in habsburškim vojvodo. Njenemu pripovednemu okviru so brez posebnih zadržkov zvesto sledili tako rekoč vsi dosedanji raziskovalci – nedvomno tudi zato, ker zgoščeni opis dogajanja med prvo fazo »celjske vojne« deluje precej preprosto, razumljivo in vsaj na prvi pogled dovolj verodostojno. Grofje Celjski naj bi svoje čete pod poveljstvom Jana Vitovca poslali na uničujoči pohod proti krškim in deželnoknežjim gradovom, ki da so jim »ležali preblizu«. Napadalci naj bi na podlagi vnaprej pripravljenega načrta oziroma v preventivnem udaru na izpostavljena sovražna oporišča v neposredni soseščini celjskih posesti brez resnejšega odpora bliskovito zavzeli in skoraj brez izjeme tudi uničili najmanj sedem poimensko navedenih gradov in stolpov.[752]

Ob podrobnejši analizi virov hitro ugotovimo, da je kronistova pripoved pretirano poenostavljena in zgolj v zelo površnih obrisih povzema sicer veliko bolj zapleteno dogajanje skozi daljši čas. Ne le da posameznih dogodkov nikjer točneje ne datira, pač pa izpušča tako predhodne incidente pri Kostanjevici in na gradu Žusem kot plenilni pohod po Vivodini in posestih Štefana III. Modruškega. Z izjemo bitk pri Mirni in Ložu tudi ne omenja velike večine epizod in akterjev, zabeleženih v seznamu deželnih sovražnikov in drugih sočasnih poročilih. Čeprav za zdaj kronologije dogodkov še ne znamo v celoti rekonstruirati, je vseeno očitno, da Celjski vseh naštetih grajskih stavb niso osvojili kar na mah, že na samem začetku sovražnosti. Nekatere so padle v drugem letu vojne, če ne celo pozneje, in tudi ne izključno po Vitovčevi zaslugi.

Na prvem mestu je naveden krški grad Anderburg[753] pri Šentjurju, komaj nemško miljo oziroma približno 8 km vzhodno od Celja. Kronist ne pove, kdaj natanko so ga uničili grofje Celjski, a poudarja, da so utrdbo porušili »do tal«. O nasilni prekinitvi krškega nadzora nad gospostvom zgovorno priča nenavadno dolga, kar desetletna (1435–1445) vrzel v škofijskih obračunih.[754] Pri tem vzbuja pozornost, da je bil zadnji dokumentirani gradiščan Anderburga pred izbruhom vojne nihče drug kot celjski dvorni mojster Erazem Lihtenberški. Krški škof je bil z njegovim delom tako zadovoljen, da ga je v obračunskem letu 1435/6 celo dodatno nagradil. Toda očitno že leto ali največ dve pozneje se je položaj zasukal v povsem drugo smer, ko so celjske čete zasedle ranljivo utrdbo – morda celo brez boja, če je bil Erazem tedaj še vedno anderburški gradiščan – in očitno tudi za precej časa prevzele nadzor nad pripadajočimi posestmi. Celjski so si določeni del prihodkov z gospostva lastili še v obračunskem letu 1445/6, ko so od podložnikov terjali tlako ter pobirali dajatve v pšenici in ovsu. A dotlej je krška škofija vendarle ponovno vzpostavila nadzor nad Anderburgom in začela z obnovo gradu, ki torej v nasprotju s kronistovim poročanjem le ni bil povsem nepopravljivo razdejan. Dokumentirani stroški gradbenih del namreč dokazujejo, da so ga v letih 1449/50 vsaj zasilno usposobili za bivanje, čeprav ne nujno za učinkovito obrambo.[755] Za njegovo varovanje namreč niso zaposlili posebnega gradiščana in tudi ne stražarskega osebja, pač pa so

752 KRONES 1883, str. 85–86.

753 PIRCHEGGER 1962, str. 228–229; STOPAR 1993b, str. 9–10.

754 ADG, HS 106, fol. 102–103; HS 122, fol. 62–62'.

755 V tem obračunskem obdobju so za popravila in zastrešitev stolpa, dela na obzidju in postavitev stopnic izplačali 80 tesarskih dnevnic po 10 *d* v skupnem znesku 3 *lb* 80 *d*. Dodatnih 13 *ß* 10 *d* so porabili za prehrano zaposlenih tesarjev in še 3 *lb* pfenigov za deske, s katerimi so izdelali pod v stolpu in pokrili obzidje. ADG, HS 122, fol. 132'–133'.

◆
58. Zgodnjenovoveški dvor Zbelovo pod tedaj že opuščenim gradom
| REPRODUCIRANO PO: VISCHER 1681, ŠT. 261

to odgovornost naložili kar gradiščanom na vitanjskem Starem gradu.[756]

Naslednji na vrsti je bil le malenkost bolj oddaljen Helfenberg ali Soteska pri Žalcu. Ozadje njegovega uničenja je nekoliko bolj večplastno. Grad je pripadal krški škofiji, a ga je že leta 1340 podelila v fevd Žovneškim in pozneje Celjskim.[757] V času usodnega napada je z njim upravljal Jošt Helfenberški, dolgoletni vazal[758] in zaupnik pokojnega Hermana II. ter spremljevalec njegovega vnuka Ulrika II. na viteškem potovanju v Španijo leta 1430. Med afero z Veroniko Deseniško se je znašel v kočljivem položaju, saj ga je Herman imenoval za ječarja neposlušnemu sinu. Porušenje Helfenberga bi zato lahko razumeli kot zapoznelo maščevanje grofa Friderika II. za ponižanja, ki jih je pretrpel med ujetništvom. Toda to ni bil nujno poglavitni ali vsaj ne edini razlog, zakaj se je Jošt Helfenberški ob izbruhu vojne znašel med celjskimi sovražniki. Kot štajerski podmaršal je bil obvezan braniti deželni red in avtoriteto habsburškega vojvode, po drugi strani pa je bil dolgoletni vazal krške škofije, ki ji je od leta 1428 do 29. septembra 1436 služil kot oskrbnik na gospostvu Pilštajn.[759]

V takem kontekstu je lažje razumeti, zakaj so Joštove posesti že na samem začetku celjsko-krško-habsburškega obračuna postale tarča vpadov tako rekoč iz vseh smeri. Enega od njegovih županov so zajeli hlapci Hansa Lindeškega in ga odvedli na Forhtenek, da bi ga prisilili k izplačilu odkupnine. Po helfenberškem gospostvu in ozemljih krške škofije je pustošil tudi Czinkes Renner, eden od protagonistov napada na Žusem ter krivec cestnega ropa, v katerem je skupaj z Ulrikom Tannerjem odvzel 500 zlatnikov nekemu Henikenu s Ptuja.[760] Vse povedano je bilo seveda le drobec v primerjavi z izgubo domačega gradu, ki jo je moral Jošt Helfenberški

756 V letih 1446/7 je krška škofija za varovanje Anderburga začasno zadolžila vitanjskega glavarja Janeza Gradeneggerja – nedvomno za zaščito pred vdorom Hunjadijevih čet, ki so tedaj opustošile 12 anderburških kmetij oziroma hub. Leta 1450 je to nalogo prevzel Friderik Surich, gradiščan na Starem gradu v Vitanju in tudi upravnik Lušperka. Gospostvo Anderburg je v naslednjih letih redno prispevalo del dajatev za zaščitnino gradiščanom na vitanjskem Starem gradu, ni pa vzdrževalo lastnega gradiščana in tudi ne oboroženega moštva. Do dokončanja obnove razdejane utrdbe jih očitno ni imelo smisla zaposliti na kraju samem, po drugi strani pa so lahko škofijski uslužbenci sorazmerno majhno in ne posebej pomembno anderburško ozemlje – podobno kot med vojno prav tako razdejani Lušperk – upravljali kar iz bližnjega Vitanja. ADG, HS 122, fol. 62–62', 83–83', 93–94, 120–121, 132'–133', 153'–154, 162'–163, 178'–179, 184'–185, prim. 65'.

757 KOSI 2012, str. 469, 475; prim. SI AS 1063/4502, 1441 oktober 3., Straßburg; CKSL, 1441 oktober 3., Straßburg.

758 SI AS 1073/I-57r, fol. 76.

759 ADG, HS 106, fol. 22, 48', 77, 79, 81, 95', 109–109'; KLA, HS 2/8, fol. 88', 103, 234, 249, 255', 289'; HS 2/9, str. 82, 90; prim. BANFI 2023b, str. 45–51. Decembra 1440 si je njegov pečat izposodil tudi pilštajnski oskrbnik Andrej Gall, ki je krškemu škofu služil med boji s Celjskimi. ADG, sign. 323, str. 19–20, št. 14, 1440 december 9., s. l.

760 CKSL, 1440–1441, s. l.; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l.; OTOREPEC 1996, str. 335, 339–340.

plačati za zvestobo krškemu škofu in Frideriku V.[761] Toda njegova žrtev ni ostala neopažena. Zaslombo mu je ponudil vojvoda Friderik, saj je Jošt v listini iz novembra 1441 izpričan kot oskrbnik deželnoknežjega gospostva Postojna.[762]

Tretji cilj sovražnosti je postal deželnoknežji grad Zbelovo nad samostanom Studenice.[763] Celjske čete so ga sicer zavzele, ne pa tudi uničile. V nasprotju z veliko manj prizanesljivim odnosom do krške škofije in njenih utrdb si pokneženi grofje očitno niso drznili podobno brezobzirno ravnati s habsburško lastnino oziroma so jo raje obdržali nepoškodovano kot adut v prihodnjih pogajanjih z vojvodo, ko so mu Zbelovo nazadnje vrnili v okviru diplomatskega sporazuma. Tokrat lahko čas osvojitve gradu določimo nekoliko bolj zanesljivo. Še vsaj v začetku marca 1438 je bilo Zbelovo očitno v habsburških rokah, saj je tedaj Friderik V. tamkajšnjemu oskrbniku Andreju Metzu ukazal ščititi samostan Žiče – take naloge pa gotovo ne bi bil sposoben izpolniti, če bi ga sovražniki že pregnali z gradu.[764] Padec Zbelovega gre verjetno datirati kmalu zatem, morda še v pomlad 1438. Spopad je najverjetneje izzval kar sam oskrbnik Metz, v istem času krški gradiščan na Lušperku, ki je v škofovi službi napovedal fajdo Celjskim.[765] Njegovo dejanje bi povračilnim akcijam izpostavilo tudi Zbelovo, to pa navsezadnje pomaga pojasniti, zakaj so Celjski od drugih bližnjih, podobno ranljivih deželnoknežjih utrdb napadli edinole zbelovski grad. Sklepamo lahko, da je ponovno prešel pod nadzor Friderika Habsburškega šele z mirovno pogodbo avgusta 1443 oziroma najpozneje do aprila 1446, ko je za njegovega oskrbnika imenoval Ulrika Gresla.[766]

Izbira ni bila naključna, saj se je Gresel odlikoval kot eden vidnejših uslužbencev krške škofije, preizkušenih v bojih s Celjskimi.[767] Začetek vojne ga je dohitel na položaju krškega gradiščana na Podčetrtku, kjer je organiziral oskrbo čet in deželnoknežjih delegacij, a se je prav zaradi svojega živahnega udejstvovanja že na začetku sovražnosti znašel na udaru celjskih privržencev. Verjetno že pred koncem leta 1437 so vdrli na gospostvo Podčetrtek in ga dovolj temeljito opustošili, da so krški uradniki do naslednjega julija zabeležili občuten izpad prihodkov zaradi vojne škode – 5 *lb* 11 d, nadaljnjih 2 *lb* 26 *d* izgube »vinskega pfeniga«, 43 modijev 2 messa[768] pšenice ter 15 modijev in 1 mess ovsa.[769] Še hujše osebne udarce je doživel med »grajsko ofenzivo« celjskih čet, ki so porušile njegov stolp pri Poljčanah, med Studenicami in Zbelovim,[770] mu v tamkajšnji okolici in v Krškem zasegle posesti ter zajele njegove podložnike. Ker je moral za njihovo vračilo do 24. aprila 1441 izplačati odkupnino in so sovražniki vmes opustošili še gospostvo Bizeljsko, ko je tam služil kot oskrbnik, se je že decembra 1440 znašel v resnih finančnih težavah – še toliko bolj, ker v vmesnem času ni mogel črpati dajatev z odtujenih nepremičnin.[771] Zato mu je krški škof za poplačilo škode prepustil preostanek prihodkov s Podčetrtka in Bizeljskega v višini 349 *lb* 4 *ß* 19 *d* in mu hkrati izdal zadolžnico za 300 *lb* pfenigov.[772]

Zdi se, da niti to poplačilo ni zadostovalo za vse izdatke. Po poteku gradiščanstva na Podčetrtku je Gresel zapustil krško škofijo in stopil v službo Friderika Habsburškega. Vojvodi je služil kot poveljnik manjšega najemniškega oddelka skupaj z Nikolajem Griebingerjem, Gašperjem Phellingerjem in Maksom Krabatom.[773] Za sold in odškodnine, ki jih je svojim najemnikom že prej v celoti izplačal na lastne stroške, mu je Friderik Habsburški spomladi 1446 dolgoval skupno 78 ogrskih *fl* in dukatov ter 6 *ß* 20 *d*. Z namestitvijo za zbelovskega oskrbnika se mu je vsaj delno oddolžil za pretekle usluge, do končnega poplačila dolga pa mu je dodatno namenil še letno rento 20 *lb* pfenigov.[774]

Še pred zavzetjem Greslovega stolpa pri Poljčanah Celjska kronika navaja padec starega, strateško ne posebej pomembnega krškega gradu Erkenštajn nad južnim bregom Save med Radečami in Sevnico, ki naj bi ga osvojile in porušile Vitovčeve čete.[775] Erkenštajn so imeli prejšnja desetletja v fevdu gospodje Ptujski, a so ga zastavili Albrehtu, Hansu in

761 Uničenje gradu je bilo očitno temeljito. Prvotne utrdbe, v virih še leta 1430 opredeljene kot *vest*, očitno niso nikoli več obnovili, pač pa so pod gradiščem prvotnega Helfenberga postavili novo grajsko stavbo. KLA, HS 2/9, str. 75; STOPAR 1992, str. 127–129.

762 MNL, OL DL 13652, 1441 november 13., s. l.

763 V deželnoknežjo last je prešel leta 1435 z odkupom od Viljema Metza, ki ga je vojvoda Friderik nato imenoval za upravitelja in deželskega sodnika v Slovenj Gradcu, Viljemovega brata Andreja pa je pozneje postavil za zbelovskega oskrbnika. AT-OeStA, HHStA, HS B 124, fol. 1–1', št. 2, 1435 julij 31., Gradec; prim. PIRCHEGGER 1962, str. 149–150; STOPAR 1991, str. 161–163.

764 CHMEL 1832, št. 202, 1438 marec 4., Dunajsko Novo mesto.

765 ADG, sign. 323, str. 13–14, št. 10, 1439 julij 19., s. l.

766 Po mnenju Jožeta Koropca naj bi bil Gresel nameščen za tamkajšnjega oskrbnika že leta 1439, a je tedaj poimensko izpričan kot krški oskrbnik na Bizeljskem. Ohranjeni reverzi njegov nastop funkcije na Zbelovem postavljajo šele v april 1446. ADG, HS 122, fol. 27'–28; KOROPEC 1980, str. 252; prim. NASCHENWENG 2020, g. Grasl, str. 719.

767 Kot krški gradiščan je v letih 1437/8 in 1440/1 služboval na Podčetrtku, v vmesnem obdobju 1439/40 pa na Bizeljskem. Prim. ADG, HS 106, fol. 122'–123', 135; HS 122, fol. 26–28; ADG, sign. 323, str. 20–21, št. 15, 1440 december 16., Straßburg.

768 Približno 68,2 hl.

769 Približno 23,9 hl. ADG, HS 106, fol. 136.

770 KRONES 1883, str. 86; PIRCHEGGER 1962, str. 136; STOPAR 1991, str. 109–110. Njegov naslednik Anton Gresel je pozneje v Poljčanah posedoval neutrjeno bivališče (*gesess*), dokumentirano v celjski fevdni knjigi Ulrika II., razdejanega stolpa pa niso obnovili. SI AS 1073/I-3r, fol. 23, 39.

771 ADG, sign. 323, str. 20–21, št. 15, 1440 december 16., Straßburg.

772 ADG, HS 122, fol. 28.

773 Poleti 1442 se je Ulrik Gresel mudil v Sopronu, verjetno kot član Frideriкove vojaške posadke, a se je zaradi neznanega prekrška po lastni krivdi začasno znašel v mestnem zaporu, od koder so ga izpustili pred 9. julijem. HÁZI 1924, št. 273, 1442 julij 9., Sopron; št. 274, 1442 julij 9., Sopron.

774 WILLICH 1999, št. 329, ok. 1446 april 13., s. l.; prim. GÖTH 1858, št. 462, 1446 april 6., Dunajsko Novo mesto. Po Ulrikovi smrti je Friderik III. grad Zbelovo z deželskim sodiščem zastavil Ulrikovemu sorodniku Antonu Greslu. Iz tega lahko sklepamo, da njegov dolg vse do avgusta 1460 še vedno ni bil v celoti poplačan. GÖTH 1859, št. 540, 1460, avgust 15., s. l.

775 KRONES 1883, str. 86; prim. STOPAR 2001, str. 45–47.

◆
59. Grad Erkenštajn
| REPRODUCIRANO PO:
VALVASOR 1679, ŠT. 166

Juriju Neitbergu.[776] Transakcija je stopila v veljavo šele v začetku decembra 1428 po formalnem pristanku škofa Ernesta, marca naslednje leto pa je na utrdbi kot gradiščan izpričan Martin Črnomaljski.[777] Toda za Erkenštajn so se vztrajno potegovali tudi Celjski in pritiskali na škofijo, naj jim ga prepusti skupaj z drugimi krškimi fevdi, podeljenimi Ptujskim.[778] Njihova pričakovanja se niso uresničila, saj je bil grad v času napada po poročanju celjskega kronista še vedno v rokah Neitbergov, ki so na Erkenštajnu očitno gospodarili tudi po smrti Friderika IX. Ptujskega 6. januarja 1438.[779]

Celjski naskok na Erkenštajn moramo umestiti šele po tem datumu. O njegovih okoliščinah ima nekoliko več povedati seznam deželnih sovražnikov. Vodstvo tega podviga pripisuje Ulriku Moshaimerju, nekdanjemu oskrbniku Mokronoga, ki se je nato zapletel v oster spor s krškim škofom in morda že sredi leta 1438 ali vsaj ne dolgo pozneje prestopil na celjsko stran.[780] Kmalu zatem je v Celju nanovačil skupino tovarišev in oborožene hlapce ter zbrano moštvo povedel v Radeče. Tam jim je zagotovil vso potrebno oskrbo in obveščevalne podatke za roparski pohod proti Kumu, kjer so oropali in zajeli deželnoknežje oziroma krške podložnike. Toda poglavitni cilj Moshaimerjevih načrtov je bila zasedba Erkenštajna. Za napad gradu je poleg lastnih hlapcev vpoklical tudi tržane Radeč, a njegovi načrti niso potekali brez zapletov. Nekateri od Radečanov so namreč raje ostali ob strani ali celo pristopili med deželnoknežje podpornike – denimo Pavel *am Art*, ki je Celjskim odrekel pokorščino in prebegnil pod vojvodovo zaščito na Svibno, zato so grofje zaplenili njegove nepremičnine in jih junija 1441 podelili Hansu Baldhauserju.[781]

Vprašljiva zvestoba prebivalcev Radeč morda lahko pomaga pojasniti, zakaj je napad na Erkenštajn spodletel. Vsaj tako je mogoče razbrati iz nadaljevanja skopega zapisa, ki nakazuje, da Moshaimerju ni uspelo osvojiti gradu.[782] Pripoved celjskega kronista moramo torej revidirati v dveh

776 Oziroma Neid(t)perg/Neuberg, pomembna štajerska rodbina. Njen najvidnejši predstavnik v tem času je bil Hans II. (po 1371–ok. 1453), svétnik vojvode Friderika V. in njegov spremljevalec na romanju v Palestino leta 1436. NASCHENWENG 2020, g. Neidberg, str. 1110, 1621.
777 KLA, HS 2/8, fol. 105, 240'; CKSL, 1429 marec 7., s. l.; OÖLA, št. 1000, 1428 julij 27., s. l.
778 PIRCHEGGER 1951, str. 28–30; KOSI 2012, str. 481, op. 170.
779 Grofa Celjska sta s Hansom Neitbergom pozneje vzdrževala prijateljske odnose. Leta 1445 sta ga naslavljala kot »posebej ljubega« vazala in mu prepustila tudi hišo na Dunaju, podedovano po Ortenburških. SI AS 1073/I-57r, fol. 126.
780 ADG, HS 106, fol. 100', 118', 121'. V tem času je Ulriku Moshaimerju uspelo zbrati dovolj kapitala, da je lahko leta 1436 vojvodama Frideriku V. in Albrehtu VI. posodil 600 *lb* pfenigov. Do poplačila dolga sta mu Habsburžana zastavila grad in deželsko sodišče v Zgornjih Trušnjah (Obertrixen) na Koroškem. AT-OeStA, HHStA, HS B 124, št. 95, 1436 julij 2., Šentvid.
781 CKSL, 1441 junij 5., s. l.; SI AS 1073/I-57r, fol. 100'–101. Najverjetneje je z vojnimi dogodki povezana tudi podelitev več drugih posesti v Radečah Hansu Zerrerju, ki so mu jih Celjski leta 1441 prepustili v fevd. SI AS 1073/I-57r, fol. 93.
782 *Auch hat er dem haws Erkkenstain nach gesteltt vnd gewunnen wellen dabey sein knecht vnd burger von Ratschach sind gewesen.* CKSL, 1440–1441, s. l.; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l. OTOREPEC 1996, str. 336.

◆
60. Ostanki mogočnega bergfrida gradu Smlednik
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

poglavitnih točkah. Ne le da pohoda na Erkenštajn ni vodil Jan Vitovec, temveč do napada morda sploh ni prišlo – če pa že, Moshaimerjevi možje in radeški tržani, kolikor se jih je odzvalo klicu na boj, utrdbe očitno niso zavzeli oziroma je vsaj niso trajno obdržali, niti ne popolnoma razdejali. Morda je njihove načrte prekrižal prihod deželnoknežjih okrepitev, ki je nazadnje ogrozil celo celjski nadzor nad Radečami. To bi pojasnilo navedbo Celjske kronike, da so dali grofje porušiti lastni stolp pri trgu, saj za njegovo uničenje sicer težko predlagamo kako drugo smiselno pojasnilo.[783] Kljub vsemu glavni pobudnik napada ni ostal povsem praznih rok. Ulrik Moshaimer je z drznimi akcijami dovolj nazorno dokazal zvestobo novim gospodom, da so mu Celjski leta 1441 podelili v fevd grad Švarcenštajn, poleg tega pa so mu predali še več drugih manjših posesti v Spodnji Savinjski in Šaleški dolini.[784]

Za Erkenštajnom celjski kronist v vrsti osvojenih postojank navaja stolp Lindeških pri Vitanju. O tej epizodi smo že podrobneje pisali, a jo moramo zagotovo datirati prej pred Moshaimerjeve plenilne pohode v Zasavju.[785] Zadnje oporišče, omenjeno v kontekstu Vitovčevega vojnega pohoda, je Turn pri Preddvoru. Kronist skopo omenja, da so ga celjske čete osvojile in požgale, vendar ne pojasnjuje ozadja napada niti ga ne postavlja v točnejši časovni okvir.[786] V nasprotju z ostalimi šestimi utrdbami, ki jih v tem poglavju navaja Celjska kronika, je bil Turn pri Preddvoru zelo oddaljen od osrednjih bojišč celjsko-krško-habsburškega obračuna v letih 1437–1440, ko na Gorenjskem ni bilo zabeleženih spopadov večjih razsežnosti, temveč zgolj občasni incidenti. Eden od takšnih primerov, gotovo zagrešen predvsem iz koristoljubja, je bil cestni rop, v katerem sta Kostobol, najverjetneje meščan iz Kamnika, in strelec Lenart odvzela konja Krištofu iz Kranja.[787] Nekoliko resnejši zločin sta zakrivila Melhior in Gašper Wernburger,[788] ko sta iz samostana v Velesovem nasilno odvedla neko deklico in zasegla njeno imetje. Tokrat motiva za storjeno dejanje ne moremo iskati izključno v finančnem dobičku, pač pa prej v maščevanju vidnemu celjskemu nasprotniku Juriju Črnomaljskemu in njegovemu očetu Martinu,

783 KRONES 1883, str. 157; prim. STOPAR 2001, str. 124, 171–176. Poznejše različice Celjske kronike poleg stolpa navajajo tudi »Novi grad« pod Radečami – *das Neuhaus vndterhalb Ratschach*. Zaznamek je očitno nastal po pomoti, ker so prepisovalci zaradi prešibkega poznavanja historične topografije pomešali Erkenštajn z gradom Vrbovec oz. *Neuhaus* pri Rogatcu, v besedilu navedenem takoj na naslednjem mestu. SI AS 1073/I-16r, fol. 72'; prim. PIRCHEGGER 1962, str. 248.

784 SI AS 1073/I-57r, fol. 92–93, 98, 105'; PIRCHEGGER 1962, str. 208–209; STOPAR 1993a, str. 105–108, 160; KOSI 2019, str. 19.

785 KRONES 1883, str. 86.

786 KRONES 1883, str. 86; STOPAR 1996, str. 148–153; KOSI 2012, str. 482, op. 171; KOSI 2019, str 32.

787 CKSL, 1440–1441, s. l.; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l.; OTOREPEC 1996, str. 339.

788 Očitno sorodnika Hansa Wernburgerja, celjskega glavarja v grofiji Zagorje. KOSI 2019, str. 20; BANFI 2023a, str. 100–101.

◆
61. Lokacija nekdanjega stolpa Šenek, odkrita med terenskim pregledom
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

kranjskemu vicedomu,[789] saj je bila ugrabljena deklica v njunem skrbništvu.[790]

Seznam deželnih sovražnikov na Gorenjskem kot edino pomembnejše oporišče celjskih privržencev omenja grad Smlednik, kjer naj bi roparske napade organiziral Hans Seepacher.[791] Na Smledniku se je zadrževalo še več drugih prestopnikov, med drugim strelec Hans, ki mu je obtožnica očitala, da je na grad odpeljal naropana tovora masti in sira. Oboje je najbrž zaplenil krškemu škofu in Joštu Helfenberškemu, saj ju je po zatrjevanju deželnoknežjih oblasti protipravno napadel brez fajdne napovedi. Zdi pa se, da je bil vpleten tudi v boje na Dolenjskem oziroma v Slavoniji, saj naj bi ugrabil in nato zadrževal v Krupi[792] nekega Korenaka *von Sêlein* – morda iz svobodnega mesta oziroma kaštela Zelina, lokalnega gospodarskega središča v hrvaškem Prigorju.[793] Kakor koli že, ničesar od naštetega ne bi mogli posebej prepričljivo povezati z napadom na grad Turn pri Preddvoru, temveč gre njegovo uničenje prej kot med uvodno celjsko ofenzivo v letih 1437/8 umestiti v pozno pomlad 1442, ko so sile vojvode Albrehta VI. in grofov Celjskih vdrle na Gorenjsko in bliskovito zavzele bližnji Kranj. Zato bomo spopad za Turn podrobneje obravnavali v nadaljevanju, v kontekstu sklepne faze celjsko-habsburške vojne, v katero moramo umestiti tudi uničenje najmanj treh utrdb v celjski lasti, ki so jih pokneženi grofje dali sami porušiti: Vojnik, Šoštanj in Kacenštajn.[794]

Po vsej verjetnosti edina od utrdb grofov Celjskih, ki jo je taka usoda doletela še v prvi fazi vojnih spopadov, je bil stolp Šenek nad Žovnekom.[795] Kot eno od štirih oporišč svobodnih gospodov Žovneških se je uvrščal v izvorno jedro rodbinskih posesti, čeprav je že v drugi polovici 14. stoletja izgubil kakršno koli pomembnejšo vojaško ali gospodarsko vlogo. V tem času so upravljanje stolpa prevzeli Raumschüssli, ena najstarejših družin žovneške klientele, ki je hkrati opravljala službo gradiščanov na sosednjem Žovneku. Zdi se, da so njeni pripadniki Šenek prejeli v dedni fevd, saj so na njem neprekinjeno gospodarili več rodov.[796] Dotlej zgledni odnosi Raumschüsslov s svojimi gospodi pa očitno niso za dolgo preživeli začetka vojne s krško škofijo. V popisu na lastno pobudo razrušenih celjskih utrdb je namreč zabeležen tudi Šenek, ne da bi ob tem izvedeli kaj več o okoliščinah njegovega uničenja.[797]

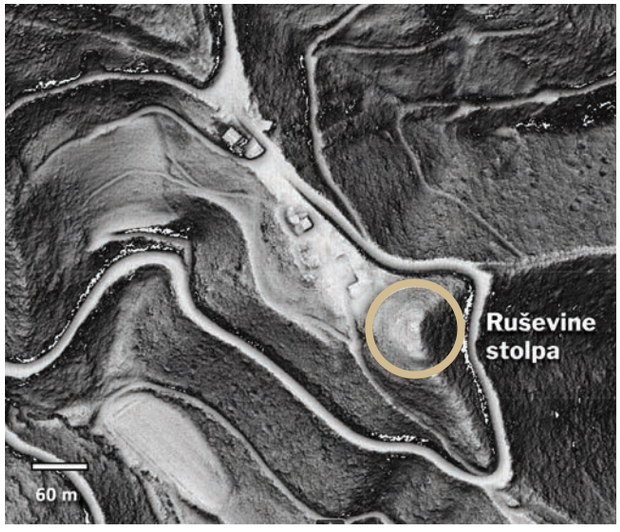

◆
62. Lidarski posnetek ostankov stolpa Šenek
| © MK, GISKD

789 Prim. KOTAR 2024, str. 149–151.
790 CKSL, 1440–1441, s. l.; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l.; OTOREPEC 1996, str. 341.
791 CKSL, 1440–1441, s. l.; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l.; OTOREPEC 1996, str. 335; prim. SI AS 1073/I-57r, fol. 33, 45'.
792 Najbrž ne v Krupi na Uni, pač pa na istoimenskem gradu v Beli krajini, ki je v nasprotju s prvim sodil na ozemlje pod jurisdikcijo vojvode Friderika V., zato je Hansu lahko očital prestopek proti kranjskemu deželnemu pravu.
793 CKSL, 1440–1441, s. l.; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l.; OTOREPEC 1996, str. 338; prim. ENGEL 1996a, str. 465; PAJUR 2024.
794 KRONES 1883, str. 87.
795 STOPAR 1992, str. 135; KOS 2005, str. 376. V nasprotju z doslej razširjenimi domnevami ni stal na kraju poznejšega dvorca pri Polzeli, pač pa na vzpetini približno 700 m zahodno od gradu Žovnek, kot smo lahko potrdili na terenskem pregledu leta 2023.

796 PIRCHEGGER 1962, str. 193; KOSI 2019, str. 14; BANFI 2023a, str. 46–47.
797 KRONES 1883, str. 157. Pri tem opazimo še morda zanimivo podrobnost – poznejši prepisi Celjske kronike posebej poudarjajo, da je bil Šenek v posesti Raumschüsslov, medtem ko prvotna redakcija ne vsebuje tega podatka. SI AS 1073/I-16r, fol. 72'.

◆
63. Grad Šalek
| REPRODUCIRANO PO:
VISCHER 1681, ŠT. 319

Že Hans Pirchegger si je ta ukrep razlagal kot maščevanje nezvestim vazalom, ki so grofom odrekli pokorščino. Domneva je gotovo utemeljena, če upoštevamo, kako tesne stike so Raumschüssli v preteklosti vzdrževali s krško škofijo.[798] Vse kaže, da medsebojnih odnosov niso bili pripravljeni prekiniti niti kot vazali Celjskih, temveč so se ob začetku sovražnosti raje opredelili za krško stran. Vsaj tako nakazuje karierna pot Hansa Raumschüssla, ki je škofiji od 21. januarja 1443 služil kot oskrbnik gospostva (Gorenji) Mokronog.[799] Sklepamo lahko, da je grofom odrekel pokorščino že prej, zato so ga grofje Celjski kaznovali z uničenjem domačega Šeneka. Pomoč mu je nato ponudil škof Schallermann in mu z novo zaposlitvijo naklonil vsaj delno nadomestilo za utrpelo škodo. Kljub temu je Raumschüssel na Mokronogu ostal le eno leto, preden je položaj oskrbnika prepustil Hansu Gallenbergu, poleti 1446 pa je že izpričan v službi salzburške nadškofije.[800]

Če gre verjeti izjavam Hansovega sina Leonarda, se je Ulrik Celjski pozneje poravnal z Raumschüssli in jim v fevd prepustil dvor pri Šoštanju skupaj z več drugimi posestmi. Podatka ne moremo neodvisno potrditi, saj podelitve ne najdemo zabeležene v celjski fevdni knjigi.[801] Toda po izumrtju grofovske rodbine je cesar Friderik brez pomisleka ugodil Leonardovi prošnji in ga potrdil za fevdnika na šoštanjskem dvoru.[802] Raumschüssli so si tod uredili novo domovanje. Razdejanega Šeneka (Scheineck) po za zdaj dostopnih podatkih niso nikoli več obnovili, pač pa so njegovo ime pozneje prenesli na dvor(ec) Schöneck oziroma Schönegg, zgrajen 6 km vzhodno od Polzele.[803] Zametek te stavbe je morda nastal že okrog leta 1493, kot namiguje listina, v kateri se je Leonard poimenoval kot »Raumschüssel s Šeneka«.[804]

Doslej povedano priča, da se je eno najživahnejših žarišč lokalnih spopadov razvilo v celjski kotlini in njenem bližnjem zaledju, tako rekoč v osrčju celjske grofije, ki je tod mejila na posesti svojih nasprotnikov, predvsem krške škofije.

798 ADG, sign. 24, 1304 julij 25., Podčetrtek; sign. 25, 1305 februar 25., Mokronog; sign. 47, 1326 december 3., Podčetrtek; sign. 50, 1328 september 2., Gradeš; sign. 53, 1329 november 29., Podčetrtek; sign. 111, 1369 avgust 1., Vitanje; sign. 247, 1427 junij 3., s. l.
799 ADG, HS 122, fol. 40–40'.
800 AT-HHStA, SbgE, AUR 1446 VIII 24, 1446 avgust 24., Sevnica; ADG, HS 122, fol. 48; BIZJAK 2019, str. 43; prim. PIRCHEGGER 1962, str. 70.
801 V njej je omenjen zgolj stolp pri trgu Šoštanj, lastnina pokojnega Ota Fleminga. V primeru, da bi brez dedičev umrli vsi drugi upravičenci, vključno z otroki njegovega že umrlega brata Ahaca, ga je Ulrik Celjski sklenil prepustiti v fevd Otovima hčerama Andel in Margareti. SI AS 1073/I-3r, fol. 8; prim. CKSL, 1453 januar 5., s. l.
802 AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 153–153'; BIRK 1853a, št. 334, 1459 julij 10., Dunaj.
803 Prim. BLAZNIK 1986, str. 264.
804 *Ich Lienhart Rawmschüessell von Scheynnek…* SI AS 1063/902, 1493 julij 4., s. l.; CKSL, 1493 julij 4., s. l.; 1495 januar 23., s. l. Zaznamka samega po sebi ne moremo interpretirati kot dokaz, da bi nekdanji stolp nad Žovnekom še obstajal. Leonard bi se lahko po Šeneku poimenoval preprosto v spomin na opuščeni izvorni dom svojega rodu ali pa je dotlej pri Polzeli celo že postavil novi dvor Schönegg, leta 1542 izpričan kot last Jurija Raumschüssla. Prim. PIRCHEGGER 1962, str. 184, 188; BANFI 2023a, str. 47.

◆
64. Pakenštajn
| REPRODUCIRANO PO:
VISCHER 1681, ŠT. 246

Tak vtis potrjuje seznam deželnih sovražnikov. Zlasti v Šaleški dolini namreč našteva številna oporišča celjskih privržencev, ki so se omadeževali s plenilnimi napadi in ugrabitvami oziroma so kot sostorilci ali pomočniki podpirali nasilno kršenje reda in miru. Na prvem mestu so navedeni Forhteneški – verjetno v prvi vrsti Jošt, skupaj z Jurijem Gallom pobudnik roparskega pohoda v Vivodino proti koncu leta 1437.[805] Njihov domači grad približno 6 km severovzhodno od Šoštanja je postal razvpito roparsko gnezdo oziroma ječa, kamor so hlapci Hansa Lindeškega zaprli ugrabljenega župana Jošta Helfenberškega in ga nato izsiljevali za odkupnino. Tudi grad Švarcenštajn v Lazah pri Arnačah je pod upravo Ahaca Fleminga[806] prerasel v zloglasno oporišče kršiteljev deželnega miru, medtem ko sta jim v Šoštanju zagotavljala zavetje trški sodnik Hieronim Voitlander[807] in Vincenc Froeleich. Slednjima so štajerske oblasti pripisovale odgovornost za nudenje pomoči Hansu Schlossbergerju,[808] Nikolaju Kranigellu, Gašperju Čehu in njihovim tovarišem, obtoženim ugrabitve nekega Giblerja oziroma Kebeljskega.[809]

Tu našteti dogodki so bili s perspektive celjskega kronista očitno preveč obrobni, da bi se mu jih zdelo vredno zabeležiti, če je bil z njimi sploh podrobneje seznanjen. Vendarle na seznamu tujih utrdb, ki so jih grofje zasedli bodisi s silo bodisi z diplomatskim dogovorom in jih nato dali uničiti, našteva še nekaj postojank, po vsej verjetnosti uničenih v prvem obdobju »celjske vojne« od jeseni 1437 do premirja avgusta 1440. Poleg Auerjevega stolpa pri Podlogu, Helfenberga in Anderburga so njihove čete v Savinjski dolini razdejale krški Prežin pri Štorah.[810] Grad je že v 14. stoletju prešel v fevd Celjskih, na njem pa so bivali njihovi – in hkrati krški – vazali Safnerji, med njimi okrog leta 1411 Herman, ki je pri grofih v naslednjih dveh letih služboval celo kot dvorni mojster.[811] Po vsej verjetnosti so Safnerji živeli na Prežinu tudi ob začetku

805 CKSL, 1438 februar 1., Dunajsko Novo mesto; 1438 februar 3., Dunajsko Novo mesto; CHMEL 1837b, št. XXX, 1438 februar 1., Dunajsko Novo mesto; LICHNOWSKY 1841, št. 3849, 1438 februar 1., Dunajsko Novo mesto; št. 3850, 1438 februar 3., Dunajsko Novo mesto.

806 Flemingi so že v drugi polovici 14. stoletja redno opravljali službo gradiščanov na Švarcenštajnu, vendar so grofje grad od začetka 15. stoletja podeljevali v fevd različnim vazalom – leta 1436 Andreju Trebniškemu, ki je hkrati služboval tudi pri krški škofiji. Zdi se, da so ga zato morda že kmalu po začetku vojne razrešili s funkcije. Celjski so leta 1441 Švarcenštajn podelili Ulriku Moshaimerju, medtem ko so Ahacu Flemingu in njegovemu bratu Viljemu zaupali v fevd dvor Štrigova. Po izumrtju Celjskih je na Švarcenštajnu spet zagospodaril Andrej Trebniški, ko je od Jurija Moshaimerja prevzel grad in druge fevdne posesti, očitno s soglasjem ali kar po odloku deželnega kneza. SI AS 1073/I-57r, fol. 93'; AT-StLA, Archiv Cilli, K3-H17, fol. 75–75'; STOPAR 1993a, str. 105–108, 160; RAVNIKAR 1999, str. 192.

807 Prim. SI AS 1063/6638, 1417 april 18., s. l.; CKSL, 1417 april 18., s. l.

808 Vazal Celjskih, ki so mu v fevd podelili več posesti pri Celju, Hudinji in Vranskem. SI AS 1073/I-57r, fol. 100'.

809 CKSL, 1440–1441, s. l.; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l.; OTOREPEC 1996, str. 335–336.

810 STOPAR 1992, str. 118; KOSI 2012, str. 469.

811 SI AS 1063/4357, 1387 maj 15., Vitanje; CKSL, 1387 maj 15., Vitanje; 1411 julij 22., s. l.; prim. KLA, HS 2/8, fol. 230; BANFI 2023a, str. 84.

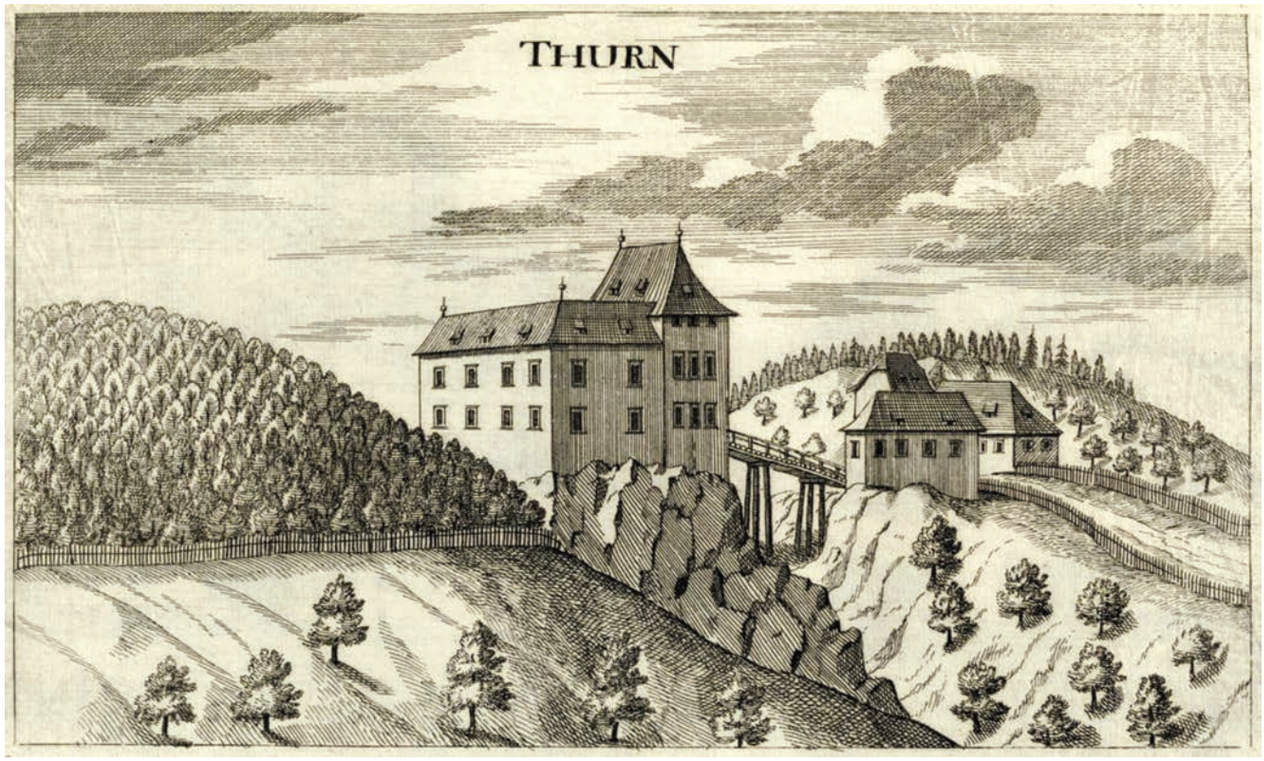

◆
65. Turn pri Škalah
| REPRODUCIRANO PO:
VISCHER 1681, ŠT. 366

celjsko-krških sovražnosti. Toda po prelomu z Janezom Schallermannom so se Celjski odločili grad porušiti, saj očitno ni bilo pričakovati, da ga bodo še naprej obdržali v fevdu. Delo so opravili dovolj temeljito, da Prežina pozneje niso več obnovili.[812] Med poravnavo oktobra 1441 jim je gospostvo v fevd ponovno podelil krški škof. Čeprav listina izrecno omenja *vesst Presing*, tega ne moremo interpretirati kot dokaz, da bi bila stavba tedaj še v funkcionalnem stanju, kajti dokument takoj v nadaljevanju navaja tudi nedvomno uničen *vesst Helffenberg*.[813]

Ker Celjska kronika med uničene sovražne utrdbe uvršča še *thurn an der Pack*, so dosedanji raziskovalci soglasno sklepali, da je treba med žrtve velike »grajske ofenzive« uvrstiti tudi Pakenštajn.[814] Toda takšna interpretacija ne vzdrži kritičnega premisleka, saj je bil Pakenštajn celjska in ne tuja posest, sploh pa je za več stoletij preživel izumrtje rodbine. Že leta 1338 ga je kupil Friderik Žovneški,[815] a je pozneje prešel pod druge lastnike. Kot del očetove zapuščine bi ga moral leta 1416 dedovati Henrik Apfaltrer, vendar se je skupaj s svojima bratoma uklonil zahtevku Hermana Celjskega in mu prepustil lastniško pravico. Grad se je nato za kratek čas znašel v posesti Jošta Helfenberškega, dokler ga niso leta 1419 odkupili Celjski in ga podelili Hansu Meusenreuterju.[816] Povsem nelogično je, zakaj bi grofje med spopadom s krško škofijo kaznovali zvestega kanclerja,[817] verjetno sploh najpomembnejšega človeka svoje klientele, ki je vse do konca življenja ohranil zaupanje delodajalcev. Ker je Hans grofom ob smrti dolgoval kar 1500 *fl*, jim je njegova vdova leta 1443 prepustila celotno premoženje pokojnega moža. Do izumrtja rodbine so tako Pakenštajn obdržali Celjski, po njihovem izumrtju pa je postal deželnoknežja last, s katero so upravljali novi fevdniki.[818] Zadrego je mogoče pojasniti s pomoto celjskega kronista oziroma poznejših prepisovalcev, če sprejmemo razlago, da so zaradi nepoznavanja lokalne topografije kot »stolp ob Paki« napač-

812 Prim. BLAZNIK 1988, str. 148–150.
813 KLA, HS 2/8, fol. 41–41'; SI AS 1063/4502, 1441 oktober 3., Straßburg; CKSL, 1441 oktober 3., Straßburg. Avgusta 1444 sta nato grofa Celjska prodala urad in gorice v Prežinu salzburški nadškofiji. AT-OeStA, HHStA, SbgE, AUR 1444 VIII 5, 1444 avgust 5., Celje.
814 KRONES 1883, str. 157.
815 SI AS 1063/4576, 1338 oktober 7., Celje; KOS 1996, št. 178, 1338 oktober 7., Celje.

816 SI AS 1063/4433, 1419 junij 18., Krapina; 1063/6645, 1419 september 10., Celje; 1063/6673 in 6674, oboje 1425 junij 17., s. l.; 1063/4458, 1428 april 10., Celje; 1063/4461, 1428 avgust 1., Krapina; 1063/492, 1428 avgust 24., s. l.; 1063/6682, 1428 november 27., s. l.; 1063/4510, 1443 junij 28. s. l.; 1073/I-57r, fol. 89; CKSL, 1416 december 13., s. l.; 1419 junij 18., Krapina; 1419 september 10., Celje; 1425 junij 17., s. l. (A, B); 1428 april 10., Celje; 1428 avgust 1., Krapina; 1428 avgust 24., s. l.; 1428 november 27., s. l.; 1437 april 2, Celje; 1443 junij 28. s. l.
817 V letih 1428 in 1432 je Meusenreuter izpričan tudi kot gradiščan na Žovneku. SI AS 1063/492, 1428 avgust 24., s. l.; 1063/6690, 1432 december 5., s. l.; CKSL, 1428 avgust 24., s. l.; 1432 december 5., s. l.; prim. BANFI 2023a, str. 123–125.
818 PIRCHEGGER 1962, str. 202–203; BLAZNIK 1988, str. 42; STOPAR 1993a, str. 61–64; RAVNIKAR 1999, str. 191.

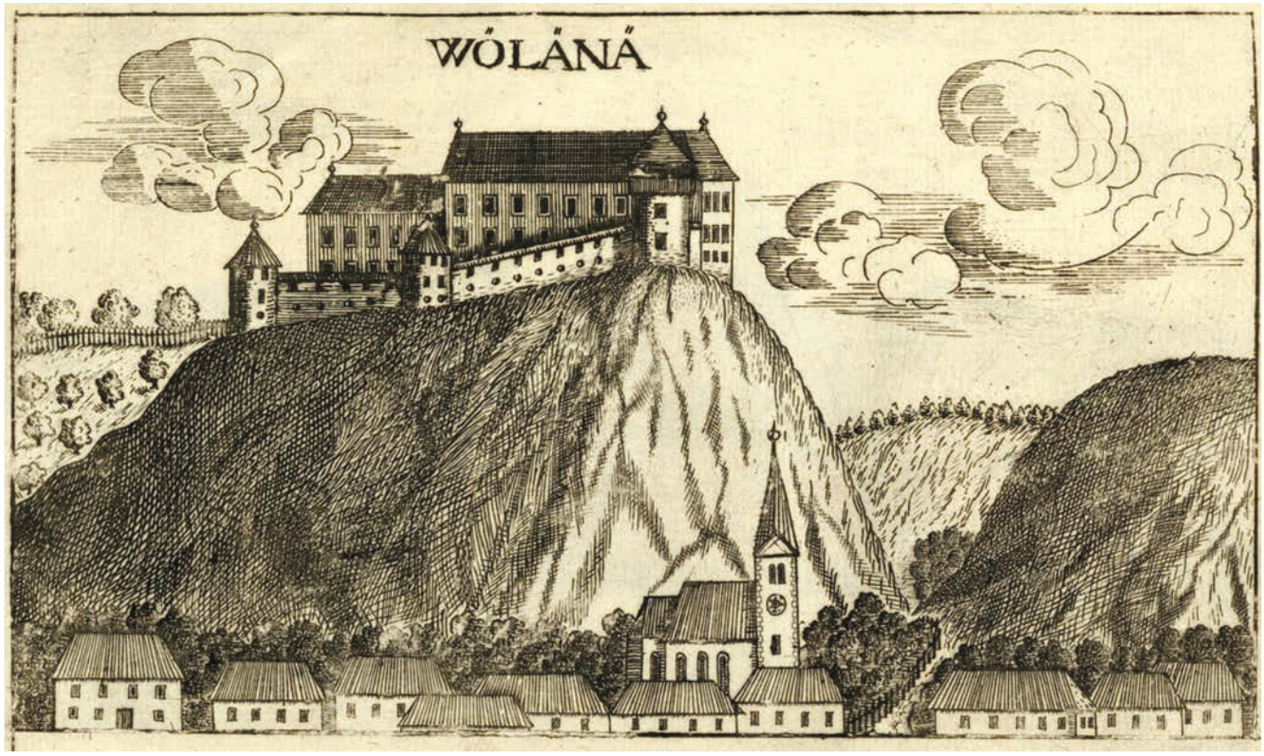

◆
66. Renesančni grad Velenje
| REPRODUCIRANO PO:
VISCHER 1681, ŠT. 418

no opredelili grad Paka v Hrvaškem Zagorju, uničen med boji za Greben v začetku leta 1442.[819]

Precej preprosteje je pojasniti, kako se je na istem seznamu znašel stolp v Šaleški dolini oziroma Turn pri Škalah. Na njem je prvotno prebival rod gospodov Turnskih, »že od nekdaj« vazalov oziroma ministerialov grofov Vovbrških.[820] Po njihovem izumrtju so utrdbo podedovali Žovneški oziroma Celjski, še naprej pa so jo prepuščali v fevd Turnskim, hkrati vazalom krške škofije.[821] V poznosrednjeveškem okolju je bila takšna razpetost seveda prej pravilo kot izjema in ni videti, da bi povzročala resnejše napetosti, dokler so njihove gospode združevali podobni interesi. Jošt Turnski je užival zaupanje grofov Celjskih še okrog leta 1436, ko je Friderik II. ustregel njegovi prošnji in mu podelil domačo utrdbo, ki jo je imel poprej v fevdu Joštov pokojni oče. Toda kmalu zatem je začetek celjsko-krškega spopada privedel do razdora med tesno povezanima rodbinama. Jošt se je očitno opredelil kot podpornik krške škofije in grofom odrekel pokorščino. Prečrtani vpis v celjski fevdni knjigi priča, da ga je Friderik zato kaznoval z odvzemom podeljenih posesti in odredil napad na odtujeno utrdbo, odtlej obravnavano kot sovražno postojanko.[822] Njegove čete so s silo zavzele in porušile utrdbo, ki so jo pozneje ponovno pozidali.[823] Vse kaže, da Friderik Celjski svojemu vazalu s Turna ni nikoli odpustil izdajstva.[824] Joštu se je uspelo vrniti med grofovsko klientelo šele po njegovi smrti, ko mu je Ulrik II. podelil v fevd dvor v Žabji vasi[825] in hubo ob Paki.[826]

Z Joštovim odpadništvom morda lahko pojasnimo še en na videz protislovni, doslej nikoli zadovoljivo pojasnjeni zaznamek celjskega kronista, ki na seznamu tujih utrdb, porušenih po ukazu pokneženih grofov, med drugim navaja *Pollan*.[827] Dosedanji raziskovalci so logično sklepali, da se oznaka nanaša na Poljane ob Kolpi, vendar je tamkajšnji grad pripadel Celjskim z ortenburško dediščino in so ga nato obdržali vse do konca rodbine.[828] Novembra 1447 je omenjen v papeški listini kot ena od posesti, ki bi v primeru izumrtja

819 ŠIMEK 2012; ŠIMEK 2021; REGAN, DUGAČKI 2024, str. 475.
820 Prim. SI AS 1063/4151, 1357 maj 1., s. l.; 1063/4152, 1357 maj 9., s. l.; 1063/4594, 1358 februar 24., Žalec; 1063/4162, 1358 junij 15., s. l.; 1063/4176, 1359 maj 15., s. l.; CKSL, 1357 maj 1., s. l.; 1357 maj 9., s. l.; 1358 februar 24., Žalec; 1358 junij 15., s. l.; 1359 maj 15., s. l.
821 V začetku 15. stoletja je Herman Turnski med drugim opravljal službo gradiščana v Krškem. KLA, HS 2/8, fol. 75', 84'–85, 213'; CKSL, 1399 april l., Velenje.
822 SI AS 1073/I-57r, fol. 80.
823 KRONES 1883, str. 157; PIRCHEGGER 1962, str. 206–207; BLAZNIK 1988, str. 443–445; STOPAR 1993a, str. 115–120; SAPAČ 2021b, str. 562–565.
824 Po drugi strani Jošt Turnski še do smrti ni povrnil dolžnih 100 *lb* pfenigov staremu grofu Celjskemu niti njegovemu nasledniku Ulriku. Zato je cesar Friderik leta 1459 izdal dovoljenje celjskemu gradiščanu Tomažu Pfaffoitscherju, naj končno izterja Joštov dolg. AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 143'–144'; BIRK 1853a, št. 300, 1459 januar 25., Gradec.
825 Prim. BLAZNIK 1988, str. 545.
826 SI AS 1073/I-3r, fol. 27'; AT-StLA, Archiv Cilli, K3-H17, fol. 77'.
827 KRONES 1883, str. 157.
828 SI AS 1063/4447–4449, vsi 1425 maj 6., Celje; 1063/4450, 1425 maj 13., Celje; CKSL, 1425 maj 6., Celje (A, B, C, D); 1425 maj 13., Celje; GÖTH 1858, št. 430, 1436 avgust 16., Celje.

Celjskih pripadla nezakonskemu sinu grofa Friderika II.[829] Grajska stavba je bila gotovo v dobrem stanju oktobra 1457, ko jo je cesar Friderik skupaj z drugimi pripadajočimi posestmi v zameno za posojilo 2000 ogrskih *fl* zastavil oziroma podelil v doživljenjsko oskrbništvo celjskemu gradiščanu in svétniku Erhardu Hohenwartu ter njegovima sinovoma Andreju in Štefanu.[830] V vojnih letih 1437–1440 so Poljane ob Kolpi postale eno vidnejših oporišč celjskih privržencev na jugu Kranjske, a nič ne kaže, da bi bile tedaj ali pa tudi med nadaljevanjem spopadov v letih 1442/3 kadar koli resneje poškodovane – in še manj, da bi Celjski vmes izgubili posest nad gradom ter ga nato kot sovražno posest namerno uničili.[831]

Povsem drugačno razlago dogodkov ponuja doslej še nikoli resneje zastavljena hipoteza, da se pod oznako *Pollan* pravzaprav skriva Velenje. K taki domnevi nas ne napeljuje zgolj podobnost krajevnega imena, v listinah iz 14. in 15. stoletja izpričanega v različnih oblikah (*Wöllan, Welein, Belen, Belan* ipd.),[832] pač pa tudi zapletene lokalne razmere, obremenjene z več generacij trajajočimi napetostmi in rivalstvi. Trg Velenje, v virih prvič dokumentiran leta 1264, so ustanovili gospodje Kunšperški. Pozneje je prešel v last njihovih sorodnikov Ptujskih, preden je v poznem 14. stoletju z doto pripadel Liechtensteinskim. Kot osamljeni otok sredi sklenjenega celjskega ozemlja je Velenje v tem času postalo logična tarča apetitov grofa Hermana II., ki si ga je skušal priključiti s silo. Čeprav se mu je posrečilo osvojiti tamkajšnji grad, ga je bil spomladi 1393 po razsodbi vojvode Albrehta III. prisiljen vrniti zakonitim lastnikom. A to še ne pomeni, da so se Celjani dokončno odpovedali svojim težnjam.[833]

Po Liechtensteinskih so Velenje z novo poročno zvezo pridobili Stubenberški. Na predvečer celjsko-krško-habsburškega obračuna je tamkajšnji grad upravljal nihče drug kot Jošt Turnski. Maja 1437 sta ga nova lastnika Krescenca in Friderik Stubenberška po dogovoru o delitvi rodbinskih posesti potrdila na položaju velenjskega oskrbnika, vendar so njegovo službovanje že tedaj kalili resni izzivi.[834] Kljub majhnosti in sorazmerni nepomembnosti je namreč Velenje s svojim tedenskim sejmom, podeželskimi vinotoči in preusmerjanjem trgovine s soljo na poti proti Slovenj Gradcu pomenilo odkrito grožnjo bližnjemu, sicer precej večjemu trgu Šoštanj v lasti grofov Celjskih. Zato je Friderik II. svojemu šoštanjskemu gradiščanu Joštu Vaistu in trškemu sodniku Hieronimu Voitlanderju oktobra 1436 ukazal, naj preprečita nadaljnjo gospodarsko škodo, čeprav iz ohranjenih virov ni razvidno, s kakšnimi ukrepi naj bi zavarovala interese Šoštanja.[835]

Začetek celjskih sovražnosti s krško škofijo je nenadoma ponudil priložnost za poravnavanje starih nesoglasij z orožjem. Če pomislimo, kako intenzivno žarišče spopadov se je v prvih vojnih letih razvilo v Šaleški dolini, si je komaj mogoče predstavljati, da bi prav obkoljeno, že desetletja poprej oblegano Velenje ušlo maščevanju celjskih čet. Potem ko so osovraženega odpadnika Jošta Turnskega kaznovale z uničenjem njegove utrdbe pri Škalah, bi pohod zlahka nadaljevale do Velenja in razdejale še tamkajšnji grad. Trajno ga zagotovo niso zasedle in poleg dvoumnega zapisa v Celjski kroniki za zdaj tudi ne poznamo jasnega dokaza o njegovem morebitnem zavzetju. Toda v kontekstu sočasnega dogajanja se zdi takšna hipoteza toliko dopustnejša, če pomislimo na očitno vrzel v pisnih virih, ki še naslednjih nekaj desetletij ne poročajo o velenjski utrdbi, sedanja podoba grajske stavbe pa je plod intenzivnih prezidav v 16. stoletju.[836]

Naslednji večji niz bojnih operacij se je odvil nedaleč proč proti severovzhodu, v grajskem trikotniku Zreč, kjer je imela krška škofija v lasti gradova Lušperk in Freudenberg ter dvor Jamnik. V času »celjske vojne« je škofija neposredno nadzorovala zgolj prvo utrdbo, saj je drugi dve že na prelomu v 15. stoletje podelila v fevd Walseejskim.[837] Na Lušperku je v letih 1437/8 služboval gradiščan Andrej Metz, hkrati oskrbnik deželnoknežjega gradu Zbelovo.[838] Kmalu po začetku krško-celjskih sovražnosti, morda v odziv na opustošenje bližnjega gospostva Vitanje, je Metz grofom napovedal fajdo, na lastne stroške utrdil lušperški grad ter sklical tovariše in zaposlil najemniške vojake za napadalne akcije.[839] Takšna predrznost ni dolgo ostala brez odgovora. Do 3. julija 1438, ko so na Lušperku sestavili obračune za preteklo leto, se je gospostvo še izognilo nasilju. Pregled dotedanjega poslovanja namreč ne kaže nobenih izrednih stroškov, povezanih z bojnimi operacijami ali vojno škodo – zgolj plačilo zaščitnine oziroma burghuta Andreju Metzu in skromno plačilo grajskim

829 SI AS 1063/4530, 1447 november 15., Rim; CKSL, 1447 november 15., Rim.

830 AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 49'–52'; CKSL, 1457 oktober 29., Velikovec; prim. SI AS 1063/6872, 1466 marec 27., Dunajsko Novo mesto; CKSL, 1466 marec 27., Dunajsko Novo mesto; BIRK 1853a, št. 201, 1457 oktober 28., Velikovec; št. 203, 1457 oktober 29., Velikovec; HEROLD, HOLZNER-TOBISCH 2001, št. 398, 1457 oktober 28., Velikovec; KEMPER idr. 2014, št. 65, 1457 oktober 28., Velikovec.

831 CKSL, 1440–1441, s. l.; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l.; OTOREPEC 1996, str. 334–335.

832 BLAZNIK 1988, str. 452–453.

833 AT-OeStA, HHStA, AUR 16298, 1393 april 21., Dunaj; FALKE 1868, str. 234–235; PIRCHEGGER 1951, str. 20–21.

834 Po poroki s Konradom Kraigom, koroškim deželnim glavarjem, je Krescenca z bratom Hansom sklenila obsežen sporazum o delitvi družinskega premoženja. Grad in urad Velenje sta po medsebojnem dogovoru obdržala v skupnem lastništvu in določila, da mora ta posest tudi v prihodnje ostati njunim dedičem. PRATOBEVERA 1860, št. 442, 1437 maj 8., s. l.; prim. št. 441, 1437 maj 7., s. l.

835 Podobne pritožbe šoštanjskih tržanov nad nelojalno konkurenco v soseščini so sicer dokumentirane tudi pozneje, še v času kralja Maksimilijana. RAVNIKAR 1999, str. 186–189, 198–199; GOLEC 2021, str. 431, 465; RAVNIKAR 2021, str. 417–419.

836 PIRCHEGGER 1962, str. 209–211; STOPAR 1993a, str. 122–130; RAVNIKAR 1999, str. 189–192; KOS 2005, str. 388–389; KOSI 2012, str. 469.

837 DOBLINGER 1906, str. 393–395, 531; PIRCHEGGER 1956, str. 9; BLAZNIK 1986, str. 454–455; STOPAR 1991, str. 75–76.

838 CHMEL 1832, št. 202, 1438 marec 4., Dunajsko Novo mesto.

839 ADG, sign. 323, str. 13–14, št. 10, 1439 julij 19., s. l.

◆
67. Dvor Jamnik
| REPRODUCIRANO PO:
VISCHER 1681, ŠT. 144

stražarjem v višini 2 *lb* pfenigov ter 2 messov rži.[840] Toda že v naslednjih mesecih je Lušperk postal prizorišče ostrih spopadov, v katerih je bila resno poškodovana sama grajska stavba.

Krški škof je Metzu 19. julija 1439 v celoti povrnil škodne zahtevke, ki so vključevali tako zapadlo plačilo zaščitnine kot najemniški sold, oskrbo in stroške gradbenih del oziroma utrdbe »med vojno in po njej«.[841] Iz zaznamka bi lahko sklepali, da je Metzu uspelo ves čas ohraniti oblast nad gradom in ga po koncu sovražnosti tudi prenoviti, vendar arhivski viri in terenski pregled razmeroma dobro ohranjenih ruševin kažejo drugačno podobo. Napadalci so – morda celo s topniškim ognjem – napravili vrzel v najranljivejšo stranico obzidja na severozahodu, uničili jugovzhodni vogal ob glavnem vhodu in stanovanjski palacij. To kaže, da jim je uspelo zavzeti grajski kompleks, ki ga sicer niso porušili do tal, a so ga z načrtnim uničenjem najpomembnejših delov trajno onesposobili za bivanje oziroma obrambo. V nasprotju z Metzovimi trditvami na kraju samem ni prepoznati nobenih sledov poznejše obnove, kot potrjujejo tudi administrativni dokumenti.[842] Krška škofija je nadzor nad Lušperkom ponovno vzpostavila do 24. aprila 1439. Njegovo upravljanje je začasno prevzel Peter Lachner, krški gradiščan na vitanjskem Starem gradu.[843] Toda na gospostvu odtlej niso vzdrževali ne lastnega gradiščana ne stražarjev, saj so utrdbo prepustili propadu. Glede na finančno stisko, s katero se je tedaj spoprijemala krška škofija, bi njena obnova najbrž zahtevala prevelika sredstva, zato so gospoščinsko posest leta 1441 pridružili Vitanju ter za njegovo varovanje zadolžili tamkajšnje gradiščane – po natanko istem vzorcu kot v primeru Anderburga, ki so ga Celjski opustošili le malo poprej.[844]

Metz je svojo bojevitost plačal z izgubo Lušperka, a je ta udarec vendarle nekoliko nadoknadil z zavzetjem bližnjega dvora Jamnik.[845] Skopa omemba v odškodninskem reverzu ne pove ničesar o okoliščinah tega na prvi pogled komaj razumljivega dejanja, saj je Jamnik z dedovanjem po Devinskih[846] že na prelomu v 15. stoletje prešel pod okrilje

840 ADG, HS 106, fol. 125, 133–133'.
841 ADG, sign. 323, str. 13–14, št. 10, 1439 julij 19., s. l.
842 SAPAČ 2016b, str. 36–45; prim. MLINAR 2005, str. 160.
843 ADG, HS 122, fol. 14–14'.
844 V letih 1441/2 je Lušperk upravljal vitanjski glavar Gašper Prežinski, s prihodki gospostva pa so ga izplačali tudi za zaščitnino na Novem gradu v Vitanju v višini 60 *lb* pfenigov. V obdobju 1444–1446 sta ga nadomestila vitanjski upravnik Friderik Surich in gradiščan na Novem gradu Jošt Auer. Kot upravitelji Lušperka so se nato menjavali Janez Gradenegger, Viljem Hebenstreit in od leta 1450 ponovno Friderik Surich. Leta 1446 so na Lušperku zaradi ogrske nevarnosti izjemoma zaposlili tudi stražarje. ADG, HS 122, fol. 16'–18', 53, 54'–56, 65'–66', 92–92', 151'–154, 160'–163, 173'–174.
845 V zgodnjem 14. stoletju so dvor pozidali gospodje Konjiški in ga podelili v fevd Viltuškim. PIRCHEGGER 1962, str. 139, 143–144.
846 KLA, HS 2/8, fol. 223'; DOBLINGER 1906, str. 395.

krških fevdnikov Walseejskih – sicer dolgoletnih zaveznikov in prijateljev Celjskih,[847] ki pa so si v njihovem sporu s krško škofijo prizadevali dosledno ohraniti nevtralni položaj. Tedanji walseejski senior Rajnpreht IV. zato ni odkrito podprl nobene od vpletenih strani. Do vojvode Friderika V. ni čutil posebne naklonjenosti in se leta 1438 ni odzval niti na njegove pozive, naj mu kot gornjeavstrijski glavar pomaga pri obrambi pred celjsko nevarnostjo.[848] Toda po drugi strani nič ne kaže, da bi grofe skrivaj podpiral v spopadu z Janezom Schallermannom ali jim za vojaška oporišča predal celo škofijske fevde v Zrečah. Zato ni preprosto pojasniti, po kakšnem sosledju okoliščin bi Jamnik lahko nenadoma postal postojanka celjskih pristašev, ki so od tod ogrožali Lušperk in druga bližnja krška ozemlja.

Odgovor na to vprašanje se verjetno skriva v odločitvi Walseejskih, da Jamnik podelijo v fevd rodbini Sachs. Leta 1432 je bil dokumentirano v posesti Bernarda Sachsa in njegove matere Doroteje, vdove po tedaj že pokojnem Ludviku.[849] Podobno kot njegov oče je bil tudi Bernard celjski fevdnik,[850] eden najzvestejših pripadnikov grofovske klientele, ne nazadnje ugleden spremljevalec Ulrika II. na poti v Kompostelo[851] ter novembra 1437 na dvor cesarja Sigismunda v Pragi.[852] Začetek vojne ga je torej ujel v neposredni bližini mlajšega grofa Celjskega, zato je logično sklepati, da je celjskemu moštvu zagotovil neovirani dostop na Jamnik, tudi če sam zaradi trenutne odsotnosti v tujini osebno (še) ni dejavno sodeloval pri oboroženih akcijah proti krški škofiji. V vsakem primeru bi gospostvo pod oblastjo tako vidnega člana sovražne stranke že samo po sebi postalo logična tarča krškega udara. Skromno utrjen dvor se ni mogel resneje upirati napadu, zato ga je Metz s svojimi možmi verjetno zasedel še pred koncem leta 1438 in nato obvladoval do naslednjega julija, ko ga je po izplačilu odškodnine predal škofu Schallermannu. Ali si je medtem na Jamniku uredil začasno bivališče, kamor se je umaknil z razdejanega Lušperka, je seveda zanimiva in dopustna domneva, a je za zdaj ni mogoče dokazati – kakor tudi ne, ali je za morebitno utrjevanje dvora v resnici namenil del sredstev, ki naj bi jih sicer porabil za »povojna« gradbena dela na Lušperku.[853]

Razdejanju ni ušel niti Freudenberg, edina od treh zreških utrdb, omenjena tudi v Celjski kroniki.[854] Njegova usoda je posebej skrivnostna, saj je dostopni viri krške škofije ne dokumentirajo, medtem ko ga kronist umešča med tiste gradove pod oblastjo grofov Celjskih, ki so jih dali sami porušiti.[855] Podatek bi lahko šteli za pomoto, saj Freudenberg ni bil nikoli v njihovi lasti in ga v popisu grofovskih posesti ne navaja niti Celjska kronika.[856] Po izumrtju prvotnih gospodarjev Freudenberških so se za nadzor nad gospostvom potegovali različni tekmeci – Helfenberški, Konjiški, Devinski in Walseejski. Krška škofija je polovico gradu leta 1404 podelila Rudolfu Walseejskemu, dve leti pozneje pa je celotno utrdbo s pripadajočimi posestmi namenila v fevd Joštu Helfenberškemu.[857] Toda že kmalu zatem so se kot krški fevdniki na Freudenbergu dokončno uveljavili Walseejski, ki so svoj položaj vmes utrdili še z dedovanjem po Devinskih.[858] V kontekstu lokalnega celjsko-krškega obračuna se kot nemara najbolj logična razlaga ponuja hipoteza, da je enako kot sosednji Jamnik tudi Freudenberg leta 1438 v službi Walseejskih upravljal Bernard Sachs, ki je grad preprosto odprl na stežaj celjskim četam. Grofje so se tako diskretno in brez orožja polastili Freudenberga, a ga v nobenem primeru ne bi mogli trajno obdržati, če se med čakanjem na razsodbo kralja Albrehta II. niso želeli razkriti kot kršitelji deželnega miru in hkrati tvegati spor še z Walseejskimi. Domnevamo lahko, da so najpozneje po padcu Jamnika zaradi grožnje protinapada krških pristašev, kot je bil Andrej Metz, utrdbo raje sami uničili.

Predrzno dejanje se grofom ni resneje maščevalo. Gospostvo s porušenim gradom, leta 1458 prvič nedvoumno opisanim kot *das zerprochen geslos Frewdenberg*,[859] je krška škofija še naprej prepuščala v fevd Walseejskim, ki Celjskim očitno niso posebej zamerili uničenja utrdbe ali

847 Obe družini sta bili sorodstveno povezani s Frankopani oz. Modruškimi – z Nikolajem V. se je leta 1428 poročila Barbara Walseejska, sestra Rajnprehta IV. OÖLA, št. 1003, 1428 oktober 8., s. l.
848 DOBLINGER 1906, str. 448.
849 STEGENŠEK 1909, str. 97; PIRCHEGGER 1962, str. 144; STOPAR 1991, str. 54; KOS 2005, str. 292–293; prim. KLA, HS 2/8, fol. 237'–238; CKSL, 1430 september 20., s. l.
850 AS 1073/I-57r, fol. 80'–81, 112.
851 HÄBLER 1899, str. 44.
852 RIEDEL 1847, št. MDLXIII, 1437 november 6., Praga.
853 ADG, sign. 323, str. 13–14, št. 10, 1439 julij 19., s. l.; prim. SAPAČ 2016b, str. 55–56, 62–64.

854 DOBLINGER 1906, str. 393–395, 531; PIRCHEGGER 1956, str. 9; BLAZNIK 1986, str. 194; STOPAR 1991, str. 25–26; SAPAČ 2016b, str. 10–33.
855 KRONES 1883, str. 157.
856 Ena od mogočih razlag bi bila, da je imel kronist v mislih nekdaj vovbrški, pozneje žovneški oz. celjski grad Freudenek pri Hrastniku, iz neznanega razloga opuščen še pred sredino 15. stoletja. Prim. SI AS 1073/I-57r, fol. 122'; PIRCHEGGER 1962, str. 248; STOPAR 1992, str. 41–42; STOPAR 1993b, str. 28–29; KOS 2005, str. 277; KOSI 2012, str. 482. K tej hipotezi je pripomogla predvsem zavajajoča Kronesova transkripcija, ki namiguje, da je bil »Freudenberg« nekako povezan z Laškim: *Freidenberg, bey Tiffer den thurn ob Tiffer*. Toda ob preverbah različnih prepisov Celjske kronike se lahko prepričamo, da gre na tem mestu za pomotoma podvojen zapis Laškega, ki se nanaša zgolj na tamkajšnji stolp, ne pa na grad Freudenberg. Prim. AT-OeStA, HHStA, HS R 2, str. 253.
857 KLA, HS 2/8, fol. 223', 229'; PIRCHEGGER 1962, str. 145; KOS 2005, str. 276.
858 Grad Freudenberg je leta 1428 nastopal kot ena od walseejskih posesti, s katerih je Erhard Herbersdorf terjal povračilo za zastavnino, odškodninske zahtevke ter 150 *lb* pfenigov, ki naj bi mu jih dolgoval Rajnpreht Walseejski st. Njegov sin Rajnpreht ml. mu terjatev ni bil pripravljen poplačati, temveč je Erharda nasilno pregnal z zastavljenih posesti, mu povzročil še veliko dodatne škode in zajel več njegovih ljudi. Zato je moral po razsodbi avstrijskega vojvode izplačati 700 ogrskih *fl* oz. dukatov, vendar je v celoti obdržal sporne posesti. STÜLZ 1852, št. 266, 1428 januar 9., Dunajsko Novo mesto.
859 KLA, HS 2/8, fol. 289'; BLAZNIK 1986, str. 194.

pa so se z grofi po tihem celo prijateljsko pogodili. Vsekakor je povedno, da se je Rajnpreht IV. Walseejski prav v času spopadov na Zreškem zadrževal v bližini kralja Albrehta II. in tudi Ulrika Celjskega. Konec junija 1438 sta se oba udeležila Albrehtovega kronanja v Pragi, nato pa ga je Rajnpreht spremil v Šlezijo, medtem ko je Ulrik prevzel upravo Češkega kraljestva. Nič ne kaže, da bi se celjsko-walseejski odnosi v tem času kako poslabšali. Obe rodbini so povezovali skupni strateški interesi – podpora Albrehtu II. in hkrati odpor ali vsaj zadržanost do Friderika V. Habsburškega, zavezništvo pa so vzdrževali tudi pozneje, ne nazadnje med veliko avstrijsko vstajo leta 1452.[860] Končni izid bojev v Zrečah je pomenil predvsem poraz krške škofije, ki je tako rekoč na mah izgubila kar dva, čeprav majhna, strateško in gospodarsko obrobna gradova.[861] Bernarda Sachsa so Metzovi možje sicer pregnali z Jamnika, a si kot izpostavljen celjski podpornik v nobenem primeru ne bi mogel obetati bleščeče prihodnosti v krški službi.[862] Neprimerno uspešnejšo kariero si je nazadnje ustvaril ob boku Ulrika Celjskega. Po koncu bojev s krško škofijo ga je v dobrem in slabem spremljal na Ogrskem ter delil njegovo usodo, ko so ga s peščico najbližjih grofovih mož pri Győru zajeli jagielonski podporniki.[863] Njegove žrtve niso ušle neopažene, saj ga je Ulrik leta 1443 nagradil s službo gradiščana na Vinici v Hrvaškem Zagorju.[864]

Morda moramo predvsem v posredniški naravi bojev na Zreškem iskati poglavitni razlog, zakaj jih seznam deželnih sovražnikov ne omenja, čeprav navaja številne neprimerno skromnejše, celo neuspešne oborožene akcije. V eni od njih naj bi si celjski sodnik Henrik Erlauer in Gašper Pirs zaman prizadevala osvojiti Ranšperk.[865] Še daljši je spisek oseb, vpletenih v »celjsko vojno«, ne da bi viri podrobneje osvetlili njihovo vlogo oziroma zagrešena dejanja. Za Viljema, nezakonskega »pankrta« Hmeljniškega, izvemo vsaj, da so ga sumili kraje.[866] A ob njem je navedenih še precej bolj ali manj brezimnih oseb, morda niti ne nujno vpletenih v težja kazniva dejanja, pač pa zgolj obtoženih sostorilstva ali pomoči pri zločinskih podvigih: Hieronim Kerspekg,[867] Gašper Esenkofer[868] in njegov tovariš Liendel,[869] Henrik Oettel, Jurij Lainbach – morda izvorno z Limbuša, okrog leta 1441 pa bivajoč na Klavzenštajnu[870] – nadalje Mert Gestader ali »gospod z Bavarske« in Sniterspuehler,[871] Frank Weitracher,[872] pisar Jurij in Primož iz Laškega.[873]

860 DOBLINGER 1906, str. 448–451, 459.

861 Domneve, da naj bi Celjski v istem času porušili tudi bližnji grad Kebelj, v ohranjenih virih nimajo prepričljive opore. Utrdba je bila prvotno res posest krške škofije, vendar sta vsaj dislocirani stolp in dvor najpozneje do jeseni 1440 prešla v deželnoknežjo last. Tedaj ju je namreč kralj Friderik podelil Otu Kebeljskemu (Gibler), prej pa ju je imel v fevdu Otov očitno že pokojni oče. Seznam deželnih sovražnikov poroča, da so nekoga od Kebeljskih – morda Ota – ugrabili celjski privrženci Hans Schlossberger, Nikolaj Kranigell in Gašper Čeh. CKSL, 1440–1441, s. l.; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l.; OTOREPEC 1996, str. 335–336. A to samo po sebi ne dokazuje, da naj bi napadalci hkrati zasedli ali celo uničili grad Kebelj. Kot funkcionalna stavba se omenja še vsaj leta 1449, dokončno pa je bil opuščen pred letom 1490. PIRCHEGGER 1956, str. 9–10; PIRCHEGGER 1962, str. 145–146; BLAZNIK 1986, str. 336; STOPAR 1991, str. 55–59; WILLICH 1999, št. 29, ok. 1440 oktober 31., s. l.; prim. SAPAČ 2016b, str. 14.

862 Tudi Walseejski niso pretrgali stikov z njegovo rodbino. Hansa Sachsa so pozneje postavili celo za svojega dvornega mojstra. ÖÖLA, št. 1353, 1452 november 12., s. l.

863 LEWICKI 1891, št. 276, 1440 junij 26., Budim.

864 Doživljenjsko je imel v fevdu tudi dvor v Križu pri Trebnjem. SI AS 1073/I-57r, fol. 112; prim. BANFI 2023a, str. 106, 119, 143, 232, 285.

865 CKSL, 1440–1441, s. l.; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l.; OTOREPEC 1996, str. 337.

866 SI AS 1073/I-57r, fol. 79'; CKSL, 1440–1441, s. l.; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l.; OTOREPEC 1996, str. 340.

867 CKSL, 1440–1441, s. l.; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l.; OTOREPEC 1996, str. 337.

868 Leta 1457 dokumentiran kot krški oskrbnik na Kunšperku. KLA, HS 2/8, fol. 255'–256.

869 CKSL, 1440–1441, s. l.; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l.; OTOREPEC 1996, str. 336; BANFI 2023a, str. 178.

870 CKSL, 1440–1441, s. l.; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l.; OTOREPEC 1996, str. 339; prim. PIRCHEGGER 1962, str. 248.

871 Verjetno Ožbolt Sniterspuehler. Friderik Celjski mu je leta 1445 za zvesto službo podelil v fevd nekdanje posesti Hansa Schrabasa v vasi Osilnica in okolici. CKSL, 1440–1441, s. l.; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l.; OTOREPEC 1996, str. 339, op. 84; prim. SI AS 1073/I-57r, fol. 124.

872 Njegov sorodnik Hans Weitracher je Ulrika Celjskega leta 1440 spremljal na Ogrsko, saj se omenja v prisotnosti (nekdanjega) sopronskega glavarja Krištofa Fladnitzerja. V službi Celjskih in kraljice Elizabete je omenjen tudi Mert Weitracher. HÁZI 1924, št. 253, 1441 marec 4., s. l.; BANFI 2023a, str. 228.

873 CKSL, 1440–1441, s. l.; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l.; OTOREPEC 1996, str. 340.

Med iskanjem diplomatske rešitve in hibridno vojno

Zaporedje vojaških neuspehov je vojvodi Frideriku povzročalo velike skrbi. Že konec februarja 1438 je naprošal svojega strica Friderika IV. Tirolskega za nasvete pri reševanju spora s Celjskimi, o katerem naj bi razpravljali na zasedanju štajerskega deželnega zbora, sklicanega za 9. marca. Še posebej si je mladi vojvoda zaželel podpore Friderika Tirolskega pri pogovorih s Henrikom IV. Goriškim v Murauu – najsi bi tja poslal svoje diplomatske zaupnike ali pa goriškega grofa skušal pridobiti na habsburško stran vsaj s pismom. Namen te pobude je bil skleniti oziroma obnoviti ugodne dogovore med habsburško in goriško rodbino ter tako posredno oslabiti premočen položaj Celjskih.[874] 1. maja so krški škof Schallermann ter vojvoda Friderik in njegov brat Albreht privolili, da bo o sporu razsojal kralj Albreht II.; Habsburžana sta mu poslala tudi formalno pisno pritožbo zaradi pokneženja grofij Celje, Ortenburg in Strmec, saj da ležijo na njunem ozemlju in je bil povzdig zato izveden protipravno.[875]

Kolikor lahko razberemo iz ohranjenih virov, so se s soglasno prepustitvijo spora razsodbi Albrehta II. odkrite sovražnosti med Celjskimi, vojvodo Friderikom V. in krško škofijo bolj kot ne končale, saj je bilo iskanje pravne rešitve sprejemljivo ali morda celo najugodnejše za vse strani – tudi za Celjske, saj so lahko glede na prijateljske odnose z novim kraljem upali na naklonjeno rešitev. To so si očitno prizadevali izposlovati s tesnimi osebnimi stiki, saj se je Ulrik II. v prihodnjem letu in pol nenavadno pogosto zadrževal v bližini Albrehta II. in na prelomu let 1438/9 v njegovem imenu na Češkem opravljal pomembne vodstvene naloge. Toda to nikakor ne pomeni, da so se Celjski v vmesnem času v celoti odpovedali nadaljnjim pritiskom na svoje nasprotnike. Namesto da bi se osebno izpostavljali in po možnosti kompromitirali z neposrednim vpletanjem v nove sovražnosti, so jih prepustili različnim posrednikom – vazalom, privržencem ali še bolj obstranskim akterjem, s katerimi so jih trenutno povezovali podobni interesi.

Ker bi dodatno razpihovanje napetosti s Friderikom Habsburškim utegnilo kvečjemu poslabšati njihov pogajalski položaj, se je podtalna ofenziva Celjskih premišljeno izogibala deželnoknežjim posestim. Izpostavljeni vojvodovi podporniki in celjski odpadniki seveda niso mogli pričakovati milosti; v povračilnih akcijah sta škodo utrpela predvsem Jurij Apfaltrer in Jošt Helfenberški. Iz ne povsem pojasnjenih razlogov so grofje jeseni 1439 obračunali z gradiščanom Hugom iz Lienza. Najverjetneje na pobudo svojih zaveznikov Goriških, ki so se s Hugom že v prejšnjih letih zapletli v hude spore, so na Tirolsko poslali del svojih čet ter z orožjem zasedli gospostvi Anras in Thurn. Del začasno izgubljenih Hugovih ozemelj je spadal med briksenške fevde, zato mu je morala škofija 18. novembra 1439 priskočiti na pomoč s plačilom odkupnine za Anras, medtem ko je Thurn prešel pod nadzor grofov Goriških.[876] Ne glede na epizodni spopad na Tirolskem pa so bila vojaška prizadevanja grofov Celjskih in njihovih privržencev v tem času vendarle uperjena predvsem proti krški škofiji.

Stopnjevanje pritiska na Janeza Schallermanna moramo razumeti kot premišljen, dolgoročno uspešen poskus oslabitve šibkejšega od obeh členov proticeljske koalicije ali celo razbitja njunega zavezništva. Eden najvidnejših protagonistov celjskega »hibridnega vojskovanja« v Posotelju oziroma na Kozjanskem je postal Friderik Ratt st., samovoljni oskrbnik salzburškega gospostva Pišece in zloglasni kolovodja deželnih sovražnikov.[877] Sodeč po doslej znanih virih pred vojno ni bil pobliže povezan s Celjskimi, se je pa že desetletja poprej proslavil kot človek prepirljivega, bojevitega značaja, v iskanju lastnih koristi pripravljenega hitro seči po orožju. Ali je izviral iz Posotelja, za zdaj ne moremo potrditi, a je bil v ta interesni prostor usmerjen vse od mladosti. Še v času, ko je krško škofijo vodil Konrad Hebenstreit (1402–1411), so se Ratti potegovali za službo oskrbnika gradu Pilštajn, ki jim je skupaj z letnim plačilom 150 *lb* pfenigov pripadla po razsodbi avstrijskega vojvode Leopolda IV.[878] Ker so ostali praznih rok, je Friderik Ratt st. s pomočjo Hansa s Kozjega[879] napovedal fajdo krški škofiji, dokler ni njunega nasilja zaustavil nadvojvoda Ernest Železni in jima aprila 1415 naložil plačilo odškodnine.[880] Friderik st. ter njegova bratranca Jurij in Friderik ml. so pri svojih terjatvah vztrajali še dvajset let pozneje. Očitno le niso bile povsem neupravičene ali pa jim je krška škofija prisluhnila, da bi se izognila ponovnemu zaostrovanju odnosov. Njen tedanji poglavar, celjski varovanec Lovrenc Lichtenberger, je namreč Rattom oktobra 1435 izplačal visoko odškodnino 1000 *lb* pfenigov.[881]

Tedaj je bil Friderik Ratt st. že dolgoletni uslužbenec salzburške nadškofije, ki ga je v znak priznanja preteklih zaslug aprila 1426 imenovala za dosmrtnega oskrbnika gradu Pišece.[882] Sčasoma se je velikodušna poteza pokazala za zgrešeno, saj je Ratt začel zanemarjati fevdne obveznosti in si

874 CHMEL 1837b, št. XXXI, 1438 februar 28., Dunajsko Novo mesto; prim. SEUFFERT, KOGLER 1953, str. 75. V letih po koncu celjsko-habsburške vojne so se Friderikovi odnosi z Goriškimi precej poslabšali, rodbinski ugled Goriških pa je utrpel velik udarec še med zakonskimi spori grofa Henrika in njegove soproge Katarine. Prim. THOMAS 1972.

875 AT-OeStA, HHStA, AUR 1438 maj 1., Dunaj (A, B); CHMEL 1832, št. 206, 1438 maj 1., Dunaj; CHMEL 1837b, št. XXXII, 1438 maj 1., Dunaj; LICHNOWSKY 1841, št. 3894, 1438 maj 1., Dunaj.

876 TROTTER 1954, str. 76–77, 81.

877 OTOREPEC 1996, str. 334.

878 ADG, sign. 286, 1435 oktober 16., Celje.

879 Prim. SI AS 1073/I-3r, fol. 27'.

880 ADG, sign. 204, 1415 april 22., Dunajsko Novo mesto; prim. sign. 210, 1417 marec 24., Dunajsko Novo mesto.

881 ADG, sign. 286, 1435 oktober 16., Celje.

882 AT-OeStA, HHStA, SbgE, AUR 1426 IV 24.1, 1426 april 24, Salzburg; prim. PIRCHEGGER 1962, str. 254–255.

◆
68. Grad Bizeljsko
| REPRODUCIRANO PO:
VISCHER 1681, ŠT. 414

prisvojil popoln nadzor nad Pišecami.[883] Salzburška nadškofija ni bila sposobna zajeziti njegove samovolje, morda tudi iz strahu pred zaostrovanjem odnosov s Celjskimi, ki so Rattu ponujali vse očitnejšo zaslombo. Če je bilo njihovo zbliževanje sprva še bolj ali manj prikrito, so ga leta 1439 dokončno razkrinkali dogodki po celjskem zavzetju gradu Bizeljsko, ene ključnih utrdb krške škofije v Posotelju.[884]

Tako pomembna postojanka je bila vabljiva tarča celjskih apetitov, vendar si je grofje med čakanjem na razsodbo kralja Albrehta niso drznili neposredno napasti. To nalogo so poverili posebnega zaupanja vrednima vazaloma Gašperju Pirsu in Hermanu Kozjaškemu.[885] Pirs je na pomoč Kozjaškemu, ki so ga deželnoknežje oblasti obtoževale tudi oskrbovanja »deželnih sovražnikov« na celjskih gradovih Kunšperk[886] in Samobor, napotil svoje hlapce. Njuni vojaki so v nočnem napadu uspešno osvojili in oplenili utrdbo, za njeno zavarovanje pa jima je Friderik Ratt z bližnjih Pišec poslal še okrepitve – Ditrika Pernerja, Mihaela Velserja[887] in oddelek pod vodstvom nekega Werderja, očitno najemniškega poveljnika.[888]

Pri kronologiji dogajanja se lahko spet opremo na podatke iz krških obračunskih knjig. 8. aprila 1437 je Bizeljsko še nemoteno upravljal oskrbnik in gradiščan Viljem Višnjegorski,[889] nato pa v administrativnih podatkih nastopi daljša vrzel. Padec Bizeljskega moramo datirati proti koncu leta 1438 oziroma v zgodnje mesece naslednjega leta. Bliskovito zavzetje dobro utrjenega gradu je bilo zagotovo eden odmevnejših podvigov »hibridne« faze celjsko-krško-habsburške vojne, zato ne preseneča, da so deželnoknežje oblasti odgovornost zanj pripisovale grofoma Celjskima. Naj sta se poskušala še tako vztrajno distancirati od nasilnega incidenta, so ga vendarle izvedli njuni možje, ki sta jih sicer vzdrževala tudi na Kunšperku, sploh pa tako drznega napada ne bi mogli izvesti brez vednosti oziroma kar izdatne podpore svojih gospodov. Toda tokrat je krškemu škofu in deželnoknežjim oblastem le uspelo izterjati pravico. Iz ohranjenih računskih knjig je razvidno, da se je škofiji – najbrž ob pomoči deželnoknežjih čet – najpozneje do poletja ali jeseni 1439

883 Prim. AT-OeStA, HHStA, SbgE, AUR 1423–1448.7, 1446, s. l.
884 STOPAR 1993b, str. 10–15.
885 Prim. BANFI 2023a, str. 129.
886 Krški fevd, ki ga je škofija po smrti Andreja Kunšperškega leta 1395 podelila Celjskim. SI AS 1063/5989, 1389 januar 3., s. l.; 1063/4385, 1395 marec 21., s. l.; 1063/4389, 1395 avgust 13., Straßburg; CKSL, 1389 januar 3., s. l. (A, B); 1395 marec 21., s. l.; 1395 avgust 13., Straßburg; prim. SI AS 1063/6821, 1397 januar 7., Vitanje; 1063/4654, 1397 december 20., s. l.; CKSL, 1397 januar 7., Vitanje; 1397 december 20., s. l.

887 Velserja so obtoževali tudi uboja Apfaltrerjevega hlapca Linharta. AT-OeStA, HHStA, SbgE, AUR 1423–1448.28, 1447 februar 14., s. l.
888 CKSL, 1440–1441, s. l.; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l.; OTOREPEC 1996, str. 333–334.
889 ADG, HS 106, fol. 120–121.

posrečilo osvoboditi Bizeljsko, saj se je v tem obračunskem letu že vrnilo pod krško upravo.[890]

Rattovi možje so se izmuznili maščevanju – najverjetneje zato, ker so tedaj že odjezdili na nov plenilni pohod proti Kostanjevici in Žumberku, kot bomo podrobneje pojasnili v nadaljevanju. Manj sreče so imeli hlapci Gašperja Pirsa in Hermana Kozjaškega, saj so jih očitno na kraju samem zajeli in obesili. Med usmrčenimi možmi v Pirsovi službi so našteti dva Gyleisa,[891] Peter iz Avstrije, Kunz Reinswedel, strelec Štefel, Tomaž Čeh, Spe(c)her, Jenko in Nemče, med možmi Kozjaškega Schwarzenpeck in Hans Jager. Življenje je očitno izgubilo še nekaj drugih neimenovanih prestopnikov.[892] A niti drakonske kazni krškemu škofu niso prinesle pravega zadoščenja. Bizeljsko si namreč kljub prizadevanjem oskrbnika Ulrika Gresla in gradiščana Klementa Zwittra še lep čas ni opomoglo od razdejanja. Gospoščinske obračune za leto 1439/40 je škofijskim uslužbencem uspelo oddati šele decembra, s polletno zamudo. Poleg izpada dohodkov s skupno 6,5 opustelih hub so podložniki zaradi bojev utrpeli toliko škode, da so jim morali odpisati tretjino dajatev v žitu.[893] Posledice spopadov je občutila tudi grajska stavba, za katero je od decembra 1440 dokumentiranih več popravil.[894]

Naskok na Bizeljsko je v grobem sovpadal z roparskim vpadom Friderika Ratta st. mimo Kostanjevice proti Žumberku, kjer so njegovi možje osvojili grad Sicherstein. Tamkajšnje gospostvo je bilo prvotno v lasti rodbine Sichersteinskih, dokler ga niso septembra 1374 odkupili Celjski. Leta 1407 ga je grof Herman II. v celoti, vključno z gradom, podaril novoustanovljeni kartuziji Pleterje.[895] Prav te posesti so postale gospodarski temelj mladega samostana, vendar nadaljnje usode gradu Sicherstein zaradi nepopolnosti virov ni preprosto prepričljivo rekonstruirati.[896] V skladu s strogimi redovnimi pravili, ki so prepovedovala ali vsaj močno omejevala kopičenje zemljiških posesti, kartuzija ni mogla imeti posebnega interesa za odročno utrdbo v precej oddaljenem Žumberku, zato je ni trajno obdržala. Bodisi s prodajo bodisi z menjavo ali kako drugo transakcijo – verjetno v zameno za del ozemlja kostanjeviškega oziroma vivodinskega gospostva – je Sicherstein prešel v deželnoknežjo last, preden ga je vojvoda Friderik V. pred koncem leta 1438 kot nagrado za zvesto službo podelil Apfaltrerjem.[897]

Tako ranljiva, osamljena postojanka osovraženih nasprotnikov je neizogibno postala cilj celjskega udara, le da so grofje njegovo izvedbo raje prepustili Frideriku Rattu st. Najpozneje v zadnjih tednih leta 1438 so Rattovi možje že neposredno ogrožali Sicherstein. Ker Jurij Apfaltrer zgolj z lastnimi močmi ni bil sposoben ubraniti gradu, se je po pomoč obrnil na vojvodo Friderika, ki je za novačenje okrepitev sklical deželne obveznike. Pozivu se je naklonjeno odzvala vsaj Škofja Loka – ne brez upravičenih razlogov, saj so odnose freisinške škofije s Celjskimi bremenila različna nesoglasja. Obračuni škofjeloškega gospostva iz let 1437–1439 navajajo številne izdatke za odposlance, napotene h grofoma Ulriku in Frideriku glede odprtih vprašanj v zvezi s podložniki na Dovjem in na gospostvu Bela Peč. Kolikor lahko sklepamo iz redkobesednih virov, so bili predmet pogovorov dajatve oziroma pravice tamkajšnjih podložnikov, ki so jim jih kratili Celjski. Podobni spori so izbruhnili tudi v Posotelju zaradi samovoljnega ravnanja celjskega vazala in oskrbnika salzburških Pišec Friderika Ratta. Freisinška škofija si je prizadevala doseči mirno rešitev sporov z intenzivnimi pogajanji, ki so se zavlekla še do poletja 1439, a je po drugi strani izkoristila priložnost, da z oboroženo pomočjo Juriju Apfaltrerju stopnjuje pritisk na Celjske.[898]

Za obrambo Sichersteina je mesto Škofja Loka skupaj s Friderikom Kamniškim in krškim oskrbnikom na Pilštajnu Andrejem Gallom prispevalo 10 konjenikov. Iz kronološkega zaporedja zapisov v škofjeloških obračunih lahko sklepamo, da je njihov kontingent med potjo proti Žumberku prenočil v Ljubljani v drugi polovici januarja oziroma pred 22. februarjem

890 V krških računskih knjigah so poslovanje gospostva ponovno vodili od jurjevega 1439. To nujno ne pomeni, da so škofijski uslužbenci že 24. aprila v resnici obvladovali Bizeljsko, pač pa bi se to lahko zgodilo tudi nekaj mesecev pozneje, do konca poletja oziroma zgodnje jeseni, a vsekakor pred pobiranjem pridelkov, zabeleženih med dajatvami krški škofiji. Jurjevo je namreč v predstavah sodobnikov veljalo za enega najpomembnejših letnih praznikov, začetek prave pomladi, kmetijske sezone in hkrati obračunskega leta, po katerem so dokumentirali poslovanje zemljiških gospostev. ADG, HS 122, fol. 27'.

891 Morda sorodnika Wolfganga (oz. Farkasa) Gyleisa, ki je avgusta 1444 dokumentiran v habsburški službi kot podglavar Soprona oz. namestnik glavarja Sigmunda Ebersdorferja. Listina iz leta 1450 omenja tudi njegovega bratranca Vida Gyleisa. HÁZI 1924, št. 296, 1444, avgust 3., Kőszeg; št. 301, 1445 februar 1., Sombotel; št. 347, 1450 avgust 21., Dunajsko Novo mesto; št. 382, 1451 julij 21., Dunaj.

892 CKSL, 1440–1441, s. l.; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l.; OTOREPEC 1996, str. 333–334. Zaradi napake pri transkribiranju je del objavljene listine in prevoda zavajajoč, saj zbuja vtis, da so napad na Bizeljsko zakrivili »sovražniki Celjskih in s tem deželni sovražniki«. Toda besedilo v resnici govori o »deželnih sovražnikih, dobro znanih Celjskim«. Prim. NARED 2002, str. 331, op. 30.

893 Ker je Gresla v krški službi med vojno s Celjskimi prizadelo še več drugih udarcev, ga je škof decembra 1440 poplačal s preostankom prihodkov na gospostvih Podčetrtek in Bizeljsko v višini 349 *lb* 4 *ß* 19 *d* ter zadolžnico za 300 *lb* pfenigov. ADG, HS 122, fol. 24'–25', 27'–28.

894 Tega dne je škofija Klementa Zwittra imenovala tako za oskrbnika kot gradiščana na Bizeljskem. V naslednjem obračunskem letu so na gradu potekala zidarska dela, 20 dni pa so oddelali tudi tesarji in ob tem porabili 120 desk. Za varovanje utrdbe so za leto in pol, vse do 24. aprila 1441, zaposlili stražarja in vratarja. Še dodatnih 14 *lb* pfenigov so namenili za oskrbo in sold manjšega, očitno bojnega moštva, najetega v strahu pred novimi sovražnostmi. ADG, HS 122, fol. 24', 25'.

895 SI AS 1063/4276, 1374 september 12., s. l.; 1063/5521, 1374 november 14., Celje; 1063/5540, 1407 julij 10., Celje; 1063/5585, 1431 september 30., Dunaj; 1063/5605, 1447 september 3., Celje; CKSL, 1374 september 12., s. l.; 1374 november 14., Celje; 1407 julij 10., Celje; 1431 september 30., Dunaj; 1447 september 3., Celje; MLINARIČ 1982, str. 86–96: STOPAR 2000b, str. 237–238; KOSI 2012, str. 471.

896 Prim. SI AS 1063/5585, 1431 september 30., Dunaj; CKSL, 1431 september 30., Dunaj.

897 AT-OeStA, HHStA, SbgE, AUR 1423–1448.6, 1446 oktober 8., Sachsenburg; 1423–1448.7, 1446 (?), s. l.; 1423–1448.8, 1446 (?), s. l.

898 BIZJAK 2007, str. 361, 372–377; BIZJAK 2008, str. 441, 451.

1439.[899] Na cilj bi lahko prispel že nekaj dni pozneje in kot se zdi, so okrepitve za nekaj časa razbremenile Sicherstein pred sovražnimi napadi. Njegovo posadko so namreč v letu 1439 redno oskrbovali s sosednjih deželnoknežjih gospostev. Iz Kostanjevice so ji poslali 20 veder vina[900] in 20 schefflov pšenice,[901] iz Vivodine pa 20 veder vina[902] in 12 schefflov[903] pšenice. Tudi zadnja pošiljka bi morala po vsej verjetnosti vsebovati 20 schefflov, vendar na Sicherstein nikoli ni prispela v celoti, saj je iz zaznambe v obračunu razvidno, da je grad klonil že prej.[904] Sklepamo lahko, da se je to zgodilo po odhodu okrepitev, ki na Sichersteinu niso mogle vztrajati v nedogled.

Iz pravkar povedanega lahko izpeljemo sklep, da se je Friderik Ratt st. s svojimi možmi polastil Sichersteina še pred koncem pomladi 1439, kmalu po zavzetju Bizeljskega in le malo po tistem, ko je Jurij Apfaltrer v začetku maja poročal vojvodi Frideriku o škodi, ki so jo Rattovi možje med jezdenjem po Dolenjskem povzročili kostanjeviškemu opatu.[905] Napadalci so Sicherstein temeljito izropali in razdejali, po poznejših trditvah Apfaltrerjev menda celo porušili. Kot omenja seznam deželnih sovražnikov, je Ratt med temi dogodki zajel Hansa Dachauerja[906] in Hansa Sicherbergerja oziroma Žumberškega.[907] Prvega je izpustil po plačilu odkupnine, drugega pa ni hotel osvoboditi niti na neposredno zahtevo kranjskih stanov, kar je poleg drugih prestopkov nazadnje postalo ključni povod, da so ga ožigosali za deželnega sovražnika.[908] Navedba bi lahko nakazovala, da je Ratt poleg Sichersteina napadel tudi bližnji grad Žumberk.[909] Čeprav tega za zdaj ni mogoče zanesljivo potrditi, je njegov vdor zelo verjetno segel na žumberško gospostvo, ki bi bilo kot deželnoknežja posest logična tarča celjskih privržencev.[910] Gospodarsko škodo je utrpel tudi krški Pilštajn. Na gospostvu so v letih 1439/40 zabeležili skupno 4 *lb* 7 *ß* 26 *d* izpada dohodkov zaradi opuščenih hub in vojaških spopadov – najverjetneje maščevanja Rattovih mož pilštajnskemu oskrbniku Andreju Gallu zaradi pomoči oblegan im Apfaltrerjem.[911]

Vojni pohod na Sicherstein zagotovo ni bil povsem osamljena, samovoljna akcija, pač pa je potekal bodisi po predhodno dogovorjenem načrtu bodisi vsaj s soglasjem Celjskih, ki so Ratta leta 1442 nagradili z doživljenjskim položajem oskrbnika na Kunšperku.[912] Z nemalo ironije so se grofje v celoti izmaknili odgovornosti za storjena dejanja, ki jo je moral nazadnje povsem neupravičeno nositi Rattov prvotni fevdni gospod. Še leta pozneje je namreč Jurij Apfaltrer skupaj z bratom Konradom in nečakom Wolfgangom, sinom njunega pokojnega brata Henrika, od salzburške nadškofije zahteval kar 6000 *lb* pfenigov za povračilo škode, ki jim jo je z odtujitvijo Sichersteina povzročil njihov tedaj že pokojni oskrbnik Ratt st.[913] Tako visok škodni zahtevek se zdi glede na vrednost posesti, zabeleženo ob celjskem odkupu leta 1374, izrazito pretiran,[914] še posebej zato, ker grad med zasedbo očitno le ni bil uničen ali nepopravljivo poškodovan, saj se kmalu zatem spet omenja v listinah.[915] Po drugi strani je imel salzburški nadškof Friderik IV. dobre argumente, da zavrača kakršno koli krivdo za prestopke, storjene še v času njegovega predhodnika Janeza II. Reisberga, sploh ker so se nanašali na nepooblaščene, zasebne spore bojevitega oskrbnika na Pišecah, ki se je popolnoma izmaknil nadzoru nadškofije.[916]

Zato ne preseneča, da Apfaltrerjem ni uspelo izterjati odškodnine po pravni poti.[917] V prvi razsodbi oktobra 1446 jih je zavrnil tirolski dvorni mojster Ulrik Weisspriach,

899 Stroški njihovega prenočevanja so znašali ½ *lb* pfenigov. BIZJAK 2007, str. 377; prim. BIZJAK 2019, str. 58–59.
900 Približno 7,38 hl.
901 Približno 10,82 hl. BIZJAK 2016, str. 87, prim. str. 51.
902 Približno 7,38 hl.
903 Približno 6,49 hl.
904 *... gen Sicherstain gesanndt ... am ersten als gewinnen ward*. BIZJAK 2016, str. 79.
905 Prim. CHMEL 1837a, št. 226, 1439 maj 1., Kostanjevica; LICHNOWSKY 1841, št. 4291, 1439 maj 11., Kostanjevica.
906 Hans Dachauer je aprila 1444 od Hansa Žumberškega odkupil hubo v Gorenjem Kronovem. Naveden je tudi na seznamu kranjskih vojaških obveznikov med vpoklicem maja 1446. AT-KLA, 871-B-333 St, 1444 april 24., s. l.; HOLTZ 2012, št. 234, 1446 maj 13., s. l.
907 Sicer celjski vazal in fevdnik. Po njegovi smrti je Hansa nasledil sin Nikolaj. AT-StLA, Archiv Cilli, K3-H17, fol. 69'–70.
908 Hans Žumberški je prišel na svobodo najpozneje do maja 1442, kot pričajo njegove listine. OTOREPEC 1996, str. 334; prim. HHStA, SbgE, AUR 1442 december 6., s. l.; BIZJAK, PREINFALK 2009, št. 219, 1442 maj 10., s. l.
909 REGAN, DUGAČKI 2024, str. 754–755.
910 Da je bil grad Sicherstein tudi še v poznejših letih tesno povezan s sosednjim gospostvom Žumberk, dokazuje posestni spor iz leta 1450, v katerem sta proti kartuziji Pleterje skupno nastopila Jurij Apfaltrer in Hans Žumberški. Deželnoknežje gospostvo Žumberk je po smrti Nikolaja, zadnjega gospoda Žumberškega (pred novembrom 1467), upravljal Ludvik Apfaltrer. Na tem položaju je ostal le kratek čas, saj je umrl že leta 1470. Cesar Friderik III. si je nato žumberško gospostvo pridržal zase in za njegovega oskrbnika imenoval Jerneja Mindorferja. SI AS 1063/5606, 1450 junij 1., Celje; CKSL, 1450 junij 1., Celje; DIMITZ 1874, str. 209, op. 1; Rothenberg 1911, str. 330; MLINARIČ 1982, str. 94, 178–179.
911 V istem času so porabili tudi 4 *ß* pfenigov za okovanje topovske lafete. ADG, HS 122, fol. 23'; ADG, sign. 323, str. 19–20, št. 14, 1440 december 9., s. l.
912 V skladu s pogodbo naj bi Celjskim gospostvo po njegovi smrti vrnil bratranec Friderik Ratt ml. SI AS 1073/I-57r , fol. 51'; prim. KOSI 2019, str. 22.
913 Verjetno je umrl že pred 6. decembrom 1442, ko ga kot nekdanjega oskrbnika Pišec omenja njegov dedič, bratranec Friderik ml., in sicer v listini, s katero sporoča, da ga je salzburški nadškof oprostil vseh terjatev ter tudi zahtevkov glede dolgov, nezakonitega jemanja ujetnikov in drugih prestopkov Friderika st. AT-OeStA, HHStA, SbgE, AUR 1442 december 6, s. l. Datum smrti Friderika Ratta st. lahko z gotovostjo postavimo v čas pred 5. februarjem naslednjega leta, ko ga Friderik Ratt ml. označuje kot pokojnega bratranca v listini, s katero je potrdil prejem odškodnine salzburškega nadškofa v višini 3000 *fl.* AT-OeStA, HHStA, SbgE, AUR 1443 februar 5., s. l.
914 SI AS 1063/5521, 1374 november 14., Celje; CKSL, 1374 november 14., Celje; KOSI 2012, str. 476.
915 SI AS 1063/5605, 1447 september 3., Celje; 1063/5606, 1450 junij 1., Celje; CKSL, 1447 september 3., Celje; 1450 junij 1., Celje.
916 Najprej so Apfaltrerji poskusili izterjati škodo od Friderika Ratta ml. Z njim so se zapletli v spopad, v katerem je očitno prišlo do več nasilnih dejanj in zajetja ujetnikov, a so nato aprila 1443 sklenili mirno poravnavo in odškodninske zahtevke naslovili na salzburško nadškofijo. Zdi se, da so Apfaltrerji odstopili od terjatev do Friderika Ratta ml. tudi zaradi strahu pred reakcijo Celjskih oziroma njihovih pristašev, predvsem Hansa Schrabasa in Lovrenca Mindorferja, ki sta v listini navedena kot stranska udeleženca dogajanja. AT-OeStA, HHStA, SbgE, AUR 1423–1448.21, 1443 april 10., s. l.; prim. SI AS 1073/I-57r, fol. 48', 108.
917 AT-OeStA, HHStA, SbgE, AUR 1423–1448.7, 1446 (?), s. l.; 1423–1448.8, 1446 (?), s. l.; 1423–1448.22, 1446 (?), s. l.; 1423–1448.23, 1446 marec 27., Celje; 1423–1448.20, 1446 maj 20., Celje; 1423–1448.1, 1446 julij 5., Celje; 1423–1448.9, 1446 julij 27., Salzburg; 1423–1448.15, 1446 avgust 11., s. l.

a so vztrajali pri svojih zahtevah in jih poskusili izposlovati z lobiranjem pri najvišjih instancah. Jurij Apfaltrer se je po pomoč obrnil tako na grofe Celjske, s katerimi se je prav v tem času zbližal in ne glede na poprejšnje sovražnosti postal celo njihov dvorni mojster,[918] kakor tudi na kralja Friderika, ki je moral zaradi vse resnejšega zaostrovanja spora nazadnje osebno poseči v organiziranje zaslišanj in sodnega procesa.[919] Toda strasti ni moglo pomiriti niti kraljevo posredovanje. Ko je Jurij Apfaltrer spoznal, da se mu tudi tokrat ne obeta ugodna razsodba, je 27. oktobra 1447 napovedal fajdo salzburškemu oskrbniku na Pišecah Štefanu Rätelhoferju, z zbranimi privrženci vdrl v Brežice,[920] zajel več nasprotnikov ter celo grozil, da bo iz Krapine pripeljal topništvo svojih gospodov Celjskih in z njimi razdejal brežiški grad. Zaradi hitrega odziva Rätelhoferja in drugih salzburških uslužbencev, ki so pravočasno priskrbeli oborožene okrepitve, Apfaltrerju ni uspelo uresničiti groženj. Po manj kot tednu dni je bilo najhujše nevarnosti konec, a so v strahu pred ponovno obuditvijo spopadov kontingent 20 najemniških pešakov na Pišecah vzdrževali še do 8. marca 1448.[921] Nad reševanjem spora je obupal še sam kralj in razsodbo prepustil Frideriku Celjskemu – torej prav tisti osebi, ki je v resnici odredila ali vsaj iz ozadja spodbudila napad na Sicherstein. Julija 1448 je grof dokončno ovrgel Apfaltrerjeve zahteve in salzburškega nadškofa vendarle odvezal odškodninske odgovornosti.[922]

918 AT-OeStA, HHStA, SbgE, AUR 1423–1448.23, 1446 marec 27., Celje; KOTAR 2018, str. 199; BANFI 2023a, str. 132.

919 AT-OeStA, HHStA, SbgE, AUR 1423–1448.6, 1446 oktober 8., Sachsenburg; 1423–1448.24, 1447 januar 8., Salzburg; prim. 1423–1448.27, 1447 januar 27., Salzburg; 1423–1448.4, 1447 marec 28., Gradec; 1423–1448.19, 1447 julij 24., Dunaj; 1423–1448.16, 1447 september 24., Dunaj; 1423–1448.25, 1447 november 12., Dunaj; 1423–1448.10, 1448 januar 27., Dunaj.

920 Prim. PIRCHEGGER 1962, str. 251–253.

921 AT-OeStA, HHStA, SbgE, AUR 1446, po 1466, s. l.; dokument ni datiran in je napačno umeščen v čas okrog leta 1446. Nanaša se na daljše obdobje od nastopa Rätelhoferjeve službe na Pišecah februarja 1443 do časa po letu 1466, saj omenja nadškofa oziroma kardinala Burkharda (II. Weisspriacha) kot že pokojnega. Prim. AT-OeStA, HHStA, SbgE, AUR 1443 februar 23., Salzburg.

922 AT-OeStA, HHStA, SbgE, AUR 1423–1448.2, 1448 julij 7., Krapina.

Čakanje na razsodbo kralja Albrehta II.

Pobuda za diplomatsko rešitev spora s Celjskimi, ki sta jo vojvoda Friderik in krški škof Schallermann v začetku maja 1438 naslovila na Albrehta II., medsebojnih sovražnosti ni povsem ustavila, a jih je vsaj nekoliko zavrla oziroma preprečila pretirano stopnjevanje nasilja. Toda če so si sprte strani od kralja obetale hitro odločitev, so se njihova pričakovanja pokazala za prenagljena. Albreht je moral v prihodnjih mesecih napeti vse sile, da bi prevzel oblast na Češkem, kjer je naletel na trdovraten odpor husitske stranke in njihovih poljskih zaveznikov, ki so grozili celo z velikim protinapadom, da bi na prestol postavili svojega kanditata Kazimirja Jagielonskega.[923] S pomočjo domačih podpornikov se je Albrehtu sicer uspelo prebiti v Prago, kjer so ga 29. junija slovesno okronali za češkega kralja, vendar se ob premočni opoziciji niti s silo ni zmogel utrditi na prestolu. Avgusta je svoje čete povedel v napad in več tednov oblegal močno utrjeno husitsko središče Tabor, ne da bi mu ga uspelo zavzeti.[924] Septembra se je vrnil v Prago, nanovačil okrepitve in se na čelu vojske 21. oktobra odpravil na severovzhod, da bi zavaroval Šlezijo pred nevarnostjo poljske invazije.[925]

Pred odhodom je za glavarja na Češkem imenoval Ulrika Celjskega. Odločitev je med sodobniki vzbudila nekaj začudenja in tudi očitkov poljskih pogajalcev v Vroclavu, saj niso razumeli, zakaj je Albreht na tako pomemben položaj imenoval tujca – še toliko bolj, ker naj bi prej sam javno obljubljal, da bo na pomembne funkcije v Češkem kraljestvu nameščal izključno domačine. Albrehtova delegacija se je pred obtožbami branila, da njihov vladar Ulrika ni izbral sam, pač pa na prošnjo čeških gospodov oziroma plemstva, praških meščanov in drugih, ki so Celjana sprejemali za svojega in zaupali v njegove sposobnosti zaščitnika oziroma pomiritelja razklanega kraljestva.[926] V primerjavi z drugimi tekmeci je bil Ulrik kot sorazmerno svež, neobremenjen in zato širše sprejemljiv kandidat verjetno res dokaj logična izbira za namestniško funkcijo. Na Češkem se je že večkrat mudil, spoznal tamkajšnje politične razmere in se novembra 1436 dokazal kot eden od visokih diplomatov na pomembnih pogajanjih s husiti.[927] Novi položaj je vsaj na prvi pogled pomenil izjemno čast in izraz zaupanja, ki je Celjske lahko upravičeno opogumljal, da jim bo Albreht zagotovil močno zaščito v sporu z vojvodo Friderikom V. Toda po drugi strani bi bilo imenovanje lahko tudi plod premišljenih računic. Poleg drugih morebitnih koristi je Albreht s to potezo Celjske mimogrede vsaj začasno pomiril in najbojevitejšega predstavnika rodbine oddaljil od spopada s Friderikom V., ne da bi mu v resnici zagotovil kako posebno prednost.[928]

Kot namestnik osovraženega kralja se je Ulrik namreč hipoma znašel pred skoraj neobvladljivimi izzivi. Albreht se je zavedal, v kako težavnem položaju ga zapušča, zato je svojemu zavezniku Ulriku Rožmberškemu 27. oktobra 1438 naročal, naj mu bo pripravljen nemudoma prihiteti na pomoč, če se to pokaže za potrebno.[929] Celjanu vsekakor ne bi mogli očitati pomanjkanja samoiniciativnosti. Po poročanju starih čeških letopisov je pripravil drzen načrt za osvojitev Tabora,

923 SEUFFERT, KOGLER 1953, str. 77–78.
924 BÖHMER, HÖDL 1975, št. 321, 1438 avgust 11., s. l. Pred Taborom je v Ulrikovi vojski služil tudi Dersław iz Rytwianyja, najemniški poveljnik poljskega rodu, ki se je grofu Celjskemu okrog leta 1452 spet vljudno priporočal v službo. SZUJSKI 1876, št. CXIX, [ok. 1452], s. l.
925 LEIDINGER 1915, str. 796; BECKMANN 1916, str. 705–748; BÖHMER, HÖDL 1975, št. 345a, 1438 september 18., Praga; št. 413a, 1438 oktober 21. ali 19., s. l.; prim. št. 345b, 1438 september 20., Praga.
926 LEWICKI 1891, št. 252, [1439 januar, Vroclav].
927 HÖFLER 1860, str. 726–727; MLINAR 2005, št. 19, str. 214.
928 MLINAR 2005, št. 20, str. 215.
929 RYNEŠOVÁ 1932, št. 25, 1438 oktober 27., Žitava.

◆
69. Vojaki na prizorih Pasijona na Šilentaboru, ok. 1460
| FOTO: ANDREJ JAZBEC

ki ga je skušal namesto z golo silo zasesti z izdajo. Ob pomoči zarotnikov so se njegove čete v tajnosti približale obzidju. Nanj so že prislonile lestve, ko so jih zaradi lastne nespretnosti zadnji trenutek zalotili branilci, jih odbili in jim prizadejali precejšnje izgube. Ob nadaljnjem zaostrovanju notranjepolitične krize se je nato februarja 1439 preizkusil kot diplomat in odvedel delegacijo praških meščanov na pogajanja z Albrehtom v Vroclavu. Ob tej priložnosti je kralj ponovno potrdil svoje zaupanje v Ulrika in ga imenoval celo za češkega gubernatorja s skoraj neomejenimi pooblastili, vključno s pravico sklicevanja deželnih zborov in podeljevanja kraljevih posesti. Sredi zahtevnih mirovnih pogajanj z Jagielonci, ki so privedla do podpisa premirja in osnutkov mirovnega sporazuma, si je kralj na ta način pridobil še nekaj časa, ko se zaradi drugih obveznosti ni mogel resneje posvetiti češkim zadevam.[930]

Ulrikov na videz bleščeči naziv je bil zgolj kratkega daha. Medtem ko je kralj Albreht aprila 1439 začel zbirati sile za nove vojne pohode proti Poljski in Osmanskemu cesarstvu, se je odločil za menjavo svojega namestnika na Češkem.[931] 10. maja je glavarstvo in upraviteljstvo nad kraljestvom podelil uglednima magnatoma Ulriku Rožmberškemu ter Majnhardu s Hradca (Neuhaus).[932] Starejše zgodovinopisje je razloge za Ulrikovo razrešitev iskalo v tajnem povezovanju z Jagielonci oziroma ambicijah po lastnem vzponu na češki prestol, zato naj bi ga Albreht po vrnitvi kazensko odstranil s položaja. K taki interpretaciji je pripomoglo predvsem pisanje Celjskim nenaklonjenega Piccolominija, ki pa bolj kot na verodostojnih obveščevalnih podatkih temelji na nepreverjenih govoricah oziroma namigih. Prej kot da bi se Albreht za menjavo namestnikov odločil iz strahu pred morebitnim Ulrikovim povezovanjem s teto Barbaro, bi lahko sklepali, da je želel preprosto ustreči večinski volji češkega plemstva, ki bi na tako izpostavljeni funkciji vendarle raje videlo domačina.[933]

Kratkotrajna epizoda češkega namestništva na poznejšo usodo Celjskih ni pomembneje vplivala oziroma je pomenila kvečjemu trenutno zastranitev od mnogo usodnejšega spora s Friderikom V. Ta je še naprej ostajal odprt, saj kralj Albreht nikakor ni našel časa, da se mu podrobneje posveti. Čeprav se je zavezal izreči razsodbo do 1. marca 1439, je 12. februarja – prav v času, ko se je pri njem v Vroclavu s praškimi odposlanci mudil Ulrik Celjski – pisal krškemu škofu Janezu, da mu to ne bo uspelo, saj zaradi poškodovanega kolena ne zmore potovati na pogajanja oziroma sploh kamor koli v Avstrijo ali na Ogrsko. Zato je obljubil sodbo izreči okrog binkošti, 24. maja, ko se je nameraval vrniti v Avstrijo.[934] Izgovor ni bil povsem namišljen, saj se je kralj pri padcu resno poškodoval. Posledice slabo zaceljenega zloma, ki ga je za več tednov prikoval na bolniško posteljo, je občutil vse do konca življenja. Zato je moral odpovedati več načrtovanih poti in zamakniti odloča-

930 BÖHMER, HÖDL 1975, št. 606/1, 1439 po februar 10., Vroclav; št. 606/2, 1439 po februar 10., Vroclav; št. 624, 1439 februar 19., Vroclav; št. 638, 1439 februar 10.–23., Vroclav; MLINAR 2005, št. 20, str. 215.
931 FEJÉR 1844b, št. CVIII, 1439 april 16., s. l.; CIX, 1439 april 20., Dunaj; WEIGEL 1935, št. 127, 1439 april 23., Bratislava.
932 FEJÉR 1844b, št. CXII, 1439 maj 12., Bratislava; BÖHMER, HÖDL 1975, št. 932, 1439 maj 10., Bratislava; št. 933, 1439 maj 10., Bratislava; prim. GUBO 1889, str. 11.
933 Prim. CHILIAN 1908, str. 48, op. 2; LEIDINGER 1915, str. 796.
934 CHMEL 1832, št. 219, 1439, februar 12., Vroclav; LICHNOWSKY 1841, št. 4173, 1439 februar 12., Vroclav; BÖHMER, HÖDL 1975, št. 610, 1439 februar 12., Vroclav.

nje tudi še v kakem drugem sporu.[935] Vseeno se je težko znebiti občutka, da mu je odlog povsem ustrezal. V občutljivem notranjepolitičnem sporu med Celjskimi in habsburškim vojvodo bi si težko privoščil zavzeti jasno stališče zgolj v korist ene od vpletenih strani, medtem ko bi kompromisna rešitev vznejevoljila oboje.[936] Ob negotovem položaju na Češkem in sredi priprav na veliko ofenzivo proti osmanskim silam na Balkanu pa si Albreht gotovo ni želel ustvariti novih nasprotnikov.

Kot priča zaznamek v odškodninskem reverzu Andreja Metza o gradbenih delih, izvedenih »po vojni«, se je po dojemanju krške škofije oziroma njenih vazalov spopad z grofi Celjskimi končal najpozneje spomladi oziroma pred julijem 1439 – vsaj kar zadeva prenehanje oboroženih spopadov, če že ne formalnega epiloga, ki naj bi ga prinesla kraljeva razsodba.[937] Vojaški porazi, izguba številnih utrdb in vse večja gospodarska škoda so Janeza Schallermanna dotlej že potisnili v podrejeni položaj, iz katerega se je poskušal rešiti s koncesijami nevarnemu nasprotniku, namesto da bi vztrajal pri oboroženi moči. Grofom je torej uspelo iz boja izločiti krško škofijo, ne pa tudi vojvode Friderika V., ki jim je še naprej izpodbijal knežjo suverenost.

Celjske zmage so v preteklih dveh letih prizadele predvsem krške posesti, medtem ko so deželnoknežja ozemlja ušla obsežnejšemu uničenju. Ne glede na neuspeh krških zaveznikov je bil habsburški vojvoda s svojimi privrženci odločen preprečiti knežje ambicije svojih tekmecev tudi z orožjem. Dokler je jedro njegove moči ostajalo tako rekoč nedotaknjeno, je bil za spopad s Celjskimi povsem očitno sposoben mobilizirati zavidljive zmogljivosti. Kako napete so bile v tem času razmere celo na sorazmerno varnem zahodu Kranjske, govori zaznamek iz škofjeloške računske knjige o tekaču, ki so ga leta 1439 poslali na Koroško, da bi za potrebe gospostva Škofja Loka zbral 10 ali 12 najemnikov. Nazadnje se je tekač na Koroškem zadržal kar tri tedne, ker mu zaradi izčrpanega trga delovne sile preprosto ni uspelo najti vojakov.[938] Dovolj skrbi so povzročali že najemniki, nastanjeni v okolici. Med brezdelnim pričakovanjem novih spopadov so kalili mir celo s tako arhetipskimi prigodami kot leta 1440, ko je skupina v Kranju nastanjenih vojakov v Stražišču razdejala skedenj, pripadajoč škofjeloškemu gospostvu, ter odnesla seno in kokoši.[939]

Ob takih incidentih seveda ne preseneča, da so si delodajalci prizadevali znebiti se najemniških oddelkov takoj, ko jih niso več potrebovali. Toda kljub neformalni zamrznitvi sovražnosti bi se nedorečeno stanje zlahka kadar koli spet zaostrilo v vojno. Najbrž prav zaradi mučne negotovosti je vojvoda Friderik V. marca 1439 posebej naročil svojemu glavarju na Kranjskem, grofu Štefanu Modruškemu, naj zagotovi zaščito samostanu Bistra.[940] Na Celjske je pritiskal tudi s terjatvami Jurija Apfaltrerja. V odgovor mu je grof Friderik II. avgusta poslal seznam lastnih pritožb proti tožniku, ki ga je izrecno imenoval svojega sovražnika.[941] V tako razgretem ozračju so vse vpletene strani nestrpno pričakovale končno razsodbo habsburškega kralja. A še preden bi Albreht sploh utegnil sklicati sodno obravnavo, je 27. oktobra na samem začetku velikega vojnega pohoda proti Osmanom umrl zaradi griže.[942]

Njegova nepričakovana smrt je za Celjske pomenila nov udarec. Po izgubi cesarja Sigismunda Luksemburškega jih je zapustil še njegov naslednik, od katerega bi lahko pričakovali vsaj, da bo prisluhnil njihovim interesom, če jih že ne brezpogojno zavaroval. Toda prava politična katastrofa jih je dočakala 2. februarja naslednje leto, ko so nemški volilni knezi za kralja izvolili Friderika V. Habsburškega. Na tej točki je dokončno zamrlo upanje, da bi bilo mogoče medsebojni spor rešiti z ugodno ali vsaj objektivno razsodbo. Opogumljeni s takim razpletom dogodkov so celjski nasprotniki nemudoma začeli stopnjevati pravne pritiske. Vojvoda Friderik je očitno v veliki naglici izkoristil priložnost za sojenje v sporu kostanjeviškega glavarja Jurija Apfaltrerja s Celjskimi. Ker je Apfaltrer prepozno prejel vabilo, da bi se lahko udeležil obravnave, je vojvodi 25. februarja poslal pisno opravičilo in mu priložil spisek svojih terjatev.[943] Vsekakor pa je pokazal velik interes za čim prejšnjo pravno rešitev nesoglasij, saj se je v tem času znašel na udaru Friderika Ratta in njegovih plenilcev s Pišec. Zaradi pustošenja po posestih kostanjeviškega opata je Apfaltrer že maja 1439 pisal vojvodi Frideriku,[944] v približno istem času pa je sam utrpel še težji udarec, ko so mu Rattovi možje odvzeli grad Sicherstein.[945]

935 Npr. BÖHMER, HÖDL 1975, št. 622, 1439 februar 19., Vroclav.
936 To Albrehtu ni preprečilo, da ne bi razsodil o kakem drugem pravnem sporu, povezanem s Friderikom V. Februarja je razveljavil njegovo odločitev, s katero je dunajskemu meščanu Henriku Haidu prepovedal vrniti dolg beneškim upnikom, saj bi taka vojvodova odločba škodila odnosom z Benetkami. BÖHMER, HÖDL 1975, št. 614, 1439 februar 15., Vroclav; št. 615, 1439 februar 15., Vroclav.
937 ADG, sign. 323, str. 13–14, št. 10, 1439 julij 19., s. l.
938 BIZJAK 2008, str. 442.
939 BIZJAK 2008, str. 451.
940 CHMEL 1832, št. 221, 1439 marec 19., Dunajsko Novo mesto.
941 CHMEL 1832, št. 241, 1439 avgust 17., Celje; GUBO 1889, str. 12.
942 Prim. LEIDINGER 1915, str. 799–800; ŠTIH 1996, str. 248.
943 CHMEL 1832, št. 220, 1439 februar 25., Kostanjevica; LICHNOWSKY 1841, št. 4191, 1439 februar 25., Kostanjevica.
944 CHMEL 1832, št. 226, 1439 maj 1., Kostanjevica; LICHNOWSKY 1841, št. 4291, 1439 maj 11., Kostanjevica.
945 Prim. AT-OeStA, HHStA, SbgE, 1423–1448.7, 1446 (?), s. l.; 1423–1448.8, 1446 (?), s. l.; BIZJAK 2016, str. 79.

Nasledstveni spor na Ogrskem leta 1440

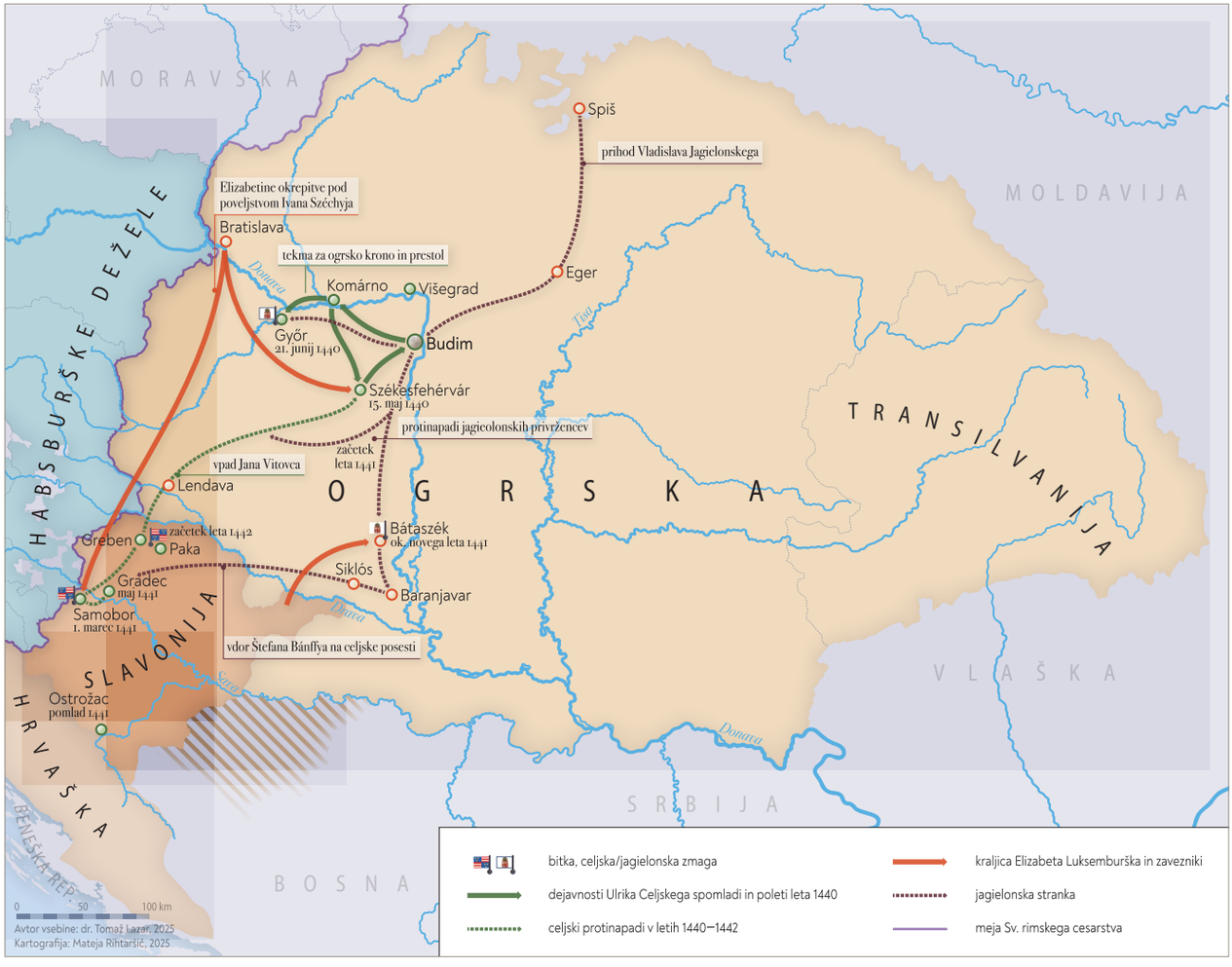

Celjski v ogrski nasledstveni krizi 1440–1442

◆

S smrtjo kralja Albrehta II. so se bili Celjski prisiljeni soočiti s korenito spremenjenimi političnimi okoliščinami. Ob vsej negotovosti, ki je spremljala nepričakovani odhod grofom dobro znanega, družinsko povezanega in vsaj načelno naklonjenega vladarja, se jim je nenadno ponudila otipljiva možnost, da si v Ogrskem kraljestvu zagotovijo izjemen politični vpliv. Že po moževi smrti je Albrehtova vdova Elizabeta 22. februarja 1440 rodila sina Ladislava, zakonitega dediča krone sv. Štefana, čeprav je bilo jasno, da oblasti še zelo dolgo ne bo sposoben osebno prevzeti. V takšnih razmerah je Elizabeta nujno potrebovala močne zaveznike. Glede na sorodstveno bližino je bilo logično, da se bo skušala opreti predvsem na grofe Celjske. Njihovo naklonjenost si je najbrž povsem zavestno prizadevala zagotoviti že 10. januarja, še pred Ladislavovim rojstvom, ko je grofoma Frideriku in Ulriku predala še v Sigismundovem času obljubljeno trdnjavo Kostajnica na Uni.[946]

Odločitev Celjskih, da se kljub nerazrešenemu vprašanju knežjega stanu in suverenosti vpletejo v novo fronto na Ogrskem, morda iz poznejše perspektive deluje pretirano drzno, a je bila v tistem trenutku povsem razumna. Zamrznitev spora s Friderikom Habsburškim je že tako rekoč od zgodnjih mesecev leta 1438 vzpostavila nelagoden *status quo*, v katerem so Celjski nezadržno izgubljali prednost, pridobljeno z vojaškimi uspehi. Ne le da so z Albrehtovo smrtjo izgubili še zadnjega – vsaj pogojnega – zaveznika na kraljevskem prestolu, ampak se je krone polastil njihov neposredni nasprotnik. Nova politična stvarnost jih je potiskala v izrazito podrejeni položaj, saj celo kot (nepriznani) državni knezi niso več tekmovali zgolj z vojvodo, temveč z nemškim kraljem. Toda celjske odločitve za poseganje v ogrsko dinastično politiko zagotovo ne gre razlagati kot dokaz, da so odstopili od zahtev po lastni kneževini in se odtlej zavestno preusmerili na jugovzhod.[947] Kako vneto so bili pripravljeni braniti knežje interese celo v vojni s samim kraljem, so dokazali komaj dve leti pozneje, ob koncu zime in spomladi 1440 pa so njihove pobude na Ogrskem usmerjali povsem drugačni premisleki.

V trenutnih razmerah in ob upoštevanju Friderikovega previdnega značaja ni bilo veliko bojazni, da bi si jih novi kralj poskusil podrediti s ponovno obuditvijo oboroženih spopadov. Ker celjskim posestim v habsburških deželah trenutno ni pretila neposredna nevarnost, so bile njihove še povsem neokrnjene, v nedavnih bojih preizkušene vojaške zmogljivosti na razpolago za posredovanje na Ogrskem brez pravega tveganja vojskovanja na dveh frontah hkrati. Še bolj kot vojaški premisleki so Celjane k intervenciji na Ogrskem zavezovale družinske dolžnosti. Ne glede na osebne račune in lastne politične ambicije je bil Ulrik II. že zaradi krvnih vezi poklican zaščititi pravice vnuka svoje tete Barbare, komaj rojenega prestolonaslednika Ladislava. Zanemarjanje tako očitne sorodstvene obveznosti bi nedvomno zadalo hud udarec njegovemu rodbinskemu ugledu in mednarodnopolitični teži. Še toliko bolj, ker so se Celjski že pod Hermanom II. povzpeli na položaj ene vodilnih plemiških rodbin na Ogrskem, kjer so posedovali velik del družinskih posesti in si zagotovili široko prepoznavnost v službi ogrske krone.

S tega stališča je bila ogrska nasledstvena kriza za Celjske podobno pomemben izziv kot spopad s Friderikom Habsburškim – če je bil njihov namen v slednjem sporu vzpostaviti suvereno oblast nad rodbinskimi posestmi v Svetem rimskem cesarstvu, se je zmagovalcu na Ogrskem obetal nadzor nad celotnim kraljestvom. Ugodna rešitev ogrske krize, ki bi Celjskim morda prinesla celo formalno regentstvo, bi rodbini zagotovila odlično izhodišče pri nadaljnjih prizadevanjih za neodvisno kneževino v okvirih Svetega rimskega cesarstva – oziroma nujno potrebno, v tistem trenutku pravzaprav edino oprijemljivo možnost, da si zagotovijo ključno prednost za enakopravnejše soočenje s kraljem Friderikom. V vsakem primeru bi nadzor nad Ogrsko Celjskim prinesel skokovito povečanje moči: velik porast prihodkov ter dostop do vojaškega potenciala, ki je presegal celo zmogljivosti vseh nemških dežel skupaj – po ocenah beneških diplomatov iz dvajsetih let 15. stoletja nič manj kot 80.000 konjenikov,[948] kot se popolnoma ujema s številkami uradnega sklica protihusitske armade v istem času.[949] Če upoštevamo, kako zelo se je v naslednjih letih z namestništvom na Ogrskem okrepil položaj Ivana Hunjadija, je logično, da sta si zadnja grofa Celjska ta cilj prizadevala doseči z vsemi sredstvi.

Drugo vprašanje je, ali si je grofovska rodbina v resnici lahko privoščila drznejšo intervencijo v ogrsko visoko politiko, saj je bilo že vnaprej jasno, da bo tak korak zahteval velikopotezen vojaški angažma. Poznejši razplet dogodkov nakazuje kvečjemu negativni odgovor, saj se je Ulrik II. v ogrsko pustolovščino zagotovo podal nekoliko nepremišljeno oziroma s prevelikimi pričakovanji, morda pod vtisom preteklega merjenja moči s Friderikom Habsburškim. V prejšnjih letih je celjski bojni stroj res nanizal vrsto lokalnih uspehov v domačih deželah, ni pa izbojeval odločilne zmage, ki bi vojvodo oziroma poznejšega kralja Friderika prisilila v priznanje knežje neodvisnosti. V primerjavi s fajdnim obračunavanjem na pretežno lokalni ravni je boj za ogrski prestol celjske zmogljivosti postavil pred veliko težjo preizkušnjo, ki ji nazadnje niso dorasle.

946 LICHNOWSKY 1842, št. 23, 1440 januar 10., Budim; za Hrvatsko Kostajnico prim. REGAN, DUGAČKI 2024, str. 190–191.
947 KLAIĆ 1991, str. 93.
948 MURATORI 1733, str. 960–968; CARLETON MUNRO 1907, str. 14–18.
949 FEJÉR 1843, št. LXXX, [1430]; KLAIĆ 1901, str. 125–126.

◆
70. Dobro ohranjena cev bombarde kalibra 190 mm iz sredine 15. stoletja | © PMPO, INV. ŠT. UO 963 0, FOTO: TOMAŽ LAUKO

Vojskovanje takih razsežnosti je med drugim pomenilo veliko logistično breme. Da se je Ulrik Celjski spoprijemal z resnimi težavami pri oskrbi svojih čet s primernim orožjem in opremo, nedvoumno opozarjajo njegove pritožbe dunajskim mestnim oblastem julija 1441, saj mu niso dovolile izvoziti že nakupljenih sulic in železnih klobukov, ki bi jih nujno potreboval v tedaj že končanih bojih na Ogrskem.[950] Tehnološko še večji izziv je pomenilo vzdrževanje artilerijskega parka. To nalogo je bilo treba prepustiti izkušenim specialistom – topniškim mojstrom, ki so se sredi 15. stoletja uvrščali med posebej iskan vojaški kader. Pod celjskim praporom je v tem času poimensko izpričan vsaj eden, Andrej Eulenschmied. Grofje so mu leta 1441 za zvesto službo – najverjetneje v ogrski nasledstveni vojni, a morda tudi še nekoliko zgodnejših spopadih s krško škofijo in vojvodo Friderikom V. – podelili v fevd grad Belec v Hrvaškem Zagorju skupaj z dosmrtno rento 20 *m* pfenigov.[951]

Vsaj eno občutno prednost je Celjskim obetalo zavezništvo z vojvodo Albrehtom VI., zapostavljenim in vedno znova izigranim mlajšim bratom njihovega velikega nasprotnika Friderika V., ki ga je načrtno odrival od vladanja oziroma družinske dediščine. Njuna nesoglasja so imela že težavno zgodovino. Maja 1436 se je moral Albreht s podpisom šestletnega sporazuma odpovedati političnemu udejstvovanju in oblasti nad vsemi posestmi oziroma deželami v skupni lasti, v zameno pa mu je Friderik zagotovil zgolj svojo zaščito in vse potrebno za dostojno življenje.[952] Ker se Albreht ni bil pripravljen zadovoljiti s tako podrejenim položajem, se je poleti 1439 potegoval za skrbništvo nad mladoletnim vojvodo Sigmundom, sinom pokojnega strica Friderika IV. Že tedaj je Albreht poiskal zaslombo Celjskih, ki so mu na pomoč poslali oddelek svojih mož oziroma najemnikov. Intervencija ni veliko zalegla, saj so tirolski deželni stanovi skrbništvo nad mladoletnim Sigmundom za naslednja štiri leta zaupali Frideriku V., a ob pogoju, da varovanec ostane na domačem Tirolskem, premoženje njegovega očeta pa nedotaknjeno. Da bi vsaj delno ugodil razočaranemu bratu in ga odvrnil od nadaljnjega povezovanja s svojimi nasprotniki – vključno z že tako sovražnimi Celjskimi – mu je vojvoda Friderik avgusta vendarle za tri leta predal del posesti v habsburških Prednjih deželah in na Koroškem ter mu zagotovil še izplačilo občutne rente.[953]

Že nekaj mesecev pozneje so se nesoglasja med bratoma ponovno zaostrila. Friderik je namreč prekršil komaj sklenjeni dogovor o Sigmundovem skrbništvu in se skušal polastiti tirolske dediščine, po smrti kralja Albrehta II. pa še njegove zapuščine, ki bi mu poleg Avstrije teoretično lahko prinesla tudi oblast nad Češko in Ogrsko. Za uresničitev tega cilja je Friderik poskusil brezobzirno izigrati mlajšega brata na pogajanjih z avstrijskimi deželnimi stanovi, a je njegove načrte februarja 1440 prekrižalo rojstvo prestolonaslednika Ladislava Posmrtnega. Bratski spor so marca poskušali pomiriti z arbitražo, ki je prinašala nov, bistveno enakopravnejši sporazum o delitvi posesti oziroma prihodkov. Albreht VI. si je prizadeval ta uspeh nadgraditi s še tesnejšim povezovanjem s Celjskimi, ko je kot ključni partner Ulrika II. zagotovil zaslombo ogrski kraljici Elizabeti in njenemu pravkar rojenemu sinu.[954]

Spodbudne obete za uspeh celjskih ambicij je vlivala tudi razklanost ogrskega plemstva, ki se zaradi medsebojnih razprtij ni bilo sposobno poenotiti pri vprašanju kraljevega

950 UHLIRZ 1900, št. 2810, 1441 julij 28, Varaždin.
951 SI AS 1073/I-57r, fol. 104'–105.
952 CHMEL 1837b, št. XXII, 1436 maj 13., Dunaj.
953 CHMEL 1837b, št. XXXVII, 1439 avgust 5., s. l.; LANGMEIER 2015, str. 34–38.
954 CHMEL 1837b, št. V, 1440 marec 3., Dunaj; št. VI, 1440 marec 3., Dunaj; št. IX, 1440 avgust 23., Hainburg; CHMEL 1859, št. 479, 1442 april 5., Krems; LANGMEIER 2015, str. 38–49.

nasledstva. Vendar je kmalu prevladalo prepričanje, da v ozračju neposredne osmanske grožnje prestol ne pritiče nebogljenemu dojenčku. Ogrski velikaši z Matkom Talovcem na čelu so krono raje ponudili mlademu poljskemu kralju in litovskemu velikemu vojvodi Vladislavu III. Jagielonskemu, ki je obljubljal učinkovito organizacijo protiturške obrambe.[955] Toda taka odločitev je bila za Celjske nelegitimna in nesprejemljiva, kakor tudi niso priznavali avtoritete Matka Talovca, saj naj ne bi izviral iz plemenite rodbine, temveč si je banski naziv pridobil le kot povzpetnik na Sigismundovem dvoru.[956] V vlogi ključnega Elizabetinega podpornika se je Ulrik Celjski znašel pred zahtevnimi ovirami. Čeprav si je na svojo stran poskušal pridobiti različne zaveznike, je na Ogrskem z izjemo najodločnejših Elizabetinih pristašev ostajal brez širše podpore.[957] Z nemalo spretnosti in preračunljivosti je Elizabeta še pred rojstvom svojega otroka dosegla pomemben politični uspeh z zvijačno pridobitvijo krone sv. Štefana. To nalogo je kraljica zaupala svoji služabnici Heleni Kottanner, ki ji je skupaj s še nekaj pomočniki 20. februarja ponoči uspelo skrivaj vdreti v zakladnico na Višegradu in ukrasti krono. Pri zahtevni akciji ni manjkalo zapletov; zarotnike bi večkrat skoraj zalotili pri tatvini, med vrnitvijo v Komárno pa se jim je med vožnjo po zamrzli Donavi udrlo na tankem ledu. Po zanimivem naključju je kraljica Elizabeta skoraj istočasno dobila tako dragoceno krono kot sina, ki ga je rodila 22. februarja.[958]

955 Prim. SCHWANDTNER 1766b, str. 60–62; KLAIČ 1991, str. 94–95.
956 KRONES 1883, str. 96.
957 Ulrikova prizadevanja za tesnejše odnose z morebitnimi zavezniki vsaj posredno nakazuje njegova sočasna korespondenca s štajerskim maršalom Janezom Schaunberškim. RYNEŠOVÁ 1932, št. 73, 1440 marec 9., Dunaj.
958 KOTTANNER 1846, str. 11–14, 18–27; GRDINA idr. 1999, str. 61–63, 73–77; SKORKA, WEISZ 2019, str. 7–9.

Ulrik II. Celjski proti Vladislavu Jagielonskemu

Na začetku marca so se razmere že opazno zaostrile. Vladislav Jagielonski je – verjetno predvsem na prigovarjanje podpornikov iz vrst ogrskega plemstva – izrazil željo po poroki s kraljico Elizabeto, saj bi njuna zakonska zveza prinesla pomiritev in zagotovila videz vladarske legitimnosti. Za prestolonaslednika je bil pripravljen sprejeti celo Elizabetinega sina Ladislava Posmrtnega, če bi sam preminil brez moškega potomca.[959] Da bi se zavaroval pred nadaljnjimi grožnjami z zahoda, je poskušal vzpostaviti pristnejši stik ali celo vojaško zavezništvo tudi s Friderikom Habsburškim. Ko mu je v pismu 12. marca 1440 čestital za pridobitev kraljevskega naziva, ga je v isti sapi pozval, naj prepreči nadaljnje vdore avstrijskih čet na Ogrsko, predvsem pa zatre vpletanje Ulrika Celjskega.[960]

Konec marca se je s Poljske vrnila ogrska delegacija pod vodstvom Matka Talovca in Emerika Marczalija ter prispela v Komárno, da bi se pogajala z Elizabeto, ki je ob sebi zbrala oboroženo moštvo Ulrika Celjskega in čeških zaveznikov.[961] Kraljica je upala, da bodo ogrski velikaši vendarle popustili in za zakonitega naslednika priznali njenega komaj rojenega sina, vendar je ponovno dobila odgovor, da takšna rešitev zaradi osmanske nevarnosti ni sprejemljiva, saj država nemudoma potrebuje sposobnega vladarja.[962] Čeprav je Elizabeta ogrskim pogajalcem zagotovila varen prihod, se je na prigovarjanje Ulrika Celjskega odločila prekršiti obljubo ter ukazala zajeti bana Talovca in Emerika Marczalija.[963] Ulrik je Matka Talovca obtožil izdaje, ker je v deželo pripeljal tujega pretendenta za kraljevski prestol, kraljica Elizabeta pa ga je nato razrešila vseh funkcij in ukazala zapreti v Sopron pod varstvom Henrika Rudecka. Na mesto slavonskega bana je imenovala Friderika Celjskega, ki se je na položaju očitno prizadeval utrditi še v začetku maja,[964] a brez trajnejšega uspeha, saj je nadzor nad hrvaškimi deželami v bratovem imenu ohranil Peter Talovec. Matko je pobegnil na svobodo že pred koncem aprila, in sicer s pomočjo lokalnega podpornika Tomaža Seresa, ki ga je Elizabeta kaznovala z razlastitvijo ter zaplenjeno premoženje podarila Ulrikovemu kanclerju Hansu Meusenreuterju in maršalu Wulfingu Fladnitzerju.[965] Kljub mirovnim prizadevanjem Ladislava Gorjanskega po zahrbtni kršitvi diplomatske imunitete ni bilo več mogoče izposlovati poravnave s Talovcem in njegovimi somišljeniki. Kraljici Elizabeti in njenim privržencem ni preostalo drugega, kot da poskusijo prehiteti nasprotnike in Ladislava še pravočasno okronati v Székesfehérváru v skladu z veljavnim izročilom, ki bi mu zagotovilo vladarsko legitimnost.[966]

Medtem so hudi nemiri pretresali tudi Avstrijo. Pokojni kralj Albreht II. je zapustil visoke dolgove, predvsem

959 LICHNOWSKY 1842, št. 40, 1440 marec 8., Krakov; CHMEL 1859, št. 8, 1440 marec 8., Krakov; prim. KLAIĆ 1991, str. 94–95.
960 LICHNOWSKY 1842, št. 42, 1440 marec 12., Krakov; CHMEL 1859, št. 9, 1440 marec 12., Krakov; HERRE 1912, št. 136, 1440 marec 12., Krakov.
961 Prim. RYNEŠOVÁ 1932, št. 77, 1440 april 6., Komárno; št. 80, 1440 maj 1., Český Krumlov.
962 Prim. SCHWANDTNER 1766b, str. 62–68.
963 KOTTANNER 1846, str. 18, 30–34; GRDINA idr. 1999, str. 69–71; SKORKA, WEISZ 2019, str. 10–11.
964 Tako nakazuje 7. maja 1440 izstavljena listina, v kateri je Friderik Celjski tituliran kot slavonski ban. V imenu kraljice Elizabete je jeseni prevzel tudi upravljanje zagrebške škofije in na njen sedež postavil Benedikta iz Zvolena – čeprav ob nasprotovanju Vladislava Jagielonskega, ki je naslednje leto na škofovski položaj namestil protikandidata Petra Kottrerja. CKSL, 1441 april 17., Sombotel; MNL, OL DF 288122, 1440 maj 7., s. l.; FRAKNÓI 1899, št. X, 1440 oktober 1., Celje; št. XI, 1440 december 6., Dunajsko Novo mesto; PÁLOSFALVI 2000, str. 50, op. 24; MATIĆ 2017, str. 88–91.
965 HÁZI 1924, št. 237, 1440 maj 27., Győr.
966 KRONES 1883, str. 97; PÁLOSFALVI 2000, str. 49–51; PÁLOSFALVI 2010, str. 186–187; prim. SCHWANDTNER 1766b, str. 81–85.

◆
71. Grad Spiš, eno najmogočnejših obmejnih oporišč na severu Ogrskega kraljestva
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

pa ni nikoli v celoti izplačal najemnikov, ki so si zato poiskali zadoščenje z ropanjem civilnega prebivalstva. V tekmi s starejšim bratom se je poskusil kot varuh deželnega ozemlja in zaščitnik pravic kraljice Elizabete potrditi vojvoda Albreht VI. Da bi ga trdno pridobila na svojo stran, ga je Elizabeta imenovala za skrbnika – oziroma v resnici kvečjemu enega od skrbnikov – Ladislava Posmrtnega in mu do Ladislavovega dopolnjenega desetega leta prepustila v upravljanje Gornjo in Spodnjo Avstrijo.[967] Kljub temu Albrehtu ni uspelo preprečiti pustošenja ogrskih, čeških in moravskih čet. Zato so se avstrijski deželni stanovi po pomoč obrnili na kralja Friderika s prošnjo, naj na meji namesti 1000 konjenikov ter si zavoljo deželnega reda in blagostanja prizadeva čim prej rešiti bratovske razprtije.[968]

Težavne razmere v Avstriji so vojvodi Albrehtu preprečile, da bi se še pravi čas pridružil Elizabeti in njenim podpornikom, ko so odhiteli na Ladislavovo kronanje v vse očitnejšem ozračju državljanske vojne. Že na samem začetku pohoda po severu Ogrske so Ulrik Celjski in drugi kraljičini svetovalci sistematično iskali in zapirali njene politične nasprotnike. V kako napeti tekmi s časom so se znašli, priča podatek, da jim je med napornim jezdenjem v Székesfehérvár od izčrpanosti poginilo več konj. Poleg Celjskih je vojaško pomoč prispeval mačvanski ban Nikolaj Iločki (Ujlaki),[969] ki se jim je pridružil s 500 konjeniki, pomembna vloga pa je spet pripadla češkim najemnikom. Njihovo poveljstvo je prevzel izkušeni Jan Jiskra, ki je kot nekdanji Albrehtov vojskovodja užival kraljičino zaupanje, medtem ko je Ivan Šmikavski vodil močan kontingent 700 mož. V strahu pred sovražnimi zasedami so na zadnjem delu tvegane poti Elizabeti zvesti gospodje s svojim spremstvom razjahali in oklepljeni, z golimi meči v rokah, v krogu obdali kraljico z dojenčkom, dokler niso varno prispeli na cilj. Na binkošti, 15. maja, so v székesfehérvárski stolnici pripravili slovesno kronanje, na katerem je kot glavni Ladislavov skrbnik nastopil Ulrik Celjski. Svojemu varovancu je nad glavo pridržal kraljevsko krono ter mu poklonil z zlatom in srebrom okrašen meč z napisom »Nepremagljiv«.[970]

Elizabeta je s kronanjem in prisvojitvijo kraljevskih regalij prehitela svojega tekmeca Vladislava Jagielonskega in Ladislavovemu nasledstvu nadela videz zakonitosti. Toda ta uspeh je ostajal zgolj na deklarativni ravni, kraljica pa že zaradi kroničnega pomanjkanja finančnih sredstev dolgoročno ni bila sposobna vztrajati v boju.[971] V vsakem primeru je bilo

967 CHMEL 1859, št. 13, 1440 april 10., Dunajsko Novo mesto; LANGMEIER 2015, str. 48–49; prim. BIRK 1849, št. I–II, oboje 1440 april 22., Dunaj.
968 CHMEL 1859, št. 14, 1440 april 17., Dunajsko Novo mesto; LANGMEIER 2015, str. 49–50.

969 REGAN, DUGAČKI 2024, str. 198–200.
970 SCHWANDTNER 1766b, str. 75–77; KLAIĆ 1901, str. 172–173; KOTTANNER 1846, str. 34–40; GRDINA idr. 1999, str. 73–77; SKORKA, WEISZ 2019, str. 12–13.
971 Že maja je bila med drugim prisiljena zastaviti svojo krono, nakit in različne dragocenosti Ulriku Eizingerju. BIRK 1849, št. VII, 1440 maj 8., Dunaj.

◆
72. Győr na koloriranem bakrorezu s konca 16. stoletja
| BRAUN 1598, FOL. 53

jasno, da bo o oblasti nad Ogrsko odločala oborožena sila. Usoda kraljestva navsezadnje ni bila odvisna zgolj od izida nasledstvene tekme, saj je njegove meje istočasno ogrozila še velika ofenziva sultana Murata II. Konec aprila so se osmanske čete utaborile pred Beogradom in začele s sistematičnim sedemmesečnim obleganjem. Ivanu Talovcu je ob pomoči brata Franka uspelo obraniti trdnjavo, vztrajnim osmanskim napadalcem prizadejati hude izgube in jih oktobra prisiliti v neslavni umik. Kljub odmevni zmagi pa je obramba Beograda v ključnem trenutku državljanskih nemirov na Ogrskem zaposlovala velik del jagielonskih pristašev in jim tako preprečevala, da bi se v celoti posvetili obračunu s kraljico Elizabeto.[972]

Ne glede na tako resno zastranitev se je položaj Vladislava Jagielonskega nezadržno krepil. Ob novicah o njegovem skorajšnjem prihodu na čelu poljskih čet je Elizabeta v Budim poslala Ulrika Celjskega s 500 konjeniki, da bi prevzel nadzor nad mestom ali po možnosti celo presenetil Poljake in jih zajel. Njeni upi so se kmalu pokazali za pretirano naivne, saj je bil Ulrikov kontingent odločno prešibek, da bi lahko izbojeval zmago nad jagielonskimi silami, sploh pa jih je Vladislav že prehitel. V Spišu ga je pričakalo veliko spremstvo ogrskih podpornikov pod vodstvom egerskega škofa Simona in vrhovnega kanclerja Ogrskega kraljestva, ga pospremilo v Eger, kjer je začasno našel zatočišče, nato pa je škof Simon s svojima bratoma Štefanom in Jurijem Rozgonyijem zavaroval Budim in pripravil vse potrebno za Vladislavov slavnostni vstop v mesto 21. maja. V strahu pred izdajo in nenadnim napadom v hrbet se je zato Ulrik nemudoma vrnil k Elizabeti v Komárno, kjer sta poskušala zavarovati svoj položaj.[973] Kraljica si ni mogla privoščiti niti zanemarjanja odnosov z Albrehtom VI. Izkupiček njegove podpore gotovo ni dosegel pričakovanj, saj mu ni uspelo prevzeti učinkovitega nadzora nad Avstrijo in tudi ne prispevati občutnejše vojaške pomoči. Čeprav je Albreht med stopnjevanjem sovražnosti na Ogrskem ostajal povsem v senci neprimerno dejavnejšega Ulrika Celjskega, ga je Elizabeta

972 PÁLOSFALVI 2000, str. 52; DUGAČKI, REGAN 2018, str. 146; PÁLOSFALVI 2018, str. 76–92.

973 MNL, OL DL 13570, 1440 avgust 2., Budim; DL 13588, 1440 oktober 28., Budim; DL 13589, 1440 november 7., Budim; SCHWANDTNER 1766b, str. 69–76; KOTTANNER 1846, str. 41–46; MICHAEL 1997, str. 480; GRDINA idr. 1999, str. 77–78; MLINAR 2005, št. 52, str. 289–291; št. 53, str. 293; FAIST 2014, str. 15–17.

z zavezniškim sporazumom 31. maja ponovno potrdila za Ladislavovega skrbnika tudi v primeru njene smrti in mu zaupala zaščito kraljevskih posesti na Ogrskem.[974]

Kronanje samo po sebi Elizabeti in njenim privržencem ni zagotovilo nič trdnejšega položaja na Ogrskem. Tam so se še vedno vedli kot v sovražni deželi – civilno prebivalstvo je v strahu pred vojno bežalo iz vasi, kraljica je potovala pod zaščito močnega oboroženega spremstva, dojenčka Ladislava so prevažali na vozu, obkroženega z živim ščitom dvornih dam, ki naj bi prestregle puščice ali krogle morebitnega morilca, spredaj pa jih je varovala pehota, ki je preiskovala grmovje ob poteh, če bi se kod skrivala zaseda.[975] Potem ko Elizabeti niso odprli vrat v Veszprém, ji je uspelo prepričati győrskega škofa, naj ji dovoli vstop v svoje mesto, ki ga je Ulrik Celjski nemudoma zasedel s češkimi najemniki. Zaradi vse večje nevarnosti napada Vladislavovih čet se je Elizabeta s svetovalci odločila, da svojega sina pošlje v Sopron v varstvo vojvode Albrehta. To nalogo so zaupali majhni skupini s 24 konji pod vodstvom Ulrika Eizingerja – poglavarja enega najpomembnejših plemiških rodov v Avstriji, čeprav »mladega« izvora, ki si je najprej ustvaril sloves v službi vojvode Albrehta V., v prihodnjih letih pa je usodno posegel v avstrijske notranjepolitične spore.[976] Okoliščine jim niso bile naklonjene – pri Železnem bi jih kmalu prestregla skupina sovražnih konjenikov, izgubili pa so tudi podporo lokalnega prebivalstva. V tem času so namreč v Győru izbruhnili nemiri, v katerih je bil ubit celjski hlapec. Enako nepriljubljeni so bili Eizingerjevi nemški najemniki, ki so se na poti v Sopron obnašali zelo samovoljno in so »po stari navadi« v okolici plenili živino. A ko je Ulrik Eizinger temu početju napravil konec in odvzete živali vrnil lastnikom, to še malo ni bilo pogodu njegovim vojakom.[977]

Dobro utrjeno, strateško pomembno mesto Győr je postalo osrednje Elizabetino oporišče na Ogrskem, vendar ga je sama ob vse očitnejšem pritisku sovražnikov kmalu zapustila in se odpravila v Bratislavo, varovanje mesta pa prepustila Ulriku Celjskemu z močnimi oddelki nemških in čeških najemnikov. Kmalu zatem so Győr v imenu Vladislava Jagielonskega začeli oblegati njegovi privrženci pod vodstvom egerskega škofa Simona, medtem ko je Ulrik zaman upal na prihod večjih okrepitev s Češke in iz Avstrije. Ko je spoznal, da izgublja pobudo in je v resni nevarnosti, se je odločil umakniti v Bratislavo h kraljici Elizabeti, očitno v upanju, da mu bo lahko zagotovila vojaško pomoč.[978]

Medtem ko so njegove čete izzvale spopad z enotami škofa Simona, je Ulrik izkoristil zmedo in s komaj 20 spremljevalci v noči na 21. junij skrivaj zapustil Győr. Sprva se je uspešno izmaknil sovražnim stražam na reki Rabi in se prebil do otoka na Donavi. Tam so vojaki škofa Simona opazili njegovo skupino in jo obkolili, a je Ulrik še enkrat tvegal, se poskusil skriti in sam zbežati s čolnom. Toda sovražniki so najprej zajeli njegove spremljevalce, nato pa še samega grofa.[979] Čeprav so Ulrikovi možje prikrivali identiteto svojega gospoda, so ga zmagovalci vseeno prepoznali in ga v velikem sprevodu slavnostno poslali v Budim. Vladislav Jagielonski je bil o Ulrikovem prijetju obveščen največ pet dni pozneje, 26. junija, ko je svojim zaveznikom posredoval novico o velikem uspehu. Z zajetjem najnevarnejšega nasprotnika je Vladislav lahko upravičeno razglasil zmago. Ogrski deželni zbor ga je izvolil za novega vladarja, 17. julija pa so ga z javnim kronanjem dokončno ustoličili na prestolu.[980] Ponižanega grofa Celjskega so sprva javno razkazovali za zgled, kaj se zgodi »grešnikom in kraljevim sovražnikom«, a ga je po prihodu na budimski dvor Vladislav vendarle milostno zaščitil pred še večjo izgubo dostojanstva. Ulrika so izpustili na svobodo šele v začetku novembra v zameno za vračilo Trenčína in vrste drugih gradov, ki jih je zasedal na Ogrskem, izplačilo velikanske odkupnine v višini 10.000 *fl* ter predajo 24 talcev. Ker jih v nasprotju z danimi zavezami še dolgo ni osvobodil, je tako očitno kršenje viteškega kodeksa dodatno omadeževalo njegov že zaradi poraza načeti ugled.[981]

Bivanje v ječi je bilo za energičnega grofa nedvomno grenka izkušnja. Olajšala jo je vsaj človečnost njegovih ječarjev, škofa Simona oziroma njegove družine, med katerimi je našel prijateljskega zaupnika in tudi še v poznejših letih zvestega tovariša v mladem Rajnaldu Rozgonyiju, vnuku škofovega brata Štefana.[982] Ujetništvo je zadalo resen udarec tudi Ulrikovim financam, saj je moral v skladu s tedanjimi

974 CHMEL 1859, št. 65, 1440 maj 31., Győr; LANGMEIER 2015, str. 50–54.
975 KOTTANNER 1846, str. 42–46; GRDINA idr. 1999, str. 79.
976 BÖHMER, HÖDL 1975, št. 632, 1439 februar 22., Vroclav; SARNOWSKY 2005, str. 28–29, 212–213.
977 KOTTANNER 1846, str. 47–48; GRDINA idr. 1999, str. 82–84.
978 KRAUSE 1711, str. 735–736; LEWICKI 1891, št. 275, [1440 pred junij 26., Budim]; MLINAR 2005, št. 24, str. 91–92.

979 Pripis k listini Vladislava Jagielonskega navaja tudi 20 oz. 21 spremljevalcev, zajetih skupaj z Ulrikom. Na prvem mestu sta navedena győrski škof in *Henricus comes Cilie*, a gre očitno za napako pri zapisu oziroma prepisu in se navedek najverjetneje nanaša preprosto na Ulrika, ne pa »Henrika« Celjskega. V nadaljevanju so našteti vitezi Konrad *Szokardorff*, *Petrardus Saxo* – očitno Ulrikov zaupnik Bernard Sachs, Andrej Hollenegger (*Olletrek*), nadalje njegovi služabniki oz. uslužbenci Janez *Boplox*, Andrej *Pophar*, Štefan iz Opolna in krčmar Konrad *Honczhoymi*, Čehi – po vsej verjetnosti najemniki – Jakob *Barbanus*, Jindřich, Jurij *Rathnis*, Peter *Prauss* in *Holecz* ter »mali« Nikolaj, *Aresko*, Stanislav, neki služabnik (*minister*), Tomaž, *Myelistro* in »učenjak« (*sculiaris*) Andrej Ansdrow. LEWICKI 1891, št. 276, 1440 junij 26., Budim; prim. BANFI 2023a, str. 106, 143, 232, 285.
980 LEWICKI 1891, št. 276, 1440 junij 26., Budim; NOVÁK 2019, št. 61, 1440 junij 29., Budim.
981 MNL, OL DL 13570, 1440 avgust 2., Budim; DL 13588, 1440 oktober 28., Budim; DL 13589, 1440 november 7., Budim; DL 92906, 1440 november 6., Budim; SCHWANDTNER 1766b, str. 84–86, 137–138; KRONES 1883, str. 97–98; LEWICKI 1891, št. 275, [1440 pred junij 26., Budim]; MICHAEL 1997, str. 480; KLAIĆ 1991, str. 94–95; PÁLOSFALVI 2000, str. 55; MLINAR 2005, št. 52, str. 289–291; št. 53, str. 294.
982 Prim. MNL, OL DL 13590, 1440 november 11., Esztergom.

običaji sam poskrbeti za kritje tekočih stroškov svojemu stanu primernega preživljanja. V skrajni stiski se je pri Juriju Kollnitzerju zadolžil za 1400 ogrskih *fl*, delno posojenih v gotovini in v preostalem delu porabljenih za grofovo oskrbo med ujetništvom na Ogrskem.[983]

Še več težav je zajetemu grofu povzročalo zbiranje sredstev za odkupnino. Na pomoč mu je priskočil Rajnald Rozgonyji in za izplačilo vrtoglave vsote osebno jamčil kralju Vladislavu Jagielonskemu. Ulrik se mu je za uslugo delno oddolžil že 11. novembra, takoj po izpustitvi na prostost. Rajnaldu je najprej doživljenjsko podelil grad Oberdrauburg na Koroškem, v drugi, lastnoročno spisani listini, pa je v znak hvaležnosti zagotovil večno pomoč ne le svojemu dobrotniku, temveč vsej rodbini Rozgonyi – vključno oziroma še prav posebej tistim njenim pripadnikom, s katerimi se je med nasledstveno vojno znašel na nasprotnem bregu, a jim je bil pripravljen odpustiti vse zamere. Med njimi je Ulrik na prvem mestu navedel egerskega škofa Simona, enega ključnih podpornikov Vladislava Jagielonskega in poveljnika čet, ki so ga neslavno zajele pri Győru, nadalje njegovega brata grofa Štefana, bratislavskega župana, ter seveda Rajnalda in vse druge, ki so mu pomagali dostojno prestajati čas v zaporu. Ob tako prisrčnih izrazih naklonjenosti vendarle preseneča, s kakšno zamudo je Rajnaldu povrnil finančne dolgove. Bremena poroštva za izplačano odkupnino ga je namreč osvobodil šele decembra 1445.[984]

983 Ulrik posojila ni zmogel poplačati v enem samem obroku, temveč se ga je obvezal vrniti v obliki letne rente 140 *fl* iz prihodkov urbarja, urada in sodišča v Metliki. Juriju je najpozneje leta 1446 poplačal uslugo tudi z imenovanjem za prvega celjskega glavarja v grofiji v Marki in Metliki. GÖTH 1858, št. 344, 1424 maj 7. [verjetno pravilno 1442 maj 6.], Celje; prim. WEISS 2013 str. 41–42.

984 MNL, OL DL 13590, 1440 november 11., Esztergom; DL 13591, 1440 november 11., Esztergom; SI AS 1063/4523, 1445 december 13., Radovljica; CKSL, 1445 december 13., Radovljica; PÁLOSFALVI 2000, str. 56.

Protinapad Friderika II. Celjskega

Po nizu težkih udarcev se je Elizabetina stranka znašla v hudih težavah. Kljub vsem poprejšnjim zapletom je Vladislavu Jagielonskemu uspelo toliko zavarovati svoj položaj, da so ga 17. julija lahko slovesno okronali v Székesfehérváru. Z zajetjem Ulrika Celjskega je kraljica Elizabeta izgubila najpomembnejšega zaveznika, ki je dotlej prevzel odgovornost tudi za obrambo oziroma upravo pomembnih strateških oporišč – denimo Soprona, kjer je dotedanjega celjskega glavarja Krištofa Fladnitzerja očitno že pred decembrom 1440 zamenjal drug kandidat, verjetno po kraljičini izbiri.[985] Pod nenehnim jagielonskim pritiskom je Elizabeta iz Bratislave brez pravega uspeha prosila za pomoč svoje ogrske podložnike, češke stanove, bavarskega vojvodo in nazadnje celo kralja Friderika, saj si od njegovega brata Albrehta očitno ni mogla obetati resne podpore. Zaradi strahotne finančne stiske je bila v začetku avgusta prisiljena zastavljati svoje posesti, habsburškemu vladarju pa celo stežka pridobljeno ogrsko krono. To je bil le eden od simbolnih premikov v tem času, ki so opozarjali na vse vplivnejšo vlogo kralja Friderika pri vprašanju ogrskega nasledstva.[986]

Medtem ko so si preostali tekmeci prizadevali povzpeti na prestol s silo, je Friderik spretno izkoriščal njihove težave, ne da bi se mu bilo treba vpletati v oborožene spopade. Spomladi 1440 je z Vladislavom Jagielonskim navezal tesne stike, mu v vljudnih pismih izražal osebno naklonjenost in poudarjal, da ju družijo sorodni interesi, saj se navsezadnje oba spopadata z istimi sovražniki, v prvi vrsti Celjskimi.[987] O iskrenosti Friderikovih namenov si ne gre delati utvar, saj je v ozadju na videz prijateljske korespondence brezobzirno sledil lastnim ciljem. Ko je politična in vojaška teža grofov Celjskih v ogrski nasledstveni tekmi zdrsnila na najnižjo točko in se je kraljica Elizabeta znašla v bolj kot ne brezizhodnem položaju, ji je Friderik pragmatično ponudil varno zatočišče v Avstriji – a za ceno skrbništva nad Ladislavom Posmrtnim.[988]

To je pomenilo dokončni polom celjskih in Albrehtovih pretenzij na Ogrskem. Oblegani Elizabeti ni preostalo drugega, kot da se vsaj začasno odpove nekdanjim zaveznikom in sprejme zaslombo njihovega starega sovražnika. V obsežni poravnavi, sklenjeni 23. avgusta, je izničila poprejšnje dogovore z Albrehtom VI. in Ladislava Posmrtnega prepustila v varstvo njegovemu bratu Frideriku, ki ji je zagotovil nadaljnjo podporo. Kraljica je sicer obdržala svoje prihodke in posesti, a ob pogoju, da njeni upravitelji prisežejo zvestobo habsburškemu vladarju. Vojvoda Albreht VI. je iztržil podoben dogovor kot že leto poprej – dve petini vseh komornih dohodkov z rodbinskega ozemlja vključno s koroškimi posestmi Pliberk, Železna Kapla, Guštanj in Slovenj Gradec ter vsoto 10.000 ogrskih *fl*, v prvi vrsti namenjeno poplačilu dolgov, nakopičenih med nedavnimi spopadi.

985 Kdo je na glavarskem položaju nadomestil Krištofa Fladnitzerja, ko je oblast nad Sopronom prevzela kraljica Elizabeta, ni znano. Že konec februarja 1441 je mesto zastavila kralju Frideriku, ki je za tamkajšnjega glavarja postavil Sigmunda Ebersdorferja. HÁZI 1924, št. 259, 1441 april 11., s. l.; MNL, OL DF 202711, 1440 december 29., Sopron; št. 250, 1440 december 29., Sopron; št. 252, 1441 februar 17., Sopron; št. 253, 1441 marec 4., s. l.

986 KRAUSE 1711, str. 741–748; LICHNOWSKY 1842, št. 90, 1440 junij 13., Bratislava; št. 93, 1440 junij 21., Bratislava; št. 100, 1440 julij 31., Bratislava; št. 102, 1440 avgust 1., Bratislava; št. 104, 1440 avgust 3., Hainburg; št. 106, 1440 avgust 5., Bratislava; CHMEL 1859, št. 92, 1440 avgust 3., Hainburg; prim. št. 165, 1440 november 22., Dunajsko Novo mesto; št. 166, 1440 november 23., Dunajsko Novo mesto; št. 169, 1440 november 26., Dunajsko Novo mesto; WILLICH 1999, št. 13, 1440 avgust 3., Hainburg.

987 SOKOŁOWSKI, SZUJSKI 1876, št. CXII, 1440 maj 28., Dunajsko Novo mesto.

988 V ozadje Elizabetinega dogovarjanja s habsburškim kraljem je imel neposredni vpogled tudi Friderik Celjski, ki je o dogajanju sproti obveščal odposlanca nemškega viteškega reda. Prim. HERRE 1912, str. 525, 1441 januar 27., Firence.

Sporazum je vključeval še vračilo zasedenih posesti in amnestijo vsem vpletenim v pretekle sovražnosti.[989]

Istega dne je kralj Friderik sklenil premirje s Celjskimi – kot je dal uvodoma zapisati v listino, na njihovo prošnjo, a časovno omejeno do 24. junija naslednjega leta. Trenutne razmere torej še niso bile zrele za trajno diplomatsko rešitev, kot se je potrdilo tudi pozneje, ko so premirje raje dvakrat podajšali, namesto da bi ga skušali dodelati v mirovni sporazum. Za tak korak poleti 1440 ni pokazala prave volje še nobena od sprtih strani, res pa sta Celjana zaradi nedavnih porazov na Ogrskem nujno in tako rekoč za vsako ceno potrebovala vsaj kratek predah. Kako velik pomen so zamrznitvi spora pripisovali sodobniki, priča dolga vrsta cerkvenih in posvetnih gospodov, udeleženih pri gotovo zelo napornih, več kot mesec dni trajajočih pogajanjih, ki so se začela že na dan sv. Marjete, verjetno 12. julija.[990] Besedilo dokumenta si zasluži nekoliko natančnejšo analizo, saj pomaga pojasniti pravne razsežnosti vojskovanja, ki je presegalo okvire legitimne plemiške fajde. Hkrati kaže na nevarno oslabljen položaj Celjskih, tisti trenutek prisiljenih sklepati celo vse prej kot zadovoljive kompromise.

Za začetek sta se obe strani zavezali k prenehanju »nezakonitih« napadov in posegov. Celjski so morali posebej zagotoviti, da v tekočem letu ne bodo kakor koli nadlegovali Lambergerjev, Erazma s Kamna in Jošta Auerja, hkrati pa so jim morali prepustiti tudi vse v tem času zasežene prihodke in dajatve v neovirano upravo. Tako pokneženi grofje kot kralj Friderik so se odpovedali ščitenju oziroma vzdrževanju deželnih sovražnikov, ki so v preteklosti protizakonito delovali na obeh straneh in pustošili tako po habsburških kot celjskih posestih. K temu so dodali še dogovor o obojestranski izmenjavi ujetnikov. Nadalje so morali Celjski skleniti premirje in sporazum o izmenjavi ujetnikov s krško škofijo. V naslednji točki je sledilo celjsko premirje z grofom Štefanom Modruškim, njegovima bratoma Martinom in Ivanom ter modruškimi vazali oziroma podložniki. V zadnjih točkah dokumenta so morali Celjski odstopiti od kakršnih koli protipravnih dejanj proti Friderikovim svétnim in posvetnim deželanom oziroma prebivalcem habsburških dežel. Sporazum je posebej določal, da si morata pogodbeni stranki v roku enega meseca izmenjati vse gradove, premoženje in posesti, zaplenjene v času pogajanj – od sredine julija pa še v naslednjih dveh tednih po podpisu sporazuma, torej do 6. septembra; slednja klavzula je seveda izključevala vse drugo že prej zaseženo nepremično in premično premoženje.[991]

Ko je oblast na Ogrskem suvereno prevzemal Vladislav Jagielonski, je postajala njegova nasprotnica Elizabeta vse odvisnejša od posojil kralja Friderika, s katerimi je financirala obrambo zadnjih še preostalih oporišč na Ogrskem, ki so kljubovala jagielonskemu pritisku.[992] Njen odpor ni bil zaman, saj ji je s pomočjo 5000 čeških najemnikov pod učinkovitim vodstvom Jana Jiskre uspelo resno ogroziti Vladislavove oskrbovalne povezave s Poljsko.[993] Ni pa bilo jasno, kako se bodo razvijali njeni odnosi z začasno bolj ali manj onesposobljenimi Celjskimi. Po Ulrikovem padcu v ujetništvo je v dogajanje odločneje posegel njegov oče Friderik. Celjska kronika trdi, da naj bi mu čez čas prek korespondence in odposlancev uspelo navezati pristne stike z Vladislavom Jagielonskim, ki mu je s svojimi pristaši zagotovil varen prehod na Ogrsko. Opogumljen z obetavnimi pogajanji naj bi si Friderik prizadeval izposlovati tudi mir med Vladislavom in Elizabeto. Toda kraljica njegovega posredovanja ni odobravala in je svojim privržencem pod vodstvom Rajnalda Rozgonyija ukazala prestreči Friderikov diplomatski konvoj na poti med Budimom in Győrom. Grofu naj bi se sicer posrečilo uiti pred napadalci, medtem ko so ti zajeli večino njegovega spremstva in vozove, naložene z dragocenostmi. Besni Friderik je nato zbral »veliko« vojsko, njeno poveljstvo poveril Vitovcu in mu ukazal, naj povzroči »kolikor le mogoče« škode s povračilnim vdorom na Ogrsko.[994]

Kljub slikovitosti je anekdota očitno apokrifna, saj je ni mogoče uskladiti z znanimi dejstvi. Težko si predstavljamo, da bi si Elizabeta na vrhuncu kriznih razmer poleti in jeseni 1440 drznila z nepremišljeno zasedo odtujiti Celjske, svoje najpomembnejše zaveznike. Prav tako ni jasno, kako bi se z grofom Friderikom sestajala v Győru, ki so si ga jagielonske čete podredile že julija in prav tam zajele njegovega sina, kraljica pa se je medtem in tudi še nekaj časa pozneje zadrževala predvsem v Bratislavi. Že Tamás Pálosfalvi je opozoril, da se kronistova pripoved najverjetneje nanaša na diplomatsko posredovanje Friderika Celjskega med Elizabeto in Vladislavom oktobra 1442, podrobneje opisano v nadaljevanju.[995] Povoda za celjski vdor na zahodno Ogrsko zato ne gre iskati v Friderikovem maščevanju za zahrbtno dejanje lastne zaveznice, temveč ga moramo razumeti kot logični odziv na

989 LICHNOWSKY 1842, št. 119, 1440 avgust 23., Hainburg; CHMEL 1859, št. 95, 1440 avgust 23., Hainburg; št. 98, 1440 avgust 23., Hainburg; WILLICH 1999, št. 17, 1440 avgust 23., Hainburg; št. 20, 1440 avgust 23., Hainburg; LANGMEIER 2015, str. 51–57.

990 Stari cerkveni koledar je za god sv. Marjete navadno določal 13. julij, vendar so ga po koledarju salzburške nadškofije praznovali že dan prej. Prim. LAMPEL 1923, str. 476; WILLICH 1999, št. 11, 1440 julij 12., Dunaj.

991 SI AS 1063/4491, 1440 avgust 23., Hainburg; CKSL, 1440 avgust 23., Hainburg; CHMEL 1837b, št. XI, 1440 avgust 23., Hainburg; CHMEL 1859, št. 97, 1440 avgust 23., Hainburg; WILLICH 1999, št. 19, 1440 avgust 23., Hainburg.

992 LICHNOWSKY 1842, št. 146, 1440 november 23., Dunajsko Novo mesto; št. 147, 1440 november 26., Dunajsko Novo mesto; št. 152, 1440 december 2., Dunajsko Novo mesto; LANGMEIER 2015, str. 59–60.

993 FAIST 2014, str. 17–19.

994 KRONES 1883, str. 99–100; prim. GUBO 1890, str. 4–5.

995 PÁLOSFALVI 2000, str. 53, 63–64, op. 39.

◆
73. Lepo ohranjena verižna srajca nemške izdelave iz 15. stoletja | © NMS, INV. ŠT. N 4587, FOTO: TOMAŽ LAUKO

zajetje njegovega sina in grozeči polom Ulrikove strategije v tekmi za ogrsko nasledstvo – tarča pustošenja pa so bile seveda posesti jagielonskih in ne Elizabetinih privržencev.

Namesto za kratkotrajen plenilni pohod je šlo v resnici za strateško premišljeno invazijo, organizirano v tesnem sodelovanju med Friderikom Celjskim in kraljico Elizabeto. Njene čete pod poveljstvom Ivana Széchyja so se združile z Vitovčevimi in nato skupaj prodrle proti Székesfehérváru, temeljito opustošile podeželje in zasedle več utrdb. Ofenziva v zahodno Ogrsko, t. i. madžarsko Prekodonavje, je bila vsaj približno usklajena z zbiranjem zavezniških sil na jugu kraljestva pod poveljstvom Ladislava Gorjanskega, s katerimi si je Elizabeta obetala doseči odločilno zmago. Na podoben uspeh je najverjetneje računal Ulrik Celjski. Kolikor je mogoče presoditi iz listinskih virov, je po vrnitvi na prostost še vsaj do začetka januarja 1441 ostal v Esztergomu, čakajoč na Elizabetin prihod in ugodne novice. Toda njuna pričakovanja je že kmalu po novem letu razblinil poraz Ladislava Gorjanskega v bitki pri Bátaszéku, kjer je kraljičine pristaše premagala jagielonska vojska pod vodstvom Nikolaja Iločkega in Ivana Hunjadija.[996]

Gorjanskemu je uspelo pobegniti in se pridružiti kraljici, jagielonske čete pa so se nato razpršile v več smeri, da bi zlomile preostanke odpora. Vladislavovi privrženci so zasedli trdnjavo Baranjavar pri današnjem Branjinem Vrhu, v lasti rodbine Kórógy,[997] in zaman poskušali Gorjanskemu iztrgati gradova Siklós in Simontornya. Ivan Hunjadi se je medtem vrnil v Cluj, zato je vodenje operacij na osrednji fronti na jugozahodu Ogrske prevzel sam Vladislav Jagielonski in do konca marca osvobodil vse utrdbe, ki sta jih pred tem zavzela Vitovec in Széchy.[998] Vzporedno z Vladislavovim protinapadom v Prekodonavje je preostanek njegovih pristašev pripravil

996 KRAUSE 1711, str. 739–741, 755–756; KLAIĆ 1901, str. 177–178; PÁLOSFALVI 2000, str. 53, 56–57. Bitke pri Bátaszéku ni mogoče povsem jasno datirati; po Klaićevi hipotezi naj bi se odvila že jeseni 1440, vendar se sodobno madžarsko zgodovinopisje nagiba k nekoliko poznejšemu datumu na samem začetka leta 1441. Prim. ANDRIĆ 2015, str. 29–31.
997 REGAN, DUGAČKI 2024, str. 14, prim. str. 282–284.
998 MNL, OL DL 71964, 1441 februar 2., Esztergom; PÁLOSFALVI 2000, str. 57.

ofenzivni sunek proti jugu pod poveljstvom lendavskega gospoda Štefana Bánffyja in Ivana Marczalija. Ta akcija je bila očitno uperjena predvsem proti Celjskim, vendar so bili grofje obveščeni o sovražnih pripravah in so zato lahko še pravočasno organizirali obrambo. Njihovim četam pod poveljstvom Jana Vitovca se je ponovno pridružil kontingent Elizabetinega vojskovodje Ivana Széchyja. Kdo od njiju je prevzel poveljstvo nad združenimi silami, ni jasno – celjski kronist vlogo Elizabetinih čet povsem zamolči, a sočasno kraljičino pismo kot vrhovnega poveljnika bojnih operacij imenuje Széchyja.[999]

Konec februarja se je zdel Elizabetin položaj precej brezupen. Po porazu pri Bátaszéku njeni ogrski zavezniki niso bili več sposobni organizirati velikopoteznejših akcij. Zaradi pomanjkanja gotovine, nujno potrebne za vzdrževanje najemnikov, je bila prisiljena odpotovati h kralju Frideriku v Dunajsko Novo mesto in mu za 8000 ogrskih *fl* zastaviti Sopron.[1000] Tudi Celjski niso imeli razloga za optimizem, ko se je pri Samoboru utaborila mogočna vojska Štefana Bánffyja in Ivana Marczalija, po Celjski kroniki celo kar desetkrat številčnejša od čet Jana Vitovca in Ivana Széchyja, poslanih v protinapad. Prepričana v lastno premoč sta jagielonska poveljnika sklenila samozavestno pričakati nasprotnike. Glede na očitno nesorazmerje sil ni bilo samoumevno, ali se bo to sploh zgodilo. Kot poroča celjski kronist, sicer Vitovčev neprikriti občudovalec, se je celo sloviti češki vojskovodja sam pri sebi »nemalo prestrašil« ob pogledu na neprimerno večjo jagielonsko vojsko. Kljub temu je skrbno preučil položaj in se odločil za naskok. Kaj ga je ob izrazito neizenačenih močeh prepričalo k tako tvegani potezi, lahko kvečjemu ugibamo. Kot izkušen vojak je morda sprevidel, kako sebi v prid izkoristiti naravne danosti močvirnega zemljišča. Povsem verjetno je tudi, da so celjske in Elizabetine enote kakovostno prekašale sovražno stran, sploh ker je mogoče sklepati, da so bile večinoma sestavljene iz izkušenih najemnikov – v primerjavi z verjetno manj profesionalnimi, *ad hoc* mobiliziranimi oddelki jagielonskih privržencev.[1001]

Potek bitke pri Samoboru 1. marca med doslej preučenimi viri nekoliko podrobneje opisuje edino Celjska kronika. Vodenje spopada v celoti pripisuje Vitovcu, ki je opogumljal svoje može, jih previdno razvrstil v udarno formacijo ter poslal v napad ob hrumenju rogov in bobnov. Toda pri pripravah in poveljevanju je vsaj sodeloval, če že ne povsem suvereno odločal tudi Ivan Széchy s četami v službi kraljice Elizabete. Jagielonska vojska je sprejela odkriti spopad pred taborom, a je v metežu postopoma izgubila pobudo. Po težkem boju se je zato v skladu s tedaj vplivno husitsko taktiko umaknila v utrdbo iz vozov, »po ogrski navadi« postavljeno v bližini močvirja. V enem najzgodnejših in tudi sicer zelo redkih primerov uspešnega naskoka na takšno improvizirano trdnjavo, ki tokrat ni upravičila slovesa nezavzetnega zatočišča, je Vitovčeva in Széchyjeva vojska prebila strnjeno linijo vozov in uničila sovražne enote. Po poročanju Elizabetinih obveščevalcev naj bi pri tem življenje izgubilo okrog 600 pripadnikov jagielonskih sil. Mnogi med njimi so postali žrtev očitno ne povsem premišljeno izbranega, vodnatega zemljišča, saj so se med begom utopili v močvirju. Še več jih je padlo v ujetništvo – med drugim poveljnik Štefan Bánffy, ki je za odkupnino ponujal kar 40.000 oziroma 50.000 *fl*. Zmagovalci so zaplenili sovražne vozove, šotore, različne dragocenosti, celoten topniški park s tremi težkimi bombardami, raznovrstno drugo opremo in 500 osedlanih konjev.[1002]

Zadnji podatek vsaj zelo v splošnem pritrjuje Elizabetinim navedbam o nenavadno visokih jagielonskih izgubah, saj njihova vojska niti v najboljšem primeru ni mogla šteti več kot nekaj tisoč mož. Po nizu jagielonskih uspehov je presenetljivi poraz pri Samoboru na javnost napravil tako močan vtis, da so njegov obseg še prenapihnili z nekritičnimi izjavami. Kakšne govorice so na Dunaju krožile dva tedna pozneje, lahko razberemo iz pisma praškega naslovnega škofa Nikolaja prijatelju Ulriku Rožmberškemu. V njem je poročal o silovitem porazu ogrskih in poljskih čet, ki naj bi utrpele nič manj kot 1500 smrtnih žrtev, izgubile vozove s topovi, v ujetništvo pa naj bi padlo kar deset največjih ogrskih magnatov.[1003] Nekoliko trezneje, a vendarle z nedvoumnim navdušenjem, je svoje zaveznike o »zasluženem« uspehu obveščala kraljica Elizabeta.[1004] Njeno veselje je bilo še večje, ko ga je ovenčala skoraj istočasna zmaga Jana Jiskre nad jagielonskimi četami pri Košicah v prvih dneh marca.[1005]

999 WAGNER 1780, št. VIII, 1441 [marec ali prva polovica aprila], Sopron; KRONES 1883, str. 100; BÉLA 1910, št. 369, 1441 [marec ali prva polovica aprila], Sopron.

1000 MNL, OL DF 228722, 1441 februar 16., Dunajsko Novo mesto; DF 287157, 1441 februar 25., Dunajsko Novo mesto; CHMEL 1859, št. 238, 1441 februar 25., Dunajsko Novo mesto; HÁZI 1924, št. 254, 1441 marec 6., Dunajsko Novo mesto.

1001 KRONES 1883, str. 100–101.

1002 WAGNER 1780, št. VIII, 1441 [marec ali prva polovica aprila], Sopron; KRONES 1883, str. 101–102; KLAIĆ 1901, str. 181; BÉLA 1910, št. 369, 1441 [marec ali prva polovica aprila], Sopron.

1003 PALACKÝ 1844, št. 24, 1441 marec 15., Dunaj; PALACKY 1857, str. 58–59; RYNEŠOVÁ 1932, št. 116, 1441 marec 15., Dunaj.

1004 O tem govori že omenjeno Elizabetino pismo iz Soprona, za zdaj znano le iz stare objave Karla Wagnerja. Zaradi očitno netočne transkripcije ga žal ne moremo zanesljivo datirati. Nastalo je v sredo po eni od postnih nedelj leta 1441, torej v tednih pred veliko nočjo, 16. aprila – sodeč po listinsko dokumentiranem Elizabetinem itinerariju morda še najverjetneje 8. marca, saj je bila med začetkom marca in sredino aprila razpeta med Dunajskim Novim mestom, Bratislavo in Komárnom. Prim. MNL, OL DF 287159 1441 marec 3., Dunajsko Novo mesto; DF 289253, 1441 marec 4., Dunajsko Novo mesto; DF 239776, 1441 marec 5., Dunajsko Novo mesto; DF 239777, 1441 marec 13., Bratislava; DF 239924, 1441 marec 13., Bratislava; DL 94970, 1441 marec 27., Komárno; DF 239779, 1441 marec 31., Komárno; DF 289254, 1441 april 5., Komárno; DF 225633, 1441 maj 23., Bratislava; CHMEL 1859, št. 243, 1441 marec 3., Dunajsko Novo mesto.

1005 FAIST 2014, str. 21–22.

◆
74. Ruševine gradu Samobor
| © Wikimedia Commons,
foto: Miroslav Vajdić

Zavzetje zagrebškega Gradca in gradu Greben

Obetaven razvoj dogodkov ni nič manj opogumljal Celjskih. Ulrik je uničenje sovražnih čet pri Samoboru nemudoma izkoristil za ofenzivo v Slavonijo, kjer so njegove čete začele oblegati zagrebški Gradec. Stopnjevanje pritiska je Vladislava Jagielonskega prisililo za pogajalsko mizo. Izčrpani od preteklih bojev sta obe strani pokazali pripravljenost na kompromise. V iskanju častnega izhoda iz nepovratno izgubljenega nasledstvenega spora Celjskim ni preostalo drugega, kot da odtegnejo podporo kraljevskim pretenzijam Ladislava Posmrtnega oziroma njegove matere Elizabete in vladarsko čast formalno priznajo Vladislavu, dokler bi jim bil pripravljen potrditi polnopravni položaj velikašev Ogrskega kraljestva z vsemi pripadajočimi pravicami. Po letu težke državljanske vojne na več frontah hkrati, hudih izgubah, ob še vedno ne docela trdnem prestolu in nenehnih osmanskih grožnjah je pomiritev z nevarnimi tekmeci ustrezala tudi Vladislavu Jagielonskemu. V mirovnem sporazumu, sklenjenem 19. aprila v Sombotelu, je Celjskim s slovesno prisego zagotovil elitni položaj v samem vrhu ogrskega plemstva in jim obljubil popolno zaščito. Obojestransko zavezništvo je potrdil še z izdajo druge listine, s katero je Ulrika dokončno oprostil ječe in obljubil izpustiti na prostost preostalih deset talcev, kakor hitro bi mu Celjski predali zasežene posesti oziroma utrdbe.[1006]

V trenutnem razmerju sil so si Celjski na slavonskem bojišču vendarle lahko brez resnega tveganja privoščili nadaljevati napade na zagrebški Gradec. Dobro utrjeno kraljevsko mesto bi bilo v drugačnih okoliščinah najverjetneje nedosegljiv cilj celjskih apetitov, kot se je pokazalo že večkrat v preteklosti.[1007] Toda po uničujočem porazu pri Samoboru, kjer je jagielonska stranka v enem zamahu izgubila tako rekoč celotne manevrske sile v Slavoniji, je Gradec ostal povsem odrezan od prijateljskega zaledja in morebitnih okrepitev. Brez razpoložljivih rezerv in zaradi nevarnosti novih vdorov na češki in transilvanski fronti so Vladislavu preostali le nemočni diplomatski posegi. Še na dan podpisa mirovne pogodbe s Celjskimi je oblegane meščane pozival, naj ne klonejo pred napadalci. V tolažbo jim je sporočal, da je grofoma Celjskima že namenil oster protest in ju opomnil, naj si Gradca ne poskušata prilastiti s silo, saj kot svobodno mesto uživa poseben status in zaščito ogrske krone.[1008] Ker kraljevih pritožb ni pospremila kakršna koli otipljiva vojaška prisila, so jih Celjski preprosto preslišali. Do 6. maja so razmere v obkoljenem Gradcu postale naravnost kritične. Sočasni viri nakazujejo, da v mestu tedaj ni bilo omembe vrednih profesionalnih čet, pač pa je bila njegova obramba prepuščena predvsem domačim prebivalcem. Na njihove obupane prošnje je kralj Vladislav odgovoril z novim pismom, v katerem jim je obljubljal hitro pomoč.[1009] A tudi tokrat ni bil sposoben učinkovito ukrepati proti Celjskim, ki so ne glede na določila pred kratkim sklenjenega sporazuma brezobzirno nadaljevali z obleganjem.

Položaj Gradca je dodatno poslabšalo dolgotrajno rivalstvo z bližnjim Kaptolom, obzidano naselbino zagrebške škofije v neposredni soseščini kraljevega mesta.[1010] Tudi škofija

1006 SI AS 1063/4498 in 4499, oboje 1441 april 19., Sombotel; CKSL, 1441 april 19., Sombotel (A, B); CHMEL 1837b, št. XLVI, 1441 april 19., Sombotel; 1441 april 21., Sombotel; FEJÉR 1838, št. XXI, 1441 april 19., Sombotel; prim. KLAIĆ 1901, str. 95, 180–182; PÁLOSFALVI 2000, str. 58. Vladislav je vojvodi Albrehtu konec maja jamčil tudi za 50.000 ogrskih *fl* odkupnine za Emerika Marczalija. Gl. CHMEL 1837b, št. XLVII, 1441 maj 30., Budim.

1007 REGAN, DUGAČKI 2024, str. 732–733.
1008 TKALČIĆ 1894, št. 130, 1441 april 19., Sombotel.
1009 TKALČIĆ 1894, št. 131, 1441 maj 6., Sombotel.
1010 Prim. BUNTAK 1996, str. 128; REGAN, DUGAČKI 2024, str. 730–731.

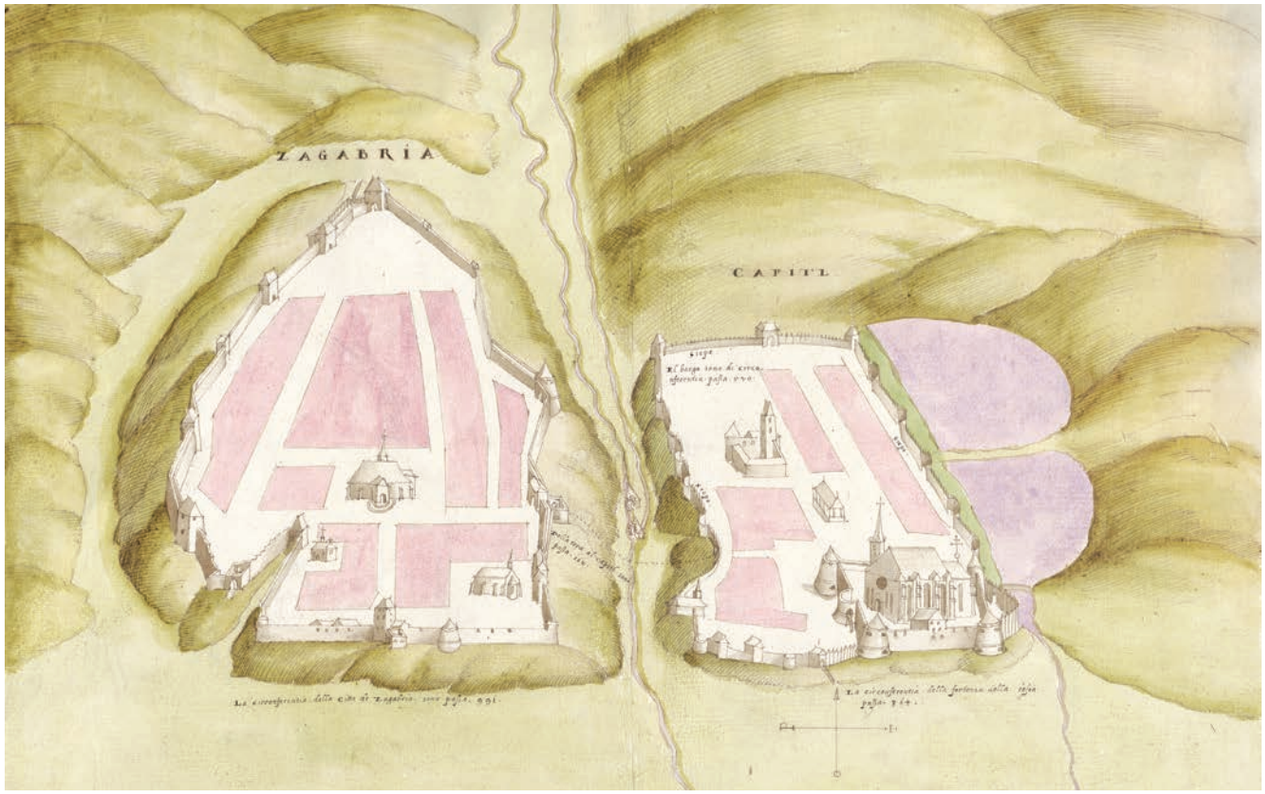

◆
75. Načrt zagrebškega Gradca in Kaptola iz sredine 17. stoletja
| © ÖNB, Cod. 8609, fol. 17'

sama je bila talec državljanskega spopada. Kraljica Elizabeta je njeno upravo jeseni 1440 prepustila Frideriku Celjskemu, čeprav je škofijske posesti dejansko zasedal ban Matko Talovec. Grofje so na sedež zagrebške škofije postavili svojega kandidata Benedikta iz Zvolena, ki je prejel tudi papeževo potrditev, vendar ga je Vladislav Jagielonski 17. aprila naslednje leto zamenjal s Petrom Kottrerjem, in sicer le dva dni pred podpisom mirovnega sporazuma s Celjskimi.[1011] A zaradi njihove vojaške premoči je Vladislavova administrativna odločitev ostala zgolj na papirju.

Spomladi 1441 si zagrebška škofija ni mogla privoščiti spora s Celjskimi. Ko so njihove čete prikorakale pred Gradec, so jih prijateljsko sprejeli štirje kanoniki, jim dovolili miren vstop v Kaptol, ponudili nastanitev v tamkajšnjih hišah in dvorih ter napadalcem celo pokazali, kam naj namestijo topove, da bodo najhitreje porušili obzidje sosednjega mesta. Na skrajnem severozahodnem vogalu graškega obzidja je imela škofija v lasti močno utrjen Popov turen, na katerega je meščanom prepovedala vstop in jim tako onemogočila, da bi eno od ključnih težišč mestne obrambe uporabili za odvračanje celjskih naskokov.[1012] Iz zapisnikov sodnih obravnav je mogoče razbrati, da je Gradec padel pred 25. majem, ko je mestne dajatve že pobiral Ulrik Celjski. Med večtedenskim topniškim obstreljevanjem, še bolj pa v sklepnem metežu, ko so se Ulrikovi možje prebili v mesto, se gotovo nobena stran ni mogla izogniti občutnim izgubam. Najvišjo ceno so verjetno plačali pripadniki mestne milice, ki bi se v metežu težko enakopravno merili s poklicnimi vojaki. Sodni spisi s 1. junija poimensko omenjajo vsaj enega od oboroženih meščanov, izdelovalca lokov (*arcufer*) Antona, ki je izgubil življenje ob padcu mesta, ne da bi zapustil oporoko.[1013]

Zmagovalci so osvojeno naselbino brutalno izropali in zajemali meščane proti visoki odkupnini. Med ujetniki se je znašel Firenčan Jernej *de Mollualdys*, morda trgovec, ki so ga Celjski nato predali v varovanje Volkerju Turjaškemu.[1014] Ocenjena materialna škoda naj bi presegala 20.000 *fl*, to pa je bil nazadnje le uvod v petnajstletno celjsko zasedbo Gradca pod strahovlado osovraženih Ulrikovih glavarjev Martina

1011 SI AS 1063/4497, 1441 april 17., Sombotel; CKSL, 1441 april 17., Sombotel; FRAKNÓI 1899, št. X, 1440 oktober 1., Celje; št. XI, 1440 december 6., Dunajsko Novo mesto; MATIĆ 2017, str. 88–91; MATIĆ 2020b.

1012 TKALČIĆ 1894, št. 238, 1465 februar 2., Zagreb; prim. št. 209, 1458 avgust 21., Budim.

1013 TKALČIĆ 1900, str. 363–364; KAMPUŠ 1977, str. 162–164.

1014 O tem poroča listina iz avgusta 1441, po kateri so Turjaški ujetega Jerneja začasno izpustili iz ječe do 29. septembra – najverjetneje zato, da bi lahko zbral finančna sredstva za poplačilo odkupnine. Če se do tega datuma ne bi vrnil k Turjaškim, se jim je obvezal plačati kazen v višini 600 dukatov. CKSL, 1441 avgust 8., s. l.; BIZJAK, PREINFALK 2009, št. 214, 1441 avgust 8., s. l.

76. Prikaz streljanja z rekonstrukcijo železnega topa iz 15. stoletja v danskem muzeju na prostem Middelaldercentret | FOTO: TOMAŽ LAZAR

Katzendorferja in Sebolda Mayerja.[1015] Velikodušna podpora Celjskim se je maščevala celo zagrebški škofiji. Grofa sta si namreč nasilno prisvojila Popov turen, da bi si zagotovila trajni nadzor nad mestom. Zagrebški kanoniki so se zaman pritoževali nad protipravnim dejanjem. Na vztrajne prošnje jim je stolp šele maja 1457 vrnil Ladislav Posmrtni, vendar odloka v naravi niso uresničili še naslednji dve leti, dokler njegove veljavnosti ni ponovno potrdil novi kralj Matija Korvin.[1016]

Poleg Gradca se je celjskim silam v tem času uspelo polastiti še ene pomembne strateške točke – gradu Greben, za Krapino druge najmogočnejše utrdbe v Hrvaškem Zagorju.[1017] Njegov gospodar Herman Grebenski je leta 1409 izpričan kot varaždinski župan, a bi ga težko brez pridržka uvrščali med celjsko klientelo, saj na tej funkciji ni ostal dlje časa. Vsaj od leta 1415 je kot vojak služil ogrskemu kralju Sigismundu ter se na njegovem dvoru morda mudil tudi v bližini Hermana Celjskega, vseeno pa do njegove rodbine ni čutil posebne navezanosti. Po smrti celjskega seniorja je namreč kot zvesti podložnik kraljeve krone svoje usluge ponudil novemu banu Matku Talovcu, ki ga je v začetku leta 1439 imenoval za slavonskega podbana in župana v komitatu oziroma županiji Križevci.[1018] Karierni vzpon Hermana Grebenskega je že v naslednjih mesecih zasenčil hud spor z Nikolajem Gorbonokom z Grabovnika,[1019] zaradi katerega je bil obsojen celo na smrt in zaplembo premoženja. Kralj Albreht II. ga je oktobra pomilostil, ga zaščitil pred nasilnim maščevanjem in mu hkrati naložil poravnavo z Nikolajem, ki bi morala vključevati poplačilo terjatev do 1. avgusta prihodnjega leta.[1020]

Uresničevanje tega sklepa se je kmalu zapletlo. Morda zaradi nenadne Albrehtove smrti le malo več kot mesec dni po sodnem sklepu si je Nikolaj pravico do odškodnine razlagal zelo svobodno. Da bi se zvijačno okoristil s Hermanovimi posestmi, naj bi ponaredil celo listino o razsodbi. Grebenski senior se je zato pritožil pri Matku Talovcu, ki je v zaščito svojemu podbanu maja 1440 ukazal kapitlju v Čazmi, naj poskrbi za pravično cenitev Hermanovih posesti in na takšni podlagi zagotovi primerno poravnavo Nikolajevih zahtevkov.[1021] Še pred dokončno ureditvijo nesoglasij so Hermana obremenili neprimerno resnejši izzivi, saj se je ob izbruhu vojne za ogrsko nasledstvo na položaju slavonskega podbana znašel pred nevarnostjo spopada z bližnjimi sosedi Celjskimi. Oslabel zaradi neprijetnega prepiranja z agresivnim Nikolajem in verjetno tudi že od teže let ni zmogel kljubovati sovražnemu pritisku.[1022] V njegove vojaške sposobnosti očitno

1015 LASZOWSKI 1904, št. 263, 1448 marec 18., Zagreb; št. 277, 1453 avgust 24., Dunaj; TKALČIĆ 1904, str. VI–XX; BUNTAK 1996, str. 129–132; prim. STIPIŠIĆ, ŠAMŠALOVIĆ 1960, str. 2391, 1458 avgust 21., Zagreb; št. 2393, 1458 avgust 24., Zagreb; BANFI 2023a, str. 102.

1016 TKALČIĆ 1894, št. 187, 1457 maj 24., Budim; št. 188, 1457 junij 1., Budim; št. 211, ok. 1458, s. l.; št. 215, 1459 junij 20., Budim; KAMPUŠ 1977, str. 163–179.

1017 KARBIĆ 2010, str. 213; KORUNEK 2012; REGAN 2017, str. 127–131; REGAN, DUGAČKI 2024, str. 174–175.

1018 MNL, OL DL 35558, 1439 marec 11., Križevci; DL 35560, 1439 april 14., s. l.; DL 35565, 1439 oktober 16., Križevci; ENGEL 1996a, str. 225, 255, 322, 372; ENGEL 1996b, str. 86; PÁLOSFALVI 2014, str. 125–126.

1019 Nikolaj z Grabovnika je edino vidnejšo javno funkcijo opravljal leta 1444, ko ga je Matko Talovec imenoval za zagrebškega župana. Teta njegovega očeta Mihaela, Helena, je bila poročena z Lovrencem Grebenskim, očetom poznejšega slavonskega podbana Hermana in Nikolajevega nasprotnika v sodnem sporu. PÁLOSFALVI 2014, str. 59–61, 438; REGAN, DUGAČKI 2024, str. 151–152.

1020 MNL, OL DL 102084, 1439 maj 21., s. l.; DL 102087, 1439 oktober 10., Futog.

1021 MNL, OL DL 106972, 1440 maj 16., Verőce.

1022 Vprašljivo je tudi, koliko so mu bili v oporo preostali člani precej razvejene rodbine Grebenskih, saj jih drugi viri z izjemo sina Andreja ne omenjajo v kontekstu pravnega spora z Gorbonoki ali ogrsko nasledstveno vojno. Prim. MNL, OL DL 106827, 1435 julij 21., s. l.; DL 86358, 1438 avgust 14., s. l.; CKSL, 1435 april 4., Bratislava.

ni več zaupal niti Matko Talovec oziroma vsaj ni verjel, da bi mu lahko brez dodatne pomoči uspelo obraniti lastno gospostvo, zato je za njegovo varovanje zadolžil Ivana in Štefana Domba, sinova nekdanjega zagrebškega župana Jurija. Izbire gotovo ni prepustil golemu naključju. Rodbina Dombo (oziroma Dombai) je v začetku 15. stoletja prejela del posesti, ki so jo po vladarjevem dekretu zaradi nezvestobe zaplenili Gorbonokom, pozneje nasprotnikom Hermana Grebenskega. V takšni optiki je bilo najbrž utemeljeno pričakovati, da bodo Dombi še toliko trdneje stopili v bran Grebenskim, s katerimi jih je povezoval skupni družinski sovražnik.[1023]

Januarja 1441 sta Ivan in Štefan Dombo na Grebenu izdala listino, v kateri sta se zaobljubila izpolniti zadane naloge in Hermanu Grebenskemu ter njegovemu sinu Andreju nenehno zagotavljati »bratsko« pomoč tako na domačem gradu kot povsod drugod. Na resnost prisege kaže prisotnost Jurija Bisaga (Bikszádi),[1024] tesnega zaupnika Matka Talovca, ki ga je postavil za zagrebškega župana.[1025] Domba sta zaobljubo kmalu vestno izpolnila – a ne morda v boju z Gorbonoki, pač pa s celjskimi četami, ki so po strateškem preobratu pri Samoboru marca 1441 prodrle v Slavonijo. Grebenski so svoj grad prepustili Ivanu Dombu, ki je od tam s svojim moštvom »deželnih sovražnikov« ropal okoliške posesti celjskih vazalov in podpornikov. Kot sta v svoji listini zapisala Friderik in Ulrik Celjska, naj bi roparsko divjanje povzročilo toliko škode, da sta se morala na goreče pozive slavonskih plemičev končno odzvati ter z velikimi napori in stroški s silo zavzeti Greben.[1026]

Padec gradu gre datirati v začetek leta 1442, vsekakor pa pred sredino aprila. Kot navaja poznejša listina kralja Ladislava Posmrtnega, s katero so v korist Celjskih legitimirali že več kot desetletje poprej storjena dejanja, naj bi Vitovec v težkih zimskih razmerah oblegal utrjeno postojanko kar deset tednov, preden mu je uspelo streti sovražni odpor.[1027] Vse kaže, da so celjske sile poleg Grebena osvojile tudi bližnji grad Paka,[1028] prav tako posest gospodov Grebenskih, zgolj 7 km jugovzhodno od njihovega matičnega oporišča. Pisni viri o tem napadu ne poročajo, a so toliko zgovornejšo podobo razdejanja pred kratkim odkrile arheološke raziskave. V nasprotju s pomembnejšim Grebenom je Paka postala žrtev namernega uničenja. Po uspešnem naskoku, o katerem pričajo najdbe puščičnih osti, kljuke za napenjanje samostrela, glave buzdovana in drugih fragmentov vojaške opreme, so osvajalci utrdbo temeljito izropali ter jo nazadnje požgali, saj je očitno niso imeli namena trajno obdržati.[1029]

Spopadi so se 14. marca 1442 sklenili s precej nenavadnim epilogom. Tega dne je namreč Ulrik Celjski v Varaždinu nastopil kot pokrovitelj poravnave med Andrejem z Grebena in Nikolajem Dombom, še enim od sinov Jurija Domba.[1030] Kaj se je medtem zgodilo z Ivanom, ni znano, pa tudi Štefan ni bil udeležen pri sklepnem dogovoru. Povsem mogoče je, da je Ivan v bojih padel, saj se v poznejšem arhivskem gradivu ne omenja več, kot pokojni pa je prvič izpričan leta 1447.[1031] »Spravno« listino je brez dvoma narekoval Ulrik, tituliran preprosto kot celjski, ortenburški in zagorski grof. A v njej ni niti besede o celjskem zavzetju gradu, temveč govori zgolj o nesoglasjih med Grebenskim in Dombom, ki naj bi jih pomagala umiriti celjska poveljnika Jan Vitovec in Štefan Rechnitzer.[1032]

Skoraj do neprepoznavnosti potvorjen prikaz dogodkov, v katerem domača zaveznika nastopata kot sovražnika, njun celjski krvnik pa prevzema vlogo dobronamernega, nepristranskega razsodnika, je bil seveda povsem namerno prikrojen v korist grofov, da bi vsaj posredno legitimirali trajno prisvojitev Grebena. »Mirovna posrednika« sta ga v Ulrikovem imenu zasedla s silo – očitno v odziv na Dombova sovražna dejanja v teku državljanske vojne, nikakor pa ne iz gole želje po vzdrževanju javnega reda in miru. Ta naloga bi navsezadnje sodila v pristojnost bana Talovca, ne pa grofov Celjskih, ki sta si brezobzirno pripojila zasedeno gospostvo. Že 16. aprila sta ga kot nagrado za zvesto službo podelila v dedni fevd Janu Vitovcu, po poročanju celjskega kronista resničnemu organizatorju vojnega pohoda in najzaslužnejšemu za uspešno zavzetje Grebena.[1033]

S politiko oborožene moči in izvršenih dejstev se je torej Celjanoma posrečilo iztržiti še eno ozemeljsko pridobitev, tokrat na račun Hermana Grebenskega, ki je moral nazadnje plačati najvišjo ceno. Spopada ni izzval sam in tudi Ivanu Dombu najverjetneje ni povsem prostovoljno prepustil svojega doma, da ga spremeni v gnezdo jagielonskih plenilcev, vendar ga je vrtinec dogodkov nepovratno prehitel, ne

1023 ENGEL 1996b, str. 63; PÁLOSFALVI 2014, str. 101–102, 434.
1024 Prim. REGAN 2017, str. 52–55.
1025 Bisagove sposobnosti so cenili tudi Celjski, saj so ga leta 1445 nastavili za podbana v Slavoniji. MNL, OL DL 102091, 1441 januar 23., Greben; prim. PÁLOSFALVI 2014, str. 71–72.
1026 Zanimivo je, da grofa Celjska v listini o podelitvi Grebena Janu Vitovcu navajata, da je bil grad prej v lasti Jurija in Ivana, izpuščata pa seniorja Grebenskih Hermana in njegovega sina Andreja, ki ju kot osrednja gospodarja utrdbe navaja zavezniški sporazum z rodbino Dombo. SI AS 1073/I-57r, fol. 107', 1442 april 16., Celje; KRONES 1883, str. 85.
1027 MNL, OL DF 233116, 1453 januar 25., s. l.; PÁLOSFALVI 2001, str. 429–430. Pálosfalvi dogajanje zmotno umešča v kontekst celjske ofenzive v Slavoniji leta 1445.
1028 Popačen spomin na ta dogodek je očitno zabeležil tudi celjski kronist, ki ob naštevanju razdejanih sovražnih utrdb omenja *thurn an der Pack*. KRONES 1883, str. 157.
1029 ŠIMEK 2012; REGAN 2017, str. 261–265; ŠIMEK 2021; REGAN, DUGAČKI 2024, str. 475.
1030 MNL, OL DL 103595, 1442 marec 14., Varaždin; prim. DL 13795, 1444 avgust 13., s. l.
1031 MNL, OL DL 93369, 1447 julij 21., Budim.
1032 Prim. BANFI 2023a, str. 93.
1033 SI AS 1073/I-57r, fol. 107', 1442 april 16., Celje; KRONES 1883, str. 85. Madžarsko in hrvaško zgodovinopisje celjske listine o fevdni podelitvi Grebena do nedavnega ni poznalo, zato je padec Grebena pomotoma datiralo šele v leto 1445. Prim. ENGEL 1996a, str. 322; PÁLOSFALVI 2001, str. 430; PÁLOSFALVI 2014, str. 126.

da bi mu dopuščal možnost svobodne izbire. Po izgubi Grebena se je moral zadovoljiti zgolj s praznim nazivom varaždinskega župana, ki mu ga je očitno v soglasju s kraljem Vladislavom Jagielonskim podelil ban Talovec, ne da bi mogel njegova opolnomočja udejanjiti na ozemlju pod celjsko oblastjo.[1034] Njegovi podložniki so se pred kapitljem v Čazmi februarja 1443 zaman pritoževali, kako si grofje Celjski in meščani Varaždina prilaščajo posesti Grebenskih.[1035] Tudi sam je brez uspeha iskal zaslombo ogrskih magnatov ob tožbah nad Vitovčevimi krajami rodbinskega ozemlja v križevski županiji.[1036] Niti ukazi državnega zbora in osebnega odposlanca Ivana Hunjadija marca 1449 niso mogli prepričati Celjskih, naj Hermanu in njegovim naslednikom vrnejo domači grad.[1037] Šele septembra 1456 je Ladislavu, sinu tedaj že pokojnega Hermana, pred čazmanskim kapitljem uspelo skleniti skromno poravnavo, s katero je Vitovcu priznal oblast nad svojim lastniškim deležem gospostva in gradu Greben v zameno za prepustitev nekaj manjših posesti.[1038]

Verjetno zadnje pomembnejše dejanje celjske spomladanske ofenzive se je odvilo sorazmerno daleč proč od osrednjih slavonskih bojišč, že na meji Bosne. Na udaru čet Friderika Celjskega se je namreč znašel grad Ostrožac pri Cazinu.[1039] Utrjena postojanka nad Uno je bila prvotno last rodbine Babonić oziroma kasnejših Blagajev, a jim jo je kralj Sigismund skupaj z bližnjim gradom Krupa poleti 1395 začasno odvzel in kot poplačilo za pomoč pri vojaškem pohodu v Bosno predal vojvodi Hrvoju Vukćiću Hrvatiniću. Po prelomu med nekdanjima zaveznikoma deset let pozneje je Sigismund Luksemburški sam zasedel Ostrožac in ga pod svojim nadzorom obdržal za več kot tri desetletja, da bi s tako pomembnim strateškim oporiščem okrepil obrambo Slavonije. Šele spomladi 1436 je grad končno sklenil vrniti nekdanjim lastnikom. Toda to se ni zgodilo, saj se tedanji upravitelji – sinovi že pokojnega Franca Pulcza, Sigismundovega gradiščana na Ostrožcu in Kninu – očitno niso bili pripravljeni umakniti Blagajem.[1040]

Kaj je na vrhuncu spopadov z jagielonskimi silami spodbudilo Friderika Celjskega, da je v zgodnjih mesecih leta 1441 povedel svoje moštvo nad Ostrožac, ni mogoče povsem prepričljivo pojasniti, saj med doslej znanimi viri o tem poroča zgolj fragmentarno ohranjeno poročilo sodne obravnave pred zagrebškim kapitljem. Pulczevi dediči so se na to sodno instanco poleti 1442 uradno pritožili, da bi prejeli zadoščenje za utrpelo škodo. Več pripadnikov njihovega moštva oziroma družine je namreč izgubilo življenje med krvavim obleganjem oziroma so bili prisiljeni v izgnanstvo. Zapisano namiguje, da je Friderikovim enotam uspelo zavzeti Ostrožac, vendar ga v nobenem primeru niso trajno obdržale. Le malo pozneje ga je namreč Vladislav Jagielonski z uradnim dekretom ponovno podelil Blagajem, sicer dolgoletnim tekmecem Celjskih, ki so jim s svojo oboroženo akcijo očitno nehote pomagali povrniti že skoraj pol stoletja poprej izgubljeno posest.[1041]

Uspehi Vitovčevih čet v Slavoniji so medtem vlivali sveže upe kraljici Elizabeti, ki je kljub vse bolj osamljenemu položaju še vedno vztrajala v boju z Vladislavom Jagielonskim. V pismu, datiranem 9. julija, je samozavestno opogumljala meščane Kremnice z novicami o mogočnih okrepitvah in načrtovanju novih ofenziv na Ogrsko. Friderik Celjski naj bi tedaj na bojnih poljih vzdrževal kar dve armadi in tudi srbski despot Branković naj bi zbiral veliko vojsko, da ji priskoči na pomoč.[1042] Če je Elizabeta v resnici pričakovala, da ji bo uspelo celjske uspehe izkoristiti za strateški preobrat na slovaško -ogrski fronti, se je seveda uštela. Več mesecev po sklenitvi miru z jagielonskim kraljem in podreditvi Gradca grofa Celjska nista imela nikakršnega namena, da se ponovno vpletata v že dolgo poprej odločeno nasledstveno tekmo. V njej sta utrpela silovite udarce in se bila prisiljena odpovedati prizadevanjem za predajo prestola mladoletnemu Ladislavu Posmrtnemu, a po zaslugi uspehov, izbojevanih na slavonski fronti konec zime in spomladi 1441, iz težavnega položaja vendarle nista izšla kot poraženca.

1034 STIPIŠIĆ, ŠAMŠALOVIĆ 1960, št. 2029, 1442 julij 1., s. l.; ENGEL 1996a, str. 225; PÁLOSFALVI 2000, str. 62, op. 98; PÁLOSFALVI 2014, str. 126; prim. MNL, OL DL 68701, 1443 oktober 8., Varaždin.
1035 MNL, OL DL 103597, 1443 februar 20., s. l.
1036 MNL, OL DL 102105, 1448 junij 18., Križevci.
1037 MNL, OL DL 102108, 1449 marec 30., Budim.
1038 Ob pridržku, da vse naštete nepremičnine ponovno pripadejo Vitovcu, če bi Ladislav umrl brez zakonitega dediča. MNL, OL DL 102134, 1456 september 11., s. l.; DL 101284, 1456 september 11., Križevci.
1039 REDŽIĆ 2009, str. 155–156.
1040 THALLÓCZY, BARABÁS 1897, št. CLXXI, 1436 april 24., Szeged; ENGEL 1996a, str. 385; KEKEZ 2015.
1041 THALLÓCZY, BARABÁS 1897, št. CLXXXIII, 1442 julij 3., s. l.
1042 MNL, OL DF 249990, 1441 julij 8., Bratislava; prim. PÁLOSFALVI 2000, str. 52–53, op. 38, ob zmotni dataciji pisma v leto 1440.

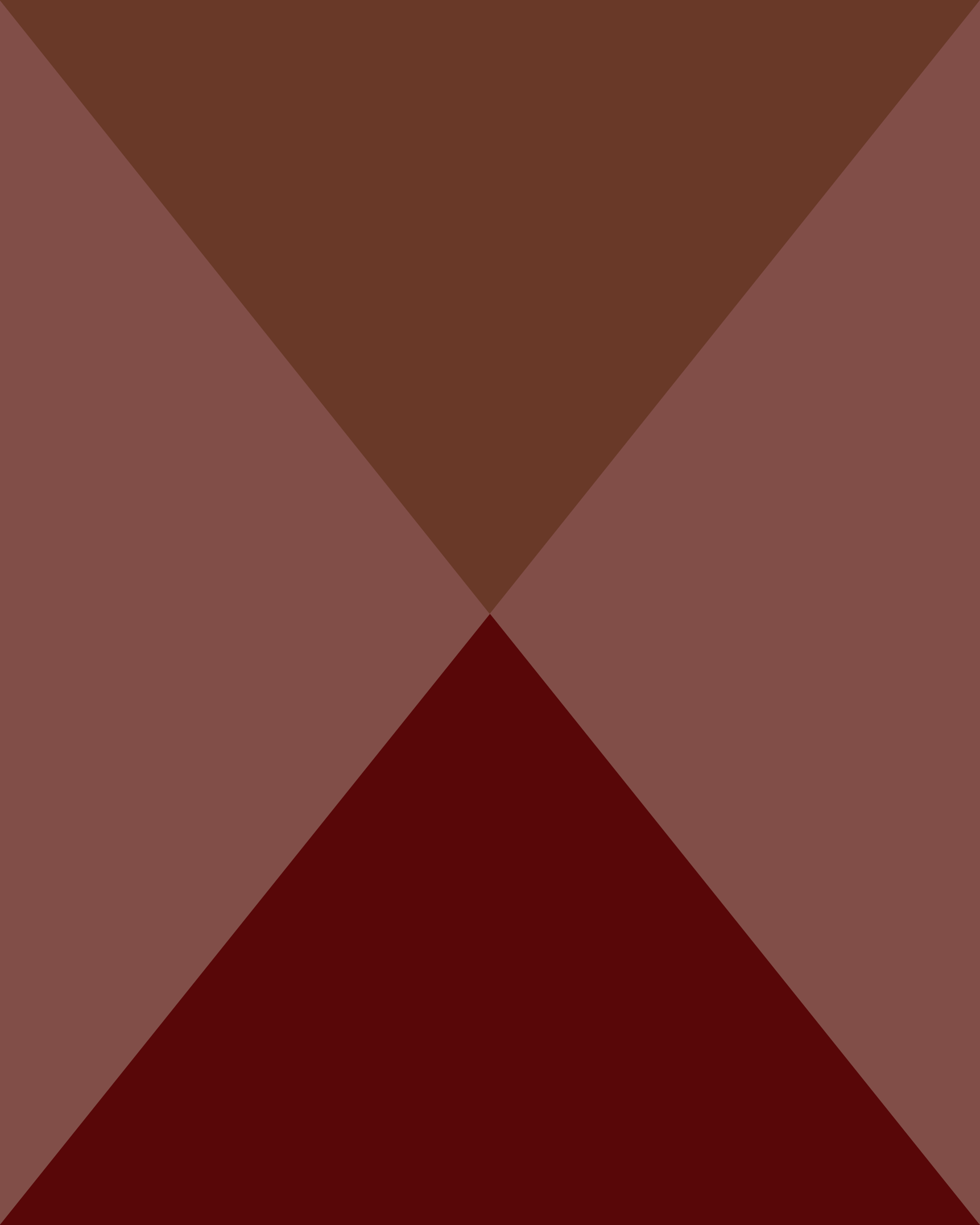

Odločilni obračun s Friderikom Habsburškim

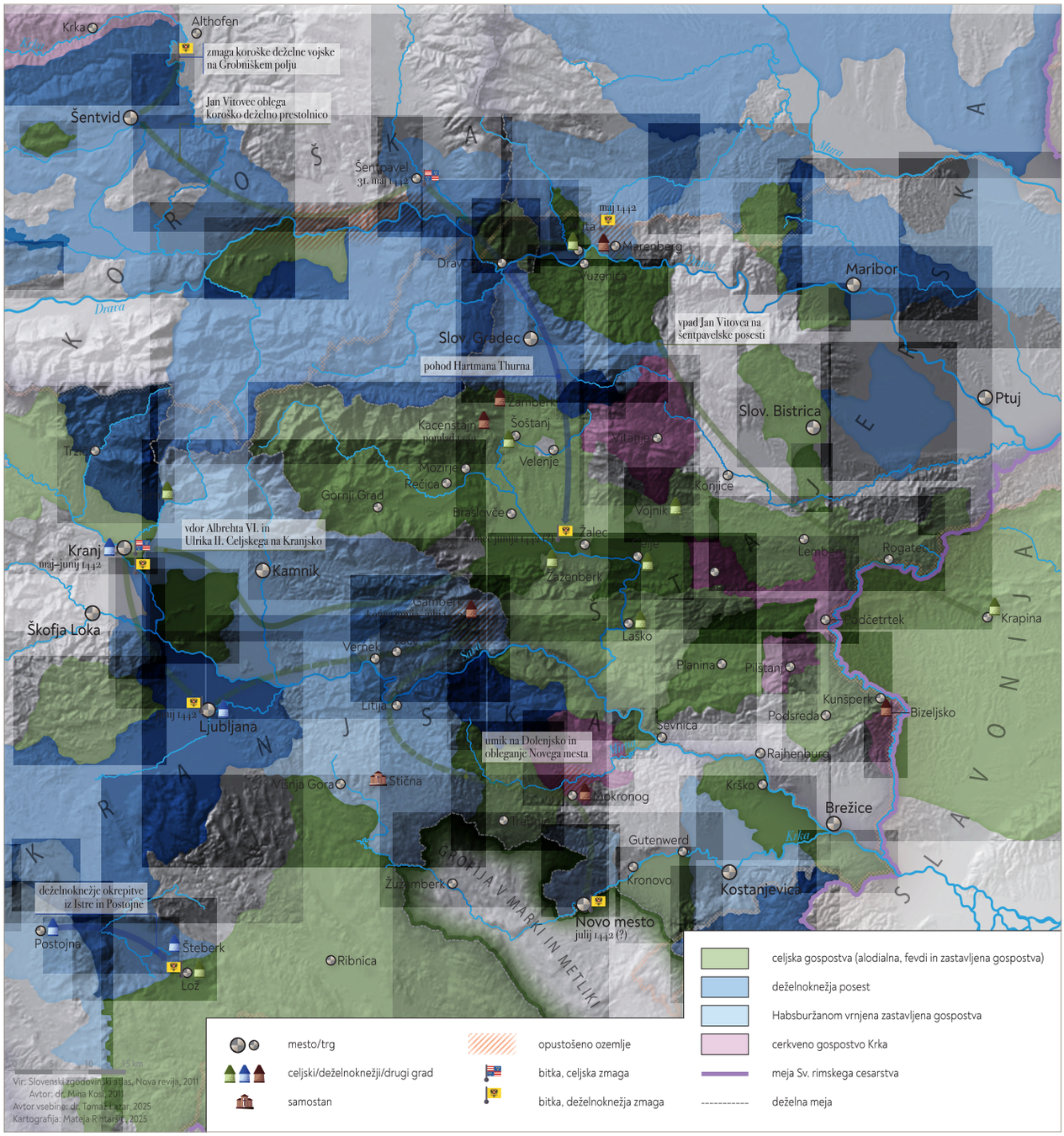

Grofje Celjski in vojvoda Albreht VI. v boju s kraljem Friderikom (1442/3)

◆

Čeprav je dogajanje na Ogrskem sredi leta 1440 povsem zasenčilo celjsko-habsburške napetosti, je nerazrešeni spor z umirjanjem nasledstvene krize ponovno stopal v ospredje. Zaradi drugih perečih izzivov obnavljanje sovražnosti še precej časa ni bilo v interesu nobeni od vpletenih strani. Avgusta 1440 podpisano premirje so zato večkrat podaljšali, vendar ne vedno v povsem enako ubesedeni obliki. V listini z 12. marca 1441 sta se Friderik in Ulrik Celjska zavezala, da bosta spoštovala premirje s kraljem Friderikom in krškim škofom Janezom, sklenjeno ob posredovanju kraljice Elizabete – in ne le do kresa na sv. Janeza Krstnika, 24. junija, kot je bilo prvotno določeno, temveč do mihelovega, 29. septembra, ki je nekoč veljal za simbolni dan jesenskega enakonočja.[1043]

Avgusta 1441 je Friderik Celjski pisal kraljevim svétnikom, da je pripravljen spet skleniti premirje do 24. junija, a da posesti Lambergerja, Erazma s Kamna in Auerja ne bo vrnil, saj je bila ta odločitev v Hainburgu izsiljena in tako menita tudi kraljica Elizabeta ter vojvoda Albreht, sploh pa ima vso pravico, da zakonito razpolaga z imetjem svojih vazalov. Zato je naprosil, naj mu sporočijo, ali je kralj pod takšnimi pogoji pripravljen podaljšati ponujeno premirje.[1044] Kljub novim zadržkom, ki so opozarjali na bistveno samozavestnejšo držo Celjanov, je Friderik privolil v dogovor in 4. septembra 1441 potrdil mir do 24. aprila 1442.[1045] Tega sicer ni storil povsem brezpogojno, saj sta se morala grofa zavezati, da se bosta izogibala nadaljnjim posegom proti Lambergerju, Erazmu s Kamna in Auerju, čeprav sta trenutno lahko obdržala njihove posesti, zaplenjene pred premirjem avgusta 1440.[1046]

Podaljševanje premirja je pomenilo slabo popotnico za reševanje medsebojnih nesoglasij, saj je v očitni nezmožnosti trdnega dogovora kvečjemu odlagalo končni obračun v negotovo prihodnost. Tega so se dobro zavedale tudi dotlej najhuje prizadete žrtve celjskega pustošenja. Obrambe Kranja leta 1441 gotovo niso brez razloga okrepili s topovi, ki jih je tja pripeljal Friderik iz Kamnika – tudi če od te oborožitve ni bilo pravega učinka, ko je mesto že naslednje poletje v resnici postalo plen sovražnega napada.[1047] Grožnja ponovnega nasilja je skrbela zlasti krškega poglavarja Schallermanna, ki bi si po vseh preteklih udarcih težko privoščil njihovo nadaljevanje. Ne le da je škofija zaradi spora s pokneženimi grofi utrpela velikansko materialno škodo, saj je bila vrsta njenih gradov izropanih, poškodovanih ali celo uničenih, temveč je bila prisiljena kriti tudi težko finančno breme neporavnanega solda, odškodnin, odkupnin ter vseh drugih terjatev svojih vazalov in uslužbencev, ki so se med vojno bojevali na krški strani. Vsaj del teh poplačil je naveden v knjigi prepisov iz škofijskega arhiva, ki vsebuje listine iz časa od julija 1438 do konca leta 1442. Fragmentarna zabeležka na zadnjem listu dokazuje, da dokumentov niso prepisali v celoti, torej je škofija del dolgov iz časa »celjske vojne« verjetno poplačala še pozneje, a že ohranjeni skupek gradiva dovolj zgovorno razkriva obseg odškodninskih zahtevkov.[1048]

Večina prepisov se nanaša na poravnavo terjatev krških oskrbnikov, gradiščanov in poveljnikov vojaških oddelkov, ki so ob začetku sovražnosti Frideriku Celjskemu napovedali fajdo, se v imenu škofije bojevali in opravljali različne druge naloge. Skoraj vsi dokumenti so sestavljeni po enakem vzorcu, v obliki odškodninskega reverza, v katerem upravičenec potrjuje, da ga je škofija – praviloma v celoti in v denarju – poplačala za opravljeno službo, ujetništvo ali drugo materialno škodo:

1043 LICHNOWSKY 1842, št. 203, 1441 marec 12., Celje; CHMEL 1859, št. 247, 1441 marec 12., Celje; WILLICH 1999, št. 51, ok. 1441 marec 12., s. l.

1044 CHMEL 1837a, št. XLVIII, 1441 avgust 20., Altenburg; LICHNOWSKY 1842, št. 262, 1441 avgust 20., Altenburg.

1045 SI AS 1063/4492, 1441 september 4., s. l.; 1063/4501, 1441 september 5., Gradec; CKSL, 1441 september 4., s. l.; 1441 september 5., Gradec; LICHNOWSKY 1842, št. 266, 1441 september 4., Gradec; CHMEL 1859, št. 367, 1441 september 4., Gradec; WILLICH 1999, št. 75, 1441 september 4., Gradec; KEMPER idr. 2014, št. 2, 1441, september 4., Dunajsko Novo mesto; prim. ŠTIH 1996, str. 248–249.

1046 CHMEL 1837b, št. XLIX, 1441 september 3., Krapina.

1047 BIZJAK 2008, str. 452.

1048 ADG, sign. 323, 1438–1442.

UPRAVIČENEC	DATUM LISTINE	PREDMET POPLAČILA
Jurij Marschal oz. Meichsner[1049]	22. julij 1438	sold najemnikov, zaposlenih med vojno s Celjskimi; odkupnina iz ujetništva, ko so ga zajeli kot krškega odposlanca
Friderik Wagen[1050]	24. februar 1439	sold, odškodnina in vse druge terjatve
Kunz Frank[1051]	24. februar 1439	opravljena služba in sold
	20. april 1439	odškodnina za ujetništvo in druge terjatve
	24. april 1439	sold
Jošt (von der) Alben[1052]	16., 30. januar 1442	sold za vojaško službo proti Celjskim z oddelkom 4 konjenikov, odškodnina in odkupnina za ujetništvo, nepremičnine v Straßburgu
	22. junij 1439	vsa škoda in oskrba v škofijski službi, prav tako stroški ujetništva, zaplenjenega konja in oklepa[1054]
Haug Taubenheim[1053]	10. december 1442	dokončno poplačilo ujetništva, škodnih terjatev in oskrbe
Andrej Metz[1055]	19. julij 1439	obramba Lušperka in gradbena dela med in po vojni, najem in oskrba vojakov, povračilo škode in zaščitnina[1056]
Andrej Trebniški[1057]	19. avgust 1439	sold in odškodnina
Sigmund Mordax[1058]	15. november 1439	odškodnina za vojaško službo in ujetništvo
Andrej Gall[1059]	9. december 1440	vojaška služba, povračilo vojne škode, ki so jo utrpeli njegovi ljudje in posesti

1049 ADG, sign. 323, str. 2, št. 1, 1438 julij 22., Gradec.
1050 ADG, sign. 323, str. 3–4, št. 2, 1439 februar 24., Straßburg.
1051 ADG, sign. 323, str. 4, št. 3, 1439 februar 24., Straßburg.
1052 ADG, sign. 323, str. 10–11, št. 7, 1439 april 20., s. l.; str. 27–28, št. 20, 1442 januar 30., s. l.; sign. 324, 1442 januar 16., s. l.
1053 ADG, sign. 323, str. 12, št. 9, 1439 junij 22., Gradec; str. 26, št. 19, 1442 december 10., s. l. Haug je pozneje kot najemnik služil tudi cesarju Frideriku III. Prim. RÜBSAMEN 2004, št. 267–268, oboje 1452 december 8., Dunajsko Novo mesto.
1054 Ob pridržku, da mu bo moral škof plačati še oskrbo med prestajanjem zapora, če Haug ne bo pravočasno osvobojen oz. oproščen ujetništva.
1055 ADG, sign. 323, str. 13–14, št. 10, 1439 julij 19., s. l.
1056 Ob poplačilu terjatev je Metz prepustil škofu tudi dvor Jamnik, osvojen v preteklih spopadih.
1057 ADG, sign. 323, str. 14, št. 11, 1439 avgust 19., Straßburg.
1058 ADG, sign. 323, str. 15–16, št. 12, 1439 november 15., s. l.
1059 ADG, sign. 323, str. 19–20, št. 14, 1440 december 9., s. l.

UPRAVIČENEC	DATUM LISTINE	PREDMET POPLAČILA
Ulrik Gresel[1060]	16. december 1440	povračilo vojne škode, ki so jo utrpeli njegovi ljudje in posesti, odkupnina za zajete podložnike in posesti v Krškem ter pri Poljčanah[1061]
Ožbolt Erolzheim[1062]	17. marec 1441	sold, odškodnina, zaščitnina na Novem gradu v Vitanju, povračilo škode na oropanih posestih[1063]
Viljem Kolenc[1064]	30. marec 1441	zaščitnina na stolpu nad Podčetrtkom, odškodnina za vojno službo[1065]

Koliko je bilo še podobnih primerov, o katerih prepisna knjiga molči, lahko kvečjemu ugibamo. Čeprav nobena listina ne navaja končnega zneska prejetih odškodnin, je poplačilo terjatev nedvomno pomenilo veliko breme za škofijo, ki se je v vojnem času že tako znašla v hudi stiski. Zaradi zaostrenega finančnega položaja Janezu Schallermannu ne glede na morebitne verske ali etične zadržke ni preostalo drugega, kot da vsaj del kratkoročnih obveznosti pokrije s posojili judovskih bankirjev – denimo kreditom 200 *fl* pri Mušu iz Herzogenburga.[1066]

Bojazen pred ponovnim zaostrovanjem razmer je Schallermanna jeseni 1441 očitno prisilila v iskanje kompromisa. 3. oktobra je Frideriku Celjskemu podelil vseh dvanajst gradov oziroma gospostev, ki jih je imel prej v fevdu njegov pokojni oče Herman: Rogatec, Podsredo, Planino (Montpreis), Kostrivnico, Ploštanj, Prežin, Helfenberg, Ekenštajn, Šalek, Boštanj, Kunšperk in Rifnik.[1067] Z izdajo listine, preprosto povzete po starejšem dokumentu še iz časa svojega predhodnika, je Schallermann zgolj potrdil nekdanje stanje, saj je krška škofija našteta gospostva Celjskim podeljevala že od

77. Naličnik kotlastega šlema iz druge četrtine 15. stoletja, najden pri Predjamskem gradu | © NMP, INV. ŠT. A/III 6111, FOTO: TOMAŽ LAUKO

1060 ADG, sign. 323, str. 20–21, št. 15, 1440 december 16., Straßburg.
1061 Ob pristavku, da mu škofija dolguje še odškodnino za izpad dohodkov z zaseženih posesti do 24. aprila 1441, dokler jih ne osvobodi s plačilom odkupnine. Prim. ADG, HS 122, fol. 28.
1062 ADG, sign. 323, str. 22, št. 16, 1441 marec 17., s. l.
1063 Za zaščitnino na Novem gradu v Vitanju je v obdobju 1439/40 prejel 50 *lb* pfenigov, 24 modijev rži in 400 hlebčkov sira. Prim. ADG, HS 106, fol. 131; HS 122, fol. 2', 14'.
1064 ADG, sign. 323, str. 23, št. 17, 1441 marec 30., s. l.
1065 Seznam deželnih sovražnikov Viljemu Kolencu pripisuje sodelovanje pri zajetju Martina Ložniškega in njegovi privedbi v zapor na celjskem Trakošćanu. Navedba se ne zdi verodostojna ali pa se morda nanaša na drugo osebo, saj se je Viljem Kolenc med krško-celjsko vojno intenzivno udejstvoval v službi škofije kot gradiščan na stolpu nad Podčetrtkom (1437–1441) in poveljnik vojaškega oddelka. CKSL, 1440–1441, s. l.; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l.; OTOREPEC 1996, str. 341; prim. ADG, sign. 323, str. 23; HS 106, fol. 136; HS 122, fol. 26'.
1066 Škofija je dolg vrnila marca 1439 skupaj z dodatnim plačilom 25 *lb* pfenigov za Muševe storitve, prehrano in odškodnine. ADG, sign. 323, str. 5, št. 4, 1439 marec 18., s. l.
1067 KLA, HS 2/8, fol. 41–41', prim. 81'; CKSL, 1441 oktober 3., Straßburg; KOSI 2012, str. 481.

◆
78. Grad Pilštajn
| REPRODUCIRANO PO:
VISCHER 1681, ŠT. 22

konca sedemdesetih let 14. stoletja.[1068] Toda sredi ponovnega stopnjevanja napetosti obsežne fevdne podelitve »posebej ljubemu« grofu Frideriku ne moremo razumeti drugače kot diplomatsko poravnavo, s katero je krški škof v zameno za trajni mir Celjskim spregledal pretekle sovražnosti in jim priznal tisto, kar so terjali že od samega začetka – položaj, kakršnega so uživali pod Schallermannovimi predhodniki.[1069] Zelo ugodne koncesije je ponudil tudi njihovim vazalom oziroma podpornikom, saj je komaj pet dni pozneje Frideriku Rattu st. poplačal odškodninske terjatve v višini 1000 *lb* pfenigov.[1070]

Schallermannova navidezna velikodušnost vendarle niti približno ni pomenila brezpogojne kapitulacije. Vpis v krški fevdni knjigi posebej poudarja, da posesti, ponovno prepuščene v fevd grofu Frideriku, ne vključujejo Krškega, ki da je »že od nekdaj« last škofije, a tudi ne nekoč Ortenburžanom podeljenih koroških fevdov Hohenwart, Steuerberg in Projern.[1071] Vse našteto naj bi torej Celjski posedovali protipravno, ne da bi Schallermann k temu dodal svoje soglasje, čeprav si jim po drugi strani lastništva naštetih nepremičnin ni drznil izpodbijati drugače kot s skopo pisarjevo zabeležko za interno rabo. Z vidika celjsko-krškega obračuna precej bolj merodajno pa je, da so oktobra 1441 podeljene posesti izvzemale tiste škofijske gradove v Posotelju oziroma na Dolenjskem, ki so med oboroženimi spopadi postale najvidnejše tarče celjskih pristašev – Pilštajn, Podčetrtek, Bizeljsko in Mokronog. Zaradi posebnega strateškega pomena ne preseneča, da jih škof ni bil pripravljen izročiti svojim nasprotnikom, a hkrati tudi ni verjel, da jih lahko ubrani pred celjskimi apetiti. Zato jih je novembra 1441 predal v varstvo kralju Frideriku, in sicer za obdobje treh let, do 24. junija 1445, ter ob pridržku, da mu bo Friderik zagotovil nemoteni dostop do posesti, kadar bi bilo potrebno. Kot je škof izrecno zapisal v listini, ga je k taki odločitvi prepričala nevarnost vojne, ki da še posebej ogroža krško škofijo, saj bo kralj naštete gradove sposoben učinkoviteje varovati, kot bi to lahko storil sam.[1072]

1068 SI AS 1063/4310, 1378 november 4., Podčetrtek; 1063/4357, 1387 maj 15., Vitanje; 1063/4401, 1404 oktober 25., Vitanje; CKSL, 1378 november 4., Podčetrtek; 1387 maj 15., Vitanje; 1404 oktober 25., Vitanje; prim. SI AS 1063/4650, 1387 avgust 28., s. l.; CKSL, 1387 avgust 28., s. l.

1069 Novembra 1452 je krški škof Frideriku Celjskemu podelil v fevd še Ranšperk in Lemberg ob določilu, da oba fevda ponovno pripadeta škofiji, če bi grof umrl brez moškega naslednika. ADG, sign. 395, 1452 november 3., Celje.

1070 Da je tudi sklenitev tega dogovora potekala z vednostjo Celjskih, dokazuje prisotnost dvornega mojstra Erazma Lihtenberškega, ki je na Rattovo prošnjo pečatil njegov reverz o prejemu odškodnine. ADG, sign. 323, str. 24–25, št. 18, 1441 oktober 8., Pišece.

1071 KLA, HS 2/8, fol. 41'; prim. SI AS 1073/I-2r, fol. 7'–8; 1073/I-57r, fol. 6–6'.

1072 ADG, KA K 25, 1441 november 12., Gradec; sign. 322, 1441 november 12., Gradec; CHMEL 1837b, št. XVI, 1441 november 12., Gradec; LICHNOWSKY 1842, št. 290, 1441 november 12., Gradec; CHMEL 1859, št. 402, 1441 november 12., Gradec.

Zavezništvo z vojvodo Albrehtom VI.

Po izvolitvi za rimsko-nemškega kralja je Friderika čakalo kronanje v Aachnu. Javno ustoličenje v starodavni cesarski prestolnici je bilo le najsimbolnejši cilj dolgega potovanja na sever. Volilni knezi in predstavniki državnega zbora so od novega vladarja pričakovali resne pogovore o reformah, s katerimi bi na novo preuredili politična razmerja v Svetem rimskem cesarstvu, omilili napetosti vse očitnejšega verskega razkola in zagotovili učinkovitejšo obrambo mej pred zunanjimi sovražniki, predvsem osvajalnimi apetiti Osmanov.[1073] Friderik se je dobro zavedal, da se s tako zahtevnimi izzivi ne more spoprijeti, dokler ne vzpostavi trdnejšega nadzora nad habsburškimi dednimi deželami. V Avstriji je moral najprej streti odpor brata Albrehta VI. in kraljice Elizabete. Zaradi hudih porazov na Ogrskem sta se mu bila oba prisiljena podrediti že po nekaj mesecih. Toliko trdovratneje so mu kljubovali avstrijski stanovi, odločeni braniti svoje interese in deželno avtonomijo.

Kmalu po kraljevski izvolitvi je Friderik najel 1000 konjenikov – po pisanju sodobne avstrijske kronike zato, da bi ga pospremili na kronanje, čeprav bi z demonstracijo oborožene moči v isti sapi lahko poskušal utišati deželno opozicijo in od sovražnih namenov odvrniti morebitne tekmece, sploh novega ogrskega kralja Vladislava Jagielonskega. Toda manever je dosegel nasprotni učinek, saj Friderik najemnikov ni pravočasno izplačal. Ko jim je dolgoval že 40.000 ogrskih *fl*, so začeli ropati in požigati po deželi. Vsesplošno nejevoljo deželanov je dodatno podžgal Friderikov poskus poplačila vojakov z razpisom izrednega davka. Junija 1441 se je avstrijski deželni zbor temu ukrepu uprl in od Friderika zahteval, da stroške poravna iz lastne blagajne. Kralj se je branil, da je vojake najel za javno dobro, in hkrati opozarjal na izpad finančnih sredstev, saj so bili številni viri deželnih prihodkov zastavljeni drugim upnikom. Na koncu je privolil, da sam izplača najete vojake, vendar le, če za jamstvo prejme dragocenosti iz zapuščine pokojnega Albrehta II. Temu deželani niso ugodili, kakor tudi ne Friderikovi prošnji za posojilo 20.000 *fl* brez kritja.[1074]

Poleti 1441 je val nasilja zajel še osrednjo Štajersko, ko je Frideriku odpovedal pokorščino Krištof Wolfsauer. Njegove zamere so imele globoke korenine. Leta 1435 je prejel v dosmrtni fevd deželnoknežji grad in deželsko sodišče Wildon. Toda ko je po smrti Albrehta II. izbruhnil spor za njegovo zapuščino, je Krištof namesto vojvode Friderika V. raje podprl njegovega brata Albrehta VI. Tvegana odločitev se mu ni obrestovala, saj se mu je Friderik maščeval z odvzemom Wildona. V skladu s sporazumom, ki ga je 23. avgusta 1440 sklenil z bratom Albrehtom, bi moral gospostvo vrniti Krištofu, vendar se to očitno ni zgodilo.[1075] Oškodovani Krištof je zato kralju leto dni pozneje napovedal fajdo in silovito opustošil štajerske deželnoknežje posesti. Največ škode sta utrpela trga Wildon in Vrbna (Feldbach), med boji pa je bil avgusta 1441 temeljito oplenjen tudi Fürstenfeld. Spopadi so dosegli tako velike razsežnosti, da je bil Friderik na oktobrskem zasedanju notranjeavstrijskih stanov v Gradcu prisiljen sklicati meddeželno vojsko.[1076] Vabilo na zbor, razpisan za 16. oktobra, so prejeli tudi kranjski obvezniki, med drugim Friderik Črneški. Kralj ga je 3. oktobra pisno pozval, naj v Gradec nemudoma privede 20 konjenikov in 200 pešakov, za

1073 KOLLER 2005, str. 75–84.

1074 LHOTSKY 1949, str. 540–545.
1075 WILLICH 1999, št. 17, 1440 avgust 23., Hainburg.
1076 SEUFFERT, KOGLER 1953, str. 79–80, št. 26, 1441 oktober 9., Gradec; št. 27, 1441 oktober 14., Gradec.

katere jim bo poleg plač zagotovil vso oskrbo.[1077] Kljub kratkemu časovnemu roku je mobilizacija potekala dovolj uspešno, da so deželne čete že v naslednjih nekaj tednih onesposobile Wolfsauerja in njegove pristaše.[1078]

Habsburškemu vladarju je vsaj v tem primeru uspelo sorazmerno hitro zajeziti nasilje, vendar je Wolfsauerjeva fajda po komaj leto poprej zamrznjenem, precej nevarnejšem in še vedno ne dokončno rešenem spopadu s Celjskimi pomenila novo notranjo grožnjo deželnoknežji oblasti. To je bila očitno zadnja kaplja čez rob, ki je kralja Friderika prepričala k strožjemu ukrepanju proti kršiteljem reda in miru. V času obračuna z Wolfsauerjem je namreč ukazal sestaviti tako imenovani seznam deželnih sovražnikov na Štajerskem in Koroškem. Velika večina v njem dokumentiranih oseb je deželno pravo kršila v času spopada grofov Celjskih s krško škofijo in Friderikom Habsburškim oziroma še prej, že od umora Henrika Apfaltrerja. Vendar je slovenskemu zgodovinopisju doslej ušlo, da vključuje najmanj en primer, nesporno povezan s fajdo Krištofa Wolfsauerja – in sicer ugrabitev slovenjgraškega meščana Schiffrerja, ki jo je zakrivil Mihael Moshaimer.[1079] Popis torej ne navaja zgolj pristašev in podpornikov grofov Celjskih, temveč tudi druge, z njimi nepovezane prestopnike, ki so kalili deželni mir na Štajerskem in Koroškem še vse do zgodnje jeseni 1441.

Zaradi nenehnih varnostnih izzivov je moral Friderik na nejevoljo državnega zbora večkrat odložiti odhod v Aachen. Ker je bilo že vnaprej jasno, da se bo na poti zadržal dolgo časa, je njegova odsotnost nasprotnikom ponujala odlično priložnost za vstajniške akcije. Poleg močne opozicije avstrijskih deželnih stanov pod vodstvom Ulrika Eizingerja, plenilskih pohodov še vedno nepoplačanih čeških najemnikov in starih napetosti z grofi Celjskimi je Friderik poglavitno nevarnost prepoznal v bratu, ki si je prizadeval izsiliti novi dogovor o delitvi družinske dediščine. Vojvoda Albreht se kljub večkratnim pozivom ni bil pripravljen priključiti kraljevi delegaciji na poti v Aachen, temveč je začel načrtno iskati zaslombo morebitnih zaveznikov, razočaranih nad Friderikovo vladavino. Tirolskim in avstrijskim stanovom se je ponujal za zvestejšega zaščitnika deželnih interesov in pravic mladoletnega vojvode Sigmunda, ki ga je kralj Friderik kljub drugačnemu dogovoru zadrževal pri sebi pod popolnim nadzorom. Deželani Albrehtovih ambicij niso bili pripravljeni podpreti za ceno državljanske vojne, veliko plodnejše pa je bilo njegovo ponovno zbliževanje s Celjskimi.[1080]

V začetku februarja 1442 se je kralj Friderik iz Gradca končno odpravil proti Aachnu. Po številnih postankih, turnirjih in diplomatskih srečanjih je na cilj prispel šele štiri mesece in pol pozneje ter 17. junija prejel kraljevsko krono na obredu v aachenski stolnici. Povratek je trajal še dlje, vse do februarja 1443, ko je Friderik na čelu pisane delegacije končno prijezdil v Dunajsko Novo mesto.[1081] Kot je že vnaprej pričakoval, je njegova odsotnost opogumila Albrehta VI. in grofa Celjska k organiziranju zarotniške zveze. 13. maja 1442 so jo sklenili s podpisom pogodbe, sestavljene na Friderikovo in Ulrikovo pobudo. Kot je pojasnjeno v uvodu listine, sta grofa Albrehtu ponudila zaslombo »v vseh zadevah«, vojvoda pa jima je v zameno zagotovil vojaško pomoč pri obrambi domačih posesti na lastne stroške in oskrbo proti komur koli razen Cerkvi, Svetemu rimskemu cesarstvu ali ogrski kroni. Pogodba formalno ni imela značaja fajdne napovedi, saj govori zgolj o obrambnem zavezništvu. Toda nadaljevanje besedila dovolj zgovorno razkriva prave namene sporazuma. Vojvoda Albreht se je namreč izrecno obvezal bojevati proti lastnemu bratu Frideriku, če grofoma Celjskima ne bi bil pripravljen priznati zakonitih knežjih pravic oziroma bi jih spodbijal s silo. Po drugi strani sta mu grofa obljubila podporo pri delitvi rodbinske zapuščine, vključno z vojaško pomočjo na lastne stroške in oskrbo. Podpisniki so na koncu dodali še klavzulo, da v primeru vojne s kraljem Friderikom ne bodo sklepali ločenega premirja, dokler tako sami kot njihovi pristaši ne dobijo povrnjenih gradov, prihodkov in posesti, ki bi se jih polastil sovražnik.[1082]

Zaveze, zapisane na papirju, so se zelo kmalu uresničile na bojnem polju. Že v drugi polovici maja ali najpozneje prve dni junija so se sile grofov Celjskih in vojvode Albrehta združile ob silovitem vdoru na Kranjsko. V nasprotju z veliko previdnejšimi, diskretnimi začetki sovražnosti jeseni 1437, ki so potekali na ravni posredniških spopadov, velikopotezna ofenziva na vse ali nič tokrat ni puščala nobenega dvoma, da je celjski spor s Friderikom Habsburškim vstopil v odločilno fazo. Od podpisa zavezništva je minilo največ nekaj tednov, vendar je načrt za tako obsežno vojaško operacijo gotovo zorel že precej dlje. Kdo je bil njegov resnični tvorec, je zanimivo vprašanje. Piccolomini, odlično obveščen in gotovo najrelevantnejši pričevalec dogajanja iz habsburške perspektive na prvo mesto v vodstvu napadalne koalicije postavlja Albrehta VI. – v soglasju z večino drugih sočasnih virov razen Celjske kronike, ki spopad seveda interpretira povsem skozi pogled

1077 SI AS 1063/4502, 1441 oktober 3., Gradec; CKSL, 1441 oktober 3., Gradec; BIZJAK, PREINFALK 2009, št. 216, 1441 oktober 4., Gradec.
1078 SEEMÜLLER 1897; PFERSCHY 2010.
1079 CKSL, 1440–1441, s. l.; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l.; SEUFFERT, KOGLER 1953, str. 79–80, št. 26, 1441 oktober 9., Gradec; št. 27, 1441 oktober 14., Gradec; OTOREPEC 1996, str. 338–339.
1080 CHMEL 1859, št. 479, 1442 april 5., Krems; LANGMEIER 2015, str. 61–68.
1081 SEEMÜLLER 1896.
1082 SI AS 1063/4506, 1442 maj 13., Forchtenstein; CKSL, 1442 maj 13., Forchtenstein; LICHNOWSKY 1842, št. 327, 1442 maj 13., Forchtenstein; CHMEL 1859, št. 513, 1442 maj 13., Forchtenstein.

pokneženih grofov. Albrehtovega primata ne gre pripisati zgolj formalno višjemu vojvodskemu rangu, saj v večini pričevanj nastopa kot osrednji pobudnik vojaškega obračuna. Da je bil tak vtis v splošnem pravilen, nakazuje že sam potek ofenzive, ki se je v ključnih potezah izrazito razlikoval od dogodkov v letih 1437/8. Celjski spopad s krško škofijo in vojvodo Friderikom V. so zaznamovale prostorsko razpršene bojne akcije, z le nekaj redkimi izjemami omejene na manjše plenilne pohode in bliskovite, ne posebej tvegane napade na šibke, slabo zavarovane utrdbe. Pozno spomladi 1442 pa so sile vojvode Albrehta in pokneženih grofov izvedle zgoščen udar v osrčje Kranjske, da bi zavzele deželno prestolnico in pomembnejša urbana središča ter si po možnosti podredile še glavno mesto Koroške in Trst – torej največje, najbolje branjene, a prav zato tudi strateško daleč najdragocenejše cilje v svojem dosegu.[1083]

S perspektive politične preračunljivosti je Celjskim verjetno povsem ustrezalo prepustiti nominalno vodstvo vojvodi Albrehtu, saj so se v njegovi senci precej manj očitno izpostavljali obtožbam samovoljnega kršenja deželnega miru. Po drugi strani jim v trenutnem razmerju sil niti ni ostalo veliko izbire. Pretekle izkušnje so jih dovolj jasno izučile, da le z lastnimi močmi niso sposobni izbojevati vojaške zmage nad Friderikom Habsburškim – vsaj ne tako odločilne, da bi ga prisilila k priznanju celjske kneževine. Če jim to ni uspelo v času, ko je Friderik nosil zgolj vojvodski naslov, je postalo še težje izvedljivo potem, ko se je polastil kraljevske krone in nadzora nad Avstrijo kot nesporni habsburški senior. Na ugodnejši izid bi lahko upali edino v sodelovanju s primerno močnim zaveznikom, s katerim bi jih družili podobni ali vsaj združljivi politični interesi. V tem pogledu je bil Albreht VI. skoraj idealen strateški partner grofov Celjskih, po bojevitem, vihravem značaju in hlepenju po slavi verjetno tudi osebnostno blizu več kot desetletje starejšemu, a značajsko podobnemu Ulriku II.[1084]

1083 Prim. KOLLAR 1762, str. 114–115; MLINAR 2005, št. 23.1, str. 217; št. 23.5, str. 238; PICCOLOMINI 2025, str. 82.
1084 PIUS 1551, str. 414.

Obrambna strategija kralja Friderika

◆
79. Trst – edino habsburško pristanišče na Jadranu in hkrati skrajni strateški cilj velike ofenzive vojvode Albrehta VI. in grofov Celjskih
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

V nasprotju s celjskimi in Albrehtovimi vojaškimi pripravami, o katerih nimamo oprijemljivih podatkov, smo veliko natančneje obveščeni o silah, s katerimi je kralj Friderik v letih 1442/3 branil Kranjsko. Zaposlovanje in oskrba najemniških enot v deželnoknežji službi sta izčrpno dokumentirana v fragmentu računske knjige tržaškega glavarja Franca Strassolda, ki poleg računovodskih beležk navaja obsežne poimenske popise moštva, večinoma nanovačenega še več tednov ali celo mesecev pred začetkom spopadov.[1085] Ponovna obuditev sovražnosti kralja Friderika torej ni ujela nepripravljenega. Napovedovalo jo je že iztekanje dolgega premirja, nazadnje podaljšanega do 24. aprila, a ga poknežení grofje po preteku niso več želeli obnoviti. Če k temu dodamo še tesno zbliževanje z vojvodo Albrehtom, o njihovih namenih ni moglo biti veliko dvoma. Toda zaradi pravočasne mobilizacije obrambnih sil velikopotezna ofenziva celjskih in Albrehtovih čet ni mogla doseči strateškega presenečenja in je bila zato pravzaprav že vnaprej obsojena na polom.

Odgovornost za organizacijo vojaških zmogljivosti na Kranjskem je prevzel Jurij Apfaltrer, temeljito preizkušen v preteklih bojih s Celjskimi. V drugačnih okoliščinah bi se gotovo pridružil kralju Frideriku na odpravi v Aachen, podobno kot ga je nekaj let poprej spremljal v Sveto deželo. Toda v domovini je očitno ostal prav zato, da bi zaščitil deželnoknežje posesti pred bližajočo se nevarnostjo. Verjetno že kmalu potem, ko je kraljeva delegacija v začetku februarja 1442 odpotovala na kronanje, je Jurij zbral prve kontingente najemniških pešakov s skupno 142 možmi:[1086]

POVELJNIK ODDELKA	ŠTEVILČNO STANJE ODDELKA	NAJEMNA DOBA
Nikolaj Pitzolin	20 pešakov	2 meseca
Turk	19 pešakov	3 mesece
Bicko (iz Pazina)	22 pešakov	2 meseca
Matej iz Čedada	22 pešakov	2 meseca
Andrej Khisl	24 pešakov	2 meseca
Eisenstang	32 pešakov	2 meseca
Hans Cztersan iz Čedada	3 pešaki	3 mesece
	142 pešakov	

Sodeč po zabeleženih vzdevkih oziroma krajevnih opredelitvah je večina tega moštva – ali vsaj njihovih poveljnikov – izhajala iz Kranjske oziroma Istre in bližnjega furlanskega zaledja. Sistematično novačenje poklicne pehote jasno priča, kako veliko bojno vrednost so srednjeevropski vojskovodje od husitske revolucije dalje pripisovali tej komponenti oboroženih sil. V okviru obrambne strategije, usmerjene predvsem v zavarovanje deželne prestolnice in drugih utrjenih oporišč, so bile pehotne enote nepogrešljive in daleč učinkovitejše od nekajkrat dražje najemniške konjenice, primernejše za mobilno vojskovanje. Ker obstoječa deželna ureditev ni poznala nobenega drugega vira za vpoklic izurjenih pešakov, je bilo takšne potrebe mogoče učinkovito zapolniti edino z zaposlovanjem najemnikov.

Ob stopnjevanju napetosti so se prvim oddelkom spomladi 1442 pridružile nove okrepitve. Kolikor je mogoče presoditi na podlagi fragmentarnih zaznamb, je njihovo zaposlovanje najintenzivneje potekalo od marca do junija. V službi razen redkih izjem niso ostali dlje kot do konca poletja, ko je neposredna nevarnost očitno že minila. Za izplačilo njihovega solda je prva dva meseca poskrbel Jurij Apfaltrer, dokler ga ni razvoj dogodkov prisilil, da se z vsemi močmi posveti vodenju bojnih operacij med sovražnim obleganjem Ljubljane. Skrbi za logistiko in financiranje čet ga je razbremenil tržaški glavar Franc Strassoldo – približno desetletje prej še zaupnik Celjskih in dve leti pozneje spet v njihovi službi, a v tem času zanesljiv podpornik kralja Friderika ter njegov spremljevalec na kronanje v Aachen.[1087] Zaradi izbruha vojne je Strassoldo konec maja ali prve dni junija v Frankfurtu predčasno prekinil potovanje in se vrnil na Kranjsko, da bi prevzel računovodske in logistične zadolžitve.[1088]

Na podlagi Strassoldovih obračunov lahko sestavimo podrobnejši popis najemniških pešakov, ki so v nemirnem letu 1442 služili na Kranjskem pod praporom kralja Friderika. Kranjcem, Istranom, Hrvatom in Furlanom so se pridružili posamezniki iz bolj oddaljenih krajev – Štajerske, Avstrije, Lombardije, Porenja in drugih nemških dežel, a ob opazni odsotnosti Čehov, ki bi jih glede na elitni status husitskih veteranov pričakovali v večjem številu, razen če se jim kralj Friderik ni namerno odpovedal iz verskega prepričanja. Sold so večinoma prejemali po tedenski tarifi $^1/_2$ *lb* pfenigov na moža. Na seznamu je skupaj s poveljniki oddelkov naštetih 199 mož, a je ta številka zaradi nepopolnosti vira zelo verjetno prenizka. Z zvezdico so označeni najemniki, ki jih je

1085 Vsebino dokumenta, nekoč shranjenega v goriškem arhivu oz. deželnem muzeju, poznamo le iz objave oziroma delne transkripcije Antona Gnirsa: GNIRS 1909. Kljub številnim poizvedbam nam izvirnika za zdaj ni uspelo izslediti ne v Gorici ne Arhivu Republike Slovenije ali Avstrijskem državnem arhivu. Glede na Gnirsova poročila o reševanju arhivskega gradiva iz Gorice jeseni 1915 moramo dopustiti možnost, da je bil dokument uničen med italijanskim topniškim obstreljevanjem. Prim. SI AS 55, Deželni konservatorski urad za Primorsko, 1914–1918, fasc. 10/2, pismo Antona Gnirsa uredništvu časopisa Grazer Tagespost, 3. september 1915, Ljubljana: … *Ebenso sind durch Beschuss wie durch Dachzerstörungen die Museum-Sammlungen, wie die des landschaftlichen Museums, der öffentlichen Bibliotheken schwer beschädigt und gefährdet. Die Archivbestände in Görz sind auch zum großen Teil als verloren zu betrachten.*

1086 GNIRS 1909, str. 22.

1087 Strassoldo je aprila 1433 nadomeščal Hermana II. na pogajanjih s habsburškima vojvodama glede razmejitve nekdanjih ortenburških posesti. SI AS 1063/4468, 1433 april 15., Gradec; CKSL, 1433 april 15., Gradec.

1088 Datum Strassoldove vrnitve lahko ocenimo posredno, ob upoštevanju podatka, da je iz Frankfurta v Ljubljano pripeljal topniškega mojstra Hansa. Kraljeva delegacija se je v Frankfurtu zadrževala med 27. majem in 6. junijem. GNIRS 1909, str. 22–23; prim. SEEMÜLLER 1896.

zaposlil že Jurij Apfaltrer in tudi sam poravnal njihov dvomesečni sold – čeprav gotovo ne v celoti iz lastne blagajne, saj je v času vojne od kralja Friderika in njegovih uradnikov prejel visoke vsote, kot je natančneje predstavljeno v nadaljevanju. Večino najemnikov so zaposlili za krajši čas, za nekaj tednov ali nekaj mesecev, nekaj pa jih je ostalo pod orožjem več kot pol leta:[1089]

POVELJNIK ODDELKA OZ. SAMOSTOJNI NAJEMNIK	ŠTEVILČNO STANJE ODDELKA	NAJEMNA DOBA	PLAČA
Bicko iz Pazina	56 mož	1 mesec	119 *lb* 4 *ß d*
Andrej Jamski (Lueger)	20 pešakov	3 tedni	10 *lb d*
Simon Proanpergar	10 mož		70 *lb d*
Preiss		13 tednov	6 *lb d*
Pavel (von der) Alben		23 (?) tednov	7 *lb d*
Lindall Hauhenauer		14 tednov	7 *lb d*
Andrej Chagar			22 *lb d*
Wolfgang iz Braunaua		2 meseca	22,5 *lb d*
Štefan Schmied		9 tednov	4 *lb* 60 *d*
Jurij Ekchar		10 tednov	5 *lb d*
Erhard			22,5 *lb d*
Hans *von Parüss*[1090]		12 tednov	6 *lb d*
Benedikt iz Zagreba		12 tednov	5,5 *lb d*
Bernard		20 tednov	10 *lb d*
Eisenstang	30 pešakov		192 *lb d*
Jurij Glogoviški[1091]			21,5 *lb d*
Hans z Mesperga	s 3 tovariši	6 tednov	9 *lb d*
Tamell Erdinger			8 *lb d*
Hans iz Trbiža*		2 meseca (?)	5 *lb d*
Blaž iz Zagreba*		vsaj 2 meseca	9 *lb d*
Pavel iz Vidma (Udine)*		vsaj 2 meseca	9 *lb d*
Linhart in Mihael iz Toplice*		vsaj 2 meseca	20 *lb d*
Hans iz Pična*		19 tednov	5,5 *lb d*
Lovrenc iz Modruša in Fritz Hauser*		20 tednov	12 *lb d*
Wolf iz Pazina[1092]		13 tednov	4 *lb d*
Ambrož		2 tedna	1 *lb d*
Pavel iz Kočevja*		vsaj 2 meseca	12,5 *lb d*
Simon Schick*		vsaj 2 meseca	12,5 *lb d*
Hans Jagenteufel*		20 tednov	5,5 *lb d*
Lindall Leschenprant			20,5 *lb d*
Hans *Slessiar* (iz Šlezije?)			18,5 *lb d*
Jurij			3,5 *lb d*
Hans Dachsberg			21 *lb d*
Fritz Emsdorfer			17,5 *lb d*
Hass		22 tednov	11 *lb d*
Bertold Černe			16,5 *lb d*
Tesar (*Czimerman*) Černe			12,5 *lb d*

1089 GNIRS 1909, str. 23–24.
1090 Morda iz Trbiža (Tarvis), manj verjetneje Treviža (Treviso).
1091 Pripadnik kranjske plemiške družine, z več drugimi sorodniki dokumentiran tudi v radgonskem sklicu leta 1446. SCHUMI 1882, str. 168–169; NARED 2009, str. 2019; prim. KOSI 2018b, str. 114.
1092 Padel v Ložu.

POVELJNIK ODDELKA OZ. SAMOSTOJNI NAJEMNIK	ŠTEVILČNO STANJE ODDELKA	NAJEMNA DOBA	PLAČA
Bertolin *Lwbesin* (Ljubezin?)		2 meseca	8 *lb d*
Jurše, njegov svak		2 meseca	12 *lb d*
Matija iz Čedada*		32 tednov	12 *lb d*
Matija Raunach(er)		1 teden	0,5 *lb d*
Matej Sandta			10 *lb d*
Gregor Meitzann			15 *lb d*
Peter Scrutter			10 *lb d*
Nikolaj Schaftenwehr			8 *lb d*
Ulrik Schneider*		33 tednov	12,5 *lb d*
Ulrik Weiss			22,5 *lb d*
Hans iz Rottenburga*		2 meseca	18 *lb d*
Rygo			18 *lb d*
Hans iz Padove			3 *fl*
Hans iz Halla*		vsaj 2 meseca	18 *lb d*
Bertold*		vsaj 2 meseca	18 *lb d*
Linhart iz Karntala*		vsaj 2 meseca	18 *lb d*
Viljem iz Berna*		30 tednov	11 *lb d*
Hans iz Kölna*		18 tednov	5 *lb d*
Hans Čeh*		vsaj 2 meseca	18 *lb d*
Mihael		11 tednov	5,5 *lb d*
Jurij iz Škofje Loke		1 teden	1,5 *lb d*
Lindall Auerbacher		34 tednov	17 *lb d*
Avguštin Auerbacher			23 *lb d*
Hans Laufer*		27 tednov	9,5 *lb d*
Hans iz Čedada*		vsaj 2 meseca	11 *lb d*
Štefan Krznar			15 *lb d*
Marin		6 tednov	3 *lb d*
Filip			7 *lb d*
Jurij Lazar		25 tednov	12,5 *lb d*[1093]
Marinček*		22 tednov	6 *lb d*
Andrej Ganspluet*		24 tednov	8 *lb d*
Khisl[1094]		2 meseca	
Gašper s Froma*		vsaj 2 meseca	7,5 *lb d*
Jurij *Sayffar*		7 tednov	3,5 *lb d*
Gašper Furpas		7 tednov	3,5 *lb d*
Nikolaj Wax			
Mihael Paternoster			7,5 *lb d*
Ulrik iz Gradca*		vsaj 2 meseca	15 *lb d*
Thoman Pernar			22 *lb d*
Thoman Stegar			3,5 *lb d*
Jurij iz Luega		6 tednov	3 *lb d*

1093 Poleg solda so Juriju Lazarju plačali tudi odškodnino 3 *fl* 30 *d* za »strelsko opremo« (*schießzeug*), verjetno samostrel s pripadajočim napenjalom, tulom in puščicami.

1094 Zaznamek je nepopoln, saj ne vključuje niti števila moštva niti izplačanega solda, a se verjetno nanaša na Andreja Khisla, zabeleženega že na prvem seznamu s 24 pešaki.

Po Strassoldovih izračunih so za sold najemniških pešakov skupno porabili 1616 *lb d*, a niti ta znesek ni popoln, saj so v dokumentu na več mestih omenjene še nekatere druge enote v deželnoknežji službi na Kranjskem. Manjši oddelek so za dobo enega meseca vzdrževali v Novem mestu. Sestavljali so ga Jurij in Gregor iz Zagreba, Blaž iz *Zahna*, Jurij s Sused(grad)a, Gašper iz Kostanjevice in Janž iz Krškega, ki jim je za čas službovanja pripadel sold po 3,5 *lb d* na posameznega moža. Seznam Strassoldovih odhodkov potrjuje, da se je v Kamniku[1095] in Kranju zadrževal oddelek najemnikov pod poveljstvom Erazma Jamskega.[1096] O njegovem številčnem stanju nismo obveščeni in se je sčasoma lahko tudi spreminjalo. Ocenimo pa lahko, da je najemniški kontingent v Kranju štel več deset mož, saj mu je v tem obdobju za sold pripadla občutna vsota 74 *fl*, ki si jo je moral Strassoldo izposoditi pri Nikolaju Jamskem. Po kraljevem nalogu je nadalje zaposlil neznano število vratarjev oziroma stražarjev, z Jurijem Apfaltrerjem pa sta si enakopravno razdelila tudi stroške solda v skupni višini 47 *fl* za 42 pešakov, napotenih v Stično.[1097]

Vse dokumentirano moštvo seveda ni služilo ne povsem istočasno ne za enako dobo niti ne nujno na istem kraju. A celo na podlagi nepopolnih podatkov lahko sklenemo, da se je v deželnoknežji službi na Kranjskem spomladi in poleti 1442 zbralo najmanj okrog 300 poklicnih pešakov. Za regionalne razmere je bila to občutna številka, nedvomno pa je Jurij Apfaltrer večino sil koncentriral tam, kjer je bilo najbolj potrebno – v juniju zlasti v Ljubljani. Poleg poklicnih pešakov so deželno prestolnico branile tudi druge enote, od oddelkov zvestih kraljevih pristašev do oboroženih meščanov, vpoklicanih za varovanje obzidja. Vemo tudi, da je tedaj na Kranjsko prišel vsaj en tuji orožarski specialist. Preden je Franc Strassoldo zapustil spremstvo kralja Friderika in prihitel na pomoč Apfaltrerju, je v Frankfurtu za 16 dukatov najel topniškega mojstra Hansa ter ga s seboj pripeljal v Ljubljano, da bi pomagal ubraniti mesto pred četami grofov Celjskih in vojvode Albrehta.[1098]

Seznam zabeleženih odhodkov ponuja še nekoliko globlji vpogled v Strassoldove dejavnosti na vrhuncu vojne nevarnosti. Usoda dežele je bila tedaj neposredno odvisna od najemnikov, ki so se bili pripravljeni bojevati le, dokler so redno prejemali sold. Prve obroke izplačil je moral založiti kar Jurij Apfaltrer, zato se mu je Strassoldo oddolžil z 800 dukati. Poleg solda in oskrbe vojaških enot je moral poravnati različne stroške, povezane z varovanjem obzidja in utrdbenimi deli. Po kraljevem naročilu se je odpravil še na diplomatsko misijo v Benetke, kjer se je zadržal deset dni:[1099]

PREJEMNIK	ZNESEK
plača topniškega mojstra Hansa iz Frankfurta	16 dukatov
Hansova oskrba na poti iz Frankfurta v Ljubljano s tremi konji[1100]	18 *fl*
potni stroški in bivanje Franca Strassolda v Benetkah	32 dukatov
denarna pomoč Franca Strassolda Juriju Apfaltrerju	800 dukatov
obresti Judom na posojilo 310 *fl*	32 *fl*
posojilo Hansu Zentgrafu	15 ren. *fl* 1 dukat
poplačilo dolga Jurija Črnomaljskega za oskrbo vratarjev in stražarjev	35 *lb d*
vino za delavce, ki so postavljali palisado	6 *fl*
potni stroški odposlanca, ki je prinesel diplomatsko pošto iz Benetk kralju Frideriku	7 *fl*
stroški oskrbe pešakov v Kamniku pod poveljstvom Erazma Jamskega	14 *lb d*
dolg Urbanu iz Kamnika	84 *d*
sold in oskrba Erazmovih pešakov v Kamniku za en mesec	2 *fl* 7 *lb*
oskrba Erazmovih pešakov v Kranju	7 *lb d*

1095 Na koncu obračunov je naveden tudi podatek o Strassoldovem plačilu 4 pešakom v Kamniku po tarifi 1 *lb* pfenigov na moža. Zaznamek se očitno nanaša zgolj na manjši najemniški oddelek, ki je morda v mestu ostal še po koncu neposredne nevarnosti. GNIRS 1909, str. 27.

1096 V transkripciji *Ason/Asem Lueger* – glede na vsebinski kontekst Erazem III., stric slovitega istoimenskega »roparskega viteza« oziroma brat njegovega očeta Nikolaja II., prav tako dokumentiranega kot deželnoknežjega podpornika v vojnem letu 1442. AT-OeStA, HHStA, HS W 10, fol. 134; TROTTER 1954, str. 43–60.

1097 GNIRS 1909, str. 23–26.

1098 GNIRS 1909, str. 24.

1099 GNIRS 1909, str. 24–26.

1100 Tako je verjetno treba brati Gnirsovo transkripcijo *mit drein Pfrattn* (Pferden).

Za financiranje intenzivnih vojaških operacij je moral kralj Friderik v zelo kratkem času zagotoviti občutna finančna sredstva. Strassoldo jih je črpal iz treh virov. Prvi obrok mu je očitno že na Friderikovem začasnem dvoru v Frankfurtu izplačal komorni mojster, za naslednjega in največjega se je v kraljevem imenu zadolžil pri nürnberških mestnih oblasteh, zadnjega pa je prejel iz Tirolske:[1101]

IZVOR	ZNESEK
komorni mojster	1000 ren. *fl*
nürnberški župan	1690 ren. *fl*[1102]
kuhinjski mojster v Innsbrucku	324 dukatov[1103]
	2362 dukatov

Zbrana vsota ni bila majhna, a je zadoščala zgolj za kritje trenutnih oziroma že zapadlih obveznosti – vključno z dvomesečnim soldom prvih najemniških oddelkov, ki ga je iz lastne blagajne poravnal še Jurij Apfaltrer. Sredi junija, ko je sovražna vojska oblegala in obstreljevala kranjsko prestolnico, je Strassoldova zaloga gotovine dokončno pošla, zato mu ni preostalo drugega, kot da se za posojilo 310 *fl* zadolži pri ljubljanskih Judih. Zelo občuten delež financiranja vojaške obrambe so pokrili dohodki vicedomskega urada oziroma deželnoknežjih posesti. Načelno bi jih moral izplačati kranjski vicedom Jurij Črnomaljski, a je v tem času neprekinjeno spremljal kralja Friderika v tujini. Zato je svoje zadolžitve v odsotnosti predal očetu Martinu, sicer kranjskemu deželnemu upravitelju, ki je Strassoldu in Apfaltrerju od maja do julija v več obrokih izplačal znesek v skupni vrednosti približno 414 *lb* pfenigov oziroma 473 *fl*. Ker so se njuni stroški in neplačani računi kopičili še v drugi polovici leta, jima je Jurij Črnomaljski marca 1443 po ponovnem prihodu na Kranjsko namenil dodatnih 114 *fl* oziroma 471 ren. *fl*. Zaradi vojne nevarnosti je kralj Friderik deželnemu prebivalstvu naložil tudi izredni davek, ki ga je pobirala duhovščina. Toda njegov skupni izkupiček je v blagajno prinesel manj kot 71 *fl*, kar je bila v širši finančni perspektivi skoraj zanemarljiva vsota: [1104]

IZVOR	ZNESEK
deželni upravitelj Martin Črnomaljski Francu Strassoldu in Juriju Apfaltrerju	399 *fl* 65 *lb d*[1105]
vicedom Jurij Črnomaljski Francu Strassoldu	114 *fl*[1106]
vicedom Jurij Črnomaljski Francu Strassoldu in Juriju Apfaltrerju	471 ren. *fl*[1107]
Konrad Apfaltrer Francu Strassoldu in Juriju Apfaltrerju	75 *lb d*
[skupni prihodki Franca Strassolda]	[515 *fl* 5 *ß* 16 *d*]
posojilo Judov za deželnoknežje potrebe med obleganjem Ljubljane	310 *fl*
izredni davek – prispevki duhovščine	70,5 *fl* 30 *d*

Med prihodki z deželnoknežjih posesti je posebej zabeležen denarni prispevek Konrada Apfaltrerja, oskrbnika gospostva Gamberk.[1108] To je bilo leta 1442 v bojih s celjskimi in Albrehtovimi četami hudo opustošeno, zato je moral Konrad prositi za odlog plačila dajatev. Očitno je med hudimi spopadi na lastne stroške vzdrževal tudi večje število vojakov. Po koncu sovražnosti mu je namreč kralj Friderik za sold dolgoval še 400 *fl*, ki se mu jih je zavezal poplačati iz svojega deleža prihodkov gamberškega urada. A posledice vojnega uničenja je bilo čutiti precej dlje. Zaradi izpada dohodkov in pridelkov je Konrad Afpaltrer še leto pozneje prosil za odbitek dajatev. Verjetno je nekaj škode utrpel tudi grad Gamberk, saj so na njem v letih 1442–1445 tako rekoč neprekinjeno potekala zidarska dela.[1109]

Končno finančno bilanco je zaradi računskih napak, nepopolnosti dokumenta in mestoma vprašljive transkripcije težko zanesljivo oceniti, a naj bi skupni odhodki v višini 3503 *fl*, 15 renskih *fl* in 133 *lb* 84 *d* očitno precej presegli seštevek zbranih prihodkov (2760,5 *fl*, 15 renskih *fl* in 103 *lb d*).[1110] Vanj niso vključeni prispevki v naturalijah, kot denimo 115 schefflov[1111] pšenice, ki jih je urad deželskega sodišča v Kamniku poslal za oskrbo kranjskih deželnih čet, ko so taborile pri gradu

1101 GNIRS 1909, str. 24.
1102 Očitno je šlo za posojilo, saj je bilo od prvotne vsote 1700 ren. *fl* odbitih 10 ren. *fl*, najverjetneje za obresti.
1103 Ob navedenem menjalnem tečaju 132 ren. *fl* za 100 dukatov.
1104 GNIRS 1909, str. 25–26.

1105 V več obrokih od maja do julija 1442.
1106 Na ponedeljek po drugi postni nedelji. Ker se zaznamek očitno nanaša na leto 1443, je bil torej znesek izplačan 18. marca.
1107 V »torek«, verjetno dan po prejšnjem plačilu, torej 19. marca.
1108 Grad Gamberk je prišel v deželnoknežjo last le nekaj let poprej, maja oziroma julija 1433, ko sta ga vojvodi Friderik IV. Tirolski in Friderik V. odkupila od prezadolženih bratov Nikolaja in Vigula Šteberških. CKSL, 1433 maj 19., Gradec; 1433 julij 14., Gradec.
1109 BIZJAK 2016, str. 139, 144–145; BIZJAK 2019, str. 112–114.
1110 GNIRS 1909, str. 26–27.
1111 41,4 hl.

Šteberk.[1112] Bremenu vojnih stroškov se niso izognila niti kranjska gospostva v lasti posvetnih in cerkvenih gospodov. V freisinški Škofji Loki je organizacijo obrambe prevzel eden od Lambergerjev, najverjetneje Jurij I. ali morda njegov sin Friderik.[1113] Iz freisinške blagajne je za plačilo enote najemnikov in lastni sold do 24. avgusta 1442 prejel skupno 6 *fl* in 286 *m ß* 11 *d*, še 8 *m ß* 70 *d* pa so v Škofji Loki porabili za nakup 40,5 funtov smodnika.[1114] Kako velik je bil njegov najemniški kontingent in koliko časa so ga vzdrževali, iz škofjeloških obračunov ni jasno razvidno, a je glede na višino plačil najbrž štel več deset mož. Vsaj del tega kontingenta so sestavljali konjeniki, saj so Lambergerjevi spremljevalci in najemniki v istem času prejeli 240 modijev[1115] ovsa za konjsko krmo.[1116]

Če pomislimo, kolikokrat je Friderika Habsburškega pregovorno stiskaštvo in zamujanje z izplačili privedlo v trenja ali celo oborožene spopade z razočaranimi najemniki, so njegove finance vendarle brez usodnejših zapletov vzdržale breme intenzivnih vojaških operacij v letu 1442. Obeti vojne s Celjskimi in bratom Albrehtom so očitno pomenili tako resno in hkrati dovolj predvidljivo grožnjo, da se je Friderik nanjo pripravil že zgodaj in dovolj temeljito. Organizacijo obrambe je prepustil sposobnim zaupnikom, ki so nazadnje upravičili njegova pričakovanja – a tudi zato, ker so iz kraljeve blagajne, prihodkov komornih posesti in drugih virov še pravi čas prejeli zadostne denarne prilive vsaj za kritje večine sprotnih stroškov.

1112 BIZJAK 2016, str. 132.
1113 DREMELJ 2023, str. 17.
1114 BIZJAK 2009, str. 437; prim. BIZJAK 2003, str. 186.
1115 Približno 294 hl. Prim. BIZJAK 2003, str. 70–72.
1116 BIZJAK 2009, str. 445.

Boj za Kranjsko

Podatki iz Strassoldove računske knjige in sočasnih obračunov deželnoknežjih posesti na Kranjskem kljub na videz suhoparni administrativni naravi ključno dopolnjujejo naše védenje o veliki ofenzivi, ki jo Celjska kronika dokumentira zgolj v bistvenih potezah. Obžalovati gre, da o sestavi in oskrbi mogočne armade vojvode Albrehta in pokneženih grofov nimamo nikakršnih kvantitativnih podatkov razen splošnih opažanj sodobnikov, ki so jo opisovali kot »zelo veliko« in dobro opremljeno, medtem ko Celjska kronika posebej omenja očitno impresivno topništvo.[1117] Združene sile so na Kranjsko skoraj gotovo vdrle s Štajerske in v nočnem naskoku brez omembe vrednih žrtev najprej zavzele Kranj. To se je najverjetneje zgodilo konec maja ali v zgodnjih dneh junija 1442, le malo pred začetkom obleganja Ljubljane, ki je postala naslednja tarča napadalcev.[1118]

Kranjska deželna prestolnica je bila brez dvoma daleč najpomembnejši strateški cilj Albrehtove in Ulrikove pomladne ofenzive. Njeno zavzetje bi kralju Frideriku zadalo silovit udarec, vendar je bila razmeroma velika, z obzidjem in deželnoknežjimi četami zavarovana mestna naselbina vse prej kot lahek plen. Napadalcem je morda nekaj upanja vlivalo precej uborno stanje ljubljanskega utrdbenega sistema. Njegove šibke točke si je očitno prizadeval odpraviti že Ernest Železni, ko je junija 1416 okoliške podložnike pozival k pomoči pri »velikih gradnjah« v Ljubljani. Čeprav tega v razglasu ni posebej pojasnil, so bila tedanja gradbena dela po vsej verjetnosti usmerjena predvsem v obnovo oziroma dograjevanje mestnega obzidja, saj je potreboval delovno silo za vožnjo apna in kamenja ter kopanje jarkov.[1119] Izkupička delovne akcije ne poznamo, a spomladi 1442 vojskovodje in administratorji kralja Friderika očitno niso imeli pravega zaupanja v ljubljanske fortifikacije, saj so jih sklenili v skrajni sili dodatno utrditi s palisadami, ki so jih postavili posebej za ta namen najeti delavci.[1120]

Stanje mestnega obzidja ni bilo ravno spodbudno niti pozneje, ko je habsburški vladar maja 1447 vsled ogrske nevarnosti ukazal okoliškim prebivalcem, naj ob pozivu pridejo z vsem potrebnim orodjem in opremo utrjevat zidove, palisade in jarke, saj bodo nato v primeru nevarnosti tudi njim samim lahko zagotavljali varno zavetje.[1121] Dekret je najbrž ostal brez velikega odziva, ker ga je Friderik ponovil že aprila naslednje leto ter nato v skoraj enaki obliki še julija 1463 v strahu pred skorajšnjim napadom Osmanov, ki so pravkar zavzeli Bosno.[1122] V splošnem najranljivejši del ljubljanskega utrdbenega obroča je bil Novi trg na zahodnem bregu Ljubljanice. Do začetka 14. stoletja so ga sicer že obdali z obzidjem, ki ga je deloma zgradil nemški viteški red, vendar je bil zaradi sorazmerno osamljene lege, ločen od izvornega mestnega jedra na drugi strani reke, izrazito izpostavljen sovražnemu napadu.[1123] Njegovo obrambo je oteževal tudi povsem nezaščiten breg Ljubljanice. Te pomanjkljivosti niso

1117 KRONES 1883, str. 88; LHOTSKY 1949, str. 542.
1118 KRONES 1883, str. 90.
1119 GZL 3/33, 1416 junij 20., Bolzano.
1120 GNIRS 1909, str. 26.
1121 SI AS 1063/597, 1447 maj 2., Maribor; CKSL, 1447 maj 2., Maribor; GZL 3/56, 1447 maj 2., Maribor.
1122 CHMEL 1859, št. 2440, 1448 april 30., Maribor; GZL 3/73, 1463 julij 5., s. l.
1123 Od leta 1307 nemški viteški red omenjenega dela obzidja ni bil več dolžan ne utrjevati ne stražiti, pač pa so morali te obveze še naprej izpolnjevati njegovi tamkajšnji podložniki. GZL 10/14, 1307 junij 13., Ljubljana.

◆
80. Kranj
| REPRODUCIRANO PO:
ZEILLER, MERIAN 1649, STR. 118

odpravili niti naslednjih dvesto let,[1124] saj je Martin Zeiller nanjo opozoril še v sloviti Merianovi topografiji. Čeprav je v opisu Ljubljane posebej omenil uspešen odpor proti invaziji grofov Celjskih in vojvode Albrehta VI. ter razmeroma impresiven grajski kompleks nad mestom, je iz njegovega pisanja vendarle mogoče razbrati, da zunanji opazovalci celo sredi 17. stoletja niso bili posebej prepričani v obrambne sposobnosti kranjske prestolnice.[1125]

Čete vojvode Albrehta in Ulrika Celjskega so pred Ljubljano prispele kmalu po zavzetju Kranja, v zgodnjem juniju. Napadalci so nedvomno dobro poznali šibke točke obzidanega mesta, v katerem so se mudili že večkrat poprej.[1126] Domnevamo lahko, da so po glavni prometnici z Gorenjske prek celjskega gospostva Smlednik vstopili v Ljubljansko kotlino s severa in prikorakali do zahodnega brega Ljubljanice, kjer se jim je ponujala idealna priložnost za obleganje Novega trga – z vidika kopenske armade brez rečnega ladjevja zagotovo najranljivejše tarče v okviru mestne naselbine. Vojvoda in celjski grof sta na primerni oddaljenosti ukazala postaviti tabor, nato pa začela z obleganjem. Opogumljena z močno topniško oborožitvijo sta nemara pričakovala, da jima bo uspelo že v kratkem ustrahovati branilce in jih prepričati, naj položijo orožje. Prepričana v lastno moč sta prek odposlancev skušala v predajo prisiliti celo Trst, ki sta mu v nasprotnem primeru grozila z opustošenjem.[1127]

Njune pretnje niso dosegle pravega učinka, kajti dežela obramba ni popustila ne pod psihološkim pritiskom ne topovskimi salvami. Razmere na bojišču so se kmalu začele obračati v kraljevo korist. Kljub nezavidljivemu stanju mestnega obzidja Ljubljana pod sposobnim poveljstvom Jurija Apfaltrerja ni klonila niti po morda celo dveh ali treh tednih obstreljevanja. Zato so se pobudniki bliskovite ofenzive kmalu znašli v nezavidljivem položaju. Uspeh njihovega strateškega načrta je bil skoraj povsem odvisen od hitrosti napredovanja. Če bi se jim posrečilo presenetiti nasprotnika

1124 Večja utrdbena dela so zaradi osmanske nevarnosti spet izvajali januarja 1478. Tedaj je cesar Friderik dovolil sekanje gozdov v okolici Ljubljane za les, potreben pri utrjevanju mesta. GZL 4/9, 1478 januar 27., Gradec. Friderika je očitno skrbel zlasti še vedno nezaščiteni breg Ljubljanice, saj je sodniku in mestnemu svetu naročil, naj čim prej zgradijo obzidje med obema mostovoma. Za ta dela je pozval vse okoliške podložnike v krogu 4 milj ali približno 30 km od Ljubljane, naj pridejo na tlako z vso potrebno opremo in orodjem. Obenem je ukazal ljubljanskim Judom, naj končno utrdijo obzidje na Novem trgu od vicedomove hiše do Ljubljanice skupaj s stolpom na bregu, »kot je njihova dolžnost«. GZL 6/41, 1478 januar 20., Gradec; 6/43, 1478 januar 27., Gradec; 6/44, 1478 januar 27., Gradec.

1125 ZEILLER, MERIAN 1649, str. 122–123.

1126 Celjski so v Ljubljani posedovali tudi več nepremičnin. Herman II. Celjski je po Ortenburških med drugim podedoval hišo na Novem trgu, ki jo je nato leta 1422 podelil Ulriku točaju Ostroviškemu in njegovim dedičem. WIESSNER 1977, št. 394, 1422 avgust 24., Celje.

1127 MEGISER 1612, str. 1112; PICCOLOMINI 2025, str. 82.

◆
81. Pogled na Ljubljano izpred Novega trga na veduti Giovannija Battiste Pieronija iz leta 1639
| © NMS, INV. ŠT. R-1415, FOTO: TOMAŽ LAUKO

in se dovolj kmalu polastiti ključnih težišč dežele Kranjske, bi bili na dobri poti, da kralja Friderika prisilijo k ugodnemu kompromisu. V nasprotnem primeru se jim je zaradi reakcije premočnega sovražnika obetal tako rekoč neizogiben polom, toliko bolj gotov, kolikor dlje so vztrajali pri brezplodnem obleganju Ljubljane. Predvsem pa se je pokazalo, da so daleč podcenili deželnoknežji upravni aparat in njegovo sposobnost za mobiliziranje sil. Ustrezno pripravljeni na oboroženo posredovanje so namreč kraljevi opolnomočenci že presenetljivo hitro poslali v napad enoto konjenice pod poveljstvom viteza Hartmana Thurna, da bi razbremenili pritisk na Ljubljano.[1128] Thurnovi konjeniki so na celjsko ozemlje vdrli s severa, s Štajerske ali morda skrajnega vzhodnega roba Koroške. Bodisi načrtno, po zaslugi vohunovega obvestila, bodisi povsem po naključju so pri Žalcu prestregli slabo varovan voz Friderika Celjskega, ki je z Žovneka v Celje peljal del rodbinskega zaklada, in si brez boja prilastili nasprotnikove dragocenosti.[1129]

Ulrikove in Albrehtove načrte sta v isti sapi prekrižala dva kritična udarca – po eni strani bližanje kraljevih okrepitev, ki so z vdorom v samo osrčje celjske grofije odrezale mogočno armado pred ljubljanskim obzidjem od središča rodbinskega ozemlja in poglavitne logistične baze, po drugi strani pa težka denarna izguba, zaradi katere Celjski po vsej verjetnosti že kratkoročno niso več zmogli poplačati najemniških čet in vseh drugih stroškov potratne oskrbe na vrhuncu vojnega pohoda. Dramatično zaostrovanje razmer je grofa Celjskega in habsburškega vojvodo sililo v iskanje hitrih, bolj kot ne oportunističnih rešitev, ki so mejile na nevarno improvizacijo. Z nadaljnjim vztrajanjem pred Ljubljano bi njuna vojska postala lahek plen združenih meddeželnih sil, koncentrično bližajočih se iz več smeri – od Istre in Gorenjske do Koroške ter Štajerske. Zato jima ni preostalo drugega, kot da opustita obleganje. Potem ko sta se v očitnem izrazu nemoči maščevala Apfaltrerju s požigom in razdejanjem njegovega stolpa Turn nad današnjim dvorcem Tivoli,[1130] sta na kresni večer, 24. junija, ukazala umik. Njune čete so medtem z ognjem

1128 Verjetno pripadnik rodu salzburških ministerialov iz kraja Sankt Jakob am Thurn pri Halleinu.
1129 KRONES 1883, str. 89–90.

1130 Ta podatek posredno dokazuje, da so Albrehtove in Ulrikove sile oblegale Ljubljano z zahoda, med bregom Ljubljanice in obronki Rožnika, kjer je stal stolp Jurija Apfaltrerja. KRONES 1883, str. 88; STOPAR 1999, str. 9–10. Čeprav sodobni raziskovalci večinoma soglašajo, da Turna po razdejanju niso obnovili, je tak sklep morda prenagljen, kajti listina iz maja 1484 priča o stolpu in gozdovih pri Ljubljani v lasti Sigune, hčere Jurija Apfaltrerja in soproge Janeza Sauraua. GZL 10/87, 1484 maj 28., s. l.

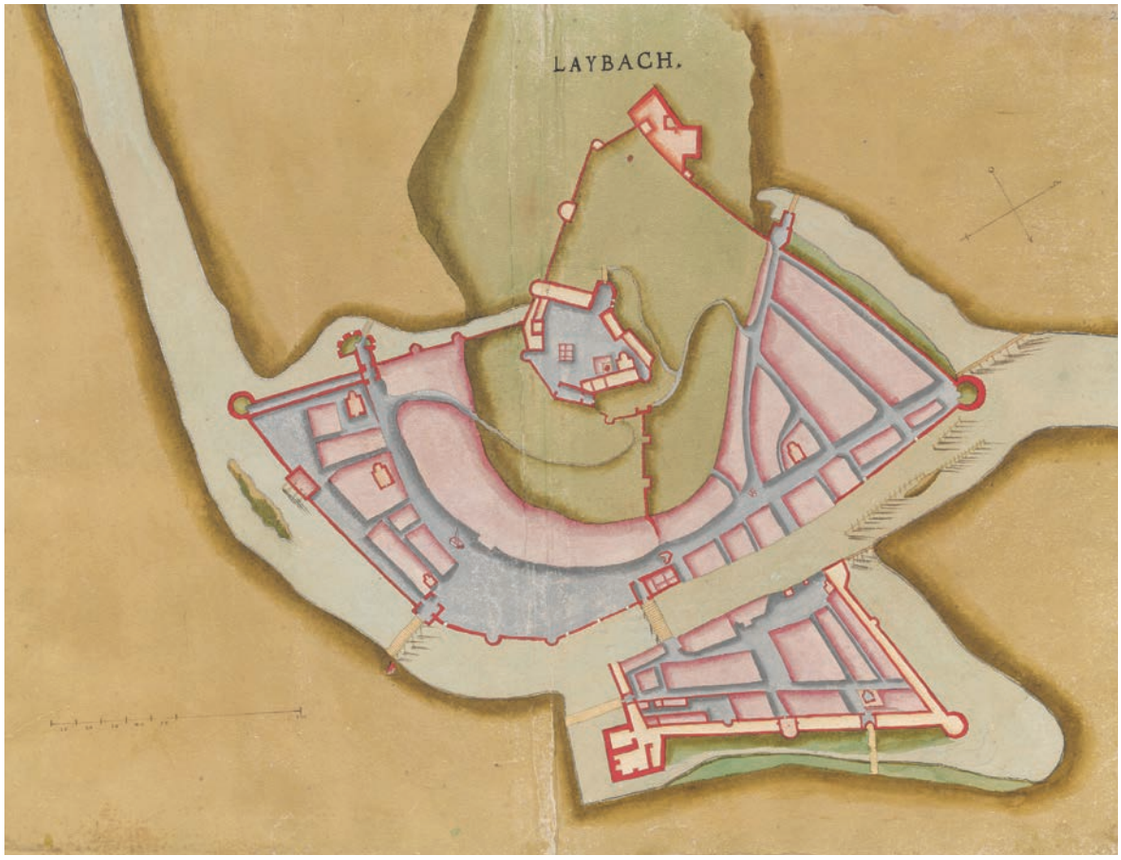

◆
82. Načrt Ljubljane in mestnega obzidja iz zgodnjega 17. stoletja
| © ÖNB, Cod. 8607, fol. 2

◆
83. Vojaški šotori v inventarnih popisih kralja Maksimilijana iz prvih let 16. stoletja
| © ÖNB, Cod. 10824, fol. 26

◆
84. Grad Gamberk
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

uničile opuščeni tabor pred mestom,[1131] v katerem so prebivalci istočasno sami zanetili praznične kresove.[1132]

V nasprotju z uničenjem Apfaltrerjevega stolpa je bil požig zapuščenega tabora najbrž bolj racionalno dejanje. Od neuspelega obleganja demoralizirana armada, obtežena s pratežem in topništvom, je bila med umikom nevarno izpostavljena morebitnemu izpadu deželnoknežjih sil, zbranih v Ljubljani. Z ognjem in dimom sta morda vojvoda Albreht in grof Celjski poskusila zavestno maskirati premik svoje vojske oziroma sovražnikom preprečiti zasledovanje v trenutku, ko so bile njune čete posebej ranljive na udar v hrbet. To navsezadnje potrjuje tudi vse prej kot preprosta odločitev za umik ponoči, v okoliščinah slabše vidljivosti, ki so seveda ovirale tako odhajajočo vojsko kot njene nasprotnike. Da morebitni strahovi pred posredovanjem deželnoknežjih enot niso bili neupravičeni, dokazuje usoda Kranja. Le kratek čas po njegovi zasedbi so ga namreč osvajalci izgubili na skoraj enak način, kot so se ga polastili. Najbrž že kmalu po umiku celjskih in Albrehtovih čet izpred Ljubljane, morda v juliju ali avgustu, so kraljeve okrepitve v nenadnem nočnem napadu osvobodile Kranj, zajele presenečeno posadko vojvode Albrehta in Ulrika Celjskega ter zaplenile njihove konje in oklepe.[1133] Ujetnikov je bilo očitno toliko, da je njihova izpustitev pozneje postala pomembno diplomatsko vprašanje oziroma celo ena bistvenih točk mirovnega sporazuma med Albrehtom VI. in njegovim bratom Friderikom III., sklenjenega naslednjo pomlad.[1134]

S temi dogodki po vsej verjetnosti sovpada uničenje gradu Turn pri Preddvoru, o katerem bežno piše Celjska kronika.[1135] *Schrattenturn* »pod Novim gradom ob Kokri nad Velesovim« je bil v lasti grofov Celjskih, ki so ga leta 1432 delno zaupali v fevd Frideriku Schrattu oziroma Schrot(t)u skupaj z delom bližnjega dvora in drugimi manjšimi posestmi v okolici.[1136] Kakšna usoda je utrdbo doletela od jeseni 1437, ko je izbruhnil celjsko-krško-habsburški obračun, viri ne poročajo. Njena lokacija je bila zelo odmaknjena od glavnih bojišč na Celjskem in Dolenjskem, hkrati pa prepuščena na nemilost sovražnemu pritisku, saj so jo obdajale številne postojanke deželnega kneza Friderika V., ki je bil na Gorenjskem v očitni premoči. Sklepamo lahko, da so se Turna v času spopadov – še pred premirjem poleti 1440, sicer pa najpozneje na samem začetku druge faze vojne spomladi 1442 – polastili vojvodovi privrženci, preden so ga med ofenzivo na Kranjsko zavzele celjske čete. Tako bi bilo mogoče pojasniti, zakaj celjski kronist razdejanje Turna obravnava v sklopu uničenja sovražnih utrdb, in ne tistih v lasti pokneženih grofov.

1131 KRONES 1883, str. 88: ... *brachen sy wieder auf in das feldt und zinteten das feldt und die hietten an.* Slednji zaznamek se nanaša na vojaške šotore oz. bivake, ne pa koče ali kmečke hiše. Prim. ÖNB, Cod. 10824, fol. 26, 119.
1132 Prim. PIUS 1551, str. 409.
1133 KRONES 1883, str. 90.
1134 LICHNOWSKY 1842, št. 535, 1443 marec 30., Dunajsko Novo mesto; CHMEL 1859, št. 1398, 1443 marec 30., Dunajsko Novo mesto; LHOTSKY 1949, str. 546–547; WILLICH 1999, št. 132, 1443 marec 30., Dunajsko Novo mesto.
1135 KRONES 1883, str. 86; STOPAR 1996, str. 148–153; KOSI 2012, str. 482, op. 171; KOSI 2019, str. 32.
1136 SI AS 1073/I-57r, fol. 70'; CKSL, 1432 september 7., Celje.

Zaznamek bi lahko na prvi pogled odpravili kot pomoto, a je verjetno povsem utemeljen in preprosto priča, da Celjski gradu niso napadli zato, da bi morebiti kaznovali nezvestega vazala, ki je sredi vojne prestopil na nasprotno stran, pač pa so z oboroženo akcijo zgolj osvobodili izgubljeno oporišče. Utrdbo so verjetno požgali šele po padcu Kranja, ko jih je prihod okrepitev kralja Friderika prisilil v umik. Taki razlagi pritrjujejo podatki iz celjske fevdne knjige, saj je Schratt tudi po koncu vojne ostal v službi pokneženih grofov, ne da bi mu očitali nezvestobo. S svojimi nasledniki je še naprej obdržal Turn, očitno obnovljen že kmalu po sklenitvi miru in nato vse do izumrtja Celjskih sestavni del njihovih posesti.[1137]

Razloge za nadaljnje poteze vojvode Albrehta in Ulrika Celjskega moramo iskati prav v vse bolj obupanih poskusih, da se izmuzneta obkolitvi oziroma zadnji hip dosežeta komaj še verjeten preobrat. Izbojevati sta ga poskušala na Dolenjskem. Nadaljnjega poteka njunega pohoda ne poznamo, temveč ga lahko poskusimo kvečjemu hipotetično rekonstruirati. Na prvi pogled najbolj logično bi bilo pričakovati, da si bosta za pot proti Novemu mestu izbrala osrednjo prometnico prek Višnje Gore.[1138] Toda takšna odločitev bi bila v trenutnem položaju tudi najlažje predvidljiva, po drugi strani pa je bila glavna prometna žila na Dolenjsko sorazmerno najbolje branjena, saj so jo vsaj nadzorovale, če že ne povsem obvladovale deželnoknežje posadke. Zato bi bil prehod po njej precej tvegan in težko izvedljiv brez boja. Z vidika napadalcev bi bil potencialno zelo nevaren že sam začetek poti, saj bi morali zaradi močvirnega zemljišča Ljubljanskega barja tako rekoč iz neposredne bližine obiti jugozahodni vogal dobro branjenega mestnega obzidja, ves čas pod budnim očesom grajske posadke na bližnjem griču, hkrati pa prekoračiti najmanj en vodotok – reko Ljubljanico in morda še potoka Gradaščico ali Mali Graben. Tudi če bi se jim to posrečilo brez izgub, bi naslednji odsek poti do Višnje Gore prepotovali v nenehnem strahu pred morebitnim zasledovanjem ljubljanske posadke. Toda iz dostopnih virov ni mogoče potrditi, da bi se napadalci v resnici prebili skozi sovražne zapore pod višnjegorskim gradom in drugimi strateškimi točkami vzdolž te trase.[1139]

Sočasni viri kljub redkobesednosti prej dajejo slutiti, da sta si Albreht in Ulrik zaradi strahu pred sovražnim odporom namerno izbrala daljšo, na videz morda težje prehodno, a varnejšo pot. Kje je vodila, morda nakazujejo poročila o občutni škodi, ki so jo njune čete med pohodom prizadejale deželnoknežjemu gospostvu Gamberk ter verjetno napadle celo tamkajšnji grad, čeprav ni videti, da bi ga zavzele.[1140] To bi morda lahko razumeli kot namig, da je njuna vojska izpred Ljubljane odpotovala preko Trojan in se nato usmerila proti Novemu mestu mimo Celja. Toda za tako dolg ovinek skozi osrčje domače grofije ne poznamo nobenega dokaza, še manj verjetno pa deluje v kontekstu Thurnovega uspešnega vdora na Celjsko. Druga hipotetična in glede na vse znane argumente celo najverjetnejša možnost bi bila pot po dolini Save proti Litiji.[1141] Od tod bi morda lahko mobilnejši del umikajoče se vojske oplenil Gamberk, medtem ko je glavnina pripravila vse potrebno za prečkanje Save, nato pa so se celjske in Albrehtove sile odpravile proti jugu mimo Stične. S to razlago bi morda lahko smiselno uskladili tudi podatek o najemniškem kontingentu 42 pešakov, ki sta ga Jurij Apfaltrer in Franc Strassoldo poslala na pomoč posadki samostana v Stični.[1142] Tak ukrep bi bilo mogoče upravičiti predvsem kot odziv na otipljivo nevarnost, ki je grozila samostanskemu kompleksu, zavarovanje tako pomembne strateške postojanke v soseščini Višnje Gore pa bi bilo hkrati tudi smiseln ukrep za zaporo glavne ceste na Dolenjsko.[1143] Od tod sta vojvoda Albreht in Ulrik Celjski najverjetneje zavila na vzhod proti Mirni in nadaljevala pohod proti Mokronogu, kjer so njune čete prizadejale nekaj škode na krških posestih, dokumentiranih v letnih obračunih.[1144] Od Novega mesta jih je nato ločilo samo še zadnjih nekaj kilometrov poti proti jugu.

Zakaj sta se grof Celjski in habsburški vojvoda po neslavnem umiku izpred Ljubljane namenila izbojevati odmevnejši uspeh z zavzetjem Novega mesta, viri ne poročajo. A tudi če sta se za to potezo odločila bolj kot ne spontano, ni bila slabo premišljena. Novo mesto je bilo ena najpomembnejših

1137 SI AS 1073/I-3r, fol. 16'–17; 1063/648, 1455 september 28., s. l.; CKSL, 1455 september 28., s. l.; prim. AT-StLA, Archiv Cilli, K3-H17, fol. 25–25'.

1138 O morebitnem prehodu prek gospostva Turjak za zdaj ne poznamo nobene opore v primarnih virih. Prim. SAPAČ 2020, str. 740–745.

1139 Kot je razbrati iz listine, izdane spomladi 1443, sta višnjegorski grad in gospostvo vojno vihro očitno preživela brez hujših posledic, še vedno pod upravo Gašperja Melza. CKSL, 1443 april 17., Dunajsko Novo mesto; GÖTH 1858, št. 448, 1443 april 17., Dunajsko Novo mesto; WILLICH 1999, št. 135, ok. 1443 april 17., s. l. Domneve o uničenju višnjegorskega gradu spomladi 1442 zato ne delujejo prepričljivo, sploh pa se zdi povsem neverjetno, da bi celjski kronist zamolčal morebitno razdejanje tako pomembnega deželnoknežjega oporišča. Prim. SAPAČ 2020, str. 742.

1140 Iz deželnoknežjih obračunov ni mogoče sklepati, ali so napadalci gospostvo Gamberk opustošili že na samem začetku vpada proti Kranju ali nekoliko pozneje, po umiku izpred Ljubljane. Toda prvo možnost lahko skoraj gotovo izključimo, saj si je težko predstavljati, čemu bi Albreht in Ulrik na pragu bliskovite ofenzive v osrčje Kranjske tratila čas z ropanjem obrobnega deželnoknežjega oporišča. Taka poteza po drugi strani postane veliko lažje razumljiva v kontekstu poraza pred Ljubljano in po požigu Turna – kot drugo dejanje maščevanja Apfaltrerjem, tokrat gamberškemu oskrbniku Konradu. BIZJAK 2016, str. 139, 144–145; BIZJAK 2019, str. 112–114.

1141 Taka razlaga bi pojasnila tudi vsebinski kontekst listine, s katero je kralj Friderik avgusta 1443 prebivalcem Litije ponovno potrdil staro pravico do nedeljskega sejma, ki je zaradi vojaških spopadov medtem niso mogli izvajati. Iz slednjega pristavka je sklepati, da so se čete vojvode Albrehta in grofov Celjskih prejšnje leto dlje časa zadrževale v bližini naselbine, saj so s svojo prisotnostjo pretrgale običajne trgovske tokove. Njihovo manevriranje bi ob istočasnih zaznamkih o plenjenju Gamberka in Mokronoga ter oboroženi grožnji Stični najlažje povezali s prehodom združene vojske na Dolenjsko konec junija oz. julija 1442. KEMPER idr. 2014, št. 9, 1443 avgust 28., Dunajsko Novo mesto.

1142 Kolikor je doslej znano, obzidani samostan v Stični med vojno spomladi 1442 ni bil neposredno vpleten v sovražnosti, vendar se je ob koncu srednjega veka uvrščal med daleč največja, najbolje oborožena strateška oporišča na Kranjskem in stebre deželne obrambe. Prim. LAZAR 2017, str. 138.

1143 GNIRS 1909, str. 24.

1144 ADG, HS 122, fol. 40–40'.

◆
85. Novo mesto na notranjeavstrijskem vojaškem zemljevidu | © Arcanum

urbanih naselbin Kranjske, precej časa v upravi Celjskih, ki so zato odlično poznali lokalne razmere, hkrati pa blizu njihove vojaške baze v grofiji Zagorje in sorazmerno oddaljena od osrednjih deželnoknežjih oporišč. Vendar sta Albreht in Ulrik tudi tu doživela poraz, še težji kot poprej. Celo njima naklonjeni celjski kronist priznava, da sta v brezplodnih naskokih utrpela velike izgube, ne da bi se jima posrečilo osvojiti sovražnikovo mesto. Nesorazmerno visoke žrtve moramo gotovo pripisati naglici napadalcev, ki si preprosto niso mogli privoščiti bolj sistematičnega in zato neizogibno dolgotrajnejšega obleganja. Veliko vprašanje je, ali se jim je med umikom izpred Ljubljane sploh posrečilo odpeljati svoj topniški park oziroma ga še pravočasno transportirati do Novega mesta, da bi ga lahko uporabili za ognjeno podporo. Sumarni opis v Celjski kroniki daje slutiti kvečjemu nasprotno, saj tokrat ne omenja topniškega obstreljevanja.[1145]

Propadlo obleganje Novega mesta je dokončno zapečatilo usodo ambiciozne ofenzive vojvode Albrehta in grofov Celjskih. Pobudo na kranjskih bojiščih so medtem prevzele deželnoknežje čete, čeprav ne zlahka in tudi ne brez občutnih izgub. Po koncu obleganja Ljubljane enote kranjskega deželnega sklica očitno niso poskušale nemudoma zasledovati sovražnikov proti Novemu mestu, temveč so se najprej usmerile na Notranjsko – najbrž zato, ker je velik del zbranih sil prihajal iz Istre in s Krasa, zato jim je bila takšna pot proti vzhodu precej prikladnejša, hkrati pa jih je vodila prek slabo branjenih celjskih posesti. Deželnoknežje sile so si za začasno zbirno točko izbrale grad Šteberk, ki jim je ponujal odlično izhodišče za udar na bližnji Lož.[1146]

Posadka trške naselbine je v preteklosti, najbrž v začetku leta 1438, že odvrnila napad istrskih in postojnskih čet. Toda v drugem napadu, verjetno julija 1442, ni mogla kljubovati deželnim obveznikom in poklicnim najemnikom, ki so po težkem boju končno zasedli in požgali Lož. Za zmago so morali plačati visoko ceno. Tu je padel najemniški vojak Wolf iz Pazina, sploh edina smrtna žrtev, zabeležena v Strassoldovih popisih.[1147] Pisec Celjske kronike pa omenja tudi smrt Krištofa Fladnitzerja, enega od deželnoknežjih poveljnikov, ki ga je v metežu ubil neki čevljar, očitno loški tržan.[1148] Čeprav kronist

1145 KRONES 1883, str. 89.

1146 BIZJAK 2016, str. 132.
1147 GNIRS 1909, str. 23.
1148 KRONES 1883, str. 86–87.

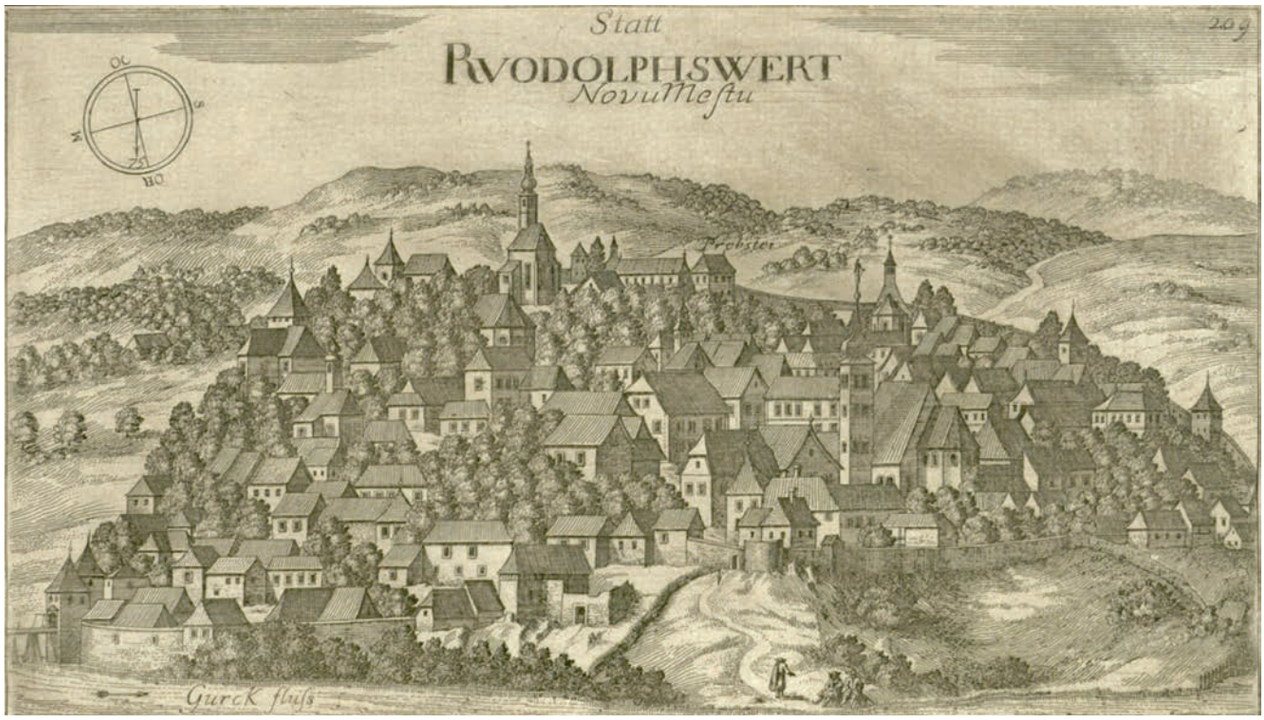

◆
86. Veduta Novega mesta iz 17. stoletja
| REPRODUCIRANO PO: VALVASOR 1679, ŠT. 209

tega ni podrobneje obrazložil, se mu je podatek nedvomno zdel posebej vreden dokumentiranja, ker je Krištof leta 1440 služil Ulriku Celjskemu na Ogrskem, med drugim celo kot glavar Soprona. Zakaj se je dve leti pozneje odvrnil od grofa, lahko zgolj ugibamo. Morda se je po polomu njegove pustolovščine v ogrski nasledstveni krizi znašel v vrsti razočaranih Ulrikovih mož z nepoplačanimi računi ali pa je kot poklicni vojak ob izbruhu novega spopada preprosto prepoznal ugodnejšo priložnost v službovanju habsburškemu kralju. V vsakem primeru je bil njegov žalostni konec na Notranjskem s stališča Celjskih poučen propagandni opomin, kakšna usoda lahko doleti tiste, ki lahkomiselno odpovedo zvestobo grofovski rodbini.[1149]

1149 Da je Krištof v resnici umrl pred jesenjo 1443, posredno potrjuje sočasno listinsko gradivo, saj ga ne najdemo med člani rodbine Fladnitzer, ki so tedaj prejeli v fevd grad Hohenwang s pripadajočimi posestmi. STARZER 1902, št. 77; št. 77/2, 1443 november 16., s. l.

87. Ruševine gradu Lož
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

88. Pogled z grajskega griča nad trgom Lož proti jugu, verjetnem kraju spopada celjskih in deželnoknežjih čet poleti 1442
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

Severna fronta

Ob robu intenzivnega vojskovanja na Kranjskem so se spopadi istočasno razširili v Dravsko dolino in Celovško kotlino. Njihov potek lahko zaradi slabo ohranjenih virov poskusimo rekonstruirati zgolj v obrisih, še pri tem pa smo se prisiljeni v veliki meri opirati na kronološko pomanjkljivo in vsebinsko dokaj nedosledno kroniko Hieronima Megiserja, sestavljeno šele več kot stoletje in pol pozneje. Čeprav je v poznejši zgodovinopisni perspektivi dogajanje na štajersko-koroški fronti ostalo povsem v senci usodnejših bojev za urbana središča Kranjske, nikakor ni bilo postranskega pomena, saj opozarja na presenetljivo drznost ofenzivne strategije vojvode Albrehta VI. in grofov Celjskih. K preboju proti severu pa jih je najbrž napeljala tudi očitna šibkost tamkajšnjih nasprotnikov, ki so jih razkrile že prej tleče sovražnosti. Njihovo ozadje zato na tem mestu zahteva nekoliko obsežnejši ekskurz.

Prva tarča oboroženega vdora je postal šentpavelski samostan, že dolga leta izrazito ranljiva tarča v primežu lokalnih fajd. Po vsem pustošenju, ki je samostanske posesti doletelo na začetku 15. stoletja v sporih z Otom Pergauerjem in Hansom Schrampfom, se je šentpavelski opat sprva modro izognil vrtincu celjsko-habsburške vojne. V nasprotju z bamberško in krško škofijo šentpavelskih odnosov s Celjskimi dotlej niso bremenile vidnejše napetosti. Grof Herman je denimo junija 1427 opatu brez posebnih zadržkov dovolil nemoteno prevažati vse nakupljeno, kar potrebuje za oskrbo in oblačila, ne da bi bil zavezan k plačilu mitnine na Muti oziroma v mitnici na Dravi.[1150] Njegov sin Friderik je to listino potrdil še leta 1447.[1151] Precej bolj sovražno pa so bili do samostana nastrojeni nekateri lokalni uslužbenci ali privrženci grofov Celjskih.

Čeprav je Šentpavel v celjskem sporu z vojvodo Friderikom skušal ohraniti čim nevtralnejši položaj, se je v razmerju političnih odnosov vendarle nagibal na habsburško stran. Enega od dokazov takšne naklonjenosti lahko zasledimo v odločitvi Friderika V., da grad Marenberg s sodiščem in vsem pripadajočim maja 1437 prepiše v upravo šentpavelskega samostana. Opata je ob tem pozval, naj na gospostvu nastavi svojega oskrbnika, ki pa mora biti poslušen vojvodi, njegovemu bratu in naslednikom. Na grad Marenberg naj bi dovolil vstop zgolj vojvodovim možem, kadar koli bi bilo potrebno, a ob pridržku, da bo za kritje njihovih stroškov poskrbel vojvoda sam. V skladu z vojvodovo željo je grajski oskrbnik Vid Hengstbacher prisegel spoštovati zapisani dogovor.[1152]

Tudi če grofje Celjski niso imeli pravega razloga, da bi ta sporazum dojemali kot sovražno dejanje, so šentpavelski samostan kot legitimno tarčo nasilja očitno prepoznali njihovi privrženci – denimo Hans Schrampf, ki ga šentpavelski anali opredeljujejo kot celjskega oskrbnika na Muti, čeprav ni povsem jasno, ali je to funkcijo sploh opravljal. To niti ni bil prvi Schrampfov prestopek proti samostanu, če spomnimo na fajdo, ki jo je napovedal Šentpavlu še pred začetkom leta 1416, tedaj kot marenberški oskrbnik v walseejski službi.[1153] Kolikor je mogoče razbrati iz sosledja dogodkov, Schrampf ni dobil kakega jasnega navodila, naj ob izbruhu celjsko-habsburških bojev udari po šentpavelskih posestih, pač pa je vojne razmere verjetno izrabil v lastno korist. To se je zgodilo najpozneje do začetka leta 1439, ko je šentpavelskemu

1150 SCHROLL 1876, št. 393, 1427 junij 7., s. l.
1151 SCHROLL 1876, št. 468, 1447 avgust 20., Žovnek.

1152 AT-OeStA, HHStA, HS B 124, fol. 43'–44, št. 141; fol. 44, št. 142; fol. 44'–45, št. 143; SCHROLL 1876, št. 415, 1437 začetek maja, s. l.; št. 416, 1437 maj 18., Šentpavel; prim. SCHROLL 1865, str. 300, 317, 329; PIRCHEGGER 1962, str. 160.
1153 SCHROLL 1876, št. 368, 1416 januar 23., Hall.

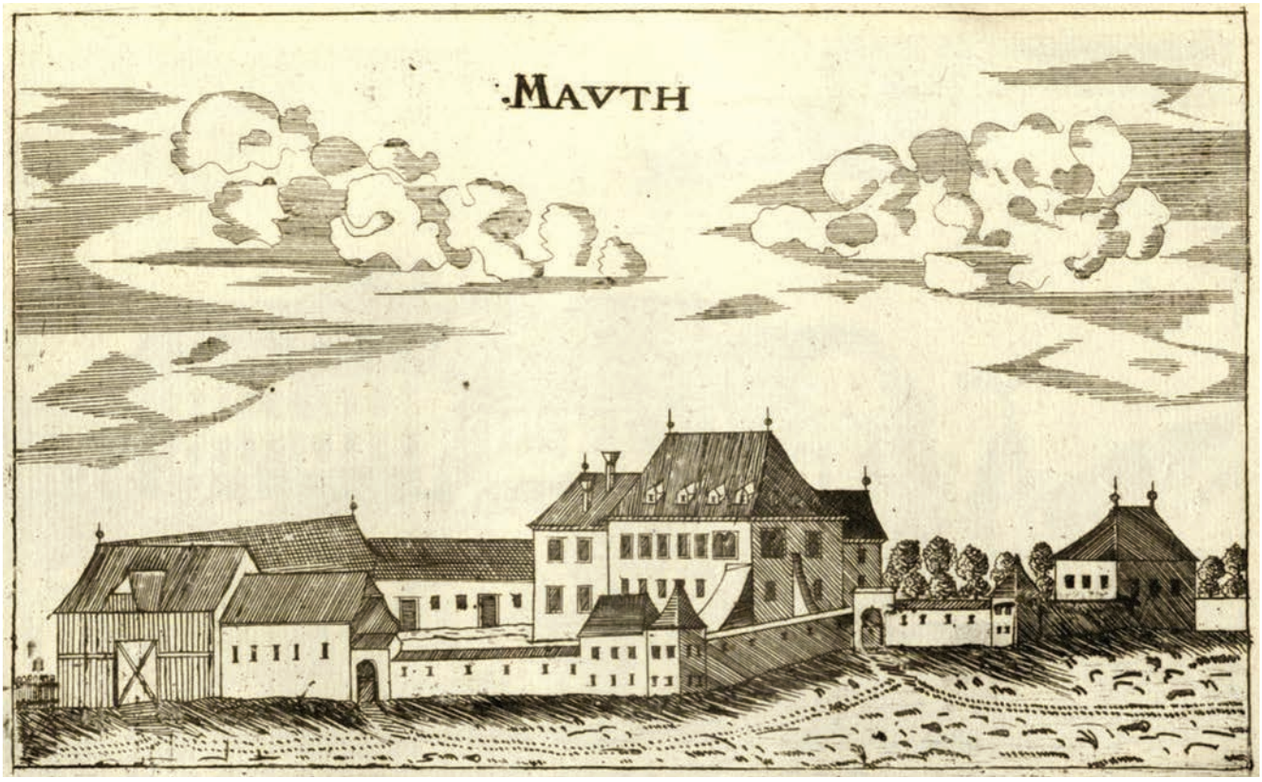

◆
89. Grad Muta
| REPRODUCIRANO PO:
VISCHER 1681, ŠT. 204

opatu na svobodni cesti pri Muti zasegel vozova s 16 konji, vso drugo opremo in dva soda vina. [1154]

Schrampf je nasilno dejanje očitno zagrešil iz preprostega oportunizma in ne v okviru večje vojaške operacije. Naj je bil v resnici uslužbenec grofov Celjskih ali ne, zagotovo ni bil edini pripadnik celjske klientele, ki se je v tem času odločil za napad na šentpavelsko lastnino – podobno je storil oskrbnik Rabštajna Jurij Göss, ki je po prejšnjih sovražnostih z opatom 23. julija 1439 sklenil premirje.[1155] Kot cestnega roparja je Schrampfa obravnaval tudi Friderik V., ko ga je februarja 1439 pozval, da se mora zaradi prestopka v roku šestih tednov zagovarjati na sodišču.[1156] Ker je bil vojvoda vmes zaposlen z drugimi opravki in se Schrampf ni odzval njegovim vabilom, so obravnavo dvakrat prestavili.[1157] Ob tretjem pozivu maja 1439 je Friderik Schrampfu zagrozil, da se mora tokrat obvezno zglasiti na sodišču, sicer bo razsodil v opatovo korist.[1158] Schrampf se je tedaj hitro zganil in zaprosil vojvodo, naj mu skupaj s spremstvom zagotovi varen prihod na obravnavo, kar je Friderik tudi odobril.[1159]

Dogodki so se nato razvijali povsem drugače, saj je Friderik zaradi »nujnih opravkov« trikrat zapored preložil zasedanje sodišča – kolikor je mogoče slediti objavljenim listinam, nazadnje vse do 24. junija 1440.[1160] Še dve leti pozneje je šentpavelski opat v pismu, naslovljenem na (tedaj že) kralja Friderika, tožil nad Schrampfovimi dejanji in jih tokrat še natančneje opisal. Nasilni oskrbnik naj bi zajel lovrenškega župnika Jakoba ter še nekega »tržana« – najbrž enega od obeh *Seffnerjev*,[1161] ki ju omenja seznam deželnih sovražnikov, medtem ko je drugega že izpustil proti plačilu odkupnine[1162] – jima vzel konja in oklep, podložnikoma v vasi Led (Eis) pa konja, voz in sod vina.[1163] Zadoščenja za povzročeno škodo ni prejel niti dotlej, zato se zdi, da se je Schrampfu sredi vseh drugih, neprimerno težjih kršitev deželnega miru in reda posrečilo uiti roki pravice, čeprav se je uvrstil na neslavni seznam »deželnih sovražnikov«.

1154 CKSL, 1440–1441, s. l.; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l.; OTOREPEC 1996, str. 341; KOSI 2019, str. 31; OMAN 2022, str. 272–273.
1155 SCHROLL 1876, št. 436, 1439 julij 23., s. l.; KOSI 2019, str. 31; OMAN 2022, str. 272–273.
1156 SCHROLL 1876, št. 426, 1439 februar 24., Dunajsko Novo mesto.
1157 SCHROLL 1876, št. 427, 1439 april 7., Dunaj.
1158 SCHROLL 1876, št. 429, 1439 maj 19., Dunajsko Novo mesto.
1159 SCHROLL 1876, št. 431, 1439 maj 21., Dunajsko Novo mesto; št. 434, 1439 julij 11., Hall; 1439 november 9., Dunajsko Novo mesto
1160 SCHROLL 1876, št. 434, 1439 julij 11., Hall; 1439 november 9., Dunajsko Novo mesto; št. 443, 1440 marec 5., Dunaj.
1161 Morda pripadnika rodbine Safner, ki pa je bila plemiškega in ne trškega porekla. Njeni člani so se tisti trenutek uvrščali med najpomembnejše družine celjske klientele. Na območju Vuzenice so imeli v fevdu več celjskih posesti. Prim. KOSI 2019, str. 21; BANFI 2023a, str. 84–85, 233, 286.
1162 CKSL, 1440–1441, s. l.; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l.; OTOREPEC 1996, str. 341–342.
1163 SCHROLL 1876, št. 457, 1442, s. l. Šentpavelski *archivium* te dogodke datira v leto 1421. MLINAR 2005, št. 26, str. 253.

◆
90. Srednjeveška rotunda sv. Janeza Krstnika na Muti
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

Njegov prestopek je jeseni 1440 zasenčila fajda Sigmunda Weisspriacha proti šentpavelskemu opatu. Tudi Weisspriacha poznejša samostanska poročila označujejo za celjskega oskrbnika na Muti, toda v ohranjenih listinah iz leta 1440 se predstavlja kot uslužbenec vojvode Albrehta, ki bi po logičnem sklepanju Muto tedaj lahko začasno pridobil od Celjskih z zastavo ali kakim drugim, za zdaj še nedokumentiranim dogovorom. To tudi pojasnjuje, zakaj je Weisspriach Šentpavlu napovedal fajdo že po podpisu celjsko-habsburškega premirja, kar bi si kot uslužbenec Celjskih sicer težko privoščil storiti. Teoretično bi šlo lahko morda celo za premišljen manever – in je Weisspriach s sklicevanjem na pravne pristojnosti vojvode Albrehta namesto grofov Celjskih lahko sprožil fajdo brez očitka o kršenju premirja, ki so ga sklenili njegovi pravi gospodje.

Kakor koli že, razloge za spor našteva pisni protest, ki ga je Sigmund 6. oktobra 1440 naslovil na opata. Štefan Prušenk, šentpavelski gradiščan na Marenbergu,[1164] je namreč po ozemlju gospostva Muta, ki je pravno spadalo pod jurisdikcijo Sigmundovega gospoda, vojvode Albrehta, peljal ujetnika z napetimi samostreli in nabitimi ročnimi topovi. Kot Albrehtov oskrbnik na Muti se je Sigmund zato čutil poklicanega pritožiti se zaradi Prušenkovega ravnanja, zahtevati zadoščenje ter zagroziti, da takšne samovolje ne bo trpel.[1165] Sledila je živahna izmenjava pisem. Opat je Sigmundu pojasnil, da se je v zvezi z incidentom obrnil na svojega marenberškega oskrbnika, ki mu je odgovoril, da je ujetnika peljal po poteh, kot pritiče deželskemu sodišču na Marenbergu, in to v skladu z dogovorom med šentpavelskim samostanom in kraljem Friderikom ter vojvodo Albrehtom. Opat je bil na Sigmundovo željo pripravljen sklicati zasedanje, na katerem bosta lahko obe strani predstavili svoje argumente.[1166] Toda Sigmund je odvrnil, da se takega sestanka ne misli udeležiti, saj opat ni pristojen razsojati o vojvodovi oblasti in sodniških pristojnostih, še vedno pa zahteva zadoščenje, sicer bo začel s protiukrepi.[1167] Opat je na to odpisal, da z zasedanjem ni nameraval posegati v vojvodova pooblastila, temveč bi želel le slišati obe strani, saj da od svojega oskrbnika ne more terjati pravice, dokler ga ne spozna za krivega. Sigmundu je predlagal za razsodbo zaprositi kralja Friderika in vojvodo Albrehta, če se s tem strinja tudi sam.[1168]

Po bogati korespondenci, ki je trajala komaj slab teden, se je Sigmund Weisspriach 14. oktobra odločil za radikalnejši korak. Kot je opatu sporočil v novem dokumentu, po dveh prošnjah še vedno ni prejel zadoščenja zaradi incidenta, ki ga je samovoljno zakrivil marenberški gradiščan. Skupaj z

1164 V obrambnem redu iz leta 1445 določen tudi za enega od lokalnih poveljnikov deželnega sklica. SEUFFERT, KOGLER 1953, št. 44, pred 1445 maj 18., s. l.

1165 SCHROLL 1876, št. 445/I, 1440 oktober 6., Muta; prim. OMAN 2022, str. 268–269, 272–274.
1166 SCHROLL 1876, št. 445/II, 1440 oktober 7., Maribor.
1167 SCHROLL 1876, št. 445/III, 1440 oktober 9., Muta.
1168 SCHROLL 1876, št. 445/IV, 1440 oktober 12., Maribor.

32 poimensko navedenimi možmi, očitno njegovimi vojaki oziroma privrženci, poleg katerih je bilo še nekaj neimenovanih oseb,[1169] je opatu v značilnem poznosrednjeveškem jeziku objavil slikovito fajdno napoved: zaradi storjenih krivic želijo Sigmund in njegovi možje postati opatovi sovražniki, mu škodovati podnevi in ponoči na kakršen koli način, tako njemu kot njegovim zaveznikom.[1170]

V dolgem nizu plemiških sporov tega časa na Slovenskem, ki so se tako ali drugače sprevrgli v nasilje, je Weisspriachov spopad s Šentpavlom malone vzorčni primer zakonite fajde, brezhibno napovedane v skladu s pravnimi predpisi. Žal iz poznejšega niza ohranjenih listin ni jasno razvidno, kako so se razvijale sovražnosti. Spor se je brez zadovoljive rešitve očitno zelo zavlekel, dokler ga ni prekinil podpis premirja, sprva sklenjenega zgolj od 10. do 19. januarja 1442. To je sicer izzvzemalo več akterjev – na šentpavelski strani prvotnega krivca za spor, oskrbnika Prušenka, ki je tedaj že izgubil opatovo zaupanje, na Weisspriachovi pa Henrika Zwicka in njegove pristaše z gradu Feuersberg pri Globasnici v Podjuni. Ti so namreč ujeli opatova hlapca ter zaplenili njuna konja in nedoločeno vsoto denarja, zato se je Nikolaj Weisspriach kot podpisnik premirja v imenu bratranca Sigmunda zavezal, da bodo hlapca skupaj s konjema vrnili opatu še pred koncem premirja.[1171] Prekinitev sovražnosti je bila zgolj začasna, a iz doslej zbranih virov ni videti, da bi Sigmund Weisspriach še vztrajal pri nasilnem reševanju nesoglasij. Kdaj in kako se je poravnal z opatom, ne vemo, saj se kljub skrbno dokumentiranemu, izrazito formalističnemu začetku fajde ni ohranila nobena listina o sklepni pomiritvi. Morda do takšnega sporazuma niti ni prišlo, saj je težo minulih dogodkov že nekaj mesecev pozneje prekosil izbruh spopadov veliko večjih razsežnosti.

Ne glede na nejasen razplet sovražnosti je Weisspriachova fajda ponovno razgalila vojaško šibkost šentpavelskega samostana, ki so jo že komaj nekaj mesecev pozneje izrabili vojvoda Albreht VI. in grofje Celjski v okviru širšega obračuna s kraljem Friderikom oziroma njegovimi privrženci. O tem dogajanju nekoliko podrobneje poroča šentpavelski *archivium*, Marchstallerjevi anali in poznejša Megiserjeva kronika, vendar se njihove navedbe vsebinsko in kronološko precej razhajajo, zato jih ni preprosto uskladiti v smiselno celoto. Ob upoštevanju širšega zgodovinskega konteksta se zdi najverjetnejša razlaga, da so se spopadi na severni fronti začeli že maja 1442, ko so grofje Celjski skupaj z vojvodo Albrehtom odpovedali pokorščino kralju Frideriku. Povsem mogoče je, da so prve sovražnosti zakrivili kraljevi pristaši oziroma štajerske deželne oblasti, kot nakazujejo zapisi šentpavelskega samostana. Tak ukrep bi bil navsezadnje logični odziv na veliko ofenzivo na Kranjsko, saj bi odprtje novega bojišča na severu, nedaleč od izvornega jedra celjskih posesti, razbremenilo pritisk na hudo obremenjeno deželno obrambo.

Šentpavelski viri začetek spopadov pripisujejo štajerskemu deželnemu glavarju Hansu Stubenberškemu in upravitelju Leopoldu Aspachu, ki sta zbrala oborožene oddelke, se utaborila pri Muti in pozvala šentpavelskega opata – verjetno pa tudi druge obveznike – naj za pomoč proti privržencem grofov Celjskih hitro prispeva pehoto in konjenico. Ali je Muta tedaj še spadala pod pristojnosti vojvode Albrehta ali se je dokončno vrnila pod celjsko upravo glede na njihovo zavezništvo niti ni bilo merodajno.[1172] V vsakem primeru je bilo izpostavljeno gospostvo pod nadzorom sovražne koalicije logična tarča kraljeve stranke, še toliko bolj, ker se je Muta med nedavno fajdo Sigmunda Weisspriacha že potrdila kot uporabno mostišče za napade proti severu in je bilo logično pričakovati, da bodo vojvoda Albreht in grofje Celjski od tod orkestrirali nove vdore proti Šentpavlu.

Sklica deželnih čet ne moremo zanesljivo datirati, a se je najverjetneje odvil že takoj ob mobilizaciji Albrehtovih in celjskih čet v sredini oziroma drugi polovici maja 1442.[1173] Šentpavelski opat se je odzval pozivu, zagotovil vso potrebno oskrbo ter v podporo kralju Frideriku zbral občutno silo 300 mož pod poveljstvom Vida Hengstbacherja, svojega gradiščana na Marenbergu. Zbrana vojska je s pomočjo preostalih habsburških pristašev

1169 Baltazar Hagen, Hans Khresperger, Klaus Lukauer, Fritz Offner, Jurij Renner, Krištof Gaher, Nikolaj Krokobicz, Hans Folkel, Hänsel Reichart, Henrik Lukas, Mihael Hoffner, Jurij Posch, Ulrik Harracher, Hieronim Reichart, Hans Reuter, Mert iz Železnega, Jurij Thabrer, Ulrik Mosser z Bavarske, Thoman z Ottenburga, Luka Fuchsschwanz, Hieronim *Hupp…taschken*, Ulrik Rauensattel, Nikolaj Semenič, Lovrenc Peringer, Pricze Stolzinger, Ulrik Zellner, Gašper Freulinger, Gašper Barner s svojimi tovariši, Jurij Krabat, Kunz Peysser, Sigmund Töller, Hans Stolzinger.

1170 *…ich darvmb vnd all die hernach geschriben sten vnd die ich auff ewren schaden pringen mag Ewrer vnd ewres Gotzhaus vnd aller der ewren veint sein wellen, vnd wellen ewren schaden trachten pey tag und pey nacht vnd wie wier des bekömen mügen vnd wellen dar inn vnser Err vnd gelinphen gegen euch vnd all den ewren pebärt haben, wir wellen auch all die in dem brieff pegriffen sind in des obgenanten Sigmunds von Weispriach vnd fried vnd vnfried sten.* SCHROLL 1876, št. 445/V, 1440 oktober 14., Muta.

1171 SCHROLL 1876, št. 456, 1442 januar 10., s. l.; prim. OMAN 2022, str. 274–277.

1172 OMAN 2022, str. 277.

1173 Šentpavelski *archivium* celjsko opustošenje Šentpavla datira v leto 1442, medtem ko ga Marchstallerjevi anali zgolj ohlapno umeščajo v čas po letu 1438, a hkrati omenjajo, da je do napada prišlo v času celjskega zavezništva z vojvodo Albrehtom VI. Požig trga moramo torej nedvoumno datirati v leto 1442. Temu pritrjuje tudi opredelitev Leopolda Aspacha kot štajerskega deželnega upravitelja. V ohranjenih listinskih virih iz tega obdobja se Aspach do poletja 1438 dosledno navaja kot deželni pisar. To funkcijo je od februarja 1440 opravljal Pankrac Rindscheit, medtem ko je položaj deželnega upravitelja še vsaj novembra 1441 zasedal Andrej Krabatsdorfer. Aspach se maja 1442 omenja kot »upravitelj in deželni pisar«, nato pa le še (deželni) upravitelj v Gradcu. Gl. npr. MNL, OL DL 13652, 1441 november 13., s. l.; LICHNOWSKY 1841, št. 3865, 1438 marec 4., Dunajsko Novo mesto; GÖTH 1858, št. 440, 1438 julij 25., Gradec; PRATOBEVERA 1860, št. 459, 1441 maj 20., Gradec; št. 465, 1442 maj 14. s. l.; LOSERTH 1906, str. 87, št. 18, 1442 november 12., s. l.; WILLICH 1999, št. 1, 1440 februar 6., Dunaj; VOLČJAK 2020, št. 308, 1443 maj 6., Gradec; št. 310, 1443 avgust 26., Gradec; prim. NASCHENWENG 2020, g. Aspach, str. 22; g. Krabatsdorfer, str. 343–344, 1622; SCHÄFFER 2022, str. 639; gl. tudi AT-StLA, Archiv Cilli, K3-H17, fol. 41–42.

◆
91. Šentvid na Koroškem
| REPRODUCIRANO PO: ZEILLER, MERIAN 1649, STR. 96

pregnala lokalne nasprotnike in se nato umaknila. Ofenzivna operacija je bila zgolj omejenega značaja. Ker ne opat ne štajerski glavar nista pričakovala nadaljnjih spopadov, sta kmalu odpustila najete vojake. Toda njuna poteza se je izkazala za nespametno, saj je pobudo medtem prevzela sovražna stran. Šentpavelski viri nadaljnje zaostrovanje razmer pripisujejo zgolj grofoma Celjskima, ki naj bi svojemu oskrbniku na Muti poslala močne okrepitve za protinapad na sovražne posesti oziroma se celo sama udeležila bojev v Dravski dolini. Slednjemu težko verjamemo, saj je Ulrika tisti trenutek gotovo zaposlovalo predvsem organiziranje pohoda na Kranj in Ljubljano, njegov oče Friderik pa že v preteklih letih ni kazal globljega interesa za osebno vodenje vojaških enot in se zdi komaj verjetno, da bi ga izzivi bojnega polja nenadoma premamili v tako visoki starosti.[1174]

Natančnejši potek dogodkov lahko razberemo šele iz Megiserjeve kronike, ki se v nasprotju s šentpavelskimi poročili ne omejuje zgolj na lokalno perspektivo samostanskega ozemlja, temveč razkriva širšo sliko oboroženih spopadov.[1175] Po Megiserju je bil resnični organizator vojaških operacij na štajersko-koroškem bojišču vojvoda Albreht VI. Na njegovo povelje naj bi grofje Celjski na Ogrskem oziroma v Slavoniji nanovačili močno vojsko s 500 dobro oklepljenimi konjeniki in jo pod Vitovčevim poveljstvom poslali proti Dravski dolini.[1176] Zagotovo je nenavadno, da o tem pohodu ne piše noben od temeljnih virov o celjsko-habsburški vojni, vsaj če izvzamemo Piccolominijevo drobno opazko o prizadevanjih vojvode Albrehta in grofov Celjskih, da bi zanetili nemire tudi na Koroškem.[1177] Po drugi strani se Megiserjeve navedbe dobro ujemajo z drugimi ključnimi, čeprav ne povsem na prvi pogled očitnimi opažanji o vojaških operacijah v letih 1442/3. Najprej potrjujejo primat Albrehta VI. kot vodilnega stratega združene ofenzive in vlogo grofije Zagorje oziroma slavonskih gospostev kot osrednje »vojašnice« grofov Celjskih, kjer je bila v mirnodobnem času zgoščena njihova oborožena moč. Končno pa pomagajo pojasniti še eno najskrivnostnejših vprašanj, povezanih z zadnjo fazo celjsko-habsburškega spopada – kakšne zadolžitve je v tem dramatičnem času opravljal celjski vojskovodja Jan Vitovec, saj ga primarni viri ne omenjajo v sklopu nobenega od srditih spopadov na Kranjskem, kjer bi mu logično pripadlo vodenje celjske armade. Poveljstvo nad njo je prevzel sam Ulrik II., toda razlogov za presenetljivo Vitovčevo odsotnost očitno ne gre iskati v

1174 ANKERSHOFEN 1856, str. 23–24; MLINAR 2005, št. 26, str. 253; SCHROLL 1876, št. 407, 1432 september 4., Šentpavel, op. 1.

1175 Megiser spopade na šentpavelskih posestih in Koroškem datira v leto 1440, zato so jih nekateri poznejši pisci poskušali interpretirati v luči bratskega spora med Albrehtom VI. in kraljem Friderikom v času ogrske nasledstvene krize. Toda kljub različnim kronološkim pomotam in nejasnostim je iz natančnejšega branja *Annales Carinthiae* ter sočasnega zgodovinskega konteksta očitno, da so opisani dogodki potekali leta 1442 v okviru obračuna vojvode Albrehta in Celjskih s kraljevimi privrženci. MEGISER 1612, str. 1112, 1137–1139; KRONES 1871, str. 71, op. 126; prim. LANGMEIER 2015, str. 56, op. 214.

1176 MEGISER 1612, str. 1137.

1177 PICCOLOMINI 2025, str. 82.

njegovi začasni nezmožnosti, pomanjkanju zaupanja v njegove sposobnosti ali zvestobo. Kvečjemu nasprotno, saj so mu delodajalci, soočeni z neugodnimi izzivi vojskovanja na dveh frontah hkrati, poverili avtonomno vodenje sil na Štajerskem in Koroškem.

Zelo verjetno so njegovemu kontingentu na pomoč priskočile okrepitve vojvode Albrehta, vendar je glavnino bojnega moštva še naprej sestavljala celjska oklepljena konjenica, vrhovno poveljstvo na štajersko-koroški fronti pa je suvereno obdržal Vitovec. Zbiranje sil je potekalo dovolj prikrito, da je njihov prihod povsem presenetil nasprotnika. Vitovčeve čete so najprej obračunale s šentpavelskim opatom.[1178] Skrivaj so se približale Marenbergu in ga poskusile zavzeti v bliskovitem nočnem napadu, a brez uspeha. Omemba gradbenih del na marenberški utrdbi v listini iz septembra 1443 daje slutiti, da je stavba v bojih utrpela občutno škodo, vendar jo je oskrbniku Hengstbacherju uspelo obraniti.[1179] Ni pa mogel preprečiti napadalcem, da mu ne bi požgali pristave s celotno zalogo žita, odvedli 90 vzrejnih govedi in temeljito opustošili okolico.[1180]

Napad na Marenberg je pomenil šele uvod v veliko drznejše akcije. Ponoči 31. maja je celjska vojska neopaženo prijezdila do Šentpavla, izropala in do tal požgala ves trg vključno s cerkvijo sv. Erharda, taborila pred samostanom in opustošila opatove posesti v Labotski dolini vse do gospostva Mohliče (Möchling). Tod so napadalci požgali opatov urad, zajemali šentpavelske podložnike in jih izsiljevali za odkupnino. Šentpavelski viri jih obtožujejo še drugih nasilnih dejanj. Celjski možje naj bi gostilničarjem v Marenbergu in vaseh Velka (Wölling) ter Led (Eis) pri Rudi (Ruden) razbijali sode, kjer koli le mogoče pa uničevali (lončene) peči in okna. Otovorjene z bogatim plenom so celjske čete nadaljevale s pustošenjem tudi na povratku vzdolž Drave, kjer so v bližini Dravograda, Maribora in Sv. Jurija ob Pesnici zajemale samostanske podložnike ter uslužbence za odkupnino, požigale in ropale njihove posesti. Njihovo divjanje bi morda lahko preprečili najemniki v deželnoknežji službi, zbrani v Mariboru. A namesto da bi šentpavelske podložnike zaščitili pred vpadom, so jih še sami temeljito izropali in opatu povzročili dodatno škodo. Zaradi gospodarskega uničenja se je samostan po koncu spopadov znašel v hudi stiski, saj mu kralj Friderik kljub vztrajnim prošnjam ni priskočil na pomoč pri odpravljanju škode.[1181]

Zlom šentpavelske obrambe je Vitovcu odprl pot za še ambicioznejši prodor proti severozahodu. Kot trdi Megiserjeva kronika, je bil to v resnici eden najpomembnejših ciljev vojvode Albrehta VI. in grofov Celjskih. Vzporedno z zasedbo Kranjske naj bi si namreč prizadevali destabilizirati tudi Koroško in osvojiti Šentvid. Padec koroške deželne prestolnice bi nedvomno pomenil velik strateški uspeh, sploh če bi se napadalcem medtem na glavni osi ofenzive uspelo polastiti Ljubljane in morda celo Trsta. Toda podobno kot se njihovi pretirano optimistični načrti niso uresničili na Kranjskem, se jim je izmuznil koroški Šentvid – še eno »mesto predaleč«, saj napadalno zavezništvo vendarle ni imelo zadostnih moči za tako velikopotezno delovanje na več frontah naenkrat.[1182]

Vitovčeva ofenziva na Koroško je ena najslabše dokumentiranih epizod vojnega leta 1442. O njej nas celoviteje obvešča zgolj Megiser, ki zasluge za obrambo Šentvida pred Vitovčevo invazijo pripisuje deželnemu glavarju – oziroma njegovem namestniku – Hartnidu Kraigu, ki je to funkcijo opravljal v imenu svojega sorodnika Konrada.[1183] Ob grožnji vdora vojvode Albrehta VI. in grofov Celjskih je mobiliziral zveste koroške deželane, med katerimi Megiser poimensko navaja Nikolaja Liechtensteina, Nikolaja Dietrichsteina, Hansa Ungnada,[1184] Danijela Kollnitzerja, Viljema Ostroviškega[1185] in Hansa Magerja.[1186] Kraig je s sklicem deželne konjenice še pravočasno zavaroval Šentvid in v nenadnem izpadu presenetil večjo skupino Vitovčevih mož, od katerih jih je v metežu menda padlo več kot 100 – kolikor že pretirano zveni ta

1178 Šentpavelski *archivium* in Marchstallerjeva *Liber de fundatione* navajata, da naj bi uvodni napad na Marenberg po ukazu grofov Celjskih izvedla Hans Schrampf in Sigmund Weisspriach. To je očitno pomota, saj sta oba pisca Vitovčev vdor na šentpavelsko ozemlje pomešala s sovražnostmi iz preteklih let, v katere pa Celjski niti niso bili neposredno vpleteni. Ali je Weisspriach spomladi 1442 sploh še zasedal funkcijo oskrbnika na Muti, s primarnimi viri ni mogoče potrditi. Vsekakor se ne on ne Hans Schrampf na nobenem drugem mestu ne pojavljata kot pomembna akterja na strani grofov Celjskih in Albrehta VI. v bojih proti kralju Frideriku.

1179 Podatek tudi pritrjuje razlagi, da je do napada res prišlo šele leta 1442, ne pa že dve ali tri leta prej, v času pred celjsko-habsburškim premirjem oziroma med Weisspriachovo fajdo. SCHROLL 1876, št. 459, 1443 september 22., Gradec; prim. SCHROLL 1865, str. 316.

1180 ANKERSHOFEN 1856, str. 23–24; MLINAR 2005, št. 26, str. 253; SCHROLL 1876, št. 407, 1432 september 4., Šentpavel, op. 1.

1181 ANKERSHOFEN 1856, str. 23–24; SCHROLL 1876, št. 407, 1432 september 4., Šentpavel, op. 1; BRUNNER 1880, str. 307–308; OTOREPEC 1996, str. 341–342; MLINAR 2005, št. 26, str. 253–254.

1182 MEGISER 1612, str. 1112, 1137–1139; KRONES 1871, str. 71, op. 126.

1183 Konrad Kraig je kot koroški deželni glavar služboval v dolgem obdobju 1412–1446, a s pogostimi prekinitvami. Sploh v poznejših letih so njegova opolnomočja izvajali različni namestniki, med njimi tudi Hartnid Kraig. Razloge za tako nedorečeno stanje gre iskati v odklonilnem odnosu vojvode in pozneje kralja Friderika Habsburškega, saj je Konradu Kraigu zameril, da ga je še mladoletnega v času skrbništva kot dvorni mojster finančno oškodoval in naj bi na sploh slabo opravljal svoje naloge. Po njegovi smrti leta 1446 zato Friderik ni imenoval novega koroškega deželnega glavarja, temveč je njegove pristojnosti prepustil deželnemu upravitelju. FRÄSS-EHRFELD 1984, str. 572–574; prim. MEGISER 1612, str. 1116–1117.

1184 Hans in njegovi bratje so imeli po pokojnem bratrancu Pankracu Ungnadu v fevdu več nekdanjih ortenburških posesti, a so jih Celjski 11. novembra 1441 za eno leto razrešili oziroma oprostili vazalnih obveznosti. Če se je Hans naslednjo pomlad v resnici bojeval proti njihovim silam na Koroškem, je to počel v času, ko formalno ni bil celjski vazal. SI AS 1073/I-57r, fol. 40, 52.

1185 Po Megiserju Viljem Khevenhüller, vendar se zaznamek očitno nanaša na Viljema iz rodu točajev Ostroviških, zvestega pristaša kralja Friderika in njegovega podpornika v boju z Goriškimi v letih 1459/60. Megiserja je k pomoti gotovo napeljal poznejši razvoj dogodkov, ko so Ostrovico (Hochosterwitz) prevzeli Khevenhüllerji, še danes lastniki gradu. V času celjsko-krško-habsburških spopadov sta bila najvidnejša predstavnika Khevenhüllerjev Hans II. († 1437/8) in Hans III., tako celjska kot deželnoknežja vazala. Prim. SI AS 1073/I-57r, fol. 24'; WIESSNER 1977; NEUMANN 1978, str. 73–77, 84; NEUMANN 1979, str. 15–16; FRÄSS-EHRFELD 1984, str. 563–564.

1186 MEGISER 1612, str. 1112.

številka. Vojskovodja Vitovec se je tedaj z glavnino čet zadrževal v taboru, še preden pa je lahko prihitel na pomoč napadeni predhodnici, so se Kraigovi konjeniki že varno zatekli v mesto. Opogumljeni zaradi zmage so kmalu zatem poskusili z novim izpadom. Ali so zgolj precenili svoje sposobnosti ali celo padli v Vitovčevo zasedo, lahko samo ugibamo, vendar so tokrat doživeli hud poraz in izgubili več kot 50 konjenikov. Med tistimi, ki so končali v sovražnem ujetništvu, Megiser našteva Nikolaja Dietrichsteina, Rajharda Ernaua in verjetno tudi Viljema Ostroviškega.[1187] Kraig je bil zato s preostankom svojih enot prisiljen pobegniti v Celovec, kjer je skušal zbrati nove okrepitve, medtem ko so Vitovčevi možje že naslednjega dne začeli silovito napadati Šentvid.[1188]

Meščani so se pod vodstvom Kraigovega namestnika Vida Hengstbacherja[1189] trdovratno branili, vendar je bil v njihovih vrstah izdajalec – Mert Grünwald. Sovražnikom naj bi obljubil, da bo ponoči onesposobil stražarje in odprl mestna vrata, a so prebivalci Šentvida zarotnika še pravočasno odkrili in ga javno obglavili na Zgornjem trgu. Ker je Vitovec medtem v brezplodnih naskokih na mestno obzidje utrpel precejšnje izgube, se je odločil za umik proti jugu h glavnini Albrehtovih in celjskih sil. Medtem je Hartnid Kraig v Celovcu ponovno zbral močno vojsko in odšel na pomoč obleganemu Šentvidu. Tja je prispel prepozno, da bi se še lahko spopadel z Vitovčevimi četami, ki so se medtem že umaknile. Toda naslednjega dne jih je prestregel na Grobniškem oziroma Krapskem polju (Krappfeld) pri Starem Dvoru (Althofen). Tu je koroška deželna vojska pod Kraigovim poveljstvom še enkrat porazila Vitovčeve može, osvobodila Dietrichsteina, Ernaua in Ostroviškega ter zajela več pripadnikov sovražne vojske. Vse tiste koroškega rodu, ki so se Vitovcu pridružili bodisi kot celjski oziroma Albrehtovi pristaši bodisi proti plačilu solda, je dal Kraig kot izdajalce domače dežele eksemplarično usmrtiti z obešenjem.[1190]

Ob skoposti drugih sočasnih pričevanj je vse prej kot preprosto presoditi verodostojnost Megiserjevega poročila. Očitno je nastalo na podlagi danes ne več ohranjenih primarnih virov, a morda tudi bolj ali manj apokrifnih spominov, dodatno obarvanih z domoljubnim poveličevanjem uspehov koroškega plemstva pri obrambi domače dežele. Že zaradi nedoslednosti pri zapisu osebnih imen ter časovni opredelitvi dogajanja ga je nujno jemati z veliko mero previdnosti in kolikor le mogoče dopolniti z drugimi dostopnimi podatki.[1191] Kljub temu prinaša enkraten vpogled v doslej popolnoma spregledano poglavje celjsko-habsburške vojne, ki je poleg glavnih bojišč na Kranjskem segla tudi globoko na Štajersko in Koroško.

1187 Kronika na tem mestu navaja Jerneja (Bartlmä) Khevenhüllerja, a to ime sredi 15. stoletja ni zanesljivo izpričano. Verjetno moramo pomoto ponovno pripisati površnosti oziroma zamenjavi z Viljemom Ostroviškim. Prim. NEUMANN 1978; NEUMANN 1979.

1188 MEGISER 1612, str. 1137–1138.

1189 Po Megiserju Hans Hengstbacher, a po dosedanjih preverbah gre verjetno za napako in se zaznamek v resnici nanaša na Vida, kot celjskega nasprotnika dokumentiranega tudi v šentpavelskih virih. CHMEL 1859, št. 3060, 1453 junij 2., Gradec; HEROLD, HOLZNER-TOBISCH 2001, št. 268, 1453 junij 2., Gradec; prim. AT-StLA, Archiv Cilli, K3-H17, fol. 34'.

1190 MEGISER 1612, str. 1138–1139.

1191 Prim. HERMANN 1843, str. 145–146.

Obrambne priprave krške škofije

Z začetkom velike ofenzive vojvode Albrehta VI. in grofov Celjskih spomladi 1442 se je krška škofija znašla v kočljivem položaju – resda zelo drugačnem kot v vojnih letih 1437–1440, ko je bila prisiljena nositi najtežje breme bojev s celjskimi četami, a vendarle izpostavljena grožnjam ponovnega, morda še nevarnejšega obračuna, ki bi ga od preteklih sovražnosti in materialne škode oslabljena škofija težko preživela. Janez Schallermann je že jeseni 1441 pravilno presodil, da krhko premirje ne bo dolgo obstalo. S potrditvijo fevdnih pogodb je Celjskim ponudil spravo, vendar še zdaleč ni bilo jasno, ali je ta dogovor škofiji tudi v resnici jamčil nedotakljivost v primeru nove faze celjsko-habsburškega spopada.[1192] K negotovosti je kljub dobrim namenom nemalo pripomogel Schallermann sam, ko je varovanje krških gradov Pilštajn, Podčetrtek, Bizeljsko in Mokronog začasno zaupal kralju Frideriku.[1193] Kmalu se je pokazalo, da ta poteza ni veliko prispevala k obrambi naštetih krških gospostev, saj so bili zanjo še vedno pristojni predvsem škofijski oskrbniki oziroma gradiščani, po drugi strani pa bi lahko zaradi nominalne predaje habsburškemu vladarju postali legitimni cilj napada grofov Celjskih in vojvode Albrehta. Pretekle izkušnje so krškega škofa izučile, da ne sme zanemariti varnosti svojih posesti niti kot obstranski opazovalec vse bolj nepredvidljivih razmer. Za okrepitev obrambe najranljivejših oporišč na Štajerskem in Kranjskem je zato namenil občutna sredstva že v času sorazmernega zatišja med celjsko-habsburškim premirjem, še bolj pa v letih 1442/3, ko se je novi val nasilja vsaj obrobno dotaknil tudi sicer nevtralnih krških posesti. O teh prizadevanjih pričajo številni stroški gradbenih del, popravil, nakupov oborožitve in njenega rednega vzdrževanja ter solda za bojno osebje.

Že spomladi 1441 je gradiščan Ulrik Gresel na Podčetrtku porabil skupno 5 *lb* 60 *d* za gradnjo okopov oziroma palisad, obrambnih hodnikov in stopnic, zastrešitev s skodlami ter izdelavo topovskih podstavkov.[1194] Še obsežnejši utrditveni program so v letih 1442/3 izvedli v Vitanju. Pod vodstvom upravnika in gradiščana Friderika Suricha[1195] so na Starem gradu izvedli gradbena dela v vrednosti 3 *lb* 7 *ß* 23 *d* ter utrdili Novi grad z novim okopom. Njegova gradnja je pomenila precejšen podvig – že za kopanje jarka je bilo potrebnih kar 661 dnevnic tlake, še 181 tesarskih dnevnic pa za mojstre, ki so izdelali palisado oziroma lesene dele utrdbe. Poleg hrane in vina so stroški opravljenega dela znašali 7 *lb* 6 *ß* 20 *d* ter dodatnih 1 *lb* 1 *d* za gradbena dela na obzidju in okopu. Vitanjsko gospostvo je za gradbene projekte prispevalo 440 desk oziroma skodel, poslalo na Podčetrtek še nadaljnjih 1000 skupaj z 72 plohi za izdelavo poda ter priskrbelo tri stote železa. Vitanjski uradniki so v tem času vzdrževali različne sle in dva oddelka bojnega moštva, enega na domačem gospostvu ter drugega na stolpu nad Podčetrtkom pod poveljstvom tamkajšnjega gradiščana Viljema Kolenca.[1196] Za njihov sold so porabili 43 *lb* 5 *ß* 17 *d*, še 6 *lb* 60 *d* in 252 messov ali približno 66 hl[1197] ovsa za njihovo oskrbo ter 10 *ß* 24 *d* za nasajanje puščic in popravila sulic.[1198]

1192 CKSL, 1441 oktober 3., Straßburg; KOSI 2012, str. 481.
1193 ADG, KA K 25, 1441 november 12., Gradec; sign. 322, 1441 november 12., Gradec; CHMEL 1837b, št. XVI, 1441 november 12., Gradec; LICHNOWSKY 1842, št. 290, 1441 november 12., Gradec; CHMEL 1859, št. 402, 1441 november 12., Gradec.

1194 ADG, HS 122, fol. 26–27.
1195 Oz. Sürg/Sürgenstein. Prim. CHMEL 1859, št. 1431, 1443 maj 14., Dunaj; KOROPEC 1981, str. 14.
1196 Prim. ADG, sign. 323, str. 23, št. 17, 1441 marec 30., s. l.; HS 106, fol. 136; HS 122, fol. 26'.
1197 Po preračunu krških žitnih mer glede na prostornino messa (ok. 26,24 l). BIZJAK 2003, str. 76.
1198 *Ryem zu Tyrspiessn.* Zaznamek se očitno nanaša na sulice z masivno ostjo na razmeroma kratkem, za boljši oprijem z usnjenim jermenom ovitem drogu, namenjene tako lovu na merjasca ali medveda kot oborožitvi grajske posadke. ADG, HS 122, fol. 34–34'.

◆
92. Kunšperk in Cesargrad
| REPRODUCIRANO PO:
VISCHER 1681, ŠT. 160

Obsežne priprave so očitno dosegle svoj namen in odvrnile morebitne napadalce od vpadov na vitanjsko gospostvo. Vendar se nemirom niso povsem izognili na krškem Mokronogu, saj je bila škofija tamkajšnjim podložnikom leta 1443 zaradi »vojne in neviht« prisiljena priznati precejšen odpustek pri dajatvah v denarju in naturalijah. Obračuni žal ne poročajo o podrobnejšem ozadju nasilnega oškodovanja, ki so ga glede na kontekst dogajanja po vsej verjetnosti zakrivile čete vojvode Albrehta in grofov Celjskih med prodorom proti Novemu mestu. Mokronoški oskrbnik Hans Raumschüssel je zato za obdobje pol leta vzdrževal šest hlapcev in sle. Za njihov sold in oskrbo je porabil 28 *lb* pfenigov, še 6 *lb* pa za službo Štefana Giesserja, verjetno prav tako vojaškega uslužbenca krške škofije. Gospostvo so obremenili tudi precejšnji izdatki za nakup treh samostrelov, smodnika, svinca in druge vojaške opreme v skupni vrednosti 13 *lb* 72 *d*. Morda je nekaj škode v teh dogodkih utrpela celo lokalna utrdba ali pa so jo bili prisiljeni dodatno utrditi, kot pričajo stroški gradbenih del v višini 14 *lb* 15 *d*.[1199]

Tudi Bizeljsko vojnemu času ni ušlo nedotaknjeno. Zdi se, da je bil v tem primeru glavni krivec za nasilna dejanja Friderik Ratt st., nekdanji salzburški oskrbnik Pišec, ki so ga Celjski leta 1442 nagradili s podelitvijo oskrbništva na Kunšperku. Še pred naslednjim februarjem ga je prehitela smrt,[1200] a se je celo v tako kratkem času zapletel v nove incidente na Bizeljskem. Razmere so bile očitno dovolj napete, da je morala krška škofija za posredovanje zaprositi grofe Celjske.[1201] Prav posledicam Rattovega plenjenja gre najverjetneje pripisati del izpada dohodkov na račun vojne in poplav v letu 1444, zaradi katerih so bizeljskim podložnikom odobrili manjši odpustek denarnih in naturalnih dajatev. Incidenti so se nazadnje razpletli brez hujših posledic, a so škofijo nedvomno opomnili na ranljivost gradu, ki so ga celjski privrženci s silo zavzeli komaj kaka tri leta poprej. Zato je bizeljski gradiščan in upravnik Klement Zwitter že v obračunskem obdobju od 23. januarja 1442 do prihodnjega 24. aprila vzdrževal sedem pešakov in za njihovo oskrbo izplačal 1 *m* pfenigov. Dodatno bojno moštvo je na gradu ostalo tudi v naslednjem obračunskem obdobju (1443/4). Za njihov sold in plačila grajskih stražarjev so tedaj porabili 7 *lb* 5 *ß* 10 *d*, za prehrano pa kar 26 *lb* pfenigov. K stroškom oskrbe je treba prišteti še 17 modijev in 5 schefflov neznanega žita, verjetno ovsa.[1202]

Grad v tem času očitno ni utrpel omembe vredne škode, saj dokumentirani stroški gradbenih del nakazujejo zgolj stroške manjših popravil in sprotnega vzdrževanja – morda z izjemo 300 desk v vrednosti 12 *ß* 18 *d* za izdelavo pa-

1199 ADG, HS 122, fol. 40–40'.

1200 SI AS 1073/I-57r, fol. 51'; AT-OeStA, HHStA, SbgE, AUR 1442 december 6, s. l.; 1443 februar 5., s. l.

1201 Grof Celjski, verjetno Friderik II., je za to posredovanje prejel izplačilo v višini 35 *lb* pfenigov in 24 *fl.* ADG, HS 122, fol. 31', 45.

1202 ADG, HS 122, fol. 31', 37'.

lisade in druge potrebe na grajski stavbi v letih 1443/4.[1203] Kot je mogoče razbrati iz letnih obračunov, so precej več naporov vložili v popolnjevanje razmeroma skromne grajske orožarne, ki je s puščicami oskrbovala tudi druge krške postojanke v soseščini:[1204]

ZAZNAMEK	OROŽJE	STRELIVO IN PRIBOR
Izdatki za nakup in vzdrževanje orožja v letih 1442/3[1205]	4 *lb d* za 2 samostrela in 1 tisovinasti lok (*eyben*)[1206]	10 *lb d* za 4000 puščičnih osti 8 *fl* oz. 7 *lb* 40 *d* za nasaditev in popravilo puščic 3 *lb* 5 *ß* 5 *d* za 25 funtov smodnika[1207]
Stanje grajske oborožitve leta 1442[1208]	1 tarasnica 5 bakrenih ročnih topov 2 samostrela 1 tisovinasti lok	50 funtov smodnika[1209] 800 malih in velikih svinčenih krogel 5285 puščic
Stanje grajske oborožitve leta 1443[1210]	1 tarasnica na podstavku 7 ročnih topov[1211] 2 samostrela 1 tisovinasti lok	50 funtov smodnika 800 malih in velikih svinčenih krogel 5100 puščic; od tega so jih 1500 poslali na Pilštajn, 1000 na Podčetrtek 200 puščic za lok
Izdatki za popravila 1443[1212]		60 *d* za pritrditev samostrelnih lokov na kopita in nove tetive 100 *d* za lepilo, s katerim so pritrdili peresa na 5000 puščicah

◆
93. Strelec s tisovinastim dolgim lokom
| © ÖNB, Cod. 10824, fol. 126

1203 ADG, HS 122, fol. 31', 38, 59.
1204 Prim. OROŽEN 1887, str. 453–454; STOPAR 2006, str. 106; LAZAR 2009, str. 415.
1205 ADG, HS 122, fol. 31'.
1206 Temu orožju je očitno pripadalo 200 puščic za lok, zabeleženih v letu 1443 poleg neprimerno večje količine samostrelnih izstrelkov.
1207 Po ceni 35 *d* na funt smodnika, kot je v viru posebej označeno.
1208 ADG, HS 122, fol. 32'.
1209 Pri Orožnovi in Stoparjevi objavi napačno 1 namesto rimske številke L (50).
1210 ADG, HS 122, fol. 43'.
1211 Od teh je dva poslal vitanjski gradiščan Friderik Surich.
1212 ADG, HS 122, fol. 37'.

Uničenje celjskih gradov

V sklepni fazi spopada s Friderikom Habsburškim so Celjski onesposobili več lastnih utrdb. O tem zelo na kratko spregovori celjski kronist, ko omeni razdejanje Vojnika, Šoštanja in Kacenštajna, ne da bi podrobneje pojasnil, zakaj so se grofje odločili za tako radikalen korak.[1213] Vprašanje tudi v poznejšem zgodovinopisju še ni bilo deležno tehtnejše analize. Raziskovalci so porušenje celjskih oporišč navadno pripisovali kaznovanju neposlušnih vazalov oziroma uslužbencev ali strateškemu premisleku pokneženih grofov, ki naj bi raje sami uničili posebej šibke ali izpostavljene utrdbe, kot pa da bi se na njih morda ugnezdil sovražnik. Vendar nobena od dosedanjih študij ni celovito raztolmačila, zakaj in kdaj natanko so žrtev svojih lastnikov postale prav omenjene postojanke, ne pa denimo katere druge, morda na videz še ranljivejše posesti.

Kakšni globlji vzgibi bi se lahko skrivali v ozadju njihovega rušenja, je mogoče ugotoviti ob kritičnem pretresu virov. Najnatančneje lahko rekonstruiramo usodo Kacenštajna, saj je v ohranjenem gradivu najbolje dokumentirana. Grad na izpostavljeni vzpetini sredi ozke doline približno 3,5 km zahodno od Šoštanja je leta 1351 pripadel Celjskim, na njem pa so bivali njihovi vazali Kacenštajnski, že generacijo poprej pripadniki žovneške klientele. Toda po nepopolno dokumentiranem zaporedju transakcij je do maja 1423 najmanj polovica stavbe skupaj s še nekaj hubami v bližnji okolici prešla v last nadvojvode Ernesta Železnega, ki je Kacenštajnskim vse našteto tudi sam podelil v fevd.[1214] Če si Ernest lastnine pred kratkim umrlega Hansa ni preprosto prisvojil na račun njegove vdove in otrok, je do prenosa lastništva morda prišlo

◆
94. Cerkev sv. Florjana tik pod nekdanjim gradom Kacenštajn
| FOTO: Tomaž Lazar

1213 KRONES 1883, str. 87.
1214 PIRCHEGGER 1962, str. 207–208; STOPAR 1993a, str. 44–45; prim. RAVNIKAR 1999.

nedolgo prej zaradi denarnega posojila, saj se je Hans očitno spoprijemal s finančnimi težavami. Reševati jih je moral z zastavljanjem različnega premoženja, denimo posesti ob Paki in v zaledju Šoštanja, ki jih je skupaj s soprogo sicer imel v fevdu od grofov Celjskih.[1215]

V podobne težave je zašel Hansov sorodnik – brat oziroma še verjetneje bratranec – Dipold VII., lastnik preostale polovice gradu in gospostva Kacenštajn.[1216] Pri judovskih bankirjih iz Maribora se je zadolžil za visoke zneske, ki mu jih ni uspelo poplačati vse do smrti. Ker je umrl brez lastnih otrok,[1217] sta njegovo premoženje do začetka leta 1428 podedovala Margareta in Krištof Kacenštajnska, soproga in sin tedaj prav tako že pokojnega Hansa. Skupaj z Dipoldovo lastnino sta morala prevzeti tudi breme njegovih dolgov. Za povračilo zapadlih terjatev je vojvoda Friderik IV. judovskim upnikom februarja 1428 dovolil izvršbo na gradu Kacenštajn in pripadajočih posestih, a sta Magdalena in Krištof do maja še uspela poravnati zapadle obveznosti.[1218] To je njune težave le odložilo, saj sta si bila še naprej prisiljena izposojati gotovino – do marca 1431 skupno 600 *lb* dunajskih pfenigov pri Franku Krbavskem in njegovi soprogi v zameno za zastavljeni delež gospostva Kacenštajn, ki je v preteklosti pripadal Dipoldu.[1219] Poleg vseh drugih bremen je bila Magdalena prisiljena finančno podpirati nepreskrbljeno hčer Elizabeto, zato so se njeni dolgovi sčasoma kopičili in z zadolžnicami pristali pri mariborskih Judih.[1220]

Vse kaže, da se je Krištofu Kacenštajnskemu medtem uspelo osvoboditi fevdne odvisnosti od Habsburžanov, saj je v dokumentiranih transakcijah nastopal kot polnopravni lastnik domačega gradu in rodbinskih posesti. Toda do marca 1438 je njegov finančni položaj postal nevzdržen, zato se je po pomoč obrnil na mladega habsburškega vojvodo. Na vrhuncu spopadov s Celjskimi se je Frideriku V. ponudila priložnost, da si pod nadzor pridobi gospostvo sredi vplivnega območja njegovih nasprotnikov. Krištofu je zagotovil zaščito pred upniki, a pod pogojem, da postane njegov vazal, se mu skupaj z dediči zaveže zvesto služiti in omogočiti prosti dostop do gradu – le ob tisti čas običajnem pridržku, da si bodo vojvodovi ljudje med bivanjem sami poravnali stroške oskrbe. Za pripadnika plemiškega rodu, ki se je že več kot stoletje uvrščal v ožji krog celjske klientele, je bila podreditev habsburškemu vojvodi zelo resna odločitev, o čemer pričajo tudi okoliščine podpisa pogodbe v Gradcu. Ker Krištof pri sebi ni imel lastnega pečatnika, je listino pečatil kar štajerski deželni glavar Hans Stubenberški. Kot priči sta pečata dodala še Krištofov »dober prijatelj«, deželni pisar Leopold Aspach, in Valter Zebinger, dolgoletni zaupnik štajerskih vojvod.[1221]

Pričakovali bi, da Celjski izgube Kacenštajna ne bodo pustili nekaznovane. Toda vsaj v tistem trenutku so se očitno odpovedali maščevanju, verjetno zato, ker so spopadi na pomlad 1438 že izzvenevali in sta 1. maja tako vojvoda Friderik kot krški škof reševanje spora uradno prepustila razsodbi kralja Albrehta II.[1222] V takih okoliščinah so pokneženi grofje morda presodili, da bi jim prenapenjanje razmer z novo oboroženo akcijo kvečjemu poslabšalo položaj za pogajalsko mizo, sicer pa so lahko svoj cilj dosegli z enakimi sredstvi kot malo poprej njihov nasprotnik. Krištofu Kacenštajnskemu se namreč niti pod habsburško zaščito ni uspelo izkopati iz nepovratne dolžniške spirale. Že maja si je bil pri vojvodi prisiljen izposoditi 24 dukatov in ogrskih *fl*, za katere je jamčil s svojimi posestmi.[1223] Kredit bi stežka zadostoval za več kot zgolj najnujnejše potrebe, a mu niti tako skromnega zneska še po devetih letih ni uspelo poplačati.[1224]

Izhod iz nezavidljivega položaja mu je ponudil nihče drug kot Friderik Celjski. Februarja 1439 je Krištof, tokrat skupaj z ženo Barbaro in sestro Elizabeto, potrdil prejem celjskega posojila kar 1500 *lb* dunajskih pfenigov. Podpisniki so se Frideriku, v listini laskavo naslovljenemu najprej kot knez in nato še grof Celjski, Ortenburški in Zagorski, zavezali vrniti dolg v dveh obrokih – polovico do martinovega, 11. novembra, preostalo polovico pa do martinovega naslednjega leta. Za poroštvo so zastavili gradova Kacenštajn in Žamberk (Schönburg, Schaunberg) s pripadajočimi, v dokumentu zelo natančno popisanimi posestmi. Če jim do prvega ali drugega

1215 SI AS 1063/6637, 1416 september 24., s. l.; 1063/6832, 1423 maj 25., Gradec; CKSL, 1416 september 24., s. l.; 1423 maj 25., Gradec. Leta 1425 se je v finančni stiski znašel tudi Dipold VII. Kacenštajnski in si pri Hermanu Celjskem izposodil 100 *m* dunajskih pfenigov. SI AS 1063/4453, 1425 junij 15., s. l.; CKSL, 1425 junij 15., s. l.; prim. SI AS 1063/6605, 1411 julij 30., s. l.; CKSL, 1411 julij 30., s. l.

1216 Njuno sorodstveno razmerje iz tu obravnavanega listinskega gradiva ni nedvoumno razvidno. Sklepamo lahko, da sta bila Hans in Dipold VII. približno podobne starosti. Prim. KOS 2005, str. 295–296. Ker Dipold na nobenem mestu ni opredeljen kot Hansov brat, se nagibamo k sklepu, da je bil njegov nekoliko bolj oddaljeni sorodnik – najbrž bratranec, sin Rudolfovega brata Dipolda VI. Leta 1417 je izpričan v celjski službi kot gradiščan na Mehovem. SI AS, 1063/4430, 1417 januar 25., Veszprém; CKSL, 1417 januar 25., Veszprém.

1217 Iz listine, izdane marca 1411, je mogoče razbrati, da je bil poročen, a tisti trenutek brez otrok. Živega naslednika očitno ni zapustil niti ob smrti. PREINFALK, BIZJAK 2009, št. 39, 1411 marec 5., s. l.

1218 CKSL, 1428 februar 6., Gradec; BIZJAK, PREINFALK 2009, št. 106, 1428 februar 6., Gradec; št. 107, 1428 maj 17.–22., s. l.

1219 SI AS 1063/6693, 1434 marec 31., s. l.; CKSL, 1434 marec 31., s. l.

1220 CKSL, 1435 marec 12., s. l.; BIZJAK, PREINFALK 2009, št. 172, 1435 marec 12., s. l.; št. 220, 1442 september 2., s. l.; št. 222, 1443 oktober 9., s. l. Še 150 *lb* pfenigov je Magdaleni izplačal Friderik Celjski, in sicer na prošnjo oz. jamstvo Vendel(ine), soproge grofovega kanclerja Hansa Meusenreuterja. SI AS 1063/4510, 1443 junij 28., s. l.; CKSL, 1443 junij 28., s. l.; PIRCHEGGER 1962, str. 202.

1221 AT-OeStA, HHStA, HS B 124, fol. 71', št. 173, 1438 marec 16., Gradec.

1222 AT-OeStA, HHStA, AUR 1438 maj 1., Dunaj (A, B); CHMEL 1832, št. 206, 1438 maj 1., Dunaj; LICHNOWSKY 1841, št. 3894, 1438 maj 1., Dunaj; CHMEL 1837b, št. XXXII, 1438 maj 1., Dunaj.

1223 CKSL, 1438 maj 10., Dunajsko Novo mesto; BIZJAK, PREINFALK 2009, št. 197, 1438 maj 10., Dunajsko Novo mesto.

1224 Do oktobra 1447 je njegov dolg pri kralju Frideriku narasel še za dodatnih 200 *lb* dunajskih pfenigov. Zadolžnica je prek Leopolda Aspacha nazadnje pristala v rokah Jakoba Herbarterja, ki jo je po smrti Elizabete Kacenštajnske uveljavil na račun njenih dedičev Turjaških. CKSL, 1447 oktober 9., s. l.; BIZJAK, PREINFALK 2009, št. 242, 1447 oktober 9., s. l.; št. 244, 1448 januar 29., Gradec.

roka ne bi uspelo poplačati dolga, so jih obljubili v celoti prepustiti posojilodajalcu, in sicer tako nepremičnine v svoji lasti kot tiste, prejete v fevd. Že ob podpisu pogodbe so morali Frideriku omogočiti, da na Kacenštajnu namesti oskrbnika po lastni presoji.[1225] Na tej funkciji je maja 1439 dokumentiran šoštanjski trški sodnik Hieronim Voitlander. Kot zvest vazal Celjskih in njihov podpornik v času bojev s krško-habsburško stranko je bil gotovo zaupanja vredna oseba za tak položaj.[1226]

Aprila naslednjega leta sta si Krištof in sestra Elizabeta enakopravno razdelila dediščino po pokojnem očetu Hansu. Prejela sta vsak svojo polovico posesti vključno s polovičnim deležem gradu Kacenštajn, listina pa posebej poudarja, da imata vse našteto v fevdu od avstrijskega vojvode. Zapis nakazuje, da je njun družinski grad tedaj še stal, prav tako pa nič ne kaže, da bi Celjski skušali izpodbijati vazalni odnos Kacenštajnskih do habsburškega vojvode. Ker je v listini pričal Jurij Saurer, glavar Čakovca in sopotnik Ulrika II. na potovanju v Španijo leta 1430, lahko sklepamo, da so bili o posestni delitvi predhodno obveščeni in so k dogovoru dodali svoje soglasje.[1227] V nadaljevanju pa se je zapletlo. V listinskem gradivu za zdaj zaman iščemo dokaz, da bi Kacenštajnskim uspelo pravočasno vrniti izposojeno vsoto. Če pomislimo, s kakšnimi težavami so se spoprijemali že pri poplačilu neprimerno manjših dolgov, se zdi takšna možnost sploh povsem neverjetna. Krištof je morda upal, da ga bo pred najhujšim obvaroval deželni knez in fevdni gospod Friderik Habsburški, vendar so se njegova pričakovanja izjalovila, ko so se Celjski namenili dolg izterjati z orožjem.

Padec Kacenštajna bi lahko smiselno datirali najprej po 11. novembru 1439, ko se je iztekel rok plačila prvega obroka posojila. Ker Hieronim Voitlander v listini iz avgusta 1441 priča le kot »trenutno« gradiščan na Forhteneku, bi lahko na prvi pogled sklepali, da je bil Kacenštajn tedaj bodisi že porušen bodisi pod nadzorom sovražnikov, ki so z gradu pregnali celjskega oskrbnika.[1228] Prva možnost ne deluje posebej prepričljivo, če pomislimo, da je celjsko-habsburški spopad na prelomu v leto 1440 že precej časa dejansko miroval in ga je avgusta formalno zamrznilo premirje, medtem ko so se pokneženi grofje zapletli v težavno nasledstveno vojno na Ogrskem. Tudi po podpisu mirovnega sporazuma z Vladislavom Jagielonskim si je težko predstavljati, da bi se Celjski namenili razdejati Kacenštajn, dokler jih je zavezovalo premirje s Friderikom Habsburškim. Toliko ugodnejši trenutek za obračun je napočil ob ponovnem izbruhu sovražnosti maja 1442, ko je osrednjo ofenzivo grofov Celjskih in vojvode Albrehta VI. na Kranjskem pospremil bliskoviti udar Vitovčevih čet na Koroško prek posesti šentpavelskega samostana v Dravski dolini.

Taki kronologiji pritrjuje listina s 23. aprila 1442, v kateri je štajerski deželni glavar Hans Stubenberški zagotovil varstvo mariborskemu Judu Mairju pri izvršbi zastave Magdalene Kacenštajnske in njenega sina Krištofa. Predmet zastave je bil njun (polovični) delež gradu Kacenštajn z vsemi pripadajočimi posestmi in gornino. Vse našteto je v besedilu posebej opredeljeno kot fevd kralja Friderika, ob tem pa je omenjena tudi gornina, ki sta jo imela dolžnika v fevdu od grofov Celjskih.[1229] Iz zapisa je mogoče sklepati, da je bil grad tedaj še vedno v funkcionalnem stanju in sta Kacenštajnska celo prejemala majhen delež dajatev kot celjska fevdnika. Morda že nekaj tednov pozneje se je položaj dramatično spremenil. Kacenštajn ni padel brez boja, a so ga celjski napadalci zavzeli in tako temeljito porušili, da njegovih ostankov niso nikoli več obnovili. O nasilnem koncu gradu med oboroženim spopadom nazorno pričajo izsledki zaščitnih izkopavanj leta 1995. Arheološko sondiranje je razkrilo ostanke masivnega stolpa z do 4 m debelimi zidovi in plast žganine z najdbami novca, datiranega v 15. stoletje, ter nič manj kot 35 samostrelnih osti, deloma deformiranih ob zadetku v cilj.[1230]

O teh dogodkih doslej znani listinski viri pričajo le posredno. Krištofa ne omenjajo več kot živega, zato moramo dopustiti precejšnjo verjetnost, da je padel med neuspešno obrambo gradu ali pa je morda kmalu zatem umrl v celjskem ujetništvu. Najbrž je prav tak obrat usode Elizabeto Kacenštajnsko končno prisilil v poroko, in sicer z Evstahijem Ebersteinerjem. Leta 1445 je svojo polovico gospostva predala Volkerju in Engelhardu Turjaškima. Dokument izrecno ne navaja ne gradu ne drugih posesti, temveč kot predmet transakcije opredeljuje vso Elizabetino dediščino vključno s terjatvami, ki so očitno presegale vrednost njenega opustošenega premoženja. Z darilom se je namreč Elizabeta skušala oddolžiti Turjaškima za že prej posojenih 1000 *lb* dunajskih pfenigov, ki se jih je sicer zavezala vrniti do mihelovega.[1231] To ji nikdar ni uspelo, saj je le malo pozneje umrla, očitno brez otrok, in materi zapustila visoke dolgove. Magdalena

1225 Tudi podpis te listine je potekal v formalnem vzdušju, ob prisotnosti celjskega dvornega mojstra Erazma Lihtenberškega, ki jo je pečatil v imenu Krištofove soproge Barbare, za njegovo sestro pa je svoj pečat dodal Hans Lindeški, znani »deželni sovražnik«. SI AS 1063/4487, 1439 februar 13., s. l.; CKSL, 1439 februar 13., s. l.; prim. OTOREPEC 1996, str. 340; BIZJAK, PREINFALK 2009, št. 23, 1406 april 1., Videm; BANFI 2023a, str. 125–127.

1226 CKSL, 1439 maj 16., s. l.; VOLČJAK 2020, št. 303, 1439 maj 16., s. l.; RAVNIKAR 2021, str. 420. Hieronim je imel v fevdu tudi več drugih posesti, vključno s hubo in pol, kupljeno od Kacenštajnskih in Kolencev. SI AS 1073/I-57r, fol. 90', 97', 116'–118.

1227 CKSL, 1440 april 24., s. l.; BIZJAK, PREINFALK 2009, št. 206, 1440 april 24., s. l.; prim. KOSI 2019, str. 21–22, 30; BANFI 2023a, str. 81.

1228 VOLČJAK 2020, št. 306, 1441 avgust 28., s. l.; prim. SAPAČ 2021a, str. 495–496.

1229 BIZJAK, PREINFALK 2009, št. 218, 1442 april 23., s. l.

1230 Med samostrelnimi izstrelki, odkritimi na Kacenštajnu, je 28 osti piramidalne oblike s trnastim nasadilom, preostalih 7 pa je tulastih, 4 s piramidalno in 3 s tetraedrasto glavo. Vse so bile najdene na zelo majhni površini zgolj približno 3 × 2 m. BRIŠNIK 1995, str. 313; BRIŠNIK 1999a, str. 60; BRIŠNIK 1999b, str. 74, 77, 84–85, kat. št. 35–37; BRIŠNIK 2006a.

1231 BIZJAK, PREINFALK 2009, št. 230, 1445 julij 19., s. l.

◆
95. Kacenštajnske razvaline
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

◆
96. Klesani elementi opuščenega gradu Kacenštajn
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

Kacenštajnska je tako ob koncu življenja postala povsem odvisna od pomoči Turjaških, ki so skupaj z njeno pičlo dediščino prevzeli tudi dolžniške obveznosti. Grad s pripadajočimi posestmi se v tem času omenja samo še kot predmet zapadlih terjatev, ne pa več kot funkcionalna stavba.[1232]

Po vsem povedanem lažje razumemo, zakaj je Kacenštajn v Celjski kroniki kar dvakrat omenjen na seznamu porušenih gradov – najprej tistih v lasti Celjskih, nato pa še njihovih sovražnikov. Glede na sporno lastništvo, dolžniške terjatve in fevdne pristojnosti je Kacenštajn spadal v obe rubriki in nikakor ni nujno, da se pod enim od teh zaznamkov pomotoma skriva grad Žamberk.[1233] Slednjega kronist nikjer ne omenja, res pa je bil februarja 1439 vključen v isto poroštvo Frideriku Celjskemu kot Kacenštajn, zato bi bilo dopustno sklepati, da je delil njegovo usodo. Ker Žamberk poslej v virih ni več dokumentiran kot naseljena grajska stavba, lahko upravičeno domnevamo, da je postal žrtev istega celjskega udara, čeprav tega za zdaj ne moremo podpreti z nedvoumnimi pisnimi dokazi ali arheološkimi sledmi oboroženega spopada.[1234]

Zaradi geografske bližine in tudi vazalnih oziroma posestnih povezav je bila s Kacenštajnom tesno prepletena zgodovina bližnjega gradu Šoštanj, ki pa predstavlja precej zahtevnejšo uganko. V ohranjenih virih namreč ne zasledimo nobene oprijemljive opore, zakaj bi se mu Celjski na lepem odpovedali. Trg Šoštanj je bil v njihovi lasti več kot stoletje, odkar so ga z dediščino po leta 1322 izumrlih Vovbrških pridobili

1232 CKSL, 1446 marec 21., s. l.; 1448 januar 10., Gradec; BIZJAK, PREINFALK 2009, št. 236, 1446 marec 21., s. l.; št. 244, 1448 januar 29., Gradec; št. 266, 1455 september 22., Celje; prim. AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 61'–62; BLAZNIK 1986, str. 335.

1233 KRONES 1883, str. 157; SAPAČ 2021a, str. 498.

1234 PIRCHEGGER 1962, str. 205; BLAZNIK 1988, str. 266, 386, 549; STOPAR 1993a, str. 149–150; BRIŠNIK 1999a, str. 59; SAPAČ 2021a, str. 494–508.

97. Značilne bojne puščice za samostrel s konca srednjega veka
| © NMS, INV. ŠT. N 19811/1–6, FOTO: TOMAŽ LAUKO

Žovneški. Naselbina se je nato razvijala kot sestavni del celjske grofije in sorazmerno pomembno lokalno središče, zavarovano z utrdbo na vzpetini nad trškim jedrom. Oktobra 1436 jo je v imenu grofov Celjskih upravljal gradiščan Jošt Vaist.[1235] Ob izbruhu vojne z vojvodo Friderikom in krškim škofom je Šoštanj skupaj z bližnjima utrdbama Forhtenek in Švarcenštajn postal oporišče številnih celjskih privržencev, ki so od tod obračunavali z nasprotniki v sosedstvu.[1236] Ker so se ti prestopniki nazadnje znašli na seznamu deželnih sovražnikov, je povsem jasno, da jih deželnoknežje oblasti vse do podpisa premirja avgusta 1440 niso bile sposobne privesti pred roko pravice. Tudi v drugih sočasnih poročilih ni zaslediti nobenega namiga, da bi habsburške ali krške čete dotlej izvedle kak oboroženi vdor v Šoštanj ali okoliško zaledje. Šaleško dolino so v tem času očitno trdno obvladovali Celjski, zato si je komaj mogoče predstavljati, kaj bi jih lahko ob tako očitni lokalni premoči napeljalo k rušenju šoštanjskega gradu, ki mu takrat ni grozila nobena neposredna nevarnost. Takšna poteza bi postala smiselna šele v sredini oziroma drugi polovici leta 1442, po propadu ofenzive grofov Celjskih in vojvode Albrehta VI. na Kranjskem, predvsem pa po neuspešnem vpadu na Koroško.

Ko je bil Jan Vitovec prisiljen opustiti obleganje Šentvida in ga je koroška deželna vojska pod poveljstvom Hartnida Kraiga težko porazila na Grobniškem polju (Krappfeld), so se celjske posesti nenadoma znašle povsem izpostavljene protinapadu s severa. Skozi Labotsko dolino, le malo predtem opustošeno od celjskega napada, bi se koroške čete mimo Dravograda in Slovenj Gradca zlahka prebile proti Šaleški dolini.[1237] Približno v istem času je v Savinjsko dolino prodrla konjenica Hartmana Thurna in jedro celjske grofije presekala tako rekoč na pol. Ker je glavnina celjskih sil medtem odkorakala na Dolenjsko in obtičala pred Novim mestom, ni bilo računati na njeno posredovanje. Šoštanj je bil torej odrezan od morebitnih okrepitev, pod grožnjo koroških čet s severa ali Thurnovih jezdecev z juga. Šele tako neugoden strateški položaj bi lahko upravičil namerno rušenje lastnih utrdb – v prvi vrsti Šoštanja.

Leta 1998 opravljene arheološke raziskave na tamkajšnjem gradu so razkrile večinoma drobne fragmente, kot so odlomki kuhinjske lončenine, pečnice, puščične osti, železno sekiro in »romanski« ključ. Kljub očitni podobnosti z najdbami

1235 PIRCHEGGER 1962, str. 203–205; RAVNIKAR 2021, str. 415–419; SAPAČ 2021a, str. 512; SAPAČ 2021b, str. 556.
1236 CKSL, 1440–1441, s. l.; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l.; OTOREPEC 1996, str. 335–336.
1237 MEGISER 1612, str. 1112, 1137–1139; ANKERSHOFEN 1856, str. 23–24; SCHROLL 1876, št. 407, 1432 september 4., Šentpavel, op. 1.

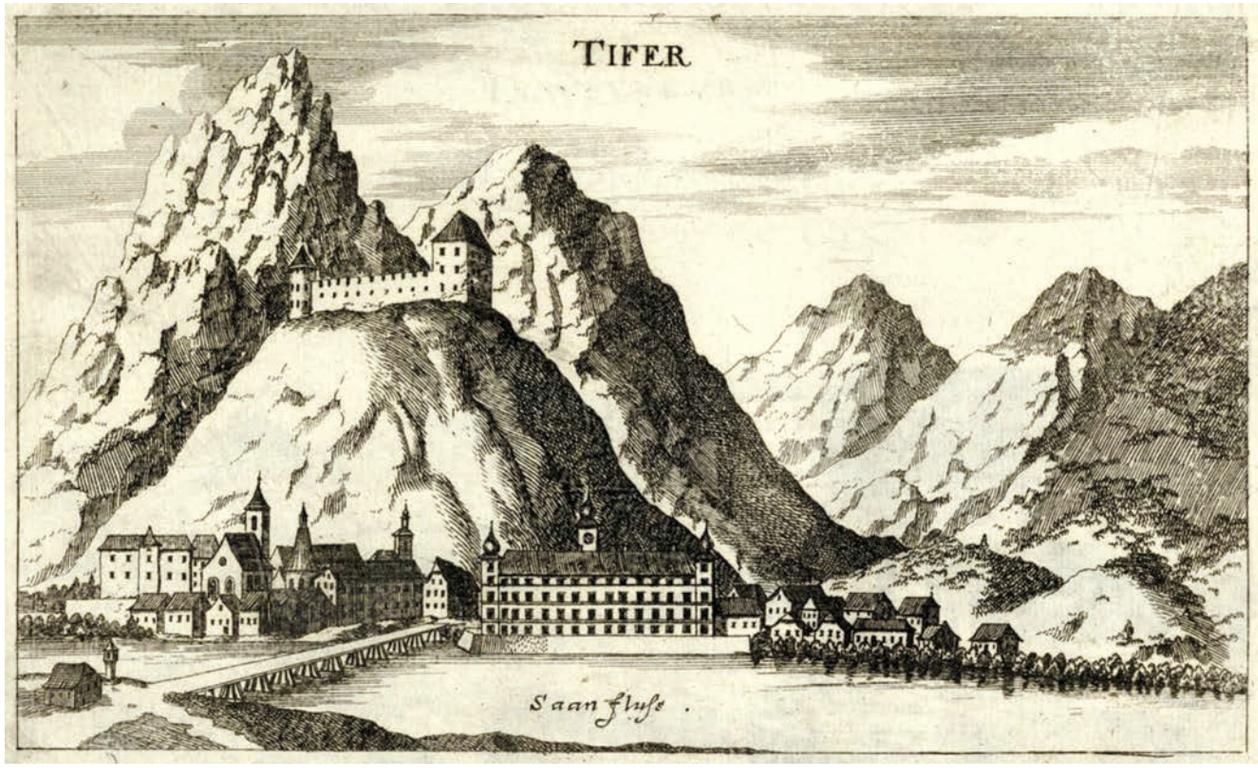

◆
98. Laško
| REPRODUCIRANO PO:
VISCHER 1681, ŠT. 368

iz istega obdobja, odkritimi na bližnjem Kacenštajnu, izkopavanja na Šoštanju ne kažejo očitnih znakov vojaškega spopada. Vse kaže, da je grad postal zavestna žrtev svojih lastnikov, ki so ga onesposobili za obrambo s spodkopavanjem bergfrida, dokler se ni zrušila celotna južna polovica mogočnega stolpa. Načrtnemu razdejanju verjetno niso ušli niti drugi deli grajske stavbe.[1238] Porušene utrdbe niso nikoli več obnovili, temveč je njene funkcije prevzel trški dvor. Enako kot je v primeru Anderburga in Lušperka storila krška škofija, so Celjski varovanje Šoštanja odtlej prepustili gradiščanom sosednje utrdbe, in sicer Forhteneka – v letu 1448 je to službo opravljal Anton Grimščicer, ob izumrtju rodbine leta 1456 in pozneje v habsburški službi pa Andrej Trebniški.[1239]

Podobne okoliščine so po vsej verjetnosti privedle do razdejanja Vojnika, kjer je kot celjski gradiščan leta 1428 nazadnje izpričan Andrej Žusemski.[1240] Celjska kronika sporoča zgolj, da je bil grad porušen v času vojne s Friderikom Habsburškim, ta navedba pa je verjetno točna, saj se vojniški grad v virih poslej ne pojavlja več kot funkcionalno bivališče.[1241] V fevdni knjigi Ulrika II. Celjskega so omenjene zgolj še posesti, pripadajoče nekdanjemu gradu, ki ga po koncu spopadov očitno niso več obnovili.[1242] Enako je sklepati iz listine, sestavljene leta 1458, medtem ko se leta 1463 omenja zgolj še gradišče na kraju nekdanje utrdbe.[1243] Kolikor lahko razberemo iz drugih virov, Vojnik v času spopadov ni imel vidnejše vloge. A morda je postal žrtev uničenja zaradi političnih premislekov. Skupaj s Slovensko Bistrico, Laškim, Žalcem, Žebnikom in Gračenom ga namreč zasledimo na seznamu šestih habsburških gospostev, ki jih je Celjskim decembra 1423 zastavil Ernest Železni in jih grof Herman II. devet let pozneje kljub pritiskom ni bil pripravljen takoj vrniti, pač pa naj bi to storile šele prihodnje generacije po smrti njegovega sina in vnuka.[1244]

Odlog v težko določljivo prihodnost Frideriku Habsburškemu gotovo ni ustrezal in bi lahko pričakovali, da si bo vrnitev posesti prizadeval doseči že prej. Dobra priložnost

1238 BRIŠNIK 1999a, str. 60; BRIŠNIK 1999b, str. 74; BRIŠNIK 2006b; BRIŠNIK 2016–2017, str. 83; SAPAČ 2021b, str. 555–556.
1239 SI AS 1073/I-2r, fol. 4; 1073/I-57r, fol. 22, 26, 53', 61; AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 104–105'; prim. BIRK 1853a, št. 235, 1458 april 17., Dunajsko Novo mesto; STOPAR 1993a, str. 96–98; SAPAČ 2021a, str. 511, 556–558.
1240 SI AS 1063/4458, 1428 april 10., Celje; CKSL, 1428 april 10., Celje; KOSI 2019, str. 15; BANFI 2023a, str. 123.
1241 Za domnevo, da naj bi Vojnik šele po koncu leta 1456 uničili Habsburžani v vojni za celjsko dediščino, v doslej znanih virih ni najti trdne opore. PIRCHEGGER 1962, str. 211–213; STOPAR 1992, str. 152–153; KOS 2005, str. 396.
1242 SI AS 1073/I-3r, fol. 22'.
1243 BIRK 1853a, št. 251, 1458 junij 11., Dunaj; št. 675, 1463 junij 17., Dunajsko Novo mesto.
1244 SI AS 1063/4441, 1423 december 19., Radgona; LICHNOWSKY 1841, št. 3134, 1432 junij 20., Celje.

◆
99. Komaj prepoznavni sledovi žaženberškega obzidja
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

bi se mu vsekakor lahko ponudila proti koncu bojev s Celjskimi, sploh v sredini oziroma drugi polovici leta 1442, ko so se pokneženi grofje po spodleteli ofenzivi znašli potisnjeni v kot. Povsem jasno je bilo, da utegne kralj podpis premirja pogojevati s predajo vseh zaplenjenih oziroma kakor koli protipravno ali sporno pridobljenih posesti – kot je avgusta 1443 tudi v resnici določila celjsko-habsburška mirovna pogodba. Bojazen pred takšnimi zahtevami bi bila za grofe vsekakor močna spodbuda, da porušijo tiste utrdbe pod svojim nadzorom, za katere je obstajala otipljiva verjetnost, da jih bodo morali predati vladarju oziroma drugim lastnikom.[1245] To bi lahko pojasnilo njihovo odločitev za razdejanje Vojnika – tudi če bi se bili navsezadnje prisiljeni odpovedati tamkajšnjemu gospostvu, bi ga pred tem vsaj »demilitarizirali« in kralja prikrajšali za utrdbo na strateškem mostišču le nekaj več kot 7 km severno od domačega Celja.

Hipoteza se zdi toliko sprejemljivejša, ker sta podobno usodo gotovo doživeli še najmanj dve utrdbi z navedenega seznama. Prva od njiju je stolp v Laškem, skupaj s pripadajočimi posestmi v letu 1438 dokumentiran kot fevd Jurija Širskega, celjskega gradiščana na Žebniku.[1246] V Celjski kroniki je naveden med grajskimi stavbami, ki so jih grofje razdejali na lastno pobudo.[1247] Še v dvajsetih letih 17. stoletja

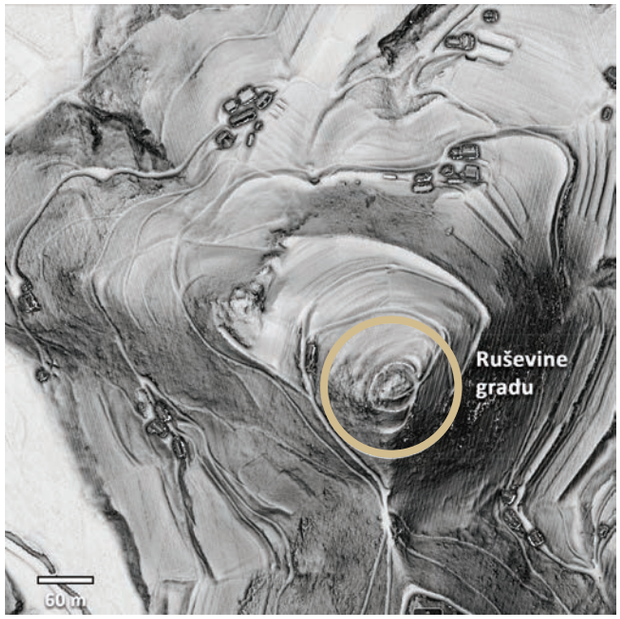

◆
100. Lidarski posnetek gradu Žaženberk
| © MK, GISKD

pisni viri v trgu Laško omenjajo opuščeno pogorišče, na katerem je stal samo še stolpič, preurejen v kaščo. Celo tedaj je v ljudskem spominu še živela zavest, da so nekdanjo utrdbo na tem kraju podrli grofje Celjski, kot izpričujejo trški privilegiji iz leta 1625.[1248] Njeno uničenje v virih ni podrobneje opisano ali datirano, a bi ga bilo glede na povedano smiselno umestiti v drugo polovico leta 1442 oziroma pred podpisom mirovnega sporazuma 16. avgusta 1443. Celjski kronist je na istem mestu zabeležil še uničenje »Žalca« (*Sachsenwart*). Ker se navedba

1245 LICHNOWSKY 1842, št. 635, 1443 avgust 16., Dunajsko Novo mesto; CHMEL 1859, št. 1509, 1443 avgust 16., Dunajsko Novo mesto; WILLICH 1999, št. 162, 1443 avgust 16., Dunajsko Novo mesto; prim. KEMPER idr. 2014, št. 7, 1443 avgust 16., Dunajsko Novo mesto.
1246 SI AS 1063/546, 1438 april 15., s. l.; CKSL, 1438 april 15., s. l.
1247 KRONES 1883, str. 157; prim. SI AS 1073/I-3r, fol. 29.
1248 PIRCHEGGER 1962, str. 245–247; STOPAR 1992, str. 61–62.

nanaša na grajsko stavbo, z njo gotovo ni mišljena tamkajšnja trška naselbina, pač pa bližnja utrdba Žaženberk, ki od tega časa tudi v resnici izgine iz virov.[1249] Glede na habsburške težnje po vračilu zastavljenih posesti lahko tudi v tem primeru sklepamo, da so jo dali v sklepni fazi vojne porušiti Celjski, če je obstajala resna nevarnost, da jo trajno izgubijo.

Od šestih zastavljenih deželnoknežjih utrdb s spornega seznama jih je torej komaj polovica preživela vojno vihro. Slovenska Bistrica je bila očitno tako pomembna, da so jo bili Celjski pripravljeni braniti skoraj za vsako ceno in bi bilo zato nespametno onesposobiti tamkajšnji grad. Čeprav so nekateri raziskovalci domnevali, da je bil Žebnik med celjsko-habsburškimi boji uničen,[1250] se to najverjetneje ni zgodilo, saj je tamkajšnji celjski gradiščan še ob izumrtju rodbine ostal zvest Ulrikovi vdovi Katarini. Take predrznosti si ob grožnji neposrednega napada habsburških čet najbrž ne bi privoščil, če bi bila njegova utrdba porušena oziroma v preslabem stanju, da bi jo bilo mogoče usposobiti za obrambo.[1251] Tudi na Gračenu je celjski oskrbnik izpričan še leta 1457, ko je bil skupaj z drugimi gradiščani pokojnega Ulrika II. udeležen v pogajanjih s cesarjem Friderikom. Gračeno se leta 1451 omenja kot grad in gospostvo, desetletje pozneje pa je tamkajšnja utrdba opredeljena kot stolp (*thurm zu Gratschach*).[1252]

1249 Prim. PIRCHEGGER 1962, str. 187; STOPAR 1992, str. 159–160; KOSI 2012, str. 482, op. 175.

1250 Med leti 1421 in 1438 je kot gradiščan Žebnika izpričan Jurij Širski. SI AS 1063/5559, 1421 november 7., s. l.; 1063/6668, 1424 julij 27., s. l.; 1063/5581, 1429 januar 22., Celje; 1063/6690, 1432 december 5., s. l.; 1063/546, 1438 april 15., s. l.; CKSL, 1421 november 7., s. l.; 1424 julij 27., s. l.; 1429 januar 22., Celje; 1432 december 5., s.l.; 1438 april 15., s. l.

1251 KRONES 1883, str. 132–133; prim. PIRCHEGGER 1962, str. 248; KOROPEC 1979, str. 59–60; STOPAR 2001, str. 187–189; BANFI 2023a, str. 75.

1252 SHT, g. Gračeno; AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 182–182'; BIRK 1853a, št. 141, I, 1457 februar 10., Gradec; STOPAR 2001, str. 53.

Konec vojne

Deželnoknežja obramba Kranjske, podprta z večjimi oddelki najemniške pehote, je dobro opravila zahtevno preizkušnjo. Z zastojem pred Ljubljano in Novim mestom je drzna ofenziva vojvode Albrehta in grofov Celjskih izgubila zagon, njeno usodo pa je zapečatil hiter prihod Thurnovih okrepitev, ki so strateško ravnovesje nepovratno preobrnile v kraljevo korist. Podobno neuspešno se je iztekel Vitovčev prodor na Koroško, dokončno zaustavljen pred Šentvidom in na Grobniškem polju. Albreht, Friderik in Ulrik so vse upe položili v uspeh bliskovitega udara, ki bi jim prinesel nadzor nad ključnimi urbanimi središči – in morda še katerim deželnoknežjim gospostvom – Kranjske ter Celovško kotlino oziroma koroško prestolnico Šentvid. Če bi se načrt izšel, bi jim vsekakor zagotovil odlično pogajalsko izhodišče, saj bi lahko v zameno za vrnitev zasedenih posesti iztržili ugodno diplomatsko rešitev svojih zahtev. Toda razvoj dogodkov se je zasukal povsem v nasprotno smer. Po spodletelem dvojnem sunku na Kranjsko in Koroško so se razblinili vsi upi po hitri odločilni zmagi. Morebiten, a le malo verjeten preobrat bi bilo odtlej mogoče doseči kvečjemu v dolgotrajni vojni izčrpavanja, kakršne si ni mogel privoščiti ne vojvoda Albreht ne grofa Celjska. Takšno breme bi daleč presegalo njihove finančne oziroma logistične zmogljivosti, nezmožne nadomestiti že dotedanje izgube moštva, opreme in denarnih sredstev.

Od porazov oslabljene sile napadalne koalicije so se na vrhuncu poletja znašle med kladivom in nakovalom. Hkratno napredovanje kraljevih okrepitev s Štajerske in Koroške ter Istre oziroma Krasa jih je stiskalo v klešče, ki so se vse bolj zapirale tako po severni kot zahodni osi. Zaradi brezizhodnega strateškega položaja se je zavezništvo med grofoma Celjskima in Albrehtom VI. neizogibno razrahljalo. Po pričakovanjih se je za šibkejši člen napadalne koalicije izkazal vojvoda, v spominu sodobnikov človek hitrih, pogosto nepremišljenih odločitev, a vendarle sposoben trezno prepoznati poraz. Ko je decembra 1442 po nenadni smrti kraljice Elizabete v Avstriji ostal še brez ključne politične zaveznice, je dokončno presodil, da bi si z vztrajanjem v oboroženem sporu zgolj poslabšal položaj. Zato je svojega brata takoj po vrnitvi s kronanja v javnosti ponižno prosil odpuščanja. Kralj Friderik je sprejel ponujeno roko sprave in se z Albrehtom velikodušno pogodil.[1253]

Konec marca 1443 sta brata sklenila širokopotezen mirovni sporazum. Čeprav njun spopad še zdaleč ni potekal po običajnih pravilih fajdnega vojskovanja in tudi ni jasno, ali ga je Albreht primerno najavil vnaprej, sta si pred javnostjo prizadevala zmanjšati težo preteklih dejanj s pravnimi formalizmi. Fajdnemu protokolu sta zadostila v prvi točki, kjer sta razglasila konec sovražnosti in odpoved nadaljnjemu maščevanju; oboje je vključevalo tako njiju osebno kot njune pristaše. Druga točka je določala osvoboditev Albrehtovih najemnikov in uslužbencev, zajetih v Kranju. Namesto odkupnine je kralj od njih milostno zahteval le obljubo, da ga v prihodnje ne bodo napadali ali terjali za kakršno koli povračilo. Nato je sledil bistveni del dogovora: od 30. maja 1443 si je Friderik za naslednji dve leti pridržal pravico do vladanja nad vsemi dednimi posestmi, ki si jih je lastil skupaj z bratom, medtem ko sta si prihodke razdelila na pol. Ob pridržku, da mu zagotovi neovirani dostop in spoštovanje deželnega prava, je Albrehtu za naslednji dve leti dovolil obdržati gradove in mesta s pripadajočimi dohodki, ki jih je posedoval že dotlej, medtem ko si je sam zagotovil prihodke iz Dunajskega Novega mesta in vseh drugih po-

1253 WOLKAN 1909a, št. 48, 1443 april, Dunaj; LANGMEIER 2015, str. 70–71.

sesti onkraj prelaza Semmering. Brata sta obljubila prispevati enak delež svojih prihodkov za vzdrževanje sestre Katarine, v zadnji točki pa je Albrehtu »za lastne potrebe« – najbrž predvsem za kritje visokih stroškov propadlega vojnega pohoda – pripadlo še enkratno izplačilo v višini 6000 ogrskih *fl* in dukatov.[1254]

Albrehtovo separatno sklepanje miru je prekršilo enega najpomembnejših členov pogodbe s Celjskimi, ki so se znašli povsem sami v boju proti izrazito premočnemu nasprotniku. Nepreklicni propad njihove zveze je razkril ključno razliko med obema členoma napadalne koalicije. Spodletela vojna pustolovščina ni bila ne prvi ne zadnji poraz vojvode Albrehta v tekmi s starejšim bratom, a je iz skoraj vsake izgubljene bitke iztržil vsaj skromen izkupiček. Tudi tokrat se mu je posrečilo izogniti resnično usodnim posledicam. Da bi se izognil nepopravljivemu družinskemu razkolu, je Friderik dobrohotno privolil v kompromis – še toliko prej, ker je s tako rešitvijo v isti sapi elegantno razbil bratovo zavezništvo z nevarnimi nasprotniki. Neprimerno višjo ceno neuspeha so morali plačati Celjski. Do preloma v leto 1443 so si morda še prizadevali vzdrževati podobo suverenih knezov, ki jim udarci niso prišli do živega. Tak vtis med drugim vzbuja 26. januarja v Celju izstavljena listina Ulrika II., s katero je Radovljici podelil pravico do avtonomnega trškega sodišča.[1255] A še tako samozavestne geste niso mogle prikriti, kako kritično se je že teden ali dva pozneje poslabšal položaj Celjskih.

Februarja, ko se je kralj Friderik vrnil v Avstrijo in mu je brat Albreht skesano prihitel naproti s prošnjami za mir, je Ulrik zapustil Celje in odpotoval v Krapino.[1256] Umik na drugo stran državne meje je bil v trenutnih razmerah verjetno najbolj smiselna, a hkrati politično tvegana poteza. V propagandnem smislu je pomenila velik korak nazaj, saj bi se jo dalo zlahka interpretirati kot priznanje poraza oziroma pobeg pred roko pravice. Po drugi strani je bila grofija Zagorje osrednji rezervoar celjskih vojaških zmogljivosti in strateško oporišče, v katerem bi Ulrik lahko poskusil organizirati še zadnji odpor. Toda obkoljenemu od nasprotnikov, brez zunanje pomoči in z vse bolj vprašljivo podporo lokalnega plemstva, ki se je začelo spogledovati z zmagovito stranjo, mu do začetka poletja 1443 ni preostalo drugega kot poiskati častni izhod iz vojne s čim ugodnejšim diplomatskim dogovorom. Verjetno že julija, če ne celo prej, je zato odpotoval na Dunaj, da bi izposloval konec sovražnosti.[1257]

Če gre verjeti Piccolominijevemu pisanju, naj bi bil grof v zameno za mir pripravljen ugoditi tako rekoč vsaki zahtevi kralja Friderika. Tudi habsburški vladar ni imel nikakršnega namena nadaljevati s spopadi, zato je Ulriku »naklonil milost«, nato pa je v Gradec pripotoval še Friderik Celjski in izrekel svoje soglasje k predlaganemu dogovoru. 16. in 17. avgusta so se naporna pogajanja na Friderikovem dvoru v Dunajskem Novem mestu sklenila s poravnavo, formalizirano v nič manj kot sedmih ločenih dokumentih ter dveh z njimi povezanih reverzih.[1258] Kako je ta sporazum pozneje dojemal ali vsaj javno predstavljal habsburški vladar, podrobneje poroča *Historia Austr(i)alis* – grofje naj bi se za začetek odpovedali Sigismundovemu pokneženju, izvedenemu na škodo starodavnih pravic rodbine Habsburžanov. Kralj Friderik jih je nato ponovno povzdignil v knežji stan, vendar pod pogojem, da z njim sklenejo trajno zavezništvo in da njihova grofija pripade avstrijskim oziroma habsburškim vojvodam, če bi ostali brez zakonitega moškega naslednika.[1259]

Neobremenjeno branje dokumentov kaže, da je taka interpretacija precej poenostavljena, a v temeljnih potezah točna. V celoti gledano – in v nasprotju s površnimi ocenami starejšega slovenskega zgodovinopisja ter morda celo vtisa večine poznosrednjeveških sodobnikov[1260] – je bil mirovni sporazum za Celjske zelo neugoden. Od grofov je namreč terjal trajno odpoved nekaterim najpomembnejšim dolgoročnim ciljem rodbinske politike že vse od Hermana II., tudi če je to trpko stvarnost naivnejšim opazovalcem morda uspešno prikrila tančica navideznih koncesij, ki so vzbujale vtis enakopravnega kompromisa. Kot je v svoji prelomni analizi že pred tremi desetletji poudaril Peter Štih, so Celjski namreč prejeli zgolj naziv državnih knezov, ne pa suverene oblasti nad svojimi posestmi, ki bi se kazala v nastanku nove, od habsburških vladarjev neodvisne dežele z lastnim ograjnim sodiščem. Da je njihov načrt o vzpostavitvi neodvisne kneževine dokončno propadel, ne nazadnje priča dejstvo, da se po tem datumu ponovno pojavijo na seznamih štajerskega plemstva in vojaškega sklica.[1261]

Pozornejši pregled avgustovskih dogovorov na več mestih razkriva, v kako neenakem razmerju so se v resnici znašli nesojeni knezi Celjski. Če so prva leta bojev s Friderikom V. še spretno izkoriščali družinsko razklanost Habsburžanov in spomladi 1442 sklenili vojaško zvezo celo z njegovim bratom Albrehtom VI., je njihova začetna prednost kmalu skopnela, ko se je Friderik utrdil na položaju habsburškega seniorja,

1254 LICHNOWSKY 1842, št. 535, 1443 marec 30., Dunajsko Novo mesto; CHMEL 1859, št. 1398, 1443 marec 30., Dunajsko Novo mesto; LHOTSKY 1949, str. 546–547; WILLICH 1999, št. 132, 1443 marec 30., Dunajsko Novo mesto.
1255 OTOREPEC 1995, št. 110, 1443 januar 26., Celje.
1256 TANODI 1942, št. 131, 1443 februar 19., Krapina.
1257 KRONES 1871, str. 38; WOLKAN 1909, št. 59a, 1443 julij, Dunaj; št. 73, 1443 konec avgusta, Dunajsko Novo mesto.
1258 LICHNOWSKY 1842, št. 635–643; CHMEL 1859, št. 1509–1516; WILLICH 1999, št. 162–167. Podrobnejša analiza dokumentov je predstavljena v nadaljevanju.
1259 SARNOWSKY 2005, str. 270–271.
1260 MLINAR 2005, str. 165–166; prim. LHOTSKY 1949, str. 543–544.
1261 SI AS 1063/4511, 1443 avgust 16., Dunajsko Novo mesto; CKSL, 1443 avgust 16., Dunajsko Novo mesto (A); ŠTIH 1996, str. 248–252; KURELIĆ 2006.

vzpostavil nadzor nad združenimi rodbinskimi posestmi in se vzpel na kraljevski prestol. Ko si je do konca marca 1443 podredil še upornega brata, je proti Celjskim odločno nastopil kot legitimni poglavar vsaj na videz poenotene habsburške dinastije.[1262] To se je pokazalo že na deklarativni ravni, saj Friderik sporazuma s Celjskimi ni podpisal le v svojem imenu, pač pa skupaj z bratrancem Sigmundom in bratom Albrehtom, ki mu je precej logično pripadla vloga pokneženim grofom naklonjenega mirovnega posrednika.[1263] V prvi listini sta se pogodbeni stranki zavezali k prenehanju sovražnosti in obojestranski vrnitvi vseh zasedenih posesti do mihelovega, torej 29. septembra; poleg osrednjih akterjev spora je ta dogovor samoumevno vključeval tudi vse njihove privržence oziroma stranske udeležence.[1264] Težje rešljivo je bilo vprašanje poplačila prihodkov in premoženja, prisvojenih v času vojne. Urejanje teh zahtevkov so prepustili arbitražni komisiji šestih članov, od katerih je vsaka stran imenovala po tri. Če se komisija v posameznih točkah ne bi mogla soglasno zediniti, bi odločitev prepustili bavarskemu vojvodi Henriku XVI., ki je kot zet pokojnega avstrijskega vojvode Albrehta IV. očitno ustrezal predvsem habsburškim interesom.[1265]

V drugem koraku je Friderik Habsburški podelil knežji naziv Frideriku II. in Ulriku II. Celjskima s formalno – in vsebinsko precej presenetljivo – obrazložitvijo, da sta habsburški rodbini in Cesarstvu vedno koristno služila ter se odlikovala pri obrambi posesti, po katerih skupaj s Turki pustošijo Bosanci in drugi neverniki.[1266] S tem povezana je bila tretja listina o pravnem statusu grofije Celje. V besedilu je najprej poudarjeno, da jo je Karel IV. leta 1372 podelil Celjskim v obliki državnega fevda. Enako je potrdil tudi kralj Friderik in jo grofom prepustil v trajni fevd. Tako jih je oprostil obveznosti, da bi jim jo moral še naprej podeljevati vsakokratni vladar, hkrati pa jih je odvezal kakršnih koli vazalnih dolžnosti do Cesarstva, izhajajočih iz fevdnega odnosa.[1267] Da bi se izognila nadaljnjim dvomom, sta pokneženа grofa Celjska izdala več reverzov, s katerimi sta priznala veljavnost sporazumov in stare pravice oziroma deželnoknežjo nadoblast habsburških vojvod.[1268] Kralj Friderik je nato obvestil javnost o sklenjenem dogovoru in svojih pravnih pristojnostih nad grofoma Celjskima ter njunimi posestmi in podložniki v pismu, izdanem 25. avgusta.[1269] Približno mesec dni pozneje se je Friderik še zaobljubil, da Celjskim pošlje pisno soglasje volilnih knezov k njihovemu pokneženju kakor tudi potrdilo Karla IV., ki se je sicer nanašalo še na grofovski povzdig.[1270]

Naslednji dokument je imel obliko zavezniške pogodbe, s katero so se podpisniki zavezali k medsebojni pomoči v vseh zakonitih sporih proti komur koli z izjemo Cerkve ali Cesarstva.[1271] V Gradcu so septembra dogovor še enkrat dvostransko potrdili, a s pomembnim pridržkom. Če že ne povsem jasno zapisano, je bilo habsburško-celjsko zavezništvo zagotovo vsaj implicitno uperjeno predvsem proti jagielonski Ogrski kot največji potencialni nevarnosti, ki je tisti trenutek prežala na obe stranki. Toda Celjana si zavezniške pogodbe v takšni obliki še nista drznila takoj potrditi, saj bi morebitni izbruh sovražnosti lahko ogrozil življenja peterice njunih talcev, ki jih je kralj Vladislav tedaj še zadrževal v Budimu: Jurija Windna, Henrika Randeckerja, Wolfganga Egkerja, Friderika Verla in Jurija Galla. Kdaj in kako so ti možje pristali v Vladislavovem ujetništvu, ni popolnoma jasno, a so jih Celjski najverjetneje predali ogrskemu vladarju kvečjemu nekaj mesecev poprej v jamstvo za mir oziroma spoštovanje predhodnih dogovorov.[1272] Njihova varnost je pokneženima grofoma Frideriku in Ulriku povzročala veliko skrbi, zato sta Habsburžane prosila za odlog zavezniškega sporazuma. Pečateno listino s potrditvijo zavezništva sta se zavezala izdati najpozneje do 29. septembra 1444, a ob določilu, da habsburška

1262 V naslednjih letih je Friderik svoja razmerja z bratom Albrehtom in bratrancem Sigmundom uredil še z novimi dogovori. CHMEL 1837a, št. XXV, 1446 april 6., Dunaj; št. XXVI, 1446 april 8., s. l.; CHMEL 1859, št. 2063, 1444 avgust 29., Nürnberg; št. 2064, 1446 april 7., Dunaj; št. 2073, 1446 april 8., Dunaj; WILLICH 1999, št. 245, 1444 avgust 29., Nürnberg; št. 319, 1446 april 6., Dunaj; št. 320, 1446 april 7., Dunaj; št. 327, 1446 april 8., Dunaj; št. 328, 1446 april 8., s. l.

1263 V začetku julija se je Sigmund svojemu nekdanjemu skrbniku Frideriku formalno podredil z izdajo listine, v kateri ga je pooblastil za upravljanje svojih posesti in podložnikov za nadaljnjih šest let. CHMEL 1859, št. 1496, 1443 julij 4., Dunaj.

1264 Kot denimo v boje močno vpleten šentpavelski samostan. Prim. OMAN 2022, str. 279–280.

1265 SI AS 1063/4512, 1443 avgust 16., Dunajsko Novo mesto; CKSL, 1443 avgust 16., Dunajsko Novo mesto (B); LICHNOWSKY 1842, št. 635, 1443 avgust 16., Dunajsko Novo mesto; CHMEL 1859, št. 1509, 1443 avgust 16., Dunajsko Novo mesto; WILLICH 1999, št. 162, 1443 avgust 16., Dunajsko Novo mesto; prim. KEMPER idr. 2014, št. 7, 1443 avgust 16., Dunajsko Novo mesto.

1266 LICHNOWSKY 1842, št. 637, 1443 avgust 16., Dunajsko Novo mesto; CHMEL 1859, št. 1511, 1443 avgust 16., Dunajsko Novo mesto; WILLICH 1999, št. 165, 1443 avgust 16., Dunajsko Novo mesto. K povzdigu sta soglasje dodala še Friderikov brat Albreht VI. in bratranec Sigmund. SI AS 1063/4513, 1443 avgust 17., Dunajsko Novo mesto; CKSL, 1443 avgust 17., Dunajsko Novo mesto.

1267 LICHNOWSKY 1842, št. 642, 1443 avgust 17., Dunajsko Novo mesto; CHMEL 1859, št. 1515, 1443 avgust 17., Dunajsko Novo mesto; WILLICH 1999, št. 166, 1443 avgust 17., Dunajsko Novo mesto.

1268 LICHNOWSKY 1842, št. 638, 1443 avgust 16., Dunajsko Novo mesto; št. 640, 1443 avgust 16., Dunajsko Novo mesto; št. 643, 1443 avgust 17., Dunajsko Novo mesto; CHMEL 1859, št. 1512, 1443 avgust 16., Dunajsko Novo mesto; št. 1516, 1443 avgust 17., Dunajsko Novo mesto.

1269 SI AS 1063/4720, 1443 avgust 25., Dunajsko Novo mesto; CKSL, 1443 avgust 25., Dunajsko Novo mesto; LICHNOWSKY 1842, št. 646, 1443 avgust 25., Dunajsko Novo mesto; CHMEL 1859, št. 1519, 1443 avgust 25., Dunajsko Novo mesto; WILLICH 1999, št. 167, 1443 avgust 25., Dunajsko Novo mesto; KEMPER idr. 2014, št. 8, 1443 avgust 25., Dunajsko Novo mesto.

1270 LICHNOWSKY 1842, št. 656, 1443 september 21., Gradec; CHMEL 1859, št. 1533, 1443 september 21., Gradec; WILLICH 1999, št. 170, 1443 september 21., Gradec; KEMPER idr. 2014, št. 10, 1443 september 21., Gradec.

1271 CKSL, 1443 avgust 16., Dunajsko Novo mesto (C); LICHNOWSKY 1842, št. 636, 1443 avgust 16., Dunajsko Novo mesto; CHMEL 1859, št. 1510, 1443 avgust 16., Dunajsko Novo mesto; WILLICH 1999, št. 163, 1443 avgust 16., Dunajsko Novo mesto; št. 164, 1443 avgust 16., Dunajsko Novo mesto.

1272 Jurij Gall je bil očitno v domovini še 1. decembra 1442, kot kaže njegov pečat na tega dne izdani listini Viljema Verneškega. Talci so bili izpuščeni na prostost najpozneje do leta 1445, ko se vsaj Jurij Gall in Wolfgang Egker ponovno omenjata v listinskih dokumentih. SI AS 1063/6014, 1445 november 30., s. l.; 1063/564, 1442 december 1., s. l.; CKSL, 1442 december 1., s. l.; 1445 februar 4., Dunaj; KOSI 2018a, str. 68; BIZJAK 2019, str. 59–60.

stran ne bi začela sovražnosti z ogrsko krono, dokler se talci ne vrnejo na prostost. Če pa bi se to zgodilo že prej oziroma bi medtem umrli v ječi, sta obljubila zavezniško pogodbo izstaviti v roku dveh mesecev.[1273]

V sodobnem zgodovinopisju posebej opažen element celjsko-habsburške poravnave sta listini o medsebojnem dedovanju v primeru izumrtja, ki sta si ju izmenjali pogodbenih strani. Takšne dogovore so v plemiškem okolju tistega časa in prostora sklepali pogosto, marsikdaj celo na prvi pogled presenetljivo lahkomiselno z različnimi partnerji – Celjski denimo že leta 1437 z grofi Goriškimi – ne glede na iz tega izhajajoča neskladja oziroma razprtije, ki bi jih pozneje utegnili povzročiti nasprotujoči si dedni zahtevki rivalskih upravičencev. Njihova uresničitev je bila navsezadnje veliko bolj kot od pravnih določil odvisna od sposobnosti pretendentov, da jih udejanjijo s politično ali vojaško prisilo. To se je med drugim pokazalo pri vprašanju dedovanja po bosanskem kralju Tvrtku II., kjer se je med kandidati za krono znašel tudi Herman II. Celjski, ne da bi imela njegova rodbina kdaj koli zares stvarne možnosti za uspeh, ko je po Tvrtkovi smrti dejansko izbruhnila ostra tekma za bosanski prestol.[1274]

Na prvi pogled bi celjsko-habsburški sporazum o vzajemnem dedovanju morda še lahko interpretirali kot znak obojestranske enakopravnosti ali celo celjski uspeh, saj kralj Friderik v nasprotju z Ulrikom II. Celjskim v tistem trenutku ni imel zakonitega moškega potomca oziroma sploh še ni bil poročen. Toda v pogodbi – ponovno – ni nastopal le v svojem imenu, temveč skupaj z bratom Albrehtom in bratrancem Sigmundom ter za nameček še kraljevičem Ladislavom Posmrtnim. Da bi vsi našteti preminili brez enega samega živečega moškega naslednika, bi se že statistično zdelo veliko manj verjetno, kot da se to primeri Celjanoma, od katerih so nasledstvo obetali zgolj potomci Ulrika II. A še veliko očitneje se neravnovesje med strankama pokaže pri opisu tistega, kar naj bi bilo predmet dedovanja. To so bile v primeru Celjskih vse njihove posesti v Svetem rimskem cesarstvu, na habsburški strani pa je bilo govora le o pazinski grofiji, grofiji v Marki in Metliki z gradom Mehovo, Novim mestom, Kostanjevico, Laškim, Vojnikom, Žalcem, Postojno in Vipavo, od katerih so imeli Celjski velik del že dotlej v zastavi.[1275] Dodatni udarec celjskemu prestižu je sledil 29. septembra, ko se je moral grof Ulrik II. v imenu svojih potomcev zavezati, da bodo po smrti njega in njegovega očeta Friderika II. habsburškega vladarja naslavljali z »našim milostnim«, ne pa manj formalnim »našim ljubim gospodom«.[1276]

Kakor koli že presojamo posamezne kompromise mirovnega sporazuma, je kralj Friderik v dolgoletni tekmi s Celjskimi nesporno dosegel poglavitne cilje – ohraniti celovitost dednih dežel in grofom kljub votlemu priznanju knežje časti preprečiti osamosvojitev izpod habsburške nadoblasti. Friderik se je zavedal pomembnosti tega uspeha in tudi potrebe, da se svojim podpornikom odkupi za zvestobo in vložene napore. V zahvalo za uspešno obrambo je meščanom Ljubljane že 3. avgusta 1442, še med bivanjem v Frankfurtu, potrdil vse v preteklosti izdane privilegije in jim v znak posebne časti dovolil pečatiti listine z rdečim voskom.[1277] Po vrnitvi v Avstrijo ga je pričakalo še nekaj nepoplačanih finančnih obveznosti. Večina najemnikov v deželnoknežji službi je očitno pravočasno prejela sold, vendar se v nekaterih primerih ni bilo mogoče izogniti večmesečnim zamudam, ki so se vlekle do pomladi 1443. Eisenstangove može so v celoti izplačali šele 18. marca 1443, medtem ko so Pavlu iz Kočevja še vedno dolgovali 6 *lb* 5 *ß d*.[1278]

Podobno se je zgodilo višnjegorskemu oskrbniku Gašperju Melzu, ki je za službo na Kranjskem iz lastnega žepa založil sold za Jakoba Glogoviškega, Gašperja Strassbergerja in Andreja Frölicha. Zato mu je Friderik sredi aprila v oskrbništvo predal grad in urad Višnja Gora, vse dokler mu ne bi uspelo poravnati celotne vsote.[1279] V istem času in na zelo podoben način si je prizadeval primerno oddolžiti svojemu najzvestejšemu branilcu Kranjske Juriju Apfaltrerju. Za opravljeno službo mu je naklonil nič manj kot 2000 ogrskih *fl* in dukatov. Do popolnega vračila te vsote je Apfaltrerju in njegovim dedičem zastavil grad Svibno z vsemi pripadajočimi prihodki in deželskim sodiščem.[1280] Ne glede na značajske pomanjkljivosti je kralj torej vendarle znal ceniti ljudi, ki so mu v najtežjih trenutkih stali ob strani in bi mu njihova podpora utegnila koristiti še kdaj v prihodnosti. Spregledal ni niti grofa Štefana Modruškega. Čeprav se kot

1273 CKSL, 1443 avgust 16., Dunajsko Novo mesto (C); LICHNOWSKY 1842, št. 654, 1443 september 21., Gradec; CHMEL 1859, št. 1531, 1443 september 21., Gradec; št. 1532, 1443 september 21., Gradec. Pogajanja med kraljem Friderikom, vojvodo Albrehtom VI. in grofoma Celjskima so se začela že 16. septembra. Gl. SEEMÜLLER 1896, str. 665.

1274 ŠTIH 2006. Kljub temu Friderik in Ulrik Celjska nista povsem opustila ambicij po bosanski kroni. Še leta 1450 sta zagrebški kapitelj zaprosila za *vidimus* Tvrtkove listine. SI AS 1063/4537, 1450 marec 30., s. l.; CKSL, 1450 marec 30., s. l.

1275 SI AS 1063/4512, 1443 avgust 16., Dunajsko Novo mesto; CKSL, 1443 avgust 16., Dunajsko Novo mesto (B); CHMEL 1859, št. 1513, 1443 avgust 16., Dunajsko Novo mesto; št. 1514, 1443 avgust 16., Dunajsko Novo mesto; KEMPER idr. 2014, št. 6, 1443 avgust 16., Dunajsko Novo mesto; prim. ŠTIH 1996, str. 251–253.

1276 LICHNOWSKY 1842, št. 657, 1443 september 29., s. l.; CHMEL 1859, št. 1534, 1443 september 29., s. l.

1277 SI AS 1063/561, 1442 avgust 3., Frankfurt; CKSL, 1442 avgust 3., Frankfurt; GZL 3/55, 1442 avgust 3., Frankfurt; CHMEL 1859, št. 926, 1442 avgust 3., Frankfurt; KEMPER idr. 2014, št. 3, 1442 avgust 3., Frankfurt.

1278 GNIRS 1909, str. 27.

1279 CKSL, 1443 april 17., Dunajsko Novo mesto; GÖTH 1858, št. 448, 1443 april 17., Dunajsko Novo mesto; WILLICH 1999, št. 135, ok. 1443 april 17., s. l.

1280 CKSL, 1443 april 15., Dunajsko Novo mesto; GÖTH 1858, št. 447, 1443 april 15., Dunajsko Novo mesto; WILLICH 1999, št. 134, ok. 1443 april 15., s. l.

kranjski deželni glavar in povrhu še Friderikov vojaški zaveznik nikakor ni proslavil na bojnem polju, mu je marca 1443 podelil dedno pravico, da na domačih posestih kuje novce z lastnim grbom.[1281]

Pod vtisom bližnjih dogodkov si je habsburški vladar prizadeval preprečiti prihodnje izbruhe nasilja z razglasitvijo deželnega miru. Ukrep, ki bi udeležencem v pravnih sporih odtegnil zakonito pravico do fajde, ni dosegel trajnega učinka, a je Frideriku po več poskusih do decembra 1443 na meddeželnem zboru notranjeavstrijskih stanov le uspelo izposlovati vsaj novi dogovor o učinkovitejši organizaciji deželne obrambe.[1282] Gospodarske posledice bojev s Celjskimi in vojvodo Albrehtom je bilo čutiti še precej dlje, sploh na opustošenih deželnoknežjih posestih, med katerimi je bilo posebej prizadeto gospostvo Gamberk.[1283] Da so pretekli spopadi začasno prekinili lokalne prometne in trgovske tokove, nas opominja primer Litije. Kralj Friderik je njenim prebivalcem avgusta 1443 potrdil pravico do nedeljskega sejma, ki so jo v preteklosti že imeli, a je nato zaradi vojne (*von khrieg wegen*) nekaj časa niso izvajali.[1284]

V mesecih po sklenitvi mirovnega sporazuma je Friderik unovčil zmago nad Celjskimi za sistematično omejevanje njihovega vpliva na Kranjskem. V okviru dobro premišljene kampanje se je odpravil v Ljubljano, kjer je od konca januarja do prvih dni marca 1444 izdajal različne odloke, s katerimi si je prizadeval osvojiti zaupanje deželnih prebivalcev, jih nagraditi za izkazano podporo oziroma poplačati za utrpelo škodo. 6. februarja je v zahvalo za zvestobo v »zadnji vojni proti deželnim sovražnikom« zagotovil zaslombo mengeškim kajžarjem in podložnikom urbarja gradu Zgornji Kamnik ter jih oprostil nalaganja dodatne tlake ali deželnih mitnin, ki bi kakor koli presegalo njihove stare obveznosti.[1285] O Friderikovih dejavnostih zgovorno priča množica listin, s katerimi je potrdil privilegije trških oblasti Višnje Gore,[1286] kartuzij Bistra[1287] in Pleterje,[1288] samostana Kostanjevica,[1289] deželnega plemstva Kranjske in Slovenske marke[1290] ter kranjskih mest in trgov.[1291] Nekaterim upravičencem je zagotovil še nove ugodnosti – denimo samostanu Velesovo, ki je poleg priznanja obstoječih privilegijev prejel pravico, da njegovim podložnikom v primeru obravnave težjih zločinov pred deželnoknežjimi sodišči ta ne bodo zasegla njihovega premoženja, pač pa bodo z njim upravljali samostanski uradniki.[1292]

1281 LICHNOWSKY 1842, št. 527, 1443 marec 3., s. l.; CHMEL 1859, št. 1390, 1443 marec 3., s. l.

1282 MLINAR 2005, št. 26, str. 254; prim. SEUFFERT, KOGLER 1953, str. 81–84, št. 28, 1443 marec 29., Dunajsko Novo mesto; št. 29, 1443 julij 22., Dunajsko Novo mesto; št. 30, 1443 december 4., Gradec. Omembe iz sočasne korespondence dokazujejo, da je 27. decembra 1443 h kralju Frideriku v Šentvid na Koroškem prišel Ulrik Celjski, v kratkem pa so pričakovali tudi grofa Goriškega z ženo. KAEMMERER 1963, št. 106, 1443 december 11.–1444 januar 1., s. l.

1283 BIZJAK 2016, str. 139, 144–145; BIZJAK 2019, str. 112–114.

1284 KEMPER idr. 2014, št. 9, 1443 avgust 28., Dunajsko Novo mesto.

1285 DÜNNEBEIL idr. 2004, št. 18, 1444, februar 6., Ljubljana; KEMPER idr. 2014, št. 18, 1444 februar 6., Ljubljana.

1286 KEMPER idr. 2014, št. 17, 1444 februar 4., Ljubljana.

1287 LICHNOWSKY 1842, št. 728, 1444 februar 10., Ljubljana; CHMEL 1859, št. 1598, 1444 februar 10., Ljubljana; KEMPER idr. 2014, št. 21, 1444 februar 10., Ljubljana.

1288 LICHNOWSKY 1842, št. 731, 1444 februar 19., Ljubljana; KEMPER idr. 2014, št. 24, 1444 februar 19., Ljubljana.

1289 KEMPER idr. 2014, št. 19, 1444 februar 9., Ljubljana.

1290 LICHNOWSKY 1842, št. 734, 1444 marec 4., Ljubljana; št. 735, 1444 marec 4., Ljubljana; CHMEL 1859, št. 1605, 1444 marec 4., Ljubljana; št. 1606, 1444 marec 4., Ljubljana; KEMPER idr. 2014, št. 26, 1444 marec 4., Ljubljana. Kralj te listine sicer ni formalno izstavil, zato je privilegije kranjskim deželanom potrdil šele z zlato bulo leta 1460. Gl. NARED 2021.

1291 KEMPER idr. 2014, št. 31, 1444 konec januarja–začetek marca, Ljubljana.

1292 LICHNOWSKY 1842, št. 726, 1444 januar 29., Ljubljana; CHMEL 1859, št. 1597, 1444 januar 29., Ljubljana; KEMPER idr. 2014, št. 16, 1444 januar 29., Ljubljana.

Nova preusmeritev na jugovzhod

Kako so razplet trpkega spopada s Friderikom Habsburškim dojemali Celjski, je težko objektivno presoditi. Ob očitni strateški premoči kralja Friderika so na mirovnih pogajanjih verjetno dosegli največ, kar je dopuščalo tedanje razmerje sil. Podobno kot večina sodobnikov so lahko končni izkupiček sporazuma interpretirali kot pomemben uspeh že zaradi pridobitve knežjega naziva. Koliko so se zavedali manj ugodnih posledic sklenjenih dogovorov, katerih učinek se je v celoti razkril šele leta pozneje, je drugo vprašanje.[1293] Glede na bogate izkušnje z visoko politiko in mednarodno diplomacijo si je komaj mogoče predstavljati, da ne bi razumeli ključnih razlik, ki so novo pokneženje ločevale od prvotnega Sigismundovega z izrazito drugačno veljavo in pravnimi okviri. Toda v trenutnih okoliščinah se je bilo bolj smiselno prilagoditi novi stvarnosti in si prizadevati za umiritev odnosov z vladarjem Svetega rimskega cesarstva kot pa sebi v škodo trmasto vztrajati pri nadaljnjem zaostrovanju napetosti.

Pomiritev Celjskih s kraljem Friderikom je pomenila pomemben korak k notranjepolitični stabilnosti habsburških dežel, zato ne preseneča, da so ji sodobni diplomati namenili precejšnjo pozornost – med drugim komtur avstrijske balije nemškega viteškega reda, ki je 10. februarja 1444 sporočil velikemu mojstru, da so nekdanji nasprotniki sedaj v prijateljskih odnosih in je grof Ulrik zaprisegel za kraljevega svetovalca.[1294] Z ugledno funkcijo so mu kmalu pripadle pomembne zadolžitve, s katerimi ga je Friderik Habsburški priklenil na svoj dvor – gotovo v skladu z modrostjo, da velja prijatelje obdržati blizu, sovražnike (ali vsaj morebitne tekmece) pa še bliže. Sredi julija 1444 je Ulrik skupaj s habsburškima vojvodama Albrehtom in Sigmundom, grofoma Schaunberškima ter gospodom Walseejskim odpotoval v Passau, kjer so se pridružili kraljevemu spremstvu 400 konjenikov, nato pa je združena odprava s skupno 1000 jezdeci nadaljevala pot na državni zbor v Nürnberg.[1295]

Friderik Habsburški se je spomladi in poleti 1444 spoprijemal z nevarnimi grožnjami na več frontah. Potem ko je maja z Vladislavom Jagielonskim izpogajal premirje, si je prizadeval zagotoviti pomoč meščanom Züricha, ki so se vmes zapletli v neenakopraven spopad s švicarsko konfederacijo. Friderik se je po pomoč obrnil na Francijo, kjer je po nedavnem podpisu premirja v stoletni vojni brez službe nenadoma ostala velikanska najemniška vojska *armagnacov* z menda kar 40.000 možmi. Prošnja za oboroženo posredovanje v Švici je brezdelnim vojakom nepričakovano ponudila vir zaslužka, zato so z veseljem – in hkrati lastnimi računicami – sprejeli Friderikovo pobudo. Pod nominalnim poveljstvom francoskega princa Ludvika so armagnaški najemniki prodrli v Švico, vendar je njihov pohod po začetnih uspehih kmalu zastal zaradi močnega sovražnega odpora. Ker jim solda nista bila sposobna poplačati ne francoski ne habsburški vladar, so nedisciplinirani najemniki začeli pustošiti po Alzaciji in grozili s prodorom prek Rena. Spodleteli načrti podreditve upornih Švicarjev so tako dosegli natanko nasprotni učinek. Kralj Friderik je organizacijo obrambe pred armagnaškimi roparskimi vpadi zaupal bratu Albrehtu in v Svetem rimskem cesarstvu razglasil vojaški sklic, na katerega se je odzval tudi Ulrik Celjski. 1. oktobra je vstopil v Nürnberg s spremstvom menda okrog 100 konjenikov, da bi se pridružil Albrehtovi vojski. Ali je to v resnici storil oziroma koliko časa je še ostal v osrednji Nemčiji, ni mogoče nedvoumno potrditi. Za njegovo vojaško posredovanje niti ni bilo več potrebe, saj je Albrehtu medtem uspelo izposlovati umik francoskih najemnikov z diplomatskim dogovorom. Ne glede na takšen razplet dogodkov in poprejšnjo zgodovino medsebojnih sporov je Ulrik Celjski dokazal zvestobo Habsburžanom sredi težke krize, ko so se jim številni drugi cesarski obvezniki obotavljali priskočiti na pomoč.[1296]

Politika sprave in sodelovanja s habsburškim vladarjem je Celjske vodila tudi v zbliževanje z dotedanjimi nasprotniki v lokalnem prostoru. V duhu spretnega političnega oportunizma so bili pokneženi grofje pripravljeni presenetljivo velikodušno spregledati stare zamere.[1297] V vrstah njihovih vazalov so se kmalu znašli številni posamezniki, ki so se med vojno dejavno udejstvovali na strani Friderika Habsburškega – denimo Sigmund Lamberger[1298] in Gašper Melz,[1299] a tudi neprimerno višje rangirane osebnosti in celo najvidnejši sovražniki. Okrog leta 1444 so na položaj dvornega mojstra imenovali Franca Strassolda, nekdanjega finančnega organizatorja kranjske obrambe, ki se je tako zavihtel na eno najpomembnejših funkcij v celjskem upravnem aparatu.[1300] Ozadja te odločitve ne poznamo, a postane lažje razumljiva, če pomislimo, da se je Strassoldo že spomladi 1433 uvrščal v ožji krog zaupnikov Hermana II. – torej se je s prejemom nove časti kvečjemu vrnil pod okrilje Celjskih, kamor je nekoč že sodil.[1301] Ker ga je že pred decembrom 1445 prehitela smrt, mu službe dvornega mojstra ni bilo dano dolgo opravljati. Pomenljivo pa je, da ga je na tem mestu najmanj do leta 1450 nasledil nihče drug kot Jurij Apfaltrer. Njegov preobrat se zdi še osupljivejši, a po drugi strani priča o pragmatičnem obrazu poznosrednjeveške realne politike. Pobotanje

1293 Prim. MLINAR 2005, str. 165–166.
1294 KAEMMERER 1963, št. 113, 1444 februar–avgust, s. l.
1295 KAEMMERER 1963, št. 117, 1444 april 8.–julij 15., s. l.; št. 119, 1444 april 18.–julij 23., Dunaj, Passau; št. 133, 1444 junij 24., Dunaj.
1296 KAEMMERER 1963, št. 232, 1444 september 22.–oktober 3., Nürnberg; prim. št. 434, 1445 december 31., Konstanca; LANGMEIER 2015, str. 98–114.
1297 Prim. KOSI 2019, str. 49–50.
1298 SI AS 1073/I-3r, fol. 3'; 1073/I-2r, fol. 12.
1299 SI AS 1073/I-2r, fol. 24.
1300 SI AS 1073/I-57r, fol. 127'–128; prim. BANFI 2023a, str. 147–148.
1301 CKSL, 1433 april 15., Gradec.

◆
101. Srebrni pfenig grofov Celjskih
| © KHM-Museumsverband, Münzkabinett, inv. št. MA 12574

na videz nespravljivih sovražnikov je prinašalo obojestranske koristi – Juriju v prvi vrsti ugled in raznovrstne ugodnosti funkcije dvornega mojstra oziroma svetovalca grofa Friderika II., ki je sposobnega stratega iz tabora tekmecev pridobil na lastno stran.[1302] Še pred Friderikovo smrtjo se je na celjski dvor vrnil celo Jošt Helfenberški. V listini iz avgusta 1452 je že naveden kot celjski glavar. To funkcijo je opravljal vsaj naslednji dve leti, vmes je dokumentiran tudi kot dvorni mojster, še po smrti grofa Ulrika II. pa je februarja 1457 naveden med celjskimi vazali in uslužbenci.[1303]

S takimi manevri so Celjski pretanjeno okrepili svoj vpliv na habsburški račun, kljub temu pa je mirovni sporazum s kraljem Friderikom trdno prizemljil njihove težnje po suvereni oblasti znotraj dežel Svetega rimskega cesarstva. Čeprav se je zadnji pokneženi grof Ulrik II. do konca svojega življenja še nekajkrat znašel v sporu s habsburškim vladarjem in mu celo odkrito odpovedal pokorščino, si je to drznil storiti kvečjemu kot zaščitnik mladoletnega prestolonaslednika Ladislava Posmrtnega oziroma član velike vstajniške koalicije. Vse od poravnave avgusta 1443 pa so Celjski dokončno opustili poskuse, da si z orožjem izborijo samostojno kneževino, osvobojeno habsburške vrhovne oblasti. Tako se jim je izmaknil poglavitni cilj dolgoletne rodbinske strategije. Uresničitev svojih sanj so odtlej lahko iskali le še onkraj meja Cesarstva – predvsem na Ogrskem oziroma Hrvaškem, kjer so imeli že štiri desetletja v lasti obsežne posesti in se v določenih obdobjih tudi zelo intenzivno vpletali v politično dogajanje.

Vendar je bila tudi preusmeritev rodbinskih apetitov proti jugovzhodu v številnih pogledih zelo tvegana. Na Ogrskem in v hrvaških deželah so si Celjski z brezkompromisno slo po zemlji in oblasti ustvarili neprimerno več sovražnikov kot prijateljev, kar jih je vodilo v nove spore. Zato ne preseneča, da so si v času ponovnega obračuna s kraljem Friderikom prizadevali vzdrževati korektne odnose z Vladislavom Jagielonskim in se vsaj začasno pomiriti s Talovci. Malo verjetno je, da bi ogrski kralj tako hitro pozabil, kako so mu Celjski brezobzirno odtujili Gradec že približno mesec dni po sklenitvi mirovne pogodbe, a mu je pod pritiskom še vedno nerazrešenega spopada s tekmico Elizabeto in grozečo osmansko nevarnostjo očitno precej bolj ustrezalo spregledati takšno kršenje danih zavez kot pa izzivati nove napetosti. Dokler je pri sebi še zadrževal skupino Ulrikovih talcev, se mu ni bilo bati nenadnega celjskega napada, sicer pa je utrditev odnosov z mogočnimi grofi obetala tudi priložnosti za koristno sodelovanje, predvsem na diplomatskem področju.

Pozno poleti 1442, ko Celjski v vojni s habsburškim kraljem že niso več mogli upati na zmago, se je grof Friderik ponudil za mirovnega posrednika med Vladislavom

1302 KRONES 1883, str. 89; prim. BANFI 2023a, str. 132. Med nosilci celjskih fevdov je v tem času zabeležen tudi Gašper Apfaltrer, ki pa kot pripadnik druge rodbinske veje glede na poročanje znanih virov ni bil v tesnejših stikih z daljnim sorodnikom Jurijem. Gl. SI AS 1073/I-3r, fol. 1.

1303 ADG, sign. 393, 1452 avgust 10., s. l.; CKSL, 1457 februar 10., Gradec; BIRK 1853a, št. 141; BIRK 1853b, št. I, 1457 februar 10., Gradec; prim. BANFI 2023b, str. 51–52.

Jagielonskim in kraljico Elizabeto, ki je s pomočjo svojega vojskovodje Jana Jiskre še naprej vztrajala v neenakopravnem boju.[1304] V času, ko so Celjske hudo oslabili vojaški porazi na tleh Svetega rimskega cesarstva, je Friderik morda upal, da se mu bo z uspešno diplomatsko akcijo na Ogrskem posrečilo vsaj delno obnoviti rodbinski prestiž. Ne glede na njegove osebne motive je ponudba načelno ustrezala obema stranema. Vladislav je 17. avgusta Elizabeti izdal slovesno zagotovilo o nemotenem prehodu v Esztergom, ne da bi ji na pogajanjih grozila kakršna koli prisila. Kraljevi zaobljubi je prisostvovala dolga vrsta imenitnih prič, med najprej navedenimi srbski despot Branković in takoj za njim Friderik Celjski, ki se je torej že vsaj sredi avgusta dokumentirano zadrževal v Budimu.[1305] Da je tudi pozneje ostal na Ogrskem in prevzel zelo dejavno posredniško vlogo v Vladislavovi službi, dokazuje listina o varnem prehodu s spremstvom 50 do 100 konjenikov, ki mu jo je kraljica Elizabeta izdala 11. oktobra v Győru.[1306]

Elizabetina zagotovila vendarle niso bila iskrena, saj je zbliževanje Celjskih s kraljem Vladislavom upravičeno dojemala kot hudo grožnjo in nazadnje poskusila pogovore preprečiti s silo. Prav v ta čas moramo postaviti zgodbo o zahrbtnem napadu na Friderikovo misijo, ki jo je celjski kronist pomotoma umestil v kontekst dogajanja dve leti poprej. Kljub obljubi o diplomatski imuniteti je Elizabeta svojim zaupnikom, menda pod združenim poveljstvom Rajnalda Rozgonyija, ukazala prestreči odpravo Friderika Celjskega na poti med Budimom in Győrom. Starega grofa so »v veliki tajnosti« še pravočasno posvarili pred nevarnostjo, zato je ponoči zbežal s peščico najožjih zaupnikov, ostalo spremstvo pa prepustil usodi. Le malo pozneje naj bi Rozgonyi v resnici zajel celjski konvoj, zaplenil vozove s srebrnino, osebno in kuhinjsko opremo ter oklepi. Ob tem je ujel tudi več Friderikovih služabnikov in dvorjanov, ki so nato menda še vse do smrti ostali v ujetništvu.[1307]

Čeprav tega dogodka drugi znani viri ne potrjujejo, si ni tako težko predstavljati, da bi se Elizabeta v brezizhodnem položaju zadnje mesece svojega življenja odločila predvsem simbolno maščevati nekdanjim celjskim zaveznikom, ki ji po poravnavi z Vladislavom Jagielonskim niso bili več pripravljeni ponuditi kakršne koli otipljive pomoči. Preseneča le, kako bi utegnila k tako predrzni zasedi napeljati Rajnalda Rozgonyija, osebnega prijatelja Ulrika Celjskega, za katerega je dve leti poprej jamčil pri plačilu visoke odkupnine in z njim vzdrževal tesne vezi vse do zadnje skupne poti v Beograd. Morda se je celjski kronist nehote zmotil pri zapisu osebnega imena in Rajnaldu pripisal dejanje, ki ga je v resnici zagrešil kateri drugi Rozgonyi ali sploh povsem nepovezana oseba. Lahko pa je podatek točen in preprosto priča, da se je Rajnald kot Elizabetin privrženec proti svoji volji znašel pred nehvaležno nalogo, ki je ni mogel zavrniti. V tem primeru si ne bi bilo nemogoče domišljati, da je morda celo sam pomagal skrivaj obvestiti Friderika Celjskega o bližajoči se nevarnosti in ga obvarovati pred ujetništvom.[1308]

V širši perspektivi niti Elizabetin prelom s Celjskimi ni imel usodnejših posledic, saj je že decembra umrla, z njeno smrtjo pa se je sklenilo zadnje poglavje državljanske vojne, ki je dotlej še vedno pretresala zahod Ogrske. To sicer ni trajno umirilo razmer v Ogrskem kraljestvu. Vladislavovo vladavino so namreč ogrožali še številni drugi, celo veliko nevarnejši nasprotniki – predvsem Osmansko cesarstvo, v prvih treh desetletjih 15. stoletja sicer oslabljeno zaradi nasledstvenih spopadov, a kljub temu strah vzbujajoča vojaška sila, ki je na balkanskih bojiščih spet začela prevzemati strateško pobudo.

V vrsti sodobnikov iz jugovzhodne soseščine, ki so življenjsko poslanstvo našli v bojevanju s silami polmeseca, bi v prvi polovici 15. stoletja zaman iskali grofe Celjske. Od Hermana II. in njegovega boja pri Nikopolju leta 1396 so se njegovi nasledniki precej dosledno izogibali neposrednemu spopadu z Osmani vse do previdne pomoči obleganemu srbskemu despotu jeseni 1455 in pohoda v Beograd leto pozneje, kamor pa se je Ulrik II. podal šele po že izbojevani križarski zmagi in gotovo bolj iz hlepenja po političnem nadzoru nad Ogrsko kot iskrene želje po vojskovanju z neverniki. V vmesnih desetletjih Celjski do prežeče turške nevarnosti niso zavzeli vidnejšega stava. Zdi se, da so že zaradi ženitne povezave s srbskim despotom Brankovićem v Osmanskem cesarstvu pragmatično prepoznavali mogočno, samo po sebi pretežno nevtralno silo, ki bi v ugodnih okoliščinah utegnila postati dragocen zaveznik, vsekakor pa je ni bilo modro izzivati z orožjem, saj bi se zlahka spremenila v smrtonosnega sovražnika. Ne glede na takšne premisleke je ponovna krepitev osmanske moči pod Mehmedom I. in Muratom II. daljnosežno vplivala na strateško ravnovesje na Balkanu ter odločilno oblikovala politični prostor, v katerem je svoje ambicije skušal udejanjiti zadnji Celjan.

1304 Prim. HERRE, QUIDDE 1921–1928, str. 150–151, 1442 maj 1., Bratislava; BÉLA 1931, št. 281, 1441 september 5., Bratislava; št. 283, 1441, s. l.; št. 284, 1442 julij 11., Bratislava; št. 285, 1442 oktober 16., s. l.

1305 TELEKI 1853, št. LIV, 1442 avgust 17., Budim.

1306 SI AS 1063/4507, 1442 oktober 11., Győr; CKSL, 1442 oktober 11., Győr; TELEKI 1853, št. LV, 1442 oktober 11., Győr; PÁLOSFALVI 2000, str. 63–67.

1307 KRONES 1883, str. 99–100; prim. GUBO 1890, str. 4–5.

1308 Prim. PÁLOSFALVI 2000, str. 53, 63–65, op. 39.

Osmanska ekspanzija na Balkan v prvi polovici 15. stoletja

Po enajstletnem interregnumu, ki je sledil polomu sultana Bajazita I. pri Ankari, je njegovemu nasledniku Mehmedu I. julija 1413 uspelo ponovno združiti osmansko državo in prevzeti strateško pobudo na Balkanu s silovitimi vdori v Slavonijo in Vlaško. Zmaga Hrvoja Vukčića in njegovih osmanskih zaveznikov v bitki pri Doboju je avgusta 1415 zadala težek udarec strateški viziji ogrskega kralja Sigismunda ter njegovim prizadevanjem, da z obnovitvijo nadvlade nad Bosno vzpostavi trdnejši nadzor nad balkansko fronto in ustvari dodatni branik pred osmanskimi invazijami. Na zadnjih vojnih pohodih svoje bogate kariere je ogrskemu vojskovodji Pippu Spanu v letih 1424 in 1426 sicer uspelo razbremeniti osmanski pritisk na vlaškem bojišču, toda z njegovo smrtjo je kralj Sigismund ostal brez najsposobnejšega generala. Razsežnosti te izgube so se pokazale že nekaj mesecev pozneje, ko je Sigismund po smrti Štefana Lazarevića poleti 1427 vkorakal v Srbijo in za novega despota ustoličil Jurija Brankovića. Intervencija ni potekala povsem gladko, saj ogrskim silam kljub mobiliziranju močnih kopenskih sil, težkega topništva in rečnega ladjevja ni uspelo zavzeti ključne trdnjave Golubac nad Donavo, kjer so bile po prihodu osmanskih okrepitev junija 1428 nazadnje prisiljene v umik.[1309]

Naslednje desetletje so balkanska bojišča pretresali izmenični osmanski vdori in ogrski protinapadi. Praznino po smrti osrednjega Sigismundovega stratega Pippa Spana je zapolnil predvsem Matko Talovec. Ogrski kralj ga je postavil za Pippovega naslednika in dediča obmejnih posesti s sedežem v Beogradu, kjer je odtlej prevzel organiziranje obrambe pred Osmani.[1310] Kljub obetavnim uspehom je upe po ogrski rekonkvisti nazadnje razblinila kruta realnost. Sigismundov naslednik Albreht v svoji kratki, razburkani vladavini ni zmogel obvladati niti napetega položaja v Avstriji in na Češkem, še manj na Ogrskem in izpostavljeni jugovzhodni meji. Po velikem osmanskem vpadu v Transilvanijo leta 1438 je sultan Murat II. naslednje poletje zavzel Smederevo in si podredil Srbijo.[1311] Despotu Brankoviću ni preostalo drugega, kot da s soprogo in spremstvom več sto konjenikov pobegne na Ogrsko.[1312] Še preden je Albrehtu uspelo nanovačiti dovolj čet za velikopotezno protiofenzivo, ga je konec oktobra prehitela smrt, ogrsko obrambo pa je nato oslabil izbruh državljanske vojne. Zgolj mogočni liniji Sigismundovih obmejnih trdnjav ter organizacijskim sposobnostim Franka in Ivana Talovca gre pripisati zasluge, da je Ogrsko kraljestvo v kritičnem trenutku prestalo nove pritiske ter poleti 1440 ubranilo Beograd pred velikim osmanskim obleganjem.[1313]

Kakor hitro je Vladislav Jagielonski obvladal kaotične notranjepolitične razmere na Ogrskem, je moral posvetiti pozornost obrambi južne meje. Tod se je od leta 1441 v ospredje prebijal Ivan Hunjadi. Transilvanski plemič skromnega porekla je nase prvič opozoril že v službi Sigismunda Luksemburškega in Štefana Iločkega. S Štefanovim bratom Nikolajem je sklenil dragoceno zavezništvo, z vojaškimi sposobnostmi prepričal kralja

1309 HOENSCH 1997, str. 342–345; PÁLOSFALVI 2018, str. 66–76.
1310 PÁLOSFALVI 2010.

1311 LOVRENOVIĆ 2006, str. 270–271.
1312 Ker je ob izbruhu nasledstvene krize na Ogrskem skupaj s Celjskimi za prestolonaslednika podprl Ladislava Posmrtnega, se je pred prodorom Vladislava Jagielonskega umaknil na celjske posesti in nato konec maja 1440 odpotoval v Benetke, od koder je odplul v Dubrovnik. Z njegovim posredovanjem je Ulrik II. Celjski navezal tudi diplomatske stike z Dubrovnikom, vendar mu tja ni uspelo osebno odpotovati, saj je v vojni z jagielonsko stranjo medtem doživel poraz in se znašel v ujetništvu. IORGA 1899, str. 25, op. 2; VOJE 1999, str. 106–108.
1313 PÁLOSFALVI 2000, str. 52; PÁLOSFALVI 2018, str. 76–92.

102. Trdnjava Golubac na Donavi
| © Wikimedia Commons, foto: Đorđe Marković

Albrehta, da mu podeli naslov severinskega bana, med nasledstveno krizo pa si je pridobil tudi Vladislavovo zaupanje in hitro zasenčil Talovce kot dotlej najvidnejše organizatorje regionalne obrambe.[1314] Namesto previdne obrambne strategije, oprte na statično linijo utrjenih obmejnih oporišč, je Hunjadi zagovarjal mobilno vojskovanje – drzne ofenzive globoko v sovražno zaledje s sodobno opremljenimi silami in metodami, ki so posnemale najnovejše zglede čeških husitov. Cilj njegove strategije je bil nasprotnika zvabiti v veliko bitko, ga odločilno poraziti in nato bliskovito potisniti z evropskih tal vse v Malo Azijo, po možnosti s podporo večje mednarodne koalicije, ki bi za vselej zajezila osmansko grožnjo. Talovci so spomladi 1442 uspešno obranili Slavonijo pred vpadom akindžij, ki so v velikem številu prodrli vse do celjskih posesti in hudo opustošili deželo. Morda se je prav zaradi te nevarnosti Ulrik Celjski marca odpravil v Varaždin, čeprav iz ohranjenih virov ni videti, da bi se intenzivneje vpletel v obrambne priprave ali celo neposredno podprl Talovčeve čete.[1315] Medtem je Hunjadi uničil odred sovražnih plenilcev v Transilvaniji, zasedel Vlaško in septembra izbojeval še večjo zmago nad močno osmansko vojsko z jedrom rednih enot in elitnih janičarjev.[1316]

Zaporedje uspešnih operacij je kralja Vladislava prepričalo, da je napočil trenutek za pripravo velikopotezne ofenzive. Ob papeški podpori je Ogrsko kraljestvo od začetka leta 1443 novačilo enote in zbiralo sredstva za vojni pohod, kakršnega na Balkanu niso doživeli že od bitke pri Nikopolju. V iskanju mednarodne podpore se je Vladislav zaman obračal na zahodne sosede, junija 1443 tudi na kralja Friderika.[1317] Poleti so se plačilu izrednih dajatev za financiranje vojaških operacij s spretnimi izgovori izognili celo grofje Celjski, kot magnati ogrske krone sicer med prvimi zavezani prispevati svoje sile k skupni obrambi.[1318] Dejavneje je k pripravam pristopil edino srbski despot Branković. Do avgusta so na

1314 PETROVICS 2010, str. 63–67.

1315 O osmanskem pustošenju po Slavoniji in vse do posesti Celjskih je maja pisala tudi kraljica Elizabeta. HERRE, QUIDDE 1921–1928, str. 150–151, 1442 maj 1., Bratislava; TANODI 1942, št. 130, 1442 marec 22., Varaždin; prim. PÁLOSFALVI 2000, str. 61–62.

1316 HOUSLEY 1992, str. 83; SARNOWSKY 2005, str. 488–491; IMBER 2006, str. 13–14; PÁLOSFALVI 2010, str. 187; PÁLOSFALVI 2018, str. 92–105.

1317 CHMEL 1859, št. 1478, 1443 junij 28., Budim.

1318 KURELIĆ 2006, str. 60–61.

Ogrskem zbrali armado okrog 10.000 mož, pridružil pa se ji je še približno polovico manjši srbski kontingent. Čeprav so bile te številke manjše od pričakovanj, so zbrane čete jeseni vstopile v Srbijo, da bi izzvale spopad. Na prvi pogled nenavadna odločitev za ofenzivo v hladnih zimskih mesecih je bila del Hunjadijevega strateškega načrta, kakršnega je večkrat ponovil tudi v naslednjih letih. Kljub pomanjkanju paše je zimski pohod prinašal več prednosti – po spravilu žetve je bilo lokalno prebivalstvo dobro preskrbljeno z zalogami, organizacija osmanske obrambe pa toliko bolj ovirana, saj so glavnino fevdalnih oziroma spahijskih sil vsako leto vpoklicali spomladi in poleti, a so se na jesen že razpršile po svojih timarjih.[1319] Hunjadijeva vojska, ki sta jo podprla tudi srbski despot in 600 do 700 bosanskih konjenikov srebreniškega vojvode Petra Kovačevića, je brez večjega odpora zavzela Niš in 3. novembra razbila na hitro zbrane osmanske enote. Ogrski vojskovodja je upal, da mu bo v Bolgariji uspelo uničiti še glavnino sovražnih sil pod poveljstvom sultana Murata. A načrt se je izjalovil, saj je sultanova armada zvabila napadalce vse do dobro zavarovanega prelaza Zlatica, kjer je zaustavila njihov prodor. V hudem mrazu in visokem snegu je bila ogrska vojska prisiljena v težaven umik s precejšnjimi izgubami.[1320]

Čeprav ogrskim silam ni uspelo izbojevati odločilne zmage, jim je sorazmerno lahek prodor globoko na sovražno ozemlje v začetni fazi ofenzive vzbujal upe po veliko večjih uspehih v bližnji prihodnosti. Bojne izkušnje v Srbiji in Bolgariji so razgalile tudi šibkosti osmanske obrambe. Podobno kot križarske vojske na Češkem niti osmanska armada ni našla učinkovitega odgovora na husitske taktične formacije, zavarovane z bojnimi vozovi. Hunjadijeve čete so uživale še nekatere druge tehnološke prednosti – učinkovitejši oklep in neprimerno zmogljivejše ognjeno orožje, od ročnih topov, že splošno razširjenih v srednjeevropski pehotni oborožitvi, do mobilnega poljskega topništva.[1321] Takšni dejavniki so ogrske stratege navdajali z visokimi pričakovanji po skorajšnjem prelomnem uspehu proti osmanskim sovražnikom.

Takoj po vrnitvi v domače dežele sta kralj Vladislav in Ivan Hunjadi razglasila zmago in s papeškim legatom Cesarinijem načrtovala nov križarski pohod. Močna mednarodna propaganda je tokrat izzvala ugodne odzive iz različnih delov Evrope. Poleg pomorske podpore Beneške republike in burgundskega vojvode so Vladislava Jagielonskega in Ivana Hunjadija podprli še drugi zavezniki: srbski despot Branković, vlaški vojvoda Vlad Drakul, bizantinski cesar in posredno celo maloazijska dinastija Karamanidov, ki je poleti 1444 napadla osmanske posesti v Anatoliji. S sklenitvijo dvoletnega premirja s kraljem Friderikom in vojvodo Albrehtom VI. se je Vladislav zavaroval tudi na severozahodu, čeprav so tod celo po podpisu pogodbe še potekali vsaj občasni oboroženi spopadi.[1322]

V položaju, ko je osmanske sile v Mali Aziji zaposlovala vojna s Karamanidi in je Bosporju grozila blokada križarskega ladjevja, je bil sultan Murat pripravljen ponuditi zelo ugodno premirje, ki je poleg denarnega plačila vključevalo tudi vrnitev zasedenih ozemelj v Srbski despotovini. Vladislav Jagielonski in Jurij Branković sta avgusta privolila v mirovno pogodbo, za katero je v kraljevem imenu zaprisegel Hunjadi kot glavni pogajalec na krščanski strani. V poznosrednjeveški realni politiki sicer ni bilo nobenega pravega zagotovila, da se bo osmanski vladar pogodbenih določil držal dlje, kolikor bi mu to ustrezalo. Po drugi strani je bil sporazum s stališča kralja Vladislava – tudi če zgolj začasno – ugodnejši od vojne. Na Ogrskem se je namreč še vedno spoprijemal z odporom svojih nasprotnikov, nedokončno razrešeno pa je ostajalo tudi vprašanje kraljevskega nasledstva, saj je za legitimnega dediča ogrske krone še vedno veljal Ladislav Posmrtni, čeprav kot mladoletnik v varstvu kralja Friderika. Toda priprave na križarski pohod so bile tedaj že v polnem teku. Pod pritiskom kardinala Cesarinija in Ivana Hunjadija novega vojaškega obračuna ni bilo več mogoče ustaviti.[1323]

Za izvedbo vojnega pohoda je Vladislavu preostalo precej manj moštva, kolikor je prvotno načrtoval. Občuten del svojih sil je bil prisiljen pustiti doma za zavarovanje severozahodne meje. Pomoč mu je odtegnil tudi srbski despot, saj si nikakor ni želel prelomiti komaj sklenjenega miru z Osmani, za katerega je moral plačati visoko ceno. Svojo podporo na diplomatskih pogajanjih s sultanom, na katerih je izposloval osvoboditev Srbske despotovine, je Hunjadi namreč pogojeval s predajo Brankovićevih posesti na Ogrskem. Za vrnitev na oblast despotu ni preostalo drugega, kot da se ukloni zahtevi po podkupnini, a Hunjadiju nikakor ni odpustil izsiljene prisvojitve dragocenih ozemelj severno od Donave. Kot bližnji despotovi zavezniki tudi Celjski niso imeli nikakršnega interesa za bojevanje z Osmani. Čeprav niso ovirali pobiranja novih vojnih davkov v deželah Ogrskega kraljestva, kljub svojemu položaju v vrstah ogrskih velikašev in na splošno korektnimi odnosi oziroma celo deklarativnem »prijateljstvu« z Vladislavom Jagielonskim sami niso dejavneje podprli njegovega križarskega pohoda.[1324] Za posebno uslužnost niti ne bi imeli utemeljenega razloga, saj je ogrski kralj februarja 1444

1319 HOUSLEY 1992, str. 83–84; IMBER 2006, str. 16.
1320 IMBER 2006, str. 120–121, 168–171, 200; LOVRENOVIĆ 2006, str. 314; PÁLOSFALVI 2018, str. 105–120.
1321 Prim. IMBER 2006, str. 16, 59–64, 79, 81–82, 88, 90, 94–95, 101, 122, 126, 128, 181–182, 187, 190.

1322 CHMEL 1859, št. CA-47, 1444 maj 21., Dunaj. Zaradi ogrskega kršenja premirja se je kralj Friderik julija pritožil Vladislavu Jagielonskemu. Gl. WILLICH 1999, št. 232, pred 1444 julij 11., s. l.
1323 CHMEL 1859, št. 1645, 1444 maj 21., Dunaj; prim. št. 1660, 1444 julij 11., Budim; IMBER 2006, str. 22, 129, 167, 199–204; PÁLOSFALVI 2018, str. 120–123; prim. HOUSLEY 1992, str. 85–88.
1324 Prim. KAMMERER 1899, št. 55, 1443 maj 27., Žovnek.

navsezadnje mirno obšel celjske pretenzije in po smrti Tvrtka II. na bosanski prestol pomagal ustoličiti njihovega tekmeca Štefana Tomaša. Friderik Celjski se je tej potezi trdovratno upiral, zato se je Štefan Tomaš po zaslombo obračal celo na kralja Friderika Habsburškega – sicer brez pravega uspeha, a po drugi strani niti Celjski niso bili sposobni resneje vstopiti v tekmo za prestol.[1325]

Konec septembra je ogrska vojska z zgolj zanemarljivo podporo križarjev iz tujine prečkala Donavo. Ker krščanskemu ladjevju ni uspelo zavarovati Bosporja in Dardanel, je osmanska armada po obračunu s Karamanidi neovirano prešla ožino na evropski breg in se 10. novembra 1444 spopadla s številčno veliko šibkejšo krščansko vojsko pri Varni na obali Črnega morja. V krvavem spopadu so križarji s kombinacijo učinkovite taktike in sodobne oborožitve sovražnikom prizadejali hude izgube, vendar je njihovo usodo nepovratno zapečatila smrt kralja Vladislava med neustrašnim naskokom na sultanove janičarje. Hunjadiju se je z zdesetkanimi ostanki križarske vojske posrečilo prebiti na varno, a so ga nato na Vlaškem zajeli in je bil prisiljen nekaj časa preživeti v ujetništvu vojvode Vlada Drakula, s katerim sta se medtem zapletla v spor. Osmanska armada zaradi prevelikih žrtev ni bila sposobna unovčiti zmage za odločilni protinapad. Kljub temu je usodna bitka Ogrskemu kraljestvu zadala katastrofalen udarec.[1326]

Daleč najpomembnejša politična posledica poloma pri Varni, ki je neposredno zadevala tudi interese Celjskih, je bila seveda nenadna izpraznitev ogrskega prestola. Usoda Vladislava Jagielonskega je ostala negotova, saj njegovega trupla niso nikoli našli. V upanju, da se morda vendarle srečno vrne, so ogrski stanovi odložili imenovanje njegovega naslednika še do konca maja 1445. V nasprotju z državljanskim razkolom pred petimi leti je bilo iskanje novega kandidata za kraljevski prestol tokrat precej manj težavno, saj je domače plemstvo za zakonitega prestolonaslednika soglasno priznalo Ladislava Posmrtnega. Neprimerno težje rešljivo vprašanje pa je bilo, kako štiriletnega kraljeviča osvoboditi iz skrbništva Friderika Habsburškega in kdo ga bo zastopal v času mladoletnosti kot dejanski izvajalec vladarskih opolnomočij. Taka vloga bi zelo ustrezala Celjskim, vendar se je trenutno razmerje političnih sil nagibalo v korist Ivana Hunjadija. Čeprav omadeževan s porazom v Bolgariji, je bil glede na nesporne vojaške izkušnje logična izbira za osrednjega branilca oblegane države. Hkrati je kot pripadnik »narodne« stranke zastopal interese večine ogrskega plemstva, sovražno nastrojene proti tujcem, ki so v Ogrskem kraljestvu zasedali pomembne položaje – eni najvidnejših med njimi so bili seveda prav Celjski. Toda po drugi strani je Hunjadijeva očitna sla po oblasti med sodobniki sprožila različna sumničenja in celo obtožbe, da je mladega kralja Vladislava namenoma zvabil v smrt na bojnem polju.[1327]

1325 Prim. ĆOŠKOVIĆ 1988, str. 37–39, 188–189; PÁLOSFALVI 2000, str. 69–70; LOVRENOVIĆ 2006, str. 283–285.

1326 KARAJAN 1849, str. 35–46; HOUSLEY 1992, str. 92–93; IMBER 2006, str. 29–31, 34–35, 96–102, 130–132, 139–165, 168–180; LOVRENOVIĆ 2006, str. 314–316; PÁLOSFALVI 2018, str. 123–141.

1327 KRONES 1883, str. 97; KLAIĆ 1991, str. 96–97; PÁLOSFALVI 2018, str. 141–143.

Prevzem banske oblasti leta 1445 in spopad s Talovci

Še preden je dozorel čas za urejanje nove nasledstvene krize v Ogrskem kraljestvu, so Celjski svoje moči usmerili v bližje, dosegljivejše cilje. Njihov osrednji interesni prostor je postal Slavonija, kjer so si prizadevali pripraviti primerno izhodišče za podreditev tekmecev s sklepanjem strateških zavezništev. Pomemben korak h krepitvi vpliva v hrvaškem prostoru je Ulrik Celjski dosegel septembra 1444, ko je podpisal zavezniško pogodbo s Štefanom Modruškim.[1328] Po dveh desetletjih hudih sporov in rodbinskega sovraštva je bila poravnava z grofom Modruškim eden pomembnejših diplomatskih uspehov v okviru Ulrikovih prizadevanj za umirjanje razmer po dolgotrajni vojni s Friderikom Habsburškim, hkrati pa je v skladu s celjskimi interesi spretno izkoristila družinsko neslogo Frankopanov.[1329] Štefan Modruški se je namreč z zavezniško pogodbo obvezal, da bo Celjske podprl proti vsem agresorjem, celo svojim bratom, z izjemo nemškega cesarstva in ogrskega kralja. V primeru spopada je celjskim enotam zagotovil oskrbo in tudi aktivno vojaško pomoč na lastne stroške.[1330] V sklop diplomatskih priprav na načrtovane operacije v hrvaških deželah sodi še drugi, štiriletni zavezniški sporazum Ulrika Celjskega z Rajnprehtom IV. Walseejskim, sklenjen decembra istega leta – ne po naključju, saj sta njegova akterja prejšnje mesece preživela skupaj med potjo na nürnberški državni zbor, kjer sta imela dovolj časa za poglobljene pogovore. Po določilih pogodbe je Walseejski pokneženemu grofu obljubil pomoč s celotnimi vojaškimi zmogljivostmi na lastne stroške proti vsem sinovom grofa Nikolaja IV. Frankopanskega z izjemo Walseejevega svaka Nikolaja V., vse dokler Celjski ne bi dosegli zadoščenja.[1331]

Sklepanje tega zavezniškega bloka ni bilo neposredno uperjeno proti Talovcem, a je vseeno pomembno utrdilo položaj Celjskih v odnosu do njihovih najpomembnejših lokalnih nasprotnikov. Tveganje medsebojnega obračuna se je izrazito povečalo v novem obdobju politične negotovosti po porazu pri Varni. Matko Talovec je trenutek brezvladja konec leta 1444 izkoristil za samovoljen poseg v vodstvo zagrebške škofije in kot njen upravitelj izsilil zamenjavo dotedanjega škofa, celjskega kandidata Benedikta iz Zvolena – ki ga je na ta položaj sicer umestil že papež – z lastnim protikandidatom Dimitrijem Čuporjem Moslavinskim.[1332] Toda že februarja naslednje leto je nenadoma umrl, medtem ko se njegov brat Franko še vedno ni vrnil domov po bitki pri Varni. To je Celjskim ponudilo idealno priložnost za oboroženo intervencijo. Zdi se, da je bil njen pravi pobudnik predvsem Ulrik, ob starajočem se Frideriku vse vidnejši rodbinski vodja in hkrati avtonomni gospodar na obsežnem delu slavonskih posesti, ki mu jih je oče prepustil v samostojno

1328 Štefan v tem času ni več opravljal službe kranjskega deželnega glavarja. Morda zaradi razočaranja nad njegovo neučinkovitostjo v času spopada s Celjskimi ga je namreč kralj Friderik spomladi 1443 zamenjal z mlajšim bratom Dujmom IV. A to ne pomeni, da bi Štefanu v celoti odtegnil zaslombo, saj ga je že nekaj mesecev prej imenoval za svojega svétnika, leta 1453 pa ga je ponovno namestil za glavarja Kranjske. BIRK 1853a, št. 13, 1453 februar 2., Senj; KOTAR 2024, str. 106–108.

1329 Prim. KURELIĆ 2016, str. 219–222.

1330 SI AS 1063/4518, 1444 september 29., Ozalj; CKSL, 1444 september 29., Ozalj.

1331 SI AS 1063/4520, 1444 december 7., s. l.; CKSL, 1444 december 7., s. l. Konec leta 1451 sta brata Wolfgang in Rajnpreht Walseejska Celjskim namenila štajerski gospostvi Konjice in Štatenberk, če bi sama umrla brez moških naslednikov. Nasprotno pa sta grofa Friderik in Ulrik v primeru izumrtja svojega rodu Walseejskim obljubila prepustiti Dravograd, Vuzenico in Muto. CKSL, 1451 december 13., s. l.; PIRCHEGGER 1962, str. 154.

1332 FRAKNÓI 1899, št. X, 1440 oktober 1., Celje; št. XI, 1440 december 6., Dunajsko Novo mesto; št. XII, 1441 februar 6., Bratislava; prim. št. XXXIV, 1461 maj 28., Rim; MATIĆ 2017, str. 88–93; prim. LUKINOVIĆ 2004, št. 44, 1444 maj 20., Rim.

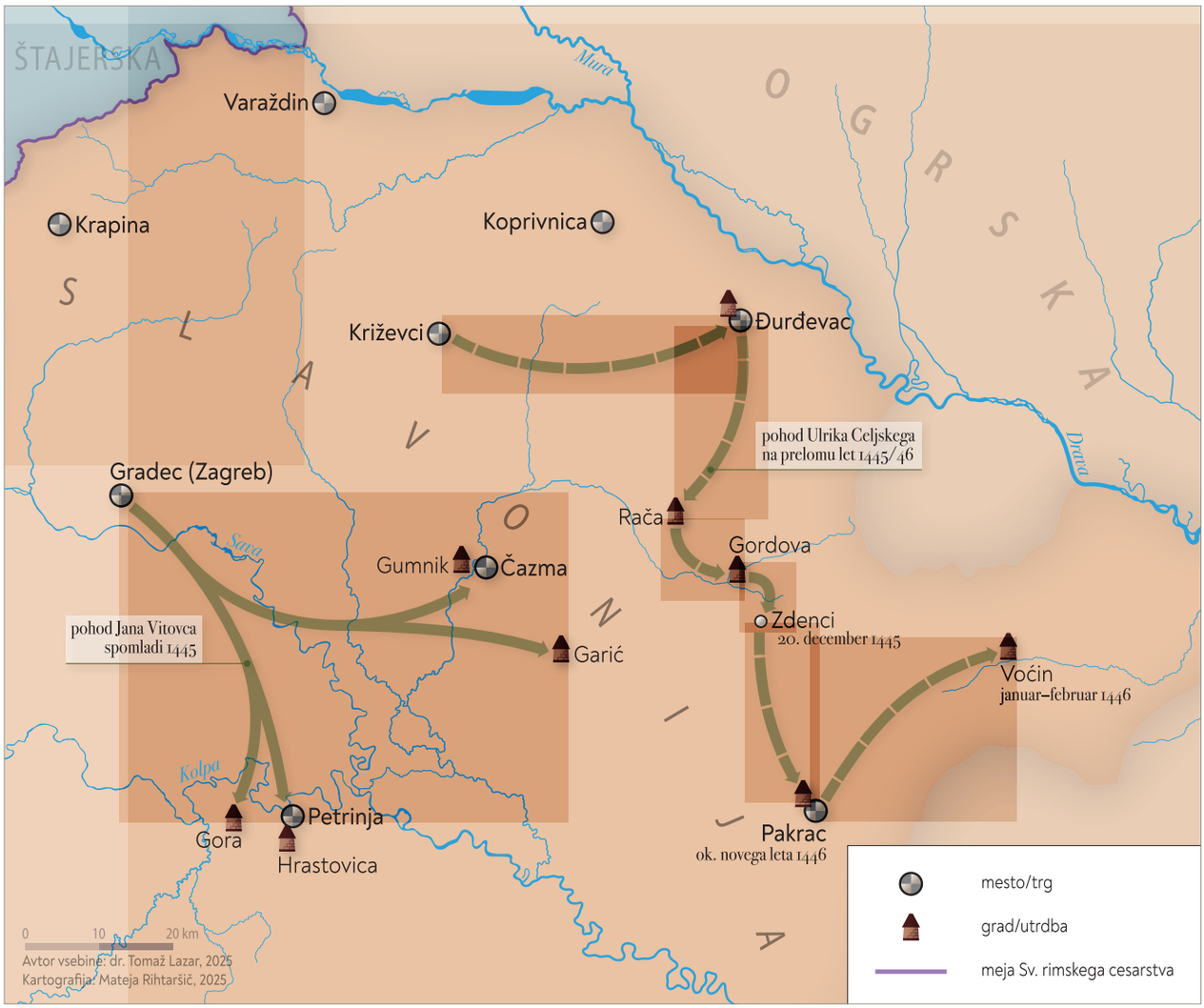

Celjsko osvajanje Slavonije
v letih 1445/6

◆

upravljanje.[1333] Protipravno ustoličenje novega zagrebškega škofa je postalo povod za bliskovito invazijo, ki so jo grofje upravičevali tudi kot legitimno obnovo banske oblasti, po smrti Hermana II. krivično podeljeno njegovemu tekmecu namesto družinskemu nasledniku.[1334] V trenutnem političnem vakuumu ni bilo pričakovati, da bodo naleteli na resnejši odpor. Po kratkotrajnem, naravnost osupljivem vrhuncu se je rodbina Talovcev znašla v enako bliskovitem zatonu – osamljena, brez zaslombe vladarja, ki ga oblegano Ogrsko kraljestvo tedaj niti ni imelo, in zaman upajoč na morebitno podporo Ivana Hunjadija, začasno oslabljenega po hudem porazu pri Varni.[1335]

Močna, sodobno opremljena in s topništvom podprta vojska pod poveljstvom Jana Vitovca je marca 1445 tako rekoč na mah zasedla sedež zagrebške škofije, pregnala Dimitrija Čuporja in njegove sodelavce, na položaj ponovno ustoličila Benedikta iz Zvolena ter tudi na druge pomembnejše funkcije namestila grofom zveste osebe.[1336] Kako dosledno so si Celjski prizadevali svojim dejanjem nadeti videz legitimnosti, dokazuje listina z 18. marca, v kateri Vitovec formalno nastopa kot vojskovodja oziroma glavar v službi zakonitega škofa Benedikta ter zastopnik interesov pokojne kraljice Elizabete oziroma njenega sina Ladislava Posmrtnega.[1337] S podobnimi argumenti je Ulrik Celjski nekaj več kot mesec dni pozneje češko in moravsko plemstvo naprošal za pomoč oziroma predvsem moralno podporo. Vojni pohod na posesti zagrebške škofije naj bi namreč izvedel v imenu zakonitega kralja Ladislava Posmrtnega, da bi strl odpor njegovih nasprotnikov v Slavoniji.[1338]

Z orožjem izbojevana vrnitev Benedikta iz Zvolena je pomenila zgolj uvod v sistematično podreditev ključnih postojank zagrebške škofije. Vitovcu je do pozne pomladi uspelo drugega za drugim osvojiti Gumnik oziroma Bosiljevo,[1339] Garić,[1340] Hrastovico[1341] in verjetno tudi bližnjo Goro.[1342] Za zmage je moral plačati visoko osebno ceno, saj ga je med obleganjem Hrastovice izstrelek iz ročnega topa oslepil na eno oko. Po koncu pohoda sta ga grofa poslala v Avstrijo na dvor kralja Friderika, da bi mu poročal o preteklih dogodkih in si opomogel od poškodbe. Ranjeni vojskovodja je v Dunajsko Novo mesto prispel še pred 14. junijem, kjer ga je kralj prisrčno sprejel in ga nato poslal na Dunaj, da bi mu zagotovili vrhunsko medicinsko oskrbo. Zato je Vitovcu izdal spremno pismo, v katerem je dunajske mestne oblasti pozval, naj mu priskrbijo najboljšega ranocelnika ter mu po vseh močeh pomagajo do popolnega okrevanja.[1343]

Kot izpričujejo v tem času izstavljene listine, je Ulrik Celjski najpozneje od začetka junija že povsem obvladoval nedavno zasedene posesti zagrebške škofije. Za njenega posvetnega vikarja – torej dejanskega upravitelja škofijskih ozemelj s pripadajočimi viri dohodkov – je nastavil bližnjega zaupnika Jurija Pirsa,[1344] ki se je v preteklosti zloglasno proslavil z umorom Henrika Apfaltrerja, Ulrik pa ga je ob tem imenoval še za glavarja čazmanskega gradu in Hrastovice. Z novimi funkcijami se je Pirs utrdil kot eden najpomembnejših mož celjske uprave v Slavoniji.[1345] Toda namen celjskega vojaškega posega ni bil zgolj vzpostaviti nadzor nad posestmi zagrebške škofije, pač pa izbojevati povratek na banski sedež. Ta cilj sta grofa dejansko dosegla že spomladi, saj sta z oboroženo močjo uspešno ustrahovala opozicijo in izposlovala vsaj tiho soglasje ogrskega plemstva, ki je njune težnje po prevzemu banske oblasti očitno legitimiralo na zasedanju državnega zbora aprila in maja 1445. Ogrski stanovi so tedaj upravo kraljestva začasno poverili sedmim namestnikom, med katerimi so se znašli najvidnejši

1333 Po izjavah Friderika Celjskega je njegov sin Ulrik poleti 1443 popolnoma samostojno gospodaril v Čakovcu, Podturnu in vseh rodbinskih posestih med Dravo in Muro, v Zagorju pa na gradovih Kamenica, Vinica, Varaždin, v mestu Koprivnica ter utrdbah Kamengrad, Medvedgrad in Rakovec. KAMMERER 1899, št. 58, 1443 junij 2., Oštrc.

1334 Celjski so si bansko oblast javno prisvajali že vsaj kako leto prej, še za časa življenja Matka Talovca. Ulrik II. se je denimo v listini iz januarja 1444 nazival celo kot ban Dalmacije, Hrvaške in Slavonije, ne da bi za to imel kakršno koli prepričljivo podlago. Maja se je na omenjeno listino skliceval čazmanski kapitelj, vendar je Friderika II. in Ulrika II. Celjskega previdneje opredelil »zgolj« kot slavonska bana. LUKINOVIĆ 2004, št. 42, 1444 januar 10., Križevci; št. 46, 1444 maj 22., Székesfehérvár. V vsakem primeru je jasno, da je banski položaj Celjskim tedaj priznavala kvečjemu skromna manjšina podpornikov, saj je v Slavoniji suvereno banoval Matko Talovec. Npr. MNL, OL DL 80825, 1444 november 20., s. l.; DL 13810, 1444 december 31., s. l.; DF 261863, 1445 januar 23., Križevci.

1335 PÁLOSFALVI 2000, str. 69–73; DUGAČKI, REGAN 2018, str. 145.

1336 Ponovne poskuse zamenjave škofa Benedikta z Dimitrijem Čuporjem je z opolnomočji slavonskega in hrvaško-dalmatinskega bana in podporo zagrebškega Kaptola pozneje uspešno ustavil Ulrik Celjski. Osovražene »Nemce« je z vidnejših položajev zagrebške škofije nato leta 1458 razrešil Matija Korvin in jih zamenjal z ogrskim interesom bližjimi »domačini«. MATIĆ 2020a; prim. KAMMERER 1899, št. 312, 1454 januar 14., Križevci.

1337 MNL, OL DL 102099, 1445 marec 18., Nagybakónak.

1338 SOA Třeboň, sign. 744, 1445 april 25., Rakovec; RAFAJ 2000, št. 26, 1445 april 24., Rakovec.

1339 REGAN, DUGAČKI 2024, str. 180–181.

1340 Prim. SZABO 1920, str. 105; REGAN 2011, str. 30–31; PISK 2019; REGAN, DUGAČKI 2024, str. 145–146.

1341 REGAN, DUGAČKI 2024, str. 188.

1342 Kdaj se je Ulrik Celjski polastil Gore, ni jasno izpričano. Po eni od hipotez bi se to lahko zgodilo proti koncu leta 1445, v času celjskega osvajanja posesti vranskega priorstva. Toda spopadi celjskih čet s Talovci so se v tistem času odvijali na bojiščih precej dlje proti severu oziroma vzhodu. Glede na geografski položaj, zgolj približno 8 km zahodno od Hrastovice, bi si jo Vitovec lahko podredil tudi že spomladi, saj je bila v 15. stoletju pod nadzorom slavonskih banov; leta 1437 jo je varoval Matko Talovec. Prim. ENGEL 1996a, str. 319; NOVAK 2011; REGAN, DUGAČKI 2024, str. 150.

1343 KRONES 1883, str. 107; UHLIRZ 1900, št. 3093, 1445 junij 14., Dunajsko Novo mesto; PÁLOSFALVI 2000, str. 74–75. Ali je Ulrik Celjski tedaj vzdrževal lastnega dvornega ranocelnika, ni znano, je pa v zadnjem obdobju njegovega življenja to funkcijo opravljal mojster Erhard Haydinger. Ulrik mu je v doživljenjski užitek prepustil dvor Pusto Polje (Ödenfeld) skupaj s sedmimi hubami iz posesti pokojnega očeta Friderika II. ter mu zastavil še desetino v Kamniku v višini 200 *fl*, in sicer iz urbarja v Smledniku. Po izumrtju rodbine je cesar Friderik III. vse naštete ugodnosti potrdil in Haydingerja obdržal v službi. CHMEL 1859, št. 3592, 1458 maj 1., Dunajsko Novo mesto; DÜNNEBEIL idr. 2004, št. 20, 1458 maj 1., Dunajsko Novo mesto.

1344 Prim. MATIĆ 2017, str. 131.

1345 KAMMERER 1899, št. 95, 1445 junij 18., Križevci; STIPIŠIĆ, ŠAMŠALOVIĆ 1959, št. 2062, 1445 junij 7., Čazma; LUKINOVIĆ 2004, št. 55, 1445 junij 7., Čazma; prim. BANFI 2023a, str. 109–110.

vojskovodje in visoki funkcionarji: Ivan Hunjadi, mačvanski ban Nikolaj Iločki, transilvanski vojvoda Emerik Bebek, kraljevi sodnik Jurij Rozgonyi, palatin Mihael Ország ter najemniška poveljnika Jan Jiskra in Pankracij iz Holíča.[1346]

Med regentsko sedmerico ni bilo grofov Celjskih, vendar je iz poznejšega listinskega gradiva razvidno, da so jima ogrski stanovi maja poverili izvajanje državnozborskih sklepov na ozemlju Slavonije, torej so vsaj po sili razmer dejansko legitimirali njun prevzem oblasti. Do sredine junija se je Ulrikov položaj dovolj utrdil, da je v Križevcih suvereno izdajal listine kot slavonski ban. A brez formalne vladarjeve podelitve je veljavnost njegovega naslova ostajala vprašljiva, še posebej, dokler so jo lahko potencialno izpodbijali preostali bratje pokojnega bana Matka. Po njegovi smrti se je kot slavonski ban sprva naslavljal Franko, eden najuglednejših vojskovodij v kraljestvu in že zato posebno nevaren tekmec Celjskim, vendar iz nepojasnjenih razlogov ni storil ničesar, da bi pred njihovim vdorom zavaroval Slavonijo, saj je še naprej ostal na vzhodu Ogrske.[1347]

Čeprav je celjska invazija dosegla poglavitne cilje razmeroma hitro, na prvi pogled morda celo presenetljivo zlahka, se vendarle zdi, da so grofje naleteli na oboroženi odziv nekaterih vidnejših lokalnih nasprotnikov, s katerimi so prekrižali meče še med ogrsko nasledstveno vojno. Najpomembnejši med njimi bi utegnil biti lendavski glavar Štefan Bánffy, ki je v listini iz julija 1445 pisal o bojih z »nemškimi sovražniki«.[1348] Podrobnega ozadja teh dogodkov ne poznamo, a so verjetno povezani z neuspešnim celjskim obleganjem Lendave, o katerem bežno piše Piccolomini.[1349] Toda njihov odpor je bil kljub vsemu prešibek, da bi ogrozil celjske osvojitve. Zato je v Slavoniji po koncu pomladnega vojnega pohoda nastopilo varljivo zatišje. S politiko izvršenih dejstev pridobljeno bansko oblast si je Ulrik Celjski prizadeval utrditi z živahnim uradovanjem, dokler se ni 8. oktobra pridružil ogrski delegaciji na Dunaju med težavnimi pogajanji s Friderikom Habsburškim.[1350] Tema pogovorov so bila številna vprašanja, povezana s prenosom ogrske kraljevske oblasti. Friderik se je razumljivo oklepal skrbništva nad mladoletnim Ladislavom Posmrtnim, da bi ohranil nadzor nad njegovo dediščino in se po možnosti polastil še političnega vpliva nad Ogrsko. Prav tako se ni nameraval odpovedati strateško pomembnim obmejnim gradovom na zahodu Ogrske, pred kratkim prisvojenim v Ladislavovem imenu. Pogajalci se niso mogli zediniti niti glede izvedbe kronanja in na videz povsem postranskih vprašanj, povezanih s krajem Ladislavove rezidence, njegovo oskrbo in prihodki. Ulrik Celjski si je na pogovorih prizadeval nastopati kot tvoren povezovalec med obema stranema, saj je bil hkrati ogrski magnat in podložnik oziroma zaveznik habsburškega kralja. Iz posredniške vloge je skušal iztržiti tudi lastne koristi in se ponujal za novega varuha ogrske krone, ki je bila tedaj v lasti kralja Friderika – a je seveda ni bil pripravljen zlepa izročiti komu drugemu, tudi če bi se to zgodilo, pa je ogrsko plemstvo terjalo krono zase in je ni bilo pripravljeno prepustiti v hrambo »Nemcu« Ulriku.[1351]

Mučna pogajanja na Dunaju so se sklenila brez doseženega dogovora. Ladislav Posmrtni je ostal v habsburškem skrbništvu, njegov prestol pa še naprej nezaseden. Toda medtem se je Ulrik Celjski v Slavoniji že zapletel v neposredni obračun s Talovci. Doslej najizčrpnejšo analizo tega dogajanja dolgujemo Tamásu Pálosfalviju, vendar ozadje celjskega vojnega pohoda še vedno ni v celoti pojasnjeno.[1352] Dosedanje zgodovinopisje je pri obravnavi bojev na slavonski fronti v letih 1445/6 večinoma nekritično sledilo zgoščenemu opisu v Celjski kroniki, ki vzbuja vtis ene same, neprekinjene vojaške operacije. Tak prikaz dogodkov je morda razumljiv z vzvratne perspektive pisca, le površno seznanjenega z lokalnimi razmerami in topografijo. Ne ujema pa se s predstavami bolje obveščenih ogrskih sodobnikov, ki so vojni pohod na zagrebško škofijo v pozni zimi in pomladi 1445 ter približno pol leta poznejši spopad s Talovci dojemali kot samostojni, med seboj zgolj ohlapno povezani epizodi.[1353] Obe sta se vklapljali v skupni okvir celjskih ambicij za prevlado v Slavoniji, a sta kljub vzročnemu sosledju potekali v dveh časovno ločenih fazah, proti različnim nasprotnikom in v precej drugačnem kontekstu.

Če je Celjskim spomladi 1445 uspelo prevzeti nadzor nad zagrebško škofijo in njenimi ključnimi utrdbami, ne da bi se ob tem vpletli v odkrite sovražnosti s Talovci, je toliko težje pojasniti, zakaj se je novembra ali decembra med njimi razvnel tako oster spopad. Vsaj posredne odgovore na to vprašanje lahko iščemo v širšem kontekstu napetih razmer proti koncu leta 1445. Medtem ko si je ogrska delegacija zaman prizadevala skleniti dogovor s kraljem Friderikom, se je

1346 Pankrac iz Szentmiklósa oz. slovaško Pongrác zo Svätého Mikuláša, nekaj let pozneje tarča vojnega pohoda pod vodstvom Ulrika Celjskega. Prim. ENGEL 1996a, str. 327–328.

1347 Prim. MNL, OL DL 80833, 1445 junij 18., Križevci; PÁLOSFALVI 2000, str. 76–78.

1348 MNL, OL DL 92992, 1445 julij 13., Lendava.

1349 Iz njegovega poročila ni mogoče določiti, kdaj natanko naj bi si Celjani poskusili pokoriti lendavski grad. Teoretično bi se to lahko zgodilo že med ogrsko nasledstveno vojno konec leta 1440 ali v prvi polovici naslednjega leta, približno v času bitke pri Samoboru. Taka razlaga ne zveni prepričljivo, saj Piccolomini posebej pripominja, da so grofje med obleganjem Lendave računali na pomoč kralja Friderika, ki pa je bil tedaj celjski nasprotnik oziroma jih niti po podpisu premirja ni podprl v ogrski nasledstveni krizi. Zato moramo spodleteli napad na Lendavo najbrž datirati v poletje ali drugo polovico leta 1445, proti koncu prve faze osvajanja Slavonije, oziroma v naslednjo pomlad, v kontekstu Vitovčeve protiofenzive, ki je sledila Hunjadijevi invaziji na celjske posesti aprila 1446. SARNOWSKY 2005, str. 318–325.

1350 Npr. MNL, OL DL 34720, 1445 junij 25., Varaždin; RYNEŠOVÁ 1937, št. 64, 1445 oktober 8., Dunaj; št. 65, 1445 oktober 9., [Dunaj].

1351 WOLKAN 1909a, št. 192, 1445 oktober 28., Dunaj.

1352 PÁLOSFALVI 2000, str. 80–85.

1353 Npr. BORONKAI 1980, št. I:23, 1446 junij 11., Pešta.

Ivan Hunjadi bojeval v Bolgariji, kjer je vlaški vojvoda Vlad Drakul s pomočjo burgundskih križarjev in ladjevja že od pomladi oblegal osmanske obmejne postojanke. Opogumljene z uvodnimi uspehi so vlaške in burgundske enote poskusile zavzeti še Nikopolje. Tu so se jim sredi septembra pridružile ogrske okrepitve pod Hunjadijevim poveljstvom, a jih je grožnja osmanskega protinapada že v zgodnjem oktobru prisilila v umik. Propad ofenzive je vnesel hud razdor med Hunjadijem in njegovimi vlaškimi zavezniki, medtem ko so na Ogrskem v strahu pred povračilnim osmanskim vdorom hiteli novačiti vojaške obveznike.[1354]

Tudi Celjski so v tem času izkoristili banska opolnomočja za sklic slavonske vojske in hkrati mobilizirali lastne čete. Glede na nadaljnji razplet dogodkov se ne zdi posebej verjetno, da bi jih k temu prepričala potreba po zavarovanju mej v pričakovanju nenadnega napada, temveč so osmansko nevarnost prejkone izkoristili kot pretvezo za podreditev Talovcev. Da so o tem zelo resno razmišljali že sredi oktobra, nakazuje tisti čas sklenjen dedni sporazum z Nikolajem Iločkim.[1355] V skladu z dogovorom bi Celjskim ob izumrtju Nikolajevega rodu pripadla večina njegovih posesti na Ogrskem z izjemo županije Nitra, v nasprotnem primeru pa bi Nikolaj dedoval vsa celjska gospostva v Zagorju skupaj s Koprivnico in bližnjo utrdbo Kamengrad oziroma Starigrad.[1356] Po propadu diplomatskih pogovorov s kraljem Friderikom je Ulrik Celjski konec oktobra ali najpozneje v začetku novembra zapustil Dunaj in odpotoval v Slavonijo. Tam je prevzel poveljstvo nad združenimi silami in ga obdržal tudi med bojnimi operacijami v naslednjih dveh mesecih. Ulrikovo osebno udejstvovanje nedvoumno dokazuje, kako pomembno težo je pripisoval vojnemu pohodu, res pa v tistem trenutku morda niti ni imel veliko izbire. Zdi se namreč, da njegov vojskovodja Jan Vitovec še vedno ni povsem okreval od zadetka krogle pred Hrastovico, saj njegove prisotnosti na slavonskem bojišču konec leta 1445 ne izpričuje noben znani vir.[1357]

V naslednjih tednih je Ulrik z zbrano vojsko izvedel bliskovito ofenzivo proti Talovcem. Kaj jo je izzvalo, iz ohranjenih virov ni mogoče nedvoumno razbrati. V primerjavi z obrambo zakonitih interesov zagrebške škofije je bilo za bolj kot ne samovoljen napad na Talovce precej težje najti prepričljivo pravno podlago. Glede na napeto zgodovino rodbinskih odnosov Ulrik najbrž ni potreboval posebnega dodatnega vzgiba za dolgo odlašano maščevanje starim nasprotnikom, a je zanj vendarle moral obstajati vsaj bežen povod. Po eni od hipotez bi Ulrik zasedbo rodbinskih posesti Talovcev in vranskega priorstva pod njihovim nadzorom lahko upravičeval kot varnostni ukrep, namenjen učinkovitejši obrambi strateških postojank pred pričakovanim osmanskim vpadom.[1358] A to seveda ni edina mogoča niti nujno najverjetnejša razlaga. Ulrik bi Talovcem lahko očital protipravna dejanja ali nespoštovanje celjske banske oblasti in tudi izpodbijal pravico do različnih zemljiških posesti ter privilegijev, prvotno podeljenih Matku – sploh vranskega priorstva kot posebej vpadljivega primera.[1359] Delno že prej, dokočno pa po njegovi smrti so si jih med seboj razdelili Matkovi bratje Franko, Peter in Ivan, toda njihovo nasledstvo še zdaleč ni bilo samoumevno niti ga ni eksplicitno potrdila kraljevska oblast, saj je bil ogrski prestol tedaj brez polnopravnega vladarja. V takšni pravni praznini bi se Celjski lahko ponovno sklicevali na avtoriteto mladoletnega kraljeviča Ladislava in njegove pokojne matere Elizabete. Natanko s takšnim argumentom so pol leta poprej »osvobodili« zagrebško škofijo »nezakonitih« nameščencev,[1360] podobno pa bi ga bilo mogoče uporabiti tudi pri vprašanju dediščine Matka Talovca, ki ga je kraljica Elizabeta spomladi 1440 razrešila vseh funkcij v korist Celjanov.

Vse povedano Ulriku sicer ni dajalo opolnomočja, da si sporna ozemlja preprosto prisvoji na lastno pest, a mu je v trenutni odsotnosti kake druge višje oblasti puščalo širok manevrski prostor za uporabo sile. Celjske čete so ob podpori slavonskega sklica najprej obkolile močno utrjeni Đurđevac[1361] ob južnem bregu Drave, eno najpomembnejših slavonskih oporišč rodbine Talovec.[1362] Konec leta 1445 sta jo v njihovem imenu upravljala Peter in Štefan Fanči,[1363] a sta jo že po krajšem obleganju predala Ulriku Celjskemu. Verjetno ju je k temu prisilil padec njunega domačega gradu, bližnje Gordove pri Grđevcu, ki so se ga vmes polastili celjski privrženci in ob tem zajeli njune sorodnike.[1364]

1354 PÁLOSFALVI 2018, str. 141–144.

1355 Zbliževanje nekdanjih nasprotnikov se je verjetno začelo že precej prej oziroma kmalu po sklenitvi miru med Celjskimi in Vladislavom Jagielonskim. Na to opozarja ohranjena korespondenca, denimo priporočilno pismo Nikolaja Iločkega, aprila 1443 naslovljeno na Friderika Celjskega. KAMMERER 1899, št. 49, 1443 april 8., Odon; št. 55, 1443 maj 27., Žovnek.

1356 Ob upoštevanju širšega konteksta bi bil izkupiček takega dednega dogovora veliko ugodnejši za Nikolaja Iločkega. Velik del njegovih posesti, obljubljenih Celjskim, je bil namreč v zastavi oziroma bi se zanje lahko potegovali tudi drugi dediči. AT-OeStA, HHStA, SB Erdödy, D 11079, inserirana listina z dne 11. oktobra 1445; prim. PÁLOSFALVI 2000, str. 80; REGAN, DUGAČKI 2024, str. 221, 277–278.

1357 KRONES 1883, str. 106–107. Po mnenju Tamása Pálosfalvija naj bi Vitovec v tem času z juga vodil udar na Goro in Pakrac, medtem ko naj bi Ulrik Celjski vzporedno napredoval na osi proti vzhodu, od zavzetja gradu Greben do Đurđevca. Toda taka razlaga ne deluje logično, saj bi Vitovec lahko osvojil Goro že med pomladno ofenzivo, Grebena pa se je dokumentirano polastil pred aprilom 1442. Prim. SI AS 1073/I-57r, fol. 107', 1442 april 16., Celje; PÁLOSFALVI 2000, str. 84.

1358 Prim. PÁLOSFALVI 2010, str. 82.

1359 Prim. KUKULJEVIĆ SAKCINSKI 1886, str. 92–99.

1360 MNL, OL DL 102099, 1445 marec 18., Nagybakónak.

1361 REGAN, DUGAČKI 2024, str. 131–133.

1362 Matku Talovcu ga je konec leta 1435 podaril Sigismund Luksemburški. Oblast nad Đurđevcem je Matku in Petru Talovcu oktobra 1439 potrdil tudi Sigismundov naslednik Albreht. TELEKI 1853, št. XXV, 1439 oktober 22., s. l.; št. XXVII, 1439 oktober 23., s. l.; DUGAČKI, REGAN 2018, str. 143–144.

1363 Oz. Fáncsi.

1364 PÁLOSFALVI 2000, str. 82–83; prim. SZABO 1920, str. 102–104; ENGEL 1996a, str. 319; PAVLEŠ 2018, str. 10–18; REGAN, DUGAČKI 2024, str. 152.

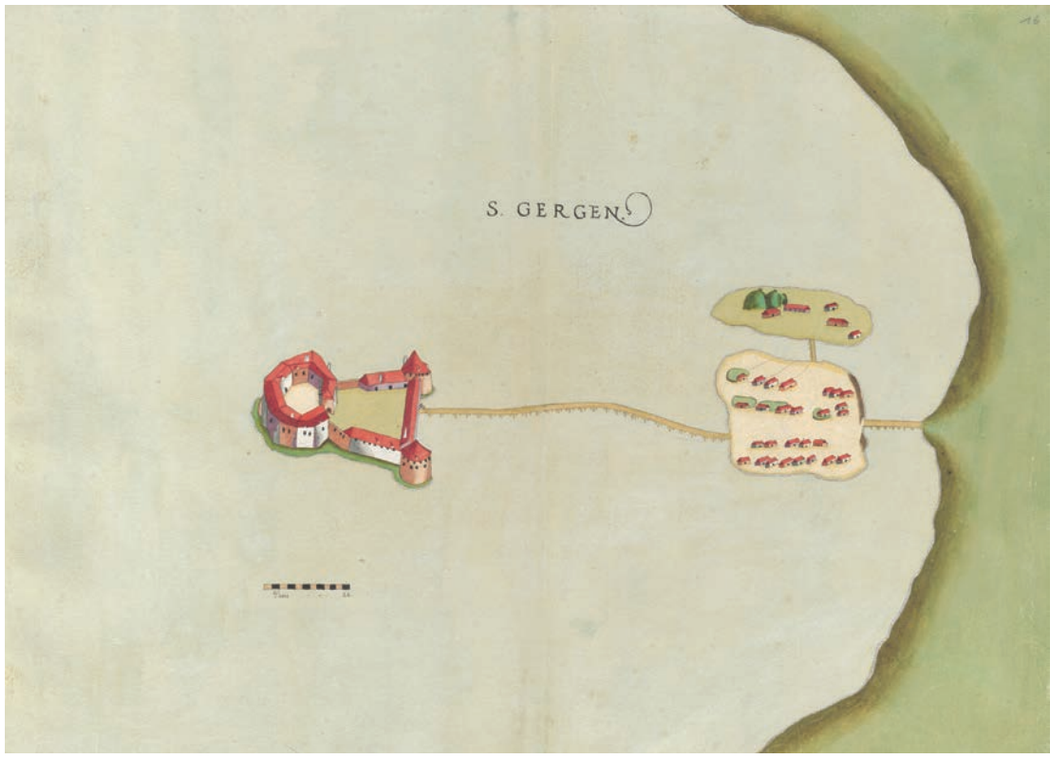

◆
103. Trdnjava Đurđevac
| © ÖNB, Cod. 8607, fol. 16

Sklepamo lahko, da je Đurđevac padel že pred 9. decembrom. Tega dne je Peter Talovec pred kapitljem v Čazmi potrdil zastavo svojih posesti v Klokočevcu pri Bjelovaru slavonskemu banu Ulriku Celjskemu za vsoto 500 *fl.* Zdi se komaj mogoče, da bi k taki transakciji privolil v času, ko se je njegova družina znašla na udaru celjskih čet – in gotovo prav zato besedilo listine posebej poudarja, da jo je sklenil »v lastni osebi in prostovoljno«.[1365] Na prvi pogled nelogično dejanje postane razumljivejše, če upoštevamo, da se Talovci ob izbruhu sovražnosti niso enotno postavili po robu celjski ekspanziji. Kot ban Hrvaške in Dalmacije Peter ni kazal posebne volje za obrambo rodbinskih posesti v Slavoniji oziroma spopad s premočnimi Celjskimi. S težavo je obvladoval že razmere v domači banovini, kjer je medtem Benetkam ponujal strateško pomembne postojanke Klis, Knin, Ostrovico in še dve drugi utrdbi v zameno za politični azil in sprejem v vrste beneškega plemstva.[1366] Ker so republiške oblasti njegovo pobudo zavrnile in mu za zastavo utrdbe Klis ponudile zgolj denarno posojilo, si ne bi bilo tako težko predstavljati, da je obupani ban nato z Ulrikom sklenil tajni dogovor, po katerem so se Celjski odpovedali pretenzijam po oblasti nad Hrvaško in Dalmacijo, medtem ko jim je Peter zagotovil nevmešavanje na slavonski fronti, čeprav na škodo lastnih sorodnikov.[1367] Taka interesna delitev bi ustrezala obema stranema, tudi Petru, ki se je v luči lastnih prioritet morda celo z olajšanjem ločil od nepremičnin v osamljenem Klokočevcu,[1368] daleč proč od njegovih osrednjih oporišč v hrvaško-dalmatinski banovini. Njegova odločitev bi postala še razumljivejša, če se je Ulrik tedaj že uspešno polastil Đurđevca, vsega 27 km severovzhodno od Klokočevca.

Celjski prodor je v vsakem primeru potekal zelo hitro. Kot je mogoče razbrati iz Ulrikove listine, izstavljene 20. decembra, se je tega dne mudil v Zdencih,[1369] približno 40 km južno od Đurđevca, ki je bil tedaj že trdno pod celjskim nadzorom.[1370] Po uspešnem koncu obleganja je Ulrik ob sebi obdržal samo še celjske čete, oddelke slavonskega plemstva pa razpustil. Vojnega pohoda sicer še ni bilo konec, toda Ulrik vpoklicanim Slavoncem bodisi ni zaupal bodisi so mu sami odrekli podporo, ko se je namenil dokončno zlomiti odpor

1365 MNL, OL DL 34069, 1445 december 9., s. l.
1366 KLAIĆ 1901, str. 246; LOVRENOVIĆ 2006, str. 297.

1367 Taki razlagi posredno pritrjujejo nekaj let mlajše listine, povezane s pravnimi spori med pripadniki rodbine Talovec. Iz dokumentov je mogoče razbrati, da Peter v nasprotju z bratom Frankom ni imenoval lastnega gradiščana na Đurđevcu in se očitno ni želel vpletati v napete politične razmere v Slavoniji. Prim. PÁLOSFALVI 2000, str. 82.
1368 REGAN, DUGAČKI 2024, str. 259–260.
1369 Danes Mali in Veliki Zdenci. Da se zaznamek v listini nanaša na to lokacijo v historični županiji Gordova in ne na istoimenski kraj pri Požegi, nakazuje listinsko poimenovanje *(l)zdench*, izpričano tudi v drugih dokumentih iz poznega srednjega veka. Prim. SZABO 1920, str. 102; ENGEL 1996a, str. 332; PAVLEŠ 2018, str. 11.
1370 MNL, OL DF 231254, 1445 december 20., Zdenci; LUKINOVIĆ 2004, št. 62, 1445 december 20., Zdenci.

Talovcev in zasesti postojanke vranskega priorstva.[1371] Prva od njih je bila Rača, približno 13 km jugovzhodno od Bjelovara. Celjska vojska si jo je očitno podredila še pred prihodom v Zdence, ko je spotoma korakala tudi mimo verjetno že pred tem pokorjene Gordove. Nato se je usmerila na jug proti približno 27 km oddaljenemu gradu Pakrac.[1372] Obrambo osrednjega slavonskega oporišča vranskega priorstva je osebno prevzel njegov upravitelj Ivan Talovec, a ga je med obleganjem pokosil izstrelek oblegovalcev, ki so po njegovi smrti zavzeli utrdbo. To se je verjetno zgodilo že okrog novega leta 1446, skoraj zagotovo pa pred 3. januarjem, ko so privrženci Celjskih že dokumentirano obvladovali zemljiške posesti v neposredni bližini Pakraca.[1373]

Kot je razvidno iz poznejših Hunjadijevih obtožb, je uboj Ivana Talovca vzbudil hudo ogorčenje ogrske javnosti in od Celjskih gotovo odvrnil marsikoga, ki je dotlej bodisi dejavno podpiral bodisi vsaj pasivno spremljal njihovo utrjevanje banske oblasti. Kljub temu ali pa morda celo dodatno opogumljen z dotedanjimi zmagami se je Ulrik namenil dokončno zlomiti moč Talovcev v Slavoniji, kjer mu je na poti stal samo še Franko. Toda v bojih z Osmani prekaljeni vojskovodja se niti tokrat ni vrnil iz vzhodne Ogrske, da bi prišel na pomoč svoji družini, ki se je zatekla na grad Voćin 34 km severovzhodno od Pakraca.[1374] Utrdba je bila v posesti Gorjanskih, ki pa so leta 1440 del grajskega kompleksa s stolpom prepustili banu Matku Talovcu, da bi si tam lahko uredil prebivališče.[1375] Dogovor je bil zgolj začasen, sklenjen do preklica, vendar so Talovci obdržali nadzor nad utrdbo tudi še po Matkovi smrti. Po padcu Pakraca je bil Voćin očitno zadnje oporišče v bližini, kamor so se še lahko zatekli – in na prvi pogled morda celo toliko varnejše, ker je bilo pravno v lasti mogočnih Gorjanskih, ki bi lahko napad na svojo posest upravičeno razumeli kot sovražno dejanje.

Toda taki premisleki Celjskih niso mogli odvrniti od obleganja, saj jih je z Gorjanskimi povezovalo dolgotrajno prijateljstvo, preveč koristno za obe strani, da bi ga lahko ogrozil spopad za lokalno utrdbo – sploh če so se jo Talovci kakor koli obotavljali predati Gorjanskim, kot se je obvezal storiti pokojni Matko. Pred sklepnim dejanjem obračuna s Talovci se je Ulrik s spretno diplomacijo vendarle zavaroval pred morebitnimi reakcijami drugih pomembnih akterjev, ki so se dotlej držali ob strani. Že prej tesne odnose z Nikolajem Iločkim je 6. januarja 1446 poglobil s sklenitvijo zavezništva, v okviru katerega so si podpisniki zagotovili vojaško pomoč proti vsem nasprotnikom, celo proti nemškemu in ogrskemu kralju, če bi jih kateri od njiju nezakonito napadel.[1376] Podoben sporazum so Celjski februarja podpisali še z Martinom Frankopanskim.[1377]

Z zavezniškima dogovoroma so Celjski v Slavoniji ustvarili močan obrambni blok. Prav grožnja oboroženega odziva tako močne koalicije je bila verjetno poglavitni dejavnik, zaradi katerega se je Franko Talovec odpovedal vojaškemu posredovanju. Časovnica Ulrikovih diplomatskih dogovorov vsekakor ni naključna, saj so se njegove čete tedaj že odpravile proti Voćinu. Za tako kratko pot niti v zimskem času, čeprav morda obtežene z okornim oblegovalnim topništvom, niso potrebovale več kot nekaj dni. Ne glede na določila pravkar sklenjene pogodbe Nikolaj Iločki ni neposredno podprl celjskega vojnega pohoda. Glede na defenzivno naravo zavezništva za kaj takega niti ne bi bilo trdnih argumentov, kljub vsemu pa je pozorno spremljal dogodke in nestabilne razmere obrnil sebi v prid, saj je v času spopadov Petru Fančiju brez zakonitega povoda odvzel del posesti.[1378] Branilci Voćina so ostali prepuščeni sami sebi, vendar se je obleganje vseeno precej zavleklo, morda še do prvih dni februarja. Celjske sile so nazadnje zmagovito strle odpor, se polastile gradu z vsem premičnim in nepremičnim premoženjem ter zajele Frankovo soprogo in sina. S tem se je druga faza invazije v Slavonijo uspešno končala. Ulrik se je sredi meseca že vrnil v Celje,[1379] novica o njegovi zmagi pa je odmevala daleč naokrog, čeprav so Ogrsko kraljestvo medtem pretresali še drugi nemiri – predvsem silovit obračun med Janom Jiskro in Pankracijem iz Holíča.[1380]

Poleg Ivana Talovca, ki je v boju izgubil življenje, je bil največji poraženec spopadov v Slavoniji njegov brat Franko. Za plačilo odkupnine, s katero bi osvobodil ženo in sina, je bil v naslednjih mesecih prisiljen prodati ali zastaviti tako rekoč vse preostalo premoženje, vključno z gospostvom Virgrad,[1381] za katerega je julija iztržil 7000 *fl*. Od teh udarcev si ni nikoli več opomogel, zato so Talovci nepovratno izgubili vsako možnost, da obnovijo nekdanji vpliv v Slavoniji. Njihovega zloma seveda niso izkoristili le Celjski, temveč tudi drugi tekmeci, ne nazadnje Ivan Hunjadi.[1382] Bliskovita ofenziva, s katero so Celjski brez milosti onesposobili preostale pripadnike nekdaj izjemno vplivne konkurenčne rodbine, je sprožila različne, a večinoma zelo negativne odzive, predvsem med hrvaškim plemstvom, ki je sámo stremelo po nekoč bogatih posestih Talovcev. Beneški in dubrovniški diplomati so

1371 KRONES 1883, str. 107; KUKULJEVIĆ SAKCINSKI 1886, str. 98–99; BORONKAI 1980, št. I:23, 1446 junij 11., Pešta; PÁLOSFALVI 2010, str. 188–189; prim. GUBO 1890, str. 10.
1372 REGAN, DUGAČKI 2024, str. 476–477.
1373 MNL, OL DF 231254, 1445 december 20., Zdenci; SZABO 1920, str. 114–117; ENGEL 1996a, str. 391, 397; PÁLOSFALVI 2000, str. 54, 80–81.
1374 ENGEL 1996a, str. 270; REGAN, DUGAČKI 2024, str. 702–703.
1375 MNL, OL DL 88160, 1440 junij 2., grad Bela.
1376 SI AS 1063/4524, 1446 januar 6., Várpalota; CKSL, 1446 januar 6., Várpalota.
1377 SI AS 1063/4525, 1446 februar 2., Senj; CKSL, 1446 februar 2., Senj.
1378 MNL, OL DL 37615, s. d., s. l.
1379 Npr. MNL, OL DF 231219, 1446 februar 19., Celje.
1380 WOLKAN 1912, št. 6, 1446 marec 8., Dunaj; PÁLOSFALVI 2000, str. 81, 83–84.
1381 REGAN, DUGAČKI 2024, str. 695.
1382 PÁLOSFALVI 2000, str. 84–85, 94; PLANTOSAR 2022.

zaskrbljeno opazovali širjenje celjskega vpliva proti jugu, še bolj pa bosanski kralj Štefan Tomaš kot naslednja logična tarča ekspanzionistične politike grofov, ki so si še naprej lastili bosansko krono kot dediči Tvrtka II. V strahu pred njihovimi pretenzijami je Štefan Tomaš še vse od sredine leta 1443 naprošal za pomoč kralja Friderika Habsburškega pri mirovnem posredovanju, čeprav brez pravega učinka. K razlogom za skrb je pripomoglo tudi povezovanje Ulrika Celjskega z bosanskim vojvodo Štefanom Vukčićem Kosačo, osmanskim vazalom in starim nasprotnikom Talovcev, ki si je prizadeval negotove politične razmere v Dalmaciji in Zeti izkoristiti za lastna osvajanja.[1383]

1383 WOLKAN 1909b, št. CI, poletje 1445, Dunaj; ĆOŠKOVIĆ 1988, str. 37–39; MLINAR 2005, št. 23.7, str. 242.

Vdor Ivana Hunjadija na celjske posesti spomladi 1446

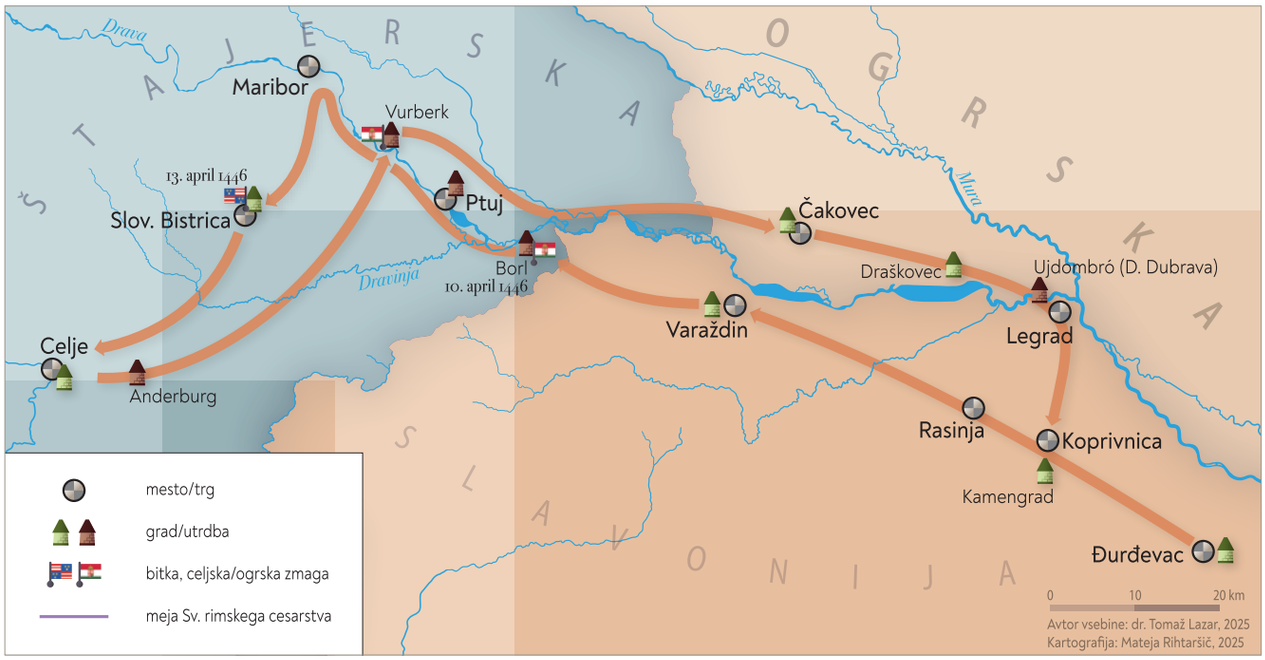

Vojni pohod ogrskih čet na Celjsko leta 1446

◆

◆
104. Grad Borl
| REPRODUCIRANO PO:
VISCHER 1681, ŠT. 17B

Po bitki pri Samoboru je celjski vojaški stroj v Slavoniji ponovno dokazal svoje zmogljivosti. Brez dvoma so grofje za tamkajšnje operacije mobilizirali bolj ali manj vse razpoložljive sile – ne zgolj v grofiji Zagorje oziroma na drugih slavonskih posestih, temveč tudi s svojega jedrnega ozemlja na Štajerskem, kot nakazuje zadolžnica za 600 *fl*, izdana žovneškemu gradiščanu Hansu Snaerju.[1384] To vsoto je Hans deloma posodil grofu, deloma pa porabil za plačilo in oskrbo najemnikov v zadnjih vojnah.[1385] Friderik Celjski mu je dolg povrnil z dvorom pri Radečah, vinsko in žitno desetino, več hubami in drugimi posestvi.[1386] Ocenjujemo lahko, da je bilo podobnih, v ohranjenih virih sicer nedokumentiranih transakcij še precej več, saj so bili vojni pohodi v Slavonijo nedvomno povezani z velikimi stroški. Toda po drugi strani je povedno, da je celjska blagajna to breme očitno vzdržala brez prevelikih težav oziroma potrebe po najemanju zares visokih posojil.

Kljub porazu proti Frideriku Habsburškemu na slovenskih tleh so pokneženi grofje Celjski v hrvaških deželah izkoristili oslabelost Talovcev in se potrdili za vodilno regionalno silo, sposobno z orožjem prevzeti bansko oblast ne glede na voljo lokalnega prebivalstva, ki mu je Ulrikov pohod ostal v trpkem spominu.[1387] Njegova zmaga je bila dosežena po zakonu močnejšega, v trenutku negotovosti, ko celjske ekspanzije v Ogrskem kraljestvu ni zmogla zajeziti centralna oblast. Prav zato pa je vzbudila prehudo razburjenje domačih elit, da bi podreditev Slavonije lahko ušla nekaznovana. Avtoritarni vojskovodja Ivan Hunjadi se je tisti čas ravno vrnil z vojnega pohoda v Bolgarijo.[1388] V ogorčenju nad samovoljo Celjskih je prepoznal odlično priložnost, da ob sebi združi ogrsko plemstvo, preseže konkurenčne soregente in kot zaščitnik Ladislava Posmrtnega v imenu »ugrabljenega« prestolonaslednika seže po dejanski oblasti nad kraljestvom. Toda za uresničitev svojih ambicij je moral najprej izbojevati odmevnejši uspeh, s katerim bi se potrdil kot zaupanja vreden varuh Ladislavove avtoritete. Največji preboj bi si zagotovil z osvoboditvijo malega prestolonaslednika, vendar si tisti trenutek še ni drznil odkrito spopasti s kraljem Friderikom. Po drugi strani se mu je kot precej manj tvegana alternativa ponujal obračun s Celjskimi.

Marca 1446 je Hunjadiju na ogrskem državnem zboru uspelo uveljaviti predlog za povračilni napad, s katerim bi grofe kaznovali za nasilje nad Talovci in vse druge

1384 Med drugim je imel v fevdu tudi grad Hekenberg. Prim. SI AS 1073/I-3r, fol. 31'–32'; 1073/I-57r, fol. 85', 104; PIRCHEGGER 1962, str. 190.
1385 Slednje je sicer zelo verjetno vključevalo tudi obrambo pred vdorom Ivana Hunjadija aprila 1446.
1386 SI AS 1063/594, 1446 september 25., Celje; CKSL, 1446 september 25., Celje.
1387 MLINAR 2005, št. 48, str. 278; prim. TKALČIĆ 1894, št. 143, 1447 oktober 23., Zagreb; št. 145, 1449 maj 8., Križevci; št. 146, 1449 maj 12., Križevci itd.
1388 PÁLOSFALVI 2018, str. 141–144.

krivice, prizadejane med preteklimi boji v Slavoniji.[1389] Mobilizacija čet je stekla zelo hitro. Že nekaj tednov pozneje je celjske posesti v Slavoniji in na Štajerskem preplavila velika vojska, ki je po oceni celjskega kronista štela 15.000 mož, vključno s turškimi in vlaškimi najemniki, po Bonfiniju pa 4000 konjenikov, kar je glede na razmere verjetnejša, a še vedno resnično spoštovanja vredna številka.[1390] Vrhovno poveljstvo enot je prevzel sam Hunjadi, ki je za glavnega pomočnika izbral svojega sorodnika Ivana Székelya.[1391] Kljub očitni pristranskosti večine ohranjenih virov – sploh nekoliko poznejših ogrskih kronistov, ki so skušali vojni pohod neupravičeno opevati kot veliko zmago slovitega gubernatorja – lahko potek ofenzive dokaj natančno rekonstruiramo.[1392] Hunjadijeva armada je konec marca ali prve dni aprila iz Székesfehérvára odšla na jug, prečkala Dravo in napadla Đurđevac, ki so ga celjske čete šele nedolgo poprej iztrgale Talovcem. Hunjadijevi možje so utrdbi očitno prizadejali nekaj škode, vendar je niso zavzeli.[1393] Kakor je postalo pravilo tudi v nadaljevanju ofenzive, so temeljito opustošili okolico in nato nadaljevali prodor proti Varaždinu. Naselbina je bila tedaj še zelo ranljiva, saj ni imela ne obzidja niti obrambnega jarka, temveč jo je varovala zgolj vogalna utrdba z lesenimi palisadami, ki jo je dal postaviti Ulrik Celjski. Trdnjavski posadki je kljub tako pomanjkljivi utrdbeni arhitekturi uspelo odbiti sovražne napade, zato je dal Hunjadi požgati nezaščiteno naselje in se odpravil dalje proti zahodu.[1394]

V nedeljo, 10. aprila, je vdrl na Štajersko pri gradu Borl, strateški mejni točki na glavni ogrski vpadnici proti zahodu.[1395] Tam je prišlo do prvih diplomatskih ukrepov, s katerimi se je Hunjadi poskušal zavarovati pred očitki, da posega v suverenost kralja Friderika. Z oskrbnikom Borla se je začel pogajati o dovoljenju za prosti prehod, saj naj bi bil njegov namen le kaznovati Celjske, ne pa kakor koli posegati v habsburško ozemlje. Slednjega argumenta Friderik gotovo ne bi mogel sprejeti, saj bi to pomenilo, da se odpoveduje oblastnim pristojnostim nad celjskimi posestmi znotraj habsburških dežel v Svetem rimskem cesarstvu, ki so jih v sklopu poravnave avgusta 1443 javno priznali tudi pokneženi grofje sami.[1396] Kot je Hunjadi pozneje samozavestno navajal v opravičilnem pismu Frideriku Habsburškemu, naj bi bile njegove sile sicer dovolj močne, da bi zlahka zavzele Borl, vendar se je ogrski vojskovodja namenoma odpovedal nepotrebni uporabi sile v prid dobrososedskim odnosom. Borlski oskrbnik pa naj bi se zaradi njegovih zahtev prostega prehoda močno razburil in menda zahteval plačilo 3000 *m*, ki mu jih Hunjadi ni bil pripravljen plačati. Naj zgodbi verjamemo ali ne, ni dvoma, da je že pri Borlu prišlo do spopada. Čeprav se trdnjavska posadka ni mogla enakopravno pomeriti z ogrskimi četami, je bila zadolžena za obrambo deželne meje in je svojo dolžnost poskušala vsaj deklarativno izpolniti.[1397]

Hunjadijeve čete so se s silo prebile na Dravsko polje, kjer so v naslednjih dneh odšle najprej v smeri proti Mariboru, nato proti Celju. Na poti so ropale in požigale pokrajino, civilne prebivalce vodile v ujetništvo ali jih celo pobijale. To je najkasneje 14. aprila, le štiri dni po ogrskem prečkanju štajerske meje, sprožilo reakcijo štajerskega deželnega upravitelja Leopolda Aspacha. Slednji je zaradi Hunjadijevega pustošenja v Friderikovem imenu sklical deželne čete, da bi preprečile nadaljnjo škodo, zlasti pa zavarovale celjsko grofijo, najhuje izpostavljeno napadu. Zato je ukazal deželanom, naj z vsemi svojimi konjeniki in pešaki nemudoma prihitijo v Maribor.[1398]

Celjski so se sprva odzvali presenetljivo pasivno. Vdor jih je očitno doletel nepripravljene, morda tudi zato, ker so po komaj končani ofenzivi v Slavoniji razpustili večino najemniških kontingentov in je stalnejše jedro njihovih sil, kolikor so jih lahko vzdrževali pod orožjem, nujno potrebovalo oddih. Tudi če so bili grofje pravočasno obveščeni o Hunjadijevih načrtih, ni videti, da bi sprejeli kake korenitejše ukrepe za zavarovanje svojih posesti. Ne nazadnje je to opozorilo, da vojaških zmogljivosti Celjskih niti v času zadnje generacije ne smemo pretirano poveličevati. Čeprav so se nesporno uvrščali med najpomembnejše regionalne politične akterje, njihove finance vendarle niso dopuščale vzdrževanja zasebne stalne armade, ki bi se lahko vsak trenutek postavila po robu večtisočglavi sovražni vojski. Če pomislimo, s kakšnimi zamudami in slabo odzivnostjo obveznikov so se v

1389 Zanimivo je, da Celjska kronika sosledje dogodkov predstavlja povsem drugače. Njen pisec namreč Hunjadijev vdor aprila 1446 interpretira kot povračilo za poraz pri Samoboru štiri leta poprej, Celjani pa naj bi se nato maščevali z ofenzivo v Slavonijo konec zime in jeseni 1445. Tak prikaz, zrcalno nasproten dejanski kronologiji spopadov, morda ni plod iskrene napake, temveč bi ga lahko razumeli kot načrtni poskus Celjskim naklonjenega pisca, da upraviči njihovo nasilno prisvojitev banskega položaja in napad na Talovce. KRONES 1883, str. 103–107.

1390 KRONES 1883, str. 103; prim. KLAIĆ 1901, str. 210–211; MLINAR 2005, št. 49, str. 281.

1391 V sočasnih virih je Ivan Székely označen kot nečak Ivana Hunjadija, a bi bil po sklepanju sodobnih raziskovalcev lahko tudi njegov svak. Prim. LUPESCU 2008, str. 41–42.

1392 MLINAR 2005, št. 48, str. 278; št. 49, str. 281–282; prim. PÁLOSFALVI 2010, str. 85–87; PÁLOSFALVI 2018, str. 145.

1393 Nekateri raziskovalci domnevajo, da je Ivan Hunjadi tedaj osvojil Đurđevac in ga podelil Ivanu Székelyu, saj ga v sočasnih listinah naziva z nadimkom Szentgyőrgy. Toda ta oznaka se v resnici nanaša na Ivanov domači Sepsiszentgyőrgy oz. Sfântu Gheorghe v Transilvaniji, od koder je izviral njegov oče Ladislav, kot med drugim dokazuje omemba v listini Vladislava Jagielonskega. Gl. MNL, OL DF 29252, 1444 januar 25., Beograd. Iz poznejšega mirovnega sporazuma in sodne listine, izdane marca 1450, je mogoče razbrati, da je slavonski Đurđevac ostal pod nadzorom Celjskih. Prim. MNL, OL DF 67434, 1450 marec 9., Budim; DL 44418, 1446 junij 12., Koprivnica; ENGEL 1996a, str. 426; PÁLOSFALVI 2000, str. 87; REGAN, DUGAČKI 2024, str. 132.

1394 KRONES 1883, str. 103.

1395 GZM 7/3, 1446 april 14., Gradec; prim. PIRCHEGGER 1962, str. 88–93.

1396 Prim. ŠTIH 1996, str. 251.

1397 BORONKAI 1980, št. I:23; MLINAR 2005, št. 51, str. 285–286; prim. GUBO 1890, str. 7.

1398 GZM 7/3, 1446 april 14., Gradec.

◆
105. Obzidje Slovenske Bistrice v 17. stoletju
| REPRODUCIRANO PO:
VISCHER 1681, ŠT. 410

sredini 15. stoletja spoprijemali habsburški vojvode pri mobilizaciji deželne obrambe, tudi grofje Celjski verjetno niso mogli računati na bistveno boljši izkupiček svojega vazalnega sklica. Ob začetku ogrskega vpada je v boj pohitel le Vitovec in na lastno pobudo zbral majhno enoto oziroma »dvorno spremstvo«[1399] s komaj 60 do 80 konjeniki.[1400] Vitovčeva četa je Hunjadijevo vojsko prestregla pri Varaždinu, nato pa delovala kot oborožena izvidnica. Nekaj časa je Ogre spremljala na bokih, ob primernih priložnostih pa zasledovala in napadala manjše skupine, ki so se oddaljile od glavnine ter v okolici iskale hrano in krmo. Na ta način so Vitovčevi možje vznemirjali sovražno vojsko in ji omejevali manevrski prostor, ne da bi ji mogli učinkovito preprečiti nadaljnji prodor.[1401]

Ko je Vitovec ugotovil, da si je Hunjadi za naslednji cilj izbral Slovensko Bistrico, je pohitel v mesto in ga še pravočasno zavaroval. 13. aprila je ogrska vojska obkolila naselje, zavarovano z obzidjem[1402] in še zunanjim obročem palisad, ter se pognala v prvi naskok. Zaradi žilavega odpora in močnega zapornega ognja branilcev je napad spodletel, a je nato eden od Vitovčevih ogrskih najemnikov v naselju podtaknil požar. Ker je Hunjadi domneval, da se bodo branilci poskušali prebiti na varno, je s svojimi četami obkolil goreče mesto, pripravljen prestreči umikajoče se sovražnike. Toda dogodki so se nato razvijali precej drugače. Čeprav je bila celjska posadka prisiljena zapustiti obzidano mestno jedro, se je pred vročino rešila z umikom v zunanji obrambni pas, zaščiten z jarkom in palisado, kjer se je utrdila na bojnih položajih. Ko so ogrske čete spoznale, da je požar že skoraj ugasnil in pričakovanega izpada ne bo, so izvedle še drugi naskok. Branilci so jih ponovno sprejeli z izstrelki in vztrajali v hudem metežu vzdolž palisade, ne da bi jih precejšnje izgube konj, oklepov in druge opreme prepričale k umiku. Tudi tokrat se Hunjadijevemu moštvu ni uspelo prebiti prek ovir, zato so

1399 *... mit seinen hoffleuten ...*
1400 Po navedbah drugih rokopisov Celjske kronike celo komaj 20 do 40 konjenikov. KRONES 1883, str. 104, op. 9.
1401 KRONES 1883, str. 103–104.

1402 Mestno obzidje je bilo utrjeno z več stolpi. Na enem je nekoč bival Albreht Bistriški, preminul pred avgustom 1437, drugi je stal pri cerkvi Naše ljube gospe. Leta 1445 je Friderik Celjski oba skupaj z več drugimi posestmi podelil Erazmu Viltuškemu. SI AS 1073/I-57r, fol. 77, 121; prim. OŐLA, št. 999, 1428 julij 4., s. l.; PIRCHEGGER 1962, str. 128–134, 140.

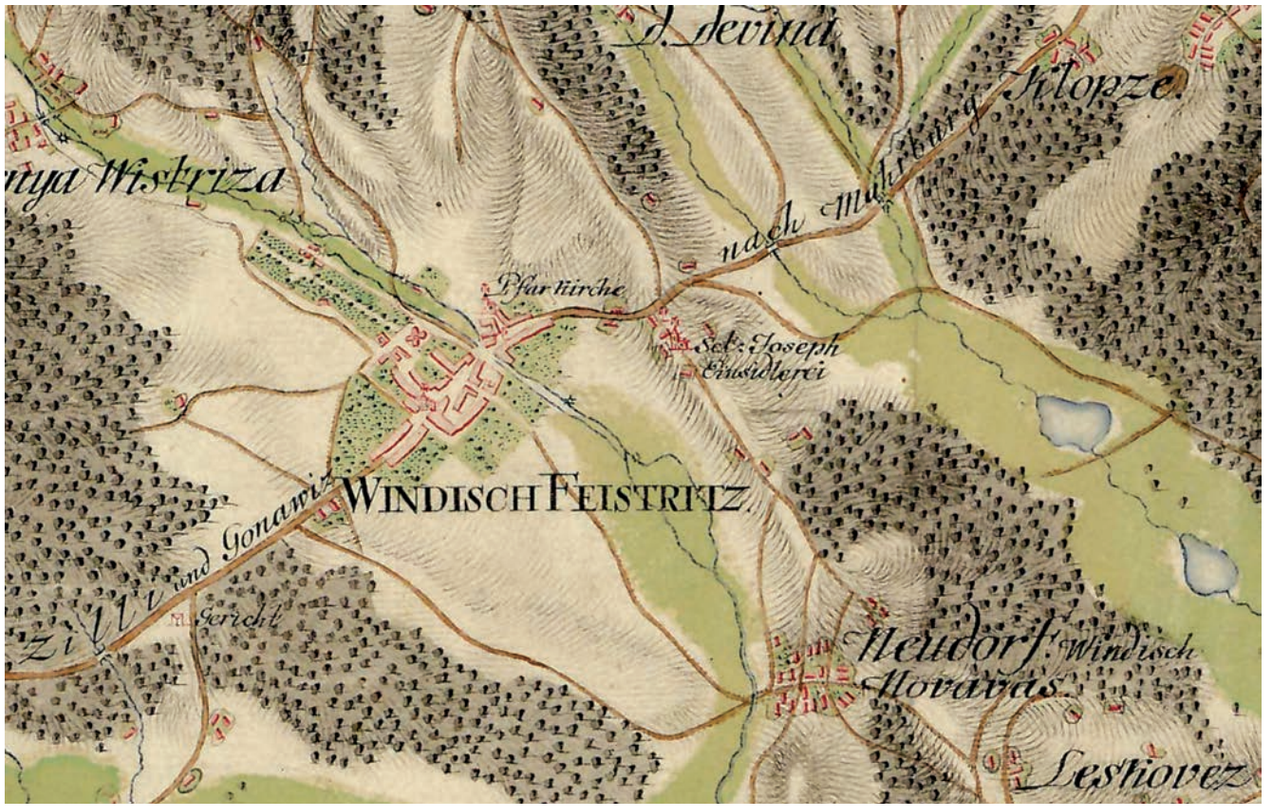

106. Slovenska Bistrica na notranjeavstrijskem vojaškem zemljevidu iz let 1784/5
| © Arcanum

morali opustiti obleganje.[1403] Poleg Vitovčevih mož so k uspešni obrambi Slovenske Bistrice gotovo nemalo pripomogli tamkajšnji meščani, zato ne preseneča, da jim je Friderik Celjski že 26. maja izdal listino o potrditvi dotedanjih pravic oziroma privilegijev.[1404]

Hunjadi se je po zadnjem neuspešnem naskoku na mesto odločil za umik in še isto noč poslal Székelya z do 1000 konjeniki na plenilni pohod, na katerem so po poti mimo Lindeka prodrli skoraj do Celja. Naselje s približno 500 prebivalci, ki je dobilo pravni status mesta šele 11. aprila 1451,[1405] je bilo v tem času slabo utrjeno, zavarovano zgolj z jarkom in palisadami. Po poročanju Celjske kronike so gradnjo kamnitega obzidja začeli komaj leto prej, nedvomno v nekoliko zapoznel odgovor na nedavni ogrski vdor, ki je hudo pretresel celotno Štajersko. Grofje so zidavo obzidja naložili prebivalcem Celja v obliki tlake. Čeprav jih je Friderik II. v listini o podelitvi mestnih pravic v splošnem oprostil takšnega brezplačnega dela, jih je kljub temu zavezal, da z občasno tlako še naprej nadaljujejo gradnjo obzidja, dokler ne bo dokončano.[1406] Hkrati jim je prepustil hišo pokojnega trškega sodnika Henrika Erlauerja, kjer so imeli grofje dotlej nastanjene svoje vojake, da si v njej uredijo rotovž.[1407]

Kljub sorazmerni šibkosti utrdbenega obroča Székelyeve enote niso tvegale naskoka, temveč so nekaj kilometrov pred Celjem požgale tamkajšnje vasi, preden so se vrnile h glavnini. Pustošenju niso ušla niti krška gospostva. V okolici Anderburga so ogrski plenilci požgali 12 kmetij, zato so bili uslužbenci škofije prisiljeni sprejeti primerne varnostne ukrepe in novačiti vojaško osebje.[1408] Strah pred vojno nevarnostjo je bil tako močan, da je Janez Schallermann odpovedal celo pot v Vitanje, kamor je nameraval 15. maja

1403 KRONES 1883, str. 104. Druga redakcija Celjske kronike iz rokopisnih različic, datiranih v 17. stoletje, vsebuje nekoliko drugačen opis dogajanja. Poudarja namreč, da je požar iz gole malomarnosti zakrivil neki celjski »landskneht« oziroma najemniški pešak. Vitovec je nato skušal zmesti sovražnike s topovskimi streli, da njegovi možje ne bi izgubili poguma zaradi lastnih izgub, pa je trupla padlih oziroma v požaru umrlih mož ukazal skrivaj pometati prek obzidja. Že zaradi časovne bližine vsebinski prikaz prve, izvorne redakcije verjetno bolje ustreza resnici. SI AS 1073/39, fol. 37–37'; AT-OeStA, HHStA, HS R 2, str. 129–131.

1404 PIRCHEGGER 1962, str. 130. Pirchegger sicer ogrsko obleganje pomotoma datira v leto 1445.

1405 Prim. BIZJAK, ŽIŽEK 2010, str. XI–XV.

1406 Isto določilo je ob potrditvi celjskih mestnih pravic aprila 1458 obdržal tudi cesar Friderik, dokler obzidje ne bi bilo v celoti dograjeno. BIRK 1853a, št. 229, 1458 april 11., Dunajsko Novo mesto.

1407 Ob pridržku, da grofje v stavbi obdržijo sobo s skladiščem orožja oziroma vojaške opreme, kamor meščani nimajo vstopa. Ohranili so jo še do oktobra 1455, ko so orožarno naposled izpraznili in celotno hišo prepustili za potrebe mestnih oblasti. GUBO 1890, str. 12–14; GOLIA 1972, 1451 april 11., s. l., str. 76–78; BIZJAK, ŽIŽEK 2010, str. 164.

1408 KRONES 1883, str. 104–105, 109; prim. ADG, HS 122, fol. 93'; GUBO 1890, str. 7–8.

◆
107. Vurberk
| REPRODUCIRANO PO:
VISCHER 1681, ŠT. 419

sklicati svoje vazale, da bi jim podelil oziroma potrdil fevde na Štajerskem in v Marki. Čeprav je krški škof Hunjadijevo invazijo dojemal kot napad na kralja Friderika in grofe Celjske, je na pobudo svojih podložnikov zaradi negotovih varnostnih razmer srečanje preložil do 24. avgusta, zaradi drugih obveznosti pa nato vse do 29. septembra. Pot je nameraval nadaljevati tudi v Mokronog, kjer naj bi fevde na Kranjskem podelil 19. junija, vendar je zasedanje prestavil na 8. september oziroma nazadnje na 16. oktober.[1409]

Székelyev vpad v osrčje grofije Celje je pomenil provokacijo, ki pa vendarle ni izzvala spopada na bojnem polju. Nezmožne odločnejšega odgovora so se celjske sile zaprle v zavetje gradov in utrjenih mest, medtem ko so grofje prek svojih odposlancev Hunjadija s hlinjeno vljudnostjo opominjali, da nepovabljeno prihaja v goste.[1410] Cinična sramotilna sporočila so bila sama po sebi seveda slab nadomestek za resnejši vojaški odziv na ogrsko grožnjo. Toda v poznem srednjem veku priljubljena fabijska strategija zavlačevanja je tudi tokrat dosegla učinek, čeprav za ceno velike materialne škode. Ker se Hunjadiju ni posrečilo zvabiti nasprotnika v odločilno bitko, se je bil prisiljen spoprijeti z vse težje rešljivimi logističnimi izzivi. Oskrbovanje tako velike vojske, sestavljene večinoma ali predvsem iz konjenice, je bilo izjemno zahtevno in je gotovo presegalo razpoložljiva sredstva, ki so jih napadalci lahko sproti uplenili na sovražnem ozemlju, zlasti še, kadar so se dlje časa zadrževali na istem kraju. Hkrati velja opozoriti, da si je Hunjadi za napad izbral najmanj primeren letni čas – zgodnjo pomlad s spremenljivim, še razmeroma hladnim vremenom, ko so prebivalci že bolj kot ne porabili zaloge zadnje letine, svežih pridelkov pa še ni bilo. V tem času je bilo težko najti celo krmo za konje, saj je trava komaj ozelenela. Časovno tempiranje ofenzive torej ni bilo idealno in je bilo verjetno predvsem posledica političnih okoliščin, ki so klicale po takojšnji vojaški intervenciji, manj pa praktičnega strateškega načrtovanja.

Po zastoju pred Slovensko Bistrico je postalo jasno, da ogrski vdor kljub psihološkemu učinku in škodi, ki jo je prizadejal posestim Celjskih, ne poteka po pričakovanjih. Logistične težave so bile verjetno pomemben ali celo ključni dejavnik, ki je Hunjadija odvrnil od sistematičnega obleganja Slovenske Bistrice ali katere druge pomembnejše utrjene postojanke, če je to sploh zavestno načrtoval. Zato je z Vitovcem sklenil premirje. Po Bonfiniju naj bi za mir zaprosili Celjski zaradi ogrskega pustošenja po Štajerskem. Hunjadi naj bi k takšnemu sporazumu blagohotno privolil, ko je dobil njihova zagotovila, da se ne bodo več vmešavali v ogrsko politiko.[1411] Povsem drugače, verjetno pretirano tendenciozno, namiguje celjski kronist, saj naj bi bil zaradi vrste neuspehov pobudnik

1409 KLA, HS 2/8, fol. 62'–65'.
1410 KRONES 1883, str. 106.
1411 MLINAR 2005, št. 49, str. 281–282.

108. Ptujski grad
| © PMPO, FOTO: BORIS FARIČ

premirja Hunjadi, ki je takoj zatem odhitel ali že skoraj zbežal iz dežele.[1412] Resnica je morda nekje v sredini, saj je prišlo do pat položaja, ki ni ustrezal nikomur. Celjski so zaradi pustošenja utrpeli znatno škodo in nasprotnikov niso bili sposobni pregnati s svojega ozemlja. Po drugi strani ogrske čete niso zmogle zavzeti nobenega pravega strateškega cilja, hkrati pa so se spoprijemale z oteženo logistično preskrbo in skorajšnjim posredovanjem štajerske deželne vojske. Zato je čim prejšnja prekinitev sovražnosti najbrž koristila obema stranema, sploh ker je vsaka od njiju premirje lahko interpretirala kot lastni uspeh.

Po podpisu začasnega premirja se je ogrska vojska usmerila na sever, proti Dravi. Podobno kot le malo prej med bojno preizkušnjo pri Borlu se je ponovno pokazalo, kako ranljive so bile srednjeveške vojske pri prečkanju večjih rek oziroma vodotokov. Pri Vurberku so ogrski vojski pot zaprle pehotne in konjeniške enote štajerskega glavarja, a je Hunjadiju vseeno uspelo izsiliti prehod in po lastnih trditvah glavarjevim četam prizadejati velike izgube. Celjska kronika prehod reke nasprotno in brez dvoma pristransko prikazuje kot obupan beg, med katerim se je utopila množica ogrskih vojakov. Njihova trupla so pozneje odkrili okoliški ribiči, med njimi celo ugrabljene otroke, ki naj bi jih krvoločni »Turki« – s katerimi je domače prebivalstvo očitno enačilo ogrske jezdece – odvedli iz dežele in nato pomorili v Dravi. Še preden so Hunjadijeve čete dosegle Ptuj, jih je prehitel Vitovec in pravočasno zavaroval mesto.[1413] Toda tudi na tem mestu se zdi, da celjski kronist precenjuje zasluge slovitega vojskovodje. K uspešni obrambi Ptuja so namreč pripomogle predvsem hitre priprave tamkajšnjih vojaških poveljnikov v službi salzburške nadškofije. Na njihovo pobudo so branilci v zelo kratkem času postavili improvizirano bastijo, med drugim z gradbenim materialom, v skrajni sili zaseženim domačinom.[1414] Ta gradnja je očitno zavarovala najšibkejše vrzeli v mestni obrambi in ogrske jezdece odvrnila od napada.

Namesto da bi tvegal z obleganjem močno utrjenega gradu in naselbine, se je Hunjadi zadovoljil s požigom predmestij ter nadaljeval pohod po posestih Celjskih med Dravo in Muro. Pri gradu Čakovec je prišlo do manjšega spopada, v katerem je Hunjadi utrpel nekaj izgub. Iz maščevanja je ukazal požgati številne okoliške vasi ter nadaljeval pot do sotočja Mure in Drave. Tam je zavzel trg Legrad,[1415] nato pa zavil proti jugu in osvojil še mesto Koprivnico. Besedilo poznejšega mirovnega sporazuma priča, da so ogrske čete v tem strateško

1412 KRONES 1883, str. 105.

1413 KRONES 1883, str. 105; MLINAR 2005, št. 51, str. 286.

1414 Med oškodovanci sta bila tudi Sigmund Raumschüssel in njegova sestra Ana. Salzburški poveljniki so jima namreč zaplenili les za gradnjo bastije, a ju je po poznejši pritožbi na štajerske deželne oblasti nadškof julija 1448 poplačal za storjeno škodo. AT-OeStA, HHStA, SbgE, AUR 1448 VI 04, 1448 junij 4., Salzburg; 1441–1451.20, 1448 julij 1., s. l.

1415 REGAN, DUGAČKI 2024, str. 341–342.

pomembnem prostoru osvojile še več drugih utrdb. Pri Koprivnici so zasedle in pri tem očitno tudi razdejale Kamengrad.[1416] Približno 14 km severozahodno od Legrada so osvojile Draškovec, nekdaj posest vranskega priorstva.[1417] Tako rekoč natanko vzdolž te zračne črte je dal Ivan Hunjadi na novo postaviti še utrdbo *Wydombro* oziroma Ujdombró v Donji Dubravi, manj kot 4 km pred Legradom.[1418] S to odločitvijo je jasno pokazal, da se ne namerava umakniti z zasedenih celjskih posesti, temveč se je na njih prizadeval utrditi kot novi gospodar.

Na relativno varnejših slavonskih tleh se je lahko Hunjadi ustavil, ne da bi s svojo prisotnostjo še naprej izzival reakcijo kralja Friderika. Medtem ko so njegove čete izropale in opustošile podeželje, je sam začel uradovati s položaja samooklicanega vrhovnega poveljnika ter gubernatorja Ogrske in Slavonije in si lastil jurisdikcijo nad vranskim priorstvom. Ne glede na pomanjkanje ustreznih opolnomočij oziroma soglasja državnega zbora je Ivana Székelya postavil kar za bana v vseh hrvaških deželah, čeprav si je v Dalmaciji in na Hrvaškem to funkcijo delil s Petrom Talovcem. Taka dejanja so nedvomno razočarala vse, ki so od Hunjadijeve intervencije pričakovali povrnitev zakonitega stanja, saj je grozilo, da bo dotedanjo celjsko »strahovlado« preprosto zamenjal nič manj tiranski režim transilvanskega vojskovodje.[1419]

Po uničujočih udarcih zaključne faze Hunjadijevega pohoda so se Celjski končno zganili. Potem ko jim je očitno le uspelo zbrati večje enote, so jih pod Vitovčevim poveljstvom poslali v protinapad. Celjska kronika poroča, da se je Vitovčeva vojska utaborila v trgu Rasinja vsega eno (nemško) miljo od Koprivnice.[1420] Te dogodke moramo najbrž umestiti šele na konec maja ali v začetek junija. Hunjadi je namreč še 10. maja suvereno izstavljal listine v Koprivnici, zgolj 9 km proč,[1421] preden se je odpravil na zasedanje ogrskega državnega zbora. Varovanje zasedenih celjskih posesti je nato prepustil Ivanu Székelyu, ki je v Koprivnici prvo doslej evidentirano listino s položaja dalmatinskega, hrvaškega in slavonskega bana izstavil 12. junija. To je pomenilo začetek nekaj več kot polletnega obdobja, v katerem sta si banski sedež v Slavoniji prisvajali dve avtoriteti. Székelyevo oblast, vsaj načelno podprto z mandatom ogrskega državnega zbora Ivanu Hunjadiju, je spoštoval precejšen del domačega plemstva, vendar je velika večina Slavonije kljub temu ostajala pod celjskim nadzorom.[1422] S Hunjadijevim odhodom na državni zbor se je Vitovcu ponudila vabljiva priložnost, da z odločilno bitko proti oslabljenemu nasprotniku preseka mučno negotovost. Po zatrjevanju celjskega kronista naj bi bil povsem pripravljen na boj, a se nazadnje nobena stran ni čutila dovolj samozavestno, da bi tvegala na vse ali nič. Zato je namesto orožja spregovorila diplomacija, čeprav je bilo treba do trdnejšega sporazuma počakati še do začetka naslednjega leta, v že zelo drugačnem političnem ozračju, kot bo podrobneje opisano v nadaljevanju.[1423]

Velika Hunjadijeva ofenziva je pomenila očiten poseg na štajersko deželno ozemlje, ki je terjal primeren odziv deželnega gospoda. Tako je bil Friderik Habsburški po ironiji usode prisiljen nastopiti kot zagovornik Celjskih, pokneženim grofom pa je v tem primeru koristilo, da se njihove dolgoletne težnje po ločitvi njihovih posesti v samostojno deželo niso uresničile. Kot štajerskim deželanom in obveznikom deželnega sklica jim je namreč ob zunanjem napadu pripadala zaščita habsburškega vladarja, ki je oblast nad deželo združeval še s kraljevsko krono.[1424] Vsekakor lahko prave namene Hunjadijeve spomladanske invazije smiselno ovrednotimo šele v širšem kontekstu tedanjega političnega položaja. Deklarativni cilj vojaškega pohoda je bil odpraviti posledice protipravnih dejanj Celjskih, torej tudi – če že ne predvsem – Talovcem povrniti vse izgubljene naslove in gospostva. A to v resnici ni bilo v interesu nikogar razen Talovcev samih. Hunjadiju je zaton nekdaj mogočnih tekmecev povsem ustrezal, saj se je hotel sam polastiti njihovih nekdanjih ozemelj in privilegijev. Podobno so razmišljali drugi ogrski magnati, ki so v nemirnem dogajanju v Slavoniji iskali priložnosti za lastni dobiček.

Zastrašujoča demonstracija ogrske moči je bila uperjena proti dvema nasprotnikoma naenkrat – Celjskim kot povračilo za uzurpiranje oblasti nad Slavonijo in hkrati kralju Frideriku, saj ga je Hunjadi z nasilnim preizkušanjem deželne obrambe skušal prepričati, naj se odpove skrbništvu nad Ladislavom Posmrtnim. Vojni pohod na Štajersko v resnici ni dosegel nobenega od teh ciljev. Čeprav je zadal boleč udarec prestižu Celjskih in jim začasno odtujil del slavonskih posesti s središčem v Koprivnici, so se še naprej oklepali banskega sedeža in večine ozemlja, nasilno prisvojenega v

1416 Številne najdbe samostrelnih osti in drugega orožja, odkrite med arheološkimi raziskavami, dajejo slutiti, da je bila utrdba poškodovana oziroma uničena v vojaškem spopadu. MNL, OL DL 37615, s. d., s. l.; NADILO 2004, str. 5761; ČIMIN 2012, str. 3.

1417 V prvotnem zapisu *Drasowcz* oz. po drugi razlagi *Orasovc*. Točnega kraja utrdbe ne poznamo, a se očitno vsaj v grobem ujema z lokacijo današnjega Draškovca. Gl. ENGEL 1996a, str. 381.

1418 ENGEL 1996a, str. 451.

1419 KRONES 1883, str. 105–106; PÁLOSFALVI 2000, str. 86.

1420 *Ratschin* ali po drugi različici *Roessnig*. To lokacijo je dosedanje zgodovinopisje interpretiralo kot Račo pri Bjelovaru, vendar bi Vitovec od tod težko neposredno ogrožal v zračni črti več kot 40 km oddaljeno Koprivnico. Kraj njegovega zadnjega postanka med vojnim pohodom spomladi 1446 moramo torej iskati v Rasinji (historično *Rossnig*, *Rassnig*), trškem naselju približno 9 km zahodno od Koprivnice in vzdolž logične trase celjskega protinapada iz smeri Varaždina. Prim. PAVLEŠ 2009, str. 31–32.

1421 MNL, OL DL 33324, 1446 maj 10., Koprivnica.

1422 MNL, OL DL 44418, 1446 junij 12., Koprivnica; DL 103615, 1447 maj 16., Križevci; DL 278536, 1448 januar 30., s. l.; PÁLOSFALVI 2000, str. 90–91.

1423 KRONES 1883, str. 106; KLAIĆ 1901, str. 210–212.

1424 ŠTIH 1996, str. 252.

zadnjem letu.[1425] Za habsburškega vladarja je napad pomenil kvečjemu začasno motnjo in opozorilo, da mora v prihodnje resneje računati na ogrsko grožnjo. A kljub skromnemu izkupičku je Hunjadi z vdorom prek meje Svetega rimskega cesarstva spretno nagovoril ogrsko elito. Navidezno zmago, še toliko bolj zaželeno v luči brezplodnega bojevanja proti Osmanom nekaj mesecev poprej, je lahko v očeh domače javnosti unovčil kot velik dosežek v boju proti osovraženim tekmecem in okrepil ugled odličnega vojskovodje, edinega sposobnega ubraniti Ogrsko kraljestvo pred številnimi sovražniki. V tem pogledu propagandnega učinka ofenzive ne gre podcenjevati, saj je brez dvoma napravil močan vtis na ogrske stanove, ki so Ivanu Hunjadiju 6. junija 1446 podelili naslov kraljevega namestnika oziroma guberatorja in ga torej formalno potrdili za dejanskega oblastnika na Ogrskem. Kot nakazujejo njegova poznejša dejanja, je bil to Hunjadijev prednostni cilj, za katerega je bil pripravljen sklepati velike kompromise – ne nazadnje v odnosu do Celjskih, ki so mu lahko v zameno za ugodno pomiritev že nekaj mesecev pozneje koristili kot dragoceni diplomatski zavezniki, zato jim je uspelo ohraniti tako rekoč neokrnjen vpliv v hrvaškem prostoru.[1426]

Kot novopečeni gubernator si Hunjadi v senci smrtonosne osmanske grožnje še ni mogel privoščiti nenadzorovanega zaostrovanja spora s habsburškim kraljem. 11. junija mu je poslal nenavadno spravljivo pismo, v katerem se je Frideriku opravičil za škodo, ki so jo utrpeli njegovi podložniki, in poskušal skrbno utemeljiti razloge za oboroženi vdor. Glede na pravila poznosrednjeveškega uradnega bontona zgolj vljuden ton sporočila ni zadosten dokaz, da se je Hunjadi iskreno zbal morebitnega spopada s kraljem Friderikom. Vendarle vsebina pisma, v katerem je ogrski vojskovodja na najrazličnejše načine pojasnjeval svoja dejanja, kaže očitno željo po umiritvi nesoglasij. Da bi se izmaknil osebni odgovornosti, je Hunjadi poudarjal, da je pohod s sklepom zaukazal ogrski državni zbor, zato je bil sam prisiljen izpolniti voljo domačega plemstva. Napad naj bi bil zgolj odgovor na nasilje, s katerim so si Celjski prisvojili oblast na Hrvaškem, med njihovimi hudodelstvi pa je posebej poudaril uboj Ivana Talovca. Precej težje je bilo obrazložiti plenjenje po Štajerskem, pri katerem so bile oškodovane tudi deželnoknežje posesti. Hunjadi se je branil z novimi izgovori: želel je le mirno prečkati deželno ozemlje in je zato meščanom Ptuja in Maribora vnaprej napovedal svoj prihod, ti pa naj bi ga zahrbtno napadli. Tudi spopadu s štajersko deželno vojsko se je poskušal izogniti, vendar je bil zaradi okoliščin naposled prisiljen v povračilne napade, v katerih je bilo nenamerno oškodovanih nekaj Friderikovih podložnikov.[1427]

Hunjadijev pomladni vdor je vsekakor pomenil težko preizkušnjo habsburških oboroženih sil. Spopad še zdaleč ni bil povsem nepričakovan, saj so zaradi ogrske nevarnosti že spomladi 1445 na meddeželnem zboru v Gradcu sprejeli obrambni red, ki je določal vojaško dolžnost deželanov in hkrati vseboval natančen popis obveznikov. Ta dokument je postal ključna podlaga obrambne organizacije Štajerske, Koroške in Kranjske, zato ga je vredno podrobneje predstaviti. Posvetno plemstvo je bilo poleg osebne udeležbe na bojnem polju dolžno na vsakih 100 *lb* pfenigov dohodkov zagotoviti oklepljenega konjenika, enako kot prelati, ki pa so morali dodatno prispevati še pešaka. Pri 50 *lb* pfenigov je bila obveznost plemstva postavljena na enega pešaka, prelatov na enega konjenika. Obvezniki z manj kot 50 *lb* pfenigov dohodka so morali od vsakega funta pfenigov odvesti določeni delež v deželno blagajno za potrebe obrambe – plemiči 15 *d* letno, duhovščina 20 *d*. Plemiči z letnimi prejemki med 50 in 100 *lb* pfenigov so bili zavezani prispevati po enega oklepljenega konjenika, preostanek pa po že v prejšnjem členu določenem ključu plačati v obliki denarne dajatve. Vojaško obveznost mest in trgov so določili v številu pešakov. Da bi bilo to moštvo v trenutku nevarnosti ustrezno opremljeno, je bilo mestnim in trškim naselbinam zaukazano, da si že vnaprej nakopičijo obsežno zalogo primerne oborožitve: prsne oklepe, ročne ščitnike in skledaste avbe, sulice, helebarde in jeklene samostrele. Deželni knez naj bi iz komornih posesti vzdrževal 500 oklepljenih konjenikov: 300 na Štajerskem ter po 100 na Koroškem in Kranjskem proti plačilu letne čakarine 25 *lb* pfenigov na konja. Vsaka stotnija konjenikov naj bi štela 10 težko oklepljenih »kirasirjev« (*kkorrisser*) s po 5 konji, ki bi skupno sestavljali polovico moštva. Drugo polovico naj bi sestavljali nekoliko lažje oklepljeni, s kopjem oboroženi konjeniki, vsak s po 4 konji, ter poleg njih še največ 10 lahko oboroženih konjenikov z jeklenimi ali kompozitnimi samostreli. V vsaki deželi naj bi imenovali vojnega poveljnika (*veldhawbtman*), deželnoknežjim kontingentom ter moštvu prelatov in plemstva, teritorialno nanovačenemu po župnijah, pa naj bi poveljevali stotniki (*hawbtman*). Ti častniki so se morali brezpogojno pokoravati deželnemu glavarju oziroma upravitelju in so jih financirali iz deželnoknežje blagajne. Od tod naj bi tudi zagotovili oskrbo manj premožnim obveznikom, ki si je sami ne bi mogli privoščiti. Za upravljanje s topništvom naj bi v vsaki deželi zaposlili še izurjenega orožarskega mojstra. Pehota, nanovačena od prelatov, mest in trgov, je morala biti

1425 Da se je Ulrik Celjski zavedal sorazmerne šibkosti in se poskusil zavarovati pred novimi ogrskimi pritiski s sklepanjem mednarodnih zavezništev, nakazuje njegovo prijateljsko povezovanje z Ulrikom Rožmberškim. Utrjeval ga je z redno korespondenco in darili – januarja 1446 je Rožmberškemu poklonil dragocenega konja s sedlom. RYNEŠOVÁ 1937, št. 155, 1446 maj 20., Český Krumlov; RYNEŠOVÁ, PELIKÁN 1954, št. 669, 1446 januar 16., Celje.

1426 KLAIĆ 1901, str. 244; KLAIĆ 1991, str. 85–86.

1427 SCHWANDTNER 1766b, št. 21, 1446 junij 11., Pešta; CHMEL 1859, št. 2104, 1446 junij 11., Pešta; BORONKAI 1980, št. I:23, 1446 junij 11., Pešta; MLINAR 2005, št. 51, str. 285–286.

v skladu s predpisi opremljena s kakovostnimi prsnimi in hrbtnimi ploščami, sulicami, helebardami in ročnimi topovi, njihovi stotniki ali naborni mojstri pa so bili obvezani, da jih skličejo na vsakega pol leta in preverijo njihovo oborožitev. Moštvu deželnoknežjih kontingentov je znotraj dežele pripadal sold 8 *lb* pfenigov, zunaj deželnih meja 10 *lb* pfenigov. Pripadala jim je tudi odškodnina za opremo oziroma konje, izgubljene v boju. V skladu z določili mirovnega sporazuma iz leta 1443 je sklic deželne vojske sedaj samoumevno vključeval celjske posesti na Štajerskem, enako kot pri drugih gospostvih razdeljene na župnijske naborne okraje.[1428]

Že naslednjo pomlad so določila novega obrambnega reda preizkusili v praksi, ko so Hunjadijeve čete prebile državno mejo in začele pustošiti po Štajerski. Kljub razmeroma hitri reakciji deželnega upravitelja Aspacha se je kmalu pokazalo, da zgolj s silami štajerskih obveznikov ne bo mogoče učinkovito zavarovati dežele pred vdorom močnih sovražnih sil. Kralj Friderik je zato 6. maja v Radgoni sklical meddeželni zbor štajerskih, koroških in kranjskih stanov. Rezultat tega zasedanja naj bi bil organizacija notranjeavstrijske armade, ki bi potisnila ogrske čete nazaj na vzhod. Vse tri dežele naj bi prispevale oborožene kontingente, ki bi se 20. junija zbrali v Fürstenfeldu ali Radgoni. Ob tej priložnosti so sestavili podrobne sezname vseh vojaških obveznikov, tako cerkvenega kot posvetnega plemstva, mest in trgov. Kralj je pristojnim uradnikom posebej naročil, naj o sklicu obvestijo tudi grofe Celjske, čeprav kot neposredna tarča ogrske invazije gotovo niso potrebovali dodatne spodbude za zbiranje vseh razpoložljivih čet in oborožitve, sicer pa so bili že navedeni med deželnimi obvezniki.[1429] Spričo hude nevarnosti je habsburški vladar vpoklic razširil celo na Spodnjo Avstrijo, kjer je že 4. maja izdal ukaz meščanom Kremsa, naj zberejo dobro oborožene čete in jih pošljejo v Korneuburg.[1430]

Vojaški obveznosti se ni izognilo niti kmečko prebivalstvo. Po župnijah je bil namreč odrejen sklic vsakega desetega moža, izbranega iz vrst kmečkih podložnikov, primerno opremljenega z orožjem, oklepom in vsem drugim potrebnim za vojni pohod. Na vsakih 20 tako nanovačenih pešakov so bili obvezniki dolžni priskrbeti voz z vprego 4 konjev, namenjen za prevoz opreme in zalog skupaj s 4 rovnicami, 2 lopatama in 2 motikama. To inženirsko orodje bi bilo seveda mogoče koristno uporabiti tako pri obleganjih sovražnih utrb kot vkopavanju oziroma ureditvi obrambnih položajev, ne nazadnje utrdbe iz vozov po husitskem zgledu, ki je navdihovala snovalce radgonskega reda. Za vzdrževanje discipline so bili v okviru vsake enote pristojni vojaški poveljniki. Nehvaležna odgovornost za zbiranje vozov – in razumljivo tudi pripadajočih vpreg – je doletela lokalne župnike, in sicer z opolnomočjem, da lahko zasežejo prevozna sredstva vseh tistih podložnikov, ki bi se upirali vpoklicu. Meddeželna armada naj bi se na bojno polje odpravila v vsem sijaju, z deželnimi prapori, težkim orožjem, ob podpori topniških mojstrov in vsega drugega nujno potrebnega za izvedbo bojnih operacij visoke intenzivnosti. Za prvo zbirno točko sta bila določena bodisi Fürstenfeld bodisi Hartberg, njen končni cilj pa je bil Sopron, kamor naj bi z združenimi močmi udarili 25. junija.[1431]

Da bi zagotovili čim večjo odzivnost obveznikov, ki so se nemalokrat na različne načine izmikali vojaški službi, so jih na dolžnost začeli opominjati z osebnimi pozivi. Friderik je 13. maja pisno zaukazal kranjskemu deželnemu glavarju, naj se kar najbolje opremi in povede domače plemstvo na vojni pohod, za katerega bodo dobili povračilo stroškov oskrbe in tudi morebitne odškodnine.[1432] Istega dne je podoben ukaz poimensko naslovil na posamezne kranjske plemiče, ki naj bi s seboj privedli izurjeno bojno moštvo in tudi sklic vsakega desetega obveznika kmečkega poziva,[1433] tržaške mestne oblasti[1434] ter posebej še prelate.[1435] Med njimi naj bi največ prispevalo freisinško gospostvo v Škofji Loki – 32 konjenikov in 2 voza.[1436] Stiški opat naj bi zagotovil 12 konjenikov in 1 voz,[1437] prior Bistre 6 konjenikov,[1438] priorinja Velesovega 4 konjenike,[1439] kostanjeviški opat[1440] in priorinja Mekinj po 3 konjenike.[1441]

Podobni pozivi so 18. maja doleteli štajerske in koroške obveznike.[1442] Od šentpavelskega opata je kralj Friderik denimo zahteval 28 izurjenih hlapcev na konjih, 40 dobro oboroženih pešakov ter 3 vozove (*deichselwe*^{a}*gen*) z vsem potrebnim za vojskovanje. Ta kontingent naj bi 20. junija prispel pred Fürstenfeld ali Radgono, da bi bil še pravočasno nared za pričakovani obračun z ogrskimi sovražniki.[1443] Med povednejšimi dopisi, sestavljenimi tega dne, je poziv admontskemu opatu. Sloviti avstrijski samostan naj bi za obrambo pred množičnim ogrskim plenjenjem nanovačil nič manj kot 40 dobro oboroženih konjenikov, 12 pešakov, 2 kar najbolje opremljena vozova

1428 SEUFFERT, KOGLER 1953, št. 34, pred 1445 februar 16., s. l.; št. 44, pred 1445 maj 18., s. l.
1429 CHMEL 1859, št. 2073, 1446 maj 6., Regensburg (pravilno Radgona); SEUFFERT, KOGLER 1953, str. 113–131, št. 50, 1446 maj 6., Radgona; NARED 2009, str. 40–45, 315–319.
1430 CHMEL 1859, št. 2081, 1446 maj 4., Dunajsko Novo mesto; prim. RYNEŠOVÁ 1937, št. 127, 1446 začetek maja, s. l.
1431 HOLTZ 2012, št. 88, 1445 [1446!] maj 18., s. l. (ob napačni navedbi letnice); prim. še št. 89–145, vse z istim datumom.
1432 HOLTZ 2012, št. 183, 1446 maj 13., s. l.
1433 HOLTZ 2012, št. 184–271, vsi 1446 maj 13., s. l.
1434 HOLTZ 2012, št. 272, 1446 maj 13., s. l.
1435 SEUFFERT, KOGLER 1953, št. 64, 1446 maj 13., s. l.
1436 HOLTZ 2012, št. 177, 1446 maj 13., s. l.
1437 HOLTZ 2012, št. 178, 1446 maj 13., s. l.
1438 HOLTZ 2012, št. 180, 1446 maj 13., s. l.
1439 HOLTZ 2012, št. 181, 1446 maj 13., s. l.
1440 HOLTZ 2012, št. 179, 1446 maj 13., s. l.
1441 HOLTZ 2012, št. 182, 1446 maj 13., s. l.
1442 HOLTZ 2012, št. 270–440, vsi 1446 maj 18., s. l.; SEUFFERT, KOGLER 1953, št. 51–63, vsi 1446 maj 18., s. l. Nekaj pozivov je bilo izdanih tudi več dni pozneje, npr. HOLTZ 2012, št. 446–447, oboje 1446 maj 23., s. l.
1443 HOLTZ 2012, št. 296, 1446 maj 18., s. l.

in sklic vsakega desetega kmečkega podložnika. V skladu z že ustaljeno prakso naj bi na vsakih 20 mož kmečkega vpoklica zagotovili po en voz z živežem, oklepi, samostreli, sulicami, krampi, rovnicami, lopatami in dva sežnja dolgo železno verigo, ki bi jo lahko uporabili za povezovanje vozov v sklenjeno utrdbo husitskega sloga (*Wagenburg*).[1444] Admontski kontingent je bil po odrejenem številu moštva med največjimi, tako rekoč izenačen z enoto, ki naj bi jo prispeval Gradec kot štajerska prestolnica in ena najpomembnejših urbanih naselbin v regiji.[1445] V tem pogledu jo je prekašala le peščica drugih obveznikov, na primer posesti bamberške škofije na Koroškem, ki naj bi zagotovile 50 konjenikov, 50 pešakov in 4 vozove.[1446]

T. i. radgonski imeniki so bili v slovenskem zgodovinopisju že večkrat opaženi, vendar njihova analiza zahteva precej previdnosti. Teoretično je kralj na radgonskem zboru mobiliziral mogočno vojsko notranjeavstrijskih dežel, sodobno opremljeno po zgledu čeških husitov ter hkrati podprto z vsaj osnovno logistično oskrbo in prevoznimi sredstvi, ki bi ji omogočala izvajanje daljših, ambicioznejših operacij. Vojaško obveznost je razširil tudi na podložne kmete, sicer z omejenim, a številčno še vedno zelo občutnim vpoklicem vsakega desetega moža. Vendar se ob tem kažeta tudi ključni pomanjkljivosti deželne obrambne ureditve. Po eni strani jo je hromila sorazmerna počasnost vojaškega sklica. Ta naj bi namreč celo v trenutku neposredne nevarnosti že v skladu s predloženim načrtom trajal več kot mesec dni, v praksi kvečjemu še dlje. Po drugi strani je tako deželnemu knezu kot deželnim stanovom primanjkovalo zares učinkovitih vzvodov nadzora oziroma prisile obveznikov, da bi predpisana vojaška ureditev tudi zares zaživela. V primeru ogrske invazije spomladi 1446 se ta slabost še ni v celoti razkrila, saj so se Hunjadijeve čete umaknile za deželno mejo že dva tedna prej, preden naj bi zbrana vojska notranjeavstrijskih dežel udarila proti Sopronu. V Radgoni načrtovani sklic je zato ostal zgolj demonstrativna gesta brez pravih posledic. Neprimerno bolj boleče so se že nekaj desetletij pozneje zaključili podobno votli poskusi organiziranja deželne obrambe med osmanskimi vpadi in vojnami z Matijem Korvinom.

1444 HOLTZ 2012, št. 278, 1446 maj 18., s. l.
1445 HOLTZ 2012, št. 311, 1446 maj 18., s. l.
1446 HOLTZ 2012, št. 309, 1446 maj 18., s. l.

Ogrska ofenziva v Avstrijo jeseni 1446

109. Oklepljeni pešaki na Pasijonu v Slovenj Gradcu, petdeseta leta 15. stoletja | © ZRC SAZU UIFS, FOTO: ANDREJ FURLAN

Pomladni vpad je razkril precejšnjo ranljivost celjskih posesti in štajerske deželne obrambe. Tamkajšnji utrdbeni sistem je bil sicer dovolj učinkovit, da je lahko kljuboval tudi napadom številčnih in dobro opremljenih enot, vendar se niti vojaške zmogljivosti Celjskih niti štajerskega glavarja niso mogle primerjati z oboroženim potencialom Ogrske, združene pod vodstvom ambicioznega gubernatorja. Tudi če je Hunjadijev vdor izzvenel brez pravega uspeha, je povzročil veliko materialno škodo in Celjske potisnil v podrejeni položaj. Z vojaško akcijo je Hunjadi vsaj začasno prizemljil njihove apetite, si zagotovil gubernatorsko oblast v Ogrskem kraljestvu, s tem pa se je njegov položaj do jeseni dovolj okrepil, da se je lahko odločneje pomeril s kraljem Friderikom.

Stopnjevanje pritiska na habsburški dvor je opozarjalo, da se bliža novi obračun. Ker je Friderik vztrajno zavračal zahteve ogrskega zbora po izročitvi Ladislava Posmrtnega ter predaji zasedenega Győra in obmejnih gradov, se je gubernator septembra vrnil v Budim, začel zbirati čete in načrtovati vdor v Avstrijo. 18. oktobra je skupaj z ogrskimi velikaši na papeža Evgena IV. naslovil pismo, v katerem je habsburškemu vladarju pojasnjeval svoje očitke, da bi utemeljil vojaško posredovanje.[1447] Ogrski stanovi so skušali s premišljeno diplomatsko akcijo navezati stike z dunajskimi meščani, vendar od njih niso dobili aktivne podpore.[1448] Zato je Hunjadi sprožil novo invazijo, ki pa se je tokrat izognila ozemlju Celjskih. Ogrska vojska, še bistveno močnejša kot spomladi, je okrog 11. novembra prečkala Lajto. Štela je okoli 12.000 konjenikov ali skupno do 20.000 mož. Poleg ogrskih vojakov so jo sestavljali tudi najemniki iz različnih balkanskih dežel,

1447 CHMEL 1859, št. 2166, 1446 oktober 18., s. l.
1448 CHMEL 1859, št. 2167, 1446 oktober 21., Budim; št. 2175, 1446 oktober 30., Dunaj.

Vlahi, Srbi, potomci Kumanov in drugih stepskih ljudstev, menda celo Turki.[1449]

Ne glede na mlačen odziv notranjeavstrijskih deželnih obveznikov med pomladnim sklicem je kralj Friderik nenehno ostajal na preži pred ogrsko ofenzivo, o kateri se je razvedelo, še preden se je v resnici začela. Nevarnost so pričakovali že julija, ko je Ulrik Celjski svoje enote še vedno vzdrževal v pripravljenosti skupaj s četami štajerskih deželnih stanov.[1450] Po relativnem poletnem zatišju je Friderik zaradi novic o načrtovanem Hunjadijevem napadu že pred koncem avgusta pisal komturju nemškega viteškega reda v Avstriji, naj se pripravi na vojni pohod proti Ogrski.[1451] Še bolj intenzivno so se ukrepi stopnjevali jeseni. 13. oktobra je tako habsburški vladar pisal meščanom Kremsa in Steina, naj pripravijo bojni sklic za obrambo pred morebitnim ponovnim ogrskim vdorom.[1452] 30. oktobra je štajerske stanove sklical na zbor deželne vojske v Gradcu. Skrbelo ga je tudi stanje utrdb. Tak primer je bil slabo zavarovan Maribor, neposredno izpostavljen ogrskemu napadu. Zato je Friderik 22. oktobra poslal nujni poziv vsem podložnikom v krogu dveh milj okoli mesta, naj se zglasijo z orodjem in živino, da bodo tri dni kopali jarke in pomagali pri utrdbenih delih.[1453] Kot bi lahko predvidevali, *ad hoc* akcija ni mogla bistveno izboljšati obrambnega položaja mesta, kar dokazuje skoraj enak poziv, ki ga je Friderik tedaj že kot cesar ponovil leta 1455,[1454] še leta 1462 pa je ukazal vsem lastnikom gozdov v okolici Maribora, naj meščanom dovolijo sekati in prevažati les za utrjevanje mesta. Mariborčanom je namreč odredil, naj mesto utrdijo z jarki in drugimi napravami, kjer je to potrebno.[1455]

Nazadnje Maribor vendarle ni postal cilj ogrskega napada. Še pred neposrednim vdorom prek meje je Hunjadi nadaljeval z diplomatskimi pobudami, s katerimi si je prizadeval osamiti habsburškega vladarja. Ena takih je bilo pismo s 7. novembra, s katerim je pritiskal na dunajske meščane, naj Frideriku odtegnejo podporo oziroma naj se ne vmešavajo v morebitne spopade. Avstrijski stanovi, že tako obupani zaradi nemirov vzdolž ogrske meje in roparskih napadov Pankracija iz Holíča, so skušali po najboljših močeh preprečiti Hunjadijevo invazijo in posredovati pri mirni rešitvi nesoglasij.[1456] A odločitev za oboroženo posredovanje je bila že sprejeta. V naslednjih dveh tednih je ogrska vojska prekoračila avstrijsko mejo v bližini Soprona, zavzela Hornstein ter napredovala proti Dunajskemu Novemu mestu. Tudi tokrat so se od glavnine oddelili mobilni konjeniški oddelki, ki so pod vodstvom Rajnalda Rozgonyija pustošili vse do Dunaja, kjer se je zadrževal kralj Friderik, čakajoč na pomoč iz nemških dežel, medtem ko so ogrski jezdeci več kot mesec dni skoraj neovirano ropali po podeželju.[1457]

Kljub Hunjadijevemu zatrjevanju, da je njegova druga invazija v letu 1446 usmerjena izključno proti habsburškemu kralju, Friderik le ni ostal povsem osamljen. Ne glede na poprejšnje ogrske diplomatske pobude in obete zbliževanja so mu Dunajčani obljubili vojaško pomoč v primeru napada.[1458] Ko je do tega v resnici prišlo, je Friderik 22. novembra mobiliziral svoje podanike v Avstriji. Razmere so tedaj dosegle kritično točko, saj je ogrska vojska po opustošenju sopronskih predmestij, številnih trgov in vasi ob Lajti vdrla na ravnico med Ebenfurtom in Hornsteinom ter taborila vsega pol milje od Dunajskega Novega mesta. Hunjadijeve čete so prek Hartberga vdrle tudi na Štajersko in opustošile dolg pas ozemlja vse do Gradca. Posebej hudo škodo so utrpele posesti okrog Forchtensteina, Železnega (Eisenstadt) in Landseeja.[1459] Friderik, ki je na pomoč že poklical tudi dežele Štajersko, Koroško in Kranjsko, je prejemnike pisma opozarjal, naj se takoj odzovejo vabilu, ki jim ga bo prinesel maršal Rajnpreht Walseejski. Ker se zelo mudi, naj se osebno udeležijo sklica za tri tedne, »mladi in stari, na konjih in peš, z oklepi, vozovi, konji, hrano in vsem drugim, kar spada k wagenburgu«. 25. novembra se je Friderik namreč nameraval odpraviti na vojni pohod, da bi dežele in koristi kralja Ladislava zaščitil pred še večjo škodo.[1460] Sklic ponovno ni dosegel pričakovanega uspeha, saj Frideriku očitno ni uspelo zbrati dovolj mož za odločen protinapad, vseeno pa je pokazal, da namerava svoja ozemlja dosledno braniti z orožjem.[1461]

Poziv je doletel tudi šentpavelski samostan, ki je še pred splošno mobilizacijo obveznikov za obrambo dežele najel 14 pešakov. Prav v dneh, ko je ogrska vojska prečkala Lajto, so ti najemniki kot posamezniki in enakopravni člani v pogodbenem razmerju izdali dokument, v katerem so potrdili svoj vstop v opatovo službo za mesečno plačo 2 *m* pfenigov na moža. Obenem so se zavezali, da od delodajalca pričakujejo zgolj sold – in če ga bodo po zaključku službovanja pravočasno prejeli, samostana ne bodo terjali za nobene druge zahtevke. Kljub temu so popisali tudi svojo oborožitev in jo ob tem ocenili, kar nam odpira prvovrsten vpogled v tedanjo opremo najemniških pešakov:[1462]

1449 PIUS 1551, str. 412; UIBLEIN 1970, str. 386–415.
1450 RYNEŠOVÁ 1937, št. 162, [1446] julij 6., Dunaj; št. 174, 1446 julij 23., Dunaj.
1451 EIBL 2010, št. 58, pred 1446 avgust 20., s. l.
1452 CHMEL 1859, št. 2163, 1446 oktober 13., Dunaj; prim. št. 2173, 1446 oktober 28., Dunaj.
1453 CHMEL 1859, št. 2174, 1446 oktober 30., s. l.; GZM 7/5, 1446 oktober 22., s. l.
1454 GZM 7/64, 1455 avgust 22., Dunajsko Novo mesto.
1455 GZM 7/104, 1462 januar 17., Gradec.
1456 CHMEL 1859, št. 2180, 1446 november 7., polje pri Sárvárju; prim. št. 2183, 1446 november 10., Budim; št. 2184, 1446 november 12., Dunaj; št. 2186, 1446 november 15., Dunaj.
1457 UIBLEIN 1970, str. 386–415; BUTTLAR 1986, str. 4.
1458 CHMEL 1859, št. 2187, 1446 november 16., Dunaj.
1459 SEUFFERT, KOGLER 1953, št. 68, 1447 november 25., Dunaj.
1460 CHMEL 1837b, št. LXXXIX, 1446 november 22., Dunaj; CHMEL 1859, št. 2189, 1446 november 22., Dunaj.
1461 CHMEL 1859, št. 2191, 1446 november 23., Dunaj; prim. št. 2197, 1446 november 26., Dunaj.
1462 SCHROLL 1876, št. 464, 1446 november 12., s. l.

NAJEMNIK	OBOROŽITEV	VREDNOST
Erhard Diener	ročni top, železni klobuk, messer[1463] s pasom	1 *lb* pfenigov
Peter Raiser	samostrel, strelska oprema (*Schiesszeug*), messer	3 *fl*[1464]
Tomaž Këmpfer	samostrel, železni klobuk, strelska oprema, messer	3 *fl*
Mihael Rurnschalk	samostrel, strelska oprema, messer	2 *fl*
Jurij Kamnosek (*Stainmecz*) iz Halleina	enako	12 *ß*
Nikolaj Sonntag	enako	11 *ß*
Hans *Slach in Hauffen*	enako	12 *ß*
Jurij Sauer	?	11 *ß*
Ottel Schneider	?	15 *ß*
Jurij Paseiler	?	12 *ß*
Hänsel Nefeser	?	10 *ß*
Hans Frönpacher	ročni top, messer	6 *ß*
Luka iz Gozza	samostrel, messer, strelska oprema	14 *ß*
Ulrik Prager	ročni top, messer	1 *lb* pfenigov

Pri interpretaciji tega dokumenta ostaja nekaj nejasnosti. Tako oborožitev štirih najemnikov sploh ni opredeljena. Domnevamo lahko, da je bila enaka kot pri Mihaelu Rurnschalku in naslednjih treh vojakih, ki so bili vsi opremljeni s samostrelom, strelsko opremo in messerjem, zato si je pisar preprosto prihranil delo in je ni podrobneje popisal. K temu pritrjujejo tudi cenitve njihove oborožitve, ki se vse gibajo v podobnem razponu.

Če to drži, so bili v štirinajstčlanskem oddelku trije možje oboroženi z ročnim topom oziroma zgodnjo različico kavljaste puške, vsi preostali pa s samostreli. Poleg samostrelov je vedno navedena še pripadajoča »strelska oprema« – po vsej verjetnosti tul s puščicami, pas s kljuko ali kako drugo napenjalno napravo ter morda še dodatni pribor. Vsi vojaki so nosili tudi hladno orožje, označeno s terminom *Messer* – ne zgolj preprost nož, temveč enorezni meč. To sablji podobno sečno orožje bi dobro dopolnjevalo ročni top ali samostrel in bi ga tudi pričakovali v skladu s tedaj običajnimi konfiguracijami vojaške opreme. Pozornost vzbuja zelo skromna zaščitna oprema. Le dva najemnika sta bila opremljena z železnim klobukom, druga zaščitna sredstva pa sploh niso omenjena. Celo če bi dopustili ne ravno prepričljivo hipotezo, da je pisar morda zanemaril popis lažjih oblik zaščitnih oblačil, kot so podloženi tekstilni jopiči ali segmentne čepice, je jasno, da strelci niso nosili nobenega kovinskega oklepa in razen dveh izjem tudi ne kovinskih zaščitnih pokrival, v splošnem pa njihova oprema ni bila posebej visoke vrednosti.

1463 Enorezni meč, sablji podobno orožje.
1464 V transkripciji *d*, a gre gotovo za pisarjevo napako ali pomoto pri transkripciji, saj bi cena take opreme vsekakor presegala nekaj pičlih pfenigov.

Čeprav habsburške sile niso bile sposobne potisniti sovražnika prek državne meje, je ogrska ofenziva kmalu izgubila zagon. 27. novembra je Hunjadi pri Neunkirchnu ponovno pozival Dunajčane, naj ga podprejo v skupnem boju proti habsburškemu tiranu, in hkrati žugal z vdorom na Dunaj ali pa na Friderikove štajerske posesti.[1465] Ker je pismo ostalo brez učinka, je 9. januarja iz tabora pri Leobersdorfu naslovnike še enkrat poskusil prepričati, naj se ne upirajo ogrskim silam, saj je njihov cilj edinole obračunati s kraljem. Tokrat je doživel precej ostrejšo zavrnitev in hkrati nedvoumen opomin avstrijskih stanov, naj preneha s sovražnostmi, sicer »bodo morali storiti svojo dolžnost« in se mu torej upreti z vsemi močmi.[1466]

Hunjadijeva vojska, v velikem delu sestavljena iz konjenice, je bila po napornih pohodih že preveč izčrpana, da bi lahko uresničila grožnje oziroma izbojevala odločilni spopad na bojnem polju. Zaradi pomanjkanja težjega topništva tudi ni bila sposobna zavzeti Győra ali drugih pomembnih utrdb v obmejnem pasu. Zakonitosti poznosrednjeveškega vojskovanja so še enkrat dokazale strateško premoč obrambe nad napadom in hkrati šibkost ofenzivnih operacij omejenega značaja, saj si odločnega nasprotnika ni bilo preprosto podrediti zgolj z roparskimi pohodi in materialnim opustošenjem. Friderikova znana politika zavlačevanja je otopila ost ogrskega napada, podobno kot se je pol leta poprej zgodilo na Celjskem. Vsak dan, ki so ga ogrske čete preživele globoko na sovražnem ozemlju, je pomenil večje tveganje, da se zapletejo v spopad s Friderikovimi okrepitvami ali pa jih v hrbet napade kateri od preostalih Hunjadijevih nasprotnikov. Namesto iskanja vojaške rešitve so zato stopile v ospredje diplomatske pobude.

Na pogovorih s Hunjadijem je habsburško stran zastopala pisana pogajalska skupina, v kateri je poleg Friderikovih zaupnikov, predstavnikov dunajskih meščanov in posebej uglednih osebnosti, vključno z Ulrikom Eizingerjem, eno od osrednjih mest zavzemal Ulrik Celjski – nikakor ne po naključju, saj je njegova rodbina nastopala kot svojevrsten jeziček na tehtnici. V trenutnem merjenju moči med kraljem Friderikom in Ivanom Hunjadijem so Celjski ostajali nevtralni, vendar v nenehni pripravljenosti, da se vmešajo v spopad. Ne glede na nekaj let poprej podpisane sporazume habsburškemu vladarju niso nameravali nuditi neomejene podpore niti na vrhuncu vojne nevarnosti. Vseeno bi jih lastna preračunljivost lahko prepričala, da položaj izkoristijo sebi v prid oziroma se oslabljenemu Hunjadiju maščujejo za nedavno pustošenje po rodbinskih posestih. Taki premisleki so ogrskega gubernatorja silili v poravnavo s Celjskimi. Čeprav jim je spomladi odvzel skrajno severno obrobje slavonskih posesti s Koprivnico in Legradom ter jih skušal izriniti z banskega položaja, je bilo proti koncu leta 1446 že jasno, da mu ne bo uspelo zlomiti njihovega primata nad Slavonijo. Pri tem ni mogel računati niti na soglasno podporo ogrskega plemstva, ki se je sámo zbalo Hunjadijevega pretiranega porasta moči in je zato v Celjskih prepoznavalo določeno protiutež njegovim ambicijam. Veliko večje koristi kot zaostrovanje napetosti s pokneženimi grofi je Hunjadiju obljubljala medsebojna poravnava, s katero bi si pridobil celjsko podporo pri pogajanjih s kraljem Friderikom v zameno za priznanje njihove oblasti nad Slavonijo.[1467]

Da je takšna razlaga dogodkov upravičena, potrjujejo intenzivna prizadevanja Ulrika Celjskega, da bi – čeprav kot habsburški zastopnik – pripomogel k sklenitvi dogovora, ki bi vsaj do določene stopnje ugodil ogrskim zahtevam.[1468] Prvo vidnejšo misijo je opravil malo pred 26. novembrom, ko je skupaj s kraljevim kanclerjem Gašperjem Schlickom obiskal sovražno vojsko, medtem ko je tisoče Ogrov pustošilo po Avstriji in Štajerski.[1469] Pri Dunajskem Novem mestu so se kraljevi pogajalci sestali z Ivanom Hunjadijem in nato 3. decembra poročali o preteklih pogovorih na Dunaju. Hunjadi je kazal pripravljenost na kompromis, saj je sam predlagal umik ogrskih čet in sklenitev premirja, če mu Friderik do 2. februarja 1447 vrne grad v Győru. Za poroka naj bi imenoval prav Ulrika Celjskega kot očitno posebej ugledno avtoriteto, ki je uživala zaupanje obeh strani. Pogajalska skupina je načelno pozdravila mirovno pobudo, vendar se je zapletlo s predajo Győra, saj se je kralj branil, da v tako kratkem roku preprosto ni izvedljiva.[1470]

Hunjadi je še naprej prepričeval avstrijske stanove, da ogrski vdor ni usmerjen proti njihovim interesom in lastnini, temveč je njegov namen zgolj prisiliti kralja Friderika k spoštovanju zakonitih zahtev ogrskega deželnega zbora. Toda ob nastopu zime je postalo jasno, da bo ogrska vojska vse težje vztrajala sredi sovražne dežele, zato se je Hunjadi po božiču odločil za umik iz opustošenega zaledja Dunaja.[1471] Napad tako razen gospodarske škode ni dosegel otipljivega rezultata, vendar Hunjadi še ni opustil upanja, da doseže svoje cilje vsaj po diplomatski poti.[1472]

1465 CHMEL 1859, št. 2198, 1446 november 27., polje pri Neunkirchnu; št. 2199, 1446 november 29., Dunaj.
1466 CHMEL 1859, št. 2202, 1446 december 9., med pohodom pri Leobersdorfu; št. 2203, 1446 december 9., Dunaj.
1467 Prim. PÁLOSFALVI 2000, str. 87.
1468 Kot svétnik kralja Friderika in hkrati ogrski magnat je bil Ulrik Celjski vpleten v diplomatske pogovore že jeseni 1445 in je bil brez dvoma odlično seznanjen z zahtevami oziroma pričakovanji obeh pogajalskih strani. TELEKI 1853, št. LXXVII, 1445 oktober 13., Dunaj; št. LXXVIII, s. d., s. l.
1469 RYNEŠOVÁ 1937, št. 231, [1446] november 26., Dunaj.
1470 CHMEL 1859, št. 2200, 1446 december 3., Dunaj; prim. GUBO 1890, str. 9.
1471 WATTENBACH 1851, str. 741.
1472 Prim. KLAIĆ 1901, str. 216–218.

Poravnava z Ivanom Hunjadijem

V začetku leta 1447 je ogrski gubernator upe na rešitev spora s habsburškim vladarjem položil predvsem v sodelovanje s Celjskimi.[1473] Da bi si dokončno zagotovil njihovo zaslombo, je v začetku januarja odpotoval v Bélávar na severnem bregu Drave, zgolj nekaj kilometrov od Đurđevca na nasprotni strani reke. Očitno v tem času je ob intenzivnem posredovanju Ladislava Gorjanskega s Celjskimi pripravil obsežen mirovni dogovor, v številnih pogledih podoben štiri leta starejšemu celjsko-habsburškemu sporazumu. Kaj vse naj bi vključeval, razkriva nedatirani osnutek, po vsej verjetnosti vsebinsko izoblikovan, če že ne dokončno napisan v januarju oziroma prvih mesecih leta 1447, čeprav se zdi, da so ga zaradi občutljive narave namenoma obdržali v tajnosti. Potreba po diskretnosti je bila še toliko večja, ker je več pogodbenih določil odkrito kršilo interese Talovcev, s katerimi je Hunjadi prvotno upravičeval intervencijo proti Celjanom.[1474]

Dokument je nedvomno zorel dlje časa, dokler ni pogajalcem uspelo doseči soglasja glede vseh ključnih vprašanj, ki so bremenila odnose Celjskih z Ivanom Hunjadijem. Najpomembnejše je bilo seveda, kako spraviti na videz nezdružljive tekmece. Prva točka sporazuma je zato predvidevala nič manj kot možitev Ulrikove hčere Elizabete s Hunjadijevim sinom, očitno Ladislavom. Predstavljamo si lahko, da takšna odločitev ni bila preprosta, sploh če verjamemo Piccolominijevim opazkam o Ulrikovi vzvišenosti nad skromnim poreklom Hunjadijevega rodu, a je bil za trajni

◆
110. Ogrski gubernator Ivan Hunjadi
| REPRODUCIRANO PO:
THURÓCZY 1488, STR. [272]

1473 RYNEŠOVÁ 1937, št. 255, 1447 januar 11., Dunaj.
1474 MNL, OL DL 37615, s. d., s. l. Listina je bila v preteklosti datirana v leto 1451, v arhivski dokumentaciji pa z 18. junijem 1448, vendar brez kakega oprijemljivega dokaza ali prepričljive utemeljitve. Tudi drugi datum se zdi prepozen, saj je Friderik Celjski v Čakovcu uradoval že najpozneje 25. februarja 1448. Prim. MNL, OL DL 32813, 1448 februar 25., Čakovec; ENGEL 1996a, str. 291.

mir očitno pripravljen plačati visoko ceno.[1475] Nad izvedbo ženitnega načrta, ki bi med tekmeci ustvaril trajno »prijateljstvo«, naj bi bedel srbski despot Branković, kot Elizabetin ded in prepoznaven politični akter verjetno najprimernejši porok za sklenitev zakonske zveze. V drugem členu je Hunjadi »presvetlim knezom« Celjskim priznal neokrnjena opolnomočja slavonskih banov, medtem ko je tretja točka urejala razmerja v zagrebški škofiji. Celjski so se ji zavezali vrniti zasedene posesti, a so nad njimi v resnici ohranili nadzor, saj je njihov varovanec Benedikt ostal na škofovskem sedežu, sicer ob ohlapnem, samoumevnem pogoju, da se mora pokoravati ogrski kroni. Zavzeta ozemlja vranskega priorstva – večino so zasedali Celjski, medtem ko je Hunjadi »osvobodil« utrdbo Draškovec pri Legradu – so prepustili Ladislavu Gorjanskemu na podlagi že poprej sklenjenega, a nepojasnjenega dvostranskega dogovora s Celjskimi. Na prvi pogled bi to gesto lahko dojemali kot nagrado za uspešno diplomatsko akcijo, a je Ladislav tudi tokrat odigral zgolj vlogo začasnega posrednika, upravitelj vranskega priorstva pa je ostal Hunjadijev favorit Ivan Székely.[1476]

V nadaljevanju je bilo treba urediti še vrnitev preostalih zasedenih posesti. Večina ozemeljskih terjatev je bila seveda naslovljena na Ivana Hunjadija, ki pa se je Celjskim zavezal neposredno vrniti le utrdbo Kamengrad. Daleč najpomembnejše jedro osvojenega celjskega ozemlja, torej mesto Koprivnico z bližnjim zaledjem in na novo postavljeno utrdbo v Donji Dubravi pri Legradu, je izročil mirovnemu posredniku Ladislavu Gorjanskemu, ki jih je – čeprav to ni bilo posebej zapisano – nato vrnil Celjskim. O usodi Đurđevca in Grebena, prvotno v lasti Talovcev, so se pogodbene stranke uskladile že prej, ne da bi rezultat dogovora jasno zapisale v listini, a sta oba gradova ostala pokneženim grofom, seveda na razočaranje njunih nekdanjih lastnikov. Najpozneje od januarja 1449 je funkcijo celjskega glavarja v Đurđevcu opravljal Gašper Pirs,[1477] medtem ko je Greben obdržal njihov vojskovodja Jan Vitovec in s trdo roko ustrahoval okolico.[1478] Ivan Hunjadi je nadalje ponovno »vzel v milost« Petra Fančija, mu vrnil domači grad Gordovo in mu hkrati zagotovil podporo pri vračilu njegovih posesti, s katerimi se je medtem protipravno okoristil Nikolaj Iločki. V sklepnem delu dokumenta so se pogodbene stranke zavezale k obojestranski izmenjavi ujetnikov in spoštovanju prostega pretoka trgovine. Morebitna nesoglasja naj bi odtlej reševali po mirni poti. V prihodnosti naj bi Ladislav Gorjanski sklical še srečanje v živo, na katerem bi obe strani dokončno razrešili zadnja odprta vprašanja.[1479]

Domnevamo lahko, da naj bi ob tej priložnosti Hunjadi na podlagi predhodno pripravljenega osnutka izstavil pogodbeno listino. A kolikor lahko sklepamo iz ohranjenega arhivskega gradiva, se to ni nikoli zgodilo – verjetno predvsem zaradi gubernatorjeve bojazni, da bi Celjskim tako naklonjen dogovor sprožil hud odpor ogrskega plemstva. Po drugi strani formalna izdaja pogodbe niti ni bila zares potrebna, saj so poglavitne točke sporazuma že kmalu zaživele v praksi. Do začetka pomladi 1447 so se ogrske čete umaknile z zasedenih celjskih posesti, upravo vranskega priorstva je prevzel Ivan Székely, poknežena grofa Ulrik in Friderik pa sta se spet utrdila na banskem položaju, kot jima ga je v uradni korespondenci brez obotavljanja priznaval sam Hunjadi.[1480]

Tako pomembne koncesije seveda niso bile zastonj. Bojeviti gubernator je v zameno pričakoval podporo Celjskih pri umirjanju odnosov s kraljem Friderikom, ki je še naprej odločno zavračal ogrske zahteve.[1481] Namesto da bi jesenski vdor v Avstrijo in na Štajersko uklonil habsburškega vladarja, ga je kvečjemu spodbujal k novim vojaškim pripravam. V začetku leta 1447 je za zaščito pred sovražnimi vpadi ponovno pozival k pripravljenosti svoje podložnike ter sklical deželne stanove v Avstriji, na Štajerskem in Kranjskem.[1482] Zbor na Koroškem je načrtoval za 16. marca v Šentvidu, kamor je med drugim posebej pozval šentpavelskega opata, da bi se skupaj posvetovali o primernih varnostnih ukrepih.[1483] Sredi aprila je Friderik nejevoljo nad Hunjadijem izražal v dopisovanju z Ulrikom Rožmberškim in Hanušem Kolovratom ter ju pozival, naj po svojih močeh pomagata razbiti ogrsko zavezništvo s Češko in Moravsko.[1484] V približno istem času ali le malo pozneje je za podporo naprošal tudi velikega mojstra Nemškega viteškega reda.[1485]

Čeprav od takšnih diplomatskih akcij ni bilo veliko pričakovati, je Hunjadi z zaskrbljenostjo spremljal krepitev sovražnega bloka vzdolž severozahodne meje Ogrskega kraljestva. V tem prostoru se je spoprijemal že s trdoživim

1475 Prim. PICCOLOMINI 2025, str. 104–106.
1476 PÁLOSFALVI 2000, str. 91–93; prim. STIPIŠIĆ, ŠAMŠALOVIĆ 1960, št. 2142, 1449 maj 31., Zagreb; št. 2143, 1449 junij 5., [Zagreb].
1477 STIPIŠIĆ, ŠAMŠALOVIĆ 1960, št. 2132, 1449 januar 24., [Čazma]; št. 2134, 1449 januar 31., Križevci, št. 2136, 1449 april 9., [Čazma]; prim. TKALČIĆ 1904, str. 116; KOSI 2019, str. 21.
1478 Podžupan v Križevcih Pavel Mikčec iz Cirkvene se je konec novembra 1450 pritožil čazmanskemu kapitlju nad nasiljem Jana Vitovca, ki je s svojimi oboroženci oropal in požgal naselja Cirkveno, Sveti Petar Orehovec in Gregurovec. STIPIŠIĆ, ŠAMŠALOVIĆ 1960, št. 2164, 1450 november 28., [Čazma]; prim. št. 2301, 1455 julij 16., Dunaj; št. 2302, 1455 julij 16., Dunaj; št. 2304, 1455 september 24., [Čazma]; HALÁSZ, MILJAN 2014, str. 81, 89, 100; PÁLOSFALVI 2014, str. 155–157.
1479 PÁLOSFALVI 2000, str. 88–89.
1480 Npr. MNL, OL DL 107562, 1447 februar 2., Zagreb; DF 274967, 1447 marec 20., Zagreb; DF 256814, 1447 april 1., s. l.; DF 261833, 1447 april 2., Budim; DF 218972, 1447 april 29., Križevci; TELEKI 1853, št. CXIX, 1447 julij 21., s. l.; LASZOWSKI 1904, št. 260, 1447 avgust 27., Celje; št. 261, 1447 avgust 31., s. l.; STIPIŠIĆ, ŠAMŠALOVIĆ 1960, št. 2100, 1447 april 29., Čakovec; št. 2101, 1447 maj 16., Čakovec; PÁLOSFALVI 2000, str. 90–91.
1481 Prim. BÉLA 1931, št. 310, 1447 januar 4., Dunaj.
1482 CHMEL 1859, št. 2232, 1447 januar 30., Korneuburg; št. 2259, 1447 marec 10., Dunaj.
1483 SCHROLL 1876, št. 466, 1447 januar 21., Dunaj.
1484 HOLTZ 2012, št. 45 in 46, oboje 1447 april 17., Gradec.
1485 EIBL 2010, št. 67, pred 1447 april 23., s. l.

odporom Jana Jiskre, Jana Talafusa in drugih poveljnikov husitskih oddelkov, ki so plenili po deželi. Medtem ko so z juga grozili novi osmanski vdori, bi se ogrska obramba težko spoprijela še z vzporednim habsburškim protinapadom, ki se je zdel kvečjemu vprašanje časa. 7. marca je kralj Friderik v Gradcu javno razgrnil načrte za novo ofenzivo proti Ogrski. Začeli naj bi jo 12. junija, do tega dne pa je deželnim obveznikom ukazal, naj se zglasijo na zbirni točki v Mariboru s konjeniki, pešaki, oklepi, vozovi in drugo opremo, kolikor je le morejo zbrati. Vojakom, ki bi se odzvali sklicu, je obljubil zagotoviti hrano in drugo preskrbo ter plačati odškodnino.[1486] V pozivih je konkretno opredelil tudi število moštva, ki naj bi ga prispevali posamezni obvezniki. Šentpavelski opat naj bi denimo privedel 32 konjenikov, 60 pešakov in 4 vozove s pripadajočo opremo.[1487]

Nazadnje se je spet pokazalo, da deželnih čet ne bo treba poslati v boj, saj je velikopotezna mobilizacija dosegla svoj poglavitni cilj že z demonstrativnim kopičenjem sil, ki so ogrskega vojskovodjo silile k iskanju kompromisa.[1488] Sočasna korespondenca iz prvih majskih dni priča o živahni pogajalski dejavnosti, vendar ogrskim delegacijam tudi tokrat ni uspelo doseči nobenega vidnega premika pri uveljavljanju ključnih zahtev.[1489] Medtem ko je kralj Friderik pospešeno zbiral čete, se je podpora mednarodne politike odločno nagibala v njegovo korist. Hunjadi je doživel celo močen diplomatski pritisk samega papeža Nikolaja V., ki je 20. maja izdal posebno bulo egerskemu kardinalu Dioniziju, s katero je pozival k sklenitvi premirja.[1490] S stališča krščanskega Zahoda je bila taka pomiritev v trenutku vse hujše osmanske grožnje povsem logična – in kot se je pokazalo naslednje leto, tudi nujna, saj se je Hunjadijev niz večinoma uspešnih spopadov z osmanskimi silami neslavno zaključil s krvavim porazom na Kosovu, ki je hudo omadeževal njegov osebni ugled.[1491]

Zadnji diplomatski adut ogrskega gubernatorja so ostajali Celjski – ne sicer mlajši Ulrik, dotlej najintenzivneje vpleten v pogajanja, temveč njegov oče Friderik, od razgretega dogajanja nekoliko bolj oddaljen, manj osebno obremenjen in zato najbrž za vse vpletene stranke sprejemljivejši sogovornik. Podobno kot nekaj let poprej v najmračnejših dneh ogrske nasledstvene krize se je stari grof tudi tokrat potrdil za zrelega, presenetljivo uspešnega posrednika, ki je znal prepričljivo nagovoriti celo na videz smrtne sovražnike. Svojo pogajalsko vlogo je 2. junija, le dan po sklenitvi premirja, natančno opisal v zasebnem pismu, poslanem sinu Ulriku. Ko je 22. maja prispel na zasedanje v Radgono, se je zdel položaj bolj kot ne izgubljen. Ogrska delegacija, v kateri so imeli glavno besedo esztergomski nadškof, győrski škof, Nikolaj Iločki, Ladislav Gorjanski, Mihael Ország, Ladislav Pálóczi in Tomaž Széchy, se je zapletala v neskončne prepire s habsburškimi odposlanci, vsaka stran pa je trmasto vztrajala pri svojih zahtevah. Friderik Celjski je spoznal, da so pogovori bolj kot ne propadli, zato se je na lastno pobudo napotil v bližnjo Lipnico (Leibnitz) h kralju in ga prepričal, da sta se napotila nazaj v Radgono. Zadnji poskus iskanja treznega dogovora je 1. junija končno privedel do sklenitve dvoletnega premirja, ki je stopilo v veljavo teden dni pozneje.[1492]

Friderikovo poročilo lastnemu sinu ni bilo prazno hvalisanje. Zasluge za sklenitev premirja so mu priznavali tudi sodobniki in to povsem jasno zapisali celo v pogodbeno listino. Hunjadi njene vsebine še zdaleč ni mogel dojemati kot bleščeče zmage, saj je moral pri večini točk odstopiti od prvotnih zahtev. Friderik Habsburški je ohranil skrbništvo nad Ladislavom Posmrtnim in do izteka zastave z bratom Albrehtom obdržal tudi sporne utrdbe in mesta na zahodu Ogrske z eno samo pomembno izjemo. Proti plačilu 3000 *fl* v treh letnih obrokih je namreč škofu Avguštinu prepustil Győr ter mu obljubil vrniti odtujene bombarde, smodnik, puščice in drugo oborožitev. Vsa druga sporna vprašanja, o katerih jim ne bi uspelo najti soglasja, naj bi v prihodnje prepustili končni razsodbi papeža oziroma njegovega odposlanca kardinala Carvajala.[1493]

Ob zapisanem se ne gre čuditi, zakaj je ogrsko plemstvo sporazum sprejelo z velikim razočaranjem, čeprav je v trenutnih okoliščinah vendarle iztržil največ, kolikor je bilo sploh mogoče pričakovati – in še to predvsem zaradi intenzivnega udejstvovanja Friderika Celjskega, ki je v Radgoni dosegel ključni diplomatski preboj in v skladu z obljubljenim *quid pro quo* Ogrski zagotovil mir na zahodni fronti. Pravo vrednost tega dosežka lahko prepoznamo šele v perspektivi drugih grozečih izzivov, s katerimi se je tedaj spoprijemal Ivan Hunjadi. Po podpisu premirja se je lahko posvetil obračunu z Janom Jiskro, a mu tudi tokrat cilja ni uspelo doseči z orožjem. Po polomu vojnega pohoda proti Jiskrovim oporiščem se je odločil spor začasno zamrzniti s premirjem, saj je moral vse sile usmeriti v obrambo pred Osmani, dolgoročno daleč najnevarnejšim nasprotnikom. V vrtincu nenehnih vojnih odprav in diplomatskih poti Hunjadi niti ni imel prave priložnosti, da se Celjskim osebno oddolži, a na njihovo uslugo vendarle ni povsem pozabil.[1494]

1486 GZM 7/6, 1447 maj 7., Gradec; SEUFFERT, KOGLER 1953, str. 138–140, št. 70, 1447 maj 13., Gradec.
1487 SCHROLL 1876, št. 467, 1447 maj 11., Gradec; GZM 7/7, 1447 maj 11., Gradec.
1488 SZUJSKI 1876, št. IX, 1447 marec 12., Dunaj.
1489 RYNEŠOVÁ 1937, št. 311, 1447 maj 2., Maribor.
1490 CHMEL 1859, št. 2283, 1447 maj 20., Rim.
1491 Prim. KLAIĆ 1901, str. 219–220.
1492 8. junija. MNL, OL DF 289289, 1446 junij 2., Radgona.
1493 MNL, OL DF 289289, 1446 junij 2., Radgona; FEJÉR 1838, št. XXVIII, 1447 junij 1., Radgona; CHMEL 1837b, št. CII, 1447 junij 1., Radgona; CHMEL 1859, št. 2288, 1447 junij 1., Radgona.
1494 PÁLOSFALVI 2000, str. 93–96.

Logično bi bilo pričakovati, da bo Hunjadi najpozneje do konca pomladi končno izstavil v osnutku pripravljeno mirovno pogodbo s pokneženimi grofi. To bi se lahko zgodilo junija 1448 na slavonskem zboru v Križevcih. Osebno se ga niso udeležili ne Celjani ne ogrski gubernator, so pa nanj poslali najuglednejše zastopnike s polnimi pooblastili in jim zaupali pripravo vrste pomembnih dokumentov. Med njimi ni najti mirovnega sporazuma, ki ga po vsej verjetnosti tudi tokrat niso javno formalizirali. Toda iz konteksta diplomatskih pogovorov je hkrati očitno, da sta obe strani brez zadržkov priznali tako rekoč vsa pogodbena določila, zapisana v osnutku.[1495] Pravzaprav je neizpolnjena ostajala kvečjemu prva točka sporazuma – ženitni dogovor, ki bi ustvaril »večno« zavezništvo med rodbinama. Srbski despot Branković je z veseljem sprejel zaupano nalogo ženitnega poroka in jo skušal tudi ustrezno izpolniti. Ker se je načrtovana zaroka verjetno predvsem zaradi vseh drugih obveznosti Ivana Hunjadija vmes vztrajno odmikala, sta si jo Branković in njegova soproga v zgodnjih mesecih leta 1448 poskusila udejanjiti z novo pobudo, 18. junija pa sta svoje soglasje k njunim prizadevanjem podala oba grofa Celjska.[1496]

Leto poprej je bilo ženitno povezovanje s Hunjadiji morda še videti zanimiva diplomatska domislica brez nujno usodnih posledic. Toda vmes je nepričakovano dobilo povsem drugačne razsežnosti, ker je rodbina Celjskih nenadoma ostala brez zakonitega moškega potomca. Kolikor lahko uskladimo nezanesljivo poročanje celjskega kronista z drugimi viri, sta bila tisti trenutek pokojna že oba sinova Ulrika II. in njegove soproge Katarine. Jurij je umrl še »v zibki« 1. maja (najverjetneje) 1443,[1497] Herman pa v dvanajstem letu starosti, 30. julija (po vsej verjetnosti) 1447.[1498] Prav to grenko sosledje dogodkov pomaga pojasniti sočasne obrate celjske politike. Bolj kot Ulrik sam se je resnosti položaja zavedal njegov oče Friderik. Očitno že zelo kmalu po smrti zadnjega vnuka je zato sklenil na jesen 1447 odpotovati v Rim s spremstvom 100 konjenikov.[1499]

V nasprotju z mnenjem večine dosedanjih raziskovalcev pravi namen njegovega romanja ni bil zgolj izposlovati odveze grehov.[1500] To ugodnost mu je papež Nikolaj V. sicer naklonil 10. novembra, hkrati z velikodušno oprostitvijo od posta, s katero je Frideriku II. dovolil uživati meso, jajčne in mlečne jedi vse dni v letu.[1501] Toda osrednji razlog, zaradi katerega se je ostareli grof napotil na dolgo, naporno potovanje, je bil drugačne narave. Papežu je namreč pojasnil, da njegov sin Ulrik nima moškega naslednika in da njunemu rodu grozi izumrtje, zato ga je prosil, naj prizna dedne pravice nezakonskemu Janezu, rojenemu iz Friderikove zveze s Siguno Ekenštajnsko.[1502] Nikolaj V. je prošnji ugodil in tedaj že najmanj sedemnajstletnemu Janezu priznal pravico do dedovanja dela celjskih posesti na Dolenjskem – gospostev Ribnica, Fridrihštajn, Poljane, Ortnek in Čušperk – ob pridržku, da se grofoma Frideriku ali Ulriku v prihodnje ne rodi še kak zakonski sin.[1503]

Tako vprašljiva rešitev je bila v vsakem primeru zgolj izhod v sili in najbrž tudi ne ravno po volji grofa Ulrika, ki bi bil po hčeri Elizabeti družinsko dediščino prej pripravljen prepustiti samim Hunjadijem kot pa nezakonskemu polbratu. Kako pomembno obogatitev bi za ogrskega gubernatorja in njegove sinove pomenila pridobitev celjske dediščine, je seveda odveč poudarjati. Toda takšne računice je nazadnje prekrižal tok nepredvidenih dogodkov. Nepovratno se je sklenil sedem let pozneje s smrtjo Elizabete Celjske, ko je njen rod ostal še brez zadnje, vsaj ženske naslednice.

1495 MNL, OL DF 231238, 1448 junij 18., Križevci; STIPIŠIĆ, ŠAMŠALOVIĆ 1960, št. 2120, 1448 junij 18., Križevci; prim. LUKINOVIĆ 2004, št. 140, 1448 junij 17., [Križevci].

1496 MNL, OL DL 44516, 1448 junij 18., Celje.

1497 Celjski kronist navaja datum 1. maj – na dan sv. Filipa in Jakoba – 1423, a je letnica gotovo napačna. Sklepamo lahko, da se je zmotil v zapisu desetice in je torej imel v mislih leto 1443. KRONES 1883, str. 93.

1498 Ne pa leta 1452, kot navaja večina genealoških pregledov. Celjska kronika smrt Hermana IV. postavlja na dan sv. Abdona in Senena (30. julija) 1444, a očitno prezgodaj, saj sta se Ulrik in Katarina poročila aprila leta 1434. Rojstva njunega najstarejšega sina Hermana torej ni mogoče postaviti prej kot v leto 1435. Če je v resnici umrl v starosti 12 let, se je to po vsej verjetnosti zgodilo šele poleti 1447. To pojasni tudi odločitev njegovega deda Friderika II. za pot v Rim. KRONES 1883, str. 93.

1499 Piccolomini je Friderikovo drugo romanje umeščal v jubilejno leto 1450, ko je v Rim potoval tudi vojvoda Albreht VI. Temu se je pridružilo več poznejših piscev, vendar je Piccolominijeva datacija nedvomno napačna, kot dokazujejo v nadaljevanju citirane listine in tudi kronologija poročil salzburškega oskrbnika na Pišecah Štefana Rätelhoferja. Prim. AT-OeStA, HHStA, SbgE, AUR 1446, s. d., s. l.; PIUS 1551, str. 411; GUBO 1890, str. 11; MLINAR 2005, str. 23.3, str. 236.

1500 KRONES 1883, str. 81, 108; prim. KOSI 1998, str. 108, 129, 131–132.

1501 SI AS 1063/4528 in 4529, oboje 1447 november 10., Rim; CKSL, 1447 november 10., Rim (A, B); prim. SI AS 1063/4548, 1451 januar 19., Rim; CKSL, 1451 januar 19., Rim.

1502 *Cum itaque sicut exhibita nobis nuper pro parte dilecti filii nobilis viri Friderici comitis Cilie petitio continebat ipse vnicum filium Vdalricum nomine comitem Cilie habeat qui usque ad hanc diem caret prole mascula ne domus Cilie que excellens genere ac potens existit ex defectu prolis mascule extinquatur et in obliuionem ueniat cupiat te qui ex eo soluto et soluta procreatus existis ad certam partem sue hereditatis habilitari et legitime admitti.* SI AS 1063/4530, 1447 november 15., Rim; CKSL, 1447 november 15., Rim.

1503 SI AS 1063/4530, 1447 november 15., Rim; CKSL, 1447 november 15., Rim. Janez se je rodil še pred koncem novembra 1430, ko je Friderik Celjski njegovi materi Siguni, sicer poročeni z Viljemom Višnjegorskim, podelil v fevd stolp v Kotah in več posesti, po njeni smrti pa naj bi pripadle njenim otrokom – tako potomcem grofa Friderika kot sinu, ki ga je imela z zakonitim soprogom Viljemom. SI AS 1063/4465, 1430 november 30., s. l.; CKSL, 1430 november 30., s. l.; prim. KOSI 2012, str. 481, op. 160.

Avstrijski upor proti Frideriku III.

V zapletenem političnem položaju na Ogrskem po bitki pri Varni so spori o skrbništvu nad Ladislavom Posmrtnim dobili povsem nove razsežnosti. Mladoletnega dediča prestola je zaenkrat še trdno nadzoroval kralj Friderik, vendar ob vse hujšem nasprotovanju Hunjadija in drugih ogrskih velikašev. Ogrske pritiske je vmes začasno zaustavil precej usodnejši dogodek na Balkanu. Da bi zajezil osmansko nevarnost, je namreč Hunjadi v jeseni 1448 načrtoval ambiciozen vojni pohod, za katerega je zbral občutne sile, občutno močnejše od tistih za nesrečno odpravo štiri leta poprej, ki se je končala s polomom pri Varni. Računal je tudi na podporo iz nemških dežel, albanskega vojskovodje Skenderbega in aragonskega kralja Alfonza, vendar je te načrte kmalu prekrižala trpka stvarnost tedanjih političnih razmer.[1504]

Zapletlo se je že z zavlačevanjem aragonskih in albanskih zaveznikov, še bolj pa s srbskim despotom Brankovićem, ki je kljub Hunjadijevim pozivom vztrajal pri nevtralnosti. Ne le da se ni bil pripravljen pridružiti ogrski vojski, ki je med pohodom po srbskem ozemlju brezobzirno pustošila po podeželju, temveč je Hunjadija poskusil odvrniti od velikopotezne ofenzive. Ko njegovim odposlancem ogrskega vojskovodje ni uspelo prepričati k umiku, so o načrtovanem napadu celo posvarili sultana Murata II. in mu omogočili, da se pravočasno pripravi na obrambo. Brankovićevi obveščevalci so od blizu spremljali razvoj ofenzive. Kot je razvidno iz Piccolominijevega pisma, so podatki srbskih obveščevalcev prek srbskega despota dosegli tudi Ulrika II. Celjskega.[1505] Toda kljub špekulacijam poznejših kronistov, da se je Hunjadijevi armadi pridružil velik kontingent Celjskih, za kaj takega v primarnih virih ni nikakršne prepričljive opore in tudi ne pravega smisla.[1506]

Še preden bi se jim lahko pridružile Skenderbegove okrepitve, so se Hunjadijeve čete spoprijele z veliko močnejšo armado sultana Murata II. na Kosovem polju v težki tridnevni bitki med 18. in 20. oktobrom 1448. Kljub naprednejši oborožitvi, obrambni formaciji vozov in udarni moči oklepljene konjenice je krščanska vojska doživela silovit poraz, v katerem so življenje izgubili številni ogrski plemiči, tudi nekateri Hunjadijevi najtesnejši sodelavci in najvidnejši organizatorji protiosmanskega odpora – med drugim Franko

111. Kratkocevna bombarda oziroma možnar *Pumhart von Steyr* kalibra 880 mm v Vojaškozgodovinskem muzeju na Dunaju
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

Talovec in Štefan Bánffy, lendavski glavar, ki ga je sedem let poprej pri Samoboru tako odločno porazil Jan Vitovec. Hunjadi sam je ubežal pokolu, vendar v nejasnih okoliščinah, ki so spodbujale govorice, da je svojo vojsko strahopetno prepustil usodi. Hunjadijev osebni ugled je utrpel še dodatni udarec, ko je na begu skozi Srbijo padel v ujetništvo srbskega despota. Na prostost je bil izpuščen šele po odkupnini 100.000 *fl*, vrnitvi od leta 1444 prisvojenih ozemelj srbskega despota na južnem Ogrskem ter potrditvijo zaročnega dogovora med Hunjadijevim sinom – tokrat sicer mlajšim Matijo – in Brankovićevo vnukinjo oziroma Ulrikovo hčerjo Elizabeto Celjsko.[1507]

Slednji člen bi seveda pomenil zgolj izvedbo stare-ga, Hunjadijem skoraj nepredstavljivo naklonjenega dogovora. Toda v očeh ogrskega gubernatorja je tisti trenutek vse koristi poročne zveze zasenčilo strahotno osebno ponižanje, ki ga je doživel v despotovem ujetništvu. Zato si je že iz golega prestiža prizadeval razveljaviti v perspektivi aktualnih do-

1504 SCHWANDTNER 1766a, str. 326–328; KRONES 1883, str. 108; KOSTIĆ 1925; HOUSLEY 1992, str. 89; ANTOCHE 2017; BRACKOB 2018, str. 78–84; PÁLOSFALVI 2018, str. 145–157.

1505 Piccolomini v svojem pismu navaja anekdoto o osmih turških velikaših, ki naj bi Hunjadiju pred bitko ponujali premirje in ga tako zvijačno prepričali, da je osmanska stran nepripravljena na boj. Zgodbo naj bi slišal od Ulrika II. Celjskega, ta pa od svojega tasta Brankovića. Gl. WOLKAN 1912, št. 23, 1448 november 25., Dunajsko Novo mesto.

1506 Podatek o udeležbi nič manj kot 5000 celjskih konjenikov – ob boku 10.000 konjenikov iz nemških dežel (!) – zasledimo v kroniki Stefana Magna. Čeprav se ta podatek občasno pojavlja tudi v strokovni literaturi, ne vzdrži kritične presoje, saj ga ne moremo potrditi z nobenim zanesljivim primarnim virom. Gl. IORGA 1902, str. 233, op. 1; ANTOCHE 2017, str. 253, prim. KOSTIĆ 1925, str. 82–83.

1507 KRONES 1883, str. 108; BORONKAI 1980, št. I:41, 1448 december 30., Szeged; MLINAR 2005, št. 49, str. 280; SARNOWSKY 2005, str. 488–491; PÁLOSFALVI 2018, str. 157–167; prim. BAK 2004, str. 122.

godkov očitno izsiljeno zaroko, kakor hitro se je njegov položaj dovolj okrepil. To se je zgodilo leta 1450, ko je moral srbski despot popustiti Hunjadijevemu ultimatu in mu »za poplačilo dolga« v višini 150.000 *fl* zastaviti najpomembnejše jedro svojih posesti na Ogrskem. A po drugi strani ni bilo mogoče zanemariti strateških prednosti lahkomiselno razdrtega ženitnega dogovora med Celjskimi in Hunjadiji. V obleganem kraljestvu, oslabljenem od trenutnega brezvladja in dinastičnih razprtij, bi zavezništvo med ključnima tekmecema za prevlado pomenilo velik korak k politični enotnosti, še toliko bolj potrebni pod pritiskom osmanskih invazij.[1508]

Takšni pomisleki so Hunjadija spodbujali k novim poskusom tesnejšega sodelovanja s Celjskimi, kot jih ne nazadnje razkriva njegovo nenavadno vljudno dopisovanje z grofom Friderikom II., od katerega si je obetal politično podporo na Hrvaškem, med drugim v pravnem sporu z grofi Blagaji.[1509] Ob posredovanju Ladislava Gorjanskega, oradejskega škofa Ivana Vitéza, Nikolaja Iločkega in Ladislava Pálóczija je Hunjadi avgusta 1451 vendarle privolil v spravo z despotom Brankovićem. Sporazum, deklarativno sklenjen v korist Ogrskega kraljestva, a po drugi strani tudi Srbske despotovine, je ponovno sledil duhu hunjadijevsko-celjske poravnave iz leta 1447. Trajno prijateljstvo med podpisniki naj bi namreč zagotovila (ponovna) zaroka Elizabete Celjske s Hunjadijevim sinom Matijo – a ob premišljenem pridržku, da despotova ozemlja na Ogrskem trajno pripadejo Hunjadijem, če po Brankovićevi krivdi zaročenca morda ne bi sklenila zakonske zveze. Poročila naj bi se sicer dve leti pozneje, po eni strani zaradi mladosti ženina in neveste, po drugi strani pa naj bi ta odmik pomenil tudi določeno varovalo oziroma zagotovilo za uresničitev medsebojnih dogovorov. Če bi kateri od zaročencev medtem umrl, bi poročni dogovor seveda odpadel, vendar so se pogodbene strani tudi v tem primeru zavezale ohraniti trajno zavezništvo.[1510]

Od poloma na Kosovu je bil Hunjadi prisiljen dokončno opustiti upe za velikopotezno balkansko »rekonkvisto«, saj je postalo jasno, da je tak cilj vsaj brez širše mednarodne podpore preprosto nedosegljiv. Odtlej so ogrski vojskovodje zavestno ubrali veliko previdnejšo pot in se zanašali na obrambo obmejnih utrdb, čeprav za ceno prepustitve strateške pobude izrazito nevarnemu sovražniku.[1511] Hkrati je ostajalo odprto težavno vprašanje skrbništva nad mladoletnim Ladislavom Posmrtnim. Avstrijsko, češko in ogrsko plemstvo se nikakor ni bilo pripravljeno sprijazniti, da legitimnega naslednika njihovega prestola ob sebi zadržuje kralj Friderik – seveda ob lastnih računicah, ki so vključevale jasne ambicije po oblasti nad Češko in Ogrsko, predvsem pa obsežnimi kraljevskimi posestmi pokojnega Albrehta II. Friderikovim nasprotnikom so se pridružili tudi dunajski meščani, a celo tako široka koalicija ni premogla dovolj realne moči, da bi lahko uspešno zajezila kraljevo samovoljo.

Ladislavova osvoboditev izpod Friderikovega nadzora bi bila vsekakor v strateškem interesu Celjskih, ki pa so se sprva dosledno izogibali odkritemu vpletanju v spor. Ulrik II. se je v tem času politično udejstvoval na povsem drugih frontah. Da bi utrdil svoj položaj v Avstriji, je januarja 1449 skupaj z očetom Friderikom sklenil zavezniško pogodbo z grofom Mihaelom Hardeggom, ki je podpisnikom zagotavljala medsebojno vojaško pomoč. Aprila je Mihael grofa Celjska imenoval še za dediča vseh lastnih posesti, če bi umrl brez moškega naslednika.[1512] Sporazum je vsaj posredno nakazoval na Ulrikovo spogledovanje s političnim dogajanjem na severu. Novo perspektivo je že jeseni istega leta potrdil s posegom v odmevno fajdo, ki jo je brandenburško-ansbachski mejni grof Albreht Ahil 2. julija 1449 napovedal mestu Nürnberg zaradi spora glede rudnika, postavljenega sredi njegovega rodbinskega ozemlja.[1513] Kralj Friderik si je zelo prizadeval zajeziti spopade in zavarovati interese osrednje gospodarske metropole nemških dežel.[1514] Da bi s svojo vladarsko avtoriteto zaščitil deželni mir, je Friderik večkrat pozval Albrehta k prenehanju nasilja in reševanju nesoglasij pred sodiščem namesto na bojnem polju. Zato ga je razumljivo vznevoljilo opozorilo Nürnberžanov, da je Ulrik II. Celjski pristopil na stran mejnega grofa Albrehta in jim tudi sam poslal fajdno napoved. Grofa Celjskega je v listini z 2. novembra posebej opomnil, naj se kot njegov knez, svetovalec in – ne nazadnje – podložnik[1515] odpove sovražnostim ter prepusti rešitev spora pravnim instancam.[1516] Ker pritožba ni dosegla zaželenega učinka, je Friderik mejnemu grofu Albrehtu junija naslednje leto namenil ostro prepoved nadaljnjih sovražnosti, jeseni pa je na svojem dvoru nameraval prirediti mirovne pogovore, na katere je poleg številnih drugih uglednih dinastov in dostojanstvenikov povabil tudi Friderika II. Celjskega.[1517]

1508 PÁLOSFALVI 2018, str. 167.
1509 O tem priča nedatirano pismo, ohranjeno v korespondenci Ivana Vitéza. SCHWANDTNER 1766b, št. 48, s. d., s. l.
1510 Iz besedila listine je sicer razvidno, da je bila Elizabeta enako kot njena mati Katarina pripadnica pravoslavne veroizpovedi in naj bi to ostala tudi v prihodnje, kot si je despot posebej želel. Zato ji je izposloval pravico, da jo med bivanjem pri Hunjadijih nenehno spremlja pravoslavni duhovnik. TELEKI 1853, št. CXLVII, 1451 avgust 7., Smederevo.
1511 Prim. LOVRENOVIĆ 2006, str. 316, 320–322.
1512 Mihael Hardegg je dedni dogovor ponovno potrdil novembra 1449. Septembra 1454 si je pri Ulriku II. izposodil tudi občutno vsoto 4000 dukatov, njegovi skupni dolgovi pri grofu Celjskem pa so tedaj znašali že osupljivih 120.000 *fl.* SI AS 1063/4534, 1449 januar 6., Celje; 1063/4724, 1449 april 23., Retz; 1063/4535, 1449 november 28., Dunaj; 1063/4557 in 4733, oboje 1454 september 8., Krapina; CKSL, 1449 januar 6., Celje; 1449 april 23., Retz; 1449 november 28., Dunaj; 1454 september 8., Krapina (A, B).
1513 SCHUBERT 1971, str. 139–142.
1514 Prim. RÜBSAMEN 2000, št. 477, 479, 481–482, vsi 1449 junij 18., Gradec.
1515 *... unser furst, rat und diener ...*
1516 MLINAR 2005, št. 57, str. 298; EIBL 2018, št. 43, 1449 november 2., Dunajsko Novo mesto.
1517 RÜBSAMEN 2004, št. 12, 1450 ok. junij, s. l.; št. 61, 1450 oktober 14., s. l.

Pohod proti Pankraciju iz Holíča

Sklenitev zavezniškega sporazuma avgusta 1443 med kraljem Friderikom in Celjskimi gotovo ni odražala iskrenega prijateljstva med podpisniki, vendar sta si v naslednjih letih obe strani dosledno prizadevali ohraniti korektne odnose s tvornim sodelovanjem.[1518] Ulrik je na Friderikovem dvoru nastopal kot kraljevi svetovalec in ga nadomeščal v pomembnih sodnih sporih.[1519] Skupaj s kanclerjem Gašperjem Schlickom je bil celo glavni diplomat na pogajanjih z burgundskim vojvodo Filipom glede načrtovane ženitve burgundskega princa Karla Drznega z Elizabeto Habsburško, hčerjo pokojnega kralja Albrehta II. in prav tako že preminule kraljice Elizabete.[1520] To sodelovanje se je začelo ponovno krhati leta 1450 ob vojaškem pohodu proti najemniškemu poveljniku Pankraciju iz Holíča, ki si je ugled prekaljenega vojskovodje ustvaril še med Sigismundovo vladavino. Ker je luksemburški cesar umrl, še preden bi ga v celoti poplačal za opravljeno službo, je Pankracij kot kolovodja opeharjenih najemnikov s plenilnimi vpadi dolga leta pustošil podeželje ob moravsko-ogrsko-avstrijski tromeji. Jeseni 1446 se je pridružil Hunjadijevemu vdoru v Avstrijo, a je tudi po neuspehu ogrske ofenzive na lastno pest nadaljeval z nenehnimi roparskimi pohodi.[1521]

Kot skrbnik mladoletnega Ladislava Posmrtnega je moral Friderik Habsburški zato že poleti 1447 izvesti vojaški sklic, da bi zajezil sovražne vdore.[1522] Ukrep ni veliko zalegel, saj so Pankracijeve čete naslednje leto ponovno pustošile po podeželju in na Moravskem polju vzdolž plovnih poti postavile utrjene tabore, od koder jih ni bilo mogoče zlahka pregnati. Razmere so se toliko zaostrile, da je kralj Friderik za diplomatsko posredovanje zaprosil kardinala Juana Carvajala in Ulrika Celjskega. Nedolgo po drugem Hunjadijevem vpadu konec leta 1446 se je tako Ulrik Celjski še enkrat znašel v vlogi posebnega odposlanca, ki morda ni užival popolnega Friderikovega zaupanja, a je bil vseeno priročna izbira za opravljanje težkih, resnici na ljubo tudi precej neprijetnih nalog, še posebej na »ogrski« fronti. V tej luči ne preseneča, da so ga že na avstrijskem deželnem zboru v Kremsu 10. junija 1448 imenovali za poveljnika kazenske odprave, za katero naj bi deželno plemstvo prispevalo sklic vsakega desetega moža.[1523] Ob grožnji vojnega pohoda je Pankracij avgusta sicer privolil v pogajanja v Bratislavi, kjer je kardinalu Carvajalu in Ulriku Celjskemu uspelo doseči podpis premirja. To je vključevalo obojestransko osvoboditev ujetnikov, kakor hitro bi Pankracijevi možje v celoti podrli improvizirane poljske utrdbe na zasedenem ozemlju, pa naj bi jim Friderik prek grofa Celjskega izplačal še odkupnino v višini 4000 *fl*.[1524]

Že v naslednjih mesecih se je potrdilo, da Pankracij nima nikakršnega namena spoštovati dogovorov. Njegovi možje so še naprej pustošili po Moravskem polju, kjer so

1518 Prim. WOLKAN 1909a, št. 86, 1443 sredina oktobra, Dunaj. Znak tesnejšega sodelovanja je tudi vloga, ki jo je Friderik II. Celjski tedaj užival kot od kralja priznani razsodnik v plemiških sporih, denimo med Henrikom Goriškim in Engelhardom Turjaškim novembra 1450. Gl. CHMEL 1859, št. 2657, 1450 november 16., Dunajsko Novo mesto.

1519 Npr. HEINICKER 2022, št. 55, 1447 januar 21., Dunaj; prim. GUBO 1890, str. 6.

1520 LAMPEL 1923, št. 15218, 1448 junij 3., Arras; MÜLLER 1993, str. 55.

1521 Prim. ULIČNÝ 2017; PÍREK 2017, str. 166–167.

1522 CHMEL 1859, št. 2295, 1447 junij 29., Dunajsko Novo mesto; št. 2326, 1447 september 13., Dunaj; št. 2328, 1447 september 15., Dunaj; št. 2329, 1447 september 18., Dunaj; PÍREK 2017, str. 167.

1523 Prim. RYNEŠOVÁ 1937, št. 477, [1448] julij 21., Dunajsko Novo mesto.

1524 CHMEL 1859, št. 2442, 1448 maj 6., Gradec; št. 2463, 1448 avgust 5., Bratislava; prim. št. 2469, 1448 avgust 26., Kittsee. Prim. ULIČNÝ 2017, str. 70–71; PÍREK 2017, str. 168.

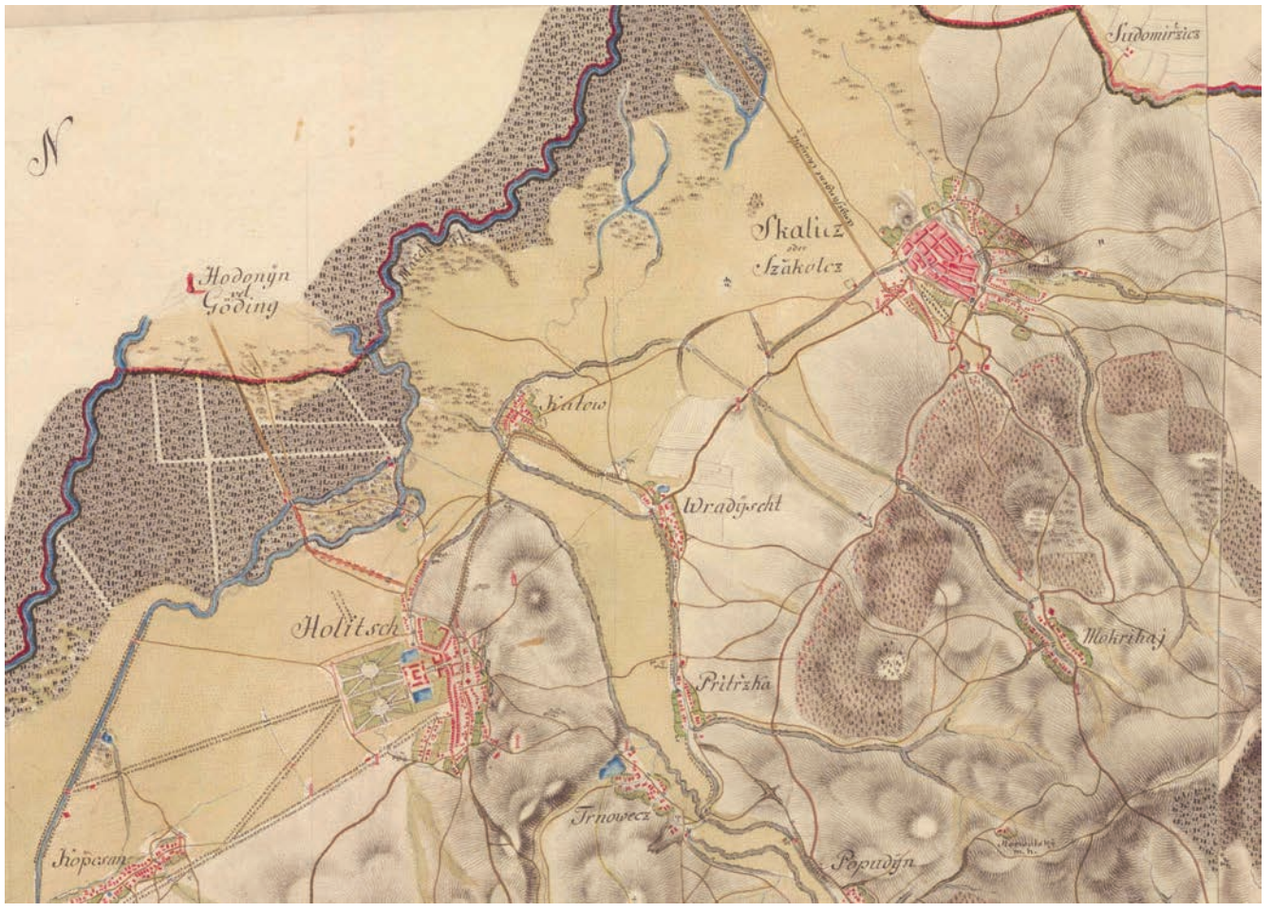

◆
112. Skalica in Holíč na vojaškem zemljevidu Ogrskega kraljestva iz let 1782–1785
| © Arcanum

Sigmundu Ebersdorferju v bliskovitem, povsem nepričakovanem napadu iztrgali utrdbo Niederweiden približno 40 km vzhodno od Dunaja, ob sotočju Donave in Morave. A to še ni bilo vse – kot precej podrobno poroča Ebendorferjeva kronika, so severno od Fischamenda na bregu Donave postavili dve poljski utrdbi oziroma bastiji. S tega strateškega položaja, skoraj natanko enako oddaljenega od Dunaja in Hainburga, so obvladovali plovno pot po mogočni reki, potnike in trgovce terjali za odkupnino oziroma »mitnino«, v širši okolici pa izsiljevali domačine za denarna plačila. Nesrečnim žrtvam, ki bi se jim morda skušale postaviti po robu, je grozil požig oziroma uničenje lastnine, če ne kar kruta smrt. Ker divjanju Pankracijevih privržencev nihče ni zmogel napraviti konca, so si nakopičili velikanski plen. Tako njihovo osrednje »roparsko gnezdo« v mestu Skalica na ogrsko-moravski meji kot druga bližnja naselja pod njihovim nadzorom naj bi se naravnost šibila od naropanega blaga, dragocenosti, oklepov in orožja, celo bombard in smodnika.[1525]

Novembra 1448 so avstrijski stanovi spet sklicali deželni zbor zaradi uspešnejše organizacije vojaške obrambe oziroma zagotavljanja javnega reda in miru, kot eden od kraljevih svetovalcev pa je na zasedanju ponovno odigral vidno vlogo Ulrik Celjski.[1526] Oktobra 1449 so mu zaupali vodstvo skrbno načrtovanega vojnega pohoda, za katerega je poleg sklica avstrijskih deželanov in mesta Dunaj 700 konjenikov prispeval kralj Friderik, še vsaj simbolnih 70 najemnikov pa je zagotovil Ladislav Posmrtni. Novice o obsežnih pripravah so očitno vzbujale skrbi tudi Pankracijevim četam. V nasprotju s pričakovanji niso dobile obetane podpore iz Ogrske, a je Pankracij aprila 1450 kljub temu izvedel nov vdor v Avstrijo.[1527]

V tem času, med veliko nočjo (7. aprilom) in binkoštmi (26. majem), je bila vojska pod Ulrikovim poveljstvom

1525 ZIMMERMANN 2003, str. 612–613.

1526 CHMEL 1859, št. 2506, 1448 november 4., Krems; prim. št. 2587, 1449 avgust 26, Šentvid; št. 2589, 1449 september 1., Krems.

1527 BĚLA 1910, št. 553, 1450 marec 21., Dunajsko Novo mesto; WOLKAN 1912, št. 38, 1450 februar 9., Dunajsko Novo mesto; PÍREK 2017, str. 168–169; prim. RYNEŠOVÁ, PELIKÁN 1954, št. 195, 1450 januar 12., Schaunberg.

113. Ostanki severnih mestnih vrat v Skalici
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

že pripravljena za ofenzivo.[1528] V prvem koraku si je podredila sovražne postojanke na Moravskem polju. Sredi junija je grof Celjski, očitno po predhodnih pogajanjih oziroma ultimatu, prisilil sovražne posadke, da mu predajo obalni bastiji pri Fischamendu in trdnjavo Niederweiden, tisti čas pod nadzorom Pankracijevega vojskovodje Vaněka z Rachmanova.[1529] Ulrikove čete so roparska oporišča nemudoma porušile in nato v neposredni soseščini Niederweidna obkolile še komaj malo več kot kilometer proti vzhodu oddaljeno oporišče Neyren (Grafenweiden), ki si ga je dal Pankracij urediti kot udobno, a hkrati menda odlično utrjeno rezidenco. Obleganje je med Ulrikovimi možmi zahtevalo vsaj eno smrtno žrtev – najemniškega poveljnika Viljema Ebserja, ki ga je po Ebendorferju usmrtila zastrupljena puščica.[1530]

Kljub sprva uspešnemu odporu je Pankracijeva posadka po večdnevnih bojih začela omahovati. Del moštva se je poskusil ponoči neopaženo izmuzniti na varno. Toda na odprti ravnici so ubežnike kmalu prestregle Ulrikove čete, jih ob zori prisilile k vrnitvi v utrdbo, takoj za njimi še same vdrle skozi na stežaj odprta vrata in bliskovito obvladale Pankracijeve pristaše. Dobro obveščeni Janez Schaunberški poroča, da so Ulrikovi vojaki v tej akciji pobili oziroma zajeli okrog 93 nasprotnikov. Med padlimi je naštetih 32 mož iz oddelkov Vaněka z Rachmanova in dveh Schellendorfov. Mednje je vključenih tudi 10 mož, ki so jih Ulrikove čete 17. junija pobesile po drevesih že na kraju samem.[1531] Skupno število žrtev je bilo morda še nekoliko višje, saj Ebendorferjeva kronika poroča, da je moštvo dunajskega kontingenta 69 ujetnikov odvedlo na Dunaj, kjer so jih na kresni večer, 24. junija, javno usmrtili na vislicah. Ulrikove čete so nato prečkale ogrsko mejo in se napotile severovzhodno po záhorski ravnici. Potem ko so pri vasi Cerová opustošile posesti pod gradom Korlátka, v zračni črti približno 53 km od bojišč na Moravskem polju, so nadaljevale pot še 32 km proti severu do Skalice, kamor se je zatekel Pankracij.[1532]

Napadalci so utrjeno mesto začeli oblegati najpozneje v začetku julija,[1533] a zaradi pomanjkanja smodnika niso mogli izkoristiti prednosti močne topniške oborožitve, zato Ulriku niti za ceno precejšnjih žrtev ni uspelo streti sovražnega

1528 ZIMMERMANN 2003, str. 612–614; prim. DOMENIG 2004, št. 264, 1450 februar 3., Dunajsko Novo mesto.
1529 Prim. CHALOUPECKÝ 1937, št. 110, [1450 maj], Posádka.
1530 Viljem Ebser je prihajal iz Brucka na Lajti. Kralju Frideriku je dokumentirano služil kot vojaški poveljnik že vsaj spomladi 1446. Prim. AT-WStLA, HAUrk 3159, 1446 maj 9., Dunajsko Novo mesto.
1531 RYNEŠOVÁ, PELIKÁN 1954, št. 353, 1450 junij 24., Schaunberg.
1532 Lastnik gospostva Korlátka je bil Ožbolt Bucsányi, zaupnik Nikolaja Iločkega, mačvanski podban in glavar Višegrada. Poleg škode, ki so jo Ulrikove čete prizadejale na najbogatejšem jedru gospostva Korlátka, so opustošile tudi več drugih njegovih posesti v bližini. NEUMANN 2007, št. 5, [1450] december 1[6]., grad Korlátka; prim. ENGEL 1996a, str. 345.
1533 LUKINOVIĆ 2004, št. 149, 1450 julij 9., pred Skalico.

odpora.[1534] Šele ob prihodu okrepitev in novih zalog smodnika je silovito topniško obstreljevanje tako hudo načelo mestno obzidje, da je bil Pankracij končno prisiljen v iskanje kompromisa. Da bi se izognil najhujšemu, je svoje posesti izročil Ivanu Hunjadiju v zameno za njegovo varstvo in se hkrati odpovedal vsem nadaljnjim sovražnostim proti Avstriji. Dogovor so formalizirali 8. avgusta, ko je Hunjadi v imenu Ladislava Posmrtnega prevzel nadzor nad Skalico.[1535]

Zaradi spretnega diplomatskega manevra Ulriku ni uspelo izbojevati nedvoumne zmage, čeprav je dosegel poglavitni cilj – osvoboditev zasedenih posesti in utrdb v Avstriji ter trajno prenehanje Pankracijevih vpadov. Celjski vojskovodja se je s svojimi četami nemudoma vrnil v Avstrijo in 18. avgusta že uradoval v Perchtoldsdorfu.[1536] Ne glede na navidezno ugoden razplet težavne odprave pa ni bilo mogoče prikriti, da končni izkupiček še zdaleč ni dosegel velikih pričakovanj. Razočaranje nad previsokimi stroški in očitno ne popolnoma usklajenim vodenjem bojnih operacij je zasejalo nepopravljiv razdor med grofom in kraljem. Po vrnitvi sta se hudo sporekla, saj Ulrik ni prejel zadostnega plačila. Po Celjski kroniki naj bi pred Skalico za najemniške plače porabil več tisoč *fl* iz lastne blagajne, ki mu jih Friderik ni hotel povrniti.[1537] Če pomislimo na kraljeve kronične težave z neplačevanjem vojakov, so bili ti očitki verjetno precej upravičeni.[1538] Iz sosledja dogodkov je razvidno tudi, da je vojni pohod zahteval precejšnje izgube, zaradi katerih je Friderik svojim podložnikom in zaveznikom izplačeval odškodnino.[1539] Zato je vprašljivo, ali gre resno jemati Piccolominijeve apologetske izjave, češ da se je kralj branil Ulriku povrniti stroške, ker naj bi na pohod privedel 300 konjenikov manj od dogovorjenega števila, za katerega so mu iz kraljevske blagajne že v celoti izplačali sold. Poleg tega naj bi Ulrik na generalskem položaju deloval povsem na lastno pest, saj se o svojih načrtih

◆
114. Romanska rotunda sv. Jurija v Skalici
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

1534 Med obleganjem Skalice si je grof Celjski dopisoval z Bedřichom iz Stražnice oz. Kolína, zaupnikom Ulrika Rožmberškega. Ker se je njegov brat bojeval na Pankracijevi strani in padel v ujetništvo, si je Bedřich prizadeval pridobiti naklonjenost Ulrika Celjskega z darovi in priporočili gospoda Rožmberškega. Grof Celjski mu je obljubil po vrnitvi v Avstrijo poslati dobrega žrebca, prav tako pa se ga je zavezal obvestiti o izidu pogajanj s Pankracijem in se zavzeti za osvoboditev zajetega brata. SOA Třeboň, sign. 1468b, 1450 julij 31., Skalica; sign. 1488a, 1450 avgust 13., Český Krumlov; sign. 1448b, 1450 avgust 18., Perchtoldsdorf; RYNEŠOVÁ, PELIKÁN 1954, št. 381, 1450 avgust 13., Český Krumlov; št. 383, 1450 avgust 18., Perchtoldsdorf; RAFAJ 2000, št. 30, 1450 julij 31., Skalica; št. 31, 1450 avgust 13., Český Krumlov; št. 32, 1450 avgust 18., Perchtoldsdorf.

1535 KOLLAR 1762, str. 163; KRONES 1883, str. 91; RYNEŠOVÁ, PELIKÁN 1954, št. 380, 1450 avgust 13., Bratislava; LHOTSKY 1967, str. 392–393; ZIMMERMANN 2003, str. 614–615; MLINAR 2005, št. 23.1, str. 217–218; št. 38, str. 271; PÍREK 2017, str. 168–169; ULIČNÝ 2017, str. 71; prim. AT-OeStA, HHStA, Görzer Urkunden 2-4-9, 1450 avgust 5., pred Skalico.

1536 RYNEŠOVÁ, PELIKÁN 1954, št. 383, 1450 avgust 18., Perchtoldsdorf; prim. št. 387, 1450 avgust 19., Schrattental.

1537 KRONES 1883, str. 91–92.

1538 Npr. CHMEL 1859, št. 279, 1441 maj 25., Waidhofen na Thayi; št. 282, 1441 junij 4.–julij 2., Dunaj.

1539 CHMEL 1859, št. 2638, 1450 junij 23., Dunajsko Novo mesto; št. 2639, 1450 junij 23., Dunajsko Novo mesto; HEROLD, HOLZNER-TOBISCH 2001, št. 171, ok. 1450 junij 23., s. l.

ni posvetoval z drugimi poveljniki oziroma kraljevimi zaupniki, kot mu je bilo ukazano. Ko so se njegovi podrejeni, naveličani vojskovodjevega diktatorstva, nazadnje pritožili avstrijskemu hubnemu mojstru, naj bi ga Ulrik celo nameraval protipravno zajeti. Hkrati naj bi še namerno zavlačeval pogajanja s Pankracijem, da bi se avstrijski deželani naveličali obleganja. Vsaj slednje je očitno v nasprotju z ohranjenimi poročili, ki dokazujejo, da je pohod vendarle potekal razmeroma hitro ali vsaj v razumnem tempu po tedanjih merilih oblegovalnega vojskovanja.[1540]

Glede na Ulrikove značajske poteze in sorazmerno pomanjkanje izkušenj pri osebnem vodenju zahtevnih vojaških operacij so bile obtožbe morda do določene stopnje utemeljene. Toda ob prebiranju Piccolominijevih zapisov se je težko znebiti občutka, da so jih iz ozadja podpihovali grofovi nasprotniki s širjenjem raznovrstnih, najverjetneje vsaj močno pretiranih, zagotovo pa nikoli ne verodostojno dokazanih govoric. Ulrikova zvestoba vladarju naj bi bila zelo vprašljiva, saj naj bi si skrivoma poskušal prisvojiti mesto in grad Laa. Ukazal naj bi celo ponarediti novce, s katerimi so izplačali najemniške vojake, a so slednji menda spoznali prevaro in zato zahtevali plačilo v pravem denarju.[1541] Tako škandalozne obtožbe je težko ocenjevati drugače kot zlonamerno obrekovanje, vseeno pa lahko v njih prepoznamo vsaj oddaljeni odmev resničnih vzrokov za spor med Ulrikom Celjskim in kraljem Friderikom. Kot razkriva Celjska kronika, za drastično poslabšanje njunih odnosov niso bila kriva zgolj neporavnana plačila vojnega pohoda na Moravsko, temveč morda še bolj neuresničitev nekaterih drugih, pomembnejših zavez. Ulrik naj bi si namreč obetal, da mu bo kralj izročil oblast nad Bruckom na Lajti, vendar je mesto nato predal Hansu Ungnadu. Tudi sicer se je grof med kraljevimi svetovalci počutil zapostavljenega. Na dvoru naj bi ga obravnavali kot drugorazrednega zaupnika in ga namerno puščali čakati pred vrati, kadar se je zglasil na obisku ali zasedanjih. Kot je zapisal celjski kronist, pa je k prepiru pravzaprav največ prispevala obojestranska zamera, ki je tlela še od časa velikega obračuna v letih 1437–1443. Odtlej se stara nasprotnika nista nikoli več pobotala.[1542]

1540 MLINAR 2005, št. 23.1, str. 221–222; SARNOWSKY 2005, str. 280–285.
1541 SARNOWSKY 2005, str. 280–283.
1542 KRONES 1883, str. 92.

Vstaja avstrijskih stanov

Oktobra 1450 je kralj Friderik sklenil mirovni sporazum z Ivanom Hunjadijem. Po štirih letih napetosti in vojaških spopadov je diplomatska poravnava ugodila ključnim interesom obeh strani. Frideriku je pripadlo skrbništvo nad Ladislavom Posmrtnim vse do njegovega osemnajstega leta, vključno z nadzorom nad strateško pomembnimi gospostvi pokojnega Albrehta II. v Avstriji, v tem času pa je dejansko oblast nad ogrskim kraljestvom izvajal gubernator Hunjadi.[1543] Z uspešnim dogovorom je Friderik dosegel pomembno diplomatsko zmago, ki pa je še bolj podžgala strahove avstrijskih deželnih stanov, da si ambiciozni vladar namerava protipravno prisvojiti Ladislavovo dediščino. Toda ob številnih drugih izzivih in osebnih načrtih je Friderik očitno podcenjeval resnost razmer.[1544]

Konec leta 1451 so ga zaposlovale predvsem priprave na cesarsko kronanje v Rimu in hkrati še poroko z mlado portugalsko infantinjo Leonoro.[1545] Načrtovanje potovanja je bilo vse prej kot preprosto. Poleg drobnih političnih intrig in formalnih zapletov s ceremonialnim kronanjem, ki ga je Friderik kot zadnji vladar Svetega rimskega cesarstva opravil v duhovni prestolnici Evrope, je bilo treba pridobiti tudi dovoljenja lokalnih oblastnikov za prosti prehod do Rima. Te ovire so habsburški diplomati uspešno premagali, toda resnični izzivi so Friderika čakali bližje doma. Kot se mu je zgodilo že dvakrat poprej v rivalstvu s Celjskimi, je tudi tokrat grozila resna nevarnost, da bo njegova odsotnost v razburkanem ozračju avstrijske notranje politike pa tudi odnosov s Češko in Ogrsko zanetila odločilno iskro vojaškega spopada.[1546]

Ključno netilo nemirov je bilo seveda vprašanje skrbništva nad Ladislavom Posmrtnim, ki se je zaostrilo prav v tem času. Na Češkem, kjer je poleti 1451 divjala kuga in med drugim zahtevala tudi življenje Barbare Celjske, je domače plemstvo pod vodstvom Jurija Podjebradskega ponovno pritiskalo na Friderika, naj jim iz skrbništva preda prestolonaslednika, sicer si bodo izvolili novega vladarja. Frideriku je njihove zahteve uspelo vsaj začasno umiriti z obljubo, da bo to zagotovo storil takoj, ko Ladislav dopolni polnoletnost – in bo še tisti trenutek najprej odšel na Češko, ne pa kam drugam, denimo na Ogrsko. V danem trenutku pa naj ne bi mogel v nobenem primeru koristiti kraljestvu, saj kot mladoletnik še ni sposoben prevzeti oblasti.[1547]

Mnogo nevarnejša fronta se je Frideriku odpirala v Avstriji, po eni strani zaradi napetosti z mlajšim bratom Albrehtom, po drugi strani zaradi zahtev deželnega plemstva, naj Ladislavu Posmrtnemu preda oblast, ki mu pripada po pokojnem očetu Albrehtu (V. oziroma II.). Da bi končno dosegli ta cilj, so avstrijski deželni stanovi pod vodstvom Ulrika Eizingerja oktobra 1451 sklenili t. i. mailberško zvezo, eksplicitno uperjeno proti Friderikovi samovolji, vendar so njihove pobude ostale neuslišane kljub vse ostrejšemu stopnjevanju pritiska.[1548] Novembra je avstrijsko plemstvo Friderika uradno zaprosilo, naj Ladislavu Posmrtnemu preda oblast in ga izpusti na Dunaj, kjer bo lahko samostojno zavladal z lastnim dvorom. Friderik je tudi to prošnjo zavrnil, sklicujoč se na svoj položaj zakonitega skrbnika in z opozorilom, da avstrijsko plemstvo nima primata nad mladoletnim Ladislavom, ker bi

1543 HEROLD, HOLZNER-TOBISCH 2001, št. 181, 1450 oktober 22., Bratislava.
1544 BUTTLAR 1986, str. 4–5.
1545 Prim. KOLLER 2005, str. 115–126.
1546 SARNOWSKY 2005, str. 186–193, 200–201; prim. WURMBRAND 1705, str. 63–65; SILESIUS 1826, str. 521–522.
1547 SARNOWSKY 2005, str. 206–211.
1548 AT-OeStA, HHStA, AUR 1451 X 14, 1451 november 8., Wullersdorf; CHMEL 1837b, št. CLXXVIII, 1451 november 8., Wullersdorf; BUTTLAR 1986, str. 5–8; MLINAR 2005, št. 23.1, str. 218–223.

ga tudi Ogri želeli imeti na Ogrskem, Čehi pa na Češkem. Zato takim prošnjam ni mogoče ustreči, saj bi privedle le do novih sporov, Ladislav pa da bo začel vladati takoj, ko postane polnoleten.[1549]

Spoznanje, da Friderik ne le nima namena mladega kraljeviča izpustiti iz skrbništva, temveč ga želi odvesti še dlje proč od domače dežele – v »nezdravo« Italijo, kjer naj bi slabotnemu dečku grozila celo smrt – je razumljivo sprožilo še večje razburjenje. Habsburški vladar je s podcenjevanjem vse bolj razgretih razmer napravil napako, ki se mu je kmalu maščevala.[1550] Razen Jurija Podjebradskega je imel le malo zaveznikov, na katere bi se lahko oprl ob izbruhu krize. Res pa trenutne politične okoliščine morda niso bile videti posebej alarmantne – Ivan Hunjadi, poglavitni Friderikov nasprotnik v neposredni soseščini, je bil še vedno preveč zaposlen z utrjevanjem svojega močno omajanega položaja na Ogrskem, da bi se utegnil izraziteje vpletati v spopad s habsburškim vladarjem. V letih 1449–1452 je namreč oslabljeni gubernator stežka lovil ravnotežje v obmejni vojni z Janom Jiskro. Spopadi na Slovaškem in severnem Ogrskem so dosegli vrhunec 7. septembra 1451 v bitki pri Lučencu, kjer je Jiskra hudo porazil Hunjadijevo vojsko, sovražnosti pa so se šele naslednje leto zaključile z mirovnim sporazumom.[1551]

Ko se je cesarjevo spremstvo mudilo v Italiji, povsem zatopljeno v mednarodno diplomacijo in zapleteno italijansko politiko,[1552] je v njegovi odsotnosti prve dni marca 1452 izbruhnila odkrita vstaja avstrijskih stanov, katere cilj je bil Ladislava, njihovega »naravnega gospoda«, osvoboditi Friderikovega skrbništva. V starosti dvanajstih let naj bi formalno že dosegel polnoletnost, s tem pa je napočil čas, da polnopravno prevzame oblast na podedovanih posestih: na Ogrskem, Češkem, Moravskem in v Avstriji.[1553] Zarotniki so se dobro zavedali, da je v zaenkrat še zelo negotovem razmerju moči za uspešen izid upora zagotovo pomembno ali morda celo odločilno, ali jim bo uspelo na svojo stran pridobiti tudi mogočno rodbino Celjskih. Na njihovo podporo so očitno računali že bolj kot ne od samega začetka, še pred koncem leta 1451, saj so od pokneženih grofov pričakovali, da bosta kot sorodnika Ladislava Posmrtnega zaščitila njegove interese.[1554] Toda v danem trenutku ni bilo samoumevno, za kakšne poteze se bosta odločila, še posebej zato, ker so se njuni pogledi o tem perečem vprašanju morda bistveno razhajali.

Vsaj tako poroča Piccolomini, sicer pristranski habsburški kronist, ki pa je imel vendarle odličen vpogled v dogajanje, zato njegovih Celjskim nenaklonjenih zapisov ne moremo preprosto zanemariti. V kontekstu tedanjega dogajanja se zdi povsem mogoče in celo zelo verjetno, da si je Friderik Habsburški še pred odhodom v Rim skušal zagotoviti celjsko podporo v primeru morebitnih težav, ki bi lahko izbruhnile v naslednjih mesecih. S tem namenom se je obrnil na oba celjska seniorja – dokaz več, da sta tedaj rodbinsko politiko bolj ali manj enakovredno vodila tako oče Friderik II. kot njegov sin Ulrik II., čeprav je bil slednji že zaradi razlike v letih precej bolj neposredno vpleten v širše politično dogajanje.

Habsburški vladar je od obeh Celjanov najprej poskusil izposlovati prosti prehod prek njunih posesti in ju hkrati diskretno opomnil na določbe mirovnega sporazuma iz leta 1443, v katerem sta mu obljubila zvestobo. Za diplomatsko posredovanje je zaprosil brata, vojvodo Albrehta, ki je oba Celjana povabil na pogovor na Ptuj, vendar se je Ulrik na srečanju izmikal kakršnim koli zagotovilom podpore. V nasprotju s sinom se je za spravljivejšega pokazal njegov oče Friderik, ki je pristal, da se s cesarjem sestane v Lipnici na Štajerskem. Stari grof naj bi tedaj zatrdil, da o morebitnem zarotništvu Avstrijcev ne ve ničesar in da bo držal besedo, k temu pa skušal prepričati tudi sina, za katerega sicer ne more osebno jamčiti.[1555]

Ne glede na verolomnost, ki jo Piccolomini v habsburških odnosih očita Celjskim, naj bi cesar Friderik verjel dani obljubi, in to kljub vse jasnejšim znakom bližajočih se nemirov. Že med potjo v Italijo, ko je njegovo spremstvo prečkalo Gornjo Štajersko med Adriachom in Leobnom, so ga ogrski odposlanci prepričevali, naj jim izroči kraljeviča Ladislava; s češkim plemstvom so se namreč medtem dogovorili, naj prestolonaslednik najprej odide na Ogrsko, kjer se je rodil in od koder je doma, saj od Osmanov oblegana dežela ne more ostajati brez kralja. Naj ugodi tej prošnji, je Friderika prepričeval tudi posebni odposlanec Celjskih, a je kralj zavrnil še njegov poziv. Hkrati je posebej zažugal Celjanom, naj prenehajo z dvoličnim spletkarjenjem, saj je medtem prejel poročila, da se pridružujejo terjatvam avstrijskih vstajnikov, čeprav so v odkritem nasprotju z ogrskimi zahtevami.[1556]

Ko je od ogrskih odposlancev vendarle dobil zagotovilo, da nameravajo spoštovati premirje, je Friderik nadaljeval pot proti Koroški. Med kopičenjem skrb vzbujajočih novic se je ob prihodu v Šentvid še enkrat poskusil zavarovati pred morebitno grožnjo Ulrika Celjskega, ki naj bi se po vztrajnih

1549 CHMEL 1837b, št. CLXXVI, 1451 november 7., s. l.; CLXXIX, 1451 november 18., Wullersdorf; št. CLXXX–CLXXXII, 1451 december, več listin; SARNOWSKY 2005, str. 212–219.
1550 Prim. SARNOWSKY 2005, str. 238–241.
1551 KLAIĆ 1901, str. 232–234. Oktobra 1450 je Friderik s Hunjadijem sklenil tudi mirovno-zavezniško pogodbo. CHMEL 1859, št. 2654, 1450 oktober 22., Bratislava; HÁZI 1924, št. 354, 1450 oktober 28., Bratislava; HEROLD, HOLZNER-TOBISCH 2001, št. 181, 1450 oktober 22., Bratislava.
1552 SARNOWSKY 2005, str. 286–291.
1553 UIBLEIN 1970, str. 397–400; KRONES 1883, str. 109–110, 168–173; SARNOWSKY 2005, str. 218–241.
1554 SARNOWSKY 2005, str. 256–257.
1555 SARNOWSKY 2005, str. 270–273.
1556 KOLLAR 1762, str. 210–220; SARNOWSKY 2005, str. 272–279; prim. IORGA 1899, str. 464–465.

◆
115. Grajski stolp v središču trga Perchtoldsdorf
| © C. Stadler/Bwag

govoricah zbliževal z zarotniki. Grofa je zato pozval, da se mu pridruži na potovanju v Rim, kjer bo deležen tako svojemu stanu dostojnih časti kot plačila. Toda Ulrik je prek odposlancev zavrnil ponujeno vabilo, saj naj bi si prav tedaj prizadeval zgladiti oboroženi spor med Ivanom Hunjadijem in Janom Jiskro, s čimer bi cesarju nemara koristil bolj kot spremljevalec na poti, sicer pa naj se ne bi v nobenem primeru vpletal v napete avstrijske razmere.[1557]

Da pojasnilo le ni bilo povsem iskreno mišljeno, so dajale slutiti precej težje besede, s katerimi so celjski odposlanci izrazili nezadovoljstvo svojega gospoda. Ulrik ni mogel pozabiti krivičnih obtožb, ki so ga spremljale še od vojnega pohoda proti Pankraciju iz Holíča.[1558] Proti njemu naj bi se zarotilo tudi več vidnejših posameznikov. Cesarjev svétnik Prokop Pflug z Rabštejneka naj bi grofa po cesarjevem navodilu prikazoval kot lahkomiselnega, nezanesljivega zlobneža, podobno na Ogrskem cesarski svétnik Ladislav Farkas – in to kljub vladarjevi obljubi, da Ulriku ne bo prikrival ničesar, kar bi o njem govorili drugi. S tem si je nakopal srd plemenitega Celjana, ki je zato oznanil, da se ne čuti več dolžan služiti cesarju ne z nasveti ne kakor koli drugače. Take izjave so mejile na odkrito nepokorščino, vendar je Friderik nanje odgovoril spravljivo, češ da Ulriku v nobenem primeru ne bi očital, če ga ne utegne spremljati v Italijo, da pa tudi o vseh drugih obtožbah, ki naj bi omadeževale njegovo ime, ne ve ničesar, saj do njega niso nikoli prišle. Še več, kakor hitro se vrne iz Italije, lahko proti Ulrikovim obrekovalcem uvedejo uradne postopke. Ne more pa pristati na to, da bi mu Ulrik odpovedal službo, saj ga k temu zavezujeta prisega in pisni sporazum.[1559]

Zagotovo ni naključje, da je o dogajanju odlično obveščeni Piccolomini posvetil toliko pozornosti celjsko-habsburškim diplomatskim stikom. V napetem ozračju tik pred izbruhom velikega upora je tudi cesarja Friderika nedvomno zelo zaposlovalo vprašanje, ali bo očitno slabšanje medsebojnih odnosov vendarle privedlo do jasnega preloma s Celjskimi. Da se bo to v resnici zgodilo, naj bi nazadnje potrdil

1557 KRONES 1871, str. 26–27; MLINAR 2005, št. 23.1, str. 218–223; SARNOWSKY 2005, str. 272–285.
1558 SARNOWSKY 2005, str. 280–283.
1559 KOLLAR 1762, str. 225–227; SARNOWSKY 2005, str. 282–283.

obisk celjskih odposlancev, ki so cesarja prestregli ob prihodu v Firence 21. januarja 1452. Friderik naj bi se še enkrat znašel pod plazom obtožb – v prvi vrsti negodovanja Celjskih, ker naj bi zavezniško pogodbo avgusta 1443 sklenili z iskrenimi nameni in naj bi mu vse odtlej tudi vestno služili, toda v zameno niso bili deležni Friderikove podpore in do njega zato ne čutijo več nobenih obvez. Eden od kamnov spotike naj bi bilo obleganje gradu Lendava, ki bi ga celjska vojska menda zlahka zavzela v treh dneh, če bi ji cesarske sile le priskočile na pomoč, kot so bile dolžne storiti. Namesto tega pa je Friderik zaukazal odpovedati obleganje, da njegovim deželam ali pa ogrskim posestim kralja Ladislava ne bi bilo treba nositi kakega bremena. Zato so bili vse škodljive posledice operacije prisiljeni prevzeti Celjski sami.[1560] Prav tako niso bili deležni cesarjeve pomoči med invazijo ogrskih čet, ki so po Celjskem taborile, na veliko plenile živino in odvedle množico ljudi v ujetništvo. Kljub prošnjam grofov jim cesar ni poslal okrepitev niti ni zagotovil obrambe mej, čeprav je dal pravočasno sklicati deželno vojsko, ki je nato brezdelno čakala v pripravljenosti. Tudi v številnih mirovnih pogajanjih z Ogri je zastopal izključno lastne interese, celjske pa povsem spregledal. Zato so Celjski zavezništvo razglasili za nično in cesarja pozvali, naj prevzame tudi grad Perchtoldsdorf 16 km jugozahodno od Dunaja, ki so ga v njegovem imenu dotlej varovali, a tega niso bil več pripravljeni početi.[1561]

Cesar Friderik je očitke predvidljivo zavrnil, saj naj bi grofje zgolj iskali izgovor, da se tudi javno pridružijo vstajnikom. Glede obleganja Lendave naj bi šlo za neosvojljivo, že naravno odlično zavarovano in še dobro utrjeno trdnjavo, ki so jo Celjski zaman skušali zavzeti. Zato so cesarja sami skrivoma prosili, naj zaukaže konec obleganja, da se bodo lahko častno umaknili in si rešili dobro ime, kar je Friderik tudi storil. Svojim podložnikom na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem pa je ob vseh priložnostih naročal, naj grofom v sili vedno priskočijo na pomoč, kadar bi jih napadli Ogri ali Turki. Za varstvo njihovega ozemlja naj bi skrbel enako vestno kot za lastne posesti – o tem bi lahko pričal štajerski deželni glavar Hans Stubenberški, ki ga je cesar pogosto pošiljal pomagat grofom s četami. Mirovna pogajanja z Ogri pa da je skoraj vsa vodil kar Friderik Celjski in se mu je cesar povsem prepustil. Habsburški vladar je nato še pripomnil, da za večnost sklenjene zavezniške pogodbe iz avgusta 1443 v nobenem primeru ni dopustno prelomiti, saj so Celjski v zameno zanjo prejeli knežjo čast. Če bi zares poskusili prelomiti prisego, jim je zagrozil s pravnimi sredstvi. Tudi varovanja Perchtoldsdorfa tisti trenutek ni bil pripravljen prevzeti, saj je v tujini na pomembni poti in če je imel grof Ulrik že tako željo, bi mu jo moral sporočiti že prej, saj je natanko vedel, da se odpravlja na potovanje.[1562]

Celjsko sporočilo, kakor o njem piše Piccolomini, je bilo že drugo po vrsti vsebinsko tako zastavljeno, da bi si ga bilo povsem mogoče razlagati kot fajdno napoved, četudi to formalnopravno ni bilo. Friderik je morda upal, da mu bo s spravljivimi, a odločnimi toni in sklicevanjem na pravne argumente vendarle uspelo odvrniti poknežene grofe pred odkritim prestopom v sovražni tabor. Toda takšna pričakovanja so se izjalovila. Na skupnem zasedanju avstrijskih in ogrskih stanov na Dunaju 5. marca 1452 je zahteve mailberške zveze podprlo ogrsko in češko plemstvo, k vstajnikom pa sta pristopila tudi oba grofa Celjska in se javno izrekla proti osovraženemu cesarju, kot so ga po slih osebno obvestili. [1563]

V nasprotju z drugimi podobnimi pobudami v preteklosti, ki Friderikovega položaja niso zmogle resno omajati, se je tokrat oblikovala močna mednarodna zveza, ki je bila pripravljena svoje cilje doseči tudi s silo in si je cesarju drznila izdati pravi ultimat.[1564] Vzroki za nezadovoljstvo so navsezadnje presegali zgolj vprašanje nadzora nad mladoletnim prestolonaslednikom. Frideriku so očitali tudi prisvajanje Albrehtovega premoženja, izkoriščanje avstrijske blagajne in na sploh slabo vladanje oziroma upravljanje dežele.[1565] Podporo veliki koaliciji je izrekla tudi glavnina ogrske elite, med drugim Ivan Hunjadi in Ladislav Gorjanski, ter podprla formalno zavezništvo z grofoma Celjskima in predstavniki avstrijskih stanov za osvoboditev kraljeviča Ladislava.[1566] V iskanju zunanjepolitične podpore so zarotniki nemudoma pisali papežu in se pritožili nad samovoljnim skrbništvom Friderika III., ki je škodovalo tako interesom Ladislava kot njegovih podedovanih dežel. Papeža so ob tem prosili za podporo in poudarjali, da si prizadevajo za mirno rešitev, če je le mogoče. Ogrsko plemstvo je posebej opozorilo, da jim Friderik noče vrniti ne krone ne prestolonaslednika, temveč jih celo napada, kar je še toliko bolj nezaslišano spričo osmanske nevarnosti.[1567]

Odločitev Celjskih, da cesarju končno odpovedo zvestobo, je gotovo zorela že precej časa in ni bila lahka že zaradi povsem formalnih in moralnih zadržkov, saj je pomenila očitno kršenje določil mirovne pogodbe iz leta 1443. Piccolomini na več mestih poudarja, da je k temu koraku največ – in menda tudi povsem na lastno pest – pripomogel

1560 Prim. MNL, OL DL 92992, 1445 julij 13., Lendava.
1561 SARNOWSKY 2005, str. 318–323.
1562 KOLLAR 1762, str. 251–254; SARNOWSKY 2005, str. 322–325; prim. GUBO 1890, str. 16–17.
1563 CHMEL 1837b, št. CLXXXVIII, 1452 marec 5., Dunaj; LAMPEL 1923, št. 15329, 1452 marec 5., Dunaj; SARNOWSKY 2005, str. 282–285.
1564 SARNOWSKY 2005, str. 410–413.
1565 SARNOWSKY 2005, str. 240–261.
1566 CHMEL 1837b, št. CLXXXVIII, 1452 marec 5., Dunaj; CHMEL 1859, št. 2769, 1452 marec 5., Dunaj.
1567 CHMEL 1837b, št. CLXXXIX, 1452 marec 7., Dunaj; TELEKI 1853, št. CLVI, 1452 marec 7., Dunaj; št. CLVIII, 1452 marec 7., Dunaj; LAMPEL 1923, št. 15336, 1452 marec 7., Dunaj.

◆
116. Obzidje mesta Bardejov
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

Ulrik II. Verjamemo lahko, da ga je k temu vsaj delno napeljala užaljenost, saj kot eden od izbrane peščice štirih cesarskih svétnikov ni občutil Friderikovega iskrenega zaupanja, temveč naj bi vse pomembne, tajnejše odločitve sprejemali brez njegove vednosti. Še bolj odločilno naj bi ga spodbujala želja po prevzemu skrbništva nad mladoletnim kraljevičem Ladislavom; za ta cilj si je prizadeval že med začetkom ogrske nasledstvene krize in nato še vse do zadnjih tednov svojega življenja, ko se je na zboru v Futogu dejansko zavihtel na položaj ogrskega kraljevega namestnika.[1568] Veliko manj verodostojno zvenijo namigovanja, da se je Ulrik vstajnikom pridružil zaradi zlohotnega prigovarjanja dunajske ljubice, s katero je živel v škandaloznem prešuštniškem razmerju. Vseeno pa ne gre prezreti Piccolominijeve opazke o nesoglasjih med starim in mladim grofom Celjskim – v nasprotju z Ulrikom, ki naj bi do habsburškega cesarja gojil globoke zamere in se zato avstrijskim zarotnikom celo sam ponujal za kolovodjo, naj bi bil njegov oče Friderik nenaklonjen vpletanju v nov spor s habsburškim vladarjem in naj menda tudi ne bi bil obveščen o vstajniških načrtih. Podprl naj bi jih šele potem, ko je to že storil njegov sin, in zgolj zato, da videz neenotnosti ne bi zasejal sumov v trdnost rodbinske politike.[1569]

Ne glede na vse dileme, ki so v napetih trenutkih morda razdvajale oba Celjana, je Ulrik v nadaljnjem razpletu vstaje odigral zelo dejavno vlogo. Ob Ulriku Eizingerju se je tako rekoč samoumevno zavihtel na položaj vrhovnega poveljnika vstajnikov. Že 8. marca so ga zastopniki Ogrskega kraljestva, avstrijskih, čeških in moravskih stanov imenovali za varuha oziroma skrbnika slovaških mest Košice, Levoča in Bardejov, ki jih je prej obvladoval Jan Jiskra, a so mu odpovedala pokorščino in se pridružila gibanju za osvoboditev Ladislava Posmrtnega.[1570] Prvotno avstrijska zveza, ki se je v tem času s podporo ogrskega, češkega in moravskega plemstva preoblikovala v pravo koalicijo, je s pristopom mogočne rodbine Celjskih nedvomno pridobila še večjo vojaško in politično težo. Poskus zarotnikov – menda posebej Ulrika Celjskega in avstrijskih deželanov – da bi kraljeviča Ladislava še med potjo po Italiji skrivaj odvedli iz cesarjevega spremstva, je sicer spodletel, saj je bil mladi prestolonaslednik predobro varovan. Tudi papež se ni pridružil pozivom vstajnikov, temveč je svojo podporo raje namenil cesarju.[1571]

V tem času se je Friderik Habsburški končno začel zavedati pereče nevarnosti in tudi grožnje novega spopada s Celjskimi. Med odsotnostjo v tujini so ga redno obveščali o vse bolj napetih razmerah v Avstriji, zato je začel sprejemati vidnejše varnostne ukrepe. Za začetek je deželnim stanovom prepovedal zbiranje čet oziroma sredstev, ki so jih zahtevali

1568 SARNOWSKY 2005, str. 260–263.
1569 CHMEL 1859, št. 2769, 1452 marec 5., Dunaj. Celjski so vstop v zvezo z avstrijskimi stanovi dokončno formalizirali šele 19. marca, torej skoraj dva tedna po podpisu podobnega sporazuma z Ivanom Hunjadijem in ogrskimi velikaši. SI AS 1063/4544, 1452 marec 19., Dunaj; CKSL, 1452 marec 19., Dunaj; CHMEL 1859, št. 2781, 1452 marec 19., Dunaj; št. 2782, 1452 marec 19., Dunaj; LAMPEL 1923, št. 15339, 1452 marec 19., Dunaj; SARNOWSKY 2005, str. 262–265.

1570 TELEKI 1853, št. CLIX, 1452 marec 8., Dunaj.
1571 WURMBRAND 1705, str. 63–65; SILESIUS 1826, str. 521–522; CHMEL 1859, št. 2831, 1452 april 22., Rim; SARNOWSKY 2005, str. 410–419, 438–441.

zarotniki, da bi izgradili vstajniško vojsko, po drugi strani pa je tudi sam sprožil prvi val mobilizacije. Že v marcu je kranjski vicedom za obrambo dežele najel vojake, za poravnanje njihovih plačil pa so cesarjevi svetovalci ljubljanskemu mestnemu sodniku in svetu predlagali, da oddelijo 800 *lb* pfenigov zakupnine za vodno mitnico.[1572] Tudi na Štajerskem je Friderik zaukazal sklic deželne vojske oziroma vsaj tistih zvestih pristašev, ki naj bi nato čakali v pripravljenosti za morebitno posredovanje na dveh frontah – na eni proti grofom Celjskim in na drugi proti ogrskim četam. Ko se je cesar skozi Beljak vračal proti Avstriji, je začel prejemati vse izčrpnejša poročila o vstaji, vendar še vedno ni pokazal pripravljenosti na sklepanje kompromisov. Njegovi svetovalci so mu celo predlagali, naj za začetek skliče deželni zbor na Štajerskem, zbere deželno vojsko in nato z vsemi razpoložljivimi silami vdre v Avstrijo, kjer naj bi vstajnike brezobzirno kaznovali z ognjem in mečem.[1573]

Cesar se vendarle ni odločil za tako potezo, saj uporniški zvezi še ni uspelo zbrati zadostnih sil, da bi mu lahko preprečili vrnitev v Avstrijo. Zato je s svojim spremstvom odpotoval dalje in 20. junija neovirano dosegel Dunajsko Novo mesto, kjer sta ga čakala tako družinska zakladnica kot dobro založena orožarna.[1574] Računal je lahko tudi na okrepitve svojega brata Albrehta VI., ki mu je v ne ravno običajnem trenutku družinske sloge priskočil na pomoč z novačenjem najemnikov – čeprav ob opozorilih Cerkve, naj se ne glede na njihove splošno cenjene vojaške veščine nujno odpove zaposlovanju krivoverskih husitov.[1575]

V zavetju dobro zavarovanega logističnega oporišča se je cesar obdal z zvestimi pristaši, kolikor mu jih je še preostalo – med najvidnejšimi Jurij Puchhaim, Rüdiger Starhemberg in Sigmund Ebersdorfer. Prihod cesarjevih okrepitev je nekoliko ohladil gorečnost vstajnikov, a sta njihov pogum ponovno podžgala Ulrik Eizinger in še bolj Ulrik Celjski, opominjajoč, da se ni treba bati cesarjeve moči.[1576] Tako je 29. junija, prav na dan, ko je Friderik prejel pismo dunajskih meščanov o njihovem pristopu k prevratnikom,[1577] Eizinger skupaj z avstrijskimi deželnimi upravitelji sporočil prebivalcem Avstrije, naj ne glede na Friderikovo prepoved prispevajo izredni vojni davek v višini 4 *ß* na vsako hišo, da bo mogoče organizirati učinkovito »obrambo«.[1578]

Ulrik Celjski se je želel takoj po cesarjevem prihodu v Dunajsko Novo mesto zglasiti na osebni sestanek, po drugi strani pa ga je vabil v Perchtoldsdorf oziroma ga pozival, naj tja pošlje svoje ljudi, da grad prevzamejo v svoje varstvo. Iz strahu pred zasedo ali kakega drugega zvijačnega načrta Friderik ni privolil ne v eno ne v drugo, zato se je Ulrik nazadnje odločil Perchtoldsdorf izročiti Dunajčanom.[1579] Zdi se, da se je Friderik v tistem trenutku izogibal neposrednemu spopadu s Celjskimi ali jih vsaj skušal osamiti od preostalih zarotnikov. Vsaj tako je slutiti iz ultimata, ki ga je naslovil na Ulrika Eizingerja in avstrijske stanove ter od njih zahteval, naj mu v 40 dneh vrnejo oblast nad protipravno odtujenimi posestmi. Toda njegov poziv je ostal brez učinka, podporo pa so mu odtegnili tudi nekateri pomembni cerkveni dostojanstveniki, denimo salzburški nadškof ter passauski in olomuški škof, ki so se raje držali ob strani ali se celo javno povezali z vstajniki.[1580]

Kot je razvidno iz Piccolominijevega pisma, je bil položaj okrog 10. julija že zelo napet. Cesarju je uspelo v kratkem zbrati močne sile – 4000 konjenikov in precejšnje število pehote, na pomoč pa je pozival tudi svoje zaveznike, med drugim Jurija Podjebradskega, ki bi mu bil načelno pripravljen priskrbeti vojaško pomoč, vendar je za plačilo svojih enot zahteval višji sold, kot ga je ponujal Friderik. Čeprav je bila tedaj pobuda še na cesarjevi strani, kljub prigovarjanju svojih svetovalcev ni pravočasno izkoristil ugodnega trenutka za takojšnji protinapad, temveč je s pregovornim odlašanjem nehote prepustil prednost prvega udarca upornikom, ki so grozili, da lahko že v osmih dneh zberejo ogromno vojsko. Sprva sta obe strani še oklevali in čakali, da nasprotnik prvi poseže po orožju. Friderik se je odločil svoje sile razdeliti na polovico – 2000 konjenikov pod poveljstvom Rüdigerja Starhemberga je poslal prek Donave, drugo polovico pa je obdržal ob sebi pod vodstvom izkušenega husitskega veterana Jurija (ali Beneša) Černohorskega. Na njegov ukaz so 800 konjenikov in prav toliko pešakov obdržali v Dunajskem Novem mestu, preostale pa so razporedili po drugih postojankah v okolici navkljub upravičenim pomislekom tistih, ki so opozarjali na nespametnost takšnega drobljenja sil vpričo neposredne nevarnosti.[1581]

V plazu navzkrižnih obtožb, ki so podpihovale strasti na obeh straneh, so zarotniki spoznali, da bodo svoje cilje lahko dosegli le s silo. Mnogi med njimi so v kritičnem trenutku začeli omahovati, vendar naj bi bil prav Ulrik Celjski tisti,

1572 CKSL, 1452 marec 22., Gradec.
1573 SARNOWSKY 2005, str. 442–445.
1574 CHMEL 1837b, št. XXI, 1436 marec 30., Dunajsko Novo mesto; LICHNOWSKY 1841, št. 3553, 1436 marec 30., Dunajsko Novo mesto; prim. št. 3431, 1435 junij 11., Dunajsko Novo mesto.
1575 SARNOWSKY 2005, str. 446–447.
1576 UIBLEIN 1970, str. 401–404; MLINAR 2005, št. 23.1, str. 223–224; št. 23.2, str. 231; SARNOWSKY 2005, str. 444–449.
1577 CHMEL 1838, št. XVI, 1452 junij 29., Dunaj; CHMEL 1859, št. 2893, 1452 junij 29., Dunaj.
1578 CHMEL 1838, št. XVII, 1452 junij 29., Dunaj.
1579 SARNOWSKY 2005, str. 450–453.
1580 SARNOWSKY 2005, str. 452–455; prim. GUBO 1890, str. 18–19.
1581 WOLKAN 1918, št. 48, 1452 julij 10., Dunajsko Novo mesto; BUTTLAR 1986, str. 10–11, 15–16; SARNOWSKY 2005, str. 456–461.

ki jih je ponovno spodbudil z odločnim govorom.[1582] Čeprav Eizingerju v Avstriji še ni uspelo zbrati zadostnih sil, da bi si lahko drznil oblegati Dunajsko Novo mesto, se je strateški položaj vendarle korenito spremenil s prihodom okrepitev, ki jih je nanovačil Ulrik Celjski. Zbrana zarotniška vojska se je nato v začetku avgusta premaknila približno 25 km vzhodno od Dunaja in se utaborila pred dobro utrjenim gradom Orth na Moravskem polju, ob severnem bregu Donave; jedro grajske obrambe naj bi sestavljala posadka 60 izbranih mož, poleg njih pa očitno še dodatno osebje.[1583] Poveljstvo nad vstajniškimi četami je prevzel odbor, v katerem je imel najvidnejšo vlogo prav grof Celjski. Pomembno podporo mu je zagotovil tudi Henrik Rožmberški, sin njegovega bližnjega zaveznika Ulrika, ki je pred Orth privedel še 800 pešakov in 200 konjenikov.[1584]

Po intenzivnem osemdnevnem obleganju in nenehnem topniškem obstreljevanju je Orth 15. avgusta padel. Piccolominijevo poročilo opisuje težke spopade, v katerih so napadalci utrpeli hude izgube v zapornem ognju branilcev, vendar jim je uspelo porušiti najšibkejši del obzidja, zasuti jarek s priročnimi sredstvi, pregnati grajsko posadko s plohami puščic in krogel ter osvojiti utrdbo, ki so jo nato izropali in požgali ter hkrati zajeli nič manj kot 150 Friderikovih pristašev. Ta uspeh je delno skalil protinapad habsburških sil pod poveljstvom Rüdigerja Starhemberga, ki so hitro prodrle vzdolž Donave, zasedle eno od utrjenih uporniških oporišč in nevarno ogrozile sam Dunaj. Ker pa jim ni uspelo osvojiti dobro zavarovanega mostu prek Donave, njihova akcija ni imela resnejših posledic. Friderik je zabeležil še eno manjšo zmago v Hainburgu. Tamkajšnji meščani so namreč želeli mesto predati vstajnikom, a je cesar še pravočasno izvedel za zaroto, grajski posadki ponoči skrivaj poslal na pomoč 400 konjenikov, zjutraj pa je sledil pogrom nad izdajalskimi domačini, ki se je sprevrgel v plenjenje in opustošenje velikega dela mesta. Vendar takšni obrobni uspehi niso mogli ustaviti uporniške vojske, ki je medtem narasla na 12.000 do 16.000 mož, med katerimi je bilo okrog 4000 konjenikov. Z Dunaja je pripeljala tudi močno artilerijsko oborožitev – večje in manjše bombarde, možnarje, ročne topove in druge oblegovalne naprave. Soočen s tako premočjo se je cesar skušal rešiti z diplomatskimi pogovori in zaman upal na morebitno podporo ogrskih čet pod Ivanom Hunjadijem.[1585]

Toda vstajniška armada ni bila pripravljena na kompromis. 27. avgusta je dosegla Dunajsko Novo mesto in naslednjega dne izvedla prvi naskok, ki ga je podprlo silovito obstreljevanje z vsem razpoložljivim orožjem. Toča puščic, krogel in topovskih izstrelkov je ogrozila celo Friderikovo življenje, čeprav je na koncu povzročila presenetljivo malo žrtev. Močno utrjeno mestno obzidje je očitno z odliko opravilo svojo nalogo, kljub temu pa je postalo jasno, da se je cesar pustil ujeti v past. Od sovražnikov obkoljeno Dunajsko Novo mesto je branilo približno 2500 mož – najemniške čete Černohorskega z 800 konjeniki in prav toliko pešaki, preostanek pa je prispevala mestna milica. Friderikove sile so bile torej prešibke, da bi se mogle dlje časa upirati napadom, kaj šele, da bi poskusile sovražnika presenetiti z večjim izpadom. Razen upanja na pravočasne okrepitve Jurija Podjebradskega Friderik ni mogel resno računati na nobeno drugo omembe vredno pomoč. Njegovi najemniki so se kljub temu trdoživo upirali. Pri tem se je posebej izkazal orjaški, telesno krepki Andrej Baumkircher, saj je v prvem velikem naskoku na mestno obzidje 28. avgusta toliko časa odbijal sovražnike na mestnih vratih, dokler jih ni njegovim tovarišem končno uspelo zapahniti. Napadalcem se sicer ni posrečilo prebiti v predmestje, a so pri mlinu v neposredni bližini vrat postavili topniško baterijo in tisoč korakov oziroma kilometer in pol proč še svoj tabor, kamor so nenehno prihajale nove okrepitve. Po uvodnem spopadu se je merjenje moči prevesilo v strelski dvoboj, kjer so bili branilci v prednosti. V zavetju mestnih utrdb so oblegovalcem s topniškim ognjem in puščicami prizadejali občutne izgube. Po Piccolominijevem poročanju so jo najslabše odnesli češki najemniki pod Walseejevim poveljstvom, saj so trmasto držali izpostavljene položaje v pravkar zasedenem mlinu.[1586]

Čeprav so Friderikove čete prvega dne uspešno obranile obzidje in vstajnikom prizadejale hude izgube, se je prebivalcev Dunajskega Novega mesta ob očitni sovražni premoči polastila panika. Upanje na skorajšnji prihod Jurija Podjebradskega in štajerskih čet se je razblinilo, prav tako nadejana pomoč iz Švabske, ki naj bi jo organiziral Friderikov brat Albreht VI. 30. avgusta je cesar pristal na predlog Ulrika Celjskega, da se osebno srečata na diplomatskem pogovoru. Nenavadno mirno, obojestransko spoštljivo srečanje se je odvijalo pred mestnim obzidjem, na nikogaršnjem zemljišču med sovražnima vojskama. Medtem ko je Ulrik Eizinger čakal v taboru, so drugi vstajniški voditelji habsburškega vladarja pričakali kleče, nato pa se je Ulrik Celjski vzpel v sedlo in skupaj s cesarjem odjezdil nekoliko vstran. Sedeč vsak na svojem konju sta prebila uro in pol v pogovoru, ki ga podrob-

1582 Grofa Celjska sta v tem času očitno načrtovala tudi pot v Italijo, kot je razvidno iz listine doža Foscarija, ki jima je 24. julija 1452 izdal listino o varnem prehodu s tridesetčlanskim spremstvom. Podobno dovoljenje je Friderik II. dobil že prejšnjega marca, sicer za spremstvo 100 konjenikov. SI AS 1063/4540, 1451 marec 30., Benetke; 1063/4546, 1452 julij 24., Benetke; CKSL, 1451 marec 30., Benetke; 1452 julij 24., Benetke.

1583 SARNOWSKY 2005, str. 460–479.

1584 PIUS 1551, str. 412–413; HÖFLER 1860, str. 77; BUTTLAR 1986, str. 16; SARNOWSKY 2005, str. 490–493; prim. RYNEŠOVÁ, PELIKÁN 1954, št. 487, 1452 konec avgusta, s. l.; št. 488, 1452 avgust, s. l.

1585 KOLLAR 1762, str. 368–369; BUTTLAR 1986, str. 16–17; MLINAR 2005, št. 23.1, str. 223–224; SARNOWSKY 2005, str. 478–481.

1586 WURMBRAND 1705, str. 66–67; SILESIUS 1826, str. 522–523; BUTTLAR 1986, str. 19, 21–23; MLINAR 2005, št. 23.2, str. 231; SARNOWSKY 2005, str. 480–483, 486–502; prim. KLAIĆ 1901, str. 240–242.

◆
117. Grad v Dunajskem Novem mestu, danes sedež Terezijanske vojaške akademije | FOTO: TOMAŽ LAZAR

neje poznamo le iz Piccolominijevega poročila. To ne zveni povsem pristno, saj naj bi se Ulrik Celjski izmikal, češ da je bil k vstaji prisiljen pristopiti proti svoji volji, vendar želi cesarju še vedno stati ob strani in preprečiti izbruh velike vojne. Zato ga je pozval, naj kraljeviča Ladislava pusti oditi v Bratislavo, kar bi nemudoma privedlo do mirnega zaključka vstaje. Toda Friderik je takšno možnost zavrnil in Ulrika obtožil verolomnosti.[1587]

Obe strani sta se vendarle strinjali, da premirje podaljšajo in s pogovori nadaljujejo naslednji dan. Tokrat so potekali na ravni šestčlanskih delegacij, a na vstajniški strani brez Ulrika Celjskega, saj ga je očitno namenoma nadomeščal Eizinger. Cesar se jim je pridružil šele proti večeru, ko so se strasti tako razvnele, da je kazalo na ponovni izbruh bojev. Nazadnje se je badenskemu mejnemu grofu Karlu posrečilo umiriti duhove in 1. septembra doseči mirno, obojestransko sprejemljivo rešitev. Vstajniki so se zavezali, da nemudoma prekinejo obleganje in razpustijo čete, cesar Friderik pa se je zaobljubil kraljeviča Ladislava tri dni pozneje izročiti v skrbništvo Ulrika Celjskega, dokler se ne bi njegovi podaniki in sorodniki na velikem zboru 11. novembra družno odločili, kje bo odtlej bival in kdo naj bi bedel nad njegovo vzgojo. Sporazum je določal tudi izpustitev vseh ujetnikov in vrnitev zaplenjenega premoženja.[1588]

Podpis mirovne pogodbe je s Friderikovega vidika resnično spominjal na – morda prenagljeno – kapitulacijo, zato ne preseneča, na kakšen odpor je naletel med delom njegovih svetovalcev in ožjih zaupnikov. Ne le da je bil cesar prisiljen ugoditi zahtevam, ki jih je dolge mesece vztrajno zavračal, temveč so jo njegovi nezvesti podložniki odnesli brez sleherne kazni za oboroženo nepokorščino, hkrati pa je moral sam pokriti vso nastalo škodo za opustošene posesti in porušene utrdbe. Nekaj trpkega priokusa je nedvomno pustilo tudi dejstvo, da je Jurij Podjebradski medtem zbral vojsko 17.000 mož, 1. septembra svojim nasprotnikom iztrgal mesto Tabor in začel prodirati proti Avstriji, kjer se mu vstajniki tisti trenutek zagotovo ne bi bili sposobni upreti, medtem ko je habsburškim pristašem na Štajerskem menda uspelo nano-

1587 KOLLAR 1762, str. 384–385; BUTTLAR 1986, str. 19–20, 23–24; SARNOWSKY 2005, str. 502–505.

1588 CHMEL 1838, št. XXIV, 1452 september 1., s. l.; št. XXV, 1452 september 1., Dunajsko Novo mesto; CHMEL 1859, št. 2932, 1452 september 1. (?), Dunajsko Novo mesto; št. 2934, 1452 september 2., Dunajsko Novo mesto; BUTTLAR 1986, str. 24–25; HEROLD, HOLZNER-TOBISCH 2001, št. 254, 1452 september 1., Dunajsko Novo mesto; SARNOWSKY 2005, str. 504–517.

◆
118. Lemberg pri Dobrni
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

vačiti še 6000 mož. Prihod tako mogočnih okrepitev bi razmerje sil povsem zasukal na glavo, a je njihovo nadaljnje posredovanje preprečila nepričakovano zgodnja cesarjeva vdaja, ko se je obleganje šele komaj zares začelo.[1589]

4. septembra se je pred Dunajskim Novim mestom odvil spektakel, ki je nedvomno spadal med najzmagoslavnejše trenutke v političnem življenju Ulrika II. Celjskega. V družbi ostalih vstajniških voditeljev je na čelu velikanske množice konjenikov slovesno sprejel Ladislava Posmrtnega ob navdušenem vzklikanju njegovih avstrijskih, češkiih, moravskih in ogrskih podložnikov. Kraljeviča so še isti dan okopali, da bi z njega simbolno sprali morebitne madeže česar koli štajerskega, kar bi se ga še lahko držalo, naslednjih nekaj dni pa je preživel na gradu Perchtoldsdorf, v preteklih mesecih že znanem jabolku spora med cesarjem Friderikom in Ulrikom Celjskim, ki se tej posesti kljub drugačnim pobudam vendarle (še) ni odpovedal.[1590] Ulrik in Ladislav sta nato slavnostno vstopila na Dunaj, kjer je kraljevič naletel na nepozaben sprejem meščanov, študentov in duhovščine.[1591]

Medtem ko se je njegov sin v Avstriji zavihtel na čelo upora in nazadnje slavil veliko zmago, na domačem Celjskem ni miroval niti stari grof Friderik. Trenutek cesarjeve nemoči je v letu 1452 izkoristil za napad na Ranšperk in Lemberg pri Dobrni, na prvi pogled zato, da bi kaznoval njunega lastnika Ulrika Schaunberškega, štajerskega vrhovnega maršala, zvestega zaupnika in svétnika cesarja Friderika.[1592] Koliko je bila ta akcija usklajena z načrti avstrijskih vstajnikov, je seveda zelo vprašljivo, še bolj pa, kako bi že zaradi geografske oddaljenosti sploh lahko pripomogla k njihovemu uspehu, saj so jo prej kot širši strateški vzgibi sprožile stare zamere.

Ranšperk in Lemberg sta namreč spadala med krške fevde, po katerih so že od poznega 14. stoletja hlepeli Celjski,[1593] a jih je škofija zaupala gospodom Ptujskim.[1594] Njihov zadnji predstavnik Friderik IX. ju je leta 1432 za 20.000 *fl* zastavil svojemu svaku Janezu Schaunberškemu,[1595] ki ga je škof Schallermann nato šest let pozneje, po izumrtju Ptujskih, potrdil za ranšperškega in lemberškega fevdnika.[1596] Na vrhuncu vojne s krško škofijo spomladi 1438 bi bilo seveda iluzorno pričakovati, da bi Schallermann tako pomembna gradova

1589 BUTTLAR 1986, str. 25–27; SARNOWSKY 2005, str. 506–511, 516–519.
1590 SARNOWSKY 2005, str. 516–517.
1591 KRONES 1883, str. 111–112; HÁZI 1924, št. 456, 1452 september 16., Dunaj; BUTTLAR 1986, str. 26–27; MLINAR 2005, št. 35, str. 269–270; SARNOWSKY 2005, str. 518–521; prim. BORONKAI 1980, št. III:1, s. d., s. l.

1592 Janez Schaunberški, njegova soproga in sinovi so julija 1451 kralju Frideriku zagotovili vojaško pomoč ob povračilu stroškov oskrbe in dostop na lastne gradove. STÜLZ 1862, št. 938, 1451 julij 27., Dunaj.
1593 Skupaj z gradovi Dobrna, Kebelj in Erkenštajn so ju Celjski leta 1387 tudi začasno oz. zgolj formalno pridobili v fevd od krškega škofa Janeza, a dogovor ni obveljal. SI AS 1063/4650, 1387 avgust 28., s. l.; 1063/4651, 1387 december 21., s. l.; CKSL, 1387 avgust 28., s. l.; 1387 december 21., s. l.
1594 PIRCHEGGER 1956, str. 14–17; PIRCHEGGER 1962, str. 216–217. Leta 1428 je krški škof Ptujskim poleg podelitve Ranšperka in Lemberga potrdil tudi fevde Erkenštajn, Dobrno ter več drugih posesti, s katerimi so upravljali že prej. KLA, HS 2/8, fol. 100, 240'–241; OÖLA, št. 1000, 1428 julij 27., s. l.
1595 OÖLA, št. 1045, 1432 februar 20., s. l.; prim. št. 1046, 1432 februar 27., s. l.
1596 OÖLA, št. 1133, 1438 april 21., s. l.; prim. št. 1155, 1439 junij 7., s. l.; št. 1156, 1439 junij 7., s. l.; STÜLZ 1862, št. 841, 1439 junij 7., s. l.; št. 842, 1439 junij 7., s. l.; prim. št. 846, 1439 julij 17., Salzburg; št. 870, 1442 julij 6., Salzburg; št. 871, 1442 julij 6., Salzburg.

podelil svojim sovražnikom. Celjski so se zato skušali polastiti Ranšperka s silo – kot priča zaznamek v seznamu deželnih sovražnikov, naj bi to nalogo poverila celjskemu trškemu sodniku Henriku Erlauerju in Gašperju Pirsu, a je njuna akcija spodletela.[1597] Toda razočaranje zaradi »izgube« dragocenih fevdov je bilo preveliko, da bi ga Celjski preprosto pozabili. Čeprav jih je z grofi Schaunberškimi povezovalo dolgoletno prijateljstvo, so se njihovi interesi prav zaradi sporne podelitve obeh krških gradov usodno razšli.[1598]

Med veliko avstrijsko vstajo leta 1452 se je končno ponudila priložnost za poravnanje starih računov. Na nevarnost ponovnega nasilja so že jeseni 1451 opozorile napetosti med celjskimi in krškimi podložniki na Štajerskem. Celjski vazal Nikolaj Gall je namreč v tem času odvzel prostost Ludviku Murauerju, krškemu oskrbniku na Podčetrtku,[1599] medtem ko je Nikolajev pajdaš Lacko iz Teufelsdorfa s svojimi tovariši vdrl na gospostvo, oropal štiri kmetije in zajel Klementa Zwittra, gradiščana na stolpu nad Podčetrtkom. Plenilni pohod celjskih privržencev je verjetno potekal v novembru, saj je krškim uslužbencem med drugim preprečil pobiranje dajatev vina v uradu Rogatec.[1600] Povoda za oborožene incidente ne poznamo, a so se nazadnje rešili po diplomatski poti. Na prošnjo škofa Schallermanna je Friderik Celjski avgusta 1452 izposloval poravnavo, s katero se je Gall odpovedal nadaljnjim terjatvam do Murauerja oziroma krške škofije ter obljubil prepričati Lacka, naj odstopi od svojih zahtev in iz ujetništva izpusti gradiščana Zwittra.[1601]

V virih ne najdemo nobenega zanesljivega dokaza, da bi napade na Podčetrtek spodbudili grofje Celjski. Njihovo posredovanje je nazadnje pomagalo umiriti spore, še preden bi privedli do širših spopadov ali celo medsebojne vojne s krško škofijo. A po drugi strani je Gallova akcija povsem ustrezala ambicijam Friderika Celjskega, ki je verjetno prav v času poravnave s svojimi silami uspešno zavzel ter porušil Ranšperk in Lemberg, za katera se je njegov rod toliko časa zaman potegoval.[1602] V tej perspektivi bi posredniške praske na gospostvu Podčetrtek Schallermannu vsekakor poslale diskretno, a vendar zelo jasno opozorilo, naj se ne vmešava v Friderikove osvajalne načrte. Že v začetku novembra je celjski senior svoj cilj dosegel tudi po formalni poti, saj mu je krški škof oba – čeprav razdejana – gradova končno podelil v fevd,[1603] Janezu Schaunberškemu pa ob premoči cesarju sovražne koalicije ni preostalo drugega, kot da si v naslednjih mesecih prizadeva pomiriti s Celjskimi.[1604]

1597 CKSL, 1440–1441, s. l.; CHMEL 1837b, št. LI (1441), s. l.; OTOREPEC 1996, str. 337.

1598 Pa tudi dedni sporazum iz leta 1412, ki je Hermanu II. Celjskemu obetal dedovanje zapuščine grofa Janeza Schaunberškega, če bi slednji umrl brez moškega naslednika. SI AS 1063/4681, 1414 april 30., Schaunberg; CKSL, 1414 april 30., Schaunberg; STÜLZ 1862, št. 753, 1412 avgust 10., Schaunberg; št. 764, 1414 april 30., Schaunberg.

1599 V letu 1456 je izpričan tudi kot celjski vazal v grofiji Ortenburg. SI AS 1073/1-2r, fol. 5', 6'; AT-StLA, Archiv Cilli, K3-H17, fol. 54, 55'.

1600 Tako datacijo potrjuje zaposlitev novega gradiščana na Podčetrtku Jošta Sauerja. Službo je nastopil 5. januarja 1452, očitno kmalu po zajetju njegovega predhodnika Murauerja. ADG, HS 122, fol. 179'.

1601 ADG, št. 393, 1452 avgust 10., s. l.; HS 122, fol. 177–177', 180.

1602 KRONES 1883, str. 112; GUBO 1890, str. 23; STOPAR 1992, str. 67–72, 119–120; KOSI 2012, str. 469–470; prim. SI AS 1063/5815, 1428 avgust 11., Schaunberg; CKSL, 1428 avgust 11., Schaunberg.

1603 SI AS 1063/4547, 1452 november 2., Vitanje; CKSL, 1452 november 2., Vitanje. Cesar Friderik ni pozabil, kako visoko ceno za zvestobo so v njegovi službi plačali Schaunberški, zato si jih je po izumrtju Celjskih prizadeval ustrezno poplačati. Prim. STÜLZ 1862, št. 988, 1457 februar 10., s. l.

1604 RYNEŠOVÁ, PELIKÁN 1954, št. 505, 1453 april 2., Český Krumlov; št. 510, 1453 september 11., Eferding.

Ulrik II. Celjski na Ogrskem

◆
119. Portret Ladislava Posmrtnega iz leta 1457
| © KHM-Museumsverband, INV. ŠT. 2984

S prevzemom nadzora nad mladim Ladislavom je Ulrik Celjski dosegel bleščeč osebni uspeh, ki pa mu je prinesel tudi veliko zavisti. Že prve tedne po koncu vstaje so med nekdanjimi zavezniki izbruhnile prve napetosti. Predvsem Avstrijci, ki so se s prihodom Ladislava Posmrtnega na Dunaj tako rekoč polastili mladega prestolonaslednika ne glede na drugačne dogovore oziroma pričakovanja češkega in ogrskega plemstva, niso upoštevali niti določil mirovne pogodbe o povrnitvi zaplenjenega premoženja. Zapletlo se je tudi na pogajanjih s cesarjem Friderikom. Poraz proti vstajniški koaliciji je hudo omadeževal njegov ugled in strahotno obremenil cesarsko blagajno, zato se je Friderik kljub tveganju novih sporov trdovratno oklepal ogrske krone in Albrehtove dediščine – tako rodbinske zakladnice kot zemljiških posesti, ki jih ni bil pripravljen predati brez izplačila zelo visoke odškodnine.[1605]

Udejstvovanje v vstaji je od Ulrika Celjskega zahtevalo velike napore pa tudi občutna finančna sredstva. Da bi mu povrnil stroške, je Ladislav oktobra sestavil dokument, v katerem je določil, da morajo Ulrik Eizinger oziroma avstrijski deželni upravitelji grofu Celjskemu za vojaške plače in prehrano vsako leto plačati 6000 *fl*. Prvo plačilo tega zneska je Ulrik prejel že 10. julija 1452, v prihodnosti pa mu je kralj zapisal 800 *fl* od svojih prihodkov v Ennsu, 2200 *fl* od mitnice in kuhalnice soli (*süt*) v Gmündu ter 3000 *fl* od mitnice v Linzu – plačila, ki naj bi jih Ulrik vsako leto prejel v štirih obrokih. Ulrik Celjski in Eizinger sta po drugi strani nastopila kot poroka Ladislavu, ki si je ob nastopu oblasti zlasti za plačilo vojakov, najetih za obrambo Avstrije, pri bavarskem vojvodi Ludviku izposodil 20.000 ogrskih *fl*.[1606]

Tvegan pristop k zarotniški zvezi se je Ulriku sprva bogato obrestoval. Na dunajskem dvoru si je kot Ladislavov varuh pridobil izjemen položaj in pomembno vplival, če ne celo odločal o upravljanju Ogrskega kraljestva.[1607] Vsaj začasno je užival tudi zaupanje ogrskega plemstva, zato se je kazala otipljiva možnost, da kot regent izpodrine s položaja vse bolj osovraženega, pretirano oblastnega gubernatorja Hunjadija.[1608] Zlasti intenzivno je deloval kot diplomat.[1609] V tem obdobju se je pogosto zadrževal na Češkem, rezultati njegovih diplomatskih pobud pa so bili vsaj navidezno spodbudni. Spomladi 1453 je posredoval pri sporazumu med Ladislavom in Friderikom III.[1610] Istočasno je v Znojmu sklenil pomembno zavezniško pogodbo s češkim gubernatorjem Jurijem Podjebradskim, katere deklarativni namen je bila zaščita kralja Ladislava.[1611] Poleti je v imenu kraljeviča Ladislava skupaj z Ivanom Hunjadijem načrtoval celo vojaško posredovanje proti Benečanom v Furlaniji, kamor naj bi udarili z vojsko kar 12.000 konjenikov.[1612]

V nasprotju z zunanjim vtisom skoraj neomejene moči se je Ulrik Celjski v vrhu vstajniške zveze spoprijemal z vse nevarnejšimi tekmeci. Pri političnih odločitvah je moral upoštevati voljo ostalih ključnih akterjev upora proti cesarju, od Ulrika Eizingerja do avstrijskih stanov, ogrskih in čeških velikašev. Med diplomatskimi prizadevanji za umiritev odnosov s cesarjem Friderikom naj bi bil po vztrajnih Piccolominijevih trditvah prav Ulrik Celjski nepripravljen za sklepanje kompromisov, saj naj bi mu vojno stanje bolj koristilo kot mir. Vendarle so njegov manevrski prostor resno omejevali tako interesi avstrijskih deželanov kot ogrskega plemstva,[1613] še bolj pa Ivana Hunjadija, ki si je medtem suvereno utrdil oblast nad Ogrsko. Prav Hunjadi je zato postal osrednja ovira na poti celjskim ambicijam. Po Piccolominiju naj bi Ulrik svojega tekmeca poskušal na različne načine očrniti pri kralju Ladislavu ali ga politično onemogočiti, a brez učinka.[1614] Po drugi strani obstaja več znakov, da si je v resnici prizadeval za izboljšanje odnosov s sovražno rodbino. Spomladi 1453 je navsezadnje večkrat pomagal Hunjadiju, ki je v spopadih na severovzhodnem Ogrskem doživel vrsto porazov proti razbojniškim češkim najemnikom pod poveljstvom Petra Aksamita in Jana Talafusa.[1615]

Vse avtoritarnejši Ulrikovi nastopi na dvoru mladoletnega Ladislava so nedvoumno kazali, da si želi nastopiti kot edini kraljevi zastopnik in dejansko usmerjati njegovo politiko. Septembra 1453 se je razdor med Ulrikom Celjskim in njegovim neposrednim tekmecem Ulrikom Eizingerjem ter avstrijskimi stanovi že nevarno poglobil. Ko je grof Celjski, prepričan v podporo avstrijskega plemstva, Eizingerja poskušal odstraniti s prizorišča, je nedvoumno prekoračil

1605 BUTTLAR 1986, str. 27–29; KOLLER 2005, str. 130–137; MLINAR 2005, št. 53, str. 294; SARNOWSKY 2005, str. 520–529.
1606 SI AS 1063/4728, 1452 oktober 13., Dunaj; CKSL, 1452 oktober 13., Dunaj; CHMEL 1838, št. XXX, 1452 oktober 13., Dunaj; LAMPEL 1923, št. 15379, 1452 oktober 13., Dunaj.
1607 KAMMERER 1899, št. 267, 1453 januar 9., Dunaj; št. 269, 1453 januar 31., Bratislava; št. 270, 1453 februar 5., Bratislava.
1608 BUTTLAR 1986, str. 30.
1609 Prim. BACHMANN 1879, št. 90, 1453 februar 24., Dunaj; št. 92, 1453 april, Eger; št. 94, 1453 maj 3., Dunaj.
1610 CHMEL 1838, št. XL, 1453 marec 26., Dunajsko Novo mesto; BACHMANN 1879, št. 92, 1453 april, Eger; št. 94, 1453 maj 3., Dunaj.
1611 SI AS 1063/4551, 1453 april 26., Znojmo; CKSL, 1453 april 26., Znojmo.
1612 IORGA 1899, str. 486–487.
1613 Prim. CHMEL 1859, št. 3032, 1453 marec 26., Dunajsko Novo mesto; WOLKAN 1918, št. 74, 1453 april 28., Dunajsko Novo mesto; št. 75, 1453 april 28., Dunajsko Novo mesto; št. 76, 1453, konec aprila, Dunajsko Novo mesto; št. 77, 1453, konec aprila, Dunajsko Novo mesto; št. 83, 1453 maj 6., Dunajsko Novo mesto.
1614 MLINAR 2005, št. 53, str. 295.
1615 KLAIĆ 1901, str. 260; WOLKAN 1918, št. 102, 1453 junij 25., Gradec; št. 109, 1453 julij 12., Gradec; št. 126, 1453 avgust 11., Gradec. V tem času je Ulrik Celjski vzdrževal prijateljske stike tudi z Ulrikom Rožmberškim ter njegovima sinovoma Henrikom in Janom. Aprila 1453 jim je med drugim za dobo enega leta posodil 4000 *fl* v zameno za zastavo družinskih posesti. SI AS 1063/4549, 1453 april 2., Český Krumlov; 1063/4730, 1453 maj 9., s. l.; CKSL, 1453 april 2., Český Krumlov; 1453 maj 9., s. l.

meje dopustnega.[1616] Eizinger si je zagotovil močno zaslombo svojih zaveznikov, tako širše javnosti in duhovščine kot tudi mladega kralja, ki se je do začetka oktobra nazadnje uklonil vztrajnemu prigovarjanju in dal Ulrika izgnati z dvora.[1617] Po trditvah Celjske kronike naj bi ga Eizinger celo nameraval umoriti, a so ga še pravočasno posvarili pred atentatom. Medtem ko so zarotniki z vojsko zasedli kraljevi dvor in si prizadevali zavzeti še vsa mestna vrata, se je Ulriku s spremstvom vsega štirih konjenikov posrečilo neslavno pobegniti ob pomoči zvestega prijatelja, grofa Mihaela Hardegga.[1618] Grof Celjski se je nato umaknil v Perchtoldsdorf in se prek Bratislave vrnil domov na spodnjo Štajersko šele, ko je Ladislavov dvor odšel na Češko.[1619] Kraljevo spremstvo naj bi tedaj štelo kar 4000 konjenikov, pridružil pa se jim je še Hunjadi s kontingentom 1500 konjenikov.[1620]

Dokler je bila proti Ulriku združena tako močna koalicija, ni mogel upati, da si lahko povrne prejšnji položaj. Decembra je poskušal izboljšati odnose s Friderikom III. in mu ponujal svoje usluge. Vendar je užaljeni cesar zavračal stike s svojim nasprotnikom, sicer pa so ga v istem času zaposlovale priprave na oboroženi obračun z Eizingerjevimi pristaši oziroma obleganje Železnega (Eisenstadt), ki je prestopilo v sovražni tabor.[1621] Vsaj v prvih tednih in mesecih po izgonu z Ladislavovega dvora se je Ulrik Celjski morda resnično poigraval z zamislijo nasilnega preboja do Dunaja in obračuna s tekmeci.[1622] Da govorice niso bile izmišljene, potrjuje pismo Ladislava Posmrtnega, napisano 3. decembra 1453. V njem je mladi kralj gornjeavstrijskim stanovom izrazil zaskrbljenost ob novicah, da Ulrik Celjski zbira vojsko. Zakaj to počne, Ladislav ni znal pojasniti, je pa vseeno sklepal, da bi se užaljeni grof lahko skušal maščevati za sramotno izgnanstvo z dvora, zato je stanove zaprosil, naj v primeru napada z orožjem zavarujejo deželo.[1623]

Oktobra oziroma novembra se je Ulrik Celjski mudil v Bratislavi pri tamkajšnjem gradiščanu oziroma glavarju Janu Kaplířju, članu plemiške rodbine, ki je prvotno izvirala z gradu Sulejovice pri Litomericah.[1624] Z njim oziroma njegovo družino je bil očitno v stikih že dlje časa, vsaj od poletja 1450, v naslednjih letih pa sta stkala še tesnejše vezi.[1625] V okolici Bratislave sta se namreč polastila več posesti vključno z brodom in mitnico ter ribolovnimi območji Jurija in Sebastjana Rozgonyija, si prisvojila za več kot 2000 *fl* denarnih prihodkov in za 1500 *fl* jesetrov oziroma drugega ulova rib, ki sta jih deloma prodala, deloma porabila za lastne potrebe. Kralj Ladislav ju je zato trikrat zaman opomnil, naj zaseženo lastnino vrneta zakonitim lastnikom, a tega nista bila pripravljena storiti, niti Rozgonyijem poplačati škode. Po Ulrikovem odhodu na jug je Kaplíř še nekaj časa kljuboval kraljevi volji, dokler ga Ladislav ni razrešil in njegov položaj zaupal Andreju Baumkircherju.[1626]

Iz Piccolominijevega pisma s 1. januarja 1454 lahko razberemo, da je Ulrik Celjski tudi na prelomu v novo leto še naprej pospešeno novačil čete.[1627] Kot nakazujejo dogodki na Koroškem, strah pred njegovo nasilno reakcijo ni bil neupravičen. V tem času se je Ulrik Celjski očitno zapletel v nov spor z bamberško škofijo, posredno pa tudi s cesarjem. Kratko pričevanje o teh dogodkih zasledimo v spominih hrvaškega plemiča Andreja Kuželja iz rodbine Lapić, ki je tedaj kot član spremstva gospoda Viltuškega vstopil v celjsko službo.[1628] Z grofom Ulrikom se je odpravil na Koroško v vrstah mogočne armade 1500 konjenikov, ki se je zbrala v Špitalu, a do pričakovanega spopada ni prišlo. Ulrik je namreč nesoglasja razrešil s pogajanji, njegovo moštvo – če že ne vse, vsaj velik del oziroma glavnina – pa je pod poveljstvom Jana Vitovca odjezdilo na Hrvaško in pozneje Ulrika spremljalo na Dunaj.[1629] Ozadja te epizode koroške deželne zgodovine zaradi pomanjkljivih virov ne zmoremo podrobneje rekonstruirati, a vse kaže, da je bil osrednji Ulrikov nasprotnik v sporu bamberški škof, in ne cesar Friderik III. Vsaj tako lahko razberemo iz pritožb Hansa III. Khevenhüllerja, celjskega in hkrati bamberškega vazala oziroma uslužbenca, ki je med napetimi dogodki utrpel veliko materialno škodo. V pričakovanju bojev oziroma reprize obleganja iz januarja 1425 je namreč bamberški škof v Beljaku namestil češke najemnike, njihovo pus-

1616 WOLKAN 1918, št. 140, 1453 september 18., Gradec.
1617 WOLKAN 1918, št. 165, 1453 oktober 3., Gradec; št. 171 in 172, oboje 1453 oktober 16., Dunajsko Novo mesto; BUTTLER 1986, str. 30.
1618 Hkrati tudi magdeburškega (oz. maidburškega) gradiščana, kot ga naslavlja pisec Celjske kronike. Prim. SI AS 1063/4534, 1449 januar 6., Celje; CKSL, 1449 januar 6., Celje. Piccolomini vlogo Ulrikovega rešitelja očitno pomotoma pripisuje brandenburškemu mejnemu grofu Albrehtu. PIUS 1551, str. 413.
1619 KRONES 1883, str. 114.
1620 WOLKAN 1918, št. 172, 1453 oktober 16., Dunajsko Novo mesto; MLINAR 2005, št. 23.1, str. 224–228; št. 23.2, št. 232; prim. KLAIĆ 1901, str. 262–263.
1621 BIRK 1853a, št. 47, 1453 november 6., Dunajsko Novo mesto; WOLKAN 1918, št. 194, 1453 december 12., Dunajsko Novo mesto; št. 198, 1453 december 15., s. l.; št. 200, 1453 december 16., Dunajsko Novo mesto; št. 274, 1454 april 12., Dunajsko Novo mesto.
1622 Prim. WOLKAN 1918, št. 189, 1453 december 1.–10., Dunajsko Novo mesto; št. 191, 1453 december 10., Dunajsko Novo mesto; št. 211, 1454 januar 1., Dunajsko Novo mesto.
1623 OÖLA, št. 1369, 1453 december 3., Praga; CHMEL 1838, št. LIII, 1453 december 3., Praga.
1624 Prim. BÖHMER 1896, št. 4460, 1421 februar 16., Litomerice; OTTNER 2007, št. 7, 1464 februar 21., Dunajsko Novo mesto; ROSOL 2009, str. 36–37; BANFI 2023a, str. 151.
1625 RYNEŠOVÁ, PELIKÁN 1954, št. 380, 1450 avgust 13., Bratislava. Janov istoimenski sin oziroma sorodnik je postal paž Ulrika Celjskega in ga spremljal na križarski pohod v Beograd, kjer je osebno prisostvoval atentatu na svojega gospoda. BIRK 1849, št. XII, 1456 november 8., [Beograd]; FORNER 2005, str. 364–365; MLINAR 2005, št. 42, str. 273.
1626 MNL, OL DL 14750, 1453 november 19., Praga; DL 14766, 1453 december 20, s. l.; ORTVAY 1894, str. 190.
1627 WOLKAN 1918, št. 211, 1454 januar 1., Dunajsko Novo mesto.
1628 KUŽIĆ 2019. Celjski so Erazmu Viltuškemu 20. aprila 1445 v fevd prepustili posesti pokojnega Albrehta Bistriškega. Domači grad Viltuš je imel sicer v fevdu od šentpavelskega samostana. SI AS 1073/I-57r, fol. 53, 56', 121; prim. AT-StLA, Archiv Cilli, K3-H17, fol. 48'; SCHROLL 1865, str. 329, 331.
1629 WURMBRAND 1705, str. 66–67; SILESIUS 1826, str. 523.

120. Trdnjava nad mestom Trenčín
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

tošenje po premoženju grofov Celjskih in njihovih pristašev pa je postalo vir Ulrikovih pritožb, o katerih je novembra 1454 v Nürnbergu razsojal brandenburški mejni grof Albreht Ahil.[1630]

Ulrikovega pohoda proti Špitalu iz doslej znanih virov ni mogoče natančno datirati, a ga Andrej Kuželj postavlja v čas pred smrtjo starega grofa Friderika 20. julija 1454.[1631] Čeprav lahko Kuželju očitamo kronološko površnost, ta podatek ob upoštevanju drugih znanih dejstev deluje dovolj verodostojno – enako kot njegova navedba o moči Ulrikove vojske na Koroškem, saj je kot izkušen veteran v svojih spominih vestno beležil vojaške operacije in številčno stanje enot. S 1500 jezdeci pod svojim poveljstvom je pokneženi grof očitno zbral udarno silo, kakršne ne on sam ne njegovi predniki niso dokumentirano presegli ne kdaj prej ne pozneje. Da je celjska armada v tem času resnično dosegla vrhunec moči, vsaj posredno potrjujejo Piccolominijevi zapisi. Februarja 1454 naj bi se namreč Ulrik na čelu izkušenih čeških najemniških enot ponujal v službo Beneški republiki za pričakovano vojno proti milanskemu vladarju Francescu Sforzi.[1632]

Na prvi pogled bi to pomenilo korak nazaj, vrnitev na pot kondotjera, kot jo je že več rodov poprej tlakoval njegov istoimenski predhodnik Ulrik I. V ozadju na prvi pogled težko razumljive odločitve bi lahko iskali različne vzgibe, morda celo osebne zamere. Iz sočasne korespondence je namreč mogoče razbrati, da je Francesco Sforza že okrog leta 1451 na dvor Celjskih napotil svoje odposlance s ponudbo medsebojnega »prijateljstva«. Ulrik jo je sprejel odprtih rok in z velikimi pričakovanji, zato ga je očitno vznejevoljilo, da Sforza prvega diplomatskega stika ni nadgradil s pripravo obljubljene zavezniške pogodbe, čeprav jo je junija 1452 sklenil s celjskimi bližnjimi sopotniki Frankopani oziroma Modruškimi.[1633] Prav nanje se je zato Ulrik aprila 1453 obrnil po pomoč, da bi obnovili zastalo diplomatsko pobudo. Prek Antona Modruškega je poskušal milanskega potentata nadvse vljudno opomniti na prejšnje pogovore in ga spodbuditi k formaliziranju politične oziroma vojaške zveze, a očitno brez uspeha. Zdi se, da je Francesco vmes že izgubil zanimanje za uresničitev prenagljene pobude, še bolj pa bi ga od tega lahko odvrnili burni dogodki nekaj mesecev pozneje, ko je mednarodni ugled Ulrika Celjskega omajal neslavni izgon z dunajskega dvora.[1634]

Neprijetna zavrnitev je boleče načela njegovo samozavest in privedla do precejšnje ohladitve obojestranskih odnosov, kot se je pokazalo pozimi 1456, ko je moralo milansko odposlanstvo na poti proti Dunaju čakati na dovoljenje za

1630 AT-OeStA, HHStA, LA ÖA Kärnten 13-3-6, 1454 november 14., Nürnberg; NEUMANN 1979, str. 23–37; FRÄSS-EHRFELD 1984, str. 580–581.
1631 WURMBRAND 1705, str. 66–67; SILESIUS 1826, str. 523; KRONES 1883, str. 115.
1632 WOLKAN 1918, št. 257, 1454 februar 15., Dunajsko Novo mesto; št. 261, 1454 februar 26., Dunajsko Novo mesto; MLINAR 2005, št. 23.2, str. 232; št. 59.1, str. 300.

1633 STIPIŠIĆ, ŠAMŠALOVIĆ 1960, št. 2218, 1452 junij 19., Benetke.
1634 THALLÓCZY, BARABÁS 1910, št. CCCLXXII, 1453 april 9., Celje. Frankopani so v stikih z Milanom ostajali tudi pozneje in jih obveščali o dogajanju na posesti Celjskih še po Ulrikovi smrti. THALLÓCZY, BARABÁS 1913, št. XXVI, 1458 junij 22., Krk.

121. Palača Barbare Celjske na trenčínskem gradu, zgrajena kmalu po njeni poroki s kraljem Sigismundom
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

varen prehod prek celjskega ozemlja.[1635] Kljub temu ne deluje posebej verjetno, da bi se grof Celjski v času hudih osebnih porazov poigraval z zamislijo o služenju Beneški republiki zgolj iz želje po posrednem maščevanju beneškemu tekmecu Sforzi. Še manj prepričljivo bi bilo Ulrikovo spogledovanje z najemniško kariero pripisovati hlepenju po pustolovščinah ali vojni slavi. Zanj so verjetno obstajali še drugačni, veliko razumnejši razlogi – predvsem pragmatično iskanje novih virov zaslužka, saj si Ulrik zgolj z lastnimi prihodki preprosto ni mogel privoščiti dolgoročnega vzdrževanja tako številčne zasebne vojske, kot ji je trenutno poveljeval. Stroški njenega najema so od dogovora odvrnili celo premožne Benečane, saj so se ob tehtanju finančnih posledic raje odločili za mirno rešitev spora z Milanom. Diplomatska pogajanja so bila v tem primeru ne le cenejša, pač pa tudi politično precej bolj smiselna alternativa zaposlovanju Ulrikovih čet. Prisotnost mogočnega vojskovodje in potencialnega tekmeca na *terrafermi* niti ne bi bila v strateškem interesu Republike, ki si je v tem času prizadevala vzdrževati prijateljske odnose s cesarjem Friderikom, a se je hkrati zbala vse očitnejših ozemeljskih ambicij Celjanov v Dalmaciji.[1636]

Beneška zavrnitev Ulriku ni puščala veliko manevrskega prostora. Veliko vprašanje je, ali mu je najemnike sploh uspelo redno plačevati in obdržati pod nadzorom. Odgovor je očitno negativen, kot nakazuje njegova pripravljenost, da prepusti Trenčín Ivanu Hunjadiju oziroma kraljevski oblasti Ladislava Posmrtnega za poplačilo zastavnine v višini 13.000 *fl*.[1637] Taki razlagi pritrjuje tudi približno sočasna Piccolominijeva navedba, da so Ulrikove čete – med drugim kontingent najemniškega vojskovodje Nebukadnezarja Ankelreuterja – aprila in maja 1454 že na veliko pustošile po severozahodu Ogrske in Avstriji. Zdi se, da moramo te roparske napade prej kot kakemu premišljenemu strateškemu načrtu pripisati finančni stiski grofa Celjskega in njegovi nezmožnosti poplačila najemniških oddelkov. Razburjeni vojaki so se zato samovoljno odpravili na roparske pohode takšnih razsežnosti, da jih z oboroženimi intervencijami nista zmogla zajeziti ne cesar Friderik ne Ivan Hunjadi.[1638]

1635 Tudi iz poročil milanskih diplomatov po prihodu na Dunaj veje opazno sovraštvo do Celjskih, nedvomno zaradi naklonjenosti do cesarja Friderika, s katerim si je Sforza tedaj prizadeval skleniti pomemben sporazum. POP, SIMION 2012, str. 7–11.

1636 SARNOWSKY 2005, str. 432–433.
1637 TELEKI 1853, št. CCV, 1454 junij 1., Praga.
1638 WOLKAN 1918, št. 272, 1454 april 11., Dunajsko Novo mesto; št. 278, 1454 maj 3., Regensburg; št. 291, 1454 poleti, Dunajsko Novo mesto.

Osvajanje Hrvaške in Dalmacije

Kot so grofje Celjski storili že večkrat v preteklosti, kadar je usoda prekrižala njihove načrte na drugih žariščih, je Ulrik svoje apetite in vojaško moč preusmeril v hrvaške dežele. Po eni strani je to pravzaprav pomenilo le nadaljevanje že dolgo prej zastavljene rodbinske politike, ki niti ob vseh drugih izzivih ni nikoli povsem zanemarila vizije širjenja na Balkan. Zadnji Celjan je po uspešni pokoritvi Slavonije za nekaj časa odstopil od intenzivnejšega vpletanja na južni fronti. Namesto da bi skušal izkoristiti smrt Franka Talovca v bitki na Kosovu jeseni 1448, ki je še dodatno oslabila njegove tekmece, je prezaposlen z drugimi izzivi pobudo na Hrvaškem in v Dalmaciji raje začasno prepustil svojemu zavezniku Štefanu Vukčiću Kosači. Že poleti 1451, še pred veliko vstajo mailberške zveze, mu je Ulrik zagotovil močno podporo na osvajalnem pohodu proti Dubrovniku. Eno od področij, na katerem so mu Celjski lahko ponudili posebej koristno pomoč, je bil prenos sodobne oborožitvene tehnologije. V pismu, sestavljenem 2. septembra 1451, so Dubrovčani tožili bosanskemu kralju Štefanu Tomašu nad pomočjo, ki jo je Ulrik Celjski pošiljal vojvodi Vukčiću – »bombarde in druge vojne naprave, zlasti takšne za lučanje ognja«, in tudi inženirce ter topniške mojstre.[1639]

V okviru širšega mirovnega sporazuma med Ogrsko in Osmanskim cesarstvom se je moral Vukčić odpovedati osvojitvam na dubrovniškem ozemlju, vendar je tudi v naslednjih letih vzdrževal redne diplomatske stike z Ulrikom Celjskim, ki se je v zapletenem političnem mnogokotniku med Bosno, Dubrovnikom, Benetkami, Ogrskim kraljestvom in Osmanskim cesarstvom potrdil za enega ključnih političnih akterjev na zahodnem Balkanu.[1640] V taki vlogi so ga nedvoumno prepoznavale dubrovniške oblasti, ko so se leta 1452 obrnile na Ivana Hunjadija, naj jim pomaga grofe Celjske in druge ogrske magnate odvrniti od morebitnih povračilnih napadov na vojvodi Vladislava in Petra Vojsalića, ki sta Dubrovniku priskočila na pomoč v vojni s Štefanom Vukčićem.[1641] V iskanju mednarodne podpore so si dubrovniški diplomati v naslednjih mesecih vneto prizadevali na svojo stran pridobiti koristne zaveznike. V začetku leta 1453 so lobirali pri srbskem despotu, naj ogrske stanove odvrne od potrditve privilegijev vojvodi Štefanu Vukčiću, le malo zatem pa so se zahvaljevali Ivanu Hunjadiju za zagovarjanje njihovih interesov pri Benečanih in ga hkrati prosili za nadaljnjo zaščito pred Vukčićevo invazijo.[1642]

V zgodnjih mesecih leta 1453 je že tako zaostrene razmere dodatno zapletla smrt hrvaško-dalmatinskega bana Petra, zadnjega od nekdaj mogočnih bratov Talovcev. Njegov odhod je sprožil velik spopad za rodbinsko dediščino, ki so jo Petrovi vdovi Jadvigi ter mladoletnima sinovoma Ivanu in Štefanu skušali iztrgati različni pretendenti. Nedavno ovdoveli vojvoda Štefan Vukčić Kosača se je Jadvigi vsiljeval kar za novega soproga, medtem ko ji je bosanski kralj Štefan Tomaš ponujal roko svojega sina in naslednika. Za še nevarnejšega tekmeca se je dokazal zadnji grof Celjski, čeprav sta si njihove ambicije prizadevala zajeziti tako Ivan Hunjadi kot Beneška republika. Zaradi številnih izzivov in obveznosti na

1639 IORGA 1899, str. 456; ĆIRKOVIĆ 1964, str. 161; ŠUNJIĆ 1996, str. 250–254.

1640 KLAIĆ 1901, str. 247–252; VOJE 1999, str. 110; LOVRENOVIĆ 2006, str. 298, 302–313.

1641 GELCICH, THALLÓCZY 1887, št. 296, 1452, s. l.; št. 299, 1452, s. l.; FERMENDŽIN 1892, št. CMXXVIII, 1452, Dubrovnik; prim. IORGA 1899, str. 471; ŠUNJIĆ 1996, str. 255–275.

1642 GELCICH, THALLÓCZY 1887, št. 304, 1453, s. l.; št. 307, 1453 avgust 16., Dubrovnik.

Celjski prodor
na Hrvaško
in v Dalmacijo
1454–1456

122. »Naprave za lučanje ognja«, ki jih je Ulrik Celjski poslal Štefanu Vukčiću, bi poleg topništva lahko vključevale tudi vzvodne katapulte s protiutežjo, znane kot blida ali tribok | FOTO: TOMAŽ LAZAR

dunajskem dvoru, kjer je tedaj še zasedal vodilni položaj, si Ulrik sprva ni mogel privoščiti osebne intervencije na dalmatinski fronti. Nemalo negotovosti je sprožalo že vprašanje banske oblasti nad Hrvaško in Dalmacijo. Kraljevič Ladislav Posmrtni jo je obljubljal različnim kandidatom – po eni strani Ivanu Hunjadiju, njegovemu neimenovanemu bratrancu ali sinu Ladislavu, po drugi strani pa Ulriku Celjskemu.[1643]

Seveda ne preseneča, da so razvoj dogodkov zelo pozorno spremljali v Dubrovniku, kjer so se že takoj po smrti Petra Talovca pri ogrskem kralju zavzemali, naj čim prej imenuje sposobnega naslednika na čelu Hrvaške in Dalmacije. Ob nekoliko prenagljeni novici, da je ta čast pripadla Ladislavu Hunjadiju, niso zamudili priložnosti, da izbrancu prisrčno čestitajo. Ko se je razvedelo, da je Ladislav Posmrtni bansko funkcijo istočasno zaupal tudi Ulriku Celjskemu, so dubrovniške oblasti nemudoma popravile pomoto in se obrnile na kralja z novim dopisom, v katerem so izražale zadovoljstvo ob modri izbiri tako uglednih kandidatov, a hkrati prosile, naj vendar vsaj enega od njiju čim prej pošlje v hrvaško-dalmatinsko banovino.[1644] Nenavadno celjsko-hunjadijevsko dvovladje bi v tako nedoročenih razmerah zlahka postalo nov vir hudih sporov, a se je nazadnje razrešilo tako rekoč samo od sebe. Ne Ivan Hunjadi ne njegov sin namreč nista pokazala prave volje za prevzem funkcije, ki je spričo osmanske nevarnosti niti nista bila sposobna izvajati. Zato je na prelomu v leto 1454, kmalu po neslavnem izgonu s kraljevega dvora, ponujeno priložnost nazadnje izkoristil Ulrik Celjski.

1643 Prim. KLAIĆ 1901, str. 269–270.
1644 GELCICH, THALLÓCZY 1887, št. 308, 1453, s. l.; št. 309, 1453, Dubrovnik; št. 310, 1453, Dubrovnik.

Na strani Talovcev ni bilo več nikogar, ki bi mu lahko resneje oporekal samovoljno prisvojitev banske oblasti v Hrvaški in Dalmaciji – niti ne tamkajšnji podban Tomaž Bojničić iz Plave, ki je nastopil kot zagovornik Petrove vdove in sinov ter ob sebi združil nekdanje gradiščane oziroma vidnejše privržence pokojnega bana. Člani te šibke *ad hoc* koalicije so se dobro zavedali, da brez zunanje pomoči nimajo nikakršne možnosti preživetja pred premočjo celjskih sil in njihovega zaveznika vojvode Štefana Vukčića Kosače. Zato so zaprosili za zaščito Beneško republiko in ji zaupali osrednje rodbinske postojanke: Knin,[1645] Lab,[1646] Ključico,[1647] Klis,[1648] Sinj,[1649] Čačvino[1650] in Petrovac.[1651] Da bi zavarovale svoje interese v Dalmaciji predvsem pred pretenzijami Štefana Vukčića, so beneške oblasti privolile v ponudbo in v imenu mladih Talovcev prevzele jamstvo nad naštetimi utrdbami vse do njune polnoletnosti.[1652] Podobno varstvo pred napadi grabežljivih sosedov so zagotovile Ivanu Frankopanskemu in hkrati s plačilom podkupnine začasno odvrnile Osmane od vdorov v Albanijo.[1653]

Beneške strateške priprave so delovale dovolj prepričljivo, da so v odstop od svojih terjatev prepričale vojvodo Vukčića Kosačo.[1654] Nekoliko manj učinkovito so od ofenziv-

1645 REGAN, DUGAČKI 2024, str. 263–268.
1646 REGAN, DUGAČKI 2024, str. 268.
1647 REGAN, DUGAČKI 2024, str. 261–262.
1648 REGAN, DUGAČKI 2024, str. 254–257.
1649 REGAN, DUGAČKI 2024, str. 555–556.
1650 REGAN, DUGAČKI 2024, str. 85–86.
1651 REGAN, DUGAČKI 2024, str. 496.
1652 LJUBIĆ 1891, št. XXXII, 1454 januar 22., Benetke; št. XXXVII, 1454 marec 18., Benetke; KLAIĆ 1901, str. 270; ŠUNJIĆ 1996, str. 277–278; LOVRENOVIĆ 2006, str. 299.
1653 LJUBIĆ 1891, št. XXXVI, 1454 marec 15., Benetke; št. XXXIX, 1454 april 4., Benetke; št. XXXX, 1454 april 12., Benetke.
1654 Prim. ŠUNJIĆ 1996, str. 280–281.

nih načrtov odvračale Ulrika Celjskega, trenutno izrinjenega iz Avstrije proti Balkanu, kjer se je po obsežni mobilizaciji čet znašel v položaju sorazmerne moči. Čeprav si Ulrik ni drznil izzvati spopada z mogočno Republiko, je pravilno presodil, da se mu ob preboju v Dalmacijo ni treba pretirano bati njenega odziva, dokler delovanje celjskih sil ostane strogo omejeno na ogrsko oziroma hrvaško stran državne meje in se izogne varnostnim območjem pod neposredno beneško zaščito. Kljub rožljanju z orožjem so se namreč beneške oblasti v senci neprimerno smrtonosnejše osmanske grožnje dosledno izogibale obmejnim incidentom, s katerimi bi si odtujile zaupanje Ogrskega kraljestva kot edine velike sile v soseščini, iskreno zainteresirane za skupni boj proti Osmanom. Celjskim načrtom so ustrezale tudi trenutne razmere na Ogrskem, saj je bil Ivan Hunjadi spomladi 1454 ob velikem osmanskem vdoru v Srbijo prisiljen zapustiti Ladislavov dvor in se v celoti posvetiti organiziranju mejne obrambe. Preobremenjen z varovanjem Beograda in zahtevnimi pripravami na nov križarski pohod je zato pobudo na Hrvaškem povsem prepustil celjski strani.[1655]

Najpozneje v začetku poletja se je Ulrik odločil z orožjem uveljaviti bansko oblast nad Hrvaško in Dalmacijo. Tega cilja ni mogel doseči v enem samem velikopoteznem udaru, saj bi z napadom na katero od utrjenih oporišč Talovcev sprožil širši spopad z Beneško republiko, ki je jamčila za njihovo varnost. Kot primernejši cilj in hkrati še zelo uporabno izhodišče za nadaljnji prodor v Cetino oziroma Liko pa se je ponujala Ostrovica.[1656] Utrdbo nad Zadrom, ki je nadzorovala prehod iz celine do jadranske obale, sta po smrti Petra Talovca prevzela Tomaž Kurjaković Krbavski in njegov sin Gregor. Zaradi njenega izjemnega strateškega položaja so se za Ostrovico potegovali tudi Benečani – še toliko bolj, ker so jo Krbavski izkoristili za roparske vpade na beneško ozemlje v zaledju Zadra, hkrati pa so pri Benkovcu marca 1453 začeli graditi novo utrdbo Kličevica, očitno kot napadalno mostišče, od koder bi Republiki lahko iztrgali bližnjo Vrano.[1657] Osrednji pobudnik osvajalnih načrtov je bil menda Gregor Krbavski, a beneški diplomatski posredniki niti pri njegovem očetu Tomažu in drugih sorodnikih niso mogli izposlovati ustreznega zadoščenja za prejeto škodo. Krbavski so jim sicer ponudili varnostna zagotovila, a ne le da niso privolili v rušenje Kličevice, temveč se niso bili pripravljeni odpovedati niti načrtovani gradnji dodatnih obmejnih utrdb, saj naj bi jo zaukazal sam ogrski kralj. Benečani so se sprva zadovoljili z obljubami miru, ki pa so ga že v kratkem prekinili novi roparski vpadi in ugrabitev njihovega uslužbenca Benedikta de Gallelisa, ki jo je sicer na lastno pest zagrešil krbavski gradiščan z utrdbe Ripča. Nekaj časa je kazalo, da jim bo osrednjo točko spora uspelo rešiti brez nasilja, in sicer z odkupom trdnjave Ostrovica.[1658] Pobuda za takšno transakcijo je morda prišla celo od samih Krbavskih, vendar pogovori očitno niso privedli do obojestransko sprejemljivega sporazuma. Beneške oblasti so zato svojemu poveljniku v Zadru junija 1454 ukazale, naj za vsoto največ 500 dukatov dokončno pridobi Ostrovico, ob tem pa še poskusi zajeti Gregorja Krbavskega kot osrednjega sovražnika Republike.[1659]

Beneškim silam ni uspelo pravi čas doseči ne enega ne drugega, pač pa jih je v tekmi za Ostrovico prehitel grof Celjski. Ne glede na rodbinske vezi s Krbavskimi, spletene nekaj desetletij prej, v času grofa Franka, se je Ulrik odločil, da jim utrdbo iztrga z orožjem, vendar se je zaradi preobilja drugih prednostnih ciljev v istem času tega izziva lotil površno oziroma v naglici. Napad na Krbavske je namreč poveril zgolj svojim lokalnim silam, ne pa preizkušenemu Janu Vitovcu, saj je njegove usluge pozno spomladi oziroma v začetku poletja 1454 potreboval na Koroškem, kamor sta odjezdila z mogočnim kontingentom 1500 mož v pričakovanju silovitega spopada z bamberškim škofom in njegovimi podporniki.[1660] Drobljenje sil se je Ulriku maščevalo, saj je vdor njegovih privržencev na Hrvaško klavrno spodletel. Čeprav Krbavski niso mogli računati na pomoč svojega zaveznika Ivana Hunjadija, ki je prav tedaj pospešeno novačil moštvo za obrambo pred velikim osmanskim vdorom v Srbsko despotovino, to navsezadnje niti ni bilo potrebno. Po poročanju celjskega kronista so namreč 20. julija premagali Ulrikove enote – menda natanko istega dne, ko je na Žovneku v večernih urah umrl njegov oče Friderik. A to ni bilo edino zloslutno znamenje, ki je ostalo zapisano v spominu sodobnikov. Ko je dal Ulrik nedolgo pozneje zakladnico svojega pokojnega očeta z Žovneka prepeljati na celjski Stari grad, je namreč okoliške gozdove nenadoma razdejal nepopisen vihar in simbolično napovedal prihodnje pretrese v nesrečni usodi Celjskih.[1661]

Naj je takšnim opomnikom pripisoval globlji pomen ali ne, si Ulrik sredi razgretih razmer ni mogel privoščiti dolgotrajnega žalovanja za očetom. Glavnino svojih sil pod Vitovčevim poveljstvom je poslal v novo ofenzivo, ki je hitro sprala madež sramotnega poraza. Celjski kondotjer je Krbavskim odvzel Ostrovico in še eno v virih neimenovano utrdbo ter jih prisilil v podpis premirja. Potek tega spopada in dogodkov v nadaljevanju je le skopo dokumentiran, še pri tem pa smo odvisni predvsem od sekundarnih poročil oziroma korespondence iz

1655 KLAIĆ 1901, str. 266–268.
1656 REGAN, DUGAČKI 2024, str. 458–459.
1657 REGAN, DUGAČKI 2024, str. 253.

1658 Že leta 1411 je vojvoda Sandalj Hranić utrdbo Ostrovica prodal Benečanom za 5000 dukatov, a je niso mogli trajno obdržati. FEJÉR 1842, št. LXXX, 1411 april 13., s. l.
1659 LJUBIĆ 1891, št. XXXXIV, 1454 junij 13., Benetke; LUKŠIĆ 2004, str. 198–208.
1660 WURMBRAND 1705, str. 66–67; SILESIUS 1826, str. 523; KRONES 1883, str. 115.
1661 KRONES 1883, str. 116; GUBO 1890, str. 24; KLAIĆ 1901, str. 270.

dubrovniških ter beneških arhivov. Očitno se je Ulriku posrečilo streti odpor Krbavskih še pred začetkom jeseni, ko se je v listinah že uradno naslavljal kot ban Slavonije, Hrvaške in Dalmacije.[1662] Zdi se, da so njegove čete v približno istem času poskusile oblegati tudi Knin. Edino doslej znano omembo tega dogodka zasledimo v dve leti kasneje sestavljenem pismu bosanskega kralja Štefana Tomaša, ki se je Benečanom pohvalil, da mu je napadalce uspelo pregnati in rešiti mesto pred padcem. Žal ni jasno, kdaj natanko naj bi se to zgodilo. Iz kratkega zapisa niti ni mogoče sklepati, da bi se pred obzidjem Knina tedaj v resnici odvil oboroženi spopad, saj bi lahko že grožnja vojaškega posredovanja iz Bosne skupaj z beneškimi varnostnimi zagotovili grofa Celjskega oziroma njegovega vojskovodjo Vitovca prepričala v opustitev obleganja.[1663]

Tudi sicer nič ne kaže, da bi si Ulrik v začetku jeseni 1454 prizadeval sistematično zasesti rodbinske posesti Talovcev v Liki oziroma Cetini, saj bi ga tak vojni pohod skoraj neizogibno potisnil v spopad z Beneško republiko. V vsakem primeru so ga krizne razmere v Srbski despotovini prisilile, da je odpotoval dalje proti vzhodu. V začetku oktobra je z oboroženim spremstvom prijezdil na pomoč tastu Juriju Brankoviću, ki se je moral pred osmansko invazijo umakniti iz Srbije.[1664] Vrhunec nevarnosti je tedaj že minil, saj so ogrske sile Ivana Hunjadija le nekaj dni prej v uspešnem protinapadu porazile sovražnika in Brankoviću omogočile obnoviti oblast nad oblegano despotovino. Kmalu zatem se je za odhod proti domačim ozemljem odločil tudi Ulrik Celjski. Za njegovo nadaljnje posredovanje ni bilo več prave potrebe, sploh pa mu je nenadna otoplitev odnosov z Ladislavom Posmrtnim ponudila odlično priložnost za vrnitev na kraljevski dvor. Zato je z glavnino celjskih čet zapustil hrvaške dežele in se februarja 1455 odpravil na Dunaj.[1665]

◆
123. Eden najbolje ohranjenih primerkov srednjeveških mečev iz struge Ljubljanice, izdelan v Passauu ali južnonemški delavnici v drugi četrtini 15. stoletja
| © NMS, INV. ŠT. N 4516, FOTO: TOMAŽ LAUKO

1662 MNL, OL DL 34805, 1454 september, Križevci; DL 100642, 1454 oktober 12., Križevci; prim. DUGAČKI, REGAN 2018, str. 148.
1663 LJUBIĆ 1891, št. XCIV, 1456 junij 3., Bosna.
1664 THALLÓCZY, ÁLDÁSY 1907, št. CCLI, 1454 september 13., »Choza«; št. CCLII, 1454 oktober 10., Srebrenica; št. CCLIII, 1454 oktober 22., Dubrovnik.
1665 WURMBRAND 1705, str. 66–67; SILESIUS 1826, str. 523; KLAIĆ 1901, str. 270–271; VOJE 1999, str. 108.

Povratek na Ladislavov dvor

Ozadje tega nenadnega preobrata je bilo zapleteno, a hkrati precej predvidljivo. Po Ulrikovem umiku se je mladi Ladislav Posmrtni znašel povsem prepuščen tekmecem svojega nekdanjega zaščitnika – v prvi vrsti Eizingerju in drugim dunajskim svetovalcem, ki so skušali z nenehnimi manipulacijami usmerjati vladarsko politiko. Po drugi strani so si velik del kraljevskih posesti še vedno prisvajali njegovi »zastopniki«, zlasti Ivan Hunjadi in cesar Friderik. Ladislav je tako ostal prikrajšan za nujno potreben vir prihodkov, brez katerih ni mogel suvereno vladati nad svojimi posestmi niti jih vojaško obvladovati. Prav visoki stroški najemnikov, ki jih je bil prisiljen zaposlovati za lokalno obrambo, so Ladislava potisnili še globlje v denarni primanjkljaj. Mladi kralj je že oktobra 1453 zabredel v težave, ko mu ni uspelo osvoboditi utrdbe Hodonin na južni meji Moravske. Zgolj za oskrbo najemnikov s hrano in drugimi potrebščinami bi moral plačati kar 6000 *fl*, ki pa mu jih ni uspelo zbrati. Za pomoč se je najprej obrnil na avstrijskega hubnega mojstra, a je bil nazadnje Hodonin za celotni znesek dolgov prisiljen zastaviti Sigmundu Fritzesdorferju, svojemu dvornemu maršalu v Avstriji.[1666] Že naslednje poletje je moral poravnati tudi odškodnino razmeroma številčni vojski pretežno avstrijskih in češkim najemnikov s približno 780 konjeniki in 200 pešaki, ki mu je služila na avstrijskih tleh.[1667]

Poleg tega so Ladislava ovirala bremena iz časa, ko si je skrbništvo nad njim še lastil Friderik Habsburški. Kaj vse mu je Ladislav očital, kaže skoraj nepregleden spisek zapadlih terjatev – v njem je zahteval 100.000 *lb* pfenigov kot odškodnino za različne posesti na Ogrskem, ki si jih je cesar neupravičeno prisvojil in jih ni hotel vrniti. Med drugim se je Ladislav spominjal še dogodkov iz let 1446/7, ko je Avstrijo opustošil Ivan Hunjadi. Tedaj je Friderik za zaščito pred Ogri najel vojake, ki jih ni izplačal, čeprav bi za sold zadostovalo že 5000 do 6000 *fl*, tako pa so najemniki vzeli pravico v svoje roke in oškodovali deželo za veliko večje stroške. Ladislav je svojega nekdanjega skrbnika tudi opomnil, da mu je poleg številne druge opreme odtujil težje in lažje topove, možnarje, bojne vozove, železne klobuke in drugo lastnino, ki jo je prepeljal v Dunajsko Novo mesto.[1668]

Pod težo komaj premostljivih izzivov je ogrski kraljevič kmalu obžaloval izgon Ulrika Celjskega, saj je izgubil tako njegovo diplomatsko kot finančno podporo. Ne glede na kratkotrajni madež na osebnem ugledu začasni padec v kraljevo nemilost ni resneje okrnil Ulrikovega političnega vpliva. Za njegovo zaslombo so se še naprej potegovali pomembni regionalni akterji, na prvem mestu mladi vojvoda Sigmund Tirolski, ki se je želel osvoboditi tiranskega skrbništva starejšega bratranca Friderika III. s pomočjo močnih zaveznikov. Njegovo zbliževanje s Celjskimi je proti koncu januarja 1455 privedlo do sklenitve vsaj na prvi pogled nenavadnega sporazuma – Sigmund si je od Ulrika najprej izposodil velikansko vsoto 200.000 *fl* in mu zanjo zastavil gradove v dolini Inna, pokneženi grof pa si je pri vojvodi še istega dne izposodil

1666 CHMEL 1850, št. I/III, 1453 oktober 17., Jihlava.

1667 Kontingente so prispevali naslednji poveljniki: Jurij Weihenberger 103 konjenike, Nikolaj Stockharner 100 konjenikov, Jan z Vyškova in Stibor z Beztuchowa 166 konjenikov, Nikolaj Holesobsky in Zdenko iz Švábenic 60 konjenikov, Gašper Ladendorfer približno 50 konjenikov, Hinko iz Otaslavic približno 100 konjenikov, Matija iz Kalisza in *Jakess von Hunyn* približno 100 pešakov, Nikolaj Meichsner in Mihael Lienfeld približno 100 pešakov, Hans Kadawer, Mert Frodnaher, Jurij Lamberger, Jurij Landsheimer ter Leonard Ellrechinger 92 konjenikov, Leopold *von der Sal*, Hans Zeller in Hans Puchhauser 109 konjenikov. CHMEL 1850, št. I/V, 1454 8. junij–3. julij, s. l.

1668 CHMEL 1838, št. LXXXII, (1455), s. l.

enak znesek in v jamstvo zastavil gradove v grofiji Ortenburg.[1669] Verižna transakcija torej sama po sebi ni imela finančnih posledic za nobeno od vpletenih strani, pač pa je s fiktivno izmenjavo zastavljenih posesti zgolj utrdila zvezo med podpisnikoma. Že dan pozneje je njune prave namene razkrila tripartitna zavezniška pogodba med vojvodo Sigmundom, Ulrikom Celjskim ter goriškimi grofi Janezom, Ludvikom in Leonardom, ki so si zaobljubili obrambno sodelovanje z vojaki in oskrbo proti vsem nasprotnikom z izjemo Beneške republike ali njenih vazalov.[1670]

Vsaj toliko kot zaradi gole vojaške in politične moči je bil Ulrik Celjski posebej zaželen zaveznik kot eden najpremožnejših velikašev svojega okolja. Njegove finančne zmogljivosti razkrivajo visoki zneski, ki jih je v zadnjih treh letih življenja posojal različnim upnikom, med drugim tudi vojvodi Sigmundu.[1671] Nedvomno je bil to eden od pomembnejših vzgibov, ki so Ladislava Posmrtnega spodbujali k ponovni otoplitvi odnosov s starim zaščitnikom. Zadnja ovira za spravo je odpadla v začetku leta 1455, ko je Ulrik Eizinger padel v nemilost in moral po preobratu usode sam zapustiti dunajski dvor. Ladislav Posmrtni je nato k sebi spet povabil grofa Celjskega, ki se je nemudoma odzval pozivu. Proti koncu februarja sta se srečala na praznično razpoloženem Dunaju, kamor je Ulrik Celjski vstopil v slogu pravega kneza, na čelu 1000 dobro oboroženih konjenikov, med katerimi je jezdil tudi Andrej Kuželj. Brez dvoma je bil to eden mogočnejših oboroženih kontingentov, ki jih je Celjskim uspelo kdaj koli zbrati pod svojim poveljstvom vsaj za demonstrativno akcijo, če že ne bojni pohod. Kljub temu so ga zasenčila spremstva nekaterih vojaško še močnejših dinastov, ki so v tem času prihajali na Ladislavov dunajski dvor. Bavarski vojvode in srbski despot so privedli vsak po več kot 1000 konjenikov, 2000 pa jih je štelo moštvo Ivana Hunjadija, ko se je v začetku aprila napotil proti avstrijski prestolnici.[1672]

Ladislava in njegove dvorjane je novica o bližanju tako nevarne sile navdajala z mešanimi občutki, vendar Hunjadi s svojimi jezdeci nazadnje sploh ni vkorakal v mesto. Nenavadni zaplet je med sodobniki sprožil nemalo ugibanj. Piccolomini ga je pripisoval zarotniškim naklepom Ulrika Celjskega, saj naj bi nameraval ogrskega vojskovodjo med dogovorjenimi diplomatskimi pogajanji umoriti. Ker naj bi Hunjadija o zahrbtnih načrtih še pravočasno skrivaj obvestili, se je prav zato odpravil na pot z dvatisočglavim kontingentom konjenice. Ulrik Celjski naj bi ga poskusil prepričati, naj se s kraljem Ladislavom sestane na Dunaju, a je guverner previdno zavrnil zlohotno ponudbo in zahteval pisna Ladislavova zagotovila o varnem prehodu, sestavljena ob poroštvu najvišjih dostojanstvenikov. Ulrik je nato obljubil, da mu bosta s kraljem Ladislavom izrekla dobrodošlico pred mestom, toda dogovorjeno srečanje se je pokazalo za prevaro. Hunjadiju je po daljšem čakanju v neposredni bližini Dunaja naproti prijezdil le Ulrik Celjski s 40 konjeniki, brez kralja in obljubljenih pisem, a očitno s slabimi nameni. Tokrat je gubernatorju prekipelo. Osramočenemu Ulriku je razkril, da natanko pozna njegove skrite namere in bi ga zlahka kaznoval, a iz spoštovanja do kraljevske oblasti njegovo življenje podarja Ladislavu Posmrtnemu, sicer pa mu naj ne hodi več pred oči.[1673]

V ozadju izkrivljenega Piccolominijevega pričevanja se je v resnici skrival precej drugačen potek dogodkov, kot ga lahko razberemo iz nepristranskega vira – 5. aprila spisanega poročila saških odposlancev, ki so se tedaj mudili v Dunajskem Novem mestu na obsežnih pogajanjih s cesarjem Friderikom. Udeležila sta se jih tudi Ulrik Celjski in Jurij Podjebradski, a sta se ob novici o bližanju Ivana Hunjadija odpravila na pot, da bi prestregla ogrsko delegacijo in jo pospremila h kralju Ladislavu na Dunaj. Toda Hunjadi si je vmes premislil in se vrnil na Ogrsko, zato sta ga Ulrik in Jurij zgrešila ter se sama odpravila na dunajski dvor.[1674] Protagonista Piccolominijevega obrekovanja se torej očitno sploh nista osebno srečala, kaj šele, da bi grof Celjski stregel po življenju Ivanu Hunjadiju. Zdi se komaj verjetno, da bi si Ulrik spomladi 1455 drznil tvegati ugled z organiziranjem atentata na mogočnega vojskovodjo, ki je le nekaj mesecev pozneje postal tast njegove hčere Elizabete. Tudi sicer si je težko predstavljati, čemu bi se poigraval s tako tvegano potezo prav v trenutku, ko mu je uspel veliki povratek k Ladislavu Posmrtnemu in si je prizadeval svoj položaj na Ogrskem okrepiti z diplomacijo – med drugim z obnovo zavezniških pogodb s pomembnima magnatoma Ladislavom Gorjanskim ter Nikolajem Iločkim.[1675]

Ulrikov triumf je boleče občutil tudi cesar Friderik, ki se je medtem soočal z novimi težavami. Andrej Baumkircher in številni drugi nekdanji podporniki so namreč prestopili v službo k Ladislavu, cesarju pa napovedali fajdo na Štajerskem. Z vojsko 6000 do 7000 mož so ropali in pustošili po severu

1669 SI AS 1063/4560, 1455 januar 25., Lienz; 1063/4560, 1455 januar 25., Lienz; AT-OeStA, HHStA, RK Fridericiana 1-7-1, fol. 1, 1455 januar 25., Lienz; CKSL, 1455 januar 25., Lienz.

1670 CHMEL 1838, št. LXV, 1455 januar 26., Lienz.

1671 Npr. SI AS 1063/4554, 1454 avgust 25., s. l.; 1063/4555, 1454 avgust 27., s. l.; 1063/4556, 1454 avgust 28., s. l.; 1063/4557 in 4733, oboje 1454 september 8., Krapina; 1063/4558, 1454 november 17., Dunaj; 1063/4734, 1454 november 18., s. l.; 1063/4735, 1455 april 24., s. l., Dunaj; 1063/4737, 1456 julij 17., Dunaj; CKSL, 1454 avgust 25., s. l.; 1454 avgust 27., s. l.; 1454 avgust 28., s. l.; 1454 september 8., Krapina (A, B); 1454 november 17., Dunaj; 1454 november 18., s. l.; 1455 april 24., s. l., Dunaj; 1456 julij 17., Dunaj.

1672 PIUS 1551, str. 413; WURMBRAND 1705, str. 67; SILESIUS 1826, str. 523; MLINAR 2005, št. 59.1, str. 300. Takšne številke lahko primerjamo z mogočnim spremstvom brandenburškega mejnega grofa Albrehta III. Ahila, ki je prijezdil na državni zbor v Regensburg z 2010 konjeniki. GEMEINER 1821, str. 221.

1673 KOLLAR 1762, str. 458–459; KLAIĆ 1991, str. 19; MLINAR 2005, št. 23.1, str. 228; št. 23.2, str. 233–234.

1674 BACHMANN 1879, št. 124, 1455 april 5., Dunajsko Novo mesto.

1675 TELEKI 1853, 1455 april 7., Dunaj.

dežele, se utaborili v Stradnu pri Radgoni in požgali celo predmestje Gradca.[1676] Kralj Ladislav, Ulrik Celjski in vojvoda Sigmund so junija sklenili še pogodbo o medsebojnem zavezništvu in skupni obrambi, ki je bila izrecno uperjena prav proti Frideriku – če bi namreč cesar bodisi osebno bodisi prek svojih zaveznikov napadel katerega od treh podpisnikov pogodbe, bi mu ostala dva vojaško pomagala.[1677] Dogovor o vzajemni vojaški pomoči proti Frideriku Habsburškemu sta dan pozneje dvostransko posebej formalizirala še Ladislav Posmrtni in Ulrik Celjski.[1678]

1676 UIBLEIN 1970, str. 404.
1677 CHMEL 1850, št. I/VII, 1455 junij 23., Dunaj; LAMPEL 1923, št. 15501, 1455 junij 23., Dunaj.
1678 LAMPEL 1923, št. 15502, 1455 junij 24., Dunaj.

Utrditev oblasti nad Hrvaško in Dalmacijo

Dramatični sočasni preobrati na osrednjih političnih prizoriščih Avstrije in Ogrskega kraljestva so Ulriku Celjskemu na prelomu v leto 1455 preprečili, da bi se z vso energijo posvetil doseganju prevlade nad Dalmacijo in Hrvaško. Beneški odpor mu trenutno niti ni dopuščal nadaljnjega preboja proti Jadranu, zato pokoritve Krbavskih ni mogel nemudoma okronati s pripojitvijo ozemeljske zapuščine Petra Talovca. Kljub temu se še zdaleč ni nameraval odpovedati osvajalnim načrtom. Še pred vrnitvijo na Dunaj je premišljeno utrdil zavezništvo s Štefanom Vukčićem, ko je izposloval ženitev njegovega najstarejšega sina Vladislava Hercegovića s svojo »nečakinjo« Ano Kantakuzeno – v resnici nečakinjo tašče Irene, soproge srbskega despota Brankovića.[1679] Nova dinastična zveza je Celjskim tudi v prihodnje zagotovila premoč na dalmatinsko-hrvaški fronti, kjer so Ulrikovi privrženci kljub njegovi odsotnosti še naprej grozili okoliškim tekmecem.

V strahu pred novimi sovražnostmi so se obupani Krbavski marca 1455 ponudili v službo Beneški republiki proti vsakomur z izjemo Ogrskega kraljestva. V zameno so terjali zgolj nujno potrebno orožje in strelivo, da bi zavarovali svoje posesti pred prihodnjimi celjskimi in osmanskimi vdori – med drugim 25 samostrelov in 40 sodčkov smodnika. Benečani so podreditev dotedanjih nasprotnikov sprejeli predvidljivo mlačno in se jim obotavljali poslati naprošeno vojaško opremo, ki so jo sami potrebovali med boji v Lombardiji in z Osmanskim cesarstvom. Krbavski so hitro spoznali, da si od Benetk ne morejo obetati zanesljive pomoči, sicer pa so njihove medsebojne odnose še naprej bremenila nerazrešena obmejna trenja.[1680] Zato so se že v naslednjih mesecih poskusili zbližati s Celjskimi, ki so pokazali precej več pripravljenosti za tvorno sodelovanje oziroma celo zavezništvo. Zasluge za tako vratolomen preobrat rodbinskih odnosov moramo verjetno pripisati predvsem mlademu grofu Gregorju Krbavskemu, saj je z veliko vnemo vstopil v Ulrikovo službo, se hitro prebil v najožje jedro njegovih osebnih zaupnikov in ga spremljal še med usodnim atentatom v Beogradu novembra 1456.[1681]

Podobno kot so v trenutku šibkosti storili Krbavski, so se tudi drugi nasprotniki celjskega prodora v Dalmacijo po pomoč obračali na Beneško republiko, ki je sredi pomorskega obračuna z Osmanskim imperijem in odprtjem kopenskega bojišča v Albaniji raje vztrajala pri previdni politiki oborožene nevtralnosti, sicer pa posesti Talovcev v nobenem primeru ni bila pripravljena tako brezpogojno ščititi pred Celjskimi, kot se jih je zavezala braniti pred Štefanom Vukčićem.[1682] Logična tarča Ulrikovih apetitov je bil predvsem Knin, starodavna prestolnica Hrvaške in »vrata Dalmacije«. Dobro poučeni sodobniki so ocenjevali, da je njegov padec kvečjemu vprašanje časa, saj bi ga sile Tomaža Bojničića in preostalih podpornikov Talovcev težko ubranile pred odločno celjsko ofenzivo. Bosanski kralj Štefan Tomaš je zato že februarja 1455 prepričeval beneške oblasti, naj ga zasedejo. Svoje pozive je utemeljeval z nevarnostjo vsesplošne celjske invazije, ki naj bi po padcu kninske trdnjave grozila tudi beneškim posestim v Dalmaciji. Tako dramatične napovedi so bile očitno prenapihnjene in tudi premalo argumentirane, da bi Benečane

1679 Ana je bila hči Jurija Paleologa Kantakuzena, brata srbske despotinje Irene. LJUBIĆ 1891, št. LXIII, 1455 marec 22., Benetke; ŠUNJIĆ 1996, str. 279.

1680 LJUBIĆ 1891, št. LX, 1455 marec 8., Benetke; št. LXVI, 1455 marec, Benetke; št. LXVII, 1455 marec, Počitelj; LOVRENOVIĆ 2004, str. 209–216.
1681 KARAJAN 1849, str. 60; MLINAR 2005, št. 41, str. 272; št. 42, str. 273.
1682 LJUBIĆ 1891, št. LVI, 1454 december 31., Benetke.

premamile v nepremišljeno proticeljsko zavezništvo z Bosno oziroma vojno avanturo, ki bi utegnila zanetiti širši spopad z Ogrskim kraljestvom. Pobudo so diplomatsko zavrnili in Štefanu Tomašu predlagali, naj pomaga varovati Knin z lastnimi močmi, hkrati pa so se zavezali mladima Talovcema svetovati, naj trdnjavo raje prepustita bosanskemu kralju, če je sama ne bi bila sposobna braniti.[1683]

Če se je v zgodnjih mesecih leta 1455 morda še zdelo, da bodo celjske čete brez odlašanja nadaljevale z osvajanjem Hrvaške in Dalmacije, se črnogleda pričakovanja bosanskega kralja Štefana Tomaša niso uresničila. Zgodilo se je ravno nasprotno, saj je celjski prodor zastal vse do naslednjega leta. To lahko pojasnimo z različnimi vzgibi, v prvi vrsti Ulrikovo bojaznijo pred morebitnim prelomom z Beneško republiko, ki bi ga utegnil izzvati z brezkompromisno ofenzivo na posesti Talovcev v županiji Cetina. Po drugi strani so ga kot (ponovno) osrednjega akterja na dvoru Ladislava Posmrtnega obremenjevali številni drugi izzivi ogrske in mednarodne politike. Navsezadnje je spoznal, da lahko svoje cilje precej lažje kot z orožjem doseže z diplomatskimi sredstvi. Temu so bile vsekakor naklonjene trenutne politične okoliščine v ozračju ogrsko-beneškega zbliževanja in iskanja novih zavezništev pred zunanjo grožnjo Osmanskega cesarstva, ki so preoblikovale tudi lokalna razmerja sil v Bosni in Dalmaciji. Potem ko je kralj Ladislav spomladi 1455 pomagal obrzdati Štefana Vukčića Kosačo pred novim napadom na Dubrovnik in je v korist Dubrovnika interveniral še Ulrik Celjski, je bojevitega vojvodo na svojo stran pridobil dož Foscari, ga sprejel v vrste beneškega plemstva in razglasil medsebojno zavezništvo.[1684]

Vzporedno s krepitvijo novih strateških povezav je v Ogrskem kraljestvu nezadržno rasel vpliv Ulrika Celjskega. Spomladi 1456 mu je Ladislav Posmrtni »dokončno« potrdil položaj hrvaško-dalmatinskega bana in s tem samoumevno pravico do zakonitega nadzora nad banskimi utrdbami in posestmi pokojnega predhodnika Petra Talovca oziroma njegovih dedičev. Vsaj tako si je svoja pooblastila razlagal zadnji Celjan, čeprav mu ogrski kralj ni nikoli javno podelil banskega mandata na Hrvaškem in v Dalmaciji oziroma takšnega sklepa ni v celoti formaliziral. Toda v danem trenutku se je Ulrik že dovolj suvereno utrdil v Ogrskem kraljestvu, da je lahko s politiko izvršenih dejstev brezobzirno poteptal morebitne pravne pomisleke. To se je posebej jasno pokazalo konec maja 1456, ko je Benetke uradno obvestil o svojem imenovanju za hrvaškega bana. Beneške oblasti so se odzvale hladno in s precejšnjo zamudo – šele 16. avgusta, ko so mu nenavadno redkobesedno čestitale in se zavzele za ohranitev sosedskega prijateljstva.[1685]

Zdi se, da se je pravo sporočilo Ulrikovega pisma skrivalo med vrsticami, a naslovnikom nikakor ni ušlo – s sporočilom o polnopravnem nastopu banske funkcije je zadnji grof Celjski legimitiral svoje težnje po oporiščih Talovcev in najavil njihov prevzem, kot mu pritiče v skladu z banskimi opolnomočji. V isti sapi je to pomenilo resno opozorilo Beneški republiki, naj se ne vmešava v ozemeljska vprašanja hrvaško-dalmatinske banovine, ker bi to pomenilo kršenje državne suverenosti oziroma volje samega vladarja Ladislava Posmrtnega, torej malone vojno napoved Ogrskemu kraljestvu. Ponovno prebujena Ulrikova prizadevanja za prevlado v Cetini so pognala v obup tudi bosanskega kralja Štefana Tomaša, saj je nemudoma prepoznal, da mu v novih političnih okoliščinah grozi popolna osamitev v tekmi s Celjskimi. Junija 1456 je v daljšem pismu tarnal Benečanom, v kako težavnem položaju se je znašel. V nenehnem strahu pred osmanskimi vdori z vzhoda je moral namreč računati še z divjanjem Ulrika Celjskega, menda nič boljšega od samega sultana, saj da bi Bosni prizadejal še več škode kot Turki, če bi to le zmogel storiti. Štefan Tomaš je natanko razumel, kakšne bodo posledice vladarske politike Ladislava Posmrtnega, ki je Ulrika »priznal« za hrvaško-dalmatinskega bana in mu »podaril« banske posesti. Gradiščani Talovcev so se tako znašli pred končno dilemo – kraljevi sklep jih je zavezoval, da novemu banu Ulriku izročijo svoje utrdbe in najsi bi poskušali še tako zavlačevati z izvedbo ukaza, tega ne bi mogli več dolgo početi. Štefan Tomaš je ponovno izkoristil priložnost, da Benečanom očita pasivnost pri obrambi Ostrovice, saj bi jo bilo s pravočasnim ukrepanjem še mogoče rešiti pred celjsko invazijo – podobno kot se je bosanski vladar pohvalil, da je sovražnike pregnal izpred obleganega Knina. Svoje pisanje je sklenil s ponovnim pozivom beneškim oblastem, naj preprečijo Ulrikovo ekspanzijo. Če mu že nočejo napovedati vojne, naj zvestim podpornikom Talovcev vsaj pošljejo žito, topove, smodnik in drugo orožje, sicer bodo prisiljeni predati svoje utrdbe.[1686]

Tudi tokrat je Štefan Tomaš nemalo pretiraval glede resničnega dometa celjskih osvajalnih načrtov oziroma njihove grožnje Benetkam. Vendarle je utemeljeno opozoril na več občutljivih točk, v resnici povezanih s ključnimi beneškimi interesi v Dalmaciji. V primerjavi z drugimi lokalnimi akterji, odločenimi povečati svoj vpliv z ozemeljskimi osvojitvami, pomorska republika ni za vsako ceno hlepela po širjenju svojih mej v razmeroma revno, redko poseljeno kopensko zaledje. Njen pravi strateški cilj je bil obdržati nadzor

1683 LJUBIĆ 1891, št. LIX, 1455 marec 8., Benetke.
1684 GELCICH, THALLÓCZY 1887, št. 333, 1455 avgust 28., Dubrovnik; LJUBIĆ 1891, št. LXX, 1455 maj 22., Dunaj; št. LXXXI, 1455 november 11., Benetke; št. LXXXII, 1455 november 13., Benetke.

1685 LJUBIĆ 1891, št. CIII, 1456 avgust 12., Benetke.
1686 LJUBIĆ 1891, št. XCIV, 1456 junij 3., Bosna; BRKOVIĆ 1998, št. IX, 1456 junij 3., Jajce (?).

◆
124. Trdnjava Klis na beneški upodobitvi iz 16. stoletja
| REPRODUCIRANO PO:
CAMOCIO 1574, STR. [28]

nad jadranskimi pristanišči in strateškimi postojankami, potrebnimi za zanesljivo varovanje zgolj ožjega obalnega pasu. V tem pogledu bi Ulrikova zasedba Knina gotovo pomenila določeno grožnjo beneški varnostni ureditvi, morda še bolj pa širjenje celjskega ozemlja do posesti Štefana Vukčića Kosače. To bi namreč zaveznika povezalo v sklenjen blok, teoretično nevarno protiutež beneški prevladi nad dalmatinsko obalo. Kljub takšnim pomislekom se republiške oblasti niti sredi junija niso želele pretirano vmešavati v razgrete razmere. Namesto da bi se na prošnje bosanskih odposlancev odzvale s pomočjo v orožju in strelivu, so jim dovolile zgolj kupovati žito tako v Benetkah kot drugod na ozemlju Republike. Štefanu Tomašu so v skrajni sili ponudile azil, sicer pa potrdile svoje soglasje k bosanskemu prevzemu Knina, če njegove varnosti ne bi bili sposobni zagotoviti Talovci sami.[1687]

Najsi so Benečani še naprej vztrajali pri oboroženi nevtralnosti, ne da bi se pustili zvabiti v past nezaželenega obračuna z Ogrsko, so jih celjske ozemeljske ambicije vendarle navdajale z resnimi skrbmi – še toliko bolj zaradi najbrž povsem neosnovanih govoric, po katerih naj bi Ulrik skupaj s Krbavskimi pripravljal napad na od kuge skoraj opusteli Zadar. Kot varnostni ukrep so zato julija v Zadru razglasili vojne priprave ter porabili 1500 dukatov za najem vojakov in oborožitev bojne galeje.[1688] Nič od naštetega ni moglo vplivati na položaj v hrvaško-dalmatinski banovini, saj so ne glede na obupne politične manevre Štefana Tomaša tudi najzvestejši privrženci in gradiščani Talovcev do septembra popustili pritisku in Ulriku Celjskemu kot zakonitemu nosilcu banske oblasti očitno brez boja izročili preostale rodbinske utrdbe in gospostva: Knin, Lab, Ključico, Sinj, Čačvino in Petrovac.[1689]

1687 LJUBIĆ 1891, št. XCV, 1456 junij 14., Benetke.

1688 LJUBIĆ 1891, št. XCVII, 1456 julij 5., Benetke.
1689 KLAIĆ 1901, str. 273–275; ŠUNJIĆ 1996, str. 286–287; LOVRENOVIĆ 2006, str. 300.

Celjski roki se je izmuznil edinole Klis. 20. oziroma 27. septembra je namreč tamkajšnjega gradiščana Pavla in mladoletna Talovca vzela pod zaščito Beneška republika, jim zagotovila oboroženo pomoč s kontingentom do 50 samostrelcev in jim potrdila pravico, da tudi v prihodnje – kot že od prvega zavezniškega sporazuma iz leta 1453 – na gradu razobešajo beneško zastavo. Hkrati jim je dovolila, naj o sklenjenem dogovoru obvestijo javnost, vključno s posebej imenovanimi Celjskimi.[1690] Slednji pridatek nedvoumno dokazuje, proti komu je bila uperjena ost obnovljenega dogovora o vojaški zaščiti. Ulrikovo nedavno zmagoslavje v hrvaško-dalmatinski banovini, s katerim so se njegove posesti zaokrožile v enega največjih dinastičnih ozemelj v regiji, je pomenilo preprosto preočitno grožnjo Benetkam, ki so z odločnim varnostnim zagotovilom osamljenemu Klisu končno demonstrirale svojo moč. Tako potezo so upravičevali tudi novi posegi celjskega zaveznika Štefana Vukčića, saj je le mesec poprej nagovarjal Kotor in Zeto, naj priznata osmansko nadoblast.[1691]

1690 LJUBIĆ 1891, št. CIV, 1456 september 20., Benetke; št. CVI, 1456 september 27., Benetke.

1691 LJUBIĆ 1891, št. C, 1456 avgust 3., Benetke. Na strateški pomen spornih ozemelj v Cetini kažejo tudi dogodki po smrti Ulrika Celjskega, saj so spomladi 1457 izbruhnili novi spopadi med Benetkami in Gregorjem Krbavskim, beneške oblasti pa so si hkrati prizadevale zatreti apetite Štefana Tomaša po osvajanju nekdanjih celjskih posesti v Dalmaciji. LJUBIĆ 1891, št. CX, 1457 april 28., Benetke; CXI, 1457 maj 2., Benetke; št. CXII, 1457 maj 17., Benetke.

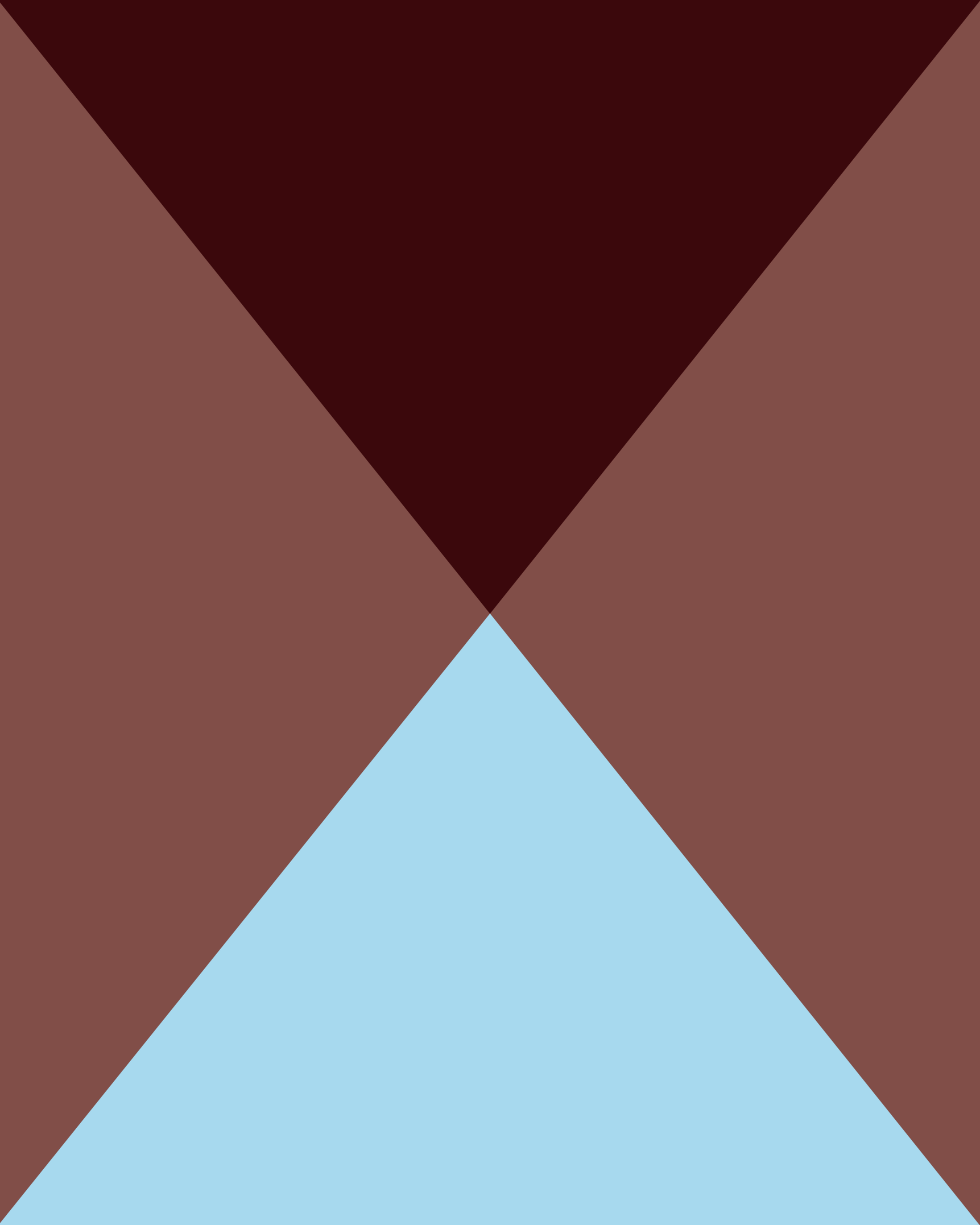

Križarski pohod leta 1456

125. Težko oklepljena pehota kralja Maksimilijana I., oborožena še po starejšem zgledu in pod vplivom husitske dobe
| © ÖNB, Cod. 10824, fol. 126

Slovenskemu zgodovinopisju se je križarski pohod leta 1456 vtisnil v spomin zlasti zaradi tragičnega zasuka dogodkov, ki so se v Beogradu sklenili z umorom Ulrika Celjskega. Že med sodobniki je to krvavo, spektakularno dejanje naletelo na velik odmev in v pisnih virih pustilo več sledi kot katera koli druga epizoda iz življenja plemenitih Celjanov.[1692] Navsezadnje je Ladislav Hunjadi s svojimi pomočniki 9. novembra v beograjski trdnjavi pokončal eno najvidnejših osebnosti srednjeevropske politike, zadnjega moškega člana že izumirajoče rodbine, ki pa je še vedno veljal za resnega tekmeca cesarja Friderika Habsburškega in se je v zadnjih letih in mesecih pred smrtjo dejansko polastil vodilnega položaja na Ogrskem.[1693] Toda po drugi strani je bil beograjski atentat zgolj obroben dogodek v eni najpomembnejših epizod osmanskega prodora v Evropo, v kateri so krščanski branilci izbojevali nepričakovano zmago.

Po uničujočem porazu na Kosovu leta 1448 Ogrsko kraljestvo še precej časa ni bilo sposobno organizirati večjih bojnih operacij na južni fronti. Osmani te šibkosti niso izkoristili, saj je naslednja tarča njihovih vojsk postal zadnji ostanek Bizantinskega cesarstva. Zato so privolili v premirje z Ogrsko in Srbijo, kjer so sporazum sprejeli z olajšanjem. Toda zatišje je trajalo le kratek čas – 29. maja 1453 je vojska Mehmeda II. po daljšem obleganju v krvavem naskoku zavzela Carigrad. Padec starodavne metropole je krščanskemu svetu zadal izjemno odmeven, še zdaleč ne zgolj psihološki udarec. Čeprav Bizantinsko cesarstvo že dolgo ni bilo več pomemben politični dejavnik, je imela izguba njegove starodavne prestolnice zelo neugodne posledice za obrambo Balkana in Ogrske pred osmansko ekspanzijo. Krščanska Evropa je izgubila ključno mostišče, s katerega bi še lahko neposredno ogrozila osrčje Osmanskega cesarstva. Poleg tega je zavzetje Carigrada sprostilo mogočne zmogljivosti sultanove armade, ki se je lahko neovirano osredotočila na nove cilje dalje proti severozahodu – predvsem Albanijo, Srbijo in Ogrsko.[1694] Tega se je zavedal tako papež Nikolaj V., ki je že septembra klical na novo križarsko vojno proti Osmanom,[1695] kot vladarji bližnjih, vsaj posredno ogroženih evropskih držav, ne nazadnje cesar Friderik III. V pismu poljskemu kralju Kazimiru IV. je že avgusta 1453 pozival k velikopotezni protiofenzivi, ki bi se ji moral pridružiti ves krščanski svet.[1696]

1692 MLINAR 2005, str. 173–174.
1693 Za krajši pregled prim. HOUSLEY 1992, str. 102–104.
1694 LJUBIČ 1891, št. XX, 1453 avgust 7., Benetke; št. XXI, 1453 avgust 25., Benetke; št. XXII, 1453 september 18., Benetke.
1695 MIXSON 2022, št. 1, 1453 september 1., Rim.
1696 Prim. NICOLLE idr. 2007; EIBL 2010, št. 183, pred 1453 avgust 30., s. l.

Čeprav se je Friderik nedvomno zavedal osmanske nevarnosti, njegova pobuda ni delovala povsem iskreno, saj niti kot poglavar Svetega rimskega cesarstva ni pokazal globlje osebne zavzetosti za boj z »neverniki« in se je izogibal celo udeležbi na državnih zborih, na katerih so razpravljali o organiziranju križarskega pohoda – leta 1454 v Regensburgu in Frankfurtu, leto pozneje v Dunajskem Novem mestu. Toliko bolj goreče so zamisel za protiosmansko ofenzivo na zasedanjih zagovarjali vplivni cerkveni pridigarji in humanistični misleci, denimo esztergomski nadškof Ivan Vitéz, tržaški škof in cesarski delegat Enej Silvij Piccolomini ter karizmatični frančiškan Janez Kapistran, ki je leta 1451 prek Koroške in Štajerske prišel v Avstrijo in nato precej časa bival na Češkem. Kljub visoki starosti, šibkemu telesu ter nepoznavanju domačega jezika je z gorečimi pridigami, sprva uperjenimi predvsem proti husitom in šele pozneje Osmanom, pritegnil na desettisoče poslušalcev.[1697] Njihovi nastopi na zbrano politično elito niso imeli zaželenega učinka, čeprav so po zboru v Frankfurtu proti koncu leta 1454 vendarle pripomogli k dogovoru o sklicu protiosmanske vojske 15.000 oklepljenih konjenikov in 40.000 pešakov oziroma skupaj s topništvom, vozovi in pomožnim osebjem 60.500 mož; od tega naj bi 3000 konjenikov in 7000 pešakov prispevali kontingenti cesarja Friderika, med njimi tudi goriška, celjska in ortenburška grofija. Toda predvsem Kapistranove govorniške spretnosti so dosegle veliko večji odmev med preprostim ljudstvom, ki se je v nadaljevanju množično odzvalo pozivu na boj.[1698]

Medtem so vojne priprave neprimerno hitreje stekle na Ogrskem, kjer je bil izbruh sovražnosti zgolj še vprašanje časa. Ivan Hunjadi je na ogrskem državnem zboru januarja 1454 kot kraljevi namestnik zaukazal novačenje mogočne armade za obrambo pred pričakovanim osmanskim vdorom. Junija je Srbsko despotovino preplavila armada sultana Mehmeda, zlahka zlomila lokalni odpor in začela oblegati Smederevo. Jurij Branković se je s svojimi enotami začasno umaknil, da bi počakal na prihod ogrskih okrepitev in tudi pomoč zeta Ulrika Celjskega z manjšim oboroženim kontingentom. Ob novicah o bližanju Hunjadijeve vojske se je Mehmed z glavnino sil umaknil v Sofijo in v Srbiji pustil zgolj zaščitnico okrog 30.000 mož pod poveljstvom svojega vojskovodje Firuzbega. To se je pokazalo za nespametno potezo, saj je Hunjadi kljub navidezni šibkosti s kombinacijo hitrih nočnih pohodov in spretne taktike konec septembra prečkal Donavo, presenetil Firuzbegove sile ter jih 2. oktobra uničujoče porazil pri Kruševcu. 7. oktobra sta se mu pridružila srbski despot in Ulrik Celjski na čelu »mogočne« vojske, ki je po ocenah dubrovniških obveščevalcev štela več kot 8000 konjenikov. Združene krščanske sile so tako skupaj z ogrskimi kontingenti Ivana Hunjadija narasle na približno 20.000 konjenikov – spoštovanja vredno silo, ki je nato vdrla v Bolgarijo.[1699]

Medtem ko je ogrska vojska opustošila Niš, Pirot in Vidin, so srbske čete skušale zlomiti osmanski odpor na jugu, preden so bili napadalci zaradi osmanske premoči prisiljeni opustiti upe po globljem strateškem prodoru. Čeprav je Ivan Hunjadi izbojevane zmage na bojnem polju unovčil kot velik propagandni uspeh, ki je na Zahodu spet podžgal zanimanje za križarsko vojskovanje, vojni pohod ni dosegel trajnejšega učinka. V splošnem neugodno razmerje sil na balkanski fronti bi se morda lahko spremenilo šele z intenzivnejšo pomočjo Benetk, ki pa se kljub pozivom ogrskih odposlancev niso odločile vplesti v večji vojaški spopad.[1700] Naslednje leto je zato osmanska vojska po že preizkušenem vzorcu preprosto ponovila vdor v Srbijo, a tokrat z neprimerno usodnejšimi posledicami, saj je 1. junija zavzela Novo Brdo.[1701]

Izguba ključnega rudarskega središča Srbske despotovine je Brankovićevi vladavini zadala uničujoč udarec prav v trenutku, ko od notranjepolitičnih razprtij oslabljeno Ogrsko kraljestvo pod nominalnim vodstvom šibkega kralja ni bilo sposobno zagotoviti učinkovite pomoči. Srbski despot je v iskanju zaveznikov potoval na Ogrsko in celo na Dunaj, a brez uspeha. Ob vrnitvi ga je decembra 1455 doletel še hujši udarec, saj ga je prestregel stari sovražnik Mihael Szilágyi. Čeprav se je stari despot poskušal braniti, so ga napadalci hudo ranili v desno roko in ga odvedli v Beograd, od koder so ga izpustili iz ječe šele po posredovanju kralja Ladislava.[1702]

Vse drznejši osmanski napadi so ogrskemu plemstvu naznanili zadnje opozorilo, da mora ukrepati hitro in odločno, predvsem pa mejo zavarovati z dolgoročnim strateškim načrtom, ne le stihijsko reagirati na vsakokratne vdore. Za organizacijo obrambe je bil kot vrhovni vojskovodja Ogrskega kraljestva v prvi vrsti zadolžen Ivan Hunjadi, prekaljen protiturški bojevnik, čeprav omadeževan s porazoma pri Varni in na Kosovu. Vendarle je ob prežeči osmanski nevarnosti postalo jasno, da ogrske meje ne bo mogoče zaščititi zgolj z domačimi silami. Na resno podporo vladarjev drugih velikih evropskih sil ni bilo računati, a vsaj v regionalnih

1697 SARNOWSKY 2005, str. 194–197, 200–207; prim. RYNEŠOVÁ, PELIKÁN 1954, št. 463, 1451 oktober 28., Český Krumlov; št. 470, 1452 januar 10., Cheb itd.

1698 GEMEINER 1821, str. 218–222, 229–230; HÖFLER 1850; HELMRATH 2004, str. 57–62; MIXSON 2022, št. 2, 1454 oktober 15., Frankfurt.

1699 KLAIĆ 1901, str. 267–268; THALLÓCZY, ÁLDÁSY 1907, št. CCLI, 1454 september 13., »Choza«; št. CCLII, 1454 oktober 10., Srebrenica; št. CCLIII, 1454 oktober 22., Dubrovnik.

1700 LJUBIĆ 1891, št. LVIII, 1455 februar 15., Benetke; FERMENDŽIN 1892, št. CMLIII, 1455 junij 21., Győr.

1701 KLAIĆ 1901, str. 278; THALLÓCZY, ÁLDÁSY 1907, št. CCLVII, 1455 junij 21., Győr; št. CCLVIII, 1455 julij 21., Budim; LOVRENOVIĆ 2006, str. 325; PÁLOSFALVI 2018, str. 166–174; MIXSON 2022, št. 3.1, 1455 junij 11., Dubrovnik; št. 34, ok. 1490, s. l.

1702 KLAIĆ 1901, str. 286–287; PÁLOSFALVI 2018, str. 191–192.

okvirih je veliko več uspeha požel Janez Kapistran, saj je z udarnimi pridigami zbral množico privržencev, pripravljenih podpreti vojaški pohod proti osovraženim nevernikom. Toda v zrcalnem nasprotju s pričakovanji Ivana Hunjadija, ki si je za odločilni spopad z Osmanskim cesarstvom želel pomoči izurjenih poklicnih bojevnikov, so veliko večino Kapistranovega moštva sestavljali preprosti ljudje nižjega sloja, brez vojaških izkušenj in ustrezne oborožitve.[1703]

V letu 1455 so se končno začele sistematične priprave na križarsko vojno. Junija je Ivan Hunjadi predstavil svojo vizijo odločilne protiosmanske ofenzive, ki jo je Kapistran nemudoma posredoval papežu Kalikstu. V skladu z velikopoteznim načrtom naj bi Hunjadi zbral 10.000 konjenikov in prav toliko pešakov, kralj Ladislav 20.000 in srbski despot 10.000 konjenikov. Od papeža so pričakovali še 20.000 konjenikov, od aragonsko-neapeljskega kralja Alfonza 10.000, prav toliko iz drugih italijanskih dežel ter dodatnih 10.000 konjenikov in prav toliko pešakov iz Burgundije. Na podlagi bogatih izkušenj vojskovanja z osmanskimi četami je Hunjadi samozavestno zatrjeval, da bi takšna križarska armada ob podpori aragonsko-neapeljskega ladjevja zlahka pregnala osmanske sovražnike z evropskih tal v vsega treh mesecih. Plačilo za zbrane čete bi potreboval le za takšno dobo, vse odtlej pa bi se vojni pohod z novimi osvajanji financiral sam od sebe, vse do Jeruzalema, ki bi ga dokončno iztrgali iz rok nevernikov.[1704] Drzne besede so v težkih časih vzbujale upanje, a vendar niso mogle prikriti precej bolj trpke stvarnosti. Mobilizacija tako velike armade je bila očitno neizvedljiva ne le v trenutnih razmerah, pač pa še dolgo zatem, saj logistične zmogljivosti poznosrednjeveške Evrope preprosto ne bi zadoščale za oskrbo stotisočglave vojske. Zalomilo se je že povsem na začetku, kajti celo Ivanu Hunjadiju do sredine januarja 1456 ni uspelo nanovačiti več kot 7000 konjenikov – veliko manj od prvotnih obljub, a dovolj, da je papeškega legata Juana Carvajala vseeno navdajalo z optimizmom, sploh ker mu je pomoč pri organiziranju križarskega pohoda obljubljal tudi Ulrik Celjski.[1705]

V iskanju tuje podpore so se ogrski stanovi obrnili neposredno na Friderika III., čeprav se je pretekli dve leti po padcu Carigrada nenavadno dosledno izogibal otipljivejšim ukrepom proti osmanski nevarnosti. Razloge za osebno distanciranje od priprav na križarsko vojno bi lahko iskali v Friderikovi preobremenjenosti z notranjepolitičnimi izzivi in napetimi odnosi z Ogrsko, ki jih je že vse od leta 1440 bremenilo vprašanje kraljevega nasledstva oziroma skrbništva nad Ladislavom Posmrtnim. Toda spomladi 1455 se je habsburški cesar vendarle odločil za precej dramatičen preobrat. Vse glasnejšim klicem na pomoč se je odzval z zelo velikopoteznim mobliziranjem podložnikov, kot dokazuje skoraj nepregleden niz izdanih pozivov za zbiranje primerno izurjenih in opremljenih čet.[1706] Poveljstvo nad vojsko, ki naj bi se že v kratkem pomerila z osmanskimi sovražniki, je zaupal prekaljenemu mejnemu grofu Albrehtu Brandenburškemu, slovitemu »Ahilu«.[1707]

Komaj dobro so se priprave začele, se je cesar že znašel v položaju, ki je zahteval nujno vojaško posredovanje – a ne na osmanski fronti, pač pa kar v neposredni soseščini, in sicer na ogrski meji. Poleti sta namreč najemniška poveljnika Bertold Ellerbach in Andrej Baumkircher na lastno pest napadla Güssing na Gradiščanskem. Mesto je bilo poprej v lasti hrvaškega plemiča Ladislava Čeha iz Leve, pristaša Ivana Hunjadija, ki pa je bil svoje posesti prisiljen zastaviti upnikom. Da bi zavaroval strateško pomembno naselbino, je cesar 14. septembra ukazal Albrehtu Brandenburškemu, naj jo razbremeni z dotlej zbranimi četami – po spominih Andreja Kuželja, ki je tedaj v njihovih vrstah služil kot oklepljeni strelec, približno 1000 dobro opremljenih konjenikov. Toda bojevitemu mejnemu grofu Albrehtu tokrat ni uspelo upravičiti slovesa vrhunskega vojskovodje. V metežu z Baumkircherjevimi možmi je bil resno ranjen, njegove težko oborožene čete pa v bojih z gibljivejšimi ogrskimi nasprotniki niso mogle preprečiti padca Güssinga niti nadaljnjega prodora napadalcev, ki so kmalu zatem prodrli vse do Dunajskega Novega mesta, zasedli Neunkirchen in Trautmannsdorf. Razmere so se umirile šele z diplomatskim pritiskom Ivana Hunjadija in cesarja Friderika, ki sta osvajalce prisilila v odstop od sovražnosti ter mirno prepustitev Güssinga.[1708]

Ob nenehnih grožnjah obmejnih spopadov se je zbiranje čet za križarski pohod nadaljevalo z nezmanjšano vnemo. Cesar je v priprave vložil nemalo lastnih sredstev, saj je novembra 1455 začel novačiti češke, slovaške in ogrske najemnike. Največja kontingenta naj bi privedla Matej s Šternberka ter Vok s Sovinca in Helfštýna – prvi 400 do 500, drugi 500 do 600 pešakov in konjenikov, ki naj bi se v Dunajskem Novem mestu zbrali do 19. decembra proti plačilu

1703 MLINAR 2005, št. 50, str. 284; HOUSLEY 2004, str. 97.
1704 KLAIĆ 1901, str. 275–276; HOUSLEY 2004, str. 95–96; MIXSON 2022, št. 3.2, 1455 junij 21., Győr; prim. KOMÁROMY 1901, št. XXIII, 1455 junij 13., Olováry.
1705 KOMÁROMY 1901, št. XXXVII, 1456 januar 27., Bratislava; št. XLV, 1456 marec 23., Dunaj; MIXSON 2022, št. 3.4, 1456 januar 16., Dunaj; prim. št. 3.5, 1456 februar 19., Pešta.
1706 Npr. CHMEL 1859, št. 3341, 1455, april 23., Dunajsko Novo mesto; št. 3356, 1455 maj 2., Dunajsko Novo mesto; HEINIG 1986, št. 247, 1455 november 8., Gradec; št. 252, 1456 marec 22., Gradec; KRAUS 1990, št. 130, 1455 januar 11., Dunajsko Novo mesto; št. 139, 1455 november 8., Gradec; NEUMANN 1996, št. 147–152, vsi ok. 1455 november 9., s. l.; št. 153, pred 1455 november 26., s. l.; HEINICKER 2010, št. 77, 1455 januar 11., s. l.; št. 81, ok. 1455 november 8., s. l.
1707 EIBL 2018, št. 78, 1455 november 4., Gradec.
1708 WURMBRAND 1705, str. 66; SILESIUS 1826, str. 523; CHMEL 1859, št. 3440, 1455 september 14., s. l.; prim. LOIBERSBECK 1970, str. 29; SCHUBERT 1971, str. 156.

solda in odškodnine.[1709] Do pomladi 1456 se je tako pod Albrehtovim vrhovnim poveljstvom zbrala vojska več kot 4000 mož s približno enakovrednim deležem pehote in konjenice ter vozovi za transport opreme oziroma postavitev poljskih utrdb.[1710] Ob upoštevanju trenutnih razmer in Friderikovih finančnih zmožnosti je bila to dokaj zavidljiva sila, a niti približno ni zadoščala za odločilni obračun z Osmanskim cesarstvom. Prevelika pričakovanja pobudnikov križarskega pohoda so tako ponovno trčila ob kruto resničnost. V skladu s Kapistranovim strateškim načrtom bi moral cesar Friderik ogroženi Ogrski priskočiti na pomoč z armado 10–12.000 konjenikov in 30.000 pešakov, vendar so take številke daleč presegale domet njegove vojaške moči.[1711]

Podobno je Kapistran precenil sposobnosti oziroma prispevek drugih evropskih sil, ki naj bi pristopile k protiosmanski koaliciji. Zbiranje križarske vojske je nasploh potekalo prepočasi in zaradi medsebojnih političnih razprtij niti ni bilo realne možnosti, da bi se proti osmanski grožnji združil ves krščanski svet. V nasprotju z izrazito mednarodno organiziranimi križarskimi pohodi v preteklih desetletjih, ki so pritegnili odziv močnih kontingentov iz različnih delov Evrope, je Ogrsko kraljestvo med novo osmansko ofenzivo poleti 1456 ostalo malone osamljeno. Še pomoč iz bližnjih dežel Svetega rimskega cesarstva je prispela prepozno in v neprimerno manjšem obsegu od pričakovanj. Poleg množice slabo oboroženih, vojaško neizurjenih križarjev iz nižjega sloja, ki so se na boj podali podžgani s Kapistranovimi pridigami, je bila organizacija obrambe prepuščena predvsem Ivanu Hunjadiju. Čeprav se je leta 1453 umaknil z regentskega položaja in oblast nad Ogrskim kraljestvom nominalno prepustil Ladislavu Posmrtnemu, je kot vrhovni vojskovodja obdržal nadzor nad oboroženimi silami ter hkrati tudi obsežnimi kraljevskimi posestmi, ki so mu zagotavljale nujno potrebno gospodarsko podlago za novačenje čet.[1712]

Ker Hunjadi na položaju ogrskega generalisima še zdaleč ni užival soglasne podpore, si je prizadeval svoji obrambni politiki nadeti videz legitimnosti s tesnejšim sodelovanjem s kraljevičem Ladislavom, posredno pa tudi Ulrikom Celjskim kot njegovim najožjim zaupnikom. Kljub starim zameram sta ogrski vojskovodja in zadnji pokneženi grof v času nove krize pokazala nemalo pripravljenosti na sodelovanje. 1. avgusta 1455 sta sklenila formalno zavezništvo in si zagotovila medsebojno pomoč z vojaki in vsemi drugimi sredstvi, če pa bi kateri od njiju prelomil dane obljube, mu je tako osebno kot njegovim posestim grozila kazen ogrskega kralja. Sporazum sta dodatno nadgradila z izvedbo večkrat odložene, vmes že skoraj pozabljene poroke med Ulrikovo hčerjo Elizabeto in Hunjadijevim sinom. Ženinovo ime v besedilu sicer ni bilo navedeno, a se je dogovor očitno nanašal na mlajšega Matijo, že pred leti izbranega za Elizabetinega soproga.[1713]

◆
126. Upodobitev ploščnega oklepa v južnonemškem slogu iz sredine 15. stoletja na Križanju v Slovenj Gradcu | © ZRC SAZU UIFS, FOTO: ANDREJ FURLAN

K tako dolgemu odlašanju poroke so poleg vseh drugih pomislekov očitno pripomogli tudi verski zadržki. Po poročanju Janeza Kapistrana je namreč srbski despot Branković vnukinjo trdno vzgajal v pravoslavni veri in jo v skladu s prej sklenjenimi dogovori kot poročno družico pozno spomladi ali v začetku poletja 1455 poslal na Ogrsko v spremstvu pravoslavnih duhovnikov. To še malo ni bilo po volji bodočemu tastu Ivanu Hunjadiju. Kot se zdi, je njegove verske pomisleke vztrajno podpihoval predvsem Kapistran, v svoji vnemi nenehno na preži za utrjevanje katoličtva nad pravoslavjem ali drugimi »herezijami«. Hunjadi je najbrž prav pod vplivom gorečnega pridigarja despotove »shizmati-

1709 EIBL 2018, št. 81, 1455 december 5., Dunajsko Novo mesto.
1710 Prim. EIBL 2018, št. 79–82, 85–88, 90–101, 104–110, 112, datirani od 16. novembra 1455 do 19. junija 1456.
1711 GEMEINER 1821, str. 246–247.
1712 HOUSLEY 2004, str. 96–98; MIXSON 2022, št. 25, 1460, s. l.
1713 SI AS 1063/4562 in 4563, oboje 1455 avgust 1., Budim; CKSL, 1455 avgust 1., Budim (A, B); CHMEL 1838, št. LXXI, 1455 avgust 1., s. l.; št. LXXII, 1455 avgust 1., Budim.

ke« drugega za drugim pregnal in poskrbel, da je trinajstletno Elizabeto 4. julija v Győru birmal sam esztergomski nadškof.[1714] S tem so končno odpadli še zadnji formalni zadržki pred poroko, ki je avgusta povezala Celjske in Hunjadije. Toda ženitev, sklenjena povsem iz političnih računic, mladoporočencema ni prinesla sreče. Še preden bi ju lahko v resnici užila kot polnopravna zakonca, sta si ju njuni rodbini preprosto izmenjali kot talca. Matijo Hunjadija so takoj po poročnem obredu poslali na dvor Ladislava Posmrtnega, kjer je – seveda tudi pod nadzorom Ulrika Celjskega – prevzel službo kraljevega komornika, Elizabeta pa je odpotovala na domače posesti Hunjadijev v Transilvaniji. Tam je jeseni težko zbolela ter kljub medicinski oskrbi in Kapistranovim molitvam umrla še pred koncem leta.[1715]

Žalostni konec celjske dedinje je temeljito preobrnil Ulrikove načrte in pod vprašaj postavil njegove dotedanje dogovore z najpomembnejšimi tekmeci na Ogrskem. Vendarle je v trenutnih razmerah vzpostavljeni *status quo* ustrezal obema stranema – Ulriku je puščal manevrski prostor za utrjevanje političnega vpliva v Ogrskem kraljestvu in nadaljevanje vmes prekinjenega vojnega pohoda v hrvaško-dalmatinsko banovino, medtem ko si Ivan Hunjadi sredi priprav na obsežen spopad z osmansko armado ni mogel privoščiti dodatnega zaostrovanja že tako zelo napetih notranjepolitičnih odnosov. S takimi premisleki verjetno lahko pojasnimo, zakaj sta Ivan Hunjadi in njegov najstarejši sin Ladislav marca 1456 izdala oziroma vsebinsko gledano le ponovno potrdila zavezniški sporazum z Ulrikom Celjskim, ki ga je na pogovorih zastopal njegov svétnik Friderik Lamberger.[1716]

1714 FERMENDŽIN 1892, št. CMLIV 1455 julij 4., Győr; ANDRIĆ 2016, str. 205–206, 208–209.
1715 KLAIĆ 1901, str. 272.
1716 SI AS 1063/4567, 1456 marec 31., Budim; CKSL, 1456 marec 31., Budim; CHMEL 1838, št. LXXXVIII, 1456 marec 31., Budim.

Bitka za Beograd

V strahu pred ambicioznimi tekmeci, ki bi vojno proti Osmanskemu cesarstvu raje izkoristili za bolj pridobitniške cilje, je novačenje moštva za križarski pohod že samo po sebi postalo povod za medsebojna sumničenja. Januarja 1456 je cesar Friderik svojim podložnikom tarnal nad nezaupljivostjo mladega kraljeviča, ker je zbiranje čet v Svetem rimskem cesarstvu občutil kot grožnjo svoji vladavini na Ogrskem, in se hkrati hudoval nad ekscesi vojaških enot, ki da vsepovprek ropajo in požigajo, škodujejo habsburškim posestim ter ne nazadnje uspehu protiosmanskega pohoda.[1717] Še aprila je bilo vzdolž ogrske meje tako napeto, da je Friderikov poveljnik Albreht Brandenburški zaradi nevarnosti morebitnega nenadnega napada naročal mestnim oblastem Soprona, naj tako podnevi kot ponoči vestno stražijo obzidje in vrata ter preprečijo vstop ogrskim najemnikom, ki so se tedaj zadrževali v predmestju in grozili z obleganjem. Napetosti so se nadaljevale še vse do 1. avgusta, ko so se roparske čete premaknile na Štajersko in je cesar Friderik pozival meščane Soprona, naj prispevajo 100 oboroženih mož za obrambo opustošenega podeželja.[1718]

Po poročanju Male avstrijske kronike sta Ladislav in Ulrik 22. januarja 1456 zapustila Dunaj in prek Bratislave odšla na Ogrsko, kjer so že potekale priprave na vojno.[1719] Naslednji mesec je ogrski državni zbor v Budimu potrdil mirovni sporazum med Ulrikom Celjskim in Ivanom Hunjadijem. Živahna diplomatska dejavnost Ulrika Celjskega na Ogrskem se je odrazila tudi v pogodbi o vojaškem zavezništvu oziroma medsebojni pomoči, ki jo je 27. februarja sklenil s saškima vojvodama Friderikom in Viljemom.[1720] Državni zbor je sicer potekal v vse prej kot spodbudnem vzdušju. Ladislavov poglavitni cilj ob prihodu v Budim je bil prevzeti suvereno oblast nad kraljevskimi posestmi, ki pa mu jih Ivan Hunjadi ni bil pripravljen predati brez odpora. V začetku marca je strasti podžgal še nevaren incident – ko je Hunjadi mlademu kralju simbolno izročil ključe budimskega gradu, jih je Ladislav nemudoma predal Ulriku Celjskemu, čeprav je varuštvo budimskega gradu tradicionalno pripadalo rodbini Gorjanskih. Žalitev ni ostala neopažena. Ob glasnem negodovanju ogrskega plemstva nad brezsramnim dejanjem »nemškega« povzpetnika sta morala Ladislav in Ulrik tako rekoč pobegniti iz mesta, a so ju hitro prestregli in prisilili v vrnitev. Še pred koncem meseca je za dodatno grožnjo poskrbel Hunjadi, ko se je pred obzidjem Pešte pojavil na čelu vojske približno 10.000 mož, ki je z nizom hitrih pohodov prikorakala iz Transilvanije. S precej diplomatske potrpežljivosti je Ladislavu uspelo pomiriti Hunjadija s ponovnim imenovanjem za vrhovnega vojskovodjo Ogrskega kraljestva, toda resnejše zaostrovanje so preprečile kvečjemu novice o bližajoči se osmanski ofenzivi.[1721]

Ob prisotnosti papeškega legata Juana Carvajala je Ladislav 6. aprila zaukazal mobilizacijo ogrske vojske, ki naj bi se zbrala do 1. avgusta. Kmalu je postalo jasno, da bo zaradi osmanske grožnje treba ukrepati precej hitreje in da lahko v tako kratkem času učinkovito obrambo zagotovijo le Hunjadijeve sile. Tudi na pomoč cesarja Friderika ni bilo več mogoče resno računati, saj se je del njegovih dotlej nanovačenih čet že porazgubil, del jih je skupaj z mejnim grofom Albrehtom Brandenburškim ostal v cesarjevi bližini, zgolj

1717 HOLTZ 2012, št. 548, 1456 januar 12., Gradec.
1718 BIRK 1853a, št. 110, 1456 april 24., Dunajsko Novo mesto; št. 113, 1456 april 27., Dunajsko Novo mesto; št. 115, 1456 maj 8., Dunajsko Novo mesto; št. 118, 1456 junij 21., Dunajsko Novo mesto; št. 121, 1456 julij 20., pri St. Wilpoldu; št. 123, 1456 avgust 1., Dunajsko Novo mesto.
1719 MLINAR 2005, št. 38, str. 271.
1720 CKSL, 1456 februar 27., Pešta.
1721 PÁLOSFALVI 2018, str. 174–175.

skromen preostanek pa je še naprej vztrajal čakajoč na odhod križarske armade.[1722] V začetku junija, ko se je osmanska vojska že bližala Beogradu, sta kralj Ladislav in Ulrik Celjski menda pod pretvezo odhoda na lov zapustila Ogrsko in se vrnila na Dunaj.[1723] Ogrski kronisti in pristaši Hunjadijeve stranke so jima to dejanje očitali kot veliko sramoto in z obtožbami strahopetnosti oziroma zlonamernega bežanja pred odgovornostjo skušali pozneje opravičiti celo umor Ulrika Celjskega. Toda navidezno neenotnost ogrskega političnega in vojaškega vodstva je mogoče pojasniti z drugačnimi, tudi povsem praktičnimi vzgibi.[1724]

Ladislavovo in Ulrikovo začasno vrnitev v Avstrijo so očitno spodbudile predvsem velike težave pri novačenju bojnega moštva. Do pozne pomladi 1456 še nista zbrala omembe vrednih sil, a nikakor ne iz gole malomarnosti ali stiskaštva. Do maja je Ulrik ogrskemu kralju za državne potrebe in plačila najemnikov posodil kar 52.381 *lb* 10 *d* dunajskih pfenigov – še en spoštovanja vreden znesek, ki dokazuje finančne zmožnosti Celjskih na višku moči.[1725] Ladislav in njegov skrbnik sta verjetno pričakovala, da jima bo na Dunaju lažje uspelo nanovačiti zadostno število najemnikov in hkrati počakati na križarske kontingente iz nemških dežel, ki so v nasprotju s prvotnimi zagotovili vztrajno odlašali z odhodom proti Ogrski, a brez njihove pomoči ni bilo pričakovati uspeha v vojni proti osmanskim silam. Andrej Kuželj navaja, da je Ogrsko prej zapustil Ladislav, Ulrik pa se mu je na Dunaju pridružil šele nekoliko kasneje. Sredi julija ga je v avstrijski prestolnici intenzivno zaposlovalo urejanje financ. Vojvoda Albreht VI. mu je tedaj vrnil posojilo v višini 14.000 *fl*, večino tega zneska pa je Ulrik verjetno namenil prav za organiziranje križarske odprave.[1726] Da bi ob neprestanih zamudah dolgo obljubljenih okrepitev vendarle pospešil njihov prihod, je kralj Ladislav 25. julija, že po zmagi pri Beogradu, v nemških deželah objavil odmeven razglas za zbiranje čet, v katerem je vabil najemnike s plačilom po tarifi enega ogrskega *fl* na konjenika oziroma 13 grošev na pešaka.[1727]

Čeprav vse našteto jasno dokazuje, kako resno sta si Ulrik in Ladislav prizadevala podpreti novačenje sil proti Osmanom, jima v nobenem primeru ne bi smeli pripisovati prevelike odgovornosti za organizacijo vojnega pohoda. Šibki kraljevič že zaradi mladosti in pomanjkanja izkušenj ni bil sposoben voditi tako zahtevnega podviga, grof Celjski pa kot njegov mentor ni imel ne formalnega mandata ne enoznačne podpore ogrskih elit za vodenje državne armade. Glede na razmejitve pristojnosti v Ogrskem kraljestvu je to dolžnost opravljal vrhovni vojskovodja Ivan Hunjadi, ki mu nikakor ne bi bilo v interesu deliti svoja opolnomočja s celjskim tekmecem. Še več – ker si je Hunjadi na Ogrskem praktično uzurpiral večino kraljevih posesti, je Ladislav Posmrtni ostal brez finančnih virov, ki bi mu sploh omogočali prispevati večji oboroženi kontingent. Celo z izdatno pomočjo Ulrika Celjskega nikoli ne bi mogel zbrati 20.000 konjenikov, o katerih je pisal Janez Kapistran, niti ne kakršnega koli trdnejšega jedra sil, ki bi se lahko po številu vsaj približalo Hunjadijevim četam.

To je kralja Ladislava in Ulrika Celjskega potiskalo v izrazito neenakopraven položaj, podrejen volji malone vsemogočnega gubernatorja. Že tako zapletene razmere so oteževale še silovite notranjepolitične napetosti. Z izjemo mačvanskega bana Ivana Kórógya je velika večina ogrskega plemstva namenoma preslišala pozive na vojno, saj preprosto ni bila več pripravljena podpirati samovoljne politike Ivana Hunjadija, ki bi veliko zmago nad Osmani utegnil predvidljivo izkoristiti za bolj kot ne popoln prevzem oblasti nad kraljestvom.[1728] Tak razplet dogodkov bi najresneje ogrožal predvsem njegovega najočitnejšega konkurenta Ulrika Celjskega, saj bi ga gubernator ob očitni vojaški premoči zlahka odstranil z ogrskega dvora in si zagotovil neomejen vpliv nad kraljem Ladislavom.[1729]

Poleg takšnih pomislekov se samo od sebe načenja vprašanje, koliko je bilo vojskovanje proti Osmanom sploh v interesu celjske rodbinske strategije. V zadnjih letih 14. stoletja sta Viljem in Herman II. Celjska ogrski kroni odločno priskočila na pomoč, ko je njene meje ogrožala osmanska nevarnost. Njuna pripravljenost na boj je gotovo izvirala iz različnih vzgibov. Po eni strani bi jo lahko pripisali pragmatični politični računici in željam po tesnejšem sodelovanju z mladim, karizmatičnim kraljem Sigismundom Luksemburškim, ki je Celjskim odpiralo povsem nov manevrski prostor na Ogrskem. Toda Viljemu in Hermanu ne moremo *a priori* odrekati niti drugih, intimnejših motivov, ne nazadnje v odnosu do Cerkve nedvoumno izpričane osebne pobožnosti in iskrenega navdušenja za boj proti osmanskim sovražnikom, tedaj modnega širom Evrope, dokler križarske evforije ni ohladil polom pri Nikopolju. Nelagodna izkušnja v Bolgariji jeseni 1396 je najbrž pomenila precejšnjo streznitev tudi za Hermana Celjskega. Njegove posesti so že v letih 1408–1415 doživele prve vdore osmanskih čet – a ne v službi samega sultana, temveč zavezniških kontingentov vojvode Hrvoja Vukčića, njihove napade pa je izzvala celjska podpora ogr-

1722 Prim. CHMEL 1859, št. 3514, 1456 julij 21., Dunajsko Novo mesto; MÜLLER 2014, str. 569–570.
1723 SCHWANDTNER 1766a, str. 269–270; MLINAR 2005, št. 49, str. 283; št. 50, str. 283–285; MIXSON 2022, št. 3.8, 1456 junij 5., Budim.
1724 Prim. PÁLOSFALVI 2018, str. 175.
1725 Od tega so Ulriku polovico vrnili, za drugo polovico pa se je Ladislav zavezal, da jo bo izplačal na Dunaju najpozneje do božiča. SI AS 1063/4568, 1456 maj 11., Budim; CKSL, 1456 maj 11., Budim; TELEKI 1853, št. CCLII, 1456 maj 14., Budim; CHMEL 1838, št. LXXXVIII, 1456 maj 11., Budim.
1726 LAMPEL 1923, št. 15549, 1456 julij 14., Dunaj.
1727 HOUSLEY 2004, str. 97, 100.
1728 Prim. MIXSON 2022, št. 11, 1456 julij 24., Beograd.
1729 Prim. HOUSLEY 2004, str. 107–110.

◆
127. Podoba Beograda in mestnih utrdb ob koncu srednjega veka
| © BSB, CGM 895, FOL. 235

skemu kralju Sigismundu med boji za Bosno in ne odkriti spopad z Osmanskim cesarstvom.

Poraz Sigismundove osvajalne politike na bosanski fronti je Celjskim za več desetletij prihranil potrebo po nadaljnjem vpletanju v sovražnosti z Osmani. Povsem se jim niso mogli izogniti že kot tesni podporniki ogrskega kralja in srbskega despota, kadar sta zaradi osmanske nevarnosti potrebovala vsaj nominalno pomoč. Toda pravi cilji celjske politike so bili vendarle usmerjeni drugam, v ozemeljsko ekspanzijo oziroma prevlado v domačem prostoru ter na Ogrskem, v hrvaških deželah in po možnosti še nad Bosno, a nikakor ne za ceno vojne s sultanovimi silami. Uresničitev rodbinskih ambicij jim je skušala preprečiti že tako komaj pregledna množica tekmecev, ki bi jim bilo skrajno nespametno dodati še Osmansko cesarstvo. V takšni perspektivi je bilo Celjskim neprimerno bolj oportuno prizadevati si za mirno sobivanje z Osmani kot pa načenjati novo fronto s premočnim nasprotnikom.

Habsburžanom ali Hunjadijem privrženi sodobniki so Ulrika Celjskega večkrat obtoževali, da je brezverec, če že ne kar nevaren nasprotnik krščanstva. S Turki naj bi celo sklepal skrivna zavezništva in jim dvakrat izdal krščansko vojsko.[1730] Takšne izjave so bile nedvomno mišljene kot poskus politične diskreditacije, vendar celjski kronist jasno omenja dobre odnose med zadnjima pokneženima grofoma in osmanskim dvorom, ne nazadnje tudi zaradi družinskih povezav z rodbino Brankovićev. Sultan Murat II. naj bi bil Celjanoma posebno naklonjen ter naj bi ju priporočil svojemu sinu in nasledniku Mehmedu II. z naročilom, naj ju ne napada. Kolikor je že ta zaznamek potrebno obravnavati z veliko mero previdnosti, ga kronika podkrepi s trditvijo, da naj bi Mehmed Ulriku ponujal celo vojaško pomoč.[1731] Toda po drugi strani celjske posesti nikoli niso bile povsem varne pred osmanskim plenjenjem, grofje pa si že zaradi tesnih vezi z oblegano Srbsko despotovino ne bi mogli privoščiti odkritega pajdašenja s sultani.[1732]

O prisrčnosti celjsko-osmanskih stikov si nima smisla delati utvar,[1733] saj se je lahko medsebojno sožitje ohranilo le toliko časa, dokler je obe strani združeval podoben interes – predvsem boj proti skupnemu nasprotniku Ivanu Hunjadiju. V tedanji realni politiki sklepanje zavezništev med muslimani in kristjani kljub nespravljivim verskim oziroma ideološkim razlikam ni bilo nič izjemnega – Murat je denimo vzdrževal dobre odnose z Genovo ter si na ta način zagotovil vojaško podporo in oskrbo z najnovejšim orožjem.[1734] Toda

1730 Npr. MLINAR 2005, št. 23.1, str. 228; št. 23.7, str. 251.

1731 KRONES 1883, str. 108–109; VOJE 1999, str. 110–111.
1732 Prim. PÁLOSFALVI 2000, str. 63–64.
1733 Prim. GUBO 1890, str. 11.
1734 Prim. IMBER 2006, str. 7.

takšno sodelovanje je bilo očitno plod oportunizma in praviloma le kratkega daha. Kot je na lastni koži izkusila Srbska despotovina, so Osmani med osvajanjem Balkana dojemali lokalna zavezništva zgolj kot orodje dolgoročne strategije *divide et impera*, kakor hitro jim niso več koristila, pa so si podredili nekdanje zaveznike z najbrutalnejšimi sredstvi. Despotovih sinov Gregorja in Štefana Brankovića denimo pred ječo in oslepitvijo ni obvarovala niti nekaj let prej sklenjena poroka njune sestre Mare s samim sultanom. V luči takega premisleka si kake posebne zaslombe osmanskega dvora ni mogel obetati niti Ulrik II. A po drugi strani mu zagotovo ne bi bilo v interesu poslabšati medsebojne odnose s tvegano vojaško avanturo proti Osmanskemu cesarstvu, ki vsaj kratkoročno gledano ni ogrožalo Celjskih, temveč kvečjemu njihovega glavnega tekmeca Hunjadija. Navsezadnje so se Ulrikove čete prav v času mobiliziranja križarske vojske za obrambo Beograda pripravljale na dokončno podreditev Hrvaške in Dalmacije, kjer jim je poleg Talovcev stal na poti še bosanski kralj Štefan Tomaš ter posredno tudi Beneška republika.[1735]

Ob razvoju dogodkov na južni ogrski fronti poleti 1456 so bila Ladislavova in Ulrikova prizadevanja za novačenje dodatnih križarskih sil zgolj postranskega pomena. Spomladi se je morda še zdelo, da bo osmanski udar na Ogrsko zastal zaradi obetanega posredovanja italijanskega ladjevja pod papeškim pokroviteljstvom, po možnosti ob istočasnem protinapadu kopenske vojske albanskega vojskovodje Skenderbega.[1736] Ta pričakovanja se niso uresničila, hkrati pa še ni bilo jasno, kam se bo usmerila ost osmanske ofenzive. Hunjadi se je s svojo vojsko začasno utaboril pri Szegedu, dokler se ni pokazalo, da se bodo bližajoče se osmanske sile skušale polastiti nadzora nad plovnimi potmi. Zato je ogrski vojskovodja 17. junija pohitel proti sotočju Donave in Morave pri Kovinu in hkrati pozival na čim prejšnji prihod vseh razpoložljivih okrepitev. Kljub temu ga je sovražnik prehitel ter vplul na Donavo z močno floto 200 galej in množico manjših plovil. Kakor hitro je sultanu Mehmedu II. uspelo zlomiti srbsko vojsko pri Smederevu, je nadaljeval prodor proti Beogradu, najpomembnejšemu strateškemu oporišču na južni meji Ogrske. Tja je prispel 3. julija na čelu strah vzbujajoče armade z okrog 50.000 možmi in mogočnim topništvom, med katerim so po rušilni moči daleč izstopale orjaške bombarde.[1737]

Le dan prej je na čelu križarskih čet v mesto prispel Janez Kapistran. Njegova vojska, po sodobnih ocenah približno 30.000 križarjev večinoma ogrskega porekla, a tudi s Poljske, iz Bosne, nemških in slovanskih dežel, je bila skoraj v celoti sestavljena iz najnižjih slojev – mož in celo žena, ki so se odzvali klicu na vojno pod vplivom udarnih pridig oziroma iz globokega verskega prepričanja, a zgolj s skromno oborožitvijo in večinoma brez pravih vojaških znanj. Kljub temu so že zaradi golega števila odločilno okrepili beograjsko posadko približno 6000 mož pod poveljstvom Hunjadijevega svaka Mihaela Szilágyija.[1738] Ob takšni obrambi je zavzetje dobro utrjenega strateškega oporišča na naravno zavarovani legi ob sotočju Donave in Save pomenilo težaven izziv celo za nedavnega osvajalca Carigrada. Podobno kot tri leta poprej, ko mu je uspelo predreti tisočletno obzidje bizantinske prestolnice, se je Mehmed II. najprej oprl na topništvo.[1739] Po poročanju Janeza iz Tagliacozza so sultanovi artileriji poveljevali štirje od najbolj izkušenih topniških mojstrov tistega časa – eden beneškega, drugi nemškega, tretji ogrskega in četrti bosanskega rodu, a tudi sicer naj bi bile topniške posadke v celoti sestavljene iz tujcev – Italijanov, Nemcev, Ogrov, Bosancev in Slovanov. Njihovo oborožitev je sestavljalo nepregledno število ročnih topov oziroma arkebuz, približno 200 manjših topov, predvsem pa 19 velikih bombard, od katerih so največje merile približno pet metrov v dolžino. Drugi sodobniki navajajo še višje ocene, po pisanju Genovčana Jacopa Promontoria de Campisa 28 težkih topov, medtem ko jih Kapistran našteva 32.[1740]

Bolj izkušeni opazovalci so se nedvomno zavedali, da bo v spopadu ključno vlogo odigral predvsem nadzor nad vodnimi potmi, ki jih je tedaj še povsem obvladovalo osmansko ladjevje. Medtem ko so si osmanski topničarji prizadevali porušiti beograjsko obzidje, je Hunjadi pri Slankamnu z obilo improvizacije organiziral rečno floto, večinoma sestavljeno iz na hitro predelanih in oboroženih trgovskih plovil. 14. julija mu je uspelo presenetiti sovražnika in ob podpori beograjskega rečnega ladjevja razbiti osmansko blokado v večurni bitki na Donavi. Naslednjega dne je zmagovito vstopil v Beograd in z okrepitvami pomagal dodatno zavarovati mesto, toda kljub dobljeni bitki spopad za mesto še zdaleč ni bil odločen.[1741]

1735 VOJE 1999, str. 111.
1736 Prim. MIXSON 2022, št. 3.6, 1456 maj 14., Budim.
1737 PÁLOSFALVI 2018, str. 174–178; MIXSON 2022, št. 3.6, 1456 maj 14., Budim; št. 3.7, 1456 maj 25., Budim; št. 3.9, 1456 junij 18, Hollós; št. 25, 1460 s. l.

1738 Podrobnejši vpogled v številčno stanje moštva na križarski strani omogočajo pričevanja, ki jih v svojih pismih navaja Bernard iz Kraiburga. MIXSON 2022, št. 20.1, 1456 avgust 25., Dunaj; št. 20.2, 1456 avgust 26., Dunaj.
1739 Da bi olajšali transport težkega orožja, so topove ulili sorazmerno blizu bojišča – po Thuroczyju kar v Kruševcu, po verodostojnejših osmanskih poročilih pa v Skopju. SCHWANDTNER 1766a, str. 270; MIXSON 2022, št. 32, ok. 1488; št. 33, ok. 1490.
1740 SCHWANDTNER 1766a, str. 270; BABINGER 1957, str. 86; HOUSLEY 1992, str. 104; HOUSLEY 2004, str. 98; PÁLOSFALVI 2018, str. 185–187; MIXSON 2022, št. 8, 1456 julij 23., Slankamen; št. 12, 1456 julij 28., ob Savi; št. 13, 1456 avgust 17., Slankamen; št. 25, 1460 s. l.; prim. št. 16.1, 1456 avgust 2., Dunaj; št. 25, 1460 s. l.; št. 31, ok. 1488, s. l.
1741 SCHWANDTNER 1766a, str. 270–271; HOUSLEY 2004, str. 97–99; PÁLOSFALVI 2018, str. 178–183; MIXSON 2022, št. 3.10, 1456 julij 3., Beograd; št. 12, 1456 julij 28., ob Savi; št. 25, 1460, s. l.; št. 28, ok. 1467, s. l.; št. 31, ok. 1488, s. l.; št. 33, ok. 1490.

◆
128. Eno redkih materialnih pričevanj krščanske zmage – orjaška bombarda z imenom »Turška cesarica«, zaplenjena osmanskim silam pred Beogradom in pozneje dokumentirana kot trofeja v orožarni habsburškega vladarja Maksimilijana
| © ÖNB, Cod. 10824, fol. 36'

Sultanova armada se je znašla v nezavidljivem položaju. Ne le da je izgubila nadzor nad rečnimi potmi, tudi sistematično obstreljevanje ni doseglo zaželenega učinka, saj so branilci sproti popravljali poškodovano obzidje in z zapornim ognjem prizadejali hude izgube sovražnemu topništvu. Ko so se tako v ogrskem kot osmanskem taboru začele širiti še kužne bolezni, se je Mehmed odločil za tvegan napad. Potem ko so njegove čete zasule obrambne jarke, so zvečer 21. julija v silovitem naskoku na več mestih prebile zunanji pas utrdb. Navidezno zmagoslavje jih je v resnici zapeljalo v past, saj je Hunjadi namenoma umaknil večino moštva v beograjsko trdnjavo, da bi napadalce zvabil v mesto in jih nato izpostavil nenadnemu izpadu. V dolgotrajni nočni bitki so osmanske čete utrpele poraz, vendar so se disciplinirano umaknile brez pretiranih izgub. Mehmed je proti jutru poskusil sovražnika premamiti v prenagljen napad z navideznim umikom konjenice, a je Hunjadi pravočasno spregledal zvijačo in prepovedal svojim silam, da bi zapustile zavetje utrdb.[1742]

Zjutraj 22. julija je na bojišču napočilo nelagodno zatišje. Prepričane, da so že zlomile moč osmanske vojske, so skupinice manj izkušenih križarjev v nasprotju s Hunjadijevo zapovedjo prečkale Savo, da bi se polastile nezavarovanih osmanskih topov in tabora. Plenjenje se je kmalu razvilo v oborožene praske s sovražnimi oddelki. Hunjadi in Kapistran sta sprva ukazala umik izpostavljenih plenilcev, a so njuni pozivi ostali neuslišani. Ko je že kazalo, da bodo križarji na južnem bregu Save postali lahek plen sovražnikov, je Kapistran v kritičnem trenutku zbral svoje privržence in jih povedel v napad na vse ali nič. Pridružili so se mu še Hunjadijevi možje, saj jim drugega niti ni preostalo. Z združenimi močmi je križarska vojska, po zanesljivejših ocenah od 8000 do največ

1742 KARAJAN 1849, str. 54–55; PÁLOSFALVI 2018, str. 184–185; MIXSON 2022, št. 12, 1456 julij 28., ob Savi; št. 25, 1460, s. l.; št. 28, ok. 1467, s. l.

13.000 mož, presenetila osmansko pehoto, ki se je panično umaknila v utrjeni tabor. Obkrožen z zvestimi janičarji si je sultan Mehmed prizadeval zajeziti krščanski naskok, dokler ni bil v spopadu ranjen in prisiljen v beg. Pozno popoldne je prihod anatolske konjenice preprečil najhujše, vendar je osmanska vojska dotlej izgubila že vse topništvo. Naslednje jutro ob zori so se njeni ostanki umaknili s hudimi žrtvami – po poročanju Jacopa Promontoria več kot 13.000 mož, izgubila pa je tudi večino opreme, vključno s topništvom in galejami.[1743] V bitki, ki je trajala do polnoči, naj bi krščanska vojska izgubila »le« 3044 mož, kakor poroča celjski kronist, ki se po lastnih besedah opira na Kapistranovo poročilo papežu.[1744]

Nepričakovana zmaga je odmevala daleč po Evropi in vsaj za trenutek ponudila idealno priložnost za odločilno ofenzivo v osrčje Osmanskega cesarstva, vendar izčrpana krščanska vojska ni bila sposobna izkoristiti svojega uspeha. Kapistran je križarje formalno razpustil že naslednjega dne, čeprav so bili nekateri še pripravljeni vztrajati v pričakovanju svežih sil, s katerimi bi se bilo mogoče podati na dokončni obračun z Osmani. Toda križarske vrste pred Beogradom je v naslednjih tednih zdesetkala smrtonosna epidemija, ki je 11. avgusta zahtevala tudi Hunjadijevo življenje. Poveljstvo nad zbranimi četami je zato prevzel Nikolaj Iločki, po Kapistranovem mnenju izkušen vojak in sposoben naslednik pokojnega ogrskega stratega.[1745]

Pod vtisom odmevnega vojaškega uspeha so mnogi akterji križarskega pohoda vključno s samim Kapistranom sprva še upali, da jim bo uspelo zlomiti osmansko moč in prodreti vse do Svete dežele. Tako upanje je ne nazadnje gojil legat Carvajal, ki se je 22. julija odpravil iz Budima na čelu 4500 križarjev. Istega dne, natanko v času velike zmage pred Beogradom, so na Dunaju objavili razglas, naj se interesenti za bojevanje proti osmanskim sovražnikom zglasijo pri Ulriku Celjskem, kjer se jim obeta dobro plačilo. Novačenje okrepitev je medtem potekalo že dlje časa. V Avstriji se je pod vodstvom kralja Ladislava in grofa Celjskega zbrala sorazmerno majhna, a dobro opremljena vojska s skupno okrog 3000 možmi – poleg vojakov, nanovačenih v domačih deželah, tudi več kontingentov nemških križarjev in najemnikov.[1746] Ogrskega kralja je podprl razmeroma majhen delež avstrijskega in češkega plemstva, med vidnejšimi predstavniki le Henrik Rožmberški[1747] in Viljem Liechtensteinski. Z Bavarske mu je prijezdil na pomoč vojvoda Oto z oboroženim spremstvom. Tudi po najbolj optimističnih ocenah zbrane okrepitve niso zadoščale za uspešno nadaljevanje protiosmanske ofenzive, zato je kralj Ladislav v začetku avgusta na pohod pozval tudi milanskega vojvodo Francesca Sforzo in vse druge, ki bi želeli slediti klicu na sveto vojno.[1748]

Križarskim četam je ne glede na prisotnost kralja Ladislava poveljeval Ulrik Celjski. Z Dunaja so 25. avgusta odkorakale oziroma odplule proti Bratislavi, torej že dober mesec po uničenju osmanske vojske pred Beogradom in dva tedna po smrti Ivana Hunjadija.[1749] V avstrijski prestolnici je tisti čas še vedno obtičalo precejšnje število nemških križarjev, ki se očitno niso imeli namena pridružiti pohodu ali so iz različnih vzrokov zavlačevali z odhodom. Podobno je bilo v Budimu, kjer se je brez jasnih ciljev in vodstva zadrževala brezdelna množica križarskih bojevnikov. Zaradi njihovih logističnih potreb – dotlej so menda porabili že za več kot 40.000 *fl* zalog – je grozil celo izbruh lakote.[1750] Podobno lagoden odnos do vojskovanja z Osmani je bilo navsezadnje opaziti v samem vrhu križarske vojske. Prodornejšim opazovalcem dogajanja ni ušlo, da si bo ambiciozni Ulrik Celjski po Hunjadijevi smrti prizadeval zavihteti na položaj ogrskega kraljevega namestnika oziroma gubernatorja.[1751] Na občutljivi prelomnici spopada s sultanom Mehmedom II., ko bi bilo treba zmago pred Beogradom izkoristiti s hitrimi, odločnimi dejanji, je Ulrik vsaj toliko energije kot vodenju križarske vojske namenjal bolj postranskim diplomatskim opravkom. Za kratek čas je celo zapustil zbrane čete, da bi napravil bližnji ovinek na južno Moravsko, kjer je 3. septembra sklenil zavezniško pogodbo o vzajemni medsebojni pomoči z Jurijem Podjebradskim in se nato spet pridružil glavnini sil ob kralju Ladislavu.[1752]

1743 SCHWANDTNER 1766a, str. 271–273; KARAJAN 1849, str. 55–57; BABINGER 1957, str. 84–88; HOUSLEY 1992, str. 104; HOUSLEY 2004, str. 98; PÁLOSFALVI 2018, str. 185–187; MIXSON 2022, št. 7, 1456 julij 22., Beograd; št. 8, 1456 julij 23., Slankamen; št. 9, 1456 julij 23., Beograd; št. 10, 1456 julij 24., Beograd; št. 11, 1456 julij 24., Beograd; št. 12, 1456 julij 28., ob Savi; št. 13, 1456 avgust 17., Slankamen; št. 22, 1456 avgust–oktober, s. l.; št. 25, 1460, s. l.; št. 26, ok. 1463, s. l.; št. 28, ok. 1467, s. l.; št. 29, ok. 1457, s. l.; št. 31, ok. 1488, s. l.; št. 33, ok. 1490, s. l.; št. 34, ok. 1490, s. l.

1744 KRONES 1883, str. 116–119. Podatek o številu padlih – izvorno 3043 – ne izhaja iz Kapistranove osebne korespondence, temveč pisma anonimnega avtorja (t. i. psevdo-Kapistrana), ki je očitno krožilo v širšem obtoku. V prepisu je znano iz kronike Nikolaja Glassbergerja, sestavljene pred letom 1508. MIXSON 2022, št. 22, 1456 avgust–oktober, s. l.

1745 LJUBIĆ 1891, št. CI, 1456 avgust 12., Benetke; CII, 1456 avgust 12., Benetke; PÁLOSFALVI 2018, str. 187; MIXSON 2022, št. 13, 1456 avgust 17., Slankamen; prim. KLAIĆ 1901, str. 279–283.

1746 THALLÓCZY, ÁLDÁSY 1907, št. XII (DXXXIII), 1456 julij 26., Budim; HOUSLEY 2004, str. 99–100; MLINAR 2005, št. 34, str. 269; MIXSON 2022, št. 14, 1456 julij 26., Budim.

1747 RYNEŠOVÁ, PELIKÁN 1954, št. 550, 1456 januar 21., Dunaj; prim. št. 551, 1456 januar 21., Dunaj.

1748 KLAIĆ 1901, str. 284–285; THALLÓCZY, ÁLDÁSY 1907, št. XI (DXXXII), 1456 julij 10., Budim; MIXSON 2022, št. 14, 1456 julij 26., Budim; št. 17, 1456 avgust 3., Dunaj; št. 18, 1456 avgust 13., Nürnberg; prim. št. 19, 1456 avgust 23., Rim.

1749 KARAJAN 1849, str. 57; MLINAR 2005, št. 31, str. 261.

1750 MIXSON 2022, št. 20.1, 1456 avgust 25., Dunaj; št. 20.2, 1456 avgust 26., Dunaj.

1751 MIXSON 2022, št. 20.2, 1456 avgust 26., Dunaj.

1752 CHMEL 1838, št. XCIII, 1456 september 3., Troskotovice na Moravskem.

Ulrikova pot v Srbijo

Proti koncu poletja 1456 je usoda krščanske protiofenzive na Balkanu obvisela v negotovosti. Prenapihnjeni načrti množične mobilizacije v nemških deželah so se izjalovili ne toliko zaradi pomanjkanja verskega zanosa kot velikanskih logističnih izzivov, ki so jih vojskovanja nevešči ideologi križarskega boja izrazito podcenili. Prvo veliko zbirališče nemških križarjev je postal Regensburg z rečnim pristaniščem na Donavi, strateški plovni poti, ki je omogočala najpreprostejši transport moštva, orožja in zalog vse do Beograda. Njihovo vkrcavanje so vestno dokumentirali mestni kronisti:[1753]

ČAS PRIHODA	KRAJ NOVAČENJA	PRIBLIŽNO ŠTEVILO MOŠTVA
ok. 24. junija	Frankfurt na Majni	25 skromno opremljenih pešakov
	Köln	40 dobro oklepljenih mož
	Worms	80
	Eichstätt	110
	Kehlheim	16
1. septembra	Nürnberg	1100
22. septembra	Worms	110
	Leipzig	2 ladji
	Neumarkt in okolica	80
	Zwickau	90 mož brez oklepov, slabo opremljenih
	Speyer	80
	Offenburg	100
	Leipzig	80
	Flandrija	80
	Katzenelnbogen	70
	Augsburg	400 dobro oklepljenih mož
	Švabska	2 četi, skupno 200 mož
	Rottenburg	90
	Švica	več kot 300 »dobro urejenih« mož
		več kot 3051

1753 GEMEINER 1821, str. 247–248. Ni pa nujno, da so podatki o številčnem stanju križarskih oddelkov povsem točni. Vsaj v primeru nürnberškega kontingenta se zdi, da regensburški viri navajajo previsoko številko, saj je po sočasnih uradnih poročilih njegovih poveljnikov štel le 800 mož. Prim. BAADER 1863, str. 251–253.

Popis križarskih kontingentov sicer ni popoln, a bolj ali manj celovito našteva vsaj večje enote, od katerih jih je manj kot 300 – niti 10 % vsega nanovačenega moštva – doseglo Regensburg še pred začetkom julija. Nekateri med njimi so morda še pravi čas prispeli v Budim, da so se pridružili kardinalu Carvajalu, vsi ostali pa so se podali proti Ogrski šele po bitki pri Beogradu oziroma že v začetku jeseni.

Vojna vročica je zajela tudi prebivalce Regensburga. Križ si jih je nadelo nič manj kot 500, vendar so mestne oblasti lahko zagotovile primerno pot in oskrbo le za 114 mož, ki so se na vrhuncu poletja dobro opremljeni ter založeni z mesom, kruhom, vinom, zeljem in drugo prehrano za šest tednov vkrcali na ladje. V spremstvu mestnega uradnika, zadolženega za logistiko, so se nato odpravili v Budim, kjer jih je pričakal nepopisen kaos. V ogrski prestolnici se je tedaj zadrževala množica nemških križarjev, ki so bolj kot na disciplinirane vojake spominjali na nebogljene romarje. Večina jih s seboj ni prinesla dovolj zalog, posameznih oddelkov ni obvladovalo enotno poveljstvo, zbranega moštva pa je bilo še vedno premalo za odkriti spopad z Osmani. Ko je kralj Ladislav objavil nov mobilizacijski poziv, regensburškim mestnim oblastem ni uspelo zadržati preostanka križarjev, nestrpno čakajočih na odhod. Najgorečnejših sto, še dodatno razvnetih zaradi nenavadnih nebesnih znamenj, se je kar na lastno pest odpravilo proti jugu. Mestna uprava jim je lahko zagotovila zgolj ladijski prevoz in prehrano za 18 dni, čeprav je bilo vnaprej jasno, da slabo opremljena četa ne bo veliko pripomogla k uspehu bojnih operacij. Ogrski kralj je namreč potreboval predvsem izurjene vojake, topniške mojstre in strelce, vešče uporabe ročnega ognjenega orožja, vendar je razpoložljive vire teh iskanih kadrov že v prejšnjih mesecih za svoje potrebe izčrpal cesar Friderik. [1754]

Med posameznimi kontingenti v križarski vojski so po udarni moči in brezhibni organizaciji posebej izstopali nürnberški najemniki. Njihove priprave so se začele že januarja 1455, ko je cesar Friderik od nürnberških mestnih oblasti zahteval, naj do 29. septembra pripravijo kontingent 100 konjenikov in 200 pešakov za vojno proti Osmanom.[1755] V naslednjem letu je premožna nemška metropola te cilje še nekajkrat presegla in Ladislavu zagotovila močno vojaško podporo.[1756] Iz ohranjenih sodobnih poročil je mogoče natančno rekonstruirati ustroj njihove enote, obseg logistične podpore in sprotno napredovanje moštva proti Beogradu vse do usodnega konca pohoda.[1757]

Nürnberški kontingent je bil v celoti sestavljen iz pehote in bi moral v skladu s prvotnimi načrti šteti 1300 do 1400 dobro oboroženih, izurjenih prostovoljcev in najemnikov, urejenih v enote po desetiškem sistemu, z oddelki po 10 in četami po 100 mož, ki so jih vodili (pod)častniki. Glavnina naj bi bila oborožena s 600 ročnimi topovi, ostali pa s sulicami, samostreli in bojnimi sekirami (*Mordaxt*). Udeležba na pohodu je imela svojevrsten propagandni pomen, saj so se Nürnberžani s svojim prispevkom želeli zavestno postaviti kot zvesti bojevniki krščanstva in tudi svojevrstni prvaki nemškega sveta, kot je razvidno iz sporočil, s katerimi so sosednja mesta obveščali o spopadih za Beograd.[1758] Zlasti se jim je zdelo pomembno, da njihov kontingent deluje složno, za zgled ostalim križarjem, ter ves čas ohrani primerno disciplino. Zato je moral vsak vojak pred odhodom slovesno zapriseči, njihova imena pa so popisali. Vodila sta jih Švicar Henrik Melters (ali Schlosser) iz Berna, izkušen najemniški poveljnik, ter Ott Herdegen, vešč madžarskega jezika. Poveljstvo enote je z matično metropolo ves čas ostajalo v stiku prek slov, ki so prenašali sporočila v obeh smereh.[1759] Mesto je križarje oskrbelo z 8 konji za častnike in rdeče-belim praporom. Za transport oklepov do Regensburga so vojakom posodili 14 voz s konji in opremo, oskrbeli pa so jih tudi s kuhinjskim posodjem in potrebščinami, sodom strelnega oziroma potisnega in sodom finejšega prižigalnega smodnika, svincem, puščicami, 50 ročnimi topovi in hrano, denimo s 5 tovori ovsene moke, »pečenjem« v sodčkih, 6 tovori prosa in grahom. Za logistiko na Ogrskem je mesto prispevalo 400 *lb* hellerjev, še 200 *lb* hellerjev so imeli v dobrem za preskrbo na Dunaju, v Regensburgu pa so za 220 ren. *fl* kupili tri velike ladje.[1760]

Ne glede na ambiciozne načrte je Nürnberžanom uspelo zbrati vsega 800 najemnikov, precej manj od prvotnih pričakovanj. Na pot so krenili 29. avgusta. 1. septembra so prispeli v Regensburg, kjer so njihovo število očitno pretirano optimistično cenili na okrog 1100 mož. Tam so se vkrcali in po Donavi odpluli proti Dunaju, kamor so prišli okrog 15. septembra. Tega dne sta Henrik Melters in Ott Herdegen mestnim oblastem napisala prvo od treh ohranjenih pisem, v katerem sta poročala o aktualnem stanju. Da bi si v skladu z navodili priskrbeli dovolj zalog za pol leta, sta najemniška poveljnika za 300 *fl* nakupila moko, meso, sol, mast in drugo hrano. Poplačala sta moštvo in mu obljubila predati vojni plen, ki bi jim ga morebiti uspelo pridobiti med pohodom, hkrati pa sta poskrbela za vzdrževanje reda in discipline. Nürnberški najemniki so na Dunaju doživeli gostoljuben sprejem z bogatimi darili. Pod svoje okrilje so sprejeli tudi toulskega škofa in burgundske odposlance. Ogrski kralj Ladislav se je tedaj zadrževal v Budimu, preostanek križarskih čet pa se je zbral dvajset milj pred mestom. Nürnberški križarji so se tam na-

1754 GEMEINER 1821, str. 247–248, 250–252.
1755 RÜBSAMEN 2004, št. 497, 1455 januar 11., Dunajsko Novo mesto.
1756 BACHMANN 1879, št. 137, 1456 avgust 25., Nürnberg.
1757 KERN 1864, str. 410.
1758 BACHMANN 1879, št. 136, 1456 avgust 13., Nürnberg.
1759 BACHMANN 1879, št. 138, 1456 oktober 9., Nürnberg.
1760 KERN 1864, str. 409–411.

meravali združiti s passauskim in salzburškim kontingentom, ki sta skupno štela približno 600 mož.[1761]

Kljub kaotičnemu zbiranju moštva in velikim logističnim izzivom je križarske okrepitve sredi septembra preveval optimizem. Mihael Beheim slikovito opisuje zadnji del poti, ko so dobro oborožene, predvsem v nemških deželah nanovačene čete pod poveljstvom Ulrika Celjskega plule po Donavi, oskrbljene z vso potrebno opremo, šotori, orodjem, zalogami, smodnikom, kroglami in težkimi oblegovalnimi bombardami.[1762] Opogumljena z novicami o bleščeči zmagi pri Beogradu 22. julija sta nürnberška poveljnika delodajalcem navdušeno poročala o neverjetni moči osmanske armade, menda opremljeni z 12 orjaškimi topovi in 4 možnarji, dolgimi kar 25 pedi ali približno 5 m, kakršnih še ni bilo videti nikjer na svetu. Pod sultanovim poveljstvom naj bi bilo več kot 400.000 mož, oboroženih tudi s 500 drugimi topovi, havbicami in bombardami na kamnite krogle. A čeprav je ta mogočna sila porušila beograjsko trdnjavo in bi se je malone polastila, so ji nemški, ogrski in poljski križarji pod Kapistranovim vodstvom in z božjo pomočjo zadali strahovit poraz – toliko osupljivejši, ker v njihovih vrstah menda ni bilo nobenega plemiča in naj bi pred odločilno bitko celo sam Ivan Hunjadi z ladjo sramotno pobegnil po Savi. Kolikor je bilo to poročilo, spisano izključno na podlagi govoric, izrazito tendenciozno in v številnih točkah daleč od resnice, vendarle slikovito ponazarja duh trenutka, ko se je zdelo, da do končne zmage nad osmansko nevarnostjo pravzaprav manjka samo še zadnji odločni udarec.[1763]

Po zboru pri Budimu sta kralj Ladislav in Ulrik Celjski proti koncu septembra odpotovala v Futog na čelu vojske 6000 mož, medtem ko so bile češke enote poveljnika Jiskre in drugi manjši kontingenti še na poti,[1764] pomoč pa je obljubljala tudi Beneška republika.[1765] Čeprav bi glede na resnost razmer in eminenten položaj drugega človeka Ogrskega kraljestva pričakovali, da bo Ulrik za tako pomembno odpravo mobiliziral kar najmogočnejšo zasebno armado, njegov kontingent novembra v Beogradu ni štel več kot približno 500 konjenikov.[1766] Prav tako v njegovem spremstvu očitno ni bilo rodbinskega vojskovodje Jana Vitovca. Zakaj se ni pridružil pohodu in kaj je v tem času počel, ne vemo. Sklepamo lahko, da se je medtem z večjim oboroženim moštvom mudil na Hrvaškem oziroma v Dalmaciji, kjer so Talovcem zvesti gradi-

◆
129. Enorezni meč ali messer, pod osmanskim vplivom predelan v slogu sablje
| © NMS, INV. ŠT. N 4529, FOTO: TOMAŽ LAUKO

1761 GEMEINER 1821, str. 247; BAADER 1863, str. 251–253.
1762 KARAJAN 1849, str. 57.
1763 BAADER 1863, str. 253; prim. BIRK 1849, št. XII, 1456 november 8., [Beograd]; HOUSLEY 2004, str. 107.
1764 MLINAR 2005, št. 59.1, str. 301; prim. MNL, OL DL 15102, 1456 september 20., Budim; DL 94484, 1456 september 24., Budim.
1765 LJUBIĆ 1891, št. CV, 1456 september 20., Benetke.
1766 Glede na osip, dokumentiran v primeru nürnberškega kontingenta in tudi drugih križarskih oddelkov, je v to število treba vračunati določeni delež izgub, zato lahko sklepamo, da se je Ulrik na pot z Dunaja oziroma Budima podal z nekoliko večjim številom moštva. KERN 1864, str. 412.

◆
130. Grbi Ivana Hunjadija, Jurija Podjebradskega in Ulrika Celjskega v monumentalnem *Častnem zrcalu avstrijske hiše* Jakoba Fuggerja iz leta 1555
| © BSB, CGM 895, FOL. 234

ščani in posadke prav tedaj predajali svoja oporišča banski oblasti Celjskih.[1767]

V varljivi perspektivi političnega zmagoslavja na Ogrskem Ulrik najverjetneje niti ni prepoznal tveganja, ki ga je prinašalo tako drobljenje celjske vojaške moči. To še dodatno potrjuje, da konec poletja 1456 ni zares verjel v nadaljevanje križarske vojne proti Osmanskemu cesarstvu, temveč je vojni pohod izkoristil predvsem za utrjevanje lastne prevlade nad Ogrskim kraljestvom. Vsaj nekaj časa so mu trenutne okoliščine verjetno vlivale dovolj razlogov za optimizem. Podobno kot med prejšnjimi postanki je bilo ozračje v Futogu sprva skoraj praznično. Nürnberški križarji so v pismu s 15. oktobra poročali o slovesnem sprejemu pri kralju Ladislavu, obdarovanju z vinom, voli in ovcami, še posebej pa prisrčni pogostitvi, ki jim jo je priredil Ulrik Celjski v zahvalo za tako izborno vojaško pomoč in se jim tudi sicer prizadeval ugoditi po najboljših močeh. Zato so se nürnberški križarji, ponosni na priznanje svojega elitnega statusa, tudi pozneje nenehno zadrževali v Ladislavovi in Ulrikovi bližini.[1768]

V Futogu je pohod ponovno obtičal zaradi notranjepolitičnih razlogov. Smrt Ivana Hunjadija je po eni strani prinašala negotovost, po drugi strani kralju Ladislavu vlila upanje, da si bo lahko povrnil nadzor nad državo, njegovemu skrbniku Ulriku pa odprla možnosti za uveljavitev lastnih interesov. Preurejanje oblastnih odnosov na Ogrskem je postalo tudi osrednja tema oktobrskega zbora v Futogu, ki je začasno zasenčil vojaške načrte. Mladi Ladislav Hunjadi je želel kot glavni dedič očeta Ivana obdržati obstoječe razmerje sil, vendar se je dobro zavedal nasprotovanja velikega dela ogrskega plemstva, ki je hotelo enakopravnejši delež pri upravljanju države. Po očetu je dedoval veliko premoženje in ozemlja, vključno s sporno prisvojenimi kraljevimi posestmi. Ogrski velikaši so se zato precej upravičeno bali, da bi zaradi prevelike moči nad njimi utegnil zavladati še trše kot avtoritarni gubernator Ivan. Še nevarneje je interese Hunjadijev ogrožal Ulrik Celjski, ki so ga na zboru oklicali za kraljevega namestnika na Ogrskem in mu je domače plemstvo priseglo zvestobo. Pod pritiskom je moral enako storiti Ladislav Hunjadi ter kralju vrniti oziroma zagotoviti dostop do Beograda in vseh ostalih mest in utrdb, ki jih je prej upravljal njegov oče. V gesti medgeneracijske dinastične sprave je Ulrik Celjski nato mladega Hunjadija sprejel za svojega posinovljenca, hkrati pa sta si zaobljubila obojestransko zavezništvo.[1769]

Kot vrhovni poveljnik Ogrske se je Ulrik teoretično povzpel na položaj, ki je prej pripadal Ivanu Hunjadiju, vendar s to bistveno razliko, da je na Ogrskem premogel veliko manj realne moči, saj je Ladislav Hunjadi prek svojih sorodnikov in podpornikov še vedno zadrževal očetove posesti in velik del oboroženih zmogljivosti, čeprav ni premogel ne njegovega ugleda ne vojaških izkušenj.[1770] S sporazumom v Futogu je Ulrik dosegel zgolj navidezno zmago in podreditev

1767 Prim. ŠUNJIĆ 1996, str. 286–287; LOVRENOVIĆ 2006, str. 300.
1768 BAADER 1863, str. 286–287; KERN 1864, str. 412; prim. MNL, OL DL 15110, 1456 november 1., Futog.
1769 KLAIĆ 1901, str. 284; MLINAR 2005, št. 31, str. 262.
1770 KRONES 1883, str. 119–120; prim. KLAIĆ 1991, str. 101.

dediča svojega starega nasprotnika. Posebno zanimivo je vprašanje, kakšne politične posledice je imela Ulrikova posinovitev mladega Hunjadija v času, ko je postajalo vse bolj neizogibno, da bo grofovski rod z njim izumrl. Zadnji Celjski se je vsaj načelno zavedal, kakšni zapleti bi utegnili izbruhniti, če ga nenadoma prehiti smrt kot zadnjega moškega predstavnika svojega imena. A poznejši razvoj dogodkov ne daje slutiti, da bi tisti trenutek posebej resno razmišljal o lastnem koncu. Oktobra 1455 je svojim uslužbencem sicer naročil, naj v tem primeru rodbinske gradove in posesti izročijo opolnomočencem, ki jih bo sam pisno imenoval, njihova naloga pa naj bi bila med drugim tudi poplačati jih za vse opravljeno delo oziroma zagotoviti, da bodo enake funkcije opravljali še naprej.[1771] Vendar ne poznamo nobenega dokaza, da bi Ulrik v resnici določil izvršitelja svoje poslednje volje oziroma s kakimi konkretnimi ukrepi zagotovil nemoteni prenos oblasti in posesti na vnaprej izbranega naslednika. Prej se zdi, da se je sredi intenzivnih priprav na križarsko vojno – glede na trenutne okoliščine nikakor ne brez razloga – počutil še trdno v sedlu, pri polnih močeh oziroma celo na zenitu svoje poti, saj mu je knežjo čast oziroma naziv končno začela priznavati tudi širša evropska elita.[1772]

Drugo vprašanje je, ali bi pretendenti za celjsko dediščino po Ulrikovi smrti resnično upoštevali njegove želje – in če ne, kdo bi jih k temu sploh mogel učinkovito prisiliti. Ne glede na dolgotrajno družinsko rivalstvo in težavne odnose z mogočnim Ivanom Hunjadijem se je Ulrik v zadnjem letu življenja očitno nagibal k še tesnejšemu povezovanju z njegovima sinovoma.[1773] Že dolgo poprej jima je ponujal v zakon svojo hčer Elizabeto – najprej starejšemu Ladislavu in nato mlajšemu Matiji, ki mu je bilo avgusta 1455 tudi usojeno vsaj za kratek čas postati celjski zet. Elizabetina nepričakovana smrt je Ulriku prekrižala dinastične načrte, a je s posinovitvijo Ladislava Hunjadija po smrti njegovega očeta javno pokazal, koga je izbral za svojega naslednika vsaj v Ogrskem kraljestvu.

Kljub vsemu je zadnji grof Celjski slabo precenil značaj nesojenega dediča, saj ni računal na Ladislavovo maščevalnost in strahove. Kot je menil pisec anonimne avstrijske kronike, naj bi zaroto proti Ulriku Celjskemu načrtovali že v Pragi med kronanjem Ladislava Posmrtnega. Tedaj naj bi Jurij Podjebradski, Ivan Hunjadi in Ulrik Eizinger proti Ulriku sklenili tajno zvezo, saj so se bali, da bo mladega kralja povsem omrežil s svojim vplivom. Tokrat pa si je Ladislav Hunjadi našel pomočnika iz vrst najtesnejših Ulrikovih sodelavcev. V času zbora v Futogu si je menda skrivoma pridobil Friderika Lambergerja, ožjega Ulrikovega svetovalca in zaupnika, morda tudi s podkupnino. Lamberger je zato Ulriku o mladem Hunjadiju govoril le najboljše, prav tako pa ga je prepričeval, naj ne verjame govoricam, po katerih naj bi Hunjadi v beograjski trdnjavi v stolpih in podzemnih kleteh skrivoma zbral 1500 vojakov.[1774] Številni prijatelji, denimo škof iz Kaloče, vojvoda Limbachški, grof iz Sv. Jurija in Pezinoka[1775] in Rajnald Rozgonyi so Ulrika svarili pred zaroto, enako kot Janez Kapistran, ki mu je le malo pred lastno smrtjo po enem od številnih videnj napovedal, naj se varuje pred grozečo nevarnostjo.[1776]

(Pre)dolg postanek v Futogu je neizogibno vplival na rahljanje discipline. Celo v strogo nadzorovanem nürnberškem kontingentu je izbruhnilo nasilje, ki sta ga poveljnika nemudoma zajezila z aretacijo treh kolovodij in jih nameravala eksemplarično kaznovati z odsekanjem rok. Na vztrajne prošnje kralja Ladislava in Ulrika Celjskega sta prestopnikom nazadnje naklonila milost, a sta z odločnim ukrepanjem vseeno tako uspešno ustrahovala nürnberške križarje, da se niso več drznili vpletati v nove prestopke. Njihov kontingent je še naprej obveljal za zgled profesionalizma, deležen hvale samega Janeza Kapistrana in posebne naklonjenosti kralja Ladislava, saj jim je dovolil postaviti tabor s šotori in praporom tik ob lastnem bivališču.[1777]

Kljub temu so se v križarski armadi že začele kazati resne razpoke. Nürnberškemu kontingentu je začelo primanjkovati hrane, saj jim je od zalog preostalo zgolj še šest sodov moke, številčno stanje moštva pa se je zaradi težkih razmer prepolovilo. Krščanska rečna flota, ki je prejšnje mesece med boji za Beograd odigrala pomembno vlogo, je v viharnem vetru izgubila vse ladje in precejšen del opreme. Med križarji se je začel širiti strah, da se že predolgo zadržujejo v Futogu, medtem ko zvijačni Srbi in Ogri naklepajo, kako bi jih prej ali slej pomorili, saj bi mnogi med njimi raje služili Turkom kot kralju Ladislavu. Hkrati so se razširile ne povsem neosnovane govorice, da naj bi Ladislav Hunjadi v bližini zbral mogočno vojsko, a tudi Srbi naj bi taborili nedaleč proč ob Donavi. V nasprotju s prejšnjimi poročili o spopadu za Beograd sta Melters in Herdegen tokrat že lahko dobila precej natančnejše informacije očividcev o bitki, ki da le ni bila tako velikanskih razsežnosti, kot se je sprva domnevalo, čeprav je osmanska vojska utrpela hude izgube v moštvu in opremi. Ker je preostanek sultanovih čet med umikom proti Carigradu sistematično opustošil podeželje v pasu menda več

1771 AT-OeStA, HHStA, AUR 1455 X 19, 1455 oktober 19., Celje.
1772 Prim. KURELIĆ 2006, str. 65–66.
1773 Prim. KRONES 1883, str. 102.
1774 Po Celjski kroniki celo 4000 do 5000. KRONES 1883, str. 122; MLINAR 2005, št. 31, str. 261–262.
1775 Oz. madžarsko Szentgyőrgyi és Bazini. Brata Janez in Sigmund iz Pezinoka sta uživala dovolj veliko zaupanje Ulrika Celjskega, da jima je avgusta 1454 posodil 3000 dukatov. Posojila nista poplačala niti po Ulrikovi smrti. SI AS 1063/4556, 1454 avgust 28., s. l.; CKSL, 1454 avgust 28., s. l.; BIRK 1853a, št. 278, 1458 oktober 2., Dunaj.
1776 WADDING 1735, str. 399; KARAJAN 1849, str. 57–58; MLINAR 2005, št. 32, str. 265.
1777 BAADER 1863, str. 286–288.

kot sto milj, je postalo jasno, da nadaljnji prodor krščanske armade ne bo preprost, saj se tudi tla še niso osušila oziroma zamrznila.[1778]

Upanje, da se bo križarska vojska že v kratkem odpravila na pot proti bližnjemu Beogradu, se je izjalovilo. Nürnberška poveljnika sta 4. novembra v Futogu sestavljala zadnje znano pismo s pohoda, ko velikega zbora še kar ni bilo konec. Vmes se jim je s 1500 konjeniki pridružil srbski despot. Poleg različnih skupin ogrskih plemičev je v tabor prijezdilo tudi 400 češkiх konjenikov pod poveljstvom Rožmberškega in Šternberškega. Poveljnik beograjske trdnjave Mihael Szilágyi kralju Ladislavu še vedno ni dovolil vstopa, vendar so tako Ulrik Celjski kot papeški legat in hubni mojster vznemirjenim križarjem zatrjevali, da bo vojska v kratkem le krenila proti Osmanom, kakor hitro se zasedanje zaključi in se pod križarskim praporom zbere dovolj sil. Če pa dotlej vseeno ne bi prispelo dovolj okrepitev, so nameravali prezimiti v Transilvaniji. Vodstvo križarske armade je moštvu pomagalo s skromno denarno podporo, zato kljub težavnim razmeram menda nihče ni trpel lakote. Kljub temu so se manj premožni člani nürnberškega kontingenta znašli v taki stiski, da so nekateri odšli, drugi pa skrivoma prodajali svoje oklepe. Zaradi draginje in slabe menjave sta Melters in Herdegen prosila nürnberške oblasti za nasvet, ali lahko sprejmeta obetano finančno pomoč kralja Ladislava, saj bi taka poteza morda omadeževala nürnberško čast.[1779]

Njuno pismo tudi v zadnjem delu izzveni precej mračno. Nenadna smrt Janeza Kapistrana 23. oktobra v Iloku je zgolj stopnjevala malodušje v križarskih vrstah. Ko se je naslednjega dne, 5. novembra, zbrana vojska končno premaknila proti Beogradu, se je razvedelo, da jih močne osmanske čete pričakujejo menda le štiri milje proč, potem ko so nedavno zavzele enega od trgov srbskega despota. Ladislav Hunjadi, ki se je križarjem pridružil s kar 6000 konjeniki, naj bi na zboru v Futogu vladarju sicer obljubil odstopiti vse kraljeve gradove oziroma posesti. Volji kralja Ladislava naj bi se pokoril tudi poveljnik beograjske trdnjave Szilágyi. Toda Melters in Herdegen vendarle nista bila povsem prepričana, ali jih ne čaka izdajstvo, kot se je očitno spraševala še množica drugih križarjev. Konec njunega pisma, sestavljenega 6. novembra pri Petrovaradinu, tako zlovešče napoveduje katastrofalni polom vojnega pohoda vsega nekaj dni pozneje.[1780]

Kralj Ladislav in Ulrik Celjski sta s križarsko floto menda 103 ladij priplula v Beograd 8. novembra.[1781] Takoj po prihodu ju je še na ladijskem krovu obiskal Ladislav Hunjadi in jima prijazno zatrdil, naj se ne bojita morebitnega zahrbtnega napada, saj jima skupaj s svojim bratom Matijo obljublja zvestobo. Kralj Ladislav in Ulrik sta se nato izkrcala z najožjimi spremljevalci in se vzpela na konja, pripravljena na rečnem bregu. V beograjsko trdnjavo je najprej vstopil Friderik Lamberger, ki je ob povratku poročal, da v notranjosti ni opazil vojaštva in da so bivalni prostori primerno pripravljeni. Na grajsko dvorišče je vkorakala skupina Rajnalda Rozgonyija, za njo pa še kralj Ladislav in Ulrik s svojimi svetovalci in služabniki, skupno 80 do 100 mož. Takoj zatem so jih grajski stražarji razorožili, zaprli vrata in s silo preprečili vstop preostalemu delu spremstva, da se je moralo vrniti v mesto h križarjem, ki so si tam postavljali tabor.[1782]

Hunjadijem privrženi pisci in poznejši madžarski zgodovinarji so večkrat skušali zanikati, da bi Ladislav Hunjadi ob dejavni podpori oziroma pod vplivom svojega strica Mihaela Szilágyija načrtoval Ulrikov umor. Vseeno je očitno, da je šlo pri dogodkih v Beogradu za vnaprej pripravljeno zaroto. Ali njeni akterji žrtvi prvotno niso nameravali odvzeti življenja, temveč zgolj prostost, je drugo, navsezadnje niti ne bistveno vprašanje. A celo odkrito pristranski Thuroczy, ki poskuša uboj grofa Celjskega razložiti kot dejanje v samoobrambi, na drugem mestu ugotavlja, da je mladi Hunjadi atentat skrivaj snoval že prej, in sicer kot povračilo za Ulrikovo ošabno, nepravično ravnanje.[1783] Kmalu po prihodu v trdnjavo je Ulrik že občutil prve grožnje in prejel novo opozorilo, da je v hudi nevarnosti. V strahu za svoje življenje je noč prespal oblečen v zaščitni jopič.[1784] Že okrog polnoči so grajski stražarji zasedli obzidje, zagnali hrup ter igrali na piščali in bobne, da bi prestrašili Ulrikove može oziroma preostale križarje, utaborjene pred trdnjavo. Po poročanju Mihaela Beheima naj bi Ogri poskusili Ulrika umoriti že ponoči, vendar se jim ni uspelo prebiti v njegovo spalnico zaradi trdno zapahnjenih vrat.[1785]

Grof Celjski je svojo zadnjo noč očitno preživel v lastni palači znotraj beograjskega Gornjega gradu, ki jo je verjetno posedoval že od štiridesetih let 15. stoletja.[1786] Malo pred jutrom je vstal in razmišljal, kako bi s kraljem ušel na prostost. Zjutraj sta se oba udeležila maše, a že približno na sredini obreda je po Ulrika prišel bodisi Lamberger sam bodisi skupina ogrskih plemičev, ki jih je vodil Mihael Szilágyi.

1778 BAADER 1863, str. 287–288.
1779 BAADER 1863, str. 289–290; PÁLOSFALVI 2018, str. 188–189.
1780 BAADER 1863, str. 290–291.
1781 Anonimno poročilo o dogodkih v Beogradu združene križarske sile tedaj ocenjuje na gotovo daleč pretiranih 45.000 mož. BIRK 1849, št. XII, 1456 november 8., [Beograd].

1782 KARAJAN 1849, str. 57–59; KRONES 1883, str. 121–123, 155; MLINAR 2005, št. 31, str. 261–262; št. 32, str. 264–265.
1783 MLINAR 2005, št. 48, str. 279–280.
1784 *... in seinem gewannt, das was ein joppen, die was gemacht für schüss ...* Po opisu sodeč očitno prešiti jopič iz debelih tekstilnih plasti. Po manj verjetni razlagi bi šlo lahko tudi za nekoliko tanjše oblačilo z všito verižno srajco za prikrito, neopazno nošenje.
1785 KARAJAN 1849, str. 59; MLINAR 2005, št. 32, str. 106–107, 266.
1786 O beograjski palači grofov Celjskih poleg pisnih virov pričajo arheološke najdbe pečnic, okrašenih z rodbinskim grbom. Stavba je bila porušena med obleganjem Beograda leta 1521, ko se je podrl predor, ki so ga pod njo izkopali osmanski inženirci. VOJE 1999, str. 112.

131. Dvobojevanje z messerji v borilnem priročniku švabskega mojstra Hansa Talhofferja iz leta 1467
| © BSB, Cod.icon. 394 a, fol. 113′

132. Potem ko je mečevalec na desni onesposobil svojega nasprotnika z zadetkom v zapestje, mu zadaja še smrtni udarec v glavo
| © BSB, Cod.icon. 394 a, fol. 116

Grofu Celjskemu so sporočili, da ga Ladislav Hunjadi in ogrski plemiči kličejo na posvet zaradi pomembnih zadev. Ulrik se jim je obljubil pridružiti po končani maši, a so ga le malo pozneje ponovno prišli vprašat, kako dolgo morajo še čakati nanj. Ulrik jih je spet zavrnil, naj počakajo do zaključka maše, nato pa se bo oglasil kot naročeno. Po koncu obreda se je s svojimi spremljevalci napotil proti celjski palači, a so jih med potjo prestregli Ladislavovi možje. Ulrik je nato sledil Lambergerju v prostor, kjer so bili zbrani Ladislav Hunjadi in drugi ogrski gospodje skupaj z več oboroženimi vojaki. Ti so že na vratih ustavili Ulrikove spremljevalce. Zdi pa se, da Ulrik v sobo le ni vstopil sam z Lambergerjem, kakor bi bilo soditi po nekaterih sumarnejših poročilih. Ob sebi je imel vsaj mladoletnega paža Jana Kaplířja,[1787] ki je ob njem molil že med mašo, kot omenja Jobst iz Einsiedla, po drugem viru pa še grofa Gregorja Krbavskega.[1788] Ko so vstopili v sobo, se je Lamberger obrnil. Preden je odšel, je še dejal Hunjadijevi skupini, da jim je pripeljal Ulrika, zdaj pa naj se sami dogovarjajo med seboj.[1789]

Kaj se je nato dogajalo za zaprtimi vrati, je težje pojasniti. Poročila se med seboj v podrobnostih precej razhajajo, poleg tega pa nobenega od njih ni sestavil neposredni udeleženec dogajanja. Pisci so si večinoma soglasni, da je najprej spregovoril Ladislav Hunjadi. Ulriku je očital, da mu njegova družina ni nikoli napravila nič žalega, on pa jim je škodoval, kolikor je le mogel. Pohoda naj bi se udeležil le zato, da si na Ogrskem prigrabi še več posesti.[1790] Če že ne prej, je Ulrik Celjski najpozneje tedaj doumel, da je v hudi nevarnosti. To je dokazoval že Hunjadijev sovražni govor, še bolj pa njegovi oboroženi spremljevalci in vsi drugi sumljivi dogodki prejšnjega dne. Po poročanju avstrijskega kronista je kljub temu mirno odgovoril, da so izrečene obtožbe neresnične; Hunjadijem ni škodoval, temveč vedno le pomagal,[1791] pohoda pa se je udeležil kot pomočnik kralja Ladislava.[1792] Neposredno zatem je spregovorilo orožje. Kdo je prvi posegel po orožju, je nemogoče zanesljivo presoditi. Ulrik se je v zaprtem prostoru, obkrožen s sovražniki, gotovo počutil življenjsko ogroženega, ta občutek pa so morda še namenoma stopnjevali Hunjadijevi spremljevalci, ki so se mu približali in menda celo prijeli za svoje »velike sablje«.[1793]

Ali so ga s tem le skušali ustrahovati in zajeti brez sile ali pa so ga že od samega začetka nameravali umoriti, je zanimivo vprašanje, vendar o odgovoru lahko zgolj ugibamo. Konrad Hölzler je v svojem pismu zapisal, da je meč najprej izvlekel Ladislav Hunjadi in pozval svoje pristaše, naj skupno napadejo Ulrika, podobno kot piše tudi Celjska kronika.[1794] Vendar se zdi ob upoštevanju drugih virov enako verjetno, da je bil Ulrik tisti, ki je prvi zamahnil po nasprotniku, ko je spoznal, da se je znašel v smrtni nevarnosti. Avstrijska kronika trdi, da je izvlekel svoj meč ali messer in odločno, z vso močjo usekal po Ladislavovem obrazu.[1795] Hunjadi se je zakril z rokami in udarec prestregel z lastnim mečem oziroma messerjem, vendar ga je vseeno zadel po prstih in glavi ter odbil del lesenega ročaja; če ne bi nosil velikega zlatega prstana, bi mu rezilo menda zagotovo odsekalo prste.[1796] Po Beheimu naj bi se Ulrik spretno bojeval in ranil tri Ogre, preden je podlegel poškodbam.[1797]

Grofu naklonjeni pesnik je pri tem morda nekoliko pretiraval, vendar je jasno, da je spopad trajal kar nekaj časa. Avstrijski kronist in Nikolaj Liscius ponujata sprejemljivo razlago, kako se je lahko Ulrik tako dolgo upiral številčnejšim nasprotnikom, oboroženim z meči in morda celo ščiti – kakor že ponoči je tudi sedaj nosil zaščitni jopič, ki ga je obvaroval pred udarci v telo. Ko so Hunjadijevi možje uvideli, da svoje žrtve ne morejo raniti v trup, so Ulrika začeli ciljati v noge in roke, dokler ga niso onesposobili.[1798] Nikolaj Liscius v pismu Eneju Piccolominiju precej natančno opisuje, kako sta grofa pomagala braniti njegova spremljevalca. Gregor

1787 Oz. *Hans Kappler/Kep(p)ler*. Viri ga poimenujejo kot »mladega Kep(p)lerja«, paža oziroma oprodo (*knabe*), po Nikolaju Lisciusu pa je bil Ulrikov *cubicularius*. Te oznake ne moremo interpretirati kot dvorne funkcije komornika, saj je bil Jan očitno še mladoleten deček, kvečjemu najstnik, ki je grofu služil kot paž oziroma osebni služabnik. Podatek o njegovi mladosti izključuje, da bi šlo lahko za istoimenskega, a veliko starejšega bratislavskega gradiščana in pajdaša Ulrika Celjskega v zgoraj omenjenih dogodkih jeseni 1453, pač pa se po vsej verjetnosti nanaša na njegovega še nedoraslega sina ali bližnjega sorodnika. Manj jasno je, kateremu od obeh – ali mlademu pažu ali glede na starost morda prej Janu st. – je Ulrik februarja 1455 na Dunaju predal »hišo in dvor« pri minoritih, ki naj bi mu jo prvotno podaril Ladislav Posmrtni. Zadnji podatek preseneča, saj se zaznamek očitno nanaša na dvor na kraju današnjega Amalienburga, v posesti Celjskih že od dedovanja po letu 1322 izumrlih Pfannberških. Kaplíř je dvor kot svojo zakonito lastnino obdržal tudi po Ulrikovi smrti, ko je cesar Friderik januarja 1457 ukazal svojim zaupnikom zaseči dunajske nepremičnine pokojnega grofa Celjskega. Januarja 1458 je stavbo od Kaplířja odkupil vojvoda Albreht VI., ki jo je nato julija 1461 obljubil prepustiti bavarskemu vojvodi Ludviku, če bi se mu med novim sporom z bratom Friderikom III. uspelo polastiti nadzora nad Dunajem. OÖLA, št. 1393, 1455 februar 2., s. l.; LAMPEL 1914, št. 15605, 1458 januar 20., Dunaj; prim. LICHNOWSKY 1843, št. 540, 1461 julij 3., na polju pred Melkom; BIRK 1853a, št. 211, 1458 januar 10., Dunajsko Novo mesto; ENGEL 1996a, str. 348; SCHWARZ 2015, str. 146–148, 372–373; BANFI 2023a, str. 151–152.

1788 KARAJAN 1849, str. 60; MLINAR 2005, št. 41, str. 272; št. 42, str. 273. Po drugi, vsebinsko sicer ne posebej prepričljivi hipotezi naj bi se oznaka Gregorja *von Krabatten* nanašala na Jurija I. Cetinskega iz rodu Frankopanov. KURELIĆ 2016, str. 209.

1789 KARAJAN 1849, str. 59; MLINAR 2005, št. 31, str. 262–263; št. 32, str. 266; št. 42, str. 146–147, 273–274.

1790 KRONES 1883, str. 124.

1791 MLINAR 2005, št. 31, str. 263.

1792 KRONES 1883, str. 124.

1793 … *grossen säbln* …

1794 PALACKY 1860, št. 104, 1456 november 13., Futog; KRONES 1883, str. 124–125; MLINAR 2005, št. 44, str. 275.

1795 Celjskim izrazito nenaklonjeni Bonfini celo pravi, da je grof zahrbtno iztrgal meč iz roke enega od ogrskih oboroževalcev ter z njim napadel Ladislava Hunjadija. Podatek zveni izmišljeno, saj bi plemič na vojnem pohodu ob sebi bolj kot ne vsak trenutek nosil vsaj lažje samoobrambno orožje. Glede na očitno nevarnost se Ulrik od njega po vsej verjetnosti ne bi ločil niti med mašo oziroma bi si ga ponovno pripasal takoj po izstopu iz cerkve. MLINAR 2005, št. 49, str. 283.

1796 KRONES 1883, str. 125; MLINAR 2005, št. 31, str. 263.

1797 KARAJAN 1849, str. 59–60; MLINAR 2005, št. 32, str. 267.

1798 KRONES 1883, str. 125; MLINAR 2005, št. 23.1, str. 229; št. 31, str. 263; FORNER 2005, str. 365.

◆
133. Lobanja Ulrika II. Celjskega
| © PMC, FOTO: TOMAŽ LAUKO

Krbavski naj bi ga poskusil zavarovati pred udarci, a so ga atentatorji takoj obvladali in izločili iz boja. Nekoliko uspešneje je v dogajanje posegel grofov paž Jan Kaplíř. Deček komaj na pragu odraslosti je kljub mladosti presenetljivo pogumno pograbil za meč oziroma bodalo in enega od napadalcev – ko ga ni mogel zadeti v glavo – posekal po roki, preden so tudi njega samega ranili v desnico, da je izgubil orožje in se moral umakniti iz meteža.[1799] V zmedi je Ulrik prejel več udarcev, med drugim v levo lice. Posledice tega smrtnega zadetka so jasno vidne na njegovi lobanji, danes razstavljeni v Pokrajinskem muzeju Celje.[1800] Tedaj je padel na klop ali pa ga je čez njo že mrtvega vrgel Mihael Szilágyi ter mu z messerjem odsekal glavo.[1801]

1799 BIRK 1849, št. XII, 1456 november 8., [Beograd]; FORNER 2005, str. 364–365; MLINAR 2005, št. 42, str. 273. Temu pritrjuje t. i. poročilo o dogodkih v Beogradu. Konrad Hölzler nasprotno piše, da je Ulrik pred smrtjo ranil le Hunjadija v glavo in štiri prste ter Mihaela Szilágyija v roko, razen njih treh pa naj v metežu ne bi bil poškodovan nihče drug. MLINAR 2005, št. 44, str. 275.

1800 MLINAR 2005, št. 41, str. 272; ZUPANIČ SLAVEC 2002, str. 64.
1801 MLINAR 2005, št. 31, str. 263; št. 42, str. 273.

Odmevi atentata

Če poskušamo uskladiti poročila o Ulrikovem umoru, se zdi, da so se Hunjadi in njegovi pomočniki neposredno po storjenem dejanju obnašali precej vročično. Slednje bi lahko potrjevalo, da grofa Celjskega prvotno niso nameravali umoriti ali atentata vsaj niso posebej premišljeno načrtovali. Po Beheimu naj bi glavo umorjenega Ulrika zavezali v vrečo in jo sprva celo hoteli poslati Turkom.[1802] Da bi zarotniki resno razpravljali o tako radikalni potezi, se ne zdi posebej verjetno – in še manj, da bi osmanskemu sultanu nameravali v isti sapi predati celo Ladislava Posmrtnega, kot nakazuje vsaj en sočasni ogrski vir.[1803] Pojasniti bi jo bilo mogoče edinole kot dejanje obupa v trenutku, ko je atentatorjem grozil povračilni napad križarske vojske zaradi umora svojega poveljnika. Konrad Hölzler sicer navaja, da je Ladislav Hunjadi Ulrikovo glavo želel poslati srbskemu despotu, ki bi bil kot pokojnikov tast zagotovo primeren varuh njegovih posmrtnih ostankov. Vendar so mladega Hunjadija od tega nazadnje odvrnili drugi ogrski plemiči.[1804]

Enako negotovo so zarotniki postopali s kraljem Ladislavom. Pred Ulrikovim umorom so ga zaprli v eno od sob, a se je mladi kralj hudo prestrašil, ko je videl naokrog tekati Ogre z golimi meči, še bolj pa, ko je izvedel za Ulrikovo smrt. Nekateri Hunjadijevi privrženci so se hoteli lotiti celo samega Ladislava Posmrtnega, vendar jim je to preprečil neki Oger, ki se je z messerjem ustopil predenj in ga ubranil pred napadalci. Po poročanju Mihaela Beheima naj bi smrt grozila tudi kraljevim najožjim zaupnikom. Rajnald Rozgonyi[1805] se je še pravi čas zatekel h kralju Ladislavu, ki ga je nato skupaj z Nikolajem Truchseßom in Wolfgangom Ruckendorferjem poslal na varno v eno od drugih soban pod pretvezo, da gre na diplomatsko zasedanje. Nato so prišli ogrski gospodje in kralju Ladislavu sporočili, da je Ulrik Celjski poskušal ubiti mladega Hunjadija ter ga tudi v resnici ranil, kot se lahko prepriča na lastne oči. Po drugi različici naj bi Ladislav Hunjadi osebno prišel h kralju, mu pokazal svoje poškodbe in ga obvestil o Ulrikovem napadu. Njegovi spremljevalci naj bi grofa Celjskega v samoobrambi posekali do smrti, vendar je kralju hkrati zagotovil, naj se ne boji za lastno varnost, saj njega in njegovih mož ne bodo ne poškodovali ne oropali.[1806]

Novica o umoru je v križarskem taboru povzročila silovito razburjenje. V množici ohranjenih pisnih pričevanj je o Ulriku Celjskem zaslediti zelo različna, celo izrazito negativna mnenja. Podobno nenaklonjeno so mnogi presojali njegovo vlogo pri organiziranju križarskega pohoda, predvsem zaradi na videz namernega zavlačevanja in zasledovanja lastnih političnih ciljev namesto skupnega dobrega. Toda poleg vseh kritičnih opazk ni manjkalo niti veliko prijaznejših besed tistih, ki so umorjenega grofa osebno spoznali med potjo v Beograd in mu ob tem pripisovali le najboljše namene.[1807] Kakor koli že ocenjujemo vrednost subjektivnih osebnih sodb tako ali drugače pristranskih sodobnikov, je bil zahrbten umor vojaškega poveljnika križarske odprave vsekakor dejanje, ki je terjalo – in tudi v resnici sprožilo – oster odziv.

1802 KARAJAN 1849, str. 60; MLINAR 2005, št. 32, str. 267.
1803 KRONES 1871, str. 65–66.
1804 PALACKY 1860, št. 104, 1456 november 13., Futog; MLINAR 2005, št. 44, str. 275.
1805 Po smrti Ulrika Celjskega se je Rajnald Rozgonyi odmevno udejstvoval v ogrski politiki, predvsem kot jagielonski podpornik. Pred smrtjo leta 1472 je napredoval vse do naslova kraljevega zakladnika. Prim. MALINIAK 2024.
1806 KARAJAN 1849, str. 61; KRONES 1883, str. 125–126; MLINAR 2005, št. 31, str. 263–264; št. 41, str. 272.
1807 MIXSON 2022, št. 23, 1456 november–december, s. l.

Zbrani križarji so pohiteli na ladje po svojo orožje, nato pa se v popolni bojni opremi uredili v napadalno formacijo s 4000 možmi. Njihovo topništvo se je pripravilo na obstreljevanje beograjske trdnjave, medtem ko je ogrska posadka v njeni notranjosti zavarovala obzidje s samostreli. Med križarskim moštvom ni manjkalo pogumnih pozivov na takojšen naskok ali vsaj sistematično obleganje, dokler jim ogrski zarotniki ne bi predali kralja Ladislava. Treznejši opazovalci so sicer podvomili v uspeh takega podviga, ki je spodletel celo daleč močnejši osmanski armadi. Beograjska trdnjava je bila vendarle predobro utrjena in opremljena z zalogami, da bi jo bilo mogoče osvojiti v bliskovitem napadu ali izstradati njene branilce, menda 2000 dobro oboroženih in izurjenih vojakov. Še preden bi razmere ušle izpod nadzora, je poveljstvo nad križarsko vojsko prevzela skupina visokih plemičev – poveljnika češkega kontingenta Henrik Rožmberški in Šternberški, Viljem Liechtensteinski ter mladi goriški grof Janez. Novo vodstvo je zarotnikom sporočilo, da bo križarska vojska vztrajala pred Beogradom, vse dokler ne govorijo s kraljem. Toda ujetemu Ladislavu Posmrtnemu ni preostalo drugega, kot da križarjem ukaže odstop od nadaljnjih napadov in vrnitev domov. Hunjadi in njegovi pristaši so tako vsaj začasno dobili popolno oblast nad kraljem. Kljub komaj izrečenim zagotovilom, da se ujetnikom ni bati hudega, so v beograjski trdnjavi temeljito oropali vse Ulrikovo in Ladislavovo spremstvo vključno z duhovščino, med umikom z Ogrske pa je podobna usoda doletela še številne druge križarje.[1808]

Umor Ladislavovega skrbnika in križarskega poveljnika je globoko odmeval tako v ogrski javnosti kot političnih vrhovih. Ne nujno zato, ker bi za njim žalovali, saj si je grof Celjski z nenasitno slo po oblasti nakopal toliko nasprotnikov, da ga na dvoru cesarja Friderika v Dunajskem Novem mestu menda ni nihče objokoval,[1809] medtem ko naj bi njegova smrt po opažanjih milanskega odposlanca na Ogrskem prinesla kar vsesplošno olajšanje.[1810] Tako ostrih sodb seveda ne gre jemati povsem dobesedno. Nastale so namreč v krogu Celjanom nenaklonjenih sodobnikov, izpuščajo pa odzive vseh tistih, ki jih je z umorjenim Ulrikom povezovalo prijateljstvo, zavezništvo ali vsaj bolj ali manj oportuno, obojestransko koristno sodelovanje. Prav tako zanemarjajo ogorčenje velikega dela ogrske elite, že tako naveličane samovolje Ivana Hunjadija in hkrati zgrožene nad dejanjem njegovega sina, ki je jasno pokazal, kaj vse je pripravljen storiti, da si zagotovi oblast. Beograjski umor je navsezadnje sporočal, kakšna usoda bi lahko doletela tudi preostale tekmece Ladislava Hunjadija in njegovih podpornikov, če bi se atentatorjem posrečilo uiti kazni za storjeni zločin.

Zarotniki Ulriku niti po smrti niso dopustili pravega miru. Grofovemu spremstvu so najprej izročili zgolj iznakaženo truplo, glavo pa šele po štirih ali petih dneh. 13. novembra so Ulrikovi služabniki gospodove posmrtne ostanke v krsti, oviti v črno tkanino, končno lahko vkrcali na ladjo in se odpravili na dolgo pot proti domu, vse do Celja, kjer naj bi umorjenemu grofu pripravili dostojen pogreb.[1811] Njegovo spremstvo, približno 500 konjenikov in še neznano število pešakov, je iz strahu pred novimi grožnjami sovražnih Ogrov iskalo pomoč predvsem pri nürnberških križarjih, s katerimi so bili že ves čas v dobrih odnosih in so tudi vodili premik križarske vojske v Petrovaradin.[1812] To sodelovanje se je nazadnje izkazalo z vljudnim pismom, s katerim so nürnberške mestne oblasti vdovi Katarini izrazile globoko sožalje. Ob tem so posebej poudarjale Ulrikove zasluge pri organizaciji pohoda in gorečno zavzetost za krščanski boj, za katerega mu ni bilo žal vložiti ne osebne energije ne denarnih sredstev. Sožalno pismo se je sklenilo z izrazi globokega obžalovanja zaradi nesrečne smrti mogočnega grofa, ki je prekinila tako obetavne načrte.[1813]

Hunjadi se je nato s kraljem Ladislavom odpravil proti Temišvaru. V strahu za svoje življenje se je mladi kralj navidezno povsem uklonil zarotnikom in Ladislavu Hunjadiju potrdil številne privilegije, ki jih je užival njegov oče. Za javnost je že naslednjega dne napisal spravljivo pismo meščanom Vroclava, v katerem jim je sporočal, da je živ in zdrav, Ulrikov uboj pa naj bi bil posledica nesporazuma oziroma osebnega spora.[1814] Enako stališče je 20. novembra zagovarjal v pismu prebivalcem Dubrovnika – Ulrikova smrt naj bi bila le nesrečen slučaj in rezultat prepira, ki je enega od udeležencev stal življenje, drugi pa je bil v njem ranjen. Atentat je dejansko naznanil razpad križarske vojske, vendar je kralj pojasnjeval, da je bilo vojni pohod v vsakem primeru treba prekiniti zaradi poznega letnega časa, neprimernega za vojskovanje. Če pomislimo, da je Ivan Hunjadi v preteklih letih vojne pohode proti Osmanom namenoma izvajal prav v zimskih mesecih, takšna trditev zagotovo ni mogla prepričati bolje poučenih opazovalcev. Toda v primežu zarotnikov Ladislavu Posmrtnemu ni preostalo drugega, kot da poskuša posledice usodnih dogodkov ublažiti z različnimi izgovori, ne nazadnje z obljubo, da se že zbrane enote umikajo zgolj začasno, sam pa se bo s svojimi poveljniki v

1808 BIRK 1849, št. XII, 1456 november 8., [Beograd]; KARAJAN 1849, str. 61–62; KRONES 1883, str. 126–127; FORNER 2005, str. 365–366; MLINAR 2005, št. 42, str. 273–274.
1809 CZERNY 1888, št. 10, 1456 november, Dunajsko Novo mesto.
1810 POP, SIMION 2012, str. 9–11
1811 KRONES 1883, str. 124; UIBLEIN 1970, str. 404; FORNER 2005, str. 366–367; MLINAR 2005, št. 31, str. 263–264; št. 33–34, str. 269; št. 41, str. 272; št. 42, str. 273–274; št. 59.1, str. 301; prim. KLAIĆ 1901, str. 285.
1812 Nürnberški križarji so za svoje zgledno obnašanje prejeli tudi zahvalo kardinala Carvajala in kralja Ladislava. KERN 1864, str. 411–413.
1813 BACHMANN 1879, št. 140, 1457 januar 27., Nürnberg.
1814 PALACKY 1860, št. 103, 1456 november 10., Beograd; MLINAR 2005, št. 43, str. 274.

◆
134. Peresni buzdovan v gotskem slogu
| © NMS, INV. ŠT. N 32544, FOTO: TOMAŽ LAUKO

kratkem posvetoval glede nadaljnje organizacije protiosmanske obrambe.[1815]

Očitno izsiljena spravljiva sporočila zajetega kralja niso pomirila javnega mnenja v nemških deželah. Ulrikovega umora in še manj Hunjadijevega nasilnega prisvajanja oblasti na Ogrskem ni bilo mogoče preprosto upravičiti s kakimi višjimi motivi, sploh pa je beograjska zarota v perspektivi krščanskega boja proti Osmanskemu cesarstvu pomenila nič manj kot katastrofo. S predčasnim koncem vojnega pohoda, od katerega so si zahodni opazovalci veliko obetali, se je izjalovila še zadnja možnost, da bi krščanske sile izkoristile ugoden trenutek na balkanski fronti po zmagi pred Beogradom. Križarska odprava pozno poleti in jeseni 1456 se je tako v spomin nemških kronistov zapisala v zelo negativni luči, kot neslaven polom mož, ki so se na boj podali iz iskrenega verskega prepričanja, z dobrimi nameni, a so nazadnje zgolj zapravili svoj čas, zdravje in velikanska finančna sredstva za poplačilo najemniškega solda, oskrbe ter ladijskega prevoza. Večina se jih je v domovino vrnila še pred božičem, trpko razočaranih nad propadlo pustolovščino. [1816]

Smrt Ulrika Celjskega je seveda najhuje prizadela njegove bližnje. Srbski despot Jurij Branković je bil kljub visoki starosti odločen maščevati zetov umor, vendar ga je 24. decembra 1456 prehitela smrt. Povračilo je terjala tudi despotova hči in Ulrikova vdova Katarina. Na novega leta 1457 je na regensburške mestne oblasti naslovila pismo, v katerem jih je naprošala, naj zaslišijo svoje poveljnike, ki so bili priča »sramotnemu umoru« v Beogradu. Zaslombe Regensburžanov si ni obetala le zaradi njihovih prijateljskih odnosov s pokojnim grofom Celjskim, pač pa tudi vsega hudega, kar je nemške križarje doletelo na Ogrskem med vračanjem v domovino. Toda njena pričakovanja so se izjalovila. Regensburški svét se očitno ni želel vpletati še globlje v boleči škandal, temveč se je od Katarininega poziva distanciral s pojasnilom, da so se njihovi križarji odpravili iz Futoga po ukazu kralja Ladislava in papeškega legata, zato niso bili očividci obžalovanja vrednega dejanja za zidovi beograjske trdnjave.[1817]

Pravice v tako težkem in občutljivem primeru gotovo ne bi bilo mogoče doseči zgolj po pravni poti, a Hunjadijeva zarota kljub vsemu ni ostala nekaznovana. V začetku naslednjega leta se je kralju Ladislavu uspelo osvoboditi ujetništva.[1818] Njegov položaj je visel na nitki, saj mu Ladislav Hunjadi nikakor ni bil pripravljen prepustiti kraljevskih posesti in denarnih prihodkov, temveč je celo načrtoval zaroto, da bi ogrskega vladarja ponovno zajel in mu odvzel prestol. Posvarjen pred nevarnostjo je Ladislav Posmrtni 14. marca 1457 bliskovito ukrepal in ukazal zapreti oba Hunjadija. Mlajšega Matijo so pustili živeti, čeprav v ječi, Ulrikovega morilca Ladislava pa so po kratkem procesu le dva dni pozneje kruto usmrtili. Razloge za svojo odločitev je kralj pisno utemeljil v zaščitnem pismu, izdanem svojim podpornikom, ki so mu pomagali pri aretaciji nasprotnikov. V njem je najprej izpostavil samovoljo Ivana Hunjadija, ki si je nezakonito prisvojil kraljeve dohodke, posesti in utrdbe na Ogrskem ter menda celo paktiral z Osmani, da so oplenili Srbijo. Med drugim naj bi tudi zaukazal Szilágyiju zajeti srbskega despota in ga težko ranjenega zadrževati v ujetništvu, dokler ne bi plačal odkupnine. Njegov sin Ladislav naj bi nadaljeval enako politiko in kralja izsiljeval za nadzor beograjske trdnjave. Kmalu po tistem, ko mu je obljubil sinovsko zvestobo, je zvijačno umoril Ulrika Celjskega in oskrunil njegovo truplo, ujel samega kralja ter oropal vse njegovo spremstvo. Po kraljevem mnenju si je mladi Hunjadi zato zaslužil javno usmrtitev na podoben način, kot je sam dal pokončati grofa Celjskega – preden so ga rablji obglavili, so mu z mečem zadali več udarcev v različne dele telesa.[1819]

Ne glede na kraljevo pojasnilo in nevarno zaroto, ob kateri mu niti ni preostalo drugega kot takojšen in dokončen protiudarec, je usmrtitev Ladislava Hunjadija ponovno polarizirala ogrsko plemstvo. To je deloma podprlo kralja, deloma pa Ladislavovo mater Elizabeto in strica Mihaela Szilágyija, ki sta v sli po maščevanju zbrala najemniško vojsko. Mladi kralj se je zanašal na vojaško vodstvo Jana Jiskre, pomoč Rožmberških in politično oporo Ladislava Gorjanskega, Nikolaja Iločkega ter drugih uglednih ogrskih magnatov in funkcionarjev, ki jim je obljubljal zaščito pred kakršnimi koli povračilnimi ukrepi Hunjadijev.[1820] Ob izbruhu državljanske vojne se je bil kralj Ladislav prisiljen umakniti na Dunaj in nato v Prago, kjer je po vsej verjetnosti zaradi kuge ali levkemije umrl že novembra 1457, le malenkost več kot leto dni za zadnjim grofom Celjskim.[1821]

1815 KLAIĆ 1901, str. 285–286; THALLÓCZY, ÁLDÁSY 1907, št. XIV (DXXXV), 1456 november 20., Kovin.
1816 GEMEINER 1821, str. 251–252; KARAJAN 1849, str. 61–62; BACHMANN 1879, št. 167, 1458 ok. aprila, s. l.; LOVRENOVIĆ 2006, str. 325–327; PÁLOSFALVI 2018, str. 188–191.
1817 TELEKI 1853, št. CCLXI, 1457 januar 1., Celje.
1818 Prim. BIRK 1849, št. XIII, 1456 december 30., s. l.
1819 BIRK 1849, št. XIV, 1456, s. l.; št. XV, 1457 marec 21., [Budim]; št. XVI, 1457 marec 22., Budim; KARAJAN 1849, str. 62–64; KRONES 1871, str. 68–70; KRONES 1883, str. 134–136; prim. KLAIĆ 1991, str. 102–104.
1820 TELEKI 1853, št. CCLXVIII, 1457 marec 21., s. l.; RYNEŠOVÁ, PELIKÁN 1954, št. 576, 1457 marec 15., Budim.
1821 KRONES 1883, str. 144–145; KLAIĆ 1901, str. 288–291; URBÁNEK 1924.

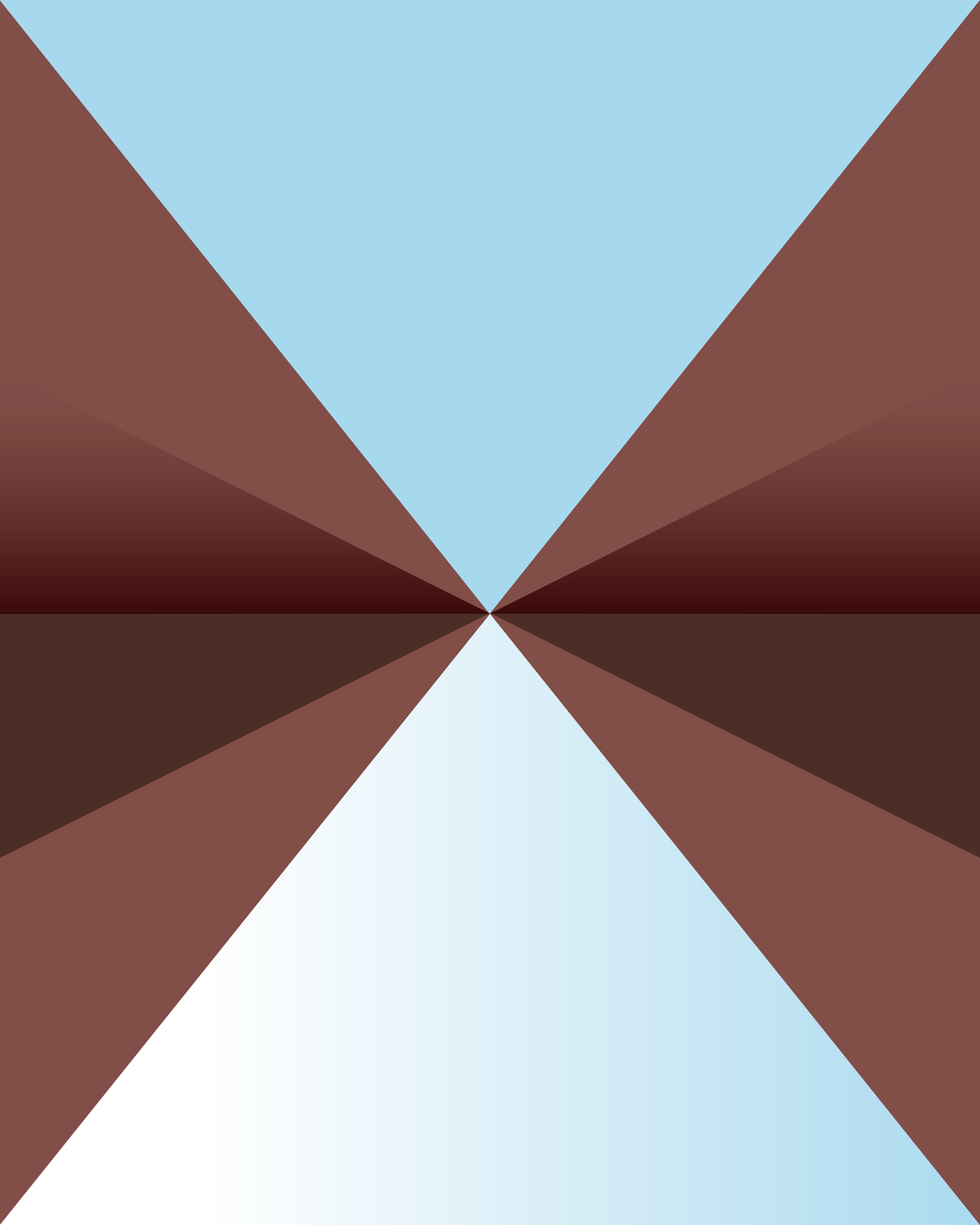

Vojna za celjsko dediščino

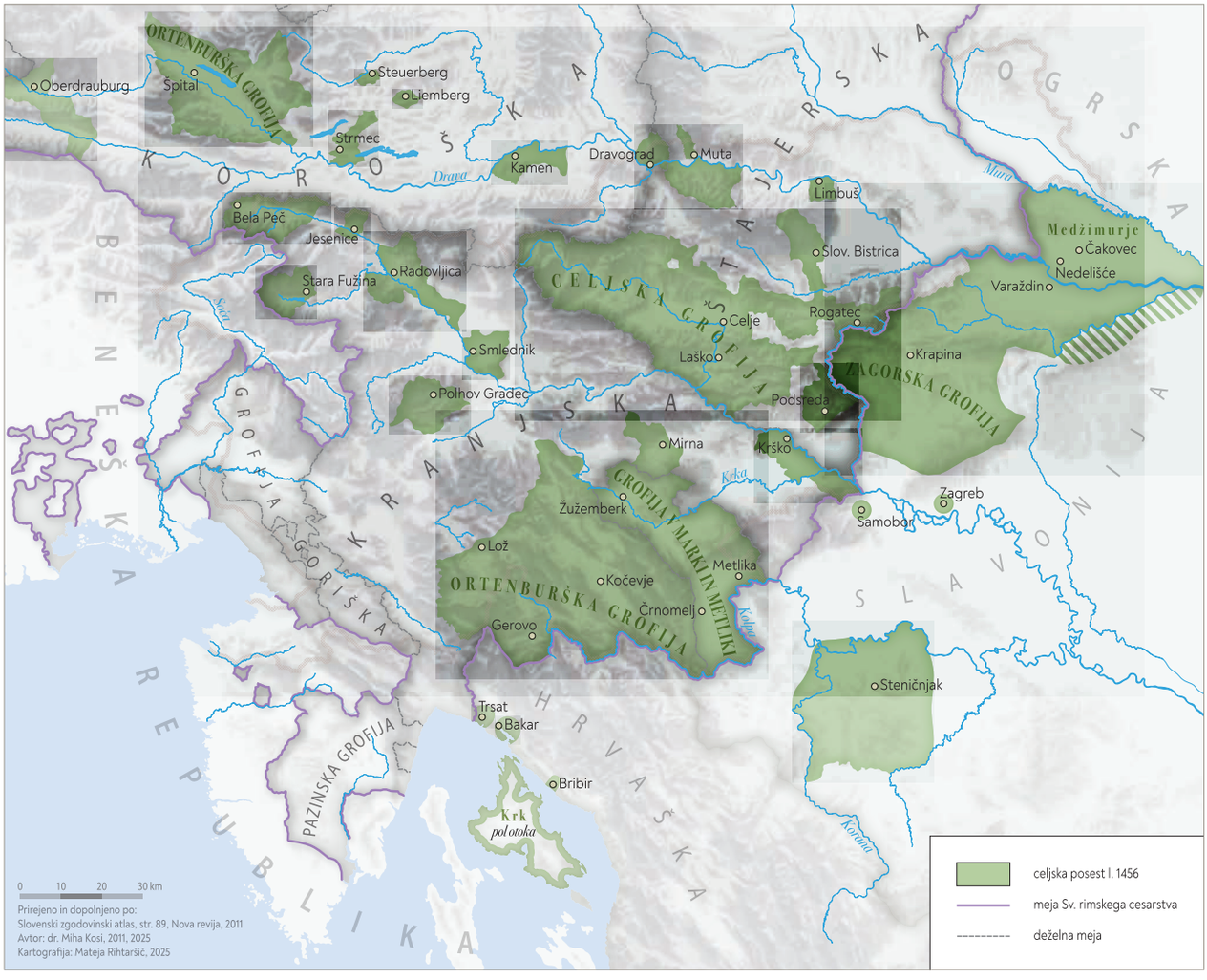

Prirejeno in dopolnjeno po:
Slovenski zgodovinski atlas, str. 89, Nova revija, 2011
Avtor: dr. Miha Kosi, 2011, 2025
Kartografija: Mateja Rihtaršič, 2025

Celjske posesti ob smrti Ulrika II. konec leta 1456

◆

Umor zadnjega grofa Celjskega je sprožil dramatično tekmo za prisvajanje njegove bogate zapuščine.[1822] Že sodobniki so se zavedali, da skrbno pripravljene žalne slovesnosti pomenijo uvod v novo obdobje negotovosti. Ulrika so »po knežje« pokopali v celjskem minoritskem samostanu, ob objokovanju vdove Katarine, njegovih vitezov, hlapcev in služinčadi. Po tridesetih dneh so na kraju pokopa v sredini samostanske cerkve postavili imeniten nagrobnik, ovešen z dragocenimi črnimi tkaninami in obdan s svečami. Na dramatičnem žalnem obredu ga je obkrožalo dvanajst v črno oblečenih podložnikov s svečami v rokah, pred grobom pa so uredili oltar.[1823] Po maši so nanj svoje darove položili Ulrikova vdova, številni vitezi in hlapci. Izbranim plemičem je pripadla posebna čast, da so ob oltar postavili pet praporov – celjskega, ortenburškega, žovneškega, zagorskega in črno žalno zastavo ter k vsakemu še ščit in pozlačen šlem. Nato so privedli dvanajst konj v razkošni opravi, s črnimi pregrinjali, na vsakem pa je jezdil paž v imenitnih črnih oblačilih. Na čelu konjeniškega spremstva je korakal oklepljeni bojevnik in legel pred zbrane darove. Nad njim se je ustopil klicar, trikrat glasno oznanil *Danes grofje Celjski in nikdar več!* ter na oklepniku zlomil prapor, preden so se za samostanskimi zidovi razlegle menda nepopisne tožbe žalujočih.[1824]

V ozadju strahospoštovanje vzbujajočega rituala se je skrivalo ključno vprašanje – kaj storiti s celjsko zapuščino oziroma komu od tekmecev zanjo bo uspelo uveljaviti svojo voljo, saj je bilo jasno, da se njihove težnje medsebojno izključujejo. Piccolomini nekoliko čez palec in morda pretirano našteva nič manj kot 24 pretendentov za premoženje pokojnega Ulrika Celjskega.[1825] Celjski kronist po drugi strani navaja bistveno krajši, a še vedno precej impresiven seznam oseb oziroma rodbin, ki so vsaka zase argumentirano terjale celotno Ulrikovo dediščino ali vsaj določeni del. Cesar Friderik III. je bil do zapuščine upravičen po pogodbi o dedovanju, hkrati pa mu je kot deželnemu knezu pripadala pravica, da grofiji Celje in Ortenburg - Strmec po izumrtju njunih nekdanjih nosilcev podeli novemu upravičencu. Podobno dedno pogodbo je s Celjskimi že prej sklenil Janez Goriški, zato se je nanjo lahko na prvi pogled najtrdneje skliceval, čeprav naj bi sporazum o dedovanju s celjske perspektive vključeval zgolj ortenburško grofijo.[1826] Zanjo se je potegoval tudi vojvoda Sigmund Habsburški, a po drugi strani so svoje dedne zahtevke skušali uveljaviti Frankopani, od katerih so Celjski v času grofa Friderika II. prejeli veliko doto,[1827] in Margareta, hči Hermana III. Celjskega ter soproga tešinskega vojvode Vladislava iz šlezijske veje Piastov. Ulrikov nekdanji varovanec, kralj Ladislav Posmrtni, si je samoumevno lastil oblast nad celjskimi posestmi na Ogrskem, a hkrati kazal tudi apetite po njihovih ozemljih v Svetem rimskem cesarstvu, medtem ko si je Ulrikova vdova Katarina skušala zagotoviti nedotakljivost celotne rodbinske zapuščine, da bi jo ohranila pod svojim nadzorom.[1828]

Svetovalci Ladislava Posmrtnega ter avstrijskih vojvod Albrehta in Sigmunda so že 13. januarja 1457 pisali oskrbnikom in uslužbencem pokojnega Ulrika Celjskega, da jih obvestijo o dednih zahtevkih svojih gospodov.[1829] Ne glede na pravne argumente je v pisanem zboru tekmecev za bogato dediščino najmočnejši položaj pripadel cesarju Frideriku, ki je moral v izrazito razburkanih trenutkih po nenadni smrti zadnjega grofa Celjskega poskrbeti tudi za varnostne razmere znotraj deželnih meja. Iz listine, izdane 27. januarja 1457 v Gradcu, lahko razberemo, da so bile tedaj na Kranjskem in v okolici Celja zbrane trume konjenikov in pešakov. Podatek se očitno nanaša na najemniške čete pokojnega Ulrika, ki jih je k sebi morda poklicala njegova vdova ali pa so se po smrti delodajalca preprosto vrnile v njegovo domače središče v pričakovanju novih navodil oziroma zapadlega plačila. Med njimi so bili po vsej verjetnosti tako udeleženci minulega križarskega pohoda kot tudi povratniki s hrvaško-dalmatinske fronte pod poveljstvom Jana Vitovca. V vsakem primeru je taka koncentracija moštva vzbujala nelagodje oziroma je pomenila celo otipljivo grožnjo javnemu redu. Zato je Friderik naročil kranjskemu deželnemu upravitelju Gašperju Melzu, naj poskrbi za čim bolje organiziran prehod nakopičenega vojaštva, ne da bi deželni prebivalci ob tem utrpeli škodo, ter naj si tudi v prihodnje prizadeva za vzdrževanje miru.[1830]

Vsaj v zgodnejši fazi tekme za celjske posesti je rodbinske interese vendarle zelo dejavno branila Ulrikova soproga Katarina. Neposredno po znamenitem pogrebnem obredu je dala sklicati celjske vazale, da bi se dogovorili za zaščito skupnih koristi. Na vdovino energično pobudo so na zboru sprejeli odločitev, da ne bodo dopustili nobene delitve posesti, vse dokler tako Katarina kot vsi Ulrikovi vazali ne

1822 Obseg posesti Celjskih je mogoče rekonstruirati s pomočjo seznamov na koncu Celjske kronike: KRONES 1883, str. 155–157. Doslej najobsežnejšo študijo spopada za celjsko dediščino je pripravil Andreas Gubo. Gl. GUBO 1893.
1823 Ulrik je še pred smrtjo določil, naj v Celju namenijo letne dohodke urada in urbarja v višini 600 do 700 *lb* imenja za čaščenje njegove rodbine. Če to ne bi zadoščalo za primerno vzdrževanje minoritskega samostana in njegovih redovnikov, jim je sklenil prepustiti tudi prihodke lemberškega urada in urbarja. AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 24–25.
1824 KRONES 1883, str. 128–129.
1825 PIUS 1551, str. 411.
1826 GUBO 1893, str. 59.
1827 Po izumrtju Celjskih jo je terjal Martin Frankopanski, vendar se je cesar Friderik temu uprl z različnimi odgovori. Pokojni Ulrik II. naj bi namreč sporne posesti podedoval po materi Elizabeti, a jih je razprodal še za časa življenja: gradova Bakar in Steničnjak Martinu Frankopanskemu, preostale posesti v Svetem rimskem cesarstvu pa kar lastnemu očetu Frideriku II., ki jih je nato zapustil sinu in naj bi po sporazumu o vzajemnem dedovanju nazadnje pripadle habsburškemu vladarju. AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 11'; prim. THALLÓCZY, BARABÁS 1913, št. XLI, 1461 marec 10., Budim.
1828 KRONES 1883, str. 129–131; GUBO 1893, str. 63–66.
1829 AT-OeStA, HHStA, Görzer Urkunden 1-1-17, 1457 januar 13., Gradec.
1830 BIRK 1853a, št. 138, 1457 januar 27., Gradec; KEMPER idr. 2014, št. 58, 1457 januar 27., Gradec.

135. Palača Amalienburg na dunajskem Hofburgu, kjer je nekoč stal dvor v lasti grofov Celjskih | FOTO: TOMAŽ LAZAR

prejmejo pravičnega deleža in se ne maščujejo Ulrikovemu morilcu. Jana Vitovca so soglasno izvolili za vrhovnega poveljnika vojske in ga zadolžili, da Katarini pomaga uresničiti zastavljene cilje. A že v kratkem se je pokazalo, da sporazum ne bo zaživel. Ker so udeležene stranke skrbele predvsem vsaka za lastno korist, je enotnost Ulrikovih podanikov hitro izpuhtela. Med njimi je odločilna vloga zagotovo pripadala Janu Vitovcu, ki je večji interes kot za zaščito celovitosti celjskih posesti pokazal za lastni vzpon. Kakor hitro se mu je uspelo zavihteti še na položaj slavonskega bana, je zlorabil izkazano zaupanje in se začel spogledovati s Friderikom III.[1831]

K temu je v začetku pomladi 1457 pripomogla odmevna novica o usmrtitvi Ladislava Hunjadija. Kot trdi celjski kronist, so se Vitovec in drugi vazali hudo prestrašili, da bo kralj Ladislav Posmrtni nato ukrepal še proti njim, saj so prelomili zavezo o varovanju Ulrikovih posesti. Takšne namene je Ladislav pokazal že 1. februarja, ko se je v listini razglasil za zakonitega dediča posesti pokojnega Ulrika v nemških deželah in hkrati zavrnil zahteve Friderika III., ki da si hoče celjske posesti nezakonito prilastiti. Tedaj se je Ladislav za podporo obrnil na celjske gradiščane in vazale,[1832] isto pismo pa je Ulrikova vdova Katarina posredovala svojim gradiščanom in jih zaprosila, da nanj odgovorijo.[1833] Ladislav je medtem v Spodnji Avstriji s silo osvobodil več gradov, ki jih je dotlej zasedal cesar Friderik, a mu zaradi državljanske vojne na Ogrskem in prezgodnje smrti nazadnje ni uspelo odločilno poseči v nasledstveni spor. Toda v napetih dneh februarja in marca 1457 tega še ni bilo mogoče vedeti. Ladislavovo vojaško posredovanje bi posebej ogrozilo Vitovca, saj je njegovo domače gospostvo Greben ležalo na ozemlju Ogrskega kraljestva, kraljevi oblasti pa je bil podrejen tudi kot slavonski ban.[1834]

Neprimerno vplivneje se je v razburkano dogajanje vpletel cesar Friderik. Z mešanico podkupovanja in diplomacije si je pridobil veliko večino nekdanjih Ulrikovih svetovalcev in vazalov, najprej z obsežnim dogovorom, sklenjenim 10. februarja.[1835] Da bi se v očeh javnosti in še posebej neposrednih tekmecev potrdil kot suvereni naslednik pokojnega grofa, je v naslednjih tednih in mesecih sistematično urejal pravna razmerja dotedanjih celjskih vazalov oziroma fevdov.[1836] Brez podpore rodbinske klientele Katarini

1831 KRONES 1883, str. 129–132.
1832 CHMEL 1838, št. Ca, 1457 februar 1., Budim.
1833 CHMEL 1838, št. Cb, 1457 februar 24., Žovnek.

1834 KRONES 1883, str. 136–138; GUBO 1893, str. 66–67.
1835 AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 27–30. CKSL, 1457 februar 10., Gradec; BIRK 1853a, št. 141, I, 1457 februar 10., Gradec; prim. BIRK 1853b, št. II, 1457 februar 16., Gradec. S to listino so cesarjevi pogajalci Andrej Kraig, župnik v Laškem Friderik Apprecher, Anton Hollenegger z Mute, Sigmund Sebriacher in Wulfing Fladnitzer sklenili dogovor z Janom Vitovcem in drugimi svetovalci, oskrbniki in pomočniki Ulrika Celjskega, med katerimi so omenjeni še grof Ulrik Schaunberški, Wolfgang Dobrnski (Neuhaus), Jurij in Konrad Apfaltrer, Jošt Helfenberški, Hans s Kozjega, Nikolaj Gall, Ludvik Lindeški, Pavel iz Dola pri Ljubljani, Wolfgang Seepacher, Viljem Perneški, Ahac Perger iz Rogatca, Jenko z Mehovega, Ahac Ekenštajnski iz Krškega, Rudolf Khevenhüller s Smlednika, Jurij Moshaimer s Kostela, Mihael Unruo z Gračena, urad in urbar Lemberg, mesto Celje in Slovenska Bistrica, Peter Obračan, Ulrik Fladnitzer. O delovanju Friderika Apprecherja v zagrebški škofiji gl. MATIĆ 2020a, zlasti str. 130–136.
1836 Prim. AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 11–86'; CKSL, 1457 februar 16., Gradec; BIRK 1853a, št. 142, 1457 februar 16., Gradec; št. 143, 1457 marec 5., Gradec; št. 144, 1457 marec 15., Slovenska Bistrica; št. 146, 1457 marec 19., Slovenska Bistrica; št. 147, 1457 marec 20., Slovenska Bistrica itd. Cesar je poseben sporazum sklenil tudi s krškim škofom Ulrikom: AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 30–32'.

◆
136. Knežji dvor v Celju
| © PMC, FOTO: BOJAN PLEVČAK

ni preostalo drugega, kot da se umakne in grofovsko prestolnico prepusti cesarju. Kolikor je mogoče slediti njegovemu itinerarju na podlagi izstavljenih listin, je Friderik z vojaškim spremstvom 200 konjenikov v dneh po 7. marcu zapustil Gradec.[1837] Prek Wildona in Maribora je odpotoval proti Slovenski Bistrici, kamor je brez odpora vstopil 12. marca.[1838] Tri dni pozneje je meščane v zahvalo za izkazano zvestobo za šest let oprostil plačevanja dajatev – uradno zato, da bi se jim oddolžil za vso škodo, ki so jo utrpeli pod dolgo oblastjo Celjskih.[1839]

Skupaj s Slovensko Bistrico je cesar v okolici zasedel še več gradov in okrog 24. marca dosegel Celje.[1840] Nadzor nad Starim gradom si je zagotovil brez nasilja, preprosto s podkupnino, saj je gradiščanu Tomažu Pfaffoitscherju obljubil izročiti bodisi grad Vrbovec pri Nazarjah[1841] bodisi Polhov Gradec, v skrajnem primeru pa bi mu izplačal 4000 *fl*.[1842] Podobne dogovore je cesar ponudil še množici drugih pripadnikov nekdanje grofovske klientele, izplačal njihove terjatve in jih sprejel v svojo službo.[1843] Že takoj ob prihodu v Celje je sklenil sporazum z Janom Vitovcem, mu podelil naziv svobodnega gospoda, v dedno last prepustil Strmec in obenem še bogato plačilo v obliki letne rente 600 *lb* pfenigov, čeprav se je moral v zameno odpovedati 120 *lb* pfenigom imenja iz grofije Ortenburg. Kot posebno ugodnost je cesar Vitovcu priznal privilegij, da deželna ograjna sodišča zanj niso pristojna, temveč se mora zagovarjati samo pred cesarjem. Ker je bil Vitovec slavonski ban, je pogodba določala, da mora za vstop v cesarjevo vojaško službo najprej dobiti dovoljenje kralja Ladislava. Za služenje pri Frideriku pa mu je letno pripadalo 500 *lb* pfenigov za oskrbo in sold oziroma 1000 ogrskih dukatov ter dodatno plačilo za prehrano in oskrbo v primeru, da bi se moral vojskovati na tujem.[1844]

1837 Prim. HOLTZ 1996, št. 150, 1457 marec 7., Gradec; KRIMM 2024, št. 267, 1457 marec 7., Gradec.
1838 Prim. CHMEL 1859, št. 3547, 1457 marec 12., Slovenska Bistrica; HEROLD, HOLZNER-TOBISCH 2001, št. 368, 1457 marec 12., Slovenska Bistrica.
1839 AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 42–42'.
1840 Čas njegovega prihoda v Celje je razviden iz ohranjenih listin, ki jih je izdal v tem kraju. Gl. BIRK 1853a, št. 148/III, 1457 marec 24., Celje; GÔTH 1858, št. 515, 1457 marec 29., Celje; HOLTZ 1996, št. 151, 1457 april 4., Celje.
1841 STOPAR 1993a, str. 140–144.
1842 Cesar je svojo obljubo Pfaffoitscherju izpolnil julija 1458, ko mu je za opravljeno službo in dolžnih 2000 ogrskih *fl* in dukatov zastavil grad Vrbovec ter ga imenoval za tamkajšnjega oskrbnika. K temu je dodal še 100 *lb* pfenigov letnih prihodkov z urada Mozirje. BIRK 1853a, št. 152, 1457 april 4., Celje; št. 268, 1458 julij 21., Dunajsko Novo mesto; št. 269, 1458 julij 22., Dunajsko Novo mesto; KRONES 1883, str. 132.
1843 Npr. BIRK 1853a, št. 154, 1457 april 9., Celje; št. 155, 1457 april 9., Celje; št. 157, 1457 april 18., Celje; št. 159, 1457 april 20., Celje; št. 160, 1457 april 20., Celje; št. 161, 1457 april 27., Celje; prim. AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 38–39.
1844 AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 33–34; CKSL, 1457 marec 24., Celje; BIRK 1853a, št. 148, 1457 marec 24., Celje; BIRK 1853b, št. III, 1457 marec 24., Celje; GUBO 1893, str. 69–70.

V neenakopravni tekmi s cesarjem se je Ulrikova vdova Katarina znašla v skoraj nemogočem položaju. Po bolečih osebnih tragedijah v preteklih letih, ko je drugega za drugim pokopala vse svoje otroke, je v vsega šestih mesecih med novembrom 1456 in naslednjim majem izgubila še soproga, očeta in mater ter s položaja ene najuglednejših velikašinj svojega okolja zdrsnila v vlogo oblegane žrtve. Nehvaležni usodi je kljubovala z občudovanja vrednim pogumom, a ji je ob še tako odločnem nastopu preprosto umanjkalo realne moči, da bi lahko zavarovala družinsko premoženje. Od množice nekdanjih celjskih vazalov jih zgolj peščica ni prestopila na habsburško stran. Tak primer je bil denimo češki oskrbnik gradu Mehovo,[1845] ki pa si je izbral nevtralnost, saj mu cesar Friderik ni bil pripravljen potrditi upravljanja sicer deželnoknežje posesti. Katarini je ostalo zvestih le nekaj vidnejših pripadnikov rodbinske klientele, med katerimi celjski kronist posebej omenja oskrbnike Žebnika, Žovneka, Ojstrice, Vrbovca pri Nazarjah (Altenburg), Forhteneka in Radovljice.[1846] A tudi cesarjevo zmagoslavje je bilo zgolj navidezno, saj je naivno računal na zvestobo novih podpornikov. Čeprav so ga svarili, naj se varuje morebitne Vitovčeve zarote, Friderik opozoril ni jemal prav resno, temveč se je zelo dejavno lotil upravnega poslovanja kot novi gospodar celjskih posesti. Njegovo samozavest med drugim nakazuje listina z 9. aprila, s katero je Metličanom potrdil stare privilegije in svoboščine, ki da jih poprej dolgo časa niso uživali, saj so bili vmes odtegnjeni vladavini »avstrijske hiše«.[1847] V slogu dobrohotnega vladarja oziroma varuha legitimnosti je do 27. aprila v mestu še javno uradoval in izstavljal listine,[1848] kljub temu pa se je dan pozneje v strahu pred morebitnim napadom vendarle odločil tajno preseliti v veliko bolj utrjen Stari grad.

Svarila so se pokazala za utemeljena, saj je Jan Vitovec s svojimi možmi že naslednjo noč poskusil s silo zajeti cesarja. Kot dovolj prepričljivo pojasnjuje Celjska kronika, je Vitovca k tako predrzni potezi napeljal strah pred maščevanjem Ladislava Posmrtnega, saj bi ga za podporo habsburškemu vladarju lahko kaznoval z odvzemom banskega položaja in zaplembo posesti v Slavoniji. Taki ukrepi bi Vitovca stali osrednjega jedra njegovih posesti, premoženja in zanesljivih virov prihodkov, zato se je očitno poskusil prikupiti Ladislavu z bliskovitim udarom na sprva še nič hudega slutečega cesarja. Na domačem Grebenu je skrivoma nanovačil oboroženo moštvo, po Piccolominijevem morda nekoliko pretiranem poročanju kar 800 konjenikov. Neopaženo ga je privedel pred Celje in nato ponoči 29. aprila izvedel zvijačni udar ob zaroti nekaterih celjskih meščanov, ki so jim tajno omogočili vstop v naselbino. Po Sebastjanu Gruberju naj bi Vitovec tik pred tem v Gradec poslal fajdno napoved, ki pa je Friderik, bivajoč v Celju, seveda ni mogel pravočasno prejeti. Prozorna prevara v nobenem primeru ne bi odtehtala Vitovčevega odkritega kršenja zvestobe svojemu gospodu, a se je z njo vseeno skušal zavarovati pred morebitno poznejšo kaznijo. Čeprav se mu je Friderik nepričakovano izmaknil, mu je uspelo povsem presenetiti cesarjevo spremstvo, tedaj še vedno nastanjeno v mestu – med njimi komornega mojstra Hansa Ungnada in njegovega brata Jurija, medtem ko se je krški škof Ulrik skušal rešiti s pobegom v cerkev.[1849] Vitovec je tako zajel cesarjeve dvorjane in jih dal zapreti na Greben in v Krapino, odvzel pa jim je tudi veliko dragocenosti, oklepov in druge opreme.[1850] Imenitnejši ujetniki so se morali na prostost odkupiti z visokimi zneski. Hansa Ungnada je Vitovec prisilil k izplačilu kar 6000 *fl*, čeprav mu je odkupnino naslednje leto povrnil cesar Friderik in mu kot nagrado za prestane muke doživljenjsko prepustil še gradišče porušenega Kamna v Podjuni.[1851]

Vitovčeve čete so osem dni oblegale Knežji dvor oziroma Spodnji grad, a brez uspeha, saj so branilci še pravočasno zavarovali sorazmerno dobro utrjen reprezentančni kompleks. Cesar Friderik je ostal ujet na Starem gradu, kjer pa je bil dobro preskrbljen in mu ni grozila neposredna nevarnost. Še najbolj ga je skrbela izguba malega pečata, ki ga je Vitovec zaplenil v naskoku na mesto, zato je sporočal svojim podanikom, naj z njim pečatenih listin ne upoštevajo, ker bi bile lahko ponarejene.[1852] Tudi če je Vitovcu za napad v resnici uspelo nanovačiti 800 jezdecev, je bilo njegovo moštvo kljub vsemu odločno prešibko in brez oblegovalnega topništva tudi ne ustrezno opremljeno, da bi lahko s silo zavzelo dobro zavarovan Stari grad ali vsaj precej ranljivejši Knežji dvor. Po drugi strani so cesarjevi vojaki na Starem gradu našli močno topniško oborožitev, ki so jo nemudoma usmerili proti mestu. Vsaj težje ognjeno orožje je imelo zadosten domet, da je bilo z njim mogoče učinkovito obstreljevati naselbino. Od Starega gradu do najbližjega pozidanega območja je približno 800 m in največ 1500 m do skrajnega roba poznosrednjeveškega mesta, poleg tega pa moramo upoštevati

1845 Prim. SI AS 1063/4542, 1451 avgust 13., s. l.; CKSL, 1451 avgust 13., s. l.
1846 KRONES 1883, str. 132–133.
1847 BIRK 1853a, št. 154, 1457 april 9., Celje; KEMPER idr. 2014, št. 59, 1457 april 9., Celje.
1848 BIRK 1853a, št. 155–161, 1457 april 9.–27., Celje; CHMEL 1859, št. 3553, 1457 april 27., Celje; HEINIG 1986, št. 269, 1457 april 25., Celje; KRAUS 1990, št. 153, 1457 april 12., Celje.
1849 PIUS 1551, str. 411.
1850 UIBLEIN 1970, str. 405. O tem med drugim priča podatek o izplačilih odškodnine habsburškim pristašem marca 1458 v skupni višini 1000 ogrskih *fl* in 5000 *lb* pfenigov. BIRK 1853a, št. 221, 1458 marec 1., Dunajsko Novo mesto. Za opravljeno službo in vračilo škode, ki jo je utrpel v Celju, je cesarjevemu svétniku Sigmundu Sebriacherju pripadla še skupna vsota 842 *lb* črnih pfenigov. BIRK 1853a, št. 265, 1458 julij 15., Dunajsko Novo mesto.
1851 AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 95'; BIRK 1853a, št. 221, 1458 marec 1., Dunajsko Novo mesto; št. 222, 1458 marec 1., Dunajsko Novo mesto.
1852 CKSL, 1457 maj 2., Dunajsko Novo mesto.

◆
137. *Dulle Griet* v Gentu, ena največjih ohranjenih bombard iz sredine 15. stoletja z maso več kot 16 ton in kalibra 640 mm
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

še približno 160 m višinske razlike v korist strelcev na grajskem hribu – torej razdalja, na katero bi večji, sodobnejši top v sredini 15. stoletja zlahka izstrelil kroglo, čeprav dokaj nenatančno. Po celjskem kronistu naj bi močan ogenj iz težkih bombard (*grossen haubtbuchsen*)[1853] v mestu poškodoval ali podrl več hiš, kar se zdi povsem verjeten izid veščega obstreljevanja.[1854]

Ko je postalo jasno, da je Vitovčev bliskoviti udar zgrešil poglavitni cilj, so njegovi možje morda iz gole jeze in nemoči razdejali prijetno urejen, s sadovnjaki obdan dvor Turn oziroma Greslov stolp pred Celjem, ki so ga izumrli grofje uporabljali kot priljubljeno rezidenco.[1855] Ker je Friderik iz varnega zavetja pozival na pomoč svoje zaveznike na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem, je bila povračilna akcija le vprašanje časa. Vitovec je meglenega jutra 7. maja opustil obleganje in z bogatim plenom neopaženo odjezdil na svoja oporišča v Hrvaško Zagorje, še preden so ga obkolile cesarjeve okrepitve. Friderik je ostal v Celju do 25. maja, ko mu je očitno že uspelo ponovno obvladati razmere oziroma prevzeti strateško pobudo ob prihodu notranjeavstrijskih deželnih čet pod poveljstvom kranjskega deželnega glavarja Ulrika Schaunberškega.[1856] Odtlej Celju ni več grozila neposredna nevarnost, a si je mestni sodnik Martin Schneider vseeno prizadeval okrepiti obrambne sposobnosti naselbine z nedokončanim obzidjem in očitno tudi nezadostno oborožitvijo. Do 24. junija 1459 je zato nakupil 18 ročnih topov in kavljastih pušk oziroma arkebuz, občutno vsoto denarja pa so porabili tudi za stavbni les, okovje in druge surovine, potrebne za gradbena dela oziroma utrjevanje mesta.[1857]

Kronološki potek nadaljnjih vojnih operacij je zaradi skoposti virov nekoliko nejasen, a kljub temu lahko iz sosledja dogodkov rekonstruiramo ključne cilje Friderikovega načrta za protiofenzivo, s katero je ukrotil Vitovčev upor. Čeprav ga je zvijačni napad presenetil, je cesarju uspelo razmeroma hitro obvladati razmere – predvsem zato, ker mu je večina domačega plemstva in tudi nekdanjih celjskih podložnikov v zameno za bogate nagrade in usluge vendarle ostala zvesta ali vsaj nevtralna. V Celju je pustil močno posadko, dovolj številčno tudi za obvladovanje okoliške pokrajine.

1853 Dve topovski orožji natanko take vrste sta navedeni v popisih orožarne na celjskem Starem gradu, ki jih je dal v prvih letih 16. stoletja sestaviti kralj Maksimilijan. Morda sta v resnici izvirali še iz zapuščine pol stoletja prej izumrlih grofov Celjskih in so ju vojaki Friderika III. maja 1457 uporabili za obstreljevanje mesta, kot piše celjski kronist. ÖNB, Cod. 10824, fol. 314'.
1854 KRONES 1883, str. 138–139.
1855 STOPAR 1992, str. 46. Njegove ostanke so pred kratkim razkrila arheološka izkopavanja pod vodstvom Pokrajinskega muzeja Celje.
1856 STÜLZ 1862, št. 999.
1857 Podobni izdatki za nakupe strelnega orožja, smodnika in puščic ter gradbena dela oziroma postavljanje palisad so zabeleženi tudi v poznejših desetletjih. V nasprotju s trditvami v starejši literaturi, ki konec zidave obzidja datirajo s 6. oktobrom 1473, je iz obračunov mogoče sklepati, da je bilo utrjevanje bolj ali manj dokončano šele proti koncu osemdesetih let, manj intenzivno pa je seveda potekalo tudi pozneje, kot nakazujejo občasni stroški popravil oziroma vzdrževanja. GUBO 1890, str. 12; BIZJAK, ŽIŽEK 2010, str. 3–4, prim. str. 8–9, 18–19, 22–31, 36–39, 44–69, 74–75, 78–95, 102–103, 116–117, 118–124.

◆
138. Škofja Loka v Merianovi topografiji iz leta 1649
| © NMS, INV. ŠT. G-2532, FOTO: TOMAŽ LAUKO

Med drugim jo je zadolžil, naj napade Žovnek, Ojstrico ter druge posesti, ki so še priznavale Katarinino oblast, in kar najhuje opustoši sovažne posesti. Ker je Katarina svoje gradove že prej zavarovala z močnimi enotami, so Friderikovi napadi na Celjskem in v Savinjski dolini sprožili hude boje in opustošenje, v katerem sta obe strani utrpeli veliko žrtev.[1858] Kljub temu za zdaj nimamo nobenega zanesljivega dokaza, da bi deželnoknežje čete v tem času osvojile katero od celjskih utrdb.[1859]

Ne da bi tratil čas z zamudnim obleganjem lokalnih gradov, se je cesar s preostalimi četami usmeril na Kranjsko. 25. maja se je mudil v Ljubljani, do 11. junija je prispel v Kranj,[1860] že tri dni pozneje pa si je očitno brez večjega odpora podredil tudi Radovljico in osebno vstopil v komaj zavzeto naselbino, kot dokazujejo tam izstavljene listine.[1861] Ravnovesje sil se je medtem toliko zasukalo v njegovo korist, da se je lahko ponovno posvetil rednemu pravnemu poslovanju.[1862] Vsaj toliko pozornosti kot načrtovanju vojnih operacij je namenil urejanju odnosov z nekdanjimi celjskimi vazali oziroma uradniki. Če so le pokazali pripravljenost na sodelovanje, jih je pridobil na svojo stran s potrditvijo fevdov oziroma položajev, ki so jih dotlej uživali v službi grofov.[1863] 12. junija 1457 je v Kranju izdal več listin, izstavljenih Andreju in Juriju Lambergerju, Hermanu Ravbarju, Nikolaju Pirsu,[1864] Andreju Hohenwartu in Martinu Schnitzenbaumerju.[1865] Med njegovimi najtesnejšimi zavezniki so se izkazali zlasti Lambergerji, poleg Gašperja

1858 KRONES 1883, str. 139–140.
1859 Tako denimo ni mogoče pritrditi mnenju, da naj bi cesarjevi privrženci leta 1457 zavzeli oziroma razdejali Ojstrico. Tamkajšnji celjski oskrbnik Hans Eckelheimer je šele spomladi 1458 prestopil v službo cesarja Friderika in mu prepustil nadzor nad gradom, ki je bil tisti trenutek očitno v funkcionalnem stanju. Enako sta storila oskrbnika Andrej Trebniški na Forhteneku in Andrej Grimščicer na Vrbovcu pri Nazarjah ter še množica drugih nekdanjih celjskih uslužbencev. AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 106'–109, 111, 140–141', prim. fol. 113–115; BIRK 1853a, št. 234, 1458 april 16., Dunajsko Novo mesto; št. 237, 1458 april 17., Dunajsko Novo mesto; prim. OROŽEN 1880, str. 139–140; PIRCHEGGER 1962, str. 188–189, 199–201; SAPAČ 2017, str. 296, 307.
1860 BIRK 1853a, št. 169–179, 1457 junij 11.–13., Kranj; KEMPER idr. 2014, št. 60, 1457 junij 12., Kranj; št. 61, 1457 junij 13., Kranj.
1861 BIRK 1853a, št. 180–181, 1457 junij 14., Radovljica; HEROLD, HOLZNER-TOBISCH 2001, št. 380, 1457 junij 14., Radovljica.
1862 BIRK 1853a, št. 163–168, 1457 maj 25.–junij 3., Ljubljana.
1863 Prim. BANFI 2023a, str. 177–179. V tem času je dal cesar Friderik sestaviti deželnoknežjo fevdno knjigo, v katero je vključil novo pridobljena celjska (in pozneje tudi goriška) ozemlja. Večini nekdanjih celjskih vazalov je preprosto potrdil dotedanje pravice in posesti s skoraj dobesednimi prepisi iz fevdne knjige grofa Ulrika II.: AT-StLA, Archiv Cilli, K3-H17.
1864 Nikolaj Pirs je v tem času izpričan kot celjski in pozneje deželnoknežji oskrbnik gradu Fridrihštajn, za kar je prejemal tudi ustrezno plačilo. HEROLD, HOLZNER-TOBISCH 2001, št. 377, 1457 junij 12., Kranj; prim. AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 75–76.
1865 Gl. HEROLD, HOLZNER-TOBISCH 2001, št. 372, 1457 marec 29., Celje; št. 373, 1457 april 18., Celje; št. 375, 1457 junij 12., Kranj; št. 376, 1457 junij 12., Kranj; št. 377, 1457 junij 12., Kranj; št. 378, 1457 junij 12., Kranj; št. 37, 1457 junij 12., Kranj; prim. GÖTH 1859, kjer so dokumenti iz tega sklopa pomotoma datirani v maj: št. 518, 1457 maj 11., Kranj; št. 519, 1457 maj 11., Kranj; št. 520, 1457 maj 12, Kranj; gl. tudi OTOREPEC 1995, št. 114, 1457–1461, s. l.

◆
139. Veduta Radovljice v *Topografiji Kranjske*
| REPRODUCIRANO PO: VALVASOR 1679, ŠT. 197

◆
140. Radovljica na notranjeavstrijskem vojaškem zemljevidu iz let 1784/5
| © ARCANUM

tudi Jurij in Andrej, ki ju je cesar 12. junija poplačal s potrditvijo oskrbništva nad gradom in uradom Ribnica ter jima zastavil letne prihodke tamkajšnjega imenja v skupni višini 2000 *lb* črnih pfenigov, marca naslednje leto pa jima je za 3100 *lb* pfenigov zastavil še grad Ortnek.[1866] Posebne naklonjenosti je bil deležen Andrej Hohenwart, saj ga je cesar za poplačilo 2600 *fl*, kolikor mu je dolgoval pokojni Ulrik II. Celjski, imenoval za oskrbnika oziroma glavarja v Metliki, mu zastavil urad Slivnica pri Celju ter skupno 31 hub v zameno za zavezo, da bo vložil 100 *fl* v obnovo gradu Metlika.[1867]

Potem ko je strl še zadnji resnejši odpor na Kranjskem, je cesar sredi junija odpotoval v Beljak, kjer je ostal približno mesec dni.[1868] 22. julija se je na kratko ustavil v Špitalu,[1869] 12. avgusta izstavljal listine na bližnjem Ortenburgu,[1870] še istega dne ponovno odšel v Špital[1871] in se naslednje tri tedne zadrževal v koroški prestolnici Šentvid.[1872] V tem času se je udeležil zasedanja deželnih stanov, ki so tedaj oblegali Vitovčev grad Strmec, a se je njegova posadka trdovratno

1866 BIRK 1853a, št. 170, 1457 junij 12., Kranj; št. 225, 1458 marec 29., Dunajsko Novo mesto; prim. SI AS 1073/I-2r, fol. 8.
1867 AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 63–65; GÖTH 1859, št. 519, 1457 maj 11., Kranj; HEROLD, HOLZNER-TOBISCH 2001, št. 378, 1457 junij 12., Kranj.
1868 BIRK 1853a, št. 182–188, 1457 junij 17.–julij 13., Beljak.
1869 KEMPER idr. 2014, št. 62, 1457 julij 22., Špital ob Dravi.
1870 BIRK 1853a, št. 189 in 190, oboje 1457 avgust 12., Ortenburg.
1871 BIRK 1853a, št. 191, 1457 avgust 12., Špital ob Dravi.
1872 BIRK 1853a, št. 192–200, 1437 avgust 22.–september 12., Šentvid na Koroškem.

upirala naskokom.[1873] Tudi Vitovec medtem ni čakal križem rok. V varnem zavetju svojih oporišč v Slavoniji je med kratkim predahom ponovno novačil čete in se poravnal s Katarino Branković, da bi se s skupnimi močmi postavila po robu cesarskim silam. Celjska kronika poroča, da je Vitovec s svojim moštvom prijezdil v okolico Celja, kjer so se mu pridružile skromne okrepitve grofice Katarine, nato pa je nameraval pohiteti na Gorenjsko, da bi zaščitil Radovljico. Če kronistova kronologija drži, se je to zgodilo sredi junija, prav v času, ko se je trška posadka vdala habsburškim četam. Čeprav ga je cesar tokrat prehitel, Vitovec ni obupal, temveč je svoje načrte le prilagodil novim razmeram in se odpravil na drzen vojni pohod.[1874]

Medtem ko se je cesar zadrževal na Koroškem in je deželna vojska oblegala Strmec, so Vitovčeve in Katarinine čete skozi Trojane udarile na Kranjsko. Njihova prva tarča je postala cesarju zvesta freisinška Škofja Loka. Tako grad nad mestom kot stolp na Kranclju in Stari grad oziroma Divja Loka so bili očitno predobro zavarovani, da bi Vitovec tvegal z neposrednim napadom nanje. Loški grad je bil tudi solidno oborožen s topništvom, kolikor lahko sklepamo iz popisa grajske oborožitve, ki jo je tod leta 1440 zapustil oskrbnik Fregnan – 4 bombarde na kamnite krogle, 14 ročnih topov in 7 topov na lesenih lafetah, čeprav je ta arzenal pospremila le skromna zaloga 2 mehov smodnika skupaj z 2 samostreloma, 2 bobnoma in 16 klobčiči sukanca za samostrelne tetive.[1875]

Vitovčeva vojska je zato raje kar »iz stremena« napadla mestno naselbino.[1876] Njene prebivalce je bliskoviti naskok očitno tako presenetil, da obzidja in vrat niti niso poskušali braniti, zato osvajalci niso naleteli na hujši odpor. Potem ko so mesto temeljito oplenili in požgali, so se usmerili proti Radovljici. Cesar je njeno varovanje zaupal Gašperju Lambergerju, v trgu pa so tedaj hranili tudi topništvo kranjskih deželnih stanov, začasno pripeljano iz Ljubljane – morda je tam ostalo še od preteklih spopadov ali pa so ga, še verjetneje, nameravali uporabiti pri obleganju koroškega Strmca. Toda Lamberger očitno ni imel dovolj moštva za enakopraven spopad z Vitovcem oziroma ga je nenadni vpad prehudo osupnil, da bi skušal braniti Radovljico. Ob novici o bližanju zloglasnega nasprotnika je zato v strateško pomembni naselbini raje podtaknil požar in s svojim spremstvom odjezdil v beg. Njegov načrt se je izjalovil, saj so Vitovčevi vojaki že kmalu zatem dosegli Radovljico in pogasili ogenj, še preden bi napravil občutno škodo, ter hkrati zajeli še topove iz ljubljanske orožarne.[1877]

Drzna ofenziva je za nekaj mesecev korenito zasukala ravnovesje sil na Gorenjskem, vendar sama po sebi ni zadoščala za strateški preobrat. Vitovec preprosto ni imel dovolj sil, da bi lokalne uspehe lahko unovčil za prodor na Koroško oziroma rešitev Strmca. Do jeseni je učinek uvodnega presenečenja že izzvenel, cesar pa je začel snovati obsežnejše protiukrepe. 2. oktobra je kranjskemu deželnemu upravitelju Gašperju Melzu in vicedomu Juriju Rainu ukazal, naj zavarujeta ceste proti Radovljici in presekata poti prek Tuhinja, Škofje Loke in Bleda, po katerih so se oskrbovale sovražne enote.[1878] Vitovec je spoznal, da mu grozi obkolitev, zato je v Radovljici pustil močno posadko in se z glavnino moštva vrnil po isti poti, od koder je prišel.

Čeprav je mobiliziranje kranjske deželne obrambe potekalo prepočasi, da bi Vitovčevim enotam presekalo umik, se je v skladu z izdanimi navodili v bližini kranjsko-štajerske meje med Blagovico in Trojanami zbrala večja skupina cesarju zvestih podložnikov, očitno nanovačenih s sklicem kmečkih obveznikov. Vitovčevo vojsko so med povratkom na Štajersko ujeli v past v ozki dolini na vzhodnem delu Črnega grabna. Točnega kraja spopada ne poznamo, a bi bilo glede na konfiguracijo zemljišča upravičeno domnevati, da je do njega prišlo na odseku med Petelinjekom, Podmiljem in Šentožboltom, kjer je na razdalji približno treh kilometrov ob utesnjeni strugi Radomlje več krajev, zelo primernih za zasedo. Po Celjski kroniki so kmetje z različnimi izstrelki – iz kronistovega besedišča ne moremo razbrati, ali misli predvsem na puščice z lokov ali samostrelov, krogle iz ročnega ognjenega orožja ali pa metalna kopja in celo z roko zalučane kamne – hudo pretresli sovražne čete. Kronist je prepričano zapisal, da bi lahko Vitovcu prizadejali težke izgube, ko bi le imeli v svojih vrstah izkušenega poveljnika. A zaradi pomanjkanja sposobnega vodstva se je zaseda sprevrgla v polom, ko je Vitovec prevzel pobudo in v protinapad poslal svoje pešake, ki so se vzpeli na hribovje in z višine razbili nasprotnike. Pri tem naj bi kmetje utrpeli hude žrtve, Vitovčeve izgube pa so znašale 20 mrtvih in težko ranjenih.[1879]

Ko se je po bitki pri Trojanah Vitovec neovirano umaknil, je njegov kontingent v Radovljici ostal osamljen sredi sovražne okolice. Kljub temu je še naprej plenil po okolici, ne da bi ga lokalne sile lahko zaustavile. Da bi odločilno nevtraliziral tako nevarno točko odpora, je Friderik III. ukazal kranjskim in štajerskim deželnim stanovom, naj z vojaškim sklicem ponovno zasedejo Radovljico – a kot poroča Celjska kronika, se je obleganje nazadnje precej zavleklo. Medtem so enote koroških deželnih stanov in drugih habsburških pristašev iz soseščine končno zavzele Strmec

1873 KRONES 1883, str. 140.
1874 KRONES 1883, str. 140, 142.
1875 BIZJAK 2008, str. 455.
1876 Prim. ŠTUKL 2004, str. 8, 20–21.
1877 KRONES 1883, str. 140–141, 143.
1878 KEMPER idr. 2014, št. 64, 1457 oktober 2., Velikovec.
1879 KRONES 1883, str. 141–142.

◆
141. Verjetna lokacija spopada Vitovčevih čet z enotami kmečkega sklica pri Trojanah | © Arcanum

in ga porušile do tal, enako tudi grad Kamen v Podjuni.[1880] Kakor hitro je cesarju uspelo zlomiti odpor na Koroškem, je tam zbrane čete poslal na pomoč kranjskemu in štajerskemu moštvu pred Radovljico. Boj zanjo še 28. novembra ni bil odločen, kot je razbrati iz Friderikovega pisma poveljnikom čet, ki so tedaj napadale obkoljeno naselbino.[1881] Toda kmalu zatem so se trški branilci le predali meddeželnim četam. Da Radovljica, ki je med preteklimi spopadi že tolikokrat zamenjala gospodarja, ne bi tudi v prihodnje tako očitno privlačila sovražnikovih apetitov, je dal Friderik odstraniti vse palisade in nasipe ter zasuti jarke.[1882] Cesar je končno slavil zmago – razbremenjen negotovosti je lahko v začetku decembra zapustil Velikovec[1883] in s Koroške odpotoval v Gradec, da bi se posvetil urejanju novih zapletov po nenadni smrti kralja Ladislava Posmrtnega.[1884]

1880 Naslednje leto je cesar Friderik porušeno utrdbo podelil Hansu Ungnadu. BIRK 1853a, št. 222, 1458 marec 1., Dunajsko Novo mesto.
1881 KEMPER idr. 2014, št. 66, 1457 november 28., Velikovec.
1882 KRONES 1883, str. 142.
1883 BIRK 1853a, št. 201–205, 1457 oktober 28.–december 1., Velikovec.
1884 BIRK 1853a, št. 208, 1457 december 21., Gradec; št. 209, 1457 december 22., Gradec.

Cesarjeva poravnava s Katarino Celjsko in Janom Vitovcem

Kljub dramatičnim zasukom je razvoj vojaških operacij do decembra 1457 strateško pobudo v bojih za celjsko nasledstvo naklonil cesarju Frideriku, ki je užival tudi močno podporo deželnega plemstva. Proti takemu nasprotniku Vitovec in vdova Katarina nista mogla pričakovati vojaške zmage, zato sta raje poskusila doseči diplomatski sporazum. Grofica Katarina je sprva še računala na zaslombo Ladislava Posmrtnega, vendar ji mladi kralj v navzkrižju različnih pretendentov za celjsko dediščino ni bil niti pripravljen niti sposoben zagotoviti neomajne podpore. To se je zlasti očitno pokazalo v primeru zagrebškega Gradca, ki si ga je Ulrik Celjski protipravno prisvojil tudi po prepričanju Ladislava Posmrtnega, zato je oškodovance pozval, naj mu prijavijo morebitne terjatve iz časa Ulrikove zasedbe. Povračilo prijavljenih zahtevkov za odtujene posesti in škodo se je zavleklo še v leto 1458.[1885] Celjski so v mestu zgradili močno utrdbo, ki je Katarina ni predala še vse do začetka septembra 1457. Zato je kralj Ladislav obrambo mestne avtonomije in pravic zaupal slavonskemu banu Janu Vitovcu in mu naročil, naj trdnjavo zavzame tudi s silo, če ne bo šlo drugače, ter jo poruši.[1886] Za tako radikalen korak sicer ni bilo potrebe, saj je Katarina pod grožnjo vojaškega posredovanja nazadnje le prepustila sporno postojanko mestnim oblastem.[1887]

Kljub lastnim interesom in šibkosti vladarske avtoritete je bil Ladislav vendarle zadnji zaveznik obglavljene celjske dinastije, ki bi Ulrikovi vdovi še lahko stopil v bran. Ko je 23. novembra 1457 nenadoma umrl, je Katarina po pisanju celjskega kronista dokončno obupala nad brezizhodnim položajem in si prizadevala izposlovati diplomatski sporazum s Friderikom Habsburškim.[1888] Formalizirala sta ga s podpisom dokaj obsežne pogodbe 15. decembra v Gradcu, kamor je Katarina poslala svoja opolnomočenca Andreja Baumkircherja in Friderika Lambergerja. Ovdovela grofica je morala cesarju prepustiti vse posesti, ki jih je še nadzorovala v okviru Svetega rimskega cesarstva. Gradova Žovnek[1889] in Planina se mu je obvezala nemudoma izročiti kar osebno, sebi zveste gradiščane oziroma upravitelje Valdenberka (Pusti grad nad Lipnico), Radovljice, Ojstrice, Vrbovca (Altenburg), Forhteneka, Podsrede, Kunšperka, Rogatca, Mehovega, Kostela in drugih posesti pa naj bi pozvala, naj jih predajo vladarju. Dogovor je vključeval obojestransko osvoboditev ujetnikov, ki so jih zajeli Katarinini in Vitovčevi možje oziroma deželnoknežje sile. Glede neurejenih vprašanj dedovanja ali dolgov, ki so denimo bremenila dediščino Forhteneških in Lihtenberških, naj bi cesarju pomagal razsoditi še zbor svétnikov in deželanov. V zameno je Katarina v dosmrtni užitek obdržala Krško z letnimi prihodki 2000 *lb* pfenigov, cesar pa ji je za vse druge terjatve namenil še izplačilo 2000 *fl* ter nadaljnjih 4000 *fl* kot povračilo za izgubljene oziroma odstopljene posesti; slednji znesek naj bi ji prav tako izplačali iz prihodkov gradu Krško.[1890]

1885 TKALČIĆ 1894, št. 191, 1457 september 1., Dunaj; št. 207, 1458 maj 27., Budim; št. 208, 1458 maj 30., Budim; št. 209, 1458 avgust 21., Budim; št. 210, 1458 september 19., Čazma.
1886 TKALČIĆ 1894, št. 189, 1457 september 1., Dunaj; št. 190, 1457 september 1., Dunaj.
1887 TKALČIĆ 1894, št. 194, 1457 s. l.
1888 KRONES 1883, str. 145–147.
1889 Po smrti dotedanjega gradiščana oziroma oskrbnika Hansa Snaerja ga je cesar junija 1458 za pet let podelil v oskrbništvo Hansu Prežinskemu. V nasprotju z napačno interpretacijo v *Regesta imperii* se grad *Senegk* nanaša na Žovnek, ne pa tedaj že porušeni stolp Šenek. AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 127', prim. 92'; BIRK 1853a, št. 255 in 256, oboje 1458 junij 19., Dunaj; DÜNNEBEIL idr. 2004, št. 25, 1458 junij 19., Dunaj; prim. št. 26, 1458 junij 22., Dunaj; NASCHENWENG 2020, g. Prösing, str. 175.
1890 AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 86'–87'; CKSL, 1457 december 15., Gradec; BIRK 1853b, št. V, 1457 december 15., Gradec.

142. Pusti grad nad Lipnico
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

Tik pred božičem 1457 je Friderik izdal novo, vsebinsko zelo podobno listino, v kateri je podrobneje opredelil vire financiranja Katarinine rente.[1891] Poleg denarne odškodnine 4000 ogrskih *fl* ji je v dosmrtni užitek še naprej prepuščal grad Krško s pripadajočimi uradi in posestmi ter letne dohodke v višini 2000 *lb* pfenigov. Poleg posesti v Krškem naj bi jo črpala z uradov Kostanjevica, Raka, Žužemberk, Šoštanj in Kacenštajn, prihodkov vicedomskega urada na Kranjskem v višini 113 *lb* pfenigov ter po 100 *lb* pfenigov mitnine v Kostanjevici, sodišča in mitnice v Novem mestu, urada Kočevje ter sodišča in mitnice v Metliki. Vse našteto naj bi Katarina uživala do konca življenja, nato pa naj bi pripadlo bodisi cesarju Frideriku bodisi njegovim dedičem. Grofica se je morala nadalje zavezati, da gospostva Krško ne bo izkoriščala za protipravna dejanja proti vladarjevi oblasti in da ga bo prepustila v upravo zapriseženemu deželanu, ki bo grad po njeni smrti brez izgovorov vrnil cesarju.[1892]

Pogodba, ki sta jo v Katarininem imenu morda nekoliko lahkomiselno, pod pritiskom ali gledajoč na lastne koristi sklenila njena odposlanca, najbrž ni povsem ustrezala grofičinim pričakovanjem. Vsaj tako lahko sklepamo iz nedatiranega zaznamka v celjskem oziroma pravzaprav deželnoknežjem kartularju, po katerem naj bi »naša gospa Celjska« prejela mesto Celje s Starim gradom, urada Laško in Radeče, grad Krško ter Vojnik, Žalec, Mozirje, Šoštanj, Kacenštajn, Vuzenico in Dravograd.[1893] Iz zaznamka ni jasno, ali naj bi tako določala volja pokojnega grofa Ulrika, morda zapisana v neohranjeni oporoki, ali je Katarina sama terjala tak dogovor ali pa ji ga je prvotno morda ponujal celo cesar Friderik. Kakor koli že, proti koncu leta 1457 očitno ni bil več predmet resnih pogajanj, saj je bila ovdovela grofica v trenutnih okoliščinah prisiljena sprejeti veliko manj ugoden sporazum. Marca 1458 ga je pisno potrdila, se odpovedala vsem zahtevkom do preostale dediščine in ukazala svojim gradiščanom, naj prepustijo rodbinske posesti cesarju.[1894] V zameno je habsburški vladar maja izdal še nekaj listin, s katerimi je Katarini zagotovil posebno zaslombo na njenih posestih znotraj Svetega rimskega cesarstva in enako naročil tudi upravniku kostanjeviškega urada ter kranjskemu deželnemu vicedomu.[1895]

Ulrikova vdova se je tako znašla skoraj povsem izrinjena iz prostora habsburških dednih dežel. Pomembnejšo posestno bazo je ohranila zgolj v Slavoniji. Čeprav ji je Zagreb iztrgal Vitovec, je zaenkrat še nadzorovala precej obsežna ozemlja, med drugim Varaždin, Podturen,[1896] oba

1891 AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 97–98; CHMEL 1859, št. 3571, 1457 december 24., Gradec; HEROLD, HOLZNER-TOBISCH 2001, št. 408, 1457 december 24., Gradec; KEMPER idr. 2014, št. 68, 1457 december 24., Gradec.
1892 Cesar Friderik je za krškega gradiščana že spomladi 1457 postavil Ahaca Ekenštajnskega. AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 54'–55'.
1893 AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 26'.
1894 AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 89–92'; CHMEL 1859, št. 3582, 1458 marec 7., Varaždin; prim. št. 3702, 1459 april 29., Varaždin; CHMEL 1838, št. CXXI, 1458 marec 7., Varaždin.
1895 AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 100–102; BIRK 1853a, št. 245, 1458 maj 9., Dunajsko Novo mesto; št. 248, 1458 maj 15., Dunaj; št. 249, 1458 maj 15., Dunaj; št. 250, 1458 maj 16., Dunaj; prim. CKSL, 1460 januar 15., Dunaj.
1896 ENGEL 1996a, str. 449; REGAN, DUGAČKI 2024, str. 502–503.

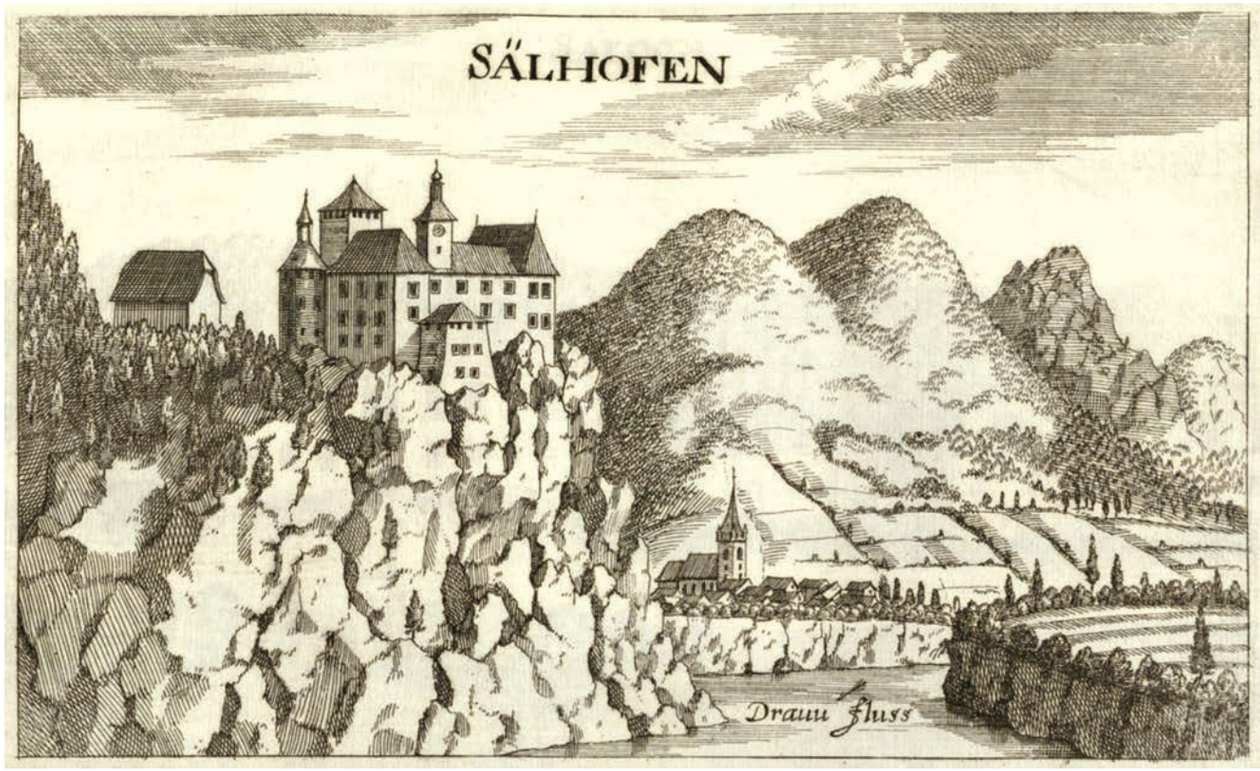

◆
143. Grad Vuzenica proti koncu 17. stoletja
| REPRODUCIRANO PO: VISCHER 1681, ŠT. 303

◆
144. Skromni ostanki vuzeniškega gradu
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

145. Vladarska upodobitev Matije Korvina v Thuróczyjevi kroniki
| REPRODUCIRANO PO:
THURÓCZY 1488, STR. [292]

Kalnika,[1897] Đurđevac, Medvedgrad in grad Kamenica pri Lepoglavi, Samobor pa je za zvesto službo podelila Andreju Baumkircherju.[1898] Medtem je cesar Friderik nizal nove uspehe. Od začetka decembra 1457 se je že javno naslavljal kot dedič oziroma gospodar celjskih posesti, nad katerimi je prevzel pravno poslovanje.[1899] Podobno kot prejšnjo pomlad, ko si je prizadeval zagotoviti naklonjenost stare celjske klientele z ugodnimi dogovori, je vse do poletja 1458 sistematično sklepal sporazume z nekdanjimi ljudmi grofov Celjskih[1900] in tudi lastnimi privrženci, da bi jih poplačal za storjene usluge oziroma škodo, ki so jo utrpeli v njegovi službi med preteklimi spopadi.[1901] Poleg vojaške podpore se jim je moral Friderik III. oddolžiti za denarno pomoč – denimo cesarskemu strežaju Gašperju Črnomaljskemu[1902] in pazinskemu glavarju Gašperju Lambergerju, ki mu je cesar za posojenih 1500 ogrskih *fl* zastavil grad Polhov Gradec.[1903] S potrditvijo mestnih pravic in privilegijev si je aprila 1458 prizadeval pridobiti naklonjenost prebivalcev Celja kot dobrohoten, legitimen naslednik pokneženih grofov.[1904] Nenavadno spravljivo je stopil naproti celo Janu Vitovcu. Na prošnjo Jurija Ungnada in Rajnprehta Rajhenburškega je češkemu kondotjeru in njegovim pomočnikom konec februarja milostno odpustil vse zagrešene prestopke, a ob opozorilu, naj v prihodnje nikoli več ne kršijo pravnega reda proti cesarju oziroma njegovim ljudem.[1905]

Dokler so pri svojih zahtevah vztrajali še drugi pretendenti, tekma za dediščino Celjskih vendarle ni bila dokončno odločena. Avgusta 1458 je Friderik III. iztržil dogovor o delitvi družinskega premoženja z bratom Albrehtom VI., ki se je ob tem v zameno za izplačilo 32.000 *lb* pfenigov odpovedal terjatvam do celjske zapuščine.[1906] Cesar je tako dosegel nov uspeh, ki pa so ga vmes zasenčili drugi nepričakovani dogodki na mednarodnem političnem prizorišču.[1907] Po nenadni smrti kralja Ladislava 23. novembra 1457 je Ogrska ponovno ostala brez vladarja in hkrati še zakonitega prestolonaslednika. Čas negotovosti so poskusili vsak po svoje izkoristiti različni akterji. Martin Frankopanski je denimo Ivanu iz Čave s silo odvzel nekdaj celjski grad Bužim[1908] v dolini reke Une in svoje dejanje opravičeval z dednim dogovorom, sklenjenim s pokojnim grofom Ulrikom.[1909] Zaradi tega dejanja ga je pozneje klical na zagovor Matija Korvin, od januarja 1458 novi vladar Ogrske. Komaj štirinajstletnega dečka so ogrski stanovi izvolili na prestol pod pritiskom njegovega strica, izkušenega vojskovodje in regenta Mihaela Szilágyija, ter ob podpori Jurija Podjebradskega, novega češkega kralja. Toda Korvinovo ustoličenje še zdaleč ni potekalo gladko. Za njegov prestol se je namreč potegoval tudi Friderik III., še vedno varuh ogrske krone.[1910]

Ko ga je zveza zahodnoogrskega plemstva februarja 1459 deklarativno izvolila za ogrskega (proti)kralja, se je Friderik že naslednji mesec začel ponovno zbliževati z Janom Vitovcem. Kot človek nenavadno zamerljivega značaja gotovo ni pozabil na Vitovčevo zahrbtno izdajo, a so takšne pomisleke

1897 REGAN 2017, str. 226–230, 341–347; REGAN, DUGAČKI 2024, str. 379–381, 683–684.
1898 KRONES 1883, str. 145–147.
1899 Npr. AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 92'–95; GÖTH 1858, št. 515, 1457 marec 29., Celje; št. 516, 1457 april 19., Celje; CHMEL 1859, št. 3567, 1457 december 1., Velikovec.
1900 Enako je v istem času storila krška škofija. Prim. KLA, HS 2/9, str. 71–72.
1901 BIRK 1853a, št. 212–269, 1458 januar 12.–julij 22., Dunajsko Novo mesto.
1902 GÖTH 1859, št. 530, 1458 julij 10., Dunajsko Novo mesto.
1903 GÖTH 1859, št. 525, 1458 februar 19., Dunajsko Novo mesto; HOLTZ 2012, št. 556, 1458 februar 18., Dunajsko Novo mesto; št. 557, 1458 april 27., Dunajsko Novo mesto.
1904 AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 150'–152'; BIRK 1853a, št. 229, 1458 april 11., Dunajsko Novo mesto.
1905 AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 96; BIRK 1853a, št. 220, 1458 februar 28., Dunajsko Novo mesto.
1906 CHMEL 1859, št. 3619, 1458 avgust 21., Dunajsko Novo mesto; LANGMEIER 2015, str. 483.
1907 Za zapuščino izumrlih Celjanov se je na habsburški strani poleg cesarja Friderika potegoval predvsem njegov brat Albreht. Svojim zahtevam se je odpovedal avgusta 1458. DÜNNEBEIL idr. 2004, št. 37, 1458 avgust 21., Dunajsko Novo mesto. A tudi vojvoda Sigmund se je še leta 1461 štel upravičenega do celjske dediščine, vsaj v primeru smrti cesarja Friderika. Gl. CHMEL 1859, št. 3862, 1461 april 1., Innsbruck.
1908 REGAN, DUGAČKI 2024, str. 69.
1909 REDŽIĆ 2009, str. 74–77; STIPIŠIĆ, ŠAMŠALOVIĆ 1960, št. 2412, 1459 marec 8., Budim.
1910 CHMEL 1859, št. 3569, 1457 december 19., Gradec; št. 3573, 1458 januar 12., Dunajsko Novo mesto; št. 3575, 1458 januar 21., Dunaj; KRONES 1883, str. 147–150.

več kot odtehtali bolj pragmatični razlogi. Friderikov položaj v ogrskem nasledstvenem sporu je bil vse prej kot močan, zato mu je bilo v očitnem interesu na svojo stran pridobiti enega najsposobnejših in najbolj izkušenih vojskovodij v regiji. Kljub izgubi Strmca se je Vitovčev položaj bistveno okrepil s pridobitvijo banstva v Slavoniji. Prav vojaška opolnomočja, izhajajoča iz te funkcije, so bila tisto, kar ga je v Friderikovih očeh povzdignilo v posebej dragocenega partnerja. V zameno za mir in medsebojno zavezništvo se mu je namreč Vitovec zavezal na lastne stroške služiti kot slavonski ban z banderijem 400 konjenikov, po potrebi za več mesecev in ne glede na to, ali se bo Habsburžanu uspelo uveljaviti kot vladar Ogrske ali ne. To je bila občutna sila, ki je cesarju že v kratkem zelo koristila v sklepnih bojih za celjsko dediščino.[1911]

V okviru poravnave je cesar 10. novembra 1459 Janu Vitovcu oziroma njegovim naslednikom v dedni fevd podelil gospostvo Krapina, družinski grb ter pravico do uporabe grba izumrlih gospodov Strmških. Kot izkaz posebne časti je Vitovcem dovolil pečatiti listine z rdečim voskom in kovati novce, ponovno pa jim je zagotovil tudi zaščito v pravnih sporih, v katerih so bili dolžni odgovarjati le vladarju osebno oziroma deželnim knezom.[1912] V ozadju te velikodušnosti so tičali še drugačni nameni. Friderik je namreč sklenil dokončno obračunati z Ulrikovo vdovo Katarino, saj jo je obtoževal, da mu je na svojih posestih na Ogrskem odpovedala pokorščino. Zato je Vitovcu izdal dovoljenje, da si jih pokori in prisvoji, enako kot mogočno trdnjavo Medvedgrad.[1913]

Kljub skrajno neugodnemu razmerju sil se Katarina ni bila pripravljena predati brez boja. Kot strateško oporišče za protinapade na sovražno okolico je izkoristila predvsem Samobor. Tudi če ga je prvotno v resnici predala Andreju Baumkircherju, kot poroča celjski kronist, sloviti bojevnik ni dolgo obvladoval gospostva. Spomladi ali zgodaj poleti 1459 je namreč Samobor upravljal Katarinin gradiščan Hans Apprecher[1914] ter po njenem nalogu s celjskimi četami oplenil bližnje vasi Orešje, Strmec, Novaki in Rakitje v lasti rodbine Henning s Susedgrada.[1915] Takšne akcije vendarle niso zadoščale za odločnejši preboj, saj Katarini ni uspelo učinkovito zavarovati niti lastnih slavonskih posesti. Med prvimi se ji je izmuznila Lepoglava. Ko je ugotovila, da ranljivega gospostva ne bo mogla več dolgo obdržati pod nadzorom, je dala najverjetneje sama porušiti tamkajšnjo utrdbo Kamenica.

◆
146. »Matijeva cerkev« Marijinega vnebovzetja na gradu v Budimu, temeljito prezidana med vladavino kralja Korvina
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

Njen morebitni strah pred izgubo posesti ne bi bil neupravičen, saj je kralj Matija Korvin julija 1459 Kamenico podelil Janu Vitovcu, v tej listini pa je utrdba tudi prvič opisana kot ruševina.[1916] Ob vsesplošni premoči mogočnih tekmecev je grofičin odpor kvečjemu odložil neizogibni poraz za naslednji dve leti, medtem ko so se njeni nasprotniki zapletali še v spopade na drugih frontah.

1911 AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 148–148'; KRONES 1883, str. 150–151.
1912 AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 156'–159, 163'–165; BIRK 1853a, št. 354–356, 358, vsi 1459 november 10., Dunajsko Novo mesto.
1913 AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 159–161, 162'–163; BIRK 1853a, št. 357, 1459 november 10., Dunajsko Novo mesto; št. 359, 1459 november 10, Dunajsko Novo mesto; prim. št. 370, (1459) s. d., s. l.
1914 Prim. SI AS 1073/I-57r, fol. 22'.
1915 STIPIŠIĆ, ŠAMŠALOVIĆ 1960, št. 2426, 1459 avgust 20., Zagreb; prim. št. 2492, 1463 januar 31., Zagreb. Susedgrad je do leta 1439 posedovala rodbina Tóth, po njenem izumrtju v moški liniji pa je z ženitvijo pripadel Henningom. ENGEL 1996a, str. 434.
1916 Maja 1461 se je grofica Katarina tudi formalno odpovedala gospostvu Lepoglava in ga skupaj z drugimi rodbinskimi posestmi v Slavoniji prodala Janu Vitovcu. KRONES 1883, str. 146, 157; TKALČIĆ 1894, št. 219, 1461 maj 8., Zagreb; REGAN 2022; REGAN, DUGAČKI 2024, str. 223.

Spopad z Goriškimi

147. Goriški grad
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

Med ostalimi pretendenti za dediščino Celjskih se je najbolj izpostavil Janez Goriški. Zapleteni odnosi med obema rodbinama so se vlekli že nekaj desetletij. Sredi tridesetih let 15. stoletja je kazalo, da bo rod Goriških z ostarelim Henrikom IV. izumrl. Njegova soproga Elizabeta Celjska je namreč preminula že leta 1426, ne da bi zapustila moškega naslednika. Ko je Henrik marca 1437 s Celjskimi podpisal sporazum o medsebojnem dedovanju in skrbništvu svojih potomcev, da bi jih obvaroval pred habsburškimi pretenzijami, se je grofoma Frideriku in Ulriku ponudila otipljiva možnost, da si pripojita goriške posesti.[1917] Toda že v naslednjem letu se je položaj nepričakovano spremenil, ko se je Henrik ponovno oženil, tokrat s Katarino Gorjansko, in so se mu v novem zakonu rodili trije sinovi. Mlada, energična Katarina je kmalu začela posegati v družinsko politiko, saj je več kot štirideset let starejšemu možu

1917 SI AS 1063/4479 in 4480, oboje 1437 marec 14., Oberdrauburg; 1063/4714, 1437 marec 17., Lienz; CKSL, 1437 marec 14., Oberdrauburg (A, B); 1437 marec 17., Lienz; CHMEL 1832, št. 175, 1437 marec 14., Oberdrauburg. Goriški grof Henrik je dogovor o skrbništvu ponovno potrdil novembra 1433. SI AS 1063/4516, 1443 november 30., Lienz; CKSL, 1443 november 30., Lienz.

očitala pretirano pasivnost.[1918] S pomočjo deželnega plemstva je leta 1443 celo izvedla prevrat in dala Henrika zapreti. Po posredovanju Ulrika Celjskega sta se zakonca spravila, Henrik pa ga je ponovno potrdil za skrbnika svojih mladoletnih otrok in privolil v ženitev sina Janeza z Ulrikovo hčerjo Elizabeto.[1919] Takšni dogovori so utrjevali Ulrikov vpliv na goriško rodbinsko politiko in mu vsaj do določene stopnje dopuščali celo nadzor nad njihovimi ozemlji.[1920]

Že naslednje leto je Katarina ponovno pridobila podporo številnih deželanov in možu napovedala fajdo. Po padcu Priessenegga in Weidenburga, ki so se ga Katarinine čete zvijačno polastile v nočnem napadu 21. februarja 1445, je Henrik za protinapad nanovačil vojsko 900 mož in se po pomoč obrnil celo na Benetke. Podprli so ga tudi Celjski, ki so svojemu ortenburškemu oskrbniku Andreju Grabnu[1921] poverili posredovanje na čelu mogočne armade menda kar 2000 mož. Ob grožnji tako očitne vojaške premoči mu je posadko Weidenburga uspelo prepričati, naj grad prepusti Henrikovemu sinu Janezu, a se Henrik s tem ni strinjal in je nadaljeval z obleganjem. Konec marca oziroma najpozneje do 2. aprila 1445 je utrdbo naposled zavzel oskrbnik Graben, to pa je sprožilo reakcijo kralja Friderika, ki je Celjske prisilil v umik.[1922]

Čeprav se je Henriku Goriškemu s celjsko pomočjo uspelo izogniti vojaškemu porazu, je njegov ugled zaradi družinskih razprtij utrpel hud udarec. Sčasoma je zdrsnil še nižje, ne nazadnje zaradi vrtoglavih dolgov, ki se mu jih je do oktobra 1449 nabralo kar za 74.144 *fl*,[1923] zato ni bilo posebno presenečenje, da je vodstvo rodbine še pred Henrikovo smrtjo pet let pozneje prevzel njegov sin Janez. Mladi grof je Celjskim zameril marsikaj. V dolgem popisu je dal vestno zabeležiti neupravičeno prisvajanje različnih sodnih pristojnosti, prihodkov oziroma pravic ter številne prestopke, ki naj bi jih zakrivil celjski oskrbnik na Goldensteinu Andrej Graben.[1924] Priložnost za poravnavanje starih računov se je Janezu Goriškemu ponudila ob novici o umoru Ulrika Celjskega, ko se je nemudoma polastil njegovih koroških gradov Kamen (Stein), Oberdrauburg, Falkenstein in Priessenegg. A že sredi decembra sta se cesar Friderik III. in njegov brat Albreht VI. odločno odzvala in grofu ukazala umik. Skoraj takoj zatem je Janezu pisal še vojvoda Sigmund in ga opozoril, da mora sporne posesti pustiti njemu, saj je imel po sporazumu z Ulrikom Celjskim ortenburško grofijo v – čeprav fiktivni – zastavi za znesek vrtoglavih 200.000 *fl*.[1925]

Naslednjih nekaj tednov je minilo v senci skoraj neizbežne vojne. Janez Goriški je vmes intenzivno novačil pehoto in konjenico pod poveljstvom svojega glavarja v Gorici in na Krasu Phebusa Thurna in vicedoma Simona, ki sta mu 27. decembra poročala o stanju moštva ter ga naprošala za nadaljnje napotke.[1926] A še preden bi se prepir stopnjeval v oboroženi obračun, je grof vsled habsburške premoči vendarle popustil. S poravnavo 5. februarja 1457 se je zavezal vrniti vse zaplenjene posesti razen Falkensteina in Priessenegga,[1927] saj je Friderik obljubil, da mu bo priznal status državnega kneza in cesarskega svétnika z letno plačo 1000 *lb* pfenigov ter ob kritju potnih stroškov oskrbe in krme za reprezentančno spremstvo 50 konjenikov; enake potne stroške je priznal tudi Janezovemu bratu Leonardu. Podobno kot ob mirovnem sporazumu s Celjskimi avgusta 1443 si je torej cesar Friderik – čeprav z očitnega položaja premoči oziroma nadvlade – z bolj kot ne navideznimi ugodnostmi in častmi prizadeval pomiriti strasti, da si iz Goriških ne bi ustvaril nespravljivih sovražnikov. Zato jim je v nadaljevanju zagotovil še, da jih bo podprl v primeru kakršnih koli terjatev, ki bi jim jih izstavila Katarina Celjska.[1928]

Vseeno se je kmalu pokazalo, da cesar teh obljub ni pripravljen iskreno uresničiti, prav tako pa Goriškim ni priznaval nobenih pravic do dedovanja po Celjskih.[1929] Grof Janez je zato večkrat protestiral. Ker kljub temu ni dobil zadoščenja, se je začel povezovati s Friderikovim bratom Albrehtom in bratrancem Sigmundom ter celo z Jurijem Podjebradskim. Ker z diplomatskimi pritiski na cesarja Friderika ni bilo mogoče

1918 Prim. ANTENHOFER 2023.
1919 Dogovor je veljal do pomladi 1453, ko je Janez Goriški oprostil nesojenega tasta Ulrika Celjskega vseh obveznosti, izhajajočih iz ženitne in zavezniške pogodbe, desetletje poprej sklenjene s Henrikom Goriškim. SI AS 1063/4550, 1453 april 15., Varaždin; CKSL, 1453 april 15., Varaždin.
1920 SI AS 1063/4516, 1443 november 30., Lienz; 1063/4517, 1443 december 11., Lienz; 1063/4721, 1443 december 18., Lienz; 1063/4541, 1451 julij 20., Schöneck; CKSL, 1443 november 30., Lienz; 1443 december 11., Lienz; 1443 december 18., Lienz; 1451 julij 20., Schöneck; prim. ANTENHOFER 2023, str. 26–28.
1921 Prim. SI AS 1073/I-57r, fol. 35, 45'.
1922 THOMAS 1972; FRÄSS-EHRFELD 1984, str. 585–586; BAUM 2000, str. 223–240; ANTENHOFER 2023, str. 20–31; prim. WILLICH 1999, št. 253, 1444 september 5., Nürnberg; št. 254, 1444 september 7., Nürnberg; št. 258, 1444 oktober 1., Nürnberg; št. 264, 1444 december 11., Dunajsko Novo mesto; št. 265, 1444 december 18., Dunajsko Novo mesto; št. 275, pred 1445 marec 26., s. l.; št. 276, ok. 1445 marec 26., s. l.; št. 277, 1445 marec 26., Salzburg; št. 279, 1445 konec marca/začetek aprila, Salzburg.
1923 HEROLD, HOLZNER-TOBISCH 2001, št. 153, 1449 oktober 18., Ljubljana.
1924 AT-OeStA, HHStA, Görzer Urkunden 1-1-41, ok. 1450–1460, s. l.; 1-1-43, ok. 1450–1460, s. l.; TROTTER 1954, str. 82.
1925 LAMPEL 1923, št. 15561, 1456 december 15., Dunaj; HEROLD, HOLZNER-TOBISCH 2001, št. 357, 1456 december 13., Dunajsko Novo mesto; BAUM 2000, str. 245–246. To ni bil prvi tovrstni pritisk na Goriške, saj je cesar Friderik od grofa Janeza že avgusta 1455 zahteval vračilo »protipravno prisvojenih« fevdov in regalov ter mu očital, da je iz golega pohlepa vse do smrti zadrževal v zaporu lastnega očeta, zakonitega goriškega seniorja. GI. BIRK 1853a, št. 96, 1455 avgust 24., Dunajsko Novo mesto; HEROLD, HOLZNER-TOBISCH 2001, št. 332, 1455 avgust 24., Dunajsko Novo mesto.
1926 AT-OeStA, HHStA, Görzer Urkunden 2-6-25, 1456 december 27., Gorica.
1927 Friderik je marca 1460 grad Priessenegg z vsemi pripadajočimi dajatvami in dohodki doživljenjsko podelil Hansu Fresachu, da bi mu zvesto služil. DÜNNEBEIL idr. 2004, št. 180, 1460 marec 18., Dunaj.
1928 AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 12–15; CHMEL 1838, št. 1457, februar 5., Gradec; HEROLD, HOLZNER-TOBISCH 2001, št. 364, 1457 februar 4., Gradec; št. 365, 1457 februar 5., Gradec; prim. DÜNNEBEIL idr. 2004, št. 8, 1458 marec 1., Dunajsko Novo mesto.
1929 RAINER 1960, str. 177; prim. FRÄSS-EHRFELD 1984, str. 590; BAUM 2000, str. 241–242.

ničesar doseči, se je Janez nazadnje odločil za vojaško akcijo. Priprav nanjo na podlagi preskromnih virov ne moremo natančno rekonstruirati, čeprav naj bi po tezi Wilhelma Bauma že prodaja grofije Kirchberg na Švabskem marca 1459 pomenila uvod v zbiranje financ za oboroženi pohod.[1930] Verjetno zadnje novembrske dni tega leta je Janez Goriški sprožil nenadno ofenzivo. Začetek sovražnosti je – gotovo ne povsem naključno – sovpadal z neugodno cesarjevo razsodbo v sporu Goriških z grofi Schaunberškimi, ki so jih terjali za visoko odškodnino 24.000 *fl*.[1931] V prvem sunku so goriške čete nanizale več lokalnih uspehov. 9. decembra so vstopile v Špital ter postopoma zavzele gradove Oberdrauburg, Goldenstein in Ribnico ob Vrbskem jezeru, od katerih je Janez Goriški slednja ukazal porušiti. Nato so njegove enote napadle še grofijo Ortenburg in prodrle vse do Vajškre (Landskron). Toda na videz velikopotezne operacije so se kmalu pokazale za slabo premišljene. To je bila morda posledica Janezove mladosti in neizkušenosti pa tudi nezanesljive presoje političnih razmer.[1932]

Friderik III. je v kratkem času mobiliziral deželno plemstvo, med njimi številne nekdanje zaveznike Goriških, dobil pa je tudi podporo Jana Vitovca z močnim slavonskim kontingentom. Kako dragocena je bila ta pomoč, kaže cesarjeva listina s 15. decembra 1459, v kateri je Vitovcu za ofenzivo na goriške gradove izročil 5000 *lb* pfenigov. Osrednja tarča njegovega napada naj bi bila Lienz in bližnji grad Bruck, ki bi mu po uspešnem zavzetju pripadla v dedno last. A to še ni bilo vse. Cesar je neprecenljivemu češkemu vojskovodji ponudil tudi naslov zagorskega grofa, če bi si ga poželel, poleg tega pa je Vitovcu obljubil odkupiti iz zastave gradove in posesti v Slavoniji, ki jih še ni imel v dedni lasti – vsaj z izjemo tistih, ki jih ne bi sklenil odkupiti zase.[1933]

Pred samim vojaškim udarom je Friderik sprožil obsežna diplomatska prizadevanja, ki se kažejo v množici pisem, s katerimi so vodje enot, oddelkov in celo posamezni najemniki formalno najavili fajdo Goriškim. Njihova formulacija je skoraj identična – podpisniki se pridružujejo cesarju oziroma njegovemu vrhovnemu poveljniku, grofu Sigmundu iz Pezinoka, ter goriškima grofoma Janezu in Leonardu uradno napovedujejo vojno.[1934] Pri obravnavi teh virov je potrebno nekaj previdnosti, saj fajdne napovedi nimajo značaja najemniških pogodb, temveč so predvsem deklarativnega pomena. Z njimi so habsburški pristaši slovesno zagrozili Goriškim, koliko pa so se s svojimi spremstvi in najetimi četami dejansko vključili v vojskovanje, je drugo vprašanje. Le 161 podpisanih oseb – v večini domačinov, Koroščev – se je proti Goriškim izreklo še pred 1. januarjem 1460, med njimi najvidnejši Henrik Himmelberger, Egidij Schulthauzinger, Konrad Kraig, Viljem Ostroviški,[1935] Hans Ungnad ter Leon Dietrichinger. Veliko število jih je napovedalo vojno šele pozneje, tudi v drugi polovici januarja ali celo že po miru v Požarnici 25. istega meseca, ko so se Goriški formalno že podredili Habsburžanom.

Ohranjena pisma si sledijo od 30. septembra vsaj do 31. januarja. V zapisih najdemo skupno 963 imen, ki jim je potrebno prišteti še 100 hlapcev Mihaela Harderja ter neznano število spremljevalcev več drugih navedenih oseb. V veliki večini primerov gre za plemiče, njihovo spremstvo ali pa najemniške vojake. Grof iz Pezinoka je 31. januarja izvedel tudi vpoklic, na katerega so se morali odzvati meščani in podložniki iz Brež, Starega Dvora (Althofen) in Hüttenberga. Breže so prispevale 12 najemnikov, Hüttenberg 4, trg Stari Dvor 8, drugi podložniki s trškega ozemlja pa še 38 mož. To kaže, da z morebitno izjemo starodvorskih podložnikov ni prišlo do osebnega vpoklica kmetov in rudarjev, temveč so na poziv poslali poklicne vojake.[1936] Vsekakor je treba še enkrat opozoriti, da je dokument datiran že po sklenitvi miru z Goriškimi in omenjene sile torej niso več mogle neposredno sodelovati v vojaških spopadih, temveč kmečjemu v policijskih akcijah ob dejanski uveljavitvi določil pogodbe na terenu oziroma kot rezerva za vsak primer.

Glavnino sil sta organizirala Sigmund iz Pezinoka s 362 možmi ter slavonski ban Vitovec s 345 možmi. Grof Sigmund je z vzhoda privedel češke in ogrske najemnike, spotoma pa so se mu pridružili najemniki koroškega deželnega upravitelja Sigmunda Kreutzerja ter plemiški kontingenti – denimo Ungnadov, Weisspriachov in Ostroviških. Med drugimi za nas zanimivejšimi osebami velja omeniti še naslednje voditelje kontingentov: Konrada Kraiga in Viljema Ostroviškega z 41 možmi, Hansa Ungnada z 48, Krištofa Ungnada z 49, Rajnprehta Rajhenburškega z 20 in Ulrika Weisspriacha z 42 možmi.

Grof Sigmund iz Pezinoka je kot formalno najvišji Friderikov poveljnik začel zbirati može v prvih dneh januarja, a so se mu posamezni kontingenti priključili tudi še konec meseca. Jan Vitovec, ki je Frideriku očitno prispeval le malo manj od pogodbeno določenih 400 mož, je na Koroško prispel šele v drugi polovici januarja, kakor kažejo datumi odpovednih pisem, ki so jih Goriškim pošiljali člani njegovega

1930 CHMEL 1859, št. 3528, 1456 december 13., Dunajsko Novo mesto; št. 3541, 1457 februar 4., Gradec; št. 3541, 1457 februar 4., Gradec; BAUM 2000, str. 248.
1931 CHMEL 1859, št. 3766, 1459 november 28., Dunajsko Novo mesto.
1932 KRONES 1883, str. 152; GUBO 1893, str. 62; prim. RAINER 1960, str. 178; HABJAN 1994, str. 482; BAUM 2000, str. 248.
1933 AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 161–162'; BIRK 1853a, št. 364, 1459 december 15., Dunaj; št. 365, 1459 december 16., Dunaj; št. 366, 1459 december 16., Dunaj.
1934 ZENEGG-SCHARFFENSTEIN 1927, str. 273–281.
1935 WIESSNER 1977, št. 465, 1459 december 18., s. l.
1936 ZENEGG-SCHARFFENSTEIN 1927, str. 274.

kontingenta.[1937] Jasno je torej, da so se Vitovčeve sile priključile glavnini šele zadnji trenutek. A do odločilnega obračuna na bojnem polju niti ni prišlo, saj je združena vojska že v nekaj dneh bolj ali manj zgolj s svojo pojavo prisilila grofa Janeza Goriškega v vdajo.[1938]

Kot je mogoče razbrati iz imen v odpovednih pismih, je bila etnična sestava Friderikovega vojaštva pestra. Po pričakovanjih se je proti Goriškim bojevalo znatno število Koroščev. Kolikor lahko sklepamo po priimkih, so preostali najemniki večinoma izhajali iz ne prav daljnje »nemške« okolice, iz slovenskega prostora in Slavonije oziroma hrvaških dežel,[1939] kar je glede na udeležbo Vitovčevih banskih enot vsekakor logično, deloma pa tudi s Češke, Ogrske in širšega zaledja, od koder je prihajalo predvsem jedro enot grofa Sigmunda.[1940] Poleg plemičev in najemnikov na seznamih zasledimo tudi nekaj drugih oseb, ki v vojaških operacijah neposredno niso imele bojne vloge, vendar so jih s svojim znanjem lahko podprle kot specialisti. Hans in Krištof Ungnad sta tako pripeljala štiri topniške mojstre: 21. decembra 1459 Friderika Höfferja, Hansa Wigka, Jakoba Eyselleja,[1941] 18. januarja 1460 Leonarda Saldorferja,[1942] med Vitovčevimi možmi pa najdemo zdravnika Mihaela Krabata.[1943]

1937 Žal ni jasno, kdaj in kje je nastala večina pisem. Zdi se, da so jih za vsak posamezni kontingent napisali šele ob prihodu na Koroško.
1938 FRÄSS-EHRFELD 1984, str. 591.
1939 Na slovansko poreklo zlasti pogosto kaže priimek Windisch, vendar zgolj po tej oznaki ne moremo izpeljevati zanesljivih sklepov o natančnejši etnični ali geografski pripadnosti, saj so pod njo razumeli tudi prebivalce Slavonije. V dokumentu je Jan Vitovec pač opredeljen kot ban v *Windischen Landen*. ZENEGG-SCHARFFENSTEIN 1927, str. 278.
1940 ZENEGG-SCHARFFENSTEIN 1927, str. 280.
1941 ZENEGG-SCHARFFENSTEIN 1927, str. 275.
1942 ZENEGG-SCHARFFENSTEIN 1927, str. 277.
1943 ZENEGG-SCHARFFENSTEIN 1927, str. 280.

Mir v Požarnici

K odločitvi Goriških, da poskušajo svoje težnje proti cesarju izsiliti z orožjem, je verjetno nemalo pripomoglo upanje na podporo mednarodnih zaveznikov, predvsem Benečanov. Po tedaj splošno razširjenih govoricah naj bi prav njihova obljuba pomoči grofe napeljala k začetku fajde. Zato ne preseneča, da so se beneški diplomati decembra 1459 med intenzivnimi stiki s koroškim deželnim plemstvom znašli pod plazom hudih obtožb. Benetke so vztrajno zavračale vse namige o morebitni vpletenosti v vojne priprave Goriških, o katerih naj ne bi vedele ničesar. So pa v kočljivem položaju, ki je posredno zadeval tudi strateške interese Republike na občutljivem obmejnem ozemlju, z veseljem prevzele vlogo mirovnega posrednika. Njihov odposlanec Giovanni Emo je zato nemudoma odpotoval na goriški dvor in tam v prvih dneh januarja začel pogajanja. Kot dokazuje Emovo dopisovanje z beneškim senatom, so bile Benetke sicer pripravljene zagovarjati grofe Goriške, vendar le na deklarativni ravni, nikakor pa ne z vojaško pomočjo. Njihov resnični namen je bila vzpostavitev miru, saj je fajda škodila trgovanju. Beneški odgovor je Goriške postavil v kot, saj obetane pomoči niso prejeli, potencialni zavezniki pa so jih silili v sklenitev miru prav v času, ko se je položaj na Koroškem odločilno prevesil v Friderikovo korist.[1944]

Sredi januarja, pravzaprav takoj po združitvi sovražnih enot, sta Janez in Leonard Goriški opustila vojskovanje in pristala na diplomatsko poravnavo. 25. januarja sta morala v Požarnici, na nevtralnem ozemlju salzburške nadškofije, sprejeti trde Friderikove pogoje, ki sta jih kot njegova zastopnika diktirala Sigmund iz Pezinoka in Jan Vitovec. Z mirom v Požarnici so se Goriški ne le povsem odpovedali vsakim težnjam po celjsko-ortenburški dediščini in izpustili vse ujetnike, temveč so morali Frideriku kot agresorji predati še svoje rodbinske posesti do soteske oziroma klavž pri Lienzu ter mu tako zagotoviti malone neomejeno oblast nad deželo.[1945] Podobno kot v primeru zapuščine Celjskih je cesar tudi tokrat pohitel s priključitvijo nekdanjih goriških posesti in sklepanjem fevdnih pogodb z nekdanjimi grofovskimi vazali.[1946] Z dodatnim dogovorom, sklenjenim konec marca, je Janezovi materi, grofici Katarini, v doživljenjsko uporabo milostno prepisal zgolj gradova Grünburg in Možberk (Moosburg), a s pridržkom, da ju morajo Katarinini oskrbniki takoj po njeni smrti nemudoma vrniti cesarju oziroma njegovim pravnim naslednikom.[1947]

Mirovni sporazum v Požarnici je pomenil še simbolni konec celjskih teženj po lastni kneževini, ki so v skrajni točki privedle do natanko nasprotnega cilja. Izumrlim grofom se ne le ni uspelo izviti primežu deželnoknežje oblasti na Kranjskem, Štajerskem in Koroškem ter ustvariti nove, samostojne politične tvorbe, v kateri bi avtonomno gospodarili sami, pač pa je njihove posesti prevzel habsburški vladar in svoji dinastiji utrdil še neprimerno boljši nadzor nad slovenskimi deželami za naslednja štiri stoletja in pol. Objektivnejša analiza tega razvoja je še toliko težavnejša, ker se je pod vtisom njegovih dolgoročnih posledic v perspektivi slovenske nacionalne zgodovine vse prelahko zatekati k neutemeljenim sodbam in ključnim akterjem dogajanja pripisovati

1944 RAINER 1960, str. 178–179; BAUM 2000, str. 248.

1945 AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 165'–167; CHMEL 1838, št. CLV, 1460 januar 25., Požarnica; CHMEL 1859, št. 3785, 1460 januar 25., Požarnica; prim. št. 3786, 1460 januar 28., Beljak; GUBO 1893, str. 63; ZENEGG-SCHARFFENSTEIN 1927, str. 273; BAUM 2000, str. 248–249; DÜNNEBEIL idr. 2004, št. 174, 1460 januar 25., Požarnica.

1946 AT-StLA, Archiv Cilli, K3-H17, fol. 80–95'.

1947 DÜNNEBEIL idr. 2004, št. 182, 1460 marec 28., Dunaj.

148. Salzburg, sedež enega najmogočnejših cerkvenih gospostev v vzhodnoalpskem prostoru | FOTO: TOMAŽ LAZAR

anahronistične težnje, kakršnih morda nikoli niso imeli.[1948] Poleg Friderika III. se je z zmago nad Goriškimi okoristil predvsem Vitovec. Decembra mu je cesar obljubil veliko nagrado za vojaško pomoč, kar je naposled tudi izpolnil. Tako je Vitovec prejel oblast nad Bruckom in Lienzem, ki se mu je – nepriljubljenemu tujcu – sicer kmalu izmuznila.[1949] Toda pravo plačilo je prejel naslednji dan, ko mu je cesar poleg visokega zneska 5000 *lb* pfenigov podelil dedni naziv grofa Zagorskega.[1950] Vitovec se je tako utrdil kot gospodar enega najpomembnejših zaokroženih sklopov nekdanjih celjskih posesti v Slavoniji s središčem v Krapini, nato pa se je polastil še ostalih utrdb izumrle rodbine v Zagorju z izjemo Cesargrada pod nadzorom Andreja Baumkircherja in Kostelgrada pri Pregradi, ki ga je obvladoval Andrej Kraig.[1951]

Takoj po obračunu z Goriškimi si je Friderik III. poskusil prisvojiti še celjske posesti na Ogrskem. Čeprav so trenutno ostajale pod oblastjo Ulrikove vdove Katarine, si je njeno avtonomijo prizadeval sistematično omejiti novi kralj Matija Korvin, izrazito nenaklonjen celo zadnjim pičlim preostankom celjske rodbine.[1952] Ob neprestanih izzivih, s katerimi se je spoprijemala v sovražnem okolju Ogrske, in brez upanja na kakršno koli podporo bližnjih sorodnikov, zapletenih v spopad za Srbsko despotovino, Katarine marca 1460 verjetno ni bilo težko prepričati v sporazum s Friderikom Habsburškim. V zameno za izplačilo 29.000 *fl* in grad Postojna je cesarju privolila predati obsežne posesti v Slavoniji, ki jih je tedaj držala v zastavi: Rakovec, Koprivnico, Veliki in Mali Kalnik, Đurđevac, Čakovec, Štrigovo, Varaždin, Samobor in Medvedgrad; slednje gospostvo je cesar sicer želel prepustiti Janu Vitovcu, nedvomno kot nagrado za opravljene usluge.[1953]

S prodajno oziroma menjalno pogodbo bi si habsburški vladar zagotovil trdno mostišče v Slavoniji, seveda v očitnem navzkrižju z interesi ogrskega kralja Matije Korvina, vendar se dogovor nazadnje ni uresničil. Katarina je še naprej iskala zatočišče pri kateri od nevtralnih, če že ne prija-

1948 Prim. HABJAN 1994. Habjanov prispevek kaže značilne pomanjkljivosti takšne anahronistične perspektive, utemeljene v optiki poznejšega zgodovinskega razvoja in romantično-nacionalnih pogledov, pa čeprav za ceno očitnih nesmislov – od interpretacije bojev s Friderikom Habsburškim in Ivanom Hunjadijem kot popolnih celjskih zmag do obtoževanja Ulrikove vdove Katarine, zakaj se po moževi smrti ni odločneje uprla »Habsburžanom« ali se morda kar na hitro omožila s kakim novim potentatom (Janom Vitovcem?), sposobnim ohraniti celovitost celjskih posesti, po možnosti celo z osmansko pomočjo.

1949 AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 178; BIRK 1853a, št. 395, 1460 marec 20., Dunaj; CHMEL 1859, št. 3794, 1460 marec 21., Dunaj; DÜNNEBEIL idr. 2004, št. 181, 1460 marec 21., Dunaj; prim. TROTTER 1954, str. 82–83; FRÄSS-EHRFELD 1984, str. 592; HABJAN 1994, str. 487.

1950 AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 168'–169', 178'; CHMEL 1859, št. 3796, 1460 marec 22., Dunaj; RAINER 1960, str. 178.

1951 AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 177'; KRONES 1883, str. 153; prim. BANFI 2023a, str. 224.

1952 Prim. TANODI 1942, št. 141, 1458 april 13., Budim; št. 143, 1458 avgust 3., Budim.

1953 MNL, OL DF 258251, 1460 marec 10., Dunaj; DL 15435, 1460 marec 10., Dunaj; CHMEL 1838, št. CLIX, 1460 marec 10., Dunaj; BIRK 1853a, št. 394, 1460 marec 20., Dunaj; št. 396, 1460 marec 20., Dunaj; CHMEL 1859, št. 3790, 1460 marec 10., Dunaj; KRONES 1883, str. 152–154.

teljskih sil. Zavetja ni mogla najti niti v rojstni domovini, saj si je Srbsko despotovino marca 1459 podredil zadnji bosanski kralj Štefan Tomašević, že junija pa so jo osvojile turške čete in jo dokončno priključile Osmanskemu cesarstvu. Katarinin slepi brat Štefan se je tako sam znašel v izgnanstvu. Iz Budima se je napotil k svoji sestri, da bi skupaj odpotovala v Dubrovnik, kjer pa so se iz bojazni pred zamero Osmanom nezaželenih gostov dolgo otepali. Njune prošnje za azil in galejo, ki bi ju prepeljala na dubrovniška tla, so zavračali vse do avgusta, ko so se nesrečnega Štefana iz spoštovanja do pokojnega očeta le usmilili, mu omogočili bivanje v Dubrovniku ter že kmalu zatem prehod v Albanijo, kjer se je poročil z Angelino Arianiti, hčerjo uglednega domačega plemiča in tasta slovitega vojskovodje Skenderbega. Tudi Katarina je v tem času prosila dubrovniške oblasti, naj ji dovolijo prosti prehod. Čeprav so ji decembra ponudili azil, se sprva ni odločila za tak korak, temveč je ostala v Slavoniji.[1954]

Do maja 1461 se ji je pridružil še brat. V njegovi prisotnosti ter očitno po predhodnem dogovoru se je Katarina odločila vse slavonske posesti, vključno z zagrebškim Gradcem, prodati Janu Vitovcu ter bratoma Sigmundu in Baltazarju Weisspriachu za skupno vsoto 62.000 *fl.*[1955] Odtlej je na nekdanje dinastično ozemlje svojega pokojnega soproga ni vezalo nič več razen Krškega, ki ga je v upravo prepustila svojemu odvetniku, da bi ji pošiljal letne prihodke in ji zagotovil sredstva za preživljanje. V perspektivi Celjanom bližnjih sodobnikov, ne nazadnje anonimnega dvornega kronista, je popoln razpad nesojene »kneževine« oznanil nesporni konec nekoč tako vplivne rodbine.[1956] Največji del njenih ozemeljskih ostankov si je prisvojil cesar Friderik III., a se mu je hitro razdrobil, ko je bil prisiljen s podeljevanjem, zastavo in prodajo komaj pridobljenih posesti reševati nenehno finančno stisko oziroma nagrajevati svoje privržence.[1957]

Vendar sage plemenitih Celjanov ne bi bilo primerno zaključiti zgolj z usodo njihove lastnine. Zadnje poglavje njihove zgodbe je bilo namreč še naslednjih trideset let namenjeno pisati ovdoveli grofici Katarini. Po prodaji slavonskih posesti je avgusta in septembra 1461 bivala v Dubrovniku, preden je sledila bratu v Italijo.[1958] S Štefanom in njegovo družino sta se preselila v Furlanijo, kjer sta od grofa Leonarda Goriškega najpozneje leta 1465 kupila gospostvo Belgrado na vzhodnem bregu Tilmenta. Njihovo bivanje v novem domu ni bilo posebej srečno. Denarna sredstva so hitro pošla, čeprav so stisko za nekaj časa premostili z zastavo Belgrada prejšnjim lastnikom Goriškim. Katarina je leta 1469 prek Dubrovnika odpotovala v Dafni (oziroma Ježevo) v grški Makedoniji na posest sestre Mare, ki jo je imela v dosmrtnem užitku kot vdova sultana Murata II. Njegov naslednik Mehmed II. celjske vdove ni sprejel z naklonjenostjo, zato je kmalu obžalovala svoj prihod. Toda druge izbire niti ni imela, saj je oktobra 1476 po težki bolezni umrl Štefan Branković. V skrajni revščini so bili njegovi otroci in žena Angelina odvisni od skromnih darov dubrovniških oblasti. Konec leta 1478 so se po Katarininem priporočilu zatekli po pomoč k cesarju Frideriku III.,[1959] sama pa je v iskanju še zadnjih mogočih virov zaslužka poskusila prepričati grofa Goriškega, naj Belgrado odkupi iz zastave za 5400 beneških dukatov. Kljub posredovanju samega sultana Mehmeda II. se je Leonard dolgo izogibal kupčiji in nazadnje pristal zgolj na ponudbo 2400 dukatov.[1960]

V številnih pogledih je grofica Celjska svojo pot sklenila še neprimerno bolj ganljivo kot njen soprog, ki mu je bilo dano vsaj pokončno umreti z mečem v roki. Prepuščena na nemilost brezobzirnim tekmecem, ki so jo pregnali z najskromnejših preostalih drobcev družinske lastnine, je bila na starost prisiljena prosjačiti bolj ali manj naklonjene mogočneže in nekdanje zaveznike, da bi zagotovila preživetje svojim najbližjim, dokler je niso drug za drugim zapustili. Po smrti sestre Mare septembra 1487 je nadaljevala njeno delo in se posvetila duhovnosti v službi pravoslavne cerkve. Umrla je v letih 1490–1492 in zadnje počivališče našla v samostanu Konče v današnji Severni Makedoniji.[1961]

1954 GELCICH, THALLÓCZY 1887, str. 748–749, 1460 september 2.; 1460 december 4.; DINIČ-KNEŽEVIČ 1975, str. 5–7, 20–21.
1955 TKALČIĆ 1894, št. 219, 1461 maj 8., Zagreb.
1956 KRONES 1883, str. 154.
1957 Prim. GUBO 1893, str. 85–87.
1958 GELCICH, THALLÓCZY 1887, str. 752, 1461 avgust 31.; 1461 september 4.; 1461 september 14.; 1461 september 15.; 1461 september 19.

1959 Cesar je nesrečnim Brankovičem sicer obljubljal zaslombo, vendar svojih besed ni podkrepil z vidnejšimi dejanji, še manj pa denarno podporo, ki naj bi jo kvečjemu prispevali drugi. Ko ga je Štefanova vdova Angelina oktobra 1480 obiskala na Dunaju in moledovala za pomoč, ji je namesto s posojilom ustregel zgolj z izdajo pisma, s katerim je pozval Leonarda Goriškega, naj se usmili nesrečne despotinje in njenih otrok ter reši iz zastave grad Belgrado. AT-OeStA, HHStA, Görzer Urkunden 2-13-12, 1480 oktober 30., Dunaj; 2-13-37 in 2-13-25, oboje 1480 november 15., s. l.; 2-13-28, 1480 november 23., Lienz; 2-13-33, ok. 1481, s. l.
1960 Pri medsebojni korespondenci je občasno prihajalo tudi do težav zaradi nerazumevanja jezika in pisave. Januarja 1481 je denimo Wolfgang Dornberški potreboval tolmačevo pomoč, saj sam ni znal prebrati Katarininega pisma v grščini. AT-OeStA, HHStA, Görzer Urkunden 1-5-5, 1466, Belgrado; 2-13-3, ok. 1480, s. l.; 2-13-1, 1480 februar 9., Carigrad; 2-13-15, 1480 maj 12., Benetke; 2-13-25, 1480 november 15., s. l.; 2-13-28, 1480 november 23., Lienz; 2-13-7, 1481 januar 21., Belgrado; KOS 1920.
1961 DINIČ-KNEŽEVIČ 1975, str. 22–24, 27–28.

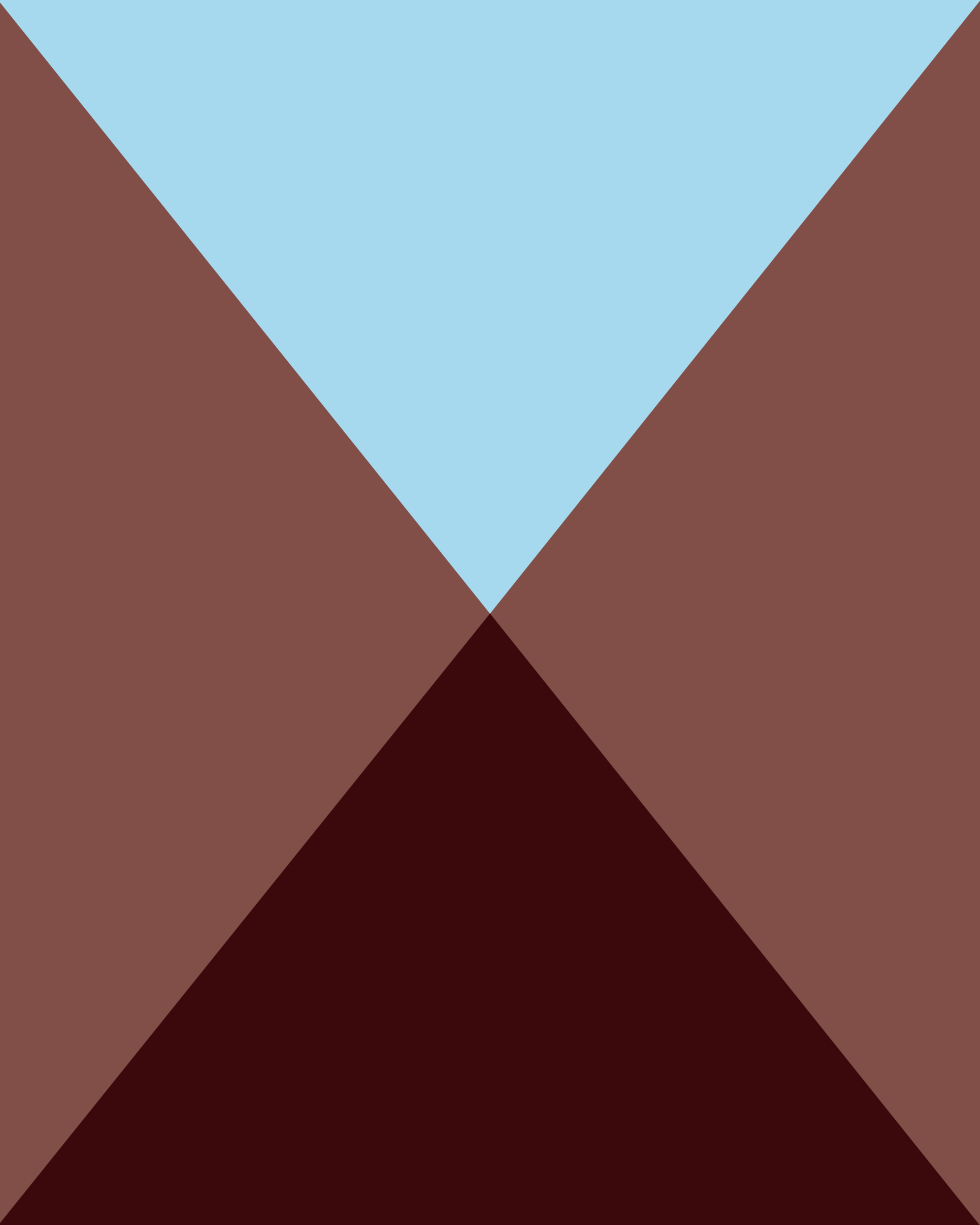

Epilog

Preteklost, ki je sami nismo doživeli, lahko odkrijemo zgolj skozi pripoved zgodovinskih virov. A tudi ko se sodobni preučevalec prebije skozi strahospoštovanje vzbujajočo množico listin, kronik, materialnih drobcev in likovnih upodobitev ter vseh drugih, vsaj posrednih pričevanj minule resničnosti, je delo opravljeno samo na pol. Še tako temeljit pozitivistični pregled ohranjenega gradiva, povezanega z rodbino Celjskih, sam po sebi ne zmore zares osmisliti njihove zgodbe, dokler zbranih izsledkov ne povežemo v povedno celoto, trezno ovrednoteno in umeščeno v širši tok zgodovine. Šele tedaj nam morda uspe iz zmešnjave mukoma izbrskanih podatkov izostriti pogled na plemiški rod, ki je v dobrem in slabem tekmoval za svoje mesto pod neizprosnim soncem poznosrednjeveškega sveta.

Razvoj zgodovinopisne stroke, slovenski narodni preporod, navsezadnje tudi sodobna popularna kultura so vsak po svoje pomagali obuditi nekoč že skoraj pozabljene grofe v novo življenje. Glede na sledi, ki so jih zaorali v evropsko zgodovino, so si povsem zasluženo utrli pot v šolske učbenike, znanstvene razprave in poljudno literaturo. Njihova zapuščina navdihuje prebivalce »knežjega mesta« oziroma kar vse države, ki si je za enega svojih osrednjih simbolov izposodila prav zlate celjske – sicer nekoč vovbrške – zvezde. Toda po drugi strani jo v številnih pogledih še vedno le slabo poznamo. Ob umanjkanju kritične presoje in primerjalnega pogleda je grofe Celjske zelo preprosto povzdigniti v mit. Pred takšnimi pastmi niso povsem varni niti vrhunski akademski zgodovinarji, saj se je pri raziskovanju tako barvitih in hkrati kontroverznih zgodovinskih osebnosti težko izogniti čeprav nenamerno selektivnemu branju virov, da bi upravičili njihov prikaz bodisi v pretirano svetli bodisi temačni luči, a v vsakem primeru oddaljeni od stvarnosti.

Ne zgodovinopisni stroki ne spominu na Celjane ne napravimo usluge, če jih popačimo bodisi v na pol pravljične, nadčloveške junake bodisi alegorije oziroma karikature »mračnega« srednjega veka. Bili so pač ljudje iz mesa in (modre) krvi, bitja z lastnimi hotenji, strastmi, sposobnostmi in slabostmi. Vse našteto je vplivalo na odločitve, ki so jih sprejemali na težavnih razpotjih ter z njimi preoblikovali v tistem času še posebej hitro spreminjajočo se podobo Evrope – ne vedno uspešno niti ne v skladu s pričakovanji, a vendarle s trajnimi posledicami, ki nas vsaj od daleč zaznamujejo še šest stoletij pozneje. Prav zato je njihova zapuščina zanimiva tudi za današnje raziskovalce, tako slovenske zgodovinarje kot naše stanovske tovariše iz Avstrije, Madžarske, Hrvaške, Bosne, Češke, Slovaške, Poljske oziroma povsod, kamor je nekoč segel vpliv Celjanov.

Zakaj v zgodbi mogočnih grofov še vedno ostaja slabo pojasnjenih toliko pomembnih vprašanj, moramo pripisati predvsem nepopolni ohranjenosti virov in njihovim vsebinskim omejitvam, saj o določenih plateh rodbinske zgodovine preprosto molčijo. S to težavo se prej ali slej spoprimemo tudi ob vsakem resnejšem poskusu vojaškozgodovinske analize. Čeprav se naša raziskovalna obzorja sploh v zadnjem času bliskovito širijo z vse lažjo dostopnostjo arhivskih dokumentov, kritičnih objav in drugih virov, razpršenih po vsej Evropi, imajo ta pričevanja doslej povedati le malo ali tako rekoč nič o ustroju in organizaciji celjskih vojaških zmogljivosti, njihovi opremi oziroma oborožitvi, načinih financiranja ali logistične oskrbe. Med njimi zaman iščemo sočasne inventarje grajskih orožarn ali računske knjige. Kolikor si lahko vsaj posredno pomagamo s fevdnimi knjigami in vazalnimi pogodbami, preseneča nenavadno vpadljivo pomanjkanje najemniških reverzov, sploh v kontekstu najpomembnejših bojnih preizkušenj celjske armade. Še bolj nas lahko razočara pičla materialna zapuščina, v veliki večini omejena na arhitekturne spomenike ali še pogosteje zgolj njihove fragmentarne ostanke. V opusu ohranjenih likovnih del s težavo izsledimo vsaj kako pogojno verodostojno, sočasno upodobitev grofa Celjskega. Med njimi ni niti enega viteškega nagrobnika, ki bi pokojnika prikazoval v reprezentativni bojni opravi. Celo arheološke najdbe nam v tem pogledu niso v posebej trdno oporo. V zakopanih plasteh srednjeveškega Celja se je ohranila ne tako majhna količina ostankov orožja in bojne opreme, vendar bi iz njih komaj lahko sestavili kak impresivnejši izbor predmetov, ki bi jih bilo mogoče kakor koli oprijemljivo povezati z vojaškimi dejavnostmi domačih grofov. Največji delež gradiva namreč očitno izvira šele iz časa habsburške vladavine v drugi polovici 15. stoletja, ko je nekdanja prestolnica tedaj že izumrlih Celjskih postala pomembno deželnoknežje oporišče ali kar vojašnica.[1962]

Tako težavna raziskovalna izhodišča nikakor niso naklonjena pisanju zgodovinopisne sinteze, kot s svojimi omejitvami opozarja tudi pričujoče delo. Naj smo si po najboljših močeh prizadevali celovito povzeti in ovrednotiti vojaško delovanje grofov Celjskih v zapletenem kontekstu poznosrednjeveške Evrope, zaradi fragmentarnosti zgodovinskih pričevanj to nalogo lahko opravimo samo na pol. Številnih pomembnih točk v naši pripovedi ne moremo v celoti dokazati z zanesljivimi viri, pač pa jih lahko kvečjemu izvajamo iz znanega konteksta po najboljši, a ne nujno tudi pravilni presoji. V tem smislu je treba brati pričujoče delo in v njem predstavljene ugotovitve. Temeljijo namreč na trenutni stopnji védenja, ki pa jo bodo na podlagi novih ugotovitev gotovo lahko korenito presegli prihodnji rodovi raziskovalcev.

1962 GUŠTIN 2001; prim. LAZAR 2009, str. 420–479.

Preskrba z orožjem

◆
149. Z nemalo ironije se je od pripadnikov rodbine Celjskih ohranil zgolj nagrobnik nezakonskega Hermana (1383–1421), freisinškega škofa, vzidan v notranjosti stolnice sv. Danijela v Celju
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

Ena od najočitnejših vrzeli v našem poznavanju vojaške organizacije grofov Celjskih zadeva področje logistike in oskrbe z orožjem. Zaradi pomanjkanja obračunskih in administrativnih dokumentov je skoraj nemogoče utemeljeno pojasniti, od kod so plemeniti Celjani pridobivali raznovrstno oborožitev, oklepe, strelivo in drugo vojaško opremo, kje so jo skladiščili ter kdo je zanjo skrbel oziroma jo vzdrževal. Odgovore na ta vprašanja nakazujejo redki drobci v pisnih virih, še bolj pa primerjave z drugimi plemiškimi rodbinami tega časa in prostora.

Kot pripadniki bojevniškega stanu so grofje do orožja nedvomno vzpostavili zelo neposreden odnos. Po eni strani je bilo vsakdanji spremljevalec mož plemenitega rodu, od najzgodnejše mladosti vzgojenih v spretnosti bojevanja. V miselnem svetu viteškega kodeksa so svoje vrline in poslanstvo lahko idealno udejanjili šele v sedlu in oklepu – bodisi v vojnem metežu, sprva kot svobodni gospodje Žovneški, habsburški vazali, najemniki oziroma celo kondotjeri in nazadnje dinasti z lastno zasebno armado, bodisi na turnirskem polju, kjer se je z odmevno zmago v Konstanci proslavil Friderik II. Vsaj toliko kot funkcionalni pripomoček za boj, lov in šport je bilo orožje po drugi strani izjemno pomemben statusni simbol, še posebej za pripadnike regionalne elite, ki so stremeli po vzponu v sam vrh evropske politike. Podobno kot prvovrsten bojni konj, lovski sokol ali razkošna oblačila so tudi po meri izdelan oklep, dragocen meč ali kak drug prefinjen izdelek orožarske obrti pomenili znak okusa, bogastva, moči.[1963]

1963 Prim. CONTAMINE 1984, str. 30–40, 65–101, 179–184; VERBRUGGEN 1997, str. 19–110; FRANCE 1999, str. 53–63; KEEN 2002, str. 8, 44–50; LAZAR idr. 2011.

◆
150. Meči in zaščitna oprema v orožarni kralja Maksimilijana I. v inventarnih popisih iz prvih let 16. stoletja | © ÖNB, Cod. 10824, fol. 122

Vzdrževanje takega življenjskega sloga je pomenilo visoke stroške, ki pa so si jih Celjski kot ena najpremožnejših rodbin v vzhodnoalpskih deželah in soseščini lahko privoščili brez posebnih težav. S spretnim kopičenjem posesti in denarnih prilivov so že sredi 14. stoletja obvladovali zavidljiv kapital in ga v naslednjih rodovih še skokovito povečali z novimi zastavninami, fevdi, ortenburško dediščino in postopno ekspanzijo v Ogrsko kraljestvo. Tako impresivna finančna podlaga jim je odpirala dostop do najkakovostnejše orožarske tehnologije svojega časa – denimo passauskih mečarjev ali vrhunskih okleparskih delavnic Lombardije in južnonemških obrtnih metropol.[1964]

Za zdaj ne poznamo neposrednih dokazov, da bi Celjski iz najprestižnejših orožarskih središč poznosrednjeveške Evrope načrtno uvažali podobno velike količine vojaške opreme, kot so to konec 13. stoletja počeli sinovi Majnharda Tirolsko-Goriškega z dokumentiranimi nakupi stotin mečev, oklepov, ščitov, sedel in druge konjeniške opreme v mestih severne Italije.[1965] Predvsem Milano je obdržal vlogo vodilne okleparske metropole še vsaj do konca 15. stoletja.[1966] Tod so se z modnimi, tehnološko dovršenimi izdelki oskrbovali pomembni srednjeevropski dinasti, tudi celjski sopotnik Albreht VI. Habsburški. Med slovesnim romanjem v Rim leta 1450 je namreč v Milano poslal svojega služabnika, da nabavi tri ploščne oklepe. Zelo verjetno prav iz tega naročila izvira odlično ohranjen oklep za bojnega konja iz delavnice milanskega mojstra Piera Innocenza da Faerna, danes razstavljen v dunajskem mestnem muzeju.[1967] Kot mož visokega stanu, vzgojen v tradicionalni miselnosti viteštva in bojevniških vrlin, se vojvoda Albreht povsem razumljivo ni mogel upreti odlični priložnosti, da pot v papeško prestolnico vsaj posredno izkoristi za nakup prvovrstne oborožitve s hkrati tudi zelo očitno reprezentančno funkcijo.[1968] Taka miselnost bi bila gotovo blizu njegovemu bližnjemu zavezniku Ulriku II. Celjskemu, ki je moral tudi sam kot ambiciozen regionalni

1964 Prim. BLAIR 1958, str. 79–107; REITZENSTEIN 1964; HUTHER 2007; LAZAR 2021, str. 176–189, 212–219.

1965 RIEDMANN 1977, str. 269–288; FRÄSS-EHRFELD 1984, str. 367.
1966 BOEHEIM 1889; JACOPO, MORETTI 1903; BLAIR 1958, str. 188; PYHRR, GODOY 1998; WILLIAMS 1999; WILLIAMS 2003, str. 57–58.
1967 DÜRIEGL 1986, kat. št. 1/1; LANGMEIER 2015, str. 265, op. 21.
1968 LANGMEIER 2015, str. 80, op. 360, prim. str. 113.

◆
151. Odlično ohranjen konjski oklep iz časa okrog leta 1450, izdelek milanskega mojstra Piera Innocenza da Faerna
| © WM, INV. ŠT. 127151, FOTO: BIRGIT IN PETER KAINZ

◆
152. Rezilo poznosrednjeveškega bojnega noža oziroma bodala
| © NMS, INV. ŠT. N 35630, FOTO: TOMAŽ LAUKO

dinast vzdrževati primeren družbeni ugled z razkošno bojno opravo. Kje si jo je dal izdelati, iz za zdaj znanih virov ni mogoče razbrati. Milanski mojstri bi bili nedvomno dobri kandidati za tako petičnega naročnika, če se ne bi raje obrnil na lokalnemu okusu še bližjo južnonemško konkurenco. V vsakem primeru bi svojo oborožitev zagotovo naročil iz tujine, saj je bila ponudba lokalnih obrtnih delavnic na domačih ozemljih grofov Celjskih daleč preskromna, da bi mogla v celoti zadovoljiti njihovo povpraševanje.

Podobno kot bolj ali manj v vseh urbanih naselbinah poznosrednjeveške Evrope tudi na Slovenskem naletimo na omembe specializiranih obrtnih mojstrov, ki so se preživljali vsaj s popravili in izdelovanjem ali pa tudi samostojno proizvodnjo različnih vrst orožja in opreme. Med najbolje zastopanimi so nožarji – obrtniki, ki so poleg različnega rezilnega orodja izdelovali še bodala, bojne nože in vsaj enorezne meče (nem. *Messer*), če že ne »vojaškega« hladnega orožja. V Ljubljani se je z nožarstvom leta 1389 ukvarjal meščan Pankrac.[1969] Na Plaču pri Mariboru je pred letom 1444 živel

1969 CKSL, 1389 junij 19., s. l.

nožar Marin,[1970] do januarja 1453 pa ga je na istem kraju nasledil mojster Majcen.[1971] V ortenburški grofiji je med fevdniki grofa Friderika II. v Aichu pri Špitalu na Koroškem naveden nožar Hans Klokkl, vendar ga zgolj na podlagi tega zaznamka seveda ne moremo umestiti med celjsko dvorno osebje.[1972] Pač pa je v lasti grofov Celjskih dokumentirana brusilnica na vodni pogon, zgrajena na Hudinji. Iz zapisanega gre razumeti, da je prvotno obratovala v sklopu večje nožarske delavnice, kar bi nakazovalo precej ambiciozno proizvodnjo, morda povezano z izdelavo vojaške oborožitve. Toda dolgoročno se najbrž ni pokazala za dovolj dobičkonosno, saj so jo sčasoma opustili in jo je grof Friderik II. septembra 1447 podelil celjskemu meščanu Štefanu Krabatu z dovoljenjem, da propadlo stavbo na novo postavi oziroma preuredi v mlin.[1973] Da to ni bil edini primer tekmovanja med brusači in mlinarji za izrabo primernih virov vodne energije, priča poskus kamniških meščanov, ki so si leta 1380 prizadevali zgraditi vodno gnane brusilnice, a je njihovim načrtom nasprotoval samostan v Mekinjah, saj bi nove delavnice s preusmeritvijo vodnih virov utegnile škodovati obratovanju nizvodnega samostanskega mlina.[1974]

Izdelovanje »pravih« dvoreznih mečev je prej kot v domeno nožarjev spadalo v domeno še ožje specializiranih mojstrov, le redko dokumentiranih na Slovenskem. Kamniški meščan Gotfrid se je s to obrtjo dejavno ukvarjal leta 1393 in umrl pred pomladjo 1404,[1975] mečar Jakob pa je okrog leta 1457 bival v svoji hiši v Sevnici.[1976] Precej več je omemb izdelovalcev samostrelov, še do sredine 15. stoletja najpomembnejšega orožja za boj od daleč. Leta 1318 so jih v freisinški Škofji Loki pri mojstru Fridlinu kupili 10 za skupno vsoto 10 *m*, in sicer enega obzidnega, dva na napenjanje s kavljem in sedem s stremenom.[1977] V Volšperku sta si Änderlein Strelec (*Schücz*) in njegova soproga leta 1359 pri bamberškem škofu Leopoldu izposodila 20 *fl* ter se mu zavezala do povračila zneska vsako leto izročiti tri dobre nove samostrele s stremenom.[1978] Podobno je Beljačan Yrembrecht *der Pogner* koroškemu vicedomu bamberške škofije julija 1363 obljubil vsako leto predati dva dobra samostrela s stremenom v zameno za letno plačilo 2 messov pšenice in 4 messov rži.[1979] Po priimku sodeč se je v Ljubljani leta 1414 z isto obrtjo preživljal meščan Hans Pogner.[1980] Orožje na tetivo seveda

◆
153. Samostreli z jeklenimi in kompozitnimi loki ter zaloge puščic in železnih osti
| © ÖNB, Cod. 10824, fol. 117

ne bi bilo uporabno brez puščic, ki so jih zlasti za vojaško uporabo kupovali v velikih količinah, malone kot potrošni material. Ker je bila izdelava izstrelkov za loke in samostrele tehnično preprosta, lahko sklepamo, da so se z njo tudi na Slovenskem ukvarjali številni obrtniki, čeprav so v virih poimensko izpričani le malokdaj – kot denimo Hans *Pfeilschifter*, maja 1453 dokumentiran na ozemlju šentpavelskega samostana v Labotski dolini.[1981]

Podobne poklicne profile bi našli v trških in mestnih naselbinah v Slavoniji, kjer so si Celjski po pridobitvi zagorske grofije izoblikovali novo posestno bazo. Med njimi je bil najpomembnejši zagrebški Gradec, formalno »svobodno« kraljevsko mesto, v katerem je v 15. stoletju obstajala dokaj široko razvejena mreža orožarskih obrti.[1982] Vendar skope omembe orožarskih mojstrov v večini primerov ne povedo nič o kakovosti in obsegu njihovega dela. Gospodarna proizvodnja tehnološko zahtevnejših vrst oborožitve, denimo mečev ali

1970 GZM 6/102, 1444 julij 14., s. l.
1971 GZM 7/43, 1453 januar 11., s. l.
1972 SI AS 1073/I-57r, fol. 30; prim. BANFI 2023a, str. 245.
1973 SI AS 1063/603, 1447 september 29., Žovnek; CKSL, 1447 september 29., Žovnek.
1974 SI AS 1063/5134, 1380 avgust 30., s. l.; CKSL, 1380 avgust 30., s. l.
1975 SI AS 1063/6819, 1393 maj 10., s. l.; 1063/5152, 1404 april 6., s. l.; CKSL, 1393 maj 10., s. l.; 1404 april 6., s. l.
1976 SI AS 1063/5613, 1457 oktober 20., s. l.; CKSL, 1457 oktober 20., s. l.
1977 ZAHN 1871, str. 130, 143.
1978 WIESSNER 1968, št. 520, 1359 april 13., Volšperk.
1979 WIESSNER 1968, št. 625, 1363 julij 15., Beljak.
1980 GZL 9/58, 1414 februar 12., s. l. V Ljubljani se *Bogner* omenja tudi leta 1490 v urbarju nemškega viteškega reda. GZL 12/1, 1490, Ljubljana, fol. 148.
1981 SCHROLL 1876, št. 492, 1453 maj 25., s. l.
1982 TKALČIĆ 1894, str. LXXVIII.

154. Železni klobuk iz sredine 15. stoletja, najden v Ljubljanici | © NMS, INV. ŠT. V 1241, FOTO: TOMAŽ LAUKO

oklepov, je bila izvedljiva zgolj v primerno opremljenih delavnicah, vpetih v širšo logistično mrežo. V slovenskem prostoru in tudi bližnjem slavonskem zaledju pod nadzorom Celjskih še vse do preloma v novi vek nimamo oprijemljivih dokazov za takšno zgostitev znanja, kapitala in proizvodnih zmogljivosti oziroma obstoj kakršnih koli pomembnejših, širše prepoznavnih orožarskih obratov.[1983]

Nič ne kaže, da bi k temu cilju dosledneje stremeli zgodnejši rodovi grofov Celjskih. Eden redkih tržanov v domačem Celju, ki bi jih lahko dotlej povezali z morebitno izdelavo vojaške oziroma konjeniške opreme, je bil sedlar Wald, omenjen v listini iz leta 1389.[1984] Majhno, pretežno tranzitno naselje na pomembni trgovski poti očitno še do začetka štiridesetih let 15. stoletja ni pritegnilo večjega števila orožarskih obrtnikov, ki bi se tod ustalili in s svojimi izdelki oskrbovali čete mogočnih grofov. Če se te strateške pomanjkljivosti že niso zavedali njegovi predhodniki, jo je med nesrečnim vpletanjem v ogrsko nasledstveno vojno toliko bolje prepoznal Ulrik II. Ker vojaške opreme ni mogel pridobiti doma, je na Dunaju za potrebe svojih enot naročil sulice in železne klobuke, ki pa mu jih mestne oblasti nato niso dovolile izvoziti na Ogrsko. Pritožbo, napisano konec julija 1441, je zato sklenil z upanjem, da mu v Celje končno uspe privabiti okleparja, ki bi zanj izdeloval vsaj železne klobuke.[1985]

Obrtnikov takšnega profila je bilo tisti trenutek v bližnji vzhodnoalpski soseščini očitno res malo, kolikor lahko presodimo po skoraj popolnem molku pisnih virov. Kot tako rekoč osamljeni primer se sredi tridesetih let 15. stoletja v službi grofov Celjskih pojavlja Wernher *Harnaschmeister*, in sicer kot njihov oskrbnik na koroškem gradu Goldenstein.[1986] Ali so ga na to funkcijo še pred izumrtjem leta 1418 postavili Ortenburžani

1983 Prim. SLOKAR 1960; ŽARGI 1995, str. 179–180; LAZAR 2021, str. 53–56.
1984 SI AS 1063/6539, 1389 november 25., Celje; CKSL, 1389 november 25., Celje.

1985 UHLIRZ 1900, št. 2810, 1441 julij 28., Varaždin.
1986 AT-OeStA, HHStA, Görzer Urkunden 2-8-1, 1434 december 7., Ortenburg; Görzer Urkunden 2-8-2, 1435 december 12., s. l.

kot prejšnji lastniki gospostva, ne vemo.[1987] Prav tako ne, koliko časa jo je opravljal.[1988] Izvedenec okleparske obrti je vsekakor sodil v nabor specialistov, ki jih je potrebovala vsaka pomembnejša plemiška rodbina. Vendar pa je Wernherjeva omemba v povezavi z njegovo službo na Goldensteinu toliko bolj presenetljiva, ker si je težko predstavljati, kako bi grofje funkcijo oskrbnika – načeloma v domeni viteškosposobnih mož – zaupali obrtniku neplemiškega porekla. Po drugi strani ne moremo biti popolnoma prepričani, ali je Wernher sploh opravljal delo okleparskega mojstra ali pa je bil to zgolj njegov vzdevek oziroma rodbinsko ime.

Tudi če je imel Wernher poleg oskrbniških pristojnosti morda res kaj opraviti z izdelavo ali popravili zaščitne opreme, bi grofje takega strokovnjaka potrebovali predvsem v osrčju svojega ozemlja, ne pa na njegovem skrajnem obrobju. V Celju jim je to vrzel vsaj do določene stopnje nazadnje uspelo zapolniti, saj je med tamkajšnjimi meščani v letih 1459/60 izpričan tedaj sicer že pokojni oklepar Vid.[1989] Povsem mogoče se zdi, da ga je v službo privabil še grof Ulrik II. in se po trpkem zapletu na vrhuncu vojne proti jagielonskim nasprotnikom končno razbremenil pretirane odvisnosti od negotovega uvoza – pa čeprav zgolj v kategoriji preprostejših vrst zaščitne opreme serijske proizvodnje, kot so bila lažja zaščitna pokrivala iz železne pločevine. Navsezadnje Vid ne bi bil edini orožarski specialist v službi Ulrika II., ki je prav v letu 1441 s fevdom gradu Belec in rento 20 *m* pfenigov nagradil topniškega mojstra Andreja Eulenschmieda.[1990] Velikodušno plačilo zgovorno priča, kako velik ugled so med bojevitimi dinasti 15. stoletja uživali izvedenci, sposobni tako izdelati kot uporabljati ognjeno orožje, sploh težko oblegovalno topništvo.[1991]

Vprašanje ustrezne oskrbe z orožjem je grofe Celjske zadevalo vsaj na dveh različnih ravneh. Za začetek so si morali zagotoviti stanu primerno – torej luksuzno – osebno oborožitev in opremo, a po drugi strani tudi ustrezno logistično podporo za delovanje svojega osebja in vojaških enot. Kot vzpenjajoča se regionalna sila so bili sredi 15. stoletja sposobni vsaj krajši čas delovati na bojnem polju s 1500 konjeniki, drugim bojnim oziroma pomožnim osebjem in topništvom. Organiziranja tako velikih sil ni bilo mogoče preprosto prepustiti naključju, temveč je zahtevalo sorazmerno zmogljiv sistem logistične oskrbe, oprt na vsaj nekaj ključnih, prometno povezanih strateških točk, ki so pokrivale ključne fronte celjske interesne sfere.

Osrednjo družinsko orožarno v ožjem smislu besede so si grofje uredili na Starem gradu nad Celjem, simbolnem sedežu ter hkrati najbolje utrjeni in največji vojaški postojanki domače grofije. Tu so hranili kapitalno topništvo, ki so ga spomladi 1457 za obrambo pred zvijačnim napadom Jana Vitovca uporabile habsburške enote, zagotovo pa tudi velik del osebne oborožitve, prestižnih trofej ter različnega orožja nižjega kakovostnega razreda skupaj z drugo opremo, strelivom, orodjem in zalogami za oskrbo bojnih enot.[1992] Obžalovati gre, da se nam iz časa plemenitih Celjanov ni ohranil noben opis grajskega inventarja. Vsaj približen vtis njegove podobe si lahko poskusimo ustvariti ob primerjavi z oborožitvijo habsburške dinastije v Dunajskem Novem mestu, kot jo je marca 1436 po nalogu vojvode Friderika V. dokumentiral njegov okleparski mojster Leopold. V Friderikovi dvorni orožarni so tisti trenutek hranili dovolj opreme za najmanj 60 bolj ali manj v celoti oklepljenih mož, ki bi se lahko udejstvovali kot težka konjenica, ter še približno enako število lažje oboroženih bojevnikov, zaščitenih vsaj s čelado in prsnim oklepom. K temu bi bilo treba dodati precejšnjo količino turnirske oborožitve, namenjene športnemu dvoboju, medtem ko so na različnih krajih znotraj mestnega obzidja hranili približno 70 kosov težjega in lažjega topništva s precejšnjo zalogo smodnika, solitra in žvepla.[1993]

Podobno oborožitev so na svojem domačem gradu gotovo skladiščili tudi zadnji rodovi grofov Celjskih, čeprav verjetno v precej manjšem številu – sploh kar zadeva težje topništvo, ki je za primerno skladiščenje zahtevalo sorazmerno veliko prostora. Prvi znani inventar orožarne na Starem gradu[1994] izvira šele iz popisnih knjig kralja Maksimilijana, sestavljenih v prvih letih 16. stoletja. Ker v slovenskem zgodovinopisju še ni bil podrobneje predstavljen, ga na tem mestu objavljamo v celoti vsaj za približen občutek o oborožitvi in prostorskih zmogljivostih osrednjega rodbinskega gradu plemenitih Celjanov petdeset let po njihovem izumrtju.

1987 Grad Goldenstein je bil prvotno v lasti Goriških, a so ga proti koncu 14. stoletja izgubili skupaj z obsežnejšim sklopom koroških posesti ob Dravi in Zilji, ki so si jih kot skrbniki mladoletnih grofov prilastili Ortenburški. Po njihovem izumrtju je prešel v last Celjskih, a je vprašanje njegove posesti neprestano povzročalo nove spore. Prim. AT-OeStA, HHStA, Görzer Urkunden, 1-1-10, 1445 avgust 11.–september 11., Lienz, Summereck; 1-1-41, ok. 1450–1460, s. l.; 1-1-42, ok. 1450–1460, s. l.; 1-1-43, ok. 1450–1460, s. l.; KOSI 2012, str. 480.

1988 Zagotovo ne dlje kot do leta 1450, ko je kot grajski oskrbnik dokumentiran Nikolaj Semenič. Od leta 1453 pa do konca rodbine je kot oskrbnik na Goldensteinu služboval Jurij Kacijaner. AT-OeStA, HHStA, Görzer Urkunden 2-6-4, 1450 november 5., Lienz; 2-6-5, 1453 januar 7., Grünburg; 1-1-15, 1456 november 6., Lienz.

1989 CKSL, 1459 februar 26., s. l.; BIZJAK, PREINFALK 2009, št. 286, 1460 december 15., Ljubljana.

1990 SI AS 1073/I-57r, fol. 104'–105.

1991 Med najstarejše omembe tovrstnih specialistov na Slovenskem se uvršča zaznamek o topniškem mojstru Janezu iz leta 1388; njegova vdova Katarina je bila tedaj udeležena pri zastavi desetine v Gorenjem in Dolenjem Medvedjem selu pri Trebnjem. PREINFALK, BIZJAK 2008, št. 247, 1388 oktober 19., s. l. Topniške izvedence so v svojo službo sistematično vabili tudi habsburški vojvode, vključno s poznejšim cesarjem Friderikom III. Prim. LICHNOWSKY 1841, št. 639, 1404 avgust 22., Schafhausen; LICHNOWSKY 1842, št. 637g, 1404 avgust 15., Feldkirchen; št. 974, 1407, Schaffhausen; FUCHS, KRIEGER 2002, št. 159, 1461 marec 23., Gradec; RÜBSAMEN 2004, št. 333, ok. 1453 marec 15., s. l.

1992 KRONES 1883, str. 138–139.

1993 CHMEL 1837b, št. XXI, 1436 marec 30., Dunajsko Novo mesto; LICHNOWSKY 1841, št. 3553, 1436 marec 30., Dunajsko Novo mesto; prim. št. 3431, 1435 junij 11., Dunajsko Novo mesto.

1994 Iz leta 1469 se je sicer ohranil kratek spisek opreme, ki so jo iz orožarne na Starem gradu posodili Krištofu Ungnadu – soliter, žveplo, vrvi, samostrelno napenjalo v obliki kozlovske noge in različno orodje. V istem času so celjskim meščanom izročili še dva stota smodnika. AT-OeStA, HHStA, HS B 360, fol. 1.

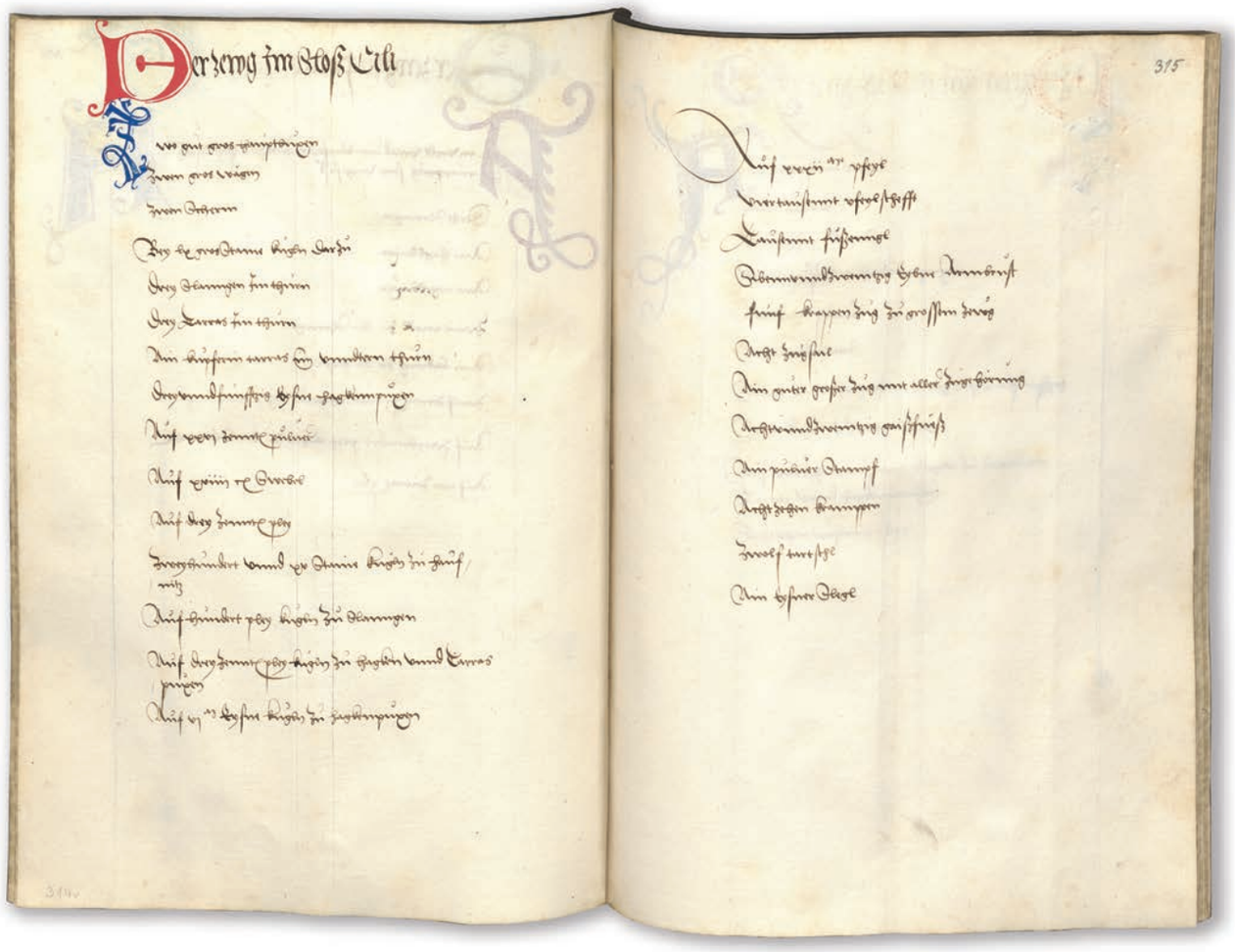

155. Inventar orožarne na celjskem Starem gradu v popisni knjigi Maksimilijana I.
| © ÖNB, Cod. 10824, fol. 314'–315

156. Železne dereze in naletne pasti v obliki štirizobih trnov
| © ÖNB, Cod. 10824, fol. 121'

Grad Celje (*der zewg im sloß Cili*)[1995]

2 dobri, veliki bombardi (*hauptbuxen*)
2 velika vozova
2 zaslona (*scherm*)
ok. 60 velikih kamnitih krogel zanje
3 kače na stolpu
3 tarasnice (*Tarras*) na stolpu
1 bakrena tarasnica na spodnjem stolpu
53 železnih kavljastih pušk (*hagkenpuxen*)
ok. 26 stotov smodnika
ok. 19 funtov žvepla
ok. 3 stote svinca
215 kamnitih krogel za havbice (*haufnitz*)
ok. 100 svinčenih krogel za kače
ok. 3 stote svinčenih krogel za kavljaste puške in tarasnice
ok. 6000 železnih krogel za kavljaste puške
ok. 32.000 puščic
4000 puščičnih stebel
1000 trnastih pasti (*fußenngl*)
27 tisovinastih samostrelov (*Eybne Armbrust*)
5 dvižnih kljuk za težko topništvo (*krappen zug zu grossem zewg*)
8 vlečnih vrvi (*zugsail*)
1 dobro, veliko dvigalo z vsem pripadajočim (*guter großer zug mit aller Zugehörung*)
28 kozlovskih nog – napenjalnikov za samostrele (*gaißfüß*)
1 terilnik za smodnik (*puluer Stampf*)
18 krampov (*kramppen*)
12 pavez (*tartsche*)
1 železen tolkač ali macola (*Slegl*)

V primerjavi z drugimi utrdbami v slovenskem prostoru, vključenimi v Maksimilijanove popise, se je celjski Stari grad v tistem času uvrščal med najbolje opremljene logistične postojanke. Po uskladiščeni oborožitvi in zalogah ga je prekašalo le nekaj posebej pomembnih oporišč, v prvi vrsti Ljubljana z grajsko, mestno in deželno orožarno, grad Turjak ali denimo samostan v Stični.[1996] Veliko vprašanje je, ali se med naštetimi predmeti še v večjem številu skrivajo primerki iz zapuščine grofov Celjskih. V približno petdesetih letih, kolikor je dotlej minilo od smrti Ulrika II., večina dokumentiranih vrst orožja po tedanjih merilih ne bi nepovratno zastarela, zato se zdi taka možnost vsaj dopustna oziroma v nekaterih primerih celo precej verjetna. Z izjemo kač – dolgocevnih poljskih topov manjšega kalibra, značilnih za dobo Maksimilijana Habsburškega – bi vsa preostala oborožitev tipološko gledano lahko izvirala še iz sredine 15. stoletja, torej zadnjih let Friderika II. in njegovega sina Ulrika II.[1997]

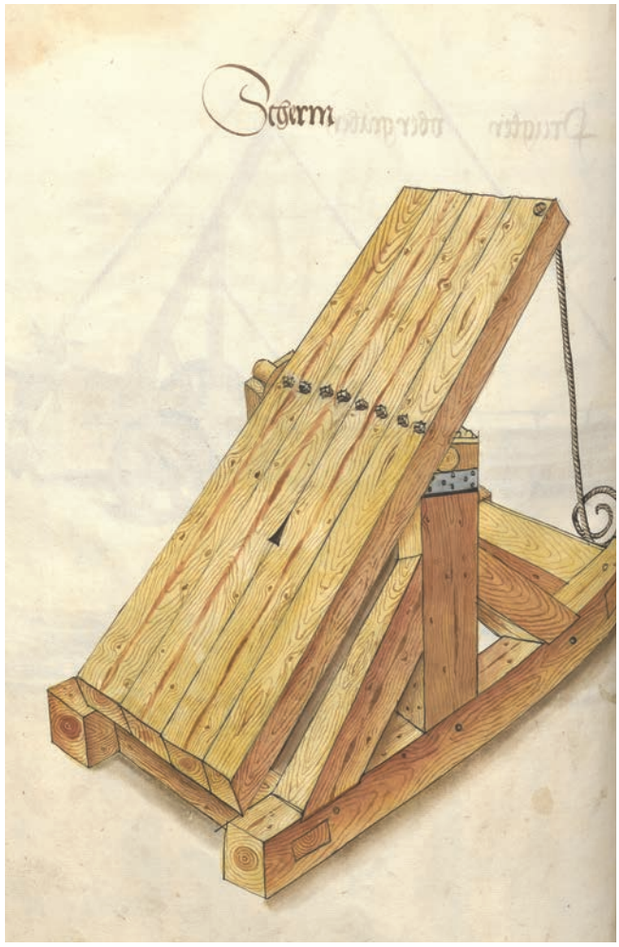

◆
157. Dvižni zaslon za oblegovalno topništvo
| © ÖNB, Cod. 10824, fol. 123'

Tisovinasti samostreli, prirejeni za napenjanje z vzvodi v obliki kozlovske noge, delujejo sorazmerno staromodno in bi vsekakor prej sodili v čas Celjskih kot dobe okrog leta 1500.[1998] Podobno bi lahko še bolj argumentirano sklepali v primeru obeh težkih bombard, navedenih povsem na začetku popisa. Ta kapitalna primerka topništva na kamnite krogle bi težko datirali pozneje kot v sredino 15. stoletja, saj nista bila nameščena na prevoznih lafetah, pač pa so ju prevažali

1995 ÖNB, Cod. 10824, fol. 314'–315.
1996 ÖNB, Cod. 10824, fol. 350–352', 378'; LAZAR 2015, str. 82–129.

1997 Za terminologijo in tipologijo ognjenega orožja v 15. stoletju na Slovenskem gl. LAZAR 2015.
1998 Glede na sorazmerno robustno zasnovo iz trpežnega lesa, precej manj občutljivo na poškodbe in degradacijo kot kompozitna konstrukcija iz roževine in kit, se njihova življenjska doba ne bi nujno iztekla niti po več kot pol stoletja. V vsakem primeru bi bilo mogoče izrabljene tisovinaste loke tudi veliko preprosteje in ceneje zamenjati z novimi. ALM 1994, str. 6–13, 27; CENNI 2008, str. 64–71; prim. RICHTER 2006.

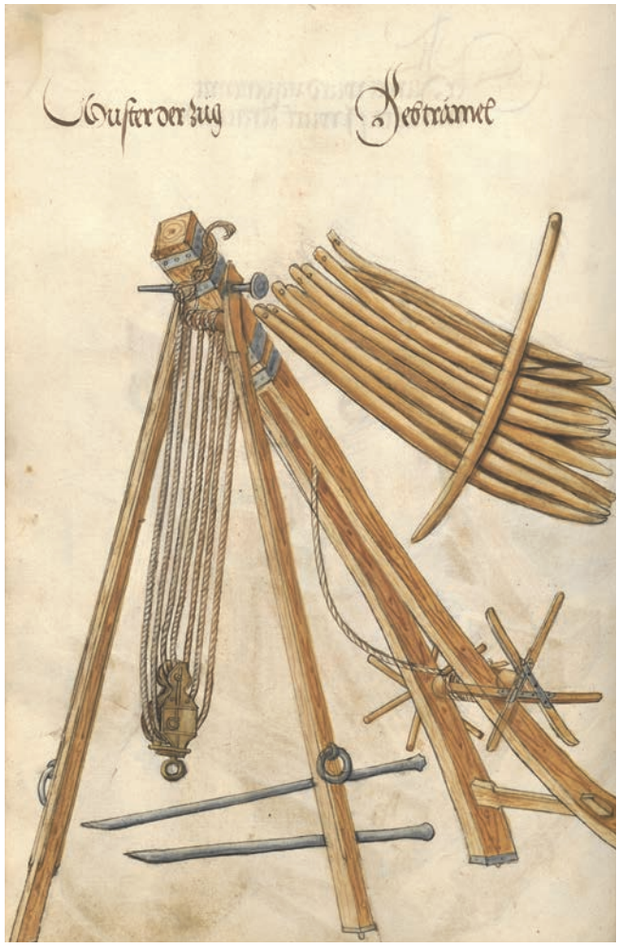

◆
158. Prenosno dvigalo s škripčevjem za premeščanje težkih topovskih cevi
| © ÖNB, Cod. 10824, fol. 19'

na posebnih vozovih in med uporabo namestili na v tla vkopane podstavke, zavarovane z zaščitnimi zasloni. Zaradi velike mase ju je bilo mogoče premikati zgolj z namenskimi dvigali, dokumentiranimi na seznamu skupaj s precejšnjo količino različnega drugega inženirskega orodja. Tako okorni, a hkrati impresivni orjaški bombardi z izjemno rušilno močjo bi se vsekakor uvrščali v najelitnejši razred celjskega topništva in bi si ju tudi novi habsburški gospodarji prizadevali ohraniti že kot dragoceni trofeji.[1999] Še trdneje lahko to hipotezo argumentiramo s poročanjem Celjske kronike, ki omenja, da so habsburške čete maja 1457 na Starem gradu uporabile prav tam shranjene težke bombarde za obstreljevanje mesta med spopadi z Janom Vitovcem.[2000]

Znotraj domače trške oziroma mestne naselbine so grofje Celjski občutnejše količine raznovrstne oborožitve skladiščili še na vsaj dveh lokacijah. Prva, vsaj glede razpoložljivega prostora manj pomembna, je bila hiša, v kateri je nekoč bival trški sodnik Henrik Erlauer. Po njegovi smrti so grofje tod nastanili svoje vojake in eno od sob ali dvoran uporabili za hrambo orožja. Ob podelitvi mestnih pravic leta 1451 je Friderik II. stavbo predal prebivalcem Celja, da jo preuredijo v rotovž, vendar si je začasno še pridržal hišno orožarno. Oktobra 1455 se ji je odpovedal šele Ulrik II., vendar so tudi po umiku Celjskih v njej očitno še hranili oborožitev za mestno obrambo.[2001] Na tem kraju, pod talno površino današnjega Turistično informacijskega centra na Glavnem trgu 17, so namreč arheološke raziskave pred kratkim odkrile kamnite topovske krogle in cev bronaste arkebuze iz druge polovice 15. stoletja.[2002]

Neprimerno več prostora za skladiščenje opreme je grofom nudil »Spodnji« grad oziroma Knežji dvor – osrednja rezidenčna stavba imenitne rodbine, a vendar ne zgolj razkošju namenjena bivalna palača, pač pa dobro utrjen, z jarkom

1999 Prim. SMITH, RHYNAS BROWN 1989; SMITH 2002.
2000 KRONES 1883, str. 138–139.

2001 GUBO 1890, str. 12–14; GOLIA 1972, 1451 april 11., s. l., str. 76–78; BIZJAK, ŽIŽEK 2010, str. 164; prim. SI AS 1073/I-57r, fol. 89; ŽIŽEK 2004, str. 55.
2002 Pokrajinski muzej Celje, inv. št. MC 450.

◆
159. Na kraju hiše celjskega mestnega sodnika Henrika Erlauerja danes stoji stavba Turistično informacijskega centra
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

◆
160. Kletni prostori nekdanje orožarne v Erlauerjevi hiši
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

zavarovan grajski kompleks na zahodnem vogalu mestnega obzidja ob Savinji. Kljub razmeroma izpostavljeni legi se je njegova posadka spomladi 1457 uspešno uprla osemdnevnemu obleganju Vitovčevih čet, gotovo tudi s pomočjo tam shranjenih zalog orožja in streliva.[2003] Do začetka 16. stoletja je Knežji dvor že v veliki meri izgubil prvotni reprezentančni značaj in se vse bolj spreminjal v upravno stavbo oziroma skladišče. V tem času opravljeni popis shranjenega orožja zato ni nujno merodajni pokazatelj stanja v dobi grofov Celjskih, a če nič drugega, inventar razkriva, kakšno količino oborožitve so tod hranili pod poznejšo vladavino Habsburžanov.

Knežji dvor (*Der zewg zu Cili inn der purgk*)[2004]

1 bakrena kartavna (*virtl*)
1 tarasnica
2 železni tarasnici
64 železnih kavljastih pušk
8 sodčkov smodnika
2 sodčka solitra
58 kamnitih krogel za težko topništvo (*zu großem zewg*)
80 kamnitih krogel za kartavno
ok. 3500 krogel za kače, tarasnice in kavljaste puške
16.000 puščic

2003 KRONES 1883, str. 138–139.

2004 ÖNB, Cod. 10824, fol. 316.

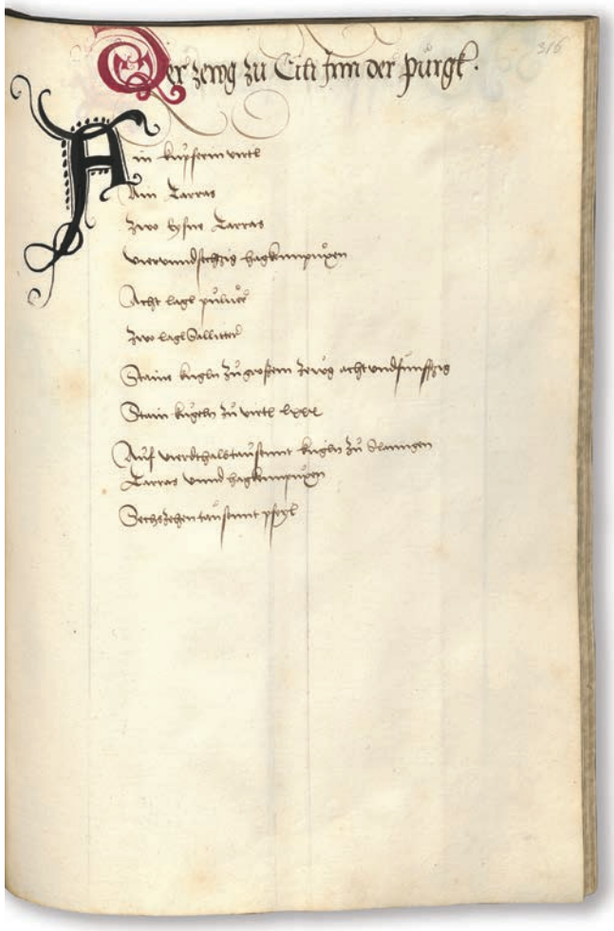

◆
161. Popis orožja na Knežjem dvoru v Celju
| © ÖNB, Cod. 10824, fol. 316

Tudi od preloma v 15. stoletje, ko se je mogočnim grofom posrečilo pridobiti prve sklenjene posesti v Ogrskem kraljestvu, je Celje kot izvorni dinastični sedež in simbolna prestolnica nesojene kneževine ohranilo položaj ključnega rodbinskega oporišča znotraj meja Svetega rimskega cesarstva. Vendar so grofje s pridobitvijo obsežnih posesti v Slavoniji dosegli veliko prelomnico, ki je nakazovala še korenitejši strateški zasuk proti Ogrski oziroma Balkanu. Ko je v njihovi politični viziji vse večjo težo dobivala jugovzhodna fronta, se je v to smer neizogibno premaknilo tudi težišče celjske oborožene moči. Vlogo novega vojaškega mostišča oziroma logističnega vozlišča, ki je sčasoma po pomenu očitno zasenčilo še samo Celje, je prevzela Krapina, največji utrdbeni kompleks v grofiji Zagorje. Od tod so grofje Celjski v zadnjih dveh desetletjih svoje rodbine organizirali skoraj vse večje vojaške podvige, pogosto pod poveljstvom rodbinskega vojskovodje Jana Vitovca, gotovo po tehtnem premisleku nastanjenega na bližnjem Grebenu, drugi najpomembnejši zagorski trdnjavi.

Od gradu v Krapini so se do danes ohranili zgolj skromni ostanki, a je v prvi polovici in sredini 15. stoletja pokrival obsežen areal, po površini primerljiv s Starim gradom nad Celjem.[2005] To je bila v veliki meri posledica intenzivnih gradbenih del, opravljenih pod upravo grofov Celjskih, ki so utrdbeni kompleks razširili z obzidanjem velike terase na južnem pobočju grajskega hriba. Tu so zgradili nove gospodarske in bivalne objekte, prostorno dvorišče pa je omogočalo tudi vsaj začasno nastanitev večjega vojaškega osebja oziroma skladiščenje različnih zalog ali opreme, ne nazadnje težje obrožitve.[2006] Zaradi lahko pristopne, prometno dobro povezane lege je bila Krapina nedvomno primeren kraj za logistično oporišče. Kot je razbrati iz poročil, povezanih s fajdo Jurija Apfaltrerja proti salzburški nadškofiji jeseni 1447, so Celjski na Krapini hranili vsaj del, če ne celo glavnino svojega topništva.[2007]

2005 SZABO 1914, str. 106–111; REGAN, DUGAČKI 2024, str. 299–302.
2006 TKALČEC 2009.
2007 AT-OeStA, HHStA, SbgE, AUR 1446, po 1466, s. l.

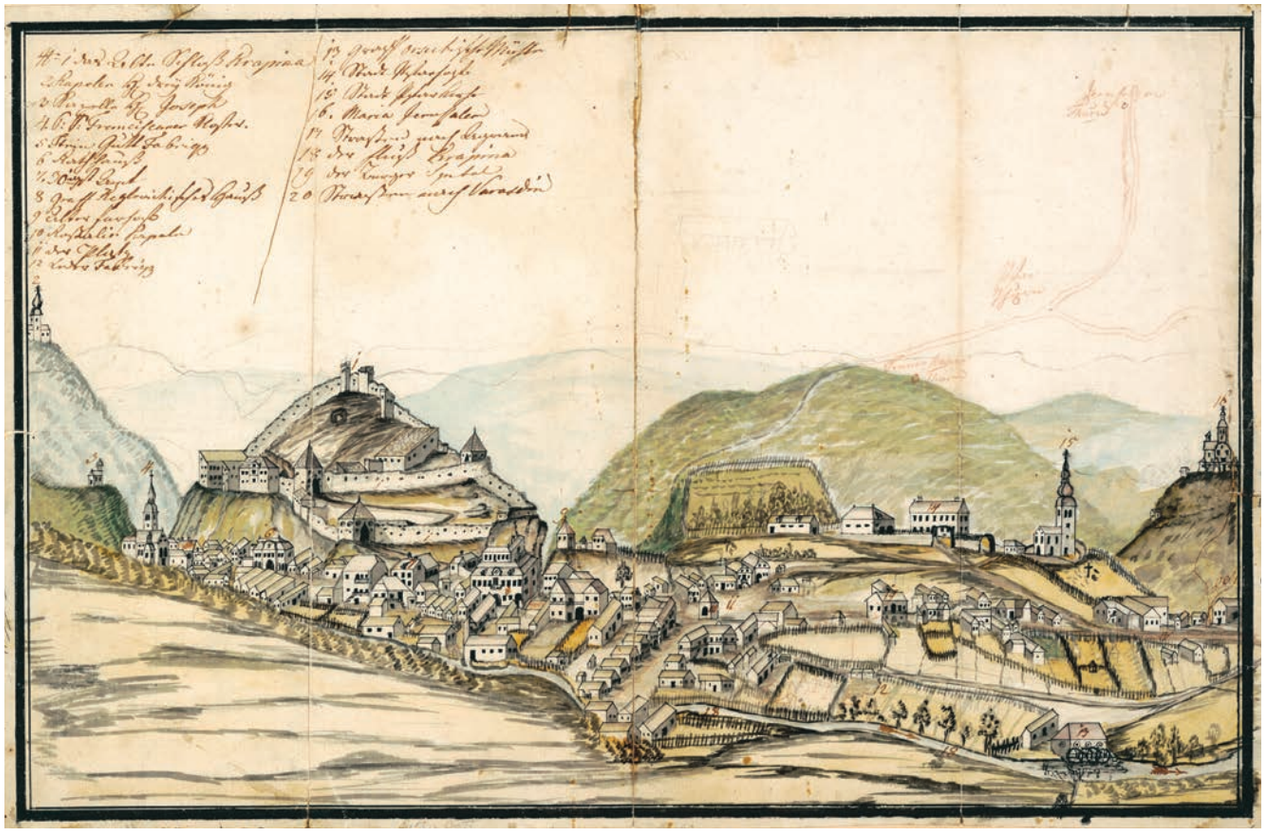

◆
162. Veduta Krapine iz poznega 18. stoletja
| © HDA, Grafička zbirka, inv. št. 1750

To zagotovo ni bila zgolj kratkotrajna muha, saj so grofje za obrambo svojih posesti pred grožnjami Ivana Hunjadija in drugih tekmecev na Ogrskem oziroma v Slavoniji potrebovali dovolj močen artilerijski park na kraju samem. Skladiščenje topništva in drugih strateških rezerv v Krapini bi bilo smiselno tudi v perspektivi tekme s Friderikom Habsburškim, saj niti kot deželni knez niti kot vladar Svetega rimskega cesarstva ni imel nikakršne avtoritete nad celjskimi postojankami na ogrski strani državne meje. Zagorska grofija je sloves pomembnega vojaškega oporišča upravičila še po izumrtju Celjskih, saj je prav tu Jan Vitovec spomladi 1457 v kratkem času nanovačil močno silo menda kar 800 konjenikov, s katerimi je poskusil izvesti prevrat proti cesarju.[2008] Nedvomno se mu je to posrečilo izvesti le, ker je lahko črpal že obstoječe zmogljivosti, opremo in zaloge, tod nakopičene še v času pokojnega Ulrika II.

2008 PIUS 1551, str. 411.

Vojskovanje kot orodje rodbinske politike

Grofje Celjski so pomagali krojiti usodo svojega okolja več kot eno stoletje, če k temu prištejemo njihove prednike Žovneške, pa še precej dlje. Na čelu družine se je medtem izmenjala vrsta osebnosti, ki pa so kljub neizogibnim značajskim razlikam vendarle presenetljivo dosledno nadaljevale izročilo predhodnikov in stremele k enotni dolgoročni viziji vzpona v evropsko elito. V tem pogledu je bila zgodovina plemenitih Celjanov ne glede na trenutne zastoje ali krize vse do nenadnega konca nenavadno premočrtna zgodba o uspehu, nazadnje prekinjena ne toliko zaradi lastnih napak kot nesrečnih bioloških danosti in nepredvidljivega razvoja dogodkov. Njihovi dosežki vzbujajo še večje spoštovanje v primerjavi s številnimi sodobniki, v prvi vrsti grofi Goriškimi, ki so po osupljivem zenitu v času Majnharda IV. (II.) in Henrika II. že v drugi četrtini 14. stoletja zdrknili v spiralo nazadovanja, iz katerega se jim nikoli več ni uspelo izviti. Kljub občasnim zdrsom se je plemenitim Celjanom posrečilo izogniti tako črnemu scenariju. Od preboja z lokalnega obrobja še v dobi Žovneških pa do izumrtja rodbine je njihova pot v splošnem sledila zgolj kvišku. Celo kadar so se jim previsoke ambicije maščevale s porazom, so se znali vedno znova postaviti na noge in poiskati nove priložnosti, četudi na drugih frontah.

Po vsem povedanem se vrnimo k vprašanju, zastavljenem v samem izhodišču raziskav – kako so grofje Celjski dojemali oboroženo moč oziroma na kakšne načine so jo izkoriščali kot instrument rodbinske politike? Odgovor nanj ne more biti enoznačen, saj se je vsaka zaporedna generacija spoprijemala z nekoliko drugačnimi izzivi, predvsem pa se je skozi čas izrazito spreminjal manevrski prostor njihovega delovanja. Celjski skok do zvezd zagotovo ni bil samoumeven. Še proti koncu 13. stoletja si najbrž ne zunanji opazovalci ne svobodni gospodje Žovneški sami ne bi mogli predstavljati, kako strm dvig po družbeni lestvici se obeta njihovim naslednikom. Nedvomno so pri tem marsikaj dolgovali srečnim naključjem, zlasti bogati dediščini Vovbrških in Ortenburških, ki jim je prinesla nove naslove, zemljiške posesti in denarne prihodke. Vendar so k ugodnemu razpletu dogodkov odločilno pripomogli s premišljenim sklepanjem zavezništev in tudi uporabo lastnih vojaških zmogljivosti za doseganje marsikdaj zelo široko razvejenih političnih ciljev.

Takšna rodbinska vizija na poznosrednjeveškem Zahodu seveda ni bila niti neobičajna niti posebej izvirna, saj so se zadnji rodovi Žovneških znašli v enaki zadregi kot številne druge plemiške rodbine primerljivega ranga nekako v srednjem delu hierarhične lestvice evropske aristokracije. Kljub ugledu, ki so ga uživali v domačem okolju, so ostajali ujetniki majhnega posestnega jedra, daleč preskromnega za udejanjanje visokoletečih dinastičnih ambicij. Pripadnikom tradicionalne viteške elite je izhod iz takšnega položaja ponujala logična, čeprav nikakor ne lagodna rešitev. Kot bolj ali manj edini zanesljiv, družbenemu stanu primeren vir zaslužka so lahko poskusili unovčiti svoje bojevniške spretnosti, vse bolj iskane v dobi plačane vojaške službe in postopnega razmaha najemništva.

Žovneški so bili zgolj ena v komaj pregledni množici vzhodnoalpskih plemiških družin, ki so se v zgodnjem 14. stoletju odločile za takšno pot, a se najbrž nobeni od njih iz naporne vojaške kariere ni posrečilo iztržiti tako imenitnega izkupička. Meriti ga ne gre samo v denarnem zaslužku – v nasprotju s številnimi drugimi zapravljivejšimi, finančno manj veščimi sodobniki so ga Žovneški znali oplemenititi s spretnimi naložbami in posojili, ki so jim v zastavo prinašala nove zemljiške posesti. A vsaj v enaki meri so vojaško službo

izkoristili kot sredstvo promocije, ustvarjanja novih političnih povezav in širjenja rodbinskega vpliva. Skrivnost žovneškega uspeha lahko pripišemo ravnotežju med drznim političnim oportunizmom, premišljenim izkoriščanjem oborožene moči in občutkom za dobro gospodarjenje – zmagovalni kombinaciji, lastni tudi poznejšim rodovom grofov Celjskih.

Novo strateško vizijo je utemeljil Ulrik II. Žovneški, čeprav so njene sadove poželi šele poznejši rodovi. Z na prvi pogled tvegano podreditvijo Habsburžanom je naslednikom zagotovil nujno potrebno zaslombo, brez katere bi zelo težko preživeli, kaj šele slavili v neizogibnih spopadih z marsikdaj precej močnejšimi lokalnimi tekmeci. Pravilnost takšne usmeritve se je potrdila v času njegovega sina Friderika, zadnjega Žovneškega in prvega grofa Celjskega. Z vovbrško dediščino, pridobitvijo grofovskega naslova in skokovitim povečanjem ozemlja se je rodbini posrečil prvi veliki met, hkrati pa se je izkristaliziral njen odnos do oborožene moči. V dvajsetih letih 14. stoletja Žovneških še po nobenem objektivnem merilu ne bi mogli uvrščati med pomembne vojaške sile, saj bi na Štajerskem, Kranjskem in Koroškem celo med nižjim plemstvom našli precej rodbin, sposobnih nanovačiti občutno večje kontingente. Kljub precej neobetavnemu izhodišču je Friderik vendarle spretno izkoristil svoje vojaške zmogljivosti. Po eni strani jih je tržil kot vir prihodkov v službi mogočnejših dinastov, od Henrika Koroškega do habsburških vojvod, po drugi strani pa se ni pomišljal vplesti v resne dinastične boje, kadar je njihov izkupiček upravičeval riziko oboroženega spopada. To se je nazorno pokazalo že med fajdo z Aufensteinskimi za vovbrško dediščino ter nato približno dvajset let pozneje v spopadih s Ptujskimi. V obeh primerih se je Friderik postavil po robu močnejšemu nasprotniku, a je njegovo prednost izničil z domiselnim političnim manevriranjem in sklepanjem strateških zavezništev, ki so mu v kritičnih trenutkih zagotovila učinkovito vojaško pomoč.

Trezno, izrazito gospodarno poseganje po vojaški sili kot zgolj enem od orodij plemiškega vzpona se je Frideriku obrestovalo z dotlej neslutenim kopičenjem posesti in kapitala, čeprav tudi na račun komaj vzdržnega zadolževanja. To je bil najbrž eden od poglavitnih razlogov, zakaj je v pridobitniško najemniško službo usmeril svoja sinova, sploh starejšega Ulrika I. V celotni liniji grofov Celjskih bi ga edinega lahko brez pridržka opredelili za pravega poklicnega vojaka. Od skromnih začetkov ga je karierna pot malone arhetipskega kondotjera ponesla od Ogrske in Balkana globoko v srednjo Evropo, s kratkim skokom celo do obal Baltika, čeprav je podobno kot njegovi predniki in nasledniki najstalnejšo, a tudi najdobičkonosnejšo zaposlitev nazadnje našel tako rekoč doma, pri dinastiji Habsburžanov. Manj kot dve desetletji od prvega vojnega pohoda pod praporom ogrskega kralja je Ulrik skupaj z bratom Hermanom že zbral dovolj sredstev, izkušenj in poklicnega ugleda, da se je svojim delodajalcem lahko ponudil v službo s 100 oklepljenimi konjeniki in 100 strelci. Od mladih dni njunega očeta se je torej skrajni domet rodbinske zasebne armade večkratno povečal, tudi če vzamemo v zakup, da bi grofa Celjska tako velik kontingent težko dlje časa vzdrževala povsem na lastno pobudo, brez zunanjega naročnika oziroma financerja.

Za bleščečo javno podobo uspešnega najemnika se je skrivala manj vabljiva stvarnost krutega poklica. Naj je Ulrikovo službovanje še tako odmevno utrdilo celjski sloves, pravkar uhojene najemniške poti po njegovi prezgodnji smrti ni bil pripravljen nadaljevati nihče od bližnjih sorodnikov. Celjska gospodarska podlaga se je vmes že tako okrepila, da bi jim težko očitali pomanjkanje interesa za kondotjersko kariero. Opustil jo je celo Ulrikov brat ter občasni tovariš v orožju Herman I. in se namesto na bojnem polju odtlej raje preizkušal na diplomatskem parketu, predvsem kot tvorec nenavadno daljnosežne mednarodne politike, usmerjene v povezovanje s strateškimi partnerji v širokem loku od Poljske do Balkana. Od nove usmeritve je vidneje odstopil zgolj leta 1377, a še to s premišljenimi političnimi računi, ko se je kot viteški mentor vojvode Albrehta III. pridružil križarskemu pohodu v Prusijo. Ne Hermana ne njegovih sopotnikov na pot najbrž ni odločilno zvabila iskrena želja po udejanjanju viteških idealov ali boju na življenje in smrt za krščansko vero, pač pa so reprezentančno odpravo izkoristili predvsem kot priložnost za utrjevanje družinskega prestiža in lastnega bojevniškega slovesa, ne da bi se jim bilo ob tem treba izpostavljati zares hudi nevarnosti.

Ulrikov duh potujočega bojevnika si je generacijo pozneje morda najživahneje prizadeval obuditi njegov sin Viljem, a je nesrečno umrl že po prvi resnejši preizkušnji vojskovanja proti Osmanom, še preden bi mu v družinsko zapuščino uspelo vtisniti trajnejši pečat. Njegov zgled vseeno ni ostal povsem neopažen, saj je le nekaj let pozneje zvabil Hermana II. v podobno vojaško avanturo. Kaj natanko je pričakoval od udeležbe na razvpitem križarskem pohodu leta 1396, ne moremo nedvoumno razbrati iz nobenega znanega vira. Po ocenah sodobnikov so se Celjani v tem času že uvrščali med prepoznavnejše regionalne akterje, po oboroženih zmogljivostih približno primerljive z drugimi grofovskimi rodbinami svojega prostora, sploh Ortenburškimi, če že ne precej močnejšimi Krško-Modruškimi. Na vrhuncu križarske vročice se Herman najbrž ni mogel izogniti skušnjavi, da se na čelu celjskega vojaškega stroja priključi cvetu evropskega viteštva in si pridobi zaupanje ogrskega vladarja, kot sta že pred njim storila njegov stric in bratranec. Celjski kontingent pri Nikopolju v nobenem primeru ni mogel presegati več kot nekaj sto bojevnikov – premalo, da bi lahko vidneje vplival na izid spopada. A končni izkupiček mučnega pohoda

◆
163. Obleganje gradu sredi 15. stoletja: medtem ko si napadalci prizadevajo spodkopati oziroma prebiti obzidje v varstvu zaščitnih zaslonov, jih branilci obmetavajo s kamenjem, priostrenimi tramovi in zažigalnimi sredstvi | © ÖNB, Cod. 3062, fol. 43

je gotovo presegel celo najskrivnejša Hermanova pričakovanja, saj mu je z mešanico osebnega poguma in srečnega naključja pred pogubo uspelo obvarovati samega kralja Sigismunda Luksemburškega, ki ga je v zahvalo namestil za enega najbližjih zaupnikov, vodilnih mož Ogrskega kraljestva in najdejavnejših diplomatov srednjeevropske politike.

Po epohalnem preboju v času Friderika I. je bil to drugi veliki prelom, ki je usmerjal nadaljnjo usodo Celjskih. S pridobitvijo grofije Zagorje, kjer se je izoblikovalo novo središče njihove vojaške moči, se je tudi težišče rodbinske politike oddaljilo proti vzhodu. S tem strateškim premikom se Celjani še zdaleč niso odpovedali dinastičnim težnjam v Svetem rimskem cesarstvu, a vendar ni bilo več mogoče spregledati njihovega vse očitnejšega hlepenja po ozemeljskih pridobitvah v Ogrskem kraljestvu oziroma na Balkanu. Čeprav je Herman II. kraljevo naklonjenost osvojil na bojišču, se je po vrnitvi iz Bolgarije skoraj v celoti posvetil visoki politiki. V tej vlogi ga je kot koristnega partnerja prepoznaval tudi Sigismund Luksemburški, saj je nanj računal skoraj izključno v vlogi diplomata, ne pa vojskovodje. V poznosrednjeveški stvarnosti sta se obe sferi delovanja neizogibno prepletali, zato se Herman že zaradi poslanstva svojega stanu ni mogel nikoli povsem oddaljiti od meča. Konec poletja 1405 je spremljal Sigismunda na bojnem pohodu v Bosno, čeprav nič ne kaže, da bi mu bilo dano opravljati kako pomembnejšo vojaško funkcijo. Tudi v naslednjih letih, ko ga je ogrski kralj v spopadih z Benetkami večkrat imenoval za formalnega poveljnika ogrskih enot na furlanski fronti, ni niti enkrat osebno vodil vojaških operacij, ki bi se razvile v spopade večje intenzivnosti.

Sigismund Luksemburški Hermana ni dojemal zgolj kot uporabnega podpornika, temveč tudi bližnjega somišljenika, zaveznika, celo prijatelja, ki si ga je izbral za tasta, ga nagradil z bogatimi posestmi in najvišjimi častmi. A kakor koli je že cenil grofove diplomatske sposobnosti in se čutil njegovega dolžnika po rešitvi izpred Nikopolja, ne

kaže, da bi mu hotel nameniti vlogo vojaka. Zlasti pomenljivo se zdi, da Sigismund svojemu tastu nikoli ni zaupal obrambe strateško posebej pomembnih postojank ali obmejnih utrdb Ogrskega kraljestva, ki bi eksponentno povečale vojaške zmogljivosti celjske rodbine, a jo hkrati potisnile v prvo vrsto neskončnega bojevanja z Osmani in drugimi nasprotniki ogrske krone. Take naloge je Sigismund raje prepustil drugim kandidatom – morda zato, ker jim Celjski po njegovi presoji niso bili zares dorasli oziroma so mu lahko učinkoviteje služili pri drugih zadolžitvah. A tudi sicer njihove oborožene moči ni posebej visoko vrednotil, kot se je pokazalo med naborom sil za križarske pohode proti husitom. Hermanu je takšno stanje očitno kar ustrezalo, saj v zreli dobi ni pokazal veliko zanimanja ne za izzive osmanske ne češke fronte. Tudi v perspektivi lokalne politike in ozemeljskih sporov s tekmeci v neposredni soseščini je po orožju poprijel le v skrajnem primeru, morda najočitneje med fajdo z bamberško škofijo v letih 1424/5. To je bilo nemara sploh prvič, da je vojska grofov Celjskih na lastno pest izvajala zahtevne operacije v večjem obsegu, vključno z naskoki na utrjena mesta, ki si jih je poskusila podrediti s sistematično uporabo topništva in oblegovalnih naprav.

S smrtjo Hermana II. se je odprlo zadnje, daleč najnemirnejše in s stališča vojaškozgodovinskih raziskav najzanimivejše poglavje celjske zgodovine. V nasprotju s splošno zakoreninjenimi predstavami je prenos rodbinskega vodstva potekal brez posebnih pretresov, ne da bi v generacijski liniji zaobšel Friderika II. Tudi če je Herman pod vtisom sinove zakonske afere sredi dvajsetih let 15. stoletja morda resno razmišljal, da bi rodbinsko nasledstvo raje prepustil vnuku Ulriku II., se njegove grožnje niso uresničile. Desetletje pozneje, ko so se stare zamere že v precejšnji meri ohladile, ga je na čelu grofovske rodbine suvereno nadomestil sin Friderik in v prizadevanjih za avtonomno celjsko kneževino prevzel zelo dejavno vlogo. Sočasna poročila ga soglasno opredeljujejo kot glavnega akterja, če ne kar pobudnika spopada s krško škofijo in Friderikom V. Habsburškim, z zamislijo vojaškega obračuna pa se je poigraval že vsaj septembra 1433, čeprav mu je v veliki tajnosti načrtovan napad na Kostanjevico spodletel. Njegov oče Herman je tedaj še živel, vendar ne vemo, kaj je sam menil o sinovih naklepih. V dolgi vodstveni karieri je Hermanu večinoma uspevalo dosegati zadane cilje brez orožja, z diplomatskimi veščinami, a po drugi strani kot človek odločnega, pragmatičnega značaja ni okleval niti pred brezobzirnimi ukrepi, kadar so jih terjale trenutne razmere. Zato se zdi malo verjetno, da bi ob vse ostrejših nesoglasjih s habsburškim tekmecem nasprotoval sinovi uporabi sile, sploh dokler je ostajala v okvirih nadzorovanega, ne pretirano krvavega posredniškega spopada, ki je Celjske diskretno odvezoval kakršne koli osebne odgovornosti za nasilna dejanja.

Dokler so grofje še uživali skoraj neomejeno cesarjevo zaslombo, vojaški obračun s Friderikom V. ne bi imel pravega smisla, saj so si lahko obetali svoje cilje doseči po diskretnejši poti. Toda od spornega celjskega pokneženja se je prostor za diplomatski sporazum hitro ožal. Mladi vojvoda je nenavadno vztrajno kljuboval pritiskom Sigismunda Luksemburškega in Celjanom odločno izpodbijal veljavnost knežjega naslova oziroma opolnomočij. Do poletja 1437 so medsebojni prepiri o sodnih pristojnostih dosegli vrelišče, vendar se Friderik Celjski niti tedaj ni odločil za vojaško rešitev. Po tako skrajnem sredstvu je segel šele nekaj mesecev kasneje, ko mu novi krški škof Janez Schallermann ni želel potrditi obsežnih fevdov, v preteklosti podeljenih pokojnemu očetu Hermanu oziroma še starejšim predhodnikom. Schallermannov odpor, podžgan z dejavno pomočjo habsburškega vojvode, Frideriku Celjskemu ni puščal prave izbire. Če se je želel uveljaviti kot novi rodbinski senior, dostojen naslednik slovitega očeta in povrhu vsega še državni knez Svetega rimskega cesarstva, je bil prisiljen ohraniti nadzor nad strateškimi krškimi fevdi tudi za ceno vojne.

Friderik Celjski se za takšno rešitev gotovo ni odločil lahkomiselno in najbrž tudi ne iz globljega osebnega nagnjenja do vojskovanja. Če odštejemo že zelo oddaljen turnirski spopad v Konstanci, na katerem je v mladosti dokazal svoje viteške spretnosti, se – vsaj kolikor je znano – ni nikoli preizkusil na pravem bojnem polju, resnih vojaških izkušenj pa si dotlej ni nabral niti njegov sin Ulrik II. Tako pomanjkanje znanja bi sredi 15. stoletja utegnilo imeti nepopravljive posledice. Globoko v dobi poklicnih vojakov in visoko razvite vojne umetnosti evropska bojišča niso prizanašala neukim amaterjem. Tega sta se načelno zavedala tudi grofa Celjska, saj sta poveljstvo nad rodbinskimi silami zaupala češkemu najemniku Janu Vitovcu. Njuna poteza sama po sebi ni bila presenetljiva, če upoštevamo, da so veterani husitskih vojn širom srednje Evrope veljali za najbolj iskane poklicne bojevnike, vešče nove šole vojskovanja. Poznejši razvoj dogodkov je dokazal, da sta imela pri iskanju rodbinskega generala nadvse srečno roko, a je bila njuna izbira prej nekoliko konservativna kot znak posebne naprednosti oziroma teženj po kakem globljem reformiranju družinske vojaške organizacije . Namesto da bi s Češke uvozila novodobnega husitskega stratega, mojstra revolucionarne pehotne taktike bojnih vozov in poljskega topništva, sta k sebi povabila moža nižjeplemiškega porekla in ga postavila za poveljnika konjenice (*haubtmann über den gereisigen zeug*).[2009]

Te oznake seveda ne gre jemati povsem dobesedno niti pretirano formalno, saj se z izjemo Celjske kronike ne pojavi

2009 KRONES 1883, str. 85.

v nobenem uradnem dokumentu.[2010] S tem je pravzaprav povezano vprašanje širše organizacije celjskega dvora, v okviru katerega so že vsaj od šestdesetih let 14. stoletja izpričane različne funkcije, od dvornega mojstra in maršala do kanclerja, komornika ipd., vendar ob podrobnejšem premisleku marsikdaj trčimo ob dilemo, koliko so bile podprte s formalnimi pooblastili, kdaj pa je šlo za bolj ali manj častne nazive brez jasno dorečenih, stalnih zadolžitev oziroma opolnomočij.[2011] Kakor koli so Vitovčev položaj že poimenovali, je kot novi celjski vojskovodja očitno dobil ustrezne pristojnosti tudi nad pehoto, topništvom in drugimi členi rodbinske armade, ki pa je vsaj po sestavi ostajala zelo tradicionalna, saj so njeno moč tudi poslej še povsem v maniri »fevdalne dobe« merili po številu težko oboroženih jezdecev. V tem pogledu Vitovčev prihod očitno ni naznanil korenitejših organizacijskih ali tehnoloških reform celjskih sil onkraj še živahnejšega zaposlovanja najemnikov pogosto oziroma celo večinoma tujega rodu.

Tudi če se je Friderik Celjski sistematično pripravljal na spopad s krškim škofom, ni videti, da bi cilji njegove ofenzivne strategije segali kakor koli dlje od omejenega spopada v slogu plemiške fajde. Vojna na vse ali nič tisti trenutek zagotovo ne bi bila v njegovem političnem interesu že zaradi verjetne reakcije ostarelega Sigismunda Luksemburškega, sicer pa bi povsem brezkompromisen obračun s škofom Schallermannom in hkrati še vojvodo Friderikom presegal resnični domet celjske moči ter zelo verjetno izzval tudi negativne odzive drugih regionalnih akterjev oziroma javnosti. V luči takšnega premisleka lažje razumemo, kako se je celjski senior uvodoma vpletel v vojaško pustolovščino precej lokalnega značaja, za katero je mobiliziral različne posredniške sile, da se sam ne bi pretirano očitno izpostavil obtožbam kaljenja deželnega miru. Toda razvoj dogodkov ga je kmalu prehitel, ko so sovražnosti presegle običajne prostorske okvire fajdnih spopadov v slovenskem prostoru in vpletene strani potisnile v nevarno merjenje moči. Celjska rodbinska politika je tako doživela usodni, bolj kot ne trajni preobrat v neprimerno agresivnejšo smer. Vse do smrti zadnjega grofa Ulrika II. malenkost manj kot dve desetletji poznejše se je znašla v stanju skoraj neprekinjenih sporov, v katerih je z močjo družinske armade poskušala dejavno zlomiti nasprotnike in osvajati nova ozemlja.

Na jesen 1437 takega zaostrovanja še ni bilo slutiti. Čeprav se je Friderik Celjski gotovo zavedal relativne vojaške moči, je spopad s škofom Schallermannom začel s previdnimi potezami. Morda prva med njimi je bil prikriti napad na krški grad Žusem, ki so ga izvedli Friderikovi vazali. Proti koncu leta je celjski senior sklenil zastrašiti nasprotnike z nedvoumnim prikazom sile. Njegove čete, zbrane v Slavoniji, so pod poveljstvom Jana Vitovca udarile na Dolenjsko ter odločno porazile združeno vojsko habsburškega vojvode in krškega škofa, zbrano pred gradom Mirna. Vsaj na jugu Kranjske je zmaga celjskim pristašem za nekaj časa zagotovila skoraj popolno lokalno premoč, ki so jo izkoristili za pustošenje po zaledju Mokronoga in Kostanjevice vse do Vivodine, še dlje proti vzhodu pa celo za napade na zagrebški Gradec, same po sebi sicer nepovezane s poglavitnimi cilji celjsko-krško-habsburške vojne.

Celjska ofenziva nasprotnikov ni ujela povsem nepripravljenih, a jih je teža uvodnih udarov vseeno vrgla iz tira. Vojvoda Friderik V. je predvsem za obrambo Kranjske mobiliziral znatne sile in jim skušal zagotoviti ustrezno logistično podporo, vendar mu ni uspelo izbojevati nobenega vidnejšega uspeha. Ob jasni prevladi Vitovčevih manevrskih sil na Štajerskem in jugovzhodu Kranjske je moral priznati poraz tudi pred Ložem, kjer si je očitno prizadeval odpreti novo fronto na Notranjskem. Na prelomu v leto 1438 so se celjske čete sistematično usmerile na izpostavljena gospostva krške škofije. Kolikor lahko s pomočjo oprijemljivejših primarnih virov rekonstruiramo potek velike »grajske ofenzive«, se le slabo ujema s predstavami anonimnega celjskega kronista in poznejšega domačega zgodovinopisja o veličastnem vojnem pohodu Jana Vitovca, ki si je s težkim topništvom drugo za drugo podredil množico sovražnih utrdb. V resnici so spopadi za krške gradove potekali precej bolj razdrobljeno, v okviru številnih manjših akcij, ki jih marsikdaj sploh ni izvedla glavnina rodbinske armade pod Vitovcem, temveč obrobnejši celjski vazali oziroma podporniki. Cilj njihovih napadov so bile v splošnem skromnejše, slabo branjene utrdbe s stalno posadko kvečjemu nekaj za boj sposobnih mož, ki bi težko kljubovale nenadnemu napadu, kaj šele sistematičnemu obleganju, niti jih ne bi mogli prištevati med pomembnejša strateška oziroma logistična oporišča.

V miselnih okvirih poznosrednjeveškega omejenega vojskovanja so bile takšne postojanke posebej privlačne tarče, lahek plen agresivnih, gibljivih manevrskih sil celo brez močnejše ognjene podpore. Kot na nekaterih lokacijah, predvsem na Kostanjevici oziroma Starem gradu nad Podbočjem, Kacenštajnu in Paki v Hrvaškem Zagorju, zgovorno pričajo arheološke najdbe, so si jih lahko celjski osvajalci podredili kar v nenadnem naskoku, brez težkega topništva ali oblegovalnih naprav, temveč preprosto ob plohi samostrelnih puščic, zažigalnih izstrelkov in ostrih groženj, s katerimi so ustrahovali branilce ter jih prisilili v vdajo. Njihove utrdbe so si včasih trajno prisvojili, še pogosteje pa razdejali ali vsaj začasno onesposobili za učinkovito obrambo

2010 Položaj »poveljnika konjenice« je treba nedvomno razumeti kot opredelitev *pars pro toto* za vojskovodjo celotne celjske rodbinske armade. Da je takšno razmišljanje upravičeno, ne nazadnje potrjuje Piccolomini, ko za funkcijo Jana Vitovca v delu *De Europa* uporabi ustaljeni klasični izraz *magister militum*. PIUS 1551, str. 411.

2011 Prim. BANFI 2023a.

◆
164. Spopad pehotnih in konjeniških formacij husitske dobe
| © ÖNB, Cod. 3062, fol. 147'

s požigom oziroma rušenjem ključnih delov obrambnega sistema, predvsem vhodnih vrat. Celjske sile so tako zavzele utrdbo Kostanjevica, stolp Lindeških na gospostvu Vitanje, gradove Anderburg, Helfenberg, Zbelovo in Prežin, Greslov stolp pri Poljčanah, Turn pri Škalah, Lušperk ter Freudenberg. Vdrle so tudi na gospostvo Podčetrtek, neuspešno napadle Erkenštajn, verjetno v istem času uničile grad Velenje, lastni Šenek nad Žovnekom in stolp pri Radečah, medtem ko je kot kolateralna žrtev padel še dvor Jamnik pri Zrečah. Brezobzirno plenjenje je poleg Dolenjske zajelo predvsem Celjsko kotlino, njeno severno in vzhodno zaledje ter stransko žarišče na Gorenjskem v okolici Smlednika.

Nobena od utrdb, opustošenih v tem vrtincu nasilja, ni bila povsem naključna tarča spopadov. Za vsako namreč lahko poiščemo tehtne razloge, zakaj se je znašla na udaru pokneženih grofov, tudi če iz virov ni mogoče razbrati, kdaj natanko in v kakšnih okoliščinah je padla. Številne so postale žrtev »posredniške vojne« celjskih pristašev, odkar je reševanje celjsko-krško-habsburškega spora maja 1438 soglasno prevzel kralj Albreht II. Da se ne bi kompromitiral z oborožennimi akcijami, se je Friderik Celjski namenoma umaknil v ozadje in še naprej vzdrževal silovit pritisk na krško škofijo prek svojih posrednikov, a se po drugi strani dosledno izogibal odkritemu spopadu z vojvodo Friderikom V. »Hibridno vojskovanje« se je v takih razmerah pokazalo za uporabno sredstvo rodbinske strategije. Na Kozjanskem so si celjski posredniki nasilno prisvojili Bizeljsko, čeprav so vsaj nekateri svojo predrznost pozneje plačali z življenjem, v okviru roparskega vpada v Žumberak pa so sredi leta 1439 razdejali tudi grad Sicherstein.

Lokalno obračunavanje so kmalu zatem zasenčile veliko usodnejše prelomnice. Kralj Albreht je konec oktobra nenadno umrl, ne da bi mu uspelo rešiti težavno vprašanje celjske kneževine in spora s krško škofijo. Zapustil ni niti dediča, ki bi ga bil sposoben takoj nadomestiti na prestolu. V tako zapletenih okoliščinah se je v ospredje mednarodne politike

začel prebijati Ulrik II. Celjski. Prejšnji dve leti je preživel v neposredni bližini Albrehta II., nedvomno zlasti zato, da bi lobiral za družinske interese, vmes pa je opravljal celo funkcijo kraljevega namestnika na Češkem. Na vrhuncu zapletene nasledstvene krize je energični, ambiciozni Ulrik prepoznal ugodno priložnost, da nastopi kot zagovornik šele po Albrehtovi smrti rojenega sina Ladislava in njegove matere, kraljice Elizabete. Nerazjasnjeno ostaja, koliko je Ulrik svoje vpletanje v ogrsko politiko predhodno uskladil s precej previdnejšimi, treznejšimi vizijami očeta Friderika. Začasni premor na domači fronti proti krško-habsburškim tekmecem ga je morda opogumljal k drznejšemu nastopu na ogrskem dvoru, da bi zagotovil prenos oblasti na daljnjega sorodnika Ladislava Posmrtnega in se kot njegov formalni zaščitnik po možnosti dokopal do regentskih pooblastil.

Ulrikove načrte je prekrižal odpor večine ogrskega plemstva, ki je krono raje namenilo Vladislavu Jagielonskemu. Kljub temu od svojih prizadevanj ni odstopil niti potem, ko se je nedvoumno potrdilo, da jih ne bo mogoče uresničiti zgolj z diplomatskimi sredstvi. Z vstopom v tvegano nasledstveno tekmo si je mladi grof Celjski naprtil veliko težje breme, kot je najbrž prvotno pričakoval. Če je upal, da mu bo z bliskovitim prebojem na Ogrsko uspelo zastrašiti nasprotnike in s kronanjem komaj rojenega Ladislava prehiteti poljskega protikandidata, so njegova pričakovanja hitro trčila ob resne ovire. Pozno spomladi se je znašel v nehvaležnem položaju osrednjega branitelja Albrehtove vdove Elizabete, obkoljen od veliko močnejših nasprotnikov in brez prave strategije, kako izbojevati preobrat ali vsaj častni izhod iz brezupnega položaja, v katerega se je zapletel zaradi napačne presoje lastnih sposobnosti in dejanske moči svojih zaveznikov. Na pragu silovitega nasledstvenega spopada je prevzel vlogo najbolj izpostavljenega vojskovodje Elizabetine in Ladislavove stranke, ne da bi se lahko pohvalil s primernimi izkušnjami ali vodenje bojnih operacij vsaj zaupal profesionalcu, kot je bil v službi njegovega očeta že prekaljeni Jan Vitovec.

Ogrska bojišča niso odpuščala tako grobih napak. Ulrikov pristanek v jagielonskem ujetništvu med begom iz obkoljenega Győra je njegovi rodbini junija 1440 zadal hud strateški poraz in jo nevarno oslabil tudi na domači fronti proti Frideriku Habsburškemu, tedaj že izvoljenemu za novega nemškega kralja. Medtem ko je njegov sin preživljal težke čase v ogrski ječi, je Friderik Celjski presenetljivo hitro prevzel pobudo. Da bi si zavaroval hrbet pred nenadno oživitvijo sovražnosti, je s habsburškim vladarjem in njegovimi zavezniki najprej podpisal precej neugodno premirje, nato pa v tesnem sodelovanju s kraljico Elizabeto nemudoma začel z odločno protiofenzivo proti jagielonskim silam. Svoje čete je pod Vitovčevim poveljstvom najprej poslal na plenilni pohod po zahodni Ogrski. Kljub izraziti sovražni premoči je Vitovec ob podpori Elizabetinih okrepitev marca 1441 težko porazil jagielonsko vojsko pri Samoboru. Njegova zmaga, verjetno največji enkratni uspeh celjskega orožja na bojnem polju, je grofom odprla pot do zasedbe slabo branjenega zagrebškega Gradca, stranska žrtev njihovega prodora pa je pozimi oziroma v začetku leta 1442 postal tudi grad Greben z bližnjo utrdbo Paka.

Vitovčev preboj na Ogrskem je Celjskim omogočil izposlovati enakopravnejšo poravnavo, čeprav na račun nemajhnih kompromisov. Prisiljeni opustiti prizadevanja za ustoličenje Ladislava Posmrtnega so vladarski položaj priznali Vladislavu Jagielonskemu, ki jim je zagotovil neomajno zaslombo in slovesno potrdil status v samem vrhu ogrskega plemstva, po rangu takoj za srbskim despotom kot prvouvrščenim velikašem kraljestva. Mirovni sporazum jim je okrepil tudi položaj znotraj Svetega rimskega cesarstva, kjer je vprašanje njihove knežje oblasti še vedno ostajalo nerešeno. V pričakovanju novih zapletov je od bojev in gospodarske škode izčrpana krška škofija oktobra 1441 Frideriku Celjskemu potrdila tako zaželene posesti v fevd ter se uspešno izognila nadaljnjemu nasilju. Ugoden razplet dolgotrajnega spora je vsaj na prvi pogled upravičil agresivnejšo usmeritev celjske politike in poknežena grofa spodbujal k odločnejšim korakom za uveljavitev neodvisne kneževine. Ko se je kralj Friderik odpravil na kronanje v Aachen, sta grofa Celjska sredi maja 1442 sklenila zavezništvo z njegovim bratom Albrehtom VI. Že v naslednjih tednih so njihove sile sprožile silovito skupno ofenzivo, uperjeno proti kraljevi oblasti.

V primerjavi s skromnejšimi razsežnostmi in tako kronološko kot prostorsko razpršenim potekom predhodnih celjsko-krško-habsburških bojev je napadalna strategija vojvode Albrehta in grofov Celjskih sledila povsem drugačnemu obrazcu, usmerjenemu v zavzetje najmanj dveh deželnih prestolnic – Ljubljane in Šentvida, ob tem pa tudi drugih pomembnejših urbanih naselbin Kranjske in po možnosti celo Trsta. V tako radikalnih okvirih visokointenzivnega vojaškega spopada, daleč onstran razumnih mej zakonite fajde, si Friderik Celjski ne bi upal razmišljati še konec leta 1437. Pet let pozneje tega najbrž ne bi storil niti njegov sin Ulrik, neprimerno bolj naklonjen tveganim potezam, če ga k temu ne bi napeljal vojvoda Albreht, nesporno vodilni partner vojnega zavezništva. Vse kaže, da je bil prav mladi Habsburžan osrednji pobudnik velike invazije na vse ali nič, za katero se Celjski sami od sebe bržkone ne bi odločili. Tako nevarno hazardiranje verjetno tudi ni bilo povsem po godu starejšemu grofu Frideriku, saj se je v nadaljevanju dogodkov zelo očitno in gotovo ne brez tehtnega razloga umaknil v ozadje. Toliko bolj je bilo značajsko pisano na kožo sinu Ulriku, ki je celo osebno prevzel nadzor nad glavnino rodbinske vojske,

◆
165. Ljubljanski grad – eden najpomembnejših gradbenih podvigov cesarja Friderika III. na Kranjskem
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

ne da bi ga od tega odvrnili pretekli neuspehi na generalskem položaju.

V vzvratni perspektivi zamisel odločilnega spopada s kraljem Friderikom morda deluje vnaprej obsojena na poraz, vendar ji ne gre oporekati strateške logike. Če bi napadalcem uspelo uresničiti vsaj poglavitne dele svojega načrta, bi lahko v razmeroma kratkem času, z vsega nekaj krepkimi, bliskovitimi potezami Frideriku iztrgali nadzor nad tako rekoč celotnim južnim delom habsburških dednih dežel in ga po vsej verjetnosti prisilili v ugoden diplomatski sporazum. Vsekakor si je težko predstavljati, kako bi vojvoda Albreht in grofje Celjski tak cilj lahko dosegli kako drugače, z oborožen imi akcijami bolj omejenega značaja, kot so opozarjale že pretekle izkušnje v letih 1437–1440.

Velika ofenziva združenih Albrehtovih in celjskih čet je potekala v dveh smereh. Glavnina se je po osrednji, zahodni osi napada prebila na Gorenjsko, brez resnejšega odpora zavzela Kranj ter podprta z močnim topništvom oblegala Ljubljano. Tu je doživela prvi zastoj, saj je kralj Friderik pravilno predvidel, da utegnejo med njegovo odsotnostjo izbruhniti nemiri. Še pred odhodom v Aachen je začel novačiti najemnike za obrambo Kranjske ter prek svojih pooblaščencev poskrbel za zaščito oziroma dodatno utrjevanje Ljubljane. Zaradi pravočasnih, temeljitih priprav je prestolnica Kranjske junija 1442 uspešno kljubovala napadom vse do prihoda deželnoknežjih okrepitev, ki so nenadno prodrle na Celjsko. Nenavadno hitra reakcija kraljevih privržencev in enot deželnega sklica je zelo neugodno presenetila vojvodo Albrehta in Ulrika Celjskega. Izpred Ljubljane sta se zato hitro umaknila na Dolenjsko in poskusila s silovitimi naskoki osvojiti vsaj Novo mesto, a sta pri tem doživela še veliko hujši polom.

Vzporedno z boji na Kranjskem se je na severu odprla stranska fronta v Dravski dolini, kamor je vdrl Jan Vitovec z mobilno silo 500 konjenikov. Po hudem pustošenju na gospostvu Marenberg, požigu trga Šentpavel v Labotski dolini in plenjenju po bližnji okolici se je Vitovčev kontingent prebil v osrčje Koroške in oblegal Šentvid, a je bil po težkih izgubah prisiljen v umik. Na Krapskem polju ga je prestregel in razbil sklic koroške deželne vojske, s tem porazom pa je vpad na Koroško dokončno propadel. V približno istem času so deželnoknežje sile dosegle pomembno zmago na

Notranjskem, kjer so po težkih bojih osvojile Lož. Kakor hitro se je pokazalo, da je velika ofenziva nepovratno zastala, je vojvoda Albreht izgubil interes za vztrajanje v brezplodnem spopadu. Ko je z bratom sklenil separatno premirje, so se njegovi dotedanji zavezniki Celjski znašli prepuščeni sami sebi. Popolna premoč deželnoknežjih sil jih je napeljala k obupanim odločitvam in strategiji požgane zemlje. Potem ko so v povračilni akciji nezvestim vazalom razdejali grad Kacenštajn in verjetno tudi bližnji Žamberk, so se ob bližanju sovražnih čet odločili porušiti še več lastnih utrdb – najverjetneje tistih, za katere so presodili, da jih niso sposobni obdržati oziroma je kazalo, da jih bodo morali za ceno miru predati kralju Frideriku. Na Gorenjskem so razdejali Turn pri Preddvoru, na Štajerskem pa gradove Šoštanj, Vojnik, Žaženberk in stolp v Laškem.

Vojaško onesposobljenim, tudi na diplomatskem parketu vidno osamljenim Celjskim do poletja 1443 ni preostalo drugega kot prositi za mir. Tako se je končalo šestletno – četudi vmes prekinjeno – obdobje hude nestabilnosti in gospodarskega opustošenja. Do začetka intenzivnih osmanskih vpadov dvajset let pozneje je bil ta spopad nedvomno ena najtežjih vojnih preizkušenj, kar jih je slovensko ozemlje doživelo v obdobju poznega srednjega veka. Toda njegovih razsežnosti in uničujočih posledic vendarle ne gre precenjevati prek razumnih meja. Že vrsto desetletij je v domačem zgodovinopisju opaziti težnje, da bi z razdejanjem med celjsko-krško-habsburško vojno upravičili propad številnih utrdb v slovenskem prostoru, za katere sklepamo, da so bile morda opuščene v približno istem času. Poleg gradov, nedvoumno razdejanih v času aktivnih spopadov, naj bi tako žrtev velike kataklizme postala še množica drugih utrdb, čeprav tega po doslej znanih podatkih ne dokazuje noben verodostojen primarni vir: med drugim Libenštajn, Klavzenštajn, Kravjek, Višnja Gora, Stražberk, Raka, Štrlek, Štatenberk, Limbar, Blagovica, Novi grad nad Preddvorom, Kebelj, Spodnji Turjak in Šumberk. Vsaj nekateri med njimi naj bi padli pod silovitim ognjem celjskega oblegovalnega topništva. Njihovo uničenje naj bi dokončali z najbrutalnejšimi sredstvi, celo podstavljanjem rušilnih polnjenj smodnika, in to tako dosledno, da naj velike večine razdejanih gradov po koncu spopadov niti ne bi več skušali primerno obnoviti.[2012]

S podrobnejšo analizo zbranih virov ni mogoče potrditi tako rekoč nobene od zgornjih domnev. Za začetek je treba poudariti, da se seznam porušenih gradov v Celjski kroniki ne nanaša zgolj na vojno razdejanje med celjsko-krško-habsburškim obračunom v letih 1437–1440 in 1442/3, temveč navaja tudi utrdbe, uničene v kontekstu drugih spopadov ali celo iz povsem drugih razlogov. Kravjek so morda že okrog leta 1436 na ukaz Friderika Celjskega razdejali v povračilo neposlušnemu vazalu.[2013] Višnja Gora med vojno ni bila v lasti Celjanov, ki so jo v preteklosti obvladovali le kratek čas kot podedovano zastavnino, pač pa je bila zlasti v letih 1437–1439 eno od ključnih oporišč deželnoknežjih sil. Nič ne kaže, da bi tamkajšnji grad uničile celjske čete, saj ga je spomladi 1443 skupaj s pripadajočim gospostvom upravljal dobro znani oskrbnik Gašper Melz.[2014]

Usoda številnih obrobnejših grajskih stavb zaradi odsotnosti virov ostaja nepojasnjena. Klavzenštajn naj bi po mnenju starejšega zgodovinopisja kmalu po letu 1441 skupaj z bližnjim mostom prek Save razrušili Celjski, a te privlačne hipoteze doslej še ni bilo mogoče dokazati.[2015] Podobno je z Libenštajnom: celjski kronist ga ne omenja med uničenimi rodbinskimi utrdbami, iz vpisov v fevdnih knjigah pa ni mogoče nedvoumno potrditi, kdaj je bil opuščen, a je do tega zaradi dokaj težko dostopne, utesnjene lege morda prišlo že precej prej.[2016] Tudi kdaj natanko in v kakšnih okoliščinah sta propadla Spodnji Turjak in Šumberk, v resnici ne vemo, vendar za zdaj ne poznamo nobenega prepričljivega argumenta, čemu bi odgovornost za njuno uničenje nalagali Celjskim, kajti dostopni viri takšni razlagi kvečjemu nasprotujejo.[2017] Poročila o pustošenju gospostev Gamberk in Mokronog nakazujejo, da so celjske in Albrehtove čete po opuščenem obleganju Ljubljane konec junija 1442 proti Novemu mestu verjetno odkorakale mimo Litije – morda zato, ker jim je najudobnejšo pot na Dolenjsko zapirala deželnoknežja Višnja Gora z bližnjim utrjenim samostanom Stična in so se očitno raje odločile za težje prehoden, a varnejši ovinek prek Save. V nobenem primeru ne poznamo trdnih dokazov, ki bi njihove premike umeščali v okolico Turjaka. Še manj, kako naj bi se na udaru znašel Šumberk, o katerem vemo le, da je propadel pred letom 1443, morda celo že veliko prej.[2018] Sploh pa ne, zakaj bi grofom pripisovali tako hud prelom z lastnimi vazali Turjaškimi, ki so v času vojne sicer ohranili nevtralnost, a so jim Celjski tako zaupali, da so jim po zavzetju zagrebškega Gradca poleti 1441 v varstvo zaupali pomembnega ujetnika,[2019] tako prej kot pozneje pa so jim v fevd prepuščali številne zemljiške posesti.[2020]

Pravkar povedano zgovorno opozarja, kako varljivo je materialne ostaline – v tem primeru grajske ruševine – po-

2012 SAPAČ 2016a, str. 14–15; SAPAČ 2020, str. 740–745.

2013 SI AS 1073/I-3r, fol. 30–31'; AT-StLA, Archiv Cilli, K3-H17, fol. 8; KRONES 1883, str. 157.
2014 CKSL, 1443 april 17., Dunajsko Novo mesto; GÖTH 1858, št. 448, 1443 april 17., Dunajsko Novo mesto; WILLICH 1999, št. 135, ok. 1443 april 17., s. l.
2015 PIRCHEGGER 1962, str. 248; STOPAR 1992, str. 54.
2016 SI AS 1073/I-3r, fol. 14'–15; 1073/I-57r, fol. 74'; SAPAČ 2021b, str. 555.
2017 Prim. SAPAČ 2020, str. 740–745.
2018 CKSL, 1443, s. l.; STOPAR 2002, str. 110–115; BIZJAK, PREINFALK 2009, št. 222a, 1443, s. l.; št. 307, 1463 februar 28., Dunajsko Novo mesto.
2019 BIZJAK, PREINFALK 2009, št. 214, 1441 avgust 8., s. l.
2020 SI AS 1073/I-3r, fol. 8; 1073/I-57r, fol. 47'–48, 66', 90; CKSL, 1437 avgust 18., s. l.; 1449 september 29., s. l.

166. Pogled na razvaline gradu Gamberk z juga | FOTO: TOMAŽ LAZAR

vezovati z morda približno istočasnimi, nedvomno uničujočimi, a samimi po sebi pravzaprav zelo slabo dokumentiranimi vojaškimi spopadi. Ob tako pomanjkljivo ohranjenih pričevanjih gotovo ni mogoče izključiti možnosti, da je bila med celjskimi spopadi s krško škofijo in Friderikom Habsburškim uničena še kakšna za zdaj neidentificirana utrdba, vendarle pa takšne domneve brez otipljivih dokazov trenutno lahko ostajajo kvečjemu nepreverjene, niti ne posebej verjetne hipoteze.

Podobno previdno velja pristopiti k interpretaciji celjsko-krško-habsburške vojne kot izrazito visokointenzivnega, visokotehnološkega spopada. Sredi 15. stoletja ognjeno orožje seveda ne na Slovenskem ne v širši soseščini že dolgo ni bilo nikakršna novost, temveč uveljavljeni del vojaške tehnike. Ročni topovi in zgodnje arkebuze oziroma kavljaste puške so v tem času zagotovo že sodili v nabor splošno dostopne, zlahka prenosne oborožitve, uporabne tako na bojnem polju kot v obrambi utrdb. Tako rekoč vsako pomembnejšo grajsko stavbo so v tem času varovali tudi z lahkim topništvom, predvsem tarasnicami in havbicami. Toda za rušenje trdnega kamnitega obzidja bi potrebovali veliko težje, manj mobilno oblegovalno topništvo, ki je zahtevalo izšolano posadko in razvejeno logistično podporo, ne nazadnje zaradi potratnih potreb po tisti čas še sorazmerno dragem smodniku, ki ga ni bilo vedno preprosto priskrbeti v občutnejših količinah.

Težko artilerijsko oborožitev so grofje Celjski dokumentirano uporabili spomladi 1441 med osvajanjem zagrebškega Gradca in junija naslednje leto pri obleganju Ljubljane. Približno desetletje pozneje so jo lahko kot vojaško pomoč ponudili svojemu zavezniku Štefanu Vukčiću. A kolikor je razbrati iz virov, so večino celjskih vojaških operacij celo na zenitu rodbinske moči izvajale lažje opremljene enote, kvečjemu občasno podprte s topništvom – ne zgolj zaradi velikih stroškov, pač pa tudi sorazmerne okornosti težjega ognjenega orožja. Smiselne opore ni najti niti za mnenje, da naj bi celjske čete osvojene utrdbe namerno razstreljevale s smodnikom. Proti temu govori več pomislekov: za začetek dokaj visoka cena in skromna rušilna moč tisti čas dostopnega mletega črnega smodnika. Iz sredine 15. stoletja še ne poznamo zanesljivo izpričanih primerov, da bi ga redno ali vsaj uspešno uporabljali kot razstrelivo za podiranje trdnih kamnitih konstrukcij. Zahodni izdelovalci smodnika so si v tem času prizadevali izboljšati njegovo brizantnost s postopkom zrnjenja in uporabo kakovostnejšega, bolje prečiščenega solitra, vendar je bilo pravi učinek postopnih izboljšav prepoznati šele proti

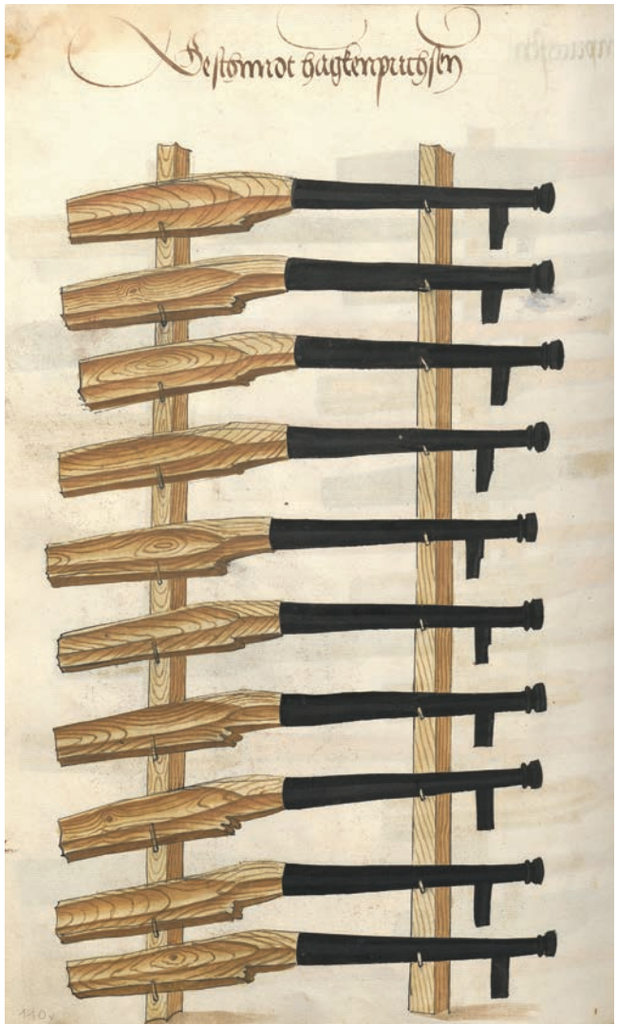

◆
167. Iz železa skovane kavljaste puške v popisni knjigi kralja Maksimilijana | © ÖNB, Cod. 10824, fol. 110'

koncu 15. stoletja. Smodnik se je v vlogi razstrelilnega sredstva razširil šele v zgodnjem novem veku, a bi ga za uspešno rušenje utrdb potrebovali v mnogo večjih količinah, kot so še v zgodnjem 16. stoletju dokumentirane v orožarnah širom slovenskih dežel.[2021] Brez pridržkov ne bi mogli pritrditi niti mnenju, da naj bi skoraj vse med celjsko-krško-habsburškimi boji poškodovane utrdbe trajno opustili. Ob natančnejšem pretresu virov se namreč razkrije, da so jih vsaj zasilno obnovili precej večje število, kot navadno domnevamo.

Mirovni sporazum, ki sta ga zadnja grofa Celjska avgusta 1443 sklenila s kraljem Friderikom, je trajno zamejil njune apetite v Svetem rimskem cesarstvu. Toda zatrtje sanj o neodvisni kneževini ni zmanjšalo celjskih ambicij po širjenju ozemlja in političnega vpliva, pač pa jih je kvečjemu preusmerilo proti jugovzhodu, v precej nestabilnejše in temu primerno ranljivejše okolje Ogrskega kraljestva. Namesto korenitega zasuka je celjska rodbinska politika doživela kvečjemu popravek kurza, ki je hkrati sovpadal z zadnjim generacijskim prelomom. Čeprav je Friderik še v zrelih letih ohranjal zavidljivo življenjsko energijo, je na starost vodstvene izzive dokončno prepustil sinu. Pod energičnim Ulrikom so se plemeniti Celjani povzpeli do skrajnih vrhov svoje poti in vsaj na formalni ravni presegli celo dosežke njegovega deda Hermana, a so si po drugi strani s slo po zemlji in oblasti nakopali mogočne sovražnike.

Ulriku gotovo ne bi mogli očitati pomanjkanja diplomatskih sposobnosti, vendar je v primerjavi s svojimi predhodniki veliko brezobzirneje segal po instrumentu trde moči, tudi kadar njegove uporabe ne bi mogel zares prepričljivo upravičiti s pravnimi ali etičnimi argumenti. Spomladi 1445 se je po smrti Matka Talovca samovoljno zavihtel na banski sedež v Slavoniji in poslal Jana Vitovca na osvajalni pohod po utrdbah zagrebške škofije – Gumnik, Garić, Hrastovico in Goro. Ker spomladanska invazija ni naletela na odločnejše odzive, se je konec leta opogumil za še drznejši napad na posesti pokojnega Matka Talovca v Slavoniji, kjer si je prisvojil Đurđevac, Gordovo, Račo in Pakrac, po daljšem obleganju pa do februarja 1446 še zadnje sovražno oporišče Voćin. Neizzvan, nenavadno brutalen obračun, v katerem je življenje izgubil sam Ivan Talovec, medtem ko sta se žena in sin njegovega brata Franka znašla v ujetništvu, se je Ulriku tokrat maščeval, saj celjska invazija zaradi hudega zgražanja javnosti in ogrskega plemstva ni mogla uiti kazni.

V ozračju razgretih čustev se je na mesto branitelja pred Ulrikovo samovoljo spretno povzpel izkušeni vojskovodja Ivan Hunjadi in spomladi 1446 prevzel poveljstvo nad sklicem ogrske vojske z več tisoč konjeniki, zbranimi za povračilni udar. Pod težo tako mogočne grožnje je celjska obrambna organizacija sprva povsem pokleknila. Daleč močnejše, zelo gibljive ogrske čete so najprej neovirano pustošile po celjskih posestih v Slavoniji, se kljub odporu deželnoknežjih čet prebile na Štajersko ter nadaljevale z ropanjem in požiganjem vse do neposredne bližine Celja. Ob pomanjkanju prave stalne armade ali vsaj večjega jedra poklicnih vojakov Ulrik v naglici ni bil sposoben zbrati niti približno dovolj močnih manevrskih sil,

2021 HALL 1997, str. 45–104; LAZAR 2015; LAZAR 2017.

da bi lahko poskusil preprečiti ogrske premike, temveč jim je lahko naproti poslal zgolj neznatno predhodnico Jana Vitovca. Pač pa se je glede na splošne danosti poznosrednjeveškega vojskovanja pričakovano in neprimerno bolje izkazala pasivna obramba celjskih utrdb, sploh obzidanih urbanih naselbin, ki jih večinoma iz konjenice sestavljena ogrska vojska brez topništva in zadostnega števila ustrezno opremljene pehote ni bila sposobna osvojiti, kot se je pokazalo predvsem med intenzivnim obleganjem Slovenske Bistrice.

Ogrska ofenziva je zato hitro naletela na nepremostljive ovire. Poleg vse resnejših logističnih izzivov je vdor prek državne meje Svetega rimskega cesarstva izzval neposredni spopad s kraljem Friderikom, ki je v odgovor odredil obsežen sklic deželne vojske in izvedel celo pomembne dolgoročne reforme obrambne organizacije. Preden bi ga sovražnik odrezal od zaledja, se je Hunjadi odločil za umik. Namesto da bi tvegal z napadom na Ptuj, je v spopadu z deželnimi četami izsilil prehod prek Drave pri Vurberku. Šele po vrnitvi na slavonska tla je lahko ponovno samozavestneje udaril po celjskih ozemljih ter začasno zavzel Legrad in več manjših utrdb v obmejnem pasu med Muro in Dravo ter mesto Koprivnica. Poleg gospodarskega opustošenja in propagandnega učinka vsaj na ogrsko javnost je bil to edini vidnejši uspeh spomladanskega vpada, v katerem Hunjadiju ne glede na izjemno vojaško premoč tudi zaradi širših političnih okoliščin ni uspelo odločilno poraziti Celjanov. Po drugi strani je njihovo diplomatsko zaslombo potreboval v istočasnem sporu s Friderikom Habsburškim, zato je raje ponudil poravnavo. Enaka rešitev je ustrezala Celjskim, saj je bilo povsem jasno, da v spopadu z ogrskim gubernatorjem in silami Ogrskega kraljestva nimajo nikakršnih možnosti za zmago.

Morda lahko prav s takšno streznitvijo pojasnimo, zakaj je celjski vojni stroj za naslednjih nekaj let začasno obmiroval, vsaj kar zadeva lastne osvajalske podvige. Ena nenavadnejših epizod v življenju Ulrika Celjskega se je odvila spomladi 1450, še v obdobju tesnega sodelovanja s Friderikom Habsburškim, ki mu je zaupal organizacijo bojnega pohoda proti Pankraciju iz Holíča. Tudi če Ulrik ni bil karierni vojak, sta mu rodbinski ugled in svétniška funkcija spontano odprla pot do funkcije kraljevega vojskovodje. Z novim izzivom se je spoprijel pogumno, a ne posebej srečno. Po uvodnih uspehih proti manjšim sovražnim oddelkom je namreč s svojimi četami obtičal pred Skalico, dokler ga ni Pankracij diplomatsko izigral, se formalno podredil Ivanu Hunjadiju in si hkrati zagotovil njegovo zaščito pred preganjalci. Krivde za neučinkovito obleganje Skalice gotovo ne bi mogli pripisati (zgolj) morebitni Ulrikovi nesposobnosti. Vse kaže, da je za zmagovito izvedbo pohoda prejel premalo bojnega moštva oziroma sredstev, izneverila pa se mu je tudi logistična oskrba. Čeprav so se vpleteni akterji vsak po svoje otepali obtožb in se izmikali odgovornosti, je plaz medsebojnih očitkov med Friderikom Habsburškim in Ulrikom Celjskim zasejal nov, tokrat nepopravljiv razkol.

To je bil tudi eden od temeljnih razlogov, zakaj se je Ulrik dve leti pozneje pridružil veliki avstrijski vstaji – sicer šele po daljšem obotavljanju in kljub drugačni volji očeta Friderika, ki si je še v visoki starosti prizadeval umiriti prepire, da bi se izognil ponovnemu oboroženemu spopadu s kraljem oziroma cesarjem. Med obleganjem Dunajskega Novega mesta se je Ulrik Celjski izpostavil kot eden najpomembnejših vstajniških vodij. Sočasna poročila sicer ne pričajo, da bi za spopad prispeval večje oborožene sile ali skušal poveljevati enotam na taktični ravni, pač pa se je v slogu svojega deda proslavil kot prepoznaven organizator, diplomat in osrednji pogajalec s Friderikom Habsburškim. Uporniška zveza ga je po zmagi nad cesarjem postavila za skrbnika mladoletnega kraljeviča Ladislava Posmrtnega, a je na tako vabljivem, dolgo želenem položaju ostal komaj leto dni, preden so ga tekmeci izrinili z Dunaja.

Bes nad izdajstvom je Ulrika napeljal k zadnji resnično intenzivni mobilizaciji celjskih sil, poleg pomladne ofenzive leta 1442 morda celo največji vseh časov. Za obračun z nasprotniki je namreč zbral mogočno armado s približno 1500 konjeniki in med sporom z bamberško škofijo v začetku leta 1454 grozil z veliko ofenzivo na Koroško. Namesto da bi se pustil zapeljati v še eno vojaško pustolovščino brez stvarnih obetov zmage, je po razsodnejšem premisleku vendarle odstopil od maščevanja in raje počakal na nove obrate usode. V iskanju rešitev, kako vendarle smiselno unovčiti s tako velikimi stroški in napori zbrano armado oziroma zagotoviti vzdržne prihodke za njeno vzdrževanje, se je kot najemniški poveljnik bežno ponujal v službo celo Beneški republiki. Na tej točki se je zadnji grof Celjski vsaj za trenutek vrnil v perspektivo svojega soimenjaka Ulrika I., ki je stoletje poprej v povsem drugačnih okoliščinah razvijal vizijo zasebne vojske kot v prvi vrsti vira zaslužka pri zunanjih delodajalcih, ne pa oboroženega podaljška lastne dinastične politike.

Ulrikovo kolebanje je bilo le kratkega daha, saj so se mu v bližnji soseščini same od sebe ponujale nove fronte, kamor je lahko koristneje usmeril svoje čete. Po smrti hrvaško-dalmatinskega bana Petra Talovca si je namreč sklenil prilastiti še njegovo zapuščino, podobno kot je v preteklosti neizprosno obračunal že z drugimi člani njegovega rodu. Zadnje velike ofenzive v nizu rodbinske ekspanzije ni skušal voditi sam, temveč jo je poveril Vitovcu. Celjske čete so uspešno zavzele trdnjavo Ostrovica, vendar si Ulrik zaradi nevarnosti morebitnega vojaškega odziva Benetk ni upal nadaljevati pohoda še na preostale posesti pod nadzorom Talovcev oziroma njihovih podpornikov. Po močnih diplomatskih pritiskih in z uradno zaslombo kralja Ladislava Posmrtnega jih

je prisilil v vdajo šele poleti 1456, in sicer s sklicevanjem na svoja formalna opolnomočja hrvaško-dalmatinskega bana.

V nasprotju s starejšimi rodovi Celjskih je Ulrik II. pokazal zelo malo iskrenega zanimanja za bojevanje proti Osmanskemu cesarstvu, s katerim si je že zaradi družinskih vezi z Brankovići prizadeval vzdrževati prijateljske odnose. Kot pripadnik ogrske elite in lastnik obsežnih posesti, izpostavljenih obmejnemu plenjenju, se vseeno ni mogel povsem izogniti dolžnostim protiturške obrambe, tudi če je bil njegov prispevek kvečjemu demonstrativne narave. Tak primer je bil denimo pohod v Srbijo jeseni 1454, kamor ni povedel večjega vojaškega kontingenta, niti se po doslej znanih podatkih ni aktivno udejstvoval v bojih, čeprav mu nihče ne bi mogel očitati, da tastu v trenutku nevarnosti ni priskočil na pomoč. Tudi dve leti pozneje se je križarskemu pohodu v Beograd pridružil predvsem po sili razmer in zaradi zapletenih političnih računic. Pri tem nikakor ni bil osamljen, saj je zamisel boja proti »nevernikom« že davno izgubila svoj čar. V množici evropskih dinastov in mogočnežev, na katere so računali pobudniki odločilnega spopada z Osmani, se je pozivom k orožju odzvala komaj peščica, in še to največkrat zgolj s skromnimi najemniškimi oddelki in materialno pomočjo.

Poleti 1456 je Ulrik Celjski zamudil slovito bitko pri Beogradu, a je kot osebni zaupnik Ladislava Posmrtnega opravil velikansko organizacijsko delo z vojaškimi pripravami, zbiranjem sredstev in zalog ter zahtevnim transportom križarskih oddelkov iz srednje Evrope do ogrske meje. Vseeno pa ni pokazal resnejših namer po aktivnem vpletanju v spopade z Osmani. Ko se je v družbi kralja Ladislava končno odpravil proti Srbiji, je s seboj odvedel razmeroma skromen kontingent, ki je ob prihodu v Beograd štel vsega 500 konjenikov. Glede na resnost razmer, v katerih se mu je po nenadni smrti Ivana Hunjadija odpirala pot do skoraj neomejenega vpliva na upravljanje Ogrskega kraljestva, bi pričakovali, da bo že iz potrebe po osebni reprezentanci v takem trenutku vpoklical vse družinske zmogljivosti. To je najbrž tudi v resnici storil, le da je v želji po istočasni utrditvi oblasti na Hrvaškem in v Dalmaciji velik del ali celo glavnino sil raje usmeril tja. Drobljenje vojaške moči je nazadnje postalo ena od napak, ki so Ulrika vsaj posredno stale življenja. Ob pretirano samozavestni presoji negotovih razmer se je kljub predhodnim svarilom ujel v past. Namesto z zbranimi vrstami celjske armade pod profesionalnim vodstvom Jana Vitovca, ki bi njegove tekmece morda še lahko odvrnila od zlih naklepov, je prikorakal v Beograd zgolj s sorazmerno skromnim oboroženim kontingentom, na čelu pisane križarske vojske, izčrpane od naporne poti in predolgega zavlačevanja. Ne da bi se zavedel premoči in namenov sovražnih zarotnikov, je odrezan še od lastnega bojnega spremstva v beograjski trdnjavi postal lahka žrtev atentata, v katerem je ugasnil njegov rod.

Domišljijsko razpravljanje o tistem, kar bi morda lahko bilo, ne sodi v domeno resnega zgodovinopisja, a si morda vseeno lahko drznemo na kratko poigrati se s premislekom, kam bi vodila pot Celjskih, če bi preživeli smrt Ulrika II. in nadaljevali dotedanjo strategijo prodiranja v Ogrsko in na Balkan, kot jo je začrtal že njegov ded Herman II. Na tej poti bi jih zagotovo zelo kmalu pričakali novi pretresi že zaradi vztrajnega odpora domačih elit, ki jih v veliki večini nikoli niso enakopravno sprejele medse. Še težje si je predstavljati, kako bi svojo vizijo lahko dolgoročno okronali z uspehom spričo neustavljive osmanske ekspanzije, pred katero je nazadnje padla celo Ogrska, kaj šele neprimerno obrobnejše sile. Srbska despotovina in Bosna, kamor so svoje oblastne interese usmerjali Celjani, Ulrika nista preživeli niti za desetletje. Skrajno naivno bi si bilo domišljati, da bi pokneženi grofje z Osmanskim cesarstvom lahko vzdrževali kakršno koli trajnejše sožitje. Veliko prej bi njihove posesti v Slavoniji postale tarča sistematičnega osmanskega plenjenja, kot se je večkrat zgodilo že v zgodnejših desetletjih 15. stoletja, predvsem pa bi bili kot nosilci banske oblasti nad Slavonijo, Dalmacijo in Hrvaško prisiljeni prevzeti jasno odgovornost za obrambo mej pred sovražnim pritiskom. V tem primeru bi Ulrik ali pač kateri od njegovih naslednikov glavo namesto v beograjskem atentatu prej ali slej utegnil izgubiti pod osmansko sabljo in bi tako delil kruto usodo preštevilnih hrvaških oziroma ogrskih velikašev, ki so se postavili po robu silam polmeseca.

Grofje Celjski kot vojaška sila

Za konec poskusimo ovrednotiti domet grofov Celjskih kot regionalne vojaške sile. Njihova sposobnost, da si z orožjem zagotovijo nova ozemlja in vire prihodkov ter vsilijo svojo voljo drugim političnim akterjem v soseščini, je bila seveda v prvi vrsti odvisna od bojne moči rodbinskih čet. Žal – in glede na izjemno zgodovinsko vlogo Celjanov naravnost presenetljivo – o njihovem ustroju nimamo skoraj nobenih zanesljivih podatkov. Zlasti gre obžalovati, da se celo iz obdobja najživahnejših vojaških aktivnosti zadnjih dveh celjskih seniorjev niso ohranili administrativni dokumenti, ki bi podrobneje pričali o sestavi, opremi in oskrbi njune zasebne armade, zato smo odvisni od redkih eksplicitnejših navedb bolje poučenih sočasnih kronistov.

Rast celjskih vojaških zmogljivosti lahko ponazorimo z nekaj ključnimi mejniki. Zadnja generacija Žovneških je z oboroženim kontingentom nekaj deset mož lahko precej suvereno zastopala svoje interese v lokalnih okvirih in se potrdila kot dragocen člen večjih vojnih koalicij, kot denimo leta 1324 med zborom sil vojvode Henrika Koroškega. Vendarle se po številu bojnega moštva še nikakor ni uvrščala v krog regionalnih prvokategornikov niti ne plemiških rodbin primerljivega, po političnem ugledu morda celo nižjega ranga, ki so se sistematično usmerile v vojaško službo. Preboj med najvplivnejše rodove svojega prostora se je s pridobitvijo vovbrške dediščine, grofovskega naziva in položaja kranjskega deželnega glavarja posrečil Frideriku I., medtem ko moramo zasluge za izgradnjo prave rodbinske armade pripisati predvsem njegovemu sinu Ulriku I. Od šestdesetih let 14. stoletja Celjskim zagotovo ne bi bilo več mogoče odrekati položaja povsem v vrhu štajerskega in kranjskega plemstva. Do nastopa Hermana II. so se po vojaški moči že vsaj izenačili z grofi Goriškimi in Ortenburškimi, tudi če so po prepričanju Štefana Krško-Modruškega dosegali zgolj polovico njegovih vojaških zmogljivosti.

Če je Štefan konec osemdesetih let 14. stoletja vojaško moč zaveznikov Celjskih cenil na 1000 konjenikov, moramo to projekcijo v najboljšem primeru razumeti kot skrajni doseg rodbinskih zmogljivosti. Zgolj z lastnimi sredstvi bi grofa Viljem in Herman tisti trenutek težko zbrala že pol toliko oklepljenih jezdecev, medtem ko so bili njuni kontingenti na pohodih proti Osmanom v letih 1392 in 1396 najverjetneje še precej manjši, tudi zaradi izrazito zahtevne logistične oskrbe daleč proč od domačega zaledja. V desetletju po bitki pri Nikopolju sta se z darovi Sigismunda Luksemburškega pomembno okrepila tako celjska gospodarska podlaga kot strateški domet. Sklepamo lahko, da bi bil Herman II. od pridobitve novih posesti, prihodkov in vojaških oporišč v grofiji Zagorje brez posebnih težav sposoben nanovačiti manevrsko silo z najmanj 500 konjeniki. Tak kontingent je lahko avstrijskemu vojvodi Albrehtu za službo na Češkem leta 1422 zagotovil Janez Schaunberški, pripadnik ugledne grofovske rodbine, a v regionalni perspektivi vseeno težko neposredno primerljive s precej premožnejšimi, mednarodno prepoznavnejšimi Celjskimi.[2022] Hermanu se je medtem posrečilo k rodbinskemu ozemlju pripojiti tudi posesti izumrlih Ortenburžanov. Z zapuščino še generacijo ali dve poprej sebi enakovrednih grofov so se Celjani dokončno vzpeli v pravo regionalno silo, sposobno podkrepiti svoje težnje z mogočno udarno pestjo.

Njeno moč na vrhuncu rodbinskega vzpona so poskušali ovrednotiti številni zgodovinarji, tudi najvidnejši slovenski medievisti. Ob pomanjkanju nedvoumnih kvantitativnih podatkov ne preseneča, da je vtis celjske veličine nekatere

2022 STÜLZ 1862, št. 787, 1422 januar 26., Eggenburg; prim. št. 802, 1426 avgust 21., Laa.

◆
168. Celjski grb v Richentalovi kroniki koncila v Konstanci
| REPRODUCIRANO PO:
RICHENTAL 1483, FOL. 186

med njimi zapeljal k očitno prenapihnjenim številkam. Različne ocene je v eni od javnih razprav morda še najpovedneje povzel Bogo Grafenauer – po najbolj optimističnih mnenjih naj bi se grofje Celjski v zenitu slave opirali na vojaški potencial kar do 16.000 mož, po verodostojnejših navedbah v primarnih virih pa naj bi jedro njihove armade sestavljalo 600 do 2000 konj(enikov).[2023] Tudi če ni povsem jasno, na katera konkretna pričevanja naj bi se ta izjava sklicevala, velika razhajanja med najvišjimi in najnižjimi ocenami opozarjajo, kako različno so vojaške zmogljivosti plemiških rodbin presojali že sodobniki, kaj šele poznejši raziskovalci.

Po eni strani so si poznosrednjeveški strategi, politiki in tudi bolj laični opazovalci prizadevali ovrednotiti celotni bazen potencialnih obveznikov in po možnosti še poklicnih oziroma najemniških enot, iz katerega bi lahko posamezni vladar ali dinast črpal oborožene oddelke v času vojne nevarnosti. Takšne teoretične številke so bile nemalokrat presenetljivo visoke. Po ocenah beneških obveščevalcev iz dvajsetih let 15. stoletja je bila moč Ogrskega kraljestva ovrednotena na kar 80.000 konjenikov. To bi Ogrsko tisti trenutek postavljalo povsem na prvo mesto evropskih sil, saj bi jo nekoč teoretično prekosila edino Francija s 100.000 konjeniki, a jih je oslabljena po porazu pri Agincourtu lahko nanovačila samo še 30.000, enako kot Anglija ali Španija oziroma Kastilja. Zmogljivosti celotnega Nemškega kraljestva so cenili na 60.000 konjenikov, Poljskega kraljestva na 50.000, velikega mojstra nemškega viteškega reda v Prusiji na 30.000, Vlaške na 20.000. Temu sledijo sile nižjega ranga s po 10.000 konjeniki: Beneška republika, milanski vojvoda, Škotska in Norveška. Osmansko cesarstvo s 40.000 konjeniki trenutno še ni veljalo za tako dominantno velesilo, kot se je potrdila nekaj desetletij pozneje po zavzetju Carigrada. V

2023 VOJE 1984, str. 228, op. 26.

vsakem primeru je tisti trenutek še ostajalo v senci maloazijskih Karamanidov s 60.000 jezdeci, tako ene kot druge pa bi v bolj globalni perspektivi zasenčili Mavri s 100.000 in Mongoli s kar 1.000.000 konjeniki. Albanija, Hrvaška, Slavonija, Srbija in Bosna naj bi bile v skupnem seštevku sposobne zbrati 30.000 konjenikov, čeprav že zaradi različne politične pripadnosti oziroma avtonomije vseh naštetih tvorb ni jasno, zakaj bi jih obravnavali v isti sapi. Grofje Celjski se na seznamu ne pojavijo kot samostojni akterji. Brez dvoma jih ne bi mogli uvrstiti v isto kategorijo kot savojskega vojvodo z menda 8000 konjeniki ali pa burgundskega vojvodo, doma sposobnega nanovačiti 3000 oziroma na tujem 5000 konjenikov. Prej bi se lahko znašli v družbi Bologne, Siene ali mejnih grofij Ferrara in Mantova s po 2000 konjeniki. V večini primerov so se sicer navedene številke nanašale zgolj na maksimalni nabor sil na domačem ozemlju. Pri operacijah na tujem bi se navadno prepolovile, razen v primeru nekaterih posebej premožnih, mednarodno povezanih akterjev, ki bi lahko z zaposlovanjem najemnikov nanovačili še več moštva kot znotraj domačih mej.[2024]

Glede na stvarni izkupiček vojaških naborov v zgodnjem 15. stoletju bi lahko beneške ocene v splošnem odpravili kot pretirane, a so po drugi strani očitno nastale na podlagi uradnih evidenc, saj je moč Ogrske v slovitem obrambnem redu iz leta 1433 popolnoma enako ovrednotil sam kralj Sigismund. Njegov izračun je očitno temeljil na zelo velikodušnem seštevku obveznikov in ob docela nestvarni predpostavki, da se bodo s svojimi oboroženimi oddelki vpoklicu odzvali v polnem številu. Celo če bi se izpolnilo vse našteto, ne Ogrsko kraljestvo ne katera koli druga evropska država v tem času ne bi bila sposobna na enem mestu zbrati in oskrbovati vojske 80.000 jezdecev s temu primernim številom konj in drugega bojnega ter podpornega osebja. Z lastnimi močmi Sigismundu nikoli v dolgi vladavini ni uspelo zbrati niti četrtine tako mogočnih sil, sicer pa je povedno, da so celo v zgodnjem 16. stoletju še največje zahodne armade redko dosegle 20.000 mož, 30.000 pa samo v bolj kot ne izjemnih primerih.[2025]

Enak pomislek velja upoštevati pri presojanju oborožene moči grofov Celjskih. Za začetek je vse prej kot samoumevno že, kako natanko ta pojem sploh vsebinsko opredeliti. V najširšem smislu bi pomenil skupno vsoto popolnoma vseh članov rodbinske vojaške moči. Njeno udarno jedro, v sodobnem besednjaku »manevrske« sile, so sestavljale dobro oborožene in izurjene enote, sposobne prevzeti breme najzahtevnejših nalog. Poleg najožjega spremstva grofov samih je v to skupino spadal elitni del njihovih najbolj izkušenih vazalov z lastnim vojaškim osebjem, ob njih pa poklicni najemniki, nanovačeni bodisi individualno bodisi v okviru nekajčlanskih oddelkov ali še večjih kontingentov. Drugo, vsaj teoretično precej številčnejšo komponento bi lahko opisali kot »prostorske« sile, zadolžene predvsem za lokalno obrambo. Mednje bi lahko prišteli preostanek vazalnega plemstva, iz različnih razlogov slabše pripravljenega na vojno službo onkraj mej lokalnega gospostva, celjske gradiščane, oskrbnike in druge nameščence z vsaj pogojno vojaškimi ali policijskimi funkcijami, grajske stražarje, vratarje, različno pomožno osebje, vešče ravnanja z orožjem, v skrajni sili celo vse za boj sposobne člane rodbinske klientele, uslužbence in podložnike. Tako široko pojmovanje vojaške dolžnosti ni bilo zgolj prazna beseda. V času intenzivnejših spopadov, morda še posebej dramatično med celjsko-krško-habsburško vojno 1437–1443 in ogrskim vpadom spomladi 1446, so se določeni deli celjskega ozemlja v resnici znašli v boju za preživetje, ko je moral tako rekoč vsak domačin bodisi prijeti za orožje bodisi kako drugače pomagati pri obrambi. Tak primer je bil denimo spopad za Lož, med Hunjadijevim obleganjem Slovenske Bistrice pa se je celjskim silam verjetno uspelo ubraniti pred sovražnikovo premočjo prav zaradi dejavne podpore civilnega prebivalstva.

S stališča celotnega obrambnega potenciala rodbinskih posesti bi Celjske na prvi pogled lahko uvrščali med regionalne velesile. Z dosledno politiko kopičenja posesti so do sredine 15. stoletja izoblikovali obsežno, bolj ali manj sklenjeno dinastično ozemlje med Alpami in Panonsko nižino, s posameznimi posestmi, raztresenimi še v bolj oddaljenem prostoru srednje Evrope in Balkana. Na vrhuncu moči so skupno obvladovali več kot 125 gradov in 40 urbanih naselbin.[2026] Po takšnih kvantitativnih kazalnikih bi jim v drugi četrtini in sredini 15. stoletja težko našli enakovrednega tekmeca kjer koli v bližnji soseščini. A ob temeljitejšem premisleku se celjska stvarnost vendarle zazdi manj bleščeča, kot bi bilo sklepati pod vtisom impresivnih številk.

V množici utrdb v njihovi lasti bi lahko kvečjemu peščico prištevali med oporišča pravega strateškega pomena – v prvi vrsti celjski Stari grad in Krapino kot sedeža rodbinske vojaške moči. Omembe vredno stalno garnizijo so nedvomno vzdrževali v zagrebškem Gradcu, na Grebenu in Medvedgradu, morda Samoboru in še kateri drugi bolj izpostavljeni utrdbi, sploh v nemirni Slavoniji. Velika večina preostalih gradov in stolpov je opravljala predvsem vlogo plemiškega bivališča in upravnega središča domačega gospostva, načelno sposobnega zagotavljati varnost lokalnemu prebivalstvu v primeru manjšega sovražnega vpada, ne pa tudi kake hujše grožnje. Brez ohranjenih obračunskih knjig ali sorodnih administrativnih spisov ne moremo z gotovostjo potrditi, koliko vojaškega osebja so na posameznih celjskih postojankah ohranja-

2024 MURATORI 1733, str. 960–968; CARLETON MUNRO 1907, str. 14–18.
2025 Prim. LAZAR 2019, str. 324–327.
2026 Prim. KOSI 2012.

li v stalni pripravljenosti. Toda v primerjavi z neprimerno bolje dokumentiranim stanjem na cerkvenih gospostvih, denimo posestih krške škofije, ni pričakovati, da bi na povprečnem gradu, še manj stolpu ali utrjenem dvoru, poleg tam nastanjenega fevdnika, gradiščana oziroma oskrbnika in njegove družine bivalo več kot še nekaj stražarjev, vratarjev ali drugih oborožencev.

Veliko vprašanje je, koliko od naštetega moštva je v resnici premoglo trdno vojaško znanje, izkušnje in primerno opremo. V splošnem se po bojni vrednosti gotovo ne bi moglo primerjati s poklicnimi najemniki. Namen grajskih posadk je bil preprosto varovati lokalno utrdbo in morda še neposredno okolico domačega gospostva, ne pa samostojno izvajati bolj zapletene bojne operacije. Zanje najbrž niso bile niti usposobljene niti ustrezno oborožene, v večini primerov tudi zagotovo ne dovolj številčne za spopad z močnejšim sovražnim oddelkom, v nobenem primeru pa ne bi mogle podpreti manevrskih sil na bojnem pohodu, ne da bi domače oporišče pustile nezavarovano. Resnici na ljubo, tako skromno, zgolj nekajčlansko oboroženo osebje marsikdaj ni bilo sposobno zaščititi niti lastne utrdbe. Grenke izkušnje krške škofije in drugih celjskih nasprotnikov v burnih letih 1437–1439 zgovorno dokazujejo, kako zlahka so nemočen plen odločnega napadalca postale ne le skromnejše utrdbe, temveč občasno celo pomembnejši, bolje branjeni gradovi, kot denimo Bizeljsko.

V skrajno tekmovalnem okolju nenehnih bojev za zemljo in politično prevlado je bilo edino zares uporabno merilo realne moči grofov Celjskih ali pa katere koli druge plemiške rodbine njihova sposobnost projekcije sil – ali z drugimi besedami, skrajni obseg zasebne armade, ki bi jo lahko v določenem trenutku zbrali na bojnem polju in ji vsaj za krajši čas zagotovili potrebno logistično oskrbo za usklajeno izvajanje intenzivnejših vojaških operacij. Že v zgodnjem 14. stoletju takšne vojske ni bilo več mogoče nanovačiti zgolj na podlagi vazalne obveznosti, temveč so bili bojeviti dinasti podložno plemstvo prisiljeni stimulirati z različnimi nagradami, plačilom solda in odškodnine, sčasoma pa jih v vse večjem številu dopolnjevati oziroma celo nadomestiti z neodvisnimi najemniki, ki so službo opravljali izključno proti denarnemu plačilu. Zato so bile vojaške zmogljivosti Celjskih precej bolj kot od golega števila gradov, gospostev oziroma posesti pod njihovo oblastjo odvisne od količine sredstev v rodbinski blagajni.

Celjska armada se je v regionalno silo preobrazila pod Hermanom II., zaradi njegovih osebnih predispozicij nemara nekoliko pozneje, kot bi to dopuščala hitra rast rodbinskih posesti in političnega vpliva. Pod Sigismundom Luksemburškim si je ustvaril ime enega najvidnejših diplomatov na ogrskem dvoru, ki je kralju pogosto priskočil na pomoč tudi kot financer, a se je s prebojem v visoko politiko precej očitno odmikal od vojaških nalog. To pa ne pomeni, da bi Hermanu lahko očitali namerno zapostavljanje rodbinske vojske. Celjski v tem obdobju zagotovo niso bili brezzobi tiger, kot se je navsezadnje pokazalo med fajdo proti bamberški škofiji na prelomu let 1424/5. Čeprav Hermanu v tem spopadu ni uspelo izsiliti zmage, je zgovorno opozoril, kako daleč lahko seže celjska roka. V razmeroma kratki, a siloviti zimski ofenzivi je udaril na Koroško z močno silo, ki bi celo po previdnih ocenah težko štela manj kot 1000 aktivnih bojevnikov in znatno število pomožnega osebja, nujno potrebnega za pratež oziroma podporo s topništvom in oblegovalnimi napravami. Da takšna ocena ne more biti prehudo zgrešena, dajejo slutiti pričevanja o obleganju Beljaka, kjer so napadalci v medsebojno usklajenih akcijah prebili mestno obzidje in so jih v odstop prisilile šele občutne žrtve v bojnem metežu.

Z ofenzivo na bamberški mesti Volšperk in Beljak so se Celjski nedvoumno potrdili kot pomemben vojaški dejavnik v vzhodnoalpskem prostoru, tak sloves pa so dokončno upravičili med vojno s krško škofijo in Friderikom V. Habsburškim. Prvo obdobje spopadov v letih 1437–1440 še ni povsem razkrilo resničnega dometa celjskih sil, saj so večino bojnih akcij najverjetneje izvedli zgolj z oddelki po kvečjemu nekaj sto ali še prej vsega nekaj deset mož, pogosto svojih vazalov oziroma privržencev, torej niti ne nujno poklicnih vojakov. Za pohod na Mokronog konec leta 1437 je Friderik Celjski nanovačil večjo, dobro usposobljeno vojsko z močnim udarnim jedrom dobro opremljene težke konjenice, vendar je malo verjetno, da je v takem številu ostala pod Vitovčevim poveljstvom dlje časa – ne le zaradi visokih stroškov, temveč tudi strategije omejenega vojskovanja, v kateri ni bilo prave potrebe po tako odločnem, trajnejšem koncentriranju moštva. Od zmage pri Mirni so Celjski obdržali pobudo s prostorsko razpršenimi plenilnimi pohodi in bliskovitimi naskoki na izpostavljene sovražne utrdbe, ne krška škofija ne deželnoknežja obramba pa se jim nista zmogli postaviti po robu z večjimi manevrskimi silami, ki bi terjale temu primeren odziv.

Ulrikovo vpletanje v ogrsko nasledstveno krizo spomladi 1440 je grofe potisnilo v nov spopad daleč proč od jedra domačega ozemlja. Pretirano samozavestna poteza je kruto razgalila meje njihovih zmogljivosti, ki preprosto niso dorasle tako zahtevnemu izzivu. Kot se je v prihodnjih letih še nekajkrat ponovilo, so Ulrikovi načrti v kritičnem trenutku neslavno spodleteli, ker mu za odločilni obračun ni uspelo zbrati niti približno zadostnih sil, celo ne v okvirih, kakršne so bile rodbinske finance vsaj ob kaki drugi priložnosti vendarle sposobne vzdržati. Poglavitnega razloga za tako boleč spodrsljaj najbrž ne gre iskati v pomanjkanju gotovine, ki bi ga bilo v še tako izrednih razmerah mogoče vsaj do določene

◆
169. Dvoboj oklepljenih konjenikov
| © ÖNB, Cod. 3062, fol. 27

stopnje premostiti z denarnimi posojili, temveč v negotovem trgu najemniške delovne sile, na katerem je povpraševanje sploh na vrhuncu obsežnejših spopadov hitro preseglo ponudbo. Podobno se je najbrž zgodilo po Ulrikovem porazu pri Győru, ko je njegov oče Friderik očitno le stežka nanovačil zadostne čete za protinapad na jagielonsko stranko. Celjske čete marca 1441 pri Samoboru niso mogle šteti več kot nekaj sto konjenikov, a jih je Vitovec ob podpori zavezniških oddelkov vseeno popeljal do nepričakovane zmage z daljnosežnimi učinki.

Po sistematičnih pripravah so Celjski leto pozneje zbrali veliko močnejše sile za združeno ofenzivo z zavezniškimi četami vojvode Albrehta VI. Sklepamo lahko, da so tokrat v vojaško mobilizacijo resnično vložili vsa razpoložljiva sredstva, saj bi bilo s kakršnim koli manjšim vložkom iluzorno pričakovati uspeh v ambiciozni ofenzivi vzdolž dveh vpadnih osi. Če verjamemo Megiserjevemu poročanju o Vitovčevem vpadu na Koroško s 500 konjeniki, jih je glavnina Ulrikove vojske, poslana na Kranjsko, najverjetneje štela vsaj še enkrat toliko. Celotno število celjskih enot, neposredno vključenih v boje, bi lahko hipotetično ocenili na več kot 1500, morda vse do 2000 konjenikov. Iz pričevanj o obleganju Ljubljane z močnim topništvom in omemb krvavih naskokov na Novo mesto je mogoče posredno razbrati, da je njihova armada poleg mobilne elite težke konjenice vključevala še pomemben delež pehote, topniških posadk, inženirskega in drugega podpornega osebja, v skupnem seštevku morda celo okrog 5000 mož.

Propad ofenzivnega načrta kaže, da grofje tako velikih sil niso bili sposobni obdržati pod praporom dlje časa, najbrž niti ne več kot nekaj tednov, preden so stroški za njihove plače in oskrbo presegli znosne meje. Da takšne ocene o skrajnem obsegu celjske armade niso popolnoma brez osnove, nakazujejo podatki o nekaterih drugih rodbinskih kontingentih v naslednjih letih. Govorice o celjski vojski kar 2000 mož pod poveljstvom Andreja Grabna, ki naj bi jih v zgodnjih

◆
170. Knežji dvor iz zraka
| © PMC, FOTO: BOJAN PLEVČAK

mesecih leta 1445 zbrali na Koroškem v podporo Henriku Goriškemu, je težko jemati povsem dobesedno, a morda niso tako daleč od resnice, saj se številka očitno nanaša na celotno moštvo, in ne zgolj udarno jedro konjenikov. Spomini Andreja Kuželja o mogočni vojski 1500 konjenikov, kolikor jih je Ulrik na prelomu v leto 1454 zbral na Koroškem, omenjajo verjetno sploh najvišje število celjskega bojnega moštva, kar ga je zabeležil zaupanja vreden sočasni opazovalec. To pa je bil hkrati očitno tudi absolutni vrhunec rodbinskih zmogljivosti oziroma je celo presegal meje vzdržnega. Brez dodatnih virov oskrbe in financiranja je bil Ulrik namreč prisiljen razpustiti del čet še pred začetkom pohoda v Dalmacijo, naslednje leto pa je na Dunaj prijezdil s 1000 konjeniki. Čeprav je poleti 1456 občuten del svojih sil gotovo namenoma pustil doma oziroma zadolžil za zasedbo strateških utrdb v Dalmaciji, se zdi povedno, da je celo v trenutku največjih osebnih uspehov – kot namestnik Ladislava Posmrtnega in dejanski upravitelj Ogrskega kraljestva – na čelu križarskega pohoda prikorakal v Beograd z nič več kot 500 lastnimi konjeniki in dodatnim pomožnim osebjem.

Take številke kažejo precej stvarnejšo podobo celjske moči, v primerjavi z lokalnimi tekmeci morda zavidljivo, a v širših okvirih neizogibno utesnjeno z omejenimi človeškimi, finančnimi in organizacijskimi zmožnostmi. Velikostno razmerje oboroženih zmogljivosti grofovske rodbine na vrhuncu vzpona v zadnjih dveh desetletjih obstoja razkrijejo šele primerjave v ustreznem kontekstu. Po številu oklepljenih jezdecev, ki so jih zbrali v najsvetlejših trenutkih vojne slave, so zasenčili skoraj vse neposredne tekmece formalno podobnega ranga. Naravnost impresivno delujejo celo v primerjavi z vpoklicem deželne konjenice. V času radgonskega zbora leta 1446 bi bilo z mobilizacijo vseh plemiških obveznikov na Kranjskem mogoče zbrati približno 200 težko oboroženih jezdecev. Med precej podrobneje in dosledneje dokumentiranimi zbori deželne konjenice v 16. stoletju naletimo na zelo podobne številke. Na Kranjskem je odziv deželanov navadno

nihal od 200 do več kot 250 konjenikov, včasih komaj polovico te številke ali še manj. Koroška je zaradi višje predpisane imenjske osnove nanovačila nekoliko manj obveznikov, navadno okrog 180, večja in veliko premožnejša Štajerska pa približno 700 ali v izjemnih primerih celo prek 800 konjenikov – seveda tudi z gospostev, ki so v preteklosti pripadala tedaj že izumrlim Celjskim.[2027]

Merjeno po številu mobilnega udarnega moštva so bili torej pokneženi grofje sposobni iz lastnih sredstev zbrati armado, ki bi se teoretično lahko merila kar z meddeželnim sklicem Notranje Avstrije. A taka sklepanja bi se hitro pokazala za prenagljena, če pomislimo na *ad hoc* naravo celjskih sil. V dobi, ko bi lahko o zametkih redne armade govorili kvečjemu v Francoskem kraljestvu kot vzpenjajoči se prvi sili Evrope, seveda ne preseneča, da Celjski na svojih ozemljih niso bili sposobni v stalni pripravljenosti ohranjati večjega števila izurjenih čet. Tak ideal je pred praktično neuresničljive preizkušnje postavljal celo daleč premožnejše zahodne dinaste, a plemeniti Celjani zanje niso imeli niti pravih prostorskih zmogljivosti. Celo na osrednjih rodbinskih oporiščih na celjskem Starem gradu in v krapinski trdnjavi bi težko zagotovili ustrezno bivanje večjim oboroženim enotam, kaj šele v Erlauerjevi hiši v Celju, izrecno omenjeni kot nastanitvenem objektu za vojaško posadko, ki bi težko sprejela več kot nekaj deset pešakov ali še manjše število konjenikov z veliko zahtevnejšimi logističnimi potrebami.

Še bolj kot kateri koli drug dejavnik so veličino celjske vojske omejevali finančni okviri. Temelje njihovih obrambnih zmogljivosti je sestavljala široka mreža vazalov in uslužbencev, vendar so večje manevrske enote očitno lahko popolnili edinole z izdatnim zaposlovanjem najemnikov. Zaradi visokih stroškov so jih v takem obsegu lahko pod orožjem obdržali le kratek čas, saj je bilo dolgoročno vzdrževanje najemnikov izjemno drago in bi mimogrede izčrpalo še občudovanja vredno celjsko blagajno. Zagotovo ne more biti naključje, da je prav zajetje konvoja z delom žovneške zakladnice pomagalo zapečatiti velikopotezno ofenzivo Ulrika II. in vojvode Albrehta VI. poleti 1442. Potratnost visokointenzivnega vojskovanja sredi 15. stoletja se je potrdila še ob več drugih priložnostih, ne nazadnje med pohodom proti Pankraciju iz Holíča, katerega stroški so se zaradi nepredvidenih izdatkov hitro nakopičili do neznosnih višav in postali povod za nepomirljiv razdor med kraljem Friderikom in Ulrikom Celjskim. S te perspektive lažje razumemo, zakaj je ogrska invazija aprila 1446 grofe in njihovega vojskovodjo Jana Vitovca doletela tako nepripravljene. Brez zadostnega vnaprejšnjega opozorila namreč preprosto niso bili sposobni zbrati številčnejšega bojnega moštva, ki bi se lahko nemudoma udejstvovalo v zahtevnejših manevrskih operacijah.

Prav nestalnost njihove udarne pesti oziroma skoraj popolna odvisnost od lastnih rodbinskih virov sta pomenili resnično Ahilovo peto bojevitih Celjanov. Še od zadnjih Žovneških pa vse do smrti Hermana II. jim je uspevalo slediti skoraj neprekinjeni liniji premočrtnega vzpona, dokler so si lahko v simbiozi z nadrejenim partnerjem zagotavljali zaslombo nekoga močnejšega od sebe – sprva habsburških vojvod, nato pa Sigismunda Luksemburškega. Prav slednjemu so Celjski dolgovali zasluge za preskok v vrhunsko elito srednjeevropskega plemstva. Morda so se njihove vezi prvič res prepletle bolj kot ne po naključju, na nikopoljskem bojišču, kljub temu pa jim je medsebojno sodelovanje prinašalo povsem očitne obojestranske koristi. V zameno za vzpon v orbito visoke politike so grofje kralju Sigismundu ponudili tisto, kar je v danem trenutku najbolj potreboval: njihove diplomatske sposobnosti, skoraj neizčrpne zaloge gotovine in trdno podporo na Ogrskem. Nekoliko ironično so bili za Sigismunda še posebej koristni zavezniki prav kot tujci in hkrati novinci na ogrskem političnem parketu. Sami po sebi so bili namreč prešibki in preveč ranljivi na pritiske ogrske plemiške opozicije, da bi se mu lahko upali odreči pokorščino, in hkrati prav zato zanesljivi, uporabni podporniki v neprestanih trenjih z velikimi magnati Ogrskega kraljestva, tako močnimi, da je bil njihovo voljo prisiljen upoštevati še sam vladar.

Od konca tridesetih let 15. stoletja se je celjska politika sopotništva z mogočnimi političnimi zaščitniki prekinila in zasukala v pravo nasprotje, ko so ne le ostali brez vladarjeve podpore, temveč se celo znašli v neposrednem spopadu z daleč mogočnejšimi sovražniki. V Svetem rimskem cesarstvu je bil to vojvoda Friderik V., na prvi pogled dokaj nebogljen nasprotnik, ki pa se je v kratkem dokopal do kraljevskega in nazadnje še cesarskega prestola. Tudi če so se sodobniki radi posmehovali njegovemu omahljivemu značaju in pomanjkanju bojevniškega duha, se je v sporu s Celjani dokazal za povsem premočnega tekmeca. Poleg neprimerno večjega dinastičnega ozemlja, gospodarske podlage in političnega vpliva je lahko kot suvereni oblastnik habsburških dednih dežel k obrambi svojih interesov pritegnil zmogljivosti deželnih podložnikov, tako v obliki oboroženega moštva kot dajatev v denarju, ki so na pragu novega veka zagotovile temeljni vir financiranja vojaške organizacije. Taki potenciali so daleč presegali sredstva, dosegljiva Celjskim, zato tudi ni težko razumeti, kako življenjsko pomembno je bila njihova nadaljnja usoda odvisna od pridobitve knežjega položaja – a nikakor ne zgolj v smislu naziva samega po sebi, dokončno priznanega poleti 1443, pač pa v okviru nikoli trajno dosežene lastne kneževine, nad katero bi izvajali suvereno oblast

2027 SIMONITI 1991, str. 72–79; NARED 2009, str. 40–45.

◆
171. Celjski Stari grad s Friderikovim stolpom v ospredju
| © PMC, FOTO: BOJAN PLEVČAK

vključno s sklicem deželnih obveznikov in pravico pobiranja dajatev, namenjenih vzdrževanju vojaških enot.

Ob precej podobne ovire so trčili v Ogrskem kraljestvu. Če je bilo po razdrobljenju in oslabitvi Krško-Modruških oziroma Frankopanov začasno slutiti priložnost za preboj v hrvaške dežele, je ambicije Celjskih zaustavil silovit vzpon Talovcev. Bratje, ki so se med politično elito bliskovito povzpeli kot vojskovodje, zaupniki Sigismunda Luksemburškega in gospodarji ključnih obmejnih postojank Ogrskega kraljestva, so vse do začetka leta 1445 sestavljali daleč premočen zavezniški blok, da bi si ga Celjani lahko upali izzvati v odkriti spopad. Kako dobro so se tega zavedali sami, dokazuje že hitrost, s katero je Ulrik brez odlašanja izkoristil smrt Matka Talovca za podreditev zagrebške škofije in ustoličenje na položaj slavonskega bana. Slednja funkcija je Celjskim teoretično zagotavljala pomembno vojaško prednost, saj so na položaju slavonskih banov poveljevali banderiju s približno 500 konjeniki. S to sorazmerno mogočno silo seveda niso mogli upravljati povsem po lastni volji, saj je bil sklic banskega banderija načelno upravičen le v primeru zunanje vojaške grožnje oziroma na pobudo ogrskega kralja. Kot kaže, ga je Ulrik Celjski konec leta 1445 zlorabil za napad na slavonske posesti Talovcev, vendar je bilo to prejkone prvič in zadnjič, da mu ga je uspelo izkoristiti za lastne cilje, sicer pa se zaradi omahljive podpore domačega plemstva odtlej niti ni več skušal zanašati na sklic banskih čet.

Do konca življenja je Ulriku Celjskemu po spletu ugodnih okoliščin še uspelo streti odpor zadnjih Talovcev, se polastiti njihovih ključnih postojank ter banske oblasti nad Hrvaško in Dalmacijo. Nikoli pa ni premogel moči za enakopraven obračun z Ivanom Hunjadijem, najmogočnejšim tekmecem celjskih interesov na Ogrskem. Kar je Hunjadijeve oborožene potenciale postavljalo daleč onkraj dometa Celjanov, niso bila zgolj njegova gubernatorska opolnomočja v Ogrskem kraljestvu in tudi ne bogate kraljevske posesti, ki si jih je bolj kot ne samovoljno prisvojil ter z njimi upravljal vse do konca življenja. Kot eden najprepoznavnejših evropskih vojskovodij svojega časa je premogel praktične izkušnje in ugled, s kakršnimi se ne bi mogel pohvaliti noben Celjan. Pod prapor moža, ki ga je še sam papež dojemal kot zadnji up krščanstva v obrambi pred Osmani, so se sami od sebe zgrinjali izkušeni vojaki in vsakovrstni pustolovci, željni slave v

172. Nagrobnik cesarja Friderika III. z grbi njegovih ozemelj oziroma posesti – tudi celjskim, upodobljenim na sprednji stranici
| FOTO: TOMAŽ LAZAR

orožju. Na mestu osrednjega govornika ogrskega plemstva je znal proti grofom Celjskim nastopiti tako z močjo retorike kot sposobnostjo organiziranja silovite ofenzive, v kateri je ogrska konjenica spomladi 1446 preplavila celjske posesti, mimogrede ustrahovala še štajersko deželno obrambo in brez milosti razgalila šibkost svojih nasprotnikov.

Približno v takšnih okvirih velja iskati stvarni doseg celjske vojaške moči. Tudi če se jim je v domačem prostoru uspelo prebiti na mesto vodilne plemiške rodbine, so v širši perspektivi krščanskega Zahoda še vedno ostajali sorazmerni obstranci s politične in gospodarske periferije Evrope, ki bi se ne glede na osebni ugled in visoke javne funkcije težko enakopravno primerjali z velikimi knežjimi dinastijami svojega časa. Temu gotovo ni bilo krivo pomanjkanje volje ali sposobnosti. Če pomislimo, s kakšnih izhodišč so svojo pot začeli Celjski, se jim je v vsega štirih generacijah uspelo povzpeti malone prek skrajnih višin, dosegljivih grofovskemu rodu iz enega sorazmerno obrobnejših, z naravnimi bogastvi bolj skromno obdarjenih delov stare celine. Kolikor drzno so si prizadevali uresničiti svoje ambicije v političnih središčih srednje Evrope od Dunaja in Prage do Budima, s prebojem na Balkan in utrjevanjem mednarodnih zavezništev, vendarle niso mogli docela uiti omejitvam svojega izvornega okolja. Njihove razsežnosti so se namreč razgalile vsakokrat, ko so si ambiciozni Celjani drznili izzvati spopad enakovrednega ali še močnejšega regionalnega tekmeca.

Viri in literatura

OKRAJŠAVE

◆ DENARNE ENOTE

d – pfenig

fl – florint, gulden

lb – funt

m – marka

ß – šiling

◆ USTANOVE

HDA – Hrvatski državni arhiv, Zagreb

KHM – Kunsthistorisches Museum, Wien / Dunaj

MK – Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, Ljubljana

NMP – Notranjski muzej, Postojna

NMS – Narodni muzej Slovenije, Ljubljana

PMC – Pokrajinski muzej Celje

PMPO – Pokrajinski muzej Ptuj Ormož

PMS – Prirodoslovni muzej Slovenije, Ljubljana

UIFS – Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta, Ljubljana

WM – Wien Museum, Wien / Dunaj

ZRC SAZU – Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Ljubljana

Arhivsko gradivo

ADG: Archiv der Diözese Gurk, Klagenfurt / Celovec
– HS 106, Računska knjiga krških uradov v »Marki« (1425–1437).
– HS 122, Računska knjiga krških uradov v »Marki« (1438–1452).

AT-OeStA/HHStA: Österreichisches Staatsarchiv/Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien / Dunaj
– AUR: Allgemeine Urkundenreihe (816–1918).
– AVA Adel RAA: Allgemeines Verwaltungsarchiv, Adelsarchiv, Reichsadelsakten (ok. 1500–1806).
– Görzer Urkunden (14.–15. stoletje).
– HS: Handschriftensammlung.
  – B 124, Registraturna knjiga vojvode Friderika V. za Notranjo Avstrijo (1435–1439).
  – B 360, Kartularij grofov Celjskih in Ortenburških (15. stoletje).
  – R 2, Kronika grofov Celjskih (1594).
  – W 10, Ročna registratura cesarja Friderika III. (1446).
– LA ÖA Görz, Gradisca, Friaul: Länderabteilung Görz, Gradisca, Friaul (1518–1837).
– LA ÖA Kärnten: Länderabteilung Kärnten (1007–ok. 1823).
– LA ÖA Niederösterreich: Länderabteilung Niederösterreich (1329–19. stoletje).
– RK Fridericiana: Reichskanzlei Fridericiana (1442–1493).
– SB Erdödy: Erdödy, Familienarchiv (1206–1900).
– SbgE: Salzburg, Erzstift (798–1806).

AT-StLA: Landesarchiv Steiermark, Graz / Gradec
– Archiv Cilli, K3-H17, Deželnoknežja fevdna knjiga (ok. 1457–1461).

AT-WStLA: Wiener Stadt- und Landesarchiv, Wien / Dunaj
– HAUrk: Hauptarchiv – Urkunden (1177–1526).

BSB: Bayerische Staatsbibliothek, München
– Cgm 895, Jakob Fugger, *Ehrenspiegel des Hauses Österreich* (1555).
– Cod.icon. 394a, Hans Talhofer, Borilni priročnik iz leta 1467.

CKSL: Centralna kartoteka srednjeveških listin (ur. Božo Otorepec), Zgodovinski Inštitut Milka Kosa, ZRC SAZU, Ljubljana.

GZL: Mestni arhiv Ljubljana, Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku
– zvezki 1, 3, 4, 6, 9, 10, 12 (1956–1968).

GZM: Jože Mlinarič, Gradivo za zgodovino Maribora
– zvezka 6, 7 (1980–1981).

KLA: Kärntner Landesarchiv, Klagenfurt / Celovec
– Geschichtsvereins-Handschriften.
  – 118-A-2/8, Fevdna knjiga škofije Krka (1403–1468).
  – 118-A-2/9, Fevdna knjiga škofije Krka (1455–1475).

MNL: Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest / Budimpešta
– DL: Diplomatikai Levéltár.
– DF: Diplomatikai Fényképgyűjtemény.

ÖNB: Österreichische Nationalbibliothek, Wien / Dunaj
– Cod. 3062, Zbirni rokopis o vojni umetnosti (ok. 1437).
– Cod. 8607, *Ichnographiae quadraginta et delineationes propugnaculorum Graecii, Labaci et illorum in Hungaria, Croatia et Dalmatia contra Turcas* (prva tretjina 17. stoletja).
– Cod. 8609, Martin Stier, *Mappae geographicae regni Hungariae et terrarum adiacentium* (ok. 1660).
– Cod. 10824, Popisi orožarn Maksimilijana I. (začetek 16. stoletja).

OÖLA: Oberösterreichisches Landesarchiv, Linz
– Starhemberger Urkunden.

SI AS: Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana
– AS 55 Deželni konservatorski urad za Primorsko (1914–1918).
– AS 1063 Zbirka listin.
– AS 1073, Zbirka rokopisov.
  – I-2r Fevdna knjiga za grofijo Ortenburg (1456).
  – I-3r Fevdna knjiga grofije Celje (1456).
  – I-16r, Celjska kronika (17. stoletje).
  – I-57r, Fevdna knjiga za grofiji Ortenburg in Celje (1436).

SOA Třeboň: Státní oblastní archiv v Třeboni, Třeboň
– Oddelek Třeboň.

Spletni viri

GisKD pregledovalnik: Republika Slovenija, Ministrstvo za kulturo, https://geohub.gov.si/ghapp/giskd/

SHT: Slovenska historična topografija (ur. Miha Kosi, Matjaž Bizjak, Miha Seručnik, Jurij Šilc), https://topografija.zrc-sazu.si/

Objavljeni viri

ANKERSHOFEN 1856: Gottlieb von ANKERSHOFEN, Beiträge zur Landeschronik, *Archiv für vaterländische Geschichte und Topographie*, 3, 1856, str. 20–37.

ALTMANN 1893: Wilhelm ALTMANN, *Eberhart Windeckes Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigismunds*, Berlin 1893.

BAADER 1863: Joseph BAADER, Zur Geschichte des Kreuzzuges v. J. 1456, *Anzeiger für Kunde der deutschen Vorzeit*, n. v. 10, 1863, str. 251–254, 286–291.

BABINGER 1957: Franz BABINGER, *Die Aufzeichnungen des Genuesen Iacopo de Promontorio – de Campis über den Osmanenstaat um 1475*, München 1957 (Bayerische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. Sitzungsberichte, 1956/8).

BACHMANN 1879: Adolph BACHMANN, *Fontes rerum Austriacarum. 2: Diplomataria et acta. 42: Urkunden und Actenstücke zur Österreichischen Geschichte im Zeitalter Kaiser Friedrichs III. und König Georgs von Böhmen (1440–1471)*, Wien 1879.

BAK 2019: János M. BAK, *Online Decreta regni mediaevalis Hungariae. The laws of the medieval Kingdom of Hungary*, Budapest 2019, https://digitalcommons.usu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1003&context=lib_mono

BECKMANN 1901: Gustav BECKMANN, *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund. 6: 1435–1437*, Gotha 1901 (Deutsche Reichstagsakten, 12).

BECKMANN 1916: Gustav BECKMANN, *Deutsche Reichstagsakten. König Albrecht II. 1/2: 1438*, Gotha 1916 (Deutsche Reichstagsakten, 13/2).

BÉLA 1910: Iványi BÉLA, *Bártfa szabad király város levéltára 1319–1526. 1: 1319–1501*, Budapest 1910.

BÉLA 1931: Iványi BÉLA, *Eperjes szabad királyi város levéltára 1245–1526*, Szeged 1931 (Acta litterarum ac scientiarum Reg. Universitatis Hung. Francisco-Iosephinae. Iuridica-politica, 2).

BIDERMANN 1866: H. J. BIDERMANN, Carniolica, *Mittheilungen des Historischen Vereines für das Herzogthum Krain*, 21, 1866, str. 24–26.

BIRK 1849: Ernst BIRK, Beiträge zur Geschichte der Königin Elisabeth von Ungern und ihres Sohnes König Ladislaus MCCCCXL–MCCCCLVII, *Quellen und Forschungen zur vaterländischen Geschichte, Literatur und Kunst*, 1849, str. 209–258.

BIRK 1853a: Ernst BIRK, Urkunden-Auszüge zur Geschichte Kaiser Friedrich des III. in den Jahren 1452–1467 aus bisher unbenützten Quellen, *Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen*, 10, 1853, str. 175–240, 369–443.

BIRK 1853b: Ernst BIRK, Urkunden-Auszüge zur Geschichte Kaiser Friedrich des III. in den Jahren 1452–1467 aus bisher unbenützten Quellen, *Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen*, 11, 1853, str. 139–176.

BIZJAK 2007: Matjaž BIZJAK, Obračuni gospostva Škofja Loka 1437–1439, 3. del, *Loški razgledi*, 54, 2007, str. 353–380.

BIZJAK 2008: Matjaž BIZJAK, Obračuni gospostva Škofja Loka 1439–1442, 4. del, *Loški razgledi*, 55, 2008, str. 435–458.

BIZJAK 2009: Matjaž BIZJAK, Obračuni gospostva Škofja Loka 1441–1478, 5. del, *Loški razgledi*, 56, 2009, str. 435–462.

BIZJAK 2012: Matjaž BIZJAK, Denarni sistemi in razmerja v 14. in prvi polovici 15. stoletja, *Vitezi, najemniki in smodnik. Vojskovanje na Slovenskem v poznem srednjem veku* (ur. Tomaž Lazar), Ljubljana 2012, str. 143–145.

BIZJAK 2016: Matjaž BIZJAK, *Srednjeveške računske knjige za Slovenijo. 1: Deželnoknežji obračuni za Kranjsko 1436–1448*, Ljubljana 2016 (Thesaurus memoriae. Fontes, 12).

BIZJAK, PREINFALK 2009: Matjaž BIZJAK, Miha PREINFALK, *Turjaška knjiga listin. 2: Dokumenti iz 15. stoletja*, Ljubljana 2009 (Thesaurus memoriae. Fontes, 8).

BIZJAK, ŽIŽEK 2010: Matjaž BIZJAK, Aleksander ŽIŽEK, *Knjiga obračunov celjskih mestnih sodnikov 1457–1513*, Celje 2010.

BÖHMER 1877: Johann F. BÖHMER, *Regesta imperii. 8: Die Regesten des Kaiserreichs unter Kaiser Karl IV. 1346–1378*, Innsbruck 1877.

BÖHMER 1896: Johann F. BÖHMER, *Regesta imperii. 11: Die Urkunden Kaiser Sigmunds (1410–1437)*, 1, Innsbruck 1896.

BÖHMER 1900: Johann F. BÖHMER, *Regesta imperii. 11: Die Urkunden Kaiser Sigmunds (1410–1437)*, 2, Innsbruck 1900.

BÖHMER, HÖDL 1975: Johann F. BÖHMER, Günther HÖDL, *Regesta imperii. 12: Albrecht II. 1438–1439*, Wien 1975.

BORONKAI 1980: Iván BORONKAI, *Iohannes Vitéz de Zredna opera quae supersunt*, Budapest 1980 (Bibliotheca scriptorum medii recentisque aevorum, n. v. 3).

BRKOVIĆ 1998: Milko BRKOVIĆ, U Jajcu izdane isprave bosanskih vladara, *Radovi Zavoda povijesnih znanosti HAZU u Zadru*, 40, 1998, str. 97–142.

BRUNNER 1880: Sebastian BRUNNER, *Ein Benediktinerbuch. Geschichte und Beschreibung der bestehenden und Anführung der aufgehobenen Benediktinerstifte in Oesterreich-Ungarn, Deutschland und der Schweiz*, Würzburg 1880.

BUJNOCH 1988: Josef BUJNOCH, *Die Hussiten. Die Chronik des Laurentius von Březová 1414–1421*, Graz-Wien-Köln 1988 (Slavische Geschichtsschreiber, 9).

CARDUCCI, FIORINI 1900: Giosue CARDUCCI, Vittorio FIORINI, *Rerum italicarum scriptores / Raccolta degli storici Italiani dal cinquecento al millecinquecento*, 17, Cittá di Castello 1900.

CARLETON MUNRO 1907: Dana CARLETON MUNRO, Statistical documents of the Middle Ages, *Translations and reprints from the original sources of European history*, 3/2, 1907, str. 14–18.

CHALOUPECKÝ 1937: Václav CHALOUPECKÝ, *Středověké listy ze Slovenska. Sbírka listů a listin, psaných jazykem národním*, Bratislava-Praha 1937.

CHMEL 1832: Joseph CHMEL, *Materialien zur österreichische Geschichte*, Linz 1832.

CHMEL 1837a: Joseph CHMEL, *Materialien zur österreichischen Geschichte*, 1/1, Wien 1837.

CHMEL 1837b: Joseph CHMEL, *Materialien zur österreichischen Geschichte*, 1/2, Wien 1837.

CHMEL 1838: Joseph CHMEL, *Materialien zur österreischischen Geschichte*, 2, Wien 1838.

CHMEL 1850: Joseph CHMEL, *Fontes rerum Austriacarum. 2: Diplomataria et acta. 2: Diplomatarium Habsburgense seculi XV. Urkunden, Briefe und Actenstücke zur Geschichte der habsburgischen Fürsten Kg. Ladislaus Postumus, Erzherzog Albrecht VI. und Herzog Siegmund von Österreich aus den Jahren 1443–1473*, Wien 1850.

CHMEL 1851: Joseph CHMEL, Nachträge zur Geschichte K. Friedrichs IV. etc. etc., *Notizenblatt. Beilage zum Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen*, 3, str. 47–48.

CHMEL 1859: Joseph CHMEL, *Regesta chronologico-diplomatica Friderici III. Romanorum Imperatoris (Regis IV.)*, Wien 1859.

COOPLAND 1949: George W. COOPLAND, *The tree of battles of Honoré Bonet*, Liverpool 1949.

CZERNY 1888: Albin CZERNY, Aus dem Briefwechsel des grossen Astronomen Georg von Peurbach, *Archiv für österreichische Geschichte*, 72, 1888, str. 281–304.

DIESTELKAMP, RÖDEL 1986: Bernhard DIESTELKAMP, Ute RÖDEL, *Die Zeit Rudolfs von Habsburg 1273–1291*, Köln 1986 (Urkundenregesten zur Tätigkeit des deutschen Königs- und Hofgerichts bis 1451, 3).

DÜNNEBEIL idr. 2004: Sonja DÜNNEBEIL, Paul HEROLD, Kornelia HOLZNER-TOBISCH, *Regesten Kaiser Friedrichs III. (1440–1493). Nach Archiven und Bibliotheken geordnet*. 18: *Die Urkunden und Briefe des Österreichischen Staatsarchivs in Wien, Abt. Haus-, Hof- und Staatsarchiv: Allgemeine Urkundenreihe, Familienurkunden und Abschriftensammlungen (1458–1463)*, Wien 2004.

EIBL 2010: Elfie-Marita EIBL, *Regesten Kaiser Friedrichs III. (1440–1493). Nach Archiven und Bibliotheken geordnet. 24: Die Urkunden und Briefe aus dem historischen Staatsarchiv Königsberg im Geheimen Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz Berlin, aus den Staatsarchiven Gdansk, Torun, Riga sowie dem Stadtarchiv Tallinn für die historischen Landschaften Preußen und Livland,* Wien 2010.

EIBL 2018: Elfie-Marita EIBL, *Regesten Kaiser Friedrichs III. (1440–1493). Nach Archiven und Bibliotheken geordnet*. 32: *Die Urkunden und Briefe aus dem Staatsarchiv Bamberg und den Archiven und Bibliotheken des Regierungsbezirks Oberfranken sowie aus dem Bestand Rep. 106a (Fehdeakten) des Staatsarchivs Nürnberg*, Wien 2018.

FALKE 1868: Jacob FALKE, *Geschichte des fürstlichen Hauses Liechtenstein*, 1, Wien 1868.

FEJÉR 1834: Georgius FEJÉR, *Codex diplomaticus Hvngariae ecclesiasticvs ac civilis*. 10/2: *1392–1400*, Buda 1834.

FEJÉR 1838: Georgius FEJÉR, *Codex diploma[t]-icus Hungariae ecclesiasticus ac ciuilis*. 10/3: *1382–1400*, Buda 1838.

FEJÉR 1841: Georgius FEJÉR, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticvs ac civilis*. 10/4: *1401–1409*, Buda 1841.

FEJÉR 1842: Georgius FEJÉR, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticvs ac civilis*. 10/5: *1410–1417*, Buda 1842.

FEJÉR 1843: Georgius FEJÉR, *Codex diplomaticvs Hungariae ecclesiasticvs ac civilis*. 10/7: *1429–1437*, Buda 1843.

FEJÉR 1844a: Georgius FEJÉR, *Codex diplomaticvs Hungariae ecclesiasticvs ac civilis*. 10/6: *1418–1428*, Buda 1844.

FEJÉR 1844b: Georgius FEJÉR, *Codex diplomaticvs Hungariae ecclesiasticvs ac civilis*. 11/1: *1438–1440*, Buda 1844.

FERMENDŽIN 1892: Eusebius FERMENDŽIN, *Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum regestis ab anno 925 usque ad annum 1752*, Zagreb 1892 (Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, 23).

FORNER 2005: Fabio FORNER, Enea Silvio Piccolomini e la congiura contro Ulrich von Cilli, *Margarita amicorum. Studi di cultura europea per Agostino Sottili* (ur. Fabio Forner, Paul G. Schmidt, Carla M. Monti), Milano 2005, str. 351–376 (Bibliotheca erudita, 26).

FRAKNÓI 1899: Vilmos FRAKNÓI, *Oklevéltár a magyar királyi kegyuri jog történetéhez*, Budapest 1899.

FRIEDENSBURG 1899: Walter FRIEDENSBURG, *Das Buch gewisser Geschichten*, Leipzig 1899 (Die Geschichtsschreiber der deutschen Vorzeit. 82: 14. Jahrhundert, 8).

FUCHS, KRIEGER 2002: Franz FUCHS, Karl-Friedrich KRIEGER, *Regesten Kaiser Friedrichs III. (1440–1493). Nach Archiven und Bibliotheken geordnet. 15: Die Urkunden und Briefe aus den Beständen »Reichsstadt« und »Hochstift« Regensburg des Bayerischen Hauptstaatsarchivs in München sowie aus den Regensburger Archiven und Bibliotheken*, Wien 2002.

FUDGE 2002: Thomas A. FUDGE, *The crusade against heretics in Bohemia 1418–1437*, Aldershot 2002 (Crusade texts in translation, 9).

GELCICH, THALLÓCZY 1887: József GELCICH, Lajos THALLÓCZY, *Raguza és Magyarország összeköttetéseinek oklevéltára*, Budapest 1887.

GEMEINER 1821: Carl T. GEMEINER, *Stadt Regensburgische Jahrbücher vom Jahre 1430 bis zum Jahre 1496 aus der Urquelle den Königlichen Archiven und Registraturen zu Regensburg*, Regensburg 1821.

GNIRS 1909: Anton GNIRS, Eine Abrechnung über Ausgaben und zugehörige Einnahmen für das Söldneraufgebot Friedrichs III. in Krainer Krieg 1442–43. Fragment eines gleichzeitigen Rechnungsbuches des Franz von Strassau, *Jahresberichte der K. k. Staatsrealschule in Pola 1908/09*, 1909, str. 21–27.

GOLIA 1972: Ludovik M. GOLIA, *Kronika grofov Celjskih*, Maribor 1972.

GÖTH 1858: Georg GÖTH, Urkunden-Regesten für die Geschichte der Steiermark vom Jahre 1252 bis zum Jahre 1580, *Mittheilungen des Historischen Vereines für Steiermark*, 8, 1858, str. 171–196.

GÖTH 1859: Georg GÖTH, Urkunden-Regesten für die Geschichte der Steiermark vom Jahre 1252 bis zum Jahre 1580, *Mittheilungen des Historischen Vereines für Steiermark*, 9, 1859, str. 283–304.

GRDINA idr. 1999: Igor GRDINA, Peter ŠTIH, Anton JANKO, *Spomini Helene Kottanner*, Ljubljana 1999.

HÄBLER 1899: Konrad HÄBLER, *Das Wallfahrtsbuch des Hermannus Künig von Vach und die Pilgerreisen der Deutschen nach Santiago de Compostela*, Strassburg 1899 (Drucke und Holzschnitte des XV. und XVI. Jahrhunderts in getreuer Nachbildung, 1).

HALL 1997: Bert S. HALL, *Weapons & warfare in Renaissance Europe*, Baltimore 1997.

HAVRÁNEK idr. 1963: Bohuslav HAVRÁNEK, Josef HRABÁK, Jiři DAŇHELKA, *Výbor z české literatury doby husitské*, 1, Praha 1963.

HÁZI 1924: Jenő HÁZI, *Sopron szabad királyi város története*. 1/3: *Oklevelek és levelek 1430-tól 1452-ig*, Sopron 1924.

HEINICKER 2010: Petra HEINICKER, *Regesten Kaiser Friedrichs III. (1440–1493). Nach Archiven und Bibliotheken geordnet*. 25: *Die Urkunden und Briefe aus den Kurmainzer Beständen des Staatsarchivs Würzburg sowie den Archiven und Bibliotheken in der Stadt Mainz*, Wien 2010.

HEINICKER 2022: Petra HEINICKER, *Regesten Kaiser Friedrichs III. (1440–1493). Nach Archiven und Bibliotheken geordnet*. 36: *Die Urkunden und Briefe aus den Archiven und Bibliotheken der Regierungsbezirke Arnsberg, Detmold und Münster*, Wien 2022.

HEINIG 1986: Paul-Joachim HEINIG, *Regesten Kaiser Friedrichs III. (1440–1493). Nach Archiven und Bibliotheken geordnet*. 4: *Die Urkunden und Briefe aus dem Stadtarchiv Frankfurt am Main*, Wien 1986.

HERMANN 1843: Heinrich HERMANN, *Handbuch der Geschichte des Herzogthumes Kärnten in Vereinigung mit den österreichischen Fürstenthümern*, 1, Klagenfurt 1843.

HEROLD, HOLZNER-TOBISCH 2001: Paul HEROLD, Kornelia HOLZNER-TOBISCH, *Regesten Kaiser Friedrichs III. (1440–1493). Nach Archiven und Bibliotheken geordnet*. 13: *Die Urkunden und Briefe des Österreichischen Staatsarchivs in Wien, Abt. Haus-, Hof- und Staatsarchiv: Allgemeine Urkundenreihe, Familienurkunden und Abschriftensammlungen (1447–1457)*, Wien 2001.

HERRE 1906: Hermann HERRE, *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund*. 4: *1431–1434*, Gotha 1906 (Deutsche Reichstagsakten, 10).

HERRE 1912: Hermann HERRE, *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Friedrich III.* 1/1–2: *1440–1441*, Gotha 1912 (Deutsche Reichstagsakten, 15/1–2).

HERRE, QUIDDE 1921–1928: Hermann HERRE, Ludwig QUIDDE, *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Friedrich III.* 2/1–2: *1441–1442*, Stuttgart-Gotha 1921–1928 (Deutsche Reichstagsakten, 16/1–2).

HILDEBRAND 1884: Hermann HILDEBRAND, *Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch*, 8, Riga-Moskau 1884.

HÖFLER 1850: Constantin HÖFLER, *Das kaiserliche Buch des Markgrafen Albrecht Achilles. Vorkurfürstliche Periode 1440–1470*, Bayreuth 1850.

HÖFLER 1856: Karl HÖFLER, *Fontes rerum Austriacarum*. 1: *Scriptores*. 2: *Die Geschichtsschreiber der husitischen Bewegung in Böhmen*, 1, Wien 1856.

HÖFLER 1860: Karl HÖFLER, *Fontes rerum Austriacarum*. 1: *Scriptores*. 6: Die *Geschichtsschreiber der husitischen Bewegung in Böhmen*, 2, Wien 1860.

HÖFLER 1866: Karl HÖFLER, *Fontes rerum Austriacarum*. 1: *Scriptores*. 7: *Die Geschichtsschreiber der husitischen Bewegung in Böhmen*, 3, Wien 1866.

HOLTZ 1996: Eberhard HOLTZ, *Regesten Kaiser Friedrichs III. (1440–1493). Nach Archiven und Bibliotheken geordnet*. 10: *Die Urkunden und Briefe aus den Archiven und Bibliotheken des Landes Thüringen*, Wien 1996.

HOLTZ 2012: Eberhard HOLTZ, *Regesten Kaiser Friedrichs III. (1440–1493). Nach Archiven und Bibliotheken geordnet*. 26: *Die Urkunden und Briefe aus den Archiven und Bibliotheken der Tschechischen Republik*, Wien 2012.

HOUSLEY 1996: Norman HOUSLEY, *Documents on the later crusades 1274–1580*, Basingstoke-London 1996.

IMBER 2006: Colin IMBER, *The crusade of Varna 1443–45*, Aldershot 2006 (Crusade texts in translation, 14).

IORGA 1899: Nicolae IORGA, *Notes et extraits pour servir á l'histoire des croisades au XVe siècle*, 2, Paris.

IORGA 1902: Nicolae IORGA, *Notes et extraits pour servir á l'histoire des croisades au XVe siècle*, 3, Paris 1902.

KAEMMERER 1963: Walter KAEMMERER, *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Friedrich III.* 3: *1442–1445*, Göttingen 1963 (Deutsche Reichstagsakten, 17).

KAMMERER 1895: Ernő KAMMERER, *A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára / Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeo*, 8, Budapest 1895.

KAMMERER 1899: Ernő KAMMERER, *A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára / Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeo*, 9, Budapest 1899.

KARAJAN 1849: Theodor von KARAJAN, *Quellen und Forschungen aus vaterländischen Geschichte, Literatur und Kunst*, Wien 1849.

KEMPER idr. 2014: Joachim KEMPER, Jure VOLČJAK, Martin ARMGART, *Regesten Kaiser Friedrichs III. (1440–1493). Nach Archiven und Bibliotheken geordnet*. 29: *Die Urkunden und Briefe aus den Archiven und Bibliotheken der Republik Slowenien*. 1: *Die staatlichen, kommunalen und kirchlichen Archive in der Stadt Laibach/Ljubljana*, Wien 2014.

KERLER 1878: Dietrich KERLER, *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund*. 1: *1410–1420*, München 1878 (Deutsche Reichstagsakten, 7).

KERLER 1883: Dietrich KERLER, *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund*. 2: *1421–1426*, Gotha 1883 (Deutsche Reichstagsakten, 8).

KERLER 1887: Dietrich KERLER, *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund*. 3: *1427–1431*, Gotha 1887 (Deutsche Reichstagsakten, 9).

KERN 1864: Theodor von KERN, Zug nürnbergischer Kreuzfahrer nach Ungarn 1456, *Die Chroniken der fränkischen Städte*, 3, *Nürnberg*, Leipzig 1864, str. 403–413.

KOLLAR 1762: Adam F. KOLLAR, *Analecta monumentorum omnis aevi Vindobonensia*, 2, Vindobona 1762.

KOMÁROMY 1901: András KOMÁROMY, *Magyar történelmi tár*, 4/2, Budapest 1901.

KOS 1996: Dušan KOS, *Celjska knjiga listin*, 1, Ljubljana-Celje 1996.

KOTTANNER 1846: Helene KOTTANNER, *Aus den Denkwürdigkeiten der Helene Kottannerin*, Leipzig 1846.

KRAUS 1990: Thomas R. KRAUS, *Regesten Kaiser Friedrichs III. (1440–1493). Nach Archiven und Bibliotheken geordnet*. 7: *Die Urkunden und Briefe aus den Archiven und Bibliotheken des Regierungsbezirks Köln*, Wien 1990.

KRAUSE 1711: Johann G. KRAUSE, *Ioannis Dłuvgossi seu Longini Historia Polonicae*, 12, Lipsia 1711.

KRIMM 2024: Konrad KRIMM, *Regesten Kaiser Friedrichs III. (1440–1493). Nach Archiven und Bibliotheken geordnet*. 37: *Die Urkunden und Briefe aus den Archiven und Bibliotheken des Regierungsbezirks Karlsruhe*, Wien 2024.

KRONES 1883: Franz KRONES, *Die Freien von Saneck und ihre Chronik als Grafen von Cilli*, Graz 1883.

LACKNER 1996: Christian LACKNER, *Ein Rechnungsbuch Herzog Albrechts III. von Österreich. Edition und Textanalyse*, Wien 1996 (Studien und Forschungen aus dem Niederösterreichischen Institut für Landeskunde, 23).

LAMPEL 1914: Josef LAMPEL, *Quellen zur Geschichte der Stadt Wien*. 1: *Regesten aus in- und ausländischen Archiven mit Ausnahme des Archives der Stadt Wien*, 8, Wien 1914.

LAMPEL 1923: Josef LAMPEL, *Quellen zur Geschichte der Stadt Wien*. 1: *Regesten aus in- und ausländischen Archiven mit Ausnahme des Archives der Stadt Wien*. 7: *Regesten aus dem (Haus, Hof- und) Staatsarchive zu Wien*, Wien 1923.

LANGMANTEL 1885: Valentin LANGMANTEL, *Hans Schiltbergers Reisebuch*, Tübingen 1885 (Bibliothek des Litterarischen Vereins in Stuttgart, 172).

LASZOWSKI 1904: Emilij LASZOWSKI, *Monumenta historica nobilis communitatis Turopolje olim »Campus zagrabiensis« dictae*. 1: *Ann. 1225.–1466. / Povjesni spomenici plem. općine Turopolja nekoć »Zagrebačko polje« zvane*, Zagreb 1904.

LEICHT 1920: Pietro S. LEICHT, *Parlamento Friulano*. 1: *(1288–1420)*, Bologna 1920.

LEIDINGER 1903: Georg LEIDINGER, *Andreas von Regensburg. Sämtliche Werke*, München 1903 (Quellen und Erörterungen zur bayerischen und deutschen Geschichte, n. v. 1).

LEIDINGER 1915: Georg LEIDINGER, *Veit Arnpeck. Sämtliche Chroniken*, München 1915 (Quellen und Erörterungen zur bayerischen und deutschen Geschichte, n. v. 3).

LENZENWEGER idr. 1992: Josef LENZENWEGER, Hermann HOLD, Martin C. MANDLMAYR, Gerhart MARCKHGOTT, *Acta pataviensia Austriaca. Vatikanische Akten zur Geschichte des Bistums Passau und der Herzöge von Österreich (1342–1378)*. 2: *Innocenz VI. (1352–1362)*, Wien 1992 (Publikationen des Historischen Instituts beim Österreichischen Kulturinstitut in Rom. 2: Quellen, 4).

LEWICKI 1891: Anatol LEWICKI, *Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia*. 12: *Codex epistolaris saeculi decimi quinti*. 2: (1382–1445), Krakow 1891.

LHOTSKY 1949: Alphons LHOTSKY, Eine unbeachtete Chronik Österreichs aus der Zeit Kaiser Friedrichs III., *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs*, Ergänzungsband 2, 1949 (Festschrift zur Feier des zweihundertjährigen Bestandes des Haus-, Hof- und Staatsarchivs, 1), str. 538–548.

LHOTSKY 1967: Alphons LHOTSKY, *Monumenta Germaniae historica. Scriptores rerum Germanicarum*, n. v. 13. *Thomas Ebendorfer. Chronica Austriae*, Berlin-Zürich 1967.

LICHNOWSKY 1841: Eduard M. LICHNOWSKY, *Geschichte des Hauses Habsburg*. 5: *Vom Regierungsantritt Herzog Albrecht IV. bis zum Tode König Albrecht II.*, Wien 1841.

LICHNOWSKY 1842: Eduard M. LICHNOWSKY, *Geschichte des Hauses Habsburg*. 6: *Kaiser Friedrich III. und König Ladislav*, Wien 1842.

LICHNOWSKY 1843: Eduard M. LICHNOWSKY, *Geschichte des Hauses Habsburg*. 7: *Kaiser Friedrich III. und sein Sohn Maximilian*, Wien 1843.

LJUBIĆ 1878: Sime LJUBIĆ, *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*. 9: *Listine o odnošajih izmedju južnog slavenstva i mletaćke republike*. 6: *Od godine 1409 do 1412*, Zagreb 1878.

LJUBIĆ 1882: Sime LJUBIĆ, *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*. 12: *Listine o odnošajih izmedju južnog slavenstva i mletaćke republike*. 7: *Od godine 1412 do 1420*, Zagreb 1882.

LJUBIĆ 1890: Sime LJUBIĆ, *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*. 21: *Listine o odnošajih izmedju južnog slavenstva i mletaćke republike*. 9: *Od godine 1423 do 1452*, Zagreb 1890.

LJUBIĆ 1891: Sime LJUBIĆ, *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*. 22: *Listine o odnošajih izmedju južnog slavenstva i mletaćke republike*. 10: *Od godine 1453 do 1469*, Zagreb 1891.

LOSERTH 1906: Hans LOSERTH, *Das Archiv des Hauses Stubenberg*, Graz 1906 (Veröffentlichungen der Historischen Landes-Komission für Steiermark, 22).

LUCCARI 1605: Giacomo di Pietro LUCCARI, *Copioso ristretto de gli annali di Ravsa*, Venetia 1605.

LUKINOVIĆ 2004: Andrija LUKINOVIĆ, *Povijesni spomenici Zagrebačke biskupije*. 7: *1441–1465*, Zagreb 2004 (Croatica christiana. Fontes. 21: Monumenta historica, 3).

LUKŠIĆ 2004: Mislav E. LUKŠIĆ, Pogranični prijepori između mletačkih vlasti i knezova Krbavskih u drugoj polovini XV. stoljeća, *Radovi Zavoda povijesnih znanosti HAZU u Zadru*, 46, 2004, str. 195–226.

MEGISER 1612: Hieronymus MEGISER, *Annales Carinthiae, das ist Chronica des löblichen Ertzhertzogthumbs Kärndten*, Leipzig 1612.

MICHAEL 1997: Maurice MICHAEL, *The annals of Jan Dlugosz*, Chichester 1997.

MIXSON 2022: James D. MIXSON, *The crusade of 1456. Texts and documentation in translation*, Toronto-Buffalo-London 2022.

MURATORI 1733: Lodovico A. MURATORI, *Rerum italicarum scriptores ab anno aerae christianae quingentesimo ad millesimum quingentesimum*, 22, Mediolanum 1733.

NEUMANN 1996: Ronald NEUMANN, *Regesten Kaiser Friedrichs III. (1440–1493). Nach Archiven und Bibliotheken geordnet. 9: Die Urkunden und Briefe aus den Archiven und Bibliotheken der Regierungsbezirke Koblenz und Trier*, Wien 1996.

NEUMANN 2007: Tibor NEUMANN, *A Korlátköviek. Egy előkelő család története és politikai szereplése a 15-16. században*, Győr 2007 (A Győri Egyházmegye Levéltár kiadványai. Források, feldolgozások, 5).

NOVÁK 2018: Ádám NOVÁK, *Varsóban őrzött magyar vonatkozású oklevelek (1388–1427)*, Debrecen 2018 (Fontes memoriae Hungariae, 2).

NOVÁK 2019: Ádám NOVÁK, *Varsóban őrzött magyar vonatkozású oklevelek (1439–1489)*, Debrecen 2019 (Fontes memoriae Hungariae, 3).

ORTVAY 1894: Tivadar ORTVAY, *Pozsony város története*. 3: *1300–1526*, Pozsony 1894.

OSIO 1869: Luigi OSIO, *Documenti diplomatici tratti dagli archivi Milanesi*, 2, Milano 1869.

OTOREPEC 1995: Božo OTOREPEC, Gradivo za zgodovino Radovljice v srednjem veku, *Radovljiški zbornik* (ur. Jure Sinobad), Radovljica 1995, str. 10–38.

OTOREPEC 1996: Božo OTOREPEC, Seznam »deželnih sovražnikov« na Kranjskem in Štajerskem iz okoli 1440. Iz borb med Celjskimi grofi in Habsburžani v letih 1436–1443, *Grafenauerjev zbornik* (ur. Vincenc Rajšp), Ljubljana 1996, str. 331–342.

OTTNER 2007: Christine OTTNER, *Regesten Kaiser Friedrichs III. (1440–1493). Nach Archiven und Bibliotheken geordnet*. 22: *Die Urkunden und Briefe des Österreichischen Staatsarchivs in Wien, Abt. Haus-, Hof- und Staatsarchiv. Allgemeine Urkundenreihe, Familienurkunden und Abschriftensammlungen (1464–1469)*, Wien 2007.

ÓVÁRY 1890: Lipót ÓVÁRY, *A Magyar Tudományos Akadémia történelmi bizottságának oklevél-másolatai*, 1, Budapest 1890.

PALACKÝ 1844: František PALACKÝ, *Archiv český čili staré písemné památky České i Morawske*, 3, Praha 1844.

PALACKY 1860: Franz PALACKY, *Fontes rerum Austriacarum*. 2: *Diplomataria et acta*. 20: *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens und seiner Nachbarländer im Zeitalter Georgs von Podiebrad (1450–1471)*, Wien 1860.

PALACKÝ 1873a: Franz PALACKÝ, *Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges vom Jahre 1419 an*. 1: *1419–1428*, Prag 1873.

PALACKÝ 1873b: Franz PALACKÝ, *Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges in den Jahren 1419–1436*. 2: *1429–1436*, Prag 1873.

PICCOLOMINI 2025: Enea S. PICCOLOMINI, *Commento agli Alfonsi regis dicta aut facta memoratu digna di Antonio Panormita*, Napoli 2025 (Digital humanities, 9).

PIUS II. 1551: PIUS II., *Aeneae Sylvii Piccolominei Senensis, qui post adeptum Pontificatum Pius eius nominis Secundus appellatus est, opera quae extant omnia*, Basilea 1551.

PRATOBEVERA 1860: Eduard PRATOBEVERA, Urkunden und Regesten der gräflichen Familie von Stubenberg, *Notizenblatt. Beilage zum Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen*, 9, str. 342–360.

PREINFALK, BIZJAK 2008: Miha PREINFALK, Matjaž BIZJAK, *Turjaška knjiga listin*. 1: *Listine zasebnih arhivov kranjske grofovske in knežje linije Turjaških (Auerspergov) 1218–1400*, Ljubljana 2008 (Thesaurus memoriae. Fontes, 6).

PRESTWICH 1996: Michael PRESTWICH, *Armies and warfare in the Middle Ages. The English experience*, New Haven 1996.

PRIMISSER 1827: Alois PRIMISSER, *Peter Suchenwirt's Werke aus dem vierzehnten Jahrhunderte*, Wien 1827.

PROCHASKA 1882: Anton PROCHASKA, *Codex epistolaris Vitoldi, magni ducis Lithuaniae 1376–1430*, Krakow 1882.

PUSCH 1756: Sigismund PUSCH, *Diplomataria sacra Ducatus Styriæ*, 2, Vienna-Praga-Tergeste 1756.

RAFAJ 2000: Pavel RAFAJ (ur.), *Vodnik po arhivskem gradivu o Sloveniji v oblastnih, okrajnih in podjetniških arhivih Češke republike (1212–1945)*, Ljubljana 2000.

RIEDEL 1847: Adolph F. RIEDEL, *Codex diplomaticus Brandenburgensis. Sammlung der Urkunden, Chroniken und sonstigen Quellenschriften für die Geschichte der Mark Brandenburg und ihrer Regenten*, 2/4, Berlin 1847.

RÖHRICHT 1891: Reinhold RÖHRICHT, Die Jerusalemfahrt des Herzogs Friedrich von Österreich, *Zeitschrift für deutsche Philologie*, 23, str. 26–41.

ROSENBERG 1914: Artur ROSENBERG, *Beiträge zur Geschichte der Juden in Steiermark*, Wien-Leipzig 1914 (Quellen und Forschungen zur Geschichte der Juden in Deutsch-Österreich, 6).

RÜBSAMEN 2000: Dieter RÜBSAMEN, *Regesten Kaiser Friedrichs III. (1440–1493). Nach Archiven und Bibliotheken geordnet*. 14: *Die Urkunden und Briefe aus Archiven und Bibliotheken der Stadt Nürnberg*. 1: *1440–1449*, Wien 2000.

RÜBSAMEN 2004: Dieter RÜBSAMEN, *Regesten Kaiser Friedrichs III. (1440–1493). Nach Archiven und Bibliotheken geordnet*. 19: *Die Urkunden und Briefe aus Archiven und Bibliotheken der Stadt Nürnberg*. 2: *1450–1455*, Wien 2004.

RÜBSAMEN 2013: Dieter RÜBSAMEN, *Regesten Kaiser Friedrichs III. (1440–1493). Nach Archiven und Bibliotheken geordnet*. 28: *Die Urkunden und Briefe aus Archiven und Bibliotheken der Stadt Nürnberg*. 3: 1456–1463, Wien 2013.

RYNEŠOVÁ 1932: Blažena RYNEŠOVÁ, *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka 1418–1462*. 2: *1438–1444*, Praha 1932.

RYNEŠOVÁ 1937: Blažena RYNEŠOVÁ, *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka 1418–1462*. 3: *1445–1448*, Praha 1937.

RYNEŠOVÁ, PELIKÁN 1954: Blažena RYNEŠOVÁ, Josef PELIKÁN, *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka 1418–1462*. 4: *1449–1462*, Praha 1954.

SARNOWSKY 2005: Jürgen SARNOWSKY (ur.), *Aeneas Silvius de Piccolomini. Historia Austrialis. Österreichische Geschichte*, Darmstadt 2005 (Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters, 44).

SCHÄFER 1911a: Karl H. SCHÄFER, *Deutsche Ritter und Edelknechte in Italien während des 14. Jahrhunderts*. 1: *Im päpstlichen Dienste. Darstellung*, Paderborn 1911.

SCHÄFER 1911b: Karl H. SCHÄFER, *Deutsche Ritter und Edelknechte in Italien während des 14. Jahrhunderts*. 2: *Soldlisten und Urkunden der im päpstlichen Dienste stehenden deutschen Reiter*, Paderborn, 1911.

SCHNEIDER 1909: Fedor SCHNEIDER, *Iohannis abbatis Victoriensis Liber certarum historiarum*, 1, Hannover-Leipzig 1909 (Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum).

SCHROLL 1865: Beda SCHROLL, Lehenverzeichnisse des Benedictinerstiftes St. Paul in Kärnten aus dem XV. Jahrhunderte, *Archiv für österreichische Geschichte*, 34, 1865, str. 285–343.

SCHROLL 1876: Beda SCHROLL, *Fontes rerum Austriacarum*. 2: *Diplomataria et acta*. 39: *Urkundenbuch des Benedictiner-Stiftes St. Paul in Kärnten*, Wien 1876.

SCHWANDTNER 1766a: Johann Georg SCHWANDTNER, *Scriptores rerum Hungaricarum veteres ac genuini*, 1, Vindobona 1766.

SCHWANDTNER 1766b: Johann Georg SCHWANDTNER, *Scriptores rerum Hungaricarum veteres ac genuini*, 2, Vindobona.

SEEMÜLLER 1893: Joseph SEEMÜLLER, *Monumenta Germaniae historica*. 5: *Scriptorum qvi vernacvla lingva vsi svnt*. 2: *Ottokars Österreichische Reimchronik*, 2, Hannover 1893.

SEEMÜLLER 1896: Joseph SEEMÜLLER, Friedrichs III. Aachener Krönungsreise, *Mittheilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*, 17, 1896, str. 584–665.

SEEMÜLLER 1897: Joseph SEEMÜLLER, Lied auf König Friedrich und Christof Wolfsauer, *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur*, 41 (29), 1897, str. 170–177.

SEUFFERT, KOGLER 1953: Burkhard SEUFFERT, Gottfriede KOGLER, *Die ältesten steirischen Landtagsakten 1396–1519*. 1: *1396–1452*, Graz-Wien-München 1953 (Quellen zur Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte der Steiermark, 3/1).

SILESIUS 1826: Eduard SILESIUS, Des Andreas Lapiz Zug nach Rom 1451 und andere denkwürdige Geschichten, *Archiv für Geschichte, Statistik, Literatur und Kunst*, 17/98–99, 1826, str. 521–524.

SMITH, URBAN 1985: Jerry SMITH, William URBAN, Peter von Suchenwirt, *Lituanus*, 31/2, 1985, str. 5–26.

SOKOŁOWSKI, SZUJSKI 1876: August SOKOŁOWSKI, Joseph SZUJSKI, *Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia. 2: Codex epistolaris sæculi decimi quinti*, Krakow 1876.

STARZER 1902: Albert STARZER, *Die landesfürstlichen Lehen in Steiermark von 1421 bis 1546*, Graz 1902 (Veröffentlichungen des Historischen Landes-Commission für Steiermark, 17).

STIPIŠIĆ, ŠAMŠALOVIĆ 1959: Jakov STIPIŠIĆ, Miljen ŠAMŠALOVIĆ, Isprave u Arhivu Jugoslavenske akademije, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*. 2: 1959, str. 289–379.

STIPIŠIĆ, ŠAMŠALOVIĆ 1960: Jakov STIPIŠIĆ, Miljen ŠAMŠALOVIĆ, Isprave u Arhivu Jugoslavenske akademije, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 3, 1960, str. 563–643.

STÜLZ 1852: Jodok STÜLZ, Zur Geschichte der Grafen von Schaunberg im Lande ob der Enns, *Notizenblatt. Beilage zum Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen*, 2/1, 1852, str. 7–13.

STÜLZ 1862: Jodok STÜLZ, *Zur Geschichte der Herren und Grafen von Schaunberg*, Wien 1862.

SZUJSKI 1876: Joseph SZUJSKI, *Codicis epistolaris sæculi decimi quinti pars posterior ab anno 1444 ad annum 1492*, Krakow 1876.

ŠUNJIĆ 1996: Marko ŠUNJIĆ, *Bosna i Venecija (odnosi u XIV. i XV. st.)*, Sarajevo 1996.

TANODI 1942: Zlatko TANODI, *Poviestni spomenici slobodnoga kraljevskoga grada Varaždina*. 1: *Zbornik izprava 1209.–1526. iz Arhiva grada Varaždina*, Varaždin 1942.

TELEKI 1853: József TELEKI, *Hunyadiak kora Magyarországon. Oklevéltár*, 10, Pest 1853.

THALLÓCZY, ÁLDÁSY 1907: Lajos THALLÓCZY, Antal ÁLDÁSY, *Monumenta Hungariae historica / Magyarország melléktartományainak oklevéltára. Codex diplomaticus partium regno Hungariae adnexarum*. 2: *Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198–1526*, Budapest 1907.

THALLÓCZY, BARABÁS 1897: Lajos THALLÓCZY, Samu BARABÁS, *Monumenta Hungariae historica. Diplomataria*. 28: *A Blagay-család oklevéltára / Codex diplomaticus comitum de Blagay*, Budapest 1897.

THALLÓCZY, BARABÁS 1910: Lajos THALLÓCZY, Samu BARABÁS, *Monumenta Hungariae historica. Diplomataria*. 35: *Codex diplomaticus comitum de Frangepanibus / A Frangepán család oklevéltára. 1133–1453*, Budapest 1910.

THALLÓCZY, BARABÁS 1913: Lajos THALLÓCZY, Samu BARABÁS, *Monumenta Hungariae historica. Diplomataria*. 38: *Codex diplomaticus comitum de Frangepanibus / A Frangepán család oklevéltára. Második kötet 1454–1527. Hamis oklevelek 1209–1481*, Budapest 1913.

THURÓCZY 1488: János THURÓCZY, *Chronica Hungarorum*, Brno 1488.

TKALČIĆ 1894: Ivan K. TKALČIĆ, *Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae metropolis regni Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae*. 2: *Diplomata 1400–1499 / Povjestni spomenici slob. kralj. grada Zagreba priestolnice Kraljevine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske*. 2: *Izprave 1400–1499*, Zagreb 1894.

TKALČIĆ 1900: Ivan K. TKALČIĆ, *Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae metropolis regni Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae*. 6: *Libri citationum et sententiarum ann. 1412–1448 / Povjestni spomenici slob. kralj. grada Zagreba priestolnice Kraljevine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske*. 6: *Knjige sudbenih poziva i presuda god. 1412–1448*, Zagreb 1900.

TKALČIĆ 1904: Ivan K. TKALČIĆ, *Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae metropolis regni Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae*. 10: *Libri fassionum seu funduales ann. 1441–1470 / Povjestni spomenici slob. kralj. grada Zagreba priestolnice Kraljevine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske*. 10: *Knjige o posjedih 1441–1470*, Zagreb 1904.

UHLIRZ 1900: Karl UHLIRZ (ur.), *Quellen zur Geschichte der Stadt Wien*. 2: *Regesten aus dem Archive der Stadt Wien*, 2, Wien 1900.

UIBLEIN 1970: Paul UIBLEIN, *Eine unbeachtete Chronik Österreichs aus der Zeit Kaiser Friedrichs III., Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*, 78, 1970, str. 386–415.

VOLČJAK 2020: Jure VOLČJAK, *Listine Nadškofijskega arhiva Ljubljana 1140–1500*, Ljubljana 2020.

WADDING 1735: Luca WADDING, *Annales minorum seu trium ordinum a s. Francisco institutorum*, 12, Roma 1735.

WAGNER 1780: Carolus WAGNER, *Diplomatarium comitatus Sarosiensis, quod ex tabulariis et codicibus manuscruptis*, Posinia-Cassovia 1780.

WATTENBACH 1851: Wilhelm WATTENBACH, *Annales Austriae, Monumenta Germaniae historica. Scriptores*, 9 (ur. Georg H. Pertz), Hannover 1851, str. 479–843.

WEIGEL 1935: Helmut WEIGEL, *Deutsche Reichstagsakten unter König Albrecht II*. 2: *1439*, Stuttgart 1935 (Deutsche Reichstagsakten, 14).

WEIZSÄCKER 1885: Julius WEIZSÄCKER, *Deutsche Reichstagsakten unter König Ruprecht*. 2: *1401–1405*, Gotha 1885 (Deutsche Reichstagsakten, 5).

WIESSNER 1956: Hermann WIESSNER, *Monumenta historica ducatus Carinthiae*. 5: *Die Kärntner Geschichtsquellen 1269–1286*, Klagenfurt 1956.

WIESSNER 1963: Hermann WIESSNER, *Monumenta historica ducatus Carinthiae*. 8: *Die Kärntner Geschichtsquellen 1310–1325*, Klagenfurt 1963.

WIESSNER 1965: Hermann WIESSNER, *Monumenta historica ducatus Carinthiae*. 9: *Die Kärntner Geschichtsquellen 1326–1335*, Klagenfurt 1965.

WIESSNER 1968: Hermann WIESSNER, *Monumenta historica ducatus Carinthiae*. 10: *Die Kärntner Geschichtsquellen 1335–1414*, Klagenfurt 1968.

WIESSNER 1972: Hermann WIESSNER, *Monumenta historica ducatus Carinthiae*. 11: *Die Kärntner Geschichtsquellen 1414–1500*, Klagenfurt 1972.

WIESSNER 1977: Hermann WIESSNER, *Die Schenken von Osterwitz (1100–1500)*, Klagenfurt 1977.

WILLARD, CANNON WILLARD 1999: Sumner WILLARD, Charity CANNON WILLARD, *The book of deeds of arms and of chivalry*, University Park 1999.

WILLICH 1999: Thomas WILLICH, *Regesten Kaiser Friedrichs III. (1440–1493). Nach Archiven und Bibliotheken geordnet*. 12: *Die Urkunden und Briefe des Österreichischen Staatsarchivs in Wien, Abt. Haus-, Hof- und Staatsarchiv: Allgemeine Urkundenreihe, Familienurkunden und Abschriftensammlungen (1440–1446)*, Wien-Köln-Weimar 1999.

WOLKAN 1909a: Rudolf WOLKAN, *Fontes rerum Austriacarum. 2: Diplomataria et acta*. 66: *Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini*. 1: *Briefe aus der Laienzeit (1431–1445)*, Wien 1909.

WOLKAN 1909b: Rudolf WOLKAN, *Fontes rerum Austriacarum*. 2: *Diplomataria et acta*. 66: *Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini*. 1: *Briefe aus der Laienzeit (1431–1445)*. 2: *Amtliche Briefe*, Wien 1909.

WOLKAN 1912: Rudolf WOLKAN, *Fontes rerum Austriacarum*. 2: *Diplomataria et acta*. 67: *Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini*. 2: *Briefe als Priester und als Bischof von Triest (1447–1450)*, Wien 1912.

WOLKAN 1918: Rudolf WOLKAN, *Fontes rerum Austriacarum*. 2: *Diplomataria et acta*. 68: *Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini*. 3: *Briefe als Bischof von Siena*, Wien 1918.

WURMBRAND 1705: Johann W. WURMBRAND, *Collectanea genealogico-historica, ex archivo in clytorum Austriae inferioris statuum*, Vienna 1705.

ZAHN 1871: Joseph ZAHN, *Fontes rerum Austriacarum*. 2: *Diplomataria et acta*. 36: *Codex Diplomaticus Austriaco-Frisingensis*, 3, Wien 1871.

ZAHN 1877: Joseph ZAHN, *Austro-Friulana. Sammlung von Actenstücken zur Geschichte des Conflictes Herzog Rudolfs IV. von Österreich mit dem Patriarchate von Aquileja 1358–1365*, Wien 1877.

ZEILLER, MERIAN 1649: Martin ZEILLER, Matthäus MERIAN, *Topographia provinciarum Austriacarum*, Franckfurt am Mayn 1649.

ZENEGG-SCHARFFENSTEIN 1927: Emmerich ZENEGG-SCHARFFENSTEIN, Die Söldnertruppen Kaiser Friedrichs III. in seiner Fehde mit den Grafen von Görz (1459/60), *Monatsblatt der heraldischen Gesellschaft »Adler«*, 563–564, 10/23–24, 1927, str. 273–281.

ZIMMERMANN 2003: Harald ZIMMERMANN, *Monumenta Germaniae historica. Scriptores rerum Germanicarum*. N. v. 18/1: *Thomas Ebendorfer. Chronica regum Romanorum*, 1, Hannover 2003.

Literatura

ALM 1994: Josef ALM, *European crossbows. A survey*, Leeds 1994 (Royal Armouries monograph).

ALSSEN 1978: Liuda ALSSEN, Peter Suchenwirt and the »Drang nach Osten«, *Lituanus*, 24/4, 1978, str. 5–16.

ANDRIĆ 2015: Stanko ANDRIĆ, Velikaška obitelj Gorjanski: skica političke povijesti, *Zbornik Muzeja Đakovštine*, 12/1, 2015, str. 7–40.

ANDRIĆ 2016: Stanko ANDRIĆ, Saint John Capistran and Despot George Branković: an impossible compromise, *Byzantinoslavica. Revue internationale des etudes Byzantines*, 74/1–2, 2016, str. 202–227.

ANTENHOFER 2023: Christina ANTENHOFER, Eine schöne und kühne Frau. Katharina von Garai, Gräfin von Görz, zwischen familiären Netzwerken und Konflikten, *Tiroler Heimat*, 87, 2023, str. 11–55.

ANTOCHE 2017: Emanuel C. ANTOCHE, Hunyadi's campaign of 1448 and the second battle of Kosovo Polje (October 17–20), *Reconfiguring the fifteenth-century crusade* (ur. Norman Housley), London 2017, str. 245–284.

ANTONIĆ 2021: Nikolina ANTONIĆ, Nacrt povijesnog i prostornog razvoja srednjovjekovnog vlastelinstva Želin u 13. i 14. stoljeću, *Zbornik Odsjeka povijesne znanosti Zavoda povijesnih i društvenih znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 39, 2021, str. 23–70.

BAK 2004: János M. BAK, Hungary and crusading in the fifteenth century, *Crusading in the fifteenth century. Message and impact* (ur. Norman Housley), London 2004, str. 116–127.

BALOG 1999: Zdenko BALOG, Krvavi sabor križevački – povijest i fikcija, *Celjski grofje, stara tema – nova spoznanja* (ur. Rolanda Fugger Germadnik), Celje 1999, str. 405–408.

BÁRÁNYI 2015: Attila BÁRÁNYI, King Sigismund of Luxemburg and the preparations for the Hungarian crusading host of Nicopolis (1389–1396), *Partir en croisade á la fin du Moyen Âge. Financement et logistique* (ur. Daniel Baloup, Manuel Sánchez Martínez), Toulouse 2015, str. 153–178.

BANFI 2023a: Jaka BANFI, *Klientela celjskih grofov*, Ljubljana 2023 (tipkopis doktorske disertacije).

BANFI 2023b: Jaka BANFI, Jošt Helfenberški (Soteški) (ok. 1388–1458), *Zgodovinski časopis*, 77/1–2, 2023, str. 38–59.

BANFI 2024: Jaka BANFI, Celjski grofje in orodja cerkvene politike: patronat, odvetništvo in dobrotništvo, *Kronika*, 72/2, 2024, str. 219–246.

BAUM 1999: Wilhelm BAUM, Die Grafen von Cilli, das deutsche Königtum und die »internationale Politik«, *Celjski grofje, stara tema – nova spoznanja* (ur. Rolanda Fugger Germadnik), Celje 1999, str. 37–49.

BAUM 2000: Wilhelm BAUM, *Die Grafen von Görz in der europäischen Politik des Mittelalters*, Klagenfurt 2000.

BIZJAK 2003: Matjaž BIZJAK, *Ratio facta est. Gospodarska struktura in poslovanje poznosrednjeveških gospostev na Slovenskem*, Ljubljana 2003 (Thesaurus memoriae. Dissertationes, 2).

BIZJAK 2015: Matjaž BIZJAK, Dipold IV. Katzensteinski v službi Ludvika V. Brandenburškega, *Zgodovinski časopis*, 69/3–4, 2015, str. 266–268.

BIZJAK 2019: Matjaž BIZJAK, *Rodbina Gall in njene veje v srednjem veku*, Ljubljana 2019 (Thesaurus memoriae. Opuscula, 7).

BLAIR 1958: Claude BLAIR, *European armour circa 1066 to circa 1700*, London 1958.

BLAZNIK 1966: Pavle BLAZNIK, Topografija vitanjskega urada v luči urbarja iz 1404, *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 37/2, 1966, str. 96–103.

BLAZNIK 1986: Pavle BLAZNIK, *Historična topografija slovenske Štajerske in jugoslovanskega dela Koroške do leta 1500*. 1: A–M, Maribor 1986 (Historična topografija Slovenije, 2).

BLAZNIK 1988: Pavle BLAZNIK, *Historična topografija slovenske Štajerske in jugoslovanskega dela Koroške do leta 1500*. 2: N–Ž, Maribor 1988 (Historična topografija Slovenije, 2)

BOEHEIM 1889: Wendelin BOEHEIM, Werke Mailänder Waffenschmiede in den Kaiserlichen Sammlungen, *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses*, 9, 1889, str. 375–418.

BONIFACE 1903: John BONIFACE, *The cavalry horse and his pack. Embracing the practical details of cavalry service*, Kansas City 1903.

BRACKOB 2018: A. K. BRACKOB, *Scanderbeg. A history of George Castriota and the Albanian resistance to Islamic expansion in fifteenth century Europe*, Las Vegas 2018.

BRAUN 1598: Georg BRAUN, *Civitates orbis terrarum*. 5: *Urbium praecipuarvm mundi theatrum quintum*, Cölln 1598.

BRIŠNIK 1995: Danijela BRIŠNIK, Arheološki paberki Šaleške doline, *Šaleški razgledi*, 12, 1995, str. 297–320.

BRIŠNIK 1999a: Danijela BRIŠNIK, Od kamnitih sekir do terre sigillate, *Velenje. Razprave o zgodovini mesta in okolice* (ur. Tone Ravnikar), Velenje 1999, str. 56–70.

BRIŠNIK 1999b: Danijela BRIŠNIK, Od poznoantičnih novcev do šaleške pivske čaše, *Velenje. Razprave o zgodovini mesta in okolice* (ur. Tone Ravnikar), Velenje 1999, str. 72–101.

BRIŠNIK 2006a: Danijela BRIŠNIK, 68. EŠD: 4338. Naselje: Florjan pri Šoštanju, *Varstvo spomenikov. Poročila*, 39–41, 2006, str. 45–46.

BRIŠNIK 2006b: Danijela BRIŠNIK, 313. EŠD: 4331. Naselje: Šoštanj, *Varstvo spomenikov. Poročila*, 39–41, 2006, str. 212–213.

BRIŠNIK 2016–2017: Danijela BRIŠNIK, Novi arheološki paberki Šaleške doline, *Šaleški razgledi*, 15, 2016–2017, str. 75–102.

BRUNNER 1992: Otto BRUNNER, *Land and lordship. Structures of governance in medieval Austria*, Philadelphia 1992.

BUNTAK 1996: Franjo BUNTAK, *Povijest Zagreba*, Zagreb 1996.

BUTTLAR 1986: Gertrud BUTTLAR, *Die Belagerung des Ladislaus Postumus in Wiener Neustadt 1452*, Wien 1986 (Militärhistorische Schriftenreihe, 57).

CAMOCIO 1574: Giovanni F. CAMOCIO, *Isole famose porti, fortezze, e terre maritime sottoposte alla Ser.ma Sig.ria di Venetia*, Venetia 1574.

CENNI 2008: Alesio CENNI, Crossbows with horn or wood bow laths. With reference to medieval shooting contests, *Journal of the Society of archer-antiquaries*, 51, 2008, str. 64–71.

CHILIAN 1908: Hans CHILIAN, *Barbara von Cilli*, Leipzig 1908.

CLAUSEWITZ 2002: Carl von CLAUSEWITZ, *Vom Kriege*, München 2002.

CONTAMINE 1984: Philippe CONTAMINE, *War in the Middle Ages*, Oxford 1984.

CURK 1984: Jože CURK, Dr. Ivan Stopar – Gradovi, graščine in dvorci na slovenskem Štajerskem, *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 55, n. v. 20, 1984, str. 146–155.

ČIMIN 2012: Robert ČIMIN, *Arheologija na prostoru koprivničke tvrđave*, Koprivnica 2012.

ĆIRKOVIĆ 1964: Sima M. ĆIRKOVIĆ, *Herceg Stefan Vukčić-Kosača i njegovo doba*, Beograd 1964.

ĆOŠKOVIĆ 1988: Pejo ĆOŠKOVIĆ, *Bosanska Kraljevina u prijelomnim godinama 1443–1446*, Banjaluka 1988 (Studije i monografije, 3).

DeVRIES 1996: Kelly DeVRIES, *Infantry warfare in the early fourteenth century*, Woodbridge 1996.

DIEFENBACH 1867: Lorenz DIEFENBACH, *Novum glossarium latino-germanicum mediae et infimae aetatis. Beiträge zur wissenschaftlichen Kunde der neulateinischen und der germanischen Sprachen*, Frankfurt am Main 1867.

DIMITZ 1874: August DIMITZ, *Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813*, 1, Laibach 1874.

DINIĆ-KNEŽEVIĆ 1975: Dušanka DINIĆ-KNEŽEVIĆ, Sremski Brankovići, *Istraživanja*, 4, 1975, str. 5–47.

DOBLINGER 1906: Max DOBLINGER, Die Herren von Walsee. Ein Beitrag zur österreichischen Adelsgeschichte, *Archiv für österreichische Geschichte*, 95, 1906, str. 235–578.

DOEHLERT, McMULLEN 2008: Douglas C. DOEHLERT, Michael S. McMULLEN, Oat grain density measurement by sand displacement and analysis of physical components of test weight, *Cereal chemistry*, 85/5, 2008, str. 654–659.

DOMENIG 2004: Christian DOMENIG, *»tuon kunt«. Die Grafen von Cilli in ihren Urkunden (1341–1456)*, Klagenfurt 2004 (tipkopis doktorske disertacije).

DOMENIG 2006: Christian DOMENIG, Die Grafen von Cilli und ihr Verhältnis zu den Habsburgern, *»Und wenn schon, dann Bischof oder Abt«. Im Gedenken an Günther Hödl (1941–2005)* (ur. Christian Domenig, Johannes Grabmayer, Reinhard Stauber, Karl Stuhlpfarrer, Markus Wenniger), Klagenfurt 2006, str. 73–90.

DOPSCH 1975: Heinz DOPSCH, Die Grafen von Cilli – Ein Forschungsproblem?, *Süddeutsches Archiv*, 17–18, 1975, str. 9–49.

DREMELJ 2023: Luka DREMELJ, Začetki rodbine Lamberg na Kranjskem (s poudarkom na liniji s Kamna in Gutenberga), *Kronika*, 71/1, 2023, str. 5–28.

DUGAČKI, REGAN 2018: Vlatka DUGAČKI, Krešimir REGAN, Rod Talovaca ili Talovačkih i njihova ostavština u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji, *Zavod za znanstvenoistraživački i umjetnički rad HAZU u Bjelovaru*, 12, 2018, str. 139–157.

DÜRIEGL 1977: Günter DÜRIEGL, Das Wiener Bürgerliche Zeughaus – Die Geschichte einer Waffensammlung, *Das Wiener Bürgerliche Zeughaus. Rüstungen und Waffen aus 5 Jahrhunderten* (ur. Günter Düriegl), Wien 1977, str. 9–19.

DÜRIEGL 1986: Günter DÜRIEGL, *Wehrhafte Stadt. Das Wiener Bürgerliche Zeughaus im 15. und 16. Jahrhundert*, Wien 1986.

EKDAHL 1998: Sven EKDAHL, Horses and crossbows: two important warfare advantages of the Teutonic Order in Prussia, *The military orders*. 2: *Welfare and warfare* (ur. Helen Nicholson), Aldershot 1998, str. 119–151.

ENGEL 1996a: Pál ENGEL, *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*, 1, Budapest 1996 (História könyvtár. Kronológiák, adattárak, 5).

ENGEL 1996b: Pál ENGEL, *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*, 2, Budapest 1996 (História könyvtár. Kronológiák, adattárak, 5).

FAIST 2014: Michal FAIST, Jan Jiskra z Brandýsa; zachránce uherského trůnu Ladislava Pohrobka 1440–1445, *Historica Olomucensia*, 46, 2014, str. 13–38.

FILIPOVIĆ 2010: Emir O. FILIPOVIĆ, Viteške svečanosti u Budimu 1412. godine i učešće bosanskih predstavnika, *Spomenica akademika Marka Šunjića* (1927–1998) (ur. Dubravko Lovrenović), Sarajevo 2010, str. 285–306.

FILIPOVIĆ 2020: Emir O. FILIPOVIĆ, O aragonskom viteškom redu Stole i vaze u srednjovjekovnoj Bosni, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta sveučilišta u Zagrebu*, 52/3, 2020, str. 69–99.

FRANCE 1999: John FRANCE, *Western warfare in the age of the crusades*, Ithaca 1999.

FRÄSS-EHRFELD 1984: Claudia FRÄSS-EHRFELD, *Geschichte Kärntens*. 1: *Das Mittelalter*, Klagenfurt 1984.

FRESACHER 1960: Walther FRESACHER, Der Kampf des Bistums Bamberg um Villach, *900 Jahre Villach. Neue Beiträge zur Stadtgeschichte* (ur. Wilhelm Neumann), Villach 1960, str. 523–550.

FRESACHER 1966: Walther FRESACHER, Die Verteidigung von Villach im Mittelalter, *Neues aus Alt-Villach*, 3, 1966, str. 19–50.

FRISCH 1907: Ernst von FRISCH, *Der Übergang vom Lehendienst zum Solddienst*, Wien 1907.

FUCHS 2001: Franz FUCHS, Ein Westfale in Kärnten – Eine unbekannte Vita des Bischofs Johann Schallerman von Gurk († 1465), *Carinthia I*, 191, 2001, str. 143–163.

FUGGER GERMADNIK 2017: Rolanda FUGGER GERMADNIK, *Grofje in knezi Celjski*, Celje 2017.

GERHARDT 1798: Marcus R. B. GERHARDT, *Nelckenbrechers Taschenbuch der Münz-, Maaß- und Gewichtskunde für Kaufleute*, Berlin 1798.

GOLEC 2021: Boris GOLEC, Šoštanj v stoletjih trške avtonomije, *Kronika*, 69/3, 2021, str. 425–472.

GRAFENAUER 1947: Bogo GRAFENAUER, Problemi in naloge slovenskega zgodovinopisja v našem času, *Zgodovinski časopis*, 1/1–4, 1947, str. 11–30.

GUBO 1888: Andreas GUBO, Graf Friedrich II. von Cilli, *Programm des K. K. Staats-Gymnasiums Cilli. Herausgegeben am Schlusse des Schuljahres 1887/8* (ur. Peter Končnik), Cilli 1888, str. 3–21.

GUBO 1889: Andreas GUBO, Graf Friedrich II. von Cilli, *Programm des K. K. Staats-Gymnasiums Cilli. Herausgegeben am Schlusse des Schuljahres 1888/9* (ur. Peter Končnik), Cilli 1889, str. 3–20.

GUBO 1890: Andreas GUBO, Graf Friedrich II. von Cilli, *Programm des K. K. Staats-Gymnasiums Cilli. Herausgegeben am Schlusse des Schuljahres 1889/90* (ur. Peter Končnik), Cilli 1890, str. 3–24.

GUBO 1893: Andreas GUBO, Cillier Erbstreit, *Xenia Austriaca. Festschrift der österreichischen Mittelschulen zur 42. Versammlung deutscher Philologen und Schulmänner in Wien*, 1/1–4, 1893, str. 53–98.

GUŠTIN 2001: Mitja GUŠTIN (ur.), *Srednjeveško Celje*, Ljubljana 2001 (Archaeologia historica Slovenica, 3).

GUŠTIN idr. 1997: Mitja GUŠTIN, Vinicio TOMADIN, Verena VIDRIH PERKO, Maša SAKARA, Izkopavanje na gradu Žamerk (Loka pri Žusmu) / Lo scavo nel castello di Žamerk (Loka nei pressi di Žusem), *Drobci nekega vsakdana / Bruchstücke eines Alltags* (ur. Mitja Guštin, Katarina Predovnik), Ljubljana 1997, str. 59–76

HABJAN 1971: Vlado HABJAN, Celjsko-avstrijska vojna od leta 1438 do 1443 ali vojna za Ljubljano in Istro, *Kronika*, 19/3, 1971, str. 137–148.

HABJAN 1994: Vlado HABJAN, Vojna za kneževino Celjskih in mir 1460 v Požarnici (Pusarnitz) na Koroškem, *Zgodovinski časopis*, 48/4, 1994, str. 457–498.

HALÁSZ, MILJAN 2014: Éva B. HALÁSZ, Suzana MILJAN, *Diplomatarium comitum terrestrium Crisiensium (1274–1439)*, Budapest-Zagreb 2014 (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam, 6).

HELMRATH 2004: Johannes HELMRATH, The German Reichstage and the crusade, *Crusading in the fifteenth century. Message and impact* (ur. Norman Housley), Basingstoke-New York 2004, str. 53–69.

HÄRTEL 1973: Reinhard HÄRTEL, Sagitarii und Schützen in den Ostalpenländern, *Mitteilungen der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde*, 112–113, 1973, str. 289–324.

HOENSCH 1997: Jörg K. HOENSCH, *Kaiser Sigismund. Herrscher an der Schwelle zur Neuzeit 1368–1437*, Darmstadt 1997.

HOUSLEY 1984: Norman HOUSLEY, King Louis the Great of Hungary and the crusades, 1342–1382, *The Slavonic and East European review*, 62/2, 1984, str. 192–208.

HOUSLEY 1992: Norman HOUSLEY, *The later crusades*, Oxford 1992.

HOUSLEY 2004: Norman HOUSLEY, Giovanni da Capistrano and the crusade of 1456, *Crusading in the fifteenth century. Message and impact* (ur. Norman Housley), London 2004, str. 94–115.

HUTHER 2007: Heinz HUTHER, *Die Passauer Wolfsklingen. Legende und Wirklichkeit*, Passau 2007.

IBLER 2001: Mladen IBLER, Putovanje skandinavskog kralja Erika VII. Pomeranskog kroz Hrvatsku 1424.–1425., *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, 39, 2001, str. 121–132.

JACOPO, MORETTI 1903: Gelli JACOPO, Gaetano MORETTI, *Gli armaroli Milanesi. I Missaglia e la loro casa*, Milano 1903.

JANKO, HENKEL 1997: Anton JANKO, Nikolaus HENKEL, *Nemški viteški liriki s slovenskih tal. Žovneški, Gornjegrajski, Ostrovrški / Deutscher Minnesang in Slowenien. Der von Suonnege, Der von Obernburg, Der von Scharpfenberg*, Ljubljana 1997.

JIREČEK 1867: Hermenegild JIREČEK, Jan Vítovec, válečnik český, *Časopis Musea království Českého*, 41/4, 1867, str. 117–136.

KALTWASSER 2003: Karin KALTWASSER, *Herzog und Adel in Bayern – Landshut unter Heinrich XVI. dem Reichen (1393–1450)*, Regensburg 2003 (tipkopis doktorske disertacije).

KAMPUŠ 1977: Ivan KAMPUŠ, Odnosi grofova Celjskih i zagrebačkog Gradca, *Historijski zbornik*, 29–30, 1977, str. 161–180.

KARBIĆ 2010: Damir KARBIĆ, Povijesni podaci o burgu Vrbovcu (1267.–1524.), *Burg Vrbovec u Klenovcu Humskome. Deset sezona arheoloških istraživanja / Vrbovec Castle in Klenovec Humski. Ten seasons of archaeological investigations* (ur. Tatjana Tkalčec), Zagreb 2010, str. 203–222.

KEEN 2002: Maurice KEEN, *Das Rittertum*, Düsseldorf 2002.

KEKEZ 2015: Hrvoje KEKEZ, In the service of the mighty king: political relations between the Counts of Blagaj and King Sigismund of Luxemburg, *Review of Croatian history*, 11/1, 2015, str. 7–46.

KLAIĆ 1901: Vjekoslav KLAIĆ, *Povjest Hrvata. 2/2: Treće doba: vladanje kraljeva iz raznih porodica (1301–1526)*, Zagreb 1901.

KLAIĆ 1991: Nada KLAIĆ, *Zadnji knezi Celjski v deželah svete krone*, Ljubljana-Celje 1991.

KLEIN 1926: Herbert KLEIN, Das salzburgische Söldnerheer im 14. Jahrhundert, *Mitteilungen der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde*, 66, 1926, str. 99–158.

KOLLER 2005: Heinrich KOLLER, *Kaiser Friedrich III.*, Darmstadt 2005 (Gestalten des Mittelalters und der Renaissance).

KOROPEC 1979: Jože KOROPEC, Žebnik, Radeče in Svibno do 17. stoletja, *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 50/2, 1979, str. 51–77.

KOROPEC 1980: Jože KOROPEC, Zbelovo, Studenice, pogled do srede 17. stoletja, *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 51/2, 1980, str. 239–283.

KOROPEC 1981: Jože KOROPEC, Vitanjsko zemljiško gospostvo do 17. stoletja, *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 52/1, 1981, str. 5–22.

KORUNEK 2012: Marijana KORUNEK, Utvrda Grebengrad kod Novog Marofa, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 36, 2012, str. 67–81.

KOS 1920: Milko KOS, Srbski Brankovići in goriški grofje, *Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino*, 2, str. 92–97.

KOS 1920–1921: Fran KOS, Doneski za krajevne kronike (Slov. Gradec, Ptuj, Planina, Kunšperk, Rogatec, Konjice), *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 16/2, 1920–1921, str. 1–13, 61–78.

KOS 1985: Milko KOS, *Srednjeveška kulturna, družbena in politična zgodovina Slovencev*, Ljubljana 1985.

KOS 1994: Dušan KOS, *Med gradom in mestom*, Ljubljana 1994.

KOS 1995: Dušan KOS, Pamet pod šlemom, zvestoba denarju. Plemiški karierizem v luči uradovanja, služenja in vojskovanja v poznem srednjem veku, *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 66/2, 1995, str. 207–235.

KOS 1997: Dušan KOS, Pot na Avalon, *Zgodovinski časopis*, 51/2, 1997, str. 165–186.

KOS 2005: Dušan KOS, *Vitez in grad*, Ljubljana 2005.

KOSI 1998: Miha KOSI, *Potujoči srednji vek. Cesta, popotnik in promet na Slovenskem med antiko in 16. stoletjem*, Ljubljana 1998.

KOSI 2002: Miha KOSI, ... quae terram nostram et Regnum Hungariae dividit ... (Razvoj meje cesarstva na Dolenjskem v srednjem veku), *Zgodovinski časopis*, 56/1–2, 2002, str. 43–93.

KOSI 2008a: Miha KOSI, »Onstran gore, tostran Ogrske«. Bela Krajina v poznem srednjem veku, *Črnomaljski zbornik* (ur. Janez Weiss), Črnomelj 2008, str. 119–157.

KOSI 2008b: Miha KOSI, Dežela, ki je ni bilo. Posavinje med Kranjsko in Štajersko od 11. do 15. stoletja, *Studia historica Slovenica*, 8/2–3, 2008, str. 527–564.

KOSI 2012: Miha KOSI, Grajska politika – primer grofov Celjskih, *Kronika*, 60/3, 2012, str. 465–494.

KOSI 2018a: Miha KOSI, Graffschaft Mettling. Razvoj dežele in deželnega plemstva metliške grofije od 13. do konca 15. stoletja, *Neumarkt – Möttling – Metlika. Nastanek in razvoj mesta od konca 13. do začetka 19. stoletja* (ur. Janez Weiss), Metlika 2018, str. 17–90.

KOSI 2018b: Miha KOSI, *Spopad za prehode proti Jadranu in nastanek »dežele Kras«. Vojaška in politična zgodovina Krasa od 12. do 16. stoletja, Ljubljana 2018* (Thesaurus memoriae. Opuscula, 6).

KOSI 2019: Miha KOSI, Celjska klientela. Socialna in prostorska mobilnost plemstva v službi grofov Celjskih, *Družbena in identitetna mobilnost v slovenskem prostoru med poznim srednjim vekom in 20. stoletjem* (ur. Boris Golec), Ljubljana 2019, str. 11–64.

KOSI 2022: Miha KOSI, Celjski, *Novi Slovenski biografski leksikon*, 4 (ur. Barbara Šterbenc Svetina idr.), Ljubljana 2022.

KOSI 2025: Miha KOSI, Rihemberk in gospodje Rihemberški v srednjem veku. Zgodovina izgubljene družine, *Grad Rihemberk*, 2 (ur. Helena Seražin, Miha Preinfalk), Ljubljana 2025 (Castellologica Slovenica, 3), v tisku.

KOSTIĆ 1925: Mita KOSTIĆ, Opis voiske Jovana Hunyadija pri polasku u boi na Kosovo, *Glasnik Skopskog naučnog društva*, 1/1, 1925, str. 79–91.

KOTAR 2018: Jernej KOTAR, Apfaltrerji na Gamberku, *Kronika*, 66, 2018, str. 197–212.

KOTAR 2024: Jernej KOTAR, *Deželnoknežja oblast in uprava Friderika III. na Kranjskem (1435–1493)*, Ljubljana 2024 (Zbirka Zgodovinskega časopisa, 52).

KRANZIERITZ 2022: Károly KRANZIERITZ, The retinue of the Hungarian king after the battle of Nicopolis – The Danube section of escape, *Војноисторијски гласник*, 2022/1, str. 32–50.

KRONES 1871: Franz KRONES, Die zeitgenössichen Quellen zur Geschichte der Grafen von Cilli, mit Einschluß der sogenanten »Cillier Chronik« (1341–1456), *Beiträge zur Kunde steiermärkischer Geschichtsquellen*, 8, 1871, str. 3–120.

KRONES 1873: Franz KRONES, Hermann II. von Cilli. Eine geschichtliche Lebensskizze, *Mittheilungen des Historischen Vereines für Steiermark*, 21, 1873, str. 106–136.

KUKULJEVIĆ SAKCINSKI 1886: Ivan KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, *Priorat vranski sa vitezi templari i hospitalci sv. Ivana u Hrvatskoj*, Zagreb 1886.

KURELIĆ 2006: Robert KURELIĆ, Status Celjskih grofova kao kneževa Svetog Rimskog carstva, *Zgodovinski časopis*, 60/1–2, 2006, str. 49–68.

KURELIĆ 2016: Robert KURELIĆ, Poslednji svjedok ubojstva: Frankopani i Celjski u petnaestome stoljeću, *Povijesni prilozi*, 50, 2016, str. 205–231.

KURZMANN 1985: Gerhard KURZMANN, *Kaiser Maximilian I. und das Kriegswesen der österreichischen Länder und des Reiches*, Wien 1985 (Militärgeschichtliche Dissertationen österreichischer Universitäten, 5).

KUSTERNIG 1978: Andreas KUSTERNIG, *700 Jahre Schlacht bei Dürnkrut und Jedenspeigen*, Wien 1978.

KUSTERNIG 1979: Andreas KUSTERNIG, Probleme um die Kämpfe zwischen Rudolf und Ottokar und die Schlacht bei Dürnkrut und Jedenspeigen am 26. August 1278, *Ottokar-Forschungen* (ur. Andreas Kusternig, Max Weltin), Wien 1979, str. 226–311.

KUŽIĆ 2017: Krešimir KUŽIĆ, Djelovanje Francesca II. da Carrara, zvanog »Novello«, u Hrvatskoj, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 35, 2017, str. 47–60.

KUŽIĆ 2019: Krešimir KUŽIĆ, Hrvat Andrija Kuželj, rodom Lapić, ili Andrä Khrabat von Lappitz – prilog poznavanju hrvatskih migracija, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 37, 2019, str. 35–63.

LANGMEIER 2015: Konstantin M. A. LANGMEIER, *Erzherzog Albrecht VI. von Österreich (1418–1463). Ein Fürst im Spannungsfeld von Dynastie, Regionen und Reich*, Köln-Weimar-Wien 2015 (Forschungen zur Kaiser- und Papstgeschichte des Mittelalters. Beihefte zu J. F. Böhmer, Regesta imperii, 38).

LAZAR 2009: Tomaž LAZAR, *Vojaška zgodovina slovenskega ozemlja od 13. do 15. stoletja*, Ljubljana 2009 (tipkopis doktorske disertacije).

LAZAR 2012: Tomaž LAZAR, *Vitezi, najemniki in smodnik. Vojskovanje na Slovenskem v poznem srednjem veku*, Ljubljana 2012.

LAZAR 2015: Tomaž LAZAR, *Poznosrednjeveško topništvo na Slovenskem. Raziskave dveh zgodnjih topov iz Pokrajinskega muzeja Ptuj – Ormož / Late-medieval artillery in Slovenia. A study of two early artillery pieces from the Regional Museum Ptuj – Ormož*, Ljubljana 2015.

LAZAR 2017: Tomaž LAZAR, Oborožitev slovenskih dežel v začetku 16. stoletja. Münchenski rokopis Cod.icon. 222, *Zgodovinski časopis*, 71/1–2, 2017, str. 106–162.

LAZAR 2019: Tomaž LAZAR, Bojni načrt iz časa beneške vojne v zapuščini Krištofa Ravbarja. Dragoceno odkritje v ljubljanskem Nadškofijskem arhivu, *Zgodovinski časopis*, 73/3–4, 2019, str. 296–345.

LAZAR 2021: Tomaž LAZAR, *Oklepi iz Narodnega muzeja Slovenije. Zaščitna oprema od visokega srednjega do zgodnjega novega veka*, Ljubljana 2021.

LAZAR idr. 2011: Tomaž LAZAR, Tomaž NABERGOJ, Barbara JERIN (ur.), *Vitez, dama in zmaj. Dediščina srednjeveških bojevnikov na Slovenskem. 1: Razprave*, Ljubljana 2011.

LAZAR idr. 2013: Tomaž LAZAR, Tomaž NABERGOJ, Polona BITENC (ur.), *Vitez, dama in zmaj. Dediščina srednjeveških bojevnikov na Slovenskem. 2: Katalog*, Ljubljana 2013.

LECHNER 1907: Johann LECHNER, Reichshofgericht und königliches Kammergericht im 15. Jahrhundert, *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*, 7, 1907, str. 44–185.

LEVEC 1903: Vladimir LEVEC, Die ersten Türkeneinfälle in Krain und Steiermark, *Mittheilugen des Musealvereins für Krain*, 16, 1903, str. 169–200.

LIČEN 2008: Martin LIČEN, O gospodih z Rihemberka, njihovi posesti in sorodstvenih povezavah, *Kronika*, 56/3, 2008, str. 435–452.

LOIBERSBECK 1970: Josef LOIBERSBECK, Güssing, *Burgenländische Heimatblätter*, 32, 1970, str. 11–17, 25–35, 79–90, 137–142, 174–188.

LÓPEZ de COCA CASTAÑER 2004: José Enrique LÓPEZ de COCA CASTAÑER, El papel de Granada en las relaciones castellano-portuguesas (1369–1492), *Espacio, tiempo y forma. 3: Historia medieval*, 17, 2004, str. 339–351.

LOVRENOVIĆ 2006: Dubravko LOVRENOVIĆ, *Na kliništu povijesti. Sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska 1387–1463*, Zagreb-Sarajevo 2006.

LUPESCU 2008: Radu LUPESCU, *Matthias Corvinus, the king. Tradition and renewal in the Hungarian royal court 1458–1490*, Budapest 2008.

MALINIAK 2024: Pavol MALINIAK, Resistance in the borderland. The expeditions of Prince Casimir and Prince John I Albert into the Kingdom of Hungary and the fates of their allies, *Historia Slavorum occidentis*, 14/3, 2024, str. 77–98.

MATIĆ 2017: Tomislav MATIĆ, *Ivan Vitez od Sredne – prelat i humanist 15. stoljeća*, Zagreb 2017 (tipkopis doktorske disertacije).

MATIĆ 2020a: Tomislav MATIĆ, The expulsion of Germans from the chapter of Zagreb in 1458, *Povijesni prilozi*, 59, 2020, str. 123–141.

MATIĆ 2020b: Tomislav MATIĆ, Petar Kottrer – zagrebački biskup s potvrdom Baselskog koncila, *Croatica Christiana periodica*, 85, 2020, str. 15–35.

MAYER 1999: Therese MAYER, Die Grafen von Cilli als Erben der Grafen von Ortenburg. Zur Geschichte Kärntens 1377–1524, *Celjski grofje, stara tema – nova spoznanja* (ur. Rolanda Fugger Germadnik), Celje 1999, str. 309–323.

MILITZER 2007: Klaus MILITZER, Kreuzfahrer und Ritterorden und deren neue Waffen im Baltikum, *Fasciculi archaeologiae historicae*, 20, 2007, str. 53–58.

MILJAN 2013: Suzana MILJAN, Grofovi Celjski i Nijemci, službenici njihovih utvrda u Zagrebačkoj i Križevačkoj županiji u kasnom srednjem vijeku (1385.–1456.), *Godišnjak Njemačke zajednice / DG Jahrbuch*, 20, 2013, str. 11–22.

MILJAN 2015: Suzana MILJAN, Familiaritas i klijentelski sustav unutar plemićkog društva Zagrebačke županije za vrijeme vladavine Žigmunda Luksemburškog (1387.–1437.), *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda povijesnih i društvenih znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 33, 2015, str. 103–132.

MLINAR 2004: Janez MLINAR, Janez Vetrinjski in njegovo poznavanje Kranjske v Knjigi resničnih zgodb (Liber certarum historiarum), *Zgodovinski časopis*, 58/3–4, 2004, str. 273–300.

MLINAR 2005: Janez MLINAR, *Podoba Celjskih grofov v narativnih virih*, Ljubljana 2005 (Historia, 11).

MLINAR 2009: Janez MLINAR, Celjski grofje in najemništvo / The Counts of Cilli (Celje) and mercenarism, *Vojaška zgodovina / Military history*, 1 (16), 2009, str. 107–121.

MLINARIČ 1982: Jože MLINARIČ, *Kartuzija Pleterje 1403–1595*, Pleterje 1982.

MRAVLJAK 1929: Josip MRAVLJAK, *Vuzenica*. 2: *Daljši okoliš v srednjem veku. Trg in grad 1457–1663. Zgodovinski opis*, Maribor 1929.

MUCHAR 1864: Albert von MUCHAR, *Geschichte des Herzogthums Steiermark*, 7, Graetz 1864.

MÜLLER 1993: Heribert MÜLLER, *Kreuzzugspläne und Kreuzzugspolitik des Herzogs Philipp des Guten von Burgund*, Göttingen 1993 (Schriftenreihe der Historischen Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, 51).

MÜLLER 2014: Mario MÜLLER, *Itinerar Markgraf Albrechts Achilles (1414–1486), Albrecht Achilles (1414–1486). Kurfürst von Brandenburg – Burggraf von Nürnberg* (ur. Mario Müller), Ansbach 2014 (Jahrbuch des Historischen Vereins für Mittelfranken, 102), str. 565–602.

NADILO 2004: Branko NADILO, Podravske utvrde u bližini Koprivnice, *Građevinar*, 56/9, 2004, str. 575–583.

NASCHENWENG 2020: Hannes P. NASCHENWENG, *Der landständische Adel des Herzogthums Steiermark*, Graz 2020, https://www.landesarchiv.steiermark.at/cms/beitrag/12799919/77967720/

NAGY 2016: Balázs NAGY, Ceremony and diplomacy. The royal summit in Buda in 1412, *The Jagiellonians in Europe. Dynastic diplomacy and foreign relations* (ur. Attila Bárány), Debrecen 2016, str. 9–18.

NARED 2002: Andrej NARED, Seznam »deželnih sovražnikov« iz okoli 1440 ali podoba fajde iz prve roke, *Zgodovinski časopis*, 56/3–4, 2002, str. 327–344.

NARED 2009: Andrej NARED, *Dežela – knez – stanovi. Oblikovanje kranjskih deželnih stanov in zborov do leta 1518*, Ljubljana 2009 (Thesaurus memoriae. Dissertationes, 7).

NARED 2021: Andrej NARED, Der brief ist nicht ausganngen. Razmišljanja o(b) zlati buli, ki je Kranjci niso dobili, *Zgodovinski časopis*, 75/3–4, 2021, str. 342–389.

NEUMANN 1978: Wilhelm NEUMANN, Zur Frühgeschichte der Khevenhüller, *Neues aus Alt-Villach*, 15, 1978, str. 61–84.

NEUMANN 1979: Wilhelm NEUMANN, Zur Frühgeschichte der Khevenhüller. 2: Die Besitz- und Standesentwicklung, *Neues aus Alt-Villach*, 16, 1979, str. 7–37.

NEUMANN 1987: Dieter NEUMANN, Geschichte der Stadtmauer und der Verteidigung von Villach, *Neues aus Alt-Villac*h, 24, 1987, str. 41–86.

NICOLLE 1999: David NICOLLE, *Nicopolis 1396. The last crusade*, Oxford 1999.

NICOLLE idr. 2007: David NICOLLE, John HALDON, Stephen TURNBULL, *The fall of Constantinople*, Oxford 2007.

NOVAK 2011: Ana NOVAK, *Gorski arhiđakonat Zagrebačke biskupije od 1334. do 1501. godine. Povijesni razvoj crkvenoadministrativnog područja*, Zagreb 2011 (tipkopis doktorske disertacije).

OMAN 2022: Žiga OMAN, Vmb sölichen mütwillen – napoved sovražnosti Sigmunda pl. Weißpriacha z Mute samostanu Šentpavel v Labotski dolini. Prispevek k raziskavam fajde ter Dravske doline v 15. stoletju, *Kronika*, 70/2, 2022, str. 267–283.

OROŽEN 1880: Ignaz OROŽEN, *Das Bisthum und die Diözese Lavant*. 4: *Das Dekanat Fraßlau*, Cilli 1880.

OROŽEN 1887: Ignacij OROŽEN, *Das Bisthum und die Diözese Lavant*. 6: *Das Dekanat Drachenburg*, Maribor 1887.

OROŽEN 1893: Ignacij OROŽEN, *Das Bisthum und die Diözese Lavant*. 8: *Das Dekanat Neukirchen*, Maribor 1893.

OTER GORENČIČ 2020a: Mija OTER GORENČIČ, Die Kartäuserpolitik der Grafen von Cilli – ein Vorbild für die Habsburger? / Kartuzijanska politika grofov Celjskih – zgled za Habsburžane?, *Acta historiae artis Slovenica*, 25/2, 2020, str. 49–65.

OTER GORENČIČ 2020b: Mija OTER GORENČIČ, The role of the Counts of Cilli in the architectural development of the Jurklošter Carthusian monastery's great cloister and the question of the location of Veronika of Desnice's grave. The archaeological method as an aid to art-historical interpretation, *Studia historica Slovenica*, 20/1, 2020, str. 67–118.

OTER GORENČIČ 2022: Mija OTER GORENČIČ, Grofje Celjski in Velika Marijina bratovščina na Dravskem polju, *Acta historiae artis Slovenica*, 27/1, 2022, str. 11–75.

OTER GORENČIČ 2023: Mija OTER GORENČIČ, Srednjeveška stavbna zgodovina kapele sv. Jakoba v Konjicah, *Acta historiae artis Slovenica*, 28/1, 2023, str. 7–67.

PAJUR 2011: Franjo PAJUR, Rakovečka trasa »vojničke« ili Kolomanove ceste, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 29, 2011, str. 23–37.

PAJUR 2024: Franjo PAJUR, Sveti Ivan Zelina kao središnje mjesto okolice, *Kaj*, 57/1–2, 2024, str. 81–126.

PALACKY 1857: Franz PALACKY, *Geschichte von Böhmen*. 4/1: *Das Zeitalter Georgs von Poděbrad*, Prag 1857.

PÁLOSFALVI 2000: Tamás PÁLOSFALVI, Cilleiek és Tallóciak: küzdelem Szlavóniáért (1440–1448), *Századok*, 134/1, 2000, str. 45–98.

PÁLOSFALVI 2001: Tamás PÁLOSFALVI, Vitovec János. Egy zsoldoskarrier a 15. századi Magyarországon, *Századok*, 135, 2001, str. 429–472.

PÁLOSFALVI 2010: Tamás PÁLOSFALVI, Die Familie Tallóci im Mittelalter. Der Aufstieg der Abkömmlinge einer Ragusaer Handelsfamilie im mittelalterlichen Ungarn, *Lajos Thallóczy, historičar i političar* (ur. Dževad Juzbašić, Imre Ress), Sarajevo-Budimpešta 2010, str. 183–190 (Odjeljenje humanističkih nauka. Posebna izdanja, 40).

PÁLOSFALVI 2014: Tamás PÁLOSFALVI, *The noble elite in the County of Körös (Križevci) 1400–1526*, Budapest 2014 (Monumenta Hungariae historica. Dissertationes).

PÁLOSFALVI 2018: Tamás PÁLOSFALVI, *From Nicopolis to Mohács. A history of Ottoman-Hungarian warfare 1389–1526*, Leiden-Boston 2018 (The Ottoman Empire and its heritage. Politics, society and economy, 63).

PARAVICINI 1989: Werner PARAVICINI, *Die Preussenreisen des Europäischen Adels*, 1, Sigmaringen 1989.

PAVLEŠ 2009: Ranko PAVLEŠ, Procjena centraliteta naselja Podravine u kasnom srednjem vijeku / Evaluation of centralization in Podravina settlements in the late Middle Ages, *Podravina*, 8/16, 2009, str. 29–40.

PAVLEŠ 2018: Ranko PAVLEŠ, Gordova i Kontovec – dva srednjovjekovna vlastelinstva na području Grubišnog Polja, *Zbornik Janković*, 3, 2018, str. 9–30.

PETROVICS 2010: István PETROVICS, John Hunyadi, defender of the southern borders of the medieval Kingdom of Hungary, *Banatica*, 20, 2010, str. 63–75.

PFERSCHY 2010: Gerhard PFERSCHY, Ein Überfall auf Fürstenfeld 1441, König Friedrich IV. und die Wolfsauer, *Sonderbände der Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark*, 26, 2010, str. 98–105.

PIRCHEGGER 1922: Hans PIRCHEGGER, Die ersten Türkeneinfälle (1396, 1415, 1418), *Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark*, 18, 1922, str. 67–73.

PIRCHEGGER 1951: Hans PIRCHEGGER, Die Herren von Pettau, *Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark*, 42, 1951, str. 2–35.

PIRCHEGGER 1955: Hans PIRCHEGGER, *Landesfürst und Adel in Steiermark während des Mittelalters*, 2, Graz 1955.

PIRCHEGGER 1956: Hans PIRCHEGGER, *Die Herrschaften des Bistums Gurk in der ehemaligen Südsteiermark*, Klagenfurt 1956 (Archiv für vaterländische Geschichte und Topographie, 49).

PIRCHEGGER 1962: Hans PIRCHEGGER, *Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gülten, Städte und Märkte*, München 1962 (Buchreihe der Südostdeutschen Historischen Kommission, 10).

PÍREK 2017: Michal PÍREK, Gajary – posádka vo svetle historických prameňov, *Annales Musei nationalis Slovaci / Zborník Slovenského národného múzea. Archaeológia*, 27, 2017, str. 163–178.

PISK 2019, Silvija PISK, The Garić Castle and honor banatus, *Fortifications, defence systems, structures and features in the past / Fortifikacije, obrambeni sustavi i strukture u prošlosti* (ur. Tatjana Tkalčec, Tatjana Sekelj Ivančan, Siniša Krznar, Juraj Belaj), Zagreb 2019 (Zbornik Instituta za arheologiju, 13), str. 343–351.

PLANTOSAR 2022: Petra PLANTOSAR, Topography of the Vérvár and Otok estate in the late Middle Ages, *Review of Croatian history*, 18/1, 2022, str. 7–30.

POP, SIMION 2012: Ioan-Aurel POP, Alexandru SIMION, Rapports italiens sur le affrontements de l'année 1456 en Europe Centrale-Orientale, *Revue roumaine d'histoire*, 51/1–2, 2012, str. 3–26.

PREDOVNIK 1999: Katja PREDOVNIK, Grofje Celjski ob spodnji Krki. Pleterski opečni tlak in problem lokacije trdnjave Kostanjevica, *Celjski grofje, stara tema – nova spoznanja* (ur. Rolanda Fugger Germadnik), Celje 1999, str. 309–323.

PREDOVNIK 2003: Katja PREDOVNIK, *Trdnjava Kostanjevica na Starem gradu nad Podbočjem*, Ljubljana 2003 (Archaeologia historica Slovenica, 4).

PYHRR, GODOY 1998: Stuart W. PYHRR, José A. GODOY, *Filippo Negroli and his contemporaries*, New York 1998.

RAINER 1960: Johann RAINER, Der Frieden von Pusarnitz 1460, *Carinthia* I, 150, 1960, str. 175–181.

RAVNIKAR 1998: Tone RAVNIKAR, Žovneško-ptujski odnosi v Šaleški dolini, *Celjski grofje, stara tema – nova spoznanja* (ur. Rolanda Fugger Germadnik), Celje 1998, str. 71–83.

RAVNIKAR 1999: Tone RAVNIKAR, Vzhodna polovica Šaleške doline v srednjem veku, *Velenje. Razprave o zgodovini mesta in okolice* (ur. Tone Ravnikar), Velenje 1999, str. 164–202.

RAVNIKAR 2011: Tone RAVNIKAR, *V primežu medplemiških prerivanj*, Ljubljana 2011.

RAVNIKAR 2021: Tone RAVNIKAR, Trg Šoštanj v srednjem veku, *Kronika*, 69/3, 2021, str. 411–424.

REDŽIĆ 2009: Husref REDŽIĆ, *Srednjovjekovni gradovi u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo 2009.

REGAN 2011: Krešimir REGAN, Plemićki grad Garić, *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad v Bjelovaru*, 4, 2011, str. 15–62.

REGAN 2017: Krešimir REGAN, *Srednjovjekovne i renesansne utvrde Hrvatskog Zagorja*, Donja Stubica 2017.

REGAN 2022: Krešimir REGAN, Kamenica Castle in the Croatian Zagorje region, *Studia lexicographica*, 16/30, 2022, str. 61–85.

REGAN, DUGAČKI 2024: Krešimir REGAN, Vlatka DUGAČKI, *Leksikon utvrda Hrvatske. Srednji i rani novi vijek*, Zagreb 2024.

REITZENSTEIN 1964: Alexander von REITZENSTEIN, *Der Waffenschmied. Vom Handwerk der Schwertschmiede, Plattner und Büchsenmacher*, München 1964.

RICHTER 2006: Holger RICHTER, *Die Hornbogenarmbrust*, Ludwigshafen 2006.

RIEDMANN 1977: Josef RIEDMANN, *Die Beziehungen der Grafen und Landesfürsten von Tirol zu Italien bis zum Jahre 1335*, Wien 1977.

ROSOL 2009: Vladimír ROSOL, *Kaplířové ze Sulevic*, Praga 2009 (tipkopis diplomskega dela).

ROTH 1987: Franz O. ROTH, Die »Hexe« Veronika. Liebeszauber, Adelspolitik und »Renaissance«-Menschen im steirischen frühen 15. Jahrhundert, *Mitteilungen des Steiermärkischen Landesarchivs*, 37, 1987, str. 57–69.

ROTHENBERG 1911: Ignaz ROTHENBERG, Beiträge zur Geschichte der Baumkircherfehde, *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*, 32, 1911, str. 330–334.

RUNCIMAN 1995: Steven RUNCIMAN, *Geschichte der Kreuzzüge*, München 1995.

SÁNCHEZ SAUS 1984: Rafel SÁNCHEZ SAUS, Las milicias concejiles y su actuacion exterior: Sevilla y la guerra de Granada (1430–1439), *Estudios de historia y de arqueología medievales*, 3–4, 1984, str. 55–78.

SAPAČ 2016a: Igor SAPAČ, Grad Bela Peč/ Weissenfels in njegov arhitekturnozgodovinski pomen, *Kronika*, 64/3, 2016, str. 353–388.

SAPAČ, 2016b: Igor SAPAČ (ur.), Freudenberg, Lušperk, Jamnik. *Zreški gradovi med včeraj, danes in jutri*, Maribor-Zreče 2016.

SAPAČ 2017: Igor SAPAČ, Grad in dvorec Ojstrica. Stavbnozgodovinski oris, *Kronika*, 65/3, 2017, str. 293–330.

SAPAČ 2020: Igor SAPAČ, Arhitekturnozgodovinski oris gradu Turjak, *Grad Turjak* (ur. Miha Preinfalk, Mija Oter Gorenčič, Renata Komić Marn), Ljubljana 2020 (Castellologica Slovenica, 2), str. 623–958.

SAPAČ 2021a: Igor SAPAČ, Gradova Žamberk in Forhtenek. Arhitekturnozgodovinski oris, *Kronika*, 69/3, 2021, str. 493–532.

SAPAČ 2021b: Igor SAPAČ, Grad in dvorca v Šoštanju. Arhitekturnozgodovinski oris, *Kronika*, 69/3, 2021, str. 533–618.

SCHÄFER 1914: Karl SCHÄFER, *Deutsche Ritter und Edelknechte in Italien*. 3: *Im kaiserlichen und gibelinischen Dienste zu Pisa und Lucca*, Paderborn 1914.

SCHÄFFER 2022: Roland SCHÄFFER, *Reinprecht von Reichenburg (1434–1505). Feldhauptmann und Landeshauptmann in Steier. Die steirische Landesverwaltung um 1500*, Graz 2022 (Forschungen zur geschichtlichen Landeskunde der Steiermark, 75).

SCHMIDTCHEN 1990: Volker SCHMIDTCHEN, *Kriegswesen im späten Mittelalter. Technik, Taktik, Theorie*, Weinheim 1990.

SCHUBERT 1971: Ernst SCHUBERT, Albrecht Achilles, Markgraf und Kurfürst von Brandenburg (1414–1486), *Fränkische Lebensbilder. Neue Folge der Lebensläufe aus Franken*, 4 (ur. Gerhard Pfeiffer), Würzburg 1971, str. 130–172.

SCHUMI 1882: Franz SCHUMI, Pfarre Glogoviz, *Archiv für Heimatkunde*, 1/11, 1882, str. 168–175.

SCHWARZ 2015: Mario SCHWARZ (ur.), *Die Wiener Hofburg im Mittelalter. Von der Kastellburg bis zu den Anfängen der Kaiserresidenz*, Wien 2015.

SIMONITI 1991: Vasko SIMONITI, *Vojaška organizacija na Slovenskem v 16. stoletju*, Ljubljana 1991.

SKORKA, WEISZ 2019: Renáta SKORKA, Boglárka WEISZ, The town and the widow. The journey of Elisabeth of Luxembourg to Pozsony, *Mesto a dejiny*, 8/2, 2019, str. 6–21.

SLOKAR 1960: Ivan SLOKAR, Izdelovanje orodja, strojev in orožja, orožarne in skladišča smodnika v Ljubljani, *Kronika*, 8/3, 1960, str. 174–183.

SMITH 2002: Robert D. SMITH, All manner of peeces. Artillery in the late medieval period, *Royal Armouries yearbook*, 7, 2002, str. 130–138.

SMITH, RHYNAS BROWN 1989: Robert D. SMITH, Ruth RHYNAS BROWN, *Bombards. Mons Meg and her sisters*, Leeds 1989 (Royal Armouries monograph, 1).

STEGENŠEK 1909: Avguštin STEGENŠEK, *Konjiška dekanija*, Maribor 1909.

STOPAR 1990: Ivan STOPAR, *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. 1: Območje Maribora in Ptuja*, Ljubljana 1990 (Grajske stavbe, 1).

STOPAR 1991: Ivan STOPAR, *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. 2: Med Prekmurjem in porečjem Dravinje*, Ljubljana 1991 (Grajske stavbe, 2).

STOPAR 1992: Ivan STOPAR, *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. 3: Spodnja Savinjska dolina*, Ljubljana 1992 (Grajske stavbe, 3).

STOPAR 1993a: Ivan STOPAR, *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. 4: Med Solčavskim in Kobanskim*, Ljubljana 1993 (Grajske stavbe, 4).

STOPAR 1993b: Ivan STOPAR, *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. 5: Med Kozjanskim in porečjem Save*, Ljubljana 1993 (Grajske stavbe, 5).

STOPAR 1996: Ivan STOPAR, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. 1: Gorenjska. 1: Ob zgornjem toku Save*, Ljubljana 1996 (Grajske stavbe, 6).

STOPAR 1997: Ivan STOPAR, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. 1: Gorenjska. 2: Območje Kamnika in Kamniške Bistrice*, Ljubljana 1997 (Grajske stavbe, 7).

STOPAR 1998: Ivan STOPAR, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. 1: Gorenjska. 3: Med Polhovim Gradcem in Smlednikom*, Ljubljana 1998 (Grajske stavbe, 8).

STOPAR 1999: Ivan STOPAR, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. 1: Gorenjska. 4: Ljubljana, grad in dvorci*, Ljubljana 1999 (Grajske stavbe, 9).

STOPAR 2000a: Ivan STOPAR, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. 1: Gorenjska. 5: Med Goričanami in Gamberkom*, Ljubljana 2000 (Grajske stavbe, 10).

STOPAR 2000b: Ivan STOPAR, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. 2: Dolenjska. 1: Porečje Krke*, Ljubljana 2000 (Grajske stavbe, 11–12).

STOPAR 2001: Ivan STOPAR, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. 2: Dolenjska. 2: Med Bogenšperkom in Mokricami*, Ljubljana 2001 (Grajske stavbe, 13).

STOPAR 2002: Ivan STOPAR, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. 2: Dolenjska. 3: Porečje Temenice in Mirne*, Ljubljana 2002 (Grajske stavbe, 14).

STOPAR 2003: Ivan STOPAR, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. 2: Dolenjska. 4: Med Igom, Ribnico in Kočevjem*, Ljubljana 2003 (Grajske stavbe, 15).

STOPAR 2004: Ivan STOPAR, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. 2: Dolenjska. 5: Bela krajina*, Ljubljana 2004 (Grajske stavbe, 16).

STOPAR 2006: Ivan STOPAR, *Ostra kopja, bridki meči*, Ljubljana 2006.

STRACHAN 2005: Hew STRACHAN, The lost meaning of strategy, *Survival. Global politics and strategy*, 47/3, 2005, str. 33–54.

STRICKLAND, HARDY 2005: Matthew STRICKLAND, Robert HARDY, *The great warbow. From Hastings to the Mary Rose*, Stroud 2005.

SZABO 1914: Đuro SZABO, Spomenici kotara Krapina i Zlatar, *Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva*, 13, 1914, str. 103–204.

SZABO 1920: Gjuro SZABO, *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb 1920.

ŠIMEK 2012: Marina ŠIMEK, Burg Paka, *Kaj*, 45/1–2, 2012, str. 61–94.

ŠIMEK 2021: Marina ŠIMEK, *Burg Paka*, Varaždin 2021.

ŠIŠIĆ 1896: Ferdo ŠIŠIĆ, Bitka kod Nikopolja (25. septembra 1396), *Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, 8, 1896, str. 49–95.

ŠIŠIĆ 1902: Ferdo ŠIŠIĆ, *Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba (1350–1416)*, Zagreb 1902.

ŠTIH 1994: Peter ŠTIH, *Goriški grofje ter njihovi ministeriali in militi v Istri in na Kranjskem*, Ljubljana 1994 (Zbirka Zgodovinskega časopisa, 11).

ŠTIH 1996: Peter ŠTIH, Celjski grofje, vprašanje njihove deželnoknežje oblasti in dežele Celjske, *Grafenauerjev zbornik* (ur. Vincenc Rajšp), Ljubljana 1996, str. 227–256.

ŠTIH 1999: Peter ŠTIH, Celjski grofje – še vedno raziskovalni problem?, *Celjski grofje, stara tema – nova spoznanja* (ur. Rolanda Fugger Germadnik), Celje 1999, str. 11–22.

ŠTIH 2006: Peter ŠTIH, Celjski grofje kot dediči bosanske krone – listina bosanskega kralja Tvrtka II. Kotromanića za celjskega grofa Hermana II. iz leta 1427, *Med srednjo Evropo in Sredozemljem. Vojetov zbornik* (ur. Sašo Jerše, Darja Mihelič, Peter Štih), Ljubljana 2006, str. 79–103.

ŠTIH idr. 2008: Peter ŠTIH, Vasko SIMONITI, Peter VODOPIVEC, *Slovenska zgodovina. Družba – politika – kultura*, Ljubljana 2008.

ŠTUKL 2004: Jože ŠTUKL, *Arheološke raziskave srednjeveške Škofje Loke*, Škofja Loka 2004.

THOMAS 1972: Christiane THOMAS, Die Kampf um die Weidenburg, *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs*, 24, 1971/1972, str. 1–86.

TKALČEC 2009: Tatjana TKALČEC, Arheološka istraživanja na Starom gradu u Krapini 2008. g., *Annales Instituti archaeologici*, 5, 2009, str. 95–100.

TKALČEC 2010: Tatjana TKALČEC, *Burg Vrbovec u Klenovcu Humskome. Deset sezona arheoloških istraživanja / Vrbovec Castle in Klenovec Humski. Ten seasons of archaeological investigations*, Zagreb 2010.

TORRES FONTES 1989: Juan TORRES FONTES, Las relaciones castellano-granadinas, 1427–1430, *Relaciones exteriores del Reino de Granada. IV del Coloquio de Historia Medieval Andaluza* (ur. Cristina Segura Graiño), Almeria 1989, str. 83–103.

TROTTER 1954: Kamillo TROTTER, *Die Burgrafen von Lienz und zum Lueg*, Innsbruck 1954.

ULIČNÝ 2017: Ferdinand ULIČNÝ, Šľachtic Pongrác zo Svätého Mikuláša – najvýznamnejší slovenský vojak a politik v 15. storočí, *Vojenská história*, 21/2, 2017, str. 62–83.

URBÁNEK 1924: Rudolf URBÁNEK, *Konec Ladislava Pohrobka*, Praha 1924 (Rozpravy České akademie věd a umění, 1/67).

VALVASOR 1679: Johann W. VALVASOR, *Topographia Ducatus Carnioliæ modernæ*, Wagensperg 1679.

VALVASOR 1688: Johann W. VALVASOR, *Topographia Archiducatus Carinthiæ antiquæ & modernæ completa*, Nürnberg 1688.

VALVASOR 1689a: Johann W. VALVASOR, *Die Ehre deß Hertzogthums Crain*, 3, Laybach-Nürnberg 1689.

VALVASOR 1689b: Johann W. VALVASOR, *Die Ehre deß Hertzogthums Crain*, 4, Laybach-Nürnberg 1689.

VERBRUGGEN 1997: Jans F. VERBRUGGEN, *The art of warfare in Western Europe during the Middle Ages*, Woodbridge 1997.

VISCHER 1681: Georg M. VISCHER, *Topographia ducatus Stiriæ*, Grätz 1681.

VOGT 1891: Friedrich VOGT, Zu Herzog Friedrichs Jerusalemfahrt, *Zeitschrift für deutsche Philologie*, 23, 1891, str. 422–424.

VOJE 1984: Ignacij VOJE, Romanje Ulrika II. Celjskega v Kompostelo k sv. Jakobu, *Zgodovinski časopis*, 38/3, 1984, str. 225–230.

VOJE 1996: Ignacij VOJE, Bitka pri Nikopolju pred 600 leti, prelomnica za Celjske grofe, *Glasnik Slovenske matice*, 20/1–2, 1996, str. 26–32.

VOJE 1999: Ignacij VOJE, Balkanska politika celjskih grofov, *Celjski grofje, stara tema – nova spoznanja* (ur. Rolanda Fugger Germadnik), Celje 1999, str. 103–113.

WAISSENBERGER 1977: Robert WAISSENBERGER, Die wehrhaften Bürger Wiens, *Das Wiener Bürgerliche Zeughaus. Rüstungen und Waffen aus 5 Jahrhunderten* (ur. Günter Düriegl), Wien 1977, str. 20–38.

WEISS 2013: Janez WEISS, In conterminiis. Razvoj mejne pokrajine Metliške in odnosi s hrvaško-slavonskim prostorom s poudarkom na prisotnosti in posesti rodbin Erdödy in Frankopan, *Med cesarstvom in kraljestvom. Študija čezmejnih kulturnozgodovinskih povezav* (ur. Petra Svoljšak, Miha Seručnik, Vanja Kočevar), Ljubljana 2013, str. 13–82.

WEINZIERL-FISCHER 1950: Erika WEINZIERL-FISCHER, Der Gurker Bistumstreit 1432–1436 im Lichte neuer Quellen, *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs*, 3, 1950, str. 306–337.

WIDDER 1993: Ellen WIDDER, *Itinerar und Politik. Studien zur Reiseherrschaft Karls IV. südlich der Alpen*, Köln 1993.

WILLIAMS 1999: Alan WILLIAMS, The steel of the Negroli, *Metropolitan Museum journal*, 34, 1999, str. 101–124.

WILLIAMS 2003: Alan WILLIAMS, *The knight and the blast furnace. A history of the metallurgy of armour in the Middle Ages & the early Modern Period*, Leiden 2003 (History of warfare, 12).

ZMORA 2011: Hillay ZMORA, *The feud in early modern Germany*, Cambridge 2011.

ZUPANIČ SLAVEC 2002: Zvonka ZUPANIČ SLAVEC, *Družinska povezanost grofov Celjskih*, Ljubljana 2002.

ŽARGI 1993: Matija ŽARGI, *Bitka pri Sisku 1593–1993*, Ljubljana 1993.

ŽIŽEK 2004: Aleksander ŽIŽEK, *Našim zvestim, ljubim celjskim meščanom [Karel VI. potrdi celjske mestne svoboščine]*, Celje 2004.

Imensko in krajevno kazalo

Zapis lastnih imen je v poznosrednjeveških virih zelo nedosleden. Kljub prizadevanjem sodobnega zgodovinopisja, da bi ga celovito poenotili in prilagodili danes veljavnim pravopisnim pravilom, nam tega cilja tudi zaradi različnih praks piscev v posameznih časovnih obdobjih oziroma jezikovnih okoljih doslej še ni uspelo doseči. V pričujoči monografiji smo poskušali po najboljših močeh slediti v slovenski stroki uveljavljenim rešitvam. Kadar določenega lastnega imena ni bilo mogoče zanesljivo identificirati, smo ga v ležečem tisku citirali dobesedno po izvirniku.

Ker je imensko kazalo namenjeno predvsem hitri orientaciji po vsebini dela, je njegova struktura kolikor le mogoče zgoščena in poenostavljena. Krajevna in osebna imena navajamo na enak način, kot se pojavljajo v besedilnem kontekstu. Z izjemo tujih vladarjev iz slovenskemu bralcu manj domačih dinastij osebe praviloma navajamo po rodbinskem imenu, cerkvene dostojanstvenike pa po kraju njihovega sedeža. Plemiškim in vladarskim nazivom, funkcijam oziroma poklicu smo se odpovedali, razen kadar je ta podatek zares nujen, da bi se izognili morebitnim dvoumnostim – najpogosteje pri osebah neplemiškega rodu, ki v virih nastopajo brez priimka oziroma rodbinskega imena ali se zgolj neformalno nazivajo po določenem kraju kot oznaki za geografsko poreklo.

A

Aachen **71, 217–218, 221, 407–408**
Adiža (Adige) **44**
Admont **286**
Adriach **306**
Agincourt **64, 71, 415**
Aich pri Špitalu **392**
Aksamit, Peter **319**
Alben, von der
– Jošt **214**
– Pavel **222**
Almajano **115**
Ambrož (deželnoknežji najemnik) **222**
Amusco **115**
Anatolija **65, 267**
Anderburg **133, 163–164, 170, 174, 251, 281**
Anglija **62–64, 71, 111, 415**
– Henrik V. Lancaster **64**
Ankara **65, 265**
Ankelreuter, Nebukadnezar **322**
Anras **180**
Ansdrow, Andrej **197**
Anžuvinci
– Karel Robert I. **39**
– Ladislav Neapeljski **61, 67–68**
– Ludvik I. Veliki **43–44, 46–48, 60–61, 66**
Apfaltrer **129–130, 144, 181–183, 232**
– Gašper **263**
– Henrik **128–130, 150, 218, 271**
– Jurij **115, 129–130, 142, 146–147, 150, 180, 182–184, 187, 221–222, 224–225, 228–229, 231–232, 257, 262, 366, 399**
– Konrad **130, 155, 225, 366**
– Ludvik **183**
– Siguna **229**
– Wolfgang **183**
Apprecher
– Friderik **366**
– Hans **378**
Aragonija **115**
– Alfonz V. Trastámara **115, 298, 340**
– Ferdinand I. Antequera **115**
Arbaistaler, Hans **101**
Aresko (celjski privrženec) **197**
Arianiti, Angelina **385**
Ariogala **56**
Arnpeck, Veit **101**
Artois
– Filip (grof d'Eu) **62**
Aspach, Leopold **239, 247, 286**
Aue, zu der (stolp) **131**
Auer
– Janez **148**
– Jošt **131, 170, 174, 200, 212**
Auer von Herrenkirchen
– Ernest, gl. Krka
– Tomaž **134**
Auerbacher
– Avguštin **223**
– Lindall **223**
Auersperg, gl. Turjaški
Aufensteinski **402**
– Konrad III. **37**
Augsburg **349**
Avignon **46–47**
Avstrija **30, 104–105, 109, 116, 120, 126, 143, 154, 175–176, 186, 192, 194–197, 199, 217–221, 254–258, 265, 286–293, 299–314, 319–320, 322, 326, 328–329, 331, 339, 344, 348, 366, 369, 420**
– Peter (hlapec Gašperja Pirsa) **182**

B

Babenberžani **34**
Babonić, prim. Blagaj **208**
– Ivan **36**
Baden
– Karel I. **312**
Bakar **69, 75, 82, 365**
Baldhauser, Hans **166**
Baltik **45, 54, 115, 402**
Bamberg, škofija **77, 89–96, 105, 121, 133, 140, 236, 287, 320, 326, 392, 404, 412, 417**
– Anton **132**
– Leopold **392**
Bánffy
– Nikolaj **44**
– Štefan **202, 272, 298**
Baranjavar **201**
Barbanus, Jakob **197**
Bardejov **308**
Barner, Gašper **239**
Basel **134**
Bátaszék **201–202**
Bavarska **34, 44, 48, 60, 64, 69, 239, 349**
– Hänsel, gl. Bayer
– Henrik XVI., gl. Wittelsbach
– Ludvik VII., gl. Wittelsbach
– Ludvik IX., gl. Wittelsbach
– Oto I. iz Mosbacha, gl. Wittelsbach
– Viljem III., gl. Wittelsbach
Baumkircher, Andrej **311, 320, 329, 340, 374, 377–378, 384**
Bayer, Hänsel **74**
Bebek, Emerik **272**
Beheim
– Gašper (celjski privrženec) **170, 176**
– Hans (deželnoknežji najemnik) **223**
– Mihael (kronist) **351, 354, 356, 358**
– Tomaž (hlapec Jurija Pirsa) **182**
– Vaclav (celjski oproda) **74**
Bela krajina **54, 68, 75, 168**
Bela Peč (Fusine) **80, 122, 182**
Belec(grad) **39, 66, 192, 394**
Belgrado **385**
Beljak (Villach) **94–96, 310, 320, 371, 392, 417**
Benetke (Venezia) **44–46, 60, 62, 68–70, 72, 77–82, 101, 106, 109, 116, 187, 191, 267, 274–275, 321–323, 325–327, 329, 331–334, 346, 351, 383, 412, 415–416**
Beograd **82, 84, 196, 264–265, 320, 326, 331, 338–339, 344–355, 357–359, 361, 413, 419**
Bergamo **79**
Berlin **45**
Bern **350**
– Viljem (deželnoknežji najemnik) **223**
Bernard (deželnoknežji najemnik) **222**
Bertold (deželnoknežji najemnik) **223**
Bezena **90**
Beztuchow
– Stibor **328**
Bihać **68**
Bisag (Bikszádi), Jurij **207**
Bistra, samostan **187, 258**
Bistrica (Feistritz) pri Ilzu
– Hans **90**
Bistrica pri Mokronogu **148**
Bizeljsko **133, 165, 181–183, 216, 243–244, 406, 417**
Bjelovar **274–275, 284**
Blagaj **83, 208, 299**
– Anton **83**
– Ivan **83**
– Ladislav II. **69, 83**
Blagovica **372, 409**
Bled **372**
Bojničić, Tomaž **325, 331**
Bolgarija **48, 78, 267–268, 273, 278, 339, 344, 403**
Bologna **416**
Bonet, Honoré **122**
Boplox, Janez **197**
Borl **278–279, 283**
Bosiljevo **271**
Bosna **61–62, 65, 68–72, 77, 82, 128, 208, 227, 265, 323, 327, 332, 345–346, 388, 403, 413, 416**
Bospor **267–268**
Boštanj **42, 134, 215**
Boucicaut, Jean II. le Maingre **62**
Brandenburg
– Albreht III. Ahil, gl. Hohenzollern
– Ludvik V., gl. Wittelsbach
– Valdemar **44**
Branji Vrh **201**
Branković **345, 385, 413**
– Gregor **346**
– Jurij **82–84, 116, 152, 208, 264–267, 293, 295, 298–299, 323, 327, 329, 331, 339–341, 345–346, 354, 358, 361**
– Katarina **116, 153, 253, 295, 299, 359, 361, 365–368, 370, 372, 374–375, 377–378, 380, 384–385**
– Mara **346, 385**
– Štefan **346, 385**
Braslovče **34**
Bratislava **105, 112, 197–200, 202, 300, 312, 320, 343, 348, 356**
Braunau
– Wolfgang (deželnoknežji najemnik) **222**
Brescia **77**
Breže (Friesach) **381**
Brežice **39, 110, 130, 184**
Bribir **69, 75, 82**
Brno **53**
Bruck na Lajti (an der Leitha) **302, 304**
Bruck pri Lienzu **381, 384**
Bucsányi, Ožbolt **302**
Budim (Buda) **62, 69, 76, 109, 196–197, 200, 256, 264, 288, 343, 348, 350–351, 378, 385, 422**
Burgundija **62–65, 71, 115, 267, 273, 340, 350, 416**
– Filip II. Valois **62**
– Filip III. Dobri Valois **300**
– Janez Neustrašni Valois **62**
– Karel Drzni Valois **300**
Bužim **377**

C

Cadore **44**
Carigrad (Istanbul) **65, 338, 340, 346, 352, 416**

Carrara
- Francesco II. **60**
- Katarina **60, 69, 75, 107**

Carvajal, Juan **294, 300, 340, 343, 348, 350, 359**
Cazin **208**
Celje **37, 41, 54, 64, 69, 148, 159, 162, 166, 170, 229, 252, 255–256, 275, 279, 281–282, 291, 359, 365, 367–372, 375, 377, 388–389, 393–394, 399, 405, 408, 411, 420**
- Hačim (bankir) **49**
- Knežji dvor **367, 369, 397–399, 419**
- Muš (bankir) **49**
- Stari grad **38, 326, 368–369, 394–397, 399, 416, 421**
- Vid (oklepar) **394**
- Wald (sedlar) **393**

Celjski **30, 33, 39, 42–43, 49–50, 54, 60–62, 64–70, 72–76, 80, 82–85, 88–90, 92–96, 100–101, 105–107, 109–117, 121–129, 131–134, 138–144, 146–157, 160–176, 180–187, 190–193, 195, 199–202, 204–208, 212–216, 218–221, 224–226, 228–229, 231–244, 246–258, 262–286, 288–289, 291–295, 298–300, 305–310, 313–314, 320–334, 338–339, 342, 344–346, 352–354, 356, 359, 364–370, 374, 377–380, 383–385, 388–394, 396–422**
- Ana (I., hči Viljema) **68–69**
- Ana (II., hči Hermana II.) **67**
- Barbara **67, 113, 117, 186, 305**
- Elizabeta (I., hči Hermana II.) **68, 80, 379**
- Elizabeta (II., hči Ulrika II.) **292–293, 295, 298–299, 329, 341–342, 353, 380**
- Friderik I. (Žovneški) **37–43, 46–47, 134, 171, 402–403, 414**
- Friderik II. **69–71, 74–77, 79–85, 100–101, 105–107, 109–110, 112–114, 116–117, 122, 128–129, 131–132, 134, 139–141, 152–153, 156, 161, 164, 172–173, 176, 182, 184, 187, 191, 194, 199–201, 204–208, 213, 215–216, 218, 229, 240, 244, 247–249, 254–257, 263–264, 267, 269, 271, 273, 278, 280–281, 292–295, 299–300, 306, 308–309, 311, 313–314, 321, 326, 365, 379, 389, 392, 396–397, 404–407, 409, 411–412, 417–418, 421**
- Friderik (III., sin Friderika, II.) **71**
- Herman I. **31, 42–43, 47–50, 53–54, 56, 60, 66, 89, 122, 402**
- Herman II. **54, 61–80, 82–85, 89–90, 92–96, 100–102, 105–107, 109–110, 112, 114–116, 121, 123, 127–128, 133–134, 149, 151, 164, 171, 173, 182, 191, 206, 221, 228, 236, 247, 251, 255, 257, 262, 264, 271, 314, 344, 402–407, 411, 413–414, 417, 420**
- Herman III. **68, 78–79, 116, 365**
- Herman IV. **295**
- Herman (nezakonski sin Hermana II.) **389**
- Janez **173, 295**
- Jurij **295**
- Katarina, gl. Branković
- Margareta Tešinska, **365**
- Ulrik I. **31, 42–49, 54, 60–61, 321, 402, 412, 414**
- Ulrik II. **65, 74, 76, 79–82, 85, 105, 110, 112–117, 120, 131, 134, 139–140, 150–153, 155, 164–166, 169, 172, 175–176, 180–182, 185–186, 191–201, 204–208, 213, 218–219, 227–229, 231–234, 240, 248, 251, 253–258, 262–266, 269, 271–276, 278–279, 285, 289, 291–295, 298–304, 306–313, 319–323, 325–334, 338–346, 348, 351–354, 356–359, 361, 364–366, 368, 370–371, 374–375, 377–380, 384, 390, 393–394, 396–397, 400, 404–408, 411–413, 417–421**
- Viljem **48, 53–54, 61–62, 65–66, 344, 402**

Cerklje ob Krki **142**
Cerová **302**
Cerretani, Jacopo **100**
Cesargrad **66, 244, 384**
Cesarini, Giuliano **267, 354, 361**
Chagar, Andrej **222**
Chiemsee, škofija **105**
Chur, škofija **104**
- Ulrik **44**

Cilia, Cilla
- Herman **47**

Cirkvena **293**
Clausewitz, Carl von **37, 126**
Cluj **201**
Coucy, Enguerrand **62–63**
Courtrai, gl. Kortrijk
Crécy **44, 64**
Cremona **70**
Cririuers, Janez **47**
Cztersan, Hans **221**

Č

Čačvina **325, 333**
Čakovec **68, 140, 248, 271, 283, 292, 384**
Čava
- Ivan **377**

Čazma, kapitelj **153, 206, 208, 271, 274, 293**
Čedad **221**
- Hans (deželnoknežji najemnik) **223**
- Matej (deželnoknežji poveljnik) **221**
- Matija (deželnoknežji najemnik) **223**

Čeh, gl. *Beheim*
- Ladislav **340**

Černe
- Bertold **223**
- *Czimerman* **223**

Černohorský, Jurij oz. Beneš **310–311**
Češka **30, 33, 35, 41, 44, 68, 74, 80, 84, 101–106, 113, 117, 121, 152, 176, 180, 185–187, 192, 197, 199, 204, 264, 267, 299, 305–306, 308–309, 313, 319–320, 339, 349, 377, 382, 404, 407, 414**
Češki les **105**
Čreteški **31, 38**
- Friderik **80, 217**

Črni graben **372**
Črnomelj **110, 116**
Črnomaljski
- Gašper **377**
- Jurij **115, 142, 167, 224–225**
- Martin **80, 132, 148, 166–167, 225**

Čupor Moslavinski (Moslavački)
- Dimitrij **269, 271**
- Pavel **70**

Čušperk **109, 295**

D

Dachauer, Hans **183**
Dachsberg, Hans **222**
Dafni **385**
Dalmacija **43–44, 46, 62, 68–70, 72, 81, 85, 101, 112, 271, 274, 276, 284, 322–326, 331–334, 342, 346, 351, 365, 413, 419, 421**
Danska **76–77**
Dardanele **268**
Degenhard, Burkhard **146**
Deseniška, Veronika **75–77, 105, 164**
Devinski **38, 174–175**
- Hugo **50, 60**

Diener, Erhard **290**
Dietrichinger, Leon **381**
Dietrichstein
- (gradiščan na Vitanju) **158**
- Nikolaj **241–242**

Dirnbacher (deželnoknežji poveljnik) **143, 148, 155**
Divja Loka (Stari grad) nad Škofjo Loko **372**
Doboj **70, 265**
Dobrna **313**
Dobrnski
- Andrej **110**
- Sigmund **110**
- Wolfgang **366**

Dobruša **49**
Dol pri Ljubljani
- Pavel **366**

Dolenjska **39, 54, 60, 127–129, 142, 144, 148–150, 157, 168, 183, 216, 231–232, 250, 295, 405–406, 408–409**
Domažlice **106**
Dombo (Dombai)
- Ivan **207**
- Jurij **207**
- Nikolaj **207**
- Štefan **207**

Donava **31, 61–64, 192, 197, 201, 265–268, 301, 310–311, 339, 346, 349–353**
Donja Dubrava **284, 292**
Dornberški, Wolfgang **385**
Dovje **182**
Drač **46**
Drahonice
- Bartošek **117**

Drähtner, Wolfgang **74**
Drakul, Vlad II. **267–268, 273**
Draškovec **284, 293**
Drava **70, 90–91, 94–95, 236, 240–241, 248, 271, 273, 279, 283, 292, 394, 408, 412**
Dravograd **241, 250, 269, 374**
Dubrovnik **65, 116, 265, 275, 323, 325, 332, 359, 385**
Dunaj (Wien) **47, 54, 62, 74, 76, 79, 104, 192, 202, 255, 271–273, 289, 291, 301–302, 305, 308, 310–311, 313, 319–321, 325, 327–329, 331, 339, 343–344, 348, 350–351, 356, 361, 366, 393, 412, 419, 422**
Dunajsko Novo mesto (Wiener Neustadt) **96, 202, 218, 254–255, 271, 289, 291, 310–313, 328–329, 339–340, 359, 394, 412**
- Leopold (oklepar) **394**

Dürrenbacher, Ulrik oz. Wolfgang, gl. Dirnbacher
Dürnkrut **31, 35–36**
Dušan Silni **32, 46**
Đurđevac **273–274, 279, 292–293, 377, 384, 411**

E

Ebenfurt **289**
Ebersdorfer, Sigmund **182, 199, 301, 310**
Ebersteiner, Evstahij **248**
Ebner, Pavel **100**
Ebser, Viljem **302**
Eckelheimer, Hans **370**
Eger, škofija **65, 196–197**
- Dionizij (kardinal) **294**
- Simon Rozgonyi **196–198**

Egker, Wolfgang **256**
Eichstätt **349**
Eisenstang (najemniški poveljnik) **220, 222, 257**
Eizinger
- Ulrik **195, 197, 218, 291, 305, 309–312, 319–320, 328–329, 353**
- Vid **74**

Ekenštajn **134, 215**
Ekenštajnski
- Ahac **150, 366, 375**
- Jurij **100**
- Siguna **295**

Ekchar, Jurij **222**
Ellerbach
- Bertold **340**
- Burkhard **100**

Ellrechinger, Leonard **328**
Emo, Giovanni **383**
Emsdorfer, Fritz **222**
Enns **319**
Erazem (upravitelj stolpa nad Podčetrtkom) **145**
Erhard (deželnoknežji najemnik) **222**
Erlauer, Henrik **176, 281, 314, 397–398, 420**
Erdol (služabnik, Dienstlein) **129**
Erkenštajn **140, 165–167, 313, 406**
Ernau, Rajhard **242**
Erolzheim, Ožbolt **160, 162, 215**
Esel, Pavel **41**
Esenkofer, Gašper **176**
Esztergom, nadškofija **201, 264, 294, 339, 342**
- Ivan, gl. Vitéz
- Janez **71**

Eulenschmied, Andrej **192, 394**
Eyselle, Jakob **382**

F

Faenza **45**
Faerno, Pier Innocenzo **390–391**
Fala **90**
Falkenstein **380**
Fanči (Fáncsi)
- Peter **272, 275, 293**
- Štefan **272**

Farkas, Ladislav **307**
Faschendorf **110**
Ferrara **45, 79–80, 416**
Feuersberg **239**
Filip (deželnoknežji najemnik) **223**
Firence (Firenze) **77–78, 205, 308**
Firuzbeg (osmanski vojskovodja) **339**
Fischamend **300, 302**
Fladnitzer
- Friderik I. **155**
- Krištof **155, 176, 199, 233–234**
- Ulrik **366**
- Wulfing **155, 194, 366**

Flandrija **349**
Fleming
- Ahac **169–170**
- Andel **169**
- Margareta **169**
- Oto **111, 169**
- Viljem **170**

Folkel, Hans **239**
Forchtenstein **289**
Forhtenek **110–111, 164, 248, 250–251, 368, 370, 374**
Forhteneški **170, 374**
- Jošt **111, 150, 170**

Foscari, Francesco **80–81, 311, 332**
Francija **62–65, 71, 262, 415, 420**
- Karel VI. Valois **62**
- Ludvik XI. Valois **262**

Frank
- Hans **140**
- Kunz **214**

Frankfurt na Majni (am Main) **104, 221, 224–225, 257, 339, 349**
- Hans (topniški mojster) **221, 224**

Frankopani, gl. Krško-Modruški
Freising, škofija **54, 105, 129, 182, 226, 286, 372, 389, 392**
Freitl, Wilipold **143**
Frenkl (celjski privrženec) **140**
Fresach, Hans **380**
Freudenberg **173, 175, 406**
Freudenberški **175**
Freudenek **39, 175**
Freulinger, Gašper **239**
Fridrihštajn **77, 295, 370**
Fritzesdorfer, Sigmund **328**
Froeleich, Vincenc **170**
Frölich, Andrej **257**
Frodnaher, Mert **328**
From
- Gašper **223**

Frönpacher, Hans **290**
Fuchsberger, Bernard **142, 154**
Fuchsel, Štefan **74**
Fuchsschwanz, Luka **239**
Furlanija **30, 45–46, 48–49, 69–70, 77–78, 80, 106, 109, 116, 122, 221, 319, 385, 403**
Furpas, Gašper **223**
Fürstenfeld **90, 217, 286**
Futog **309, 351–354, 361**

G

Gaal (Geul)
- Otokar (kronist) **36**

Gaher, Krištof **239**
Gaisruck(er), Vid **100**
Gall **31**
- Andrej **145–146, 164, 182–183, 214**
- Hans **49**
- Jurij **150, 170, 256**
- Konrad **49**
- Nikolaj **314, 366**

Gallelis, Benedikt **326**
Gallenberg **31**
- Hans **169**
- Nikolaj **49**

Gallenstein **150**
Gambacorti **45**
Gamberk **49, 154–155, 225, 231–232, 258, 409–410**
Ganspluet, Andrej **223**
Garić **271, 411**
Gendorf
- Greczl **111**
- Barbara **111**

Genova **69, 81, 345**
Gestader, Mert **176**
Gibler, gl. Kebeljski
Giebing, gl. Griebinger
Giesser, Štefan **244**
Glaynar, gl. Kleiner
Globasnica (Globasnitz) v Podjuni **239**
Glogoviški
- Jakob **257**
- Jurij **222**

Gmünd **319**
Goldenstein **380–381, 393–394**
Golubac **61, 84, 265–266**
Gora **271, 273, 411**
Gorbonok **207**
- Helena **206**
- Mihael **206**
- Nikolaj **206**

Gordova **273–275, 293, 411**
Gorica **31, 70, 221, 380**
- Ladislav **151**
- Martin **124, 151**
- Simon (vicedom) **380**

Goriški **30, 36, 47, 68, 74, 105–106, 122, 132, 180, 241, 257, 339, 379–385, 394, 401, 414**
- Albert II. **34**
- Henrik II. **31, 36, 401**
- Henrik IV. **68–69, 80, 180, 258, 300, 379–380, 419**
- Janez **329, 359, 365, 379–381, 383**
- Leonard **329, 381, 383, 385**
- Ludvik **329**
- Majnhard VI. **49, 122**

Gorjanci **54**
Gorjanski (Garai) **68, 275**
- Ivan **70**
- Katarina **180, 379–380, 383**
- Ladislav **153, 194, 201, 292–294, 299, 308, 329, 343, 361**
- Nikolaj II. **65, 67–69, 74, 76, 102**

Gornji Grad **34, 89, 109**
Göss, Jurij **237**
Gozz
- Luka **290**

Graben, Andrej **380, 418**
Grabovnik **206**
Gračani **151–153**
Gračeno **251, 253, 366**
Gradec (Graz) **131, 217–218, 239, 247, 255–256, 285, 287, 289, 294, 330, 365, 367–368, 373–374**
- Ulrik (deželnoknežji najemnik) **223**

Gradec (Zagreb) **73, 128, 151–153, 204–206, 208, 263, 374, 385, 405, 407, 409–410, 416**
- Anton (izdelovalec lokov) **205**
- Blaž (meščan) **152**
- *Herrichonicz* (meščan) **152**
- Jakob (sodnik) **152**
- Jernej (steklar) **152**
- Klemen (meščan) **152**

- Nikolaj (oskrbnik) **152**
- Peter (meščan) **152**
- Štefan (kamnosek) **152**
- Valentin (meščan) **152**

Gradenegger, Janez **164, 174**
Grafenweiden **302**
Granada **115**
Graslov stolp, gl. Turn pri Celju
Grčija **69, 385**
Greben(grad) **172, 206–208, 273, 293, 366, 368, 399, 407, 416**
Grebenski **206–208**
- Andrej **206–207**
- Herman **206–208**
- Ladislav **208**
- Lovrenc **206**

Grebinj (Griffen) **93**
Gregurovec **293**
Gresel
- Anton **165**
- Hans **134**
- Rudolf **134**
- Ulrik **145, 165, 182, 215, 243, 406**

Griebinger **146**
- Konrad **100**
- Nikolaj **165**

Grimščicer
- Andrej **370**
- Anton **251**

Grobniško polje (Krappfeld) **242, 250, 254, 408**
Gruber
- Herman **100**
- Sebastjan **368**

Grünburg **383**
Grym, Friderik (Meichsner) **143–147**
Grunwald **45, 69, 102**
Grünwald, Mert **242**
Gschiess **110**
Gumnik **271, 411**
Güssing **340**
Güssingovci **39**
Guštanj **199**
Gyleis
- Farkas, Wolfgang **182**
- Vid **182**

Győr **176, 196–198, 200, 264, 288, 291, 294, 342, 407, 418**
- Avguštin (škof) **294**

H

Habsburžani **34, 38–39, 41, 43, 49, 53–54, 61, 68–70, 104–105, 107, 109–115, 120–127, 132, 134, 142, 164–165, 180, 192, 200, 213, 217, 220, 236, 247, 252–253, 255–258, 262–263, 279–280, 305–306, 345, 379–381, 388–389, 394, 402, 420**
- Albreht I. **35**
- Albreht II. **39, 41–42, 47**
- Albreht III. **48–50, 53–54, 56, 62, 107, 173, 402**
- Albreht V. (II.) **85, 104, 109, 117, 121, 124–125, 140, 152–153, 175–176, 180–181, 185–187, 191–192, 194–195, 197, 206, 217, 247, 266, 273, 299–300, 305, 318, 406–407, 414**
- Albreht VI. **81, 96, 100, 103, 105, 107, 112, 121, 126, 133–134, 155–156, 166, 168, 180, 192, 195–197, 199, 204, 212–213, 217–221, 224–229, 231–233, 236, 238–244, 248, 250, 254–257, 262, 267, 294–295, 305, 308, 310–311, 344, 356, 365, 377, 380, 390, 407–409, 418, 420**
- Elizabeta **300**
- Ernest Železni **90–93, 104, 107, 109–110, 112, 121, 125, 133, 180, 227, 246, 251**
- Friderik III. Lepi **36–37**
- Friderik IV. Tirolski **80, 91, 93, 96, 101, 104–105, 107, 109, 112, 121–122, 127, 134, 180, 183, 192, 225, 246**
- Friderik V. (III.) **80–81, 93, 105, 110, 112–115, 117, 121–129, 131–134, 138–139, 142–156, 163–166, 168–169, 172–173, 175–176, 180, 182–187, 191–192, 194–196, 199–200, 202, 212, 216–222, 224–229, 231–232, 234, 236–241, 243, 246–248, 250–251, 253–258, 262–263, 266–269, 271–273, 276, 278–279, 282, 284–289, 291–294, 298–314, 319–320, 322, 328–330, 338–341, 343, 350, 356, 359, 365–375, 377–378, 380–385, 394, 400, 404–412, 417, 420, 422**
- Katarina **255**
- Ladislav Posmrtni **191–197, 199, 204, 206–208, 257, 263, 265, 267–268, 271–273, 278, 284, 288–289, 298–301, 303, 305–306, 308–309, 312–313, 319–320, 322, 325–330, 332, 339–344, 346, 348, 350–354, 356, 358–359, 361, 365–368, 373–374, 377, 406, 412–413, 419**
- Leopold III. **48–50, 53, 122**
- Leopold IV. **90, 107, 109, 180**
- Maksimilijan I. **173, 230, 256–257, 262, 338, 347, 369, 390, 394–396, 411**
- Oto IV. Veseli **37–39**
- Rudolf I. **30, 34–35**
- Rudolf III. **35**
- Rudolf IV. **42, 47–48**
- Sigmund Tirolski **192, 218, 256–257, 262, 328–330, 365, 377, 380, 385**
- Viljem **107**

Hagen, Baltazar **239**
Haid, Henrik **187**
Hainburg **213, 310, 311**
Hall
- Hans (deželnoknežji najemnik) **223**

Hallein **229, 290**
Hamusco, gl. Amusco
Hardegg, Mihael **299, 320**
Harder
- Mihael **381**
- Wolfgang **134**

Harnaschmeister, Wernher **393–394**
Harracher
- Peter **74**
- Ulrik **239**

Hartberg **286, 289**
Hartneidstein **93, 96**
Has, Hänsel **74**
Hass (deželnoknežji najemnik) **222**
Hauhenauer, Lindall **222**
Hauser, Fritz **222**
Hautzinger, Hans **148**
Hebenstreit **159–160**
- Konrad (III.) **134, 180**
- Viljem **174**

Hekenberg **278**
Helfenberg (Soteska) **133–134, 164–165, 170, 215, 406**
Helfenberški, Jošt **77, 115, 161, 164–165, 168, 170–171, 175, 180, 263, 366**
Helfensteinski, Ulrik **116**
Helfštýn, gl. Sovinec **340**
Hengstbacher
- Hans **242**
- Vid **236, 239, 241–242**

Henning **378**
Herbarter, Jakob **131, 247**
Herbersdorfer
- Erhard **175**
- Nikolaj **100**
- Rütsch **100**

Herbersteini **31**
Herdegen, Ott **350, 353–354**
Herzogenburg
- Muš (bankir) **215**

Hieronim (celjski privrženec) **151**
Hiltersried **116**
Himmelberg **53**
- Henrik **381**

Hmeljnik **155**
Hmeljniški **155**
Viljem **155, 176**
Hodonin **328**
Höffer, Friderik **382**
Hoffner, Mihael **239**
Hohenberger, Andrej **100**
Hohenburg **34**
Hohenwang **234**
Hohenwart (Hochwart) **216**
- Andrej **173, 370–371**
- Erhard **173**
- Štefan **173**

Hohenzollern
- Albreht III. Ahil **299, 320–321, 329, 340, 343–344**
- Janez III. **65**

Holecz (celjski privrženec) **197**
Holesobsky, Nikolaj **328**
Holíč **301**
- Pankracij (Pongrác zo Svätého Mikuláša) **272, 275, 289, 300–304, 307, 412, 420**

Hollenegger
- Andrej **197**
- Anton **366**

Honczhoymi, Konrad **197**
Hornstein **289**
Hošperk **122**
Hradec (Neuhaus) **45**
- Majnhard **186**

Hrastovica **271, 273, 411**
Hrvaška **60–62, 66–67, 70, 72–77, 79, 81–82, 84–85, 89, 107, 112, 128, 151, 194, 263, 269, 271, 274, 278, 284–285, 299, 320, 323–327, 331–334, 342, 345–346, 351, 365, 382, 413, 416, 421**
Hrvaško Zagorje **66, 75, 101, 150, 153, 167, 172, 176, 192, 206, 232, 240, 255, 271, 273, 278, 369, 384, 399, 403, 405, 414**
Hrvatinić, Hrvoje Vukčić **68–70, 128, 208, 265, 344**

Hudinja **170, 392**
Hunjadi (Hunyadi) **299, 345, 354, 356, 361**
– Elizabeta **361**
– Ivan **104, 164, 191, 201, 208, 265–268, 271–273, 275, 278–289, 291–295, 298–300, 303, 305–309, 311, 319–320, 322–323, 325–329, 339–348, 351–353, 361, 384, 400, 411–413, 416, 421**
– Ladislav **292, 338, 352–354, 356–359, 361, 366**
– Matija, gl. Korvin
Hunyn, Jakess **328**
Hupp…taschken, Hieronim **239**
Hus, Jan **101**
Hüttenberg **381**
Hut(te)r, Peter **129**

I

Ig **111, 154**
Iločki (Ujlaki)
– Nikolaj **195, 201, 272–273, 275, 293–294, 299, 302, 329, 348, 361**
– Štefan **265**
Inn **328**
Innsbruck
– (kuhinjski mojster) **225**
Italija **30–32, 38, 45–46, 68–69, 77, 79–80, 84, 104, 116, 152, 306–307, 309, 311, 340, 346, 385, 390**

J

Jadransko morje **30, 46, 60, 65, 69, 85, 220, 326, 331, 333**
Jagenteufel, Hans **222**
Jager, Hans **182**
Jagielonci **121, 176, 186, 199–202, 207, 256, 358, 394, 407, 418**
– Kazimir IV. **185–186, 338**
– Vladislav II. **68–69, 109**
– Vladislav III. **117, 193–201, 204–205, 208, 217, 248, 256, 262–268, 273, 279, 407**
Jajce **84**
Jamnik **173–176, 214, 406**
Jamski (Lueger) **122**
– Andrej **222**
– Erazem **224**
– Nikolaj **124, 224**
Janez (topniški mojster) **394**
Japra
– Peter **129**
Javorščica **140**
Jenko (hlapec Gašperja Pirsa) **182**
Jeruzalem **115, 340**
Ježevo **385**
Jindřich (celjski najemnik) **197**
Jiskra, Jan **195, 200, 202, 264, 272, 275, 294, 306–307, 309, 351, 361**
Joner, Erazem **100**
Jurij (deželnoknežji najemnik) **222**
Jurij (pisar, deželni sovražnik) **176**
Jurklošter **106**
Jurše (deželnoknežji najemnik) **223**

K

Kacenštajn **42, 168, 246–249, 251, 375, 405, 409**
Kacenštajnski **42, 246–248**
– Barbara **161, 247–248**
– Checzel **41**
– Dipold IV. **40–41**
– Dipold VI. **247**
– Dipold VII. **247**
– Elizabeta **247–248**
– Friderik **41**
– Hans **246–247**
– Krištof **161, 247–248**
– Magdalena **247–249**
– Rudolf **247**
Kacijaner, Jurij **394**
Kadawer, Hans **328**
Kalisz
– Matija **328**
Kalnik (Veliki in Mali) **377, 384**
Kaloča (Kalocsa) **84, 353**
Kamen pri Begunjah **78–79**
– Erazem **132, 200, 213**
– Hans **115**
Kamen (Stein) v Podjuni **368, 373, 380**
Kamengrad **271, 273, 284, 293**
Kamenica **66, 153, 271, 377–378**
Kamnik **48, 110, 142, 148, 224–225, 258, 271, 392**
– Friderik **182, 213**
– Gotfrid (mečar) **392**
– Hans **49**
– Kostobol (meščan?) **167**
– Urban (meščan) **224**
Kantakuzen
– Ana **331**
– Irena **295, 331**
– Jurij Paleolog **331**
Kapistran, Janez **339–342, 344, 346–348, 351, 353–354**
Kaplíř
– Jan ml. **356–357**
– Jan st. **320, 356**
Kaptol (Zagreb) **204–205, 271**
Karamanidi **267–268, 416**
Karntal
– Linhart **223**
Karschaw
– Janez **80**
Kaspar (deželnoknežji poveljnik) **146**
Kastilja **115, 415**
– Janez II. Trastámara **115**
Katarina (vdova topniškega mojstra Janeza) **394**
Katzendorfer, Martin **205–206**
Katzenelnbogen **349**
Kebelj **176, 313, 409**
Kebeljski **170, 176**
– Oto **176**
Kehlheim **349**
Kelcz, Henrik **129**
Këmpfer, Tomaž **290**
Kerspekg, Hieronim **176**
Kesperger, Jurij **74**
Keunspiess, Hänsel **74**
Khevenhüller **241**
– Hans II. **241**
– Hans III. **241, 320**
– Jernej, gl. Ostroviški
– Rudolf **366**
– Viljem, gl. Ostroviški
Khisl, Andrej **221, 223**
Khresperger, Hans **239**
Kienberg **47**
Kirchberg **381**
Klavzenštajn **39, 176, 409**
Kleiner, Jurij **132, 156**
Kleinherr **132**
Klevevž **54**
Kličevica **326**
Klis **85, 274, 325, 333–334**
Ključica **325, 333**
Klokkl, Hans **392**
Klokočevac **274**
Kluže (Kanal) **48**
Knin **208, 274, 325, 327, 331–333**
Kniprode, Winrich **54–55**
Kočevje **109, 375**
– Pavel (deželnoknežji najemnik) **222, 257**
Kolenc **248**
– Hans **150**
– Nikolaj **150**
– Mert **150**
– Viljem **150, 215, 243**
Kolín, gl. Stražnica
Kollnitzer
– Danijel **241**
– Jurij **115, 198**
Köln **349**
– Hans (deželnoknežji najemnik) **223**
Kolovrat, Hanuš **293**
Komárno **193–194, 196, 202**
Komen **122**
Kompostela (Santiago de Compostela) **114–115, 151, 175**
Konče **385**
Königsberg (Kaliningrad) **54, 56**
Konjiški **174–175**
Konstanca (Konstanz) **70–71, 92, 100–101, 140, 389, 404, 415**
Koprivnica **271, 273, 283–284, 291, 293, 384, 412**
Korčula **84**
Korlátka **302**
Korneuburg **286**
Kórógy **201**
– Ivan **344**
Koroška **30–31, 35–36, 38–39, 44, 48, 53, 80, 89, 92–93, 96, 109–110, 113, 116, 121–122, 126, 132–133, 166, 187, 192, 198–199, 218–219, 229, 236, 240–242, 248, 250, 254, 258, 285–287, 289, 293, 306, 308, 320–321, 326, 339, 369, 371–373, 381–383, 392–394, 402, 408, 412, 414, 417–420**
Kortrijk **64**
Korvin, Matija **75, 153, 206, 271, 287, 299, 341–342, 353–354, 360, 377–378, 384–385**
Kosača
– Sandalj Hranić **70, 326**
– Štefan Vukčić **115, 276, 323, 325, 331–334, 410**
– Vladislav Hercegović **331**
Kostajnica **83, 191**
Kostanjevica ob Krki **75, 110, 122, 127–129, 141–142, 146–151, 163, 182–183, 187, 257–258, 286, 375, 404–406**
– Gašper (deželnoknežji najemnik) **224**
Kostel **109, 132, 155–156, 366, 374**

Kostelgrad **66, 384**
Kosovo **61, 294, 298–299, 323, 338–339**
Kostrivnica **133–134, 215**
Košice **202, 309**
Kote **295**
Kotor **334**
Kotromanić **82**
– Elizabeta **61, 66**
– Katarina **47, 66**
– Štefan II. **44**
– Štefan Tomašević **385**
– Tvrtko II. **68, 77, 82, 84, 257, 268, 276**
Kottrer, Peter **184, 194, 205**
Kovačević, Peter **267**
Kovin **62, 346**
Kozjaški **147**
– Herman **131–132, 181–182**
Kozje
– Hans ml. **107, 180**
– Hans (Kolomanov sin) **366**
– Koloman **151–152**
Krabat
– Jurij **140, 239**
– Maks **165**
– Mihael **382**
– Štefan **392**
Krabatsdorfer, Andrej **239**
Kraig
– Andrej **79, 366, 384**
– Hartnid **241–242, 250**
– Krescenca, gl. Stubenberški
– Konrad II. **54**
– Konrad III. **173, 241**
– Konrad IV. **381**
Krakov (Kraków) **76**
Krancelj nad Škofjo Loko **372**
Kranigell, Nikolaj **170**
Kranj **110, 122, 131, 142, 168, 187, 213, 224, 227–228, 231–232, 240–241, 254, 370, 408**
– Krištof (meščan) **167**
Kranjska **30–31, 35–36, 38, 47–48, 53, 62, 69, 74, 80–81, 89, 104, 107, 109, 113, 121–122, 125–130, 132–134, 139, 142–143, 147–148, 150, 153–156, 168, 173, 183, 187, 217–219, 221, 224–229, 231–233, 236, 239–243, 248, 250, 254, 257–258, 262, 269, 282, 285–286, 289, 293, 308, 310, 365, 369–373, 375, 383, 402, 405, 407–408, 414, 418, 420**
Krapina **66, 76, 147–148, 150–152, 184, 206, 255, 368, 378, 384, 399–400, 416, 420**
– Wolfard (celjski privrženec) **151**
Krapsko polje (Krappfeld), gl. Grobniško polje
Kras **50, 70, 122, 133, 142, 233, 254, 380**
Kravjek **80, 409**
Krbavski (Kurjaković) **326–327, 331, 333**
– Franko (Franc) **115, 140, 247**
– Gregor **326, 331, 334, 356–357**
– Tomaž **326**
Kremnica **208**
Krems **286, 289, 300**
Kresiči **129**
Kreutzer, Sigmund **381**
Krivic, Gašper **155**
Križevci **67, 206, 272, 295**
Križ pri Trebnjem **176**
Krk **69, 75–76, 82**
Krka (reka) **142**
Krka (Gurk), škofija **35, 37, 42, 60, 89, 105, 117, 121–127, 129, 131, 133–134, 139–142, 144–152, 154, 156–158, 160–176, 180–182, 186–187, 192, 200, 213–216, 218–219, 232, 236, 243–245, 250–251, 281–282, 313–314, 377, 404–407, 410, 417**
– Ernest Auer **133–134, 166**
– Janez I. Ennsthal **35**
– Janez IV. Mayrhofen **54**
– Janez V. Schallermann **122–124, 134, 139, 141, 146–149, 157, 162–166, 169, 171, 174–175, 180–182, 185–187, 213, 215–216, 243, 247, 250, 281–282, 313, 404–405**
– Jurij (deželni sovražnik) **155**
– Konrad III., gl. Hebenstreit
– Pavel Jägerndorf **42, 46–47**
– Ulrik III. Sonnenberger **366, 368**
Krokobicz, Nikolaj **239**
Kronovo **183**
Krško **47, 75, 112, 129, 132, 142, 144, 165, 215–216, 365–366, 374–375, 385**
– Janž (deželnoknežji najemnik) **224**
Krško-Modruški oz. Frankopani **60, 68, 74–77, 79, 82, 85, 132–133, 175, 269, 321, 402, 421**
– Anton **321**
– Dujmo IV. **269**
– Elizabeta **69, 74–76, 82, 85, 132, 365**
– Ivan VI. **76–77, 200**
– Ivan VII. **325**
– Jurij I. Cetinski **356**
– Martin **75, 200, 275, 365, 377**
– Nikolaj IV. **72, 74, 112, 133, 269**
– Nikolaj V. **175, 269**
– Štefan I. **60, 69, 107, 414**
– Štefan III. **107, 122, 132, 144, 150, 163, 187, 200, 257, 269**
Krupa (Bosanska) **83, 208**
Krupa pri Semiču **128–129, 168**
Kruševac **339, 346**
Krznar, Štefan **223**
Kumauf, Hainzel **74**
Kumer, Hans **100**
Küninsberg **47**
Kunšperk **134, 150, 176, 181, 183, 215, 244, 374**
Kunšperški **173**
– Andrej **181**
– Hans **47**
Kutná Hora **101**
Kuželj, Andrej (Lapić) **320–321, 329, 340, 344, 419**
Kvarner **46, 69, 75–76, 82**

L

Laa na Thayi (an der Thaya) **54, 105, 304**
Lab **325, 333**
Lachner, Peter **174**
Lacković, Štefan **67**
Ladendorfer, Gašper **328**
Lainbach, Jurij **176**
Lajta (Leitha) **289, 304**
Lamberger **155, 200, 213, 226, 328, 370**
– Andrej **371**
– Friderik **226, 342, 353–354, 356, 374**
– Gašper **370, 372, 377**
– Jakob **80, 143**
– Jurij I. **131, 226, 371**
– Sigmund **142–143, 262**
Landsee **289**
Landsheimer, Jurij **328**
Lanšprež **50**
Laško **39, 48, 110, 140, 175, 251–252, 257, 366, 375, 409**
– Primož (deželni sovražnik) **176**
Lašva **70**
Laufer, Hans **223**
Lavantinska škofija **105, 134**
Lazar, Jurij **223**
Lazarević, Štefan **64, 82–84, 265**
Laze pri Arnačah **170**
Lebek **49**
Led (Eis) na Koroškem **237, 241**
Legrad **283–284, 291, 293, 412**
Lehner, Hänsel **74**
Leipzig **349**
Lemberg pri Dobrni **216, 313–314**
Lemberg pri Šmarju **35, 41, 133, 366**
– Hänsel **49**
– Mertel **49**
– Rudel **49**
Lenart (strelec) **167**
Lendava **202, 272, 308**
Leoben **306**
Leobersdorf **291**
Lepoglava **66, 153, 377–378**
Lerbuler, Hänsel **74**
Leschenprant, Lindall **222**
Leva **340**
Levoča **309**
Libenštajn **35–36, 409**
Liebenberški **38, 110**
Liechtenberger, Lovrenc II. **134, 180**
Liechtenstein **61**
Liechtensteinski **54, 173**
– Krištof **116**
– Oto **35**
– Nikolaj **241**
– Rudolf **91**
– Viljem **348, 359**
Liendel (deželni sovražnik) **176**
Liendel (deželnoknežji pisar) **124**
Lienfeld, Mihael **328**
Lienz **60, 381, 383–384**
– Hugo **180**
Lihtenberški **374**
– Boltežar **156**
– Erazem **100, 163, 216, 248**
– Hans **131**
Limbach **353**
Limbar **409**
Limbuš **176**
Lindek **160, 281**
Lindeški **160, 167, 406**
– Hans **132, 156, 161, 164, 170, 248**
– Ludvik **366**
– Popo **160–162**
– Viljem **161–162**
Linden, Gothard **56**
Linhart (Apfaltrerjev hlapec) **130**
Linz **319**

Lipnica (Leibnitz) **143, 294, 306**
Lipnica pri Radovljici **374–375**
Lipany **102**
Liscius, Nikolaj **356–357**
Litija **127, 150, 232, 258, 409**
Litomerice **320**
Litva **44–45, 54–56, 69, 104, 193**
– Algirdas **54**
Ljubljana **39, 42, 49, 70, 107, 148, 182, 221–225, 227–233, 240–241, 254, 257–258, 271, 310, 366, 370, 372, 391–392, 396, 407–410, 418**
– Pankrac (nožar) **391**
Ljubljanica **43, 53, 227–229, 232, 327, 393**
Ljubnica **161–162**
Ljutomer **56**
Lobor **66**
Lombardija **48, 70, 77–78, 221, 331, 390**
Lož **109, 126, 155–156, 163, 222, 233, 235, 405, 409, 416**
Ložniški
– Andrej **150**
– Martin **150, 215**
– Wolfard **150**
Lucca **31, 45**
Lučenec **306**
Lueg
– Jurij (deželnoknežji najemnik) **223**
Lukas, Henrik **239**
Lukauer, Klaus **239**
Luksemburžani **38, 44, 60, 68**
– Elizabeta **104, 109, 155, 176, 191–197, 199–202, 204–205, 208, 213, 217, 254, 263–264, 266, 271, 273, 300, 407**
– Janez Češki **44**
– Janez Henrik **38, 44**
– Karel IV. **44–45, 47–48, 53, 60, 256**
– Sigismund **61–77, 82–84, 92, 100–107, 109–110, 112–117, 121–123, 128, 132, 151–152, 175, 187, 191, 193, 206, 208, 255, 262, 265, 273, 300, 322, 344–345, 403–405, 414, 416–417, 420–421**
– Vaclav (Venceslav) **68, 101**
Lušperk **164–165, 173–175, 214, 251, 406**
Lwbesin, Bertolin **223**

M

Maclodio **78**
Maidburg (Magdeburg) **54, 320**
Mager, Hans **241**
Magno, Stefano **298**
Majano, gl. Almajano
Malbork (Marienburg) **54**
Mantova **45, 78, 416**
Marburg
– Wigand **54–55**
Marchstaller, Hieronim **90, 239, 241**
Marczali
– Emerik **194, 204**
– Ivan **202**
– Nikolaj **100**
Marenberg pri Radljah **91, 236, 238–239, 241, 408**
Marenberški, Sigfried **35**
Maribor **49–50, 80, 104, 241, 246, 248, 279, 285, 289, 294, 367, 391**
Marin (deželnoknežji najemnik) **223**
Marinček (deželnoknežji najemnik) **223**
Marka, gl. Slovenska marka
Marschal, Jurij **214**
Mauer, Gašper **155**
Mayer, Sebold **206**
Medvedgrad **151–152, 377–378, 384, 416**
Medvednica **152**
Medmurje (Međimurje) **68**
Megiser, Hieronim **127, 236, 239–242, 418**
Mehovo **54, 75, 107, 109–110, 247, 257, 368, 374**
– Jenko **366**
Meichsner
– Friderik, gl. Grym
– Jurij, gl. Marschal
– Nikolaj **328**
Meitzann, Gregor **223**
Mekinje, samostan **286, 392**
Melters, Henrik **350, 353–354**
Melz, Gašper **143, 232, 257, 262, 365, 372, 409**
Mertinger
– Ulrik **41**
– Ahac **41**
Mesperg
– Hans **222**
Metlika **68, 107, 109–110, 116, 131, 138, 198, 257, 371, 375**
Metz
– Andrej **165, 173–176, 187, 214**
– Viljem **165**
Meusenreuter
– Hans **78, 105, 171, 194, 247**
– Vendel(ina) **171, 247**
Mihael (deželnoknežji najemnik) **223**
Mihaljević, Mikac **39**
Mikčec, Pavel **293**
Milano **45, 60, 70, 77–79, 84, 113, 321–322, 358, 390–391, 415**
Mindorfer
– Jernej **183**
– Lovrenc **183**
Mirna **126, 147–148, 150, 163, 232, 405, 417**
Mlino **79, 132**
Modena **78**
Modruš
– Lovrenc (deželnoknežji najemnik) **222**
Modruški, gl. Krško-Modruški
Mohliče (Möchling) **241**
Mokronog **134, 142, 146–148, 150, 158–159, 161–162, 166, 169, 216, 232, 243–244, 282, 405, 409, 417**
Moldavija **62**
Mollualdys, Jernej **205**
Monselice **38**
Montfortski, Hugo **54**
Morabe, Janko **155**
Morava **301, 346**
Moravska **56, 104, 147, 155, 195, 271, 293, 300, 304, 306, 309, 313, 328, 348**
Moravsko polje (Marchfeld) **31, 34, 300, 302, 311**
Mordax, Sigmund **214**
Morović, Ivan **68, 84**
Moshaimer **140**
– Jošt **148, 158**
– Jurij **170, 366**
– Mihael **124, 129, 218**
– Viljem **140, 148**
– Ulrik **140, 148, 159, 161, 166–167, 170**
Mosser, Ulrik **239**
Motnitzer (oskrbnik na Podčetrtku) **159**
Motta **69**
Mozirje **367, 375**
Možac (Moggio Udinese), samostan
– Gvidon **48**
Možberk (Moosburg) **383**
Mühldorf (deželnoknežji poveljnik) **146**
Mulbanger, Viljem **74**
Mulpacher, Jurij **74**
Münster
– Henrik (najemnik v Pisi) **47**
Mura **271, 283, 412**
Murau **180**
Murauer, Ludvik **314**
Muta **91, 236–241, 269, 366**
Myelistro (celjski privrženec) **197**

N

Naklo **116**
Nasridi **115**
Nefeser, Hänsel **290**
Neitberg **166**
– Albreht **165**
– Hans **165–166**
– Jurij **166**
Nekmíř **102**
Nelipić, Ivan **85**
Nemče (hlapec Gašperja Pirsa) **182**
Německý Brod **102**
Neuenstadt **45**
Neumarkt **349**
– Janez (palatinski grof) **116**
Neunkirchen **291, 340**
Nevers **62**
Neyren, gl. Grafenweiden
Niederweiden **301–302**
Nikolaj »mali« (celjski privrženec) **197**
Nikopolje **63–67, 264, 266, 273, 344, 402–403, 414, 420**
Niš **267, 339**
Njemen (Nemunas) **55–56**
Norveška **415**
Novaki **378**
Novgorod **115**
Novi grad (Neuhaus) na Krasu
– Gašper **142**
Novo Brdo **338**
Novo mesto **75–76, 110, 122, 127, 150, 154, 232–234, 250, 254, 257, 408, 418**
Nürnberg **65, 102, 105–106, 225, 262, 269, 299, 320, 349–354, 359**
– Janez III. (gradiščan), gl. Hohenzollern

O

Oberdrauburg **198, 380–381**
Obračan, Peter **131, 366**
Oettel, Henrik **176**
Offenburg **349**
Offner, Fritz **239**
Oglej (Aquileia), partiarhat **30, 34, 44, 47–48, 70, 77, 89, 100, 109, 113, 116, 147, 155**
– Bertold **34**
– Ludvik I. della Torre **47**
– Ludvik II. Teck **109, 147**

Ogrska **30, 32, 39, 61–63, 65–72, 74–79, 82–85, 89, 100–102, 105–106, 116, 121, 152–153, 155, 174, 176, 186, 191–202, 204, 206, 208, 213, 217–218, 227, 234, 240, 248, 256–257, 263–269, 271–273, 275, 277–289, 291–295, 298–302, 305–311, 313, 319, 322–323, 325–329, 331–333, 338–348, 350–354, 356, 358–359, 361, 365–366, 377–378, 381–382, 384–385, 390, 393, 399–400, 402–404, 407, 411–413, 415–417, 419–422**
Ojstrica **35, 77, 368, 370, 374**
Olomouc, škofija **310**
Opolno
– Štefan **197**
Oradea **84, 299**
Orešje **378**
Orjahovo **63**
Orleanski, Ludvik Valois **61**
Ország, Mihael **272, 294**
Ortenburg **112–113, 121, 180, 207, 247, 314, 329, 338, 365, 367, 371, 380–381, 392**
Ortenburški **31, 36, 38, 42, 54, 60, 68, 70, 74–76, 80, 92, 109, 121–122, 127, 132, 143, 155, 166, 172, 207, 216, 221, 228, 241, 247, 338, 365, 383, 390, 392, 394, 401–402, 414**
– Albreht **54**
– Friderik I. **35**
– Friderik II. **54**
– Friderik III. **60, 64, 68–69, 109, 121**
– Henrik **54**
– Katarina **54**
– Ludvik **121**
– Majnhard I. **37**
Orth **311**
Ortnek **109, 295, 371**
Osilnica **176**
Osmansko cesarstvo **30, 45, 61–62, 64–66, 68–72, 78, 83–85, 101, 103–104, 107, 121, 126, 152, 186–187, 193–194, 196, 204, 217, 227–228, 256, 263–268, 273, 275–276, 279, 283, 285, 287, 289, 294, 298–299, 306, 308, 323, 325–327, 331–332, 334, 338–348, 350–354, 358–359, 361, 384–385, 402, 404, 409, 413–415, 421**
– Bajazit I. **61–65, 265**
– Mehmed I. **264–265, 338–339**
– Mehmed II. **345–348, 385**
– Murat II. **196, 264–265, 267, 298, 345, 385**
Ostia
– Peter (kardinal) **45**
Ostoja, Štefan **70, 82**
Ostojić, Štefan Tomaš **82, 268, 276, 323, 327, 331–334, 346**
Ostrovica (Hochosterwitz) **241**
Ostrovica v Dalmaciji **274, 326, 332, 412**
Ostroviški **49, 381**
– Jošt **80**
– Ulrik **228**
– Viljem **241–242, 381**
Ostrožac **68, 208**
Oštrc(grad) v Hrvaškem Zagorju **66**
Oštrc v Vivodini **150**
Otaslavice
– Hinko **328**
Ottenburg
– Thoman **239**
Ozalj **150**

P

Padova **37–38, 41, 45, 60**
– Hans (deželnoknežji najemnik) **223**
Paka (reka) **171–172, 247**
Paka v Hrvaškem Zagorju **172, 206–207, 405–406**
Pakenštajn **40, 171–172**
Pakrac **273, 275, 411**
Palestina **45, 77, 112, 115, 166**
Pálóczi, Ladislav **294, 299**
Papeška država **31, 45–46, 70–71, 79, 101, 172, 266–267, 346**
– Evgen IV. **80, 134, 288**
– Janez XXIII. **101**
– Kalikst III. **340**
– Nikolaj V. **294–295, 338**
Pariz (Paris) **71**
Parüss, Hans **222**
Paseiler, Jurij **290**
Passau, škofija **105, 262, 310, 327, 351, 390**
Paternoster, Mihael **223**
Pavlič, Andrej **129**
Pazin **154, 257, 377**
– Bicko (najemniški poveljnik) **221–222**
– Wolf (deželnoknežji najemnik) **222, 233**
Perchtoldsdorf **303, 307–308, 310, 313, 320**
Perényi, Peter **68**
Pergauer, Oto **90–91, 236**
Perger
– Ahac **366**
– (deželnoknežji poveljnik) **155**
Peringer, Lovrenc **239**
Pernar, Thoman **223**
Perner, Ditrik **181**
Perneški, Viljem **366**
Pešta (Pest) **343**
Petelinjek **372**
Petrovac **325, 333**
Petrovaradin **354, 359**
Peysser, Kunz **239**
Pezinok, gl. Sv. Jurij in Pezinok
Pfaffoitscher, Tomaž **172, 367**
Pfannberški **37–38, 42, 54**
Pfeilschifter, Hans **392**
Pflegosche, Jakob **100**
Pflug, Prokop **307**
Phellinger, Gašper **165**
Piasti **365**
– Ana **61**
– Kazimir III. **61**
– Vladislav, gl. Tešin
Piccolomini, Enej Silvij **80, 103, 186, 218, 240, 255, 272, 292, 295, 298, 303–304, 306–312, 319–322, 329, 339, 357, 365, 368, 405**
Pičen
– Hans (deželnoknežji najemnik) **222**
Pilštajn **133–134, 145–146, 164, 180, 182–183, 216, 243, 245**
Pirot **339**
Pirs **151**
– Gašper **148, 176, 181–182, 293, 314**
– Hans **128–129, 148, 150–151**
– Jurij **129, 152, 271**
– Lovrenc **128–129, 148, 150**
– Nikolaj **370**
Pisa **31, 45, 47**
Pišece **130, 162, 180–184, 187, 244, 295**
Pitzolin, Nikolaj **221**
Pizan, Christine **64**
Plač pri Mariboru
– Majcen (nožar) **392**
– Marin (nožar) **392**
Planina (Montpreis) **107, 134, 214**
Planinski **42**
– Henrik **37**
Plava **325**
Pleterje **182–183, 258**
Pliberk (Bleiburg) **199**
Ploštanj **133–134, 215**
Plzen **116**
Poadižje **48**
Pobrežje ob Savi **152–153**
Podbočje, Stari grad **128, 150, 405**
Podčetrtek **39, 133, 144–146, 150, 158–159, 161–162, 165, 182, 215, 243, 245, 314, 406**
Podjebradski, Jurij **305–306, 310–312, 319, 329, 348, 352–353, 377, 380**
Podlog pri Žalcu **131, 170**
Podmilje **372**
Podpeč pri Litiji **150**
Podsreda **40, 133–134, 215, 374**
Podturen **271, 375**
Pogner
– Hans **392**
– Yrembrecht **392**
Polc, Andrej **129**
Polhograjski, Ulrik **49**
Polhov Gradec **49, 367, 377**
Poljane ob Kolpi **109, 155, 173, 295**
Poljčane **165, 215, 406**
Poljska **56, 61, 63, 68–69, 76, 104, 109, 117, 185–186, 193–194, 196, 200, 202, 338, 346, 351, 402, 407, 415**
Polzela **169**
Pomorjanski, Erik VII. **76–77**
Pophar, Andrej **197**
Porenje **35, 47, 221**
Pořící **103**
Portugalska **305**
– Leonora Avis **305**
Posavinje **34, 37**
Posch, Jurij **129, 239**
Posotelje **37, 39, 144, 157, 162, 180–182, 216**
Postojna **49–50, 110, 156, 165, 233, 257, 384**
Požarnica (Pusarnitz) **381, 383**
Praga (Praha) **44, 101, 113, 117, 175–176, 185–186, 353, 361, 422**
– Nikolaj (naslovni škof) **202**
Prager, Ulrik **290**
Prantner, Hans **100**
Prauss, Peter **197**
Pregrada **384**
Preiss (deželnoknežji najemnik) **222**
Premer, Konrad **80**
Přemysl **35**
– Otokar II. **30–31, 34–35, 37**
Prežek **129**

Prežin **37, 40, 133–134, 170–171, 215, 406**
Prežinski
– Friderik **100**
– Gašper **174**
– Hans **374**
– Tomaž **100**
Priessenegg **380**
Prischuch, Thomas **100**
Proanpergar, Simon **222**
Prodavić
– Akoš **60**
– Štefan Vrag **60**
Projern **216**
Prokop Veliki **102**
Promontorio, Jacopo **346, 348**
Pruck(n)er, Peter **130**
Prückler, Hans **140**
Prusija **45, 54, 56, 64, 115, 402, 415**
Prušenk, Štefan **238–239**
Ptuj **77, 151–152, 283, 285, 306, 412**
– Heniken (meščan) **164**
Ptujska gora **83**
Ptujski **38, 41–42, 165–166, 173, 313–314, 402**
– Bernard **91**
– Friderik IX. **125, 166, 313**
– Herdegen **41–42**
– Hertlin ml. **48**
Puchhaim, Jurij **310**
Puchhauser, Hans **328**
Pulcz, Franc **208**
Pusti grad, gl. Valdenberk

R

Rabštajn (Rabenstein) **237**
Rabštajnski **89**
– Burkhard **49**
Rabštejnek (Rabenstein) **307**
Rachmanov
– Vaněk **302**
Rača **275, 284, 411**
Radeče **39, 140, 165–167, 278, 374–375, 406**
– Pavel *am Art* **166**
Radgona **48, 110, 222, 286–287, 294, 330, 419**
Radmannsdorf
– Oto **115**
Radomlja **372**
Radovljica **60, 79, 80, 255, 368, 371–373, 375**
Rain, Jurij **372**
Raiser, Peter **290**
Rajhenburški
– Hans **130**
– Rajnpreht **377, 381**
– Viljem **100**
Raka **375, 409**
Rakitje **378**
Rakovec **116, 139, 151–152, 384**
Randecker, Henrik **256**
Ranšperk **176, 216, 313–314**
Raseiniai **56**
Rasinja **284**
Rätelhofer, Štefan **184, 295**
Rathnis, Jurij **197**
Ratt **129**
– Friderik st. **130, 162, 180–183, 187, 216, 244**
– Friderik ml. **130, 180, 183**
– Jurij **180**
Rauensattel, Ulrik **239**
Raumschüssel **168–169**
– Ana **283**
– Hans **148, 169, 244**
– Jurij **169**
– Leonard **169**
– Sigmund **283**
Raunacher
– Jakob **100**
– Matija **223**
Ravbar **80**
– Friderik **80–81**
– Hans **80–81**
– Herman **370**
– Jurij **80**
Ravne **150**
Rechnitzer
– Andrej **100**
– Štefan **207**
Rečica ob Savinji **42**
Regensburg **44, 76, 104, 339, 349–350, 361**
– Andrej (kronist) **116**
– Konrad (škof) **104**
Reichart
– Hänsel **239**
– Hieronim **239**
Reinswedel, Kunz **182**
Remšnik **91**
Renner
– Czinkes **140, 164**
– Jurij **239**
Reuter **132, 161**
– Hans **239**
– Krištof **132, 156, 161**
Ribnica na Dolenjskem **109, 295, 371**
Ribnica na Turopolju **128**
Ribnica (Reifnitz) ob Vrbskem jezeru **110, 381**
Richental, Ulrik **100, 415**
Rifnik **35, 134, 215**
Rifniški
– Martin **41, 49**
Rihemberk **49**
Rihemberški **31**
– Hugo **49**
– Ulrik V. **49, 122**
Rim (Roma) **45–48, 68–70, 77–80, 115, 295, 305–307, 390**
Rindscheit, Pankrac **239**
Ripča **326**
Rodos **63, 65**
Rogatec **35, 39, 41, 133–135, 150, 153, 167, 215, 314, 366, 374**
Rosenheim **110**
Rottenburg **349**
– Hans (deželnoknežji najemnik) **223**
Rovišće **151**
Rozgonyi **198**
– Jurij **196, 272, 320**
– Rajnald **197–198, 200, 264, 289, 353–354, 358**
– Sebastjan **320**
– Štefan **196**
Rožek **49, 150**
Rožman, Konrad **148**
Rožmberški **45, 285**
– Henrik **311, 319, 348, 354, 359, 361**
– Jan **319**
– Ulrik **202, 285, 293, 303, 319**
Ruckendorfer, Wolfgang **258**
Ruda (Ruden) na Koroškem **241**
Rudeck, Henrik **194**
Rudenek **41–42**
Rurnschalk, Mihael **290**
Ruše **90**
Ruthening
– Hänsel **74**
Rutolič (služabnik Zrinskih) **129**
Rygo (deželnoknežji najemnik) **223**
Rytwiany
– Dersław **185**

S

Sachs **175**
– Andrej **100**
– Bernard **115, 175–176, 197**
– Doroteja **175**
– Hans **176**
– Ludvik **100, 175**
Sachshaimer
– Herman **170**
– Henrik **49**
Safner **170, 237**
– Herman **170**
– Lutold **100**
– Valter **100**
Sal, Leopold *von der* **328**
Saldorfer, Leonard **382**
Salzburg, nadškofija **32, 34, 36, 64, 104–105, 130, 132–134, 140, 144, 169, 171, 180–184, 200, 229, 244, 283, 295, 310, 351, 383–384, 399**
– Burkhard III. (kardinal), gl. Weisspriach
– Friderik IV. Emmerberg **183–184**
– Janez II. Reisberg **183**
Samobor **61, 66, 75, 116, 129, 181, 202–204, 207, 272, 278–279, 377–378, 384, 407, 416, 418**
Samogitija **55–56**
Sandta, Matej **223**
Sankt Jakob am Thurn **229**
Saška **329**
– Friderik II. Wettin **343**
– Viljem III. Wettin **343**
Sauer **148**
– Jošt **314**
– Jurij **290**
Saurau, Janez **229**
Saurer, Jurij **115–116, 248**
Sava **39, 152, 165, 232, 346–347, 351, 409**
Savinja **42, 398**
Savinjska dolina **34, 37, 41, 133, 167, 170, 250, 370**
Sayffar, Jurij **223**
Scala, Cangrande I. **37**
Schaffer, Peter **146, 160**
Scolari, Pippo (Spano) **65, 68–70, 102, 265**
Schaftenwehr, Nikolaj **223**
Schaunberg **68**
Schaunberški **47, 262, 314, 381**
– Elizabeta **68**
– Janez **72, 193, 302, 313–314, 414**
– Ulrik III. **107, 313, 366, 369**
Scheldorf, Konrad **100**

Schellendorf (privrženca Pankracija iz Holíča) **302**
Scherig, Tomaž **148**
Schernhaimer, Egidij (Gilg) **74**
Schick, Simon **222**
Schiffrer (slovenjgraški meščan) **124, 148**
Schirmer, Rajnhart **100**
Schlick, Gašper **291, 300**
Schlossberger, Hans **170, 176**
Schlosser, Henrik, gl. Melters
Schmied, Štefan **222**
Schneider
– Ottel **290**
– Martin **369**
– Stoffel **129**
– Ulrik **223**
Schnitzenbaumer
– Martin **155, 370**
– Viljem **111**
Schöttl, Jurij **130**
Schrabas, Hans **100, 156, 176, 183**
Schrampf, Hans **90–91, 236–237, 241**
Schratt (Schrott), Friderik **231–232**
Schrattenturn, gl. Turn pri Preddvoru
Schücz, Änderlein **392**
Schulthauzinger, Egidij **381**
Schwarzenpeck (hlapec Hermana Kozjaškega) **182**
Schwärzlein, Hans **129, 150**
Schweinbord, Konrad **56**
Schweinpeck, Jurij **116**
Scrutter, Peter **223**
Sebriacher, Sigmund **366, 368**
Seckau, škofija **105**
Seepacher
– Hans **132, 168**
– Wolfgang **79, 366**
Seffner (šentpavelska tržana?) **237**
Segorbe **115**
Sekožen **146**
Sêlein
– Korenak (tržan?) **168**
Selik **48**
Semenič, Nikolaj **239, 394**
Semmering **255**
Seres, Tomaž **194**
Severin **83, 85, 266**
Sevnica **31, 165, 392**
– Jakob (mečar) **392**
Seydlitz
– Opitz **115**
Sforza, Francesco **321–322, 348**
Sicherberger, gl. Žumberški
Sicherstein **54, 182–184, 187, 406**
Sichersteinski **54, 182**
Siena **45, 416**
Siklós **201**
Simontornya **201**
Sinj **85, 325, 333**
Skalica **301–303, 412**
Skenderbeg, Jurij Kastriot **298, 346, 385**
Slach in Hauffen, Hans **290**
Slankamen **346**
Slavonija **36, 66, 68–70, 72, 75–76, 78, 82, 84–85, 101, 105, 128, 133, 139, 150–151, 153, 168, 194, 204, 206–208, 240, 265–266, 269–275, 278–279, 284, 291, 293, 295, 323, 327, 366–368, 372, 374–375, 378, 381–382, 384–385, 392–393, 399–400, 405, 411–413, 416, 421**
Slessiar, Hans **222**
Slivnica pri Celju **371**
Slovenj Gradec **36, 124, 148, 165, 173, 199, 218, 250, 288, 341**
Slovenska Bistrica **48, 110, 251, 253, 280–282, 366–367, 412, 416**
– Albreht **280, 320**
Slovenska marka **38, 48, 133–134, 157, 198, 257–259, 282**
Slovenske Konjice **148, 269**
Smederevo **265, 339, 346**
Smlednik **37, 167–168, 228, 271, 366, 406**
Snaer, Hans **278, 374**
Snežniški, Jakob **155**
Sniterspuehler, Ožbolt **176**
Sofija (Sofia) **339**
Sombotel (Szombathely) **204**
Sonntag, Nikolaj **290**
Sopron **155, 165, 176, 182, 194, 197, 199, 202, 234, 286–287, 289, 343**
Sovinec
– Vok **340**
Spanheimi **34**
Spano, gl. Scolari
Spe(c)her (hlapec Gašperja Pirsa) **182**
Speyer **349**
Spiš **195–196**
Split **46**
Srbija **32, 46, 61, 63–65, 82–84, 116, 152, 208, 264–267, 298, 326–327, 329, 338–340, 345–346, 354, 361, 384–385, 407, 413, 416**
Srebrenica **267**
Stadeck, Hans **61**
Stainmecz, Jurij **290**
Stamm, Viljem, gl. Stein
Stanislav (celjski privrženec) **197**
Starhemberg, Rüdiger **310–311**
Stari Dvor (Althofen) **242, 381**
Starigrad pri Koprivnici, gl. Kamengrad
Stegar, Thoman **223**
Stein, Viljem **115, 151–153**
Stein ob Donavi (an der Donau), gl. Krems
Steindorfer, Henrik **158**
Steničnjak **74–75, 132, 365**
Stettner, Andrej **155**
Steuerberg **216**
Stična, samostan **224, 232, 396, 409**
Stockharner, Nikolaj **328**
Stolzinger
– Hans **239**
– Pricze **239**
Straden **330**
Straßburg **159, 214**
Strassberger, Gašper **257**
Strassoldo, Franc **221, 224–225, 227, 232–233, 262**
Straubing **116**
Strausberg **45**
Stražberk **409**
Stražišče **187**
Stražnica
– Bedřich **303**
Strechau **42**
Strmec pri Zagrebu **378**
Strmec (Sternberg) **112–113, 121, 180, 365, 367, 371–372, 378**
– Wernburger **115**
Stubenberški **173**
– Friderik **56, 173**
– Hans **172, 239, 247–248, 308**
– Krescenca **173**
– Ulrik (VI.) **56**
– Ulrik (VII.) **150**
– Wulfing **56**
Studenice **165**
Stupnik **151**
Suchenwirt, Peter **43–46, 48, 54–55**
Sudoměř **103**
Suhadol **49**
Sulejovice **320**
Surich, Friderik **164, 174, 243, 245**
Susedgrad **128–129, 378**
– Jurij (deželnoknežji najemnik) **224**
Svibenski **31, 38, 50**
– Kolon **50**
– Viljem **50**
Svibno **50, 52, 166, 257**
Sveti Petar Orehovec **293**
Sveto rimsko cesarstvo **30, 45, 61, 66, 70, 75, 78, 83, 102, 104–105, 107, 111–113, 121–123, 149, 191, 217–218, 256–257, 262–264, 269, 279, 285, 305, 339, 341, 343, 365, 374–375, 399–400, 403–404, 407, 411–412, 420**
– Friderik II. Staufovec **30**
– Ludvik IV. Bavarski, gl. Wittelsbach
– Rupreht III. Pfalški, gl. Wittelsbach
Sv. Jurij in Pezinok (Szentgyörgyi és Bazini) **353**
– Janez **353**
– Sigmund **353, 381, 383**
Sv. Jurij ob Pesnici **241**
Sv. Lovrenc na Pohorju **90**
– Jakob (župnik) **237**
Széchy
– Ivan **201–202**
– Tomaž **294**
Székely, Ivan **279, 281–282, 284, 293**
Székesfehérvár **194–195, 199, 201, 279**
Szilágyi, Mihael **339, 346, 354, 356–357, 361, 377**
Szokardorff, Konrad **197**

Š

Šalek **49, 134, 169, 215**
Šaleška dolina **37, 41, 167, 170, 172–173, 250**
Šenek (Scheineck) nad Žovnekom **35, 168–169, 374, 406**
Šenek (Schöneck, Schönegg) pri Polzeli **169**
Šentožbolt **372**
Šentjur pri Celju **133, 163**
Šentpavel v Labotski dolini (St. Paul im Lavanttal) **89–92, 122, 236–242, 248, 256, 286, 289, 293–294, 320, 392**
Šentvid ob Glini (St. Veit an der Glan) **240–242, 250, 254, 258, 293, 306, 371, 407–408**
Šentvid pri Stični **127**
Šešupe **55**
Šibenik **46**
Šilentabor **186**
Šintava **112**
Širski **160**
– Jurij **252–253**

Škale v Šaleški dolini **171–173**
Škofja Loka **182, 187, 226, 286, 370, 372, 392**
– Fregnan (oskrbnik) **372**
– Fridlin (izdelovalec samostrelov) **392**
– Jurij (deželnoknežji najemnik) **223**
Škotska **55, 415**
Šmartno **40**
Šmikavski, Ivan **195**
Šoštanj **168–170, 173, 246–251, 375, 409**
Špital ob Dravi (Spittal an der Drau) **110, 320–321, 371, 381, 392**
Štajerska **31, 37–39, 42, 47–48, 53, 64, 74, 80, 89–92, 101, 104–106, 109–110, 113, 115–116, 121, 131–132, 139–140, 142–143, 147, 150, 153–155, 157, 164, 166, 170, 180, 193, 217–218, 221, 227, 229, 236, 239–243, 247–248, 254, 269, 278–279, 281–289, 291, 293, 306, 308, 310–314, 320, 329, 339, 343, 369, 372–373, 383, 402, 405, 409, 411, 414, 420, 422**
Štatenberk **110, 122, 127, 269, 409**
Šteberk **226, 233**
Šteberški **31, 49–50, 122**
– Hans **49**
– Nikolaj **225**
– Vigul **225**
Štefel (strelec Gašperja Pirsa) **182**
Šternberk
– Matej **340**
– Zdeněk **354, 359**
Štore **170**
Štrigova **68, 170, 384**
Štrlek **409**
Šumberk **125, 409**
Švábenice
– Zdenko **328**
Švabska **116, 311, 349, 355, 381**
Švamberški, Bohuslav **102–103**
Švarcenštajn **111, 167, 170, 250**
Švica **262, 349–350**

T

Tabor **185–186, 312**
Täfkircher, Gängel **74**
Tagliacozzo
– Janez (kronist) **346**
Talafus, Jan **294, 319**
Taler, Jurij **74**
Talovci **84–85, 263, 266, 269, 271–276, 278–279, 284, 292–293, 323, 325–327, 331–334, 346, 351, 412, 421**
– Franko **85, 265, 269, 273–275, 298, 323**
– Ivan **196, 265, 275, 285, 411**
– Jadviga **323, 325**
– Matko **84–85, 150, 152, 193–194, 205–208, 265, 269, 271, 273, 275, 411, 421**
– Peter **194, 273–274, 284, 323, 325, 326, 331–332, 412**
– Štefan **323, 325, 332, 334**
Tamiš **61**
Tanner, Ulrik **164**
Tanpeck, Jurij **115**
Tatar, Jernej **152**
Taubenheim, Haug **214**
Tegernsee **34**
Temišvar (Timișoara) **65, 359**
Tešin (Těšín)
– Margareta, gl. Celjski
– Vladislav Piast **365**
Teufelsdorf
– Lacko (pajdaš Nikolaja Galla) **314**
Thabrer, Jurij **239**
Thurn (della Torre), Phebus **380**
Thurn, Hartman **229, 232, 250, 254**
Thurn pri Lienzu **180**
Tilment (Tagliamento) **385**
Timur (kan) **65**
Tirol **44**
Tirolska **39, 44, 48, 53, 80, 101, 109, 112, 121, 180, 183, 192, 218, 225, 328**
Tirolsko-Goriški
– Henrik **31, 35–38, 44**
– Majnhard II. (IV.) **390, 401**
– Margareta **38, 44, 47**
Töller, Sigmund **239**
Tomaž (celjski privrženec) **197**
Toplica
– Linhart (deželnoknežji najemnik) **222**
– Mihael (deželnoknežji najemnik) **222**
– Nikolaj (zlatar) **152**
Torunj (Toruń) **54**
Tóth **128, 378**
– Ladislav **128–129**
Trägenreuter, Symel **74**
Trakošćan **66, 150–151, 215**
Tramino **44**
Transilvanija **62, 64–65, 79, 204, 265–266, 272, 279, 284, 342–343, 354**
Traun
– Hartnid **49, 122**
Trauner, Kristjan **74**
Trautmannsdorf **340**
Trbiž (Tarvisio)
– Hans (deželnoknežji najemnik) **222**
Trebniški, Andrej **170, 214, 251, 370**
Trebnje **50, 176, 394**
Trenčin **197, 321–322**
Trento **44**
Treviso **37, 39–40, 46, 222**
Trg (Feldkirchen) na Koroškem **53**
Trogir **46**
Trojane **232, 372–373**
Trsat **69, 75, 82, 129**
Trst (Trieste) **48–49, 53, 126, 143, 155, 219–221, 228, 241, 286, 339, 407**
Truchseß, Nikolaj **116, 358**
Trummeter (deželnoknežji poveljnik) **146**
Tuhinj **372**
Tupčina **150**
Turčija, gl. Osmansko cesarstvo
Turjak **125, 232, 396, 409**
Turjaški **205, 247, 249, 409**
– Engelhard **248, 300**
– Jurij **125**
– Volker **156, 205, 248**
Turk (najemniški poveljnik) **221**
Turn pri Celju (Greslov stolp) **369, 406**
Turn pri Ljubljani **229, 232**
Turn pri Preddvoru **167–168, 231–232, 409**
Turn pri Škalah **41, 171–172, 406**
Turnski **172**
– Gunczel **41**
– Herman **172**
– Jošt **172–173**
Turnišče **60**
Turnšek **162**
Turopolje **128**
Twall, Štefan **100**

U

Ujdombró, gl. Donja Dubrava
Una **68, 83, 168, 191, 208, 377**
Ungnad **381**
– Hans **115, 241, 304, 368, 373, 381–382**
– Jurij **377**
– Krištof **381–382, 394**
– Pankrac **241**
Unruo, Mihael **366**
Usora **68**

V

Vaist, Jošt **173, 250**
Vajškra (Landskron) na Koroškem **53, 93, 110, 381**
Val Camonica **77–78**
Valdenberk (Waldenberg) nad Lipnico **374–375**
Valencia **115**
Valladolid **115**
Valvasor, Janez Vajkard **127**
Var, Ulrik **148**
Varaždin **66–67, 206–208, 266, 271, 279–280, 284, 375, 384**
Värber
– Anton **100**
– Erazem **100**
Varna **268–269, 271, 298, 339**
Velenje **111, 172–173, 406**
Velesovo, samostan **167, 231, 258, 286**
Velikovec (Völkermarkt) **373**
Velka (Wölling) v Dravski dolini **241**
Vels(s)er, Mihael **130, 181**
Verl, Friderik **256**
Verneški, Viljem **256**
Veszprém, škofija **78, 197**
Vetrinjski, Janez **36**
Videm (Udine)
– Pavel (deželnoknežji najemnik) **222**
Vidin **48, 63, 339**
Viltuš **320**
Viltuški **174**
– Erazem **280, 320**
Vinica v Hrvaškem Zagorju **66, 116, 176, 271**
Vipava **42, 47, 56, 110, 257**
Virgrad **275**
Virštajn **150**
Visconti **45**
– Filippo Maria **60, 77–79, 113**
Višegrad (Visegrád) **193, 302**
Višnja Gora **110, 122, 127, 129, 143, 154, 232, 257–258, 409**
Višnjegorski, Viljem **181, 295**
Vitanje **54, 134, 148, 157–164, 167, 173–174, 243–245, 281, 406**
– Novi grad **131, 148, 157–162, 174, 215, 243**
– Stari grad **148, 157–160, 162, 164, 174, 243**
Vitéz, Ivan **299, 339, 342**
Vitkov **101**
Vitovec (Vítovic a ze Zlína), Jan **117, 147–148, 150, 153, 163, 165, 167, 200–202,**

207–208, 240–242, 248, 250, 254, 271–273, 280–284, 293, 298, 320, 326–327, 351, 365–369, 371–375, 377–378, 381–385, 394, 397–400, 404–405, 407–408, 411–413, 417–418, 420

Vivodina **129, 146–147, 150–151, 153–154, 163, 170, 182–183, 405**
Vivšnik (Weissenegg) na Koroškem **93, 96**
Vlaška **63–65, 83, 85, 265–268, 273, 279, 289, 415**
Voćin **275, 411**
Voitlander, Hieronim **170, 173, 248**
Vojnik **48, 110, 140, 168, 246, 251–252, 257, 375, 409**
Vojsalić
- Jurij **128**
- Peter **323**
- Vladislav **323**

Volčič
- Matej **129**
- Matija **129**

Volšperk (Wolfsberg) **93, 95, 392, 417**
Vovbrški **37, 41, 172, 175, 249, 388, 401–402, 414**
- Herman **41**
- Katarina **37**
- Ulrik II. (III.) **34**

Vrana, priorstvo **73, 84, 271, 273, 275, 284, 293, 326**
Vransko **170**
Vraz
- Erazem **74**
- Peter **74**

Vrbna (Feldbach) **217**
Vrbovec pri Nazarjah (Altenburg) **109, 367–368, 370, 374**
Vrbovec pri Rogatcu (Neuhaus) **66, 153, 167**
- Enderlin (gradiščan) **153**

Vrbovški **42**
- Hänsel **42**

Vroclav (Wrocław) **54, 185–186, 359**
Vurberk **282–283, 412**
Vuzenica **146, 237, 269, 375–376**
Vuzeniški, Kolon **35, 53**
Vyškov
- Jan **328**

W

Wagen, Friderik **214**
Wagner, Martin **158**
Waldstein **96**
Walpoth, Jakob **151**
Walseejski **42, 45, 54, 70, 74, 90–91, 173, 175–176, 236, 262, 269, 311**
- Barbara **175**
- Diemut **37, 43**
- Friderik V. **42**
- Rajnpreht II. **90–91, 175**
- Rajnpreht IV. **91, 116, 175–176, 262, 269, 289**
- Rajnpreht V. **269, 311**
- Rudolf **175**
- Ulrik I. **36**
- Ulrik II. **37**
- Wolfgang **269**

Wax, Nikolaj **223**
Weidenburg **380**
Weihenberger, Jurij **328**
Weiss, Ulrik **223**
Weisspriach **381**
- Baltazar **385**
- Burkhard (III.) **184**
- Nikolaj **239**
- Sigmund **90, 122, 238–239, 241, 385**
- Ulrik **110, 183, 381**

Weitracher
- Frank **176**
- Hans **176**
- Mert **176**

Welsberger, Janez **114**
Welser, Leopold **142**
Werder (privrženec Friderika Ratta st.) **181**
Wernburger
- Gašper **167**
- Hans **167**
- Melhior **167**

Wigk, Hans **382**
Wildon **110, 217, 367**
Windeck, Eberhard **70**
Winden, Jurij **256**
Windisch (priimek) **382**
Wittelsbach **38, 44**
- Beatriks **116**
- Henrik XVI. **256**
- Ludvik IV. Bavarec **39, 41, 44, 53**
- Ludvik V. Brandenburški **44–47**
- Ludvik VII. **100–101**
- Ludvik IX. **319, 356**
- Majnhard III. **48**
- Oto I. iz Mosbacha **348**
- Rupreht III. Pfalški **68–69**
- Viljem III. **68**

Winter
- Andrej **150**
- Hans **150**

Wolfgang (deželnoknežji hlapec) **124**
Wolfsauer
- Krištof **124, 148, 217–218**
- Sigmund **133**

Wolkenstein, Osvald **115**
Worms **349**

Z

Zadar **43–44, 46, 101, 326, 333**
Zahn
- Blaž (deželnoknežji najemnik) **224**

Zagreb **69, 73, 83–84, 128, 132, 151–152, 194, 204–208, 257, 269, 271–273, 293, 366, 375, 385, 392, 405, 407, 409–411, 416, 421**
- Benedikt (deželnoknežji najemnik) **222**
- Blaž (deželnoknežji najemnik) **222**
- Gregor (deželnoknežji najemnik) **224**
- Janez (škof) **133**
- Jurij (deželnoknežji najemnik) **224**

Zbelovo **40, 164–165, 173, 406**
Zbelovski
- Rudolf **40**

Zdenci, Mali in Veliki **274–275**
Zebinger, Valter **247**
Zelin **168**
Zeller, Hans **328**
Zellner, Ulrik **239**
Zentgraf, Hans **224**
Zerrer, Hans **166**
Zeta **276, 334**
Zgornje Trušnje (Obertrixen) **166**
Zilja (Gail) **394**
Zlata horda **69**
Zlatica **267**
Znojmo **117, 319**
Zreče **140, 173, 175–176, 406**
Zrinski, Mirko **128–129**
Zucker (deželnoknežji poveljnik) **146**
Zvolen
- Benedikt **194, 205, 269, 271**

Zwick, Henrik **239**
Zwickau **349**
Zwitter, Klement **182, 244, 314**

Ž

Žabja vas **172**
Žalec **48, 110, 131, 164, 229, 251–252, 257, 375**
Žamberk (Schönburg, Schaunberg) **247, 249, 409**
Žamerk (Saldenberg) **140**
Žamerški, Friderik **40**
Žaženberk **48, 252–253, 409**
Žebnik **41, 49, 62, 110, 251, 253, 368**
- Herman (gradiščan) **41**

Železna Kapla (Eisenkappel) **150, 199**
Železno (Eisenstadt) **197, 289, 320**
- Mert (privrženec Sigmunda Weisspriacha) **239**

Želin **128**
Žiče, samostan **37, 165**
- Gotfrid **37**

Žižka, Jan **101–104**
Žlemberk (Schmiernburg) **151**
Žovnek **34–35, 168–169, 171–172, 175, 229, 246, 278, 250, 326, 370, 374, 406**
Žovneški **30, 34–42, 107, 110, 133, 164, 168, 365, 389, 401–402, 414, 420**
- Friderik, gl. Celjski
- Gebhard (I.) Savnijski **34**
- Gebhard (II.) **34**
- Gebhard (III.) **35**
- Konrad I. **34**
- Leopold III. **34–35**
- Ulrik II. **35–37, 49, 134, 402**

Žumberak **54, 182, 406**
Žumberk (Sicherberg) **183**
Žumberški
- Hans **183**
- Nikolaj **183**

Žusem **49, 133, 140–141, 148, 163–164, 405**
Žusemski
- Albreht **49**
- Andrej **100, 140–141, 161, 251**
- Hans **49**

Žužemberk **54, 110, 116, 375**

NARODNI
MUZEJ
SLOVENIJE

ZRC SAZU

ARIS

60,00 €
ISBN
978-961-05-1082-6